

16 181/p. L(6)

Dr. jur. Vladimirs Bukovskis

Latvijas Universitātes Civilprocesa katedras profesors

Civīlprocesa mācības grāmata

*Visas autora tiesības
aizsargātas*

Rīgā, 1933. g.

Autora izdevums

(5W)
Inv. 82065.
958021399

Priekšvārds.

Šī Civīlprocesa mācības grāmata, ko autors veltī saviem klausītājiem — Latvijas ūniversitātes studentiem, ietver sevī iepriekšējos gados Latvijas ūniversitātē lasītās civīlprocesa lekcijas.

Grāmatā, tāpat kā lekcijās, autors, pēc civīlprocesa jēdziena aplūkošanas un izskaidrošanas no zinātniskā viedokļa, atzinis par nepieciešamu iepazīstināt lasītājus ar Civīlprocesa vēsturiskās attīstības gaitu, sākot no seno romiešu procesa līdz mūsu dienām, atzīmējot pie tam dažādo valstu Civīlprocesa raksturīgās īpatnības.

Nemot vērā 1889. gada tiesu reformas lielo nozīmi, Baltijas pirmsreformas procesu vajadzēja aplūkot sīkāk, pakavējoties pie tā vājām pusēm, kas bija par iemeslu reformas ievēšanai.

Grāmatas turpmākās nodaļās apskatīti tiesību avoti, likumu iztulkošana, likumu piemērošana personām, likumu piemērošanas vieta un laiks, un civīlprocesa attiecības pret kriminālo un administratīvo procesu. Tam seko tiesu iekārtas un advokātūras aplūkošana, jautājums par piekritību un civīlprocesa pamatnoteikumi. Pēc tam aplūkota chronoloģiskā kārtībā civīlprocesa normālā gaita, minot pie tam atsevišķi tos gadījumus, kad notiek atkāpšanās no normālās gaitas.

Grāmatas beidzamā daļā aplūkota tiesāšana apsardzības kārtībā.

Konkursa process grāmatā nav aplūkots, jo Finanču ministrija patlaban ir pabeigusi izstrādāt likuma projektu, kas pilnīgi pārgroza tagad spēkā esošās konkursa tiesības un konkursa procesu.

Nemot vērā Civīlprocesa ciešo sakaru ar Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē spēkā esošiem Civīllikumiem, kuŗu dēļ 1889. gadā, tiesu reformu ievēdot, likumdevējam vajadzēja pieļaut daudz vietās atkāpšanos no 1864. g. Civīlprocesa noteikumiem, autors ir centies vajadzīgās vietās aizrādīt uz šo sakaru, atsaucoties uz attiecīgiem Civīllikumu pantiem un likumdošanas motīviem.

Piemērojoties juristu-praktiķu plašāku aprindu — tiesnešu un advokātūras — vajadzībām, zem teksta atzīmēs citēti Krievijas un Latvijas Senāta paskaidrojumi, norādīta attiecīga literatūra un ievērojamu procesuālistu uzskati attiecīgos jautājumos.

Latvijas likumdevēja mūsu civiltiesiskai iekārtai par pamatu ņemtie agrākie krievu likumi spiež mūsu juristus prast krievu valodu, bez kā nav iespējams iedzīlināties Latvijas tiesību avotos vispār un it sevišķi piesavināties civiltiesības un Civilprocesu. To uzsvēra savā rezolūcijā arī Latvijas juristu kongress 1931. gadā.

Pārtulkot neizsmelamo materiālu, kas uzkrājies šajās tiesību nozarēs, un neskaitāmos krievu Senāta spriedumus latviešu valodā nav iespējams, nerunājot jau nemaz par to, ka tulkojums nekad nespēj atvietot oriģinālu. Jāņem vērā, ka arī pēc mūsu likuma (Lik. kr. 1926. g. 30 — 8. p.) likumdošanas akta pirmtekstam ir priekšroka pret kodificēto likuma tekstu.

Autoram tomēr ir nācies pārliecināties, ka Latvijas jaunatnes pēdējās paaudzes ir atsvešinājušās no krievu valodas, tamdēļ ka to nemāca vidusskolās. Tas stipri apgrūtina to tiesību disciplīnu pamatīgu piesavināšanos, kas pamatojas uz krievu tiesībām un šo tiesību iztulkojumiem.

Izdotot Civilprocesa mācības grāmatu latviešu valodā, autors ir centies, pēc iespējas, nākt pretim tiem Latvijas universitātes studentiem, kas neprot krievu valodu.

Civilprocesa nolikuma pantī grāmatā ir minēti divējādi: cipari ārpus iekavām nozīmē panta numuru pēc Saeimas kodifikācijas nodaļas 1932. gada izdevuma, bet iekavās ņemtie cipari — panta numuru pēc oficiālā krievu 1914. gada izdevuma. Tas darīts ar nolūku atvieglot grāmatas lietošanu veciem juristiem — praktiķiem, kas piesavinājušies oficiālā krievu teksta pantu numerāciju.

Grāmatā citētie Senāta paskaidrojumi ņemti galvenā kārtā no sen. F. Konradi un Rīgas apgabalt. loc. A. Valtera sastādītiem Senāta civildepartamenta spriedumu izvilkumiem un pa daļai no Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikumiem.

Autors uzskata par patīkamu pienākumu izsacīt sirsnīgu pateicību Tieslietu ministrijas juriskonsultācijas loceklim Voldeņam D a v i d a m un pie Latvijas universitātes Civilprocesa katedras sagatavoties zinātniskai darbībai atstātam tiesību zinātnju kandidātam Jānim P a g a s t a m, kas ņēmuši dalību pie grāmatas rediģēšanas un korrektūras. Par piedalīšanos grāmatai pievienotā alfabētiskā rādītāja sastādīšanā autors izsaka sirsnīgu pateicību tiesību zinātnju kandidātam Arvīdam P r e i b e r g a m.

R ī g ā, 1933. g. aprīlī.

Autors.

Satura rādītājs.

Lapp.

Ievads.

§	1. Civīlprocesa jēdziens	11
§	2. Civīlprocess zinātniskā apgaismojumā	18

PIRMĀ DAĻA.

Pirmā nodaļa.

Vispārīgs vēsturisks pārskats.

I. nodaļjums. Civīlprocesa un tiesu iekārtas galveno pamatu vēsturisks pārskats dažādās valstīs.

§	3. Roma	26
§	4. Vācija	34
§	5. Francija un tās iespaids dažās vācu valstīs	40
§	6. Austrija	45
§	7. Anglija	46
§	8. Japana	65

II. nodaļjums. Tiesāšanas kārtība agrākā Krievijā.

§	9. Pirmsmaskavas periods	69
§	10. Maskavas periods	73
§	11. Tiesu iekārta un tiesāšanas kārtība no Pēterļa I. laika.	78
§	12. Tiesāšanas kārtība pirms 1864. g. reformas	81
§	13. Krievijas tiesu iestāžu reforma 1864. g.	83

III. nodaļjums. Tiesāšanas kārtība agr. Baltijā.

§	14. Tiesu iekārtas un tiesāšanas kārtības reforma agr. Baltijā	89
§	15. Tiesu iestādes agr. Baltijā līdz tiesu reformai	91
§	16. Vidzemes tiesu iestādes	93
§	17. Kurzemes tiesu iestādes	98
§	18. Tiesāšanas kārtība agr. Baltijas guberņu tiesās pirms tiesu reformas	100
§	19. Pēcreformas tiesu iekārtas un procesa pamatnoteikumi agr. Baltijas guberņās	106

Otrā nodaļa.

Civiltiesāšanas kārtības normas un civiltiesā.

I. nodaļjums. Civiltiesāšanas kārtības normas.

§	20. Tiesību avoti	111
§	21. Likuma iztulkošana	123
§	22. Procesuālā likuma piemērošana laikā, vietā un personām	127

II. nodaļjums. Civiltiesas attiecības pret citām tiesām un administratīvo pārvaldi.

§	23. Dažādo tiesu darbības norobežošana	138
§	24. Civīlprocesa attiecība pret kriminālprocesu	143
§	25. Civīlprasības liktenis kriminālprocesā	145

26.	Kollīzija starp kriminālās un civiltiesas spriedumiem	146
27.	Kriminālais elements civilprocesā	147
28.	Civilprocesa attiecība pret administratīvo pārvaldi	147
29.	Civiltiesiskie un publiski-tiesiskie prasījumi	148

T r e š ā n o d a ļ a.

Tiesu iekārta un advokātūras organizācija.

I. nodaļums. Tiesu iekārta.

30.	Vispārīgi aizrādījumi	156
31.	Tiesu pārvaldība	157
32.	Subjektīvie un objektīvie nosacījumi iecelšanai un darbībai tiesu amatos	159
33.	Tiesnešu personāla komplektēšana	173
34.	Tiesu iestāžu sistēma	175
35.	Instanču sistēma	176
36.	Miertiesu iekārta	180
37.	Kollēģiālo tiesu iekārta un darbība	181
38.	Tiesas sastāvs	185
39.	Tiesu iestādes un pie tām pastāvošās personas un to pienākumi	186

II. nodaļums. Advokātūra.

40.	Vēsturisks pārskats par advokātūras institūta izveidošanos un stāvokli dažādās valstīs	192
41.	Tiesībaizstāvība un pārstāvība un šo institūtu apvienošana	200
42.	Advokātūra Latvijā	202
43.	Zvērināto advokātu tiesības un pienākumi	204
44.	Zvērināto advokātu padome	206
45.	Privātdavokāti un zvērinātu advokātu palīgi	207

O T R Ā D A Ļ A.

P i r m ā n o d a ļ a.

Tiesāšana vispārējā prasību kārtībā.

I. nodaļums. Kompetence un piekritība.

46.	Vispārīgi aizrādījumi	212
47.	Objektīvā kompetence	214
48.	Subjektīvā vai teritoriālā kompetence	221
49.	Piekritības strīdi	229

II. nodaļums. Civilprocesa pamatprincipi.

50.	Vispārīgi aizrādījumi	231
51.	Dispozitivitātes princips	233
52.	Sacikstes princips	235
53.	Pusu vienlīdzības princips	240
54.	Tiesas un pusu iniciatīve procesā	241
55.	Tiešuma princips	242
56.	Mutiskais un rakstiskais izteiksmes veids civilprocesā.	245
57.	Atklātība procesā	250
58.	Jautājums par procesa ātrumu	252

III. nodaļums. Puses.

59.	Vispārīgi aizrādījumi	255
-----	---------------------------------	-----

60.	Pusu vienlīdzība	257
61.	Pusu sakrišana vienā personā	257
62.	Noteikumi par pusu procesuālām spējām	258
63.	Pēcnācība procesā	262
64.	Pusu pārstāvība procesā	267
IV. nodaļums. Tiesas un pusu procesuālās darbības.		
65.	Tiesas procesuālās darbības	274
66.	Pusu procesuālās darbības	278
67.	Termini un to aprēķināšana	278
68.	Termiņu pagarināšana un atjaunošana	281
69.	Pusu procesuālo darbību atceļamība	284
70.	Pusu procesuālo darbību forma	284
V. nodaļums. Civilprasība un tās ceļšanas sekas.		
71.	Prasības un to veidi	286
72.	Procesuālās attiecības rašanās nosacījumi	295
73.	Prasības lūgums	299
74.	Prasības lūguma tālākvirzīšana	306
75.	Prasības lūguma iesniegšanas sekas	307
76.	Atbildētāja aicināšana pie tiesas	308
77.	Atbildētāja aicināšanas termiņi	310
78.	Atbildētāja aicināšanas sekas	311
VI. nodaļums. Atbildētāja aizstāvēšanās prāvā.		
79.	Vispārīgi aizrādījumi	313
80.	Ierunas	314
81.	Noraidījumi	316
82.	Pretprasība	321
VII. nodaļums. Lietas rakstiska sagatavošana un iztiesāšana.		
83.	Lietas rakstiska sagatavošana	324
84.	Tiesas satiksme ar prāvniekiem un prāvnieku juridiskās adreses paziņošana tiesai	325
85.	Lietas iztiesāšanas kārtība	326
86.	Tiesas sēžu protokoli	330
VIII. nodaļums. Pierādīšana.		
87.	Vispārīgi aizrādījumi	331
88.	Pierādīšanas kārtība	333
89.	Pierādījumu novērtēšana	348
90.	Pierādījumu veidi	352
91.	Liecnieku liecības	357
92.	Ziņu ievākšana no apkārtniekiem	367
93.	Atzišana tiesā	370
94.	Prāvnieku zvērests	380
95.	Apskatišana uz vietas	385
96.	Lietpratēju atzinums	388
97.	Rakstiskie pierādījumi	391
98.	Publiskā kārtība un mājas kārtība sastādīt akti un dokumenti	392
99.	Dokumentu iesniegšanas kārtība tiesai	395
100.	Rakstisko pierādījumu veidi	398
101.	Rakstisku pierādījumu pārbaudīšana	407
IX. nodaļums. Tiesu izdevumi.		
102.	Tiesu izdevumu veidi	415

	Lapp.
§ 103. Tiesu izdevumu atlīdzināšanas nosacījumi	420
§ 104. Mazturības tiesības	425
X. nodaļums. Spriedums.	
§ 105. Sprieduma taisīšana	426
§ 106. Sprieduma likumīgais spēks	434
§ 107. Aizmugurisks spriedums	443
XI. nodaļums. Apellācija.	
§ 108. Vispārīgi aizrādījumi	451
§ 109. Apellācijas sūdzības iesniegšanas un virzīšanas kārtība	454
§ 110. Ārkārtējā apellācija	459
XII. nodaļums. Otrās instances sprieduma atcelšana.	
§ 111. Vispārīgi aizrādījumi	461
§ 112. Kasācija	463
§ 113. Tiesāšanas kārtība Senātā	471
§ 114. Kasācijas sekas	473
§ 115. Sprieduma jauna caurlūkošana	476
§ 116. Lietā nepiedalījušos personu lūgumi	480

Otrā nodaļa.

Sarežģījumi procesā.

§ 117. Sarežģījumu veidi	482
§ 118. Tiesnešu atstāšana	483
§ 119. Trešo personu iesašanās un pieaicināšana lietā	485
§ 120. Prasību objektīvā savienošana	495
§ 121. Līdzdalība jeb prasību subjektīvā savienošana	499
§ 122. Iztiesāšanas apturēšana	504
§ 123. Prasības nodrošināšana	507
§ 124. Prasības nodrošināšanas veidi	511
§ 125. Sprieduma iepriekšējā izpildīšana	518
§ 126. Pierādījumu iepriekšēja nodrošināšana	522
§ 127. Blakus tiesāšanas kārtība	523

Trešā nodaļa.

Izņēmumi no civilprocesa vispārējās kārtības.

§ 128. Piespiedu izpildīšana pēc aktiem	528
§ 129. Izpildu vai aprēķina kārtība lietās par zaudējumiem, ienākumiem un tiesu izdevumiem	540
§ 130. Valsts pārvalžu lietas	544
§ 131. Lietas, kas ceļas sakarā ar līgumiem par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām un valsts mantas vai tiesību nomas līgumiem	550
§ 132. Prasības atjaunot traucētu vai zaudētu valdīšanu attiecībā uz valsts nekustamu mantu (posesoras prasības)	552
§ 133. Lietas par zaudējumu atlīdzību no tiesnešiem, prokuroriem un citiem tiesu resora darbiniekiem	553
§ 134. Tiesāšanas kārtība ļaunības lietās	555
§ 135. Tiesāšanas kārtība lietās par dzimšanu ļaunībā	562
§ 136. Šķirētiesa	568
§ 137. Izlīgums	579

Ceturtnā nodaļa.

§ 138.	Raksturīgās pazīmes, kas atšķir tiesāšanas kārtību mirtiesu iestādēs no tiesāšanas kārtības vispārējās tiesu iestādēs	583
--------	---	-----

TRESĀ DAĻA.

Tiesas spriedumu izpildīšanas kārtība.

§ 139.	Vispārīgi aizrādījumi	591
§ 140.	Spriedumu izpildīšanas organi	595
§ 141.	Izpildu pavēstes izsniegšana atbildētājam	596
§ 142.	Aizstāvja iecelšana prombūtnē esošā parādnieka interešu aizsardzībai pa sprieduma izpildīšanas laiku	597
§ 143.	Tiesu izpildītāja tiesības un pienākumi tiesas spriedumu izpildot	600
§ 144.	Tiesas tiesība atlikt sprieduma izpildīšanu vai nolikt piesprieštas summas samaksu uz vairākiem termiņiem	602
§ 145.	Spriedumu izpildīšanas veidi	603
§ 146.	Piedzīgas vēršana uz kustamu mantu	608
§ 147.	Piedzīgas vēršana uz nekustamu mantu	622
§ 148.	Piedzīšanas vēršana uz kuģiem	648
§ 149.	No mantas pārdošanas ieņemtās naudas summas sadalīšana	652
§ 150.	Attiesātās mantas atņemšana parādniekam un nodošana piedzinējam	658
§ 151.	Paraksta ņemšana no parādnieka par dzīves vietas neatstāšanu	660
§ 152.	Parādnieka uzaicināšana pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai	661
§ 153.	Valsts parādnieka mantas meklēšana	662

CETURTĀ DAĻA.

Pirmā nodaļa.

Tiesāšana apsardzības kārtībā.

§ 154.	Jēdziens un vispārīgi aizrādījumi	665
§ 155.	Vispārīgie apsardzības kārtības noteikumi	670
§ 156.	Ārlaulībā dzimušu bērnu legītimācija	676
§ 157.	Adopcija	679
§ 158.	Rīcības spējas atņemšana un ierobežošana	682
§ 159.	Bezvēsts prombūtnē un personas atzišana par mirušu	690
§ 160.	Mantojuma apsardzība	694
§ 161.	Mantojuma pārejas kārtība uz mantojuma atstājēja pēdējās gribas izteikuma pamata	701
§ 162.	Mantojuma pārejas kārtība uz likuma pamata	709
§ 163.	Atteikšanās no mantojuma un mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesībām	722
§ 164.	Mantinieku piespiešana izteikt savu gribu attiecībā uz mantojuma pieņemšanu vai atteikšanos no tā	726
§ 165.	Mantojuma dalīšana	726
§ 166.	Nekustamas mantas izpirkšana	732
§ 167.	Saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabāšanā	738
§ 168.	Pilnvaras anulēšana	740

Otrā nodaļa.**Uzaicināšanas kārtība.**

§ 169.	Jēdziens un vispārīgi aizrādījumi	743
§ 170.	Atsevišķi uzaicināšanas kārtības veidi	753

Pielikumi.

Pierādīšanas pienākuma sadalīšana starp prāvniekiem	764
Alfabētisks rādītājs	779

Ievads.

§ 1. Civīlprocesa jēdziens.

Civīlprocess ir likumā noteikta formāla lietu vešanas kārtība, kas jāievēro tiesai un pusēm, pārbaudot civiltiesā pusu civīlās tiesības, gan prasības, gan apsardzības, gan, beidzot, sevišķā konkursa kārtībā.

Analizējot šo dēfinējumu, redzam sekošo.

1) Civīlprocess vispirms ir formāla lietu vešanas kārtība. Ar formālu lietu vešanas kārtību jāsaprot tie noteikumi un tās formas, kas stingri jāievēro iztiesājot tiesā lietu. Šie noteikumi un formas, kuŗu pārkāpšana netiek pielaista, garantē puses no tiesas patvaļības. Tamdēļ arī šo kārtību un līdz ar to arī pašu civīlprocesu sauc par formālu kārtību. Tiesā tiek ievadīta īpaša lieta, kas padota noteiktai formālai darbvedībai. Šo noteikumu mērķis ir nodibināt vienotu, visiem vienādu kārtību, kas būtu visvairāk piemērota pēc iespējas ātrākai tiesas uzdevumu atrisināšanai.

2) Šiem noteikumiem, šai formālai lietu vešanas kārtībai jābūt noteiktai zināmā likumā, kas izdots īpaši paredzētā kārtībā. Šie procesuālie noteikumi apvienoti tā saucamā Civīlprocesa nolikumā, kuŗa normas, saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 81. pantu, Ministru kabinets nevar atcelt vai grozīt Saeimas starpsesiju laikā.

3) Šī kārtība, šie noteikumi jāievēro nevien pusēm, t. i. personām, kas griežas pie tiesas ar lūgumu aizsargāt vai arī atjaunot viņu traucētās tiesības, bet arī pašai tiesai, kas rīkojas nevis patvaļīgi, bet arī saskaņā ar stingri noteiktām formām un noteikumiem, kas paredzēti likumā. Atkarībā no tā tiesa nedrīkst izturēties pret vienu stingrāk kā pret otru, un tā rodas visu iedzīvotāju stingra vienlīdzība likuma priekšā, kam tik liela nozīme tautas audzināšanā.

4) Šo stingri formālo kārtību, šos noteikumus ievēro vienīgi iztiesājot lietas civiltiesā, jo krimināltiesai un pa daļai arī administratīvai tiesai ir cita kārtība. Pat ja civīlprasība iesniegta krimināltiesā, tad tā saistīta ar citām normām, un to nevienmēr iztiesā, pieturoties pie Civīlprocesa nolikuma noteikumiem.

5) Civiltiesā lietas skata cauri: a) vai nu prasības, saīkstes kārtībā, ja prāvnieks griežies pie tiesas, lai aiz-

stāvētu savas tiesības, kad tās kļuvušas par strīdus objektu vai arī aizskartas (dažreiz aktu piespiedu izpildīšanas, t. i. paātrinātā kārtībā, kad lietu skata cauri, neizsaucot atbildētāju, pamatojoties uz dokumentiem, kurus uzskata par neapstridamiem); b) vai arī apsardzības kārtībā, kad puses griežas pie tiesas zināmu tiesību vai civiltiesisku attiecību (kurās neviens nav aizskāris) esamības apliecināšanas vai apstiprināšanas dēļ, vai, beidzot, c) sevišķā konkursa kārtībā, kad iet runa par maksātnespējīga parādnieka mantas sadalīšanu starp viņa kreditoriem.

Dažādās mācības grāmatās atrodami arī citi civilprocesa dēfinējumi.¹⁾

Tomēr, lai ņemām kādu dēfinējumu ņemdami, mēs redzam, ka visur runa iet par kaut kādām civiltiesībām, kas ir jāaizsargā, jāatjauno vai arī vienkārši jāatzīst, jāapliecina to esamība. Kas ir šīs civiltiesības? Civiltiesiskās attiecības starp atsevišķām privātām personām rēgulē īpašas materiālo tiesību normas, kuŗas to kopībā sauc par civiltiesībām — (Jus civile, Civilrecht, droit civil) un parasti iedala četrās daļās: ģimenes, mantošanas, lietu un saistību tiesībās. Šīs civiltiesības, kas satur sevī aprādīto materiālo tiesību normu kopumu, ietvertas īpašos civīlos kopojumos, kodekos. Vācijā tāds ir „Bürgerliches Gesetzbuch“ (saīsināti „BGB.“), Šveicē — „Schweizerisches Zivilgesetzbuch“ („ZGB.“), Austrijā — „Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch“ („ABGB.“), Francijā — Code Civil, bijušā Krievijā un tagad pie mums Latgalē — Kriev. likumu kopoĶuma X. sēĶuma I. d. (Latgales civīllikumi), bij. Krievijas Baltijas guberņās un tagad Latvijas rietumdaļā — VietēĶo likumu kopoĶuma III. d. ar 1890., 1912. un 1916. g. turpinājumiem (tagad „Civīllikumi“).

Šo materiālo civīllikumu normas noĶakā, kādas: 1) personiskas, 2) ģimenes un 3) mantiskas tiesības ir atsevišķo valĶtu pilsoņiem un kādī pienākumi tiek stādīti pretim šīm tiesībām. Savas civiltiesības persona var reālīzēt bez preĶestības tikai tik tālu, cik tālu viņai nerada šķēršļus citas personas, pārķāpdamas viņas tiesības. Pretējā gadīĶumā personai, kuŗas tiesības aizskartas, nāk palīgā tiesa, pamatojoties uz procesuālām tiesībām, kuŗu normas norāda, kādā tiesā un kārtībā jāaizstāv un jāatjauno aizskartās civiltiesības. RaĶot mate-

¹⁾ Salīdz.: Кр. Малышевъ, Курсь Гражданск. судопроизводства 1876 г. т. I., стр. 15.; И. Э. Энгельманъ, Курсь русскаго гражд. судопроизводства 1912 г., стр. 12.; А. Х. Гольмстенъ, Учебникъ русскаго гражданск. судопроизводства 1907 г., стр. 2.; С. А. Нефедьевъ, Курсь гражданскаго судопроизводства 1902 г., стр. 3.; Е. В. Васъковскій, Учебникъ гражданскаго процесса 1917 г., стр. 6.

riālās normas, likumdevējam līdz ar to, saprotams, jā rūpējas par tāda aparāta, organizācijas vai iestādes izveidošanu, kas gādātu par šo materiālo normu spēkā uzturēšanu, aizsargātu tās no pārkāpšanas un dotu iespēju atjaunot aizskarto subjektīvo tiesību.

Materiālām normām pašām par sevi nevar būt nozīmes, ja negādā par to aizsardzību un ja par to pārkāpšanu vainīgo nevajā kāda ārēja vara, kāda zināma iestāde, kurai ir pietiekoši līdzekļi piespiest pārkāpēju ievērot tiesības un likumus.

Tādēļ ir stingri jāšķirō procesuālās tiesības, kas nosaka aizskarto civiltiesību aizsargāšanas un atjaunošanas kārtību, un materiālās tiesības, kas normē pašas privātpersonu civilās tiesības — to izcelšanos, pārgrozības un izbeigšanos, un šīm tiesībām atbilstošos pienākumus. Lai noskaidrotu, vai zināmai personai pieder kāda civila tiesība, vai tā ir izcēlusies, uz ko tā pamatojas, vai tā vēl ir spēkā, vai arī ir pārgrozījusies vai izbeigusies, — tad jāmeklē attiecīga norma materiālos civiltiesības. Turpretim, kad pacēlas jautājums, kā aizsargāt vai atjaunot traucētās tiesības, tad jāgriežas pie procesuālo tiesību normām.

Šīs procesuālās normas vai tiesības ietvertas atsevišķā kōdekā — Civiltiesību nolikumā, kas ietilpst Krievijas likumu korojuma (Сводъ законовъ) XVI. sējumā, 1. daļā; Vācijā un Austrijā šim nolikumam atbilst — Civilprozessordnung (ZPO), Francijā — Code de procédure civile.

Civiltiesību normas, kas izveidojušās saskaņā ar vispāri pieņemamiem dzīves, tikumības un taisnības principiem, pilsoni parasti ievēro, un pastāvīgi mainošos, neskaitāmo civiltiesisko attiecību starpā šo normu neievērošana ir izņēmuma parādība. Tomēr, vienmēr ir iespējama tāda rīcība vai nolaidība, kas traucē tiesību realizēšanu un izlietošanu un ko sauc par tiesību aizskaršanu vai pārkāpšanu. Šādas aizskartas tiesības ir jāatjauno, ko var panākt dažādā ceļā.

1. Tiesību atjaunošana ir iespējama aizskarto tiesību īpašnieka pašpalīdzības (самопомощь Selbsthilfe) ceļā (aktīvi kā patvarība, vai pasīvi kā paš aizstāvēšanās). Tiesību attīstības pirmā pakāpē pašpalīdzība arī ir visdabīgākais aizskarto tiesību atjaunošanas veids. „No patvarības un atriebības — šiem mežonīgiem tiesāšanās veidiem — ir izveidojušās visas tiesības,” saka R. Ihering's.¹⁾ Tomēr tiesiskā kultūras valstī šie līdzekļi ir neērti, jo pie pašpalīdzības uzvar vienmēr stiprākais, bet taisnība ne katru reizi ir viņa pusē. No otras puses, cietušais, kas ir relatīvi vājāks, savas traucētās tiesības ne-

¹⁾ „Geist des Römischen Rechtes“ I. 1875. g. 102.—103. l. p.

kad nespēs atjaunot. Bez tam pašpalīdzībai vienmēr piemīt subjektīvas atreibības raksturs; to iespaido izciestā aizskārums vai nodarītās pārestības izjūta; zūd samērs starp aizskārumu un pašpalīdzību kā reakciju. Rezultātā pašpalīdzība izvēršas vardarbībā pret personu un sabiedriskā miera un kārtības traucējumā. Šo iemeslu dēļ tiesiskā valstī to pielaiž vienīgi izņēmuma veidā.

Tomēr mūsu civiltiesības paredz samērā daudz gadījumus, kuŗos pašpalīdzība pielaišta. Tā, vispāri tiek pielaišta: 1) īpašuma un valdīšanas aizsardzība pašreizējā — „vim vi repellere licet“ (Civillik. 683., 875. p.), 2) pastāvošo attiecību pretlikumīgas sagrozīšanas mēģinājumu atvairīšana pašreizējās robežās (Civillik. 3380. p.), 3) medniecības piederumu, tīklu, cirvja un pat zirga un pajūga aizturēšana malū medniecības, patļvalīgas zvejas, meža ciršanas, svešu lauku un pļavu nobradāšanas gadījumos (Civillik. 3391. un 1062. p.; salīdz. arī Lauksaimniecības nolik. XII. sēj. 1. d. 164.—188. p.), 4) pieklīdušo lopu aizturēšana līdz samaksai par nodarītiem zaudējumiem un uzturu (Civillik. 3390. p.), 5) zādībā piekerto personu aizturēšana (Civillik. 3391. p.), 6) preču aizturēšana no kuģa kapteiņa un vedēja līdz veduma maksas samaksai (Civillik. 4264. p.), 7) irnieka un apakširnieka mēbeļu, preču un lietu aizturēšana no nomas un īres devēja (Civillik. 1404. p.) un vispāri tiesība aizturēt lietas, no kuŗām, vai sakarā ar kuŗām aizturējušam pienākas kāda atlīdzība (Civillik. 3381. un nāk., 996., 4429., 4432. p.). Visumā var sacīt, ka pasīva pašpalīdzība, pašreizējās veidā pašreizējai daļai vienmēr tiek pielaišta.

Turpretim aktīvā pašpalīdzība, kas izpaužas patvarības veidā, tiek pielaišta tikai tik tālu, cik to atļauj civil- un krimināltiesību normas; to attaisno ar neiespējamību griezties pie attiecīgās valsts varas.¹⁾

2. Otrs aizskarto tiesību atjaunošanas vai pilsoņu starpā izcēlušos strīdu izšķiršanas veids ir t. s. šķīrējtiesa (Compromissum, Schiedsgericht, L'arbitrage, третейский судъ). Strīdū esošās puses izvēlas personu, kuŗai viņas uzticas un kuŗas lēmumam tās jau iepriekš ar mieru padoties. Gandrīz visi kodeki, kā arī mūsu [sk. C. pr. n. 1488.—1521. (1367.—1400.) p.] pazīst un pielaiž šādu vienošanos. Bet šeit tieši ir vajadzīga abu strīdū esošo pusu vienošanās, ko panākt izdodas samērā

¹⁾ Salīdz. arī BGB. §§ 226.—231. — Selbstverteidigung, Selbsthilfe, kā arī Šveices ZGB. 701., 926., 895. p. Vācieši BGB. 227. p. atzīst, ka „Eine durch Notwehr gebotene Handlung ist nicht widerrechtlich. Notwehr ist diejenige Verteidigung, welche erforderlich ist um einen rechtswidrigen Angriff abzuwenden“.

reti, un, no otras puses, šķirējtiesa, kā tiesa uz vienošanās pamata, dotu iespēju dažreiz apiet zināmus pastāvošos likumus (piem. fiskalus likumus, likumus, kas noliedz zināmām personām valdīt zināmu mantu), un šā iemesla dēļ šķirējtiesas darbība visur aprobežota likumdošanas ceļā [sk. C. pr. nol. 1489. (1368.) p.].

3. Trešais tiesību aizsargāšanas veids ir griešanās pēc palīdzības pie valsts varas, kam nav vajadzīga pretinieka piekrišana, kurš nevar nepadoties šai valsts varai, jo tā ir tik spēcīga un viņas rīcībā ir tik stipri līdzekļi, ka tie ir pilnīgi pietiekoši, lai piespiestu sev padoties kā vienu atsevišķu pilsoni, tā arī visus pilsoņus kopā. No otras puses, šī valsts palīdzība ir brīva no katras subjektivitātes. Valsts varai ir sveša atriebības kāre; viņa nav ieinteresēta vienas personas pabalstīšanā uz otras rēķinu un otrai personai par ļaunu; viņa ir objektīva un bezpartejiska. Iespējamība aizsargāt savas tiesības arī citiem līdzekļiem (pašpalīdzības vai šķirējtiesas ceļā) neizslēdz katra pilsoņa tiesību griezties pie valsts tiesas aizsardzības. No šīs aizsardzības atteikties nevar.

Katrs līgums, kas paredz šādu atteikšanos, nav spēkā. Bet iekams valsts vara nāk kādam palīgā, viņai iepriekš jāpārlicinās, vai lūdzējam ir tiešām taisnība un vai šī palīdzība viņam tiešām nepieciešama. Lai to sasniegtu, vispirms ir vajadzīgs: noskaidrot lietas patiesos apstākļus, pakārtot tos zināmām normām, pārbaudīt lūdzēja prasījumu taisnīgumu un tikai tad sniegt viņam nepieciešamo palīdzību.

Pirmā uzdevuma veikšanai ir vajadzīgs īpašs, pienācīgi iekārtots un sagatavots aparāts: vajadzīgas personas, kas būtu kompetentas juridiskos jautājumos, kas zinātu likumus un prastu atsevišķus konkrētus gadījumus pakārtot abstraktām normām. Ir nepieciešama arī noteikta formāla kārtība to prasījumu pārbaudīšanai, ar kuriem atsevišķi pilsoņi, lūgdami palīdzību, griežas pie valsts varas.

Šādu pēc stingri noteikta plāna un noteiktā kārtībā darbojošos valsts organizāciju, kuŗas uzdevums un mērķis ir to pilsoņu tiesību pārbaudīšana, kas griežas pēc palīdzības savu tiesību aizskāruma gadījumos, sauc par tiesu, bet pašu tiesāšanos, tos noteikumus un to noteikto formālo kārtību, kas jāievēro pārbaudot šīs tiesības, — sauc par civiltiesāšanās kārtību vai civilprocesu.

Civilprocesā tiek aizstāvētas subjektīvās materiālās tiesības, atjaunotas traucētās tiesības un dažreiz arī apliecināta zināmu civiltiesību pāreja no vienas personas uz otru.

Kā jau aizrādīts, civilprocesa uzdevums ir divējāds:

1) pārbaudīt strīdīgās un aizskartās tiesības un konstatēt strīdīgo tiesību piederību prasītājam, kas ir visgrūtākais uzdevums, ko veic šim nolūkam īpaši sagatavotas personas, — tā saucamie tiesneši;

2) faktiski atjaunot aizskartās tiesības pēc tam, kad, pārbaudījusi prasītāja prasījumu pareizību, tiesa ir pārliecinājusies, ka tiesības tiešām tikušas aizskartas. Šī tiesību atjaunošana notiek īpašā izpildu kārtībā ar īpašu zemāku tiesas organu (tiesas izpildītāji) vai policijas palīdzību zem tiesas kontroles.

Jau pati šādas spēcīgas un organizētas valsts iestādes, kā tiesa, pastāvēšana attur pilsoņus no tiesību pārkāpšanas un ievērojami samazina iespējamo tiesību aizskārumu gadījumu skaitu, šādā kārtā atstājot svētīgu iespaidu visā tautā, — arī uz tām personām, kas pašas pie tiesas nemaz nav griezušās.

No divām norādītām civīlprocesa stadijām: a) pārbaudes vai prasības un b) izpildu procesa, kā pirmais norisinās, saprotams, prasības process, kaut gan civīlprocesa vēsturiskās attīstības gaitā novērojama pretēja parādība: pilsoņi vispirms centās panākt savu tiesību realizēšanu pašpalīdzības ceļā un tikai pretošanās vai viņu tiesību apstrīdēšanas gadījumos griezās pie tiesas. Šī starpība starp apstrīdamiem un apšaubāmiem prasījumiem, no vienas puses, un prasījumiem, kas liekas vairāk vai mazāk neapstrīdami, no otras, atspoguļojusies arī tagad pastāvošā procesuālā kārtībā. Noteikta veida prasījumus, kas pamatoti uz dokumentiem un aktiem, kuŗus vispār pieņemts uzskatīt par neapstrīdamiem (piem. notāriālie, zemes grāmatu u. t. t.), arī tagad realizē piespiedu kārtībā, neizsaucot atbildētāju un bez iepriekšējas pārbaudīšanas tiesā. Pārbaudi izdara tikai tādos gadījumos, kad pretējā puse ceļ strīdu un pieprasa izdarīt šādu pārbaudi. [Šo kārtību, kas atgādina vācu Mahnverfahren, sauc pie mums par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem un tā paredzēta C. pr. n. 226.—252. (161¹.—161²⁴) pantos.]

Civīltiesības ir p r i v ā t a s tiesības, turpretim procesuālās tiesības ir p u b l i s k a s tiesības šādu iemeslu dēļ:

1) Procesuālās tiesības realizē valsts organi, pie kam

2) tie rīkojas valsts — Latvijas Suverenās Tautas vārdā (Lik. kr. 1920. g. 186). Vienīgi valstij pieder tiesība tiesāt, pat pret atbildēja vēlēšanos un gribu. Šinī tiesībā parādās valsts dominium eminens. Tiesas valstiska organizācija garantē likumību visā valstī. Starp tiesu un pusēm, kas griezušās pie tās, nodibinās p u b l i s k i - tiesiskas juridiskas attiecības.

3) Gala mērķis, pēc kura tiecas procesuālās tiesības, ir noskaidrot patiesību, atjaunot aizskartās tiesības, un tas notiek visas civiltiesiskās iekārtas, visas sabiedrības interesēs, tā kā līdz ar to procesuālām tiesībām ir arī publiski-tiesiska rakstura funkcija. „Justitia fundamentum regnorum est.“ Atsevišķas personas tiesību apsardzība un aizstāvēšana tā tad tiek nobīdīta jau otrā plānā.

4) Tieši tamdēļ, ka procesuālās tiesības ir publiskas tiesības, no viņām atteikties nevar, un visādi līgumi un vienošanās šajā virzienā uzskatāmi par spēkā neesošiem. Bet tā kā jautājumu, vai personas civīlās tiesības ir tiešām aizskartas un vai to aizstāvēšana un atjaunošana ir tiešām nepieciešama, var zināt vienīgi pats cietušais, tad arī civilprasības ierosināšanas iniciatīve pieder vienīgi viņam. Puses ir pilnīgi brīvas un patstāvīgas savu tiesību aizstāvēšanā; no viņām atkarīgas procesa ierosināšana, turpināšana un izbeigšana. Privāttiesiskais elements, ko varam saskatīt civilprocesā, parādās arī iekš tā, kas griezties pēc palīdzības pie tiesas var arī ārzemnieki, kuriem publiskas tiesības pēc vispārējā principa netiek piešķirtas.

Bez strīdīgu prasības lietu caurskatīšanas un pārbaudes, t. i. bez strīdu un prasību izšķiršanas sacikstes kārtībā, kas ir tiesas galvenais uzdevums, tiesai pakāpeniski sāka uzlikt veselu rindu citu pienākumu. Valsts tiesas aparāts izrādījās par ļoti piemērotu dažādu tiesību apliecināšanai tanīs gadijumos, kad faktiski nekāda strīda un tiesību aizskārums vēl nav, bet kad personai no svara, lai kompetenta iestāde jau iepriekš konstatētu, ka viņai pieder zināmas tiesības, vai arī, kad rodas vajadzība jau laikus spert soļus un nodrošināties pret iespējamām tiesību aizskārumiem, t. i. aizsargāt zināmas tiesības, kamēr tās vēl nemaz nav aizskartas.

Šo, tā sakot, otrās šķiras tiesas uzdevumu, kas stāv otrā vietā, sauc par tiesāšanu apsardzības vai bezstrīdus kārtībā (охранительное судопроизводство, Freiwillige Gerichtsbarkeit, Jurisdiction voluntaria, Jurisdiction gracieuse). Šeit pieder:

1) mantas apsardzība, kad tā, sakarā ar personas fizisku vai civiltiesisku nāvi vai bezvēsts prombūtni, palikusi bez saimnieka [sk. C. pr. n. 1588.—1631. (1971.—2014.) p.];

2) personu apstiprināšana mantošanas tiesībās, t. i. nošķiršana, kam pāriet zināmā manta personas nāves gadījumā [C. pr. n. 1636.—1640. (2019.—2023.) p.];

3) mirušā pēdējās gribas apstiprināšana, atzīstot viņa testamentu par stājušos spēkā (Latgalē — testamenta apstiprināšana izpildīšanai) [C. pr. n. 1573.—1587. (1956.—1970.) p.];

4) mantojuma vai kopējās mantas sadalīšana [C. pr. n. 1641.—1657. (1409.—1422. un 2024.—2029.) p.];

5) saskaņā ar likumu pastāvošu juridisku ģimenes attiecību grozīšana pie adopcijas un leģitimācijas [C. pr. n. 1522.—1532., 1766.—1769. (1460¹.—1460⁷. un 1908.—1912.) p.];

6) to personu personisko un mantisko interešu aizsardzība, kam pašām nav iespējas tās aizstāvēt (personas atzīšana par mirušu, bezvēsts prombūtnē esošu, garā slimu vai izšķērdētāju un aizbildnības vai aizgādniecības iecelšana [C. pr. n. 1533.—1572., 1770. (1913.—1955., 1451.—1460.) p.];

7) saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabāšanā, ja parādnieks kāda iemesla dēļ nevar dot apmierinājumu kredītoram [C. pr. n. 1676.—1686. (1460²⁹.—1460⁴⁰.) p.];

8) uzaicinājuma process, vērtspapīru, obligāciju u. t. l. nozaudēšanas gadījumā [C. pr. n. 1687.—1724. (2054.—2093.) p.];

9) nekustamās mantas izpirkums tās pārdošanas gadījumā [C. pr. n. 1749.—1760. (2030.—2034., 1438.—1449.) p.];

10) pilnvaras anulēšana [C. pr. n. 1773.—1779. (1460⁴¹.—1460⁴⁸.) p.].

- Beidzot sevišķā (īpaša konkursa) kārtībā notiek to attiecību likvidēšana, kas radušās starp maksātnespējīgu parādnieku un viņa kreditoriem [C. pr. n. 1396. (1400. un 1899.) p. pielikums].

§ 2. Civīlprocess zinātniskā apgaismojumā.

No Civīlprocesa jēdziena vēsturiskās attīstības gaitas redzams, ka vēl pagājušā gadsimtenī civīlprocesu uzskatīja par civīltiesību formālo daļu, kuŗas uzdevums ir sekmēt šo civīltiesību realizēšanu dzīvē. Par īpašu civīlprocesa zinātni toreiz neviens vēl ir nedomāja, un vācu jurists Nettelblat's XVIII. g. s. dēfinē civīlprocesu kā sevišķu prasmi vai mākslu sastādīt un izlietot lietvedības rakstus (Acten).

Procesuālo tiesību attīstīšanos patstāvīgā zinātnē pēdējos 60 gados veicināja sevišķi vācu juristi Vindšheids, Būlovs, Hellvigs, Bekkers, Muters, Degenkolbs, Ploecs, Wachs, Kanšteins un daudzi citi.

Personas tiesība uz tiesas palīdzību resp. prasības tiesība nesakrīt ar personai piederošo civīlo tiesību. Lai rastos prasības tiesība, — noteiktai civīltiesībai vai nu pēc savas dabas (piem. līgumiskās prasījumu tiesības) vai arī sakarā ar tās satura aizskārumu jābūt vērstai pret noteiktu personu, kas šo tiesību aizskārusi. Iekš tā tad arī pastāv pirmā kārtā atšķirība starp tiesībām miera stāvoklī un tiesī-

bām kustības stāvoklī, starp „ius” un „actio”, starp „Recht” un „Anspruch”, starp „право” un „притязание” starp „tiesību” un „pretenziju”.¹⁾

Starpība starp izteicienu „Anspruch” (pretenzija), ko kā pirmais lietojis Windscheid's, un „Klage” (prasība) sevišķi skaidra tur, kur tiesība kā pretenzija (Anspruch), kas lai gan vērsta pret noteiktu personu un jau atrodas kustībā, tomēr vēl nesastāda prasību un vēl nesatur sevī agresīvu uzbrukumu caur tiesu un tiesai piedaloties, bet var tikt realizēta aizstāvēšanās kārtībā, ceļot iebildumus. Pretenzijas tiesība ir materiālās tiesības nepieciešama daļa, kurpretim prasības tiesība var materiālā tiesībā arī neietilpt.

Vācu juristi vispirms centās izprast romiešu jēdzienu actio — prasība, ko romiešu jurists Celsus dēfinēja šādi: „Nihil aliud est actio quam ius, quod sibi debeatur iudicio persequendi”.²⁾ Pie šādas prasības izpratnes juristi turējās līdz XIX. gadsimtenā otrai pusei. Windscheid's³⁾ pirmais atrada vāciešiem jaunu procesuālu terminu — Anspruch, un noskaidroja starpību starp prasības tiesību (Actionenrecht) kā tiesību vest procesu (Rechtsschutzanspruch) un materiālo tiesību uz zināmu mantu (Sachlegitimation).

Prasības tiesību saprata kā subjektīvā materiālā tiesībā ietilpstošu iespēju piespiedu kārtā ar tiesas palīdzību realizēt šo savu tiesību. Ja personai pieder zināma tiesība, tad tās aizskaršanas gadījumā viņai ir tiesība meklēt šīs tiesības aizsardzību tiesā un prasīt caur tiesu aizskartās tiesības atjaunošanu. Šo prasības tiesību uzskatīja par materiālās tiesības formālo sastāvdaļu, kas radusies materiālās tiesības aizskāruma rezultātā.

Citi juristi materiālo tiesību miera stāvoklī nostādīja pretim procesuālai tiesībai, uzskatot pēdējo pēc būtības par to pašu materiālo tiesību, bet tikai dinamiskā, cīņas stāvoklī (Unger's). Tādā kārtā prasības tiesība no šīs materiālitiesiskās teorijas⁴⁾ viedokļa atrodas visciešākā sakarā ar subjektīvo materiālo tiesību. Kam pieder materiālā tiesība, tam pieder arī tiesība uz prasību.

Tomēr, šo konstrukciju tuvāk aplūkojot, jānāk pie slēdziena, ka viņa nav pareiza. Personai var piederēt zināma

¹⁾ Sal. Erdmann, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen, 1889. g., I., 305. lap. p.

²⁾ Institut. L. IV. tit. 6. de actionibus.

³⁾ Windscheid, „Die Actio des römischen Zivilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts”.

⁴⁾ Tagad šo teoriju jau stipri kritizē (sk. Wilhelm Sauer — „Grundlagen des Processrechts” 1919. g. 2. lap. p.).

materiālā tiesība, un tomēr var izrādīties, ka tā nebauda tiesas aizsardzību. Tā tas ir, piemēram, ar t. s. „naturales obligationes“ (sal. Civīllik. 3639., 3640., 4343.—4345. p.); vai arī gadījumā, kad persona, kurai pieder zināma materiālā tiesība, tomēr paliek bez tiesas palīdzības tādēļ, ka viņa procesa laikā nav pratusi savu tiesību pierādīt.

No otras puses persona, kam materiālā tiesība nemaz nepieder, var celt prasību un bieži to arī vinnē, ja īstais tiesības īpašnieks neprot to pienācīgi aizstāvēt. (Piem., ja prasītājs ceļ prasību atzīt, ka viņa parādzīmei, kas atrodas pie atbildētāja, nav nekāda spēka). Nav šaubu, ka prasības bieži ceļ personas, kam tiesības nemaz nepieder. Šādos gadījumos, lai gan tas ir dīvaiņi, patī tiesa, piespriežot tādu nepareizi celtu prasību, nodibina tiesības.

Jāatzīmē arī tā iekšējā pretruņa, kas saskatāma šinī materiāli - tiesiskā teorijā. Lai celtu prasību, ir nepieciešams, ka personai pieder tiesība uz prasību, t. i. tiesība celt prasību, — bet pats process taču pastāv iekš tā, ka tiesa pārbauda, vai prasītājam šī prasības tiesība pieder jeb nē.

Beidzot, ja procesuālas tiesības, kā tas jau tika aizrādīts, uzskatāmas par publiskām tiesībām, kas pieder visiem, tad tās nekādā ziņā nevar līdz ar to būt arī par materiālo privāto tiesību daļu.

Sakarā ar visu sacīto jākonstatē, ka materiāli — tiesiskā teorija nespēj pareizi noskaidrot jautājumu, kam īsti pieder prasības tiesība.

Vairāki vācu juristi (Ploec, Sohn, Degenkolb u. c.) nākuši klajā ar citu, abstrakti - tiesisko teoriju, pēc kuras prasības tiesība nemaz nav saistīta ar materiālās tiesības esamību, bet katrai tiesībspējīgai personai ir tiesība griezties pie tiesas pēc palīdzības (abstraktes Klagerecht). Katrs, kam tiesība būt par prasītāju, var sakarā ar zināmiem apgalvojumiem aicināt otru tiesā un prasīt, lai tas stātos ar viņu procesā un lai tiesa, pārbaudījusi šos viņa apgalvojumus, taisītu savu spriedumu. Ja šādai personai ir prasības tiesība, tad tas vēl nenozīmē, ka viņai ir arī materiālā tiesība.

Materiālā tiesība ir konkrēta tiesība, bet procesuālā tiesība — abstrakta prasības tiesība. Tādā kārtā prasības tiesība ir tiesībspējīgai personai piederoša publiska tiesība, kas vērsta uz valsts varas orgānu — tiesu. Tomēr, kā to pareizi atzīmē profesors Vaskovskis¹⁾, šeit procesuālā tiesībspēja pilnīgi aptver prasības tiesību, un tāpēc pēdējai nav nekādas patstāvīgas nozīmes procesā.

1) Васьковскій, Курсь гражд. процесса, 1913. г. 619. лар. р.

Jaunu teōriju par prasības tiesību izvirzīja vācu jurists Wach's, pēc kura ieskatiem prasības tiesība ir tiesība griezties pie valsts tiesas ar prasījumu aizstāvēt prasītājam tiešām piederošas subjektīvas civiltiesības, t. i. tiesība uz prasītājam labvēlīgu tiesas spriedumu.

Šai teōrijai, ko sauc par konkrēto teōriju, tomēr ir divi ievērojami trūkumi.

1) Tā saista tiesas aizsardzību ar prasītāju. Prasītājam, ceļot prasību, ir tiesība prasīt pēc aizsardzības, bet tādu pašu aizsardzību var prasīt no tiesas arī atbildētājs, kas prasību necel. Arī atbildētājam ir tiesība prasīt, lai tiesa pēc lietas patiesiem apstākļiem izspriestu lietu viņam par labu.

2) Viņa piešķir prasības tiesību tikai prasītājam, kas celj pilnīgi pamatotu prasījumu, bet konstatēt, vai prasījums ir pamatots, un vai tas pelna labvēlīgu spriedumu, ir iespējams tikai pēc tam, kad tiesa ir pārbaudījusi prasītāja prasījumus un atbildētāja iebildumus. Tādā kārtā, kā to pareizi aizrāda Būlov's, saskaņā ar šo teōriju iznāk, ka prasības tiesība pastāv pirms rodas tās pastāvēšanai nepieciešamie nosacījumi.

Jautājums, vai prasītājam izdosies panākt sev labvēlīgu tiesas spriedumu, atkarājas ne tikai no tā, vai viņam, objektīvi ņemot, ir taisnība, bet arī no tā, kā viņš pratis izmantot visas savas procesuālās tiesības un līdzekļus un pārliecināt tiesu, ka taisnība ir viņa pusē (Kohler's un Vaskovskis).

Pēc prof. Vaskovska pareizām domām, prasības tiesības vai tiesības uz tiesas aizsardzību jēdziens procesā ir pilnīgi lieks, jo to pilnīgi atvieto procesuālās tiesības jēdziens, un strīdam par prasības tiesību ir īsti scholastisks raksturs. Kā publiska tiesība — prasības tiesība pieder katrai tiesībspējīgai personai, neatkarīgi no tā, vai viņai pieder materiālā tiesība, vai nē, un tamdēļ visām šīm teōrijām nav nopietnas nozīmes.

Vācu juristi, cenzdamies arī apgaismot civilprocesu no zinātniski-tiesiskā viedokļa un iziedami no materiālo tiesību principiem, devuši jaunu civilprocesa dēfinējumu, izskaidrodamī to kā juridisku attiecību.

Pēc prof. Būlov'a teōrijas¹⁾ civilprocess uzskatāms par vienu vieno tu publiski - juridisku attiecību, kas pakāpeniski izveidojas procesā atsevišķu juridisku attiecību ķēdē; šīs juridiskās attiecības pēc kārtas atrisinot, gala

¹⁾ „Die neue Prozessrechtswissenschaft und das System des Zivilprozessrechts“ un „Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen“.

slēdzienā tiek atrisināts arī centrālais strīdus jautājums. Tādā kārtā šis, procesā radušās juridiskās attiecības mērķis ir aptvert materiāli-tiesisko attiecību.¹⁾

Katra juridiska attiecība nozīmē, ka vienai personai ir tiesības, kurām atbilst otras personas pienākumi. Tiesā darbojas divas puses, kamdēļ izveidojas arī divas juridiskas attiecības: 1) starp prasītāju, kuram ir tiesības, un tiesu, kurai ir pienākumi, 2) starp atbildētāju (tiesības) un tiesu (pienākumi). Puses pašas savā starpā nekādās juridiskās attiecībās neatrodas, jo starp viņām nav tiesību un pienākumu, un prasītāja procesuālām tiesībām atbildētāja procesuālie pienākumi neatbilst.

Abas attiecības apvienojas tiesā, un process, pateicoties tam, iegūst iekšējo vienību. Šī juridiskā attiecība nav privāti-tiesiska, bet tai piemīt publiski-tiesisks raksturs.

Civīlprocess kā arī kriminālprocess tamdēļ atšķirībā no materiālām civiltiesībām ierindojas publisko tiesību katēgorijā.

No visām pārējām juridiskām attiecībām procesuālā juridiskā attiecība atšķiras ar to, ka viņa nepaliek nemainīga un nekustīga, bet gan vienmēr mainās, virzās un attīstās zināmā noteiktā kārtībā līdz gala atrisinājumam, kad pirmātnējās juridiskās attiecības vietā, kas pamatojusies uz materiālām tiesībām, rodas jauna, kas izriet no tiesas sprieduma. Tādā veidā civīlprocess (to rāda jau pats nosaukums) pēc būtības ir nevis statiska, bet gan dinamiska parādība,²⁾ turpretim materiālā juridiskā attiecība un materiālā tiesība pēc sava rakstura ir mierīga, inerta, statiska parādība. Miera stāvoklis tik lielā mērā nesader ar procesa jēdzienu, tik ļoti svešs viņam, ka, šim stāvoklim iestājoties uz ilgāku laiku, pats process pamirst un izbeidzas [sal. C. pr. n. 790. (689.) p.].

Procesuālās juridiskās attiecības raksturīgā pazīme, pēc Būlova teorijas, pastāv iekš tā, ka šeit pusēm ir tikai tiesības

¹⁾ Bülow (Prozesseinreden 33): „Im Prozess entfaltet sich die Rechtsordnung aus dem abstrakten Rechtsgebot (lex generalis) zum konkreten Rechtssatz (lex specialis des Urteils) und schliesslich zum wirklichen Rechtszustand (Vollziehung)“.

²⁾ Sauer's (Grundlagen des Prozessrechts) 32. lap. p. saka: „der Grundgedanke des Prozesses ist die Entwicklung. Er entfaltet sich infolge der Prozesshandlungen und der fortwährenden Veränderungen der äusseren Verhältnisse zu immer neuen Gebilden — tatsächlich, wie rechtlich, materiell- wie prozessrechtlich. Die langen Ketten der Verfolgungshandlungen einerseits, der Verteidigungshandlungen andererseits sind als zwei Gesamtverhalten aufzufassen, die sich unter dem Zeichen der Entwicklung allmählich oder rückweise verändern.“

attiecībā uz tiesu, bet tiesai attiecībā uz pusēm ir tikai pienākumi.

Pirmatnējā juridiskā attiecība, kas nodibinājusies starp pusēm un tiesu un kurai piemīt publiski tiesisks raksturs, savā tālākā attīstības gaitā var radīt veselu rindu jaunu juridisku attiecību starp tiesu un dažādām citām personām, ko pieaicina procesā, piemēram — trešām personām, lieciniekiem, lietpratējiem u. t. t.

Šāda īsos vilcienos ir Būlova teorija, kas izdara veselu apvērsumu civīlprocesa zinātnē.

No krievu procesuālistiem sajūsmināts Būlova pielūdzējs ir prof. Holmsten's, kas visu savu civiltiesāšanas mācības grāmatu sastādījis pamatojoties uz šo teoriju.¹⁾

Būlova teorija tomēr netika pieņemta vienbalsīgi. Gandrīz visi juristi atzīst, ka process uzskatāms par juridisku attiecību, bet par šīs attiecības būtību pastāvēja un pastāv arī tagad visdažādākās domas. Savas teorijas pamatos Būlovs ir licis pieņēmumu par procesa vienību, par vienotu, veselu juridisku attiecību starp pusēm un tiesu.

Bet ja ņemam vērā, ka pēc Būlova teorijas starp pusēm nekādas juridiskas attiecības nepastāv, tad juridiskai attiecībai, kā to aizrāda arī prof. NeFedjev's,²⁾ jābūt vismaz duālai: a) starp prasītāju un tiesu un b) starp atbildētāju un tiesu, bet ja tas tā ir, tad jau nemaz nedrīkstētu runāt par vienotu un veselu juridisku attiecību, kas ir Būlova teorijas galvenā pozitīvā īpašība. Tad neapšaubāms ir arī tas, ka aprādītā juridiskā attiecība var izcelties procesā tikai tad, ja pēdējā ņem dalību visas tās personas, starp kurām šai attiecībai vajaga nodibināties, t. i. starp prasītāju, atbildētāju un tiesu.

Turpretim prakse rāda, ka atbildētājs ļoti bieži mēģina izvairīties no piedalīšanās procesā un tiešām nekādas dalības tanī arī neņem, bet tādā gadījumā nevar nodibināties arī juridiskā attiecība.

Būlovs mēģina atrisināt šo jautājumu, aizrādot, ka atbildētāja faktiskā piedalīšanās procesā priekš juridiskās attiecības nodibināšanās nemaz nav nepieciešama. Par procesa sākumu viņš uzskata to momentu, kad prasītājs to ievada, un pieņem, ka sevis aizstāvēšana procesā ir atbildētāja pienā-

¹⁾ Jāatzīmē, ka pirmais krievu zinātnieks procesuālists Kronids Mališev's 1876. gadā, kas sastādīja labāko krievu civīlprocesa kursu, arī aizrādīja (I. 73. l. p.), kā civīlprocesu var uztvert kā juridisku attiecību starp tiesu un pusēm, kurās mērķis atklāt un izlemt strīdus jautājumu par tiesībām, vai civiltiesiskām materiālām attiecībām.

²⁾ E. A. Нефедьевъ, Курсъ гражданскаго судопроизводства 1902. г. стр. 25 и слѣд.

kums (Defensionspflicht). Bet, kā to pareizi atzīmējis Schwalbach's, šāds pienākums aizstāvēties atbildētājam ar likumu nemaz nav uzlikts, un tamdēļ, pēc Schwalbach'a domām, tas, ka atbildētājs, tiklīdz tiek celta prasība, tiek piespiedu kārtā saistīts procesā, izskaidrojams ar to, ka viņam jāpadodas valsts tiesas varai.

Šo beidzamo tezi tālāk izveido krievu procesuālists Ne-fedjev's. Būdams kritiski noskaņots pret Būlova teoriju, viņš, lai gan arī atzīst, ka procesā rodas juridiska attiecība, tomēr domā, ka šī juridiskā attiecība izpaužas nevis viena subjekta tiesībās un otra subjekta pienākumos, bet gan varas un padotības jēdzienu. Juridiskā attiecība, kas rodas procesā, ir attiecība starp tiesu kā varas orgānu un prāvniekiem kā personām, kas šai varai padotas, kaut arī šī padotība pēc savas būtības ir tīri formāla. Šī attiecība ir varas attiecība. Tiesai ir pienākums pret valsti (nevis pret personām, kas tiesājas) izpildīt to uzdevumu, kuŗa veikšanai tiesa nodibināta.

Likums nosaka tos apstākļus vai nosacījumus, kuŗiem iestājoties, tiesai jāuzsāk sava darbība. Tā, ja kāds no prāvniekiem griežas pie tiesas ar lūgumu, tad tas ir viens no tiem apstākļiem, kad tiesai uz likuma pamata jāsāk darboties. Prasības lūguma iesniegšana ir tiesas darbības uzsākšanas nosacījums. Tiesa izsauc atbildētāju nemaz nerēķinādamās ar viņa vēlēšanos būt par tādu, izdara attiecībā pret viņu visu to, kas izdarāms saskaņā ar likumu, un visām šīm tiesas darbībām ir juridiska nozīme. Šādā kārtā zināmos apstākļos procesā uz likuma pamata rodas juridiska attiecība. Par vienojošo elementu procesā uzskatāma tiesas darbība, bet puses attiecībā pret tiesu nostājas padotības stāvoklī.

Pēc likuma prāvnieku gribas izpausme ir tas ierosinošais cēlonis, kas nepieciešams, lai tiesa uzsāktu savu darbību attiecībā pret pusēm. Prāvnieku darbību rēgulē tiesas darbība, ar kuŗu tā saplūst kopā vienā vienībā. Procesu šādā kārtā var saprast kā normētu tiesas darbību (NeFedjev's).

Ka process pēc būtības ir juridiska attiecība, to atzīst tagad gandrīz visi juristi. Tomēr atsevišķās daļās vai detaļās, kā tas redzams no nupat iztīrītām teorijām, visi nav vienis prātis. Nekavējoties sīkāki pie atsevišķiem virzieniem, atzīmēsim tikai, ka ir arī citādas teorijas, kas gan atzīst, ka starp pusēm procesā nekādas juridiskas attiecības nenodibinās, bet kas mēģina, pretēji Būlov'a teorijai, pierādīt, ka tiesai ir ne tik pienākumi vien, bet arī tiesības. Kā šādas teorijas pārstāvi varam minēt Konrādu Hellwig'u.

Saskaņā ar trešo uzskatu, ko pārstāv Kohler's, Schwal-

bach's, Sperl's, juridiskās attiecības pastāv vienīgi starp pusēm, turpretim tiesa, kurai nav nekādu patstāvīgu interešu procesā, nav uzskatāma par procesuālo attiecību subjektu, jo kā valsts varas orgāns tā stāv pāri pusēm.

Ceturrtā teorija, kuras pārstāvji ir Wach's un Kanstein's, mēģina pierādīt, ka starp visiem trim subjektiem (prasītāju, atbildētāju un tiesu), izveidojas juridiska attiecība, kurā viņi visi ir savstarpēji saistīti kā ar tiesībām, tā arī ar pienākumiem.

Ja ņemam vērā, ka katrai no pusēm ir tiesība pieprasīt, lai otra puse izdarītu zināmas procesuālas darbības (dotu atbildi uz zināmiem jautājumiem, atzītu vai noliegtu zināmu faktu, uzrādītu dokumentu, kas atrodas viņas rīcībā, negrozītu prasības pamatu u. t. t.), kuŗu neizdarīšana saistīta ar zināmām nelabvēlīgām sekām priekš šās otrās puses, tad nevar neatzīt, ka starp pusēm procesā pastāv juridiska attiecība. No otras puses tāda pati juridiska attiecība rodas arī starp katru no pusēm un tiesu, kuŗai ir tiesība pieprasīt no prāvniekiem zināmas procesuālas darbības, kuŗu neizdarīšana tiem draud ar noteiktām nelabvēlīgām sekām. Tādēļ mums liekas, ka vistuvāk patiesībai ir pēdējā, ceturrtā teorija. Tam, ka prāvniekus ne vienmēr var piespiest izpildīt tos pienākumus, kas uz viņiem gulstas uz C. pr. n. pamata, nav nozīmes, jo arī materiālo tiesību laukā, kur jautājumā par tiesību subjekta un kontrahenta tiesībām un pienākumiem nav nekādu šaubu, ne vienmēr ir iespējams piespiest puses izpildīt to, kas viņām saskaņā ar likumu jāizpilda.

Mūslaikos, pateicoties savstarpīgai ietekmei, visās tiesiskās valstīs ir nodibinājusies savos pamatvilcienos lielākā vai mazākā mērā vienāda procesuāla kārtība, kas pakāpeniski izveidojusies vēsturiskās attīstības gaitā. Romiešu process atstājis lielu iespaidu vispirms Itālijā, no kurienes tas, sakarā ar kanoniskām tiesībām, kas šeit attīstījās, izplatījās Vācijā; tāpat arī Francijā un Anglijā. Šinis valstīs, nacionālo un īpatnējo vēsturisko momentu ietekmēs, process izveidojās dažādi. Beidzot franču 1806. g. „Code de procédure civile“, pateicoties Napoleona uzvarām, atstāja lielu iespaidu ne vien vācu valstīs, bet arī Krievijā, no kurienes process tika patapināts ar dažiem nelieliem pārgrozījumiem Latvijā, Igaunijā, Lietuvā un Polijā. Ņemot vērā visu sacīto, jāatzīst, ka civīlprocesa vēsturiskās attīstības pārskatam atsevišķās valstīs ir liela zinātniska nozīme.

PIRMĀ DAĻA.

PIRMĀ NODAĻA.

Vispārīgs vēsturisks pārskats.

I. NODALĪJUMS.

Civilprocesa un tiesu iekārtas galveno pamatu vēsturisks pārskats dažādās valstīs¹⁾.

§ 3. Roma.

Kā pie visām tautām, tā arī pie romiešiem sākuma katram tiesību pārkāpumam sekoja atreibība un patvarība. Ja tiesībpārkāpums bija acimredzams, tad zagli vai laulības pārkāpēju vienkārši nogalināja; par sakropļošanu draudēja talions (ius talionis); pret parādniekiem izlietoja manus injectio, kreditors aizveda parādnieku, vai arī patvarīgi atņēma parādniekam viņa mantu ķīlā — pignoris capio. Kad tiesībpārkāpums nebija skaidrs, kad izcēlās strīdus, bija nepieciešama trešās personas starpniecība. Par starpniekiem no sākuma Romā bija pontifices — priesteri.

Tiesības, morāli un reliģiju— visu to pagaidām nešķiro. Sirmā senatnē strīdus izšķiršana notika laikam priesteru klātbūtnē, kuŗu priekšā prasītājs zvēreja, ka zināma lieta pieder viņam, un par to, ka viņa zvērests ir paties, deva ķīlā soda naudu, lai izlūgtos sev dievu žēlastību. Atbildētājs darīja to pašu. Priesteri izlēma, kuŗa zvērests atbilst patiesībai (sacramentum, iustum, falsum). Šādā kārtā arī izcēlās pirmais un galvenais prasības „*legis actio sacramento*“ veids.

Vēlāk no priesteriem tiesas funkcijas nemanot pāriet pie maģistrāta. Pēc dažu citu juristu domām tā summa, ko iemaksāja puses, pēc savas būtības bija tiesneša honorārs. Ziņas par civilprocesa senā Romā mēs atrodam romiešu jurista Gaja (II. g. simtenī pēc Kr.) darbā „*Institutiones*“. Pēc šīm ziņām visvecākais civilprocesa veids Romā bija tā saucamās „*legis actiones*“, t. i. tiesību realizēšana likumīgā kārtā. Šādas *legis actiones* Gajs atzīmē piecas. No tām galvenā bija „*le-*

¹⁾ Li'erātūra: проф. И. Покровский, История Римского права 1915 г.; Richard Schmidt, Lehrbuch des deutschen Zivilprozesses 1910; v. Bethmann-Hollweg, Der Zivilprozess in geschichtlicher Entwicklung B. IV; Малышевъ, Курсъ Гражданскаго судопроизводства 1876 г. т I; проф. И. Энгельманъ, Курсъ Русскаго гражданскаго судопроизводства 1912 г.

gis actio sacramento". Šī legis actio sacramento vai per sacramentum pēc savas būtības ir procesderības, un līdz ar to ir arī vispārējā forma, ko izlieto pie visāda veida prasībām. (Legis actio sacramento generalis est.)

Kad tiesības, pakāpeniski attīstoties, atdalās no reliģijas un morāles, priesteru vietā nāk valsts varas organi prētori, kas toreiz bija īsti praktiski juristi. Bieži pie prētora darbojās „consilium pretoris“, no kuŗa locekļiem prētors bieži iecel tiesnešus („iudices privati“). Puses svinīgās formulās izsaka savas pretenzijas: Romā — prētora priekšā, bet municipijās — īpašu maģistrātu priekšā (duo viri iure dicundo), un kā savas taisnības ķīlu nozīmē zināmu summam. t. s. s a c r a m e n t u m. Tiesa pēc tam nolemj, kam ir taisnība un kuŗas puses ķīla konfiscējama (utrius sacramentum iustum sit, utrius iniustum). Tā puse, kam pēc tiesas lēmuma taisnība, saņem savu ķīlu atpakaļ, bet otra to zaudē par labu valsts kasei (sākumā priesteru kasei). Aprādītā sakramentālā procesa forma mainās atkarībā no tā, vai puses strīdās par lietu (actio in rem), vai par p i e n ā k u m u (actio in personam).

Prāvas iztiesāšanai nepieciešams, lai būtu klāt abas puses: kā prasītājs, tā arī atbildētājs. Bet tā kā atbildētājs labprātīgi varētu arī neierasties tiesā, tad prasītājam bija tiesība to personīgi nogādāt uz tiesu (in ius vocatio). XII. tabulu likumi nosaka: „si in ius vocat — ito“, t. i. kur prasītājs arī nesatiktu atbildētāju, pēdējam jāpaklausa uzaicinājumam un jāiet uz tiesu (ielauzties atbildētāja mājās tomēr nebij atļauts). „Ni it — ante stamino“ — ja atbildētājs atsakās ierasties tiesā, prasītājs konstatē to ar lieciniekiem un — „igitur em capito“ — tad viņam ir tiesība to aizturēt ar varu. „Si calvitur pedemve struit, manum endo jacito“ — pretošanās gadījumā, vai ja atbildētājs mēģina izbēgt, tam draud „manus injectio“, t. i. viņš eo ipso top itkā ar tiesas lēmumu atdots pilnīgā prasītāja rīcībā. Ja atbildētājs apstākļu dēļ nevar tūlīt ierasties tiesā, viņš var prasītājam apsoties atnākt uz tiesu kādā citā tiesas dienā un apstiprināt šo savu solījumu ar kādas trešās personas galvojumu (vadimonium).

Minētās „actio in rem“ gadījumā, kad strīds izcēlies par noteiktu lietu, procesā nepieciešama ne tikai abu pretinieku klātbūtne, bet jābūt arī pašai lietai par kuŗu tie strīdas, vai tās daļai (koka, kolonnas gabals, aita no ganāmā pulka; ja strīdas par zemi — smilšu sauja u. t. t.).

Katra puse tur rokās īpašu spieķi (vindicta vai festuca), prasītājs svinīgi nosaka: „Hanc ego rem ex iure Quiritium meam esse ajo, sicut dixi ecce

tibi vindictam imposui“ un uzliek savu spieķi lietai. To sauc par „vindicatio“. Atbildētājs saka šos pašus vārdus un arī uzliek savu spieķi. Tā ir tā saucamā *contra vindicatio*.

Pēc tam uzstājas maģistrāts ar vārdiem: „mittite ambo rem“ un puses noņem savus spieķus. Prasītājs jautā atbildētājam: „Postulo an ne dicas, qua ex causa vindicaveris?“ Atbildētājs atbild: „Tāda ir mana tiesība“ — „ius feci sicut vindictam imposui“. Prasītājs pasludina: „Quando tu iniuria vindicavisti, quingentia aeris sacramento te provoco“ (sacramentum apmēru nosaka atkarībā no lietas vērtības). Atbildētājs ar vārdiem: „Etego te“ arī iemaksā sacramentum.

Pēc sacramentum noteikšanas maģistrāts nolemj, kam pagaidām nodot lietu glabāšanā. Pēc tam nāk vissvinīgākais brīdis — *litis contestatio*, — t.i. pirmā posma formālais noslēgums. Puses griežas pie iepriekš uzaicinātiem lieciniekiem ar vārdiem: „Testes estote“. Ar to izbeidzas pirmais tiesāšanās posms — *in iure* prētora (maģistrāta) priekšā. Šeit procesa vienīgais uzdevums un mērķis ir juridiski formulēt strīdu, atrast atbilstošu formulu un noteikt, kādos apstākļos prasība atzīstama par pamatotu. Lieta šeit pagaidām netika skatīta cauri un spriedums arī netika taisīts. Ja atbildētājs atzina prasītāja prasību „*in iure*“ tad lietu tālāk nemaz nevirzīja, jo — *confessus in iure pro iudicatio habetur*“.

Otrā posmā notiek tiesāšanās *in iudicium*. Puses pēc *litis contestatio* (strīdus apliecināšanas), parasti pēc 30 dienām, maģistrātam piedaloties izvēlas sev tiesnesi (*judex* jeb *arbiter*) no privātām personām, kas arī izlēma lietu pēc savas pārlicības. Šeit nebij nedz saistošu formu, nedz kādu ceremoniju, bet spriedumu taisīja prētora izstrādātās (*in iure*) formulas robežās. Prāvnieku izraudzītie vai prētora ieceltie zvērinātie tiesneši lietu izlēma galīgā veidā.

Ja strīdus objekts nebija konkrēta lieta, bet gan saistība (par parādu — *actio in personam*), process notika tādā pašā kārtībā, tikai *vindicatio* ceremonijas vietā — prasītājs iesāka ar citu formulu: „Ajo te mihi centum dare oportere“. Pēc tam sekoja svinīgais uzaicinājums: „Ego te provoco sacramento“. Tika iemaksāts sacramentum, un tālāk lietu skatīja cauri parastā kārtībā.

Otrais legis actio veids — ir *legis actio per manus injectionem*, vai vienkārši *manus injectio*. To lietoja vienīgi prasībās, kas izcēlās saistību (parādu) nepildīšanas

gadījumā. Prasītājs atveda atbildētāju tiesā un šeit teica formulu: „Quod tu mihi damnatus es sestertium decem milia, quandoc non solvisti, ob eam rem ego tibi manum injicio,“ uzlika pēc tam viņam savu roku, un ja atbildētājs nesamaksāja tūlīt savu parādu, tad prasītājs to aizveda pie sevis un varēja viņu iekalt važās. Sešdesmit dienu laikā prasītājam trīs reizes bija jāizved parādnieks tirgus laukumā un jāpaziņo viņa parāda summa, cerībā, ka var atrasties kāds, kas, samaksājot viņa parādu, parādnieku izpirks. Pēc sešdesmit dienām parādnieks pārgāja kreditora pilnā īpašumā, un tas varēja viņu nonāvēt vai pārdot kā vergu — trans Tiberim.

Ja bija vairāk kreditoru, tad saskaņā ar XII tabulu likumiem tiem bija tiesība sacirst parādnieku gabalos, proporcionāli parādu lielumam: „Tertiis nundinis partis secanto“, bet „si plus, minusve secuerunt — se fraude esto“, — ja kāds nocirta vairāk nekā viņam pienākas, tad par vainu viņam to nepieskaitīja. „Manus in jectio“ gadījumā pats parādnieks parāda esamību nevarēja apstrīdēt, viņa vietā bij jāuzstājas vindex'am, kas, ņemot no parādnieka prasītāja roku, šādā kārtā viņu galīgi atbrīvoja, bet līdz ar to visu strīdu uzņēmās uz sevi un zaudēšanas gadījumā atbildēja „in duplum“. Vēlākā republikas laikmetā vindex'a vietā parādnieks pats varēja sevi aizstāvēt un celt strīdu, bet tādā gadījumā arī viņam draudēja divkārtīga atbildība (in duplum) — „manum sibi depellere licet“. Vecā stingrā kārtība paliek tikai: 1) piedzīšanai uz tiesas lēmuma pamata; 2) galvotāja piedziņām no parādnieka, par kuru viņš ir samaksājis.

Trešais veids — legis actio per pignoris capionem vai pignoris capio. Šo legis actio veidu lietoja pie sakrāla rakstura parādiem. Piem., ja kāds, nopērkot dzīvnieku ziedošanai dieviem, nenokārtoja savu parādu, tad kreditors, sacīdams svinīgus vārdus (kas līdz mums nav nonākuši), varēja paņemt sev kādu parādniekam piederošu lietu, nemaz negriežoties maģistrātā, pat pašam parādniekam klāt neesot un pat parādniekam pašam par to nekā nezinot. Šādā kārtā pašpalīdzības (patvarības) institūts šeit parādās ļoti spilgtā veidā.

Ceturtais veids — legis actio per iudicis postulationem.

Kas attiecas uz šo procesa veidu, tad nav skaidrs, kādos īsti gadījumos to lietoja. Šeit puses griezās ar lūgumu pie maģistrāta („te pretor iudicem arbitrumve, postulo.

uti des“), kam sekoja litis contestatio, un pēc tam sākās process in iudicium.

Piektais veids — legis actio per conditionem (no condicere — denuntiare). Prasītājs uzaicināja atbildētaju ierasties pēc 30 dienām pie maģistrāta tiesneša nozīmēšanai. Pēc šā termiņa notecēšanas puses ieradās pie maģistrāta un pēc tiesneša iecelšanas lieta pārgāja „in iudicium“.

Vēlākos laikos, kā liekas, šis legis actio veids, izvērtās īpašā procesā „per sponsiones“, kur puses savu sfrīdu pielīdzināja derībām. Katra puse uzstādīja savu prasījumu apgalvojuma veidā (prasītājs: „es apgalvoju, ka parādnieks man ir tik un tik daudz parādā“; atbildētājs: „es nekā neesmu parādā“). Katrs solīja, ja izrādītos, ka viņa apgalvojums nepatiess, samaksāt otram zināmu noteiktu summu — soda naudu. Šis solījums tika dots īpašā jautājuma un atbildes formā (sponsio un restipulatio), un uz šo sponsionum pamata tad arī izcēlās prāva par to, kuram būs jāmaksā apsolītā soda nauda.

Visos šinīs legis actio procesa veidos visraksturīgākā un pie tam ne visai skaidrā pazīme ir procesa dalīšana divās daļās — posmos:

1) in iure, maģistrāta priekšā, kur prasījumu juridiski formulēja un 2) in iudicium — tiesneša priekšā, kur pārbaudīja, cik šis prasītāja prasījums ir pamatots.

Kā jau aizrādīts, vispareizāki šo dalījumu var izskaidrot kā cēlušos no senseno laiku pašpalīdzības institūta, pie kuŗa pieder piem. arī „manus injectio“ un „pignoris capio“. Bet lai šim pašpalīdzības veidam nepiemistu patvaļības nokrāsa (piem. parādnieks varēja pretoties kredītoram, bet kreditors savkārt nepiegriezt vērību vindex'a protestam), maģistrāts itkā svētīja visas šīs darbības un ar savu klātbūtni, līdzīgi policijas protokolam, novērsa tālākās cīņas iespējamību, sekmējot strīdus mierīgu atrisināšanu.

Savā tālākā vēsturiskās attīstības gaitā process (uz „legis Aebutiae“ pamata starp 149.—126. gadu pr. Kr.) iegūst formulāru raksturu — per formulas. Katram atsevišķam gadījumam speciāli izstrādāja īpašu pretenzijas un aizstāvēšanās formulu, t. i. to nosacījumu noteikšanai, pie kuŗiem prasība varēja tikt apmierināta. Procesā reformas būtība bija tā, ka agrāk pusēm pašām bija jāformulē sava prasība noteiktos un precīzos izteicienos (piem., „aio te mihi centum dare oportere“ u. t. t.), bet reformas „per formulas“ rezultātā puses varēja kuŗā katrā veidā un izteicienos paskaidrot prētoram savu lietu.

kuŗš tad nu pats no ņiem paskaidrojumiem izlobija lietas bŭtību un paziņoja to īpaŗā rakstā tiesnesim (formula), pie kam rakstīja piemēram ņādi: „Titius iudex esto.¹⁾ Si paret fundum, quo de agitur, ex iure Quiritium Auli Agerii esse, neque eum Numerius Negidius arbitrato (tas ir intentio — strīda saturs) iudicis restituat, quanti ea res erit, tantam pecuniam iudex Numerius Negidius Aulo Agerio condemna, si non paret absolve“ (tā ir t. s. „condemnatio“).

ņīs formulas pēc tam ieveda prētora „album'a“ un ediktā, un tās noderēja vēlāk par materiālu nākoŗiem procesiem. ņīs formulārais process, kuŗā prētors in iure posmā deva zināmu instrukciju — rikoŗumu tiesnesim, kuŗa ņim pēdējam bija saistoŗa, izlemjot lietu in iudicio, ar laiku sāka pakāpeniski attīstīties tālāk.

No sākuma puse varēja griezties pie prētora vienīgi ar prasījumu, kas pamatojās uz materiālām civīlām tiesībām; vēlāk prētors sāka dot formulas arī tad, kad civīlās materiālās tiesībās tai pamats nebija atrodams, bet kad viņš pats bija nācis pie slēdziena, ka prasījums ir taisnīgs. Līdz ar actiones civīles, kas pamatojās uz ius civīle, radās actiones pretoriae, kas pamatojās uz faktiem — lietas faktiskiem apstākļiem (formula in factum concepta).

Tiesneŗi in iudicio, tāpat kā agrāk, ir privātas personas (iudices privati), izvēlētas no pusēm, bet ja pēdējās nevarēja savā starpā vienoties, tad tiesnesi iecēla prētors. Vēlāk zināmās lietās kā tiesneŗi darbojās decemvīri un centumvīri. Pati tiesāŗana in iudicio tāpat kā agrāk bij brīva, tiesneŗa spriedumu (sententia vai res iudicata) pasludināja mutes vārdiem. Pēc trīsdesmit dienām no spriedumu pasludināŗanas tika dots actio iudicati. 30 dienas starp tiesas spriedumu un actio iudicati deva, lai atbildētājs varētu labprātīgi izpildīt spriedumu. Ja ņīs pēdējais to nebij izdarījis, tad prētors, pamatodamies uz actio iudicati, piesprieda atbildētāju prasītājam (addictio), kuŗš to aizveda sev līdz kā savu vergu.

Lex Poetelia (326. g. pirms Kr.) atcēla pārdoŗanu verdzībā, bet parādniekam bij jāatstrādā savs parāds, ja viņam nebij līdzekļu to samaksāt. Ja parādniekam bij īpaŗums, tad viņš imperātora Augusta laikos varēja atbrīvot sevi no atbil-

¹⁾ Pirmo formulas daļu sauc „nominatio iudicis“ (T. I. esto); Aulus Agerius ir pieņemtais prasītāja nosaukums (no — agere); Numerius Negidius — pieņemtais atbildētāja nosaukums (no — nego, negāre).

dības *cessio bonorum* ceļā, bet arī prētors varēja ievest valdīšanā kreditorus (*missio in bona*), pēc kam kreditori nozīmēja īpašu *magister bonorum vendendorum*, kas meklēja pircēju parādnieka īpašumam — *emptor bonorum*.

Ar laiku tiesības turpināja attīstīties, uzkrājās liels tiesas prakses materiāls, kas noderēja par pētījumu, klasifikācijas un kodifikācijas objektu. Bija nepieciešami zinātnieki, izglītoti tiesneši, un agrākos, izvēlētos tiesnešus atvietoja ar pastāvīgiem ierēdņiem — juristiem, no kuriem prasīja jau speciālas juridiskas zināšanas. Radās privātas tiesu lietu zinātnes skolas, sāka lasīt lekcijas, izdot likumu krājumus un to komentārus.

Jau sākot ar pirmiem Romas imperijas gadsimteņiem sākās enerģiska tiesību pētīšana un izveidošana. Klasiskā laikmeta juristi sīki pētīja likumus un savu priekšgājēju darbus. Sākās stingra, sistēmātiska tiesību izveidošana uz dziļas un nopietnas juridiskas analīzes pamata. Ar to arī izskaidrojams tas ārkārtīgais romiešu tiesību iespaids, ko tās ieguva visās vēlākās valstīs. Visās kaimiņu valstīs redzams šis iespaids, un no sākuma tas pilnīgi aizēno atsevišķo tautu īpatnējās nacionālās tiesības.

Vēlāk formulārā procesa vietā pakāpeniski nāca ekstrordinārais process (*extraordinaria cognitio*), kurā mēs jau neatrodam dalījumu divos posmos *in iure* un *in iudicio*, un lietas izšķiršana no sākuma līdz galam bez kādām formulām atrodas viena ierēdņa rokās.

Kādu laiku, sākot ar imperātoru Hadriānu, formulārais process vēl konkurē ar ekstrordināro. Tomēr šis beidzamais, sevišķi provincē, sāk ņemt virsroku, un ap Dioklitiāna laikiem iudicis datio institūts vairs nekur nav sastopams. Un ja arī dažos gadījumos imperators vai viņa vietnieks iecēla tiesnesi kādas lietas izšķiršanai, arī tad nekāda procesa sadalīšana divās daļās vairs nenotika, un *iudex datus* izšķīra lietu no sākuma līdz galam bez kādām formulām, pie kam pret šāda *iudex datus* lēmumu varēja apellēt imperātoram vai viņa vietniekam.

Imperātoru laikmetā Romā kā paši imperātori, tā arī viņu ierēdņi (*praefectus urbi* un imperatora vietnieks, bet pilsētās *duumviri*) paši izlēma tieslietas, un viss process pamatojās uz valsts varas (*imperium*) principiem. Imperators realizēja tiesas varu, vai nu tādā veidā, ka uz īpašas *supplicatio* pamata viņš pats jeb ar šim nolūkam speciāli iecelta ierēdņa palīdzību izšķīra lietas, vai arī uz iesniegtas apellācijas pamata pārbaudīja magistrāta dekrē-

tus, vai arī iecēla zināmas lietas izšķiršanai īpašu tiesnesi no personām, kas bija ievestas album iudicium sarakstos.

Procesa gaita imperatora laikmetā bija šāda:

Prasītāja sūdzību ievada protokolā (apud acta); vēlāk rakstībai attīstoties top nepieciešama prasības lūguma iesniegšana (libellus conventionis). Pēc tam sūdzību oficiāli paziņoja atbildētājam (litis denuntiatio); istā litis contestatio, lieciniekiem piedaloties, nenotika, bet par strīda sākumu uzskatīja to momentu, kad atbildētājs izteica savu gribu apstrīdēt prasītāja prasījumu¹⁾. Tas viņam bij jāizdara 20 dienu laikā.

Vēlāk, ja atbildētājs cēla iebildumus, tad tas viņam bija jādara rakstiski (libellus contradictionis). Tam sekoja lietas caurskatīšana pēc būtības ar pierādījumu pārbaudi. Noslēdzošais moments bija spriedums (decretum). Par spriedumu bija iespējams apellēt instanču kārtībā. Sprieduma izpildīšanai nebij vajadzīga, kā agrāk, īpaša prasība (actio iudicati); — vienkārši bij jāgriežas ar lūgumu pie praeses provinciae, kas administratīvā kārtībā atņēma atbildētājam atspriesto lietu (manu militari) vai pieprasīja ķilu (pignus in causa iudicati), vai arī beidzot pārdeva atbildētāja mantu distractio honorum ceļā. Tā kā provincē process bija tālu no pilnības, jo tiesneši bija mazāk pieredzējuši nekā Romā, tad bieži pirms lietas izlemšanas notika „consultatio ante sententiam“ vai „relatio“, t. i. lietu nosūtīja uz Romu ar lūgumu noskaidrot, kā šī lieta izšķirama. Lai gan tiesa arī joprojām paturēja tīri administratīvu raksturu, tomēr parādās sacīkstes princips. Agrāko pilnīgas atklātības principu ierobežoja (tiesas sēdes notiek slēgtās telpās — secretum vai secretarium), attīstījās rakstība, kas pa daļai stāvēja sakarā ar to, ka par provinces tiesām ienāca sūdzības. Vēlāk visu, kas notika tiesā, sāka protokolēt. Process nebij vairs bezmaksas, bet sāka ņemt jau zināmas nodevas (sportulae). Sakarā ar lietu pārsūtīšanu uz ziņojumu un sūdzību pamata tiesāšanās gaita kļuva daudz lēnāka; pateicoties iespējamībai spriedumus atcelt, tiesas zaudēja savu agrāko autoritāti. Tiesu centrs pārgāja uz galvas pilsētu, un reizē ar to pakāpeniski tiesības un tiesu darbība sāka manāmi pagrimt.

¹⁾ Lis funerit contestata post narrationem propositam et contradictionem obiectam (C. 3. l. Cod. 14. 4). Tomēr prasītājs nav saistīts ar savu pirmātnējo prasījumu, bet procesa laikā viņam ir tiesība to grozīt (§ 35. Instit. Just. de actis 4. 6).

§ 4. Vācija.

1. Pie ģermāņu ciltīm, tāpat kā Romas vēsturē, tiesību realizēšanu un aizskarto tiesību atjaunošana pašā sākumā bija cieši saistīta ar asins atriebību. Šis asins atriebības paraša, lai gan valdība, sevišķi sākot ar Kārļa Lielā laikiem, to visādi centās savās kapitulārijās mikstināt un iznīcināt, izrādījās par ārkārtīgi dzīvei spējīgu. Modernā divkauja ir bez šaubām šīs pašas parašas atskaņa mūsu laikos.

Tiesas funkcijas senā ģermāņu laikmetā piederēja tautas sanāksmei — *contio*, *ding*, *mallus*. Prasītājs gāja turp ar savu prasību un sūdzību par pārestību un piesauca dievus par savas taisnības lieciniekiem. Atbildētājam savukārt bija ar zvērestu jāapliecina, ka prasītāja prasījums ir nepamatots. Ja cilvēki griezās pie dieviem pēc taisnības, tad arī pats par sevi saprotams, ka vienīgi dievišķa tiesa (divkauja, dažādi pārbaudījumi ar dzelzs, uguns palīdzību u. t. t.) varēja izšķirt strīdu par to, kurai pusei taisnība. Šādā kārtā iznāk, ka tiesa patiesībā izšķir jautājumu par apvainojumu, nevis par tiesībām; lemj dievi, bet tautas sanāksme piedalās tikai kā lieciniece. Šis princips paliek spēkā arī kristietības pirmos laikos („Bin ich schuldig oder nicht — weiss niemand, als Gott und ich“). Tā tad tiesības pēc seno ģermāņu uzskatiem nāk no dieviem, un tiesas spriedums ir dievības atklāsmē. Tautas sanāksmi vada vai nu draudzes galva (*der Gaufürst*), vai arī ievēlētais vecākais (*Schulce*, pēc *lex Salica* — *thunginus*), bet mazāk svarīgos gadījumos — *centenarius* (*simtnieks*).

Kā Romā, tā arī pie seniem ģermāņiem tiesības tiek realizētas, vai nu: 1) patvarības ceļā (*nexti canthigio*) ar īpašu draudzes galvas atļauju (līdzīgi romiešu *per pignoris capionem*); prasītājs ņem zināmu lietu kīlām un patur to tik ilgi, kamēr atbildētājs-parādnieks to neizpērk (parādu saistības gadījumā); 2) ar tiesas spriedumu tautas sanāksmē. Sākumā tā bija tiesa, kurā piedalās un lemj visa draudze (*Gau*). Tad vēlāk, karaļu varai nostiprinoties, šī pēdējā piesavinājās sev tiesību iecelt tiesnešus, par kuriem tad nu arī bija vietējie feodālie valdnieki: grafi, senešali, richteri, šulces. Bet tā kā visi šie tiesneši nav bijuši lietpratēji¹⁾, tad juridisku jautājumu atrisināšanai tiesā sāk ņemt dalību personas, kas ievēlētas no tautas un kam attiecīgā apgabala tiesiskie paradumi ir labi pazīstami: *rachenburgi*

¹⁾ XIII. gadsimtena švābu likumu krājums tieši atzīmē, ka šie tiesneši bijuši galīgi neizglītoti, un ka bijušas daudz tādas personas, kas zināja nesalīdzināmi vairāk par šiem tiesnešiem.

(frankiem), skabini, šeffeni (ģermāņiem), kopā parasti 12 personas.

Tie arī izšķir¹⁾ ar balsu vairākumu, kurā pusē ir taisnība, un tautas sanāksme apstiprina viņu spriedumu ar savu piekrišanu (Vollwort). Šeit mēs redzam jau kaut ko līdzīgu zvērināto tiesai. Bieži vien no tautas sanāksmes vidus (Umstand) nāca kāds ar priekšlikumu labot skabinu vai rachineburgu priekšā likto lēmumu un izlemt lietu citādi, un ja tautas sanāksme ar savu Vollwort'u lēmumu vēl nebija apstiprinājusi, tad šādi labojumi tika pieļauti. Apellēt, apstrīdēt sprieduma pareizību (das Urteil schelten) drikstēja katrs.

II. Procesā forma un kārtība. Prasītājam, prasību ceļot, bija zināmos noteiktos izteicienos jāpaziņo, ka viņš gatavs pierādīt savu taisnīgumu ordaliju, zvēresta vai divkaujas ceļā, vai arī ar coniuatores palīdzību (radnieki, kaimiņi, kas liecina par zināmas personas labo slavu — testes de credulitate). Prasītājs uzaicina atbildētāju tiesā ar liecinieku piedalīšanos (mannire, admallare), un šim atbildētājam prasību apstrīdot savukārt jābūt gatavam sniegt pierādījumus šādā pašā veidā. Kam jāpierāda sava taisnība, to izšķir parašas vai arī pati tiesa, — tomēr pa lielāku daļai onus probandi tiek uzlikts atbildētājam, — bet pierādījumus, lai izvairītos no neizšķiramām pretrunām, sniedz tikai viena puse.

Atbildētājs dod svinīgu solījumu izpildīt tiesas spriedumu un izpildīšana tad notiek nevis uz tiesas sprieduma, bet gan uz šā atbildētāja solījuma pamata. Ja atbildētājs prasību neatzīst, tad tiesa īpašā starplēmumā (Zwischenurteil) noteic: kam, attiecībā uz ko un kādi pierādījumi ir jāsniedz un kā lieta jāizšķir, ja attiecīgie pierādījumi tiešām tiks piegādāti. Šādā kārtā spriedumam ir dubultnosacījuma raksturs; gadījumā, ja zināms fakts tiks pierādīts, atbildētājs dod svinīgu solījumu izpildīt tiesas spriedumu, bet ja attiecīgais fakts pierādīts netiek, tad prasītāja prasība noraidāma. Jāpierāda pa lielāku daļai nevis noteikti fakti, bet vispār sava taisnība. Pierādījumus parasti dod zvēresta veidā, tādēļ arī liecinieki ir nevis kāda fakta ačuliecinieki, bet gan, kā jau aizrādīts, coniuatores — radnieki, kaimiņi, kas liecina par personas labo slavu un apstiprina dotā zvēresta pareizību. Ordalijas sākumā tiek piemērotas nebrīvām personām, sievietēm, ārzemniekiem, — vēlāk tās attiecina arī uz brīvajiem (saskaņā ar *lex Salica*).

¹⁾ Kā personām, kas labāk par citiem pārzin tiesiskās parašas, viņiem bija arī pienākums atrast piemērotu parašu tiesību normu, das Recht zu weisen (zu schöpfen).

Ja atbildētājs nemaz neierodas tiesā vai arī atsa-
kās spriedumu izpildīt, tad viņš zaudē savas tiesības uz
likuma aizsardzību (to pasludina par ārpus likuma esošu —
Friedloslegung). Lai arī cik primitīva šī tiesa būtu, tomēr pa-
teicoties tam, ka viņa ir atklāta un notiek visas draudzes
acu priekšā, kas it labi pazīst visus vietējos notikumus un
lietas, — tad arī spriedums pa lielākai daļai atbilst taisnī-
guma prasībām.

Vēlāk zemāku tiesu spriedumus varēja pārsūdzēt konun-
tam, kuŗa personā apvienojās visas tiesas. Karaliskai va-
rai nostiprinoties kā tiesneši sāk darboties īpaši karaļa pār-
stāvji (missi dominici). Karaliskā tiesa jau nav saistīta ar
agrāko laiku tautas tiesas formām. Pamazām labās slavas
licinieku vietā nāk faktu licinieki. Ap šo laiku, sakarā ar
tautu lielo pārvietošanos un pateicoties arī daudzu citu fak-
toru iedarbībai, jau manāms romiešu tiesību un romiešu pro-
cesa iespaids uz vietējām tiesībām (leges barbarorum). Pa-
teicoties šim romiešu kultūras iespaidam, pamazām sāk at-
šķirt tiesību jautājumus no fakta jautājumiem. Lietas sāk iz-
tiesāt, pamatojoties uz noskaidrotiem apstākļiem un faktiem,
ievērojot taisnīguma un patiesības principus; pierādījumus
atļauj iesniegt abām pusēm — kā atbildētājam, tā arī prasītājam.
Lietas sāk izšķirt pamatojoties uz to iespaidu, kas radies ties-
nesim iepazīstoties ar pierādījumiem. Pieņem romiešu prin-
cipu *actore nil probante reus absolvitur*, sa-
karā ar ko atkrīt ģermāņu tiesā nepieciešamais atbildētāja
zvērēsts. Par pierādījumiem jā rūpējas prasītājam; atbildētā-
jam vairs neprasa zvērēstu, ka viņš padosies tiesas lēmumam.

Šāds romiešu iespaids uz ģermāņu tiesāšanās kārtību
izskaidrojams starp citu arī ar to, ka romiešu procesu pie-
ņēma baznīca un katoļu garīdzniecība kanoniskā procesa
veidā.

Šis kanoniskais process, kas pēc savas būtības nebija
nekas cits, kā tā paša imperijas laikmeta procesa tālākais
izveidojums, kuŗam pievienojās vēl dažādi pāvestu dekrēti, ar
laiku sāka vairāk un vairāk pieņemt rakstisku veidu. Sā-
kumā tiesāšanās gāja lēni ar pastāvīgu novilcināšanos, bet sa-
karā ar tirdzniecību, kas jo plašos apmēros sāka uzplaukt Ita-
lijas pilsētās, radās nepieciešamība vienkāršot un paātrināt
tiesāšanās formas (summārais process) vismaz tirdzniecības,
veksļu un neapstrīdamu dokumentu lietās; šis vienkāršākās
un saīsinātās formas pēc tam uzņēma arī kanoniskās tiesības.
Pāvesta Inocenta III. 1215. gada dekrēts noteic, ka īpašam
ierēdnim vai arī diviem uzticības cienīgiem liciniekiem jā-

pieraksta — jāprotokolē viss tas, kas notiek tiesā, lai šādā ceļā padarītu par iespējamu nepareiza tiesas sprieduma pārsūdzēšanu. Šādi rakstības principam tika radīts drošs pamats kanoniskās tiesībās.

Šis romiešu kanoniskais process, kam par savu atbilstību jāpateicas tiesas praksei un itaļu juristu literatūrai, kļuva par zinātniskas pētīšanas un iztirzāšanas objektu Itālijas universitātēs, kur savukārt universitāšu korporācijās nodibinājās savas īpašas tiesas uz romiešu — kanoniska procesa normu pamata. Citu zemju universitātes (pat Anglijas un Skotijas) līdz ar itaļu tiesību zinātni pārņēma pie sevis arī tādu pašu procesuālo kārtību, bet ar universitāšu starpniecību šī kārtība pāriet arī citās tiesās.

Itālija šinī laikā parādās kā tiesību zinātnes centrs. Itāļu profesori un juristi pēta pāvestu dekretālijas un pilsētu statūtus, izveidojot šādā ceļā civiltiesību un civilprocesa mācību. Universitāšu studenti, ceļodami no vienas augstskolas uz otru, norakstīja *Corpus iuris civilis* ar glosām un iegūtās ziņrāšanas centās vēlāk izlietot arī tiesas praksē. Advokāti un tiesneši (bieži vien pat no citām valstīm) baudīja izglītību itaļu universitātēs. Pateicoties visam tam, romiešu-kanonisko tiesību un procesa principi jo plaši izplatījās, un tos ievēda dzīvē visās valstīs.

Kad 1495. gadā Vācijā nodibināja Reichskammergericht un Hofrath, tad šeit uzņēma arī visus itaļu procesa romiešu-kanoniskos pamatprincipus. Tomēr šā procesa daudzie noteikumi un stingrās formālītātes iznīcināja tiesas dzīvi un dabīgo kontaktu ar sabiedrību.

Ap šo laiku Vācijā process bija izveidojies apmēram šādā veidā.

Procesa gaitā mēs varam izšķirt trīs atsevišķus posmus (cezūras):

1. Prasības celšana ar rakstu, kas sadalās atsevišķos punktos (*articuli*, *positiones* — *libellus articulatus*).

2. Atbildētāja izsaukšana — atbildētājam nodod prasītāja sūdzību (*libelli oblatio*) līdz ar ko nodibinās *litis denuntiatio*.

Atbildētājam ir tiesība iesniegt atbildi, un no šā momenta skaitās *litis contestatio*. *Litis contestatio* pēc savas būtības ir atbildētāja oficiālais paziņojums, ka viņš pieņem strīdu, t. i. atzīst prasītāja apgalvojumus par apstrīdāmiem.

Līdz ar rakstisku formālu atbildi atbildētājam bija jāpieteic arī visi iespējamie noraidījumi un iebildumi, pie kam, ja viņš tos nepieteica jau savā pirmā atbildē, tad viņš šo savu tiesību

vispāri ģaudēja. Šāda kārtība ir t. s. „Eventualmaxime“, kuras nolūks paralizēt procesa gausumu. Bet visus prasītāja faktiskos apgalvojumus, par kuriem atbildētājs nekādus paskaidrojumus nedeva, uzskatīja par atzītiem — pierādītiem.

Noraidījumus (exceptiones, Einreden), kuŗu bija ļoti daudz, šķiroja: exceptiones dilatoriae, pamatojoties uz kuŗiem prāva tiek atlikta, un exceptiones peremptoriae, kas prāvu iznīcina — izbeidz.

3. Trešais procesa gaitas posms bija atbildes uz noraidījumiem. Visus pierādījumus pārbauda īpaši šim nolūkam ieceltais tiesnesis; šī pārbaude notiek līdztekus ar galveno procesu, un šādā ceļā rodas tā saucamā Beweistrennung. Hauptverfahren atdala no Nebenverfahren. Viss process notiek rakstiski, stingri ievērojot formalitātes. Tiek stingri ievērota formālo pierādījumu teorija, kas stipri ierobežo un saista tiesneša brīvo pārliecību. Pierādījumus sadala pilnos un daļu pierādījumos (plena probatio; semiplena probatio; semiplena probatio major un minor). Vienīgi diviem uzticamiem lieciniekiem ir pilna pierādījuma nozīme (plena probatio). „Durch zweier Zeugen Mund wird alle Wahrheit kund.“¹⁾ Vienam lieciniekam bija nepilna pierādījuma vērtība. Liecības sāk izšķirt pēc to vērtības, ņemot vērā tīri formālus momentus. Tā, vīrieša liecību vērtē augstāk par sievietes liecību, garīdznieka liecībai lielāka nozīme nekā pasaulīga cilvēka liecībai, tas pats attiecībā uz pieaugušā un nepilngadīgā liecībām. Nepilnu pierādījumu var papildināt ar zvērestu.

Uz katru prasības punktu atbildētājam jādod apstiprinoša vai noliedzīga atbilde: visu, ko atbildētājs neapstrīd, uzskata par atzītu, pierādītu. Katrai procesuālai darbībai nosaka noteiktus termiņus, par kuriem rūpējās tiesa un kuŗu neievērošanas gadījumā puse zaudē savas neizmantotās procesuālās tiesības (termina fatalia). Pierādījumu posms uzskatāms par noslēgtu, kad puses paziņo ar rakstu, ka viņas iesniegušas visus iespējamus pierādījumus (concludere in causa). Visu šo nupat minēto noteikumu rezultātā izrādās, ka tiesa vairāk nodarbināta ar blakus jautājumiem: izsaukšanām, ziņojumiem, pārraudzību par formalitāšu un termiņu ievērošanu, un velta šiem jautājumiem savu galveno uzmanību un spēkus.

Puses ir šķirtas kā savā starpā, tā arī no tiesas: procesa laikā starp tām nav ne mazākā kontakta. Tiesai ir saistošs even-

¹⁾ Šos pašus principus mēs sastopam arī pie citām tautām, piemēram Mozus likumdošanā (sk. Mozus V., 17.): „Uz divu vai triju liecinieku vārda tam būs tapr nokautam, kam jāmirst: uz viena liecinieka vārda tam nebūs mirt.“

tuālais princips (Eventualmaxime), kas prāsa, lai puses būtu no paša sākuma vienlaicīgi iesniegušas visus iespējamus noraidījumus, ieļildumus un pierādījumus, sakarā ar ko tiesa, pirms lietas izlemšanas pēc būtības, taisīja eventuālu spriedumu: gadījumā ja tiks konstatēts tas un tas, prasība tiks apmierināta, resp. noraidīta.

Lietas vadīšana un visa sarakstīšanās koncentrējās tiesas kollēģijās un kancelejās. Sakaru vienkāršošanai un izziņu skaita samazināšanai ievēd rakstiskas sacikstes principu — *Verhandlungswegverfahren*. Jo stingri tiek ievērots princips: „*Quod non est in actis, non est in mundo*“. Pateicoties visam tam atklātības un mutiskuma principi, kas līdz šim bija tiesas darbības pamatā, izzuda.

Dažās vācu valstīs, piemēram, sākumā Saksijā, bet vēlāk arī citās, izvirzījās īpašs procesa posms — *Beweisinterlocut*, t. i. pēc prāvnieku sacensības tiesa ar īpašu lēmumu noteic, kuŗai no pusēm, kādā laikā (parasti 6 nedēļu un 3 dienu laikā) un kādā veidā jāiesniedz pierādījumi. Šis lēmums, ja tas netika pārsūdzēts, stājās likumīgā spēkā un bija tiesai saistošs. Prasītājs var pieprasīt no atbildētāja zvērestu zināmu faktu apstiprināšanai (*Eideszuschiebung*), kādu zvērestu atbildētājs no savas puses var pārnest uz pretinieka sirdsapziņu (*Eideszurückschiebung*).

Ievērojot tiesnešu nepietiekošo juridisko izglītību, Vācijā, sevišķi sarežģītos gadījumos, sāka griezties pie ūniversitātēm, kā kompetentām personām — ekspertiem (*Actenversendung*).

Pateicoties visiem šiem, nupat pieminētiem faktiem arī radās: procesa gaitas stipra palēnināšanās, dzīva sakara trūkums starp tiesu un pusēm, kancelejas noslēpumi, ārkārtīgs formālisms, bet rezultātā — sabiedrības neapmierinātība un neuzticība tiesai. Formālītātes aizēnoja un iznīcināja tiesas galveno un īsto mērķi: materiālās taisnības atklāšanu, labākā gadījumā šeit varēja runāt tikai par formālo taisnību. Advokātūra no savas puses sevišķi sekmēja visvisāda veida sarakstīšanos, jo par katru papīru tika maksāts, un tāpēc valdība sāka skatīties uz advokatūru, kā uz lielu ļaunumu.

Mazāk svarīgu lietu iztiesāšanai pastāvēja īpašs *Bagatellprocess*, kas bija daudz mazākā mērā saistīts ar formālītātēm (*processus sine strepitu et figura, simpliciter et de plano*). Bet tā kā šinī procesā tiesneši ne ar ko nebija saistīti, tajā radās pretējais ļaunums — t. i. tiesnešu pilnīgā patvaļa.

Fridriha Lielā laikā Prūsijā manāmas tieksmes pēc civiltiesāšanas kārtības reformēšanas, un šīs reformas bija šādas.

1. Tiesas lietas atdala no administratīvām lietām.
 2. Tiesai jāsazinās ar pusēm tieši, kādā nolūkā pusēm pašām jāierodas tiesā, un viņu paskaidrojumus protokolēja.

3. Advokātus atcel.

4. Prāvnieku interešu aizstāvēšanu uztic advokātu vietā īpašiem tiesas locekļiem — Assistenzrāthe, kurus algo valsts. Vēlāk šo Assistenzrāthe vietā nāca Justizkomissarieni, no kuriem pusēm bija tiesība sev izvēlēties asistentus. Lai gan šos komisarus arī uzskatīja par tieslietu ministrijas ierēdņiem, tomēr algoti viņi netika. Assistenzrāthe un Justizkomissarieni pienākums bija paskaidrot pusēm tiesiskos principus un palīdzēt tiesai patiesības noskaidrošanā.

5. Tiesai jāizlieto visi iespējamie līdzekļi patiesības noskaidrošanai; bez tās informācijas, ko viņai sniedza Assistenzrath'a rakstiskais ziņojums, tiesai pašai jāievāc izziņas, pašai jāstājas sakaros ar pusēm. Pēc prasības celšanas tiesa vispirms noprātina personīgi pašu prasītāju, pēc tam izsauc atbildētāju un to savukārt noprātina, protokolējot viņa paskaidrojumus; tam seko abu prāvnieku konfrontēšana, pēc kam tiesnesis konstatē nopratināšanas rezultātus (*Status causae et contraversiae*); tālāk nāk pierādījumi.

Šādā kārtā *Verhandlungsmaxime* vietā nāk *Untersuchungsmaxime* — izmeklēšanas princips, kas padarīja procesa gaitu vēl lēnāku, bet pozitīva nekā nedeļa. Pateicoties tam, ka aprādītie ierēdņi, darbodamies *ex officio*, bija maz ieinteresēti patieso civiltiesisko attiecību noskaidrošanā, tad advokātūras, kas lietas izšķiršanā bija daudz vairāk ieinteresēta, izslēgšanai no procesa bija drīzāk ļaunas nekā svētīgas sekas.

6. Prāvnieku mutisku paskaidrojumu protokolēšana padarīja procesu nedzīvu.

Ap šo laiku, t. i. ap XIX. gadsimteņa vidu manāms franču procesa iespaids.

§ 5. Francija un tās iespaids dažās vācu valstīs.

1. *Civilprocess* Francijā. Franču civilprocesa attīstības gaitā mēs neredzam tik krasus lēcienus, kā tas bija tik raksturīgi Vācijā; nav manāms šeit arī itāļu procesa iespaids. Sākumā arī šeit ir spēkā vispārējie franču-germaņu procesa principi un formas. atklātība, mutiskums, sacensība tiesas priekšā, kuŗa tad arī izšķir vai pierādījumi pielaižami, un uz noskaidrotiem faktiem attiecina tiesiskās normas. Zem romiešu tiesību iespaida pakāpeniski sāk ieviesties brīvās faktu novērtēšanas princips.

Kad ar laiku saimnieciskā un tiesiskā dzīve paliek komplīcētāka un prāvniekiem jau grūti pašiem aizstāvēt savas lietas tiesā, tad rodas lielā skaitā īpaši tiesību zinātāji-juristi (procureurs, postulants, vēlāk avoués), kas baudījuši zināmu juridisku izglītību un pārzin lietu vešanas kārtību.

Tā kā šie paši juristi (gens de robe longue) karaliskās varas un baronu savstarpējā cīņā nostājās karaļu pusē, un kā sava laika iespaidīgākās un izglītotākās personas tiem daudz ko palīdzēja, tad šie juristi savukārt izmantoja savu, šādā ceļā iegūto iespaidu, lai nodrošinātu savu stāvokli noorganizējoties par īpašu korporāciju, kam pieder lietu vešanas monopoltiesības. Karaļu ordenances (Ordonnance de Moulin — 1566. g., Ordonnance civile de Louis XIV. — 1667. g.) šās viņu tiesības arī atzina un apstiprināja, un viņi šādā kārtā sāka spēlēt procesā vadošu lomu.

Kad 1806. gadā izdeva arī tagad spēkā esošo „Code de procedure civile“, tad izrādījās, ka tas pamatojas galvenām kārtām uz šīm vecām ordonancēm, visvairāk uz beidzamo (Ordonnance civile de Louis XIV.). Lai gan revolūcijas laikā Nacionālais Konvents pasludināja, ka lietas jāiztiesā sans procedure, tas ir bez kādiem iepriekš izstrādātiem saistošiem noteikumiem, tad tiesu prakse, neskatoties uz šo Konventa lēmumu, tomēr turpināja vadīties no ordonanču noteikumiem un jau 1800. g. ordonances pasludināja par spēkā esošām. Tad 1806. gadā parādījās īpašas komisijas izstrādātais Code de procedure civile. Šis kopoījums nav pilnīgs, jo viņā neuzņēma kasācijas procesu un tiesu iekārtas likumus.

Šā procesa, kas savos pamatvilcienos spēkā arī tagad, pamatprincipi ir šādi: pēc kompetences lietas izdala starp vienpersonīgām (Juge de paix) un kolleģiālām tiesām — Tribunal d'arrondissement ou de I instance, Cour d'appel (apellācijas instance no 7 locekļiem) un Cour de cassation (kasācijas instance no 11—15 locekļiem).¹⁾

Vienpersonīgā tiesa (Juge de paix) atbilst mūsu miertiesai, un tai piekrīt sīkas lietas (tagad tai piekrīt kā galīgai instancei prasības līdz 1000 frankiem, bet kā pirmai instancei ar appellācijas tiesībām — līdz 3000 frankiem), pie kam puses pašas var uzstāties tiesā.²⁾ Lielākas un sarežģītākas lietas padotas tribunāliem un šeit nepieciešama pusu priekšstāvju — avoués ...

¹⁾ Bez šīm tiesām tagad pastāv priekš tirdzniecības lietām tribunaux de commerce (priekšsēdētājs un 2 justices consulaires), bet priekš strīdiem darba devēju un strādnieku starpā — conseils de prud'hommes (5 personas, ko ievēl darba devēju un strādnieku kopsapulcē uz vienu gadu).

²⁾ Sīk. arī Леонтьевъ, А. Мирная юстиция во Франції, Ж. М. Ю. 1897 г. № VI. Г. Е. Судебное устройство во Франції. Ж. М. Ю. 1899 г. № V.

līdzdalība. Avoués ir īpaša noslēgta korporācija, kas pastāv pie tiesas un kuŗas locekļiem ir tiesība būt par prāvnieku pārstāvjiem. Puses pašas tiesā uzstāties nedrīkst (izņemot sīkas lietas, ko skata cauri vienpersonīgās tiesas). Šo avoués skaits katrā atsevišķā tiesā ir aprobežots: apmēram līdzīgi mūsu notāriālo kantoru skaitam.

Iniciatīva procesā pieder pusēm. Tiesāšanās iesākas nevis ar prasības pieteikšanu tiesā, bet ar puses griešanos pie avoués, kas sastāda attiecīgu rakstu (ajournement, demande) un nodod to ar huissier (tiesu izpildītājs) starpniecību pretējai pusei, kuŗai savukārt 8 dienu laikā (délai de comparaitre) jāgriežas pie tāda paša avoué; starp šiem avoués arī notiek iepriekšēja sarakstīšanās sacensības kārtībā. Šādā kārtā pilnīgi sagatavotu lietu avoués ievēd tiesas sarakstā (mise au rôle) un tiesa skata lietas cauri tādā kārtībā, kādā tās šinī sarakstā ir ievēstas. Izsaukšana notiek ar huissier (tiesu izpildītājs) palīdzību, paziņojot prasības sūdzības īsu saturu. Tiesneši tā tad ir brīvi no katras sarakstīšanās. Visa lietas sagatavošana, pierādījumu vākšana atrodas avoués rokās, kam ir gan pārstāvju, bet ne aizstāvju tiesības. Šādam avoué ir divas tiesības: 1) droit de postuler — tiesība sastādīt un iesniegt visādus tiesas rakstus un vispāri izpildīt visu nepieciešamo lietas sagatavošanai mutiskai sacensībai; 2) tiesība pieteikt tiesā puses prasījumus (droit de conclure).

Viss process notiek mutiski un atklāti, lai gan atklātības principu ierobežo pie liecinieku nopratināšanas, kas notiek viena tiesneša priekšā aiz slēgtām durvīm.

Visi prasījumi, atsaukšanās uz pierādījumiem, lietas apstākļu attēlošana, — viss tas jāsniedz mutiskos paskaidrojumos. Tiesneši ir brīvi pierādījumu novērtēšanā, un viņiem ir tiesība tos pavisam noraidīt, ja viņi atzīst, ka zināmiem pierādījumiem nav nekādas nozīmes (tiesas suverenitātes princips). Pie lietas iztiesāšanas avoués, — tas ir prāvnieku pārstāvji, ziņo tiesai par lietas būtību un sniedz tiesai īsus conclusions motīvūs (rakstiskus slēdzienus par prasījumiem un pierādījumiem).

Ja lieta daudz maz sarežģīta, tad uzstājas jau izglītoti juristi-avocats, kuŗus kā speciālistus juridisko jautājumu noskaidrošanai uzaicina avoués. Avocat pienākumos ietilpst consulter et plaider, — t. i. dot padomus un rakstiskus slēdzienus, iztirzāt un noskaidrot lietas juridisko pusi tiesas priekšā. Pēc mutiskas sacensības noslēgšanas un, ja izrādās par vajadzīgu, arī pēc pierādījumu pārbaudīšanas, katrs avoué sastāda šīs sacensības rezultātu īsu savilkumu (qualité) un nodod to tiesai, kuŗa pēc tam arī taisa spriedumu, pievedot arī motīvus. Ja

atbildētājs nepaziņo, ka viņš sev uzaicinājis avoué, vai arī ja viņš noteiktā termiņā neierodas tiesā, tad tiesa taisa aizmugurisku spriedumu (jugement par défaut). Pie Juges de paix (sīkās lietas) un tirdzniecības lietās lietas vešana ar avoués starpniecību nav obligātoriska, un šeit sacensību tiesnesis vada pats.

Šādā kārtā Francijā tiesa ir pilnīgi atbrīvota no procesa tehniskās puses un visu savu uzmanību ziedo lietas noklausīšanai un juridisko jautājumu atrisināšanai. Pat sprieduma formulēšana galīgā veidā ar tiesas motīviem neietilpst tiesas uzdevumos. Līdzīgs ir arī advokatūras stāvoklis: advokāti pēc savas būtības nav prāvnieku pārstāvji, bet tie nodarbojas vienīgi ar juridisku jautājumu iztirzāšanu. Tiesas spriedumu izpildīšana atrodas huissiers rokās, kas to realizē patstāvīgi uz savu personīgu atbildību. Kā avoués, tā arī huissiers un arī greffiers (rakstveži) padoti prokuratūras uzraudzībai (ministre public).

Šāda iekārta izrādījās ļoti lietderīga; pēc statistiskām ziņām, ko piedev Schmidt's¹⁾, 90% no visām lietām tika izlemtas galīgā veidā vienā tiesas sēdē. Šeit gan jāņem vērā tas, ka lietu iztiesāšanas ātrumu un vienkāršību lielā mērā sekmē tas, ka saskaņā ar franču materiālām tiesībām (Code civil 1341. pants), visiem līgumiem, kas pārsniedz 150 franku vērtību, jābūt noslēgtiem rakstiskā veidā, kāpēc arī procesā par galveno pierādījumu noder rakstiski akti, bet liecinieku liecībām, ko pārbauda īpašs komisārs, atsevišķi no galvenā procesā, ir tikai blakus nozīme.

Kā pozitīvas īpašības, kas tanī laikā sevišķi izcēlās franču procesā, jāmin:

1. Mazāk svarīgu lietu nodošana miertiesnešiem (Juge de paix).

2. Tiesnešu un advokātu neatkarīgais stāvoklis.

3. Procesā gaitas pareizības kontrolē pašās tiesās.

4. Tiesas varas atdalīšana no administratīvās un likumdošanas varas.

5. Samērā lielais franču procesa gaitas ātrums sakarā ar to, ka lietas caurskatīšanu pēc būtības aprobežoja ar 2 instāncēm.

6. Tiesas un prāvnieku tiešais savstarpējais sakārs, krasi izteiktais mutiskuma princips, kas savukārt sekmē procesa ārkārtīgo dzīvumu.

Napoleona kaŗu laikā franču Code de procédure civile ievēda Reinas provincēs, kur tā pozitīvās īpašības tika pareizi

¹⁾ Lehrbuch des deutschen Zivilprocessrechts 1910., 102. lap. p.

novērtētas un ātri piesavinātas. Tādēļ arī pēc franču protektorāta izbeigšanās, franču process paliek šeit spēkā. Līdz ar to arī pārējās ģermāņu valstis nevarēja nerēķināties ar viņu pozitīvām īpašībām, un kad pēc 1848. gada revolūcijas vācu procesa reformas jautājums izvirzījās dienas kārtībā, tad vairākas ģermāņu valstis arī nolēma pieņemt franču procesa pamatprincipus.

Franču process ar dažiem pārgrozījumiem ir spēkā Beļģijā, Holandē, Itālijā, Spānijā, Portugālē un Bavārijā, un pa daļai noderēja kā paraugs arī mūsu C. pr. nolikumam.

II. Franču civīlprocesa iespaids uz procesa reformu dažās vācu valstīs. Kā pirmā šos franču procesa principus pieņēma Hanoveras karaliste (1850. gadā), kur procesā viscauri valda mutiskuma princips, un kur apvienoti franču un ģermāņu procesa pamatprincipi. Izsaukšanu, ziņošanu pretējai pusei, sprieduma izpildīšanu, visu to puses izdara griežoties tieši pie tiesas izpildītāja. Tiesas spriedumam, saskaņā ar Hanoveras procesa likumu, jāpamatojas vienīgi uz prāvnieku mutiskā sacensībā iegūtiem materiāliem. Prāvnieku rakstiskie iesniegumi noder vienīgi par materiālu viņu mutiskai sacensībai; tomēr visus jaunus motīvus un pierādījumus protokolē. Pierādījumu uztveršanas process ir atdalīts no pierādījumu novērtēšanas un sprieduma taisīšanas. (Beweistrennung).

Tāpat kā agrāk ģermāņu procesā, mutiskie paskaidrojumi, pēc pierādījumu pieteikšanas izbeidzas ar Beweisinterlocut, pēc kam jaunus pierādījumus pievets vairs nedrīkst. Beweisinterlocut var pārsūdzēt, citādi tas stājas likumīgā spēkā. Pamatojoties uz šo Beweisinterlocut notiek Beweisantretung (pierādījumu priekšā celšana) un Beweisaufnahme (pierādījumu uztveršana), ko var izdarīt arī caur vietējo tiesnesi. Tam seko mutiska sacensība par uzņemto pierādījumu rezultātiem un beidzot — spriedums ar motīviem.

Apmēram pēc Hanoveras procesa pamatprincipiem izveidojās arī Badenē un Vīrtēmbērgas process. Hanoveras process savukārt noderēja pa pamatu kopīgām vācu 1877. g. Civīlprocesa nolikumam, kas stājās spēkā 1879. g. Saskaņā ar vācu tiesu iekārtu, lietas skata cauri vai nu vienpersonīgas tiesas (Amtsrichter), kam piekrit prasības līdz 500 markām, vai kollēģiālās tiesas (Landgerichte), kuŗu kompetencē atrodas visas tās lietas, kas nepiekrīt Amtsrichter'iem. Landgericht līdz ar to ir arī apellācijas instance lietām, kuŗas kā pirmā instance iztiesājusi vienpersonīgā tiesa (Amtsrichter).

Apellācijas instance Landgerichta'm ir Oberlandesgericht, bet kasācijas — revīzijas instance — Reichsgericht.

Vācu procesa raksturīgās pazīmes ir šādas:

1. Pārtraucošie termiņi, pirms paskaidrojumiem pēc būtības, noraidījumu (Exceptiones, Einreden) pieteikšanai no atbildētāja puses (ZPO 274. p.).

2. Pielaiž prasības prasījumu grozīšanu, ja pretējā puse tam piekrīt, vai ja tiesa to atrod par lietderīgu (sachdienlich; ZPO. 264. p.).

3. Tiesāšana notiek sacensības kārtībā (Verhandlungsmaxime), pa lielākai daļai mutiski¹⁾ (ZPO. 128., 137. p.), bet priekšsēdētājam jā rūpējas, lai lieta tiktu pietiekoši noskaidrota; šī lietas noskaidrošana viņam jāveicina jautājumiem (ZPO. 139. p.). Kollēģiālās tiesās pirms mutiskiem paskaidrojumiem notiek rakstiska sagatavošana (ZPO. 129. p.).

4. No pusēm, par viņu pašu un arī viņu likumīgo priekšgājēju un priekšstāvju darbībām, var prasīt zvērestu (ZPO. 445. p.), kam šādā gadījumā ir piespiedu raksturs un absolūta pierādījuma spēks (ZPO. 463. p.). Zināmos gadījumos zvērestu, ko no puses prasa, tā var pārnest uz pretinieka sirdsapziņu (ZPO. 448. p. Eideszuschubung und Zurückschubung).

5. Savā pierādījumu novērtēšanā tiesa ir pilnīgi brīva, zvērests gan tai noder par absolūtu pierādījumu (ZPO. 463. p.).

6. Kollēģiālās tiesu iestādēs, tas ir svarīgākās un lielākās lietās, nepieciešami advokāti (Anwaltszwang), bet līdz ar tiem dalību ņemt var arī puses (ZPO. 137. p. in. fine).

7. Ja puse, neskatoties uz tiesas uzaicinājumu, neierodas sēdē, tad par to viņu var sodīt (ZPO. 141. un 380. p.).

8. Tiesnešiem nav tās plašās nenozīmīgo pierādījumu noraidīšanas tiesības, kā tas ir Francijā, Anglijā un Austrijā.

§ 6. Austrija.

Austrijas tiesu sistēmā ietilpst: 1) Bezirksgerichte — vienpersonīgas tiesas, kas atbilst mūsu miertiesām; lielākās lietas piekrīt 2) Gerichtshöfe erster Instanz (Landes-, Kreis-, Handels- oder Seegerichte) priekšsēdētāja un divi locekļu sastāvā. Otrā instance Bezirksgericht'am ir Landgerichte, bet otra instance Gerichtshofam — Oberlandesgericht (Senate — priekšsēdētājs un 4 locekļi). Trešā, augstākā revīzijas instance ir der oberste Gerichtshof.

Austrijas Civilprocesa likumi (ZPO.) izstrādāti 1895. gadā, pazīstamā jurista Franča Kleina vadībā, visumā — izņe-

¹⁾ Saskaņā ar Entlastungsverordnung vom 13. V. 1924. 7. pantu, pusēm piekritot, tiesas var lietu izlemt arī bez iepriekšējas mutiskas sacensības.

mot dažus pārgrozījumus — pēc vācu procesa vispārējiem pamatprincipiem. Šā procesa raksturīgās īpašības: mutiskums, prāvās tiesā var uzstāties tikai advokāti (Anwaltszwang), pierādījumu novērtēšanā tiesa nav saistīta — ir tās pašas, kas vācu procesā, bet ir arī dažas īpatnības:

1. Katru lietu skata cauri vispirms vienpersonīgi, iepriekšējā sēdē, parasti priekšsēdētājs vai viens tiesnesis. Šis vienkāršotās sēdes domātas gadījumiem, kad atbildētājs pats atzīst pret viņu vērsto prasību, lietas izbeigšanai miera ceļā, aizmuguriskiem spriedumiem atbildētāja neijerašanās gadījumā, noraidījumiem, prasības nodrošināšanai u. t. t. — vispār procesa gaitas saīsināšanai un paātrināšanai (Austr. ZPO. 239. p.).

2. Otrā kollēģiālā sēdē, tiesai pilnā sastāvā piedaloties, domāta mutiskai sacensībai.

3. Sacensības principa nozīmi lielā mērā maziņa tiesas iejaukšanās tiesības: proti, tiesa var prasīt no pusēm, lai tās uzrāda tos pierādījumus, uz kuriem tās atsaukušās (Austr. ZPO. 183. p.).

4. Tāpat kā Anglijā un Francijā, tiesai ir tiesība noraidīt pierādījumus, ja viņa tos atzīst par nesvarīgiem (Austr. ZPO. 275. p.).

5. Vācu procesa piespiedu zvēresta (Eideszuschreibung) vietā notiek prāvnieku nopratināšana, sākumā bez zvēresta, bet vēlāk, ja tiesa to atzīst par vajadzīgu, arī zem zvēresta (Austr. ZPO. 371., 376., 377.—381. p.), bet arī šo, ar zvērestu apstiprināto liecību novērtēšanā tiesa ir pilnīgi brīva (Austr. ZPO. 381. p.). Šādā kārtā pierādījumu brīvā, ne no kā neatkarīgā novērtēšana attiecināta arī uz prāvnieku liecībām, kas apstiprinātas ar zvērestu, atsacīšanos no liecību došanas (Austr. ZPO. 381.) un beidzot arī uz atsacīšanos no jau izdarītās atzišanās (Austr. ZPO. 266. p.).

§ 7. Anglija¹⁾.

1. Atsevišķu Eiropas kontinentālo valstu tiesu iekārtas un tiesāšanas kārtības pamatprincipi savā starpā atšķiras mazā mērā un galvenos vilcienos ļoti līdzīgi. Turpretim Anglija, pateicoties savam zināmā mērā izolētam ģeografiskam stāvoklim, ārkārtējam konservātismam un patstāvīgam nacionālam raksturam sakarā ar angļu tautas īpatnībām, uzbūvējusi savu tiesu un tiesāšanas kārtību pavisam uz citiem prin-

¹⁾ Literatūra: Franqueville: Судъ въ Великобритании 1893 г. Леонтьевъ, Ж. М. Ю. 1899 г. № 9. Arthur Curti, Englands Civilprozess 1928.

cipiem, kas jo bieži pašā kodolā atšķiras no Eiropas kontinenta.

Anglijā romiešu — kanoniskās tiesības ilgu laiku uzskatīja par saistošām visām tiesām un tikai reformācijas laikmetā, pēc sakaru pārtraukšanas ar Romu, sāka izvest dzīvē jaunu principu, pēc kuŗa par saistošām normām uzskatāmi tie noteikumi, kuriem likuma vai parašu veidā angļu tauta labprāt un ar karaļa piekrišanu padevusies. Bet romiešu principi arī pēc tam neizzuda no angļu tiesībām: līgumu, tirdzniecības un jūras tiesībās romiešu tiesības joprojām pastāv līdzās citiem angļu tiesību avotiem.

Angļu tiesāšanas kārtības noteikumi konstruēti uz agrākām, vecām angļu formām, uz kuŗām zināmu iespaidu atstājis pirmatnējais, vecais romiešu procesa iedalījums 2 stadijās: in iure (prētora priekšā) un in iudicio (tiesneša priekšā). Agrāk process atklājās ar lūgumraksta iesniegšanu lord-kanceleram, lūdzot izdot atļauju prasības uzsākšanai. Tālāk process nokļuva sevišķā stadijā, kad lūdzējam vajadzēja formulēt savu prasību.

Ja prasījums pēc formas bij likumīgs, tad prasītājs saņēma priekš šerifa sevišķu uzdevumu, kuŗš saturēja:

- 1) prasības juridisko formulu — prasītāja prasījuma punktu un
- 2) priekšlikumu šerifam — uzaicināt atbildētāju labprātīgi apmierināt prasītāju, bet neizpildīšanas gadījumā — uzaicināt viņu attiecīgā tiesā atbildēšanai.

Tikai pēc šās formulas saņemšanas prasītājs varēja griezties attiecīgā tiesā ar prasību (romiešu in iudicio). Šīs formulas, kā tas bij arī Romā, uzkrāja, apstrādāja un Indriķa VIII. valdīšanas laikā tās sastādīja krājumu „Register of Writs“.

Lietas virzīšana un juridisku jautājumu atrisināšana tiesā arī tagad sadalās starp advokātiem, kanceleju un tiesnešiem, kuŗi tās lietās, kur ņem dalību zvērināti piesēdētāji (jury), izšķir tikai juridiskus jautājumus, turpretim faktiskās puses izpētīšana un noskaidrošana uzlikta zvērinātiem — juratores, tā kā, pēc viena senatnes angļu jurista izteiciena: „ad quaestionem facti non respondent iudices, ad quaestionem juris non respondent iuratores“. Tādā kārtā pa tiesas sēdes laiku noteikti jākonstatē strīdīgie jautājumi, lai strīdus priekšmets būtu pilnīgi skaidrs un viņa faktisko pusi varētu celt priekšā zvērināto izšķiršanai. Sakarā ar šo attīstījās interesanta sistēma, kuŗas mērķis ir novest sacīksti pie noteikta gala iznākuma (savā ziņā litis contestatio), t. i. tieši

izlobīt pusu nesaskaņu un pretrunas par kādu zināmu fakta vai tiesību punktu. Bet ja pirmā stadijā pie kanclera izrādījās, ka lieta pēc likuma formāli nepiekrīt tiesas caurskatīšanai, bet pretenziju tomēr atzina par taisnīgu un apmierināmu, tad jau pie kanclera norisinājās kaut kas līdzīgs romiešu extra ordinaria cognitio, kad abas romiešu procesa daļas — in iure un in iudicio — saplūda kopā. Pie tādām pretenzijām piedereja agrāk sievas pretenzija pret vīru. Pēc vecām angļu tiesībām vīrs un sieva skaitījās par vienu personu, kamdēļ sievai nebija iespējams celt tiesā prasību pret vīru. Šādos gadījumos formulas neizsniedza un lieta nepārgāja parastā tiesā, bet tā vietā kanclera tiesa pati izmeklēja lietu un izlēma to, vadoties no daudz plašākiem taisnības principiem un mazāk ievērojot formālītātes, nekā to varēja vispārējā tiesa.

Tādā kārtā līdzās vispārējām tiesām un vispārējai tiesāšanas kārtībai radās un pamazām attīstījās jauna tiesas sistēma, dibināta uz taisnības principu — procedings in Equity (atšķirībā no procedings in an Action of Law — tiesas, uz ierašu tiesībām), kur zvērināti piesēdētāji nepiedalījās. Ar laiku, kad prasību formulēšana jau bija izstrādāta un izveidojusies, — iepriekšējā darbība pie kanclera pamazām atkrita un prasības sāka iesniegt tieši tiesai lūgumu (bill) veidā, bet tiesu iedalījums „vienkāršās“ un „pēc taisnības“ palika spēkā vēl kādu laiku pēc tam.

Angļu tiesāšanas kārtība ir tiesu prakses rezultāts. Anglijā sen radās sevišķa un stipra advokātu-baristeru¹⁾ korporācija, kurā koncentrējās visas zemes juridiskā izglītība, tā kā tiesību pasniegšana universitātēs stāvēja otrā vietā. Kā tas bija arī Francijā (avoués), juristi praktiķi (solicitor'i) ieguva Anglijā monopoltiesības lietu vešanai tiesā un zem viņu iespaida process no mutiskā pārvērtās rakstiskā, pie kam tomēr angļu dzīves iekārta neļāva ieviesties kancelejas noslēpumu sistēmai.

Rakstiskā lietvedībā radās mākslīgas, vienīgi vēsturiski izskaidrojamas formas, sevišķi termiņi, dažādas fikcijas un citi tehniski paņēmieni, kuriem pastāvot pašām pusēm tiesa nemaz nebij pieejama, kamdēļ tās bija spiestas griezties pie advokātiem. Sākot ar XIX. g. s. Anglijā izvestas daudz tiesu reformas. Vēl tagad šīs reformas nevar uzskatīt par nobeigtām. Jaunie likumi par tiesu centās un cenšas vienkāršot lietvedību, atsvabināties no formālītātēm, mākslīgiem paņēmieniem un decentralizēt tiesas.

¹⁾ baristers — no vārda — bar-barijas, žogs, jo baristeriem, tiesība atrasties tai pašā no pārējās publikas nodalītā sēžu zāles daļā, kur atrodas tiesneši.

Angļu tiesu sistēma pašlaik šāda:

Lietas	I instances tiesas	II instances tiesas	Revīzijas-kasācijas tiesas
<p>Mazsvarīgas lietas, kurās prasības vērtība mazāka par £ 100 t. i. ap Ls 2.500,— (Tomēr ja strīdam principiāla nozīme, tad kaut arī prasības vērtība nepārsniegtu £ 100, tas var piekrist High court).</p>	<p>County Courts — grafistu tiesas, kas sastāv no vienpersonīga tiesneša, kuŗu iecel un arī atceļ nespējības vai piedauzīgas izturēšanās dēļ lordkanclers.</p> <p>Grafistes tiesai ir arī sekretārs.</p>	<p>High Court — augstākā tiesa County Court lēmumu pārsūdzībai, atrodas Londonā, t. i. tieši karāliskā sēdekļa nodaļa (Queens bench Division).</p>	<p>House of Lords — lordu palatas tiesa Londonā, viena visai Anglijai un sastāv no lordkanclera un 4 tiesneš.</p>
<p>Visas lietas, kas pārsniedz grafistu tiesu kompetenci.</p>	<p>High Court of Justice — augstākā tiesa Londonā, viena visai Anglijai. Sastāv no 3 nodaļām:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kanclera tiesa (Chancery Division), 2) karāliskais sēdekļis (Queens bench Division), 3) laulību šķiršanas, testamentu un jūras lietām (Probate Divorce and Admiralty Division). 	<p>Court of Appeal — apelācijas tiesa Londonā, viena visai Anglijai un sastāv no lordkanclera, High Court II un III nodaļas priekšsēdētājiem un 5 tiesnešiem.</p>	

Atsevišķās vietās no feodāliem laikiem uzglabājušās vēl vietējās tiesas bez noteiktas jurisdikcijas (dažreiz par šādas tiesas pastāvēšanu valdība pat nezina). Te sastopamies ar vecām privilēģijām, jo karaļi agrāk piešķīra atsevišķām personām jurisdikcijas tiesības. Šīs tiesas nav obligātoriskas, jo katrs vienmēr var griezties grafistes tiesā. Anglijas konservātisma dēļ šīs vecās vietējās tiesas nomināli vēl pastāv. Jau XIX. g. s. beigās izdeva likumu, kuŗš deva šām personām un iestādēm tiesību atteikties no viņām dāvatām jurisdikcijas tiesībām, kuŗas uzskatīja par izbeigtām vienīgi pēc šo personu vai iestāžu atteikšanās no viņām. Šām vietējām tiesām patiesībā nav nekādas nozīmes.

Anglijā vispār pastāv trīs juridisku normu kategorijas:

1) parašu tiesības (Common Law), kas izstrādājušās praksē; 2) taisnības tiesības (Equity Law), kas radušās agrākā kanceiera tiesā un 3) parlamenta statūtu tiesības (Statute Law¹). Tiesas procesā vadošā loma piekrīt agrākiem, no arhivu aktīm (Courts of Record) ņemtiem tiesnešu spriedumiem. Tiesāšanas kārtība Anglijā pamatojas pa daļai uz parašām, pa daļai uz 1873. g. likumu. Angļu tiesa, kā tas minēts jau iepriekš, pilnīgi īpatnēja un krasi atšķiras no kontinentālo valstu tiesām.

1873. g. Anglijā izdeva jaunu likumu, kas stājās spēkā 1875. g. 1. janvārī un galvenos vilcienos noteica tagadējo tiesu iekārtu un tiesāšanas kārtību. Visa Anglija un Uelsa sadalīta 55 apgabalos (grafistu tiesnešu pavisam 60). Katrā apgabalā sevišķa grafistes tiesa (County court). Grafistes tiesa sastāv no viena tiesneša, kuŗu iecel lord-kancelers un kuŗu var atcelt viņa nespējas gadījumā vai nepieklājīgas uzvešanās dēļ; visi pārējie tiesneši ir neatceļami. Tiesneša pienākums ne retāk kā vienreiz mēnesī ierasties un noturēt tiesu tajās vietās, kuŗas ietilpst viņa apgabalā. 55 apgabalos tādu vietu, kopā ar tiesnešu rezidencēm, vairāk par 500. Viņa rokās koncentrējas ne tikai vispārējā, bet arī administratīvā justīcija. Šajās vietās, kur ikmēnesi ierodas tiesnesis, atrodas pastāvīga kanceleja, ko pārzin sekretārs (master), kas paliek še arī pa tiesneša prombūtnes laiku. Grafistes tiesnesim piekrīt personiskas prasības, kas izriet no līgumiem vai neatļautas darbības, ja prasības vērtība mazāka par 100 mārc. sterl. Tomēr prasītājam ir tiesība iesniegt savu prasību, ja tās vērtība arī ir zemāka par £ 100, augstākai tiesai — Higt court, bet tas saistīts ar zināmu risku tai ziņā, ka Higt court, pat apmierinot prasību, var uzlikt viņam tiesas izdevumus. No otras puses, abas puses, rakstiski vienojoties, var griezties pie County court ar prasījumiem, kas pamatoti uz Common law, kaut arī prasības vērtība ievērojami pārsniegtu £ 100; bez tam augstākā tiesa var katru viņai iesniegtu prasību, ja viņa atzīst to par vienkāršu, pat ja tās vērtība pārsniedz £ 100, nodot grafistes tiesai. Augstākā tiesā bieži izlieto šo tiesību. Tāpat grafistu tiesneši, atrodot, ka viņiem piekritīgā lieta ir ļoti grūta un sarežģīta, ar pusu piekrišanu, var lietu pārnest augstākā tiesā. Izņemot Londonu, visās pārējās pilsētās County court ir kompetenta tiesa konkursa lietu izšķiršanai (Court of Bankruptcy).

Otrā instance grafistu tiesām ir augstākā tiesa (High court), proti: karaliskā sēdēkļa nodaļa (Queens bench Divi-

¹) Procesuālos noteikumus satur: 1) The Annual Practice, kuŗu lieto visas tiesas un advokāti un 2) The Yearly Practice of the Supreme Court vai „the Red Book“ (sarkanā grāmata — pēc vāku krāsas).

sion). Šī otrā instance (parasti no 2 tiesnešiem) var pati izspriest lietu pēc būtības, bet var arī nodot lietu jaunai izlemšanai tai pašai tiesai, norādot vērā nemamos apstākļus vai noteikumus. Civillietas, kas pārsniedz grafistu tiesu piekrišanu, iztiesā pirmā instancē augstākā tiesā Londonā (High court). Tāda tiesa ir vienīga visai Anglijai un Uelsai, t. i. iedzīvotāju skaitam pāri par 30 milj.

A. Augstākā tiesā (High court) ir 3 nodaļas.

a) Kanclera tiesas nodaļa (Chancery Division), b) karaliskā sēdekļa tiesa (Queens bench Division) un c) testamentu, laulību šķiršanas lietu un jūras lietu nodaļa (Probate Divorce and Admiralty Division). Katrai nodaļai ir sava kanceleja; bez tam pie asisēm pastāv sava vietējā konceleja (district registries) ar savu sekretāru (district registrar). Līdz 1873. g. kanclera tiesa bij taisnības tiesa (proceedings in Equity), bet karaliska sēdekļa tiesa — parasto tiesību tiesa (proceedings in an Action of Law). Senatnē no sākuma griežās pie karaļa, kā pie pēdējās instances, kas vadījās no taisnības sajūtas; karaļa padomdevējs bij kanclers, kuram vēlāk šīs lietas tad arī adresēja. Karalis Eduards III. šo kārtību sankcionēja ar likumu un tādējādi radās kanclera tiesa. Kanclerus iesākumā iecēla no garīdznieku kārtas, kādēļ tie sāka lietot romiešu — kanoniskās tiesības. Vēlāk kanclera tiesa bij pat formālāka, kā parasto tiesību tiesa. Tiesāšanas kārtību detaļās katrā atsevišķā High court nodaļā paredz sevišķi noteikumi.

1) Kanclera tiesas nodaļa Londonā sastāv no priekšsēdētāja — lordkanclera (Lord Chancellor) un 6 tiesnešiem. Šī tiesa iedalās 3 kamerās, pa 2 tiesneši katrā. Katrā kamerā ir sekretārs (Chancery master), kā palīgs tiesnešiem, un bez tam vairāk zemāku ierēdņu. Katrs no 6 tiesnešiem vienpersonīgi reprezentē tiesas varu, un katrs no viņiem notur savas atsevišķas sēdes. Šās tiesas kompetencē ietilpst: a) mantojumu pārvaldīšana; b) līdzdalības kopējā mantā izbeigšana (partnerships); c) strīdi par norēķiniem pie šādas līdzdalības; d) dzēšana un noraidīšana pie hipotēkām (redemption and foreclosure); e) mantas pārvadāšana un ieņemtās summas sadalīšana ķīlas pārdošanas gadījumā un pie jus retentionis; f) jautājumi sakarā ar trestu (trusts) nodibināšanu, pārvaldīšanu un uzraudzību; g) dokumentu anulēšana; h) zemes sadalīšana un viņas pārdošana sadalīšanas nolūkā; i) nepilngadīgo aizgādība. Piesēdētājus šai tiesā neuzaicina.

2) Karaliskā sēdekļa tiesa (Queens bench Division) — sastāv no lorda - priekšsēdētāja, galvenā Anglijas tiesneša (Lord Chief Justice) un 17 tiesnešiem (puisne Judges). Viņi

notur sēdes gan pa vienam, gan divātā, gan trijātā un dažreiz visi kopā. Viņus ieceļ karalis uz Lord Chancellor priekšstādījumu no barister'iem, kam vismaz 10 gadu cenzs.

Pēc angļu tiesībām līgumu un saistību pārkāpšanas gadījumos, pēc vispārējā noteikuma, var prasīt vienīgi zaudējumu atlīdzību. Karaliskā sēdekļa nodaļas uzdevums galvenā kārtā tad arī ir caurskatīt lietas par to zaudējumu atlīdzināšanu, kas cēlušies sakarā ar līgumu pārkāpšanu un no neatļautas darbības, kā arī lietas par goda aizskāršanu.

Tā kā Anglijā nav sevišķas tirdzniecības tiesas, kurpretim zināma speciālizācija tirdzniecības tiesībās tomēr vēlama, tad no karaliskā sēdekļa tiesnešu vidus nozīmēts sevišķs tiesnesis Londonā (Commercial Court) tirdzniecības lietām, kuŗām ved arī sevišķu „Commercialist“. — Tomēr gan visas lietas, kas pārsniedz grafistes tiesas kompetenci un nepiekrīt kanclera tiesai, nedz arī testamentu, laulību šķiršanas lietu un jūras lietu nodaļai, piekrīt karaliskā sēdekļa nodaļai. Kā apellācijas instancei, pēdējai piekrīt grafistu tiesu izšķirtās lietas.

Šī tiesa darbojas gan Londonā, gan arī ārpus tās, izbraucot sesijās, t. s. asisēs pēc noteiktas kārtas. Asises sastāv no viena tiesneša, pie kam dažreiz piedalās arī zvērināti piesēdētāji (jury)¹⁾. Anglija un Uelsa šai nolūkā sadalīta 8 „circuits“, un tiesneši apbraukā savu apgabalu 3 reizes gadā; viens tiesnesis — vecākais (senior) pārzin krimināllietas, bet otrs (junior) civillietas. Divreiz pēc kārtas viens un tas pats tiesnesis uz vienu un to pašu vietu parasti neizbrauc. Karaliskā sēdekļa tiesa ir galvenā Anglijas civiltiesā, bet viņai ir arī sava kompetence krimināllietās.

3) Testamentu, laulību šķiršanas un jūras lietu nodaļas (Probate, Divorce and Admiralty Division) kompetencē ietilpst: a) laulības lietas, laulību šķiršana un atzišana par neesošām; laulāto atšķiršana; laulāto tiesību atjaunošana; sievas un bērnu uzturs; leģitimācija per subsequens matrimonium; b) testamentu lietas (Probate Actions); c) dažādas lietas attiecībā uz jūras tiesībām. Šī nodaļa atrodas un darbojas tikai Londonā un sastāv no priekšsēdētāja un 2 tiesnešiem. Katrs vienpersonīgi izšķir lietu, bet var pieaicināt vispārējus un speciālus ekspertus. Šķiršanas lietās tiesnesis var pieaicināt izlemšanā arī savu kolleģu. Šai nodaļā pastāv 4 masters, kuŗi saucas

¹⁾ Pēdējā laikā tiesa ar zvērinātiem piesēdētājiem sastopama vairāk gan kā izņēmums, jo rast saprātīgus un lietišķus piesēdētājus diezgan grūti. Bez tam karaliskā sēdekļa tiesā lietas juridiskā pusē ir pārsvarā par faktisko pusi, un atdalīt faktisko pusi no juridiskās bieži vien ir ļoti grūti.

par registrars; katram ir savs birojs, kas itrodas „Somerset-House“ Londonā.

B. Apellācijas tiesa (Court of Appel) — visu trīs High Court nodaļu spriedumu pārsūdzībai. Viņa sastāv no priekšsēdētāja „Master of the Rolls“ un 5 tiesnešiem (Lords Justice of Appeal). Dažreiz šai instancē piedalās arī High Court nodaļu priekšsēdētāji: lordkanclers, karāliskā sēdekļa tiesas priekšsēdētājs un testamentu, šķiršanas un jūras lietu nodaļas priekšsēdētājs, kuŗi ex officio ir Court of Appeal locekļi. Apellācijas tiesas priekšsēdētāju (Master of the Rolls) un tiesnešus ieceļ Prime Minister's parasti no barister'iem, kas šai amatā sabijuši ne mazāk par 15 gadiem, vai no personām, kas vismaz gadu bijušas Judge of the High Court. Sēdēs piedalās trīs tiesneši, bet dažreiz arī divi, sevišķi ja puses ir mierā ar diviem tiesnešiem; bet ja vienprātības nav, tad nepieciešama trīs tiesnešu līdzdalība. Šai tiesā notiek paralēli divu sastāvu sēdes: a) viens sastāvs pārzin sūdzības par kanclera tiesas un testamentu nodaļas spriedumiem un b) otrs — pārzin sūdzības par karāliskā sēdekļa spriedumiem.

Pēc vispārējā noteikuma High Court spriedumus var pārsūdzēt vienīgi tajā gadījumā, ja to atļauj (leave) pati augstākā tiesa, kas taisījusi spriedumus, vai ja tādu atļauju dod apellācijas tiesa. Court of Appel var atstāt sūdzību bez sekām vai taisīt jaunu spriedumu vai, beidzot, nodot lietu pirmajai instancē jaunai caurlūkošanai.

C. Lordu palātas tiesa (House of Lords) ir angļu tiesas augstākā instance. Tā sastāv no priekšsēdētāja — lord-kancelera (Lord Chancellor) un 4 tiesnešiem — lordiem (Lords of Appeal), kuŗus ieceļ no personām, kas izpildījušas lord-kancelera pienākumus vai no baristeriem, kas praktizējuši ne mazāk, kā 15 gadus. Šai tiesai piekrit sūdzības par apellācijas tiesas spriedumiem stingri noteiktos likumu pārkāpšanas gadījumos. Sūdzību apspriež vismaz 3 Lords of Appeal klātbūtnē, un viņiem ir tiesība sevišķos gadījumos pieaicināt High Court tiesnešus sēdē, lai pēdējie izteiktu savas domas atsevišķos tiesiskos jautājumos. Apspriedes notiek publiski. Lordu palātas tiesai ir kasācijas un revīzijas tiesības, t. i. viņa var atcelt spriedumu un nodot lietu jaunai caurskatīšanai vai arī pati to izspriest. Sūdzības iesniegšanai (humbly praying) uz pergamenta nepieciešama ļoti liela drošības nauda (£ 700,—) un 2 baristeru apliecinājums, ka sūdzībā ierosinātam jautājumam ir svarīga principiāla nozīme.

Tādā kārtā visa Anglijas civīlā justīcija norisinās ar nelielu tiesnešu skaita palīdzību: pavisam ap 100 per-

sonu Anglijas un Uelsas vairāk par 30 milj. lielam iedzīvotāju skaitam. Necīgais tiesnešu skaits izskaidrojams šādi: 1) lielākais lietu vairums nenonāk līdz tiesas galīgam spriedumam; 2) lielu palīdzību tiesnešiem sniedz sekretāri (masters), uz kuriem gulstas tiesneša darbības ievērojama daļa un kuri faktiski ir tiesnešu palīgi; 3) ļoti attīstītas, un populāras šķirētietas; 4) tiesneši notur sēdes ikdienas; 5) tiesneši neraksta spriedumus un pat rezolūcijas; rezolūcijas pasludina mutes vārdiem, un tās pieraksta sekretārs; spriedums galīgā formā ir prāvnieku un pa daļai kancelejas darīšana; tiesnesis pieraksta vienīgi liecinieku liecības (parasti ar zīmuli), bet tas ir dokuments, kuru var pieprasīt augstākā tiesa apellācijas gadījumā; 6) I. instances tiesas vienpersonība.

II. Tiesneša tiesības un prerogātives. Visus tiesnešus, izņemot grafistu tiesnešus, iecel karalis uz lord-kancelera priekšstādījumu no baristeriem, kas sabijuši šai amatā ne mazāk par 10 gadiem, bet augstākiem amatiem ne mazāk par 15 gadiem. Tas liecina par tiesnešu lielo praksi kā arī par ciešo sakaru starp tiesu un baristeriem. Tiesnesis nevar būt parlamenta loceklis, nevar ieņemt vēlētu amatu, jo viņam jāstāv ārpus politisku partiju cīņas. Tiesneši ir neatceļami¹⁾, izņemot grafistu tiesnešus, kurus iecel un var atcelt lord-kancelers; tomēr tāda atcelšana vēl nekad nav notikusi, gluži otrādi, praksē neatceļamības princips aptver pat sekretārus, t. i. tiesnesi var atcelt vienīgi tai gadījumā, kad likumdošanas sapulce atzīst, ka viņš neatbilst savam stāvoklim.

Neatceļamība radusies vēsturiski. Viduslaiki šo principu nepazina. 1700. g. Kārļa I. laikā tiesnešus iecēla quamdiu se bene gesserint, t. i. kamēr viņi labi uzvedīsies. No šās formulas arī radās neatceļamība, jo tā paša 1700. g. likums paredzēja, ka noteikt, vai tiesnesis uzvedas neatbilstoši, var vienīgi karaļa apstiprināts parlamenta abu palātu likumdošanas akts. Anglijas tiesnešu neatkarīgo stāvokli rada vēl tas apstāklis, ka tiesnesis nevar gūt paaugstinājumu ne arī balvas. No zemākas tiesas viņus nepārceļ uz augstāku tiesu.

Viņu atalgojums, salīdzinot ar kontinenta tiesneša atalgojumu, ir ļoti liels. Kancelera tiesas priekšsēdētājs (Lord Chancellor) saņem £ 10.000 gadā; karaļa sēdekļa nodaļas priekšsēdētājs (Lord Chief Justice) — £ 11.000; augstākās tiesas loceklis — £ 5.000; apellācijas tie-

¹⁾ Lord-kancelers — kancelera tiesas priekšsēdētājs un Lord Chief Justice, kas ir karaliskā sēdekļa — Kings Bench Division — nodaļas oficiāls priekšsēdētājs, — pretēji pārējiem tiesnešiem, — nav neatceļami; tā kā viņi spēlē politisku lomu, tad katra jauna valdība iecel tos no jauna un ar iepriekšējā valdības kabineta maiņu tie zaudē savas tiesnešu vietas.

sas priekšsēdētājs (Master of the Rolls) — £ 6.000. Izbraucot sesijās augstākās tiesas locekļi saņem vēl sevišķu diezgan lielu atlīdzību — dienas naudu. Bez tam, atstājot vietu, tiesnesis nodrošināts ar ievērojamu pensiju.

Šādos spožos materiālos apstākļos tiesnešu godīgums stāv virs katras kritikas, viņu neatkarība ir absolūta. Būdami sevišķi spējīgi un apdāvināti juristi — Anglijas tiesneši bauda dziļu cieņu. Bez tam katru necienību pret tiesu pati tiesa bargi soda. Tiesai (izņemot grafistes tiesas) ir tiesība uz savu iniciatīvi piespriest sodu (cietumsodu uz noteiktu vai nenoteiktu laiku) par katru nodarījumu, kurā tiesa ieraudzījusi necienību pret tiesu. Šo prerogatīvi sauc par „contempt of court“, un apžēlošana no karaliskās varas puses šē nav pieļauta.

Piem. par nemotīvētu atteikšanos iesniegt lietas noskaidrošanai vajadzīgos dokumentus pēc tam, kad visi iespējamie līdzekļi izlietoti, var sodīt kā par necienību pret tiesu (contempt of court). Agrāk tiesas izlietoja šo prerogatīvi ļaunprātīgi. Tā piem., konstatēts, ka pagājušā gadu simtena sākumā (1812.—1820. g.) divdesmit par tiesas aizskaršanu (contempt of court) ieslodzīto miruši cietumā pēc 30 gadu ieslodzījuma.

Konstatēts, ka ilgu laiku apcietinājumā atradies un miris cilvēks, kas ieslodzīts vienīgi par to, ka viņš atteicies paziņot tiesai faktus, kuriem viņš bijis aculiecinieks. Protams, ka šie gadījumi — tempi passati, un tagad tik bargus sodus tiesa nepieļaiž. Tam par šķērslī tiesnešu augstais morāliskais un attīstības līmenis, sabiedriskā doma un atklātības princips, bet tomēr par sprieduma neizpildīšanu atbildētāju var sodīt, kā par necienību pret tiesu ar cietumsodu arī tagad.

Normāltiesā ir vienpersonīga. Vienpersonīgi darbojas grafistu tiesas un augstākās tiesas locekļi, kad lietu caurskata pirmā instancē. Otrā tiesas instance un apellācijas tiesa ir kolleģiāla un sastāv no 2 vai 3 tiesnešiem. Kontinenta noteikumu, ka tres faciunt collegium, Anglijā bieži vien nemaz neievēro. Turpretim vienpersonīgi tiesneši arī civillietās fakta jautājumu izšķiršanai bieži pieaicina zvērinātus piesēdētājus, bet vajadzības gadījumā tiesneši uzaicina ekspertus, lai kopēji izšķirtu jautājumu. Augstākās tiesas loceklis, atrodot, ka lieta komplicēta, var uzaicināt sēdē vienu vai vairākus kolleģas. Ļoti sarežģītās lietās var ņemt dalību visa karaliskā sēdekļa daļa. Arī apellācijas tiesā sarežģītās lietās ņem dalību viss sastāvs. Visa procesa gaita, kā tas ir arī Francijā, atrodas pusu rokās un tiesa neuzrauga lietas kustību.

III. Procesa gaita. Prasītāja (plaintiff) solisitors¹⁾ iepriekš bez tiesas rakstiski piedāvā atbildētājam (defendant) apmierināt prasītāja prasījumus. Ja priekšlikumam nav rezultātu, tad iesākas process, pie kam iesniedz pēc sevišķas formas 2 eksemplāros sastādītu lūgumu (writ of summons vai vienkārši writ), kas apmaksāts ar zīmognodevu 30 šilīņu apmērā. Tajā atzīmē: 1) lietas saturu, 2) prasības summu, 3) pusu un viņu solisitoru vārdus un dzīves vietas. Patiesībā tas pēc būtības vairāk uzaicinājums vai priekšlikums atbildētājam stāties „writ’a“ norādītās tiesas priekšā atbildēšanai celtā prasībā²⁾. Pamatojumi un pierādījumi par prasības prasījumu pareizību nav vajadzīgi. Tiesas sekretārs (master) atzīmē šā lūguma iesniegšanas laiku un uzliek vienam eksemplāram augstākās tiesas tās nodaļas zīmogu, kurai

¹⁾ Solicitor — atbilst franču avoué; pusei, kam vajadzīga juridiska palīdzība, griežas pie solicitor’a, kuŗa pienākums strīdus lietā savākt visus vajadzīgos procesuālos materiālus un sagatavot visus pierādījumus; ja vajadzīga baristera palīdzība, tad viņa uzaicināšana un iepazīstināšana ar lietu arī ir solicitor’a pienākums.

²⁾ Šāda „writ“ paraugs: Augstākās tiesas karāliskā sēdekļa nodaļai
starp
Amy Allen prasītāju
un
Robert Parker atbildētāju.

Mēs Georgs V., no Dieva žēlastības, Lielbritānijas un Irijas apvienoto karālistu un Britānijas aizjūras īpašumu Karalis, ticības aizstāvis pavēlam Robertam Parkeram, dzīvojošam 8 dienu laikā skaitot no šā akta (of this Writs) piegādāšanas dienas, šo pēdējo ieskaitot, iesniegt ziņojumu par iestāšanos (appearance) procesā, kuŗu ierosinājusi Amy Allen, Benjamiņa Allena laulātā draudzene. Nemat vērā, ka ja Jūs neatbildēsāt uz šo uzaicinājumu, — prasītājai tiesība procesu turpināt, un lēmums var sekot neraugoties uz Jūsu prombūtni.

Liecinieks George, Viscount Cave Lielbritānijas Lord High Chancellor, 1927. g. 5. aprīli.

N. B. Šis „writ“ jānogādā 12 kalendāra mēnešu laikā, skaitot no šās dienas vai atjaunošanas gadījumā 6 kalendāra mēnešu laikā, skaitot no pēdējās atjaunošanas dienas, pēdējo ieskaitot, un ne vēlāk. Atbildētājam ir tiesība iesniegt paziņojumu par iestāšanos procesa (appearance) personīgi vai caur solisitoru karalisko tiesu centrālā birojā Londonā.

„Writ’a“ otrā puse.

Prasītāja precēta un ved procesu attiecībā uz savu atsevišķo sievas mantu. Atbildētājs aicināts atbildēt, kā netaika Georga Stefensona testamenta izpildītājs, kā arī personīgi. Prasījums vērsts uz £ 750 liela saldo samaksu no summas, kuŗu dzīvs būdams saņēmis Georgs Stefensons, bet pēc viņa nāves atbildētājs un kuŗa pieder atbildētājai; [kā arī par norēķina došanu; kā arī par sekvestra noteikšanu (receiver)]. Šo Writ saņēmis (issued) B. J. Gordons, kuŗa adrese nogādāšanai Šo writ esmu nogādājis (norādīta adrese) atbildētājam trešdien 1927. g. 7. aprīli.

Paraksts
Adrese

lieta piekrīt. Otru eksemplāru ar tādu uzrakstu izsniedz prasītājam (plaintiff) nosūtīšanai atbildētājam (to serve the writ), bet par to jāgādā prasītājam pašam. Ja prasītājs, kad prasības summa nav mazāka par £ 50, zem zvēresta konstatē, ka atbildētājs spēris solus izbraukšanai no Anglijas, lai izvairītos no tiesas, tad tiesnesis, ja prasība šķiet droša (good cause of action), var pieprasīt no atbildētāja pietiekošu nodrošinājumu, bet tā neiesniegšanas gadījumā pat arestēt viņu uz laiku līdz 9 mēnešiem. Ja gada laikā (šo termiņu master's var pagarināt līdz 1½ g.) pēc lūguma par atbildētāja uzaicināšanu lieta nav guvusi virziena, t. i. ja atbildētājs nav paziņojis par iestāšanos lietā vai prasītājs nav lūdzis izlemt lietu aizmuguriski, tad lietu izbeidz, un to var atjaunot iesniedzot jaunu lūgumu. Ja atbildētājs tura par vajadzīgu celt pret prasību iebildumus, tad viņam personīgi vai caur solicitor'u 8 dienu laikā jāiesniedz paziņojums¹⁾ 2 eksemplāros par iestāšanos lietā.

Sekretārus (masters) iecel no baristeriem vai solisitoriem, kas praktizējuši ne mazāk par 5 gadiem, vai nu Lord-kanclers, vai Lord-Chief Justice, vai apellācijas tiesas priekšsēdētājs (master of the Rolls), katrs pēc savas kārtas. Karāliskā sēdekļa sekretārus iecel vienmēr no baristeriem; kanclera nodaļas sekretārus iecel lord-kanclers no solisitoriem. Šie sekretāri (masters) izpilda daudzus pienākumus, kuŗus agrāk izpildījuši tiesneši. Viņi patiesībā atvieto tiesnešus. Sekretāri savos birojos (in chambers) taisa lēmumus blakus jautājumos: par noraidījumiem, aizmuguriskiem lēmumiem, piekritības jautājumos u. t. l. Sagatavošanas darbs norit sekretāra priekšā in chambers, pie kam pusu intereses parasti aizstāv solisitori. Tie paši masters aprēķina tiesu izdevumu apmērus, pa daļai uzrauga tiesas sprieduma izpildīšanu; vienīgi ar masters atļauju var vērst piedziņu un aprakstīt mantu. Master'am ir tiesība daudzos gadījumos izbeigt lietas virzīšanu un iztiesāšanu, piem., ja prasība ir priekšlaicīga, pilnīgi nepamatota (frivolous) vai celta, lai spītētu (vexations), vai ja prasība iesniedzama citā vietā, vai ja puses vienojušās strīda izšķiršanu nodot šķirejtiesai. Bet pierādījumu uztveršana, piem., liecinieku nopratināšana pēc vispārējā noteikuma notiek tiesneša priekšā. Tālāk master'a pienākums noteikt, kādas tiesas priekšā un kādā nodaļā noliekama lietas mutiska un publiska caurskatīšana, pie kam masters šai gadījumā raugās uz to,

¹⁾ Šim paziņojumam ir formāls raksturs un pēc parastā, iepriekš pievestā ievada paziņojuma redakcija skan: „Es paziņoju, ka iestājos minētā procesā Roberta Parkera vietā“ 1927. g. 14. aprīlī Ričards Brauns (adrese) atbildētāja solisitors.

kur pusēm tiesvedība iznāk lētāka, un kāda tiesa pusēm un lieciniekiem vairāk piemērota.

Bez master'iem pie augstākās tiesas pastāv rinda ierēdņu, kas padoti sekretāram un iztur sevišķu, diezgan stingru eksāmenu. Visi viņi faktiski bauda neatcelamību, lai gan pēc 1849. g. likuma lord-kanclers, galvenais tiesnesis un vienas augstākās tiesas loceklis pēc savstarpējās vienošanās var atlaist kancelejas ierēdņus. Par sekretāru (masters) rīcību var sūdzēties tiesnesim (parasti 5 dienu laikā).

Bez augstākās tiesas kancelejas Londonā, kuŗas priekšgalā atrodas savī atsevišķi sekretāri (masters), augstākai tiesai katrā daudz maz ievērojamā provinces pilsētā, kur notur sesijas, ir sevišķas nodaļas (district registries) ar provinciāliem sekretāriem (district registrar), kas še pastāvīgi atrodas. Tādu provinces sekretāru (district registrars) dažādās pilsētās ir ap simts cilvēku. Personas, kas dzīvo šo provinciālo pilsētu apgabalā, caur šiem sekretāriem iesniedz savas prasības un arī uzaicina atbildētājus. Šie paši sekretāri spēŗ soļus prasību nodrošināšanai, sagatavo lietas caurskatīšanai sesijās, noliek lietas caurskatīšanai uz tiesas locekļa atbraukšanas dienu, atbildētāja neierašanās gadījumā taisa aizmugurisku spriedumu, tiesas uzdevumā izdara dokumentu apskati, rēķinu pārbaudi, apskates uz vietām. Pateicoties šiem sekretāriem nav sajūtamamas neērtības, kas rodas sakarā ar tiesas atrašanos Londonā, jo, pateicoties sekretāra plašai kōmpetencei, puses var vest lietas augstākā tiesā, neizbraucot no savas provinces.

Pirmējo atbildētāja uzaicinājumu pie tiesas var izdarīt, t. i. lūgumu par to var iesniegt vai nu master'am Londonā vai tiesas sekretāram apgabalā (district registrar), kur dzīvo prasītājs.

Pirmā gadījumā prasītājs vai viņa pilnvarnieks norāda savu dzīves vietu Londonā ne tālāk par 4800 metriem no tiesas telpām Londonā.

Otrā gadījumā, ja atbildētājs dzīvo tajā pašā apgabalā, kur prasītājs iesniedzis uzaicinājumu, prasītājam jānorāda dzīves vieta tā pašā apgabala rajonā, bet ja atbildētājs dzīvo otrā apgabalā, tad prasītājam jānorāda 2 adreses: 1) apgabalā, kur dzīvo prasītājs un 2) Londonā ne tālāk par 4800 metriem no tiesas telpām. Atbildētājam likumā norādītā termiņā jāiesniedz paziņojums par iestāšanos lietā un jānorāda sava vai pilnvarnieka adrese. Viņš var prasīt, lai lietu iztiesātu Londonā un tur norādīt savu adresi ne tālāk par 4800 mtr. Tādā gadījumā lietu pārnes no apgabala uz Londonu.

Ja atbildētājs, saņemis uzaicinājumu, nepaziņo par iestāšanos lietā, tad prasītājs, ciktāl viņš pierādījis prasībā uzstādītos prasījumus, var lūgt master'u taisīt aizmugurisku spriedumu (judgment in the defendant's absence), un tad lieta līdz publiskai tiesai nenonāk. Pret aizmugurisku spriedumu 5 dienu laikā var iesniegt iebildumus tai tiesai, kurai lieta būtu jāizlemj, ja būtu iesniegts paziņojums. Ja neierodas prasītājs, tad ieradies atbildētājs var lūgt nekavējoties noraidīt prasību. Tomēr šādu spriedumu var anulēt, ja prasītājs tajā pašā 5 dienu laikā lūdz par jaunu caurskatīt lietu. Tikai pēc tam, kad atbildētājs pieņem uzaicinājumu un paziņo savu dzīves vietu, prasītājs iesniedz rakstu, kurā attēlo savas prasības pamatus un tos faktiskos apstākļus, uz kuriem dibināta prasība, t. i. īstenībā mūsu prasības lūgumu.

Pēc 1885. g. likuma sacīkstes rakstu nevarēja būt vairāk par trim: 1) prasītāja prasības raksts (statement of claim); 2) atbildētāja iebildumi (statement of defence) un 3) prasītāja atspēkojums (joinder of issue). Tagad pēc pirmiem 2 rakstiem master's pielaiž vēl papildu replikas (reply). Šo rakstu apmaiņas nolūks staro pusēm tas, lai konstatētu strīda īsto būtību un apstākļus, kuri tieši pierādāmi. Prasības pamatu var grozīt pēc pirmā lūguma iesniegšanas, bet vienīgi ar master'a vai tiesas atļauju. Nevienu jautājumu, kas nav prasības lūgumā, nevar uzstādīt zvērināto un tiesas izlemšanai.

Sevišķs rakstisks prasības lūgums mazsvarīgās lietās (piem. pie parādu saistībām) prasītājam nav jāiesniedz. Ja atbildētājs to nepieprasa, tad arī citās lietās prasītājs var neiesniegt tādu lūgumu. Minēto rakstu iesniegšanas termiņus noteic master's, bet ja tie sevišķi nav noteikti, tad, saskaņā ar „Rules of Court“, prasītājam jāiesniedz statement of Claim 21 dienas laikā pēc atbildētāja iestāšanās. Atbildētāja iebildumi (the Defence) iesniedzami 10 dienu laikā no prasības lūguma saņemšanas, bet visi pārējie pleadings (reply), ja tādus pielaidis master's, iesniedzami 4 dienu laikā no iepriekšējā raksta saņemšanas dienas.

Termiņus, uz sevišķu lūgumu, tiesa var pagarināt. Termiņu isums paātrina procesu. Katrai no pusēm, ja tā nāk pie slēdziena, ka jāšaubās, vai lietas vinnēšanas gadījumā viņa varēs panākt tiesas izdevumu (costs) atlīdzināšanu, ir tiesība pieprasīt no otras puses nodrošinājumu (cautio judicatum solvi). Šo tiesību visbiežāk izlieto atbildētājs, ja prasītājs dzīvo citā tiesas apgabalā, bet it sevišķi, ja tas dzīvo ārzemēs. Šo noteikumu var izlietot prasītājs,

ja atbildētājs ceļ pretprasījumu, kuram cits faktiskais vai tiesiskais pamats nekā pirmējai prasībai. Šos jautājumus izlemj master's, un ja viņš atzīst, ka prasījums par nodrošinājumu ir pamatots, tad lietas tālākvirzīšanu aptur, kamēr neiesniedz pieprasīto nodrošinājumu. Ja atbildētājam ir regresa prasījums pret trešo personu, tad ar master'a atļauju viņam ir tiesība saistīt lietā šo trešo personu („he may by leave issue a Third Party Notice against him“).

Sacīkstes rakstu apmaiņa norisinās master'a priekšā. Procesā stingri šķiro fakta un tiesību jautājumus. Tamdēļ faktiskā puse noteikti konstatējama. Nevar apstrīdēt prasību vispār, nenorādot uz atsevišķiem strīdīgiem apstākļiem. Katru prasības lūgumā norādītu un atbildētāja neapstiprināto fakti uzskata par pierādītu, bet prasībās par zaudējumu atlīdzināšanu strīda esamību vienmēr prezumē (Domages are always taken to be denied). Katrai pusei ir tiesība pieprasīt sacīkstes rakstā, lai pretējā puse atzīst vai noraida vienu vai otru faktisku apstākli, un tai nav tiesības atteikties no atbildes. Atsaucoties uz dokumentiem, katrai pusei ir tiesība pieprasīt, lai pretējā puse stāda priekšā pie galvenās iztiesāšanas tiesā (trial) dokumentus, kas pie tās atrodas (a notica to produce at the trial), vai lai viņai dod iespēju iepazīties ar dokumentiem vēl pirms galvenās iztiesāšanas (a notice to inspect and admit) un lai pretējā puse apstiprina, ka konkrēto dokumentu rakstījuši zināma persona.

Visi noraidījumi un iebildumi par noilguma dēļ zaudētām tiesībām ceļami pirmā atbildes rakstā (kaut kas līdzīgs Eventualmaxime). Atbildētājam ir tiesība uzstādīt savu prasījumu ieskaitam (set-off) vai arī celt pretprasību (counter-claim). Pēdējā gadījumā tiesa taisa divus atsevišķus spriedumus attiecībā uz pirmējo prasību un pretprasību. Lielākais vairums ierosināto lietu nenonāk līdz galīgai publiskai iztiesāšanai (open Court). Tā piem., 1891. g. no 44783 lietām līdz publiskai iztiesāšanai nonākusi tikai 2661 lieta, bet pārējās izbeigtas pirms.

Sagatavošanas stadija nenotiek publiski, bet klātesot sekretāram (master) vai tiesnesim, kuri atrodas savos kabinetos (in Chambre, au référé). Še kabinetā taisa visus blakus lēmumus, izšķir jautājumus par piekritību, noraidījumiem, trešu personu saistīšanu, prasības vēršanu pret citu atbildētāju pirmā atbildētāja nāves gadījumā, ekspertizēm, apskatēm, dokumentu iznīcināšanu, lietu nosūtīšanu šķirējtiesas izlemšanai, kā arī nopratina lieciniekus, ja puses nepieprasa publisku nopratināšanu. Pēc šiem blakus lēmumiem lieta tiktāl noskaidrojas, ka puses ļoti bieži pašas izbeidz lietu. Bet ja puses lūdz nolikt

lietu publiskai mutiskai¹⁾ iztiesāšanai (in open Court), tad to ienes sēdē tiktāl sagatavotu, ka parasti to iespējams izšķirt tajā pašā sēdē pie galvenās iztiesāšanas (Trial).

Par publiskās sēdes dienu paziņo pusēm vismaz 10 dienas iepriekš. Tiesas veidu parasti noteic master's pēc apstākļiem un atkarībā no tam, cik lieta sarežģīta. Tiesas veidi šādi: 1) vienpersonīgs tiesnesis (parastā tiesas forma Chancery Division); 2) tiesnesis, piedaloties vispārējiem zvērinātiem (common jury); 3) tiesnesis, piedaloties speciāliem zvērinātiem (special jury); viņiem augstāks mantiskais cenzs; šos zvērinātos piesēdētājus izvēl no tirgotājiem, bankieriem, personām ar patstāvīgiem ieskatiem; 4) tiesnesis, piedaloties ekspertiem (assessors); šāda piedalīšanās notiek jūras lietās Admiralty court priekšā; 5) oficiālais šķīrējtiesnešis (official Referee); 6) šķīrējtiesnesis, piedaloties ekspertiem; 7) tiesnesis, piedaloties citiem tiesnešiem.

Arbitra tiesu (privāto vai oficiālo) nozīmē, kad abas puses tam piekrīt un kad ir sarežģīti rēķini, daudz dokumentu, zinātniski pētījumi. Ja puses ar mieru nodot lietu arbitra izšķiršanai un ja tādu (privāt arbitra — speciāl vai particulār referee) viņām nav, tad tiesa iecel oficiālu arbitru (official referee). Oficiālais arbitrs ir amatpersona (pavisam viņi trīs), kas saņem lielu atalgojumu. Arbitra spriedumu apstiprina tiesa, ja puses zināmā laikā to pieprasa. Tiesa (High Court) var grozīt arbitra lēmumu vai spriedumu, ja tas uz pusu pieprasījumu nodots tiesas apstiprināšanai.

Zvērināto tiesu sasauc uz pusu pieprasījumu vai uz tiesneša rīkojumu (dažas lietas izņemtas no zvērināto tiesas kompetences). Zvērināto tiesas civiltiesā vēsturiski izskaidrojamas tādējādi, ka lieciniekus agrāk zvērināto tiesā nenopratināja, jo paši zvērinātie atvietoja lieciniekus. Līdz 14. g. s. zvērinātos izvēlēja no vietējiem iedzīvotājiem. Zvērinātiem pašiem (par lietu viņiem paziņoja priekšlaikus) vajadzēja izzināt lietas faktiskos apstākļus un pamatojoties uz šām pašu ievāktām un pārbaudītām ziņām viņi deva tiesā slēdzienu. Tagad ved vispārējo un speciālo zvērināto sarakstus. Par piedalīšanos sēdēs zvērinātie saņem sevišķu atlīdzību. Speciālo zvērināto atlīdzība augstāka, kā vispārējo zvērināto. Šos izdevumus sedz puse, kas lūgusi šādu tiesas veidu. Pēc vispārējā noteikuma zvērināto lēmumam jābūt vienbalsīgam.

¹⁾ Ja publiskā sēdē izņēmuma veidā atsevišķi momenti paturami slepenībā (piem., ja nav vēlams publiski minēt kādas personas vārdu), tad tiesnesis liek priekšā pusei vai lieciniekam dot atbildi uz zināmu atsevišķu jautājumu rakstiski uz papīra, kurū turpat dod izlasišanai tiesnesim, pusēm un zvērinātiem piesēdētājiem, ja tie piedalās lieta.

Agrāk, ja vienbalsības nebij, tiesnesis, izbraucot sesijās, vadāja sev līdz zvērinātos, kas nevarēja vienoties, kamēr viņi nenāca pie kopēja slēdziena. Tagad, ja pastāv domstarpības, tad jautā puses, vai viņas piekrīt vairākuma lēmumam lietā (pa lielākai daļai puses piekrīt), bet ja tās nav mierā, tad noliek jaunu sēdi ar citu zvērināto sastāvu.

Tiesas sēde sākas ar prasītāja vai viņa pilnvarnieka paskaidrojumu, kurā pieved lietas apstākļus un pierādījumus. Puses pašas var vest lietu, bet pa lielākai daļai viņas atvieto sevi „in chambre“ ar pilnvarniekiem (sollicitor). Ja prasītājam ir liecinieki¹⁾, kuŗi agrāk nav nopratināti, tad prasītājs pats izsauc un nopratina viņus tiesas klātbūtnē. Atbildētājam arī ir tiesība uzstādīt lieciniekam jautājumus. Pēc tam atbildētājs taisa savus iebildumus un prasītājam piedaloties nopratina savus lieciniekus. Pēc tam vēl reiz pielaiž apmainīties runām, kam seko tiesas spriedums (ja tiesa bez zvērinātiem). Spriedumu var pasludināt tūlīt vai atlikt (kas parasti notiek, kad strīdus jautājumus izlemj zvērinātie), bet kad tiesnesis pasludina spriedumu, katrā ziņā tiek pievesti īsi motīvi.

Patiesībā spriedums izteic tiesneša domas par to, ka prasība noraidāma vai apmierināma aiz tādiem un tādiem iemesliem. Tiesnesim nav jāsniedz savs spriedums rakstiski. Dažreiz, ja lieta ir sarežģīta, tiesnesis savas ērtības labad spriedumu uzraksta, lai to vieglāk nolasītu, bet uzrakstītam nav nekādas juridiskas nozīmes. Oficiāla nozīme ir vienīgi sprieduma ierakstam sekretāra grāmatā pēc tiesneša izteicieniem (He draws up the judgment). Pēc tam sekretārs izdod vinnējušai pusei apliecību (certificate), kuŗu tā pēc tam kopā ar darbveidības papīriem (plaedings) iesniedz kancelejai (central office vai District Registry) reģistrēšanai. Oficiālus protokolus tiesā neved, bet nopietnās un svarīgās lietās puses pašas rūpējas par liecinieku liecību un ekspertu slēdzienu stenografēšanu un šās piezīmes var izlietot vēlāk pie pārsūdzības augstākā instancē. Ja tiesa notiek piedaloties zvērinātiem (Jury), tad tiesnesis pēc pusu debatēm rezumē lietas apstākļus, paskaidro

¹⁾ Liecinieku liecības tomēr var būt arī agrāk uzrakstītas un apstiprinātas ar liecinieka zvērestu attiecīgā ierēdņa priekšā. Tādu rakstisku ar zvērestu apstiprinātu liecību sauc „affidavit“ un tā atvieto liecinieka pratināšanu tiesas priekšā. Pusei tomēr 14 dienu laikā ir tiesība prasīt, lai to pašu liecinieku nopratina par jaunu tiesā, un ja tāds liecinieks tiesā nēierodas, tad arī viņa rakstiskā liecība (affidavit) zaudē pierādījuma spēku. Liecinieku noraidījumu angļu tiesās nepazīst un pat vienas puses laulātais var būt par liecinieku vai nu „sava laulātā vai pretējā pusē. Katrai pusei ir tiesība vest tiesā savus ekspertus, kuŗi zem zvēresta dod savu slēdzienu. Svešvalstu tiesību jautājumus noskaidro arī eksperti.

lietas juridisko pusi un pusēm piedaloties uzstāda jautājumu par faktu zvērināto izšķiršanai, bet pēc tam, pamatojoties uz zvērināto lēmumu, taisa savu spriedumu (Judgment).

Dažreiz tiesnesis atzīst, ka atbildētāja pienākumus atļidzināt prasītājam zaudējumus, nenoteicot to apmērus; summas noteikšanu tiesnesis atstāj zvērinātiem. Šo jautājumu zvērinātiem neuzstāda tiesnesis, bet šerifs, kuŗa pienākumos vispār ietilpst spriedumu izpildīšana, saskaņā ar pusei izdotu izpildu pavēli „Writ of execution“. Šī izpildu pavēle ir spēkā vienu gadu, bet tiesnesim ir tiesība līdz termiņa notecēšanai to atjaunot turpmākam gadam 6 gadu laikā. Spriedumu galīgā formā rediģē kancelejā pusēm piedaloties; tiesa te dalību neņem un tikai ja rediģējot ceļas pārpratumi, kuŗus puses pēc vienošanās nevar novērst, tad tos izlemj tiesnesis slēgtā sēdē (at chambre).

Ja tiesa kollēģiāla, tad katrs tiesnesis atsevišķi taisa savu motīvētu spriedumu. Ar to katram tiesnesim uzlikta patstāvīga un pilnīga atbildība par taisīto spriedumu. Šī tiesneša personīgās dzilās atbildības apziņa par viņa taisītu spriedumu dod viņam tiesību, ja viņš nepiekrīt zvērināto slēdzienam par faktu un ja viņa sirdsapziņa nav apmierināta ar tādu lēmumu, atjaunot sēdi vienīgi tiesneša priekšā (bez zvērinātiem), un tad viņš var taisīt patstāvīgu spriedumu, nerēķinoties ar zvērināto verdiktu. Tas gadas reti un tad tiesnesis uzņemas visu atbildību. Neapmierinātā puse var lūgt apellācijas tiesu atcelt tādu spriedumu, kā nesaskaņošu ar zvērināto slēdzienu. Pirmās instances spriedums stājas spēkā nekavējoši un iesniegtā apellācija (appeal) neaptur sprieduma izpildīšanu (stay of execution). Parasti tādu spriedumu izpildīšanas gadījumā pieļauj ar nosacījumu, ka jāiesniedz nodrošinājums.

Ja iesniedz sūdzību par zvērināto spriedumu, tad tajā lūdz atcelt spriedumu un nodot lietu pirmās instances tiesai jaunai caurlūkošanai. Ja iesniedz sūdzību par augstākās tiesas (bez piesēdētājiem) spriedumu, tad apellācijas tiesa var atcelt spriedumu un nodot lietu jaunai caurskatīšanai, vai arī atcelt un pati taisīt jaunu spriedumu.

Zemākās instances sprieduma atcelšana iespējama šādu iemeslu dēļ: 1) ja tiesnesis nepareizi iztulkojis (misdirected) zvērinātiem tiesiskus jautājumus; 2) ja tiesnesis pielaidis lieciniekus vai citus pierādījumus, kuŗus nevarēja pielaist; 3) ja liecinieku pratināšana vai citi pierādījumi nav pielaisti bez pietiekoša pamata; 4) ja zvērināto lēmums acimredzot runā pretim iegūtiem pierādījumiem, piem., liecinieku liecībām; 5) ja nepareizs spriedums

ir sekas no tā, ka vienai pusei, bez viņas vainas, tikusi atņemta iespēja izlietot savas tiesības; 6) ja piespriedā zaudējumu summa ir pārmērīgi liela vai pavisam nepietiekoša; 7) ja pēc galvenās iztiesāšanas (trial) atklājas jauni svarīgi pierādījumi, kas agrāk nebij un nevarēja būt zināmi.

Katru sūdzību par zemāku instanci sauc par „appeal“, un angļu process nešķiro blakus sūdzības, apellācijas, kasācijas, revīzijas vai nullitātes sūdzības. Tamdēļ par master'a lēmumu iespējams iesniegt appeal attiecīgām High Court tiesnesim. High Court ir County Courts apellācijas instance; par High Court spriedumiem appeal iesniedzama Court of appeal, bet par pēdējo sūdzības var iesniegt Judicial Committee House of Lords un beidzot par Koloniālo tiesu, kā arī Channel Island, Isle of Man un Indijas spriedumiem vai lēmumiem appeal var iesniegt Judicial Committee Privy Council.

Apellācija (notice of motion) iesniedzama apellācijas tiesas kancelejā sešu nedēļu laikā no sprieduma, klātpieliekot sprieduma norakstu un norakstus pretējai pusei, bet par blakus lēmumiem (interlocutory order) divu nedēļu laikā. Apellācijā sīki jānorāda, aiz kādiem motīviem spriedums vai lēmums nepareizs. Bez tam sūdzībā jāpieved sūdzētāja prasījumi, t. i. vai viņš vēlas, lai taisa jaunu spriedumu (a motion for judgment) vai arī lai lietu noliek jaunai caurskatīšanai publiskā tiesas sēdē (a motion for a new trial).

Ja otrai tiesas instancei vajadzīgi liecinieku pratināšanas protokoli, tad tā var pieprasīt paša tiesneša atzīmētas liecinieku liecības.

Sūdzību skata cauri publiskā mutiskā sacīkstē, pie kam apellācijas tiesai ir tiesība pieņemt jaunus pierādījumus, pieprasīt papildu paskaidrojumus, taisīt patstāvīgus slēdzienus, izejot no pusu faktiskā stāvokļa, pielaist par jaunu pārbaudīt rēķinus un grāmatas. Beidzot apellācijas tiesai ir tiesība pašai taisīt jaunu spriedumu vai arī nodot lietu agrākai instancei jaunai caurskatīšanai.

Anglijas procesuālos noteikumos paredzēts, kādās lietās spriedumus var pārsūdzēt bez tiesas atļaujas un kādās lietās atļauja ir vajadzīga, bet tiesas prakse iztulkojusi šo noteikumu tādējādi, ka tiesa, kuŗas spriedumu pārsūdz, var neatļaut pārsūdzību, un šai gadījumā par tādu aizliegumu var iesniegt sūdzību otrai instancei un tādā ceļā pārnest lietu un jau tājumu par tiesas aizliegumu otrā instancē.

Otrās instances tiesa var pārklaušināt lieciniekus un viņai vispāri ir tiesība iziet no apellācijas sūdzības robežām, pretēji mūsu tiesu principam — ne eat judex ultra petitorio. Apellā-

cijas tiesas spriedumus var pārsūdzēt (humble praying) lordu palātas tiesai (House of Lords). Šīs sūdzības — uz pergamenta papīra — var attiekties tikai uz tiesiskiem jautājumiem, un tās nevar iesniegt citādi, kā tikai ar 2 baristeru parakstiem, kas apliecina, ka ierosinātais tiesiskais jautājums tiešam pelna ievērību. Līdz ar to iesniedzama ķīlas nauda £ 700 apmērā. Katra puse iesniedz drukātā veidā lietas apstākļu un strīdīgā jautājuma iztirzājumu un aizrāda uz apstākļiem, kas runā viņai par labu. Bieži pievieno arī visu agrāk priekšā celto rakstu, dokumentu un pat stenogrammu norakstus. Pārsūdzību skaits ļoti neliels. Lordu palātas tiesneši, noturot kollēģiālas sēdes vismaz triju personu sastāvā, bauda tiesību sevišķos gadījumos uzaicināt High Court tiesnešus, lai uzklautu viņu domas zināmā jautājumā. Jaunu faktisku apstākļu pievešana netiek pielaista, turpretim pielaiz jaunus tiesiskus jautājumus sakarā ar dokumentu iztulkošanu.

Lordu tiesa apspriež lietas publiski. Pēc tam, kad katrs lords izteicis savas domas, lords-kanclers konstatē, kurš no vairākiem priekšlikumiem ieguvis vairākumu (balsim līdzīgi daloties, apstiprina zemākās instances spriedumu, nepiespriežot tiesas izdevumus).

Lordu palātas spriedumu stenografē un iespiež spriedumu krājumā (its journals). Tiesu spriedumus izpilda caur šerifu, bet ja sešu gadu laikā puse nav gādājusi par sprieduma izpildīšanu, tad spriedums noilst.

Parādnieka atteikšanos izpildīt spriedumu, uzskata par tiesas apvainošanu (Contempt of Court), un parādnieku par to var ieslodzīt cietumā.

§ 8. Japana.¹⁾

Tiesu reforma Japānā tika izvesta pagājušā gadsimta deviņdesmitos gados, vienā laikā ar parlamentārisma ieviešanu Japānā, t. i. mazliet vēlāk par tiesu reformu bij. Baltijas guberņās. Saskaņā ar šo reformu, kuŗa izvesta, galvenām kārtām, pēc franču tipa, vispārējās tiesas,²⁾ gluži tāpat kā Eiropas kontinentā, dalās: vienpersonīgās „Ku-sa-n-ba-nš-o“ (tribunaux de Kou)³⁾ — vietējās jeb iecirkņu tiesās un „Či-ho-sa-n-ba-nš-o“ — kollēģiālās tiesās, kuŗas atbilst apmēram mūsu ap-

¹⁾ Skat. literātūru Loi organique des tribunaux du Japon Trad. offic., un P. O. Kurkutora darbs: „Tiesu organizācija Japānā“, Юридическое обозрение, 1922.; Arimori: „das Staatsrecht von Japan“.

²⁾ Vispārējām tiesām stāv pretim speciālās tiesas: administratīvās, kuŗa, konsuļu, prizu un Korejas, Formozas un Kvantunas ģenerālgubernātoru tiesas.

³⁾ Ku — japāniski apzīmē dalīšanu pēc teritorijas.

gabaltiesām. „Ku-san-banšo“ no civillietām iztiesā: 1) prasības par mantu vērtībā ne augstāk par 500 jenām,¹⁾ 2) kā arī prasības par jebkuŗu summu, ja tās attiecas uz: a) strīdiem starp namsaimnieku un dzīvokļa īrnieku par dzīvokļa lietošanu, remontu, īrnieka mantas arestu un pēdējā izlikšanu; b) strīdiem par nekustamas mantas valdīšanu un robežām; c) strīdiem starp traktieru un viesniču turētājiem ar viņu apmeklētājiem un ormaņiem ar pasažieriem; 3) Ku-san-banšo tiesai piekūrīt apsardzības lietas, kas nav caurskatāmas strīdus kārtībā, par cik šīs lietas ar sevišķu likumu nav izņemtas no viņu kompetences; 4) tiesību uz nek. mantas reģistrāciju; 5) beidzot tām piekūrīt tirdzniecības reģistrācija, kā arī fabrikas zīmju un patentu reģistrācija.

Ku-san-banša tiesas apellācijas instance ir kollēģiālā „Čiho-san-banšo“, sastāvoša no trīs tiesnešiem; bez tam viņai padotas kā 1. instancei visas pārējās lietas, kuŗas neieiet „Ku-san-banšo“ komeptencē, kā arī konkursa lietas. „Čiho-san-banšo“ dalās civilā un kriminālā nodaļās, no kuŗām katrai ir savs priekšsēdētājs. Katrai „Čiho-san-banšo“ priekšgalā ir sevišķs priekšsēdētājs, kuŗam ir vispārēja uzraudzība par visām tiesas lietām un kuŗš tanī pat laikā pārzina visu administrātivi-saimniecisko pusi. Čiho-san-banšo nodaļu kopsapulce, atbilstoša mūsu apgabaltiesas nodaļu kopsapulcei, katram gadam uz priekšu nozīmē tiesas locekļus, izmeklēšanas tiesnešus un nodaļu priekšsēdētājus. Apellācijas instance „Čiho-san-banšo“ spriedumu un lēmumu pārsūdzēšanai ir „Kozo-in“, t. i. apellācijas tiesas, atbilstošas mūsu Tiesu palātai, kuŗu kollēģijas sastāv no 5 personām. „Kozo-in“ tanī pat laikā ir kasācijas instance lietām, kuŗas iztiesātas „Čiho-san-banšo“, kā 2. instancē.

Beidzot pāri visām vispārējām tiesām pēc hierarhijas stāv „Daišin-in“, t. i. augstākā tiesu palāta, kuŗa dalās nodaļās un atbilst mūsu Senātam. „Daišin-in“ ir kasācijas instance lietām, iztiesātām „Kozo-in“ kā 2. instancē, un tanī pat laikā šīs augstās tiesas pienākums ir izmeklēt un iztiesāt kā 1. instancē krimināllietas par Mikādo jeb tā ģimenes locekļu dzīvības apdraudēšanu, par noziegumiem pret valsts ārējo drošību, par ķeizara pašu ģimenes locekļu noziegumiem, sodāmiem ar cietumu jeb smagāki. „Daišin-in“ spriedumiem ir noteicoša nozīme visām tiesām līdzīgās lietās. Ja nākas izšķirt kādu

¹⁾ Jena atbilst amerikāņu dollāram, t. i., līdzinās apm. mūsu 5 latiem.

²⁾ Šinī kopsapulcē tomēr neieiet visi tiesas locekļi, kā pie mums, bet viņa sastādās „Čiho-san-banšo“ priekšsēdētāja vadībā no visiem nodaļu prezidējošiem un katras nodaļas vecākā tiesneša.

principiālu jautājumu, kuŗš izšķirts nodaļā un izsaucis domu starpību tamdēļ, ka runā pretim citās nodaļās agrāk taisītiem spriedumiem, — tad „Daišin-in“ priekšsēdētājam ir tiesība ieņest šo jautājumu apvienoto civilo vai kriminālo nodaļu kopsapulcē jeb visas apvienotas (t. i. civilo un kriminālo nodaļu) tiesas apspriešanā.

Tiesas sastāvs komplektējas no personām, kas izturējušas 2 speciālus pārbaudījumus; iepriekšējā juridiskā izglītība nav vajadzīga, bet personām, kuŗas grib ieņemt tiesneša jeb prokurora amatus, vispirms ir jāiztur tieslietu kandidāta pārbaudījums, pie kam programmu un noteikumus, kas var būt par kandidātiem, nosaka Tieslietu ministrija. Pēc tam viņi iziet 3-gadīgu praktisku stāžu, strādājot pie tiesnešiem „Kusan-banšo“, jeb kolleģiālā tiesā „Čiho-san-banšo“, jeb prokurātūrā. Kandidātu, kas nostrādājis šādu praktisku darbu, jau pēc viena gada var pielaist patstāvīgi izpildīt atsevišķus tiesu darbus tā tiesneša uzdevumā un uzraudzībā, pie kuŗa kandidāts iziet savu praktisko stāžu. Pēc trim gadiem viņam jāiztur no jauna jau grūtāks pārbaudījums, pēc kam viņam ir tiesība ieņemt tiesneša jeb prokurora amatus, bet līdz attiecīgai vakancei viņš tiek iecelts no Tieslietu ministrijas ārpus štata tiesneša vai prokurora amatā. Personas, kas nobeigušas juridisko fakultāti, ir atsvabinātas no 1. pārbaudījuma, bet 3 gadu praktisks stāžs un 2. eksāmena izturēšana viņām ir obligatoriska, un vienīgi personas, kuŗām ir 3 gadu liels tiesību zinātņu profesora jeb advokāta stāžs, var tikt ieceltas tieši par tiesnešiem bez jebkāda pārbaudījuma. Tiesnešus iecel vai nu Mikādo vai Tieslietu ministrija. Augstākās tiesas „Daišin-in“ priekšsēdētājs tiek iecelts pēc Mikādo personīgās izvēles, ar viņa sevišķu pavēli; „Daišin-in“ nodaļu priekšsēdētājus, kā arī apellācijas tiesas „Kozo-in“ priekšsēdētājus iecel arī Mikādo no personām, ko stāda priekšā Tieslietu ministrija, bet pārējos tiesnešus iecel Tieslietu ministrija.¹⁾ Visi tiesneši un arī prokurori ir neatceļami, ja pret viņiem netiek ierosināta kriminālā vai disciplinārā vajāšana, kādā gadījumā tiesnešus var atlaist, kaut gan princips par tiesnešu neatkarību un neatceļamību speciāli paredzēts likumā. Fiziska jeb garīga slimība, kuŗa atņem tiesnesim iespēju izpildīt savu amatu, — noder par pamatu jautājuma pacelšanai apellācijas tiesas (Kozo-in) kopsapulcē jeb augstākā („Daišin-in“) tiesā, uz kuŗu lēmumu pamata Tieslietu mi-

¹⁾ Japānā augstākie tiesneši sadalās rangos: augstākais rangs „Čokunin“, kuŗam atbilst starp citu augstākās tiesas „Daišin-in“ un apellācijas tiesas „Kozo-in“ priekšsēdētāji un tie vienmēr tiek iecelti no paša Mikādo, turpretim zemākā ranga „Sonin“ iecelšana, kuŗam atbilst visi pārējie tiesneši — nāk no ministra, kaut arī tas rīkojās pēc pavēles Mikādo vārdā.

nistrs var atcelt tiesnesi no amata. „Daišin-in“ tiesnešiem noteikts 10-gadējs, bet „Kozo-in“ tiesnešiem 5-gadējs tiesneša, profesora jeb advokāta stāžs. Tiesnešiem nav atļauts ieņemt citas algotas, jeb ar materiālu labumu savienotas vietas, nodarboties ar tirdzniecību, un nav pat atļauts būt par politiskās partijas jeb organizācijas biedri.

Pēc vispārējā noteikuma — tiesa ir publiska, bet tiesa var ar sevišķi motīvētu lēmumu izsludināt lietas caurskatīšanu aiz slēgtām durvīm.

Bez tam priekšsēdētājs arī pat tanī gadījumā, kad sēde notiek publiski, var izraidīt no sēžu zāles sievietes, bērnus un personas, kuŗas nepieklājīgi ģērbusās. Kaut gan tiesā lietojamā valoda ir japāņu, tomēr, ja ārzemnieks neprot japāņu valodu, bet tiesneši savukārt partu valodu saprot, tad sēdē var lietot partu valodu. Vispārējā tiesu iestāžu uzraudzība piekrīt Tieslietu ministrijai tiesu pārvaldības kārtībā un bez tam caur priekšsēdētājiem par viņu vadībā esošām tiesām un tiesnešiem.¹⁾ Sevišķi uzraudzības kārtībā tiek galīgi izšķirtas ar attiecīga priekšsēdētāja jeb Tieslietu ministrijas varu sūdzības par tiesnešu nepareizu darbību, par atteikšanos izpildīt savus pienākumus, jeb par gausību; vairāk svarīgi pārkāpumi tiek caurskatīti disciplinārā kārtā, kam var sekot pat tiesneša atlaišana. Prasības pret tiesnesi iepriekš jāiesniedz caurskatīšanai tai varai, kuŗai piekrīt uzraudzība pār attiecīgu tiesnesi. Civiltiesas process ir pamatots uz sacensības principu, bet spriedumi tiek taisīti uz partu muitisku paskaidrojumu pamata pēc sirdsapziņas pārlicības un ievērojot pierādījumu brīvu novērtēšanas principu.

Sprieduma izpildīšana notiek caur tiesas pristaviem, kuŗus iecel šinī amatā ne citādi, kā pēc sevišķa eksāmena izturēšanas. Par darbu tiesu izpildītāji saņem atlīdzību no partiem pēc sevišķi noteiktas takses.

¹⁾ Priekšsēdētāju uzraudzības tiesība izpaužas:: tiesībā darīt uzmanīgu viņam padoto personu par viņa nepareizu darbību un dot norādījumus, lai novērstu pieļautās nepareizības, kā arī tiesībā aizrādīt atsevišķām amata personām par viņa nepiemērotu uzvešanos savam stāvoklim, kaut arī ne pie viņu dienesta pienākumu izpildīšanas. Tādā kārtā uzraudzība ne caur kopsapulcēm, bet vienpersonīgi.

II. NODALĪJUMS.

Tiesāšanas kārtība agrākā Krievijā¹).

§ 9. Pirmsmaskavas periods.

Senākajā Pirmsmaskavas periodā pastāvēja, kā jau visur, lincū tiesa, atriebības tiesības, personīga izrēķināšanās ar vainīgo. Jau „Русская Правда“ I. p. runā par atriebību: „мститъ брату брата“. Smolenskas kņaza Mstislava līgumā ar Rīgu lasāms: „иметь татя, своя ему воля“. Tomēr valsts vara cenšas iznīcināt šo patvarību. „Русская Правда“ 18. pantā mēs lasām: „Аще познаеть кто, не емлетъ его (t. i., ja kāds ierauga savu lietu pie cita), то не рцы ему: мое, но рцы ему тако: поиди на сводъ (очная ставка) где еси възля“. Protams, ka tajā laikā nav nekādas atšķirības starp kriminālnodarījumu un civilu tiesībpārkāpumu. Tiesa sākumā norisinās vietējo iedzīvotāju, 12 labāko vīru, priekšā. (I списокъ Русской Правды ст. 12. и 14.)

Šajā periodā tiesāšanā piedalās kopā ar vietējiem iedzīvotājiem (міромъ) vai cienījamākiem vīriem arī kņазs un viņa ierēdņi (tā saukti: отроки, тиуны, намѣстники, вирники), kuri, starp citu, bija ieinteresēti galvenām kārtām nodevu un citu maksājumu saņemšanā kņazam par labu.

Tā pati „Русская Правда“ paredz, piem.: „Татя вести на княж двор. (18. p.). „Аще придетъ кровавъ мужъ на дворъ (княжеский), то видока ему не искати (t. i. liecinieki nav vajadzīgi), но платити ему три гривны (31. p.). Јеб ари: „Аще братья растяжуются перед княземъ о задницу, (t. i. par mantojumu), который деньский идетъ их делить-то тому взяти гривна коунъ.“ Tiesāšana tādā kārtā pieder kņазам kopā ar vietējiem iedzīvotājiem (міръ), un soda naudu un nodevas (вира и продажа) piedzen kņазам par labu. Kņaza ierēdņi (намѣстники и тиуны) netiesā bez vecākā un labāko vīru līdzdalības (Онежская Уставная грамота). Tomēr tiesas darbība ļoti vāja un tamdēļ vērojama pusē pašdarbība: 1) prasītājs pats atved atbildētāju tiesā, 2) tiesas priekšā pusēm ir darišana vienai ar otru, 3) formāls tiesas spriedums ne vienmēr bija vajadzīgs.

Prasītājs saka atbildētājam: „по сего рѣчи (t. i. pēc liecinieka, kas šajā gadījumā ir dzimstcilvēks — холопъ, liecības)

¹) sk. Малышевъ: I., 55 un turpm. lap. p. проф. Сергѣевичъ: Лекции и изслѣдованія по исторіи русскаго права, проф. Сергѣевичъ: Русская правда и ея списки, 1889; проф. М. Владимірскій-Будановъ, Обзоръ исторіи русскаго права.

емлю тя, аз емлю тя, а не холоп⁴ un ar šiem vārdiem uzaicina atbildētāju uz pārbaudi ar dzelzi (испытание желѣзом). Tiesnesis spriedumu netaisa — puses pašas izlemj lietu tiesas klātbūtnē.

Liecīniekus (послухи или свидѣтели доброй славы, t. i. liecīniekus, kas liecināja par puses labo slavu, vēlāk viņi vārēja apliecināt arī faktus)) neuzaicināja caur tiesu, bet viņi paši ieradās vai arī tos pieaicina puses, kā tas bija arī pie vecām ģermāņu tautām.⁵) „А выльзут послуши... „или“... „снижуться послуши“... Civilprocesu neatšķir no kriminālprocesa; katra lieta kā civilā, tā arī kriminālā saucas par strīdu (тяжба vai тяжа); „Русская Правда“ katru no pusēm sauc par prasītāju (истецъ), kamdēļ dažreiz grūti pateikt, kuŗu no pusēm „Русская Правда“ domā.

Blakus laicīgām kņazu tiesām pastāv no kristīgo ticības laikiem arī garīgās tiesas. Pēc prof. Sergejeviča domām, lietu sarakstu pārzināja krimināltiesa kopā ar kņazu. Dažas lietas, kā piem. mantošanas — pārzināja kā garīgās, tā arī kņazu tiesas: „братья или дѣти тяжуют о заднице“ t. i. strīds par mantojumu (Церковный уставъ Владимира). Pirmsmaskavas periodā tiesa pazina šādus pierādījumus:

1) Personīgu atzišanos: „аще кто ся запирати почнетъ, то ийти ему на изводъ предо 12 человекъ“; no tā izriet, ka neliegšanās, t. i. atzišanās gadījumā tas tiesā nav vedams.

2) Zvērestu vai krusta skūpstīšanu („дать правду“, крестное цѣлование).

Zvērests prasītājam varēja būt kā papildu pierādījums (juramentum suppletorium), kad viņam nebija citu pierādījumu, un tikai mazsvarīgās lietās („А не будетъ у него свидѣтелей ино ему правду дати“), bet atbildētājs deva šķīstīšanās zvērestu (juramentum purgatorium), ja nebija citu pierādījumu un ja viņam varēja ticēt. Atteikšanās no zvēresta deva pamatu apsūdzībai, lai gan puses varēja izlietot 3 līdzekļus: a) puse, ja vēlējās, pati varēja skūpstīt krustu, b) puses varēja izšķirt lietu ar cīņu (на поле лѣзеть) vai 3) likt skūpstīt krustu pretīniekam. „Хочетъ самъ поцѣлуеть или на поле лѣзеть биться или у креста положить своему истцу“.

3) Divkauju, cīņu (поединокъ, поле) kā Dieva tiesu, kas patāvējusi, acīmredzot, no senākiem laikiem, lai gan „Русская

⁴) Te notiek kaut kas līdzīgs tam, kas bija pie romiešiem, kur liecīnieki pārvēršas par tiesnešiem — Testes, qui praesentes fuerunt, et hanc causam dijudicaverunt.

⁵) Sal. senģermāņu „Zeuge“ no „ziehen“ — vecs paradums vilkt liecīnieku — „der Ohrgezogene“ jeb „Zugezogene“; sk. J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer.

Правда" klusē, un tamdēļ daži pētnieki šīni jautājumā šaubās, vai tā pastāvējusi kā patstāvīgs veids senā Krievijā. Smolenskas kņaza Mstislava līgumā aizliegts izaicināt uz cīņu vācieti uz krievu zemes, un latīnietim (латинянину) aizliegts izaicināt krievu cīņā uz vācu zemes. Vēlākos tiesas krājumos (Судебники) divkauja paredzēta kā parasts pierādījums un bieži: „обои истци имались за поле и лѣзли на поле битися“. Ja kņaza lēmums puses neapmierināja, — kņazs tām teica: „судитесь мечемъ“. Maskavas laikmetā cīnīties varēja tikai „боекъ с бойцомъ“. Veciem, mazgadīgiem, kropliem, mācītājiem, mūkiem un sievietēm bija atļauts uzstādīt savā vietā algotu vietnieku (наймитъ). Ar divkauju („полемъ“) izšķīra kā kriminālās, tā arī civilietas. Prasītājs, savas prasības apstiprinājumam, teica, ka viņš skūpstā krustu un iet cīnīties divkaujā („на поле лѣзеть битися“). Ja uz tiesneša jautājumu arī atbildētājs teica to pašu, tad tas nozīmēja tiesāties līdz cīņai, divkaujai — „до судиться до поля“. Pret šādām divkaujām uzstājās garīdzniecība, piedraudot pat ar izslēgšanu no baznīcas, un XVII. g. s. tādi tiesības pierādījuma veidi vairs nav sastopami.

4) Ordalijas (ордалии) kā otrs Dieva tiesas veids. Ordalijas būtība tā, ka puse: uzņēmās izdarīt kaut ko tādu, kas parasti noveda pie pārbaudāmās personas bojā iešanas, bet ar Dieva palīdzību varēja beigties labvēlīgi, nekaitējot pārbaudāmajam. No ordalijām „Русская Правда“ min pārbaudes ar sakarsētu dzelzi un ūdeni, bet kāda tieši to būtība, nav redzams. Pēc senģermāņu tiesībām pazīstami šādi pārbaudes veidi: sakarsētas dzelzs turēšana rokās, sasieta apsūdzētā mešana ūdenī, pie kam, ja tas nogrima dibenā, tad to uzskatīja par nevainīgu, jo ūdeni uzskatīja par tīru elementu, kas nepieņem nekā netīra (tā tiesāja raganas), gredzena izņemšana no vāroša ūdens, pārbaude ar krustu, — kad prasītāju un atbildētāju lika pie krusta ar paceltām rokām, pie kam tas no viņiem, kurš pirmais zaudēja spēkus, zaudēja arī prāvu.

„Русская Правда“ pārbaudi ar dzelzi un ūdeni paredzēja 3 gadījumos:

a) kad prasība nebija pamatota uz tiešiem pierādījumiem vai liecinieku liecībām (искъ поклепный), kad tiesa lēma, kuŗa no pusēm jāpārbauda; b) kad pierādījumi nebija pietiekoši, piem., ja liecinieks nebija brīvs pilsonis, bet dzimtscilvēks (холопъ), tad pārbaudīja apsūdzēto, c) kad liecinieka — brīva cilvēka — liecība bija tāda, ka apsūdzētais varēja to apstrīdēt, tad arī pārbaudīja apsūdzēto.

5) Видоки (aculiecinieki) — tie ir notikuma fakta liecinieki. Par aculieciniekiem varēja būt tikai brīvlaudis, bet ne

vergi (кромѣ ключниковъ). „Русская Правда“ prasa divus šādus lieciniekus;¹⁾ tie liecina zem zvēresta un cīņā vai divkaujā viņus izaicināt nevar. Liecinieki — видоки ir svešas personas, notikuma aculiecinieki, kas apstiprina jeb noskaidro zināmus faktus; viņi liecina — „какъ право передъ Богомъ“.

Pie lieciniekiem pieskaitāmi arī t. s. послухи, пособники или сусѣди (Testes de crudelitate, vācu conjuratores — соприсяжники); tie ir liecinieki par puses labo slavu, kaimiņi, draugi, kuŗi ar mieru uzpurēties, lai pierādītu sava kaimiņa taisnīgo prasību. „Послухи“ — viņiem arī jābūt brīvlauđim un tikai izņēmuma veidā par šādiem lieciniekiem pielaida dzimtscilvēkus. „Послухъ“ nav spiests ierasties tiesā; viņš ierodas tiesā uz paša vēlēšanos un pēc savas pārliecības, kamdēļ to varēja izaicināt uz cīņu, un šādā gadījumā tas nevarēja atvietot sevi ar algadzi (наймитъ). „Русская Правда“ 18. p. paredz: „Аще будетъ на кого поклепная вира“ (aculiecinieku neapstiprināta), „тоже будетъ послуховъ 7, то ти выведутъ виру“, t. i., ja apsūdzība pamatota vienīgi uz aizdomām, tad septiņi labas slavas liecinieki (послухи) varēja novērst šīs aizdomas. Ja viena puse uzstāda labas slavas liecinieku, tad otra puse to pašu darīt nevarēja. Vēlāk gan labas slavas liecinieki varēja apliecināt arī civīldarījumu faktus; piem., aizņēmumu, resp. aizdevumu pēc „Русская Правда“ izdarīja liecinieku klātbūtnē, ar ko šāds darījums ieguva lielāku stingrumu.

6) Лицѣ (поличное) t. i. ārēja pazīme, pēdas, atrašanās nozieguma vietā u. t. t. Piem., ja apsūdzētā mājā atrasts likis vai zagtas mantas, tad tas ir „лицѣ“ — vaina pierādīta: „Аще придетъ кровавъ мужъ на дворъ, то видока ему не искати, но платити ему продажу 3 гривны. Аще же не будетъ на немъ знаменія, — то привести ему видока“.

7) Сводъ или изводъ (по Псковской грамотѣ) — konfrontācija. Piem., sūdzētājs apsūdzētā mājā atradis savu nozagtu lietu, resp. mantu (tas ir — лицѣ), bet apsūdzētais taisnojas, ka viņš to nopircis. Tādos gadījumos abi viņi (sūdzētājs un apsūdzētais) gāja pie norādītā šīs mantas pārdevēja, un ja arī pārdevējs no savas puses norādīja vēl uz kādu citu pārdevēju, tad griezās pie pēdējā un tādā kārtā staigāja no sētas uz sētu tik ilgi, kamēr neatrada vainīgo. Šādu staigāšanu no sētas uz sētu sauc par „сводъ“. „Аще начнетъ не знати, у кого ку-

¹⁾ Tamlīdzīgu mēs novērojam arī pie citām tautām, kā piem. ģermāņiem: „Durch zweier Zeugen Mund wird alle Wahrheit kund“, un formālo pierādījumu teorija atzina 2 liecinieku liecības kā plena probatio. Mozus V. grām. 17. nod. 6. lasām: „uz 2 un 3 liecinieku liecību pamata nāvei lemtam jāmirst: nav nododams nāvei uz viena liecinieka liecības pamata“; 2 liecinieku priekšā, lai aplust katra valoda“.

пиль, то ити по немь тѣмь видокомь на роту, а истыцю свое лицеъ взяти". Še „видокъ“ ir pirkuma liecinieks.

§ 10. Maskavas periods.

I. Maskavas periodā tiesas darbība vairāk manāma. Šinī laikmetā novērojama tendence atdalīt krimināltiesāšanas kārtību no civilās. Sāk šķirot „судъ“, kas pastāvēja civilām lietām, un „сыскъ“, kas pastāvēja krimināllietām. „Tiesa“ (судъ) izlieto kā līdzekli krusta skūpstīšanu (крестное цѣлованіе un liecinieku liecības („правда“); „сыскъ“ piemēro spīdzināšanu. 1550. g. „Судебникъ“ 52. p. lasām: „и назовуть его в обыску (pie vietējo apkārtējo iedzīvotāju popratināšanas) лихимъ челоувѣкомъ, — ино его пытати“ — „а скажутъ въ обыску, что онъ добрый челоувѣкъ, то дѣло вершити по суду“.

Maskavas periodā pa vecam vērojama pilnīga tiesas un administratīvās varas sajaukšana. Tiesībaizstāvju un pusu pārstāvniecības institūtu nav. Pusu pilnvaroto pienākumus uzņēmās „холопы“ un „дѣти боярскіе“, bet attiecīgie tiesas ierēdņi, t. s. „дьяки“, kas paši centās izmantot puses, skatījās nelabvēlīgi uz šādiem pilnvarotiem. Cara padome („Царская Дума“) nolēma tos nesaudzēt: „а въ судѣ будетъ говорить не по дѣлу, — того не слушати и не писати, а его бивъ кнудомъ отъ суда отсылати и впредь къ суду не пускати“. (Указъ 1582. г.)

II. Tiesāšanas gaita. Civiltiesā sākās vienīgi ar ieinteresētās puses lūgumraksta iesniegšanu. Prasītājs iesniedza tiesai (судебному дьяку) t. s. „приставную память“, iemaksājot arī nodevas („Государевы судныя пошлины“). Šajā prasītāja rakstā vajadzēja norādīt: a) ko prasītājs vēlas, b) no kā viņš prasa, c) prasības vērtību (cenu) un d) kur dzīvo atbildētājs. Ierēdnis (дьякъ) uz lūguma taisīja atzīmi un nodeva to tālāk pristavam vai nedēlniekam (приставу или недѣльщику, jo pristavi izpildīja savus pienākumus pa nedēļām). Pristavs uzrādīja to atbildētājam, pie kura ieradās mājā, un pasludināja dienu, kad tam bija jāierodas tiesā (накладываетъ на него срокъ). Atbildētājs no savas puses deva galvojumu, ka ieradīsies tiesā; tad taisīja galvojuma rakstu (поручная запись), pie kam galvotāji, atbildētāja neierašanās gadījumā, maksāja soda naudu un sedza prasītāja prasījumus un zaudējumus. Ja atbildētājs nevarēja galvotāju atrast, tad nedēlnieks tūlīt noveda viņu tiesā un turēja važās, kamēr tāds galvotājs neatradās.

Ja atbildētājs, neskatoties uz galvojumu, neieradās, tad tiesa — XVI. g. s. pēc pirmās un XVII. g. s. pēc trešās neierašanās — izsniedza prasītājam sevišķu rakstu, t. s. „безсудную грамоту“ (atbilst apm. mūsu izpildu rakstam aizmuguriska sprieduma gadījumos), uz kuŗa pamata atbildētājs tika notiesāts.

Pastāvēja arī otrs uzaicināšanas veids, kad uzaicināja ar sevišķu rakstu („зазывная грамота“), kuŗu izsniedza prasītājam pēc prasības iesniegšanas. Tajā bija uzdots vietējām iestādēm nolikt atbildētājam termiņu (накинуть срокъ) un pieprasīt galvojumu. Pēc ierašanās tiesā abas puses iesniedza t. s. „ставочное челобитие“, t. i. ziņoja, ka viņas ierašanās un stājas tiesas priekšā.

Procesa gaita bija mutiska. Vispirms prasītājs izteica savu prasību, pēc tam tiesnesis griezās pie otras puses: „отвѣчай“ (no šejienes arī cēlies vārds „отвѣтчикъ“ — atbildētājs). Beidzot tiesnesis griezās pie prasītāja, pieprasot pierādījumus, un pie atbildētāja ar jautājumu, vai viņam tie paši pierādījumi, kā prasītājam, vai citi. Pierādījumu iesniegšanai deva zināmu laiku, un tāpēc tiesa notika vairākās sēdēs. Visu, kas notika tiesas sēdē, ierakstīja t. s. „судный списокъ“, (kaut kas līdzīgs protokolam), kuŗā atzīmēja tiesnešus un vīrus, kas piedalījušies tiesā. Beigās to parakstīja arī puses, kad viņas paziņoja, ka visu uz lietu attiecošos viņas noskaidrojušas.

No Jāņa IV. laikiem sevišķam ierēdnim (дьякъ) vajadzēja atzīmēt visu, kas norisinājās tiesā (Судебникъ Иоанна Грознаго, ст. 29) Šīs piezīmes nolasiņa tikai bajāriem, bet pusēm tās neuzrādīja. Tā kā sakarā ar šo viegli varēja sagrozīt pusu runas, tad puses pašas sāka pierakstīt savas runas un iesniegt tās tiesai („сказки“). Sākumā tiesneši atteicās tās pieņemt, bet ar laiku tās tika pielaistas. Tādā kārtā rakstiskā forma arvien vairāk sāka iespiesties krievu pirmsreformas procesā. Vēlāk pusu rakstu apmaiņu noteica likums, kuŗa reglamentā.

Pēc tam, kad uzklausiņa puses un aplūkoja pierādījumus, notika lietas izšķiršana — „вершение дѣла“, ko jāuzskata par procesa otro stadiju pēc tam, kad „дѣло засужено“. Bieži notika tā, ka pierādījumus caurskatīja vieni, bet lietu izsprieda citi tiesneši. Piem., zemes strīdus lietas uz vietas veda īpašs ierēdnis (приказный человекъ), bet lietu dažreiz izsprieda kņазs.

Krājuma: „Правая грамота“ 1508. g. rakstīts: „и Димитрій Владимировичъ (lielkņaza tiesnesis) судъ свой сказалъ вели-

кому князю Василю Ивановичу. И великий князь, выслушавъ судъ, велѣлъ Дмитрію ищей оправити⁴. Še, kā redzams, procesa pirmo stadiju (судъ) veicis tiesnesis, bet izspriešanu (вершение) izdarījis lielkņazs. Tā sauktie „воеводы“ un „губные старосты“ pirms lietas izspriešanas bieži griezās pie centrālām iestādēm (приказы), bet pēdējās paskaidrojumu dēļ nereti griezās pie vēl augstāka valsts organa („правную палату“) ar ziņojumu.¹⁾

Tiesnesis, kas izdarīja apskati un pārbaudīja pierādījumus; ziņoja par lietu un saviem slēdzieniem augstākai varai. Pie ziņojuma vajadzēja būt klāt pusēm, kuŗām jautāja: „Таковъ ли вамъ былъ судъ“? Ja puses apstrīdēja „tiesas sarakstu“, t. i. ziņojuma datu pareizību („оживить судебный списокъ“: „судъ былъ, да не таковъ“), tad tiesnesis pārbaudīja lietas apstākļus ar „tiesas vīru“ palīdzību (черезъ „судныхъ мужей“).

XVI. g. s. lietas izspriešanu („вершение дела“) varēja izdarīt, pamatojoties uz jauniem pierādījumiem, kas iesniegti vai norādīti pie lietas ziņojuma, bet XVII. g. s. spriedumu (вершение) varēja pamatot tikai uz tiem datiem, kas bija ierakstīti „въ судномъ списокъ“ t. i. tiesas protokolā. Tiesnesis, kuŗam lietu atreferēja, norādīja referentam, kā lieta izspriežama, pēc kam puses parakstīja tiesas protokolu, paziņojot līdz ar to, kā viņas visu noskaidrojušas. Ar šo lietu uzskatīja par izmeklētu („дѣло засужено“), un sākās sprieduma taisīšana („вершение“) Šo spriedumu ierakstīja tiesas protokolā (судный списокъ) un pasludināja pusēm. Tam, kas prāvu vainēja, izsniedza t. s. „правую грамоту“ (tagadējais izpildu raksts).

Pierādījumu vērtēšana notiek pēc tiesneša brīva ieskata. Maskavas periodā pierādījumu veidi pārveidojas:

1) Dieva tiesas izzūd.

2) Divkaujas („поле“), kas ar laiku zaudēja Dieva tiesas nozīmi, XVI. g. s. noderēja par līdzekli kā krimināllietu, tā arī civillietu (piem. strīdi pēc saistībām) izšķiršanai bet XVII. g. s. tās arī izzūd. Pret tām cīnas garīdznieki. Personas, kuŗas gāja divkaujā, nepielaida pie dievgalda; viņām nedod skūpstīt krustu; divkaujā nonāvētos neapglabā pēc baznīcas ierašām, apbedī necienītā vietā (въ подломъ мѣстѣ) ārpus kapsētas, bet pašu slepkavu izslēdz no baznīcas uz 18 gadiem. Jau 1556. g. likums (указъ) paredz, ka, ja puses nonāk līdz divkaujai, tad pēdējā atvietoama ar krusta skūpstīšanu.

3) Zvērestu („крестное цѣлование“ или „дать правду“)²⁾

¹⁾ Līdzīgi romiešu provinču tiesnešiem, kas varēja griezties Romas centrālā tiesā ar relatio jeb ar consultatio ante sententiam.

²⁾ „Дать правду“ še nozīmē zvērestu, bet pēc citiem avotiem (piem. Сулебникъ 1550. g.) „правда“ arzīmē liecinieka liecību.

pielaida: a) uz tiesas lēmumu: „а не будетъ у него свидѣтелей — ино ему правду дати“ (Судебникъ 1497. г. ст. 47); b) uz pretējās puses priekšlikumu: „а на суду отвѣтчикъ дастъ на душу истцу“ (Указъ 1629. г.); c) pēc lozes, kad zvērestu pielaida Maskavas iedzīvotāja prasības lietās ar ārzemnieku (Царский Судебникъ). Bet prasībās par nekustamu mantu, kuŗas pēc Pleskavas likumu krājuma (Псковская грамота) varēja izšķirt ar zvērestu, Maskavas laikā ar zvērestu jau nevarēja izšķirt.

4) Arvien vairāk attīstās rakstiskie pierādījumi; XV. un XVI. g. s. jau sastādīja parādrakstus („заемныя кабалы“), pārdošanas-pirkšanas aktus (купчія грамоты), ķīlu zīmes. Pēc „Псковская грамота“ jau katram aizdevumam, kas pārsniedza 1 rubli, vajadzēja sastādīt rakstu, pretējā gadījumā nevarēja celt prasību. Likums paredz prasības noraidīšanu, ja nav rakstiska pierādījuma par aizdevumu vai depozītu (поклажа).¹⁾ Strīdus par zemi izšķīra uz krepostaktu un līgumu ierakstu grāmatu (книги писцовыя, дозорныя; Улож. X. 1235.) pamata; uzzīņas pēc grāmatām izdarīja izmeklēšanas (сыскъ) ceļā.

5) T. s. „послухи“ iegūst f a k t a liecinieku raksturu, lai gan viņus var izaicināt uz divkauju; vēlākā laikā послухи var no tā atteikties. Prasītājs zaudēja prāvu, ja kaut viens no viņa lieciniekiem liecināja pret viņu.

6) Kopēja atsaukšanās²⁾ (общая ссылка) vai kopēja taisnība (общая правда). Šī ir vienas vai vairāku personu liecības, uz kuŗām atsaucas a b a s p u s e s. Šāda „taisnība“ izšķīr lietu (Улож. X., 167, 168), tiesa saistīta ar viņu. Līdz 1649. g. nolikumam un vēl agrāk varēja no kopējās taisnības pāriet „uz krustu“ un „uz lauku“, t. i. divkauju, bet pēc 1649. g. nolikuma tas vairs nebija iespējams. Ja pie „kopējās atsaukšanās“ nepanāca vienprātību, tad jautājumu izšķīra pēc balsu vairākuma.

7) Обыскъ — vietējo iedzīvotāju iztaujāšana, ko izdarīja sevišķi aģenti („сыщикъ“), lai noskaidrotu strīdīgos apstākļus,³⁾ kad puse atsaucas („шлѣтся“) uz daudziem cilvēkiem, neminot viņus vārdā; bez tam iztauju izdarīja arī pēc tiesas ieskatiem. Iztauja uzskatāma par pierādījumu prasībās par nekustamu īpašumu robežu noteikšanu (Улож. XVII, 51) un par dzimts Cilvēka piederību (Улож. XX. 108). Izjautājamie (обыскные люди) liecināja kā liecinieki zem zvēresta: „прямо.

¹⁾ Tas atspoguļojas Latg. civillik. (X. sēj. 1. d.) 2035. un 2036. p.

²⁾ Tas atspoguļojas C. pr. n. 509. (421.), 510. (422.) un 525. (437.) p.

³⁾ Sal. C. pr. n. 500. (412.) p.

въ правду, никого не бояся и никому не норовя ни которыми дѣлы“. Tomēr vēlāk iztaujas kā pierādījumi kļūst visai peropulāras. Въ проклятыхъ повальныхъ обыскахъ самъ сатана судить, а Божія правды ни слѣда нѣтъ“, raksta Pēterā Lielā vienlaicnieks Posoškovs.

8) Loze (жребий) kā Dieva tiesas paveids. Pēc nolikuma viņai ir nozīme tikai prasībās, kas mazākas par vienu rubli (Улож. XIV, 10).

9) Prasītāja un atbildētāja konfrontācija (очная ставка) — lauku māju un muižu (помѣстья и вотчины) strīdu jau-tājumos.

Pēc 1649. g. nolikuma civlprasību lietas caurlūko tiesa, t. i. sacīkstes kārtībā pēc pierādījumiem, ko iesniedz pašas puses, bet lietas par lauku mājām un muižām „izmeklēšanas“ kārtībā („сыскомъ“) t. i. pēc pierādījumiem, kurus ievaca pati tiesa pēc grāmatām (книги приказовъ и писцовыя). Pie izmeklēšanas līdzekļiem piederēja ne tikai iztauja un uzziņas pēc grāmatām, bet arī konfrontācija zemes lietās: šajos gadījumos abām pusēm nācās personīgi stāties tiesas priekšā. Уложение (X, 235) paredz: „а про такие спорные земли сыски в а ти писцовыми и дозорными и отдѣльными книгами и всякими крѣпостями и старожильцы и окольными всякими людьми“.

Apellācijas (pēc 1649. g. nolikuma), istā vārda nozīmē, Maskavas tiesa nepazīna. Sūdzēties par tiesas spriedumu varēja, bet tā bija sūdzība par pašu tiesnesi, izējot no tā, ka tiesnesis savtīgos nolūkos nepareizi izspriedis lietu („взялъ посуль“). Šāda sūdzība nonāca augstākā instancē. Ja izrādījās, ka tiesnesis tiešām saņēmis kukuli (посуль), tad no viņa piedzina sūdzētājam par labu trīskārtēju prasības vērtību, bez tam domes ļaudis (думские люди) zaudēja kukulņemšanas gadījumos savu dienesta pakāpi, bet pie domes nepiederīgām personām piemēroja tirgus sodu, t. i. sodu ar pātagu (торговая казнь. Улож. X, 5). Gadījumos, kad tiesnesis bija pielaidis nepareizību bez nodoma un nebūdamis uzpirkts („просудился безъ хитрости“), tad tas bija atbildīgs „что государь укажетъ“. (Улож. X, 10). Ja sūdzētājs ierosināja pamatotu sūdzību par tiesnesi, apvainojot to par lietas nepareizu izspriešanu, bet ne kukuldošanā, tad „того челобитчика за ложное его челобитіе самого бити кнутомъ нещадно“ (Улож. X, 9).

III. Tiesas spriedumu izpildīšana. Zaudējot prāvu, atbildētājam vajadzēja strīdus priekšmetu nodot atpakaļ, bet naudas prasību lietās varēja „izrēķināties“ (pac

правиться-расдѣлаться“) ar atbildētāju. Ja atbildētājs neapmierināja prasītāju, kas vinnējis lietu, — tad izlietoja pēršanu („правежь“, править деньги “ t. i. atbildētāju pirms sēdes atklāšanas izveda ārā („передъ приказную избу “), noāva kājas un sīta ar nūjām pa pēdām („икры “). Šī procedūra atkārtojās ikdienas, kamēr tiesneši noturēja sēdes, un beidzās, kad tie aizbrauca. Pēc nolikuma par katrēm 100 rubliem parādniekam varēja pielietot pēršanu („правежь“) ne ilgāk par vienu mēnesi, bet uz atbildētāja lūgumu par piedziņas atlikšanu („о переводѣ“) pēršanu varēja atlikt uz citu mēnesi. Ja arī pēc tam parādnieks nenomkasāja parādu, tad piedziņu vērta pret viņa mantu (дворъ и другое имущество). Kā redzams, cilvēka personību, viņa brīvību un dzīvību vērtēja zemāk par viņa mantu. Parādnieka maksātne spēja s gadījumā viņu nodeva kreditora ricībā līdz parāda atstrādāšanai („головою до выслуги“). Pēc nolikuma vīrietis gadā varēja dzēst, t. i. atstrādāt 5 rubļus, sieviete 2 $\frac{1}{2}$ rubļus. Kreditoram bija tiesība sodīt savu parādnieku, bet no viņa pieprasīja galvojumu, ka viņš parādnieku nenositīs un nesakropļos. Augstākas dienestpersonas kreditoram neizdeva; no viņām varēja „править деньги“, kādos gadījumos tās varēja pēršanai dot savus dzimtsļaudis. Pēterā I. laikā pēršanu atvieto ar parādnieka izsūtīšanu admirālītātes darbos vai arī austuvēs.

Tā kā Maskavas laikmetā tiesu „djaku“ rokās atradās ne tikai tiesa, bet arī administrācija, tad pamazām šo ierēdņu patvaļīgais administratīvais ieskats gandrīz pavisam iznīcināja tiesas sacīkstes kārtību, kuŗas vietā ieviesās izmeklēšanas kārtība („сыскъ“, „слѣдствие“).

§ 11. Tiesu iekārta un tiesāšanas kārtība no Pēterā I. laika.

Pēterā Lielā laikā vērojama tendence novērst tiesas un administratīvās varas sajaukšanu. Tiek ieviestas dažas reformas, ņemot par paraugu Baltijas provinces, kuŗas iekārtoja no Zviedrijas. Tiesas tomēr maz uzlabojās; drīzāk gan pasliktinājās. Grozītas tika vienīgi tiesas formas, bet ne tiesāšanas kārtība. Uzraudzību par tiesu iestādēm pašās tiesās uzticēja prokuroram (gan tikai galvas pilsētās), bet atsevišķās provincēs, sevišķi pēc 1727. g., izšķirošā nozīme tiesās pa vecam piederēja administratīvām iestādēm, gubernātoriem un vojevodām. Bez tam arī policijai bija piešķirtas tiesas funkcijas. Viņa pārzināja neapstrīdamās lietas, izdarīja uzaicinājumus, spēra nodrošināšanas soļus un izpildīja tiesas spriedumus.

Vienpersonīgā principa vietā Pēteris I. ievada kollēģiālo principu (senāts un sinode). Cara domes vietā nodibināja senātu. T. s. „prikazu“ vietā nodibināja kollēģijas (коллегии). kuŗas gan Katrinas II. laikā pārcēla no galvas pilsētas uz gubernām, nosaucot par palātām. Vojevodu vietā radās gubernātori un pie viņiem landrātu kollēģijas, kuŗas Katrinas II. laikā pārdēvēja par gubernu valdem (Губернск. Правленія). Ar Pētera I. rīkojumu pilsētās un apriņķos vajadzēja darboties — Landrichter'iem, Niederstadtgericht'iem, Hofgericht'iem ar asesoriem, komisāriem un šreiberiem, bet pilsētās — birģermeist'iem un pilsētu maģistrātiem. Šīs tiesas, lai gan bija paredzētas, tomēr dzīvē gandrīz nemaz netika ievestas. Vēlāk jau Katrinas II. laikā tiesa atkal nonāca zem gubernātoru un vojevodu iespaida.

Advokātūra — kā tiesas kārta — vēl nepastāvēja. Ar 1697. g. ukāzu Pēteris I. aizliedza pusēm pieņemt savā vietā „свою братью и боярскихъ людей, ябедниковъ и составщиковъ же, воровъ и душевредцевъ.“ Lai gan no 1716. g. pēc kara nolikuma („воинскій уставъ“) pielaisti pilnvarnieki, bet uz viņiem skatījās ar neuzticību, „jo domāja, ka viņi vēl vairāk apgrūtinātu tiesu“. No Pētera I. laika izmeklēšanas kārtība vēl vairāk nostiprinājās. Ar 1697. g. ukāzu visās civilās un kriminālās lietās ievada meklēšanu (розыскъ). 1716. g. izdots, pēc vācu parauga, kara nolikums (воинскій уставъ), kuŗš ievada izmeklēšanas principu. Tā kā tajā bija runa arī par civillietām, tad šo nolikumu attiecināja arī uz pēdējām. 1723. gadā bij izdots „этот указъ par tiesas formu“, un še jau novērojama tendence pāriet uz sacīkstes un mutisko kārtību, bet vēsturiski nodibinātā rakstiskā kā arī kancelejas noslēpumu kārtība tomēr palika diezgan stipri iesakņojusies. Saskaņā ar šo ukāzu: 1) tiek pielaisti pilnvarnieki (повѣренные стряпчие), sevišķi valsts lietās, lai gan tika aizrādīts, ka viņi ar savām liekām runām apgrūtinātu tiesas darbību; 2) prasības lūgumus sastāda pēc punktiem (vācu iespaids); 3) rodas cenšanās pātrināt iztiesāšanu. Atšķirība starp izmeklēšanas un sacīkstes kārtību ir ļoti neskaidra, un izdots ukāzs ir pret-runā ar kara nolikumu.

Katrinas II. laikā, saskaņā ar 1775. g. Gubernu iekārtas likumu (Учреждение о губерняхъ), rodas apgabalu iestādes (областные учреждения), un lielākā daļa agrāko jauninājumu atkrita. Šo apgabalu tiesu iestāžu pamatā ir vēlēšanu un kārtu princips (vēlēšanu — tāpēc, ka tiesu līdz ar policiju nodod pašvaldībām). Pastāv 3 instances — pēc vācu parauga:

Instances	Muižniekiem	Pilsētu iedzīvotājiem	Zemniekiem	Jauktai šķīral galvas pilsētās
I	Apriņķa tiesa	Maģistrāts vai rātužis	Нижняя расправа	Нижний Надворный Судъ
II	Augstākā zemes tiesa	Gubernas maģistrāts	Верхняя расправа	Верхний Надворный Судъ
III	V i s i e m civilās un kriminālās tiesas palātas			

Pavīla I. laikā otrās instances tiesas procesa pātrināšanas un vienkāršošanas nolūkos slēdza, atvietojojot tās ar minētām civilās un kriminālās tiesas palātām, no kurienes lietas nonāca vēlāk nākošās instancēs. Pēdējās, pakāpeniski viena pēc otras, bija Senāta departamenti, Senāta pilnsapulce, Valsts padome un pēdējā laikā uz ķeizara vārdu iesniedzamo lūgumu komisija.

1831. gadā vēlēšanu kārtību attiecināja arī uz trešo instanci — civilās un kriminālās tiesas palātu, kuŗa atvietoja agrāko II. apellācijas instanci. Saprotams, ka ne visas lietas gāja caur visām šīm instancēm, kuŗas deva iespēju vilcināt lietu līdz bezgalībai. Katrina II. lai gan noorganizēja tiesas, tomēr procesa noteikumus un formas viņa baidījās grozīt. Bija izdoti tikai noteikumi par piedzīšanu neapstrīdāmās lietās un par tiesas spriedumu izpildīšanu. Tiesas ievēlēšanas kārtības ievēšana, bez šaubām, bija ievērojams solis uz priekšu tiesas iekārtā, bet praksē šī svarīgā reforma deva maz labuma, jo, pirmkārt, izrādījās, ka vēlētais tiesas lielā mērā iespaidotas un atkarīgas no gubernātoriem un, otrkārt, vēlēto tiesnešu pilnīgā nesagatavošanās tik nopietnam amatam praksē spieda tos padoties norūdītiem, piedzīvojumu bagātiem agrākiem kancelejas ierēdņiem (дьяки, подьячие). Tādos apstākļos par kaut kādu tiesas patstāvību nevarēja būt runas. 1775. g. Katrina II. izdeva „Учреждение для управления губерний“, un šeit novērojama cenšanās atdalīt tiesas varu no administratīvās varas. Praksē tomēr šo abu varas funkciju sajaukšana turpinās. No otras puses tiesu iestādēs notiek pakāpeniska civiltiesas atdalīšana no krimināltiesas, un viņas izveidojas kā atsevišķas nozares; tomēr izmeklēšanas kārtība

vēl ilgi pastāvēja civiltiesā. Tiesām bija pavēlēts, neatkarīgi no pusu pierādījumiem, lietas noskaidrošanai izlietot dažādas iespējamās uzziņas, bet daudzās lietās, kurās bija skārtas sabiedriskās vai valsts intereses, piemēroja visā pilnībā tikai izmeklēšanas kārtību. Valsts lietas fiska interesēs sūtīja atsauksmei dažādām administratīvām iestādēm. Dažreiz privātlietas tika ierosinātas tiesā bez prasības lūguma tikai tamdēļ, ka policija, apturot viņai piekritīgās lietas virzīšanu neapstrīdamā kārtībā, sakarā ar radušos strīdu, nodeva šādu lietu tiesai.

1832. g. izdeva noteikumus par komercietiesāšanas kārtību, kurā stingrāk bija ievērots procesa sacīkstes un mutiskuma princips, un ievēda advokātu vietā t. s. „стряпчие“; bet sacītais attiecas tikai uz galvenākām tirdzniecības pilsētām.

§ 12. Tiesāšanas kārtība pirms 1864. g. reformas.

Lietas iesākās ar prasības lūguma iesniegšanu tiesā; lūgumu sastādīja pēc punktiem. Prasības lūguma norakstu izsniedza atbildētājam, kuram vajadzēja noteiktā termiņā iesniegt atbildi uz katru no prasības punktiem. Atbildes norakstu atkal izsniedza prasītājam, kas savkārt varēja iesniegt iebildumus u. t. t. Rakstu apmaiņa attīstījās ļoti plašā mērā, jo tiesā iesniedzamo papīru skaitu likums neierobežoja. No visa, šādā veidā savāktā rakstiskā materiāla, kanceleja sastādīja ziņojumu (докладная записка), pēc kura tiesas iepazīnās ar lietas būtību. Lieta no tiesas kancelejas kopā ar minēto ziņojumu nonāca tiesas (pa lielākai daļai vēlētas) izlemšanai. Ziņojumā dabiski atspoguļojās sekretāra subjektīvais ieskaits. Ziņojumā kancelejai vajadzēja pievest attiecīgos likuma pantus, jo vēlētie tiesneši maz pārzināja likumus. Sekretāram, apstiprinot ziņojumu, vajadzēja apliecināt, ka „всѣ приличныя узаконенія приведены и болѣе приличныхъ узаконеній не имѣется“ (sal. X. s. 2. d. 1833. g. izd., 461. p.). Pie atreferēšanas bija atļauta pusu klātbūtne, un tās varēja aizrādīt uz nepilnībām, bet no strīdiem pusēm vajadzēja atturēties.

Tikai pēc ziņojuma, bet ne pēc oriģinālās lietas, tiesa iepazīnās ar lietu un to izsprieda, bet, lai noskaidrotu, vai ziņojums tiešām ir pareizs un pilnīgs, pusēm bija tiesība zināmā laikā iepazīties ar to un norādīt uz nepilnībām un nepareizībām. Attiecībā uz visu pārējo pastāvēja kancelejas noslē-

puma sistēmā, jo tiesnešiem kā valsts ierēdņiem vajadzēja uzglabāt neizpaustu katru dienesta noslēpumu. Publiku nepielaida tiesā pat tur, kur bija mutiska kārtība, piem. komercietīsās, tirdznieciskās mutiskās tiesās pie maģistrātiem un rātužiem.

Sakarā ar minēto pirms 1864. g. reformas tiesā valdīja milzīgas ļaunprātības, kas slēpās zem kancelejas noslēpuma segas. Tiesneši personīgi puses neredzēja; ar viņām stājās sakaros kanceleja. Lietas gaita ārkārtīgi gausa, jo kanceleja vienmēr varēja aizrādīt uz papildu ziņu nepieciešamību¹⁾.

Attīstījās piekukuļošana ārkārtīgos apmēros²⁾.

Ja visam tam vēl pievieno bezgalīgu instanču vairumu un tiesnešu zemo izglītības līmeni, kuŗi kā vēlētas personas likumus nezināja, tad apmēram redz to bēdīgo ainu, kāda pastāvēja krievu pirmsreformas tiesās. Nemākulīgie tiesneši atradās zem sekretāru, piedzīvojušu juristu-praktiķu, agrāko tiesas djaku un to palīgu iespaida. Vēl neilgi pirms tiesas reformas septiņos Senāta departamentos bija tikai 6 senātori, kas beiguši juridisko fakultāti. Nav jābrīnās, ka par toreizējām tiesām slavofils Homjakovs izteicies: „Россія въ судахъ черна неправдой черной“, bet pats tieslietu ministrs Troščinskis savā vēstulē kn. Kutuzovam-Smolenskim, raksturojot vecās, uz inkvizīcijas principa pamatotās tiesas personālu, rakstīja Dāvida vārdiem: „Сіе море великое и пространное, въ нёмъ же гадовъ нѣсть числа.“ Tāpēc nav jābrīnās, ka to laiku sakamvārds skan: „Не бойся суда, а бойся судьи.“

Tiesnešu atalgojums bija niecīgs — civīlās un krimināl-tiesas palātu priekšsēdētājs saņēma 1500 rub. gadā; piesēdētāji

¹⁾ Par tiesas gausumu skaidri liecina statistiski dati, pēc kuŗiem uz 1864. gada 1. janvāri nepabeigtu lietu, kuŗu iztiesāšana vilkusies

vairāk par 20 gad. bijis	561
„ „ 15 „ „	1466
„ „ 10 „ „	6758

Par vispārējo tiesas zemo izglītības līmeni spīgti liecina tiesas aktu virsraksti, piem. „О публичномъ произношеніи крестьяниномъ похвальныхъ словъ“; „О подложномъ присвоеніи крестьянскому мальчику Василию женского пола.“ „О дракъ со взломомъ“; „Объ учиненіи мѣщанскому старостѣ буйства на лицѣ“ (Судебные уставы за 50 лѣтъ).

²⁾ Raksturīgs izteiciens: „Надо ждать“, kuŗš izrunājot izskanēja kā: „Надо же дать“; tas pats raksturs divdomīgam izteicienam „Надо доложить“.

Pirmsreformas tiesas raksturīgas āinas attēlotas arī literatūrā, piem. Gogoļa „Мертвья души“, kuŗā pievasta Čičikova saruna ar juriskonsultu; sk. arī Gogoļa stāstu: „Какъ Иванъ Ивановичъ поссорился съ Иваномъ Никифоровичемъ“; Карнista komēdijā „Ябеда“ прокурors savu darbinieku vidū dzied šādu kupletī: „бери, большой тутъ нѣтъ науки; бери, что только можно взять; на что жъ привѣшены намъ руки, какъ не на то, чтобы брать.“

saņēma ap 300 rub. gadā, sekretāri ap 500 rub. Kancelejas uzturēšanai atvēlēja tik mazus līdzekļus, ka parastais kancelejas darbinieku atalgojums līdzinājies no 3—5 rub. mēnesī, nodaļas vadītājiem no 8—12 rub., bet dažās tiesās kancelejas ierēdņi saņēma tikai 60 kap. mēneša algas.¹⁾

Tiesu iestādes uzraudzības ziņā bija padotas vispārējām guberņas iestādēm, kuru sastāvā tās ietilpa. Priekšniecība raudzījās uz ierēdņu blakus ienākumiem visai piecietīgi, un pats tieslietu ministrs, izdarot Pēterpils palātas zemes grāmatu nodaļā pūra ierakstu savai meitai par labu (рядная запись), pavēlēja departamenta direktoram izmaksāt uzraugam 100 rubļus.

§ 13. Krievijas tiesu iestāžu reforma 1864. g.

Šādos vecās pirmsreformas tiesas apstākļos pati dzīve uzstādīja prasījumu par tiesu iestāžu un tiesāšanas kārtības reformu. Jāņem vērā, ka procesa likumi nebij arī kodificēti.

Izdodot 1833. g. Krievijas valsts likumu kopoјumu (Spe-ranskis), procesa noteikumi tika ievietoti Lik. kop. X. s. 2. daļā. Vēlāk procesuālos likumus pārnesa Lik. kop. XVI. s. 1. daļā. Šie procesa likumi bija īstenībā nekas cits, kā vienkāršs mēchanisks dažādu likumu savienojums. Tajā ietilpināti likumi, kas izdoti sākot ar cara Aļekseja Michailoviča 1649. g. nolikumu (Уложение) un beidzot ar vēlākiem laikiem, kamdēļ, protams, tie nemaz nevarēja apmierināt procesam uzstādītos prasījumus, jo saturēja dažādu laikmetu un dažādu strāvu normu mistrojumu.

I. g r ā m a t a bija sastādīta, ņemot pamatā Katrinas II. laikā izdotus likumus un vēlākos ukazus. Tā saturēja noteikumus „О производствѣ гражданскаго суда по дѣламъ безспорнымъ“.

II. g r ā m a t a — „О производствѣ по дѣламъ спорнымъ“ — sastādīta pamatojoties uz 1649. g. nolikumu, citiem ukaziem kā arī 1716. g. Kara nolikumu.

III. g r ā m a t a — „О гражданскихъ взысканіяхъ“ — sastādīta pēc XIX. g. s. dažādiem ukaziem.

1843. g. Ķeizariskās kancelejas galvenais pārvaldnieks grafs Bludovs, apzinoties tai laikā spēkā bijušā procesa likumu negatīvu, sastādīja sevišķu projektu par atsevišķiem jauninājumiem, ņemot par pamatu tiesu iestāžu amatpersonu aizrādījumus par procesa trūkumiem. Bet grafa Bludova iero-

¹⁾ Sal. „Судебные Уставы за 50 лѣтъ“, Кр. Тiesl. min. izd.; Кови, „Судебные Уставы 1864—1914 г.“, Ж. М. Ю. 1914. г. № 9.

sinājumam krasi pretojies toreizējais tieslietu ministrs grafs Paņins, kurš negribēja piekrist nekādiem jauninājumiem.¹⁾

Tad Bludovs, ar ķeizara atļauju, nodibināja 1850.—1852. g. sevišķu komisiju civīlā un kriminālprocesa projektu izstrādāšanai. Par komisijas darbvedi iecēla S. J. Zarudniņ'u.

Šinī laikā sabiedrībā novērojama pacilātība sakarā ar neveiksmi Krimas karā. Jauninājumu tendences iespaidoja arī jaundibināto komisiju, kas nolēma līdz pamatiem pārveidot Krievijas tiesu, ņemot par pamatu Rietumeiropas zinātnē un tiesu praksē atzītos principus. Tam pa daļai par kavēkli bija pastāvošā dzimtbūšana, kurai bija padoti daudz miljonu beztiesīgu zemnieku. Tāpēc tikai 1861. g., t. i. ar dzimtbūšanas atcelšanu tika izdots ķeizara rīkojums — uzdot Valsts kancelejai izlobīt no grafa Bludova projekta pamatprincipus.

Labākie krievu juristi piedalījās šinī jaunākā likumdošanas darbā. Tie bija S. I. Zarudnijs, Buckovskis, Stojanovskis, Ravinskis, Pobedonoscevs, Plavskis un citi. Tā kā Bludova projekti bija tikai parciāli uzlabojumi un nebija saskaņoti savā starpā, tad tos vajadzēja pilnīgi pārstrādāt. 1862. g. minētai Valsts kancelejai tika sniegta plaša programma: „Изложить въ общихъ чертахъ соображенія Государственной канцелярии и прикомандированныхъ къ ней юристовъ о тѣхъ главныхъ началахъ, несомнѣнное достоинство коихъ признано въ настоящее время наукою и опытомъ Европейскихъ государствъ и по коимъ должны быть преобразованы судебныя части въ Россіи.“

Šos pamatprincipus Valsts kanceleja izstrādāja jau pēc 4 mēnešiem; pēc tam tos lūkoja cauri Valsts Padomē un izsludināja 1862. g. 29. sept. Krievijas lik. un rīk. kr. (Собрание Указоненій и Распоряженій Правительства) ar nolūku dot iespēju interesentiem sniegt savu atsauksmi priekšā stāvošās reformas iautājumā. Tika saņemti vairāk kā 400 aizrādījumu no juristiem, tiesnešiem un profesoriem. Šos aizrādījumus sakoņoja 6 drukātos sējumos. Pēc tam nodibināja jaunu komisiju Butkova vadībā un ar tā paša Zarudniņ'a līdzdalību. Šī komisija 11 mēnešu laikā izstrādāja Tiesu iekārtas (Учреждение судебныхъ установлений), Kriminālprocesa (Уставъ уголовного

¹⁾ Interesanti atzīmēt, ka grafs Paņins turējās pie ieskata, ka valstij ir kaitīga un pat bīstama dziļāka tiesību zināšanu izplatīšanās tai ļaužu šķirā, kas neatrodas valsts dienestā. Šis apstāklis arī izskaidro, kāpēc ministrs noraidīši izturējies pret vēlamo reformu (Судебные Уставы за 50 лѣтъ).

судопроизводства) un Civīlprocesa (Уставъ гражданскаго судопроизводства) likumu projektus.

Tā kā Valsts kancelejas izstrādātās tezes nebija visai skaidras, tad komisija šos projektus izstrādāja galvenā kārtā ņemot par pamatu Hanoveras nolikuma noteikumus ar pēdējā mutiskās izteiksmes pamatprincipu.

Projektus ar sīkiem paskaidrojumiem nosūtīja tiesu iestāžu amatpersonām atsauksmei, bet 1863. g. viņus caurskatīja Valsts padomē. Valsts padomē, rēķinoties ar komisijai norādītiem pamatprincipiem, no kuriem tā bija atkāpusies, sāka pārstrādāt atsevišķus noteikumus. Sakarā ar šo civīlprocesa likumos daudzās vietās ievesti kompromisa noteikumi; starp citu, sakarā ar šo ievada kombinētu mutiskās un rakstiskās izteiksmes kārtību, lai gan Hanoveras procesā, kas noderēja komisijai par paraugu, pārsvarā mutiskās izteiksmes princips. Pēc tam projektus apstiprināja ķeizars un 1864. g. 20 nov. Senātam tika dots rīkojums izsludināt jaunus likumus. No 1866. līdz 1899. g. viņus ievada dažādās Krievijas daļās, bet 1889. g. beigās arī bijušās Baltijas provincēs.

1864. gadā izvestā reforma krasi atdalīja vecās tiesas no jaunām tiesām, ievēdot no franču un Hanoveras likumiem patapinātus šādus pamatprincipus.

1) Tiesas vara stingri nodalīta no likumdošanas un izpildu varas (pēc Monteskié teorijas). Sakarā ar šo izbeidzās civilo piedziņu lietu izlemšana policejiskā kārtībā, tāpat administratīvas varas iejaukšanās uz uzraudzības tiesību pamata tiesu lietās, jo no tā laika uzraudzību pašās tiesās izveda caur prokurātūru, tieslietu ministri un Senātu.

2) Instanču skaitu lietu caurskatīšanai pēc būtības samazināja līdz divām; ievēda vienīgu kasācijas instanci kā augstāko tiesu iestādi visai Krievijai, proti Senātu. Mazāk sarežģītas lietas (izņemot lietiskas tiesības uz nekustamu mantu) un prasības, kuŗu vērtība nepārsniedza 500 rubļus, nodeva vienpersonīgo miertiesnešu (vēlēto) kompetencei, kā pirmajai instancei. Otra t. s. apellācijas instance šajās lietās bija Miertiesnešu sapulce (Мировой съездъ), kas sastāvēja arī no miertiesnešiem un skatīja cauri pārsūdzētos spriedumus sevišķās sesijās. Visas pārējās lietas, kuŗas nepiekrīta miertiesnešiem, to starpā arī lietas par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu, nodeva apgabaltiesām kā pirmajai un Tiesu palātai kā otrai (apellācijas) instancei.

Trešā, kasācijas instance, kuŗa caurskata lietas tikai no

likumu pārkāpšanas viedokļa, tikai viena visai Krievijai — valdošā Senāta kasācijas departamenti. Līdz ar to 1864. g. reforma ievēda:

3) vispārējo tiesu iestāžu tiesnešu neatkarību, patstāvību un neatceļamību;

4) speciālas juridiskās izglītības nepieciešamību vispārējo tiesu tiesnešiem;

5) mutiskās izteiksmes, atklātības un sacīkstes kārtību procesā, nodibinot līdz ar to arī tiešu satiksmi starp tiesu un pusēm;

6) pierādījumu brīvas novērtēšanas principu, kā arī

7) tuvināja tiesas iedzīvotājiem, ko mēģināja sasniegt, ievēdot ievēlamus miertiesnešus, kuri baudītu iedzīvotāju uzticību.

Bez tam tika radīti jauni institūti un proti: 1) zvērinātu advokātu, 2) tiesu izpildītāju un 3) notāru.

Tādā kārtā pēc 1864. g. reformas radās divējāda veida tiesas: miertiesas un vispārējās tiesas — pilnīgi neatkarīgas viena no otras, lai gan tanī pašā laikā tās bija apvienotas kopējā kasācijas instancē — Senātā, un tās rīkojās pēc vienādiem procesa noteikumiem.

Miertiesas otrā instance — miertiesnešu sapulce, bija kollēģija, kas sastāvēja no tiem pašiem miertiesnešiem. Šinī apstākļi arī meklējama apellācijas instances (miertiesnešu sapulces) vājā puse, jo šādas II. instances tiesneši bija bez lielākiem piedzīvojumiem un ērudīcijas, kas tik nepieciešama augstākai instancei. No otras puses, miertiesnešu bija ļoti maz (4—5 vienā apriņķī), pie kam no tiem, kā vēlētiem, neprasija speciālu juridisku sagatavošanos. Beidzot izrādījās, ka par miertiesām, kas stāvēja savrup no vispārējām tiesām, trūkst pietiekošas uzraudzības; arī sakaru trūkums starp šīm divējāda veida tiesām atsaucās negatīvi uz viņu darbību.

Tiesu nolikumus (уставы) ievēda pakāpeniski, sākot ar 1886. gadu. Viscaur Krievijā reformu izveda tikai 1899. g., bet bijušā Baltijas provincē 1889. g. beigās. Līdz tam laikam tur darbojās tiesas ar visām raksturīgām vecā pirmsreformas vācu procesa pazīmēm.

Tajā pašā laikā, t. i. 1889. gadā, Aleksandra III. valdīšanas laikā, tika satriekts viens no tiesas reformas pamatprincipiem — tiesu varas atdalīšana no administratīvās varas. 1889. g. 12. jūlijā izdeva likumu par vietējās tiesu iekārtas pārgrozījumiem.

Pēc šā likuma tika radīts sevišķs zemstu priekš-

nieku institūts (Земские начальники), bet pilsētās — pilsētas tiesneši (Городские судьи). Šis jaunās tiesas raksturīgās pazīmes, kas bija prētejas 1864. g. reformas principiem, šādas:

1) Tiesu un izpildu vai administratīvās varas sajaukšana. Zemstu priekšniekus neiecēla vis tieslietu, bet iekšlietu ministrs, un šie priekšnieki vienā laikā izpildīja kā tiesu, tā arī administratīvās funkcijas. Viņi atradās zem stipra gubernātoru administratīvās varas iespaida, jo valdība vēlējās zemstu priekšnieku personā radīt tautai tuvu stāvošu un līdz ar to arī stipru valsts varu.

2) Neatkarības un neatceļamības principu iznīcināšana attiecībā uz zemākām tiesām, jo kā zemstu priekšniekus, tā arī ar to pašu 1889. g. likumu ievestos pilsētu tiesnešus varēja atcelt un atlaist katrā laikā, līdzīgi pārējiem administratīviem ierēdņiem.

3) Agrākās izkoptās tiesu sistēmas iznīcināšana.

Ar 1889. g. 12. jūlija likumu nodibināja šādas tiesas instances:

Apriņķos — I. instance bija zemstu priekšnieki, bet pilsētās — pilsētu tiesneši (kuņu kompetencē ietilpa sīkas lietas par summu līdz 300 rubļiem); tajā pašā laikā zemstu priekšnieki bija otrā instance pagasta tiesām. Zemstu priekšnieku un pilsētas tiesnešu lietās kā II instance bija apriņķa sapulce (уездный съездъ), kuras priekšsēdētājs bija izvēlēts apriņķa muižniecības priekšnieks (Уездный предводитель дворянства), bet par apriņķa sapulces locekļiem bija tie paši zemstu priekšnieki un pilsētas tiesneši; III — kasacijas instance bija gubernas lietu komisija (Губернское присутствие) šādā sastāvā: priekšsēdētājs — gubernātors, locekļi — gubernas muižnieku priekšnieks (губ. предводитель дворянства), argabaltiesas priekšsēdētājs, prokurors un 2 pastāvīgi locekļi (непременные члены). Bez tam ar tieslietu ministra atļauju no gubernas lietu komisijas lietas varēja pārvērst IV. instancē: Senāta I. un civilkasācijas departamentu apvienotā sapulcē.

Lai gan pilsētas tiesnešus iecēla tieslietu ministrs no personām ar augstāko juridisku izglītību, tomēr pēc dienesta pakāpes viņi bija zemāki par miertiesnešiem, un neatceļamības principu uz tiem neattiecināja. Zemstu priekšnieki, kuņus iecēla galvenā kārtā no muižniekiem, bieži vien bija bez augstskolas, bet dažreiz pat bez vidusskolas izglītības.

Tā kā norādīto pilsētas tiesnešu un zemstu priekšnieku kompetence aprobežojās ar sīkām lietām, kuņu prasības vērtība ne-

pārsniedza 300 rub., bet apgabaltiesu kompetencē ietilpa lietas, kuru vērtība pārsniedza 500 rub., tad pilsētās un apriņķos lietas vērtībā no 300 līdz 500 rubļiem tika nodotas a p g a b a l t i e s a s a p r i ņ ķ a l o c e k l i e m (уъздный членъ Окружнаго Суда), kas bija neatceļami, ar apgabaltiesu kā apellācijas un Senātu kā kasācijas instancēm.

No sacītā izriet, ka ar pilsētas tiesnešu un zemstu priekšnieku institūta nodibināšanu tika iznīcināti ne tikai 1864. g. reformas pamatprincipi, bet arī tiesu iekārtas agrākā viengabalainība.

Pēc 1889. g. reformas tiesu iestāžu šēma bij šāda:

Instance	Sīkās lietas, kuru vērtība nepārsniedz 300 rbļ.	Lietās, kuru vērtība bija no 300—500 rbļ.	Lietās par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu vai prasībās, kuru vērtība pārsniedza 500 rbļ.	
I	Apriņķi: Zemstu priekšnieks	Pilsētā: Pilsētas tiesnesis	Apgabaltiesas apriņķa loceklis.	Apgabaltiesa
II	Apriņķa sapulce.		Apgabaltiesa	Tiesu palata
III	Gubernas lietu komisija		Senāta kasācijas departaments	Senāta kasācijas departaments
IV	Senāta apvienotā sapulce.		—	—

Izņēmums bija galvas pilsētās, kur lietas līdz 500 rub. vērtībā piekrita miertiesnešiem (vēlētiem). Šajās lietās apellācijas instance bija miertiesnešu sapulce, bet kasācijas instance Senāta kasācijas departaments.

Negatīvās sekas, kas bija saistītas ar zemstu priekšnieku institūtu un sabiedrības neapmierinātība ar to, piespiedusi 1912. g. to atcelt. Ar 1912. g. 15. jūlija likumu par vietējās tiesas pārveidošanu (Собр. Узакон. 118 — 1912. g.), kuru sākumā attiecināja tikai uz 10 gubernām, atjaunoja agrāko miertiesnešu institūtu, pie kam viņu kompetenci ievērojami paplašināja prasību vērtības ziņā (līdz 1000 rubļiem), un atkal ievada miertiesnešu ievēlēšanas kārtību.

Tādā kārtā Aleksandra II Tiesu nolikumu pamatprincipi atkal atguva savu spēku. Bez tam ar to pašu likumu ievada Krievijā jaunu likumu par p a g a s t t i e s ā m, apmēram tādā pašā veidā, kādā tas pastāvēja jau no 1889. g. bij. Baltijas provincēs.

Atzīmējams, ka zemstu priekšnieku un pilsētas tiesnešu institūts bij. Baltijā nekad nav ticis ievests, un tamdēļ Latvijā tas pastāvēja tikai viņas austrumdaļā — Latgalē.

III. NODALĪJUMS.

Tiesāšanas kārtība agrākā Baltijā.

§ 14. Tiesu iekārtas un tiesāšanas kārtības reforma agr. Baltijā.

Agrākās Baltijas guberņās vēl 25 gadus pēc Tiesu nolikumu izdošanas palika spēkā tur pastāvošās vecās vācu pirmsreformas procesa normas, kaut gan visaugstāki apstiprinātā 29. septembra 1862. gada Valsts padomes lēmumā bija noteikts: „Krievijas tiesu reformas jaunnoteikumus paziņot uz sevišķu noteikumu pamata pārvaldāmo guberņu un apgabalu augstākai priekšniecībai, pieprasot atsaukumi, kādi pārgrozījumi un papildinājumi izdarāmi pamatnoteikumos pirms to piemērošanas tiesu iestādēs.“ Tādas atsauksmes pieprasīja no gubernātoriem.

Vēsturiski šis jautājums izskaidrojams šādi:

Atzīstot reformu nepieciešamību, 23. februārī 1867. g. Baltijas ģenerālgubernators Albedinskis, iesniedza vispadevīgāko ziņojumu par m i e r t i e s u i e v e š a n u Baltijas guberņās. Pie ģenerālgubernatora nodibināja īpašu komisiju no vietējās muizniecības, Rīgas, Rēveles un Tērbatas pilsētu pārstāvjiem, kas izstrādāja tikai sevišķus m i e r t i e s u i e s t ā ž u r e f o r m a s p r o j e k t u s: kā, Tiesu iekārtas likumu, Kriminālprocesa likumu un Civilprocesa likumu projektus. Miertiesnešu sapulču vietā paredzēja sevišķas apgabalu m i e r t i e s a s no 3 pastāvīgiem, vēlētiem m i e r t i e s n e š i e m. Senāta kasācijas dep-tu gribēja atvietot ar vietējām otrās pakāpes tiesu iestādēm.

Kā uz galveno iemeslu, kuŗa dēļ vajadzīgi īpatnēji vietējo tiesu nolikumi, komisija atsaucās uz to, ka 20. novembra 1864. g. Civilprocesa nolikumu neesot iespējams saskaņot ar vietējām materiāltiesību normām, kuŗas itkā paredzot īpatnējus prasību celšanas veidus, līdzīgi romiešu legis actio, t. i. katram materiālo normu pārkāpumam likumā: 1) norādīts sevišķs prasības celšanas veids, ar kuŗu aizsargā no materiālām normām izrietošas tiesiskās attiecības, kas pastāv tikai pateicoties šai aizsardzībai, (sk. piem., Civillik. 897. un turpmākos pantos, īpašuma tiesību prasības; 691.—699. p. par traucētas valdīšanas atjaunošanu; 2599.—2620. p. par prasībām mantošanas lie-

tās; 2) norādīti arī prasības pamatošanai vajadzīgie pierādījumi (sal. piem. 2988., 3304., 3443. un 3531. Civillik. pantu), kas noder tā tiesību pārkāpuma konstatēšanai, pret ko vērsta prasība. Citiem vārdiem sakot, vietējie Civillikumi satur materiāli-tiesiskās dabas procesa noteikumus, kas jāņem par pamatu civilprocesa likumiem, un kas itkā runājot pretim un neesot saskaņojami ar 1864. g. Civilprocesa likuma noteikumiem.¹⁾ Šādas komisijas domas atrada piekrišanu arī ķeizara personīgās koncelejas II. nodaļā; viņas atbalstīja arī bij. tieslietu ministrs grafs Pālens, kas uzlūkoja par nepieciešamu izdot Baltijas guberņām atsevišķu Civilprocesa nolikumu. Tiesu iekārtas un Kriminālprocesa likumos Pālens apmierinājās ar pārgrozījumiem likuma atsevišķās daļās. Saskaņā ar to tika sastādīti: 1) izņēmuma noteikuma projekts miertiesu iekārtas likumiem, 2) izņēmuma noteikumu projekts kriminālprocesa likumiem un 3) sevišķs civilprocesa nolikums, (sastāv. no 364. pantiem). Visus trīs projektus grāfs Pālens 1875. g. iesniedza Valsts padomei. Apvienotie Valsts padomes departamenti 1877. g. nodibināja sevišķu komisiju ar grāfu Deļanovu kā priekšsēdētāju jautājuma apspriešanai par miertiesu institūta ieviešanu Baltijā. Komisija nobeidza savu uzdevumu 1877. g. un noraidīja minētos trīs projektus, atzīstot par nepieciešamu izdarīt tikai dažus pārgrozījumus civilprocesa I. grāmatā, atkāpjoties no tās noteikumiem tikai tik daudz, cik tas vajadzīgs vietējo materiālo tiesību saskaņošanai. Šis komisijas priekšlikumi tika apstiprināti 1880. g. 28. maijā.

1880. g. 28. maija likumā bija paredzēti vēlēti miertiesneši; kā otrā instance — miertiesnešu sapulce un Senāts, kā kasācijas instance. Šo likumu tomēr dzīvē neizveda, jo izrādījās, ka reizē ar šā likuma piemērošanu dzīvē, jāpārveido arī vietējās zemnieku lietu iestādes. 1885. gada novembrī par tieslietu ministri iecēla Manaseinu, kas īsi pirms tam bija izdarījis Vidzemes un Kurzemes guberņās senatora revīziju un sīki iepazīties ar šo guberņu apstākļiem. Viņš nekavējoties ierosināja jautājumu par plašāku vietējo tiesu iestāžu pārveidošanu. 1880. gada 28. maija likums, kas paredzēja vēlētu miertiesnešu institūta ieviešanu, pēc viņa domām nebija piemērots apstākļiem, ievērojot vietējo tautību naidīgās un saspīlētās attiecības. Šo apstākļu dēļ tika nolemts piemērot tiesnešu iecelšanas principu, vēl jo vairāk tāpēc, ka Tērbatas universitāte spēja sagatavot pietiekošu skaitu

¹⁾ Patiesībā tomēr izrādījās, ka šis materiāli-tiesiskās normas labi saskan ar 1864. g. Civilprocesa likuma 366. p. par onus probandi.

juristu iecelamo miertiesnešu vietām. No projektā paredzētā zvēresta kā pierādījuma veida nolēma atteikties, jo šis zvērests bieži izvērtās par reliģiskas ceremonijas profanāciju. Zvērestu kā pierādījumu nolēma atļaut lietot procesā tikai uz abu prāvnieku savstarpīgās vienošanās pamata.

Tā kā Manaseina nodomos bija paredzēta plaša visas tiesu iekārtas un ne tikai miertiesu pārveidošana vien un tā kā šis darbs prasīja iepriekšēju sagatavošanos, pamatīgu visu materiālo tiesību un dažādo procesu noteikumu caurskatīšanu, kas agr. Baltijas provincēs vēl nebija kodificēti, bet sastādījās no vācu vispārējo tiesību (*gemeines Recht*) dažādos laikos izdoto dažādo valdību (Dānijas, Polijas, Zviedrijas, zem kuŗu valdīšanas kādreiz atradās Baltija) likumiem, vietējo maģistrātu, pilstiesu (*Hofgericht*) autonomo noteikumu konglomerāta, tad ar to arī izskaidrojās, ka tiesu reformas ieviešana aizkavējās vēl veselus 4 gadus. 1887. g. 31. decembrī vietējo tiesu projekts tika iesniegts Valsts padomei. 1888. g. 28. novembrī Valsts padome sāka minēto projektu apspriest. 1889. g. 22. maijā caurskatīšanu nobeidza un 1889. g. 9. jūlijā projektu apstiprināja. 1889. g. no 20. novembra līdz 3. decembrim jaunas tiesas, aizbildniecības, zemnieku un notāriāta nolikumus ievēda visā Baltijā.

Kādas bija Baltijā tiesas pirms tiesu reformas ieviešanas, to apskatīsim turpmāk.

§ 15. Tiesu iestādes agr. Baltijā līdz tiesu reformai.¹⁾

Paliekot objektivitātes robežās, mums tomēr šķiet, ka divējādā ziņā agrākās Baltijas tiesu iestādes bija daudz labākas par Iekšķrievijas tiesu iestādēm pirms reformas Krievijas vidienā, t. i. par tām tiesu iestādēm, par kuŗām Chomjakovs izsaucies: „Россія черна въ судахъ неправдой черной“.

Trīs ievērojami apstākļi runā par labu šim uzskatam:

1) Baltijas pirmsreformas tiesu tiesneši neatradās materiālā ziņā tik nabadzīgā un nenodrošinātā stāvoklī kā Krievijas iekšējo gubernu tiesneši. Tur piesēdētāji saņēma gadā atalgojumu 300 rubļu, sekretāri līdz 500 rubļu. Tiesu kanceleju uzturēšanai valsts piešķīra tik niecīgas summas, ka dažās tiesās

¹⁾ Skat. Положение о преобразовании судебной части въ Приб. губ. Гасмана и Нолькена. Oswald Smidt — der ordentliche Zivilprocess nach dem livländischem Landrecht. Vietējo likumu kopojuma I daļa. Samson von Himmelstern, Jus'itionen des livländischen Prozesses: Hezel, Grundlinien des livländischen Civilprozesses.

kancelejas ierēdņiem maksāja mēnesī 60 kapeikas. Tamdēļ nav ko brīnīties, ka šie laudis ņēma kukuļus; apstākļi viņus piespieda palikt par kukuļņēmējiem. Godīgi laudis Krievijas tiesās maizi nopelnīt nevarēja. Un lūk tamdēļ arī teica, ka netaisnās tiesas pārklāj Krieviju kā melns plīvurs, vai „Nebīsties tiesu, bet bīsties tiesnesi.“ Materiālā tiesnešu nodrošinātība Baltijas pirmsreformas tiesās nenostādīja tos tādā bezizejas stāvoklī, kādā atradās viņu amata biedri Iekšskrievijā. Baltijas tiesu iestādēs pusi no kancelejas ienākumiem saņēma sekretārs, otru pusi pārējie kancelejas ierēdņi, tiesneši virs piemērotās algas vēl saņēma kā pilnīgi likumīgus ienākumus: soda naudas par nepareizu sūdzību iesniegšanu, par spēkā nākušu spriedumu pretlikumīgu pārsūdzēšanu un par termiņu neieturēšanu. Bez tam tiesas dabūja ienākumus no zemes-tiesu pārsūdzētiem spriedumiem. Ja Hofgericht apstiprināja zemes-tiesas (Landgericht) spriedumu, tad pārsūdzības nauda s n a u d a s (kaut kas līdzīgs kasācijas drošības naudai), nāca par labu zemes-tiesai, bet ja atcēla, tad par labu Hofgericht'am.

2) Tērbatas universitāte, kā juridiskās izglītības centrs, sagatavoja tiesu iestādēm un advokatūrai vajadzīgās amata personas un darbiniekus ar labu augstāko juridisko izglītību. Baltijas pirmsreformu tiesu darbība attīstījās un izveidojās pēc stingri sistēmatisķām romiešu tiesību normām. Te arī netrūka tiesnešu ar juridisku izglītību, kā tas bija Krievijas iekšējās guberņas, kur pirms tiesu reformas ievēšanas septiņos Senāta departamentos tikai seši senātori bija ar augstāko juridisko izglītību. Pietiek iepazīties ar Baltijas vācu pirmsreformas tiesu spriedumiem (Zvingmaņa tiesu spried. krājums), lai pār-liecinātos par šo spriedumu augsto juridisko vērtību un ja ne visu, tad lielākās tiesnešu daļas dziļo ērudīciju.

3) Tērbatas universitātei pateicoties, te bija labi sagatavota un izglītota advokatūra, kas varēja palīdzēt ne tikai pu-sēm, bet arī tiesai.

Šie trīs faktori nostāda Baltijas guberņu pirmsreformu tiesu iestādes uz nesalīdzināmi augstākas pakāpes kā Krievijas iekšējo guberņu tiesas. Bet tomēr, neskatoties ne uz tiesnešu nodrošināto stāvokli, ne uz lielākās daļas vācu ties-nešu lielo ērudīciju, pati tiesu iekārta un tiesāša-nas kārtība labākā gadījumā varēja nodrošināt tikai auksto, formālo taisnību, t. i. sprieduma saskaņu ar likumu, bet ne ar materiālo taisnību, kas izteicas sprieduma saskaņā ar patiesību. Tā nebija tā taisnība, ko pas-ludināja visaugstākais manifests, ievēdot dzīvē Tiesu nolī-kumus 1864. gadā. Manifestā bija teikts: „Taisnība un žēla-

stība lai valda tiesās". Vācu tiesu taisnība drīzāk bija tā strictum jus, kuŗas pamatprincips ir „fiat justitia, pereat mundus". Un taisni tamdēļ šeit tik asi izjuta tiesu reformas nepieciešamību, un Tiesu nolikuma dzīvē ievēšanu 1889. gadā uzņēma kā lielu svētību (lielais iedzīvotāju vairums), kaut gan vietējās valdošās aprindās no sākuma reformu uzņēma nelabvēlīgi.

Lai iegūtu skaidru jēdzienu par tiesu reformas nozīmi Baltijā, tad ir nepieciešami vispārīgos vilcienos iepazīties ar šejienes tiesu iekārtu un tiesāšanas kārtību. Katru, kas mēģina iepazīties ar šejienes tiesu iekārtu, pārsteidz lielais skaits dažādo tiesu, atkarībā no prāvnieku kārtas, prāvas rakstura un teritorijas. Katrā no trim Baltijas gubernām bija īpatnējas tiesas ar dažādu darbvedības iekārtu, pie tam pilsētās citādas, kā uz laukiem. Varas funkciju sadalīšanas pamatprincips, tāpat tiesas funkciju atdalīšana no administratīvām funkcijām arī nebija izvesta. Iesākot tiesu sistēmu aplūkošanu no apakšas uz augšu, t. i. no zemākās pakāpes tiesām, šī sistēma būs šāda.

§ 16. Vidzemes tiesu iestādes.

I. Vidzemes zemes tiesas. Vidzemē darbojās zemes un pilsētu tiesas. Pie pirmām piederēja bruģa un zemes tiesa un pilstiesa (Hofgericht).

1. Katrā Vidzemes apriņķī bija divi bruģu tiesas (Ordnungsgericht; pavisam 8). Katra bruģu tiesa sastāvēja no viena bruģu kunga (Ordnungsrichter) un 2 adjunktiem, ievēlātiem uz trim gadiem. Šo tiesu jurisdikcija ļoti dažāda. Viņām piekrita: a) valsts administratīvās iestāžu lietās — uzraudzīt likumu izpildīšanu, apsargāt sabiedrisko drošību, rūpēties par sabiedrisko labklājību un izsludināt valdības rīkojumus un pavēles; b) fiska lietās — paskubināt iedzīvotājus nomaksāt nodokļu parādus un nodokļus; c) tiesu resora lietās — noziegumu iepriekšēja izmeklēšana, vardarbības, patvarības un ķildu pārtraukšana, tiesas spriedumu izpildīšana, mazsvarīgu pārkāpumu noskaidrošana un iztiesāšana un līdz 15 rubļu lielu civīlprasību izšķiršana starp visu kārtu piederīgiem; d) kara resora lietās — uzraudzīt rekrūšu piegādāšanu un telpu ierādīšanu kara spēka vajadzībām.

2. Zemes tiesas (Landgerichte) bija pavisam piecas (Rīgas, Cēsu, Tērbatas, Pērnavas un Sāmu salas). Zemes tiesas bija galvenās lauku apgabala tiesas un sastāvēja no zemes tiesneša (Landrichter) un 2 asesoriem, ievēlātiem uz 6 ga-

diem no imatrikulētai muižniecībai piederīgo personu vidus. Bez tam pie šīm tiesām darbojās sekretārs, arhivārs, kancelejas ierēdņi un tiesu izpildītāji.

Zemes tiesu kompetence:

1) Tiesu pārvaldības kārtībā: bezstrīdīgu lietu izlemšana, aizbildņu un aizgādņu iecelšana, advokātu darbības uzraudzība, zemnieku kārtas piederīgo samierināšana laulības šķiršanas lietās, līdz 30 rubļu lielu prasījumu ingrosācija un eks grosācija, t. i. ierakstīšana un dzēšana zemes grāmatās, mantas apzīmogošana un aprakstīšana, nekustamu īpašumu un muižu robežu nospraušana dabā, aprinķa rentejas revīzija.

2) Cīviltiesāšanas kārtībā: a) prasības sūdzības pret pilsētās un aprinķī dzīvojošām personām, izņemot personas, kas padotas pilsētai, maģistrātam, zemnieku tiesu iestādēm un universitātes tiesai kā I. instancei; b) konkursa un mantojuma lietas; c) robežu un klaušu strīdi; d) prasību nodrošināšana; un e) savu spriedumu izpildīšana.

3) Krimināllietās: noziegumu iepriekšēja izmeklēšana un mazsvarīgu lietu iztiesāšana par muižnieku kārtai piederīgu personu apvainošanu.

Zemes tiesa ir pirmā instance krimināllietās; visus vienas spriedumus revidēja pilstiesa (Hofgericht).

Administratīvā ziņā zemes tiesas padotas: gubernātoram, gubernas valdei un pilstiesai (Hofgericht'am). Zemes tiesas noturēja sēdes sesiju veidā 3 reizes gadā — februārī, jūlijā un septembrī (līdz Hofgericht'a sēžu sākšanai). Tekošanas lietas sēžu periodu starplaikā iztiesā viens no zemes tiesas locekļiem. Zemes tiesas spriedumi civillietās bij galīgi, ja prasības summa nepārsniedz 30 rubļus; pārējos spriedumus varēja pārsūdzēt Hofgericht'ā.

3. Hofgericht (pilstiesa) — augstākā tiesa, ar stipri uzkrītošu muižniecības nokrāsu, sastāvēja no prezidenta, viceprezidenta, 2 landrātiem, ievēlētiem no muižniecības uz 6 gadiem, 2 padomniekiem, ieceltiem no valdošā Senāta un 2 asesoriem, ievēlētiem uz 6 gadiem; tiesai bija sava kanceleja. Pa visu Vidzemi un Sāmu salu (izņemot Rīgu) bija viens Hofgericht. Pie Hofgericht'a darbojās sevišķa zemnieku lietu nodaļa, sastāvoša no šās tiesas prezidenta, 2 Hofgericht'a landrātiem un viena pēc kārtas nozīmēta landrata. Nodaļai piekrita zemnieku aprinķu tiesās izlemto lietu revīzija.

Hofgericht'a sēdes sesiju veidā notika 2 reizes gadā — ziemā un rudenī. Sesiju ilgums atkarājās no ienākušo lietu skaita. Starplaikā starp 2 sesijām ar tekošu lietu kārtošanu nodarbojās prezidents un 2 locekļi. Ārkārtējās sesijas varēja nolikt katrā gada laikā.

Hofgericht'a kompetence: 1) Tiesu pārvaldības kārtībā — uzraudzība par advokātūru un ierēdņiem, iekšējās darbvedības noteikumu izstrādāšana, kā augstākai aizbildniecības iestādei — pārraudzība par visām aizbildniecības un aizgādniecības lietām, notāriālu aktu sastādīšana un apliecināšana, nekustamu īpašumu pārdošana atklātā vairāksolīšanā, parādu zīmju ierakstīšana un dzēšana zemes grāmatās.

2) Krimināllietās: Hofgericht's kā pirmā instance iztesāja lietas par valsts noziegumiem, par amatpersonu dienesta noziegumiem un par muižnieku kārtas personu noziegumiem. Kā II. instance Hofgericht revidēja zemes tiesu un apriņķa maģistrātu spriedumus krimināllietās.

3) Civīllietās Hofgericht's kā pirmās instances tiesa izsprieda lietas par baznīcas un valsts īpašumiem, prasības pret muižniecības sabiedrību, lietas par personīgām muižnieku kārtas tiesībām, lietas par muižniekiem piederošo muižu tiesībām un priekšrocībām, dzimtsmuižnieku mantošanas un testamentu strīdus lietas, strīdus par autora un izdevēja tiesībām. Kā otrā instance Hofgericht lūkoja cauri pārsūdzības par zemes tiesu un apriņķa maģistrātu spriedumiem un blakus sūdzības par civiltiesāšanas kārtības pārkāpšanu pilstiesai padotās tiesās. Hofgericht'a spriedumus varēja pārsūdzēt Senātā, ja prasības vērtība pārsniedza 600 rubļus.

II. Vidzemes pilsētu tiesu iestādes. Šķirojamas tiesu iestādes Rīgā un citās Vidzemes pilsētās.

A. Rīgā. 1. Kā pirmās instances tiesas pastāvēja zemākās pilsētas tiesas (Niedergerichte). Tādu bija vairāk:

a) Fogta tiesa (tai padota iekšpilsēta) no trim rātskungiem. Tai piekrita: strīdi par kustamu un nekustamu mantu, parādu un saistību lietas, strīdi pirkšanas-pārdošanas un maiņas darījumos, strīdi noguldījumu un aizdevumu lietās, kuģniecības lietas rajonā gar labo Daugavas krastu no slūžām līdz pilij, aresta un sekvestra lietas, ievēšana nekustamu īpašumu valdīšanā un dzimšanas apliecību izdošana;

b) Landfogta, t. ir zemesfogta tiesa (tai padotas priekšpilsētas) no birģermeistera un trim rātskungiem. Piekritības ziņā zemesfogta tiesa līdzinājās fogta tiesai, bet zemesfogta tiesai bez tam vēl piekrita locmaņu cunftes uzraudzība, būvju un zvejniecības uzraudzība un kuģu taksētāju iecelšana. Bez tam pie zemesfogta tiesas pastāvēja sevišķa policijas nodaļa, kas iztiesāja lietas par policijas noteikumu pārkāpšanu, jo zemesfogta tiesas policijas inspektors rūpējās par sabiedrisko drošību savā iecirknī, tāpat kā uz laukiem bruģu kungs;

c) Bāriņu tiesai, kas sastāvēja no viena birģermeistara un viena rātskunga, piekrita: mantošanas un testamentu lietas, uzraudzība par atraitņu, bāriņu, mazgadīgo un precētu sieviešu mantas pārvaldīšanu, mazgadīgo audzināšanu, strīdu izšķiršana starp aizbildņiem un aizbilstamiem, uzraudzība par darījumiem starp bērniem un vecākiem, ja pēdējie dodas jaunā laulībā.

d) Tirdzniecības tiesa (Wettgericht) sastāvēja no trim rātskungiem. Tā izpildīja arī tirdzniecības policijas pienākumus: rūpējās lai uzpircēji nesapirktu visas tirgū uzvestās preces. Tai piekrita izšķirt strīdus preču pirkšanas-pārdošanas un maiņas lietās, reģistrēt tirdzniecības mācekļus un izdot tiem apliecības, izšķirt strīdus starp principāliem un komijiem.

e) Ķemerejas tiesa (Kämmereigericht) un Amata tiesa (Zunftgericht) no trim rātskungiem. Ķemerejas tiesai piekrita: ēku un ūdensvadu uzraudzība, strīdu izšķiršana par pilsētas ēkām un servitūtu tiesībām, to personu lūgumu caurlūkošana, kas vēlējās tikt uzņemts par Rīgas pilsoņiem, krodznieku un alusdarītāju lūgumu caurlūkošana un pilsētas nodokļu inspekcijas uzraudzība.

Amata tiesai (Zunftgericht) piekrita: cunftes amatnieku sūdzības par amata noteikumu pārkāpšanu no cunftes neierakstītām personām, t. i. neatļautu nodarbošanos ar amatu, strīdi meistarū, zeļļu un mācekļū starpā, strīdi starp pasūtītājiem un amatniekiem par pasūtītā darba sliktu izpildījumu, par nokavētu darba izpildīšanu un pārmērīgu darba cenu, kildas un personīgi apvainojumi amatnieku starpā amatnieku mājās, ormaņu un enkurnieku cunftes uzraudzība, maizes un gaļas takses sastādīšana.

2. Maģistrāts sastāvēja no 4 birģermeistariem un 16 rātskungiem. Lielākā tiesu iestāde Rīgā un līdz ar to arī zemāko pilsētas tiesu otrā instance. Maģistrātam padoti pēc personīgas piekritības visi Rīgas iedzīvotāji, izņemot muižniekus un valsts ierēdņus, ja viņi nenodarbojas Rīgā ar rūpālu un tiem nepieder pilsētā nekustams īpašums, Rīgas garīdzniecība, maģistrāta advokāti, ārzemnieki, kas nepieder pie muižnieku kārtas, visas no valsts dienesta atvaļinātās personas, kam trūkst činas. Maģistrāta lietišķā kompetence:

a) Sabiedriskās lietās: garīgās lietas (baznīcu pārvaldības uzraudzība, kandidātu izraudzīšana mācītāju vietām); valsts pārvaldības lietas (nodokļu sadalīšana); tiesu pārvaldības lietas (pilsētas advokātu iecelšana,

maģistrāta locekļu komandējumi uz valdības iestādēm); krimināllietas (lietas par valsts noziegumiem, par amatpersonu noziegumiem, no kriminālās deputācijas ienākušo lietu iztiesāšana); rīcības lietas (aizbildniecības un aizgādniecības apstiprināšana uz bāriņu tiesas iesniegumu pamata, tiesu apliecību izdošana); policijas lietas (maģistrāta iecelšana sabiedriskās drošības pārvaldē, uzraudzība par pilsētas tirdzniecību, revidējot zemāko pilsētas tiesu spriedumus).

b) Civillietās: bāriņu tiesās izbeigtu mantojuma un testamentu lietu izšķiršana. Bez tam maģistrātam kā I. instancei piekrita prāvas ar valsti, prāvas par baznīcas īpašumiem, strīdi par autoru un izdevēju tiesībām, nekustamu īpašumu pārdošana publiskās izsolēs speciālā konkursa gadījumos. Kā II. instances tiesa maģistrāts izsprieda apellācijas un blakus sūdzības par zemāko pilsētas tiesu spriedumiem, sūdzības par procesa noteikumu pārkāpšanu zemākās pilsētas tiesās.

c) Pie maģistrāta pastāvēja sevišķa zemnieku lietu komiteja, kā trešā un beidzamā instance patrimoniālā apgabala zemnieku lietās.

Rīcības un policijas lietās sūdzības par maģistrātu iesniedzamas guberņas pārvaldei, bet maģistrātam ir tiesība iesniegt par guberņas valdi ziņojumus valdošam Senātam. Par maģistrāta spriedumiem un lēmumiem iesniedzamas apellācijas un blakus sūdzības Senātam, ja prasības vērtība pārsniedz 600 rubļu. Maģistrāts noturēja tiesas sēdes noteiktās dienās: pirmdienās, trešdienās un piektdienās.

B. Citās Vidzemes pilsētās: Cēsīs, Valmierā, Valkā, Limbažos, Tērbatā, Pērnāvā, Vilandē un Arensburgā pastāvēja arī maģistrāti. Bez maģistrāta Tērbatā, Pērnāvā un Arensburgā pastāvēja Fogtu tiesa; Pērnāvā vēl bāriņu un policijas tiesa; Arensburgā amata un policijas tiesa; Tērbatā vēl universitātes tiesa, kurai bija padoti universitātes locekļi un kalpotāji līdz ar ģimenēm. Studējošie šai tiesai bija padoti tikai lietās par dažiem noziedzīgiem nodarījumiem un lūgumiem, kas izdarīti un noslēgti universitātes tiesas kompetences robežās.

Tajās pilsētās, kur nebija zemāko pilsētas tiesu, visas šīm tiesām piekritošās lietas izsprieda maģistrāts.

Blakus nupat aplūkotām tiesu iestādēm Vidzemē vēl pastāvēja zemnieku tiesu iestādes:

- a) pagasta tiesa kā pirmā instance,
- b) draudžu tiesa kā otrā instance,
- c) apriņķa tiesa kā trešā instance un
- d) Hofgericht'a zemnieku lietu nodaļa kā ceturtnā instance.

§ 17. Kurzemes tiesu iestādes.

I. No Kurzemes tiesām pirmā kārtā jāaizrāda uz hauptmaņa tiesām (Hauptmannsgericht) un virshauptmaņa tiesām (Oberhauptmannsgericht).

1. Katrā apriņķī darbojās viena zemākās pakāpes tiesa — hauptmaņa tiesa (Hauptmannsgericht), kas sastāvēja no hauptmaņa (Hauptmann) un 2 asesoriem. Pa visu Kurzemi bija 10 šādas tiesas un tās galvenā kārtā izpildīja administratīvi-policiejiskas funkcijas. Pārvaldības lietās šo tiesu pienākums bija skubināt iedzīvotājus nomaksāt tekošos valsts nodokļus un agrāko gadu nodokļu parādus. Kara resora lietās — uzraudzīt vajadzīgā skaita rekrūšu nodošanu un dzīvokļu ierādīšanu karašpēka daļām. Tiesa varas robežās hauptmaņa tiesu pienākums bija novērst varas darbus un patvarības, izdarīt noziegumu iepriekšēju izmeklēšanu apriņķa robežās, izpildīt tiesu spriedumus, iztiesāt mazsvarīgus noziegumus (lietas par zādzībām un krāpšanām līdz 15 rubļu vērtībā), tāpat lietas par dauzonību, piedzeršanos un kaušanos.

Civillietu iztiesāšana hauptmaņa tiesām nepiekrita.

2. Virshauptmaņa tiesas (Oberhauptmannsgerichte) Kurzemē bija piecas: Jelgavā, Zēlburgā, Kuldīgā, Tukumā un Aizputē. Tās sastāvēja no virshauptmaņa (Oberhauptmann) un 2 asesoriem, ievēlētiem uz visu mūžu no muižnieku kārtas personas. Tiesa noturēja sēdes ikdienas, izņemot sestdienas un svētku dienas.

Šīm tiesām piekrita: a) rīcības lietās — aizbildņu un aizgādņu iecelšana, dokumentu ierakstīšana hipotēku grāmatās, pārtrauktas valdīšanas atjaunošana, neapstridamu prasību piedzišana u. t. t.; b) krimināllietās — tādu lietu iztiesāšana, kurās apvainotie nepiederēja pie muižnieku kārtas vai ierēdņiem; c) beidzot no strīdus vai prasību lietām virshauptmaņu tiesām piekrita tās, kas neietilpa Oberhofgerichta un maģistrātu kompetencē, kā, strīdi nekustamu īpašumu dēļ, robežu, servitūtu un klaušu dēļ, konkursa lietas, bet tikai tajos gadījumos, ja Oberhofgericht tās nodeva virshauptmaņa tiesai, parādu nolīdzināšanas lietas tajos gadījumos, kad parādnieks naudas vietā atdeva kreditoram savu nekustamu mantu (datio in solutum), lietas par nozaudētu dokumentu izsludināšanu par nederīgiem.

II. Pilsētās darbojās zemākās pilsētu tiesas. Jelgavā — Fogta, Bāriņu, Amata, Ķemerejas un Tirdzniecības tiesa: Liepājā, Ventspilī un Kuldīgā — Fogta, Bāriņu, Amata

un Tirdzniecības tiesa; Bauskā — Fogta un Bāriņu tiesa; Aizputē — Fogta tiesa; Grobiņā — Amata tiesa; Jēkabpilī — Bāriņu tiesa; Tukumā, Jaunjelgavā un Piltenē zemāko pilsētu tiesu nebija.

Bez tam pilsētās darbojās maģistrāti, kas sastādījās no birģermeistariem, rātskungiem un fogtiem. Viņi izsprieda lietas vai nu visi kopā, vai sadalījušies atsevišķās deputācijās, izveidojot tādā kārtā zemākās pilsētas tiesas; sēdes noturēja 4 reizes nedēļā. Maģistrātam piekrita: 1) valdības, izpildu un rīcības lietu caurskatīšana; 2) visas krimināllietas, izņemot lietas par muižnieku kārtas piederīgiem un ierēdņiem, kas piekrita Oberhofgericht'am; 3) no civillietām maģistrāts pārzināja: strīdus par nekustamīem īpašumiem pilsētas robežās, prasības pret pilsētas iedzīvotājiem, kas nav piederīgi pie muižnieku kārtas, robežu un klaušu strīdus un konkursa lietas. Civillietās maģistrāti bija zemāko pilsētas tiesu apellācijas un revīzijas instances.

Augstākā tiesu instance Kurzemē bija Oberhofgericht, viena visā Kurzemē un sastāvēja no prezidenta, 4 vecākiem un 2 jaunākiem padomniekiem (no virshauptmaņiem), ko iecēla valdība no gubernatora priekšā stādītiem kandidātiem. Tiesas sēdes notika ikdienas, izņemot sestdienas un svētku dienas.

Oberhofgericht'a kompetence:

Civillietās tai piekrita kā pirmajai instancei prasību lietas pret muižnieku kārtas sabiedrībām; tādas prasību lietas, kurās atbildētāji piekritības ziņā padoti dažādām tiesu iestādēm, strīdi par autora un izdevēja tiesībām, konkursa lietas, lietas par muižnieku aicinājumu pie tiesas ar sludinājumu palīdzību un lietas par aicināšanu pie tiesas ar sludinājumu palīdzību mantojuma dēļ. Kā otras instances tiesa Oberhofgericht lūkoja cauri apellācijas un blakus sūdzības par virshauptmaņa tiesu un maģistrātu spriedumiem un lēmumiem, revīdēja aprinķa zemnieku tiesās izspriestās prasību lietas. Civillietas ar prasības vērtību līdz 600 rubļiem Oberhofgericht izsprieda galīgi.

Krimināllietās Oberhofgericht kā 1. instance iztiesāja lietas par dzimts muižnieku noziegumiem un lietas par ierēdņu dienesta noziegumiem. Kā 2. instancei Oberhofgerichtam piekrita maģistrāta un virshauptmaņu tiesas izspriesto krimināllietu revīzija.

Sūdzības par Oberhofgericht'a spriedumiem iesniedzamas Senātam.

Kā zemnieku tiesas Kurzemē pastāvēja Pagastu tiesas

(I. inst.), Apriņķu tiesas (II. inst.) un Oberhofgericht kā revīzijas instance. Zemnieku tiesu kompetencē ietilpa lietas par policijas noteikumu pārkāpšanu no zemniekiem, tāpat zemnieku civīl-, konkursa- un aizbildniecības lietas un notāriāta funkcijas.

§ 18. Tiesāšanas kārtība agr. Baltijas guberņu tiesās pirms tiesu reformas.

Kādi likumi noteica pirmreformas procesu? Ne nolikumu, ne kādu citu kodificētu visām trim Baltijas guberņām kopīgu procesa normu nebija. Bija tikai daždažādu noteikumu konglomerāts: no vispārīgām vācu tiesībām (gemeines Recht), no dažādos laikos izdotiem poļu, dāņu un zviedru valdības likumiem un vietējo maģistrātu un Hofgericht'u autonomiem noteikumiem, kas katrā no trim guberņām bija dažādi. Aplūkojot pirmsreformas procesu, īsuma dēļ pieturēsimies, galvenā kārtā, pie Vidzemes zemes tiesu tiesāšanas kārtības.

1. Tiesu nolikumu pamatprincips — stingra tiesas un izpildu varas funkciju norobežošana, ko vispirms jau bija formulējis Monteskiē, še pavisam netika piemērota. Tiesas bija padotas gubernātoru un guberņu valžu administratīvai varai, un pašas izpildīja veselu rindu administratīvu funkciju, tā kā pat grūti pateikt, vai galvenais tiesu uzdevums bija tiesas vai administratīvu funkciju izpildīšana.

2. Aplūkojot jautājumu par tiesnešu patstāvību, jāaizrāda, ka Tiesu nolikumos plaši izvestais pilnīgas tiesnešu patstāvības princips, dibināts uz tiesnešu neatcelamības un neatkarības principu, še pavisam svešs. Tiesas bija padotas administrācijai, pa daļai gubernātoram un guberņas valdei, pie kam ievēlēšanas tieši iespaidoja administrācija, bet pašas tiesas izpildīja arī daudz administratīvu funkciju.

3. Tādā pat negatīvā stāvoklī atradās tagadējo Latvijas tiesu trešais pamatprincips — tiesu atklātības princips. Vietējo likumu I. d. 142. p. tieši nosaka, ka lieta ceļama tiesai priekšā aiz slēgtām durvīm, klātesot visiem tiesas locekļiem, kas atnākuši uz sēdi. Lietas priekšā celšana pastāvēja iekš tā, ka sekretārs lasīja uz sēdi atnākušiem tiesnešiem priekšā katru rakstu līdz ar pielikumiem, no sākuma līdz beigām. Ja lieta izrādījās sarežģīta un pagērēja vairāku dokumentu un faktu vērā ņemšanu, tad sekretāram uzdeva sagatavot par šo lietu sevišķu rakstisku priekšā celumu. Ja izrādījās, ka lietas izspriešanai nepieciešamas tādas ziņas, kādu tiesas archīvā trūkst, tad tiesa nolēma lietas izspriešanu atlikt un ievākt vajadzīgās ziņas. Tādā veidā te pa daļai iz-

teicās izmeklēšanas princips, kur tiesa pati uz savu ierosinājumu savāc lietas iztiesāšanai vajadzīgos materiālus (Inquisition, — Untersuchungsmaxime). Prāvniekiem bija tiesība tiklab vest savu lietu pašiem personīgi, kā uzticēt tās vešanu likumā noteiktiem pārstāvjiem — advokātiem. Bet sūdzības rakstam, ko nebija sastādījis ne pats prāvnieks, ne arī advokāts, vajadzēja būt caurskatītam un tā tad arī parakstītam no kāda advokāta. Tiesas sēdēs nelaida ne publiku, ne pašus prāvniekus. Publiskās atklātības principu (Volksöffentlichkeit), kas publikai dod tiesību noklausīties prāvas iztiesāšanu un laikrakstiem piešķir tiesību atstāstīt prāvas gaitu, kur prāvu iztiesā klātesot ne tikai prāvniekiem, bet arī skatītājiem un klausītājiem, šīs tiesas nepazīna. Tiesas sēdēs nelaida arī pašus prāvniekus, trūka atklātības arī šā vārda šaurākā nozīmē (Parteiöffentlichkeit). Ne tikai lietas priekšā celšana tiesai notika prāvniekiem klāt neesot, bet arī lieciniekus nopratināja katru atsevišķi un prāvniekiem klāt neesot. Sakarā ar to prāvniekiem, lūdzot nopratināt lieciniekus, vajadzēja sīki un noteikti norādīt, kas lieciniekam jājautā. Aiz tā iemesla, ka lieciniekus pratināja prāvniekiem klāt neesot, pēdējiem bija atņemta iespēja noskaidrot tādus lietas apstākļus, kam izšķiroša nozīme materiālās taisnības — patiesības atrašanai zināmā lietā. Pieķert liecinieku pie meliem prāvnieki nekad nevarēja, jo ar liecinieku liecībām tie varēja iepazīties tikai pēc nopratināšanas no nopratināšanas protokola. Ja Bentamam taisnība, ka droši melot drīkst tikai pie slepenas nopratināšanas, tad vācu tiesās pastāvošā nopratināšanas kārtība deva lieciniekiem plašu vaļu nepatiesi liecināt, nebaidoties no pieķeršanas pie meliem.

Ja nu atklātība, runājot Auraylta vārdiem, ir kārtības savaldošie groži un iemaukti sliktiem tiesnešiem, tad jāatzīst, ka tādus svētību nesošus iemauktus arī šejienes pirmsreformas tiesas nepazīna un tām piemita visi aizklāto tiesu trūkumi. Varbūt, ka Baltijas tiesās šie trūkumi nebija tik briesmīgi, kā Krievijas centrālo gubernu tiesās, bet taisnība tomēr Bentamam, kas saka, ka jo vairāk tiesās slepenības, jo vairāk tās ienīst. Tas tamdēļ, ka tām pierakstīja, varbūt, simts reiz vairāk ļaunu īpašību, nekā viņām patiesībā piemita. Un ja atklātība ir gaisma un slepenība — tumsa, tad jāsaka, ka gaismas šejienes tiesās bija maz. Kā tiesa, tā prāvnieki vienlīdz atradās krēslā.

4. Mūsu tagadējos Tiesu nolikumos plaši un izdevīgi nostādītais divu principu savienojums — vest prāvu tiesā vai nu mutiski vai ar rakstiem, bija pilnīgi svešs šejie-

nes pirmsreformas tiesām. Tagadējais Latvijas procesa likums dod kā prasītājam, tā atbildētājam iespēju izvēlēties un vest prāvu vai nu mutes vārdiem vai ar rakstiem, vai arī apvienot abus principus. Atklātības principa trūkums nelauj vest prāvu mutes vārdiem. Vecais pirmsreformas process, ja neņem vērā nedaudzas mazsvarīgas lietas, bija pilnīgi uzbūvēts uz prāvas rakstiskās vešanas principa un tam piemita visas šā principa sliktās īpašības. Prāvas gaitā tikai tam bija nozīme, kas bija uzrakstīts. Valdija princips: „Quod non est in actis, non est in mundo.“ Rakstiskās prāvu vešanas princips ienesa gausumu lietas gaitā, jo katrs prāvnieka rakstisks iesniegums izsauca otra prāvnieka rakstisku atbildi, repliku un pēc tam dupliku u. t. t. Bet kā iesniegumiem, tā atbildēm nepieciešami noteikti termiņi zināmu laika sprīžu (Fristen) veidā. Termiņi bija vai nu atliekošie (dilatatorische Fristen), par kuŗu neieturēšanu uzlika sodu un uz prāvnieka lūgumu termiņu atjaunoja, vai arī pārtraucošie (peremptorische Fristen), kuŗus atjaunot nebija iespējams. Šie termiņi parasti bija saistīti ar preklūziju, t. i. kādas tiesiskas darbības iespējamību tikai stingri noteiktā laika sprīdī (poena praeclusi).

Princips — „audiatur et altera pars“ vecā vācu pirmsreformas procesā nozīmēja nevis „wechselseitiges Gehör“, bet gan „wechselseitige endlose Schriften“.

Rezultātā šī rakstveidīgā, sastingušās formās ietērtā procesa vešanas kārtība aizsprostoja katram tiesību strīdum ceļu uz patiesību, labākā gadījumā šī kārtība spēja gan sasniegt formālo taisnību, bet nespēja atrast vienīgi meklējamo materiālo taisnību — patiesību.

5. Šis sastingums un nedzīvums izteicās arī citās procesa formās — procesa gaitas sadalīšanā vairākās stadijās, kas pamatojas uz rakstveidīgo procesa vešanas kārtību. Vidzemē process iedalījās:

a) *Hauptverfahren*, kur prāvas partiem bija tiesība katram iesniegt tiesai divi rakstus: prasītājam prasības sūdzību un repliku, t. i. atbildi uz atbildētāja paskaidrojumu, atbildētājam — paskaidrojumu un dupliku, t. i. atbildi uz prasītāja repliku;

b) *Zwischenverfahren*, kur vajadzēja iesniegt tiesai visus noraidījumus, pie kam katram partam bija tiesība iesniegt divi rakstus: *Exceptionsschrift*, kuŗā atbildētājs cēla savus noraidījumus, un *Elisionsschrift*, kuŗā prasītājs cēla ierunas pret atbildētāja noraidījumiem, sniedza savus paskaidrojumus. Noraidījumi iedalījās: atliekošos — (*exceptiones dilatoriae*), kas attālināja prāvas izšķiršanu, un izbeidzošos (*exceptiones pe-*

remptoriae), kas nedeva iespēju prāvu turpināt. Noraidījumu (exceptiones-Einreden) bija bezgala daudz, vairāk kā 50.¹⁾ Visi noraidījumi bija stingri formāla rakstura un varēja veicināt tikai prāvošanās kāri un tīšu prāvas novilcināšanu, bet nevis materiālās taisnības, patiesības atrašanu, kas taču ir katras prāvas gala mērķis. Patiesības atrašanai procesā bija ierādīta otrā vietā. Noraidījumi attiecas gan uz pašu tiesu, gan uz prāvniekiem, gan uz prāvas priekšmetu un citām prāvām, kam bija kāds sakars ar lietu, vai kas no dotās lietas atkarājās. Noraidījumi ir raksturīgākais posms Vidzemes pirmsreformas procesa gaitā, tie deva plašas iespējas noraidīt prasību cik taisnīga un pamatota tā arī nebūtu pēc būtības. Prāvniekiem noraidījumi atņēma katru iespēju bez bailēm vest pašiem savu prāvu: tiem pastāvīgi draudēja briesmas neizbēgami iestīgt bezgalīgi daudzo formālo noraidījumu (exceptiones) purvā.

c) Litis contestatio jeb pāreja uz atbildi pēc strīdīgās prasības būtības (Einlassung). Pēc Vidzemes procesa tiesībām, nedrīkstēja vērsties pret prasību visā apjomā uzreiz, bet atbildētājam pienācās atsevišķi apstrīdēt katru prasītāja apgalvojumu. Visus prasītāja faktiskos apgalvojumus, uz kuriem atbildētājs nedeva paskaidrojumus, uzlūkoja kā no atbildētāja atzītus un tamdēļ atbildētājam pienācās atsevišķi apstrīdēt katru prasītāja pievesto faktisko prasības pamatojumu. Pēc atbildētāja pārejas uz atbildi pēc prasības būtības sākās *Hauptverfahre n*, kurā abām pusēm vajadzēja iesniegt tiesai lietā vajadzīgos pierādījumus. Jāizšķir divi momenti: *Beweisantrittung*, t. i. pierādījumu iesniegšana tiesā; katra puse iesniedz rakstisku paziņojumu — *Präsentationsschreiben*, pie kam pret katru iesniegto pierādījumu otrai pusei tiesība 3 nedēļu laikā rakstiski izteikties *ad excipiendum* gan pierādījumus noraidot, gan *ad interrogandum*, uzstādot no savas puses jautājumus. Tam sekoja *Beweisannahme*, t. i. tiesas iepazīšana ar pierādījumiem un viņu novērtēšana, kas pa lielākaī daļai notika prāvniekiem promesot, un beidzot *Endschriften un Urteil*.

Saišinātā summārā kārtībā iztiesāja šādas lietas: 1) ārzemnieku lietas uz viesmīlības tiesību (*Gastrecht*) pamata, 2) atraītnu un bāriņu lietas, 3) lietas, kas saistītas ar jaunu ēku celšanu pilsētā, 4) tirdzniecības lietas un 5) neatliekami steidzīgas lietas, pie kādām pieskaitīja arī alimentu prasības.

Augšā pievestā tiesāšanas kārtība, uzbūvēta uz stingro

¹⁾ Положение о преобразовании судебной части въ Приб. губ. Гасманъ и Нолькенъ, стр. 86.

procesa formu un termiņu ievērošanu, kuriem piemita fatāls (liktenīgs) spēks, t. i. viņu neievērošanas sekas bija zināmas tiesības zaudēšana, atkarībā no vienas vai otras procesa stadijas, — tikai mazā mērā spēja novest pie istās patiesības; forma te pilnīgi iznīcināja lietas būtību. Lielais skaits prāvā iesniedzamo rakstu, pastāvīgā periodisku termiņu nolikšana abiem prāvniekiem, tam visam, kopā ņemot, vajadzēja ienest prāvas gaitā gausumu un veicināt prāvas ilgšanu.

6. Pierādījumu sistēma neatradās labākā stāvoklī. Lai gan attiecībā uz pierādījumu iesniegšanu tiesai bija atzīts sacensības princips, bet pašu pierādījumu formālais raksturs un kārtība, kādā norisinājās pierādījumu novērtēšana tiesā (Beweisaufnahme), paralizēja iesniegto pierādījumu nozīmi. Kā jau bija teikts, liecinieku nopratināšana notika prāvniekiem klāt neesot (bet viņu nozvērīnāšana prāvniekiem klātesot); tamdēļ prāvniekam, kas atsaucās uz lieciniekiem, bija jāiesniedz tiesai jautājumu saraksts, kam vajadzēja iesākties ar vārdiem: *ist es wahr? ist es nicht wahr?* Tiesai vajadzēja vadīties no šiem jautājumiem, nopratinot lieciniekus aiz slēgtām durvīm, prāvniekiem klāt neesot. Pēc Vidzemes zemes tiesībām attiecībā uz katru pantu tika pielaisti ne vairāk kā 7 liecinieki. Uz neskaidrībām un pretrunām liecinieku liecībās prāvnieki varēja aizrādīt tiesai pēc iepazīšanās ar nopratināšanas protokolu. Tiesa tādos gadījumos varēja nolikt liecinieku pārpratināšanu, bet nedrīkstēja pielaist jaunu liecinieku nopratināšanu.

Pierādījumu formālā puse visspilgtāk izpaužas visbiežāk lietojamā pierādījumu veidā — pašu prāvnieku zvērestā (juramentum). Zvērests bija visiemjotākais pierādījuma veids un izteicās dažādās formās.¹⁾ Visbiežāk lietoja jus jurandum lītis decisorium (Haupt oder Schiedseid), kam bija piespiedu raksturs. Viena puse varēja likt priekšā otrai pusei (delatam) pieņemt zvērestu kāda fakta apstiprināšanai vai noliegšanai. Ja otra puse nevēlējās pieņemt zvērestu, tad viņa varēja prasīt zvēresta pārņemšanu uz pirmo pusi (uz relatu), bet pēdējai vairs nebija tiesības zvērestu noraidīt. Tā puse, kas bija ar mēru zvērēt, tomēr varēja prasīt, lai otra puse ar zvērestu apstiprina, ka viņa liek priekšā pirmajai pusei zvērestu ne aiznaida un viltības (juramentum calumniae).

No pārējiem zvēresta veidiem atzīmēsim: a) juramentum suppletorium (papildus zvērests — Ergänzungseid), ko uz-

¹⁾ Pirmsreformas zvērests, kā pierādījuma veids, uzglabājies krievu procesā arī pēc tiesu reformas tirdzniecības lietās pēc tirdznu. proc. lik. 1903. g. izd. (sk. 278.—289. p. p.).

lika prasītājam, kad viņa iesniegtie pierādījumi bija nepilnīgi, bet tomēr vērtīgāki par $\frac{1}{2}$ no vajadzīgā pierādījumu apmēra (semplena probatio maior); b) juramentum purgatorium (šķīstīšanas zvērests) — Reinigungseid, ko uzlika atbildētājam, ja prasītāja iesniegtie pierādījumi bija mazvērtīgāki par $\frac{1}{2}$ no vajadzīgā pierādījumu apmēra (semplena probatio minor). Kaut gan Vidzemē process centās atsvabināties no formālas pierādījumu teorijas, tomēr šis zvēresta veids atradās ciešā sakarā ar formālo pierādījumu teoriju, kur katru pierādījumu apsver aritmētiski kā pierādījumu pilnā apmērā, pierādījumu pusapmērā, mazāk kā pusapmērā, vairāk kā pusapmērā u. t. t.; c) juramentum in litem (novērtēšanas zvērests — Schätzungseid) tika uzlikts prasītājam zaudējumu apmērā noteikšanai; d) juramentum manifestationis — parādīšanas zvērests (Offenbarungseid) tā apstākļa apstiprināšanai, ka persona, kam vajadzēja ko izdot, nav neko no tā noslēpusi; e) Diffessionseid — mājas kārtībā sastādītā dokumenta īstenības apstiprināšanai, ja pretējā puse to neatzina; f) Editionseid — tā apstākļa apstiprināšanai, ka vienas puses pieprasītais dokuments neatrodas otras puses rokās.¹⁾ Kā ilustrāciju tam, par ko izvērtās pierādīšanas process šejienes tiesās, interesanti aizrādīt uz mazu piemēru no Dobeles apriņķa tiesas 1887. g. 3. jūlija sprieduma, kurš norādīts A. Hasmaņa rakstā: Civilprocesa likumi 25 gadu laikā kr. Tieslietu Min. žurn. 1914. g. Nr. 9. 32 un sekoš. lapp. un latv. Tiesl. min. Vēstn. 1925. g. № 7/9, A. B. raksts „N. A. Manašins“.

Pēc pierādījumu iesniegšanas izņēmuma gadījumos vēl varēja iesniegt papildu pierādījumu — Additionalbeweis; šī tiesība tomēr prasīja speciālu iepriekšēju atrunu. Agrāk tika arī atļauta otrreizēja papildu pierādījumu iesniegšana — Superadditionsbeweis. Pēc pierādījumu pietādīšanas un apsvēršanas no tiesas pusēm vēl bija tiesība iesniegt rakstiskus rezumējošus paskaidrojumus (Endschriften) tiesas noteiktos termiņos. Papriekšu termiņu piešķīra prasītājam un pēc tam, kad tas savu paskaidrojumu bija iespiedzis, arī atbildētājam. Šiem noslēdzošiem paskaidrojumiem pusēm katrā ziņā vajadzēja pievienot samaksāto tiesas izdevumu sarakstu, bez kuŗa iesniegšanas prāvnieki zaudēja tiesību uz tiesas izdevumu piespriešanu.

7. Spriedums varēja būt vai nu kondemnatīvs, t. i. ar piespriehtu prasību, vai arī attaisnojošs, vai ar nosacījumiem.

¹⁾ Sal. arī tirdzu. proc. lik. 278. un turpm. p.

Kon dem n a t ī v ā spriedumā prasība tika piespriesta, ja bija piestādīti pilnīgi pierādījumi par prasības pareizību.

Attais nojošu spriedumu, noraidot prasību, tiesa taisīja tajos gadījumos, kad prasība nebija pierādīta, kad atbildētājs iesniedza pilnīgu pierādījumu par pretējo, kad prasītāja pierādījumu un atbildētāja pretpierādījumu spēks bija vienāds, vai arī kad atbildētājs ar saviem pierādījumiem izrādījās stiprāks kā prasītājs.¹⁾

Tiesa ņēma vērā, kā liecinieku labās īpašības, tā arī liecinieku skaitu.²⁾ Tiesas uzdevums pastāvēja pa daļai tīri aritmētiska rakstura liecinieku saskaitīšanā.

Spriedums ar nosacījumiem piemērojams tādos gadījumos, kad tiklab prasītājā kā atbildētājā pierādījumi nav pilnvērtīgi. Tādā gadījumā uzliek prasītājam, papildu zvērestu (juramentum suppletorium), vai atbildētājam šķīstīšanās zvērestu (juramentum purgatorium).

Tiesas spriedumus un lēmumus galīgā veidā izgatavoja sekretārs, kas tos arī pasludināja prāvniekiem. Tiesas spriedumus varēja pārsūdzēt apellācijas kārtībā. Ja apellācijai pievienoja jaunus pierādījumus (beneficium novorum), tad apellātoram jāuzliek zvērests par to, ka viņam nav bijis iespējams iesniegt pierādījumus pirmā instancē (Noveneid.)

8. Apellāciju nepielaida, kad spriedums bija pamatots uz zvērestu, vai uz atteikšanos no zvēresta, vai ja bija pamats domāt, ka spriedumu vēlāk neizdosies izpildīt (si res dilationem non recipiat), vai ja prasības vērtība nepārsniedza 30 rubļus (pilsētu magistrātos 180 rubļus).

Hofgericht'a spriedumus, kas nebija galīgi, t. i. kuru prasības vērtība sasniedza 600 rubļus, varēja pārsūdzēt kā revīzijas, tā apellācijas ceļā. Ja spriedums šādā ceļā nebija ticis pārsūdzēts, tad varēja lūgt sprieduma anulēšanu (Nullitätsklage).

Lūk. īsumā tas, kas sastādīja vietējo tiesu iekārtu un tiesāšanās kārtību.

§ 19. Pēc reformas tiesu iekārtas un procesa pamatnoteikumi agr. Baltijas guberņās.

1. 1889. g. izvestā tiesu reforma prasīja vietējo materiālo tiesību, t. i. civilīkumu, saskaņošanu ar 1864. g. Tie-

¹⁾ Haben beide Parten gleich viele und gleich gute Zeugen... so soll man in solchem Falle den Beklagten lossprechen, obgleich er schuldig sein möchte.

²⁾ Demjenigen Parten wird Glauben und ein besseres Recht zugelegt, wer die meisten und die besten Zeugen hat.

su nolikumu procesa tiesību pamatprincipiem. Galvenie iebildumi, kas tika celti pret saskaņošanas iespējamību, izrādījās par pilnīgi nedibinātiem. Civillikumos sastopamie materiāli tiesiskie procesa noteikumi pilnīgi saskaņojas ar Tiesu nolikumu civilprocesa pamatprincipiem. Tā, piem., izrādījās, ka Civilprocesa nol. 454. (366.) p., kas nedaudz vārdos nosaka onus probandi, netikai iespējams saskaņot ar Civillikumiem, bet kā: a) Civillikumi veselā rindā pantu, kas stingri saskaņoti ar aequitatis principiem, palīdz tiesai prāvā pareizi sadalīt starp pusēm pierādīšanas pūles un papildina īsos un praktiski ne vienmēr skaidros Civilproc. 454. (366.) p. noteikumus, b) vesela rinda materiālo tiesību pantu ar tā sauc. praesumptiones iuris ievērojami atvieglo onus probandi sadalīšanu.

2. Tā laika vāji attīstītais krievu apsardzības process un zināmu procesuālu normu nesaskaņa ar vietējiem civillikumiem bija par iemeslu tam, ka Baltijas guberņām izstrādāja a t s e v i š - k ū s apsardzības procesa noteikumus: par adoptēšanu, par personu atzīšanu par vājprātīgiem un izšķērēdājāiem, par promesošo aizgādību, par bezvēsts promesošo atzīšanu par mirušiem, par testamentu atvēršanu un izsludināšanu, par mantojumu apsardzību, par mantojuma masas aizgādību, par mantinieku uzaicināšanu un apstiprināšanu mantojuma tiesībās, par mantojuma sadalīšanu, par izpirkšanas tiesību izlietošanu, par labprātīgu nekustamas mantas pārdošanu tiesā, par uzaicināšanu tiesā ar izsludināšanu oficiālos laikrakstos likumā norādītos gadījumos

3. Piedzīšanas vēršanu uz nekustamu mantu vajadzēja koordinēt ar vietējo hipotēku sistēmu, to iepriekš attiecīgi pārveidojot un attiecinot hipotēkas jēdzienu¹⁾ tikai uz nekustamu mantu, iznīcinot kustamas mantas hipotēkas (bez kustamas mantas nodošanas kreditoram), ģenerālās hipotēkas (uz visu mantu), likumīgas un klusu ciešot uzņemtas hipotēkas (sk. Civillik. 1391. p. piezīmi).

4. Vietējā zemes kredita nodrošināšanai vajadzēja pārveidot zemes grāmatu un zemes reģistru vešanas kārtību, kāda kārtība bija nodibināta ar dažādām instrukcijām, reglamentiem, nolikumiem un pat parašām, savādām ne tikai katrā no trim guberņām, bet pat katrā zemes grāmatu iecirknī. Zemes grāmatu reģistriem trūka publiskās ticamības; tiem piemita ti-

¹⁾ Ar hipotēkas jēdzienu šeit, saskaņā ar romiešu tiesībām, apzīmēja ne tikai nekustamas mantas iekļāšanu, bet arī kustamas mantas iekļāšanu bez tās nodošanas kreditoram. Šādas līdz tiesu reformas ieviešanai šeit pastāvējušās hipotēkas stipri satricināja kredīta nozīmi vispār un sevišķi zemes kredīta. Kreditori nekad nevarēja būt droši par savām tiesībām. (Sal. Civillik. 1336., 1607.—1610. p. p. agrākā redakcijā.)

kai rādītāja raksturs, ērtai izziņu iegūšanai. Publisko ticamību piešķir tikai tiem oriģināldokumentiem, kas atradās pašās zemes grāmatās.

Šis stipri nepilnīgās kārtības pārgrozīšanai tika izstrādāti sevišķi noteikumi par: 1) zemes grāmatu nodaļu organizāciju un 2) zemes grāmatu lietu vešanas kārtību. Tajā pat laikā minētos noteikumus saskaņoja ar materiālām tiesībām un Notāriāta nolikumu. Šis lielais darbs deva Baltijas guberņām un tagadējai Latvijai tādu stingri formāli izstrādātu publiskās hipotēkas sistēmu, kas droši spēj sacensties ar Vakareiropas sistēmām un kuŗa nodrošināja un nodrošina Latvijā stipru ilgtermiņa zemes kreditu.¹⁾

5. Konkursa tiesības, kas jau Krievijas iekšējās guberņās stāvēja tālu no ideāla, še bija uzbūvētas pa daļai uz vācu vispārējā procesa, pa daļai uz zviedru un poļu valdību izdotiem noteikumiem, pa daļai uz agrāko bīskapu izdotiem statūtiem un noteikumiem. Ikkatrā no trim Baltijas guberņām konkursa tiesību noteikumi bija citādi un pamatojās uz dažādiem avotiem. Kurzemē bij Kurzemes statūtu 39. un 40. p., Vidzemē — Zviedru zemes nolikums un Rīgas pilsētas statūti, Igaunijā — Igaunijas bruņinieku tiesības, zemes tiesības un Libekas tiesības (tikai Rēvelē).

Parādu sadalīšana šķirās ikkatrā no trim guberņām bija citāda. Kurzemē pastāvēja 2 klasifikācijas sistēmas: 1) zemniekiem un 2) citu kārtu piederīgiem maksātnespējīgiem pārdniekiem.

Vidzemē 3 sistēmas: pēc zemes tiesībām, pēc pilsētu tiesībām, pēc 1860. gada zemnieku likumiem.

Igaunijā 5 sistēmas: pēc zemes tiesībām, pēc Rēveles pilsētas tiesībām, pēc Narvas pilsētas tiesībām, pēc pārējo Igaunijas pilsētu tiesībām, pēc 1856. gada zemnieku likumiem.

Tā kā Civilprocesa nolikumā noteikumi par konkursu ietilpa kā III. pielikums Civilprocesa nolikuma (1914. g. izd.) 1400. pantam, tad, piemērojoties šiem 1400. p. III. piel. noteikumiem, priekš visām Baltijas guberņām tika sastādīti vienādi konkursa noteikumi, ņemot vērā tās īpatnības, ko noteica materiālo tiesību normas un publiskās hipotēkas sistēma. Šie noteikumi ievietoti Civilprocesa nolikumā (1914. g. izd.) kā pielikums 1899. pantam, (1932. g. izd. 1396. p.).

6. Tirdzniecības lietu iztiesāšanai Baltijas guberņās līdz tiesu reformas ievēšanai pastāvēja pie tiesām sevišķas tirdzniecības nodaļas: Rīgā, Liepājā un Ventspilī — *Wettgerichte*; Rēvelē: *Kommerzgericht*, Jūras un Fraktstiesa kā pir-

¹⁾ Sal. arī „Credit foncier en Lettonie“, Etat actuel, 1931. g., edité par la Banque Foncière de L'Etat Letton, 19.—31. lap. p.

mās instances tiesas. Tās bija atsevišķas maģistrāta nodaļas un kā tādas maģistrātam padotas.

Tanī laikā jau sāka šaubīties par to, vai sevišķas tirdzniecības tiesas Krievijas apstākļiem ir lietderīgas. Jau tad dažas komercietības Krievijas iekšējās guberņās tika likvidētas un šīm tiesām piekritošo lietu iztiesāšana nodota vispārīgām tiesu iestādēm. Tirdzniecība no tā nekādus zaudējumus necieta.

Sakarā ar šo uzskatu tika nolemts tirdzniecības tiesas šeit nenodibināt un tirdzniecības lietu iztiesāšanu nodot vispārīgām tiesu iestādēm. Tirdzniecības lietu iztiesāšanas kārtības noteikšanai C. pr. n. (1914. g. izd.) 1805. panta (1932. g. izd. 35. p.) pielikums dažā ziņā atšķir tirdzniecības lietu iztiesāšanas kārtību no pārējo lietu iztiesāšanas kārtības.

Dzīve un prakse parādīja, ka tirdzniecības tiesu nodibināšana nebija nepieciešama un tirdzniecisko lietu nodošana vispārīgo tiesu iestādēm tirdzniecībai par launu nenāca.

7. Aizbildnības funkcijas līdz tiesu reformas ieviešanai pilsētās izpildīja maģistrātu nodaļas (bāriņu tiesas), kas pārzināja arī visas lietas, kas stāv sakarā ar mantošanu un testamentiem, aktu sastādīšanu un apliecināšanu u. t. t.; pa daļai aizbildnības lietas pārzināja arī paši Maģistrāti, pie kam arī strīdīgas lietas starp aizbildņiem un aizbildniecībā stāvošiem tika padotas tām pašām bāriņu iestādēm.

Tiesu reforma šīs funkcijas sadalīja, nododot: a) ipatnējās aizbildniecības lietas, t. i. aizbildņu un aizgādņu iecelšanu un viņu darbības uzraudzību sevišķām aizbildnības iestādēm — Bāriņu tiesām; b) pārējās mantojumu, testamentu, mantojumu sadalīšanas un apsardzības lietas, mantinieku un mantojuma atstājēja kreditoru uzaicināšanu, nepilngadīgo adopcijas lietas tika padotas tiesu iestāžu kompetencei, kas tās no reformas laika pārzin apsardzības procesa kārtībā, bet aizbilstamo prasības lietas pret aizbildņiem un otrādi — prasības kārtībā; c) aktu un līgumu sastādīšana un apliecināšana tika nodota notāriāta iestādēm, bet pagastos — Pagasta tiesai.

8. Nopietns bija arī zemnieku iestāžu reorganizācijas darbs un īpaša Pagasttiesu nolikuma sastādīšana. Šis nolikums izrādījās tik labi sastādīts, ka pārveidojot 1912. gada Iekšējās pagastu tiesas un sastādot šīm tiesām procesa nolikumus, pēdējiem par paraugu tika ņemti Baltijas 1899. gadā sastādītais Pagasttiesu nolikums.

Tāds bija samērā īsā laikā — divi gados veiktais darbs. Kā no sacītā redzams, tiesu reforma pašos pamatos pārgrozīja un vienkāršoja ne tikai tiesāšanas kārtību, nodibinot visu kārtu piederīgiem, visiem pilsoņiem divējāda tipa tiesu iestādes —

miertiesas un vispārīgās tiesu iestādes ar kopēju kasācijas instanci — Senātu, bet arī ienesa pavisam jaunus principus tiesāšanas kārtībā. Tikai zemniekiem bija dibinātas īpašas Pagasta tiesas, lai ierīkotu tuvāku tiesu zemniekiem. Kā otrā instance bija noteikta Zemnieku virstiesā.

Ja veco pirmsreformas tiesu tiesāšanas kārtības noteikumi ar godīgiem un lielu ērudīciju ieguvušiem tiesnešiem labākā gadījumā varēja garantēt vienīgi formālai taisnībai atbilstošu spriedumu, t. i. tai taisnībai, kas apmierinājās, ja spriedumu iespējams attaisnot ar kādu attiecīga likuma normu, tad jaunās 1889. g. tiesas ar pilnīgi izvestu tiesas un izpildu varas atdalīšanas principu, tiesnešu neatkarību, patstāvību un neatceļamību, ar jauniem plašas tiesu atklātības principiem, partu sacensību un tiešo satiksmi ar tiesu, tiesību brīvi novērtēt pierādījumus un mutiskā un rakstiskā prāvas vešanas veida izdevīgu apvienošanu, deva tiesnešiem iespēju un uzlika arī par pienākumu būt ne tikai vienkāršiem par un pret iesniegto formālo pierādījumu saskaitītājiem, bet panākt materiālo taisnību un patiesību, kam no svara, lai tiesas spriedums atbilstu patiesiem lietās apstākļiem, tai taisnībai, par kuru domāja 1864. gada likumdevējs savos slavenos vārdos: „Taisnība un žēlastība lai valda tiesās.“

Tiesu nolikumi nodrošināja tiesai un prāvniekiem iespēju lielākā daļā gadījumu panākt taisni šo vienīgo materiālo taisnību. Lūk, kamdēļ mums augsti jāciena 1864. g. Tiesu nolikumi un mēs domājam, ka ar tiem jaunā Latvija pārņēmusi no vecās Krievijas labāko un vērtīgāko pārli, ko pa tiem gadiem, kā mēr nolikumi šeit spēkā, visa latvju tauta ir pratusi pienācīgi novērtēt.

Beidzot jāatzīmē, ka ievēdot 1889. g. tiesu reformas bij. Baltijas guberņās. 1864. gada Tiesu nolikumu vispārējos noteikumos tika izdarīta vesela rinda pārgrozījumu, kas saistīti ar šejienes materiālām tiesībām — Vietējiem civillikumiem, kuri ļoti atšķiras no Iekšskrievijas guberņās spēkā esošām krievu materiālām tiesībām (X. sējuma 1. d.) To ievērojot, būs skaidrs, ka tajā tagadējās Latvijas daļā — Latgalē, kur, kā bijušā Iekšskrievijas daļā par materiālām tiesībām noder X. sējuma 1. d., vēl palika spēkā ar kādiem vēlākā laika pārgrozījumiem, tie civilprocesa pamatnoteikumi, kas atradās Civilprocesa likumu 1914. gada izdev. pirmās četrās grāmatās (1—1460¹²⁶ p.). Turpretīm pārējā pirmatnējā Latvijā, tagadējās Latvijas rietumu daļā, šie civilprocesa likuma pamatnoteikumi bija spēkā ar tiem pārgrozījumiem, kas bija ievietoti Civilprocesa likumu 1914. g. izdevuma V. grāmatā (1799.—2094. p.). Kas attiecas uz bij. Kauņas guberņas šauru teritorijas strēmēlīti, kura

Latvijai pievienota noregulējot robežu ar Lietuvu, tad tur ar 1921. gada 22. decembra likumu ievesti visi Kurzemē spēkā esošie likumi, tā tad arī procesa likumi. (Lik. kr. 1921. g. 257.)

OTRĀ NODAĻA.

Civiltiesāšanas kārtības normas un civiltiesa.

I. NODALĪJUMS.

Civiltiesāšanas kārtības normas.

§ 20. Tiesību avoti.

Saskaņā ar C. pr. n. 1. p. ikviens strīds par civiltiesībām piekrīt tiesu iestāžu izšķiršanai. Puses griežas pie tiesas savu civiltiesību aizstāvēšanai, un tiesai, taisot savu spriedumu, jāpamatojas vienīgi uz tiesībām.

Vispirms tad arī paceļas jautājums, ko uzskatīt par tiesību avotu, kādi ir tie tiesiskie pamati, uz kuriem pusēm jāpamato savi prasījumi un iebildumi, un uz kā īsti jāpamatojas tiesai, kad tā taisa savus spriedumus.

Kā zināms no vispārējās tiesību teārijas, par tiesību avotu vispirms uzskatāms likums, bet atsevišķos gadījumos arī tiesiska paraša. Bez tam bieži vien norāda, ka atsevišķos gadījumos tiesnesis var būt, bet dažreiz viņam jābūt par tiesību avotu. Šādā gadījumā tiesnesis ir tiesību radītājs. Viens no priekšzīmīgākiem civilkodekiem — Šveices civillikums (ZGB.) — 1. pantā tieši norāda uz tiesnesi kā tiesību avotu, minot to līdzās likumam un parašu tiesībām. Taisot spriedumu pēc lietas būtības, tiesnesis pamatojas uz materiālām tiesībām, bet attiecībā uz kārtību, kas jāievēro pieņemot caurlūkošanai pusu celtās prasības un prasījumus, kā arī attiecībā uz pēdējo pareizības pārbaudi un spriedumu taisīšanu tiesnesim jārikojas saskaņā ar formālām procesuālām tiesībām.

1. Šo procesuālo tiesību gandrīz vienīgais avots ir likums, kas nosaka tiesāšanas kārtību (ordo iudicii). Latvijas Republikas Satversmes 81. pants, dodot tiesību Ministru kabinetam starpsesiju laikā, ja neatliekama vajadzība to prasa, iz-

dot noteikumus ar likuma spēku, — tanī pašā laikā katēgoriski aizliedz šādu noteikumu ceļā izdot vai grozīt tiesu procesa likumus.

Procesuālie likumi, kuŗus jāievēro tiesai un pusēm, ietverti Krievijas likumu kopoŗuma 1914. g. izd. XVI. sējuma 1. daļā.

Še ietilpst:

1) Tiesu iekārtas likumi (Saeimas Kodifikācijas nodaļa 1924. g. izdevusi tos latviešu valodā), kuŗos ietverti noteikumi par tiesu iestāžu iekārtu un personām, kas pastāv pie tiesu iestādēm.

2) Civīlprocesa nolikums, kuŗā norādīta tiesas un pusu procesuālo darbību kārtība. (Šā nolikuma pirmo grāmatu Saeimas Kodifikācijas nodaļa izdeva latviešu valodā 1923. g., bet visu Civīlprocesa nolikumu 1932. g.).

3) Baltijas guberņu pagasttiesu nolikums,¹⁾ kas paredz lietu vešanas kārtību pagasttiesās. (1924. g. Kodifikācijas nodaļas izdevumā iznāca pirmās divas pagasttiesu nolikuma grāmatas — Pagasttiesu likumi.).

4) Kriminālprocesa likumi (Kodifikācijas nodaļa 1926. g. izdevusi tos latviešu valodā), no kuŗiem priekš civīltiesas pātiesībā ir nozīme galvenā kārtā tikai dažiem pantiem [10. (6.), 11. (7.), 22. (18.), 32. (27.), 34. (29.), 35. (30.) un 36. (31.) p.].

5) Notāriāta nolikums, kas satur noteikumus par notāriāliem un zemes grāmatu aktiem, kuŗi paredzēti C. pr. n. 545. (457.), 547. (459.) un citos pantos.

Bez tam atsevišķi jānorāda:

6) Tirdzniecības procesa likumi (Lik. kop. XI. sēj. 2. d.

¹⁾ Baltijas gub. pagasttiesu nolikums, kuŗš sastāv no trim grāmatām (I. Pagasttiesu iekārta; II. Civīllietu iztiesāšana pagasttiesā un III. Noteikumi par pārkāpumu lietu iztiesāšanu), pašlaik gandrīz ir zaudējis savu agrāko nozīmi Latvijā. Ar 6. decembra 1918. g. likumu (Lik. krāj. 1919. g. 10) šā likuma trešā grāmata zaudējusi spēku, jo krimināllietas no pašā sākuma izņēma no pagasttiesu kompetences. Pēc tam ar 29. decembra 1921. g. likumu (Lik. krāj. 1921. g. 266) pagasttiesām no 1922. g. 1. janvāra atņēmta tiesība izspriest civīllietas un tādā kārtā pagasttiesām atstāja: 1) nobeigt tās pagasttiesā nenobeigtās civīllietas, kuŗas bija iesāktas līdz 1922. g. 1. janvārim; 2) adopcijas lietas [Pagasttiesu nolik. 108. (276.) un 109. (277.)]; 3) aizgādniecības un aizbildniecības lietās [73.—107. (242.—275.) p.]; 4) lietas par tādu aktu apliecināšanu, kuŗus slēguši pagasta sabiedrības locekļi par summu līdz Ls 300,— [110.—118. (278.—286.) p.]; 5) mantojumu apsardzību mirtiesnešu uzdevumā [50.—72. (206.—219.) p.]; 6) spriedumu izpildīšana uz laukiem par naudas piedzišanu vai par kustamās mantas pieprišanu summā ne augstāk par Ls 500, kā arī par vietējo nomnieku un īrnieku izlikšanu. (Civ. proc. nol. 1068. (1841²) p.). Pēc jaunā projekta pagasttiesas kompetencē vēl paredzēta palīdzība mantošanas lietu kārošanā.

1903. g. izd.), kuŗiem nozīme galvenā kārtā pie maksātspējas lietu caurskatīšanas.

Tiesu iekārtas likumi, Civilprocesa un Kriminālprocesa nolikumi un Notāriāta nolikums, kopā tos ņemot, dēvēti par „Keizara Aleksandra II. Tiesu nolikumiem“.

Saprotams, ka no civilprocesa viedokļa galvenā nozīme piešķirama Tiesu iekārtas likumiem, kas paredz tiesu iekārtu, un Civilprocesa nolikumam, kuŗā ietverti noteikumi par civiltiesāšanas kārtību.

Saistošs spēks un nozīme ir vienīgi oficiāliem izdevumiem. Pēdējais oficiālais krievu izdevums attiecas uz 1914. gadu, bet latviešu valodā Saeimas Kodifikācijas nodaļas izdevums uz 1932. gadu. Privātiem šo likumu izdevumiem ar komentāriem tamdēļ, protams, trūkst likumīgā spēka un nozīmes. Pat tik ievērojamam darbam, kā 1866. gadā bij. Krievijas Valsts kancelejas izdotiem Tiesu nolikumiem, kuŗos ietverti nolikumu likumdošanas motīvi, kuŗiem ļoti liela nozīme likumdevēja domas (ritio legis) pareizai izpratnei, nav likuma spēka, un tos var izlietot vienīgi tiktāl, ciktāl viņos patiešām izpaudies likums savā galīgā veidā un redakcijā. Kas attiecas uz mūsu Saeimas Kodifikācijas nodaļas izdevumiem, tad arī tiem, ciktāl tajos Saeimas izdotsais likums nav izteikts burtiskā redakcijā, jātuvojas ar zināmu uzmanību. Vajaga iegaumēt, ka lai gan likumā par Kodifikācijas nodaļu 8. pantā (Lik. krāj. 1926. g. 30.) norādīts, ka jaunais likumu izdevums atvieto agrākos kodifikācijas izdevumus, tomēr likumdevējs tajā pašā laikā īpaši atzīmējis, ka likumdošanas akta pirmatnējais teksts bauda priekšrocības pret kodifikācijas likuma tekstu.

Nav jāaizmirst, ka kodifikācijas nodaļa, kas vienā un tajā pašā laikā uzņēmusies visai grūtu un atbildīgu uzdevumu kā pārtulkot, tā arī kodificēt tiesu likumus, ar to ir uzņēmusies pārmērīgi smagu darbu un tāpēc nav brīnums, ka tādā kodifikācijas izdevumā dažreiz var gadīties kļūdas un nepareizības, kuŗas atklājas tikai praksē piemērojot kodifikācijas izdevuma atsevišķos pantus.

Kas attiecas tieši uz Civilprocesa nolikumu, tad tas sastāv no vispārīgiem noteikumiem [1.—35. (1.—28.) p.]¹⁾ un četrām grāmatām, kuŗas iedalītas sadaļās, nodaļās, nodaļumos un pantos.

¹⁾ Pirmie cipari norāda Civilprocesa nolikuma pantus Kodifikācijas nodaļas, 1932. g. izd., bet otrie — pantus pēc 1914. g. oficiālā krievu izdevuma.

I. grāmata [36.—307. (29.—201.) p.] — Tiesāšanas kārtība miertiesās.

II. grāmata [308.—1395. (202.—1281.) p.] — Tiesāšanas kārtība vispārējās tiesu iestādēs.¹⁾

III. grāmata [1396.—1521. (1282.—1400.) p.] — Izņēmumi no civilprocesa vispārējās kārtības.

IV. grāmata [1522.—1779. (1401.—1460⁴⁸. p.). — Tiesāšana apsardzības kārtībā, (izdota 1866. g. 14. aprīlī, 2 gadus vēlāk pēc pirmo trīs grāmatu izdošanas). Saeimas Kodifik. nodaļas 1932. g. izd. šai IV. grāmatai dots plašāks virsraksts: „Sevišķa tiesāšanas kārtība“.

Pēc 1914. g. oficiālā Kriev. C. pr. n. izdevuma bija vēl V. grāmata (1461.—2175. p.), kurā ietilpa tiesāšanas kārtība bijušās Krievijas valsts atsevišķās daļās. Mums šajā grāmatā bija no svara tikai 1799.—2097. p., t. i. III. sadaļa par tiesāšanas kārtību bij. Baltijas gub., kurās attiecīgi panti tagad 1932. g. Kodifikācijas nodaļas izdevumā pārvietoti pēc piederības pirmo četru grāmatu attiecīgās vietās, bet noteikumi par apsardzības lietām Latgalē ievietoti IV. grāmatas otrā sadaļā [1725.—1779. (1401.—1460⁴⁸. p.).

Tieši tamdēļ, ka 1914. g. izd. C. pr. n. V. grāmatā ietvertie 1799.—2097. panti bija izdoti sakarā ar Latvijas rietumu daļas (bij. Baltijas gub.) īpatnējām materiālām tiesībām, — juristam katru reizi, kad viņam bija darīšana ar šo likumu I.—IV. grāmatās ietvertiem pamatpantiem, bija jāpārbauda pēc V. grāmatas, vai tikai Latvijas rietumu daļā nav spēkā īpašs pants grozītā veidā. Tagad, kā jau norādīts, jaunā Saeimas Kodifik. nodaļas izdevumā šās V. grāmatas panti pārvietoti, pēc piederības, pirmo četru grāmatu attiecīgās vietās, bet agrākā V. grāmata pavisam likvidēta.

No otras pušes, tā kā Latvijas austrumu daļā — Latgalē (bij. Vitebskas un Pleskavas gub. daļās) līdz šim laikam vēl spēkā krievu materiālās tiesības — Latgales civillikumi (Kriev. lik. kop. X. sēj. I. d.), tad saprotams, ka Latgalē procesuālo likumu 1914. g. izdevuma V. grāmata, ciktāl tās atsevišķie no-

¹⁾ Otrā grāmatā daudzos gadījumos gandrīz burtiski atkārtoti I. grāmatas panti, kas izskaidrojams ar likumdevēja vēlēšanos dot vienpersonīgam miertiesnesim, pie kuŗa nokļūst vienkāršākas un mazāk sarežģītas lietas, mazu, bet patstāvīgu kodeku, lai atvieglotu viņa darbu uzmeklējot attiecīgu pantu.

Piemēram sk. pantus: 90. (69.) un 661. (571.), 42. (35.) un 327. (220.), 44. (36¹.) un 315. (209.), 156. (113.) un 570. (482.).

Bet ja miertiesnesim atsevišķos gadījumos nāktos izšķirt jautājumu, kuŗa atrisināšanai viņš neatrastu attiecīgu likuma pantu, tad viņam tiesība pāriet uz II. grāmatas pantiem. Sk. Civilproc. lik. 101. (80.) p.

teikumi ar sevišķu Latvijas likumu nav attiecināti arī uz turieni, nebija nemaz piemērojama.

Tagad jaunā 1932. g. Kodifikācijas nodaļas izdevumā tās pašas V. grāmatas pārējiem (1907.—2097.) pantiem, kuŗi attiecībā uz Rietumlatviju atvieto tikai Latgalē spēkā esošos 1914. g. izdevuma IV. grāmatas noteikumus par apsardzības procesu, ierādīta vieta IV. grāmatā I. sadaļā, bet Latgalē spēkā esošās apsardzības kārtības normas ietvertas II. sadaļā.

Kā to norāda Kodifikācijas nodaļa, tas darīts aiz tā iemesla, ka šā likumdošanas materiāla tuvāka apvienošana, ņemot vērā tā ciešo sakaru ar attiecīgā teritorijā pastāvošo civillikumu īpatnībām un vairāku Rietumlatvijā piemērojamu tiesisku institūtu trūkumu Latgales apsardzības procesā, traucētu vēlamo pārskatāmību kodifikācijas izdevumā. Sakarā ar šādu materiāla pārkārtojumu, IV. grāmatai dots drusku plašāks virsraksts — „Sevišķa tiesāšanas kārtība“.

Ievedot 1889. g. bij. Baltijā jaunu civiltiesāšanas kārtību, izdeva sevišķus noteikumus, proti „Положение о преобразовании судебной части и крестьянских присутственных мѣстъ въ Прибалтійскихъ губерніяхъ и правила о приведеніи означенныхъ положеній въ дѣйствіе“. Noteikumus Krievijas Tieslietu ministrijas uzdevumā sastādīja Hasmans un barons Nolkenš, un tie satur sīkus apsvērumus, aiz kuŗiem procesuālā likumā ievesti vieni vai otri grozījumi.

Rodas jautājums, uz kāda pamata Latvijā, kā patstāvīgā suverēnā valstī, ir spēkā agrākie Krievijas valsts likumi un starp tiem Civilprocesa nolikums.

Jāatzīmē, ka par pamatu tam ir Latvijas 1918. g. 6. decembra likums (Lik. krāj. 10.), proti „Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību“ un bez tam „Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā“, (Lik. kr. 1919. g. 154.), pēc kuŗiem Latvijas tiesas un ar tām saistītās oficiālās iestādes darbojas saskaņā ar tiem vietējiem krievu likumiem, kuŗi bija spēkā Latvijas tagadējā teritorijā līdz 1917. g. 24. oktobrim.

Bez šā likuma Latvijā pakāpeniski — sevišķi 1930. un 1931. g. izdoti vairāki uz civilprocesa attiecošie likumi, kas groza vai atceļ atsevišķus C. pr. n. pantus. Par tiem būs runa, apstājoties turpmāk pie atsevišķiem pantiem.

2. Otrs materiālo tiesību avots ir parašas. Tā kā tiesas darbojas pamatojoties uz likumā paredzētiem stingriem noteikumiem, un tā kā procesuālās tiesības ir formālas tiesības, tad par neformālo parašu tiesību piemērošanu civilprocesā vispār nemaz nevar runāt. Procesuālās

tiesībās parašu tiesībām ļoti tuvojas tā saucamā tiesu prakse (Gerichtsgebrauch, usus fori), kas ir nodibinājusies kādā tiesu iestādē un kuŗu bieži vien sauc par tiesu parašu. Starpība šē tomēr ir liela.

Pirmkārt, parašu tiesības materiālās tiesībās ir patstāvīgs tiesību avots. Tās izveidojas pašā tautā ilgās un pakāpeniskas piemērošanās ceļā, un tām piemīt tāds pat saistošs spēks un nozīme, kā likumam. Tiesu prakse turpretim patstāvīgās normas nevar radīt: viņa var pastāvēt vienīgi pastāvošo normu robežās un izveidot zināmu kārtību, kas, kaut likums to tieši arī neparedz, nerunā tam pretim.

Otrkārt, parašu tiesības var atcelt vai atvietot tikai ar jaunām parašām vai likumu, turpretim tiesu praksi katrā laikā var atcelt tā pati tiesa vai arī augstākā instance.

Citāda nozīme ir praksei, kuŗu rada Senāts savos paskaidrojumos, kas, pateicoties krievu Senāta īpatnējiem ieskatiem, guva tiesību avota raksturu. Krievu Senāta civ. kas. departaments vairākos spriedumos (1867. g. Nr. 519., 1870. g. Nr. 1598., 1879. g. Nr. 3. un kopsāpulses spr. 1909. g. Nr. 30.) atzinis, ka viņa paskaidrojumi sakarā ar kasācijas sūdzību izspriešanu ir saistoši visām viņam padotām tiesu iestādēm. Juridiskā literātūrā šis Senāta viedoklis gandrīz vienbalsīgi atzīts par nepareizu.¹⁾ Šis jautājums atrisināms uz C. pr. n. 930. (813.) un 938. (815.) panta pamata sakarā ar to pašu likumu 11. (9.) pantu. Pēc 930. (813.) p. nav šaubu, ka konkrētā lietā tiesai jāpadodas Senāta paskaidrojumam, jo augstākās instances rīkojums konkrētā lietā vienmēr saistošs zemākai instancei; savkārt 938. (815.) pants 1914. g. redakcijā nekad nav devis pamatu slēdzienam, ka Senāta paskaidrojumiem ir vispār saistoša nozīme priekš visām tiesām.²⁾

Valsts kancelejas izdevuma motīvos norādīts, ka 813. pants burtiski atkārtoto pamatnoteikumu par tiesas pārveidošanu 78. pantu, bet šis 78. pants pievests kā avots arī zem Kriminālproc. lik. 950. (930.) panta, kuŗš runā nevis par tiesām vispār, bet gan vienīgi par to tiesu, kuŗa saņēmusi Senāta rīkojumu. Tiesu nolikumu sastādītāji stingri ievērojuši likumdošanas,

¹⁾ Sk. Dumaševskis, Mališevs, Engelmans, Vaskovskis, Holmstens, Pobedonoscevs, Annenkovs, Sinaiskis, kuŗi nav varējuši piekrist tādējādi Senāta spriedumu saistošai nozīmei.

²⁾ Sakarā ar X. sēj. I. d. nepilnību krievu Senātam bieži vien nācās, neprobežojoties ar tā iztulkošanu, stāties likumdevēja lomā. Paskaidrojumu kārtībā Senāts radījis veselus tiesību institūtus: čeka, nelikumīgas iedzīvošanās, zemnieku sētas un citus jēdzienus.

tiesu un izpildu funkciju sadalīšanas principu. Bet Senāta iztulkojumi rada likumdošanas un tiesu varas sajaukšanu. 930. (813.) un 938. (815.) pantī to vecā redakcijā patapināti no franču procesa, kur augstākai kasācijas tiesai tādas prerogativas nekad nav piederējušas un nepieder.

Tāpēc Senāta paskaidrojumiem nevar piešķirt autentiska, bet tikai doktrināla iztulkojuma nozīmi, lai gan tie ir saistoši tai tiesai, kurā uz Senāta rīkojumu lieta nonāk jaunai izspriešanai [920. (813.) p.]¹⁾ Turpretim attiecībā uz citām tiesu iestādēm Senāta publicētiem spriedumiem ir vienīgi vadoša nozīme, ar ko sasniedzama likuma vienāda iztulkošana un piemērošana [938. (815.) p.], kā tas noteikts arī Civillik. ievada XXVI. pantā. Domājams, ka tieši sakarā ar šādu nepareizu agrākā 815. panta iztulkojumu no krievu Senāta puses, 1926. g. (Lik. kr. 84.), 938. (815.) panta redakcija grozīta, izteicot šādi: „Kasācijas departamenta spriedumi un lēmumi, kuriem ir principiāla nozīme tiesu prakses apvienošanā, ne mazāk kā reizi gadā izsludināmi pielikumā pie Valdības Vēstneša vispārējai zināšanai.“

Panta jaunā redakcijā vēl skaidrāki norādīts uz Senāta spriedumu informātīvo un vadošo raksturu. Tāda pat rakstura nozīme piemīt arī Tiesu iekārtas likumu 185. (259¹) pantam.

3. Jautājums, vai tiesnesi vispār var uzlūkot par tiesību avotu, atrisināms zināmā mērā atkarībā no tam, kādu lomu piešķir tiesnesim attiecībā pret likumu.²⁾ Pacelas jautājumi: a) vai šai tiesneša principiālai attiecībai pret likumu jābūt tīri mēchaniskai, kad tiesnesis uzskatāms par vienkāršu likuma piemērotāju, vai arī b) tiesnesim attiecībā pret likumu jāpiešķir zināmā mērā patstāvīga, radoša loma.

Šim jautājumam sevišķa nozīme gadījumos, kad, piemērojot zināmu normu noteiktam gadījumam, var rasties netaisnības apziņa.

Sakarā ar šo jāņem vērā, ka:

a) vispār taisnīgs lūkums atsevišķā konkrētā gadījumā tieši var būt netaisnīgs;

¹⁾ Latvijas Senāts savā 4. III. 1920. g. spriedumā Finanču Min. Tiešo nodokļ. dep. lietā paskaidrojis, ka Senāta spriedumi priekš tiesām ir formāli saistoši uz Civilproc. lik. 815. p. pamata tikai tās lietās, kurās tie taisīti.

²⁾ Sk. I. A. Покровский, Основные проблемы гражданского права, 1917, 64.—82. l. p.; Васильковский, Курсъ Гражд. процесса 1913 г. стр. 353 слѣд.; Гойхбаргъ: „Что такое пробѣль въ правѣ“ Вѣстн. Гр. Права 1916 г. № 3.; Ельашевичъ: „Изъ иностранныхъ журналовъ“, Ж. М. Ю. 1911 г. № 10.; Лазерсонъ: „Свободное судейское усмотрѣние“ — Право 1911 г. № 52.

b) likums, kas izdots zināmos apstākļos, kuŗos tas bijis pilnīgi attaisnojams, ar laiku, apstākļiem mainoties, var kļūt pavisam netaisnīgs;

c) likuma redakcija var būt ļoti neskaidra, ar lieliem trūkumiem un dēfektiem, jo likuma izdošanas laikā likumdevējam dažreiz nav iespējams paredzēt vienu otru tādu konkrētas nozāres parādību, kuŗa uzpeld tikai turpmākā ikdienišķā dzīvē un beidzot

d) dzīve vispār aizsteidzas likumdošanai priekšā un jau ilgu laiku pirms likumu izdošanas tiesnesim nākas sastapties ar tādām parādībām un notikumiem, kuŗi likumā nemaz vēl nav paredzēti un normēti.

Ko lai dara tiesnesis šādos gadījumos, kad summam jus var pārvērsties par summa injuria? Kā norāda prof. Pokrovskis, šie jautājumi cilāti no seniem laikiem un atrisināti dažādi, atkarībā no tā, kā zināmā laikmetā izturējusies sabiedrība, no vienas puses, pret rakstītām pozitīvām tiesībām un, no otras puses, pret dabiskām (jus naturale) tiesībām. Jus naturale¹⁾ vienmēr pielīdzināja jēdzienam aequitas — taisnība.

Visaugstāko pakāpi dabisko tiesību skola sasniedza XVIII. gadu simtenī, kas saprotams, ja ņem vērā, ka tā laika pozitīvās tiesības, izrietot no feodālās iekārtas, bija ārkārtīgi dažādas, nebija kodificētas un stāvēja tālu iepakaļ dzīves prasībām.

Tamdēļ tiesa, lai atvīrietotu iztrūkstošās tiesību normas, bieži savos spriedumos pieveda visu to, kas viņai likās izrietam no taisnības principa, no jus naturale.

Uzstādīja noteikumu: Si vero aequitas juri scripto contraria videatur, secundum ipsam (t. i. aequitatem) iudicandum est. Potius est jus naturale, quam principatus.²⁾

Bet sakarā ar to ļoti plaši attīstījās tiesu ieskata brīvība, neaprobežots tiesneša subjektīvisms; tiesai piemita patvarības raksturs un jēdziens par tiesībām, pēc kuŗām vajadzēja rīkoties, kļuva gluži miglains un nenoteikts.

¹⁾ Sk. Institutiones — L. 1. tit. 2, — kur par dabiskām tiesībām sacīts: „Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit, nam jus istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium... Hinc descendit maris atque feminae conjugatio, quam nos matrimonium appellamus; hinc liberorum procreatio et educatio: videmus etenim cetera quoque animalia istius juris peritia censerī“.

Tulkojumā: „Par jus naturale — dabiskām tiesībām sauc to, kam daba ir iemācījusi visus dzīvniekus, jo šīs tiesības piemīt netikai cilvēkiem, bet arī dzīvniekiem. No šejienes izriet vīrieša un sievietes biedrošanās, ko mēs saucam par laulību, bērnu dzimšana un viņu audzināšana, jo mēs zinām, ka arī citiem radījumiem ir pazīstamas šīs tiesības“.

²⁾ Ja taisnība pat izrādās pretrunā ar pozitīvām tiesībām, — arī tad nākas spriest pēc taisnības principa, priekšrocības pieder dabiskām tiesībām.

Turpretim bez skaidrām noteiktām tiesībām, bez dzīves parādību un attiecību normēšanas dzīve pārvēršas chaosā. XVIII. gadu simteņa angļu jurists Bentams, kurš uzstājās pret dabisko tiesību skolas pamatprincipiem, nosauc pēdējos par tiesībām, kurās pastāv valdīšanai par dzīvniekiem un tāpēc nav cilvēku cienīgas.¹⁾ Lieta nonāca tiktālu, ka tiesnešus, kas piemēroja šīs dabiskās tiesības, zobgalīgi dēvēja juris periti vietā par juris perditī.

XVIII. gadu simteņa beigās vienmēr stiprāk un stiprāk sajūta neapmierinātība ar tiesu plašo patvaļu, kamdēļ arī visas valstis cenšas palielināt tiesnešu atkarību no likuma.

Prūsijā Frīdrichs Lielais ar 1780. g. 14. aprīļa rīkojumu nodibināja sevišķu likumu komisiju, aizliedzot atsevišķām tiesām patstāvīgi iztulkot likumu. Šaubu gadījumos tiesnešiem vajadzēja griezties pie šīs komisijas. Šo rīkojumu jau 1798. gadā atcēla. Tiesas saņēma priekšrakstu izlemt lietas uz likuma vispārējās izpratnes pamata un par visām neskaidrībām ziņot tieslietu ministram, lai tās varētu novērst turpmākā likumdošanā. To tomēr neizpildīja.

Francijā revolūcijas laikā izdots 1790. gada 24. augusta likums pavēl tiesām griezties pie likumdošanas sapulces „toutes les fois qu'il s'agirait nécessaire d'interpréter une loi“, t. i. visos gadījumos, kad tiesas atrod, ka likuma iztulkošana ir nepieciešama.

Bet tas izrādījās par pilnīgi neizvedamu, kamdēļ papildināja Code civil. § 4,²⁾ (šo paragrafu pēc tam ietvēra mūsu C. pr. n. 12. (10.) pantā], aizliedzot apturēt lietas izspriešanu aiz likuma nepilnības, trūkumiem vai neskaidrības.

Austrijā 1786. g. tiesām tika pavēlēts šaubu gadījumos griezties pie monarha.

Krievijā pirms 1864. g. tiesu reformas Satversmes 65. pants noteica, ka likumi jāizpilda pēc viņu tiešas un burtiskas izpratnes, bez kaut kādiem grozījumiem vai paplašinājuma, bet Satversmes 52. pants, pirms 1864. gada tiesu reformas, pavēlēja visām tiesu iestādēm un amatpersonām neskaidrības vai pastāvošā likuma trūkuma gadījumos ziņot par to savai priekš-

¹⁾ Ce droit incertain par essence, droit sans commencement et sans but; droit, par lequel on gouverne les animaux et qui n'est pas digne des hommes.

²⁾ Code civil § 4. Le juge, qui refusera de juger sous prétexte du silence, de l'obscurité ou de l'insuffisance de la loi, — pourra être poursuivi comme coupable de déni de justice, t. i. tiesnesi, kas atteiktos tiesāt aizbildinoties ar likuma klusēšanu, neskaidrību vai nepilnību, var vajāt kā apsūdzētu par atteikšanos spriest taisnu tiesu.

niecībai, bet pēdējai šaubu gadījumā vajadzēja ziņot par to Senātam vai ministriem pēc piederības.

Rezultātā sakrājās milzums neizšķirtu lietu, kamdēļ 1864. gadā pie Tiesu nolikumu sastādīšanas Civilproc. nol. 12. (10.) pants šo noteikumu atcēla.

Saprotams, ka visi šie noteikumi radās kā reakcija pret galējo aizraušanos ar dabisko tiesību principu 18. g. simtenī. Un lūk 19. gadu simtenī teorijā nodibinājās apmēram sekoši vispārēji juridiskās hermeneitikas (iztulkošanas) principi:

Tiesnesis var brīvi izvēlēties paņēmienu likumu patiesās izpratnes noskaidrošanai. Nesaistīts ar likuma burtu, viņš vispirms var piemērot loģisko iztulkojumu, t. i. pēc likuma gara, pēc tam sistematisko iztulkojumu, sakarā ar konkrētā likuma vietu starp citām normām. Bez tam, tiesnesim ir tiesība iztulkot likumu, ņemot par pamatu tā izcelšanās vēsturi, — t. i. vēsturiskais iztulkojums, raugoties uz mērķi, kuŗu likums ir spraudis.

Ja piemērojot šās metodes izrādās, ka likuma vārdi ir šaurāki vai plašāki par viņu īsto saturu, tad tiesai jāpieņem aprobežojošs (interpretatio restrictiva) vai paplašinošs iztulkojums (interpretatio extensiva).

Ja doto gadījumu likums tieši neizšķir, tad tiesnesim ir jāpiemēro analogisks likums (likuma analogija), bet ja tāda analogiska likuma nav, tad jāgriežas pie likumdošanas vispārējās izpratnes un viņas gara (tiesību analogija).

Katrā ziņā izveidojās pamatprincips, ka vienīgi likums var būt par tiesas sprieduma avotu. Nekāda likuma izlabošana vai papildināšana ar dabisko tiesību (jus naturale) noteikumiem nav atļauta. Gandrīz visā 19. gadu simtenī rikojās pēc šā principa.

19. gadu simteņa beigās un 20. gadu simteņa sākumā, sakarā ar paātrināto dzīves progresu un jaunu tiesisku attiecību izcelšanos, pamazām un nemanot rodas virziens, kas atkārtoti agrākos aizrādījumus uz likumu nepilnību, uz viņu palikšanu iepakal dzīvei, kā arī uz to, ka tiesnesis nevar būt loģiska mašīna, kas automātiski izstrādā savus spriedumus, ka tiesneša darbībai jābūt radošai un ka tāpēc jāpaplašina tiesneša ieskata brīvība.

Sakarā ar šo uzskatu arī likumdošanā vērojama tendence izteikt likumu vairāk vispārējā, nenoteiktā formā, atļaujot tiesas brīvam ieskatam šīs vispārējās, nenoteiktās normas aizpildīšanu. Parādījās tā sau-

camie elastīgie „k a u č u k a“ p a n t i, kas dod tiesnesim plašas iztulkošanas iespēju un ievērojamu ieskata brīvību. Tiesnešu ieskata brīvības paplašināšanu izveda pa daļai vācu BGB un krievu civillikumu projektā, kuŗš uzstādīja pamatprincipus:

- 1) likumam jābūt taisnīgam,
- 2) likumam jācenšas nevis pēc formālās, bet materiālās patiesības,
- 3) likumā jāpiešķir tiesai pēc iespējas plaša ieskatu brīvība.

Šveicē zem tiesnešu brīvības ieskata paplašināšanas lozunga iespaida radās Šveices ZGB. § 1;¹⁾ tanī pašā garā tagad Austrijā iztulko Austrijas civillikumu § 7.²⁾ Visur novērojama tiesnešu ieskata brīvības paplašināšanās tendence. Tiek uzstādīts lozungs par brīvām tiesībām (Freies Recht).

Tomēr jāatzīmē, ka šis virziens gan neiet tik tālu, kā agrākā dabisko tiesību skola, un plašāka tiesību iztulkošana un tiesnešu ieskata brīvības paplašināšana tiek pielaista pa lielākai daļai vienīgi likuma neskaidrības un nepilnības gadījumos (skat. Šveices ZGB. § 1 un Austrijas ABGB. § 7).

Vienā laikā ar šo brīvo tiesību tendenci izveidojās ieskati:

1) Ka nepieciešama stingra tiesnešu personīgā sastāva izlase. Tiem jābūt izcilus īpašību cilvēkiem.

2) Ka tiesnesim pie ieskata brīvības nepieciešams vēl kāds objektīvs kritērijs, kā: a) taisnība (Billigkeit), b) jēdziens par kultūru (was die Kulturentwicklung fordert), c) nature de choses (lietu daba), d) sabiedriska tiesiska apziņa, e) sociāls ideāls (Gemeinschaft des freiwillenden Menschen, Grundsatz des Achtens, Grundsatz des Teilnehmens), f) interešu apsvēšanas teorija (Interessenabwägung).

Tomēr visi šie kritēriji ir pavisam neskaidri. Katrs tiesnesis atkarībā no saviem personīgiem ieskatiem var tajos ielikt to vai citu saturu.

¹⁾ ZGB § 1. „Das Gesetz findet auf alle Rechtsfragen Anwendung, für die es nach Wortlaut oder Auslegung eine Bestimmung enthält. Kann dem Gesetze keine Vorschrift entnommen werden, so soll der Richter nach Gewohnheitsrecht und, wo auch ein solches fehlt, nach der Regel entscheiden, die er als Gesetzgeber aufstellen würde. Er folgt dabei bewährter Lehre und Ueberlieferung“.

²⁾ ABGB § 7. Lässt sich ein Rechtsfall weder aus den Worten, noch aus dem natürlichen Sinne eines Gesetzes entscheiden, so muss auf ähnliche, in den Gesetzen bestimmt entschiedene Fälle, und auf die Gründe anderer damit verwandten Gesetze Rücksicht genommen werden. Bleibt der Rechtsfall noch zweifelhaft, so muss solcher mit Hinsicht auf die sorgfältig gesammelten und reiflich erwogenen Umstände nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen entschieden werden.

Šāda aina atklājas aplūkojot jautājumu, vai tiesnesis vispār var būt par tiesību avotu.

Kas attiecas uz mūsu procesuālām tiesībām, tad mūsu likums neatzīst tiesnesi par tiesību avotu. Pie mums tiesnesis saistīts ar Civīlproc. nol. 11. (9.) pantu un tur, kur likuma nav, viņam savs spriedums jāpamato uz likuma vispārējo izpratni un garu.

Mūsu tiesnešiem piešķirta tikai daudz maz plašāka likuma iztulkošanas tiesība un iespēja nepilnības vai trūkumu gadījumā piemērot vispārējus noteikumus, kā arī analogiju¹⁾. Ļoti nīcīgs ir to gadījumu skaits, kad procesuālais nolikums piešķir tiesnesim brīvu ieskatu tiesības. [185.—186. (135.¹—136.), 695. (595.), 809. (706¹.)].

Vienīgi sīkākos iekšējās iekārtas jautājumos paši tiesu varas organi pa daļai var noteikt tādu procesuālo darbību kārtību, kuras nav noteiktas likumā.

Visu ārējo tiesāšanas kārtību normē likums (T. iek. lik. 8. (9.) p.), bet iekšējās iekārtas normēšanai tiesai ir tiesība izstrādāt savu kārtības rulli [T. iek. lik. 107. (166.) p.].

Tur, kur procesuālās tiesības nav kodificētas un nav ievestas stingrās formālās robežās, tur tiesu iestāžu autonomijai piešķirtas plašas tiesības. Tā bij. Baltijas vecām pirmsreformas tiesām, kā Hofgericht'am un Maģistrātam, bij plašas tiesības izdot darbvedības noteikumus. (Skat. piem. Viet. lik. kopoļ. I. daļas 311., 458. p., 17. pktu, 857. p. 5. pktu un cit.).

1) Tagad, saskaņā ar Tiesu iekārtas likumu 37. (74-a) un 107. (166.) p. p., pašām tiesu iestādēm atļauts izstrādāt sev sevišķus kārtības rullus (наказы) [T. iek. lik. 109 (168.) — 114. (173.) p.], kuri tomēr nedrīkst būt pretrunā ar likumu un vispārējo kārtības rulli. Miertiesnešiem kārtības rullus sastāda uz apgabaltiesu rīkojumu; apgabaltiesas lūko tos cauri, piedaloties ne mazāk kā pusei no visiem attiecīga apgabala miertiesnešiem, un caur priekšsēdētāju iesniedz tieslietu ministram apstiprināšanai.

2) Tieslietu ministram ir tiesība izdot vispārēju kārtības rulli [T. iek. lik. 108. (167.) p.]. Tomēr tāda kārtības rullja nav bijis ne Krievijā, ne Latvijā, lai gan jau krievu laikā tā sastādīšanai bija daudz materiāla.

3) Tieslietu ministris pēc vienošanās ar finanču ministri un dažreiz ar valsts kontrolieri izdod noteikumus par tiesā ienākošo naudas summu pieņemšanas, glabāšanas un izdošanas

¹⁾ Skat. šinī jautājumā arī Васильковскій: „Учение о толковании и применении гражданскихъ законовъ“ 1901 г.

kārtību, kā arī noteikumus par norēķinu un grāmatvešanas kārtību [C. pr. n. 977. (853².), 979. (853⁴.) un 982. (853³.) p.].

4) Tieslietu ministriem ir tiesība izdot noteikumus par tiesu amatu kandidātiem [T. iek, lik. 365. (419¹.) p.].

5) Tieslietu ministriem pēc vienošanās ar finanču ministri ir tiesība noteikt atlīdzības taksu zvērinātiem tulkiem (T. iek. lik. 426. p. 1914. g. izd.).

6) Tieslietu ministrijai ar Senāta piekrišanu ir tiesība izdot instrukciju 6. XII. 1918. gada noteikumu paskaidrošanai (Lik. kr. 1919. g. 10.; 12. p.)¹⁾

7) Senāta departamenti savās apvienotās sapulcēs, uz tieslietu ministra priekšlikumu, var izspriest jautājumus, kuŗus tiesu un administratīvās iestādes izšķir nevienādi, vai kuŗi rada šaubas par pareizu likuma piemērošanu [T. iek. lik. 60. p. 4. pkt. (160. p. 14. pkts pēc 1914. g. izd.) un 185. (259⁴.) p.].

Pēc sava satura procesuālie likumi var būt:

1) absolūti — ar aizliedzošu vai pavēlošu raksturu, kur privātas personas griba neko nevar grozīt [piem., C. pr. n. 16. (12.), 26. (18.) un 463. (371.) p.];

2) dispozitīvi, atļaujoši, kur no pašas personas atkārtājas izlietot vai neizlietot tiesību, prasīt likuma piemērošanu vai nē, [piem. C. pr. n. 462. (370.) un 661. (571.) p.]. Mūsu Civilprocesa nolikums nedod skaidras atšķirības pazīmes absolūto un dispozitīvo likumu atšķiršanai un bieži neaizrāda, kādu pantu neievērošana izsauc procesuālo darbību spēkā neesamību.

§ 21. Likuma iztulkošana.

Kas attiecas uz likuma iztulkošanu, tad šeit, papildinot agrāk sacīto, vispirms jāatzīmē, ka jurista uzdevums tiesā pirmā kārtā atrast attiecīgu pareizu normu, kas atbilstu konkrētam gadījumam. Ja faktiskie apstākļi tiesā konstatēti pareizi, t. i., ja tiesā noskaidrotais pilnīgi pareizi atspoguļo pagātnes notikumus un parādības, kuŗu dēļ radās nepieciešamība griezties pie tiesas, tad pareizi uzmeklētās normas piemērošana konkrētam gadījumam gala rezultātā novedīs pie pareiza un taisnīga sprieduma, kas pilnīgi apmierinās ir tiesu, ir puses. Ja

¹⁾ Tādu instrukciju par valsts valodas lietošanu bij izdevis tieslietu ministris 21. XII. 1921. g. ar Senāta piekrišanu. Saskaņā ar šīs instrukcijas 3. punktu advokātiem, kuŗi praktizēja tiesā jau līdz 18. XI. 1918. g., bij dota iespēja līdz 1. I. 1923. g. ar tiesas atļauju dot mutiskus paskaidrojumus tiesai arī krievu valodā. 22. XII. 1922. g. tieslietu ministris pagarināja šo termiņu uz nenoteiktu laiku, bet Senāts 23. I. 1923. g. šo rīkojumu atcēla.

piemērotu normu aiz likumu neskaidribas, trūkuma vai pret-ruņas atrast nevār, tiesai šā iemesla dēļ nav tiesības atsacīties lietu izspriest [C. pr. n. 12. (10.) p.], bet gan jāizspriež lieta uz vispārējā ratio legis pamata [11. (9.) p.]. Tiesai dota iespēja iztulkojot kā materiālo, tā arī procesuālo likumu. Šī iztulkošana pa-dota vispārējiem noteikumiem par iztulkošanu — gramatisko (likuma teksta un burtu iztulkošanu), sistēmatisko (pēc vietas, ko likums ieņem un sakarā ar citiem), loģisko (likuma jēguma un gara iztulkošana) un vēsturisko. Saprotams, ka likumdoša-nas motīviem un pie likuma izdošanas dotiem paskaidroju-miem, par cik tie atspoguļojušies pašā li-kumā, — var būt liela nozīme, jo tos parasti uzskata itkā par pašā likumdevēja autentisko iztulkojumu — interpretatio authentica seu legale.¹⁾

Mūsu procesuālie likumi pa lielākai daļai izrietējuši no motīviem, kas pievēsti krievu Valsts kancelejas izdevumā. (Издание Государственной Канцелярии.)

Kā procesuālā likuma iztulkošanas pie-mēru var pievēst Civīlproc. nol. 930. (813.) panta pēdējo daļu, kuŗu nevar iztulkot burtiski. Ka-sācijas sūdzības tiek pieņemtas arī tad, ja tās iesniedz otro vai trešo reizi, bet šis pants nozīmē to, ka ja Senāts reiz jau devis zināmā lietā savu paskaidrojumu, tad viņš nevar pēc tam mainīt savu ieskatu šinī pašā lietā, kuŗu otrā instance iz-spriedusi uz Senāta dotā paskaidrojuma pamata.

Sevišķi jāuzmanās, kad Senāta paskaidrojumus piemēro citām lietām. Senāta uzstādītā zināmā tiesiskā teze bieži vien ir slēdziens no visu lietas apstākļu kopuma, kas otrā lietā var būt pavisam citāds.

Blakus likuma iztulkošanai atļauta arī analogija, — ubi eadem ratio, ibi eadem dispositio, t. i., ja konkrētam gadījū-mam nevar atrast tieši atbilstošu likumu, tad var piemērot citu likumu, kas visvairāk atbilst šim gadījumam.

¹⁾ Tomēr, kā pareizi norāda Vīnes prof. Dr. H. Sperl, (Lehrbuch der Bürgerlichen Rechtspflege 1925 I B. S. 27): Es ist falsch von einem Willen des Gesetzgebers zu reden. Nur von einem Willen des Gesetzes dürfen wir sprechen. Das Gesetz ist eine von allen Willungen irgendwelcher Gesetzesurheber abgetrennte selbstständige Objektivation, die aus sich heraus verstanden und ausgelegt werden muss. Dafür sind nun die Materialien wichtige Belehrungsmittel. Sie zeigen die innere Entstehungsgesichte des Gesetzes auf, teilen mit, wie die Gesetzesworte vorerst geplant, dann geändert, umgeformt und endlich fest-gelegt worden sind.

Pēc prof. Dr. Wach'a teorijas: in den Materialien ist ein urkundliches Zeugnis der Entstehungsgeschichte des Gesetzes, das wichtigste Hilfsmittel für seine historische Auslegung zu sehen.

Piemēram var aizrādīt uz C. pr. n. 1554. (1935.) p. piemērošanu arī gadījumos, kad tiesa atzīst personu par vājprātīgu, jo speciālas normas, kas paredzētu šo lēmumu publicēšanu, nav [1544. (1924.) p.].

Likumu interpretācijas darbībā juristam jāturas tomēr zināmās robežās. Viņam vispār jābalstas uz pastāvošām tiesībām [C. pr. n. 11. (9.) p.]. Mūsu likums aizliedz tiesnesim kā radīt jaunas tiesības, tā jo vairāk grozīt vai atcelt pastāvošās normas. No otras puses, tomēr, zināmā laikā izdotās normas nevar saistīt ar laiku un ar viņu izdošanas laikā pastāvējušiem dzīves apstākļiem. Likumdevējs izdod likumus nākošam laikam, un kādreiz izdotās normas nevar uzskatīt par stingušām un saistītām uz visiem laikiem ar tiem dzīves apstākļiem, kādi pastāvēja likuma izdošanas laikā. Dzīve iet lieliem soļiem uz priekšu; rodas jaunas attiecības, bieži tādas, kuŗas likuma izdošanas laikā likumdevējam nevarēja pat ienākt prātā. Šādos grūtos gadījumos tiesnesim, lai nepārkāptu C. pr. n. 10. (12.) panta noteikumu, bieži jārikojas pēc likumu vispārējā, plašā jēguma un gara (ratio legis et juris).¹⁾ Kā aizrāda Konrāds Helvigs,²⁾ tiesības jāmeklē un jāpiemēro, izejot no tagadnes prasībām, bet nevis no tā, ko bieži dēvē par likumdevēja gribu, kuŗam šādos gadījumos parasti arī uzliek atbildību par tiesas netaisno spriedumu.

Nav jāaizmirst, ka tiesiskai dzīvei, praksei un zinātnei jāņem dalība un tās faktiski arī ņem dalību sīkā kā tiesiskās kārtības izveidošanā. Augstais un grūtais tiesas uzdevums izpaužas taisnības reālizēšanā tiesību robežās. Kas zīmējas uz procesuālām tiesībām, — tad, lai gan viņām piemīt vairāk formāls raksturs, kas ierobežo tiesas un pusu darbību ar noteiktām formām un termiņiem, bet tikai ar nolūku noteikt stingru, stabilu procesuālo darbību kārtību. Katrā ziņā nepareiza ir tāda procesuālo likumu iztulkošana, kuŗa vienā vai otrā procesuālā normā cenšas saskaņot tikai slazdu priekš prāvnieka.

Stingri formāliem procesa noteikumiem pastāvot, bez šaubām, ir iespējamas šo normu kollizijas ar materiālo tiesību principiem, ar materiālās taisnības principiem, un šeit tiesneša stāvoklis var būt ļoti grūts. Atrast šeit kādu vispārēju no-

¹⁾ Pēc prof. Fedorova domām (Введение в курс. Гражд. права Прибалт. губ. 1898. г. I. p. 68), ja nav iespējams izlietot analogiju, tiesai, kuŗa vadās no Civilproc. nol. 9. un 10. p., jāpamato savs spriedums uz likuma vispārējā jēguma, radot, kā teikt, uz vispārējiem principiem, kas likti likumdošanas pamatā, jaunu normu.

²⁾ System des deutschen Civilprocessrechtes I S. 12 und 13.

teikumu diezin vai ir iespējams). Saskaņā ar krievu Senāta Civ. kasāc. departamenta paskaidrojumiem (1905. g. № 52., 1900. g. № 62), izspriežot patstāvīgus gadījumus, tiesnesim vienmēr nepieciešama taisnības sajūtas palīdzība; tomēr vispārējās taisnības apsvērumi nedrīkst runāt pretīm pastāvošā likuma noteiktai domai, jo strīdus jautājumos par civīlām tiesībām vienīgi likums var dot pamatu taisnības atšķiršanai no netaisnības (sk. Sen. spr. 1912. g. № 129 un 1886. g. № 77).

Kā Zauers (Grundlagen des Processrechts) pareizi aizrāda — sasniegt ideāli pareizu, taisnīgu spriedumu cilvēku tiesa nespēj. Vispirms bijušo faktisko apstākļu noskaidrošanai ir nepieciešama katra atsevišķa gadījuma tik pilnīga individuālizācija, kāda tiesnesim nav sasniedzama. Priekš tam viņam nav ne laika, ne vajadzīgā aparāta; arī pats cietušais, kas griežas pie tiesas, nav spējīgs dot ideāli pareizu notikuma ainu, jo viņa uztvērumis būs subjektīvs, un šis subjektīvisms, bez šaubām, atspoguļosies viņa atstāstījumā, kāpēc pēdējais nekad nevar būt absolūti pareizs. Tāpat saprotams, ka arī pat vistaisnīgāko un godīgāko aculiecinieku nostāstā par notikumu nevar neatspoguļoties šis subjektīvisms, kas vienmēr atkarāsies no personas lielāka vai mazāka jūtīguma, nervozitātes, temperamenta, novērošanas spējas, atmiņas un daudziem citiem tīri subjektīviem faktoriem.

No otras puses, pašām tiesībām, likumam, kas jāpiemēro dotā gadījumā, t. i. jākonkretizē, vienmēr piemīt vispārējs, bet ne individuāls raksturs. Likums rēķinas tikai ar vispārējiem normāliem, parastiem, bet ne ārkārtīgiem gadījumiem, kurus tik bieži nākas tiesnesim izspriest. Likums paredz viduvēju cilvēku, kāda īstenībā nav. Dzīvē bieži ir gadījumi, kas ar savām īpatnībām tiktāl atšķiras no likumā paredzētā vispārējā abstraktā gadījuma, ka likuma piemērošana vai nepiemērošana šādiem konkrētiem gadījumiem bieži var

¹⁾ Atsevišķi juristi, piem. Zauers (Grundlagen des Processrechts) atrod, ka im allgemeinen wird man davon auszugehen haben, dass die Verwirklichung der materiellen Gerechtigkeit im Einzelfall höher steht, als die Befolgung der Normen, besonders in den Fällen, die nicht zu den typischen gehören und demgemäß mit aller Vorsicht die folgenden Sätze aufstellen dürfen: die Entscheidung ist nach dem Zweck zu treffen, soweit der Geist der Rechtsordnung es zulässt; bei unzweideutigen Willen des Gesetzes muss der Rechtsnorm der Vorzug gegeben werden, sofern nicht das von diesen formellen Standpunkt gewonnene Ergebnis ein für das allgemeine Rechtsempfinden geradezu unerträgliches sein würde. Also im letzteren Falle hat der Richter scheinbar contra legem zu entscheiden.

pat novest pie netaisnīga sprieduma. Saprotams, ka daudz atkarājas no tiesneša spējām un prasmes likumu pareizi iztulkot un piemērot vai nepiemērot līdzīgam individuālam gadījumam, bet tik plaša likuma iztulkošana tiesnesi gandrīz tuvina likumdevējam un pat ir bīstama, jo no otras puses dod vaļu patvaļībai.

Beidzot nevar neatzīmēt, ka arī pašai zinātnei, mūsu zināšanām piemīt vispārmošs raksturs. Katra parādība ir individuāla. Absolūti vienādu lietu nav. Vienīgi zinātne viņas vispārina un nolīdzina. Mūsu valodai, mūsu domu izteiksmes līdzekļiem trūkst fotografiskas precizitātes. Tāpēc prasītāja apgalvojums, viņa uzdotie pierādījumi, taisītā sprieduma redakcija, cik nevainojami tie arī nav, vienmēr izrādas, salīdzinot ar dzīvi un ar faktiskiem lietas apstākļiem, zināmā mērā sagrozītā un nepareizā apgaismojumā. Ne tikai pat vispilnīgākā un skaidrākā liecinieka liecība nevar fotografiski attēlot notikumu, bet arī fiksējot šādu liecību protokolā grūti izvairoties no sagrozījumiem, jo aculiecinieka dzīvo vārdu ar viņa intonāciju, mimiku nekad nevar pilnīgi un pareizi attēlot.

Ievērojot sacīto jāatzīst, ka ideāli pareizs spriedums, kas atbilstu visiem notikuma sīkumiem, nav iespējams. Labākā gadījumā mēs varam runāt tikai par relatīvi pareizu un taisnīgu procesuālu spriedumu. No šā viedokļa, kā aizrāda arī Zauers, atļaisnojami Lesinga vārdi, ka taisnība mājo vienīgi pie Dieva, bet cilvēkam dota tik iespēja uz to tiekties.

§ 22. Procesuālā likuma piemērošana laikā, vietā un personām.

I. **Procesuālā likuma piemērošana laikā.**¹⁾ Materiālās tiesībās pastāv vispārējs noteikums, ka juridiskai attiecībai piemērojamas tās normas, kuŗām spēkā esot šī juridiskā attiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies, t. i. tā laika un vietas normas, kad un kur radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies viena vai otra tiesība. (Salīdz. Civillik. ievada XIII.—XV. p.). Šāds noteikums ir nepieciešams, lai radītu iegūto tiesību stingrumu un pastāvību. No šā viedokļa raugoties, tiesai bieži nākas piemērot jau atcēlās materiālo tiesību normas, kuŗas tomēr bijušas spēkā norisinoties pagātnē kādiem notikumiem, kas bieži vien nonāk tiesas apspriešanā pēc ilgāka laika, un ar kuŗām tanī laikā

¹⁾ Проф. Гольмстенъ, Учебникъ русск. Гражд. Судопр. изд. 4 стр. 15 и слѣд.; Проф. Васъковскій, Учебникъ Гражд. Процесса 1917 г. стр. 11, 12.

pusēm bija jārēķinās. No tā dažreiz taisa slēdzienus, itkā procesuālam likumam piemīt atpakaļējs spēks. Bet šāds slēdziens ir nepareizs un rodas no tam, ka sajauc materiālās normas ar procesuālām. Procesuāliem likumiem patiesībā piemērojams tas pats vispārējais noteikums, ka viņiem ir spēks tikai uz nākošo laiku un nav atpakaļēja spēka, t. i. noteikums par jaunā likuma spēku attiecībā uz visiem turpmākiem gadījumiem un viņa bezspēcību attiecībā uz visiem pagājušiem gadījumiem. Citiem vārdiem, katrs jaunizdots procesuāls likums piemērojams visām tām procesuālām darbībām, kuŗas tiesai vai pusei nākas izdarīt lietā pēc norādītā jaunā procesuālā likuma izdošanas. Pilnīgi saprotams, ka tas apstākļi vien, ka zināma materiāla tiesbattiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies spēkā esot vecām, vēlāk atceltām procesuālām normām, nevar būt par pamatu, lai, caurlūkojot tiesā šo materiālo tiesbattiecību, piemērotu vecās procesuālās normas, kuŗas likumdevējs atzinis par novecojušām un mazāk noderīgām taisnības sasniegšanai kā jaunās.

Pie tam likumdevējs parasti jau iepriekš ņem vērā, lai puse ar jauna procesuāla likuma ieviešanu nezaudētu kādas svarīgas, sakarā ar iesākto procesu iegūtas tiesības (agrākās noraidījumu tiesības, agrākais pierādīšanas veids vai agrākie pārsūdzības termiņi). Jāņem vērā, ka katrā procesā jāšķiro divas dažādas tiesiskas attiecības:

- 1) strīdamā materiāli-tiesiskā, kuŗai piemērojami materiālie likumi un
- 2) procesuāli-tiesiskā, kuŗai piemērojami procesuālie likumi.

Izšķirot jautājumu par jaunā procesuālā likuma piemērošanu, materiāli-tiesisko attiecību rašanās momentam nevar būt nekādas nozīmes.

Tā kā procesuālā likuma mērķis ir atrast taisnību un patiesību, tad, saprotams, jaunais procesuālais likums, tiklīdz tas stājies spēkā, tūlī arī piemērojams turpmākām procesuālām darbībām, kaut arī prasības lieta iesākta pirms jaunā likuma izdošanas. Nepieciešams vienīgi, lai jaunais procesuālais likums nepārgrozītu un neatņemtu pusei procesā tādas procesuālas tiesības, kuŗas viņai bijušas lietas iesākšanas brīdī tiesā. Parasti likumdevējs, jauno procesuālo likumu izdodot, šo apstākļi, kā jau iepriekš aizrādīts, ņem vērā un izdod arī sevišķus pārejas noteikumus¹⁾.

¹⁾ Piem. skat. Правила о приведеніи въ дѣйствиіе законоположеніи о преобразованіи судебной части и крестьянскихъ присутственныхъ мѣстъ въ Прибалтійскихъ губерніяхъ, изд. Мин. юстиціи 1890, г. 619.—713. lpp.

Attiecībā uz dažādā laikā izdotu procesuālu likumu kolīziju pastāv trīs teōrijas:

1) procesuālas vienības teōrija, pēc kuras process uzskatāms par nedalāmu un nepārtrauktu vienību; šajā gadījumā līdz lietas nobeigšanai jauno procesuālo likumu nevar piemērot;

2) procesuālo stadiju teōrija, saskaņā ar kuru viss process dalās stadijās; jaunais likums piemērojams tikai pēc tam, kad process ieiet jaunā stadijā;

3) procesuālo darbību teōrija, pēc kuras katra procesuāla darbība padota tam procesuālam likumam, kurš spēkā darbības izdarīšanas laikā.

Pēdējā teōrija tagad pieņemta gandrīz visur un atzīta par vislietderīgāko, jo ar katru jaunu procesuālu likumu domāts uzlabot agrāko likumu, kamdēļ arī vēlams jauno likumu piemērot pēc iespējas tuvākā laikā.¹⁾ Tamdēļ, ja, pamatojoties uz veco likumu par liecinieku noraidīšanu (C. pr. n. 373. p.), daži liecinieki, kā noraidīti, pirmā instancē nav nopratināti, tad tos var nopratināt otrā instancē, jo 1930. g. novele atcēlusi liecinieku noraidīšanu. No otras puses, ja, vecam C. pr. n. 719. p. spēkā esot, uzaicinātais atbildētājs neierastos, tad viņam tiesas spriedumā nevarētu piemērot jaunā 824. (719.) pantā paredzēto sankciju, kaut arī spriedumu taisītu spēkā esot jaunam 824. (719.) p.

II. Procesuālā likuma piemērošana vietā.²⁾ Likumi var būt: 1) nacionāli, kas ir spēkā tikai pašu valsts robežās, un 2) ārzemju, kas ir spēkā citas valsts robežās. Nacionālie likumi, savkārt, var būt: a) vispārēji, kas spēkā visā valsts teritorijā, vai lielākā viņas daļā un b) vietējie, kas spēkā tikai dažās valsts daļās.

Izdodot 1930. g. noveles (Lik. kr. 100.), likumdevējs paredzējis viena mēneša garu spēkā stāšanās laiku, skaitot no to publicēšanas, dodot tādā kārtā ieinteresētām personām iespēju iepriekš iepazīties ar jaunām normām un piemēroties tām.

¹⁾ Jauns procesuāls likums gan ir piemērojams tūlīt pēc viņa spēkā stāšanās, ja arī prāvnieku materiālās juridiskās attiecības būtu nodibinājušās un strīds sakarā ar šām attiecībām būtu izcēlies pirms jaunā procesuāla likuma spēkā stāšanās; no šī principa tomēr nebūt neizriet, ka jaunam procesuālam likumam būtu it kā atpakaļejošs spēks. tai ziņā, ka viņš būtu attiecināms arī uz tādiem procesuāliem aktiem, kuriem bija jānotiek vecā likuma pastāvēšanas laikā; taisni otrādi, katrs procesuāls akts apspriežams tikai pēc tiem likumiem, kuri bija spēkā šā akta izpildīšanas laikā. (L. S. s. 25. X. 1929. g., Skultes I., Nr. 455.)

²⁾ Гольмстенъ: Учебникъ русск. Гражд. Судопр. 1907.г. 20 un sek. lpp.; Энгельманъ: Курсъ русск. Гражда. Судопр. 1912. г. 67.—69. lpp.

Tā, Latvijā par vispārējiem likumiem uzskatāmi tie, kas ir spēkā un piemērojami visā vai lielākā valsts teritorijas daļā, bet piem. Kriev. lik. kop. X. sēj. 1. d. noteikumi, kuŗi kā civillikumi ir spēkā tikai Latgalē, uzskatāmi tagad par vietējiem likumiem.¹⁾

Procesuāliem likumiem, kas nosaka to formālo kārtību, kuŗa jāievēro tiesai un pusēm, ir saistošs spēks tikai attiecībā uz tās valsts tiesām, kuŗā tie izdoti („lex fori“), bet ārpus šīs valsts robežām tiem spēka nav. (Sal. Kr. s. spr. 1870. g. № 11). Bet ja vienas valsts atsevišķiem apgabaliem izdoti dažādi procesuālie likumi, tad katrā apgabalā ir spēkā tie likumi, kuŗi īpaši tam izdoti (Kr. sen. spr. 1905. g. № 1), t. i. procesuāla likuma spēks aprobežojas ar to teritoriju, kuŗai tas izdots.

Materiāla tiesībattiecība var rasties arī citas valsts teritorijā, un ar to jārēķinās arī ārpus šīs valsts robežām, bet no šām materiāli-tiesiskām attiecībām cēlušos strīdu caurskatīšanas kārtība vienmēr nosakāma pēc tā procesuālā likuma noteikumiem un formām, kuŗām padota zināma tiesa t. i. pēc nacionālā likuma. Piem. līgums slēgts ārzemēs, Londonā. Šā līguma spēku, nozīmi un formu var apspriest pēc Anglijas materiāliem likumiem arī Latvijā saskaņā ar C. pr. n. 552. (464.) un 812. (707.) pantu, bet ja prasību pēc šā līguma celtu Rīgā, tad, zīmējoties uz šīs prasības caurlūkošanas kārtību tiesā, piemērojami tie Latvijas procesuālie likumi, kas spēkā tajā vietā, kur darbojas tiesa, pie kuŗas puse griezusies. Tamdēļ arī šajā gadījumā šķirojami procesuālie un materiālie likumi. Materiāli-tiesiskā attiecība un ar to saistītās materiālās sekas apspriežamas pēc viņu izcelšanās un izpildīšanas vietas likumiem (Civīllik. ievada XXXVI. p.), bet no procesuāliem likumiem vienmēr ir piemērojams tas, kuŗš spēkā tiesas darbības vietā (lex fori), un katra tiesa var piemērot vieniģi savas nacionālās procesuālās tiesības.

Pēdējais noteikums spēkā arī attiecībā uz vietējiem likumiem. Ja zināmam apgabalam radīti vietējie procesuāli likumi, tad šīnī apgabalā tiesa var piemērot tikai savus vietējos procesuālos likumus, kaut arī caurlūkojamā materiāli-tiesiskā attiecība radusies citas teritorijas materiālo likumu darbības sfairā. Ja pēc Latgalē noslēgta līguma prasība celta Rīgā, tad šīnī gadījumā jāpiemēro tie procesuālie likumi, kas noteikti Rīgas ap-

¹⁾ Pretējs stāvoklis bija Krievijā, kuŗas lielākā teritorijas daļā spēkā bijušo X. sēj. 1. daļu uzskatīja par vispārēju, bet Vietējo civillikumu III. daļu par vietēju likumu.

gabaltiesai, bet pats līgums, viņa spēks, nozīme un forma jā-
 apspriež nevis pēc Civillikumiem, bet gan pēc X. sēj. 1. daļas
 noteikumiem, saskaņā ar kuŗiem puses līgumu noslēgušas. No
 otras puses, Latgalē piem., agrāk nebij pazīstams prasību
 iepriekšēja nodrošināšanas institūts, kamdēļ, ja bij sai-
 stība, kas bij izpildāma Jelgavas apgabaltiesas apgabalā un ja
 prasītājs aiz likumā [C. pr. n. 682. (1824.) p.] paredzētiem ap-
 stākļiem vēlejas nodrošināt šas saistības izpildīšanas iespēju
 vēl pirms tās termiņa iestāšanās, tad viņam bija tiesība lūgt
 Jelgavas apgabaltiesu, kuŗas apgabalā dzīvoja atbildētājs, no-
 drošināt nākamā izpildījuma iespēju, uzliekot arestu uz nākošā
 atbildētāja Latgalē atrodošos mantu, kaut arī Latgalē tajā laikā
 iepriekšēja nodrošināšana pirms prasības celšanas, kā vispārējs
 noteikums, nebija pazīstama.

Lai gan piekritības princips stingri norobežo katras tiesas
 darbības aploku, un katra tiesa savā darbībā ir pilnīgi patstā-
 vīga [C. pr. n. 336. (229.) p.], tomēr viņu darbība nebūt nav
 nesaskanīga, jo viņas savā darbībā uzglabā ciešu iekšēju sa-
 karu un kontaktu. Šis iekšējais sakars izpaužas ne tikai pa-
 sīvā veidā, kad katra tiesa ievēro principu par neiejaukšanos
 otras tiesas darbībā, t. i. piekritības principu [C. pr. n. 309. (203.)
 315. (209.), 316. (210.), 318.—324. (212.—217.), 327.—330. (220.—
 223. p.), 661. (571. p.) 1. pkts, 675. (584. p.) 1. un 2. pkt.], bet arī
 aktīvi, kad viena tiesa sniedz otrai vajadzīgo palīdzību. Šī pa-
 līdzība izpaužas: **a)** kad viena tiesa ar otras vidūtājību izsniedz
 pavēstes, paziņojumus vai citus rakstus pusei, kas dzīvo šis
 otras tiesas apgabalā [384. (279.) p.]; **b)** kad vienas tiesas uz-
 devumā otra izdara visas tās, pārbaudei vajadzīgās darbības,
 kuŗas nav iespējams izdarīt tiesai, kas izspriež lietu pēc bū-
 tības, sakarā ar to, ka šis darbības izdarāmas otras tiesas ap-
 gabalā [595. (505.) p.]; **c)** kad izdara izpildu vai nodrošinoša
 rakstura darbību, ja prasība celta vienas tiesas apgabalā, bet
 nodrošinošā vai sprieduma izpildīšanas darbība jāizdara otras
 tiesas apgabalā un, beidzot, **d)** katras tiesas pienākumā rēki-
 nāties ne tikai ar otras tiesas spriedumiem, kas stājušies liku-
 migā spēkā [1019. (893.) p.], bet arī ar to ciešo sakaru, kas var
 izrādīties starp lietām, kuŗas ved vienas un tās pašas personas
 par vienu un to pašu priekšmetu dažādās tiesās. Starp atse-
 višķām tiesām iespējamo kolliziju novēršanai likumdevējs jau
 iepriekš noteicis lietas piekritību zināmai tiesai un uzlicis tie-
 sām par pienākumu ex officio raudzīties uz objektīvās piekri-
 tības noteikumu ievērošanu [675. (584.) p.]. No otras puses
 likumdevējs piešķīris pusēm noraidījuma tiesības
 objektīvās kā arī subjektīvās piekritības noteikumu pārkāp-

šanas gadījumos [661. (571.) p. 1. pkts]. Tādā kārtā katrai tiesai, lai gan tā patstāvīgi darbojas savas piekritis [336. (229.) p.] robežās un patstāvīgi izspriež jautājumu par zināmas lietas piekritību, tomēr jāreķinās ar savas valsts citu tiesu lēmumiem un spriedumiem, lai tādā kārtā būtu iespējams panākt citu tiesu spriedumu un lēmumu izpildīšanu un novērstu iespējamās kollīzijas.

Par ideālu būtu uzskatāma tāda kārtība, ja augstāk minētie noteikumi par tiesu savstarpēju palīdzību, par noraidījumiem strīdamo attiecību vienādības dēļ un par spriedumu un lēmumu izpildīšanu pastāvētu ne tikai vienas valsts robežās, bet atrastu plašāku piemērošanu arī attiecībā uz ārzemju tiesām. Dzīves mantiskās un prasījumu attiecības, sevišķi veikalnieciskās, nevar reķināties ar valsts robežām, jo šīs attiecības ir internacionālas. Valsts, kas norobežotu savus pilsoņus no sakariem ar citas valsts pilsoņiem, līdz ar to būtu padota pilnīgi panīkšanai. Bet ja civilās un tirdznieciskās saistības, kas izcēlušās vienā valstī, jāizpilda otrā, tad dabīgi rodas doma, ka tos solus un līdzekļus, t. i. tiesas spriedumus, kuŗi nodrošina šo saistību izpildīšanu vienā valstī, vajadzētu atzīt un piemērot arī citas valsts robežās. Šobrīd par nožēlošanu līdz tam vēl ļoti tālu, un vienīgi atsevišķos gadījumos savstarpības principa atzīšanas vai arī īpašu konvenciju ceļā atsevišķas valstis savā starpā rod iespēju vienas valsts spriedumus izpildīt otras valsts robežās. (Sk. Vācijas ZPO. 328. p. 5. pkt. un 722. p.)

Latvijā attiecībā uz ārzemju tiesu spriedumu izpildīšanu līdz pat šim laikam spēkā C. pr. n. 1387. (1273.) p., kuŗš prasa speciālas konvencijas noslēgšanu. Ja tāda konvencija noslēgta, tad tajā parasti arī paredzēta ārzemes tiesas spriedumu izpildīšanas kārtība. Bet ja konvencijā spriedumu izpildīšanas kārtība nav paredzēta, tad šos spriedumus izpilda tikai pamatojoties uz īpašu Latvijas tiesas lēmumu, pie kam ieinteresētai personai jālūdz tiesa par ārzemes tiesas sprieduma izpildīšanu, iesniedzot izpildāmā sprieduma apliecinātu norakstu ar tulkojumu un ārzemes tiesas apliecinājumu, ka spriedums stāties likumīgā spēkā un ir izpildāms. Lūguma un pielikuma noraksti nosūtāmi otrai pusei, kuŗu uzaicina tiesā, pēc kam tiesa, nepārbaudot ārzemes tiesas sprieduma pareizību, aprobežojas vienīgi ar to, ka apspriež jautājumu, vai ārzemes tiesas spriedumā nav tādu rīkojumu, kuŗi runā pretim sabiedriskai iekārtai vai kuŗus nepielaiž Latvijas likumi, kā arī, vai tāds spriedums neizšķir jautājumu par īpašuma tiesību uz Latvijā esošu neku-

stamu mantu [C. pr. n. 1388.—1395. (1274.—1281.) p.]. Ja lūgums izšķirts pozitīvi, tad lūdzējam uz vispārējiem pamatiem izsniedz izpildu rakstu. Tāda konvencija par ārvalsts tiesas spriedumu izpildīšanu noslēgta vienīgi starp Latviju un Igauniju 1928. g. (Lik. kr. 42.). Konvencija paredz Latvijas un Igaunijas tiesu spriedumu izpildīšanu abu valstu teritorijā, ja prasība celta, pamatojoties uz obligācijām, kuras apgrūtina uz Latvijas-Igaunijas robežas esošo nekustamo mantu, kuru robežlīnija sadala divās daļās. Tā kā šāda obligācija apgrūtina abas, divu kaimiņvalstu teritorijā gulošas immōbila daļas, tad tajā gadījumā, ja viss immōbils pieder vienai personai, prasība ceļama pēc tās immōbila daļas atrašanās vietas, kur dzīvo īpašnieks [C. pr. n. 321. (214.) p.], un spriedumu var izpildīt ne tikai tās valsts teritorijā, kuras tiesa taisījusi spriedumu, bet arī otras valsts teritorijā, saskaņā ar C. pr. n. 1388.—1394. (1274.—1280.) p. noteikumiem. Bet ja ar robežlīniju pārdalītā immōbila daļas pieder dažādiem īpašniekiem, tad prasība ceļama solidāri pret abiem īpašniekiem jebkurā no abām tiesām, kuru apgabalos ietilpst immōbila atsevišķās daļās.

Speciālo arbitrāžas tiesu spriedumu savstarpēju izpildīšanu garantēja konvencija, kura noslēgta starp Latviju un PSRS. 1927. g. 10. novembrī, ratificēta Saeimā 1928. g. (Lik. kr. 150) un zaudējusi spēku 1932. gadā.

Kas zīmējas uz dažādu valstu tiesu savstarpēju palīdzību atsevišķu procesuālu darbību izdarīšanā (liecinieku nopratināšana, ārzemēs izdarāma aplūkošana), tad arī to panāk vai nu uz savstarpības principa vai konvencijas pamata. Tādas konvencijas Latvija noslēgusi 1922. g. ar Lietuvu un Igauniju (Lik. kr. 143.) un 1927. g. ar Krieviju (Lik. kr. 202.), bet uz savstarpības principiem šādu palīdzību Latvijas tiesas sniedz arī citām ārzemju tiesām.

1930. g. 14. martā Latvija pievienojusies Hagas 1905. g. konvencijai (Lik. kr. 1930. g. 36.) un tamdēļ pret visām šo konvenciju parakstījušām valstīm Latvija, iegūdamā uz savstarpības pamata līdzīgas ar tām tiesības, uzņēmusies šādus pienākumus:

- 1) tiesas un ārpus tiesas aktu izsniegšanu, sevišķi pavēstu un paziņojumu nogādāšanu (konv. §§ 1.—7.).
- 2) izdarīt zināmas procesuālas darbības uz ārzemes tiesas lūgumu (§§ 8.—16.).
- 3) nodrošināt tiesas izdevumus un eventuālos zaudējumus,

kas rodas sakarā ar prasību, kuru cēlis un zaudējis ārzemnieks (cautio judicatum solvi — §§ 17.—19.)¹⁾

4) piešķirt trūcīgiem ārzemniekiem mazzurības tiesības (§§ 20.—23.) un

5) pielietot personīgu aizturēšanu kā nodrošināšanas vai izpildīšanas līdzekli, ciktāl abu līdzēju valstu likumos tāda aizturēšana paredzēta (§ 24.).

Tā kā sniedzot ārzemes tiesai palīdzību kaut kādu procesuālu darbību izdarīšanā Latvijas tiesa, kas tādu palīdzību sniedz, patiesībā atvieto ārzemes tiesu un izpilda viņas funkcijas, tad šai gadījumā liktos konsekventi, ja Latvijas tiesa nerikotos tikai pēc saviem, bet arī pēc tās valsts procesuāliem likumiem, uz kuŗas lūgumu viena vai otra procesuāla darbība ārvalsts tiesai sniedzamas palīdzības veidā izdarīta (salīdz. Hagas konvenc. 14. §).

Tomēr šo noteikumu ievēro vienīgi tiktālu, ciktāl tas nestāv krasā pretrunā ar sabiedrisko kārtību un pamatnoteikumiem par pilsoņu brīvību un neaizkaramību. Tā piemēram Vācijā liecinieks, kas bez pamatota iemesla nav ieradies vai bez pamata atteicies no liecības došanas, sodāms ar naudas sodu, kas liecinieka maksātnespējas gadījumā atvietojs ar arestu līdz 6 nedēļām. (ZPO. 380. un 390. p.). Latvijas tiesai, sniedzot liecinieku nopratināšanā Vācijas tiesai palīdzību, nebūtu tiesības un iespējas pielietot aresta sodu tādām lieciniekam, jo šis līdzeklis, kas aprobežo liecinieka kustības brīvību un neaizkaramību, stāv krasā pretrunā ar mūsu civīliem un krimināliem likumiem.²⁾

¹⁾ Aiz norādītiem konvencijas noteikumiem (§ 17—19), no ārzemnieka, kas pieder pie kādas no konvenciju parakstījušām valstīm (Vācija, Austrija, Ungārija, Beļģija, Dānija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Norvēģija, Holande, Portugāle, Rumānija, Krievijas monarchija, Zviedrija, Šveice un Latvija) un ceļ prasību, nevar pieprasīt Civilproc. nol. 661 (571.) p. 5. pktā paredzēto nodrošinājumu varbūtējo izdevumu un zaudējumu segšanai; tomēr, ja sakarā ar lietas zaudēšanu tādām prasītājam uzliek tiesas izdevumu samaksu, tad šajā daļā spriedums izpildāms jebkuŗas līdzējas valsts teritorijā, pamatojoties uz vinnējušās puses attiecīgā tiesai vai citai iestādei iesniegtu lūgumu, pie kam iestāde, kas atļauj izpildīt tiesas lēmumu, nezaicīnot puses, pārbauda vienīgi to, vai ir attiecīgs tiesas spriedums, vai tas stāties likumīgā spēkā, vai pievienots vajadzīgais sprieduma tulkojums, un pēc tam lemj par ārzemes tiesas sprieduma izpildīšanu attiecīgā daļā.

²⁾ Pēc mūsu ieskata viena no Latvijas tiesām nepareizi atteikusies laulības šķiršanas lietā iztaujāt zem zvēresta Latvijā dzīvojošu atbildētāju. Lūgumu par šādu palīdzību iesniegusi Vācijas Landgericht, vadoties no saviem procesuāliem likumiem, kuŗi paredz tādas iztaujas iespēju. Latvijas tiesa atteikusies vienīgi aiz tā iemesla, ka Latvijas procesuālais likums šādu puses iztaujai nepazīst.

Principā ārzemes tiesai sniedz palīdzību bez atlīdzības¹⁾ (konv. § 7. un 16.). Ja Latvijas tiesa, pie kuŗas griezusies ārzemes tiesa vai konsuļi, atzītu sevi par nekompetentu, tad viņa pati nodod iesniegumu pienācīgai tiesai (§ 12.), bet lūguma noraidīšanas gadījumā paziņo attiecīgai ārzemes iestādei lūguma noraidīšanas iemeslus (§ 13.).

III. Procesuālā likuma piemērošana personām.

Latvijas procesuāliem likumiem padoti visi viņas iedzīvotāji, t. i. šie likumi attiecas kā uz Latvijas pilsoņiem, tā uz ārzemniekiem, kas dzīvo ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās, ja izceļas strīds par mantu vai tiesību, kuŗš piekrīt Latvijas tiesai.

Monarchistiskās valstīs procesuālie likumi neattiecas uz pašu monarchu, kuŗu, ja pret viņu celta prasība, atvieto speciālas iestādes, kas rikojas viņa vārdā (sk. Latvijā spēkā esošo 1914. g. izd. C. pr. n. 1299. p.). Latvijā turpretim valsts galvai — Republikas Prezidentam — nekādi izņēmumi nav paredzēti. Tomēr ārvalstu priekšstāvjiem, kas bauda eksterritoriālītāti, paredzēts izņēmums tai ziņā, ka pret viņiem prasības kārtībā nevar celt naudas prasījumus. Tādas prasības vietā šo eksterritoriālītātes tiesības²⁾ baudošo diplomātisko pārstāvju kreditoriem ir tiesības savu naudas pretenziju apmierināšanai griezties ar attiecīgu ierosinājumu Ārlietu ministrijā, kuŗai diplomātisku sakaru ceļā jālikvidē lieta [C. pr. n. 332. (225.) p.]. No tā tomēr neizriet, ka minētās personas, kaut tās arī bauda eksterritoriālītāti, zināmos gadījumos nebūtu padotas Latvijas tiesu jurisdikcijai. Pirmkārt, aprādītiem ārvalstu pārstāvjiem arī pašiem var rasties vajadzība griezties ar prasību pie tiesas, ja izceļas tāds civilstrīds, kuŗu var izšķirt vienīgi Latvijas tiesa.³⁾ No otras puses, visas prasības, kuŗu priekšmets ir pra-

¹⁾ Skat. tomēr Konsulāro tarifu (1929. g. „Vald. Vēstn.“ Nr. 75), kur paredzēta samērā augsta maksa par tiesu lietās sniedzamo palīdzību.

²⁾ Konsuļi nav uzskatāmi par diplomātiskiem pārstāvjiem: (sk. Листъ, Международное право, 62. lap. p.) un tamdēļ viņu eksterritoriālītāti var noteikt sevišķas konvencijas ceļā. Saskaņā ar Latvijas — P. S. R. S. tirdzniecības konvenciju (Lik. kr. 1924. g. 192), P. S. R. S. tirdznieciskais pārstāvis, viņa vietnieks un tirdznieciskās pārstāvniecības padomes locekļi tika pieskaitīti diplomātiskām personām un baudīja diplomātisko misiju tiesības un priekšrocības.

³⁾ Eksterritoriālītātes princips, kā jau minēts, neatņem iespēji eksterritoriālītāti baudošai personai celt prasību pret personu, kas šo tiesību nebauda. Šādā gadījumā paceļas jautājums, vai tādām atbildētājam ir tiesība celt pretprasību, kas noder ieskaitam, vai atrodas sakarā, kaut pēdējai arī nebūtu lietisks raksturs. Šo jautājumu pareizāki izšķirt pozitīvi, jo pretprasība ir viens no aizstāvēšanās līdzekļiem pret celtu prasību, kuŗa bieži vien dod pamatu pretprasījumam un ieskaitam un tādā

sijumi par nekustamu mantu vai lietiskas tiesības uz nekustamu mantu un kuŗas pie tam seko principam „forum rei sitae“, bez šaubām var celt arī pret aprādītiem ārvalstu pārstāvjiem. Tas izriet ne tikai no C. pr. n. 332. (225.) p. satura, kuŗš uzliek Ārlietu ministrijai par pienākumu rūpēties vienīgi par n a u d a s, bet ne lietisku pretenziju nokārtošanu bez tiesas palīdzības, bet arī no tā, ka prasības par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu piekrīt tikai tās vietas tiesām, kur šī nekustamā manta atrodas.

Naudas prasījuma gadījumā ieinteresētam kreditoram nav ņemtas tiesības griezties pie tās valsts tiesas, kuŗas pārstāvis Latvijā ir parādnieks-atbildētājs, turpretim ar prasību par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu tādām prasītājam, saskaņā ar principu „forum rei sitae“ vienmēr jāgriežas tikai tās valsts un tā apgabala tiesā, kur nekustamā manta atrodas. Šis „forum rei sitae“ princips ir vienlīdzīgi spēkā visās valstīs. Protams, ceļot šādu prasību pret diplomātisku pārstāvi, kā pavēstes, tā arī citi procesuālie raksti uz eksteritēriālītātes principa pamata jāizsniedz caur Ārlietu ministriju, kā tas noteikts attiecībā uz personām, kas atrodas ārvalstu pārstāvju dienestā [salīdz. C. pr. n. 332. (225.) p. piezīmi]. Tas tiek darīts, lai izvestu ārzemju sūtniecību telpu eksteritēriālītātes principu (franchise de l'hotel).

Blakus ārzemju valstu pārstāvjiem eksteritēriālītātes tiesības bauda, protams, arī pašas ārvalstis un viņu priekšgalā stāvošie suverēnie, ja tikai lieta neattiecas uz nekustamu mantu, kas padota forum rei sitae principam, vai ja tikai līguma izpildīšana nav paredzēta tajā valstī, kur celta prasība. Lai gan procesuālais likums šo jautājumu noklusē, jautājumu atrisina tieši šajā garā pēc starptautisko tiesību noteikumiem, un loģiski tas citādi arī nav atrisināms, izejot no C. pr. n. 332. (225.) p. ratio legis.

Lai gan vienlīdzības princips tiesas priekšā Latvijas likumos stingri izvests, tomēr vienā ziņā ārzemnieki, salīdzinot tos ar Latvijas pilsoņiem, tiesas priekšā nostādīti sliktākā stāvoklī. Šī atkāpšanās fiksēta C. pr. n. 661. (571.) p. 5. p. tā

kārtā bieži vien var paralizēt pirmatnējās prasības spēku un nozīmi. Neatkarīgi no tā eksteritēriālītātes principu var uzskatīt par atkritušu gadījumos, kad persona, kuŗai šī tiesība pieder, pati griežas pie vietējās ārzemes tiesas savu tiesību aizstāvēšanai. Še atbildētājam nevar atņemt tiesību pieprasīt, lai caurlūko visu strīdīgo juridisko attiecību pilnā apjomā t. i. kā pirmatnējo prasību tā arī pretprasību, bet ne tikai šīs attiecības vienu pusi, kuŗa izteicas pirmatnējā prasība. Jautājumu par to, vai Cīvilproc. nolik. 332. (225.) p. norādītās personas var uzaicināt par lieciniekiem, pareizāki izšķirt noraidoši, kas protams neizslēdz viņu labprātīgu ierašanos tiesā liecības došanai. (Sal. arī K. Hellvig, I. lp. 57.)

sauktā *cautio de impensis* jeb *cautio judicatum solvi*¹⁾ principā, saskaņā ar kuŗu pret prasītāju-ārzemnieku, kuŗš nesastāv valsts dienestā un kuŗam nav nekustamās mantas Latvijas robežās, atbildētājs var celt noraidījumu par atteikšanos atbildēt pēc šīs prasības, kamēr prasītājs-ārzemnieks nebūs pietiekoši nodrošinājis tos tiesas izdevumus un zaudējumus, kas atbildētājam var celties, ja prasību atzītu par nepamatotu un noraidītu. Šai gadījumā tiesa sevišķā lēmumā, atkarībā no prasības vērtības un rakstura, apmēram noteic no ārzemnieku pieprasāmā nodrošinājuma summu [C. pr. n. 668. (577.) p.].

Atkāpšanās no šā noteikuma pielaista:

1) prasībās, kas izriet no preču starptautiskā transporta pa dzelzceļu;

2) attiecībā uz tiem ārzemniekiem, kuŗu dzimtenē vai nu tieši uz likuma pamata vai arī saskaņā ar sevišķām konvencijām Latvijas pilsoņi atsvabināti no šāda nodrošinājuma, kam par pierādījumu, pēc likuma, var noderēt Latvijas sūtniecības vai konsulāta apliecība, kā arī tas apstāklis, ka attiecīgā ārvalsts ievesta īpašā sarakstā, kuŗu sastāda Tieslietu ministrija.²⁾

¹⁾ Tāds *cautio judicatum solvi* angļu tiesās paredzēts attiecībā uz visām personām, kas nedzīvo valstī, nešķirojot Anglijas pavalstniekus no ārzemniekiem.

²⁾ Tieslietu ministrija līdz šim tādu sarakstu nav sastādījusi. Latvija līdz šim noslēgusi konvencijas par *cautio judicatum solvi* atcelšanu: ar Lietuvu 1921. g. (Lik. kr. 121.); ar Igauniju un Lietuvu 1922. g. (Lik. kr. 143.); Somiju un Zviedriju 1926. g. (Lik. kr. 43. un 44.). Ar vairākām valstīm Latvija noslēgusi konvencijas, kuŗās katra no līdzējam savstarpēji piešķir otras līdzējas valsts pilsoņiem savu pilsoņu tiesības. Šādas konvencijas līdz šim noslēgtas ar: Čehoslovākiju 1923. g. (Lik. kr. 96.), Itāliju — 1926. g. (Lik. kr. 173.), Vāciju — 1926. g. (Lik. kr. 153.), Austriju — 1927. g. (Lik. kr. 51.) un Poliju — 1929. g. (Lik. kr. 56.). Bez tam starp Latviju un vairākām valstīm noslēgtas konvencijas, piešķirot savstarpēji otras līdzējas valsts pilsoņiem tādas pat tiesības un priekšrocības, kā vislielāko labvēlību baudošās valsts piederīgiem. Tādas konvencijas līdz šim noslēgtas ar: Ungāriju — 1925. g. (Lik. kr. 32.), Dāniju — 1925. g. (Lik. kr. 78.) un Šveici — 1925. g. (Lik. kr. 82.).

Beidzot 1930. g. 14. martā (Lik. kr. 36.), Latvija pievienojusies Hāgas 1905. g. konvencijai un tādā kārtā šo konvenciju parakstījušo valstu pilsoņiem noteikums par *cautio judicatum solvi* nav piemērojams. Bez tam uz šās konvencijas pamata tā sprieduma daļa, kuŗā no atbildētāja-ārzemnieka piespriesti tiesas un lietas vešanas izdevumi un event. arī zaudējumi, izpildāma jebkuŗas konvenciju parakstījušās valsts teritorijā. (Konv. 18. un 19. p.). Konvencijas īss saturs pievests augstāk. (133. lap. p.).

II. NODALĪJUMS.

Civiltiesas attiecības pret citām tiesām un administratīvo pārvaldi.

§ 23. Dažādo tiesu darbības norobežošana.

No Monteskjē laikiem dziļi iesakņojies uzskats, ka valsti var būt tikai viena vienīga vara. Bet šai valsts varai ir dažādas funkcijas, kuŗas arī mēdz dēvēt par varām. Galvenais valsts varas funkciju sadalījums ir šāds: a) likumdošana, b) tiesa un c) administratīvā pārvalde.

Likumdošanas, tiesas un administrācijas pārziņas robežas stingri jāievēro.

Personas tiesību traucējumi var būt ļoti dažādi un var attiekties uz visai dažādām tiesību nozarēm. No tām kā galvenās varētu minēt: a) tīri civiltiesisko, b) krimināltiesību, c) kara tiesību, d) baznīcas tiesību un beidzot e) pārvaldes vai administratīvo nozari. Šās atsevišķās tiesību nozares ir iespējams vēl sikāki specificēt, kas pēdējā laikā sevišķi vērojams civiltiesību nozarē.

Sakarā ar šo atšķirību dažādās valstīs pastāv dažādas tiesas: a) civilās, b) tirdzniecības (komercietiesas), c) kriminālās, d) garīgās, e) kara, f) administratīvās, g) darba (Arbeitsgerichte) un citas tiesas.

Pirms revolūcijas Krievijā pastāvēja pirmās 5 tiesu katēgorijas, bet pavisam nebija administratīvo tiesu. Jautājumus, par administrācijas vai pārvaldes organu rīcību, ar ko bija aizskartas personas civilās tiesības, izšķīra uz sūdzības pamata priekšniecība, un tikai tanī gadījumā, kad privātai personai bija nodarīti zaudējumi aiz: a) nolaidības, b) neuzmanības vai c) administratīvo iestāžu amatpersonu vilcināšanās, īpašs likums, kas tagad atcelts (C. pr. n. 1316. un turpm. p.), atļāva, ievērojot sevišķu kārtību, celt prasību par zaudējumiem pret vainīgo amata personu sevišķi isā „triju mēnešu laikā“, pie kam šādos gadījumos iecēla sevišķu jauktu tiesas sastāvu ar administrācijas līdzdalību. Administratīvo iestāžu un amatpersonu nepareizu lēmumu vai rīkojumu atcelšanu nevarēja panākt caur tiesu, bet sūdzoties priekšniecībai, pie kam gan šis sūdzības parasti nesusniedza mērķi.

1917. g. 30. maijā Krievijas pagaidu valdība izdeva likumu par administratīvām tiesām, kuŗu ar nelieliem pārgrozījumiem pieņēma Latvijas Satversmes Sapulcē (Lik. kr. 1921. g. 59.).

Bez tam Krievijā pastāvēja sevišķas baznīcas vai garīgās tiesas, kuŗu jurisdikcijai bija padotas ne tikai garīdzniecības

personas, bet arī laicīgās — jautājumos par laulību šķiršanu un par to spēkā neesamību. Sakarā ar to starp civilām un garīgām tiesām radās savstarpējas attiecības, kas bija regulējamas kā prejudiciālas. (salīdz. agrāko C. pr. n. 1338. p.). Latvija garīgās tiesas nepārņēma un ar likumu par laulību (Lik. kr. 1921. g. 39.) agrākās garīgās tiesas kompetencē ietilpušo galveno lietu katēgoriju par laulību šķiršanu un neesamību nodeva civiltiesām (C. pr. n. 1438.—1454. p.).

Kas zīmējās uz tirdzniecības un komercietiesām, tad Krievijā tās nebij plaši attīstījušās. Sākumā tādas bij nodibinātas Pēterburgā, Maskavā, Odesā, Varšavā, Taganrogā, Tiflisā, Kišinevā, Kerčā un Archangeļskā. Vēlāk vairumu šo tiesu slēdza. Tām piekritīgās lietas (tirdzniecības lietas un vekseļu lietas par summu virs 500 rub.) nodeva vispārējām tiesām. Komercietiesas uzglabājās tikai Pēterburgā, Maskavā un Odesā. Šīs tiesas pārzināja visas vekseļu lietas, visas preču, naudas, fondu un kredīta tirdzniecības lietas, banku un biržu operāciju u. tml. lietas, kā arī strīdus starp tirgotājiem un viņu komijiem. Tur, kur komercietiesu nebija, tām piekritošās lietas bija padotas vispārējām tiesām. Bij. Baltijā, pēc tam, kad likvidēja līdz 1889. g. Rīgā, Liepājā un Ventspilī pastāvējušās vācu Wettgerichte, kas pārzināja vienīgi strīdu lietas par preču tirdzniecību,¹⁾ tirdzniecības piekritības lietas tika nodotas vispārējām civiltiesām un padotas vispārīgai tiesāšanas kārtībai ar dažiem maziem izņēmumiem no vispārējas kārtības, kuŗi paredzēti C. pr. n. 35. (1805.) p. pielikumā.

Bez tam Krievijā darbojās pagasttiesas, kuŗu kompetencē ietilpa lietas līdz 300 rub. par kustamu mantu un zemnieku kā arī pagastā pastāvīgi dzīvojošo mazpilsonu (мѣщане), sīktirgotāju un amatnieku saistībām, bet attiecībā uz zemniekiem — arī visas lietas par nekustamu mantu, kas ietilpa zemniekiem nošķirtās zemes sastāvā (надѣль), un beidzot — arī mantošanas un mantas sadalīšanas (раздѣль) lietas, bez summas ierobežojuma, ja mantojuma manta ietilpa zemniekiem nošķirtās zemes sastāvā, bet ja mantojuma manta neietilpa zemnieku nošķirtās zemes sastāvā, tad lietu vērtība bija aprobežota ar 500 rubliem.

Bij. Baltijā, kuŗā ietilpa tagadējā Rietumlatvija, pagasttiesas caurskatīja zemnieku lietas par summu līdz 100 rub.,

¹⁾ Pārējās strīdīgās tirdzniecības lietas: apdrošināšanas, kommisijas, ekspedīcijas, frakts, kuŗu un tvaikoņu būves, remontu un apgādāšanas, avārijas, bodmerijas, kuŗu bojā ejas, fondu operāciju, vekseļu un pat tirdznieciskas maksātnespējas lietas piekrita fogtu un landfogtu tiesu kompetencei. (Skat. 545., 555. p. Viet. lik. kopoj. I. d.)

pie kam viņu kompetencei citu kārtu personas bija padotas tikai tajā gadījumā, ja pēdējās izsacīja savu piekrišanu padoties šai kompetencei. Otrā, apellācijas instance bija zemnieku virstiesas. Ar 1918. g. 6. decembra likumu (Lik. kr. 1919. g. 10.) Rietumlatvijas (t. i. izņemot Latgali) agrāko pagasttiesu kompetence tika palielināta līdz 300 rubļ. un attiecināta uz visām personām, kas dzīvo pagasta robežās, bet vēlāk ar 1920. g. 14. septembra likumu (Lik. kr. 1920. g. 208.) to palielināja līdz 1500 rubļiem. Pagasttiesu spriedumu pārsūdzēšanai, agrāko zemnieku virstiesu vietā, kā apellācijas instance paredzēta miertiesā, kas izsprieda šīs lietas piedaloties 2 piesēdētājiem, kurus pēc kārtas uzaicināja no attiecīgā rajona pagasttiesu priekšsēdētājiem.

1921. g. 29. decembra likums (Lik. kr. 1921. g. 266.) no 1922. g. 1. janvāra pagasttiesām Rietumlatvijā atņēma tiesību pieņemt caurskatīšanai jaunas civilprasības un mantošanas lietas. No 1922. g. 1. janvāra tām atstāja tiesību nobeigt jau sāktās pagasttiesas lietas, paredzot, ka turpmāk to kompetencē ietilpst: a) aizbildnības un aizgādības lietas (bāriņu tiesu funkcijas), b) adopcijas lietas, c) aktu apliecināšana, ja to summa nepārsniedz Ls 300,—, d) mantojumu apsardzība miertiesnešu uzdevumā, e) miertiesnešu un vispārēju tiesu iestāžu spriedumu izpildīšana pagasta robežās par summu, kas nepārsniedz Ls 100,—, kā arī spriedumu par nomnieku un īrnieku izlikšanu izpildīšana.

Kas attiecas uz Latgali, tad tur pagasttiesas tika pavisam atceltas un to kompetence (attiecībā uz mantu, kas atradās nošķirtās zemes sastāvā bez summas aprobežošanas) bija nodota miertiesnešiem (skat. 14. XI. 1920. g. lik., Lik. kr. 208.). Tagad arī šīs lietas par nošķirto mantu padotas vispārējiem piekritības noteikumiem pēc lietas šķiras un prasības vērtības.

Tādā kārtā tagad Latvijā darbojas tiesas: a) civilās, b) kriminālās, c) administratīvās, d) kara, — no kurām katrai ir stingri noteikta kompetence un e) pagasttiesas — vienīgi Rietumlatvijā ar visai aprobežotu kompetenci. Bez tam pilsētās darbojas sevišķas tiesas — īres valdes, kurām piekrit īres un apkurināšanas lietas, visu strīdu izšķiršana starp izīrētājiem un īrniekiem, izīrējamo telpu pārraudzība un reģistrācija. (Lik. kr. 1924. g. 91.).

Dažādās tiesību nozarēs darbojošās tiesas stingri jāšķīro.

Civiltiesas aizsargā privātas civiltiesības viņu pārkāpšanas vai strīdus gadījumos un nesprauž sev par mērķi tie-

sībārkāpēja sodīšanu. Tiesībārkāpumam šeit privāts raksturs; tiek traucētas privātas personas tiesības. Un pati traucēto tiesību atjaunošana no tiesas puses notiek ne citādi, kā uz privātpersonas iniciatīvi.

Krimināltiesas uzdevums — realizēt jus puniendi par tiesībārkāpumiem, kas izdarīti publisko tiesību sfairā, kuŗu aizsargā krimināllikumi. Šiem tiesībārkāpumiem, lai gan tie var pieskarties arī personas privāttiesiskai sfairai, piemīt sabiedriskās kārtības traucēšanas raksturs, un tāpēc valsts, kas ieinteresēta atsevišķu personu kā sabiedrības locekļu labklājībā, patur iniciatīvi šādās lietās savās rokās.

Administratīvās tiesas pēc savas darbības ieņem itkā vidus vietu starp pirmām divām tiesām. Pārvaldes aplokā vispār sastopamie tiesībārkāpumi var piekrist vai nu (a) administratīvai tiesai vai arī (b) priekšniecībai pārvaldes kārtībā.

Izšķirību starp civilo un kriminālo jurisdikciju raksturo šādas pazīmes:

1) Mērķi, kurus cenšas panākt procesā, ir dažādi.

Civiltiesā cenšas atjaunot traucētās tiesības, atļidzināt kaitējumu. Civīlprocesa mērķis ir aizsargāt privātas tiesības.

Krimināltiesā realizē sodīšanas funkciju. Kriminālprocesa mērķis — noziedznieka sodīšana.

2) Dažādi jēdzieni: civils tiesībārkāpums ir darbība vai palaidums (упущение), kas kavē civīltiesības realizēšanu, kurpretim noziegums ir darbība vai palaidums, ko likums aizliedzis ar soda piedraudējumu preventīvos nolūkos.

3) Dažādas sekas, taisot spriedumu civīllietā un kriminālā lietā.

Civīltiesā šīs sekas izpaužas zināmu civīltiesību atzīšanā prasītājam par labu, traucēto tiesību atjaunošanas veidā, bet krimināltiesā — soda veidā.

Pat ja šīs sekas no ārienes itkā vienādas, piem., ja no krimināltiesā notiesātā un no atbildētāja civīltiesā piedzen naudas summas: soda naudu kriminālprocesā un zaudējumu atļidzību civīlprocesā, — arī tad šīs piedziņas pēc būtības ļoti dažādas. Kriminālprocesā starp naudas sodu kā sodu un tiesību ārkāpumu (piem. pie kontrabandas) nemeklē samēru, bet atļidzībai naudā civīlprasībā vienmēr jāatbilst zaudējumu apmēram.

4) Dažāda iniciatīve. Civīlam tiesībārkāpumam piemīt privāts raksturs, un tāpēc traucētu tiesību atjaunošanu tiesa izdara ne citādi, kā uz privātas personas iniciatīvi [C. pr. n. 6. (4.) p.].

Kriminālam tiesībpārkāpumam, lai gan tas var skart arī privāttiesisko sfairu, — tanī pašā laikā piemīt vienmēr sabiedriskās kārtības traucējuma raksturs, kur valsts ieinteresēta privātu personu, kā sabiedrības locekļu, labklājībā. Tāpēc šeit iniciātive atrodas valsts rokās.

5) Procesuālo darbību nevienādība: a) prasības iesniegšanas kārtība civiltiesā ir citāda kā apsūdzētā saukšana pie krimināltiesas; b) pierādījumu pārbaudīšanas kārtība ir citāda un c) arī nodrošināšanas veidi ir nevienādi.

Civiltiesa dažreiz savā galaslēdzienā saistīta ar zināmām procesuālām darbībām, piem., ar atzīšanos [C. pr. n. 568. (480.) p.], ar zvērestu [585. (498.) p.], apkārtnieku izsacījumiem [510. (422.), 525. (437.) p.], kurpretim krimināltiesu nekas tamlīdzīgs nesaisa.

Pat ja civilā un kriminālā jurisdikcija atrodas viena un tā paša tiesneša rokās, arī tad procesuālo darbību kārtība civil- un krimināltiesās ir dažāda.

Izspriežot krimināllietu, mirtiesnesis nevar piemērot tās procesuālās darbības, kas paredzētas civiltiesai.

Lietas virzīšana kriminālas vai civiltiesāšanas kārtībā atkarājas no pirmatnējā iesnieguma rakstura.

Neraugoties uz šo lielo starpību, pēdējā laikā arvien pastiprinās virziens, kas cenšas ievest vienību civilā, kriminālā un administratīvā procesā un pūlās atrast kopējus līdzīgus pamatelementus šajos dažādos un tomēr viens otram tuvi stāvošos procesos.¹⁾

Aizrāda uz to, ka tiesībai uz prasību (civilu, kriminālu un administratīvu) piemīt viena un tā pati daba. Pati prasības tiesība izriet no tiesībpārkāpuma un katrai no šīm tiesām ir darīšana ar vienu vai otru tiesībpārkāpumu, kuŗa esamība jākonstatē tiesā.

Tiesas (kriminālas, civilas un administratīvas) uzdevums viens un tas pats — atjaunot tiesību, to aizsargāt, realizēt un ar to atbalstīt valsts tiesisko iekārtu.

Katram no šiem procesiem ir vienāds gala mērķis — atrast patiesību. Varas funkciju dalīšanas principu vienādi ievēro visos šajos procesos. Tāpat viscaur ievērota ideja, ka tiesai jābūt neatkarīgam, neatceļamam un ar citu nesavienojamam.

¹⁾ Skat. Рязановский, Единство процесса. (L'unité de la procédure civile, criminelle et administrative) 1920. g.

Фойницкий, Курсь Уголовн. Судопроизводства, IV. изд. I. 4. лар. р.; Михайловский, Судебное Право как самостоятельная юридическая наука, Право 1908 г. № 32; Родинъ, Процессъ какъ юридическая наука, Ж. М. Ю. 1910, № 8.

mam varas organam. Vienpersonīgā un kollēģiālā iekārta civīlā, kriminālā un administratīvā procesā tiek izvesta vienādi. Vienāda ir cenšanās noorganizēt šīs tiesas pēc iespējas pieietamas iedzīvotājiem; vienāda ir iecelšanas kārtība šo tiesu amatos. Vienādi pa lielākai daļai ir arī pamatprincipi — pierādījumu brīva novērtēšana, tiešums, pusu vienlīdzība (cenšanās pieļaut apsūdzētā aizstāvēšanu pat iepriekšējā izmeklēšanā), atklātība un publicitāte. Mutiskums un rakstiskums vienādā mērā pieļauti katrā no šiem procesiem. Pat tur, kur pastāv krasa starpība atsevišķos principos, piem., sacikstes princips civīlprocesā un izmeklēšanas — krimināltiesā, tomēr manāma cenšanās radīt pāreju no viena principa uz otru. (Skat. piem. mūsu Civilproc. nol. 438. (335.), 459. (368'), 540. (452.) p.

§ 24. Civīlprocesa attiecība pret kriminālprocesu.

I. Noziegumu izmeklēšanu vainīgā sodīšanas nolūkos izdara krimināltiesā krimināltiesāšanas kārtībā, bet civīlo tiesību pārkāpumu un strīdu izmeklēšanu civīlprasības apmierināšanas nolūkos parasti izdara civīltiesāšanas kārtībā. Katrai no šīm kārtībām ir savas īpatnības.

Pilnīgi saprotams, ka civīltiesai nav tiesības piemērot krimināltiesāšanas formas un kārtību, un izšķirt jautājumus par noziegumu un sodu tanī pašā spriedumā, ar kuŗu izšķir pusu strīdīgās civīlās attiecības. Ja lietu caurskata mīrtiesnesis, un pirmā momentā grūti noteikt, kāds viņai raksturs — civīls vai krimināls, tad, pēc vispārēja noteikuma, iesākumā lietas virziens atkarājas no pirmatnējās sūdzības rakstura; turpretim, turpmākais viņas virziens atkarīgs no tiem apstākļiem, kas atklājas pie lietas iztiesāšanas (Kr. Sen. spr. 1868. g. Nr. 360).

Tomēr pilnīgi iespējami gadījumi, kad vienā un tanī pašā lietā savienoti civīlais un kriminālais elementi, pie kam vai nu tā, ka viņi atrodas savstarpējā tiesā sakarā vai arī otrādi, t. i., ka pie civīllietas caurskatīšanas tikai garāmejojot uzpeld krimināla rakstūra apstākļi, kas neatrodas tādā tiesā sakarā, ka vienas lietas izšķiršana ir atkarīga no otras lietas izšķiršanas. Sakarā ar šo paceļas jautājums par civīl- un krimināltiesāšanas kārtības savstarpējām attiecībām.

Civīlprasību pēc vispārēja noteikuma vienmēr var ierosināt civīltiesā Civīlprocesa nolikumā paredzētā kārtībā, bet dažreiz, kad no viena un tā pašā tiesībapārkāpuma izriet kā krimināla, tā civīla rakstūra pretenzijas, civīlprasību var celt arī

krimināltiesā [C. pr. n. 7. (5.) p.],¹⁾ bet līdz pirmās krimināltiesas sēdes atklāšanai (Kriminālproc. lik. 10. un 11. p.), pie kam civilprasītājam vai viņa pilnvarniekam katrā ziņā jāierodas krimināltiesā vai arī jālūdz lūkot cauri civilprasību viņam klātneesot (Kriminālproc. lik. 643. p.).²⁾ Šinī gadījumā civilprasību pievieno krimināllietai (Adhāsionsprocezs), un tā padota vispārējiem kriminālprocesa noteikumiem.

Kriminālprocesa likumos paredzēti diezgan skaidri noteikumi par civilprasību krimināltiesā, ar kuriem arī jārēķinās. Te norādītas galvenās un no tiesas šķiras neatkarīgas šīs prasības pazīmes attiecībā pret prasītāja pienākumiem pierādīt prasības pamatu, kā arī viņas apmēru.

II. Cīvilprasības caurlūkošana krimināltiesā. Civilprasības caurlūkošanas kārtība krimināltiesā, tomēr, ievērojami atšķiras no tādas pat kārtības civiltiesā:

1) Civilprasība pieteicama līdz pirmās tiesas sēdes atklāšanai (Kriminālproc. lik. 11. p.).

2) Civilprasītājam vai viņa pilnvarniekam katrā ziņā personīgi jāierodas pirmās tiesas sēdē; pretējā gadījumā, vai ja civilprasītājs nav lūdzis lūkot cauri celto civilprasību viņam klātneesot, pat rakstiski iesniegto civilprasību atstāj bez caurskatīšanas (Kriminālproc. lik. 643. p.).

3) Krimināltiesā, lūkojot cauri civilprasību, nepiedzen ne zīmogu- ne tiesu nodevas.

4) Prasības izspriešana notiek nevis pēc tiem formāliem pierādījumiem, kas paredzēti civilprocesā [salīdz. piem. Civilproc. nol. 585. (498.), 510. (422.) un 525. (437.) p.], bet pēc iekšējās pārliecības un uz tiem pašiem pamatiem, pēc kuriem izspriež jautājumu par vainīgumu, jo no šī pēdējā atkarājas arī jautājuma izšķiršana par civilprasības apmierināšanu.

5) Noteikumi par pierādījumiem kriminālprocesā nesalīdzināmi plašāki kā civilprocesā, bet līdz ar to arī tiesības, kas piešķirtas kriminālprocesā civilprasītājam pēc Kriminālproc. lik. 680. un 681. p., nesalīdzināmi plašākas par tām, kādas viņš bauda pēc C. pr. n. 497. (409.) un 499. (411.) p.; šīs tiesības civilprasītājs bauda netikai tiesā, bet arī iepriekšējā izmeklēšanā (Kriminālproc. lik. 308. p.). Liecinieku noraidīšana krimināltiesā ir iespējama pie nopratināšanas zem zvēresta (Kriminālproc. lik. 726. p.), bet pie nopratināšanas

¹⁾ Piem. prasība par tādu lietu atgūšanu, kuŗas zaudētas caur noziegumu, vai dēļ atlīdzības par kaitējumu un zaudējumu, kas cēlušies no nozieguma.

²⁾ Skat. Kriminālproc. lik. 643. p. 10. V. 1932. g. redakcijā (Lik. kr. 113).

bez zvēresta noraidīšana nav atļauta. Liecinieku noraidīšana civiltiesā agrāk bija jāprasa pirms viņu nozvērīšanas (1914. g. Civīlproc. lik. 375. p.), bet tagad pēc 1930. g. noveles liecinieku noraidīšana vispār nav atļauta.

6) Krimināltiesa, izspriežot civilprasību, nevar atļaut pusēm griesties pie izpildu kārtības aprēķiniem, saskaņā ar Civilprocesa nol. 1022.—1048. (896.—923.) p., un rikojas tikai pēc Kriminālproc. lik. 797. p. par aprēķinu, bet prasības nodrošināšanu izdara pēc Kriminālproc. lik. 305. p. ārpus sacikstes kārtības.

7) Beidzot, prasības vērtības nenoteikšana, pretēji Civīlproc. nol. 693. (593.) p., nedod krimināltiesai tiesību atstāt bez sekām lūgumu par prasības nodrošināšanu (Kriev. krim. kas. dep. spr. 1888. g. Nr. 16).

Tāpēc nepareizs ir ieskats, ka krimināltiesai, izšķirot civilprasību, jārikojas vienīgi pēc Civīlprocesa nolikuma noteikumiem¹⁾.

§ 25. Civīlprasības liktenis kriminālprocesā.

Kāds tad ir kriminālprocesā ietilpinātas civilprasības liktenis? Šeit var būt 3 gadījumi:

- a) kad izbeidz jau iesāktu krimināllietu;
- b) kad izbeidz krimināllietu pirms viņas iesākšanas un
- c) kad apsūdzēto attaisno.

Izbeidzot jau iesāktu lietu sakarā ar apsūdzētā nāvi, vai aiz noilguma, apžēlošanas, amnestijas, krimināltiesā tomēr izspriež viņai iesniegto civilprasību (Kriminālproc. lik. 20. un 21. p.).

Ja tiesas vajāšanu kriminālkārtībā izbeidz līdz civilprasības uzsākšanai krimināltiesā, tad civilprasību var iesniegt tikai civiltiesā (Kriminālproc. lik. 22. p.).

Ja krimināltiesā apsūdzēto attaisno, tad krimināltiesā celto civilprasību atstāj bez caurskatīšanas un to var iesniegt tikai civiltiesā [Civīlproc. nol. 7. (5.) p.]²⁾, un Kriminālproc. lik. 36. p.].

¹⁾ Sal. Kr. krim. kas. dep. spr. 1889. g. Nr. 43; Фоиницкий, II. sēj. 80. lap. p.

²⁾ Jautājumā par to, kam pieder noziedzīgā nodarījuma objekts, krimināltiesas spriedums nav saistošs priekš civiltiesas; par īpašuma tiesībām uz šo objektu ieinteresētā persona pat nevar celt civilprasību krimināllietā civ. proc. lik. 7. (5.) p. un krim. proc. lik. 742. p. paredzētā kārtībā, jo šādas civilprasības priekšmets var būt tikai atlīdzība par zaudējumiem, bet nekad ne vindikācija.

§ 26. Kollīzija starp kriminālās un civiltiesas spriedumiem.

Kollīzija var rasties, kad vienā un tanī pašā lietā vai jautājumā kriminālā un civilā tiesa taisījušas divus, savā starpā nesaskanošus spriedumus, t. i., kad izdarīto tiesībpārkāpumu lūkojusi cauri kā kriminālā, tā civilā tiesa.

Šis jautājums kļūst sevišķi skaidrs, apskatot sekošu piemēru.

Sabraukts cilvēks. Pret vagona vadītāju ierosinātas lietas, kā krimināltiesā, tā arī civiltiesā. Šo divu tiesu spriedumos iespējamās dažādas varbūtības; proti:

a) krimināltiesā var atzīt vagona vadītāju par vainīgu, bet civiltiesā — apmierināt civilprasību; kollīzijas nav;

b) krimināltiesā var attaisnot vagona vadītāju, bet civiltiesā var noraidīt civilprasību; kollīzijas nav;

c) krimināltiesā var attaisnot vagona vadītāju, bet civiltiesā var apmierināt prasību par atlīdzību; šeit arī kollīzijas nebūs, jo pienākums atlīdzināt, izriet ne tikai no noziedzīgas, bet arī no atļautas darbības (Civillik. 3444. p. Kriminālproc. lik. 36. p. Civilproc. nol. 9. (7.) p.);

d) krimināltiesā var atzīt vagona vadītāju par vainīgu, bet civiltiesā prasību par atlīdzību var noraidīt.

Te acīmredzama kollīzija, kas var viegli izcelties, ja civiltiesā taisa savu spriedumu pirms lietas izspriešanas krimināltiesā.

Izeja no šā kollīzijas stāvokļa ir viena: civiltiesas sprieduma jauna caurlūkošana augstākā instancē, pat ja visi pārsūdzības termiņi notecējuši — uz Civilproc. nol. 861. (750.), vai 908. (794.) p. pamata.

Lai šādas kollīzijas novērstu, Civilprocesa nolikumā ir 8. (6.) pants, pēc kuŗa prasība par zaudējumiem, kas nodarīti ar noziedzīgu nodarījumu, iztiesājama civiltiesā pēc tam, kad krimināltiesā jau taisījusi savu spriedumu šinī lietā; izņēmums paredzēts tikai tanī gadījumā, kad lietas iztiesāšana krimināltiesā apturēta.

Tamdēļ krimināltiesas spriedums par zināmās mantas nodošanu atbildētājam nevar atņemt prasītājam tiesību dēļ īpašuma tiesību atzīšanas viņam griezties pie attiecīgas civiltiesas (sal. Krim. proc. l. 35. (30.), 778. p. p.). (Sen. spr. 1925. g. Nr. 51.).

§ 27. Kriminālais elements civīlprocesā.

Kad civīlprocesā atklājas krimināls elements, tad turpmākā iztiesāšanas gaita atkarājas no tā, vai kriminālais apstāklis atstāj iespaidu uz civīlīetas iztiesāšanu, vai nē. Likums paredz divus gadījumus:

a) Civīlīetu caurlūkojot var atklāties apstākļi, kas prasa kriminālvajāšanas ierosināšanu, bet kam nav tiesa iespaids uz civīltiesas spriedumu. Tādā gadījumā civīltiesai jāpaziņo apgabaltiesas prokuroram par atklātiem apstākļiem, un jāturpina civīlīetas iztiesāšana. (Civīlproc. nol. 10. (8.) p. in fine);

b) turpretim, ja pie lietas caurlūkošanas civīltiesā atklājas apstākļi, kuŗu dēļ ierosināma kriminālvajāšana un kuŗiem ir tiešs iespaids uz civīltiesāšanu, tad uz Civīlproc. nol. 10. (8.) p. un Kriminālproc. lik. 35. p. pamata lieta caur prokuroru nododama krimināltiesai, bet civīlīetas iztiesāšana apturama līdz lietas izšķiršanai krimināltiesā. Te paceļas prejudiciāls jautājums, kuŗu paredz Kriminālproc. lik. 35. p.¹⁾ (Salīdz. Civīlproc. nolik. 653.—655. [563.—565.] p.).

Tāds pats stāvoklis rodas arī krimināltiesā, kad viņas spriedums ir atkarīgs no civīltiesas sprieduma tīri civīlā jautājumā (Kriminālproc. lik. 32. un 34. p.).

§ 28. Civīlprocesa attiecība pret administratīvo pārvaldi.

Ja no plašā valsts pārvaldes jēdziena izdala, no vienas puses, a) likumdošanas nozari un b) krimināltiesāšanas nozari, kuŗā izpaužas valsts varas jus puniēņdi, bet, no otras puses, c) to nozari, kuŗā ietilpst traucēto civīltiesību aizstāvēšana un at-

¹⁾ Pēc. krim. proc. l. 35. (30.) p. krimināllietas galīgs spriedums ir saistošs priekš civīltiesas tikai jautājumā par to, vai noziedzīgais nodarījums tiešām noticis, vai tas ir bijis tiesājamā nodarījums, un kāds raksturs šim nodarījumam; bet jautājumā par to, kam pieder noziedzīgā nodarījuma objekts, krimināltiesas spriedums nav saistošs priekš civīltiesas; par ipašuma tiesībām uz šo objektu ieinteresētā persona pat nevar celt civīlprasību krimināllietā civ. proc. lik. 9. (7.) p. un krim. proc. lik. 742. p. paredzētā kārtībā, jo šādas civīlprasības priekšmets var būt tikai atdzība par zaudējumiem, bet nekad ne vindikācija. (Sen. spr. 23. IV. 1925. g. Valbes l., Nr. 143.).

Saskaņā ar kriminālproc. lik. 35. (30.) p. priekš civīltiesas ir saistošs tikai krimināltiesas spriedums zināmās robežās, bet nekādā ziņā nav saistošs Apgabaltiesas kriminālās nodaļas rīcības sēdes lēmums par lietas iepriekšējās izmeklēšanas izbeigšanu kriminālproc. lik. 277. panta kārtībā. (Sen. spr. 26. XI. 1925. g., Kolektora l.).

jaunošana ar civiltiesas palīdzību tad paliek pāri šaurāka valsts administratīvās pārvaldes nozare. Šajā nozarē darbojas dažādi kā valsts, tā sabiedriskas (pašvaldības) varas organi. Viņu darbības mērķis apmierināt tās pilsoņu labklājības un drošības prasījumus, kurus nav iespējams apmierināt ar pilsoņu personīgas, privātas pašdarbības un tiesas palīdzību.

Šajā plašā administrācijas darbības laukā var notikt administratīvas varas dažādas sadursmes ar atsevišķu personu vai biedrību gan publiskām, gan civilām tiesībām.

Strīdi un sūdzības, kas rodas šajā aplokā, kā arī to apstākļu pārbaudīšana, vai administratīvās varas jeb pašvaldību organi, izlietojot atsevišķus pārvaldes līdzekļus, turējušās likumības robežās un vai pie tam nav traucētas atsevišķu pilsoņu tiesības, neietilpst vairs civiltiesas kompetencē un sastāda atsevišķu administratīvās tiesas pārziņas aploku, vai arī piekrit augstākas priekšniecības izlemšanai, priekšniecībai iesniedzamo sūdzību kārtībā.

Sakarā ar šo pačeļas jautājums, kādi tiesībpārkāpumi piekrit civiltiesas caurlūkošanai prasības veidā, un kādi — priekšniecībai vai administratīvai tiesai.⁴⁾ Lai to noskaidrotu, jāgriežas pie mūsu procesuālā likuma pirmiem pantiem.

§ 29. Civiltiesiskie un publiski-tiesiskie prasījumi.

Civilprocesa nolikuma 1. pants un tā piezīme visas lietas iedala: 1) strīdīgās civiltiesiskās un 2) administratīvo iestāžu un personu neapstrīdāmu prasījumu lietās, sīkāk nepaskaidrojot, kādas īsti lietas pieskaitāmas pirmajai un kādas otrajai grupai. Civiltiesiskie prasījumi nostādīti pretim publiski-tiesiskiem prasījumiem, kuri rodas starp privātām personām un valsts varas organiem vai arī starp diviem

⁴⁾ Dažreiz viens un tas pats jautājums var būt par priekšmetu caurskatīšanai administratīvā vai arī civilprasības kārtībā civilā tiesā, atkarīgi no petituma formulējuma. Tā, piem., sabiedrības biedrs lūdz atcelt nelikumīgo atbildētājas biedrības lēmumu, ar kuŗu viņš ticis izslēgts no atbildētājas biedru skaita. Tādu sūdzību viņš var iesniegt administratīvai tiesai (sal. Lik. kr. 1923. g. 84; 6. p.); bet lūdzot netiekvien atcelt nelikumīgo atbildētājas lēmumu, bet arī atzīt viņu par atbildētājas goda biedru, — prasītājam jāgriežas pie civiltiesas, jo tāda petituma izspriešana nekad nepiekrit caurskatīšanai administratīvā kārtībā, bet gan vienīgi civiltiesai. (Sal. arī Sen. 1931. g. 25. II. spr. Jermakova I.).

valsts varas organiem. Šie publiski-tiesiskie prasījumi uz 1. panta pamata nepiekrīt tiesas caurlūkošanai. Starp privātām personām un valsts varas organiem var tomēr rasties arī privāttiesiskas attiecības, kā piem. visos tajos gadījumos, kad valsts vara slēdz līgumus ar privātām personām.

Jautājumu sarežģī Civilproc. nol. 4. (2.) pants, pēc kuŗa privātām personām, ja viņu tiesības traucētas ar pārvaldības iestāžu vai amatpersonu rīkojumu, ir tiesība celt prasību par aizskarto tiesību atjaunošanu. Ja salīdzina 4. (2.) pantu ar pirmā panta piezīmi, — kā arī ar 5. (3.) pantu, kuŗš aizliedz pārvaldības iestādēm izšķirt tās strīdīgās lietas, kas ietilpst tiesu kompetencē, — tad skaidrs, ka ar administrātīvo iestāžu un personu rīkojumiem pieļautie privātu personu tiesību traucējumi, par kuŗiem runā 4. (2.) pants, var kļūt par tiesas caurlūkošanas priekšmetu tikai tanī gadījumā, ja šiem rīkojumiem nepiemīt to neapstrīdāmo prasījumu raksturs, kuŗš, saskaņā ar 1. panta piezīmi, nepieļauj iebildumus sacikstes kārtībā.

Neapstrīdamās prasības reālizē ar administrācijas spaidu līdzekļu palīdzību, bez jebkādas viņu kontroles no tiesas puses, īpašā kārtībā, kas paredzēta Kriev. Lik. kopoјuma XVI. sēјuma 2. daļā (Положение о взысканіяхъ по безспорнымъ дѣламъ казны¹⁾). Tiesu nolikumu sastādītāji, izslēdzot no tiesas kompetences pārvaldes iestāžu prasījumus, kuŗiem likums piešķirīs neapstrīdāmības raksturu, bez šaubām domājuši daudz plašāku neapstrīdāmu prasījumu grupu, nekā to sastāda augšminēto noteikumu 1. pantā norādītie nodokļi, nodevas etc. Tas redzams no Civilproc. nol. 244. p. likumdošanas motīviem, kuŗos Tiesu nolikumu sastādītāji, dodot zināmus vadošus aizrādījumus jautājumā par to, kādi prasījumi piekrīt tiesas izšķiršanai un kādi, turpretim, no tiesu kompetences izņemti, tieši aizrāda, ka var būt arī tādi gadījumi, kad lieta, lai gan attiecas uz civiļu tiesību, — tomēr izņemta no tiesu kompetences.

¹⁾ So noteikumu 1. pants tulkojumā skan: Valsts nodokļus, nodevas un cita veida maksājumus piedzen, nepieļaujot pret tiem nekādus strīdus; sūdzības par spādiem un nelikumīgi uzliktiem maksājumiem pieņem un izšķir kārtībā, kāda noteikta guberņu iekārtas kopoјumā un valsts pārvaldes likumos.

Bez tam pie mums spēkā 1928. g. 2. jūlija likums (Lik. kr. 119.) par nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzišanu (likums ievietots Nodokļu nolikumā, 1928. g. izd. kā 3. panta pielik.).

Pēc šā likuma 1. panta visus valsts nodokļus un kopīgi ar valsts nodokļiem uzliktos pašvaldību nodokļus, kā arī valstij neapstrīdami pieņācīgās naudas summas piedzen policija vai sevišķi nodokļu piedziņāji, kuŗus iecel finanču ministris.

Skat. arī Lik. kr. 1929. g. 208.

Pēc Tiesu nolikumu sastādītāju domām, katru tiesību, kas katram atsevišķi pieder, var nosaukt par civiltiesību, un kad tā nonāk sadursmē ar tāda paša pilsoņa privātu tiesību vai ar tiesību, kas pieder valstij kā juridiskai personai, — tad tā, bez šaubām, piekrīt tiesas pārziņai. Tomēr valsts savos prasījumos pret privātpersonu ne vienmēr ir kā juridiska persona, bet dažreiz uzstājas kā valsts vara, kas apsargā sabiedriskās intereses. Tādiem prasījumiem ir absolūts raksturs pretēji tīri civīlam prasījumam, ko viena persona ceļ pret otru. Pielaišot arī tādos prasījumos sacīksti, padot arī tos tiesai nozīmētu pilnīgi noliegt valsts varas pamatraksturu un valsts interešu lielo nozīmi, kuŗu priekšā privātām interesēm jāpiekāpjas visur, kad iet runa par valsts pārvaldes un valsts saimniecības dieniskām vajadzībām.

Nedz zinātne, nedz prakse nav izstrādājusi vispārēju principu, pēc kuŗa tūdaļ varētu noteikt, kādam valsts prasījumam piemīt absolūts raksturs un kādam tā nav. Tas atkarājas no sabiedriskās un oikonomiskās dzīves uzbūves īpatnībām, kā arī pārvaldes īpatnībām katrā valstī.

Kad privāta persona strīdas ar citu personu, viņa uz tiesību pamata ceļ pret to prasījumu un šim prasījumam ir nōsacīts raksturs: **prasu** tāpēc, ka uzskatu to par savu tiesību; prasu, lai atzītu manu tiesību. Pretējai pusei, pirms izpildīšanas, ir tiesība celt iebildumus un sagaidīt, ka viņas iebildumus caurskatīs; tāds pats raksturs piemīt arī valsts prasījumiem pret privātu personu, kad valsts uzstājas kā juridiska persona; bet kad valsts nostājas kā vara viena sava organa personā, tad viņas prasījums gūst pavēles, priekšraksta raksturu. Tas jāizpilda bez pretrunas. Ja arī šeit iespējami iebildumi, tad tie tomēr nebūs vērsti pret tiesībām, kā pirmā gadījumā, bet pret tā varas organa rīcību, kuŗš devis priekšrakstu vai cēlis prasījumu; šī būs sūdzība priekšniecībai, bet ne sacīkste starp divām personām.

Izejot no šiem likumdošanas motīviem un attiecīgiem Krievijas Senāta paskaidrojumiem¹⁾, jautājumā par civiltiesas pārziņas robežām un administratīvās pārvaldes kompetenci, varam uzstādīt šādas tezes.

¹⁾ Kr. S. spr. 1878. g. Nr. 162, 1907. g. Nr. 88, 1914. g. Nr. 40, 1892. g. Nr. 43 un Apv. sap. 1914. g. Nr. 12: sal. arī Latv. Sen. spr. 1923. g. Nr. 194, Gestera lietā.

Valsts un viņas organi var darboties vai kā valsts suverēnās varas pārstāvji, kas rīkojas valsts pārvaldes, plašā nozīmē, interesēs, vai kā juridiska persona, kas pārzin, pārvalda kādu atsevišķu valsts mantu.

Ja privātas personas tiesības saduras ar tiesību, kas pieder valstij, kā juridiskai personai, kā pārvaldniekam, kā saimniekam un valsts mantisko interešu aizstāvim, — tad tās caurlūkošana piekrīt tiesai (piem. Kaŗa ministrija pērk no privātas personas namu vai to nomā, vai pati iznomā savu nekustamu īpašumu).

Bet administratīvās iestādes un personas savās attiecībās ar privātām personām bieži uzstājas ne kā juridiskas personas, kas pārzin zināmu mantu, bet vienīgi kā valsts varas pārstāvji (jure imperii), kuŗi aizsargā publiskās vai sabiedriskās interesēs dažādās administratīvās pārvaldes nozarēs ar likumu noteikto kārtību; tādos gadījumos šo iestāžu un personu prasījumiem piemīt absolūts katēgorisks raksturs, kas nepieļauj iebildumus. Šie prasījumi nepiekrīt civiltiesai, bet gan reālīzējami ar administrācijas spaidu līdzekļu palīdzību, nepārbaudot tos civiltiesā, sevišķā administratīvā kārtībā, kas paredzēta Kriev. Lik. kopojuma XVI. sēj. II. daļā.

Piemēram, Finanču ministrija caur policiju piedzen zināmus nodokļus un sodus, Iekšlietu ministrija caur policiju izraida no Latvijas robežām nevēlamas personas.

Bet tomēr nepieļaujot administratīvo iestāžu un personu prasījumu un rīcības pārbaudi civiltiesā, likums neizslēdz iespēju pārsūdzēt administrācijas rīcību vai nu priekšniecībai instanču kārtībā vai arī administratīvai tiesai.

Saskaņā ar pievestām tezēm visas prasījumu tiesības varētu iedalīt divās lielās nozarēs:

vienā ietilptu publiski-tiesiskā rakstura prasījumi, kas nav padoti civiltiesu caurlūkošanai, bet otrā — privāttiesiskā rakstura prasījumi, kas atrodas civiltiesas aizsardzībā.

Zem laikmeta iespaida un atkarībā no dzīves apstākļiem publiska rakstūra prasījumi var zaudēt šo savu publisko raksturu un iegūt privāttiesisku nokrāsu, un tādos gadījumos viņi piekrīt tiesai¹⁾.

Saskaņā ar Civilproc. nol. 1. pantu ikviens strīdus par ci-

¹⁾ Prasība, kuŗa izriet no prasītāja valsts dienesta attiecībām pret valsti un vērsta uz viņa tiesību izvešanu pret valsti, — pamatojas uz publiskām tiesībām un apspriežama tikai pēc publiskām tiesībām. Pie šādiem apstākļiem prasības priekšmets nav strīds par civiltiesībām un prasība tāpēc nepiekrīt civiltiesai. (Sen. spr. 26. IV. 1928. g. Nr. 684, Artmaņa l.).

viltiesībām piekriņt tiesu iestāžu izšķiršanai. Tā tad, ko līdz strīdīgais prasījums iegūst privāttiesisku raksturu, tas piekriņt tiesai, kaut arī pirms tam prasījumam piemēris publiski-tiesisks raksturs. Tā piem., valsts dienestā esošās personas alga, kas cieši saistīta ar valsts dienesta publiski-tiesisko raksturu, — nevar būt par prasības priekšmetu tiesā. Bet ja šī persona vairs neatrodas valsts dienestā, un noteiktā vai izdienētā alga kādu iemeslu dēļ nav izmaksāta, — tad šeit agrākā publiski-tiesiskā attiecība gūst privāttiesisku nokrāsu un tāpēc, liekas, tiesai nav pamata atteikties no tāda prasījuma pieņemšanas caurlūkošanai¹⁾.

Jautājumā par to, kā atšķiras publiski-tiesiskas juridiskas attiecības no privāttiesiskām, ja no paša likuma šī atšķirība skaidri neizriet, — var atzīmēt, ka privāttiesiskas attiecības, kas izpaužas personu tiesībās un attiecīgos pienākumos, — ir tad, kad viņas izceļas starp tiesībās vienlīdzīgām personām (pat ja viena no viņām vai abas būtu juridiskas personas) un ja pie tam šīs attiecības nodibinātas viņu privātās interesēs. Turpretīm publiski-tiesiskas ir attiecības, kas noteiktas ar likumu nevis privātu personu, bet valsts, resp. visas sabiedrības interesēs, kur pusu vienlīdzības vietā nostājas valsts vai sabiedriskas varas kundzība no vienas un personas padotība šai varai no otras puses.

Saskaņā ar Civīlproc. nolik. 1397. (1282.) p. par valsts pārvalžu lietām uzskatāmas lietas, kas saistītas ar fiska interesēm. Bet pašvaldības iestādes un valsts autonomie uzņēmumi var celt prasības un atbildēt uz tām, piemērojot valsts pārvalžu lietām paredzētos noteikumus²⁾ (Lik. kr. 1931. g. 137.). Viss iepriekš sacītais par valsts varas orgāniem, kas rikojas jure imperii vai kā juridiskas personas, piemērojams arī sabiedriskas pašvaldības orgāniem. Tanī gadījumā, kad

¹⁾ Skat. arī Малышевъ, I., 28. lapp., Гольмстенъ 54. lap. p. Citādāk, tomēr, Krievijas Senāts: sal. K. Senāta apv. sap. 1908. g. spr. Nr. 38 un vairāki citi spriedumi.

²⁾ Jautājums par to, vai pilsētas pašvaldībai kā sabiedriskai iestādei, tiesība piedzīt bezstrīdīgā kārtībā izdevumus par kādas personas ārstēšanu pilsētas slimnīcās, atkarājas no tā, vai saskaņā ar pastāvošiem noteikumiem pilsētai jāārstē persona, kuŗa saslimusi ar konkrēto slimību, bez atlīdzības, vai viņai piešķirta tiesība šās slimības ārstēšanas izdevumus piedzīt no pacienta; tikai šinī pēdējā gadījumā būtu jāatzīst, ka pilsēta, piedzenot šos izdevumus rikojas kā **varas orgāns**, viņai piešķirtās varas robežās, kādēļ arī šinī gadījumā visi strīdi sakarā ar šo piedzišanu būtu izšķirami bezstrīdīgā kārtībā, bet ne tiesas ceļā, pēc analogijas ar nodokļu piedzišanas kārtību. (Sen. spr. 1924. g. Nr. 93; 30. IV. 1930. g. S-bas White Star Line I., Nr. 94.).

tie darbojas kā juridiskas personas ar privāttiesisku raksturu, kā zināmas sabiedriskas mantas pārvaldnieki, visas attiecības, kas izceļas starp vietējām pašvaldībām un privātām personām, strīdus gadījumā piekrīt tiesas caurskatīšanai. Ja, turpretim, pašvaldības organi uzstājas kā sabiedriskas varas pārstāvji viņiem piešķirtās valsts varas realizēšanas interesēs, — tad viņu prasījumi pret privātām personām jāizpilda, līdzīgi valsts neapstrīdāmiem prasījumiem, administratīvā kārtībā. (Salīdz. Kr. Sen. apv. sap. spr. 1914. g. № 22 un 1910. g. № 32.)

No minētā vispārējā noteikuma taisāmi tomēr vairāki izņēmumi:

1) Vispirms jāaižrāda, ka vienā privāttiesisko attiecību daļā, kuŗas izceļas starp privātām personām un pārvaldes orgāniem kā juridiskām personām, šīs attiecības, neraugoties uz viņu privāttiesisko raksturu strīdu izcelšanās gadījumā — tomēr piekrīt priekšniecības caurlūkošanai sūdzību kārtībā.

Tās ir attiecības, kas izriet no līgumiem par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām, kuŗus slēdz privātas personas kā uzņēmēji ar valsti kā pasūtītāju¹⁾.

Kamēr līgums par darbu vai piegādi nav izbeidzies vai kamēr nekārtīgais uzņēmējs vai piegādātājs no līguma tālākas izpildīšanas nav atstādināts, — visus no slēgtā līguma par darbiem, vai piegādēm izrietošos pārratumus, strīdus un konfliktus izšķir priekšniecības sūdzības kārtībā, pie kuŗas uzņēmējam vai piegādātājam jāgriežas ar sūdzību [Civ. pr. n. 1411. (1300.) un 1412. (1301.) p.].

Pēc darbu vai piegādes nobeigšanas vai pēc nekārtīgā uzņēmēja vai piegādātāja atstādināšanas no līguma tālākas izpildīšanas, viņam doti divi ceļi starp viņu un valsti radušās strīda izšķiršanai:

a) viņš var iesniegt sūdzību priekšniecībai, bet pēdējās lēmumu var pārsūdzēt Senāta administratīvam departamentam,

b) viņš var celt civilprasību tiesā.

Bet izraudzījis vienu no šiem diviem ceļiem, uzņēmējs vai piegādātājs jau zaudē tiesību izlietot otru [Civ. pr. n. 1415. (1304.) p.]²⁾.

Sūdzības iesniegšanai vai prasības celšanai uzņēmējam vai piegādātājam dots gada laiks no attiecīga norēķina saņemšanas

¹⁾ Skat. Likums par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām, Lik. kr. 1927. g. 44; 1928. g. 30; 1929. g. 216.

²⁾ Pēc 22. IV. 1915. g. (Lik. krāj. 1915. g. Nr. 130), likuma valsts kontrahentam bij tiesība likumā paredzētā gada laikā izbeigt viņa izraudzītā administratīvā kārtībā ievadīto lietu, nezaudējot tiesību celt prasību tiesā tā paša gada laikā. Tas pats paredzēts 1304. pantā.

dienas par darbiem vai piegādi, bet ja tāds norēķins nav izsniegts, tad 4 mēnešu laikā no darbu pieņemšanas dienas (91. pants sakarā ar 95. p., Lik. kr. 1927. g. 44.), vai piegādāto priekšmetu nodošanas, vai no uzņēmēja atstādināšanas dienas [Civilproc. nol. 1414. (1303.) p., Lik. kr. 1927. g. 44.; 95. p.]¹⁾

2) No valsts mantas vai tiesību nomas līgumiem cēlušies strīdi piekritī caurskatīšanai vai nu sūdzības kārtībā priekšniecībai, vai prasības ceļā tiesai, neatkarīgi no tā, vai līguma izpildīšana turpinās vai ir izbeigta [Civilproc. nol. 1419. (1307.) p.].

Strīdus, kas varētu izcelties sakarā ar to, ka valsts pārvalde, kas izdevusi savam kontrahentam pēc līguma no saistībām kļūdainu norēķinu, līdz ar to aizpārskatīšanās izmaksājusi šim kontrahentam lielāku summu nekā viņam īstenībā pienācās, — izšķir tādā ceļā, ka valsts pārvalde pieprasa no sava kontrahenta pārmaksāto summu atpakaļ neapstrīdāmu prasījumu kārtībā, par ko paziņo viņam, bet pēdējam, lai atsvabinātos no šādas atpakaļ piedzišanas, ir tiesība celt prasību pret minēto valsts pārvaldi sešu mēnešu laikā²⁾, skaitot no atmaksas pieprasīšanas dienas, pie kam tiesa var apturēt piedzišanu [Civilproc. nol. 1420. (1309.) p. un noteikumu par piedziņām valsts neapstrīdāmās lietās 6. p.].

3) Pēc speciāla likuma (Lik. kr. 1929. g. 117.)- visi strīdi par to, vai pareizi un saskaņā ar agrārlikumu atsavināti un pārskaitīti valsts zemes fondā atsevišķi privātpersonu nekustamie īpašumi, kā arī visi strīdi par neatsavināmās daļas

¹⁾ Saskaņā ar 8. III. 1927. g. likuma (Lik. kr. 44) 91. p., norēķins uzņēmējam izsniedzams līgumā noteiktā laikā, bet šā nosacījuma iztrūkuma gadījumā 2 mēnešu laikā no darbu pieņemšanas dienas. Pret norēķinu uzņēmējam 2 mēnešu laikā ir tiesība celt iebildumus, pēc kuriem jāstāda un viņam 4 mēnešu laikā jāpaziņo galīgs norēķins (93. un 94. p.). Ja pret pirmo viņam paziņoto norēķinu uzņēmējs 2 mēnešu laikā neceļ iebildumus, tad tālākais strīdus šinī jautājumā ir izslēgts. Ja norēķins vai galīgais norēķins pavisam nav paziņots, — tad pēdējam gada laikā, skaitot no termiņa izbeigšanās, kuŗš nolikts — pirmā gadījumā vienkāršā, otrā — galīga norēķina paziņošanai, ir tiesība vai iesniegt sūdzību priekšniecībai vai celt prasību (95. p.). Iesniedzot šādu prasību pēc iebildumu nodošanas uz pirmo norēķinu — valsts kontrahentam nav tiesības šinī prasībā vairs uzrādīt tādas pretenzijas, kuŗas savā laikā viņš nav izteicis pirmā iesniegtā iebildumā.

²⁾ Noteikumu par piedziņām neapstrīdāmās valsts lietās 6. p. paskaidrojumu iesniegšanai nolikts 6 mēnešu ilgs laiks. Pēc tam kad 1303. p. ar 22. apr. 1915. g. likumu (Lik. krāj. 1915. g. — 130) agrākā 6 mēnešu vietā ievada vienu gadu, — Civilproc. lik. 1420. (1309.) p. palika nesaskaņots ar minēto noteikumu par piedziņām neapstrīdāmās lietās 6. pantu.

ierādīšanu izņemti no civiltiesas kompetences un nodoti vienīgi Senāta administratīvā departamenta izšķiršanai.

4) Visus strīdus par valsts mantu, kuŗi izceļas starp atsevišķām ministrijām vai galvenām pārvaldēm izšķir saskaņā ar Civīlproc. nol. 1410. (1297.) p. nevis tiesa, bet pēc savstarpējas vienošanās šo ministriju un pārvalžu galveno priekšnieki, bet ja šādu vienošanos nepanāk — Senāta administratīvais departaments.

Šis noteikums nerada šaubas, ja ņem vērā to, ka vienīgais valsts mantas īpašnieks ir valsts, kuŗas atsevišķie pārstāvji kā mantas pārvaldnieki var ierosināt strīdu nevis par šīs mantas piederību vienai vai otrai pārvaldei, bet vienīgi par to, kuŗas pārvaldes pārziņā un pārvaldīšanā šai valsts mantai jāatrodas.

Tomēr strīdi par mantu starp atsevišķām pārvaldēm no vienas puses un pašvaldībām no otras puses, vai starp dažādām pašvaldībām piekrit tiesu iestāžu kompetencei (Salīdz. Kr. Sen. spr. 1914. g. № 22).

5) Prasījumi par zaudējumu atlīdzību, kuŗi nodarīti ar civīlo resoru, izņemot Civīlproc. nol. 1425. (1331.) p. minēto tiesu resora, darbinieku rīcību, nolaidību vai noziedzīgiem nodarījumiem, piekrit tiesas caurlūkošanai vispārējā kārtībā¹⁾; turpretīm, lai celtu prasību par zaudējumu atlīdzību, kuŗi cēlušies caur tiesnešu nepareizu rīcību, vajadzīga iepriekšēja Senāta apvienotās sapulces atļauja (Lik. kr. 1922. g. 209.) un tikai pēc tādas atļaujas prasību var iesniegt Senāta norādītā tiesā vispārējā Civīlprocesa likumos noteiktā kārtībā. [Civīlproc. n. 1425.—1430. (1331.—1336.) p. p.].

¹⁾ Līdz 1922. g., kā arī krievu laikā, šādas prasības par kaitējumu un zaudējumu atlīdzību, kuŗi cēlušies no paviršības, nolaidības vai aiz administratīvās pārvaldes amata personas vilcināšanās, piekrita apgabaltiesas, Tiesu palātās vai Senāta civ. kas. un I. departamenta caurskatīšanai, atkarībā no vainīgās personas ranga un amata klases, pie kam krievu laikā tādas tiesas sastāvā iegāja dažādu resoru amatpersonas un starp citu tuvākais atbildētāja priekšnieks. Pašu prasību varēja celt isā 3 vai 6 mēnešu laikā no nepareizā rīkojuma pasludināšanas vai no viņa izpildīšanas dienas. Šo termiņu krievu Pagaidu valdība 1917. g. pagarināja līdz 2 gadiem. (Salīdzin. tagad atceltos krievu civīlproc. lik. 1316.—1330. p. un Lik. kr. 1917. g. 492.).

TREŠĀ NODAĻA.

Tiesu iekārta un advokatūras organizācija.

I. NODALĪJUMS.

Tiesu iekārta.¹⁾

§ 30. Vispārīgi aizrādījumi.

Kopš Monteskje laikiem ir atzīts, ka valsts vara savā darbībā izpaužas trijos virzienos: a) likumdošanā, kuŗu veic sevišķi organi (likumdošanas palātas, parlaments, saeima) b) pārvaldībā, kuŗu realizē īpaši administratīvi organi jau iepriekš nospraustās darbības robežās, un c) tiesā, kuŗa darbojas saskaņā ar pastāvošiem, noteiktā kārtībā izdotiem likumiem.

Cik krasī, liekas, arī nebūtu apzīmētas katra minētā valsts varas organa darbības robežas, tomēr pāreja no vienas valsts varas nozares otrā sastopama nevien praksē, bet to bieži vien sankcionē arī pastāvošās tiesības, tā piemēram, kad likumdošanas organs uz laiku pārtrauc savu darbību, likumdošanas funkcijas pāriet pārvaldības organiem²⁾. Bez tam pārvaldības organiem, katram savā nozarē, kaut arī tikai pastāvošo likumu robežās, atstāta tiesība izdot saistošus noteikumus, rīkojumus, apkārtrakstus un instrukcijas, kuŗos neapšaubāmi kaut arī mazā mērā izpaužas likumdošanas darbība; un otrādi, no tiesu nozares ne reti izņemti un nodoti pārvaldības nozarei strīdi starp dažādiem pārvaldības organiem [strīdi, kuŗus izšķir priekšniecība padotības kārtībā, strīdi darbu un piegādes līguma izpildīšanas laikā; sal. Civ. pr. n. 1411. (1301.) p.]. Administrācijas darbības pareizību un likumību pārbauda pa daļai tā saucamās administratīvās tiesas, bet lielā mērā arī pārsūdzības ceļā priekšniecība, vai administratīvās uzraudzības kārtībā. Savkārt tiesai pēdējā laikā arvien vairāk cenšas piešķirt likumdevējas lomu³⁾ (skat. Šveices ZGB. 1. p. un Austrijas ABGB. 7. p.). Bez tam vēl tiesniešiem dažkārt uzliek administratīva rakstūra pienākumus, tā piem.: miertiesneši pie mums uzrauga dzimtsarakstu nodaļas (Lik. kr. 1921. g.

¹⁾ Literatūra: проф. Е. Васъковскій, Курсь Гражданскаго Процесса 1913 г. т. I; Кр. Малышевъ, Курсь Гражданскаго Судопроизводства т. I 1876 г.; И. Е. Энгельманъ, Курсь русскаго гражданскаго судопроизводства 1912 г.

²⁾ Pie mums — Ministru kabinetam Satversmes 81. p. kārtībā.

³⁾ Skat. augstāk par tiesnesi kā tiesību avotu.

39; 11. un 12. p.), nosaka atlīdzības apmērus par piespiedu kārtā atsavinātu mantu (Lik. kr. 1923. g. 59.); Tiesu palātas locekļiem uzlikts priekšsēdētāja pienākums Valsts kontroles padomes sēdēs (Lik. kr. 1923. g. 102.).

Beidzot likumdošanas organiem ir pilnīga un plaša iespēja iespaidot pārvaldības nozari nevien izteicot pārvaldības organiem savu uzticību vai neuzticību, bet arī kritizējot šo organu darbību iesniedzamo pieprasījumu un interpelāciju ceļā.

Tādā kārtā šo triju valsts varas funkciju un nozaru patstāvībai un neatkarībai, kā arī viņu norobežojumiem ir tikai relatīvs raksturs.

Tiesu nozarē jānošķir vispirms tā viņas daļa, kuŗa attiecas uz tiesu iekārtu un kuŗa ietilpst arī tiesu pārvaldības jautājumi.

§ 31. Tiesu pārvaldība.

Runājot par tiesu resoru vārda plašā nozīmē, ar šo izteicienu saprot nevien tiesu tiešo darbību, kuŗas mērķis ir nodrošināt taisnīgu iztiesāšanu, bet arī vairākas citas, tiesāšanas darbībai svešas funkcijas. Lai valstī tiesas varētu darboties, vispirms tās jārada. Izvedams dzīvē likums, kuŗš nosaka tiesu darbības robežas un viņu kompetenci, jānoorganizē tiesas, noteicot to atrašanās vietas, sagatavojot nepieciešamās telpas un nepieciešamo ārējo iekārtu (tiesas inventārs, bibliotēkas, tiesnešu tērpi u. t. t.), jāierīko tiesas kanceleja un viņas darbvedība, jāaizpilda tiesnešu amati un to personu sastāvs, kas atrodas pie tiesas (prokuratūra, sekretāri, tiesu izpildītāji, kancelejas ierēdņi u. t. t.). Viss tas ietilpst tiesu pārvaldībā, kas savkārt sastāda daļu no tās valsts darbības nozares, kuŗu sauc par administratīvo pārvaldību. Šī tiesu pārvaldības nozare (Justizhoheit, Gerichtsherrlichkeit) atrodas galvenā kārtā speciāla centrālorgana — Tieslietu ministrijas pārziņā (skat. Tieslietu ministrijas iekārta, Lik. kr. 1930. g. 95.), bet pa daļai ietilpst arī kollēģiālo tiesu darbības laukā, kuŗas izveido savā iekšienē sevišķus iekšējās pārvaldības organus (tiesas nodaļu, Tiesu palātas departamentu kopsapulces un Senāta departamentu apvienoto sapulci). Tādā sastāvā šīs kopsapulces [Sal. Tiesu iek. lik. 60. (119³), 101. (160.) p.] uzskatāmas par iekšējās pārvaldības organiem, un viņām nav nekā kopēja ar tiesāšanas darbību.

No otras puses tiesu resora pienākumos ietilpināta darbība, kas vērsta uz tiesas spriedumu izpildīšanu. Šī izpildu nozare, kas atšķiras galvenā kārtā ar savu mēchanisko

raksturu, uzticēta speciāliem tiesas policijas orgāniem — tiesu izpildītājiem, pa daļai arī vietējai policijai un pagasttiesai, bet Latgalē — pagasta valdei [Tiesu iek. lik. 223. (297.), 236. (311.) p. un C. pr. n. 222. (158.), 1067. (937.) un 1068. (1841².) p.], kuri to veic tiesu iestāžu uzraudzībā; šī uzraudzība izpaužas vai nu pārbaudot par izpildu organu nepareizu rīcību celtās sūdzības [C. pr. n. 1095. (962.) un 1098. (964.) p.], vai arī tiesas izpildītāju revīzijās. Tiešu dalību tiesas spriedumu izpildīšanā tiesa neņem. Beidzot no tiesas funkcijas atdala amnestijas un apžēlošanas tiesības, kas piekrīt augstākai valsts varai (Latvijā apžēlošana — Valsts Prezidentam, amnestija — Saeimai).

Ja izņem no tiesas pārziņas to nozari, kas sastāda tiesu pārvaldību, un ja, no otras puses, atņem viņai tiesas spriedumu izpildīšanu, tad atliek tiesas darbības centrālā daļa, tiesas galvenais uzdevums.

Par tiesu nozari vārda šaurā nozīmē, t. i. tiesu nozari tīrā veidā tādā kārtā uzskatāma tā tiesas darbība, kuŗas mērķis — panākt taisnīgu tiesāšanu. Šo tiesu darbību savkārt var sadalīt: 1) strīdīgā jurisdikcijā (jurisdictio contentiosa, streitige Gerichtsbarkeit, jurisdiction contentieuse), kas arī ja ne vienmēr sastopama īsta strīdus veidā, tad vismaz pielaiž strīda iespējamību un tādēļ izpaužas prasības veidā, kuŗa vienmēr vērsta pret noteiktu personu; te vienmēr būs divas puses; 2) neapstrīdamā vai apsardzības jurisdikcijā (jurisdictio voluntaria, freiwillige Gerichtsbarkeit, jurisdiction gracieuse), kur tiesas darbība dažreiz vērsta vai nu uz tādu tiesību apliecināšanu vai atzīšanu, kuŗām pēc likuma ir vajadzīga šāda tiesas sankcija (piem., pie apstiprināšanas mantošanas tiesībās), vai atkal uz tādu tiesību apsardzību, kuŗas gan vēl nav traucētas, bet tomēr zināmā mērā apdraudētas (aizgādības iecelšana, personas atzīšana par garā vāju), vai pat uz sevišķu tiesību radīšanu (piem., pie sadalīšanas) u. t. t. Te strīdi vispār nav paredzēti (lai gan arī nav izslēgti, piem., pie sadalīšanas vai atzīstot personu par izšķērdētāju), un, pēc vispārēja noteikuma, lūdzējas personas te apvienojas vienā pusē un tās uzskata par tādām, kas darbojas kopējās interesēs, lai gan nav izslēgta varbūtība, ka ieinteresētās personas uzstājas ar pretunīgiem prasījumiem.

Tiesu iekārtošana piekrīt pie mums Tieslietu ministrijai, kā pārvaldības organam, kas:

- 1) rūpējas par nepieciešamo tiesas iestāžu radīšanu;
- 2) rūpējas par tiesnešu un citu tiesas dienestpersonu iecelšanu (prokurātūra, sekretāri un kancelejas personāls);

3) uzmeklē un nodod tiesas rīcībā vajadzīgās telpas un tiesas darbībai nepieciešamo kancelejas un citu tehnisko materiālu;

4) izlemj jautājumu par tiesas atrašanās vietu un tiesnešu speciālo tērpu;

5) izdod priekšrakstus un instrukcijas likumu robežās;

6) seko, lai tiesas darbība noritētu atbilstošos normālos apstākļos, un lai tā neapstātos.

Lietu iztiesāšanu izdara vienīgi tiesa, pie tam kopīgi ar pusēm.

Izpildot savu uzdevumu, tiesai: 1) jākonstatē pareizi lietas faktiskā puse un 2) jāpiemēro konstatētiem faktiskiem apstākļiem, pārbaudītām pusu attiecībām atbilstoša abstrakta norma, citiem vārdiem — jākonkretizē likums. Šai ziņā, pēc Jheringa izteiciena, tiesnesis ir likuma balss. Tiesa, taisot spriedumu, iemieso likumus dzīvē; un, izvedot likumus dzīvē, tiesa līdz ar to sekmē valsts iekārtas uzturēšanu (justitia — fundamentum regnum). Vēl Platons aizrādījis, ka labāk, ja ir slikti likumi, bet labi tiesneši, nekā labi likumi un slikti tiesneši. Pilnīgā saskaņā ar šo tezi arī krievu Tiesu nolikumu sastādītāji atzinuši, ka apmierinoša tiesāšana atkarājas vairāk no tiesnešu labām īpašībām, nekā no likuma pilnības (sk. Tiesu nolikumi, Valsts kancl. izd.).

§ 32. Subjektīvie un objektīvie nosacījumi iecelšanai un darbībai tiesu amatos.

Tiesai uzliktie pienākumi liek uzstādīt personām, kas aicinātas tiesneša amatā, stingrus subjektīva rakstura prasījumus. No otras puses, sakarā ar visai stingriem tiesneša uzdevumiem, jārada viņa darbībai atbilstoši apstākļi, kas atkarīgi no zināmiem objektīva rakstura nosacījumiem.

A. **Subjektīvie nosacījumi** ir šādi.

1. Tiesnesim jāprot orientēties likumos un viņu neskaidriības, nepilnības, vai pretrunas gadījumā iztulkot tos, piemērot pēc analogijas.

Tādēļ no tiesneša prasāma nevien teorētiski-juridiska izglītība, bet arī praktiska sagatavošanās, jo bez praktiskās skolšanas tiesnesis nebūtu spējīgs piemērot savas teorētiskās zināšanas darbā, nevarētu konkretizēt abstraktu normu un pielietot viņu konkrētam gadījumam. No otras puses tiesnesim, izšķirot radušos strīdus, nākas sastapties ar visdažādākām dzīves nozarēm. Visās dzīves parādībās, visdažādākās personu savstarpējās attiecībās, tirdzniecībā, rūpniecībā, zinātnē un

mākslā, amatniecībā un dienestā, laulības un ģimenes intimās attiecībās, — it visur iespējami tiesību traucējumi un konflikti, kuŗu izšķiršanai pastāv tiesa, un lai gan, protams, tiesnesis atsevišķu, viņam svešu jautājumu atrisināšanai var pieaicināt lietpratējus-ekspertus, tomēr arī šādā gadījumā viņam jāprot orientēties, kaut arī tādēļ vien, lai pareizi uzstādītu ekspertiem jautājumu un lai varētu kritiski raudzīties uz viņu atzinumu [C. pr. n. 623. (533.) p.]. Tas viss prasa augstu vispārējās izglītības līmeni un plašu redzes apvārsni.

Uz tiesu iekārtu attiecošies jautājumi apskatīti Tiesu iekārtas likumos, kuŗi ietilpst Tiesu nolikumos (Bij. Kriev. lik. kop. XVI. s. 1. d.). Pēdējais oficiālais krievu izdevums iznācis 1914. g. Latvijas Saeimas kodifikācijas nodaļa 1924. g. izdevusi Tiesu iekārtas likumus latviešu valodā.

Mūsu likums prasa no miertiesneša augstskolas vai vidusskolas kursa beigšanu, vai arī 3-gadēju praktisku dienesta stāžu tādā amatā, kur tas varējis iegūt praktiskas zināšanas tieslietās [Tiesu iek. lik. 17. (560.) p.].

Zīmējoties uz vispārējo tiesu iestāžu tiesnešiem (priekšsēdētājiem, viņu biedriem un locekļiem, tāpat izmeklēšanas tiesnešiem, prokurātūras amatpersonām, Senāta virssekrētāriem un viņu palīgiem), likums prasa (Tiesu iek. lik. 1914. g. izd. 202. u. 585. p.) no personām, kas vēlētos ieņemt minētos amatus, Universitātes apliecību par tiesību zinātņu¹⁾ kursa beigšanu, vai eksāmena nolikšanu šajos kursa priekšmetos, vai arī pierādījumu, ka viņas dienestā ieguvušas tieslietu zināšanas.

Kā augstākā juridiskā izglītība tiesnesim nepieciešama, izriet arī no Tiesu iek. lik. 350. (407.) p., pēc kuŗa pie tiesām pastāv tiesu amatu kandidāti, kuŗus iecel no personām, kas beigušas tiesību zinātņu kursu augstākās mācības iestādēs, vai kas izturējušas pārbaudījumu šajās zinātnēs, un tikai pagaidām par tiesu amatu kandidātiem pielaistas personas bez juridiskas izglītības (piez. pie 1924. g. izd. Tiesu iek. lik. 350. p.).

No šiem kandidātiem pēc tam, kad tie ieguvuši trīs gadu laikā praktisku sagatavojumu [sk. Tiesu iek. lik. 352. (409.) un 361. (417.) p.], tad arī komplektējas tiesnešu personāls (miertiesneši un izmeklēšanas tiesneši).

¹⁾ Aiz pārpratuma Tiesu iek. lik. 202. un 585. p. p. (pēc ofic. 1914. g. izd.), kuŗi prasa no tiesnešiem juridisku izglītību, kodifik. izdev. izlaisti (sal. Tiesu iek. 139. p. 1924. g. izd.). Tomēr uz 1926. g. 30. marta lik. 8. p. pamata (Lik. kr. 30.), pēc kuŗa pirmatnējais ofic. likuma teksts bauda priekšroku, salīdzinot ar kodificētā likuma tekstu, 202. un 585. p. p. uzskatāmi par spēkā esošiem.

Praktiskā stāža un piedzīvojumu nepieciešamība un lielā nozīme tiesnešu darbā uzsvērtā arī likumā. Tiesu iek. lik. 139. (200.—208.) pants proti paredz, ka tiesas locekļa, izmeklēšanas tiesneša, prokurora biedra amatos ieceļamām personām jābūt nokalpojušām tiesu resorā vai sabijušām par zvērinātu advokātu četrus gadus, ieskaitot arī zvērināta advokāta palīga kārtā pavadītos trīs gadus; priekšsēdētāja, viņa biedra, prokurora, Tiesu palātas locekļa un palātas prokurora biedra amatos ieceļamiem — sešus gadus; Tiesu palātas priekšsēdētāja, palātas prokurora un virsprokurora biedra amatos ieceļamiem — astoņus gadus; bet senātoru un Senāta virsprokurora amatos ieceļamām personām — desmit gadus.

Tiesnešu amatus var ieņemt arī personas ar zinātnisku gradu (romiešu, civil- vai krimināltiesību maģistri un doktori), kas nodarbojušās iepriekš minēto laiku ar romiešu, tirdzniecības, civil- vai krimināltiesību, vai civil- un kriminālprocesa pasniegšanu augstākās mācības iestādēs. (Tiesu iek. lik. 140. p.).

2. Tiesneša amatu nevar ieņemt persona, kas jaunāka par 25 gadiem [Tiesu iek. lik. 17. (560.) un 141. (205.) p.]; šis noteikums nozīmē to, ka tiesnesim nepieciešami zināmi piedzīvojumi. No otras puses Satversmē (84. p.) paredzēts, ka ar likumu var noteikt vecumu, ar kuŗa sasniegšanu tiesneši atstāj savu amatu. Tāds likums tomēr nav vēl izdots.

3. Nepieciešams nosacījums tiesneša amata ieņemšanai Latvijas pavalstniecība [Tiesu iek. lik. 137. (200.) p.], jo tiesas funkcijās izpaužas publiskās tiesības, kuras ārzemniekiem nepieder.

4. Tiesneša amatā pielaižamas tikumiski nevainojamas personas. Franči piešķir šim noteikumam ļoti lielu nozīmi un formulē to šādi: *La justice est comme la femme du Cesar? — il ne suffit pas qu'elle soit sans tache, elle doit être au-dessus de tout soupçon.*¹⁾ Pie nevainojamas tikumības, protams, pieskaitāma arī pilnīga bezpartējība, kas izteicas stingri objektīvā noskaņojumā pret lietu un pusēm. Tiecoties pēc šā mērķa, krievu likumdevējs: a) uzlika tiesnesim par pienākumu dot sevišķu tiesneša zvērestu,²⁾ kuŗā tas apņēmas spriest tiesu pēc tīrākās sirdsapziņas, nepadodoties iespaidojumiem, un rīkoties visās

1) Tiesa ir kā Cezāra sieva, nepietiek ar to vien, ka uz viņas nav traipa; uz viņu nedrīkst krist pat aizdomas.

2) Šis tiesneša zvērests tagad, diemžēl, atvītiots ar vispārējo ierēdņu svinīgo solījumu (Lik. kr. 1922. g. 23.), kas nepavisam neatbilst tiesnešu amatam, kuŗu vienīgā priekšniecība ir likums un pašu sirdsapziņa. Nevar neatzīmēt, ka samērā brīvākā zvērināto advokātu korporācija arī vēl tagad dod svinīgu solījumu pēc sevišķas formulas, kas atbilst zvēr. advokātu pienākumiem. (Lik. kr. 1923. g. 97. A—5.).

lietās atbilstoši tiesneša cieņai (piel. 1914. g. V. izd. Tiesu iek. lik. 225. p.); b) atstāja tiesnesim pašatstatīšanas tiesību, bet pusēm — tiesību noraidīt ieinteresēto tiesnesi [C. pr. n. 767. (667.) un sek. p.].

Speciālais tiesnešu zvērests Latvijā gan atcelts, bet pašatstatīšanas un noraidījuma tiesības arī vēl tagad ir spēkā.

Attiecībā uz nevainojamu tikumību, nav iespējams izdot kādus noteikumus, un mūsu likums [T. iek. lik. 138. (201.) p.] tādēļ aprobežojas ar to, ka uzskaita tās negatīvās īpašības, kuras ir par šķērslī personas iecelšanai nevien tiesneša, bet arī citā tiesu resora amatā. Tiesu resora amatoš, pēc likuma, nevar icelt personas: 1) kas atrodas zem izmeklēšanas vai tiesas par noziedzīgiem nodarījumiem, kuŗi sodāmi ar cietumu vai citu bargāku sodu, vai par amata pārkāpumiem; 2) kam piespriesti 1. punktā minētie sodi, kaut arī viņus pēc taisītā sprieduma atsvabinātu no soda, noilguma, izlīgšanas, nosacītas no tiesāšanas, apzēlošanas vai amnestijas dēļ; 3) kas bijušas zemi tiesas par 1. punktā minētiem noziedzīgiem nodarījumiem, kad kriminālvajāšana pret viņām pirms sprieduma taisīšanas izbeigta uz iepriekšējā (2.) punktā norādītiem pamatiem; 4) kas atlaistas no dienesta uz tiesas spriedumu; 5) kas atzītas par maksātnespējīgām; 6) kas izšķērdības dēļ atrodas aizgādībā. Tomēr kā tas redzams no Tiesu iek. lik. 220. (295².) panta, likumdevējs nebūt nav aprobežojies ar 138. (201.) pantā paredzētiem negatīviem nosacījumiem, bet uzstādījis augstāku kritēriju tiesneša atstāšanai dienestā, ja viņa rīcība devusi pamatu zināmiem pārmetumiem un ja ir šaubas, vai viņš atbilst ieņemamā augstā amata cieņai.

5. Beidzot no personas, kas pretendē uz tiesneša amatu prasāma spēja uztvert un novērtēt ārējās parādības ar ārēju jūtu organu palīdzību; tādēļ tiesnesis nedrīkst būt ar tādiem fiziskiem trūkumiem, kas atņemtu viņam iespēju izpildīt amatu (akls, kurls, mēms, un, protams, arī garā slims).

Dzimums, piederība pie kristīgās ticības un zināmas kārtas, tāpat zemes īpašuma cenzs, kam bija nozīme Krievijā, tagad Latvijā, iestājoties tiesneša amatā, nespēlē lomu.

B. Objektīvie nosacījumi.

Ārpus aprādītiem subjektīviem nosacījumiem, kuŗi piemērojami katram atsevišķam tiesnesim, zinātne izvērza vairākus objektīvus nosacījumus, kas nepieciešami, lai tiesnesis varētu pareizi un sekmīgi veikt savu pienākumu vispār.

Te vispirms jāatzīmē tiesu varas patstāvības un neatkarības princips, kuŗa nozīme ir tā, lai tiesnesi, kad tas izpilda savus pienākumus, nevarētu iespaidot. No šā

principa izriet nosacījumi par tiesnešu nea t c e ļ a m ī b u, kas saistīta ar viņu iecelšanas, atcelšanas un atlaišanas kārtību, par tiesneša amata nesavienojamību ar citu amatu, tiesnešu atalgojumu, paaugstināšanu un apbalvošanu, darbības uzraudzību un tiesnešu atbildību.

I. Tiesneša patstāvība izpaužas vispirms viņa **neatceļamībā**. Bez tiesas sprieduma vai paša vēlēšanās tiesnesi nevar nedz atlaist, nedz pārcelt uz kādu citu zemāku, līdzīgu vai augstāku amatu. Neatceļamības princips dod tiesnesim vajadzīgo drošību, mieru un noteiktību pienākumu izpildīšanā; mūsu laikos tas, lielākā vai mazākā mērā, pieņemts gandrīz visās zemēs¹).

Latvijā neatceļamības princips deklarēts Satversmes 84. pantā un saistīts ar tiesneša apstiprināšanu no Saeimas puses. Bez tam vēl šis princips izteikts Tiesu iek. lik. 170. (243.) p., pēc kura tiesu priekšsēdētājus, priekšsēdētāju biedrus un locekļus nevar nedz atlaist no amata bez lūguma, nedz pārcelt bez viņu piekrišanas²) no viena apvidus uz otru (bet senāto-

¹) Igaunijas valsts satversmē paredzēts, ka valsts tiesas (Senāta) tiesnešus iecel parlamentis. Pārējos tiesnešus iecel valsts tiesa. Attiecībā uz to, vai apstiprināšana notiek vienreiz uz visiem laikiem un vai pirms apstiprināšanas mēdz pieļaut tiesnešus pie amata izpildīšanas, pastāv vēl vecie Krevijas likumi, kur šie jautājumi tiek izšķirti negatīvi.

Lietuvā mirtiesnešus, izmeklēšanas tiesnešus un prokuroru palīgus iecel un atstādina Tieslietu ministris, bet Galvenā Tribūnāla, apgabaltiesas priekšsēdētājus, locekļus un prokurorus iecel un atstādina uz Tieslietu ministra priekšlikumu Valsts padomes prezidijs, kura vietā tagad rīkojas Republikas Prezidents.

Čekoslovāķijā VII. un VI. katēgorijas tiesnešus (t. i. apgabaltiesas tiesnešus un tiesas padomniekus pie pirmās galvas pilsētas kollēģiāltiesas) iecel valdība; valsts prezidents iecel pārējos tiesnešus no V. līdz I. katēgorijai (kollēģiāltiesas prezidentus un viceprezidentus, otrās galvas pilsētas kollēģiāltiesas tiesnešus, kā arī augstākās tiesas tiesnešus). Tiesneši, kas patstāvīgi izpilda jurisdikciju pie kārtējiem civiltiesas tiesnešiem un krimināltiesā tiek iecelti uz visiem laikiem.

Vācijā jautājums par tiesnešu iecelšanu izšķirams atsevišķās valstīs dažādi, atkarībā no iekšējiem likumiem. Prūsijā tiesneši iecelami no Staatsministerium (ministru kabineta); iecelšana notiek vienreiz uz visu mūžu.

²) Saskaņā ar Senāta apvien. sap. 1926. g. paskaidrojumu Nr. 10, Tiesu iek. lik. 145. (214.), 147. un 170. (243.) p. p. paredzētā tiesneša „piekrišana viņa iecelšanai vai pārceļšanai citā amatā, pat arī lūguma formā, bez tā, ka tā zaudētu ar to savu nozīmi kā piekrišana un tādi kaut arī lūguma formā izteiktai piekrišanai nav 1923. g. 7. aug. Noteik. 3. p. piezīmē paredzētā „lūguma” nozīmes, ja iniciatīve attiecībā uz iecelamo vai pārceļamo kandidātu izgājusi no attiecīgas iestādes; turpretim, ja iniciatīve attiecībā uz iecelšanu vai pārceļšanu izgājusi no paša iecelamā vai pārceļamā kandidāta, tad kandidāta lūgumam ir 1923. g. 7. aug. Noteik. 3. p. piezīmē paredzētā „lūguma” nozīme.

rus no viena departamenta uz otru). izņemot likumā sevišķi paredzētos gadījumus.

Saskaņā ar Tiesu iek. l. 143. (212.) p., visus tiesnešus, sākot no miertiesnešiem un izmeklēšanas tiesnešiem un beidzot ar senātoriem, iecel Ministru kabinets no Tieslietu ministra priekšā liktiem kandidātiem. Ministru kabinets pēc iecelšanas stāda tos priekšā Saeimai apstiprināšanai, pie kam, pēc jaunākā likumprojekta, visi tiesneši, izņemot miertiesnešus, papildu miertiesnešus un izmeklēšanas tiesnešus, var stāties pie amata izpildīšanas tikai pēc viņu apstiprināšanas (T. iek. lik. 143. p.).¹⁾

Miertiesneši, papildu miertiesneši un izmeklēšanas tiesneši, pēc jaunākā projekta, stājas pie amata izpildīšanas pēc viņu iecelšanas, bet divu gadu laikā no iecelšanas Ministru kabinets stāda viņus priekšā Saeimai apstiprināšanai. Ja miertiesneša, papildu miertiesneša vai izmeklēšanas tiesneša darbība šajā laikā ir neapmierinoša, tad Ministru kabinets atlaiž viņus no amata, izmaksājot viņiem algu par trīs mēnešiem uz priekšu (T. iek. l. 18. un 20. p.).

Tieslietu ministrs stāda priekšā Ministru kabinetam tos kandidātus, kuŗi izvēlēti no attiecīgas tiesas kopsapulces (T. iek. lik. 144. (213.) un 145. (214.) p.), kā arī tos, kuŗiem pēc Tiesu iekārtas likumiem [17. (560.), 137. (200.), 139.—141. p.] ir tiesība ieņemt tiesneša vietu [T. iek. l. 146. (215.) p.].

Tiesnešu atlaišana no dienesta uz pašu lūgumiem, kā arī 1) ja ieceltā persona neierodas dienestā bez sevišķi ievērojamiem iemesliem viena mēneša laikā; 2) ja tiesneša apstiprināšanu Saeima noraidījusi; 3) ja tiesu amatpersona slimības dēļ nespēj izpildīt dienestu viena gada laikā, bet neiesniedz atlūgumos no dienesta, vai beidzot 4) ja viņa, pretēji likumam par amatu nesavienošānu [T. iek. l. 171. (246.)], ieņem kādu citu amatu, — piekrīt Ministru kabinetam uz Tieslietu ministra priekšlikumu. Tas pats noteikums piemērojams arī pie tiesnešu pārceļšanas uz citu apvidu, vai citu tiesneša amatu ar viņu piekrišanu, kā arī pie tiesnešu atstāšanas ārpus štata ar viņu piekrišanu uz Ties. iek. l. 161. (231') p. I. daļas pamata. Tomēr Ministru kabineta lēmumus par tiesnešu atstāšanu ārpus štata uz 161. p. otras daļas pamata, t. i. bez viņu piekrišanas apstiprina Saeima [T. iek. lik. 155. (226.) p.].

¹⁾ Šis noteikums attiecas arī uz zemes grāmatu nodaļu priekšniekiem. (Ties. iek. lik. 393. p.). Līdz pat pēdējam laikam tiesneši stājās pie amata izpildīšanas pirms viņu apstiprināšanas.

Zemes grāmatu nodaļu priekšnieka palīgi nav stādāmi priekšā Saeimas apstiprināšanai. (T. iek. lik. 393. p. piezīme).

Visu pārējo tiesu resora amatpersonu atļaišana no dienesta atkarājas no tās varas, kas viņas iecēlusi amatos, bet viņu pārceļšana uz citām tiesu iestādēm vai amatiem — no tās varas, kuŗai ir tiesība iecelt šajos jaunajos amatos (T. iek. l. 155. (226.) p.)

Tiesnesi var pagaidām atstādināt no amata uz augstākās disciplinārtiesas [T. iek. lik. 61. (119¹.) p.] lēmumu vienīgi tajos gadījumos, kad par viņu uzsākta izmeklēšana [T. iek. 219. (295¹.) p.], vai kad viņš nodots tiesai; bet galīgi viņu var atcelt no amata tikai ar krimināltiesas spriedumu.

Tomēr krievu likumos [T. iek. l. 218. (295.)—220. (295².) p.] pieļautā atkāpšanās no neatceļamības principa palikusi arī Latvijā.

Ja tieslietu ministrs ievēro:

1) ka tiesnesis pielaidis tādas dienesta nolaidības, par kuŗām viņam, kaut arī nedraud atļaišana no āmata ar tiesas spriedumu, bet kuŗas sava svarīguma vai biežas atkārtšanās dēļ liecina, ka vainīgais tiesnesis neatbilst viņa ieņemtam amatam, vai arī ka tas acīmredzami neievēro savus pienākumus;

2) ka tiesnesis ārpus dienesta izdarījis tādus tikumībai pretīgus vai pelamus darbus, par kuŗiem tas gan nav saucams pie kriminālatbildības, bet kuŗi, tāpēc, ka tie nesaderas ar tiesneša amata godu un tikuši izpausti, laupa vainīgam tiesnesim viņa amatā vajadzīgo uzticību un cieņu, vai arī

3) ka tiesnesis nostādījis sevi ar savu darbību tādā stāvoklī, kas rada šaubas, vai tas turpinās izpildīt savus pienākumus mierīgi un bezpartējiski, un ja tads tiesnesis tomēr izvairās no viņam priekšā liktās pārceļšanas uz citu apdivu līdzīgā amatā, tad Tieslietu ministris šos apstākļus nodod apspriest Senāta augstākai disciplinārtiesai, kuŗa pieprasījusi no tiesneša paskaidrojumus, var nolemt: pirmos divos gadījumos — atcelt viņu no amata, bet pēdējā gadījumā — pārceļt viņu uz citu apdivu līdzīgā amatā [T. iek. l. 220. (295².) p.].

Tālāk, saskaņā ar Tiesu iek. lik. 219. (295¹.) p., tiesnesi, pret kuŗu ievadīta izmeklēšana, vai kuŗš nodots tiesai par noziedzīgu nodarījumu, kas neattiecas uz dienestu, bet par kuŗu draud ieslodzījums cietumā vai bargāks sods, Senāta augstākā disciplinārtiesā var pagaidām atstādināt no amata līdz ierosinātās lietas nobeigšanai, pie kam steidzamos gadījumos nepieprasot iepriekš paskaidrojumu no atstādināmā tiesneša.

Beidzot, pēc Tiesu iek. lik. 218. (295.) p., kad tiesnesim par noziedzīgu nodarījumu, kas neattiecas uz dienestu, piespriests krimināltiesāšanas kārtībā kautkāds sods, kaut arī tas nebūtu saistīts ar tiesību zaudēšanu sastāvēt dienestā, kā arī

gadījumos, kad tiesnesis atzīts par maksātnespējīgu [T. iek. l. 222. (296.)], tad šos apstākļus nodod apspriest Senāta augstākai disciplinārtiesai, kuŗa pieprasījusi no tiesneša paskaidrojumu, var, raugoties pēc apstākļiem, nolemt atlaist viņu no amata.

Tiesneša neatceļamības principu pa daļai var paralizēt, likvidējot atsevišķu tiesnešu amatus; tādā gadījumā tiesneši, kas šos amatus ieņēmuši spiesti palikt ārpus dienesta.

Latvijas likums, sekodams šai ziņā pa daļai krievu likumam [T. iek. l. 161. (231¹. p.)], paredz, ka likvidējot tiesnešu amatus, šos amatus atbrīvo, pārceļot tiesnešus uz citām brīvām vietām tai pašā vai citās tiesu iestādēs, vai arī atlaižot no dienesta, vai atstājot ārpus štata personas, kas tam piekrīt. Ja tiesnesis nepiekrīst pārcelšanai, atlaišanai vai atstāšanai ārpus štata, tad atstāšanu ārpus štata izdara Ministru kabinets uz Tieslietu ministra iesniegumu, sākot ar jaunāko pēc iecelšanas pēdējā amatā, bet ja vairāki tiesneši iecelti vienādā amatā reizē, tad sākot ar jaunāko pēc iecelšanas dienestā. Ministru kabineta lēmumam par tiesneša atlaišanu bez viņa piekrišanas jābūt apstiprinātam Saeimā.

Bez tam vēl ārpus štata atstātiem tiesnešiem ir tiesība saņemt, raugoties pēc viņu vēlēšanās, vai nu pilnu algu viena gada laikā, vai arī pusalgas divu gadu laikā, ja pa šo laiku viņus neieceltu jaunā amatā. Šādiem tiesnešiem vēl ir tiesība ieņemt pirmo vakanto līdzīgo amatu [T. iek. l. 162. (231². p.)], kādēļ amatu likvidēšanas sistēma nevar noderēt launprātīgiem nolūkiem.

Apskatot tiesnešu atceļšanas jautājumu, nepieciešams atzīmēt vēl divus likumā paredzētus gadījumus:

1) Tiesneša amatā iecelta persona, kas nav ieradusies viena mēneša laikā, pieliekot tālumlaiku (skaitot tālumlaiku pa vienai dienai ik uz 50 kilometriem), no tās dienas, kad viņai paziņots par iecelšanu, uzskatāma par atteikušos no šā amata; pie tam tomēr tās tiesu iestādes kopsapulce, kuŗā persona iecelta, iepriekš vēl apspriež neierašanās iemeslus [T. iek. l. 153. (224.), 157. (228.) p.];

2) Ja tiesu amatpersona tik grūti saslimst, ka viena gada laikā nevar izpildīt dienesta pienākumus, un ja neiesniedz atļūgumus no amata, tad tiesas priekšsēdētājs, bet attiecībā uz prokuratūras amatpersonām — Tiesu palātas prokurors, virsprokurors vai Tieslietu ministrs, atgādina viņai par pienākumu atstāt dienestu. Ja arī tad vēl nākamo divu nedēļu laikā slimojošā amatpersona šādu lūgumu neiesniedz, tad, pēc jautā-

juma apspriešanas kopsapulcē un paskaidrojumu pieprasīšanas no viņas, pēdējo bez lūguma atlaiž no amata Ministru kabinets, uz Tieslietu ministra priekšlikumu ([T. iek. l. 158., 159. (229., 230.) p. p.]¹⁾).

Visos gadījumos, kad tiesnešus atlaiž no amata, vai nu uz viņu pašu lūgumu, vai dēļ neierašanās dienestā noteiktā mēneša laikā [T. iek. l. 157. (228.)], vai arī slimībai ieilgstot vairāk par vienu gadu [T. iek. l. 158. (229.) p.], tāpat arī, kad tiesnešus, ar viņu piekrišanu, pārceļ uz citu apgabalu vai citā tiesu amatā, vai beidzot — kad viņus atstāj ārpus štata, šāda atsevišķa pārceļšana vai atstāšana ārpus štata, atkarājas no Ministru kabineta, kuŗš rikojas uz Tieslietu ministra ierosinājumu; pie kam tiesneša atstāšanai ārpus štata bez viņa piekrišanas ir vēl vajadzīgs, lai Saeima apstiprinātu šādu Ministru kabineta lēmumu. [T. iek. l. 155. (226.) p.]

Pārējo tiesu resora darbinieku atlaišana atkarājas no priekšniecības, kas viņus iecēlusi amatos, bet pārceļšana uz citu iestādi vai amatu — no tās priekšniecības, kuŗai tiesība iecelt šajos jaunos amatos. [T. iek. l. 155. (226.) p.]

II. Tiesnešu patstāvību var traucēt un ierobežot tas, ka tiesnesis atrodas vēl kādā citā valsts vai privātā dienestā, kuŗš var nostādīt tiesnesi zināmā atkarībā no šā otra dienesta priekšniecības.

Sakarā ar to no tiesneša patstāvības principa izriet princips par tiesneša amata **nesavienojamību** ar kādu citu amatu.

Latvija, piedzīvojušu juristu trūkuma dēļ, pagaidām bija spiesta atsacīties no šā principa stingras izvešanas. Tādēļ, blakus agrākajam Tiesu iek. lik. 171. (246.) p. noteikumam, ka tiesu resora amatpersonas nedrīkst ieņemt kādu citu vietu valsts vai sabiedrības dienestā, izņemot miertiesnešus, kuŗiem atļauts ieņemt goda amatus vietējās labdarības un mācības tiestādēs²⁾ [T. iek. l. 25. (49.) p.] — Latvijā līdz 1931. g. bija spēkā piezīme pie Tiesu iek. lik. 171. (246.) p., pēc kuŗas tiesu darbiniekiem pagaidām bija atļauts ieņemt arī citus amatus valsts un sabiedriskā dienestā — kā nealgotus, tā algotus, ja — attiecībā uz tiesnešiem — tam piekristu atbilstošās tiesu ie-

¹⁾ L. R. Satversmes 81. panta kārtībā izdotie noteikumi par civil-dienestu, ciktāl tie atrodas pretrunā ar Tiesu iekārtas likumu noteikumiem. — nav attiecināmi uz tiesu resoru. (Sal. noteikumu par civil-dienest § 69. Lik. kr. 1927. g. 172.)

²⁾ Bez tam, saskaņā ar Tiesu iek. lik. 63. (121.) p., virssekretāra palīga un sekretāra amatus var savienot ar archivāra un kasiera pienākumiem.

stādes kopsapulce un Tieslietu ministrs, bet, zīmējoties uz pārējiem darbiniekiem, — Tieslietu ministrs.

Saskaņā ar Tiesu iek. lik. 171. p. tagadējo redakciju (Lik. kr. 1931. g. 42.) nevienai tiesu resora amatpersonai nav tiesības ieņemt amatu nekādā privātā, ne kooperatīvā¹⁾, ne valsts vai valsts autonomā, ne arī pašvaldību saimnieciskā uzņēmumā.

Citu algotu amatu ieņemšanai izprasāma padotības kārtībā iepriekšēja Ministru kabineta piekrišana. Šis nosacījums neattiecas uz Saeimas deputāta amatu, mācības spēka amatu izglītības iestādēs, un uz tiem gadījumiem, kad tiesu resora amatpersona izpilda kādus papildpiņākumus uz likuma vai Ministru kabineta izdotu noteikumu pamata.

Ja tiesu resora amatpersona, pretēji šā panta noteikumiem, ieņem kādu citu amatu, tad pēc pārbaudīšanas, attiecībā uz tiesu amatpersonām tiesas kopsapulcē, resp. Senāta apvienotā sapulcē, bet attiecībā uz prokurātūras amatpersonām — Tieslietu ministrijā, vai minētās personas blakus nodarbošanās ir neatļauta, — Tieslietu ministrs liek priekšā šai amatpersonai nekavējoties iesniegt atlūgumus no dienesta. Ja tāda persona neiesniedz minēto atlūgumus, tad tā atlaižama no dienesta bez lūguma.

III. Tiesas patstāvības principa pareiza izvešana stāv ciešā sakarā ar jautājumu par tiesnešu pietiekamo materiālo **atalgojumu**. Uzliekot tiesnešiem par pienākumu ziedot visus spēkus vienīgi tiesas darbam, un atņemot viņiem iespēju un tiesību ieņemt blakus tiesneša amatam vēl kādu citu vietu, — valstij bez šaubām pilnīgi jānodrošina tiesnešu materiālais stāvoklis. No Eiropas valstīm šo jautājumu pilnīgi apmierinoši izšķirusi vienīgi Anglija, kur tiesnešu atalgojumu pēc apmēriem nemaz nevar salīdzināt ar tiesnešu algām kontinenta zemēs.

Latvijā pēc 1929. g. 27. jūlija (Lik. kr. 156.) noteikumu par valsts darbinieku atalgojumu un 21. decembra pārgrozījuma (Lik. kr. 245.) izdošanas atalgojums ir kļuvis mazliet labāks, nekā tas bija agrāk, lai gan, protams, tas nemaz nav salīdzināms ar viņu kollēgu algas apmēriem Anglijā.

IV. Tiesu patstāvības princips tāpat nav samierināms ar tiesnešu **paaugstināšanas** un **apbalvošanas** sistēmu, jo apbalvojumos un paaugstinājumos vienmēr slēpjas iespējas atrast līdzekli tiesneša iespaidošanai. Arī šai ziņā Anglija

¹⁾ Izmēnot kooperatīvos vai bezpeļņas uzņēmumos, kuņos piedalās tikai tiesu darbinieki un viņu ģimenes locekļi (Lik. kr. 1931. g. — 131).

pratusi izvest visā stingrībā šo principu, un augstāko instanču tiesneši tur nekomplektējas no zemākām instancēm. Pieturoties pie šī principa, krievu Tiesu nolikumu sastādītāju nolūks bija nepaaugstināt tiesnešus dienesta činās, kā mēr tie ieņem savus amatus, un tikai pie izstāšanās no tiesnešu kārtas paaugstināt viņus uzreiz tai činā, kāda tiem pienāktos pēc nodienētā laika ilgumā. (Sk. T. iek. l. 1914. g. izd. 241. p.). Tomēr vēlāk arī šis noteikums kļuva par nedzīvu burtu, un tiesneši saņēma paaugstinājumus un ordenus pēc vispārējās kārtības.

Latvijā, kur dienesta činas vispār nav pazīstamas, krievu Tiesu iek. lik. 241. p. par paaugstinājumiem nav piemērojams, bet tiesnešu pāriešana no zemākām instancēm augstākās, uzlūkojama par normālu parādību un attaisnojama ar to, ka labāko tiesnešu pārceļšana no zemākām instancēm augstākās dod šim pēdējām labāku un piedzīvojumiem bagātāku tiesnešu izlasi.

V. Tiesu varas patstāvība prasa, lai tiesnešu **uzraudzība** un **kontrolē** koncentrētos pašā tiesu resorā, un lai šī uzraudzība un kontrole nekādā ziņā neierobežotu tiesnešu sirdsapziņas brīvību.

Latvijā, pēc Tiesu iek. lik. 172. (249.) p., tiesu iestāžu un tiesnešu ārējā uzraudzība, izņemot prokurātūras amatpersonas, piekrit augstākām tiesu iestādēm un proti:

1) Kasācijas departamenti un Senāta apvienotā sapulce uzrauga visas tiesu iestādes un amatpersonas;

2) Tiesu palāta — pie viņas sastāva piederošas amatpersonas, izņemot palātas priekšsēdētāju, viņas departamentu priekšsēdētājus un miertiesnešus. Palāta uzrauga arī visas apgabaltiesas un pie tām pastāvošās amatpersonas un darbiniekus;

3) Apgabaltiesas uzrauga visas viņu sastāvam piederošās un pie viņām pastāvošās amatpersonas, ieskaitot arī miertiesnešus, bet izņemot pašus apgabaltiesas priekšsēdētājus¹⁾.

Ikviena tiesu iestāde, kas atradusi nepareizības, nekārtības, vai ļaunprātības zemākā iestādē vai kādas zemākas tiesu resora dienestpersonas darbībā:

¹⁾ Pēc Tiesu iek. lik. 172. p. (249.) 3. p.kta apgabaltiesām piekrit uzraudzības funkcijas tikai par amatpersonām, kuŗas pieder pie viņu sastāva un pastāv pie viņām (izņemot priekšsēdētāju), un par miertiesnešiem, bet nemaz ne par pagasta tiesām un miertiesām. Miertiesas, kā kārtējās instanču kārtības, tā arī uzraudzības ziņā padota vienīgi Senāta kasācijas departamentiem vai Senāta Apvienotajai sapulcei. (Sen. 1926. g. 9. dec. spried. Nr. 441. Jaegera l.).

1) paskaidro viņām, kur pastāvējusi nepareizība vai nolaidība;

2) atceļ nepareizos lēmumus vai rīkojumus, un

3) sper soļus traucētās kārtības atjaunošanai, bet, vajadzības gadījumā, ierosina disciplinārvaļāšanu pret vainīgām personām [T. iek. l. 175. (250.) p.]¹⁾

Bez tam vēl katrā tiesu iestādē tuvākā uzraudzība par ātru un pareizu lietu gaitu un pienākumu precīzu izpildīšanu pieder priekšsēdētājam, kuŗš, pamanot kādu nolaidību, novērš to vai nu pats ar savu varu, vai arī sper vajadzīgos soļus vainīgo saukšanai pie disciplinārtbildības [T. iek. l. 175. (251.)].

Vispārēja uzraudzība pār visām Latvijas tiesu iestādēm piekrīt vēl Tieslietu ministrim kā ģenerālprokuroram, kuŗam katrā laikā ir tiesība pieprasīt vajadzīgās ziņas un paskaidrojimus [T. iek. l. 179. (254.) p.], personīgi revidēt tiesu iestādes, kā arī uzdot Tiesu palātas locekļiem, apgabaltiesu un mirtiesnešu revīziju [181. (256.) p.]. Ja Tieslietu ministris atrod kādā tiesu iestādē pārāk daudz uzkrājušos lietu, vai konstatē gaušību, vai novirzīšanos no likumīgās kārtības, tad viņš uzaicina šīs tiesas priekšsēdētāju spert soļus konstatēto nepareizību novēršanai un paskaidrot to iemeslus, bet vajadzības gadījumā dod vainīgiem aizrādījumus, vai sauc tos pie atbildības [T. iek. l. 180. (225.) p.].

Beidzot, ja izrādās, ka atsevišķus jautājumus dažādas tiesu iestādes izšķir nevienādi vai ka tie rada šaubas praksē, Tieslietu ministris var celt priekšā šos jautājumus Senāta kasācijas departamentu vai apvienotās sapulces apspriešanai.²⁾ Tos no šādā kārtībā taisītiem kasācijas departamentu spriedumiem, kuŗu iespiešanu Senāts atradis par lietderīgu, publicē atsevišķā krājumā, kuŗš noder par vadoni likumu vienvaidīgai piemērošanai un iztulkošanai [T. iek. l. 185. (259¹.) p.].

VI. Tiešā sakarā ar tiesas iestāžu uzraudzību stāv tiesnešu **atbildības** jautājums.

¹⁾ Sūdzības uzraudzības kārtībā iesniedzamas arī tieši attiecīgai uzraugošai augstākai instancē, konkrētā gadījumā Senātam vai Senāta apvienotai sapulcei (Tiesu iek. lik. 60. p. 1. pkt. (119.), 172. (249.) p. 1. pkt.). (Senāta apv. sap. spr. 1926. g. Nr. 9). Tomēr ārpus kasācijas kārtības spriedums civillietā nav atceļams uzraudzības kārtībā. (Tiesu iek. lik. 174. p. 2. p. 2. p. Sen. 1925. g. spried. Nr. 152. pēc Tiesl. Min. Vēstn. kr.).

²⁾ Lietas dēļ jautājumu izšķiršanas, kuŗi Senātam padotās iestādēs nav vienādi izspriesti vai citādi izsaukti šaubas likumus piemērojot, var nonākt Senāta apvienotā sapulcē tikai uz attiecīgo resoru ministru iesniegumu pamata. (Sen. iek. lik. 33¹. p. 74¹. p. 10. pkt. Tiesu iek. lik. 185. p. 1. d.), bet nemaz ne uz pašvaldību tieša ierosinājuma pamata. (Sen. apvien. sap. spried. 1926. g. Nr. 11.).

Ja likums nostādījis tiesnešus sevišķi privilēģētā un cieņamā stāvoklī, piešķirot tiem neatcelamību; ja viņiem atstāta plaša vara stridīgu jautājumu izlemšanā pēc iekšējas pārliecības, tad, no otras puses, viņus, protams, nevar atsvabināt no atbildības par nepareizu rīcību, un šī atbildība var būt pat stingrāka par citu amatpersonu atbildību, jo kam daudz ir dots, no tā daudz prasa. Šī atbildība tomēr tiesnesim jānes tiesas priekšā un tā nedrīkst skart tiesneša iekšējo pārliecību.

Latvijā, kā arī agrāk Krievijā, tiesu resora amatpersonu un it sevišķi tiesnešu atbildība ir trejāda: 1) krimināl-, 2) civīl- un 3) disciplināratbildība.

1) Pēc 1903. g. Sodū lik. 675. p. (Latvijas Sodū lik. 145. p.) tiesneši atbild kriminālkārtībā par apzīnāti nepareizu spriedumu, kas taisīts mantkārigos nolūkos vai bez tādiem (t. i., par netaisnu tiesas spriešanu ar nodomu). Kriminālvajāšanu pret tiesnešiem ierosina atsevišķā Kriminālproc. lik. 1031. un 1033. pantā paredzētā kārtībā.

2) Civīlkārtībā tiesneši, sākot ar izmeklēšanas tiesnešiem un mīertiesnešiem, un beidzot ar senātoriem, tāpat arī prokurātūras amatpersonas un zemesgrāmatu nodaļu priekšnieki, atbild par privātpersonu zaudējumiem, kas cēlušies no tiesnešu nepareizas rīcības¹⁾. Tomēr iekams attiecīgu prasību ceļ, personām, kas vēlas to darīt, jāgriežas pie Senāta apvienotās sapulces ar lūgumu atļaut prasīt zaudējumu atlīdzību. Pēc tam Senāts, pieprasījis un saņēmis attiecīga tiesneša paskaidrojumus, vai nu noraida šo lūgumu vai arī, ja atrod to par pamatotu, norāda lūdzējam apgabaltiesu vai mīertiesnesi, pie kuŗa cietušais var griezties ar prasību par zaudējumu atlīdzināšanu [C. pr. n. 1426. (1331.) un sek. p. p.], pēc

¹⁾ Ļoti neskaidrs jautājums, kā jāsaprot nepareizā tiesneša rīcība, par kuŗu viņš atbildīgs civīlkārtībā. Senāts starp citu, savā 1885. g. spriedumā Nr. 76, atzinis tiesnešu atbildību par „skaidri izteikta likuma uzkrītoši nepareizu iztulkošanu un piemērošanu“. Tomēr jāšaubās, vai minēto paskaidrojumu varētu atzīt par izšķirīšu, jo, kā pareizi aizrāda prof. Vaskovskis, tas, kas priekš viena ir skaidrs, priekš otra var būt pavisam neskaidrs. No otras puses, paredzot likuma nepareizas piemērošanas un iztulkošanas iespējamību, dota iespēja pārsūdzēt spriedumus ne tikai apellācijas, bet arī kasācijas instancē, un, ja prasītājs nav izlietojis iespēju pārsūdzēt nepareizu spriedumu, viņam vienmēr var iebilst, norādot uz Civīllik. 3441. p. Kā piemēru par tiesneša atbildību var gan drīzāk pievest gadījumu, kad tiesnesis, sadalot naudu, nebūs ņēmis vērā privilēģētu pretenziju, vai izmaksājis kādai personai nepienākošos summu, apstiprinājis aiz kļūdas mantošanas tiesībās personu, kas nav mantnieks, vilcinājies ilgu laiku pasludināt spriedumu galīgā veidā, nēmdams ar to apellātoram, kuŗam par labu otrā instance vēlāk lietu izspriedusi, iespēju dabūt gandarījumu no otras puses, kuŗa pa to laiku kļuvusi maksātnespējīga un tml.

kam turpmākā gaitā šāda prasība padota vispārējiem tiesāšanas kārtības noteikumiem [C. pr. n. 1425. (1336.) p.].

3) Disciplinārkārtībā, pēc krievu likuma [T. iek. l. 189. (263.) p.], tiesu resora amatpersonas atbildēja par sīkākām dienesta nolaidībām, par kuŗām nedraudēja kriminālvajāšana un kuŗas bija paredzētas galvenā kārtā 1885. g. Nolikumā par sodiem (Уложение о наказаниямъ).

Bet tā kā Latvijas 1918. g. 6. decembra pamatlikums par tiesām un tiesāšanas kārtību (Lik. kr. 10.) ņēmis par pamatu 1903. g. Sodū likumus, atsacīdamies no 1885. g. Nolikuma par sodiem, tad jautājumā par to, kādi tiesu resora amatpersonu dienesta pārkāpumi vajājami disciplinārā kārtībā, trūkst atbilstošas normas) [sal. T. iek. l. 189. (263.) p.], un šis jautājums līdz jaunā disciplinārlikuma izdošanai uzskatāms par atklātu.

1930. g. 7. oktobrī Ministru kabinets izdevis Satversmes 81. panta kārtībā disciplinārlikuma materiālo daļu ar nosaukumu Disciplinārsodu likums, (Lik. kr. 140.), pie kam tajā paredzēti šādi disciplinārsodi: 1) piezīme, 2) rājiens, 3) naudas sods, 4) arests un 5) atcelšana no amata.

Personas, kas ieņem tiesnešu amatus disciplinārkārtā var sodīt vienīgi ar piezīmi un naudas sodu, pēc tam, kad disciplinārtiesa lūkojusi cauri lietu saskaņā ar Tiesu iek. lik. 196. (270.)—216. (290.) pantu, bet izņēmuma gadījumos, kas paredzēti Tiesu iek. lik. 218. (295.) un 220. (295².)—222. (296.) pantā, atlaist no amata vai pārcelt uz citu vietu līdzīgā amatā.

Tiesu iek. lik. [196. (270.) p.] paredz trīs disciplinārtiesas:

1) Senāta augstāko disciplinārtiesu, kuŗa sastāv no trim senātoriem, kuŗus ievēl Senāta apvienotā sapulce uz vienu gadu, pa vienam no katra departamenta, un diviem Tiesu palātas locekļiem, kuŗus tāpat ievēl uz vienu gadu palātas departamentu kopsapulce. Par priekšsēdētāju ir viens no senātoriem, kuŗu uz Tieslietu ministŗa priekšlikumu ieceļ Ministŗu kabinets. [T. iek. lik. 61. (119⁴.) p.].

Šai disciplinārtiesai padotas lietas par senātoriem, Tiesu palātas priekšsēdētāju un locekļiem, apgabaltiesu priekšsēdētājiem, virsprokuroru un viņa biedriem, Tiesu palātas prokuroru un viņa biedriem, kā arī Senāta kancelejas darbiniekiem.

2) Tiesu palātas departamentu kopsapulce, kuŗai disciplinārkārtībā padoti apgabaltiesu priekšsēdētāju biedri un locekļi, zemesgrāmatu nodaļu priekšnieki un viņu palīgi, miertiesneši, izmeklēšanas tiesneši, apgabaltiesu prokurori un viņu biedri, kā arī Tiesu palātas kancelejas darbinieki.

¹⁾ Tiesu iek. lik. 1924. g. izd. 189. (263.) p. aiz pārpratuma atsaucas uz 1885. g. Nolikumu par sodiem.

3) Apgabaltiesu nodaļu kopsapulces, kurām piekrīt lietas par pārējām apgabaltiesu dienestpersonām.

Disciplinārtiesāšanu ierosina attiecībā uz tiesnešiem un izmeklēšanas tiesnešiem — ar tiesas iestāžu lēmumiem vai ar Tieslietu ministra priekšlikumiem, bet attiecībā uz pārējām tiesu resora amatpersonām, ar priekšsēdētāju rīkojumiem vai prokurātūras priekšlikumiem [T. iek. l. 198. (272.) p.]. Lietu iepriekš lūko cauri tiesas rīcības sēdē [T. iek. l. 200. (274.) p.], bet pēc tam, kad no apsūdzētā pieprasīti paskaidrojumi un ievāktas visas nepieciešamās ziņas, lietu iesūta attiecīgās tiesas departamentu vai nodaļu kopsapulcei [T. iek. l. 203. (277.) p.]. Par lietas caurlūkošanu jāpaziņo apsūdzētam, kuram ir tiesība ierasties tiesā un personīgi dod paskaidrojumus; pilnvarnieka sūtīšana nav pielaižama [T. iek. l. 204. (278.) p.]. Disciplinārlietas caurlūko un spriedumu pasludina aiz slēgtām durvīm [T. iek. l. 210. (284.) p.]. Apgabaltiesu vai Tiesu palātas kopsapulču, kā pirmo disciplinārinstanču spriedumus, var pārsūdzēt nedēļas laikā no lēmuma pasludināšanas dienas, bet prokuratūras protesti iesniedzami 7 dienu laikā no izlemšanas dienas [T. iek. l. 213. (287.) p.]. Tiesu palātas kā II. disciplinārinstances, kā arī augstākās disciplinārtiesas spriedumus nevar nedz pārsūdzēt, nedz iesniegt par tiem protestus. [T. iek. lik. 214. (288.) p.].

§ 33. Tiesnešu personāla komplektēšana¹⁾.

Tiesnešu komplektēšanu var izdarīt pēc dažādām sistēmām, no kurām katrai piemīt savas labās, bet arī savas ļaunās īpašības.

1) **Vēlēšanu sistēma** pamatota uz iedzīvotāju uzticību ievēlētām tiesnešiem, kā arī uz iespēju atjaunot un uzlabot tiesnešu sastāvu. Šo sistēmu plaši izlieto Šveicē un Ziemeļamerikas savienotās valstīs. Šai sistēmai pastāvo: a) cieš tiesnešu neatceļamības princips, jo tiesnešus ievēl uz noteiktu laiku, un reizē ar to tiesnešu prakses piedzīvojumi, kurus var iegūt tikai pēc ilgiem gadiem, nevar būt necik plaši; b) var gadīties, ka zināmā iecirknī taisni trūkst atbilstošu, vēlētajiem pazīstamu personu, kamdēļ par izvēlētu var izrādīties arī mazvērtīgs kandidāts; c) vēlēšanas gandrīz vienmēr saistītas ar partijām un politiku, kas savkārt saista ievēlamo tiesnesi, nostādot viņu atkarībā no partijas, kas to ievēlējusi, kurpretim tiesnesim jābūt bezpartējiskam un apolītiskam; d) per-

¹⁾ Par tiesnešu iecelšanu skat. § 32. B.

sonas, kas būtu tiesneša amata cienīgas, var izrādīties par neievēlētām, vai arī, ievēlēšanas gadījumā, var ieskatīt par pareizāku atteikties no amata.

2) **Kooptācijas sistēma**, pēc kuŗas paši tiesneši, vietām atbrīvojoties, ievēl tajās piemērotas personas. Šīs sistēmas pozitīvā puse ir tā, ka tiesneši paši ieinteresēti izvēlēt piemērotu personu un tamdēļ vislabāki var zināt un novērtēt atsevišķu kandidātu spējas. Bez tam vēl domājams, ka ievēlētie kandidāti centīsies attaisnot viņiem parādīto uzticību, kas savkārt attīsta korporatīvu garu un korporatīvas neatkarības apziņu.

Tomēr šīm labajām īpašībām stāda pretīm dažas sliktās: a) noslēgtas kastas-korporācijas izveidošanās, vienāda uzskata cilvēku izlase kā arī svaigu spēku pieplūduma trūkums tieši veicina šādas korporācijas sagraušanu, b) kastas raksturs pie ievēlēšanas dod iespēju attīstīties iekšējām intrigām un nepo-tismam, c) pats kandidātu skaits te izrādās aprobežots un d) vājai tiesnešu kolēģijai pastāvot, pēdējā ieinteresēta neievēlēt izcilus un apdāvinātas personas, kas varētu pacelties pāri viduvējam līmenim; tādā kārtā tiesnešu korporācijas līmenim neizbēgami jāslīd uz leju.

3) **Iecelšanas sistēma** pēc centrālās vai vietējās valdības varas ieskata. Šai sistēmai pastāvot, centrālā vara, kuŗai varbūt ir pietiekošas ziņas tikai par samērā nedaudzām personām, kuŗas varētu iecelt, spiesta griezties kandidātu izraudzīšanai pie vietējās administratīvās varas, kuŗa vienmēr ieinteresēta mazāk patstāvīgu tiesnešu iecelšanā. Tiesnešu izveles atkarība no vietējās pārvaldības varas norādījumiem ir nevēlama aiz tā iemesla, ka tādā kārtā administratīvā vara zināmā mērā var iespaidot tiesas varu, rodas protekcijas iespēja un, beidzot, apšaubāma piemēroto kandidātu pareiza novērtēšana.

4) Valdība **iecel** tiesnešus **sacensības kārtībā**. Pēc šīs sistēmas, kuŗa pieņemta Francijā, Itālijā un Spānijā, tiesnešus izvēl no sevišķa kandidātu saraksta; sarakstā atzīmētas personas, kas izturējušas attiecīgu pārbaudījumu speciālā kolēģijā. Šī izveles sistēma paralizē vienpersonīgu ieskatu, protekcionismu, atkarību un skaitās patreiz par labāko.

Krievijā pastāvēja jaukta tiesnešu kooptācijas un iecelšanas sistēma, bet miertiesnešus vēlēja (sal. Tiesu iek. lik. 1914. g. izd. 19., 20. un 212.—216. p.). Starp citu bij. Baltijas provincēs miertiesnešus vienmēr iecēla valdības vara. [Tiesu iek. lik. 17. (560.) p.].

Arī Latvijā pastāv jaukta kooptācijas un iecelšanas si-

stēma. Kad atbrīvojas amats, attiecīgas tiesas kopsapulce, bet Senātā apvienotā sapulce, izvēl atbilstošu kandidātu un savu lēmumu par kandidāta izvēli iesniedz Tieslietu ministram, kurš stāda viņus priekšā Ministru kabinetam iecelšanai. Tieslietu ministram tomēr ir tiesība stādīt priekšā Ministru kabinetam, blakus attiecīgās tiesu kollēģijas izraudzītiem kandidātiem, arī savu kandidātu. Ministru kabineta ieceltos tiesnešus apstiprina Saeima, pēc kam tie kļūst neatceļami [Tiesu iek. lik. 143. (212.), 147. (215.) p. un Satversmes 84. p.]. Jautājumu par to, vai Saeimas apstiprinājums tiesnešiem vajadzīgs pie katras jauniecelšanas amatā, kā tas bija krievu laikos, jeb vai jau reizi apstiprinātam tiesnesim nav vairs vajadzīgs jauns Saeimas apstiprinājums pie pāriešanas augstākā amatā, pareizāk izšķirt šai pēdējā nozīmē. Par labu tam runā Satversmes 84. p., pēc kuŗa tiesnešus atceļ Saeima, un citādi viņi ir neatceļami.

Tā kā praksē starp tiesneša iecelšanas momentu no Ministru kabineta un viņu apstiprināšanas momentu no Saeimas bieži vien paiet ilgs laiks, tad sakarā ar to paceļas jautājums par tiesneša stāvokli šai starplaikā. Pareizāki būtu nepieļaut tiesnesi pie dienesta pienākumu izpildīšanas, iekam viņš nav apstiprināts. Tomēr praksē, kas bez šaubām aplami, tādi tiesneši izpilda savus pienākumus arī pirms apstiprināšanas, sakarā ar ko rodas ļoti nopietns jautājums par viņu taisīto spriedumu juridisko spēku tai gadījumā, ja Saeima neapstiprinātu tiesnesi. Tādu tiesnesi, stingri ņemot, vajadzētu uzskatīt par incapax, bet viņa spriedumus — par spēkā neesošiem¹⁾, kas, protams, praksē radītu pilnīgi neiespējamu stāvokli, kamdēļ arī krievu laikā ievēlēto, bet vēl no Senāta neapstiprināto mirtiesnešu darbību Senāts, saskaņā ar agrāko Tiesu iek. lik. 36. p., atzina par likumīgu un spēkā esošu. (Kr. sen. kopsap. 1875. g. № 12 un apvienotās sapulces 1885. g. 12./IX. un 1887. g. 17./III. spriedumi.).

§ 34. Tiesu iestāžu sistēma.

Latvijas civiltiesu sistēma pamatojas uz krievu sistēmas principiem un ir samērā vienkārša.

Kā krievu, tā Latvijas tiesas var iedalīt divās katēgorijās: parastās tiesās, kuŗām piekrīt visas civillietas, attiecībā uz kuŗām nav paredzēti sevišķi izņēmumi, un speciālās tiesās, kas paredzētas noteiktas katēgorijas lietām. Latvijā pie speciālām tiesām pieskaitāmas īres valdes (Lik. kr. 1924. g. 91.).

¹⁾ Salīdz. senātora J. Kalaca apcerējumu „Pie jautājuma par tiesnešu apstiprināšanu“, „Jurists“ 1930. g. Nr. 2.

Parastās tiesas savkārt dalās vienpersonīgās un kollēģiālās tiesās. Katrām no tām ir savas pozitīvās un negatīvās īpašības.

Kollēģiālās tiesas labās īpašības šādas: a) iespējama plaša domu izmaiņa starp tiesnešiem, sakarā ar ko strīdīgo lietu rūpīgāki un pamatīgāki apspriež, vispusīgāki apgaismo; b) labāki nodrošināta tiesnešu bezpartējība, jo vienu personu vieglāki iespaidot nekā trīs; c) kollēģiālās tiesas, kā vairāku personu, spriedumam ir lielāka autoritāte, salīdzinot ar viena tiesneša spriedumu; d) tiesnešu stāvoklis kollēģijā ir vieglāks un mierīgāks nekā vienpersonīga tiesneša stāvoklis, kurām neskaidros un sarežģītos jautājumos nav neviena, pie kā griezties un vienam jāuzņemas visa atbildība par spriedumu.

Bet arī vienpersonas sistēmai ir savas labās puses: a) lietas gaita ir ātrāka, jo aparāts te vienkāršāks; b) prāvnikiem šī tiesa ir vieglāki pieejama [sal. Tiesu iek. lik. 23. (41.) p., pēc kuŗa miertiesnesim jāpieņem lūgumi katrā vietā un katrā laikā, un vajadzības gadījumos pat jāizspriež lietas tajā pašā vietā, kuŗā tās izcēlušās]; c) vienpersonīga tiesneša juridiskās un morāliskās atbildības sajūta ir stingrāka.

Minētās vienpersonīgo un kollēģiālo tiesu labās īpašības ir par iemeslu tam, ka gandrīz vai visās zemēs pieņemti abi šie tiesu veidi, pie kam vienkāršām lietām, kas neprasa sīkāku apspriešanu, bet ir toties jo steidzamākas, pastāv vienpersonīgs tiesnesis (miertiesnesis, мировой судья, juge de paix, Amtsrichter, county courts), bet sarežģītākām lietām, kuŗas prasa vispusīgu apgaismojumu, kādēļ ātruma jautājums stāv otrā vietā, nodibina kollēģiālas tiesas (apgabaltiesa, окружный судъ, tribunal, Landgericht, High Court).

Šiem principiem atbilst arī mūsu likumi par tiesu iekārtu. Vienkāršākām un vērtības ziņā mazāk svarīgām lietām (līdz Ls 1000,—) nodibināts vienpersonīga miertiesneša institūts, bet sarežģītākām, pie kuŗām pieskaitīti visi strīdi par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu — kollēģiālas apgabaltiesas.

§ 35. Instanču sistēma.

Kā vienpersonīgas, tā kollēģiālas tiesas tiesneši ir tikai cilvēki, kas kā tādi arvien var pieļaut savos spriedumos gadījuma kļūdas un nepareizības; nepareizība spriedumā var rasties tamdēļ, ka prāvnieki nepareizi vai vienpusīgi un nepietiekoši apgaismojuši lietu; ir iespējams, ka tiesneši nepareizi piemēro vai iztulko likumu; nav izslēgta, beidzot, varbūtība, ka ties-

nesis apzināti atkāpies no objektīvās taisnības principiem. sakarā ar viņa varbūtējām interesēm vai arī simpatiju un anti-patiju pret kādu no pusēm. Sakarā ar šo jārada otra tiesas instance, kurā pirmās instances nepareizo spriedumu varētu no jauna caurskatīt un pārspriest.

Tā kā pārsūdz tikai mazāko daļu no visām pirmās instances lietām, tad otrās instances tiesu skaits var būt ievērojami mazāks. Tādēļ II. instances tiesnešu sastāvu iespējams komplektēt no personām, kurām ir plašāki piedzīvojumi un dziļāka ērudīcija. Tas pastiprina garantiju, ka II. instances spriedums būs pareizāks. Šādu I. instances spriedumu pārsūdzības veidu sauc par apellāciju. Dažās valstīs pielaiž pārsūdzēt visus spriedumus, neatkarīgi no lietas svarīguma; citās, turpretim, šī iespēja ierobežota, pielaižot pārsūdzību tikai sarežģītākās lietās un izslēdzot sīkās.¹⁾ Šķiro: 1) pilnīgās apellācijas sistēmu (jūs vel beneficium novorum), kad apellātoram dota iespēja pievest savā apellācijas sūdzībā jaunus pamatus un jaunus apstākļus, kas varētu noderēt sprieduma atcelšanai un nebija ņemti vērā, lietu iztiesājot I. instancē, un 2) nepilnīgās apellācijas sistēmu, kad apellācijas tiesai jāreķinās vienīgi ar to tiesas materiālu, koju puses iesniegušas I. instancē.

Pilnīgi saprotams, ka pēdējā sistēma jūtami saista II. instanci, kurai dažkārt jātaisa acimredzami nepareizs spriedums, gadījumā, ja I. instancē kāda no pusēm nav iesniegusi tādus pierādījumus, kojus viņa varēja iesniegt tikai II. instancē un uz koju pamata II. instance varētu atcelt I. instances spriedumu. Ievērojot to, lielākā daļa valstu pieturas pie pirmās, pilnīgās apellācijas sistēmas, pie kam dažās valstīs paredzēts, ka apellātoram, kas tikai II. instancē iesniedzis tādus pierādījumus, kojus viņam bija iespējams iesniegt I. instancē, jācieš zināmas neizdevīgas sekas (sods).²⁾

Pie mums apellācijas kārtībā iespējams pārsūdzēt visus spriedumus [Civilproc. nol. 253. (162.) un 854. (743.) p.], kādēļ arī pastāv pilnīgas vienlīdzības princips tiesas priekšā. Reizē ar to izvesta pilnīga apellācijas sistēma, kas dod iespēju iesniegt jaunus pierādījumus arī II. instancē; bet, lai novērstu iespējamās launprātības un pierādījumu iesniegšanu nepienācīgā laikā, pastāv noteikums [C. pr. n. 889. (776'.) p.], ka prāvniekam var uzlikt naudas sodu valstij par labu no 10 līdz 90 latiem, bet ja pra-

¹⁾ Sal. Kr. Civilproc. lik. 162. p. pirmatnējā redakcijā, pēc kojas varēja pārsūdzēt spriedumus, ja vērtība nebija mazāka par 30 rubliem. Salīdz. arī vācu ZPO. 511-a p., arī Berner, Gesetz betreffend die ZPO. Art. 335.

²⁾ Sal. mūsu Civilproc. nolik. 889. (776'.) p. Vācu ZPO. 529. p.

sības summa pārsniedz 3000 ls. — līdz 3% no prasības summas, ja Tiesu palāta atzītu, ka ar tādu, prāvnieka vainas dēļ novēlotu apstākļu vai pierādījumu uzdošanu ir aizkavēta lietas iztiesāšana.

Daudzās valstīs gūtie piedzīvojumi radījuši pārliecību, ka vēl pavairojot instanču skaitu lietu caurlūkošanai pēc būtības rastos tikai gausība, neienesot nekādu labumu lietas iztiesāšanā; tādēļ valstu vairākums aprobežojis lietu caurlūkošanu pēc būtības ar divām instancēm.

Bieži tomēr likumos sastopamas neskaidrības, pretrunas un trūkumi; šādos gadījumos dažādas tiesas iztulko likumu dažādi un dažādi atrisina vienu un to pašu tiesību jautājumu. Protams, ka šāda prakses nevienādība jūtami satricina priekšstatu par valsts tiesiskās kārtības vienību, vājina likuma spēku un nozīmī un paralizē principu par visu pilsoņu vienlīdzību likuma priekšā.

Izrādījās tādēļ lietderīgi, korrektīva veidā, rādīt vēl trešo instanci kā vienīgo augstāko tiesu, kurā koncentrētos kontrole pār visām padotām tiesām. Tādā kārtā iespējams izvest dzīvē valsts tiesiskās kārtības vienības principu. Šīs augstākās tiesas uzdevums nebūt nav caurskatīt atsevišķas, viņai ienākošas lietas pēc būtības, no faktiskā viedokļa, bet gan tikai pārbaudīt, vai attiecīgā lietā likums ticis pareizi piemērots un pareizi iztulkots, t. i. no jauna caurskatīt un pārbaudīt lietas juridisko pusi. Izejot no šā principa — nodibināt vēl vienu augstāko, vienīgo visā valstī kontrolējošo tiesu, dažādas valstis tomēr gājušas pa dažādiem ceļiem. Dažas valstis (Francija, Itālija, Krievija pirms revolūcijas un tagadējā Latvija, Igaunija, Lietuva un Polija) izvēlējušas tā sauktās kasācijas ceļu. Šajā gadījumā augstākā kasācijas tiesa pārbauda pēc kasatora sūdzības II. instances sprieduma pareizību tikai no juridiskā viedokļa, atstājot bez caurlūkošanas lietas faktisko pusi pēc būtības. Ja augstākā kasācijas tiesa, pārbaudot lietas juridisko pusi, nāk pie slēdziena, ka, taisot pārsūdzēto spriedumu, tiesa pārkāpusi svarīgas materiālo vai procesuālo tiesību normas, tad viņa atceļ, kasē II. instances spriedumu, pie kam viņa netaisa spriedumu pēc būtības, bet gan nodod lietu tai pašai II. instancei, jaunai caurlūkošanai citā tiesnešu sastāvā.

Turpretim citas valstis, un vispirms Vācija un Austrija, izraudzījušās pārsūdzību revīzijas kārtību. Augstākā revīzijas tiesa, nākot pie slēdziena, ka pārsūdzētā spriedumā pielaisti materiālo vai procesuālo tiesību norīmu pārkāpumi, tāpat atceļ II. instances pārsūdzēto spriedumu un nosūta lietu atpakaļ II.

vai pat I. instancei — jauna sprieduma taisīšanai, bet tikai tais gadījumos, kad sakarā ar pielaistiem procesa pārkāpumiem nepieciešams izdarīt zināmas procesuālas darbības (izsaukt puses, pārbaudīt apstākļus); bet ja pārsūdzētā spriedumā pielaisto likuma pārkāpumu var izlabot, taisot jaunu spriedumu pēc būtības, un ja tādām izlabojumiem nav vajadzīgas kādas jaunas procesuālas iepriekšējas vai pārbaudes darbības, tad tādu spriedumu pēc būtības taisa pati augstākā revīzijas tiesa.

Saprotams, ka nepareizu spriedumu atcelšana revīzijas ceļā jūtami paātrina un vienkāršo procesu, jo atkrīt lietu otrreizējā izspriešana zemākā instancē, kur atkal varētu notikt likuma pārkāpšana, un atkrīt arī katrā gadījumā iespējamā jaunā pārsūdzība.

Pēc Latvijas likumiem tiesu instanču sistēma ir šāda:

Pirmā instance	Miertiesnesis	Apgabaltiesa
Otrā, apellācijas instance	Apgabaltiesa	Tiesu palāta (viena visā Latvijā)
Trešā, kasācijas instance, II instances spriedumu pārsūdzēšanai.	Senata civilkasācijas departaments (viens visai Latvijai)	

Kā redzam, Latvijā pastāv divas pirmās instances: miertiesnesis un apgabaltiesa. Mazsvarīgās lietās, kuŗu vērtība nepārsniedz Ls 1000,— un kuŗas neattiecas uz lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu, pirmās instances tiesa ir vienpersonīgs miertiesnesis [Tiesu iek. lik. 3. p., C. pr. n. 36.—38. (29., 31. 1806.) p.]; turpretim visās citās, miertiesnesim nepiekrītīgās, privāttiesiska rakstura lietās pirmā tiesas instance ir kolleģiālā apgabaltiesa [Tiesu iek. lik. 3. p., C. pr. n. 308. (202.) p.].

Pastāv iecirkņu miertiesneši un papildu miertiesneši. Iecirkņu miertiesnešiem ir sava noteikta kamera un viņi pārzin viņiem piekrītīgās lietas noteiktas terriŗorijas¹⁾ (sava iecirkņa) robežās. [C. pr. n. 39. (32.) — 47. (36⁵.) p.]. Papildu miertiesnešiem [Tiesu iek. lik. 14. (16.) p.] nav noteiktas kameras, viņus komandē vakanta amata vai promesoša vai sasli-

¹⁾ Kā izņēmums šai ziņā ir Rīgas pilsēta, kur, ar Rīgas apgabaltiesas nod. kopsapulces lēmumu, pretēji Tiesu iek. lik. 12 (14.), 32. (65.) un Civilproc. lik. 39. (32.) — 47. (36⁵.) p. p., terriŗoriālā piekritība atvietota ar piekritību pēc sevišķa saraksta, raugoties pēc atbildētāja uzvārda. Līdz ar to zaudējis savu nozīmi arī pats vietējā miertiesneša jēdziens. Šim lēmumam trūkst likumīga pamatojuma.

muša miertiesneša aizvietošanai uz laiku kā arī darbu atvieglošanai tādā miertiesas iecirknī, kur uzkrājiem pārāk liels neizspiesto lietu vairums. [Tiesu iek. lik. 26. (570.) p.].

Pagasttiesas, kuŗas darbojās Rietumlatvijā līdz 1922. gadam, ar 1921. g. 29. decembra likuma (Lik. kr. 266.) izdošanu, zaudējuŗas tagad gandrīz visas savas tiesas funkcijas un darbojas patlaban tikai kā aizbildnības vai bāriņu tiesas un kā iestādes, kas apliecina pagasta sabiedrības locekļu noslēgtos aktus, kuŗu summa nepārsniedz 300 latus [Pagasttiesu lik. 110. (278.) p.]; Pagasttiesām bez tam var arī uzdot izpildīt vispārējo tiesu un miertiesu spriedumus par summu, kas nepārsniedz Ls 500,—, kā arī spriedumus par nomnieku un īrnieku izlikšanu lauku apvidos. [C. pr. n. 1068. (1841².) p. un Pagasttiesu lik. 122.—177. p.].

No tiesu funkcijām pagasttiesām atstāta vienīgi tiesība atļaut adoptēšanu. [Pagasttiesu lik. 49., 108., un 109. (276.—277.) p.].

Bez tam vēl miertiesnesis var uzlikt pagasttiesām par pienākumu apsargāt mantojumus, kas atklājuŗies zināma pagasta robežās. [Pagasttiesu lik. 50.—72. (210.—219.) p.].

Pārsūdzības instance pagasttiesai ir miertiesā, kas sastāv no vietējā miertiesneŗa kā priekŗsēdētāja un diviem piesēdētājiem, kuŗus miertiesnesis pēc kārtas pieaicina no sava iecirkņa pagasttiesu priekŗsēdētājiem [Pagasttiesu lik. 119. (287.), 29.—36. p.].

§ 36. Miertiesu iekārta.

Miertiesnesis, kā vienpersonīgs tiesnesis, pārzin viņam piekritīgās lietas objektīvās (pēc lietu ŗķiras) un subjektīvās (pēc terriŗorijas vai iecirkņa) kompetences robežās. [Tiesu iek. lik. 32. (65.) p.]. Miertiesnesim ir sekretārs, kas atrodas viņa tieŗā uzraudzībā un pārzin kanceleju, glabā lietas, aktis, un dokumentus, kā arī ved sēžu protokolus. Sekretāru ieceļ apgabaltiesas priekŗsēdētājs uz miertiesneŗa priekŗlikumu; viņŗ ir atbildīgs disciplinārā kārtībā tāpat, kā apgabaltiesas kancelejas ierēdnis. (Tiesu iek. lik. 28.—30. p.).

Miertiesas iecirkņu sadalījumu starp miertiesneŗiem, ŗo pēdējo pastāvīgās dzives vietas noteikšanu, kā arī iecirkņu robežu grozījumus izdara apgabaltiesa un apstiprina Tieslietu ministris [Tiesu iek. lik. 24. (565.) un 22. (567.) p.].

Tieŗā uzraudzība par miertiesneŗiem pieder attiecīgai apgabaltiesai. Augstākā uzraudzība par visiem miertiesneŗiem vispār koncentrējas Senāta kasācijas departamentos un Tieslietu ministŗa personā. [Tiesu iek. lik. 31. (64.) p.].

Atvaļinājumus līdz vienam mēnesim gadā piešķir apgabaltiesas kopsapulces, bet ilgāki atvaļinājumi un atlaišana no dienesta, saskaņā ar lūgumiem, atkarājas no Ministru kabineta uz Tieslietu ministra iesnieguma pamata. [Tiesu iek. lik. 36. (582.) p.].

Iekšējo kārtību paredz sevišķs miertiesnešiem izdots kārtības rullis, kuŗu sastāda uz apgabaltiesas rīkojumu. Apgabaltiesa lūko to cauri, piedaloties ne mazāk kā pusei no visiem attiecīgā apgabala miertiesnešiem un caur priekšsēdētāju iesniedz Tieslietu ministram. [Tiesu iek. lik. 37. (74.) p.].

Miertiesnešu disciplinārā, civilā un kriminālatbildība par dienesta nolaidībām ir tāda pati, kā apgabaltiesu locekļu atbildība. [Tiesu iek. lik. 41. (76.) un Kriminālproc. lik. 1031. p.].

§ 37. Kollēģiālo tiesu iekārta un darbība.

Pie kollēģiālām tiesām pieder: apgabaltiesas, Tiesu palāta un Senāts.

Apgabaltiesas ir četras: 1) Rīgas apgabaltiesa, kas sastāv no četrām civilnodaļām un trim kriminālnodaļām; 2) Jelgavas apgabaltiesā sastāv no vienas civilnodaļas, vienas kriminālnodaļas un vienas apellācijas¹⁾ nodaļas; 3) Liepājas apgabaltiesa sastāv no vienas civilnodaļas un vienas kriminālnodaļas un 4) Latgales apgabaltiesa (Daugavpili) sastāv no trīs civilnodaļām un divām kriminālnodaļām.

Katras apgabaltiesas priekšgalā stāv priekšsēdētājs, bet nodaļas vada priekšsēdētāja biedri vai vecākais no nodaļas locekļiem. Apgabaltiesas priekšsēdētājs izvēlas vienu nodaļu, kuŗā tas pastāvīgi ir par priekšsēdētāju. Viņam ir arī tiesība uzņemt priekšsēdētāja pienākumus jebkuŗas nodaļas sēdē; un šādā gadījumā viņam jāizpilda priekšsēdētāja pienākumi pu visu sēdes laiku. Pārējās tiesas nodaļas²⁾ sadala starp priekš-

¹⁾ Sevišķa apellācijas nodaļa (ar sevišķu nosaukumu) visu miertiesu spriedumu vai lēmumu pārsūdzībai pastāv, kā redzams, vienīgi Jelgavas apgabaltiesā. Dažās apgabaltiesās, atkarībā no lietu vairuma, apellācijas caurlūko īpaši norādīta civil- resp. kriminālnodaļa (piem. Rīgā), dažās, piem. Liepājā, atkal kā I. tā II. instances lietas caurlūko viena un tā pati nodaļa.

²⁾ Lietā, kuŗa adresēta un iesniegta tās pašas Apgabaltiesas vienā nodaļā, kaut arī nepareizā, nekādā ziņā nav aiz šī iemesla vien „izbeidzama”, jo Apgabaltiesas sastāva iedalīšana atsevišķās nodaļās ir šīs tiesas iekšēja darīšana un atsevišķas nodaļas nemaz nepārveršas it kā par patstāvīgām tiesām ar īpašu teritoriālu vai tiesišķu piekritību. Tāpēc Apgabaltiesai nav tiesības lietu izbeigt tikai tamdēļ, ka lūgums, vai prasība adresēta nepareizi zināmai apgabaltiesas nodaļai. (Sen. spr. 25. III. 1931. g., Jermakova I. Nr. 37.).

sēdētāja biedriem pēc viņu savstarpējās vienošanās, bet, ja vienošanās nenotiktu, pēc kopsapulces lēmuma. [Tiesu iek. lik. 44. (78¹), 45. (78²) p.].

Apgabaltiesas locekļus sadala pa nodaļām. Tikai tiesas kopsapulce var pārceļt viņus no vienas nodaļas otrā. Tādā kārtā novērsta iespējamība radīt atsevišķai lietai mākslīgu tiesnešu sastāvu (Unverschiebbarkeit). Sadalot tiesas locekļus pa nodaļām, kopsapulce raugās uz to, lai nodaļu sastāvs pēc iespējas atjaunotos, pārceļot atsevišķus tiesnešus no civilnodaļām uz kriminālnodaļām un otrādi [47. (78⁵) p.]. Šo noteikumu ievada krievu laikos, 1885. gadā, ar nolūku novērst šauru speciālizāciju. Praksē tomēr to maz izlietoja, jo tiesā lielu lomu spēlēja gūtā pieredze, kas atvieglo tiesneša un visas tiesas darbu un lielā mērā veicina ātru un pareizu tiesāšanu.

Tiesu iestādes notur:

1. **tiesas** sēdes, kurā uzdevums ir lūkot cauri un izspriest civil- vai krimināllietas. Šīs sēdes pēc vispārējā noteikuma ir atklātas [Tiesu iek. lik. 94. (153.) p.], un parasti tajās piedalās trīs tiesneši.

2. **ricības** sēdes, kas vienmēr slēgtas [Tiesu iek. lik. 93. (152.) p.]; šās sēdes tiesu iestādes vispār notur [Tiesu iek. lik. 90. (151.) p.]:

- a) lai iepriekš apspriestu kārtības ruļļus tiesu iestādēm;
- b) lai pirmo reizi lūkotu cauri lietas par disciplinārsodiem;
- c) lai apspriestu tiesu resora lietu pārvaldīšanu;
- d) lai taisītu lēmumus par tiem jautājumiem, kuri pēc Krimināl- un Civilprocesa likumiem¹⁾ izspriežami tiesas ricības sēdē.

Bez tam ricības sēdes sastādās:

- e) **apgabaltiesās**, lai izšķirtu jautājumus, kas piekrīt zvērināto advokātu padomes caurlūkošanai — gadījumā, ja tādas padomes nebūtu. [Tiesu iek. lik. 305. (378.) p.]²⁾
- f) **Senāta kasācijas departamentos**, lai uz Tieslietu ministru priekšlikumu apspriestu jautājumus, kurus dažādas tiesu iestādes izšķir nevienādi, vai kuri praksē rada šaubas. [Tiesu iek. lik. 185. (259¹.) p.].

¹⁾ Tiesu iek. lik. 1924. g. kodif. izd. 90. pantā nepareizi izslēgta atsauce uz Civilprocesa likumiem, kā tas redzams no Civilproc. lik. 917. (802¹.) p.

²⁾ Tā kā visai Latvijai ir tāda padome. — tad šis e punkts (Tiesu iek. lik. 90. p. 5. pkts) kā lieks. striņojams.

3. apgabaltiesās un Tiesu palātā visu nodaļu resp. departamentu **kopsapulces**, bet Senātā **apvienotā sapulce**, kuras pa lielākai daļai notur aiz slēgtām durvīm. Tajās piedalās visi attiecīgās tiesu iestādes tiesneši. Kворumam vajadzīgas divi trešdaļas no visu tiesnešu skaita. [Tiesu iek. lik. 101. (160.) un 102. (161.) p.]. Lietas izšķir pēc balsu vairākuma, bet balsīm daloties, izšķirošā nozīme ir priekšsēdētāja balsij. [Tiesu iek. lik. 103. (162.) p.].

Kopsapulces sasauc:

1) lai uzklausītu noteikumus, kas attiecas uz kādu tiesu iestādi vai tiesu iestādēm vispār;

2) lai apspriestos par kandidātiem uz vakantiem tiesas locekļu amatiem [Tiesu iek. lik. 144. (213.) p.];

3) lai saņemtu tiesu resora amatpersonu [Tiesu iek. lik. 154. (225.) un (303.) p.], zvērinātu advokātu [Tiesu iek. lik. 308. (381.) p.] un notāru (Not. nol. 16. p.) dodamo svinīgo solījumu;¹⁾

4) lai nolemtu, kuŗi no tiesu iestāžu locekļiem var dabūt brīvlaiku [Tiesu iek. lik. 129. (185.) p.];

5) lai lemtu par tiesu resora amatpersonu atlaišanu no dienesta uz Tiesu iek. lik. 157. (228.) — 160. (231.) p. pamata un par atvaļinājumiem pēc 163. (232.) p. 1. punkta;

6) lai taisītu spriedumus tiesu resora darbiniekiem uzliekamo disciplinārsodu lietās [Tiesu iek. lik. 203. (277.) un 214. (288.) p.];

7) lai galīgi apspriestu tiesu iestāžu sastādītos kārtības ruļļus [Tiesu iek. lik. 108. (167.), 110. (169.), 113. (172.) p.];

8) lai caurlūkotu gadskārtējos pārskatus par lietu gaitu un lai uzklausītu no zemākām tiesu iestādēm saņemtos pārskatus [Tiesu iek. lik. 117. (176.), 118. (177.) un 120. (179.) p.];

9) lai sadalītu Tiesu palātas vai apgabaltiesas prezidējošos un locekļus starp departamentiem vai nodaļām [Tiesu iek. lik. 44. (78°), 47. (78°), 56. (113.) p.];

10) lai pārbaudītu, vai tiesu resora amatpersonas blakus nodarbošanās ir neatļauta (Tiesu iek. lik. 171. p., Lik. kr. 1931. g. 131.);

11) lai izlemtu tādas lietas un jautājumus, kuŗus Tiesu iek. likumi, Kriminālproc. lik. [273. (235.), 275. (237.), 1015. (995.) p.] un C. pr. n. [340. (234.) un 346. (241.) p.] it īpaši paredzējuši kopsapulču caurlūkošanai;

12) visos citos gadījumos, kad, raugoties pēc lietas sva-

¹⁾ Par nožēlošanu 1914. g. izd. Kriev. tiesu iekārt. lik. 160. p. 3. punkts, kā arī 303. p. aiz pārpratuma Kodifikācijas nodaļas izdevumā 1924. g. izslēgts.

rīguma, tiesu iestādes priekšsēdētājs atrastu par vajadzīgu sa-
saukt kopsapulci.

13) Bez tam vēl kopsapulces sanāk:

apgabaltiesās —

- a) lai, izņēmuma gadījumos, pārceltu izmeklēšanas ties-
nešus no viena iecirkņa otrā [Tiesu iek. lik. 156.
(227.) p.];
- b) lai uzdotu tiesu amatu kandidātiem izmeklēšanas ties-
nešu un miertiesnešu pienākumu izpildišanu [Tiesu
iek. lik. 359. (415.) p.];
- c) lai uzliktu kādam no apgabaltiesas locekļiem vienper-
sonīga tiesneša pienākumus lietās par piespiedu izpil-
dišanu pēc aktiem [C. pr. n. 453. (365¹.) p.];¹⁾
- d) lai uzliktu kādam no tiesas locekļiem reģistrācijas no-
daļas pārziņa pienākumus un atbrīvotu viņu no pieda-
līšanās lietu iztiesāšanā (Tiesu iek. lik. 371. un 372. p.).

14) Tiesu palātā —

- a) lai sadalītu no jauna, vislielākās nepieciešamības gadi-
jumā, štatos noteikto izmeklēšanas tiesnešu skaitu
starp apgabaltiesām [Tiesu iek. lik. 52. (80¹.) p.];
- b) lai ievēlētu augstākās disciplinārtiesas locekļus (Tiesu
iek. lik. 61. p.);
- c) lai apspriestos par kandidātiem, kurus komandē presi-
dēšanai Valsts kontroles padomes sēdēs.

15) Senātā —

- a) lai apspriestu apvienotā sapulcē Tieslietu mi-
nistra priekšā celtos jautājumus, kurus dažādās tiesu
iestādēs izšķir nevienādi, vai kuri, likumus piemērojot,
praksē rada šaubas [Tiesu iek. lik. 185. (259¹.) p.];
- b) lai ievēlētu augstākās disciplinārtiesas locekļus [Tiesu
iek. lik. 61. (119⁴.) p.].

Par katru sēdi sekretārs, ar priekšsēdētāja parakstu un
savu apliecinājumu, sastāda vispārēju žurnālu, kurā atzīmē:

1) laiku, kad sēde sākusies, 2) klātesošo tiesas locekļu
vārdus, 3) kādas lietas priekšā celtas un izspriestas, 4) kādas
lietas atliktas līdz kādam laikam un kādu iemeslu dēļ. [Tiesu
iek. lik. 104. (163.) p.].

Jāievēro, ka tikai tiesas sēdēm ir tiesas funkcijas, bet ri-
cības sēdēm un kopsapulcēm nav tiesu funkciju rakstura, bet
tām piemīt pārvaldes organu raksturs.

Par katru tiesas sēdi bez tam sekretāram jā sastāda atse-

¹⁾ Aiz pārpratuma 1924. g. kodifikāc. nodaļ. izdevuma 101. pantā
šis punkts nepareizi izlaists.

višks protokols ar visu sēdē piedalījušos tiesnešu parakstiem. Protokolā jāatzīmē sēdē ieradušies tiesneši un viņu sniegtie paskaidrojumi. [Tiesu iek. lik. 105. (164.) p.].

§ 38. Tiesas sastāvs.

Attiecībā uz tiesas sastāvu likums [Tiesu iek. lik. 87. (148.) p.] nepielaiž, ka vienā un tai pašā sēdē piedalītos tiesneši, kas savā starpā stāv radniecībā taisnā līnijā bez pakāpju aprobežojuma, bet sānu līnijās līdz ceturtaī un svainībā līdz otrai pakāpei, pēdējās ieskaitot. Likuma nolūks — novērst t. s. e n t e c o r d i a l e iespējamību tiesnešu starpā. Ja pietrūkst locekļu sēdes sastādīšanai, sēdes priekšsēdētājs pieaicina tās pašas tiesas cita departamenta vai nodaļas jaunāko locekli, bet ja arī šādā kārtā nav iespējams papildināt sastāvu, tad apgabaltiesa pieaicina iecirkņa vai papildu miertiesnesi vai arī izmeklēšanas tiesnesi no tādiem, kas nav ņēmuši dalību attiecīgas lietas iepriekšējā izmeklēšanā vai agrākā izspriešanā. Tiesu palāta pieaicina kādu no apgabaltiesas locekļiem, izņemot tos, kuri jau apgabaltiesā piedalījušies to pašu lietu izspriešanā. [Tiesu iek. lik. 85. (145.), 86. (146.) p.].

Tiesas sēdē par tiesnesi var būt vienīgi tāda persona, kas patiešām ir tiesnesis, t. i. persona, kas uz likuma pamata pilnvarota izpildīt tiesnesim uzlikto darbību.

Nespēja var būt:

1) *a b s o l ū t a* (incapacitas), kad šāds *judex incapax* vispār nav pilnvarots ieņemt tiesneša amatu. Ja sprieduma taisīšanā piedalījies tāds tiesnesis, tad spriedums uzskatāms par spēkā neesošu, par tādu, kam nav tiesas sprieduma spēka. Tādi var būt, piem., gadījumi, kad tiesas sēdē ņem dalību persona, kas vēl nav iecelta par tiesnesi vai vairs nav tiesnesis (piem., bijušais tiesas loceklis, kas jau iecelts par tiesas prokuroru); 2) *r e l ā t ī v a* (*judex inhabilis*), kad tiesnesim pašam par sevi ir visas tiesneša īpašības un tiesības, bet tieši zināmā lietā, kuŗas izspriešanā viņš varētu būt ieinteresēts un, reizē ar to, nepietiekoši objektīvs, viņa piedalīšanās uzskatāma par neērtu. Sakarā ar šo likums [C. pr. n. 767. (667.) un 768. (668.) p.] uzliek tādiem tiesnešiem par pienākumu pašiem sevi atstatīt, bet pusēm atstāj tiesību noraidīt ieinteresētus tiesnešus. Ja pret šķietami ieinteresēto tiesnesi nav celts šāds noraidījums, tad pieņemams, ka puse pilnīgi uzticējusies tiesneša bezpartējībai, nav izlietojusi savas noraidījuma tiesības un tādēļ šādam tiesnesim piedaloties taisītais spriedums uzskatāms par pilnīgā spēkā esošu (*volenti non fit injuria*).

Pie šās pašas kategorijas pieder arī tā sauktie judices suspecti, t. i. tādi „judices inhabiles“, kuŗu piedalīšanos zināmā sēdē pats likums atzīst par nepieļaujamu. Šādā gadījumā pašas tiesas pienākums ex officio nepieļauj šādu tiesnesi sēdē zināmas lietas izspriešanai. Te mināmi gadījumi, kad tiesnesis jau piedalījies izspriešanā pēc būtības zemākā instancē un pēc tam ņem dalību augstākās instances sēdē tās pašas lietas izspriešanā pēc būtības. Šādā gadījumā tiesnesis pārbaudītu pats savu darbību, ko nevarētu attaisnot nedz no ētiskā un bezpartējības viedokļa, nedz arī no likuma speciālā redzes viedokļa. [Tiesu iek. lik. 86. (146.) p. un C. pr. n. 275. (180.) p.]. Šādos gadījumos tiesas spriedums, kas taisīts tādām tiesnesim piedaloties, ja vien par pēdējo nav iesūtīta attiecīga sūdzība, tomēr patur sprieduma spēku un vienīgi augstāka tiesa, atradusi pieļauto likuma pārkāpumu, var viņu atcelt u z r a u d z ī - b a s k ā r t ī b ā.

§ 39. Tiesu iestādēs un pie tām pastāvošās personas un to pienākumi.

1. Katras kolleģiālas tiesu iestādes priekšgalā atrodas priekšsēdētājs, kuŗa pienākumos ietilpst:

a) Pārvaldības funkcijas un tiešā uzraudzība par viņam padotās iestādes amatpersonu darbību, par ātru un pareizu lietu gaitu. Viņš gādā par nolaidību novēršanu [Tiesu iek. lik. 175. (251.) p.]. No viņa atkarājas kancelejas darbinieku, sākot ar sekretāriem un tiesu izpildītājiem, iecelšana, pārcelšana, atvaļināšana un atlaišana, tāpat viņu nodošana disciplinārtiesai [skat. Tiesu iek. lik. 150. (218.), 155. (266.), 163. (322.), 186. (260.), 198. (272.), 226. (300.), 251. (329.) un 253. (330.) p.]. Tiesu palātā šādas tiesības uz tiem pašiem pamatiem pieder palātas priekšsēdētājam, bet Senātā — virsprokuroram [186. (260.) p.]. Tiesu iestādes priekšsēdētājs sasauc kopsapulces un vada tās.

b) Priekšsēdētāja (bet tiesas nodaļās — priekšsēdētāja biedra) kā tiesnesa funkcijas. Viņš, vadot sēdi, ir vidūtājs starp pusēm un tiesu; ar tiesas izpildītāja starpniecību viņš uztur kārtību sēdē [Tiesu iek. lik. 83. (143.), 88. (149.) p.], jo viņam ir disciplinārā vara attiecībā uz visiem, kuŗi atrodas sēžu zālē un kuŗiem viņš nepaklausības gadījumā var pat uzlikt arestu līdz 24 stundām [Tiesu iek. lik. 95., 96. (154., 155.) p.]. Priekšsēdētājs vada sēdi [Tiesu iek. lik. 88. (149.) p.]. Viņam jāpieprasa noteikti paskaidrojumi no puses, kuŗa izsakās neskaidri vai nenoteikti [C. pr. n. 438. (335.) p.], Viņš izbeidz

pusu debātes, vada tiesas apspriedes, pasludina rezolūcijas [C. pr. n. 802.(700.) p.]; ārpus sēdēm viņš dod virzienu ienākušiem lūgumiem [C. pr. n. 369. (235.) p.], noliek lietas uz sēdi [C. pr. n. 422. (317.) p.], izrauga tiesas locekli referēšanai [C. pr. n. 375. (271.) p.]; viņam pieder augstākā uzraudzība par darbvedību un lietas gaitu; ar viņa parakstu un sekretāra apliecinājumu izsūta izsniedzamos rakstus [C. pr. n. 822. (717.) p.], kā piem., izpildrakstus, spriedumu un lēmumu norakstus, sludinājumus; steidzamos gadījumos, kad nav sēdes, viņam ir tiesība vienpersonīgi nodrošināt prasības, liekot tuvākā sēdē tiesai priekšā vai nu apstiprināt, vai atcelt viņa izraudzīto nodrošinājuma veidu [C. pr. n. 398.—701. (598.—600.) p.].

2. No pienākumiem, kas gulstas uz tiesnesi vispār un uz kollēģiālās tiesas tiesnesi īpaši (uz tiesas locekli, palātas locekli, senātoru), pirmā vietā mināma iepazišanās ar izspriežamām lietām, viņu atreferēšana sēdē [C. pr. n. 428., 429. (327., 328.), 880. (768.) un 918. (803.) p.]; darbības sakarā ar šo lietu pārbaudi [C. pr. n. 474., 475. (386., 386¹.), 501. (413.), 538. (450.), 587., 588. (500., 500¹.), 598. (508.), 607. (517.), 624. (534.), 883. (771.) p.], lietu izspriešana, kā arī spriedumu un lēmumu rakstīšana galīgā veidā. [C. pr. n. 815. (710.), 921. (804².) p.].

Lietās, kuŗas caurskatāmas aktu piespiedu izpildīšanas kārtībā, izspriešanu apgabaltiesas nodaļu kopsapulce uzdod kādam loceklim [C. pr. n. 453. (365¹.) p.].

Bez tam vēl apgabaltiesas loceklim uzlikts par pienākumu uzraudzīt nekustamas mantas publisku pārdošanu, ko izdara tiesu izpildītājs [C. pr. n. 1302. (1157.) p.].

Beidzot tiesas locekļiem var uzlikt par pienākumu izdarīt revīziju notāru un tiesu izpildītāju darbvedībā; palātas locekļim — izrevidēt apgabaltiesu un miertiesnešu darbvedību, bet senātoriem — Tiesu palātas un jebkuŗas citas tiesas darbvedību vispār [Tiesu iek. lik. 182. (257.) p.]¹⁾

¹⁾ Neatkarīgi no tā, atsevišķiem tiesnešiem uzlikti vēl daži citi pienākumi, kuŗiem nav tiesu funkciju rakstura:

a) Tā miertiesnesis, pamatojoties uz speciālu likumu par piespiedu atsavināšanu (Lik. kr. 1923. g. 59.), ar lietpratēju palīdzību izdara atsavināmās nekustamās mantas novērtēšanu un nosaka atlīdzību, kas pienākas mantas bij. īpašniekam (6. un 12. p.).

b) Likums par civiltāvokļa aktu reģistrāciju (Lik. kr. 1921. g. 47) uzliek tuvāko uzraudzību par dzimtsarakstu nodaļām vietējiem miertiesnešiem, pie kuŗiem ieinteresētās personas var griezties ar sūdzībām par dzimtsarakstu nodaļu vadītāju nepareizu rīcību (11. p.); tāpat miertiesnešiem ir tiesība atsvabināt personas, kas grib doties laulībā, no tādu dokumentu iesniegšanas, kuŗu sameklēšana saistīta ar lielām grūtībām (Lik. kr. 1921. g. 39. p.); uz 1928. g. 14. dec. likuma pamata (Lik. kr. 1928. g. 230) miertiesnesim ir tiesība steidzamības gadījumos saīsināt laulājamo uzsaukšanai nolikto 2-nedēļu termiņu.

3. Pie tiesu sēdes sastāva pieder arī sekretārs (Senātā — virssekretārs), kuŗa svarīgs pienākums sastādīt sēdes protokolu katrā atsevišķā lietā, atzīmējot tajā visus svarīgākos sēdes momentus. [C. pr. n. 216. (155°.) un turpm. p.]. Bez tam sekretārs ved kopējo sēdes žurnālu, atzīmējot tajā visas lietas, kas noliktas caurlūkošanai zināmā sēdē, un kā tās izspriestas [Tiesu iek. lik. 104. (163.) p.].

Sekretārs ir arī kancelejas priekšnieks. Kancelejā sako-pota tiesas darbvedība; tur glabājas visas lietas un dokumenti, ved lietu reģistrus un alfabētiskos rādītājus, kā arī izsūtāmo un saņemto rakstu grāmatas. Sekretāram ir palīgi un bez tam viņam padoti kancelejas darbu veikšanai nepieciešamie kancelejas ierēdņi un mašīnrakstītāji.

4. Pie katras apgabaltiesas pastāv prokurors un noteikts prokurora biedru skaits. Prokurātūras amatpersonu loma civiltiesā tagad ierobežota līdz minimumam. Pirmsrevolūcijas laikos Krievijā prokurātūra deva slēdzienus ļoti daudzās lietās, kuŗu skaits pakāpeniski samazinājās. [skat. C. pr. n. 448. (343.) p.]. Tagad Latvijā prokurors, no vienas puses, ir vidūtājs starp civiltiesu un krimināltiesu gadījumā, ja civiltiesā pacelas kāds kriminālrakstura jautājums [C. pr. n. 10. (8.), 653. (563.) un 654. (564.) p.], vai arī ja starp tiesu un pārvaldības iestādēm un personām izcēlušies piekrišanas strīdi. [C. pr. n. 345. (240.) p.]. No otras puses, izņēmuma gadījumos, prokurors var uzstāties civillietās kā puse, kā prasītājs [skat. C. pr. n. 1447., 1448. p., Lik. kr. 1921. g. 39., 74. un 75. p., lietās par laulības atzīšanu par spēkā neesošu], vai arī kā atbildētājs [laulības lietās un lietās par dzimšanas likumību, kad nav atbildētāja: C. pr. n. 448. (343.) un 1435. (1343.) p.]. Šajās pēdējās lietās [C. pr. n. 1436. (1344.) p.], kā arī lietās par personas atzīšanu par vājprātīgu [C. pr. n. 1542. (1922.) p.], prokurātūra dod bez tam vēl savu slēdzienu. Lietas par personas atzīšanu par vājprātīgu vai izšķērdētāju, kā arī bezvēsts promesošā atzīšanu par mirušu var ierosināt civiltiesā prokurātūra [C. pr. n. 1533. (1913.), 1548. (1928.) un 1565. (1947.) p.]. Tie arī būs visi gadījumi, kad prokurātūra piedalās civillietās.¹⁾

c) Miertiesnesim uzlikti arī revīzijas pienākumi pagasttiesu darbvedībā aizbildnības un aizgādības jautājumos [skat. Pagasttiesu lik. I. gr. 105. (273.) p.].

d) Tiesu palātas loceklim likums par Valsts kontroli (Lik. kr. 1923. g. 102, 21. p.) uzliek priekšsēdētāja pienākumus Valsts kontroles padomes sēdēs, kuŗās caurlūko sūdzības par valsts kontroles departamenta kolleģijas lēmumiem.

¹⁾ Tikai ar pārpratumu var izskaidrot to apstākli, ka likums [C. pr. n. 919. (804.) p.] uzliek Senāta civilkasācijas departamentā virsprokuroram

5. Pie apgabaltiesām un Tiesu palātas pastāv tiesu amatu kandidāti, no kuriem pēc tam, kad tie ieguvuši zināmu praktisku stažu (ne mazāks par 3 gadiem), izrauga tiesnešu un prokurātūras amatpersonas [T. iek. lik. 350. (407.) p.]. Kandidātus ieceļ palātas priekšsēdētājs, vienojoties ar palātas prokuroru, no personām, kas beigušas tiesību zinātņu kursu Universitātē.¹⁾ Kandidāts pusotru gadu strādā kā jaunākais kandidāts apgabaltiesas vai Tiesu palātas kancelejās, kā arī izmeklēšanas tiesnešu un prokurātūras kamerās, praktiski iepazīdamies ar tiesu lietām viņu dažādās stadijās [Tiesu iek. lik. 358. (414., 588.) p.]. Pēc šādas pusotra gada ilgas nodarbošanās jaunākam kandidātam jātur sevišķs pārbaudījums pie komisijas, kuŗa sastāv no attiecīgās tiesu iestādes priekšsēdētāja, viņas locekļa un prokurora; pēc šā pārbaudījuma izturēšanas viņam piešķir vecākā kandidāta amatspakāpi [Tiesu iek. lik. 352. (409.) p.]. Tiesas nodaļu kopsapulce var uzdot vecākiem kandidātiem izmeklēšanas tiesnešu un miertiesnešu pienākumu izpildīšanu, bet Tiesu palātas prokurors, saziņā ar Tiesu palātas priekšsēdētāju, var uzdot viņiem prokurora biedra amata izpildīšanu [Tiesu iek. lik. 359. (415.) p.]. Vecākiem kandidātiem var uzdot arī tiesājamo aizstāvību [Tiesu iek. lik. 360. (416.) p.].

6. Pie tiesu iestādēm pastāv vēl tiesu izpildītāji, kuŗi izpilda tiesas policijas pienākumus. Tiesu izpildītāju pienākumi apgabaltiesās šādi: 1) izpildīt tiesas spriedumus [Tiesu iek. lik. 244. (322.) un C. pr. n. 1067. (937.) p.] un 2) apsargāt mantojumu objektus miertiesneša uzdevumā [C. pr. n. 1588. (1403., 1971.) un turpm. p.]; apgabaltiesās un Tiesu palātā piegādāt prāvniekiem attiecīgās tiesu iestādes pavēstes, sludinājumus un citus darbvedības rakstus [Tiesu iek. lik. 243. (321.) p.] un 4) uzturēt kārtību tiesas sēdēs. [Tiesu iek. lik. 83. (143.) p.].

Tiesu izpildītājus ieceļ attiecīgās tiesu iestādes priekšsēdētājs, bet Senātā — virsprokurors [Tiesu iek. lik. 226.

pienākumu dot slēdzieni tikai tais lietās, kuŗās I. instancē [C. pr. n. 448. (343.) p.] nepieciešams prokurora atzinums. Te. liekas, piemirsts, ka virsprokurors civīldepartamentā ir devis (un viņam tas jādara) slēdzienus uz tiem pašiem pamatiem, kā kriminālkasācijas departamentā, t. i. no augstāko valsts likuma aizsardzības interešu viedokļa; ja nu at-rasts par vajadzīgu piepaturēt virsprokurora piedalīšanos Senātā visās krimināllietās, tad vienkārša secība prasa, lai šādu piedalīšanos piepaturētu arī civīlkašācijas departamentā. Tagad prokurora loma, pēc C. pr. n. 919. (804.) p., ir pavisam nesaprotama. (Sal. arī Tiesl. M. Vēstn. 1925. g. Nr. 7/9 Administratīvās tiesas reforma. 839., 840. lpp.)

¹⁾ Tikai pagaidām likums Latvija pielaida dienesta kandidātus arī bez juridiskas izglītības (piez. pie Tiesu iek. lik. 350. p.).

(300.) p.], kuŗiem ir arī tiesība uzlikt tiesu izpildītājiem disciplinārsodus, izsacīt piezīmi vai rājienu vai sodīt ar arestu līdz septiņām dienām (Tiesu iek. lik. 251. (329.) p.).¹⁾

Tiesu izpildītāja amata ieņemšanai sevišķs izglītības cenzs nav vajadzīgs, bet priekšsēdētājam vai virsprokuroram iepriekš jāpārliedzinās par kandidāta tikumību un spējām izpildīt tiesu izpildītāja amata pienākumus [Tiesu iek. lik. 226. (300.) p.]. Nevar iecelt tiesu izpildītāja amatā: 1) nepilngadīgus, 2) ārzemniekus, 3) par maksātnespējīgiem parādniem atzītus, 4) valsts, vai sabiedriskā dienestā esošas personas, 5) personas, kas atrodas zem izmeklēšanas vai tiesas par noziedzīgiem nodarījumiem, kuŗi sodāmi ar cietumu vai bargāku sodu, vai par amata pārkāpumu, 6) personas, kuŗām piespriesti iepriekšējā punktā minētie sodi, 7) personas, kas atlaistas no dienesta ar tiesas spriedumu un 8) personas, kuŗām ar tiesas spriedumu aizliegts vest svešas lietas [Tiesu iek. lik. 225. (299.) p.].

Tiesu izpildītājus pirmā gada laikā var pielaist vienīgi kā vietas izpildītājus [Tiesu iek. lik. 233. (308.) p.] un pirms stāšanās dienestā viņiem jāiemaksā drošības nauda²⁾ eventuālu zaudējumu segšanai, kādī varētu celties no viņu nepareizas rīcības [Tiesu iek. lik. 228. (302.) p.]. Viņiem ir sevišķs zīmogs: dienesta pienākumus izpildot, tie nēsā sevišķu nozīmi, kuŗa piešķirta viņu amatam. Pēc svinīgā solījuma nodošanas, viņi saņem apliecību par iecelšanu tiesu izpildītāja amatā. Apliecībā atzīmēta viņiem norādītā dzīves vieta, kuŗu tie var mainīt vienīgi ar priekšniecības atļauju [Tiesu iek. lik. 229.—232. (304.—307. p.)].

¹⁾ Pēc Ministru kabineta 1930. g. 23. okt. sēdē pieņemtā un Saeimai iesniegtā likumprojekta par Kriminālprocesa un Tiesu iekārtas likumu saskaņošanu ar Sodū likumu un Disciplinārsodu likumu, Tiesu iek. lik. 251. p. grozīts, paredzot, ka tiesas priekšsēdētājs, resp. virsprokurors var izsacīt tiesu izpildītājiem tikai piezīmi vai rājienu, bet ar naudas sodu, arestu vai atlaišanu no amata var sodīt tikai disciplinārtiesāšanās kārtībā.

²⁾ Šis drošības naudas apmērs: Rīgā Ls 3.000,—, Jelgavā, Liepājā un Daugavpilī Ls 1.500,—, pārējā Latvijas teritorijā Ls 1.000,— (Lik. kr. 1929. g. 99). Norādītā drošības nauda katru gadu uz 1. janvāri un 1. jūliju papildināma ikreiz ar 10% lielām piemaksām no šīs naudas. Bez tam tiesu izpildītājiem, kuŗiem, saskaņā ar taksu, saņemtā atlīdzība pārsniedz Ls 700,—, drošības naudas papildināšanai ik mēnesus jāiemaksā no šīs atlīdzības:

ja tā pārsniedz Ls	700	—	2%
„ „ „	1.000	—	3%
„ „ „	1.500	—	5%
„ „ „	2.000	—	8%
„ „ „	2.500	—	10%

Drošības naudas lielumu, ar kuŗu izbeidzamas piemaksas — noteic likumdošanas kārtībā (Lik. kr. 1932. g. — 135).

Par savu darbību viņi atbild kriminālā, civilā (Lik. kr. 1922. g. 209. II. — I. p.) un disciplinārā kārtībā. [Tiesu iek. lik. 251. (329.) p.]

Ārpus noteiktas algas apgabaltiesu tiesu izpildītāji saņem par savu darbību tiesas spriedumu vai lēmumu izpildīšanā sevišķu atlīdzību pēc speciālas takses, kuŗa norādīta Tiesu iek. lik. 237. (313.) p. pielikumā.¹⁾ Likums atļauj tiesu izpildītājiem pēc kopējas vienošanās izvēlēt tiesu izpildītāju padomi, kas domāta kā iekšējās pārvaldības un disciplinārās uzraudzības orgāns [Tiesu iek. lik. 256.—266. (332.—343.) p.]. Bez tam likums dod viņiem tiesību dibināt tiesu izpildītāju sabiedrību ar solidāru galvojumu par zaudējumiem, kuŗus varētu nodarīt atsevišķi tiesu izpildītāji. [Tiesu iek. lik. 267.—275. (344.—352.) p.].

Latvijā tiesu izpildītāji līdz šim nav nedz ievēlējuši padomi, nedz nodibinājuši sabiedrību.

7. Bez tiesu izpildītājiem pie Tiesu palātas un apgabaltiesas likums [Tiesu iek. lik. 276.—279. (352¹).—352¹.) p., sk. Lik. kr. 1928. g., 225.] paredz vēl tiesas ziņnešus, kuŗu uzdevums piegādāt prāvniekiem pavēstes, paziņojumus un citus rakstus, kā arī izpildīt priekšsēdētāja uzdevumā citus darbus, neizlīdzot arī tiesas spriedumu izpildīšanu, pie kam pēdējā gadījumā uz ziņnešiem attiecas arī likuma noteikumi par tiesu izpildītājiem.

8. Pie apgabaltiesām pastāv arī notāri, kuŗi skaitās valsts dienestā, bet algu un pensiju viņi nesāņem. Notāru uzdevums — sniegt pilsoņiem palīdzību pie juridisku aktu noslēgšanas un tādā kārtā piedot šiem aktiem publisku ticamību. Viņu iecelšanas un atlaišanas, kā arī darbības kārtība paredzēta Notāriāta nolikumā [skat. Tiesu iek. lik. 366. (420.) p.].

9. Pie apgabaltiesām pastāv arī z e m e s g r ā m a t u n o d a ļ a s, kuŗas ved speciālas grāmatas attiecīgā apgabala nekustamo īpašumu un ar tiem saistīto lietisko tiesību reģistrēšanai. Zemesgrāmatu nodaļu reģistros ikviens nekustams īpašums ierakstīts ar atsevišķu numuru, katram šādam īpašumam ierādīta atsevišķa loksne, folijs, kas iedalīta 4 daļās, kuŗās attiecīgi ievestas vajadzīgās ziņas: 1) par pašu nekustamo mantu un visiem viņas piederumiem; 2) par īpašnieku, uz kāda pamata un par kādu cenu nekustamā manta iegūta; par ierobežojumiem rīkoties ar šo nekustamo mantu; 3) par visiem lietiskiem apgrūtinājumiem (servitūtiem, reālnastām), kas gulstas uz attiecīgo nekustamo mantu un 4) par visiem parādiem, ķīlu zīmēm, kas šo nekustamo mantu apgrūtinā, norādot summu.

¹⁾ 1932. g. takse ir grozīta (Lik. kr. 1932. g. — 135. II).

Šiem reģistriem ir publisks un pilnīgas ticamības raksturs, kādēļ pēc reģistra ierakstiem ikviens var iegūt skaidru pārskatu un priekšstatu par ierakstītā īpašuma juridisko (bet ne saimniecisko) stāvokli. Latvijā pavisam 11 zemesgrāmatu nodaļas, no tām: Rīgas apgabaltiesas apgabālā: 1) Rīgas-Valmieras (Rīgā), 2) Cēsu-Valkas (Cēsis); Jelgavas apgabaltiesas: 1) Jelgavas-Bauskas (Jelgavā), 2) Ventspils (Ventspilī), 3) Tukuma-Talsu (Tukumā), 4) Jēkabpils (Jēkabpilī), 5) Bauskas pils. (Bauskā); Liepājas apgabaltiesas: 1) Liepājas-Aizputes (Liepājā), 2) Kuldīgas (Kuldīgā) un Latgales apgabaltiesas: 1) Daugavpils-Ilūkstes (Daugavpilī) un 2) Rēzeknes-Ludzas-Jaunlatgales (Rēzeknē).

Katras zemesgrāmatu nodaļas priekšgalā stāv nodaļas priekšnieks, kuram var būt palīgi; bez tam zemesgrāmatu nodaļā ir sekretārs un kancelejas ierēdņi. Zemesgrāmatu nodaļas priekšnieks tiesībās pielīdzināts apgabaltiesas loceklim; viņu iecel un apstiprina tādā pat kārtībā kā tiesnešus (Lik. kr. 1920. g., 166.).

Sakars starp zemesgrāmatu nodaļām un apgabaltiesām, pie kurām viņas atrodas, izteicas sūdzībās, kurās iesniedz par zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka nepareizu rīcību; šis sūdzības piekrit tās apgabaltiesas izlemšanai, pie kurās nodaļa pastāv.

II. NODALĪJUMS.

Advokātūra.¹⁾

§ 40. Vēsturisks pārskats par advokātūras institūta izveidošanos un stāvokli dažādās valstīs.

Visās tagadējās valstīs advokātūrai procesā ir ļoti liela nozīme un tāpēc šis institūts jāapskata tuvāk.

I. Šo institūtu mēs sastopam jau **Griekijā** Solona laikā, kurš atrada par vajadzīgu reglamentēt grieķu rētoru un aizstāvju darbību. Daiļrunība tiesā kā sevišķa māksla šē spīdoši attīstījās, sevišķi sakarā ar daiļrunības skolām, kurās apmek-

¹⁾ Спасовичъ В. Д. Обь организации адвокатуры, Ж. М. Ю. 1896 г. № 3. М. Винаверъ, „Очерки обь адвокатуры“ 1902 г.; История русской адвокатуры подь редакцией И. В. Гессена и М. Н. Гернета, Москва 1916 г.; Васковскій Е. В. Значение адвокатуры и задачи ея организации, Ж. М. Ю. 1894, 95 г. № IX стр. 117 и слѣд.; Г. I. Адвокаты и стряпчие во французск. коммерческихъ судахъ, Ж. М. Ю. 1901 г. № 3 стр. 310 и слѣд.; Винаверъ, Личный патронать въ адвокатуры, Ж. М. Ю. 1894 г. № 8; М. Винаверъ, Старыя и новыя вѣянія въ европейской адвокатуры, Ж. М. Ю. 1898 г. № 1 я 2.

lēja pat romieši, kas šai nolūkā speciāli brauca no Romas. Lai atceramies Periklu, Eshīlu un Demostenu.

Romā, kur tiesības un likumi plašākām tautas masām bija sveši, patricieši uzņēmās aizstāvēt tiesā savas saimes locekļus, pie kuŗiem piederēja arī klienti, un tāds tiesību aizstāvis saucās par patronus¹⁾. Publiska aizstāvēšana tiesā deva iespēju parādīt savu oratora mākslu, un sakarā ar šo romieši bieži vien sasniedza politiskās karjeras augstumus. Bet pastāvošā vēlēšanu sistēmai, advokatūra, atklādama godkārigām personām plašu ceļu slavas un augstāku amatu sasniegšanai, skaitījās par goda amatu un brīvu nodarbošanos (ars liberalis), par kuŗu nekāda maksa vai atlīdzība nepienācās. Gods (honor) un slava atvietoja honorāru.

Advokāti deva klientam juridiskus padomus, bija klāt tiesā pie lietas caurskatīšanas un mutiski aizstāvēja pašu klientu. Advokāti bij tiesību aizstāvji, palīgi tiesā, bet ne to personu pārstāvji, kuŗus viņi aizstāvēja, jo pēc pirmatnējā romiešu ieskata „nemo alieno nomine agere potest.“²⁾

Vēlāk pati dzīve radīja pārstāvības nepieciešamību tiesā, kad kāda no pusēm slimības vai citu iemeslu dēļ nevarēja ierasties tiesā, un to atvietoja tuvs radnieks. Pakāpeniski attīstās un rod sev ceļu plašas pārstāvības ideja; radās īpaši „procuratores“ vai „cognitores“, kuŗi uzstājās tiesā pret maksu kā tiesājošos pusu pārstāvji un tāpēc vien goda un cienības ziņā nebij pielīdzināmi advokātiem.

Reizē ar tiesību attīstīšanos arī advokātu profesija sāka prasīt ievērojamu sagatavošanos un pamazām kļuva par ienākumu avotu. Radās tiesību skolas; apmācāmie bija klāt pie advokātu konsultācijām kā auditor'i; viņiem sniedza paskaidrojumus — disputationes. Mācības iedalīja divās stadijās: institutio un instructio. Advokātu uzdevums bija: 1) cavēre, t. i. izstrādāt vislabākās formulas atsevišķiem juridiskiem aktiem (piem. testamentiem, ligumiem), 2) respondēre, t. i. atbildēt uz dažādiem tiesību jautājumiem, kas radīja šaubas, 3) agere, t. i. dot padomus par prasības juridisko konstrukciju un procesa vešanā.

Keizaru periodā advokatūra iegūst korporatīvu iekārtu. Advokāti izveidoja corpus togatorum, kuŗa priekšgalā atradās primas, kas bij arī advocatus fisci. Iestāšanās šinī korporācijā bija saistīta ar vairākiem noteikumiem: iepriekš vajadzēja ap-

¹⁾ Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est, aut advocatus, si aut jus suggerit, aut praesentiam suam accomodat amico. (Ps. Asconius, ad Cic. Div. 4, II.)

²⁾ L 123 pr. Dig. L, 17.

meklēt tiesību kursus, izturēt sevišķu pārbaudījumu, piederēt pie ortodoksālās ticības. Advokātu vārdus ievēda sevišķā sarakstā (matricula). Tie bij saistīti ar noteiktu tiesu, kurai piederēja uzraudzības tiesības, kā arī tiesība ierosināt disciplināru vajāšanu, neizslēdzot pat izslēgšanu no advokātu kārtas.

Advokātu tiesības un pienākumi bij reglamentēti. Viņi ieguva tiesību saņemt uz vienošanās pamata honorāru, ko viņi varēja piedzīt caur tiesu izpildītāju. Romiešu ķeizari nodarbošanās advokātūrā pielīdzināja karadienestam — militia gladio vocis,¹⁾ piešķirot advokātiem valsts dienesta tiesības.

Romā tomēr blakus advokātiem pārstāvju lomā darbojās arī procuratores, kaut gan viņi nesastādīja īpašu korporāciju. Pamazām šī starpība starp advokātiem un procuratores sāk izzust, jo nereti advokāti sāk uzstāties tiesā kā pilnvarnieki.

Itālijas tirdzniecības pilsētās, blakus advokātiem kā korporācijai, sastopami arī prokurātori, un bez tam dažās pilsētās, kā piem. Venēcijā, sevišķi t. s. sollicitadori, līdzīgi mūsu tagadējiem privātdadvokātiem. Šiem sollicitadoriem vajadzēja izturēt sevišķu pārbaudījumu pie avogaria (t. i. pie advokātu padomes).

II. Augstāk minētā starpība starp tiesību aizstāvjiem — advokātiem (avocats) un tiesību pārstāvjiem — (procureurs, postulants) tika ieviesta arī **Francijā**. Šeit šo divu kārtu sadalīšanu paredzēja sevišķā likumā 1327. gadā, un tikai revolūcijas laikā šīs abas kārtas uz īsu laiku apvienoja. Bet jau Napoleona I. laikā agrāko iedalījumu atjaunoja, un tagad abas šķiras (avoués — agrākie procureurs un avocats) krasī atšķirās. Avoués sastāda noslēgtu korporāciju: tie sastāv pie tiesām un viņu skaits ierobežots. Viņu stāvokļa priekšrocība ir tā, ka kolleģiālās tiesās puses pašas bez avoués līdzdalības lietas nevar vēst, un puses katrā strīdus gadījumā, kuŗš nonāk tiesas izšķiršanai, spiestas griezties pie avoué, kuŗa pienākums tad arī ir stāties sakaros ar pretējo pusi, kuŗa savkārt arī spiesta griezties pie cita avoué. Abu avoués pienākums tiktāl sagatavot lietu, lai to varētu ievest tiesas sarakstos kā pilnīgi sagatavotu caurskatīšanai un izspriešanai tiesā, kuŗai pašai tādā kārtā nekādas rakstiskas darbvedības nav. Lai iestātos avoués korporācijā — kandidātam jāsasniedz 25 g. vecums un pēc juridiskas skolas beigšanas vajadzīgs piegadīgs praktisks stažs klerka (rakstvedis pie avoué) amatā — clericature un pēc tam

¹⁾ Skat. Cod. L. II. Tit. 7—14 De advocatis diversorum judiciorum: „kaut arī mēs skaitām, ka ne tikai tie, kas ar šķēpiem, vairogiem un bruņām cīnas, bet arī advokāti cīnas par mūsu valsti....“

pirkšanas ceļā jāiegūst avoué kantoris. Lai gan avoués apstiprina vakantā vietā valdība, tomēr pēdējā apstiprina tikai tādu personu, kuŗu stāda priekšā kā kandidātu tas avoué, kuŗš nodod kandidātam savu kantori. Avoués kandidātam jābeidz juridiska skola un jāiztur pārbaudījumi civil- un krimināltiesībās un procesā. Avoués ir pusu pārstāvji, bet ne tiesību aizstāvji tiesā. Šī pārstāvība izteicas tādā kārtā, ka avoué, bez kuŗa puses kollēģiālā tiesā nevar uzstāties, ir tiesība sastādīt tiesājošos vārdā visus lietas vešanai nepieciešamos rakstus, iesniegt tos otrai pusei un sagatavot visu lietu mutiskai caurskatīšanai tiesā (droit de postuler); bez tam viņiem pieder „droit de conclure“ t. i. tiesība iesniegt tiesai sava pilnvardevēja prasījumus „conclusions motivées“ veidā. Šiem avoués pieder arī izūttrupēšanas tiesība. Bet uzstāties kollēģiālā tiesā, izskaidrojot tiesību jautājumus, avoués nevar. Tas jau ir tiesību aizstāvja — advokāta (avocat) uzdevums.

Advokāti ir personas ar nobeigtu augstāko juridisko izglītību. Advokāti nesastāda noslēgtu korporāciju. Tā ir brīva profesija, kuŗā var iestāties katrs, kas pabeidzis juridisko zinību kursu, izgājis trīsgadējo praktisko stažu un ievests sevišķā sarakstā — tableau des avocats.

Advokātam nav tiesības stāties tiešos sakaros ar prāvnikiem un pieprasīt no viņiem honorāru. Ja lietā, kuŗu avoués jau sagatavojuši caurskatīšanai tiesā, rodas tiesiski jautājumi, kuŗu apgaismošanai un noskaidrošanai nepieciešams avocat, tad avoué pats stājas sakaros ar advokātu, liekot tam priekšā uz zināmiem noteikumiem uzstāties tiesā, pie kam uzņemas arī advokāta atalgošanu. Visa pekuniārā puse atrodas avoués rokās, kuŗi paredz rēķinā savam pilnvardevējam kā atlīdzību par saviem personīgiem pakalpojumiem, tā arī advokātu honorāru. Tāpēc no materiālā viedokļa avoués stāvoklis ievērojami labāks kā advokātu, kuŗi atalgojuma ziņā atkarīgi no avoués.

Nereti avocat's pats iegūst avoué kantori uz kādas, viņam pazīstamas personas vārdu, iepriekš vienojoties par to, ka visu šā avoué kantori ienākušo lietu aizstāvēšana tiesā nododama viņam; — tas ir tā sauktais „avocat d'étude“. Advokātu korporācijas lietu pārvaldei no advokātu vidus izvēl sevišķu padomi (conseil de l'ordre), kuŗai piekrit arī disciplinārā vara pār advokātūras locekļiem.¹⁾

1) Pēc Francijas advokātūras parauga radīta arī advokātūra Spānijā un Beļģijā. Par Beļģijas advokātūru sal. arī zvēr. adv. J. Šmidta rakstu: „Beļģijas advokātūra“. žurn. „Jurists“ 1922. g. Nr. 3.

III. Advokātūras iekārta **Anglijā** vispārējos vilcienos ļoti līdzīga ar tās organizāciju Francijā. Tāpat kā Francijā, pusu pārstāvība un tiesību aizstāvība Anglijā sadalīta starp solisitor'iem un barrister'iem.¹⁾ Puse, kurai vajadzīga tiesas palīdzība un tiesību aizstāvība, vispirms griežas pie solisitor'a, kuram piekrīt visi sagatavošanās darbi, kas nepieciešami lietas iesniegšanai tiesā.

Solisitor'i sastāda korporāciju. Lai iestātos tajā, kandidātam iepriekš jāiztur zināmi pārbaudījumi. Pirmā mācības gadā paredzēti vispārizglītojoši priekšmeti (zinības). Pēc gada jāiztur pārbaudījums angļu tiesību pamatprincipos; pēc piecgadīga staža kandidātam uz solisitor'a amatu jānoliek pārbaudījums, pie kam praktiski jāzin visas angļu tiesības, svarīgākie tiesas spriedumi. Mācības maksa samērā liela: — 80 angļu mārciņas jāmaksā par labu valstij; no 100 līdz 400 angļu mārciņām — solisitor'am, kuŗa birojā viņš mācās un strādā un beidzot vēl 30 angļu mārciņas — pie kandidāta ieviešanas solisitor'a sarakstos. Piecu gadu mācības laikā kandidāts honorāru par savu darbu nesņem, bet kā kabatas naudu (*pocket money*) viņš saņem atpakaļ ievērojamu daļu no solisitor'am par savu mācību nomaksātas naudas. Daudzas funkcijas, kas citās zemēs ietilpst notāru pienākumos, piem. līgumu, testamentu, projektu sastādīšanu, — Anglijā izpilda solisitor'i. Viņi savāc un sagatavo visus procesuālos materiālus, neizslēdzot arī to liecinieku nopratināšanu, kuŗu liecības nepieciešamas lietas caurskatīšanai in chambers, t. i. nepublici, tiesneša kabinetā, kur solisitor'i uzstājās kā pusu pārstāvji. Solisitor'u darbība ir tik daudzpusīga, ka viņu darba birojs vai kantoris sadalās vairākās nodaļās: testamentu lietām, mantas pārvaldīšanas lietām, ģimenes lietām u. t. t. Viņu ienākumi ļoti prāvi.

Barrister'u, tāpat kā franču avocat'u, galvenais uzdevums uzstāties tiesā ar mutiskiem paskaidrojumiem un runām kriminālās un civilās lietās. Parasti vieni barrister'i uzstājas tikai karaliskā krēsla tiesā (*King's Bench Division*), otri — tikai kanclera tiesā (*Chancery Division*).

Jau no 13. gadu simteņa pastāv četras īpašas barrister'u „brīvās asociācijas“, t. s. *Inns of Court*: 1) *Lincoln's Inn*, 2) *Gray's Inn*, 3) *Middl Temple* un 4) *Inner Temple*. Šīm asociācijām, kuŗām pieder kolosāli īpašumi, daudzi nami, milzīgas bibliotēkas un plašas sapulču zāles, pieder izslēdzošas tiesības piešķirt kandidātiem barrister'a grādu. Šā grāda iegū-

¹⁾ Vārds „barrister“ cēlies no *bar* — barjērs, kuŗš atdala priekšējo zāles daļu, kur tiesneši notur sēdes un kur ir tiesība atrasties arī barrister'iem, no pakalējās daļas, kur atrodas publika.

šanai vajag nobeigt ūniversitātes kursu, kaut arī ne juridiskā fakultātē. Nākošais kandidāts barrister'a amatam vēl pirms ūniversitātes kursa beigšanas iestājas vienā no četrām innēm, iemaksājot līdz 140 angļu mārciņām. Pēc tam viņš studē tiesības, klausīdamies lekcijas Council of Legal Education vai arī ņemdam privātstundas, un ir spiests 3 gadu laikā ņemt vairākas reizes dalību innā sarīkojamās kopējās pusdienās. Pirmais pārbaudījums sevišķas vecāko barrister'ū komisijas priekšā kandidātam jāiztur pie iestāšanās innā, ja tikai viņš nav ieguvis kādu ūniversitātes gradu. Pēc 1½ gada viņam jāiztur eksāmens romiešu tiesībās, angļu Common Law un Equity.

Pēc tam, ne agrāk kā pēc 3 gadiem no iestāšanās dienas innē, kandidātam jāiztur pēdējais pārbaudījums; izturēšanas gadījumā viņam piešķir barrister'a gradu, pēc kam jaunais barrister's zināmu laiku strādā pie kāda no vairāk piedzīvojušiem barrister'iem, bieži bez atlīdzības. Vispār izcelties un kļūt par patstāvīgi strādājošu un ievērojamu barrister'ū jaunam barristeram nenākas viegli. No personām, kas sabijušas par barrister'iem vismaz 10 gadus, komplektē augstāko tiesu Londonā (High court). Valsts juridiskos pārstāvju procesa vešanas gadījumā izvēl no barrister'iem (Attorney General un Solicitor General), bet visievērojamākos barrister'us izvēl King's Council'ā, un šinī gadījumā viņiem tiesība nēsāt zīda togu. Tāpat kā Francijā, tikai solisitor's stājas tiešos personīgos sakaros ar klientu, un pilnvardevēja interešu aizstāvēšanai tiesā pieaicina barrister'ū. Solisitor's arī nomaksā barrister'am honorāru, protams, uz klienta rēķinu. Barrister'ū stāvoklis ļoti cienīgs, un viņu atalgojums parasti ļoti augsts.

IV. Arī **Vācijā** no sākuma šķiroja tiesību aizstāvību un pārstāvību. Vecos procesos kopā ar pusi uzstājās arī tā sauktie Fürsprecher'i, kuŗi sevišķu korporāciju nesastādīja. Abu institūtu šķīrošana (Advocaten und Anwälte) ilgusi nevienādi dažādos Vācijas apgabalos, piem. Reinas provincēs līdz 1879. gadam, turpretim Prūsijā pārstāvju kārtu — Procuraturen iznīcināja 1725. g., un abus institūtus apvienoja vienā Advocaten-Anwälte. Fridrichs Lielais mēģināja atvietot advokātus ar ierēdņiem, t. s. Assistenzrätthe. Viņi skaitījās par tiesas locekļiem. Viņu pienākums bija palīdzēt pusei vest lietu un pēdējo aizstāvēt; tomēr puses personīga klātbūtne tiesā bij nepieciešama. Pēc neilga laika šie Assistenzrätthe tika atvietoti ar Justizkommissariem, kuŗi, lai gan skaitījās par ierēdņiem pie tiesas, tomēr no valsts atalgojumu nesāņēma. Viņi apvienoja savā personā kā tiesību aizstāvību, tā arī pusu

pārstāvību. Vēlāk tos nosauca par Rechtsanwälte; tie tika padoti ne tikai tiesas, bet arī sevišķas goda padomes (Ehrenrath) uzraudzībai, kuŗu izvēleja no viņu pašu vidus.

Tagadējā vācu advokātūra (Rechtsanwaltschaft) ir sevišķa, brīva kāŗta, kuŗā var iestāties kuŗš katrs, kas atbilst noteikumiem un prasījumiem, kuŗi nepieciešami tiesneša amata ieņemšanai. Ir ievests lokālizācijas princips, pēc kuŗa Rechtsanwalt's pierakstās pie zināma tiesas apgabala, pie kam tas vienā un tanī pat laikā ir pārstāvis un tiesībaizstāvis. Jāaiizrāda, ka vispārējās kollēģiālās tiesās pusēm patstāvīgi uzstāties nav tiesības, bet tām jāgriežas pie Rechtsanwalt'a (Anwaltszwang). Visi Rechtsanwälte sastāda pie katra Oberlandesgericht'a t. s. Anwaltskammer, kuŗa izvēl padomi (Vorstand) uz 4 gadiem 9—15 izvēlētu locekļu sastāvā (līdzīgi mūsu zvērināto advokātu padomei). Pie Reichsgericht'a pastāv atsevišķa Anwaltskammer. Anwaltskammer padome (Vorstand) no vienas puses ir iekšējās pārvaldes saimniecisks orgāns, bet no otras puses — uzraudzības orgāns. Padome izvēl no sava vidus sevišķu goda tiesu (Ehrengericht) no pieciem locekļiem. Šai tiesai tiesība sodīt disciplinārā kāŗtā, uzliekot naudas sodus pat līdz 3000 markām un izslēdzot no Rechtsanwälte kāŗtas. Apmēram tādā pat veidā organizēta **Austrijas** advokātūra.

V. **Krievijā** līdz pat 1864. gada tiesu reformai jautājums par pārstāvību un tiesībaizstāvību atradās ļoti bēdīgā un chaotiskā stāvoklī. Nekādas kāŗtas vai organizācijas, kuŗas locekļi uzstātos prāvnieku vietā, kā to mēs redzam Vakareīropā, Krievijā nebij. Pilnvarnieku pienākumus bieži uzņēmas prāvnieku radnieki. Maskavas laikā tiesās pusu vietā uzstājās dzimts-cilvēki un „bajāru bērni“ (холопы и дѣти боярскія¹), kuŗus pieņēma par pilnvarniekiem. Cara dome (царская дума) skatījās uz tiem ļoti nelabvēlīgi: „а въ судѣ будетъ говорить не по дѣлу, и того не слушати и не писати, а его, бивъ кнутомъ, отъ суда отсылати.“

Pēc Pēterā I. ukaza 1697. gadā, pusēm bij aizliegts „нанимать за себя свою братью и боярскихъ людей, ябедниковъ и составщиковъ же воровъ и душевредцевъ“.

1716. g. Kaŗa nolikums, kaut arī pieļauī pārstāvību civiltiesā, tomēr raugās uz pilnvarniekiem ar lielu neuzticību, jo „оныя судью всякими непотребными рѣчами болѣе утруждаютъ“.

Šī neuzticība un noraidošā izturēšanās pret pilnvarniekiem bija pilnīgi attaisnojama, jo personas, kas uzstājās kā pilnvar-

¹) Ar „дѣти боярскія“ Maskavas periodā apzīmēja, no vienas puses, zināmu kāŗtu, un, no otras, zemāka dienesta ierēdņus.

nieki un uzņēmās lietu vešanu (хождение по дѣлу), bij diezgan aizdomīgs un neuzticams elements. Tie bija pa lielākaī daļai bijušie skrīveri (подьячіе) un bijušie ierēdņi (служилые люди), kas dzeršanas, kukuļņemšanas vai citu iemeslu dēļ atlaisti no dienesta un meklēja sev dzīves līdzekļus, uzņemoties dažādu rakstu sastādīšanu un lietu vešanu (хождение по дѣламъ). Šī lietu vešana izpaudās papīru sastādīšanā, to iesniegšanā, tiesas apmeklēšanā vajadzīgos gadījumos un klātbūtnē pie lietas referēšanas. Šī lietu vedēju (ходатаи) šķīra nekādu organizāciju nepazīna, nekādu izglītības vai tikumības cenzu neprasiĶa. Pēdējā priekšreformas laikā pilnvarniekus pielīdzināja brīva līguma dienestpersonām. Tos, uz vienādiem pamatiem ar apkalpotājiem, pierakstīĶa adresu kantorī, ņemot sevišķu adresu nodevu. No šāda adresu kantoŗa tāds lietu vedējs saņēma biļeti, kuru tad arī uzrādīĶa tai personai, kas viņu pieņēma. Pēdējā savkārt taisīĶa uz biļetes atzīmi par to, vai tā ir apmierināta vai neapmierināta ar savu lietu vedēju.

Tikai pie komerctiesām ar 1832. g. 14. maiĶa likumu tika radīti „присяжные стряпчие“; šo institūtu gandrīz negrozītā veidā pārņēma Tirdzniec. procesa nolikums.¹⁾ Par pilnvarniekiem citās netirdznieciskās lietās varēja būt visi, kam tas tikai nebija tieši noliegts.²⁾ Par pilnvarniekiem nevarēja būt mazgadīgie, mācītāĶi, mūĶi, ierēdņi savā darba iecirknī, personas, kas izslēgtas no dienesta, vai kam atņemts tiesā labs vārds, kā arī personas, kas atradās zem policijas uzraudzības un visi, kam no valdības aizliegts vest svešas lietas.³⁾

Tādos apstākļos 1864. gada tiesu reforma nevarēja apmierināties tikai ar tiesu iekārtas organizāciju, bet tai vajadzēja tanī pat laikā skārt arī ĶautāĶumu par pareizu tiesībaizstāvības un pārstāvības institūta organizāciju. Kā redzams no apvienoto departamentu 1862. g. žurnāla, zvērīnāto advokātu organizācijas projekts gribēĶis atrisināt 2 uzdevumus: 1) pieļaut par pilnvarniekiem vienīĶi godīĶas un tikumīĶas personas, kurām ir vajadzīĶās zināšanas; 2) nodibināt par pilnvarniekiem tādu uzraudzību, kurā, neatņemot tiem klientu lietu aizstāvēšanai nepieciešamo pārstāvību, līdz ar to tiešām pasargātu privātas personas no pilnvarnieku pat-

¹⁾ Salīdz. Tirdzniec. proc. lik. 1857. g. izd. 1291.—1298. p. vai 1903. g. izd. 32.—39. p.

²⁾ Lik. kop. XVI. sēĶ. 2. daļas 1892. g. izd. Законы о судопроизв. гражданскомъ, 39. p. jeb 1876. g. izd. 165. p.

³⁾ Sal. arī Lik. kop. XVI. sēĶ. 2. daļas 1892. g. izd. Законы о судопроизв. гражданскомъ, 49. p. jeb 1876. g. izd. 175. p.

varībām; otrs uzraudzības institūta nolūks rast un uzturēt pašu pilnvarnieku vidū taisnības un goda sajūtu, kā arī apziņu par morālisko atbildību valdības un sabiedrības priekšā.

§ 41. Tiesībaizstāvība un pārstāvība, un šo institūtu apvienošana.

No šiem pamatnoteikumiem arī izveidojies 1864. g. Krievijā radītais un vēl tagad Latvijā pastāvošais zvērināto advokātu institūts, kas reglamentēts Tiesu iekārtas likumu 280.—330. (353.—406.) pantos. Šis zvērināto advokātu institūts kā Latvijā, tā arī Igaunijā un Lietuvā, līdzīgi Vācijas un Austrijas un pretstatā Francijas un Anglijas, dibināts uz abu — pārstāvības un tiesībaizstāvības — principu apvienošanu. Šeit tādēļ jāaplūko, vai šo principu savienošana uzskatāma par lietderīgu vai nē.

Kā tas no advokātūras institūta salīdzinošā pārskata jau bij redzams, katram no aprādītiem principiem savs mērķis.

Tiesībaizstāvības nolūks ir sniegt pusei tiesisku palīdzību, dot viņai juridiskus padomus, apgaismot kā tiesai, tā arī prāvniekam jautājuma juridisko pusi, izskaidrot neskaidru likumu un tādā kārtā palīdzēt tiesai un pusei pareizi izšķirt lietu no juridiskā viedokļa. Tāpēc no tiesībaizstāvja prasāma liela erudīcija, zināšanas un prasme.

Turpretim pārstāvības nolūks ir fiziskā ziņā pilnīgi atvietot pusi tiesā, dot pusei iespēju izpalikt no tiesas, kad slimība vai citi kādi apstākļi aizkavē tās personīgu ierašanos tiesā. Dažreiz šāda puses atvietošana ir obligātoriska, kad puse ir darbības nespējīga, piem. nepielngadības, vājpātības gadījumos. Aizbildnis un aizgādnis tāpēc ir personas pārstāvis tiesā, bet ne tiesībaizstāvis. Tiesībaizstāvis neatvieto pusi, bet gan juridiski viņai palīdz, sniedz viņai juridiskus padomus, sastāda viņai nepieciešamos, tiesai iesniedzamos rakstus (prasības lūgumus, paskaidrojumus, sūdzības), pat uzstājas tiesā, aizstāvot prāvnieku ar tiesisku runu, noskaidrojot lietas juridisko pusi; pārstāvis, turpretim, faktiski pilnīgi atvieto pusi, darbojas pārstāvamās personas vietā, pie kam pārstāvja darbības sekas pilnīgi gulstas uz pārstāvamo personu. Nekādas speciālas zināšanas vai māksla no pārstāvja netiek prasītas. Nav, protams, šaubu, ka pati dzīve norāda uz tiesībaizstāvības un pārstāvības apvienošanas lietderību vienā personā, jo pusei parasti nepieciešams ne tikai ju-

ridisks padoms un tiesiska palīdzība tiesā, bet tai ir arī no svara personīgi atsvabināties no ierašanās tiesā un no tām procesuālām darbībām, kas tai jāizdara kā pusei. Pieaicināt šim nolūkam divas personas ir visai apgrūtināši un tas saistīts ar liekiem izdevumiem.

Tomēr nevar neatzīt, ka šādai visai vēlamai tiesībaizstāvja un pārstāvja funkciju apvienošanai vienā personā ir sava ļoti nopietna negatīva puse, kas izriet no šo divu institūtu dažādiem uzdevumiem, kuŗi bieži vien var savā starpā krasi atšķirties. Pārstāvis, kas pilnīgi atvieto tiesā savu pilnvardevēju, atrodas pilnīgā atkarībā no pēdējā. Pārstāvja interesēs, protams, vienmēr vinnēt sava pilnvardevēja prāvu tiesā, un tāpēc arī visa viņa darbība vērsta šā gala mērķa sasniegšanai. No šā viedokļa, protams, viņam no svara slēpt tiesai visu to, kas varētu sekmēt pilnvardevēja prāvas pazaudēšanu. Ja pilnvardevēja intereses lietā nav apvienojamas ar taisnības, morāles un tiesību principiem, tad arī pārstāvis, cenšoties lietu vinnēt, būs spiests nonākt kollīzijā ar šiem pamatprincipiem.

Turpretim tiesībaizstāvis, nebūdamas puses pilnvarnieks, stāv ārpus pusu strīdus attiecībām. Kā beigsies lieta, kuŗa no pusēm vinnēs, — tie ir jautājumi, kuŗi tiesībaizstāvim ir no mazāka svara. Viņam ir darišana ar abstraktiem un tīriem tiesību principiem, kuŗus apgaismot un noskaidrot ir viņa pienākums. Puses tas neredz un nepazīst un nekādā atkarībā no viņām neatrodas. Viņš drīzāk ir tiesneša palīgs, kuŗš palīdz tam noskaidrot strīdīgos tiesību jautājumus.

Kā uz to pareizi norāda prof. Vaskovskis,¹⁾ un kā tas arī izriet no Tiesu nolikumu (Суд. Уставы) sastādītāju idejas un arī zvērīnāto advokātu dodamā svinīgā solījuma, pēdējie, uzstādamies kā pusu pārstāvji, nes vēl zināmu pienākumu sabiedrības priekšā, kuŗa ieinteresēta, lai katrā lietā uzvarētu patiesība un taisnība, un lai netaisnība ar advokāta palīdzību neatrastu sev sankcijas tiesā.

Uzskatot advokāturu kā sabiedrības priekšstāvi — advokāti pārvēršas no klientu priekšstāvjiem par taisnības cīnītājiem, kas aizsargā tiesā individuālo personu tiesības sabiedriskās labklājības interesēs un vārdā.²⁾

Ja visi pusu centieni un intereses saplūstu ar taisnību un patiesību, ar morāli un tiesībām, tad advokāti, kā sabiedrības

¹⁾ Курсъ Гражданскаго процесса т. I. с. р. 295 и слѣд.; ср. Jacob Fridmann, Systematisches Handbuch der Vertheidigung im Strafverfahren, 1898. Ortloff, Staats- und Gesellschaftvertretung im Strafverfahren, 1892.

²⁾ М. Н. Гернетъ, Исторія русской адвокатуры, II, 28. lpp.

negotiorum gestori vienā un tai pat laikā varētu brīvi uzstāties kā tiesībaizstāvji un pārstāvji. Bet puses intereses nebūt ne vienmēr atbilst taisnības, patiesības un tiesību prasījumiem, un tad šīs intereses atšķiras no sabiedrības interesēm. Šinī gadījumā advokāts, uzstājoties kā taisnības cīnītājs un būdams sabiedrisko interešu priekšstāvis, nevar vienā laikā būt par puses pārstāvi, jo tādā gadījumā viņš tiektos sasniegt sabiedrības interesēm neatbilstošu mērķi, jo sabiedrība ieinteresēta, lai prāvu vinnētu tā puse, kurai taisnība no tikumības un materiālās patiesības viedokļa. Tādā kārtā neizbēgami nostājas viens otram pretim tiesībaizstāvis — advokāts un puse ar savu pārstāvi, tie atšķiras, starp tiem ir starpība.

§ 42. Advokātūra Latvijā.

Kā jau augstāk aizrādīts, pie mums zvērināta advokāta personā apvienoti abi elementi: tiesībaizstāvība un pārstāvība [Tiesu iek. lik. 315. (390.) p. un C. pr. n. 351. (249.) p.]. Vakarēiropā spēkā esošais Anwaltszwang, t. i. pienākums vest lietas tiesā katrā ziņā ar zvērināta advokāta palīdzību, pie mums nav spēkā [Tiesu iek. lik. 311. (386.) p.]. Pusēm ir tiesība ierasties tiesā un iesniegt lūgumus vai nu personīgi, vai arī uzticēt iesniegšanu citām personām, bez pienākuma izvēlēties sev zvērinātus advokātus. Prāvníekiem ir tiesība uzticēt lietas vešanu nevien zvērinātiem advokātiem, bet arī: 1) vecākiem, saviem laulātiem, bērniem; 2) personām, kurām ar pilnvaras devēju ir kopēja prāva; 3) saviem lietu vai mantas pārvaldniekiem; 4) privātdavokātiem [Tiesu iek. lik. 314. (389.) un 331. (406¹.) p.].

Latvijā zvērināto advokātu kārtā var uzņemt abēju dzimumu personas [Tiesu iek. lik. 281. (354.) p.], kas: 1) sasniegušas 25 gadu vecumu; 2) ir Latvijas pavalstnieki; 3) beigušas Universitātes juridisko fakultāti; 4) ieguvušas piecgaudīgu praktisku stažu tiesu resorā vai kā zvērinātu advokāta palīgi (Tiesu iek. lik. 281. (354.), 282. (355.) p.). Par zvērinātu advokātu nevar būt personas: 5) kas atzītas par maksātnespējīgiem parādniekiem, 6) kas atrodas zem izmeklēšanas vai tiesas par noziegumiem, kas saistīti ar tiesību atņemšanu¹⁾, vai arī notiesātas, atņemot tiesības, kaut tās arī atsvabi-

¹⁾ Tiesu iek. lik. 282. (355.) p. redakcija nosaka, ka par zvērinātu advokātu nevar būt personas, kurās atrodas zem izmeklēšanas par noziegumu, kuram seko tiesību zaudēšana; tā kā šīs personas līdz notiesājošā sprieduma spēkā stāšanās momentam nevar izslēgt no zvērināto advokātu kārtas, ja viņas jau šinī kārtā bijušas, jo attaisnojošs spriedums dotu tādām

nātu no soda izciešanas apžēlošanas, amnestijas vai nosacītas notiesāšanas ceļā, 7) kas ar tiesas spriedumu atlaistas no die-
nesta vai izslēgtas no zvērināto advokātu kārtas; 8) kuŗām ar
tiesas spriedumu aizliegta svešu lietu vešana tiesās. Beidzot
likums nepielaiž 9) amata apvienošanu, un tāpēc par zvērinā-
tiem advokātiem nevar būt personas, kas atrodas valsts vai
sabiedrības dienestā. [Tiesu iek. lik. 282. (355.) p.]¹⁾

Personas, kas vēlas iestāties zvērināto advokātu kārtā,
iesniedz zvērināto advokātu padomei lūgumu, pieliekot klāt
dokumentus, kuŗi apliecina, ka kandidāts atbilst likumā pare-
dzētiem noteikumiem par iestāšanos zvērināto advokātu kārtā.
Padome pēc sava ieskata var pieņemt vai noraidīt kandidātu, kaut
arī tas atbilstu likumā paredzētiem formāliem prasījumiem. Pa-
domei ir tiesība izlietot visādas ziņas, un tai nav jānorāda no-
raidīšanas iemesli. Atraidīšanu var pārsūdzēt tikai tanī ga-
dījumā, ja šī atraidīšana motivēta un pamatota uz formāliem
iemesliem, kas paredzēti likumā (Kriev. senāta apv. sap.
spriedums 1879. g. № 14 un 1881. g. 33. un Tiesu palātas de-
part. kopsapulces 1930. g. 28./II. nolēmums.). Šī bezapellācijas
padomes tiesība nemotivēti atraidīt aspirantus dod padomei
iespēju plaši realizēt likuma prasījumu par zvērināto advokātu
kārtā iestājošos personu nevainojamu tikumību un piešķir pa-
domei vienai pašai aspiranta tikumības cenza bezapellācijas
novērtēšanas tiesības. No otras puses, šādas padomes bez-
apellācijas tiesības var lielā mērā sekmēt patvaļību aspirantu
lūgumus noraidot. Ja atraidīšanai par pamatu ir formāli iemesli,
tad sūdzību 2 nedēļu laikā var iesniegt Tiesu palātai [303.
(376.) p.].

Uzņemšanas gadījumā zvērināto advokātu kārtā, zvērināts
advokāts saņem no padomes apliecību, to ievēd zvērināto ad-
vokātu sarakstos, un tas dod tiesas nodaļu kopsapulcē svinīgu
solījumu pēc sevišķas formas [308. (381.) p.].

izslēgtam zvērinātam advokātam tiesību prasīt nekavējoši atjaunot viņa
agrākās tiesības, kuŗas tiesa viņam nav atņēmusi, un, tā kā, no otras pu-
ses, panta redakcija skaidri pasaka, ka par zvērinātiem advokātiem nevar
būt personas, kas sastāv zem izmeklēšanas, liekas pareizāki, ja zvērināto
advokātu padome kā direktais uzraudzības orgāns, pati spertu soļus, lai
zvērinātie advokāti, kas atrodas zem izmeklēšanas, uz attiecīgu laiku ne-
varētu vest tiesā nekādas lietas.

¹⁾ Šo likumu Latvijā parasti a p i e t tādā kārtā, ka atsevišķi zvērinātie
advokāti atrodas valsts vai sabiedriskā dienestā ne štatā, bet uz brīva
līguma.

§ 43. Zvērināto advokātu tiesības un pienākumi.

Zvērinātie advokāti, kas vienā un tai pašā laikā ir puses pārstāvji un tiesībaizstāvji, rikojas uz pilnvardevēja izdotas pilnvaras pamata, un visas attiecības, kas izceļas viņu starpā, regulējamās pēc materiālo tiesību noteikumiem par pilnvarojumiem. (Civillik. 4375.—4392. un Latg. civillik. 2291. un sekojošie pantī). Viņiem ir lietu vešanas tiesības visā Latvijas teritorijā [Tiesu iek. lik. 310. (383.) p.], bet tas, kā augstāk aizrādīts, nenozīmē monopola tiesības [sal. Tiesu iek. lik. 311. un 314. (386. un 389.) p.]. Par lietu vešanu viņiem ir tiesība prasīt atalgojumu (honorāru), kuŗa apmērs atkarājas no vienošanās, kas [Tiesu iek. lik. 320. (395.) p.] izteicama rakstiskā formā.¹⁾ Ja rakstiskas vienošanās nav, tad honorāra apmērs nosakāms pēc sevišķas takses, kuŗu nosaka Tieslietu ministrija un apstiprina likumdošanas kārtībā. [Tiesu iek. lik. 326. (396.) p.]. Zvērinātiem advokātiem paredzēts sevišķs amatģērbs: melns talārs ar sevišķu sudraba krūšu nozīmi un melna galvas sega. [Lik. kr. 1928. g. 16. un 1930. g. 46.; Vald. Vēstn. 1928. g. Nr. 88 un 1931. g. Nr. 293.].

Zvērināta advokāta pienākumi vispirms izriet no pilnvarojuma līguma, kas noslēgts starp pilnvarnieku un pilnvardevēju. Neatkarīgi no tā, katram advokātam ir pienākumi pret valsti un sabiedrību, kuŗus viņš uzņemas, svinīgo solījumu dodot.²⁾ Bez tam zvērinātam advokātam: 1) uz padomes priekšrakstu jāved bez atalgojuma to personu lietas, kuŗām pēc likuma atzītas mazturības tiesības, un pret atlīdzību to personu lietas, kuŗas griezušās padomē ar lūgumu norādīt viņam pilnvarnieku [Tiesu iek. lik. 294. (367.) p. 4. un 5. punkti un 317. (392.) p.]; 2) tāds pat pienākums ir zvērinātiem advokātiem, kad lietas vešanu viņiem uzdod apgabaltiesas priekšsēdētājs [sk. Tiesu iek. lik. 319. (394.) un C. pr. n. 356. (254.) p.]; 3) zvērinātiem advokātiem jāved sevišķs viņiem nodotu lietu

¹⁾ Citādās domās ir Senāts, kuŗš savā 27. II. 1928. g. spriedumā Nr. 41. Sulca mant. l., atrādīs, ka „Tiesu iekārt. lik. 320. p. pēc tā gara un satura nav piemērojams Latvijā (izņemot Latgali), jo tas neesot savienojams nedz ar Latvijas priv. lik. vispārējo principu par darījumu neformālo noslēgšanas veidu, nedz ar Latvijā valdošo uzskatu par zvērin. advokātu darbību....” Tomēr jāatzīst, ka Tiesu iekārtas likums ir speciāls likums, kas piemērojams visā Latvijā, ar tiem papildinājumiem un grozījumiem Rietum-Latvijai, kuŗi paredzēti Tiesu iekārt. lik. 1914. g. izd. 556.—605. p. Tiesu iekārt. likumu III. nodaļā 320. (395.) p. nav grozīts, nedz papildināts, un tamdēļ jāatzīst, ka šis pants ir spēkā visā Latvijā.

²⁾ Skat. svinīgā solījuma formulu pielikumā pie Tiesu iek. lik. 308. (384.) p., kur zvērināta advokāta pienākumi izteikti ļoti plaši saskaņā ar Tiesu nolikumu sastādītāju ideju.

saraksts, kurš pieprasījuma gadījumā jāuzrāda padomei [Tiesu iek. lik. 330. (406.) p.]; 4) viņiem ar disciplinārās atbildības piedraudējumu aizliegts iegūt savu pilnvarnieku lietas uz savu vārdu vai arī uz citas personas vārdu. [Tiesu iek. lik. 324. (400.) p.]; 5) viņiem nav tiesības vest lietas pret tuviem radi-diekiem [T. iek. lik. 325. (401.) p.]; 6) būt par abu tiesājošos pusu pilnvarniekiem vai arī pāriet no vienas puses pie otras [Tiesu iek. lik. 326. (402.) p. un C. pr. n. 354. (252.) p.] un 7) nav tiesības izpaust viņiem uzticētu noslēpumu [Tiesu iek. lik. 327. (403.) p.].

Zvērināto advokātu, tāpat kā tiesnešu atbildība var būt trejāda: 1) krimināla — par darbību, kuŗa ar nolūku vērsta uz kaitēšanu pilnvardevēja interesēm [Tiesu iek. lik. 329. (405.) p.]; 2) civila — par zaudējumiem, kas nodarīti pilnvardevējam ar paviršu pilnvarotā rīcību, izpildot savus pienākumus, kā piem., ja likumā noteikto termiņu nokavēšanas vai pareizu formu neievērošanas dēļ cēlušies zaudējumi pilnvardevējam [Tiesu iek. lik. 328. (404.) p.]. Par juridisku padomu, ko sniedzis advokāts, ja tā rezultātā cēlušies zaudējumi, advokāts var atbildēt uz vispārējā pamata, kas paredzēts Civillik. 4416. p. un tā piez.,¹⁾ 3) disciplināra — kāda paredzēta Tiesu iek. lik. 295.—303. (368.—376.) p., zvērināto advokātu padomes kā pirmās un Tiesu palātas kā otrās instances priekšā par mazāk svarīgiem zvērināta advokāta uz sevi uzņemto pienākumu pārkāpumiem, kas nav paredzēti krimināllikumos, kā arī par izturēšanos, kas runā pretim tikumībai un neatbilst advokāta ētikai (Apv. sap. spr. 1870. g. Nr. 5., 1880. g. Nr. 5. un 1903. g. Nr. 2.). Disciplināro sodu skāla sākas ar brīdinājumu un rājienu un beidzas ar izslēgšanu no zvēr. adv. kārtas ar nodošanu kriminālai tiesai vai bez tās. Padomes lēmumi par brīdinājumu un rājienu nav pārsūdzami [Tiesu iek. lik. 303. (376.) p.]. Padomei ir tiesības aizliegt zvērinātam advokātam praksi uz laiku ne ilgāku par vienu gadu, pie kam šo sodu var piemērot ne vairāk kā divas reizes, pie kam, ja advokāts no jauna saukts pie disciplināratbildības, tad minēto sodu atvieto ar izslēgšanu no zvērinātu advokātu kārtas [T. iek. l. 296. (369.) p.]. Pie zvērināta advokāta izslēgšanas no kārtas un prakses tiesību atņemšanas vajadzīgs padomes lēmums ar $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu [T. iek. l. 302. (375.) p.]. Tiesu palātas kā II. instances lēmumi skaitās par galīgiem, bet sūdzības uzraudzības kārtībā Senāta 3 departamentu apvienotai sapulcei tiek pielaistas (Apv. sap. spr. 1907. g. № 25.). Zvē-

¹⁾ Sal. arī Cvingmaņa spried. krāj. I. sēj. Nr. 157; III. sēj. Nr. 363; V. sēj. Nr. 781.

rināta advokāta saukšana pie atbildības kriminālā vai disciplinārā kārtībā neizslēdz, protams, viņa civilo atbildību [Tiesu iek. lik. 329. (405.) p.].

§ 44. Zvērinātu advokātu padome.

Zvērinātie advokāti apvienojās kopsapulcē, kuŗa no sava vidus izvēl uz vienu gadu sevišķu priekšstāvniecības organu — zvērinātu advokātu padomi no priekšsēdētāja un 5—14 locekļiem,¹⁾ kuŗa vienā laikā ir saimniecisks un iekšējās pārvaldes kā arī disciplinārorgans [Tiesu iek. lik. 294. (367.) un 295. (368.) p.]. Padomes sastāva izvēlēšanai nepieciešams kvōrums, ne mazāks, kā puse no visiem zvērinātiem advokātiem. Ja pēc divreizējas sapulces sasaukšanas kvōruma tomēr nav, tad iepriekšējais padomes sastāvs skaitās ievēlēts uz nākošo gadu. [T. iek. lik. 291.—292. (364.—365. p.).]

Padomes pienākumi un tiesības ir šādas: 1) caurlūkot lūgumus par iestāšanos vai izstāšanos no kārtas un paziņot par to Tiesu palātai; 2) caurlūkot sūdzības par zvērinātu advokātu darbību un vispār uzraudzīt tos; 3) izdot apliecības zvēr. advokātiem par to, ka viņi no padomes nav sodīti; 4) nozīmēt zvērinātus advokātus pēc kārtas to personu bezmaksas aizstāvēšanai, kuŗus tiesa atzinusi par mazturīgiem, kā arī tām personām, kuŗas griežas pie padomes ar lūgumu norādīt viņām zvēr. advokātu viņu interešu aizsardzībai tiesā [317. (392.) p.]; 5) aprēķināt honorāra apmēru advokātam pēc takses, ja nav vienošanās un rakstiska noilguma [320. (295.) p.]; 6) uzlikt zvērinātiem advokātiem disciplinārās piedziņas [294. (367) p. 7 p.kts un 295. (368.) p.].

Padome izšķir jautājumus, ja ir kvōrums, kuŗam vajadzīga mazākais puses padomes locekļu klātbūtne; balsu vienlīdzības gadījumā, priekšsēdētāja balss izšķir jautājumu, bet uzliekot tādus disciplinārsodus, kā piem., prakses noliegšanu un izslēgšanu no kārtas, vajadzīgs $\frac{2}{3}$ balsu vairākums. [Tiesu iek. lik. 302. (375.) p.].

Visus padomes lēmumus, izņemot tos, kas soda ar brīdinājumu vai rājienu, — var pārsūdzēt Tiesu palātā divu nedēļu laikā no lēmuma pasludināšanas dienas [Tiesu iek. lik. 303. (376.) p.]. Palātas lēmumi par šīm sūdzībām vai prokurora protestiem ir galīgi [Tiesu iek. lik. 304. (377.) p.].

¹⁾ Lai apkarotu ieviesušos kaktu advokātūras elementus, no zvērinātu advokātu padomes 1923. g. 15. novembrī ir nodibināta juridiska konsultācija, kuŗa sniedz padomus un sastāda mazturīgiem prasības sūdzības un citus tiesas rakstus bez maksas.

§ 45. Privātdavokāti un zvērinātu advokātu palīgi.

I. Trūkstot personām ar augstskolas juridisko izglītību, kuŗas varētu aizpildīt zvērinātās advokātūras rindas, un nepieciešamība apkarot šaubīgos kaktu advokātūras elementus,¹⁾ spieda krievu valdību 1874. gadā nodibināt privātdavokātu institūtu, no kuŗiem neprasiĶa to augstākās izglītības cenzu, kas bij pāredzēts zvērinātai advokātūrai. Pēc likuma privātdavokāti, pie kuŗiem var piederēt abēĶu dzimumu personas, pieskaitīti apĶabaltiesām un Tiesu palātai. Viņi nesastāda tādu apvienotu korporāciju kā zvērinātā advokātūra, viņiem nav apvienošā un reprezentējošā organa.

Lai dabūtu privātdavokāta tiesības, aspirants griežas pie tās apĶabaltiesas, kuŗas rajonā viņš grib praktizēt, vai Tiesu palātas ar lūĶumu, lai izsniedz apliecību, kuŗa dotu viņam tiesību vest svešas lietas. Tāda apliecība pēc lokālizācijas principa dod tiesības vest lietas tanī tiesā, no kuŗas apliecība saņemta, kā arī pie visiem attiecīgā apĶabala miertiesnešiem [Tiesu iek. lik. 332. (406².) p.]. Bez tam, saņemis no apĶabaltiesas apliecību, privātdavokāts var attiecīgā apĶabaltiesā iesāĶto lietu vest arī augstākās instancē [334. (404.) p.]. Saņemis minēto apliecību vienā apĶabaltiesā, viņš var lūĶt, lai izdod šādu apliecību arī citā tiesā [340. (406³.) p.]. Šī apliecība katru Ķadu apmaksājama ar sevišķu nodokli — 25 latu apmērā, ja apliecība izsniegta lietu vešanai tikai miertiesās un apĶabaltiesā kā apellācijas instancē, un Ls 40,— apmērā lietas vešanai vispārējās tiesās [340. (406³.) p.]²⁾

Pielaižot personu par privātdavokātu, ievēro šādus noteikumus: 1) jāiztur pārbaudījums pie sevišķas apĶabaltiesas komisijas, kuŗa pārliecinājas par aspiranta zināšanām; no šāda pārbaudījuma atsvabinātas personas ar augstāĶo juridisko izglītību kā arī personas, kas jau tādu apliecību dabūjušas no citas tiesas [Tiesu iek. lik. 336. (406⁶.) p.]; 2) vajadzīĶs zināms tikumības cenzs, par kuŗu tiesa pārliecinās, ievācot ziņas par attiecīĶo personu [338. (406⁷.) p.]; 3) reflektantam jābūt

¹⁾ Saskaņā ar Tiesu iek. lik. 334. (406⁴.) p. tiešo saturu un izpratni, advokāts, kuŗam uz attiecīĶas tiesu iestādes [332. (406².) p.] izdotas apliecības pamata ir tiesība vest lietas miertiesās, apĶabaltiesā vai Tiesu palātā, var atsevišķu lietu vest arī Senātā, resp. iesnieĶt par otrās instances — ApĶabaltiesas vai Tiesu palātas — spriedumu kasācijas sūdzību tikai tinī Ķadījumā, ja viņš šo lietu vedis tiesā, tiesai lietu izspriežot pēc būtības. (Sen. spr. 1927. Ķ. 31. I. Nr. 184. Ķimča I.)

²⁾ Zvērinātu advokātu palīgi apmaksā minēto apliecību pusapmērā [348. (406¹⁷.) p.].

Latvijas pavalstniekam (Kr. sen. kopsap. spr. 1881. g. № 2.); 4) privātdavokāts nevar sastāvēt valsts vai sabiedriskā dienestā (Kr. sen. kopsap. spr. 1890. g. Nr. 33., 1899. g. Nr. 22.); 5) jāraugās, vai nav tādu apstākļu, kuri varētu pēc vispārējiem Civīlproc. nolikuma noteikumiem [348. (246.) p.] būt par šķērslī pielaīšanai par privātdavokātu [Tiesu iek. lik. 335. (406.⁵) p.]. Privātdavokātu tiesības un pienākumus vispirms rēgulē tās attiecības, kuŗas izriet no pilnvarojuma līguma, kādēļ arī privātdavokātu kriminālā un civīlā atbildība pamatojas uz vispārējiem noteikumiem par atbildību pilnvarojuma līguma pārkāpšanas gadījumā. Vispār, saskaņā ar krievu Senāta paskaidrojumiem (Apv. sap. spr. 1891. g. Nr. 85, 1880. g. Nr. 29., 188., g. Nr. 2.), noteikumi par zvērinātiem advokātiem attiecās arī uz privātdavokātiem. Tāpēc arī atlīdzības ziņā uz viņiem attiecināmi noteikumi, kuŗi paredz šo jautājumu attiecībā uz zv. adv., t. i. vienošanās par atlīdzību — honorāru sastādama rakstiskā formā; pretējā gadījumā atlīdzība aprēķināma pēc takses, kas pieņemta pie lietu vešanas no zvēr. adv. [Skat. piel. pie Tiesu iek. lik. 321. (396.) p.]. Svinīgs solījums no viņiem netiek prasīts. Paredzēts sevišķs amatģērbs. (Lik. kr. 1928. g. 16.; 1930. g. 46. un Vald. Vēstn. 1928. g. Nr. 88.; 1930. g. Nr. 72. un 1931. g. Nr. 293.). Attiecībā uz uzraudzību un disciplināro atbildību privātdavokāti padoti tām tiesu iestādēm, no kuŗām viņi saņēmuši apliecības. Šim tiesu iestādēm ir tiesība uzlikt disciplinārus sodus un proti: 1) brīdinājumu, piezīmi, rājienu; 2) noliegt praksi tiesā uz laiku, ne ilgāku par gadu un 3) izslēgt no privātdavokātu kārtas [344. (406.¹³) p.]. Tiesas lēmumu, ar kuŗu vainīgām personām uzlikti divi pēdējie soda veidi, var 2 nedēļu laikā pārsūdzēt Tiesu palātā, bet ja tas ir Tiesu palātas lēmums, tad sūdzību tam pat laikā var iesniegt Senāta apvienotai sapulcei [345. (406.¹⁷) p.]. Bez tam privātdavokāti atrodas Tieslietu ministŗa uzraudzībā, kuŗš atradis no viņam ienākušām ziņām, ka atsevišķa privātdavokāta uzvešanās neatbilst advokāta stāvoklim, var viņu atstādināt no lietu vešanas. [346. (406.¹⁵) p.].

II. 1874. gada noteikumi par privātdavokātiem attiecināmi uz zvērinātu advokātu palģiem vienģi ar to starpību, ka par lietu vešanas apliecģbām tiek ņemta no viņiem puse no tās summas, kāda jāmaksā privātdavokātam [Tiesu iek. lik. 348. (406.¹⁷) p.].

Sakarā ar šo Tiesu nolikumu sastādģtāju pirmatnģjā ģdeja par zvērinātu advokātu palģiem kā tādām personām, kuŗām jā-

¹⁾ Privāto advokātu amata talģri ir no zģlas — bet zvērinātu advokātu un viņu palģģu — no melnas drģbes.

darbojas ar tiesu praksi zvērināto advokātu vadībā, kā sava patrona palīgiem [281. (354.) p.], bet ne patstāvīgi, izrādījās pavisam sagrozīta, un tagad zvērināta advokāta palīgs kā privātdavokāts var būt sava patrona pretinieks, kas, protams, ir pretrunā ar pašu ideju par zvērināto advokātu palīgiem, kā par sava patrona palīgiem.

Sakarā ar zvērināto advokātu palīgu pielīdzināšanu privātdavokātiem, palīgi padoti dubultai uzraudzībai un pastiprinātai disciplinārai atbildībai. No vienas puses, piederdami zvērināto advokātu kārtai, viņi padoti zvērināto advokātu padomes disciplinārai uzraudzībai (Apv. sap. spr. 1880. g. № 6.), un, no otras puses, kā privātdavokāti uzraudzības un disciplinārās atbildības ziņā viņi padoti tai tiesu iestādei, no kuras viņi saņēmuši attiecīgo apliecību [344. (406¹³. p.). Bez tam zv. adv. palīgu atstādināšana no lietu vešanas pieder Tieslietu ministram, ja viņš, pēc ienākušām ziņām atrod, ka zvērināta advokāta palīga kā privātdavokāta darbība vai uzvešanās neatbilst advokāta cieņai [Tiesu iek. lik. 346. (406¹⁵. p.).

Attiecībā uz zvērināto advokātu palīgu organizāciju un darbību zvērināto advokātu padome izdevusi attiecīgu instrukciju, kuŗu Latvijas zvērinātu advokātu padome pieņēmusi un apstiprinājusi 19. martā un 9. aprīlī 1924. gadā un papildinājusi 20. novembrī 1931. g.

Pieņemšanas kārtība zvērinātu advokātu palīgu kārtā sekoša: aspirants, kas atbilst visiem likuma prasījumiem [C. pr. n. 246. p., Tiesu iek. lik. 282. (355.) p.], iesniedz lūgumu padomei, klātpieliekot Universitātes diplomu, curriculum vitae, ar norādījumu, pie kāda zvērinātā advokāta viņš strādā, kā arī kādas personas no advokātu vai maģistratūras vidus var par viņu sniegt vispārīgu atsauksmi (instrukcijas § 3.). Jautājumu par aspiranta uzņemšanu padome, caurlūkojusi ienākušās atsauksmes, izlemj ar vienkāršu balsu vairākumu (instr. § 4.). Pēc pieņemšanas zvērināto advokātu palīgu skaitā aspirants dod solījumu godīgi un apzinīgi izpildīt savus pienākumus, instrukcijas priekšrakstus, padomes norādījumus u. t. t. (instr. § 6.). Pirmo 6 mēnešu laikā palīgam nav tiesības pašam patstāvīgi vest civillietas. Pēc sešiem mēnešiem viņam ir tiesība vest civillietas miertiesā, bet pēc gada — visās tiesu iestādēs (instr. § 11.).¹⁾

Zvērināta advokāta palīgam jādzīvo tānī pat pilsētā, kur dzīvo viņa patrons. Atsevišķos gadījumos, ar padomes atļauju, pieļaiž arī izņēmumus attiecībā uz palīgiem, kuŗi jau pie patrona strādājuši 2 stāža gadu laikā (instr. § 8.). Katram palīgam

¹⁾ Šis Instrukcijas pants ir pretrunā ar Tiesu iek. lik. 348. (406¹⁷. p.).

jāved lietu saraksts. Katra gada janvārī šis saraksts jāiesniedz padomei (instr. § 9.). § 8. un 9. nepildīšanas gadījumā, padome var izslēgt zv. adv. no zvērināto advokātu palīgu saraksta. Instrucijās ir minēti sīki norādījumi par uzraudzību. Vispārējā uzraudzība par zvērināto advokātu palīgiem piekrīt zvērināto advokātu padomei (instr. § 12.). Pastāvīgā uzraudzība par palīga darbību ir viņa patrona pienākums (instr. § 13.).

Zvērinātu advokātu pilnsapulce katru gadu izvēl 9 zvērinātus advokātus Rīgā un pa 3 zvēr. advokātiem Jelgavā, Liepājā un Daugavpilī. Šo zvērināto advokātu uzdevums: 1) piepalīdzēt zvērināto advokātu palīgu profesionālai sagatavošanai, 2) vest zv. adv. pal. konferences un 3) uzraudzīt zvērināto advokātu palīgus to darbībā tiesu iestādēs un ārpus tām (instr. § 14.).

Zvērināto advokātu palīgu konferences notiek ne retāk kā reizi mēnesī. Šinīs konferencēs zvērināti advokāti un viņu palīgi kā arī speciāli uzaicinātas personas nolasa referātus, sārīko disputus, iztīrā tiesu kazušus (instr. § 18.). Katram zvērinātā advokāta palīgam jānolasa ne mazāk kā 2 referāti.

Zvērināto advokātu palīgus var uzņemt zvērināto advokātu kārtā, ja viņi ir izpildījuši sekošus noteikumus: 1) uzstājušies 10 krimināllietās, kurās apvainotam draudējis ar tiesību zaudēšanu saistīts sods, 2) 2 gadu laikā piedalījušies vismaz pusē no konferencēm, 3) nolasījuši un aizstāvējuši mazākais 2 referātus, kuri atzīti par apmierinošiem, 4) iesnieguši patronā un divu zvērināto advokātu vai tiesnešu atsauksmi, ka viņi juridiskā un ētiskā ziņā ir pilnīgi sagatavoti zvērināto advokātu darbībai un 5) iesnieguši konferences priekšsēdētāja atsauksmi par to, ka ir izturējuši kollokviju praktiskos kriminālo un civiltiesību jautājumos (instr. § 22.).

Palīgu, kurš piecu gadu laikā (vai papildu termiņā, ja tāds viņam dots) nav izpildījis augšā minētos noteikumus, var izslēgt no zvērināto advokātu palīgu skaita (instr. § 24.).¹⁾

Beidzot vēl jāmin tie soļi, kurus likumdevējs lietojis cīņai ar kaktu advokātūru, kurai līdz pat šim laikam atstāta plata laipa miertiesu justīcijā arhaiskā Tiesu iek. lik. 349. (406¹⁸.) p. veidā.

Pēc šā likuma personām, kas nepieder ne pie zvērinātās, ne pie privātdokātūras, ne pie personām, kas minētas Tiesu iek. lik. 314. (389.) p., tomēr ir tiesība uzstāties kā pilnvarniekiem lietās, kurās tiek vestas m i e r t i e s ā s, bet ne vairāk

¹⁾ Jautājumā par zvērināto advokātu palīgiem kā arī par privātdokātūru pašlaik Saeimā apspriež pārgrozījumus likumdošanas kārtībā.

kā trijās lietās gada laikā.¹⁾ Lai apkarotu kaktu advokātūras izplatīšanos, Latvijas likumdevējs izdevis 1921. g. likumu (Lik. kr. 1921. g. 119.), pēc kuŗa personām, kuŗām nav tiesības vest svešas lietas, bet kas nemākulīgi nodarbojās ar padomu sniegšanu par atlīdzību, tiesas rakstu nemākulīgu sastādīšanu, profesionālu svešu lietu vešanu tiesu iestādēs mantkārīgā nolūkā vai ar svešu prasību iegūšanu tālākvešanai, sodāmas ar arestu vai naudas sodu, bet nodarījumam atkārtojoties, pat ar ieslodzījumu cietumā.

¹⁾ To lietu skaitā, kuŗas var vest pie advokātūras nepiederīgas personas gadā laikā vienas apgabaltiesas apgabala robežās, ieskaitāmas arī tās lietas, kuŗas tāda persona iesākusi vest iepriekšējos gados un turpina vešanu tekošā gadā. (Sen. 1926. g. 9. XII. spr. Nr. 341. Gulbja l. un 1926. g. 8. X. spr., lles l.)

OTRĀ DAĻA.

PIRMĀ NODAĻA.

Tiesāšana vispārējā prasību kārtībā.

I. NODALĪJUMS.

Kompetence un piekritība.¹⁾

§ 46. Vispārīgi aizrādījumi.

Katrai valsts iestādei, administratīvai vai tiesas, ir noteikts darbības aploks, kas aptver noteiktas tiesības un pienākumus, kuŗi jau iepriekš nosprauž un raksturo katras iestādes darbību. Iestādes darbības aploku sauc par iestādes kompetenci vai pārziņas robežām (вѣдомство). No šā viedokļa likums runā par vienas vai otras pārvaldības vai tiesu iestādes kompetenci (sal., piem., C. pr. n. 1. p. un piezīmi).

Tiesu iestādēm kā valsts iestādēm arī ir savs darbības aploks, sava kompetence: viņas ir tiesību paudējas un aizstāves — judices jus dicunt. No šā viedokļa tiesas dēvē par likuma vai tiesību balsi.

Normu pārkāpšana var notikt kriminālo, civilo, administratīvo, kara vai citu tiesību nozarē. Katrā šādā nozarē darbojas sevišķas tiesas, kas izspriež jautājumu par tiesīb-pārkāpuma esamību un turpmākām sekām. Tiesas varu vai tiesību spriest tiesu zināmā tiesību nozarē vai arī zināmā vietā sauc par jurisdikciju (jurisdictio, Gerichtsbarkeit, jurisdiction).

Tādā kārtā pastāv civilā jurisdikcija (Civilgerichtsbarkeit), kuŗas izšķiršanai padoti pilsoņu strīdi par viņu civiltiesībām, un kriminālā jurisdikcija, kuŗai pieder valsts so-došā vara.

Civiltiesas, kuŗām piešķirta civilā jurisdikcija, var būt vienpersonīgas (miertiesas) un kollēģiālas (vispārējās). Mier-tiesu kompetencei vai pārziņai piekritīgās lietas atšķiras no lietām, kas piekrit vispārējām tiesām, pēc savas šķiras.

Tiesas ar vienādu kompetenci uzlūkojamas par vienas sšķiras tiesām (piem., visas miertiesas savā starpā), atšķi-

¹⁾ Sal. Васьковскій, Учебникъ Гражд. Судопр. 121.—150. l. p.; Энгельманъ, Курсъ русск. Гражд. Судопроизводства 112.—131. l. p.; Малышевъ, I, 139.—180. l. p.

rībā no dažādu šķiru tiesām, kuŗu kompetence ir dažāda, piem. miertiesas attiecībā pret apgabaltiesām.

Tādā kārtā civillietas, pēc savas šķiras, pieder vai nu apgabaltiesu vai miertiesu kompetencei. Šādu atsevišķu dažādas šķiras tiesu kompetenci, atkarībā no paša lietas priekšmeta vai lietas šķiras, sauc par objektīvo vai priekšmeta kompetenci, vai arī dēvē par šķiras piekritību, piekritību pēc lietas šķiras (competentia ratione materiae, объективная компетенция, родовая подсудность, sachliche Zuständigkeit).

No šās objektīvās kompetences vai šķiras piekritības jāatšķir subjektīvā kompetence vai personīgā piekritība (Subjektive Kompetenz, Competentia ratione personae, субъективная компетенция, личная подсудность), kad jautājums grozās ap lietu sadalījumu starp vienas šķiras tiesām. Katra atsevišķa vienas šķiras tiesa norobežota no otras tās pašas šķiras tiesas ar zināmu platību, zināmu teritoriju (apgabalu, iecirkni), kas padota viņas jurisdīkcijai. Šādu vienas šķiras tiesu savstarpēju norobežojumu platības ziņā sauc par subjektīvo kompetenci vai personīgo piekritību [C. pr. nol. 39.—44. (32.—36¹), 309. (203.), 318. (1810.), 315. (209.), 319.—322. (212.—215.) p.]. Mūsu civilprocesa likumos terminoloģija šinī jautājumā nav stingri ievērota. Jukām lietoti termini: varas robežas [piem. 283. (186.) p. 3. pkts, 907. (793.) p. 3. pkts], pārziņas robežas [321. (214.) p.], pārziņa [331. (224.) p.], kompetence [36. (1806.) p.], piekritība [50. (39.) p.].

Tādā kārtā mēs šķīrojam:

- a) kompetenci — kā noteiktai iestādei padotu zināmu lietu katēgoriju;
- b) jurisdīkciju — kā tiesas varu zināmā tiesību nozarē vai zināmā apgabalā, kas var būt civila vai krimināla;
- c) objektīvo kompetenci vai šķiras (arī priekšmeta) piekritību — pēc lietu priekšmeta vai to šķiras starp dažādu šķiru tiesām;
- d) subjektīvo kompetenci vai personīgo piekritību (arī teritoriālo kompetenci) starp vienas šķiras tiesām.

Iedalot tiesu darbību pēc kompetences, jurisdīkcijas un šķiras piekritības, likumdevējs vadās no publiski tiesiskiem apsvērumiem, proti, kā vislabāk iekārtot tiesu sistēmu. Turpretim, nosakot subjektīvo kompetenci, likumdevējs vadās no prāvnieku ērtības interesēm.

Tā kā tiesu kompetences robežas, nosakot civīl- vai krimināltiesas jurisdikciju kā arī šķiras piekritību, nodibinātas publiski-tiesiskās interesēs, raugoties no valsts viedokļa, tad šīs jurisdikcijas un šķiras piekritības grozīšanu nevar atstāt prāvniekiem pēc viņu vienošanās. Pati tiesa seko šās kompetences vai pārziņas robežu ievērošanai [C. pr. nol. 336. (229.), 342. (237.), 675. (584.) p. 1. un 2. pkt.]. Nekādas saistošas nozīmes nebūtu piem. tam, ja puses vienotos nodot krimināltiesas vai administratīvas tiesas izšķiršanai prasību dēļ pirkšanas summas piedzīšanas par pārdoto priekšmetu. Turpretim tur, kur iet runa par subjektīvo (territoriālo) kompetenci, t. i. par lietas izspriešanu vienā vai otrā vienas šķiras tiesā, prāvnieku vienošanās pielaista, jo lietas piekritība vienai vai otrai vienas šķiras tiesai ir radīta prāvnieku ērtības interesēs. Tamdēļ prāvnieki var brīvi vienoties, paredzot līgumā, kurā no vienas šķiras tiesām lieta izspriežama [C. pr. nol. 334. (227.), 335. (228.) un 1641. (2024.) p.]. No otras puses, uz šās subjektīvās kompetences pārkāpšanu var aizrādīt tikai atbildētājs un pie tam tikai procesa sākumā [661. (571.), 665. (574.), 666. (575.) p.].

§ 47. Objektīvā kompetence.

Nosakot objektīvo kompetenci pēc lietas šķiras, likumdevējs, no vienas puses, vēlēties dot tautai tuvu stāvošu, vienkāršu, neformālu un pēc iespējas ātru tiesu. Šām prasībām atbilst vienpersonīga tiesa, kur nav jāsanāk kopā vairākām personām, kuŗu var tamdēļ dibināt kaut kuŗā vietā, un kur, sakarā ar lietas vienkāršību, atkrīt vajadzība sīki un vispusīgi apgaismot un apspriest lietu. No otras puses, likumdevējs ņēmis vērā, ka gadījumā, ja lieta ir sarežģīta un saistīta ar formāliem likumiem, tad prasījums par ātru izspriešanu stāv otrā vietā, bet pirmā vietā nostājas prasījums par lietas sīku noskaidrošanu un vispusīgu apgaismošanu, lielāku iedziļināšanos lietā, kamdēļ šādā gadījumā lietas apspriešana kollēģiālā tiesnešu sastāvā ir vēlamāka un noderīgāka, pat ja no tam cieš izspriešanas ātrums.

Nospaužot šķiras piekritības robežas starp vienpersonīgām un kollēģiālām tiesām, likumdevējs Civilprocesa nolikumā aprādījis miertiesnešu kompetenci ar pozitīvām [C. pr. n. 36. (1806.) un 37. (29.) p.] un negatīvām [38. (31.) p.] pazīmēm, atstājot apgabaltiesu kompetencei visas pārējās lietas [296. (202.) p.]. Tamdēļ vispirms jānoskaidro, kādas lietas piekrīt miertiesnešiem.

1. **Miertiesnešiem** piekriņ:

1) saistību prasības, neraugoties uz to, no kādiem pamatiem tās cēlušās,¹⁾ kā arī prasības par tiesībām uz kustamu mantu, — kuŗu summas nepārsniedz tūkstots latus [36. (1806.) p. 1. pkt. un 37. (29.) p.];

2) prasības par kaitējumu un zaudējumu atlīdzību, kas nepārsniedz minēto summu [36. (1806.) p. 1. pkt. un 37. (29.)];

3) prasības par traucētās vai zaudētās valdīšanas atjaunošanu, neatkarīgi no prasības vērtības, ja no traucējuma vai no zaudējuma laika pagājis ne vairāk kā viens gads [36. (1806.) p. 2. pkt. un 37. (29.) p. 1. pkt.].

Tās ir t. s. valdīšanas vai posesorās prasības, kas paredzētas Civillik. 682.—699. pantā.²⁾ Šajās prasībās prasītājam ir jāpierāda vienīgi valdīšanas fakts traucējuma momentā un traucējuma fakts no atbildētāja puses. Miertiesnesis nelūko cauri jautājumam par pusu valdīšanas vai īpašuma tiesībām uz šo mantu, bet ja ir konstatēti norādītie fakti, atjauno traucēto valdīšanu [94. (1807.) un 95. (73.) p.];

4) prasības par privātas līdzdalības tiesības traucēšanu vai, citiem vārdiem, prasības par to, lai atjaunotu traucētu servitūta lietošanu nekustamā mantā, ja no traucējuma laika pagājis ne vairāk kā gads [36. (1806.) p. 3. pkt. un 37. (29.) p. 2. pkt.].³⁾ Arī šās prasības caurlūkojot, miertiesnesis neaplūko jautājumu par tiesībām un aprobežojas vienīgi ar faktu

¹⁾ Pat pēc obligācijām uz nekustamu mantu par summu līdz 1000 latiem (sk. Civ. pr. nol. 33¹. p. pēc krievu ofiātlā 1914. g. izd. un Sen. spr. 1896. g. Nr. 10).

²⁾ Pēc Senāta paskaidrojumiem, Priv. lik. 874. p. paredzētā prasība raksturojama kā *actio negatoria* un kā tāda piekriņ miertiesu iestāžu kompetencei pēc analogijas ar Civ. proc. nolik. 36. (1806.) p. 3. p. kta noteikumiem. (Sen. spr. 1925. g. Nr. 128.)

Ja prasītājs lūdz izlikt no viņa, prasītāja, nama atbildētāju, kuŗš dzīvojot šim namā bez kaut kada juridiska pamata, un piedzīt no atbildētāja īres naudu, tad tāda prasība pēc savas juridiskās nozīmes ir kvalificējama kā Civillik. 874. p. paredzētā *actio quasi negatoria*, kuŗa pēc Civ. pr. nol. 38. (31.) panta izpratnes nav izņemta no miertiesnešu kompetences. Tas apstāklis, ka atbildētājs neatzīst prasītāju par zemes gabala vienas puses un uz šīs puses esošā nama īpašnieku, no kuŗa nama prasītājs lūdz izlikt atbildētāju, nepadara prasību par nepiekrītošu miertiesnešu kompetencei, jo lietas piekriņību nosaka prasības un nevis atbildētāja ierunas raksturs. (Sen. spr. 28. X. 1926. g. Kitnera l. Nr. 305.)

³⁾ Uz C. pr. n. 36. p. 3. pkt. pēc būtības būtu attiecināmas arī prasības pēc Civillik. 986. p.: šim slēdzianam nerunā pretīm tas, ka Civillik. 986. p. ievietots nodalījumā par „īpašuma tiesību lietošanas ierobežojumiem”, jo prasība 986. p. tāpat nav vēsta uz kādas lietiskas tiesības atzīšanu, kā, piem., *actio negatoria*, kuŗa pēc Senāta nodibinātās prakses piekriņ miertiesnesim. (Sen. spr. 1921. g. Nr. 44: 1923. g. Nr. 94: 27. III. 1930. g. Ziemeļu l. Nr. 645.)

pārbaudīšanu, pārliecinoties, vai prasītājs lietojis servitūtu traucēšanas momentā un vai atbildētājs tiešām traucējis šo lietošanu;¹⁾

5) prasības par to, lai izsludinātām personām aizliedz iestāties laulībā. Iekam ceļ šādu prasību, dzimtsarakstu nodaļai rakstiski iesniedzamas ierunas (iebildumi) pret laulības noslēgšanu, aizrādot uz likumīgiem šķēršļiem šās laulības noslēgšanai; ja izsludinātie atzīst ierunu par nepamatotu, tad ierunas cēlējam ir tiesība divu nedēļu laikā iesniegt mirtiesnesim prasību aizliegt izsludinātiem salaulāties, pie kam prasības iesniegšana aptur izsludināšanas gaitu un salaulāšanu līdz lietu izšķir tiesa (Lik. par laulību, Lik. kr. 1921. g. 39, 16.—21. p.);

6) prasības par satikšanos ar bērniem, kuŗas ceļ viens no vecākiem pret otru vecāko, pie kuŗā atstāti bērni un kuŗam tiesa, šķirot laulību, vai atzīstot to par neesošu, vai arī atšķirot laulātos, piešķirusi vecāku varu [Lik. par laulību, 1921. g. 39, 56. p. un C. pr. n. 1456. (1345²) p.];

7) lūgumi par pierādījumu nodrošināšanu, neatkarīgi no prasības summas [C. pr. n. 36. (1806.) p. 6. pkt.];

8) lūgumi par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem [C. pr. n. 226.—252. (161¹.—161²⁴.) p.] par summu, kas nepārsniedz tūkstsotus latus;

9) lūgumi par prasību iepriekšēju nodrošināšanu pirms šo prasību celšanas, neatkarīgi no prasības summas [C. pr. n. 681.—689. (1823.—1830.) p.];

10) Latvijas rietumu daļā prasības par kādas kustamas lietas parādīšanu, kuŗa atrodas pie atbildētāja un uz kuŗu prasītājs pieteic kādu tiesību, bet kuŗu prasītājs pirms sava prasījuma celšanas gribētu apskatīt (sal. Civillik. 4593.—4600. p.)²⁾

¹⁾ Stingri jāatšķir prasības atjaunot traucēto servitūta lietošanu no prasībām par pašu servitūta tiesību. kuŗas padotas apgabaltiesām (sk. Kriev. sen. spr. 1901. g. Nr. 24).

²⁾ Līdz 1930. g. 1. augustam Latgalē mirtiesnešu kompetencei bez augšā minētām lietām vēl piekrita bez summas aprobežojuma visas lietas par mantu, kuŗa atrodas nošķirtās zemnieku zemes sastāvā vai arī ir viņas piederums. Nošķirtās zemes ir tādas zemes, kuŗas zemniekiem piešķīra 1861. gadā, kad viņus atsvabināja no dzimtbūšanas. Visas ar nošķirtu mantu saistītās lietas piekrita pagasttiesām, bet tā kā Latgalē no Latvijas neatkarības proklamēšanas pagasttiesas atceltas, tad šo lietu piekritība tika nodota tuvākai tiesai — mirtiesai. (Lik. kr. 1920. g. — 208, 4.) Ar 1930. g. noveli (Lik. kr. 100) 37. (29.) p. 1. pkt. atcelts, un tādā kārtā šās lietas padotas vispārējiem noteikumiem par piekritību pēc prasības vērtības un lietas šķiras. Lietas, kas uzsāktas mirtiesās līdz šās noveles spēkā stāšanās laikam, izšķiramas uz iepriekšējiem pamatiem.

Beidzot, prasības, kas izriet no dzīvokļu un istabu īres līgumiem pilsētās, neatkarīgi no prasības summas, piekrit speciālām tiesām — īres valdēm, kuŗu priekšsēdētāji ir miertiesneši.

Norādot 36. (1806.) un 37. (29.) pantos, kādas lietas piekrit miertiesnešu kompetencei, likumdevējs līdz ar to 38. (31.) pantā norāda, kādas lietas miertiesnesim nepiekrīt, proti:

1) prasības par īpašuma tiesību uz nekustamu mantu, vai par formālā aktā noteiktu tiesību uz nekustamas mantas valdīšanu [38. (31.) p. 1. pkts]:¹⁾

2) strīdi par privilēģijām uz atradumiem un izgudrojumiem [38. (31.) p. 2. pkts] un

3) lietas par tiesību piešķiršanu pārlikt mūzikas ražojumu uz instrumentiem, kuŗi to atveido mēchaniski [38. (31.) p. 3. pkts], pie kam šai lietu grupai jāpieskaita arī prasības par tirdzniecības firmām un preču zīmēm.²⁾

Bez tam vēl no miertiesu pārziņas izņemtas:

4) prasības par autora tiesību aizskāršanu [C. pr. n. 324. (217.) p.];

5) prasības par laulāto personīgām (ne mantiskām) tiesībām, kas saistītas ar laulību [C. pr. n. 1431. (1339.) un 1455. (1345¹.) p.], bet piekritība prasībām par alimentiem nosakāma pēc prasības vērtības [1456. (1345².) p. 2. pkt.];

6) prasības par laulību šķiršanu vai neesamību (Lik. par laulību 63. p. un C. pr. n. 1438. p.):

¹⁾ Zem „tiesības uz nekustamu īpašumu“ jāsaprot lietiskās tiesības vai nu par īpašuma tiesībām, vai par kādām citām lietiskām tiesībām uz svešu nekustamu mantu [sk. 318. (1810.) p.]. Tamdēļ no miertiesneša kompetences nav izņemtas nedz prasības, kuŗas tikai izriet no formāliem aktiem par nekustamu mantu, nedz prasības, kuŗas attiecas uz līgumu par nekustamu mantu izpildīšanu, vai uz tādu līgumu izpildīšanas sekām. Ja prasības priekšmets ir: starp prāvniekiem noslēgto iepriekšējo mutisko līgumu par māju pārdošanu atzīt par atceltu un izlikt atbildētāju no mājas — tad tādai prasībai ir tīri obligātorisks (saistības) raksturs un viņa neaizskar lietiskās tiesības uz nekustamu mantu, un tamdēļ piekrit miertiesnesim [36. (1806.) p. 1. pkt.]. (Sen. spr. 1921. g. 27. X. Ceļmal l. Nr. 132.)

Ja prasītājs dibina savu prasību par atbildētāja izlikšanu uz savām, prasītāja, īpašuma tiesībām uz atbildētāja ieņemto nekustamo īpašumu un ja atbildētājs apstrīd šīs prasītāja īpašuma tiesības — jāatzīst, ka šīs lietas izspriešana uz 38. (31.) p. 1. pkta pamata nepiekrīt miertiesu iestādēm. (Sen. spr. 28. II. 1923. g. Elfnera l. Nr. 47.)

²⁾ Skat. paskaidrojumus pie Muravjeva komisijas jaunās C. pr. n. redakcijas projekta, 3. sēj. 16. l. p.; sal. arī Г. А. Подсудность исковъ о правѣ литературной собственности, Ж. М. Ю. 1898 г., III.

7) prasības un strīdi par dzimšanu laulībā [C. pr. n. 1431. (1339.) p. un 1466. (1346.) un tāl. p.];

8) prasības atzīt testamentu par spēkā esošu vai neesošu [Latgales Civillik. 1060., 1060²., 1066¹². p. un C. pr. n. 46. (36⁴)., salīdzinot to ar 322. (215.) p.] un

9) prasības par strīdu izšķiršanu par uzvārda maiņu (Lik. kr. 1920. g. — 209, 9. p.).¹⁾

II. **Pagasttiesas.** Līdz 1922. g. 1. janvārim Latvijas rietumu daļā darbojās p a g a s t t i e s a s, kuru kompetencei bija padoti visi pagasta locekļi. Bet ņemot vērā, ka pagasttiesu sastāvs jau vairs neatbilda tiem prasījumiem, kurus viņš agrāk apmierināja (labākie spēki aizgāja uz pilsētām), tad ar 1921. g. 29. decembra likumu (Lik. kr. 266) pagasttiesām bija atņemta tiesība pieņemt izpriešanā no 1922. g. 1. janvāra jaunas civilprasības un mantojumu lietas, atļaujot vienīgi pabeigt jau iesāktās lietas. T a g a d p a g a s t t i e s u k o m p e t e n c ē i e t i l p s t:

1) aizgādības un aizbildnības lietas (Pagasttiesu lik. 241.—275. p.);

2) adopcijas lietas (Pagasttiesu lik. 275. p.);

3) aktu apliecināšana (Pagasttiesu lik. 278.—286. p.);

4) mantojumu apsardzība, ko miertiesnesis var uzdot pagasttiesai, kura tādā gadījumā rikojas saskaņā ar Pagasttiesu lik. 210.—219. p. (Lik. kr. 1921. g. — 266, 3.) un

5) vispārējo tiesu vai miertiesnešu spriedumu izpildīšana uz laukiem lietās par naudas piedzišanu vai par kustamas mantas piespriešanu summā ne augstāk par 500 latiem, kā arī lietās par vietējo nomnieku un īrnieku izlikšanu [C. pr. n. 1068. (1841².) p.].

Latgalē pagasttiesas atceltas ar 1920. g. 14. septembra likumu (Lik. kr. 208) un šo tiesu funkcijas spriedumu izpildīšanā uzliktas pagastu valdēm [C. pr. n. 1068. (1841².) p.].

III. **Īres valdes.** No speciālām tiesām Latvijā var vienīgi aizrādīt uz 1924. g. 16. jūnija likumā (Lik. kr. 91)²⁾ radīto tiesu, kas

¹⁾ Saskaņā ar likuma par uzvārdu maiņu (Lik. kr. 1920. g. 209.) 1., 5., 8. un 9. p., Latvijas pilsoņiem atļauts, dibinātu iemeslu dēļ, mainīt savu uzvārdu: lūgumus par uzvārdu maiņu izšķir iekšlietu ministrs, pie kam lūdzējam jāiesniedz paraksts, ka nav likumā paredzētu un ar lūdzēja personu saistītu šķēršļu pret uzvārda maiņu; iebildumi iesniedzami 3 mēnešu laikā no sludinājuma dienas. Ja šī maiņa aizskar trešo personu intereses, tad šo personu pamatotie iebildumi aptur lūguma tālāko gaitu, līdz strīdu izšķir tiesa. Prasības par strīda izšķiršanu piekrit apgabaltiesai pēc lūdzēja dzīves vietas.

²⁾ Instrukcija pie šā likuma publicēta 1924. g. „Vald. Vēstn.” Nr. 154.

rēgulē visas strīdus attiecības starp izīrētājiem un īrniekiem pilsētās un miestos, neatkarīgi no prasības summas. Saskaņā ar šo likumu, pilsētās un miestos nodibinātas sevišķas īres valdes, kuŗas uztur pilsētu un miestu pašvaldības, un kuŗām piekrīt: 1) visi strīdi par īri un apkurināšanu starp izīrētāju un īrnieku; 2) izīrējamo telpu reģistrācija un kontrole (lik. 8. p.). Minētais likums attiecas: a) uz dzīvokļiem, istabām un gultas vietām; b) uz telpām, kuŗas ir savām vajadzībām izglītības, audzināšanas un labdarības iestādes, slimnīcas, slimo kases, biedrības un organizācijas, kuŗām nepiemīt tirdzniecības raksturs; c) uz veikaliem, birojiem, kantoriem, darbnīcām un aptieku telpām (lik. par telpu īri 1. p.).¹⁾

Īres valdes priekšsēdētājs ir miertiesnesis, kuŗš izspriež lietas piedaloties diviem piesēdētājiem, no kuŗiem viens ir īrnieku un otrs namīpašnieku pārstāvis, kuŗus ievēl vietējās pilsētas vai miestu domes (lik. 9. p.).

Prasības lietās īres valdes piemēro C. pr. n. l. grāmatas noteikumus (lik. 12. p.).

Īres valdes spriedumus izpilda vietējā policija uz īres valdes izpildu raksta pamata, pie kam īres valdes piespriestās naudas summas piedzen valsts neapstrīdamu prasījumu piedzišanas kārtībā (lik. 15. p.).²⁾

¹⁾ Bet īres lietas par pānsiju telpām izņemtas no īres valdes kompetences, tāpat kā lik. par telpu īri neattiecas uz viesnīcām, kuŗām nav pievienoti restorāni (Sen. spr. 1925. g. Nr. 255; 1926. g. Nr. 326; 24. XI. 1927. g. Spliet l. Nr. 333). Attiecības, kuŗas izriet no rentes līgumiem uz zemes gabaliem, ja arī šinīs zemes gabalos atrastos ēkas, kuŗās var tikt ierīkotas noliktavas, stāv ārpus likuma par telpu īri un piekrīt miertiesas kompetencei (Sen. spr. 25. XI. 1926. g. Šteina l. Nr. 395).

Kinematografs, tāpat kā teātri, izstādes, attiecināms uz telpu nesošām izpriecu ietaisēm, par kuŗām likums par telpu īri nemaz nerunā. (Sen. spr. 15. VI. 1926. g. Mintusa l. Nr. 307.)

Likums par telpu īri attiecināms tikai uz tādām dzīvokļu telpām, kuŗas noīrētas principā personīgai lietošanai pašam īrniekam, t. i. tieši dzīvošanai. Ja dzīvoklis noīrēts nevis personīgai apdzīvošanai, bet atsevišķu mēbelētu istabu tālāk izīrēšanai peļņas nolūkā, profesijas, t. i. tirdznieciska uzņēmuma veidā, tad visas šādu uzņēmumu turētāju juridiskās attiecības pret namīpašnieku, no vienas puses, un pret apakšīrniekiem, no otras puses, apspriežamas vienīgi pēc privātlikuma, bet ne pēc likuma par telpu īri. (Sen. spr. 29. IV. 1926. g. Betin l. Nr. 137.)

²⁾ Policijai izpildot tiesu izpildītāju pienākumus, jārikojas pēc Latvija spēkā esoša C. pr. n., jo Kriev. lik. kop. 16. sēj. 2. daļa paredzētie noteikumi par civilpiedzīnumiem, kuŗi šais gadījumos bija piemērojami Krievijā, nebija spēkā bij. Baltijas gub. (sk. arī Senāta apv. sap. 1891. g.

Īres valdes izdevumu segšanai, iesniegtās prasības apmaksājamas ar sevišķu nodevu 4% apmērā no prasāmās vai apstrīdamās summas, pie kam mazturīgas personas no šās nodevas ir atsvabinātas (lik. 7. p.).

Īres valžu spriedumus prasības lietās var pārsūdzēt apellācijas kārtībā attiecīgā apgabaltiesā uz tiem pašiem pamatiem un tādā pašā kārtībā, kā parastos miertiesnešu spriedumus (lik. 18. p.). Turpretim īres valžu lēmumus lietās, kurām nepieņem prasības raksturs, var pārsūdzēt attiecīgā apgabaltiesā administratīvas tiesāšanas kārtībā (lik. 18. p.).

IV. **Krievijā pirms revolūcijas** likums paredzēja vēl sevišķas prasības, kuras nepiekrita nedz miertiesnešiem, nedz apgabaltiesām viņu parastā sastāvā. Šo prasību izspriešanai vispārējās tiesu iestādēs — apgabaltiesās un Tiesu palātā — tika radīts sevišķs jaukts tiesas sastāvs. Bez parastā apgabaltiesas sastāva šādā speciālā sastāvā iegāja vēl vicegubernātors, Kroņa palātas nodaļas priekšnieks, zemkopības un valsts mantu pārvaldes priekšstāvis un atbildētāja tuvākais priekšnieks. Tiesu palātā iegāja gubernātors, Kroņa palātas pārvaldnieks, zemkopības un valsts mantu pārvaldes priekšnieks un tuvākais tās pārvaldes priekšnieks, pie kuras piederēja atbildētājs.

Šiem jauktiem tiesu sastāviem piekrita lietas par tādu zaudējumu atlīdzību, kuŗi bija nodarīti privātām personām ar administrācijas nepareizu, bet nevis noziedzīgu (sk. Kriminālproc. lik. 1914. g. izd. 1070. p.) darbību (1914. g. izd. C. pr. n. 1316.—1330. p.). Tagad šīs jauktās tiesas pavisam atceltas ar 1922. g. 12. oktobra likumu (Lik. kr. 209), kuŗš dod iespēju celt prasības atlīdzināt zaudējumus, kas nodarīti ar dienesta personu nepareizu rīcību, uz vispārēja pamata.

Citādi ir ar tiesnešu mantisko atbildību; pret tiesnešiem civilprasību var celt vienīgi pēc attiecīgas atļaujas saņemšanas no Senāta apvienotās sapulces [C. pr. n. 1425.—1430. (1331.—1336.) p.].

spr. Nr. 37). Gan sūdzības par policijas ierēdņu nelikumīgu rīcību piekrit vai nu Nodokļu departamentam („Vald. Vēstn.“ 1927. g. Nr. 28, 19. III. 1920. g. noteik. 8. p.; pap. lik. kr. 48). vai policijas priekšniecībai (11. X. 1924. g. Instrukcija „Vald. Vēstn.“ Nr. 235. 34. p.), bet tomēr tikai tiktālu, cik tālu lieta negrozās ap strīdu par civiltiesībām starp kreditoru un parādnieku par piesprietās summas segšanas apmēru. Šādu strīdu un jautājumu, kā strīdu par civiltiesībām, izšķiršana piekrit (pēc C. pr. u. 962., 964. p.) vienīgi tiesai, resp. tiesu atvietojošām īres valdēm, vai otrai instancei — apgabaltiesai (ja lēmumu taisījusi īres valde). (Sen. apv. sap. 1923. g. lēm. pēc spr. kr. Nr. 11., „Tiesl. Min. Vēstn.“ 1925. g. Nr. 7/9. piel. 37. sek. l. p. un Sen. spr. 21. IX. 1927. g. Alkšu l. Nr. 710.)

V. **Apgabaltiesas.** Visas pārējās lietas, kas nepiekrīt nedz pagastu, nedz miertiesām, nedz, beidzot, īres valdēm, piekrīt apgabaltiesām [308. (202.) p.]. Tā tad, ņemot vērā C. pr. n. 36. (1806.), 37. (29.) un 38. (31.) p., jāatzīst, ka a p g a b a l t i e s ā m piekrīt:

1) prasības par p e r s o n ī g ā m tiesībām, kuŗas izriet no ģimenes un laulības attiecībām, izņemot prasības par sa tikšanās tiesībām ar bērniem, kādas prasības padotas m i e r t i e s ā m [1456. (1345²) p.];

2) visi strīdi par autora tiesībām, par patentēm, privilēģijām uz atradumiem un izgudrojumiem, par tiesībām pārlikt mūzikas ražojumus uz instrumentiem, kuŗi tos atveido mēchaniski [38. p. (31.) p. 2. un 3. pkti un 324. (217.) p.], kā arī prasības par tiesībām uz preču zīmēm un tirdzniecības firmu;

3) prasības par īpašuma tiesību uz nekustamu mantu vai par formālā aktā noteiktu tiesību uz nekustamas mantas valdīšanu, kā arī par kuŗu katru citu lietisku tiesību uz nekustamu mantu [38. (31.) p. 1. pkt.];¹⁾

4) prasības par robežu pārbaudīšanu (actio finium regundorum — Civillik. 3637. un 827. p.). [C. pr. n. 308. (202.) p.];

5) prasības par testamenta apstiprināšanu vai atzīšanu par spēkā neesošu [Latgales civillik. 1060. un 1066¹². p., C. pr. n. 46. (36⁴) sakarā ar 322. (215.) p.];

6) prasības par laulību šķiršanu vai neesamību (C. pr. n. 1438.—1454. p. un lik. par laulību 63. p. — Lik. kr. 1921. g. 39);

7) prasības par strīdu izšķiršanu par uzvārda maiņu (Lik. kr. 1920. g. — 209, 9.);

8) visas pārējās prasības, kuŗu summa pārsniedz m i e r t i e s n e š u kompetenci, t. i. prasības pāri par Ls 1000,— (izņemot posesorās prasības).

§ 48. Subjektīvā vai terri tōriālā kompetence.²⁾

Izšķirot jautājumu, pie kuŗas no vairākām v i e n a s šķi r a s tiesām ir jāgriežas ar prasību, krīt svarā vienīgi s u b j e k t ī v ā vai t e r r i t ō r i ā l ā piekritība, t. i. piekritība vārda šaurā nozīmē. Ar piekritību vārda šaurā nozīmē mēs

¹⁾ Prasības par tādu līgumu izpildīšanu, kuŗi attiecas uz nekustamu mantu, pēc prasības summas piekrīt miertiesām (Latv. Sen. spr. 1921. g. Nr. 44); tāpat arī prasības pēc obligācijām uz nekustamu mantu līdz Ls 1000,— [C. pr. n. 33¹. p. ofic. 1914. g. izd. un Kriev. senāta spr. 1886. g. Nr. 25; 1875. g. Nr. 508; 1896. g. Nr. 10].

²⁾ См. Васильевскій, Учебникъ Гражд. Судопроизводства, 139.—148. л. р.: Энгельманъ, Курсъ Русск. Гражд. Судопроизводства, 122.—129. л. р. Малышевъ, I, 165. un turpm. lapp.

tādā kārtā saprotam lietas piekritību vienai vai otrai no vairākām vienas šķiras tiesām. Latvijā vienīgi Senāta un Tiesu palātas, kā kasācijas un apellācijas instanču, kompetencēm padota visa valsts teritorija. Visām citām tiesām — miertiesām, apgabaltiesām un pagasttiesām — katrai ir savs apgabals, savs iecirknis. No šā vispārējā teritoriālās piekritības principa taisīts izņēmums miertiesām Rīgā, kur lietas piekritību noteic nevis pēc teritorijas, bet gan pēc atbildētāju uzvārdiem. Lietas starp Rīgas miertiesnešiem sadalītas atkarībā no tā, ar kādu burtu sākas atbildētāja uzvārds.¹⁾

Subjektīvā piekritība starp vienas šķiras tiesām, atšķirībā no objektīvās, var būt likumīga (forum legale) un likumiska (forum conventionale).

Par pamatu lietu sadalīšanai pēc likumīgās piekritības var būt: 1) atbildētāja dzīves vieta [forum domicilii] [C. pr. n. 39. (32.), 309. (203.), 310. (204.) p. un Civillik. 3066. p.], bet izņēmuma gadījumos arī prasītāja dzīves vieta [C. pr. n. 1431. (1339.), 1457. (1345³), 1439. p.];

2) nekustamas mantas atrašanās vieta (forum rei sitae) [C. pr. n. 318. (1810.), 319. (213.) p.];

3) līguma izpildīšanas vieta (forum solutionis) [C. pr. n. 315. (209.) p.] un

4) tiesībpārkāpuma izdarīšanas vieta (forum delicti commissi) [C. pr. n. 324. (217.) 1403. (1288.) p.].

Izejot no šiem pamatiem, likumīgā piekritība var būt vispārēja (forum generale) un speciāla (forum speciale).

I. **Vispārējā piekritība** (forum generale) noteicama pēc atbildētāja dzīves vietas [39. (32.) un 309. (203.) p.]. Šis noteikums, kas pastāv no Romas laikiem (actor sequitur forum rei), tagad ir spēkā visā Eiropas kontinentā,²⁾ un, saskaņā ar šo noteikumu, prasība iesniedzama tieši tai tiesai, kuŗas apgabalā vai iecirknī atbildētājs dzīvo.³⁾ ja speciāls likums ne-

¹⁾ Lēmumu par to taisījusi Rīgas apgabaltiesas nodaļu kopsapulce, kuŗa, protams, raudzījies uz ērtību, bet nav ievērojusi, ka ar to pārkāpts viens no galveniem piekritības principiem -- Civīlprocesa nolikuma 39. (32.) pants.

²⁾ Saī. vācu ZPO. 12. p.: Code de procedure civile 2. p.: Austrijas likuma par civillietu piekritību 45. pantu. Gesetz betreffend die Zivilprozessordnung für der Kanton Bern, Art. 20.

³⁾ No šās vispārējās kārtības [pretēji 39. (32.) un 309. (203.) p.] tomēr, kā jau iepriekš aizrādīts, atkāpās attiecībā uz Rīgas pilsētu: 1927. g. „Valdības Vēstnesis” 164. publicēts sekošs iecirkņu sadalījums:

„Rīgas pilsētas miertiesās darba sadalījums paliek pēc līdzšinējā principa, turoties pēc apsūdzēto (ja tādu nebūtu — pēc cietušo), resp. atbildētāju (ja tādu nebūtu — pēc pašu lūdzēju) uzvārdu pirma burta, rakstot uzvārdus pēc ievestās jaunās pareizrakstības valsts valodā, bet

paredz prasības celšanu citā tiesā pēc izņēmuma piekritības, vai nepiešķir prasītājam tiesību izvēlēties citu tiesu.

Pastāvīgo dzīves vietu (domicilium) kā procesuālie [310. (204.) p.], tā arī materiālie (Civillik. 3066.—3069. p.) likumi noteik vai nu pēc saimnieciskām (kur personai pēc savas nodarbošanās, amata vai mantas, ir mājas iedzīve), vai pēc dienesta, sabiedriskām pazīmēm (kur kādam pēc kara- vai civildienesta ir iemītne). Materiālie likumi bez tam atšķir brīvi izvēlēto, brīvprātīgo (Civillik. 3067. p.) un piespiestu, likumā noteikto dzīves vietu pēc dienesta vai soda veidā (Civillik. 3069. p.). Beidzot, dažām personām, kuŗu kopdzīve paredzēta pēc likuma, dzīves vieta nosakāma pēc tās perso-

ja būtu vairāk par vienu atbildētāju vai apsūdzēto — tad pēc augstākā burtā alfabētā. Uz šā pamata tiek piešķirtas:

Rīgas pils.	1.	iec.	miertiesai	lietas	uz	burtiem	Am un G.
"	"	2.	"	"	"	"	Bi—Bz.
"	"	3.	"	"	"	"	Ja—Jt, Z(Ž)a—Z(Ž)r.
"	"	4.	"	"	"	"	Ca—Cg, Ci—Cz, Hf—Hz. Kr—Kz.
"	"	5.	"	"	"	"	La—Lt.
"	"	6.	"	"	"	"	Ka—Km un U.
"	"	7.	"	"	"	"	M, N.
"	"	8.	"	"	"	"	Ba—Bh, Oa—Or.
"	"	9.	"	"	"	"	Ch, Ha—He, R.
"	"	10.	"	"	"	"	Pp—Pz un S(Š)e—S(Š)r.
"	"	11.	"	"	"	"	S(Š)s—S(Š)z un V.
"	"	12.	"	"	"	"	An—Az, Pa—Po.
"	"	13.	"	"	"	"	Di—Dz, E, Ju—Jz, Lu—Lz.
"	"	14.	"	"	"	"	Aa—Al, Da—Dh, T. Z(Ž)s—Z(Ž)z.
"	"	15.	"	"	"	"	F. Kn—Kp, Os—Oz. S(Š)a—S(Š)d."

Bez tam ar Rīgas apgabaltiesas nodalu kopsapulces 1928. g. 4. maija sēdes lēmumu („Vald. Vēstn.” 1928. g. Nr. 122) nodibināts Rīgas XVI. (mazgadīgo) miertiesas iecirknis, kuŗam piekrit: a) visas Rīgas pilsētas I.—XV. iecirkņu miertiesu un Rīgas apriņķa IV. iecirkņa miertiesas robežās ierosinātās lietas, kuŗās kāda zem septiņpadsmit gadiem veca persona piedalās kā prāvnieks — prasītājs, atbildētājs, trešā persona, sūdzētājs, cietušais, apsūdzētais, mantinieks vai kāds citāds interesents: b) visas a punktā minētās robežās rodošās civilās blakus lietas, kādas paredzētas C. pr. n. 94., 1005. (881.), 1353. (1214.), 1367. (1222¹), 1380. (1222¹⁴), 1773. (1460¹¹), 36. (1806.) p. 5. pkt., 1573. (1956.), 1588. (1971.), 1626. (2009.), 1628. (2011.), 1632 (2015.), 1636. (2019.), 1641. (2024.), 1687. (2054.), 1710. (2079) un 1718. (2087) p., kā arī Kriminālproc. lik. 87. p. un 231. p. (1922. g. izd.) paredzētās blakus lietas.

Pēc Latvijas Senāta lēmuma (1920. g. 9. jūnija Cvetkova blakus sūdzības l. Nr. 44), C. pr. n. 39. (32.) pantā paredzēta teritoriālā piekritība pēc atbildētāja dzīves vietas uzskatāma Rīgā par atceltu. Diemžēl, Senāts nenorāda, ar kādu likumu šis pants ir atcelts. [Sal. arī Latv. Rep. Satv. 81. p. un T. iek. lik. 174. (250.) p.]

nas dzīves vietas, kuŗu likums atzīst par galvu (tēvs vai māte attiecībā uz nepilngadīgiem bērniem; vīrs attiecībā uz sievu; aizbildnis vai aizgādnis attiecībā uz aizbilstamiem (Civillik. 3070., 2918. p.).

Kad atbildētājam ir vairākas dzīves vietas [C. pr. n. 311. (205.) p., Civillik. 3073. p.], vai kad ir vairāk atbildētāju, kas dzīvo dažādu tiesu apgabalos [C. pr. n. 325. (218.) p.], tad prasītājs var izvēlēties piekritību pēc ikuŗas no šīm dzīves vietām. Ja atbildētāja dzīves vieta ir nezināma, tad iegūst nozīmi viņa pēdējā dzīves vieta. Šī pēdējā dzīves vieta noteic piekritību: 1) kad atbildētājs miris [C. pr. n. 322. (215.) p.]; šīnī gadījumā viņa pēdējā pastāvīgā dzīves vieta sakrīt ar mantojuma atklāšanas vietu; 2) kad atbildētājs ir ārzemēs un viņam Latvijā nav nekustamas mantas [316. (210.) p.], un 3) kad viņa dzīves vieta vispār nav zināma [316. (210.) p.].

Juridisko personu, kā arī ricības nespējīgo personu dzīves vieta noteicama pēc viņu pārstāvju atrašanās vietas [C. pr. n. 27. (19.), 42. (35.), 327. (220.) p. un Civillik. 2918. p.].

Valsts pārvaldes atrašanās vieta nosakāma pēc tās vietas, kur atrodas tā iestāde vai amatpersona, kuŗa pārstāv pie tiesas valsts pārvaldi [1403. (1288.) p.].

Prasības pret mantojuma masu, kaut pēdējā arī uzskatāma par juridisku personu (Civillik. 1692. p.), ceļamas pēc mantojuma atklāšanās vietas, t. i. pēc mantojuma atstājēja pēdējās pirms nāves pastāvīgās dzīves vietas [C. pr. n. 322. (215.), 1628. (2011.) p.].

Prasības pret konkursa masu ceļamas pēc konkursa atklāšanas vietas [28. (21., 1803.) p.].

Prasībām pret apvienībām un tādām iestādēm, kuŗas nav juridiskas personas, ciktāl pret tām vispār ir iespējams celt prasības, piekritība nosakāma tāpat kā juridiskām personām, t. i. pēc viņu pārstāvības vai izpildu organu atrašanās vietas.¹⁾

Prasību var celt arī pēc atbildētāja pagaidu uzturēšanās vietas (временное мѣстопробывание, residence, Aufenthalt), bet ne pēc īslaicīgas apstāšanās vietas ceļā [39. (32.) un 312. (206.) p.].²⁾ Ja prasība celta pagaidu uzturēša-

¹⁾ Sal. arī Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprocessrechts 1912, I. 16. l. p.

²⁾ Zināmos gadījumos tomēr prasību var celt arī pēc atbildētāja pagaidu apstāšanās vietas, ja ar to sakrīt saistības izpildīšanas vieta vai tiesību pārkāpšanas vieta; piem., pret personu, kas uzturas viesnīcā, var iesniegt prasību par uzturēšanās samaksu. Prasības pret kuŗu kapteini vai citiem kuŗa kalpotājiem var iesniegt kuŗa atrašanās vietā, jo pēc tirdzniecības noteikumiem kuŗis uzskatāms par visu kuŗu kalpotāju dzīves vietu (Tirdzn. pr. lik. 159. p.).

nās vietā, atbildētājam tomēr ir tiesība lūgt pārnest lietu uz viņa pastāvīgās dzīves vietas apgabalu [C. pr. n. 313. (207.) p.].

Šo tiesību viņš zaudē tikai 3 gadījumos: a) kad atbildētājs vispār nevar uzrādīt savu pastāvīgo dzīves vietu Latvijā [C. pr. n. 313. (207.) p., sal. arī Civillik. 3074. p.]; b) kad prasība celta gan atbildētāja pagaidu uzturēšanās vietā, bet tieši tajā tiesā, kuras apgabalā atbildētājam pēc līguma bija jāpilda saistība [314. (208.) p.]; c) kad lietas raksturs prasa tās nekavējošu izšķiršanu [671. (580.) p.].

Pielaižot lietas pārceļšanu pēc atbildētāja pastāvīgās dzīves vietas, tiesa taisa par to uzrakstu uz prasības lūguma, atzīmējot prasītāja norādīto pastāvīgo dzīves vietu, un izsniedz prasības lūgumu atpakaļ prasītājam, kas 3 mēnešu laikā var iesniegt šo pašu prasības lūgumu attiecīgai tiesai, pie kam tā skaitās par iesniegtu jau no tās dienas, kad to iesniedza pirmo reizi pēc atbildētāja pagaidu uzturēšanās vietas [673. (582.), 674. (583.) p.]. Līdz ar to tiesa var, uz prasītāja lūgumu, nodrošināt prasību, kaut pašu prasību vēlāk arī iesniegtu citā tiesā [672. (581.) p.].

II. **Speciālā piekritība** (forum speciale) s a d a l ā s:

1) **izņēmuma piekritībā** un

2) **elektīvā vai fakultatīvā piekritībā**.

1. **Izņēmuma piekritība** (исключительная подсудность, ausschliesslicher Gerichtsstand) pusēm ir saistoša. Tā radīta pa daļai aiz publiski tiesiska rakstura apsvērumiem, proti, cenšanās nodrošināt tiesai iespēju vislabāk izšķirt lietu.

Tiesai pašai ex officio jāraugās, vai lieta viņai piekrīt [675. (584.) p. 2. pkt.].

Pusu vienošanās par šīs piekritības grozīšanu nav pieļaujama [335. (228.) p.].

Šī piekritība piemērojama:

a) **pēc nekustamas mantas atrašanās vietas** (forum rei sitae) [C. pr. n. 41. (34.), 318., (212. un 1810.), 319. (213.), 1336. (1197.) p.], prasībās par īpašuma, valdīšanas vai lietošanas tiesībām, vai arī lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu, kā arī posesorās prasībās un prasībās par zaudējumiem, kas nodarīti nekustamai mantai;

b) **pēc kustamas mantas atrašanās vietas** 1234. (1092.) pantā norādītos gadījumos (forum arresti), t. i., kad trešā persona ceļ prasību par īpašuma tiesībām uz kustamu mantu, ko aprakstījis kreditors, domādams, ka šī manta pieder parādniekam;

c) pēc mantojuma atklāšanas vietas [322. (215.) p.]. Paredzot obligātorisku piekritību pēc mantojuma atklāšanas vietas¹⁾, likumdevējs pēc būtības izved šē fori domicilii principu attiecībā uz mirušo. Mantojuma masa kā juridiska persona (hereditas jacens — Civillik. 1692. p.) atvieto mirušo mantojuma atstājēju un reprezentē visas mirušā tiesības un pienākumus, kuŗi viņam piederēja vai uz viņu gulās nāves dienā (Civillik. 1691. p.). Tāpēc pilnīgi dabīgi sakopot visas prasības un strīdus vienā vietā, kur bijusi mirušā pēdējā dzīves vieta pirms nāves un kur mantojums arī uzskatāms par atklājušos.²⁾ Presumē, ka tieši šajā vietā varējusi izteikties mirušā pēdējā griba testamenta vai liguma par mantinieka iecelšanu veidā. Šie akti pēc mantojuma atstājēja nāves nekavējoši iesniedzami vietējai tiesai [C. pr. n. 1573. (1936.), 1514. (1957.) p.], un tamdēļ arī visi strīdi pret šo aktu spēkā esamību, kā arī visas citas pretenzijas pret mantojuma masu vai mirušo personu var celt tikai mantojuma atklāšanās vietā, kas līdz ar to ir mirušā pēdējā pastāvīgā dzīves vieta [1628. (2011.) p.] un mantinieku apstiprināšanas vieta [1628. (2011.), 1636. (2019.) p.], kā arī vieta, kur mantiniekiem jāpieņem mantojums [1632. (2015.) p.];

d) pēc vietas, kur atrodas iztiesāšanā cita lieta, kas atrodas ciešā sakarā ar pirmo; tādas ir prasības par pārdalīšanu vai par mantojuma jaunu sadalīšanu Latgalē (передѣлъ) [323. (216.), 1738. (1420.) p.]; prasības pret maksātnespējīgu parādnieku un prasības par mantu, kas pieder pie konkursa masas, iesniedzamas pēc vietas, kur notikusi personas atzīšana par maksātnespējīgu parādnieku [330. (223. un 1812.) p.]; prasības par tiesas izdevumiem, ienākumiem un zaudējumiem izpildu (aprēķina) kārtībā iesniedzamas tai tiesai, kas izspriedusi galveno prasību par pašu tiesību uz tiesas izdevumiem, ienākumiem un zaudējumiem [1024. (898.) p.]; saskaņā ar C. pr. n. 1703. (2070.) pantu, prasības par tādu tiesas lēmumu spēkā neesamību, kuŗos pielaista preklūzija uzaicināšanas kārtībā, piekrit tai tiesai, kuŗā tikusi atklāta uzaicināšanas kārtība; beidzot prasības sūdzība pret izsludināto, kuŗš ierunu neatzīst, iesniedzama miertiesnesim pēc tās vietas, kur pieteikta vēlēšanās iestāties laulībā (Lik. par laulību 1921. g. — 39. § 21.);

e) pēc amatpersonas dienesta vietas; saskaņā ar Notār. nolikuma 64. pantu, prasība pret notāru par zaudējumiem, kas nodarīti ar viņa darbību, iesniedzama tai

¹⁾ Sal. arī Васьюковскій, Учебникъ гражд. процесса, 140. 1. p.

²⁾ Sal. Kriev. senāta spr. 1911. g. Nr. 41; 1905. g. Nr. 53; 1885. g. Nr. 131.

apgabaltiesai, kuŗai notārs padots, bet prasība par zaudējumiem, kuŗi nodarīti ar zvērināta tulka darbību, saskaņā ar Tiesu iek. lik. 429. p. (Kriev. 1914. g. izd.), iesniedzama tai tiesai, pie kuŗas tulks sastāv; prasības par zaudējumiem, kuŗus nodarījis zvērināts vai privāts advokāts, pielaidzams formālu nepareizību vai nokavēdams termiņu, saskaņā ar Tiesu iek. lik. 328. (404.) pantu, iesniedzamas tai tiesai, kuŗā advokāts vedis lietu;

f) pēc augstākās instances norādījuma [C. pr. n. 1430. (1335.) p.]. Šis izņēmuma piekritības gadījums piemērojams prasībās atlīdzināt zaudējumus, kas nodarīti ar tiesnešu, prokuroru un dažu citu tiesas darbinieku nepareizu rīcību [1426. 1331. p.]. Šini gadījumā prasītājam iepriekš jālūdz atļauja prasības celšanai no Senāta apvienotās sapulces, kuŗa atzīstot lūgumu par pamatotu, norāda prasītājam tiesu, pie kuŗas viņam jāgriežas ar prasības sūdzību [1425. 1336.) p.].

Ja divas izņēmuma piekritības nonāk kolidzijā, piem. prasībā izslēgt no saraksta un atsvabināt no pārdošanas mantu [1234. (1092.) p.], kas arestēta par maksātnespējīga parādnieka parādiem [330. (1812.) p.], vai prasībā par īpašuma tiesību uz nekustamu mantu, kuŗu ceļ pret maksātnespējīgu parādnieku, — tad priekšrocība dodama principam *forum rei sitae*.

2. **Elektīvā vai fakultātīvā piekritība** atrod piemērošanu tad, kad likumā norādītā prasības celšanas vieta uzskatāma prasītājam par vadošu, bet ne katrā ziņā par saistošu, un viņš var vienoties ar atbildētāju par prasības celšanu citā vietā vai celt prasību uz vispārēja pamata, t. i. pēc atbildētāja dzīves vietas. Atbildētājs savkārt nav spiests padoties prasītāja izvēlei, ja atrod, ka prasība jāceļ citā vietā.

Par fakultātīvās piekritības vietu var būt:

a) līguma pildīšanas vieta (*forum solutionis*). Piemērojot 315. (209.) p., saskaņā ar piezīmi pie 315. (1809.) p. jāņem vērā Civillik. 3493.—3503. panta noteikumu, kur paredzēts, no vienas puses, kad līguma izpildīšanas vieta pozitīvi noteikta līgumā (Civillik. 3499., 3501.—3503. p.), bet, no otras puses, kad līguma izpildīšanas vieta līgumā nav noteikta (Civillik. 3493., 3494. p.). Pēdējā gadījumā kreditors var prasīt izpildīšanu visur, kur tas nerada atbildētājam neērtības (Civillik. 3493. p.); tāda vieta protams pirmā kārtā būs atbildētāja dzīves vieta. Atsevišķi naudas parādi nomaksājami, ja nav norunāts pretējais, kreditora pastāvīgā dzīves

vietā, kāda tā ir līguma izpildīšanas laikā (Civillik. 3496. n.); tamdēļ, ja parādnieks spiedis kreditoru celt prasību, pēdējo var celt pēc prasītāja-kreditora dzīves vietas, kas sakrīt ar parāda nomaksas vietu. Saskaņā ar Senāta paskaidrojumu,¹⁾ pēc līguma izpildīšanas vietas var celt visas no līguma izrietošās prasības, pat ja tās vērstas uz atbildību par līguma neizpildīšanu vai uz līguma atzīšanu par spēkā neesošu vai par spēku zaudējušu²⁾;

b) tiesību pārkāpšanas vieta (*forum delicti commissi*). Par pamatu šīs piekritības vietas izvēlei, no vienas puses, ir cietušā ērtība, bet, no otras puses, tajā vietā parasti koncentrējas pierādījumi.

Še piederas: a) prasības, kas izriet no autora tiesību aizskaršanas [C. pr. n. 324. (217.) p.]; b) prasības, kas izriet no valsts pārvalžu nodarītiem zaudējumiem [1403. (1288.) p.] un beidzot c) šē var pieskaitīt prasības atzīt juridisku attiecību par esošu vai neesošu, kuŗas pēc likuma piekrīt tai tiesai, kuŗai tās piekristu, ja juridiskā attiecība jau būtu aizskarta [3. (1801.) p.];

c) vieta, kur caurlūko citu prasību, kas stāv sakarā ar doto prasību (*forum connexitatis*), pie kam *forum connexitatis* var būt *forum connexitatis materialis* — kad starp prasībām pastāv iekšējs sakars, un *forum connexitatis formalis*, kad pastāv ārējais sakars. Lai taupītu laiku, darbu un izdevumus, abas prasības var izspriest vienkopus. Tādi vairāku prasību apvienošanas gadījumi paredzēti: C. pr. n. 333. (226.) pantā — pretprasība, kas stāv sakarā vai noder ieskaitam ar pirmprasību; C. pr. n. 765. (665.) pantā — trešās personas prasība, kas iestājas ar patstāvīgiem prasījumiem prāvā, kuŗa jau izcēlusies starp divām personām (*interventio principalis*).

Visos šajos gadījumos no pašas puses atkarājas, vai nu apvienot konkrēto prasību ar citu vai celt patstāvīgu prasību.

3. Līgumiskā piekritība.

Pusu vienošanos par lietas caurlūkošanu viņu izvēlētā no- teiktā tiesā sauc par prorogāciju (*prorogatio*), bet attiecīgo līgumu — par prorogācijas līgumu. Šādas vienošanās ceļā var grozīt vienīgi vispārējo un fakultātīvo

¹⁾ Kriev. sen. spr. 1908. g. Nr. 5.

²⁾ C. pr. n. 315. (209.) un piezīme pie 315. (1809.) p. nodibina vietas piekritību (*örtliche Zuständigkeit*) pēc izpildīšanas vietas tikai uz to gadījumu, kad prasītājs prasa izpildīšanu no atbildētāja kā no sava kontrahenta, bet ne tad, kad prasītājs pamato savu prasību pret konkrētu atbildētāju uz līgumu ar kādu citu personu. Bez tā, piekritība pēc līguma izpildīšanas vietas nav izslēdzoša un pielaiž katrā ziņā prasības celšanu uz vispārēja pamata pēc atbildētāja dzīves vietas. (Sen. spr. 10. III. 1927. g. Laizana I. Nr. 162.)

piekritību, bet nevis izņēmuma vai obligātorisko, kas paredzēta publiski-tiesiskās intereses, tiesas darbības sekmēšanai. Līgumisko piekritību var noteikt kā rakstiski, tā arī muliski. Piekrišana no tiesas, pie kuŗas puses pēc savstarpējas vienošanās griežas, nav vajadzīga. Līgumiskā piekritība prezumējama (tacitu consensu), ja atbildētājs uzstājas ar paskaidrojumiem pēc būtības un neceļ noraidījumu par prasības nepiekrītību, ja tāda ieruna ir bijusi iespējama [C. pr. n. 661. (571.) p. 1. pkt.]. Par līgumisko piekritību runā C. pr. n. 48. (37.), 334. (227.) un 335. (228.) pants. Lai gan 335. (228.) pants pielaiž līgumisku piekritību visās lietās, izņemot lietas par nekustamu īpašumu, tomēr nav šaubu, ka arī visos augšminētos izņēmuma piekritības gadījumos vienošanās par šīs pēdējās piekritības grozišanu nav pielaižama. Līgumiskā piekritība iespējama vienīgi attiecībā uz pirmās pakāpes tiesu¹⁾ un tad arī tikai attiecībā uz vispār civilo tiesu, bet ne sevišķo.

Par prorogācijas vienošanās priekšmetu var būt vai nu vienas, vai vairāku tādu lietu piekritība, kuŗas var izcelties nākotnē sakarā ar pusu noslēgto līgumu [C. pr. n. 334. (227.) p.].

Vienošanās par piekritību saistošais spēks izpaužas iekš tam, ka ja prasītājs ceļ prasību ne tajā tiesā, par kuŗu puses vienojušās, tad atbildētājs var celt noraidījumu (exceptio fori incompetentis) [C. pr. n. 661. (571.) p. 1. pkt.].

§ 49. Piekritības strīdi.²⁾

Piekritības strīds ir divu iestāžu domstarpības jautājumā par viņu kompetenci izspriest konkrēto lietu. Strīds var būt: a) pozitīvs, kad katra no šīm iestādēm atzīst sevi par kompetentu, un b) negatīvs, kad abas iestādes atzīst sevi par nekompentām.

Strīdi var izcelties starp:

- 1) tiesām un administratīvām iestādēm par varas robežām;
 - 2) dažādu šķiru tiesām par pārziņas robežām, un
 - 3) vienas šķiras tiesām par piekritības robežām.
- Visus šos trīs gadījumus sauc par piekritības strīdiem.

1) Strīdi par varas robežām var izcelties divējādā ceļā:

- a) kad strīdu ierosina pati administratīvā iestāde, paziņo-

¹⁾ C. pr. n. 334. (227.) p. un Kriev. senāta spr. 1870. g. Nr. 507.

²⁾ И. Е. Павловский, Пререкания, Ж. М. Ю. 1901. г. № III.

jot caur prokuroru, ka viņa uzskata lietu par tādu, kas piekrit viņas pārziņai [C. pr. n. 55. (43¹), 345. (240.) un 346. (241.) p.] un b) kad šo strīdu ierosina puse sūdzības ceļā [C. pr. n. 344. (239.) un 346. (241.) p.].

Piekritības jautājumā radušās šaubas vispirms izšķir tā tiesa, kurā lieta iesākusies. Tādā veidā likums aizsargā tiesas varas patstāvību [C. pr. n. 342. (237.) un 343. (238.) p.]. Ja tomēr administratīvā iestāde uzskata, ka lieta, kuru tiesa pieņēmusi caurlūkošanai, piekrit viņai, t. i. administratīvai iestādei, tad viņa paziņo par to tiesai caur prokuroru, norādot tos iemeslus, kuru dēļ viņa uzskata lietu par sev piekritīgu [C. pr. n. 345. (240.) p.]. Šīni gadījumā lietas gaitu tiesā aptur, kamēr Senāta apvienotā sapulce izšķir piekritības strīdu. Tas pats notiek, kad jautājums par pareizu vai nepareizu lietas pieņemšanu ierosināts uz privātas personas sūdzību. Tiesa, apturot lietu, uz personas lūgumu var nodrošināt prasību [C. pr. n. 346. (241.) p.].

2. Strīdi par pārziņas robežām starp dažādu šķiru tiesu iestādēm (starp miertiesnesi un apgabaltiesu kā pirmo instanci vai starp apgabaltiesu kā otro instanci un apgabaltiesu kā pirmo instanci) tiek ierosināti vienīgi uz viena no prāvniekiem lūgumu norādīt attiecīgu tiesnesi vai tiesu [C. pr. n. 54. (43.) p.], pie kam lūgums iesniedzams vienai no tām iestādēm, starp kurām izcēlies piekritības strīds, un to izšķir Tiesu palāta kopsapulcē [C. pr. n. 53¹, 54. (43.), 340. (234.) p.]. Tiesā, kur strīds izcēlies, lietas iztiesāšanu aptur, bet lūgums ar attiecīgu paskaidrojumu tiek nosūtīts Tiesu palātai. Par Tiesu palātas lēmumu var iesniegt sūdzību Senāta cīvildepartamentam divu nedēļu laikā [C. pr. n. 341. (235.) p.].

Starp pirmo un otro instanci (piem. starp miertiesnesi un apgabaltiesu kā otro instanci vai starp apgabaltiesu kā pirmo instanci un Tiesu palātu) strīds nevar izcelties, jo viena instance padota otrai, bet strīds var rasties starp apgabaltiesu kā apellācijas instanci un Tiesu palātu, t. i. starp divām apellācijas instancēm. Tādus strīdus uz vienas puses blakus sūdzību izšķir Senāta apvienotā sapulce.¹⁾

3. Piekritības strīdi starp vienas šķiras tiesām, t. i. vai nu starp miertiesnešiem vai starp apgabaltiesām:

a) ja strīdi izceļas starp viena apgabala miertiesnešiem, tad tos, uz ieinteresētās personas iniciatīvi un lūgumu norādīt attiecīgu miertiesnesi, izšķir apgabaltiesa, kā apellācijas instance priekš miertiesnešiem [C. pr. n. 52. (40.) p.];

¹⁾ Kriev. senāta apv. sap. 1903. g. spr. Nr. 1.

b) ja strīdi izceļas starp dažādu apgabalu miertiesniešiem, tad tos uz tāda paša lūguma pamata izšķir tā apgabaltiesa, kuŗas apgabalā lieta iesākumā radusies [C. pr. n. 53. (41.) p.];

c) piekritības strīdus starp divām apgabaltiesām, kā pirmām instancēm, izšķir uz vienas puses blakus sūdzību Tiesu palāta kopsapulcē [C. pr. n. 337. (230.), 338. (232.), 340. (234.) p.];

d) piekritības strīdus starp divām apgabaltiesām kā apelācijas instancēm arī izšķir Tiesu palāta (C. pr. n. 53¹. p.).

II. NODALĪJUMS.

Civilprocesa pamatprincipi.¹⁾

§ 50. Vispārīgi aizrādījumi.

Tiesa, lūkojot cauri tiesas strīdu, kas izcēlies starp prāvniekiem, cenšas noskaidrot, kuŗam no viņiem ir taisnība, t. i. vēlas noskaidrot patiesību. Pēc šīs patiesības, kā gala mērķa, uz kuŗu tiesa pamato savu spriedumu, tiecas kā kriminālā, tā arī civilā tiesa. Tomēr tie pamatpaņēmieni, tā kārtība, kuŗus izlieto šā mērķa sasniegšanai, krasi atšķiras abās tiesās. Krimināltiesā spilgtāk izpaužas publiski-tiesiska rakstūra elements; vairāk attīstīts tiesas pašdarbības un personīgās iniciatīves princips; tā kritiskāk raugas uz visu, ko apgalvo vai norāda apsūdzētais savas attaisnošanas labā; krimināltiesā uz savu ierosmi ar izmeklēšanas varas un prokuratūras starpniecību un līdzdalību ievāc visus vajadzīgos pierādījumus. Civiltiesā turpretīm pašdarbība un personīgā iniciatīve galvenā kārtā gulstas uz pušēm, no kuŗu izvēles un iniciatīves atkarīgas iesniegt vienus vai otru pierādījumus, kas varētu pārliecināt tiesu vienai vai otrai pusei par labu; pati tā nekādus pierādījumus neievāc, uztverot un novērtējot pusu uzdotos pierādījumus [sal. C. pr. n. 105. (82.) un 457. (367.) p.].

Šī dažādība pie pierādījumu iegūšanas krimināl- un civiltiesā radījusi uzskatus, ka krimināltiesas uzdevums ir atrast patiesību, materiālo taisnību, t. i. panākt, lai spriedums pilnīgi atbilstu patiesiem apstākļiem, kurpretim civiltiesā, kas ir atkarīga vienīgi no tiem pierādījumiem, kuŗus tai iesniedz ieinteresētā puse, aprobežojas vienīgi ar to, ka sasniedz formālo tais-

¹⁾ Васильковскій, Курсь Гражданскаго процесса, I, 353.—478. l. p.; Энгельманъ, Курсь русск. Гражданскаго судопроизводства, 194.—208. lap. p.; Малышевъ, Курсь Гражданскаго судопроизводства, § 72.—76.

nību, t. i. viņas sprieduma saskaņu ar lietā iesniegtiem faktiskiem datiem, no vienas puses, un materiāliem likumiem no otras puses. Šādos uzskatos, starp citu, bija tāds ievērojams vācu jurists, kā prof. Vachs,¹⁾ pēc kuŗa domām materiālās taisnības noskaidrošana nav civilprocesa mērķis un nevar tāds arī būt. Materiālās taisnības noskaidrošana var būt tikai šā procesa gadījuma rezultāts. Šis uzskats, kas pielaiž divu taisnību — materiālās un formālās — esamību, tomēr neatrada atbalsi plašā juridiskā literātūrā, bet gan jau toreiz — daudzus pretniekus.²⁾

Un tiešām jāšaubās, vai iespējams izvest teōriju par divām taisnībām, jo tās pamatā likta ideja, ka tas, ko sauc par formālo taisnību, nav taisnība, bet kaut kāda fikcija. Nevar arī pielaist iespēju, ka tiesa, cenšoties uz gala mērķi — taisnību, varētu apmierināties ar sava sprieduma saskaņošanu ar kaut kādiem fiktīviem, šķietamiem vai mākslīgi radītiem apstākļiem, jo tas, protams, neatbilst tiesas augstam uzdevumam, un šāda tiesas loma nevar apmierināt nedz valsti, nedz vēl vairāk sabiedrību.

Gala mērķis civil- un krimināltiesai ir viens un tās pats, proti, vienīgās istās taisnības noskaidrošana, neraugoties uz to, ka abu šo tiesu uzdevumi ir dažādi.

Tiecoties uz gala mērķi — noskaidrot materiālo taisnību, atrisināt jautājumu, kuŗai no divām pusēm ir taisnība, — tiesai vispirms jānoskaidro patiesie faktiskie lietas apstākļi, jāpārbauda katras puses apgalvojumi un pēc tam šis pārbaudes rezultātiem, t. i. pārbaudes ceļā noskaidrotiem faktiskiem apstākļiem jāpiemēro attiecīgie likumi.

Veicot savu pirmo, grūtāko uzdevumu — prāvnieku apgalvojumu pārbaudīšanu un faktisko lietas apstākļu noskaidrošanu — gan pašai tiesai, gan pusēm jāizdara zināmas procesuālas darbības. Lai šis procesuālās darbības gala rezultātā dotu taisnībai uzvaru un tiesai iespēju taisīt pareizu un lietas faktiskiem apstākļiem atbilstošu spriedumu, ir nepieciešami un jāievēro zināmi vispārēji noteikumi, kas pa daļai atbilst vispārējiem kriminālprocesa noteikumiem, pa daļai atšķiras no tiem. Šos noteikumus sauc par civilprocesa pamatprincipiem, kas apskatīti turpmāk.

1) Sk. Wach, Vorträge über die Reichszivilprozessordnung, 1879. g., 148. l. p.

2) Skat. Canstein, Die rationellen Grundlagen des Zivilprozesses, 27., 29. lap. p.; Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprozessrechts, I., 402. un turpm. lap. p.; Азаревичъ, Правда въ гражданскомъ процессѣ (Журналь гражд. и уголовн. права, кн. I, 1887 г.); Васъковскій, турпат, 378. un турpm. lap. p.; Туткевичъ, О достиженіяхъ матеріальной правды въ гражд. процессѣ, Ж. М. Ю. 1897 г. кн. 2.

§ 51. Dispozitīvitatēs princips.

1. Kā jau iepriekš aizrādīts, civiltiesā, atšķirībā no kriminālās, procesuālo līdzekļu un pierādījumu izvēle pilnīgi atkarājas no pašam pusēm. Civiltiesā šē neiejaucas, piešķirot šeit pusēm plašu autonomiju.

Tā kā civiltiesā lūko cauri civilstrīdus, t. i. privāttiesiskās attiecības, kuŗu aizsardzībā vai nodibināšanā ir ieinteresēta tikai puse kā privātā persona, tad vienīgi no pēdējās atkarājas iniciātive, kas pamudinātu tiesu sniegt vajadzīgo palīdzību. Līdzekļu un paņēmienu izvēle, ar kuŗiem puse grib pārliecināt tiesu, ka viņai ir taisnība un ka viņai ir vajadzīga tiesas palīdzība, arī atkarājas no pašas puses, kas tikai pati var zināt, vai viņas privātās tiesības ir aizskartas un vai viņai šo tiesību atjaunošanai ir jāgriežas pie tiesas vai nē. Šo personīgās iniciātives tiesību un tiesību brīvi rīkoties ar dažādiem aizstāvēšanās līdzekļiem procesuā mēdz saukt par dispozitīvitatēti (Диспозитивность, Dispositionsbefugnis) vai prāvnieku personīgu autonomiju.

Civilās vai privātās tiesības, ko lūko cauri civiltiesā, atšķiras no publiskām tiesībām ar to, ka viņu izlietošana pilnīgi atkarājas no personas, kam viņas piedē, no šīs personas gribas un iniciātives. Atšķirībā no kriminālprocesa, civilprocesā valsts nav ieinteresēta: valstij ir pilnīgi vienalga, vai parādnieks samaksās savu parādu, vai pulksteni taisītājs atdos atpakaļ izlabošanā pieņemto pulksteni, vai īrnieks samaksās īres naudu, u. t. l. Kas grib izlietot savas tiesības, tam par to pašam jā rūpējas, jo „vigilantibus ius scriptum est“. No dispozitīvitatēs principa izriet, ka tiesību nesējs var no tām atteikties.¹⁾ Pusei pašai jālemj, vai viņa vēlas un vai ir vajadzība griezties pie tiesas, vai turpretim labāk paciest tiesību traucējumu [C. pr. n. 6. (4.) p.], jo „volenti non fit iniuria“ un „nemo iudex sine actore“.

2. Pēc dispozitīvitatēs principa pusēm pašām jānoteic sava prasījuma apmērs. Tiesai ir vienalga, vai prāvnieks pieprasa visu parādu, vai tā daļu, vai namsaimnieks prasa īres naudu par visu gadu vai par dažiem mēnešiem²⁾ u. t. t.

¹⁾ Tomēr ar pusu iepriekšēju vienošanos iepriekš noteikta vienas puses atteikšanās no zināmu procesuālo tiesību realizēšanas tiesā nebūt nav tai saistoša. Procesuāla tiesība ir publiska tiesība, bet ne privāta tiesība, no kuŗas varētu atteikties. Tamdēļ, piem., līguma nosacījums, pēc kuŗa puse būtu atteikusies no griešanās pie tiesas, vai nākošais atbildētājs iepriekš atteiktos, procesā izcelšanās gadījumā, no pretprasības celšanas, pats par sevi nav spēkā.

²⁾ Nav atļauts tomēr sadalīt prasības, kas izriet no viena pamata.

Tiesa tikai nevar piespriest vairāk nekā puse prasa: „iudex ne eat ultra petita partium“ [sk. C. pr. n. 182. (131.), 184. (133.), 808. (706.), 885. (773.), 912. (798.), 913. (799.), 924. (807.) un 993. (868.) p.].

3. Ievērojot dispozitīvītes principu, puse arī procesa laikā var samierināties un izlīgt ar pretinieku [C. pr. n. 1477. (1357.) p.]. Citādi ir tur, kur ir publika interese (Civillik. 3599., 3600. un 3604. p.; sal. arī Kriminālproc. lik. 6. p.). Tur izlīgums vai nu pavisam aizliegts, vai pielaižams ar zināmiem nosacījumiem.

4. Dispozitīvītes princips atļauj izvēlēties procesuālus līdzekļus: puse var iesniegt rakstiskus paskaidrojumus saskaņā ar 419. (314.), 420. (315.) pantu, vai aprobežoties ar mutiskiem paskaidrojumiem, celt noraidījumus [C. pr. n. 661. (571.) p.] pret prasību; neraugoties uz rakstiskiem pierādījumiem, puse var atsaukties arī uz lieciniekiem; no puses atkarājas arī pārsūdzība [C. pr. n. 854. (743.) p.].

Dispozitīvītes princips guļ civilprocesa pamatā un katrā ziņā nepieciešams, jo civilprocess nevar sākties un turpināties bez puses gribas.

5. Bet dispozitīvītes principam procesā ir arī savas robežas. Šīs robežas atkarājas no pusei piederošās tiesības apmēra. Neviens nevar rīkoties ar tādām tiesībām, kas viņam nepieder. Piem. atbildētājs — mūža valdītājs — prasībā par īpašuma tiesību nevar atzīt procesā prasītāja īpašuma tiesību, jo kompetenta atzīt tiesību varētu būt vienīgi tā persona, pret kuru, kā domājamo īpašnieku, būtu celta prasība par īpašuma tiesībām. Tāpat, piem., nomnieks, pret kuru celta prasība par servitūta tiesībām uz viņa nomāto imobilī, nevar atbildēt šādā prasībā pēc būtības kā arī atzīt kaut ko, kas ierobežotu īpašnieka tiesības.

Rīkojoties procesā ar savām tiesībām, puse nevar bez pretējās puses piekritības aizskart viņas tiesības, pielinot vai grozot savus jau izteiktus prasījumus, ciktāl šāda tiesība ievest grozījumus nav paredzēta likumā [C. pr. n. 435.—437. (332.—334.) p.].

ar nolūku grozīt piekritību. (Kr. senāta spr. 1870. g. Nr. 1221, 1873. g. Nr. 1292; 1875. g. Nr. 61.)

Uz viena dokumenta pamatotas prasības saskaldīšana var būt par iemeslu noraidījumam pat apellācijas instancē, ja šāda saskaldīšana atklājusies pēc lietas izspriešanas pirmā instancē. (Kr. senāta spr. 1875. g. Nr. 344.)

Par kādu tiesību celtā prasība, kaut mazākā apmērā, ne kā šī tiesība pleder prasītājam pēc likuma, pēc izspriešanas tiesā uzskatāma uz visiem laikiem par izspriestu un tā pati tiesība nevar būt par jaunas prasības priekšmetu. (Kr. senāta 1873. g. Nr. 114, 129; 1879. g. Nr. 347; 1896. g. Nr. 54.)

§ 52. Sacikstes princips.

No dispozitivitātes principa izriet un ar to tiešā sakarā atrodas sacikstes princips (состязательность, Verhandlungsmaxime).¹⁾

Attiecībā uz sacikstes principu tiek ievērots senais romiešu princips: „Principium instruendi processus ad instantiam partium“, t. i. prāvnieku strīdīgās attiecības tiesa apspriež pēc tiem datiem, kurus puses iesniegušas tiesai, un vienīgi šie dati ir tiesai nepieciešamais procesuālais pierādījumu materiāls.

Šos datus var ievākt:

a) pati tiesa, b) tikai prāvnieki, c) vai arī tiesa un prāvnieki.

Pirmajā gadījumā mums ir darīšana ar izmeklēšanas vai inkvizīcijas principu (следственное, сыскное начало, Untersuchungsmaxime), kas tagad izteicas krimināltiesā, kas pati visu ievāc, bet puses ir vienīgi līdzekļi materiālu iegūšanai.

Otrajā gadījumā (sacikstes princips) puses ievāc visu materiālu, bet tiesa materiālu ievākšanā ir pilnīgi pasīva; viņa tikai pārbauda un novērtē pusu iesniegto materiālu.

Trešajā gadījumā izmeklēšanas un sacikstes principi apvienoti; tiesa kopā ar pusēm ievāc visu nepieciešamo procesuālo materiālu.

Vēsturiskās attīstības gaitā no sākuma valda sacikstes princips pat kriminālā procesā, sakarā ar valsts varas vājumu. Ar valsts varas nostiprināšanos pamazām notiek pāreja uz inkvizīcijas, izmeklēšanas principu, pat civilā procesā. Vēlāk ar tiesību attīstību sākās sadalīšanās: civilprocesā ņem virsroku sacikstes princips, bet kriminālā — izmeklēšanas, inkvizīcijas kārtība.

Sacikstes principa pozitīvās īpašības ir šādas.

1) Puses zin lietu labāk nekā tiesa un tamdēļ viņas vislabāk var savākt visus vajadzīgos pierādījumus; viņas zin, kur pierādījumu materiāls atrodams un iekš kam viņš pastāv.

2) Puses vairāk par tiesu ir ieinteresētas lietas noskaidrošanā un, ievērojot dispozitivitātes principu, tām tiesība izvēlēties tos pierādījumus un aizstāvēšanās līdzekļus, kurus viņas uzskata par lietderīgākiem.

3) Lai tiesa varētu būt objektīva, bezpartējiska, tai jāaprobežojas vienīgi ar prāvnieku iesniegtā materiāla

¹⁾ Vācu juristu vairākums identificē dispozitivitātes un sacikstes principus. Skat. Friedrich Stein, Die Zivilprozessordnung für das deutsche Reich, 1925. g. I., 367. lap. p.; Konrad Hellwig, I., 404., 405. lap. p.

pārbaudīšanu, neiejaucoties prāvnieku cīņā. Ja tiesa pati savāc materiālu, viņa itkā top par puses palīgu; viņu tamdēļ var apvainot objektivitātes trūkumā, t. i. ka viņa vākusi materiālu vairāk vienai pusei par labu; bez tam izspriežot lietu, tiesai nāktos pārbaudīt pašas ievāktos materiālus.

4) Civīlo, privāto tiesību raksturs ir tāds, ka tiesas, kā valsts organa, iejaukšanās privātā dzīvē nav vēlama; pēdējai šai ziņā jābūt neaizskaramai, jo pretējā gadījumā paši pilsoņi sāks izvairīties no tiesas.

No liela svara, ka zināmas attiecības netiek izpaustas; tikai pati puse var pacelt aizkaru, kas slēpj viņas mājas un saimnieciskās attiecības. Tādā kārtā, tiesai iejaucoties, process atklātu personīgo, ģimenes, saimniecisku u. c. attiecību intimo sfairu, kas var kaitēt kreditam, ģimenes attiecībām u. t. t.¹⁾

5) Sacikstes princips atbilst arī o i k o n o m i s k a m darba sadalīšanas principam. Katra puse savāc savu materiālu, bet tiesas pienākums to objektīvi tikai novērtēt un pārbaudīt. Līdz ar to sacikstes principam ir audzinoša nozīme, jo tas pamudina puses cīnīties, sacensties, rada personīgu iniciatīvi un enerģiju. Viss tas savkārt ienes procesā dzīvību, kustību un sekmē patiesības atklāšanu.

Turpretim pie izmeklēšanas principa, pusēm ir atņemta pašdarbības iespēja, puses kļūst inertas un tām jāpalaižas vienīgi uz tiesu; puses bieži rada šķēršļus tiesai, kad ievāc nevēlamo materiālu un tādā kārtā tiesa palīdzības vietā sastopas ar prāvnieku pretešķību, kas kavē viņas darbību.

6) Beidzot izmeklēšanas princips uzliktu tiesai tik daudz darba, ka tā nespētu to veikt. Darbs daudzkārtīgi palielinātos, un rezultātā rastos gausums, sakrātos ļoti daudz lietu u. t. t. Lielā mērā nāktos palielināt civiltiesas tiesnešu skaitu un sadārdzināt tiesas aparātu.

Līdzās minētām pozitīvām īpašībām sacikstes principam ir arī savas negatīvās īpašības. Sacikstes princips ir derīgs tur, kur abi prāvnieki ir vienādi spēcīgi, vienādi sagatavoti. Tad notiek cīņa, ko tiesa var bezpartējiski novērot. Citiem apstākļiem pastāvot, sacikstes princips var dot uzvaru

¹⁾ Tomēr tieši ģimenes rakstura lietās (sk. C. pr. n. 1462. (1345°), 1445. un lik. par laulību 71. p. — Lik. kr. 1921. g. 39) likumdevējs atkāpies no sacikstes principa, piešķirot tiesai ievērojamas tiesības ar izmeklēšanas raksturu. Tas izskaidrojams ar to, ka šeit pašas puses ar savu griešanos pie tiesas atklāj ģimenes aizskaru un tiesa, stingri pieturoties sacikstes principam, tikai retos gadījumos spētu noskaidrot objektīvo taisnību; bez tam tiesas spriedumam šē ir spēks arī attiecībā uz trešām personām (sk. lik. par laulību 78. p. un C. pr. n. 1451. p.).

netaisnībai pār taisnību, viltībai un izveicībai pār vientiesību un bagātībai pār nabadzību. Puses uzaicināts labs advokāts var viegli uzvarēt trūcīgu pretinieku, kas nezin tiesības un spiests personīgi vest lietu, nezinot pat lietas vešanas formālo kārtību.

Pēc Herberta Spensera pareiza aizrādījuma (*Les péchés des législateurs*), process tādos apstākļos atgādina seno kārtību, kad lietu izšķīra divkaujas ceļā, pie kam izveicība, spēks un gadījums bija izšķiršie faktori strīda izšķiršanā. Šo sacīkstes principa negatīvo īpašību nespēj atsvērt visas tā pārējās labās īpašības kopā ņemtas.

Lai novērstu no šās sacīkstes principa īpašības ceļošās kaitīgās sekas, Rietumeiropas valstīs ievests t. s. „*Anwaltszwang*“, t. i. obligātoriska juristu speciālistu piedalīšanās procesā.

Francijā kollēģiālās tiesās lietas jāved sevišķiem pilnvarniekiem, t. s. avoués, kā prāvnieku pārstāvjiem (*Code de proced. civile* 75. p.).

Vācijā un Austrijā kollēģiālās tiesās lietas jāved advokātiem, kas vienā un tanī pašā laikā ir pusu pārstāvji un tiesību aizstāvji (Vācu ZPO. 78. p. un Austrijas ZPO. 27. p.).

Polijā „*Anwaltszwang*“ pastāv kollēģiālās tiesās tikai otrā un trešā instancē.

Bet šis līdzeklis pilnīgi neglābj stāvokli, jo šinīs pašās zemēs tomēr uzpeldējis jautājums par tiesas iejaukšanās nepieciešamību procesā. Bez tam advokāta uzaicināšana un piedalīšanās ne vienmēr pusēm pa spēkam.

Ievērojot minēto, pēdējā laikā arvien vairāk novērojama cenšanās uzlikt tiesai par pienākumu sniegt pusei zināmu palīdzību pie faktisko lietas apstākļu noskaidrošanas. Vācijā šī tendence ievērojama jau Fridriha II. laikā, kad nodibināja t. s. „*Assistenzräthe*“ un „*Justizkommisarien*“, kuriem bija uzlikts pienākums palīdzēt un veicināt lietas pareizo apgaismošanu.

Jaunākie procesuālie likumi tamdēļ cenšas pievienot sacīkstes principam daļai arī izmeklēšanas principu tajā ziņā, ka cenšas piešķirt tiesai zināmas iejaukšanās tiesības, kas tomēr nedrīkst runāt pretīm dispozitīvātes principam, t. i. nevar: a) ierobežot puses tiesību patstāvīgi rīkoties ar procesa gaitu; b) piespiest pusi izlietot tādus procesuālus aizstāvēšanās līdzekļus, ko puse nevēlas izlietot, un beidzot c) tiesa nedrīkst patstāvīgi izlietot pret puses gribu šos aizstāvēšanās līdzekļus.

Tiesai vienīgi jāvada un jāpapildina pusu darbība (izmeklēšanas princips izvedams ļoti aprobežotos apmēros).

Francu civilprocesā dominē stingrs sacikstes princips.

Vācijā civilprocesā atrodam sacikstes principu, pie kam ievērojamā mērā pielaista tiesas iejaukšanās.¹⁾

Austrijas procesā, kurā kā galvenais pamats ir sacikstes princips, tiesas tiesības ievērojami paplašinātas (Austrijas ZPO. 182., 183., 185. p.), lai sekmētu patiesības noskaidrošanu.²⁾

Krievijas procesā pirms reformas sacikstes principam ievērojamā mērā bija piejaukts izmeklēšanas princips. Pirmsreformas tiesa varēja uz savu iniciatīvi vākt lietā ziņas, izrakstus un norakstus no dokumentiem, kas atradās citās lietās. 1864. g. procesa likumos pilnīgi skaidri un noteikti izvests sacikstes princips [sk. 457. (367.) p.], lai gan jau 105. (82.) un 106. (82¹.) pantā miertiesās, kā arī 438. (335.) un 458. (368.) p. izteicis tiesas pašdarbības princips.³⁾

¹⁾ ZPO. 139. p. skan: „Der Vorsitzende hat durch Fragen darauf hinzuwirken, dass unklare Anträge erläutert, ungenügende Angaben ergänzt; überhaupt alle für die Feststellung des Sachverhältnisses erheblichen Erklärungen abgegeben werden. Der Vorsitzende hat auf die Bedenken aufmerksam zu machen, welche in Ansehung der von Amts wegen zu berücksichtigenden Punkte obwalten.“

242⁹. p. skan: „Der Vorsitzende ... hat schon vor der mündlichen Verhandlungen alle Anordnungen zu treffen, die angebracht erscheinen, damit der Rechtsstreit tunlichst in einer mündlichen Verhandlung erledigt wird. Zu diesem Zwecke kann er: 1) den Parteien die Ergänzung oder Erläuterung ihrer vorbereitenden Schriftsätze, sowie die Vorlegung von Urkunden Stammbäumen, Plänen, Rissen und Zeichnungen aufgeben; 2) Behörden oder Beamte um Mitteilung von Urkunden oder um Erteilung einer amtlichen Auskunft ersuchen; 3) das persönliche Erscheinen der Parteien anordnen; 4) Zeugen, auf welche eine Partei sich bezogen hat, zur mündlichen Verhandlung laden, oder von ihnen schriftliche Auskünfte einholen; 5) die Einnahme des Augenscheins, sowie die Begutachtung durch Sachverständige anordnen und ausführen oder Sachverständige zur mündlichen Verhandlung laden.“

²⁾ Šeit no pašas puses atkarājas tikai prasības celšana (Dispositionsmaxime). Bet ja prasība celta, tad neatkarīgi no tam, ka prasītājam prasība jāpamato un jādod attiecīgie dati un pierādījumi. — tiesas pienākums ir ex officio noskaidrot (Austr. ZPO. 351., 368., 371. un 277. p.) lietas patiesos apstākļus, un, pamatojoties uz iegūtiem datiem (Erhebungen 183. p.), kuņiem jāaptver viss, kas nepieciešams patieso, īstenībai atbilstošu apstākļu noskaidrošanai, — taisīt savu spriedumu (Austr. ZPO. 182. p.).

Tādā kārtā Austrijas procesā sacikstes princips (Verhandlungsmaxime) ierobežots izmeklēšanas principam par labu (Officialmaxime — sk. Austr. ZPO. 351., 368., 371., 277. p.).

³⁾ Pavisam otrādi pēc likuma par administratīvām tiesām — 37., 38. un 41. p. (Lik. kr. 1921. g. 59), kur ļoti manāms izmeklēšanas principa pārsvars pār sacikstes principu.

Tiesas vājā pašdarbība un tiesas iniciatīves trūkums 'lietas izpētīšanā bija manāms jau sen. Tas atspoguļojās ne tikai krievu literatūrā,¹⁾ bet arī tai apstākli, ka 1894. g. Krievijā nodibināja sevišķu komisiju Tiesas nolikumu revidešanai. Šās komisijas uzdevums bija, ne tikai pēc iespējas vienkāršot civiltiesas procesu gaitu un formālītātes, bet arī izdarīt tādus grozījumus procesa kārtībā un pamatos, kas atvieglotu civiltiesai iespēju: a) noskaidrot, ciktāl tas vispār iespējams pēc civillietu rakstura, īsto vai materiālo patiesību un b) plašāki piemērot morāliskās taisnības principu, vērtējot tiesā civiltiesiskās attiecības.²⁾

Komisijas darbi gan atraduši sev izteiksmi tikai nedaudzos noteikumos, kas ietverti 1914. gada procesa likumos (sal. 15¹.—15³., 38., 39., 258¹.—258³., 299.—303., 309.—322., 330¹., 331¹., 335¹., 340.—342. p.).

Ar 1930. g. noveli (Lik. kr. 100.) Latvijas Saeima, sekojot pa daļai minētās komisijas tezēm, bet pa daļai Vācijas un Austrijas procesu likumiem, piešķirusi civiltiesai ievērojami lielākas pašdarbības un iniciatīvas tiesības: a) uzliekot tiesai pienākumu pieprasīt no pusēm noteiktus paskaidrojumus par visiem apstākļiem, kas tiesai nav skaidri [C. pr. n. 271. (175.) un 271¹. kā arī 438. (335.) un 440. (335¹.) p.]; b) dodot tiesai iespēju katrā laikā pieprasīt prāvnieku personīgu ierašanos neskaidro apstākļu noskaidrošanai [106¹., 459. (368¹.) p.]; c) piešķirot tiesai tiesību atzīt, ka puse, kas uz tiesas aicinājumu nav ieradusies un nav devusi vajadzīgos paskaidrojumus, neapstrīd otras puses apgalvojumus [93¹., 106¹., 199. (145¹.), 439. (335¹.), 459. (368¹.), 824. (719.) p.]; d) uzliekot tiesai pienākumu dot iespēju pusēm izteikties pat par tiem jautājumiem, kurus tiesai jāierosina ex officio, negaidot puses noraidījumus [93. (72.) un 443. (338.) p. in fine]; e) dodot tiesai pašai iespēju pieprasīt no valsts iestādēm un amatpersonām aktus un dokumentus, uz kuriem atsauca puse [97. (76.) un 540. (452.) p.]; f) dodot tiesai iespēju pašai izlabot spriedumā vai lēmumā pieļautās kļūdas un nepareizības [263¹., 193. (139.), 1015. (891.) p.] un beidzot g) paplašinot tiesas tiesību piespriest naudas prasības, kuŗu apmēru grūti noteikt [809. (706¹.) p.].

No minētā izriet, ka pēc mūsu tagadējiem procesuāliem likumiem, tiesa, lai gan nevar pati vākt pierādījumus [457. (367.) p.], pamatojot savu spriedumu vienīgi uz prāvnieku

¹⁾ Sk. А. Змирловъ; Къ вопросу о пересмотрѣ общинхъ положеній Устава Гр. Судопр. Ж. М. Ю. 1897. г. II., 128. un turpm. lap. p.; Рейнке Н. М. О самодѣятельности Суда въ состязательномъ процессѣ, Ж. М. Ю. 1894./95., № XI.

²⁾ Sk. Ж. М. Ю. 1894. г. № 1, 40. lap. p.

iesniegtiem pierādījumiem, bet, no otras puses, nebūt nav vienkārša prāvnieku cīņas vērotāja, bet pati cenšas noskaidrot objektīvo, materiālo taisnību, pat ja puses ir inertas. Jau ar 1914. g. 12. marta likumu, kas attiecas uz laulāto, vecāku un bērnu strīdīgām attiecībām, kā arī ar likumu par laulību atzīšanu par šķirtām un neesošām, likumdevējs paplašinājis tiesas tiesības, piešķirdams tai tiesību pēc saviem ieskatiem noprašināt laulātos un citas personas [1462. (1345°.) p.], pieprasīt pierādījumus par tādiem apstākļiem, kurus puses neapstrīd, kā arī no savas puses ierosināt jautājumu par noilgumu un nerēķināties ar puses atzīšanu (1445. p.). Še sacikstes principa aptiecinājums izskaidrojams ne tikai ar lietas publisko interesi, bet pa daļai ar to, ka spriedumam šeit ir spēks un nozīme arī priekš trešām personām (C. pr. n. 1451. p. un lik. par laulību 78. p. — Lik. kr. 1921. g. 39.).

Tādā kārtā tiesas pašdarbība, noskaidrojot patiesību, tagad ir nevien viņas tiesība, bet arī pienākums, jo tiesa nedrīkst noraidīt prasību, pamatodamies uz to, ka prasītāja prasījumi viņai ir neskaidri vai nesaprotami, un nemēģinot noskaidrot neskaidros lietas apstākļus.

C. pr. n. 443. (338.) un 458. (368.) p. tagad nevien piešķir tiesai tiesību, bet uzliek pienākumu likt pusei noskaidrot zināmu jautājumu, ja tiesa puses prasījumu robežās atrod tā izšķiršanu par svarīgu, kaut puses šo jautājumu arī nebūtu skārušas.

§ 53. Pusu vienlīdzības princips.

Prasību lietās civīlprocesā radošos juridisko attiecību raksturīgā pazīme ir tā, ka tiesai te vienmēr ir darišana ar divām pusēm, kurpretim valsts administratīvā pārvaldē valsts orgāniem vienmēr ir darišana tikai ar vienu pusi. Atsevišķos gadījumos civīlprocesā, kad puses nav, to rada mākslīgi [skat. piem. C. pr. n. 1435. (1343.) un 1447. p.]. Tomēr arī vairāk par divām pusēm civīlprocesā nevar būt un C. pr. n. 749. (653.), 750. (654.), 763. (663.), 765. (665.), un 760. (1838.) pantā minētās trešās personas tikai palīdz prasītājam vai atbildētājam, sastādot ar vienu no tiem vienu pusi; kas attiecas uz trešo personu ar patstāvīgiem prasījumiem [C. pr. n. 765. (665.) p.], tad šeit, stingri ņemot, notiek divu procesu savienošana, no kuriem vienā — trešā persona ir patstāvīgs prasītājs. Beidzot pie nominatio auctoris [760. (1838.) p.] trešā persona, ja viņa iestājas procesā, pilnīgi atvieto pirmatnējo prasītāju.

Tā kā valsts pati pār sevi nav ieinteresēta, kas uzvarēs divu prāvnieku strīdā, un tā kā sabiedrība ir ieinteresēta vienīgi, lai uzvarētu taisnā puse, tad no tā izriet pusu vienlīdzības princips. Šis princips pie mums ir izteikts Civīlprocesa nolikuma 6. (4.) p., un tas skan: „*audiat et altera pars*“ (Grundsatz des beiderseitigen Gehörs). Tiesas pienākums dot iespēju izteikties arī pretējai pusei. Šis princips izriet no sabiedriskās intereses, un uz tā pamatota garantija par sprieduma taisnīgumu un pareizību. Abām pusēm procesā piešķirtas pilnīgi vienādas tiesības, kuras puse var izlietot vai arī neizlietot, bet no tām iepriekš atteikties nevar. Noteikums par pusu vienlīdzību ietverts arī C. pr. n. 440. (335¹.) p. (vienāds iesniedzamo sacikstes rakstu skaits), 443. (338.) p. (mutiskie paskaidrojumi vienlīdzīgā skaitā), 445. (340.) p. (pret pirmprasību pielaižama pretprasība), 869. (758.) un 871. (760.) p. (pret apellāciju pretējā puse var iesniegt paskaidrojumus), 915. (801.) p. sakarā ar 871. (760.) p. [pret kasāciju pretējā puse var iesniegt paskaidrojumu vai pretkasāciju — 876. (764.) p.].

§ 54. Tiesas un pusu iniciatīve procesā.

Process ir nevis statiska, bet gan dināmiska parādība, kur kustība arvien rit uz priekšu un attīstās. Tomēr process nerit vis uz inerciālas pamata, bet tam nepieciešami pastāvīgi grūdieni. Vienas juridiskas attiecības vietā rodas otra. Tādā veidā procesam attīstoties, viņa ritēšanu uz priekšu var nostādīt atkarībā:

1) Vienīgi no pusu iniciatīves (Parteibetrieb), jo likums var visu atstāt pusu brīvai ierosmei (Ne procedat iudex ex officio). Šādā gadījumā tiesa neko neuzsāk bez puses lūguma; lietas nolikšana uz tiesas sēdi, liecinieku aicināšana, procesuālo jautājumu izšķiršana, sūdzību iesniegšana — viss tas atkarājas no pusēm, kas vislabāk zin, kad un kur iegūt vienu vai otru pierādījumu, un ieinteresētas, lai process ātrāk nobeigtos. Šāds princips vispilnīgāki izvests Francijas civīlprocesā.

2) No tiesas iniciatīves pusē ierosinājuma vietā (Officialbetrieb). Tiesa nenogaida puses lūgumu, bet pati rūpējas par procesa nepārtrauktu gaitu, darbojoties *ex officio*. Šis princips ievērots kriminālprocesā. Civīlprocesā no pusēm tikai viena ieinteresēta procesa ātrākā nobeigšanā, otra puse turpretim bieži pēc iespējas šādu nobeigšanu kavē. Tamdēļ,

lai nepieļautu iespējamās ļaunprātības, pareizākais ir apvienot tiesas un pusu iniciātīvi.

3) No pusu un tiesu iniciātīves, apvienojot pusu ierosmi un tiesas patstāvīgu darbību. Vācu likumi apvieno tiesas un pusu iniciātīvi. Austrijas un Ungārijas likumos pastiprināta tiesas oficiālā ierosme (sal. Austrijas lik. 244., 247. un 256. p.). Mūsu likumos nav vispārēja noteikuma par to, kam pieder procesa gaitas ierosināšana — tiesai vai pusei. Atsevišķos gadījumos likums atstāj ierosmi tikai pusēm [788. (687.) p.], dažreiz tiesai [402. (299.), 879. (767.), 916. (802.) p.], bet dažreiz tiesai un pusēm [422. (317.), 597. (507.), 605. (515.) p.].

Daudzos gadījumos likums klusē, un šo klusēšanu agrāk mēdza iztulkot tādējādi, ka apgabaltiesa virza lietas gaitu uz priekšu uz puses lūgumu, bet Tiesu palāta rīkojas ex officio bez tāda lūguma. Uz šāda viedokļa nostājoties, civiltieslietu procesā nevarēja nerasties gausība, uz kuŗu 1911. gadā grieza vērību krievu tieslietu ministris. Šo jautājumu uz tieslietu ministra iniciātīvi, Tiesu iek. lik. 185. (259¹) p. kārtībā, iesniedza Senāta apvienotai sapulcei, kas paskaidroja, ka lieta jānoliek iztiesāšanai priekšsēdētājam bez puses lūguma, ja tikai likumā atsevišķā gadījumā [piem. C. pr. n. 788. (687.) p.] nav citādi paredzēts.¹) Bez tam iztiesāšanas paātrināšanai ar 1914. g. likumu ievesti speciāli 299., 300¹., 317., 330¹., 331. un 776¹. pantī.

Beidzot 1930. g. novelē apellācijas un kasācijas sūdzību gaitas paātrināšanas labad paredzēts, ka šīs sūdzības virza priekšsēdētājs ar savu vienpersonīgu rīkojumu [C. pr. n. 866. (755.), 867. (756.) un 915. (801.) p.], kurpretim agrāk to virzīšanai bija nepieciešams sevišķs tiesas lēmums.

§ 55. Tiešuma princips.

Pārbaudot pusu prasījumu un apgalvojumu pareizību, tiesai vispirms jāpārlicinās par tiem faktiem, kuŗu esamību apgalvo puses. Ja lietas faktiskie apstākļi būs konstatēti pareizi un atbilstoši patiesiem vēsturiskiem notikumiem, tad gala rezultātā tiesai atklāsies faktiskā patiesība, taisnība. Šiem patiesiem, faktiskiem apstākļiem tiesai jāpiemēro likuma attiecīga un pareiza norma, kas atbilst taisnības principam. Ja tiesai izdodas savienot šos abus principus, t. i. patiesi un pareizi konstatēt lietas faktiskos apstākļus un piemērot pēdējiem atbilstošu, pareizu likumu, tad rezultātā ir tāds ideāls spriedums, kas atbilst materiālai taisnībai un patiesībai. Da mihi

¹) Skat. Kr. Sen. apv. sap. I. un Kas. dep. lēm. 1911. g. Nr. 19.

facta, — dabo tibi jus. Tamdēļ pirmā kārtā jānoskaidro patiesie, pareizie, īstenībai atbilstošie faktiskie apstākļi, kas tiešām savā laikā pastāvējuši. Lai šos apstākļus pareizi konstatētu, tiesai jānodod iespēja stāties tiešās attiecībās ar šiem apstākļiem. Šie faktiskie apstākļi, ar kuriem jāiepazīstas tiesai, pa lielākai daļai attiecas uz pagātnes notikumiem, kuri pēdas bieži jau izzudušas un iznīkušas. Šie pagātnes notikumi var atstāt savas pēdas, daudz maz skaidras, uz zināmiem reāliem priekšmetiem (dokumentiem, lietām, pat personām — piemēram pie sakropļošanas), bet viņas var ar laiku arī pavisam izzust un izputēt, paliekot tikai aculiecinieku atmiņā, kuri šos pagātnes notikumus uztvēruši ar redzi, dzirdi vai citiem saviem ārējiem jūtu organiem.

Tiešuma princips pamatojas uz tā neapstrīdamā fakta, ka visas ārējās pasaules parādības cilvēks uztver ar saviem pieciem jūteklīm (redzi, dzirdi, ožu, garšu un tausti) un ka nekāds zināma notikuma vai parādības apraksts, nedz atstāstījums no citas personas puses nespēj atvietot personīgo objektīvo uztveri.

Cik skaidri un spilgti arī neaprakstītu savam sarunu biedram kaut kādu lietu vai priekšmetu (piemēram kādu mašīnu), tomēr rezultātā šis atstāstījums vai apraksts nekad nespēj dot tik skaidru priekšstatu un jēdzienu, kāds rastos par pārrunājamo priekšmetu, ja to kaut mirkli apskatītu personīgi. Bez tam cilvēka valoda ir tik nepilnīga, ka nav iespējams pat ar tuvinātu pilnību skaidri attēlot atsevišķas parādības. No dzimuma aklam nekādiem vārdiem nav iespējams aprakstīt gaismas un krāsu parādības; kurlam no dzimuma nekad nevarēs izskaidrot viņam sprototami skaņu parādības (zvanu skaņas, mūzikas melodiju).

Atsevišķie cilvēka jūtu organi, uztverdami ārējās pasaules parādības, neatvieto viens otru, bet tikai papildina. Bez tam dažādas personas uztver vienu un to pašu parādību nevienādi, t. i. ar lielāku vai mazāku intensivitāti un asumu, atkarībā no atsevišķo ārējo organu attīstības. Raksturīgi piemēram, ka personai, kam atrofējusies kāda jūteklja darbības spēja, tā vietā attīstās citu jūteklju spējas, sasniedzot ārkārtīgu asumu un smalkumu, piemēram, akliem attīstās ārkārtīgi jūtīga dzirde un tauste, kurlmēmiem redze dažreiz attīstās tādā mērā, ka viņi spēj no lūpām nolasīt viņiem nesadzirdamo cilvēku valodu.

Ievērojot minēto, jānāk pie slēdziena, ka cilvēka personīgi uztvertu parādību nekad nevar atvietot ar tās pašas parādības atstāstījumu vai aprakstu no citām personām. Tam pievie-

nojas vēl tas, ka ar laiku aculiecinieka atmiņas par notikumu paliek vājākas. No vienas puses, pamazām izzūd no atmiņas atsevišķie redzētā vai dzirdētā notikuma sīkumi, bet, no otras puses, aculiecinieka vairāk vai mazāk attīstītā jedomā papildina pagātnē redzēto notikumu ar tādiem sīkumiem, kas faktiski nemaz nav bijuši vai arī notikuši citādi. Ar vienu vārdu sakot, cilvēkam pēc dabas piemīt īpašība attēlot zināmas parādības, piešķirot tām savu subjektīvu nokrāsu. Ar to katrā ziņā jāreķinās, kad uztver zināmus notikumus nevis tieši un personīgi, bet pēc citu personu — aculiecinieku nostāsta.

Tiešuma princips vispirms nozīmē to, ka tiesa un puses nedrīkst būt šķirtas; tiesai jānodrošina iespēja stāties tiešā sakarā ar pusēm, redzēt puses, uzstādīt jautājumus un saņemt no tām atbildes un paskaidrojumus; procesuālām darbībām jānotiek pusu un tiesas klātbūtnē. Bez tam tiesai pašai pēc iespējas personīgi jāiepazīstas ar visiem lietas faktiskiem apstākļiem. Starp tiesu un noskaidrojamo faktu nedrīkst būt starpniecības instances aiz saprotamiem iemesliem: apraksti, kuŗus dos aculiecinieks un persona, kas zināmu notikumu atstāsta uz baumu pamata, būs dažādi, jo izzūd sīkumi, nokrāsa. Jo vairāk starpniecības instanču, jo tālāk esam no patiesības.

No tiešuma principa izriet sekošais:

1) Viss faktiskais materiāls jāizpēta un jāuztver tiem tiesnešiem, kuŗiem lieta tiešām jāizspriež; ja otrā vai trešā tiesas sēdē piedalās jauns tiesnesis, tad viņam tieši jāiepazīstas ar visu lietu no sākuma līdz galam. Ja sprieduma taisīšanas laikā kāds no tiesnešiem mirst vai saslimst, tad viņu tādā momentā nevar atvietot cits tiesnesis, bet visa lieta lūkojama cauri no jauna un apspriežama no paša sākuma, piedaloties jaunam tiesnesim.

2) Lietiskie pierādījumi, ja tas ir iespējams, tiesai jāapskata personīgi, neapmierinoties ar trešo personu atstāstījumu vai aprakstu.

3) Liecinieki un eksperti pēc iespējas jānoprātina personīgi tai tiesai, kas taisīs spriedumu. Liecinieku izteicieni, kuŗus pierakstījis cits tiesnesis, nekad nevar atvietot liecinieka mutisku liecību, kuŗu personīgi uztver tiesnesis, kas izspriež lietu. Personīgi jāredz liecinieks, viņa sejas izteiksme, viņa svārstīšanās, noteiktība, valstirdība u. t. t.

Tomēr stingri ievērot tiešuma principu ne vienmēr ir iespējams. Priekšmets var būt iznīcināts, dokuments — pazaudēts; tādā gadījumā jāizlieto liecinieki, dokumentu

noraksti u. t. l. [Sal. C. pr. n. 529. (441.) p.]; tāpat arī liecinieki var atrasties citā tiesas apgabalā vai ārzemēs, un tiesa, kas lietu izspriež, nevar tieši nopratināt lieciniekus [595. (505.) p.]. Bieži vien apellācijas instance atrodas tālu no pierādījumu pārbaudes un apskates vietas, un bez tam visu pierādījumu materiāla otreizēja personīga pārbaude apellācijas instancē saistīta ar liekiem izdevumiem un laika patēriņu. Ja rodas jauni pierādījumi, viņu pārbaudišanu, lielā attāluma dēļ, apellācijas instance parasti uzdod pirmās instances tiesai [833. (771.) p.].

Bet arī pirmā instance ne vienmēr var ievērot tiešuma principu sakarā ar dārdzību un attālumu. No otras puses, ja ar pierādījumu pārbaudišanu saistītās darbības vienmēr izdarītu tiesa pilnā sastāvā [473. (385.) p.], kā to sākumā paredzēja Tiesu nolikumu sastādītāji, tad tas ārkārtīgi palēninātu iztiesāšanu un tāpēc no praktiskā viedokļa daudz, Civilproc. nolik. 474. (386.), 475. (386¹.), 587. (500.), 588. (500¹.), 589. (500².), 595. (505.) un 598. (508.) p. paredzētos, gadījumos nācās atkāpties no šā ļoti svarīgā tiešuma principa ievērošanas. Tomēr visur, kur tik vien ir iespējams ievērot tiešuma principu, tas katrā ziņā jāievēro. Starp citu no liela svara, lai lieta, kuŗu uzdots pārziņāt vienam tiesas loceklim — referentam [375. (271.), 428. (327.), 429. (328.) p.], kas vienpersonīgi izdara pārbaudi, arī turpmāk līdz tiesas noslēgumam paliktu tā paša tiesneša pārziņā un uzraudzībā, jo tikai tādā gadījumā, kaut arī 'pa daļai, būtu ievērots tiešuma princips un uzglabāts no visas lietas iegūtais kopiespāids. Jāaizrāda, ka krimināltiesā tiešuma princips ievērots lielākā mērā.

§ 56. Mutiskais un rakstiskais izteiksmes veids civilprocesā.¹⁾

Procesam sacikstes kārtībā noritot, puses var iesniegt tiesai savus paskaidrojumus un pierādījumus, pēc saviem ieskatiem, kā rakstiski, tā arī mutiski. Mutiskais un rakstiskais izteiksmes veidi ir tās atsevišķos procesos pieņemtās formas, kuŗās izpaužas pusu paskaidrojumi, un ar kuŗām tiesai ir jārēķinājas taisot savu spriedumu [C. pr. n. 444. (339.) p.].

¹⁾ Рихтеръ, Значеніе письменности въ словесномъ процессѣ, Ж. М. Ю. 1900 г. № 5.; Кн. Баграціонъ Мухранскій, О словесномъ судѣ и письменномъ производствѣ, Ж. М. Ю. 1862 г. № 5.; Малышевъ, II. 335.—353. лар. р.; Нефедьевъ, Основныя начала, 6.—25. лар. р.; Конрадъ Hellwig, I, § 166.—169.; Шмидтъ, § 73., 74.; Васьяковскій, I., 430.—448. лар. р.

Pēc austriešu jurista Mengera mācības, — process uzskatāms par pamatotu uz mutiskas izteiksmes principa, ja sprieduma pamatā likti mutiski vārdi, t. i. mutiski paskaidrojumi, — un uz rakstiskās izteiksmes principa, ja sprieduma pamatā likti raksti, t. i. rakstiski paskaidrojumi. Bet, kā redzams no procesa vēstures, mutiskais un rakstiskais veidi var pastāvēt tirā un jauktā veidā.

1) Likums var prasīt, lai puses iesniedz savus paskaidrojumus tikai mutiski, un lai tiesa ignorē visu to, kas izteikts rakstiskā veidā, piem., rakstisk. paskaidrojumos, dokumentos un t. l., ja tikai puses neatkārtoti mutiski šo aktu saturu. Šādu kārtību sauc par mutiskuma principu. Tas parasti pastāvējis procesa vēsturiskās attīstības sākumā, kad tiesas atradās pirmā attīstības stādijā. Šāda forma arī vēl tagad ir pārsvarā Hanoveras, Badenes un Francijas likumos. Ja puses tiesā neierodas — lietu atliek.

2) No otras puses likums var prasīt, lai tiesa rēķinās tikai ar to materiālu, kas izteikts rakstiskā veidā — „quod non est in actis, non est in mundo.“ Tas ir rakstiskuma princips, kas spilgti izpaužas vecā vācu, austriešu 1871. gada un krievu pirmsreformas procesā.

3) Ir arī iespējama abu šo principu apvienošana ar rakstiskuma principa pārsvaru. Pēc sacikstes rakstu izmaiņas turpmākais process norit mutiski, bet puses var turpināt attīstīt vai paskaidrot tikai to, ko viņas jau izteikušas rakstiskā formā, nedrīkstot neko papildināt un grozīt. Sakarā ar to mutiskā sacikste zaudē savu patstāvīgo nozīmi (piemēram, Prūsijas 1833. gada saīsinātais process).

4) Rakstiskas un mutiskas izteiksmes veidu kombinācija ar mutiskas izteiksmes veida pārsvaru. Materiālus savam spriedumam tiesa ņem kā no rakstiskiem aktiem, tā arī no mutiskiem paskaidrojumiem. Mutiskos paskaidrojumos var aizrādīt uz jauniem apstākļiem un pat grozīt tiesai rakstiski iesniegtos paskaidrojumus par lietas faktiskiem apstākļiem, bet ja puses neierodas tiesas sēdē, tad tiesa var izspriest lietu, pamatojoties uz rakstiskiem materiāliem. Šāda forma apmērām pastāv tagad Austrijā un Vācijā (Vācijas ZPO. 128., 129., 133., 136., 137. p. un § 7. der Entlastungsverordnung vom 13/V 1924.). Mutiskuma un rakstiskuma principi Austrijas civīlprocesā sakombinēti, izejot no praktiskās lietderības apsvērumiem (sal. Austrijas ZPO. 176.—179., 182., 188., 193., 226., 243., 257., 263., 265. p.).

Analizējot šos abus principus, jānāk pie pārliecības, ka katram no tiem ir savas labās un arī sliktās īpašības:

1) Mutiskas izteiksmes princips dod tiesai iespēju stāties personīgos tiešos sakaros ar pusēm. Tiesa personīgi iztaujājot var skaidri konstatēt pusu paskaidrojumu un iebildumu būtību; papīrs turpretim nesarkst (epistola non erubescit), un uz papīra var veikli un viegli slēpt patiesību, neizsakot visu reizē, kāpēc rakstisks saistīts ar iespēju vilcināt lietas gaitu. Lai novērstu šādas vilcināšanās iespēju, tika radīts ievērojāmais *eventualmaxime* princips (*Eventualmaxime*), pēc kura visi iespējamie norādījumi un iebildumi (*exceptiones — Einreden*) jāceļ reizē, kas, saprotams, ārkārtīgi sarežģī procesu un līdz ar to novērš tiesas uzmanību no lietas būtības.

2) Mutes vārdi veicina pilnvarnieku un pusu satiksmi, atvieglo izlīgumu noslēgšanu [Civ. proc. nol. 442. (337.) p.], mazina veltīgas un nepamatotas sūdzēšanās iespējamību, piespiež puses atbildēt tieši uz priekšā liktiem jautājumiem [438. (335.) p.]; šeit nevar tik viegli izvairīties no nevēlāmiem jautājumiem un nav tik ērti izlietot ļaunprātīgus paņēmienus.

3) Mutiskā procesā tiesai vieglāk uztvert visu faktisko materiālu, jo tas izlobas uz vietas no pusu paskaidrojumiem.

4) Plašākām lauzu aprindām ir ērtāki izteikt savas domas mutiski, jo izteikt domas vārdos pa lielākai daļai ir vieglāk nekā rakstiski.

5) Mutes vārdi piedod procesam dzīvību un kustīgumu. Tiesai vieglāk vadīt mutisku procesu.

6) Tikai mutiskā procesā ir iespējams plaši ievērot publicitāti, atklātību un tiešumu. Šeit puses vienmēr ir klāt, kurpretim rakstiskā procesā puses vienmēr apslēptas.

No otras puses rakstiska procesa pozitīvās īpašības ir šādas:

1) Pusu prasījumi un paziņojumi tiesā jāizteic skaidri un nepārprotami, ko, saprotams, labāki var izdarīt rakstiski, jo lai to sasniegtu runājot, vajadzīgas runas dāvānas, spējas un prasme brīvi un skaidri izteikt savas domas, kas katram neizdodas.

2) Rakstiska forma ir ērtāka pusēm, kas dzīvo tālu no tiesas, jo tām ir iespējams atsūtīt savus rakstiskus paskaidrojumus, ietaupot tādā kārtā ceļa izdevumus un atlidzību pilnvarniekiem.

3) Rakstiskas izteiksmes princips dod iespēju pusēm pamatīgi apdomāt un mierīgi apsvērt katru pretējās puses pretenziju un sastādīt arī rakstisku nopietni pārdomātu un pamatotu atbildi, kurpretim mutiskā procesā jau tamdēļ vien, ka

tiesas sēdes ir publiskas, nervozam un nepieradušam cilvēkam ir grūti skaidri izteikties un dot mutiskus paskaidrojumus.

4) Mutiskā procesā, kā tiesnešiem, tā arī prāvniekiem vajadzīga laba atmiņa, kuŗa rakstiskā procesā nav jāpiepūlē. Visu uzrakstīto var katrā laikā atjaunot atmiņā, apdomāt, apsvērt.

5) Pie rakstiskas izteiksmes principa viss ir atzīmēts uz papīra, viss atstāj skaidras un pilnīgas pēdas, kamdēļ arī rakstisks process atvieglo lietas caurlūkošanu otrā instancē: „vox audita perit, litera scripta manet“.

Salīdzinot šīs pozitīvās un negatīvās īpašības, viegli nākt pie slēdziena, ka tikai abu šo principu kombinācija var dot apmierinošu rezultātu, un tāpēc visi jaunākie procesuālie likumi arī savieno šos abus principus.¹⁾

Tāda šo abu principu savienošana diezgan labi ir izdevusies arī mūsu Civilprocesa nolikumā [444. (339.) p.]. No pusēm atkarājas izvēlēties viņām ērtāko mutisko [424. (324.), 431. (330.), 433. (331.), 438. (335.), 443. (338.) p.] vai, varbūt, rakstisko formu [419. (314.), 420. (315.) p.], bet tiesa var pieprasīt, lai puses ierodas tiesā mutisku paskaidrojumu došanai [459. (3681.), 824. (719.), 825. (719¹.) p.] vai arī lai iesniedz rakstiskus paskaidrojumus [417. (312.), 440. (335¹.) p.].

Tādā kārtā tiesai dota jo plaša iespēja vajadzības gadījumos pāriet procesā no mutiskas izteiksmes uz rakstisku izteiksmi un otrādi. Rēgulātors pa daļai atrodas tiesas rokās. Diemžēl pie mums tiesas ļoti mazā mērā izlieto savu tiesību prasīt, lai puses ierodas tiesā personīgi mutiskiem paskaidrojumiem. 1930. g. noveles [106¹., 459. (368¹.) 824. (719.), 825. (719¹.) p.] sevišķi pastrīpoja šo tiesību un saistīja neierašanos uz tiesas prasījumu ar sevišķu neizdevīgu sankciju priekš pusēs, kas neieradās.

Apellācijas un sevišķi kasācijas procesā pārsvarā ir rakstiskā forma, lai gan appellācijas²⁾ un kasācijas sūdzības un rakstiskus paskaidrojumus uz tām var papildināt ar mutiskiem paskaidrojumiem, pie kam, zīmējoties uz kasācijas, mutiskie paskaidrojumi pieļauti tikai iesniegtās kasācijas sūdzības robežās un tās attīstīšanai.

¹⁾ Vācijā, kur saskaņā ar ZPO. § 128, procesa pamatā bija tikai mutiska forma, pēdējā radīja negatīvu noskaņojumu, un 1924. g. izrādījās par nepieciešamu Entlastungsverordnung § 7-tā ievest noteikumu, saskaņā ar kuŗu: mit Einverständnis der Parteien kann das Gericht eine Entscheidung ohne mündliche Verhandlung treffen.

²⁾ Saskaņā ar Senāta spriedumiem — 1921. g. Nr. 23 un 1924. g. Nr. 77 motīvu nepieņemšana appellācijas sūdzībā nedod tiesai tiesību atstāt appellācijas sūdzību bez caurskatīšanas un otrai instancei jāapspriež visus motīvus, uz kuŗiem appellātors aizrāda vēlāk pašā tiesas sēdē.

Saskaņā ar C. pr. n. 890. (777.) un 459. (368¹.) p. Tiesu palātai arī dota tiesība pieprasīt puses personīgu ierašanos, bet Senātam tādu tiesību nav, jo pēdējais lietu pēc būtības neizšķir.

Pateicoties mūsu procesa jauktās formas elastīgumam, pusēm dota plaša iespēja pēc vēlēšanās lietot vienu vai otru formu (mutisko vai rakstisko, vai abas), — atkarībā no tā, kurā no viņām vairāk atbilst atsevišķas lietas rakstūram. Tāpat arī tiesa var ievest procesā to formu (rakstisko vai mutisko), kas pēc apstākļiem izrādītos lietai par noderīgāku.

Garāmejojot nevar neatzīmēt to apstākli, ka viena principa (mutiskuma) pārsvars pār otru (rakstiskumu) nav guvis mūsu procesa likumā skaidru izteiksmi aiz tā iemesla, ka Tiesu nolikumu sastādītāji atkāpušies no tām „pamattezēm“, kas bija uzstādītas programmas veidā, un ņēmuši par pamatu Hannoveras procesu, kur mutiskuma princips bija izteikts pilnīgi skaidri. Turpretim Kr. valsts padome, kurai pēc tam iesniedza Tiesu nolikumu projektu, sāka to izlabot, ievērojot iepriekš minētās uzstādītās „pamattezes“. Gala rezultāts bija tas, ka neviens no principiem neguva pārsvaru pār otru.

Tomēr pie miertiesnešiem, kur sakarā ar lietu vienkāršību vairāk attīstīta tieša satiksme, mutiskuma princips ir pārsvarā pār rakstisko [C. pr. n. 63. (51.), 64. (52.), 88. (68.), 93. (72.), 200. (145².) un 269. (173.) p.] un viss process var noritēt mutiski.

Katrā ziņā apellācijas [89. (68¹.) p.] un kasācijas sūdzības, kā arī lūgumi par spriedumu jaunu caurlūkošanu [285. (189.) p.] obligātoriski iesniedzami rakstiski.

Vispārējās tiesu iestādēs mutiskuma princips iet pārmaius ar rakstiskuma principu [444. (339.) p.].

Visur, kur vajadzīga precizitāte un noteiktība, izvests rakstiskuma princips. Rakstiski iesniedzami: prasības lūgumi [C. pr. n. 358. (256.) un 359. (257.) p.], tiesas pieprasāmie rakstiskie paskaidrojumi [417. (312.), 440. (335¹.) p.], pretpasības [445. (340.) p.], lūgumi par trešās personas pieaicināšanu lietā [749. (653.), 750. (654.) p.], vai trešās personas iestāšanos lietā [762. (662.) un 765. (665.) p.]; visas blakus sūdzības [896. (783.), 901. (788.) p.], atsauksmes pret aizmuguriskiem spriedumiem [833. (727.), 838. (730¹.) p.], apellācijas sūdzības [854. (743.), 857. (746.) p.] un lūgumi par sprieduma atcelšanu [906. (792.) p.]. Rakstiska ir arī visa darbvedība tiesā: visi tiesas protokoli, lēmumi un spriedumi izteicami rakstiski. Pusu sacīkste tiesas priekšā norisinājas mutiski [431. (330.) p.], un to vada tiesas priekšsēdētājs [443. (338.) p.].

Visam, kas notiek tiesā, katrā ziņā vedams protokols un pie tam atsevišķi katrai lietai un katrai sēdei. Protokolu sastāda sekretārs un paraksta visi tiesas locekļi [Krim. proc. lik. 831.—840. (835.—845.) p.; sal. arī Civ. proc. nol. [216.—219. (155².—155⁵.) p.]].

Katra puses darbība un paskaidrojumi, kuriem tiesa vai puses piegriež sevišķu vērību, jāieraksta protokolā [C. pr. n. 217. (155³.), 567. (479.), 646. (556.) un 770. (670.) p.]].

Nepilnības vai nepareizības, kas pielaistas protokolā, dod tiesību ieinteresētai pusei lūgt tā paplašināšanu jeb izlabošanu; tomēr tāds lūgums pielaižams 7 dienu laikā, skaitot no sprieduma izteikšanas galīgā formā (Kr. S. spr. 1901. g. Nr. 56, 1890. g. Nr. 102, 1879. g. Nr. 150).

§ 57. Atklātība procesā.¹⁾

Valsts varas administratīvo organu darbība visumā norit aizklāti, un šajā darbībā lielākā vai mazākā mērā valda kancelejas noslēpuma princips; turpretim, gandrīz visās tiesās pēc procesuāliem likumiem ievests atklātības princips. Atklātība ir divējāda:

1) Atklātība tikai priekš pusēm (Parteiöffentlichkeit, гласность сторонъ) vai atklātība vārda šaurā nozīmē, kuŗa dod pusēm tiesību būt klāt tiesas sēdē pie lietas iztiesāšanas, iepazīties ar lietu kancelejā, kā arī saņemt sacikstes rakstu norakstus. Šāda pusu atklātība atrodas visciešākā sakarā ar a) tiešuma un b) mutiskuma principiem, kuŗi prasa, lai tiesa nāktu personīgā sakarā ar pusēm, c) ar sacikstes principu, no kuŗa izriet prasījums, lai puses iesniegtu tiesai procesuālo materiālu [C. pr. n. 457. (367.) p.], un lai katra puse informētos par visām otras puses darbībām un beidzot d) ar vienlīdzību, kā principu, kas dod iespēju abām pusēm izlietot vienādu aizstāvēšanās un uzbrukšanas līdzekus.

Šos principus izvest un ievērot procesā nebūtu iespējams, ja vienas puses un tiesas darbības nebūtu zināmas otrai pusei. Tamdēļ atklātības princips pusēm (Parteiöffentlichkeit) katrā ziņā ir nepieciešams katrā lietā un nepielaiž nekādu izņēmumus [skat. C. pr. n. 17. (13.), 479. (390.), 502. (414.), 591. (501.), 625. 535.), 660. (570.), 806. (704.), 879. (767.) p.]].

¹⁾ Sk. Васъковскій, I., 449.—457. lap. p.; Малышевъ, I., 353.—357. lap. p.; Энгельманъ, 206.—208. lap. p.; Нефедьевъ, Основныя пачала, 25.—28. lap. p.; Feuerbach, Betrachtungen über die Oeffentlichkeit und Mündlichkeit der gerichtlichen Verhandlungen.; А. Ф. Кони: „Объ условіяхъ публичности засѣданій.“

Uz tā paša pusu atklātības principa pamata visu vienas puses iesniegto rakstu noraksti vispārējās tiesu iestādēs izsniedzami otrai pusei [C. pr. n. 367. (263.) p. 5. pk., 382. (277.), 657. (567.), 752. (656.), 857. (746.), 915. (801.) p.]. Tikai pie vienas tiesu procesa noslēguma daļas puses nevar piedalīties — tas ir, pie tiesnešu apspriešanās [C. pr. n. 794. (693.) p.].

II. Otrs atklātības veids ir vispārējā atklātība vai publiskums (Volksöffentlichkeit).

Šis princips ir patstāvīgs un cieši saistīts ar mutiskas izteiksmes principu. Vispārējā atklātība izpaužas starp citu arī tiesas sēžu publiskumā, t. i., katra pilsoņa tiesībā būt klāt tiesas zālē sēdes laikā [T. iek. lik. 94. (153.) p., C. pr. nol. 88. (68.), 270. (173.), 424. (324.), 890. (777.), 918. (803.) p.], kā arī tiesībā iespīest tiesas sēžu atreferējumus un apspriest presē visu, kas notiek tiesā [T. iek. lik. 106. (165.) p.].

Procesa publiskumam ir ārkārtīga nozīme.

1) Publiskuma princips dod iespēju sabiedrībai kontrolēt tiesnešu darbību. Tiesa notiek it kā zem stikla kupola, visas tautas acu priekšā. Tamdēļ publiskums spiež tiesnešus vienmēr uzmanīties, un no šā viedokļa tam arī attiecībā uz tiesnešiem ir audzinoša nozīme.

2) Publiskums piešķir tiesai atklātu, gaišu raksturu. Izžūd aizdomas, kas neizbēgami saistītas ar katru slepenu procesu.

3) Publiskums atstāj audzinošu un labu iespaidu uz prāvnīkiem, kas atturas no ļaunprātīgām prasībām, no apzināti nepatiesiem paskaidrojumiem un veltīgas sūdzēšanās. Tas atstāj labvēlīgu iespaidu arī uz visām personām, kas ņem kādu daļu procesā, uz lieciniekiem, lietpratējiem, advokātiem, pamudinot tos apzinīgi izpildīt savus pienākumus.

4) Publiskums juridiski audzinā un attīsta sabiedrību, kuŗa praksē iepazīstas ar spēkā esošām tiesībām.

5) Publiskums sekmē tiesību zinātnes attīstību. Pateicoties plašai iespējai iepazīties ar tiesas spriedumiem, kuŗus publicē atevišķos krājumos, kā arī iespējai izlietot tiesas praksi atveišķiem pētījumiem, — teorija tuvinājas praksei. No otras puses, publiskums dod iespēju zinātnēi kritiski apskatīt zināmu jautājumu atrisinājumus praksē un iespaidot tādu atrisinājumu atcelšanu, kuŗi nav attaisnojami ar likumu.

Pretēji publiskumam, kancelejas noslēpumainība noslēdz tiesnešus un puses no sabiedrības; attīstas piekukuļošana, tiesnešu un liecinieku uzpirkšana, rodas lietu vilcināšana, ne taisni spriedumi.

Plašs publiskums (Volksöffentlichkeit) attiecās gan tikai uz tiesas sēdēm, bet ne uz kanceleju. Nepiederošas personas netiek ielaistas kancelējā apskatīt svešas lietas.

Publiskuma princips ir noteikts arī mūsu likumā [sk. T. iek. lik. 93. (152.), 94. (153.) p. un C. pr. nol. 424. (324.) p.]. Izņēmumi paredzēti C. pr. n. 425. (325.), 426. (325¹), 427. (326.) un 1461. (1345⁷) pantā. Ievērojot to, ka atklātība ieviesta valsts un tiesu pareizas funkcionēšanas interesēs, tad saprotams, ka pusu lūgums vien ne vienmēr uzskatāms par pietiekošu pamatu durvju slēgšanai; tiesai pašai jāpārlicinās, vai durvju slēgšanai ir ievēribu pelnoši iemesli [427. (326.) p.]. Ja tiesa nolēmj noturēt sēdi aiz slēgtām durvīm, tad rikojumu par to tiesas priekšsēdētājs pasludina atklāti, pie kam rikojums ierakstāms protokolā [425. (325.) p.]. Jāatzīmē tomēr, ka spriedumi lietās, kas iztiesātas aiz slēgtām durvīm, pasludināmi publiski [S02. (700). p.].

Publiskums ierobežots, kad tiesnesis vienpusīgi izdara atsevišķas procesuālas darbības [479. (390.), 524. (436.) p.].

§ 58. Jautājums par procesa ātrumu.

Procesa ātrumam ir ļoti liela nozīme: a) procesā, kas ilgi velkas, grūtāki konstatēt faktiskos apstākļus; b) jo ātrāki lieta nobeidzas, jo vērtīgāka ir tiesas palīdzība („bis dat — qui cito dat“); c) no valsts saimnieciskā viedokļa ir svarīgi pēc iespējas ātrāki likvidēt nenoteiktību strīdus tiesībās, jo strīdus mantas valdītājs vai turētājs reti kad par to rūpējas kā bonus pater familijas; d) jo ilgāks process, jo dārgāk tas izmaksā, izputinot puses, un bieži vien nedod iespēju pat viņu nējušai pusei izmantot rezultātus.

Lai sasniegtu iespējamo ātrumu procesā, izlietoti dažādi līdzekļi, proti:

1) Noteicot uz priekšu katrai lietai procesuālu noilgumu (Prozessverjährung, процессуальная давность). No šiem procesuālā noilguma termiņiem zināmi: a) legitima judicia — Romā 1½ gads, kuŗā laikā lietai vajadzēja būt izšķirtai; b) judicia, quae imperio continentur — dienesta laiks tam maģistrātam (pretoram), kas bija devis formulu lietas izšķiršanai.

Krievijā pirmsreformas tiesās t. s. „mutiskām tiesām“ (словесные суды) atsevišķās pilsētas daļās katra lieta bija jānobeidz trīs dienu laikā.

2) Ievēdot tā saucamo eventuālo principu kانونiskā un vecā vācu procesā. Šis līdzeklis ir iespējams, ja tiesā ir pārsvarā rakstiskuma princips. Mutiskuma principam pastāvot, šis līdzeklis ir pilnīgi neiespējams. Šī „Eventualmaxime“ („in hunc eventum“) nozīmēja to, ka noteiktā laikā vajadzēja uzdot visus uz konkrēto lietu attiecošos iebildumus, noraidījumus un pierādījumus.¹⁾

3) Piešķirot tiesai diskrētu varu (tiesas suverenitāte) noraidīt jaunus pierādījumus, ja tiesa atrod, ka puses tiši ar to cenšas lietu novilcināt. Šāda līdzekļa negatīvās puses ir tās, ka rodas iespēja izveidoties zināmai tiesas patvaļai un tiesa operē ar nepilnīgiem materiāliem. Tāpēc lietderīgāki uzlikt pusēm sodus, ja viņas neiesniedz laikā jaunus pierādījumus (Vācijas ZPO. 95. p. un Austrijas ZPO. 45. p.). Pēc austriešu lik. 172. un ungāru 222. panta sodu par laikā neiesniegtiem pierādījumiem var uzlikt arī advokātiem. Noteikums par tiesību noraidīt ar nokavējumu iesniegtus jaunus pierādījumus galvenā kārtā pieņemts Francijā un Anglijā, bet daļai Vācijā (279.), Austrijā (179. p.) un Ungarijā.

4) Noteicot termiņus un prekluzīvas procesuālas stadijas.²⁾

5) Revidējot tiesas un saucot tiesnešus pie disciplināras atbildības par lietas gausu virzīšanu un iztiesāšanu.

Pie mums arī vērojama procesa gausība, lai gan tā daļai izskaidrojama ar to, ka tiesas pārāk apkrautas lietām un ka tiesu personāls ir nepietiekošs.

Procesa paātrināšanai vēl Krievijas valdības laikā izlietoja sekošus līdzekļus, kas arī tagad spēkā ar dažiem pārgrozījumiem vai papildinājumiem:

¹⁾ Austriešu jaunākā procesā eventuālā maksima pastāv daļai iekš tam, ka visas tiesiskās darbības (līdzekļi — Rechtsbehelte), kuŗām ir viens un tas pats mērķis (prasījumi, iebildumi, norādījumi, noliegšana, apgalvojumi, pierādījumi un zināmu pierādījumu noraidīšana), ceļamas priekšā vienā un tai pašā rakstiskā aktā — paskaidrojumā, lai gadījumā, ja viens no šiem tiesiskiem līdzekļiem (Rechtsbehelte) nedotu vēlamo rezultātu, — varētu ņemt vērā otru tiesisku līdzekli, kas ar to konkurē. Pretējā gadījumā šis tiesiskais līdzeklis būtu pavisam izslēgts (skat. Austr. ZPO. 76., 144., 226., 229., 467., 483., 513. pantus).

Pirmajā instancē vēl ir atļauts papildam iesniegt savā laikā neiesniegtus tiesiskus līdzekļus — pierādījumus, pie kam jāsamaksā pretējai pusei izdevumi (skat. Austrijas Z. P. O. 44., 258., 399. p. p.).

Otrajā instancē jaunus prasījumus un pamatojumus iespējams uzdot tikai tad, ja pretējā puse, kaut klusu ciešot, tam piekrit (Austrijas 483. p.). Revīzijas instancē nekāds papildinājums nepielaiž (Austr. Z. P. O. 509. p.).

²⁾ Skat. Vācijas ZPO. 217., 235., 339., 499. un 604. p. un Austrijas ZPO. 240., 254., 263., 279. un 398. p.

1) Tiesas priekšsēdētājam piešķīra tiesību nolikt lietu iztiesāšanai neatkarīgi no pusu lūguma (Senāta apv. sapulces spried. 1911. g. № 12.). Šis noteikums uzskatāms par spēkā esošu arī tagad. Pati apellācijas un kasācijas sūdzību virzīšana nodota apgabaltiesu un Tiesu palātas priekšsēdētāju vienpersonīgā varā [C. pr. n. 866. (755.), 867. (756.), 915. (801.) p.].

2) 1914. gadā ievada no Vācijas un Austrijas procesa pārtapinātos 330¹., 331¹. un 776¹. pantus, kuŗi uzlika pusēm par pienākumu laikā iesniegt tiesai pierādījumus, piedraudot pretējā gadījumā ar soda naudas uzlikšanu pretējai pusei par labu.

1930. gada noveles piešķīra tiesai tiesību uzlikt naudas sodu par pierādījumu laikā neiesniegšanu pilnīgi neatkarīgi no otras puses lūguma; soda nauda nāk valstij par labu [C. pr. n. 434. (331¹.), 889. (776¹.) p.].

3) Par katru lietas vilcināšanu var iesniegt sūdzību [C. pr. n. 261. (166.) un 897. (784.) p.], pie kam šī sūdzība jāiesniedz tieši tai instancei, kuŗai viņa adresēta [263. (168.) un 897. (784.) p.].

4) 1930. g. novele saīsinājusi dažus terminus [sal. C. pr. n. 239. (161¹¹.), 414. (309¹.), 1173. (1027.), 1237. (1095.), 1365. (1892.), 1694. (2061.) p.].

5) Procesā pārtināšanas labā miertiesnešiem piešķirta tiesība taisīt aizmugurisku spriedumu bez pierādījumu pārbaudīšanas no tiesnešu puses, ja pavēste par uzaicināšanu ierasties tiesā izsniegta atbildētājam personīgi [C. pr. n. 202. (146.) p.].

6) Tajā pašā nolūkā tiesai, kuŗas lēmums pārsūdzēts, ir dota iespēja pa šai izlabot savu nolēmumu, ja viņa atzīst to par kļūdainu [C. pr. n. 263¹., 904. (790¹.) p.]; šis noteikums pastāv arī Vācijas (571. p.) un Austrijas (430. p.) procesā.

7) Mūsu procesā ievesti Vācijas (319., 320. p.) un Austrijas (420., 422. p.) procesa noteikumi, piešķirot tiesai tiesību izlabot spriedumā pielaištās pārrakstīšanās un pārskatīšanās kļūdas [C. pr. n. 1014. (891.), 1015. (891¹.)—1017. (891².) p.].

8) Beidzot procesa pārtināšanas nolūkā tiesai piešķīra tiesību nekavējoties taisīt daļas spriedumu attiecībā uz to prasības daļu, kas nerada strīdu [C. pr. n. 181¹. un 795. (693¹.) p.].¹⁾

¹⁾ Šajā ziņā ir interesants Igaunijā 1931. g. 27. martā pieņemtais „likums par atsevišķa tiesneša darbības paplašināšanu civiltiesās“, kuŗa nolūks pārtināt procesu. Šā likuma noteikumi ietverti turpmāk minētos Igaunijas Civilproc. likumu 348.--351. pantos.

348. Bez likumā norādītiem gadījumiem tiesa var procesa pārtināšanas interesēs uzdot tiesas loceklim pieņemt visus lietā nepieciešamos pierādījumus (366.—565. p.) un pieprasīt no pusēm rakstiskus paskaidrojumus (335¹. p.) saskaņā ar šo likumu noteikumiem.

III. NODALĪJUMS.

Puses.¹⁾

§ 59. Vispārīgi aizrādījumi.

Civilprocess ir juridiskas attiecības, kas nodibinās starp tiesu un prāvniekiem. Tiesas spriedums vienmēr vērsts pret vienu no prāvniekiem par labu otram. Tādā kārtā procesa subjekts no vienas puses ir tiesa, bet no otras — prāvnieki. Prāvnieki vienmēr ir divi un pie tam ar pretējām interesēm: viens, kas meklē tiesas palīdzību, ir prasītājs, — aktīvais, uzbrūkošais prāvnieks (истецъ, actor, demandeur, Kläger); otrs, kas atbild tiesas priekšā, ir atbildētājs, pasīvais prāvnieks (отвѣтчикъ, reus, defendeur, Beklagter), kas aizsargājas pret prasītāju. Abus sauc gan par pusēm (стороны, partes, parties, Parteien), gan par prāvniekiem (тяжущиеся, litigantes, plaideurs, Streittheile). Par pusi procesā ir tikai tas, kas uzstājas tanī kā prasītājs vai atbildētājs. Dažos gadījumos (izpildīšanas prasības — Vollstreckungsklagen), prasītājs ir persona, kurai pieder tiesības, bet atbildētājs — persona, kas šīs tiesības noliedz, aizskar. Turpretim citos gadījumos (atzīšanas prasībās — Feststellungsklagen) prasītājs ir persona, kas noliedz kādas atbildētāja tiesības, bet atbildētājs — persona, kas atzīst šīs tiesības par savām. Izšķiroša no-

Tiesas loceklis, ievērojot 500¹.—500². p. noteikumus, var uzlikt iepriekšējā nodaļā norādīto uzdevumu izpildīšanu vietējam miertiesnesim.

349. 598.—600. pantos norādītās tiesas priekšsēdētāja tiesības attiecībā uz prasību nodrošināšanu pieder arī tiesas loceklim, kuram uzlikti iepriekšējā (348.) pantā norādītie uzdevumi; līdzīgā kārtā šādam tiesnesim ir tiesība nolemt apturēt lietas iztiesāšanu 681. pantā norādītos gadījumos.

350. Izpildot iepriekšējos (348. un 349.) pantos norādītos uzdevumus, tiesnesim:

- 1) vajadzības gadījumā jāauzicina lietas noskaidrošanai puses un jāuzklausa viņu paskaidrojumi;
- 2) jāsaģatavo lieta pēc iespējas tiktāl, lai tiesa varētu taisīt lietā spriedumu vienā sēdē.

351. Gadījumos, kuriem nav paredzēts cits termiņš, sūdzības par tiesas locekļa vai viņa uzdevumu izpildošā miertiesneša rīcību iesniedzamas caur viņiem miertiesnešu sapulcei blakus sūdzību kārtībā septiņu dienu laikā no tās dienas, kad izdarīta pārsūdzamā darbība. Miertiesnesis iesniedz sūdzību miertiesnešu sapulcei caur attiecīgo tiesas locekli.

Tiesas loceklis stāda priekšā visas par viņa rīcību iesniegtās sūdzības tiesai pēc tam, kad viņš galīgi izpildījis visus viņam uzliktos uzdevumus. Bet ja viņš atrod, ka lietas interesēs sūdzība izšķirama nekavējoties, tad nekavējoties arī nosūta to miertiesnešu sapulcei.

¹⁾ Малышевъ, I, 181. un turpm. l. p.: Энгельманъ, 132. un turpm. lap. p.: Васковскій, Курскъ I, 572. un turpm. lap. p.

zīme tomēr ir tam, lai persona uzstātos procesā kā prasītājs vai arī būtu norādīta kā atbildētājs.¹⁾

Process ir cīņa, sacīkste, strīds, bet cīņa ir iespējama tikai starp divi pusēm. Bez tam process vienmēr ir vērsts pret noteiktu personu, domājamo tiesībpārkāpēju, kuram dodama iespēja aizstāvēties, aizsargāties pret šo prasību, ja viņš atrod, ka tā ir nepamatota. Tamdēļ tur, kur faktiski ir tikai viena puse, mākslīgi jārada otra — prokurora personā, kurš var uzņemties gan prasītāja, gan arī atbildētāja lomu, piemēram, prasībās laulības lietās [C. pr. n. 1435. (1343.), 1447. p.]. Divu pusu nepieciešamības dēļ visur senlaiku procesā tiesa bija spiesta spert dažādus soļus, lai nodrošinātu atbildētāja ierašanos tiesā: no viņa pieprasīja galvniekus, viņam uzlika „manus injectio“, viņu pat apcietināja. Mūsu laikos tādi soļi ir lieki, jo tagad pastāv aizmuguriska sprieduma institūts.

Bet arī vairāk par divām pusēm procesā nevar būt. Līdzdalības gadījums ir tikai vairāku personu vai prasību ārēja apvienošana vienā vai otrā pusē [C. pr. n. 20. (15¹.) p.]. Visu valstu likumdošana paredz trešās personas pieaicināšanu vai iestāšanos, bet šī trešā persona vienmēr iestājas vai tiek pieaicināta prasītāja vai atbildētāja pusē, un sastāda ar to vienu pusi. Šīs trešās personas, atšķirībā no galvenām pusēm (Hauptparteien), saucas par palīgiem, līdzdalībniekiem (исособники, Streitgehülphen, Nebenparteien, Theilnehmer;) [C. pr. n. 749. (653.), 763. (663.) p.]. No pirmā acu uzmetiena par izņēmumu no procesa divpusības noteikuma liekas gadījums, kad trešā persona, kas iestājas lietā, pieteic savas patstāvīgas tiesības uz mantu, par kuru jau strīdās divas puses [C. pr. n. 765. (665. p.)], bet patiesība šinī gadījumā mums ir darišana ar divām strīdīgām attiecībām, kas tikai ērtības labā un ātrākas izspriešanas dēļ savienotas kopā: a) starp pirmo prasītāju un atbildētāju un b) starp trešo personu un vienu no pirmatnējām pusēm. Šeit tādā kārtā ir divu strīdīgu attiecību savienojums, lai gan, stingri ņemot, šīs attiecības vajadzētu aplūkot atsevišķi divās patstāvīgās prasībās, kas tikai ērtības labā apvienotas. Tādā kārtā arī šeit katrā tiesas izšķiramā prasības strīdus attiecībā ir tikai divi puses.

¹⁾ Ja aiz klūdas procesā par atbildētāju norādīta tāda persona, kurai nav nekā kopēja ar īstenībā domāto tiesībpārkāpēju, tad tomēr par pusi jāuzskata prasības sūdzībā norādītā persona, kas saņēmusi pavēsti kā atbildētājs. Tādos gadījumos sprieduma izpildīšana pret isto, domāto tiesībpārkāpēju, kurš procesā daļību nav ņēmis un pie tiesas nav aicināts, protams, nav iespējama, jo viņš nav bijis par pusi procesā.

§ 60. Pusu vienlīdzība.

Pusu savstarpējās attiecības izteicas viņu vienlīdzības principā, viņu vienādās tiesībās, neatkarīgi no viņu sabiedriskā stāvokļa, šķiras u. t. t. Šis pusu vienlīdzības princips uzsvērts arī mūsu Civīlprocesa nolikuma vairākos pantos [6. (4.), 25. (17.), 93. (42.), 102. (81.), 431. (330.), 440. (335¹), 443. (338.), 445. (340.), 454. (366.) u. c.]. Ja dažreiz norāda, ka viena puse atrodas izdevīgākā stāvoklī kā otra, piem., ka no prasītāja pēc viņa paša celtās prasības neko nevar piespriest [C. pr. n. 808. (706.) p.] — actor non condemnatur, vai ka prasība ceļama ne pēc prasītāja, bet pēc atbildētāja dzīves vietas (C. pr. n. 309. (203.) p.), vai ka prasītājam jāpierāda sava prasība, un kamēr tas prasību nav pierādījis, atbildētājam nav jāceļ priekšā savi pierādījumi [C. pr. n. 454. (366.) p.], vai arī kā prasītājam procesa sākumā jāmaksā dažādas nodevas [C. pr. n. 970. (848.) p.], bet atbildētājs no tām svabāds, — tad visas šīs šķietamās priekšrocības nebūt neiznīcina vienlīdzības principu, bet izriet no pusu dažādā stāvokļa, no lietas būtības, no mērķa, ko cenšas panākt. Un tomēr atbildētāja stāvoklis liekas izdevīgāks, jo viņš ir puse, kas aizsargājas un nogaida. Procesā aizsargāties ir vieglāk un izdevīgāk kā uzbrukt: a) atbildētājs pagaidām var mierīgi nogaidīt un viņam nav nekas jāpierāda; b) katru kļūdu, katru nepareizību prasības uzbūvē viņš var izmantot savā labā. Atbildētājs var nogaidīt, ko pierādīs prasītājs, un atspēkot viņa pierādījumus. Actore non probante reus absolvitur; šo iemeslu dēļ arī ir nodibinājies uzskats, ka favorabiliores sunt partes rei, quam actoris.

§ 61. Pusu sakrišana vienā personā.

Tā kā pusu intereses ir pretējas,¹⁾ tad abas puses nevar apvienot vienā personā. Tamdēļ nav iespējams process starp aizgādni, kā aizgādājamā pārstāvi, un pašu aizgādībā esošo (sal. Civīllik. 363. p.). Ja tāda interešu sakrišana (confusio) notiktu, tad process jāpārtrauc, piem., ja prasītājs vai atbildētājs nomirst un otra puse izrādās par viņa vienīgo mantinieku

¹⁾ Bet ne vienmēr pusu intereses ir diametrāli un faktiski pretējas. Var būt gadījumi, kad patiesībā tās sakrīt, un tikai pateicoties mākslīgai prasības konstrukcijai tās tiek izceltas par šķietami pretējām. Tāda, piem., bērna prasība pret vecākiem par viņa dzimšanas likumību, vai prasība pēc C. pr. n. 1234. (1092.) p., kur bieži prasītāja un parādnieka (piem. prasītāja — laulātā) intereses sakrīt.

(sal. Civillik. 3565., 2642.—2644. p.)¹⁾ Šinī gadījumā prasītājs vestu cīņu ar sevi pašu, un ja viņš pat prāvu vinnētu, tad patiesībā tomēr nebūtu nekā vinnējis.²⁾

§ 62. Noteikumi par pusu procesuālām spējām.

Lai varētu prasību celt vai uz prasību atbildēt, personai jābūt spējīgai: 1) baudīt procesuālās tiesības un 2) realizēt savas procesuālās tiesības. Tamdēļ pacelas jautājums par procesuālo tiesībspēju un darbībspēju.

I. Par procesuālo tiesībspēju (Parteifähigkeit) sauc spēju būt par pusi (atbildētāju vai prasītāju) procesā, vai, saskaņā ar Civillik. nol. 25. (17.) p., spēju prasīt un aizstāvēt tiesā savas tiesības. Procesuālā tiesībspēja atbilst civilai tiesībspējai, ar ko saprot spēju baudīt un iegūt materiālās tiesības, spēju būt par materiāli-juridiskas attiecības subjektu. Procesuālā tiesībspēja, izrietējama no civilās tiesībspējas, ir spēja baudīt un izlietot procesuālas tiesības. Ja persona ir spējīga baudīt civilās tiesības, tad viņai jābūt spējīgai arī aizstāvēt šās tiesības, t. i. spējīgai būt procesā par vienu no pusēm. Turpretīm, ja personai nav civilās tiesībspējas, tad viņa nevar būt arī par procesa subjektu, pusi. Tamdēļ katra persona var būt par procesa pusi savas civilās tiesībspējas robežās, kas arī izteikts C. pr. n. 25. (17.) pantā. Parteifähig ist, wer rechtsfähig ist (Vācu ZPO. 50. p.).

Fiziska persona ir procesuāli tiesībspējīga, ja viņai ir materiālā tiesībspēja, kas savkārt tiek noteikta pēc nacionālām tiesībām.³⁾ Fiziska persona ir tiesībspējīga no dzimšanas dienas⁴⁾ līdz nāves momentam; tā tad ikkatra fiziska persona ir materiāli un procesuāli tiesībspējīga, kaut arī to atzītu par vājprātīgu vai izšķērdētāju. Tiesībspēja pieder arī embrijam,

¹⁾ Kad mantojuma devējs (kā prasītājs) ir uzsācis prāvu pret vienu no saviem nākošiem mantiniekiem (kā pret atbildētāju), tad pēc mantojuma devēja nāves notikusē prasītāja un atbildētāja sakrišana vienā personā nav par šķērslī pārējiem mantiniekiem turpināt mantojuma atstājēja iesākto prāvu pret vienu līdzmantinieku kā atbildētāju. Ar sakrišanu tikai būs dzēsta tā prasījuma daļa, kuŗa mantošanas ceļā pārgājusi mantiniekam, atbildētājam.

²⁾ Confusio ir institūts, kas pieder pie materiālām tiesībām, bet ne procesa; ja ir klāt abu partu procesuāltiesiskie pārstāvji, tad lieta nav izbeidzama, kaut arī materiāltiesiskā nozīmē būtu pamats atzīt, ka notikusi konfuzija (Sen. spr. 24. X. 1929. g. Olechnas I., Nr. 690).

³⁾ Sk. Conrad Hellwig „System des d. Zivilprocessrechts“, I., 149. lap. p. Citādi jautājumu izšķir Civillik. iev. XXVIII. p., ja atzīst, ka šis pants attiecināms arī uz ārzemniekiem.

⁴⁾ Pareizāk, no ieņemšanas dienas (Civillik. 1695. un 1893. p.).

ja tas piedzims dzīvs. Juridiskas personas bauda mantisku tiesībspēju, bet tām nav tīri personisku un ģimenes tiesībspēju. Par materiāli un tā tad arī procesuāli tiesībnespējīgām būtu atzīstamas vienīgi personas, kurām uz tiesas sprieduma pamata atņemtas visas mantiskās un ģimenes tiesības. Tomēr pēc mūsu likumiem (Sod. lik. 29. p.) absolūti visas tiesības arī ar krimināltiesas spriedumu netiek atņemtas, un tamdēļ pēc mūsu Civilproc. nol. noteikumiem [26. (18.) p.] arī šīs personas, sākot ar tiesas sprieduma pasludināšanu, ir procesuāli tiesībnespējīgas vienīgi attiecībā uz tām materiālām tiesībām, kas viņām atņemtas.¹⁾ Un tamdēļ nav tādu personu, kas materiāli un procesuāli būtu absolūti tiesībnespējīgas. Ja mūsu Civilprocesa nolikums, nosakot 25. (17.) pantā, ka katrs ir spējīgs meklēt un aizstāvēt tiesā savas tiesības, — atzīmē izņēmumus, tad vienīgi tamdēļ, ka tie neatšķir procesuālo tiesībspēju no darbībspējas.

II. Ar darbībspēju (дѣеспособность, Prozessfähigkeit; legitima persona standi in iudicio) jāsaprot spēja patstāvīgi realizēt tiesā savas procesuālās tiesības, un tā izpaužas procesuāli darbībspējīgas personas tiesībās: a) personīgi uzstāties un aizstāvēt tiesā savas tiesības, b) uzticēt šo aizstāvēšanu citām personām pēc savas izvēles. Turpretim personām, kas procesuāli nav darbībspējīgas, nav tiesības: a) personīgi uzstāties tiesā un b) pa lielākai daļai arī izvēlē sev pārstāvjus. Šo personu vietā vienmēr rīkojas viņu likumīgie pārstāvji, ko bieži iecel bez viņu piekrišanas. Personām, kas procesuāli nav darbībspējīgas, vai nu a) pavisam nav procesuālās darbībspējas, vai b) šī spēja tikai ierobežota.

Pie pirmās grupas pieder: 1) juridiskās personas,²⁾ kuras pārstāv to likumīgie organi un pārstāvji [Civillik. 636. un 2918. p. C. pr. n. 33. un 34. (26. un 27.) p.];³⁾ 2) fiziskas

¹⁾ Sod. lik. 29. p., pretēji Civillik. 1696. p., neatņem notiesātam tiesības mantot pēc testamentā, tiesības iegūt nākotnē mantu un tamdēļ arī tam nav pilnīgi atņemtas materiāli civilās tiesības un tā tad arī procesuālā tiesībspēja.

²⁾ Par juridiskas personas tiesību, darbības, rīcības un gribas spēju salīdz. Sen. spr. 1925. g. Nr. 162, Tobiana I.

Prof. A. Loebers: „Juridiskas personas gribas spēja“, Tiesl. Mūn. Vēstn. 1920. g. Nr. 2/3.

³⁾ Jaunākās tiesības līdzās juridiskām personām atšķir arī tādas tiesiski nespējīgas savienības (nicht rechtsfähige Vereine) un personu apvienības (Personenverbände), kā arī mantiskas masas (Vermögensmassen), kuras, nebūdamas par juridiskām personām, procesuālā ziņā tomēr ir tiesībspējīgas (Parteifähig), — sal. Konrad Hellwig, I., 152. lap. p.

personas, kas atrodas pilnīgā aizgādniecībā jeb aizbildniecībā. Šeit pieder: a) nepilngadīgie (Latgalē līdz 17 g. vecumam Latgales civillikumu 213., 220., 221. p.); tomēr laulības lietās nepilngadīgie procesuāli ir darbībspējīgi [sk. C. pr. n. 1440., 1458. (1345^a) p. un lik. par laulību 65. p.]; b) tiesā par vājprātīgiem atzītie [Civillik. 501. p. un C. pr. n. 27. (19.) p.].

Pie otrās grupas — procesuālā darbības spējā aprobežotiem — pieder: a) Latgalē nepilngadīgie no 17 līdz 21 g.; tiem ir tiesība patstāvīgi vest tiesā lietas, kas attiecas uz viņu īpašuma pārvaldīšanu (Latgales civillik. 220. p.; Kriev. Sen. kas. dep-ta spried. 1879. g. Nr. 118, 1878. g. Nr. 122, 1876. g. № 203); b) izšķērdētāji, kas attiecībā uz mantas pārvaldīšanu pielīdzināti vājprātīgiem (Civillik. 509. p.), bet tīri personiskās un ģimenes lietās patur pilnīgu procesuālu darbībspēju; c) personas, kas no tiesas atzītas par maksātnespējīgiem parādniekiem; viņām nav procesuālo darbībspēju attiecībā uz mantu, kas ietilpst konkursa masā [79. (18.) p. piel. pie C. pr. n. 1396. (1899.) p.], ja konkursa valde nav izdevusi tām apliecību, ka atļauj vest prāvu [C. pr. n. 28. (21.) p.]; personīgās un ģimenes lietās, kā arī attiecībā uz konkursa masā neietilpstošo mantu [piem. atlīdzība par pesonīgiem pakalpojumiem vai C. pr. nol. 1120. (973.) p. 1.—6., 10. pkt. paredzētā manta] — viņi patur procesuālo darbībspēju; d) pēc 1931. g. 9. jūnija likuma (Lik. kr. 128.) zināmos gadījumos tiesa, uz attiecīgu lūgumu, var nodibināt peļņas uzņēmumam administrāciju. Šāda uzņēmuma īpašnieka-parādnieka spēja pārvaldīt un rīkoties ar to mantu, kas padota administrācijai, aprobežota, un visas parādnieka lietas tiesā kā arī valsts un pašvaldības iestādēs ved administrācija, t. i. parādnieks kopā ar administrātoru, ja tikai kreditoru sapulce nav noteikusi citādi (lik. 28. p.).¹⁾

Visas pārējās personas uzskatāmas par procesuāli tiesību un darbībspējīgām, neizņemot arī ārzemniekus,²⁾ kas nebauda

¹⁾ Bezvēsts prombūtnē esošās, par mīrušām atzītās personas, gadījumā, ja tās atgriežas no bezvēsts prombūtnes, varētu uzskatīt par aprobežotām procesuālā darbības spējā tajā ziņā, ka tām vispirms jāpanāk tā tiesas lēmuma formāla atcelšana, ar kuru tās atzītas par mīrušām. Bet paši nepieciešamība celt šādu prasību pierāda, ka procesuālā darbībspēja viņām nav atņemta [C. pr. n. 1572. (1955.) p.].

²⁾ Pasaules kara laikā bij. Krievijas Senāts, apvien. sap. spriedumā 1915. g. Nr. 1, paskaidrojais, ka ar Krieviju karujošo valstu pavalstniekiem nav tiesības celt prasības, bet pret viņiem var celt prasības, un tad, lai atbildētu uz šīm prasībām, iecelami aizbildņi, t. i. šiem ārzemniekiem bija atņemta aktīvā procesuālā tiesībspēja un pasīvā procesuālā darbībspēja, bet viņi paturējuši pasīvo tiesībspēju. Šis spriedums radīja personu grupu, kam bija atņemta tiesību aizsardzība, un šinī ziņā tāds paskaidrojums atgādina romiešu — kanonisko tiesību vecos noteikumus

eksterritoriālītātes tiesības [C. pr. n. 331. (224.) un 332. (225.) p.]. Tomēr ārzemnieki, kam Latvijā nepieder nekušamā manta un kas nesastāv Latvijas valsts dienestā, tiesībās uz prasības celšanu dažreiz aprobežoti, jo uz atbildētāja pieprasījumu tiem jāiesniedz nodrošinājums par lietas vešanas izdevumiem un zaudējumiem, kas var celties atbildētājam, ja viņš lietu vinnētu (*cautio judicatum solvi* vai *cautio de impensis*) [Civīlproc. nol. 661. (571.) p. 5. p.kts]. Šis noteikums tagad gandrīz pilnīgi zaudējis spēku uz Hagas 1905. g. konvencijas pamata, kurai 1930. g. 14. martā pievienojusies arī Latvija un kurā *cautio judicatum solvi* atcelts (Lik. kr. 1930. g. 36., 17.—19. panti).

Jautājums par to, vai pusei ir procesuālā tiesību un darbības spēja, t. i., vai viņai ir tiesības uzstāties tiesā, šaubu gadījumā jāierosina pašai tiesai *ex officio* [C. pr. n. 675. (584.) p. 3. p.kts],¹⁾ jo tas ir viens no procesuāli-juridisko attiecību izcelšanās absolūtiem nosacījumiem, lai gan arī atbildētājs, neatkarīgi no tiesas, var aizrādīt uz prasītāja procesuālās darbības spējas trūkumu [C. pr. n. 661. (571.) p. 4. p.kts, 667. (576.) p. 2. p.kts].

No aprādītiem gadījumiem jāatšķir tas gadījums, kad persona, kurai vispār nav atņemtas procesuālās tiesību un darbības spējas, nevar būt par pusi (prasītāju vai atbildētāju) tieši konkrētā prāvā, citiem vārdiem, kad prasītājam nav to tiesību, uz kurām viņš pamato savu prasību (*legitimatō ad causam* — *Sachlegitimation*), kad viņam nav aktīvās leģitimācijas, vai kad prasība celta pret nepienācīgu atbildētāju, kuram nav pasīvās leģitimācijas. Šeit nevis tiesai *ex officio*, bet atbildētājam, kas neatzīst prasītāja aktīvo leģitimāciju vai apstrīd savu pasīvo leģitimāciju, jāceļ pirmā gadījumā iebildums (*exceptio deficientis legitimatōnis ad causam*) [sk. C. pr. n. 680. (589.) p.], bet otrā gadījumā noraidījums [C. pr. n. 661. (571.) p. 3. p.kts].

Atšķirībā no vispārējās procesuālās darbības spējas (*Prozessfähigkeit*), — aktīvā un pasīvā leģitimācija (*Prozessführungsrecht*), t. i. prasītāja tiesība konkrēto prasību celt un

(C. 7., X. de iud. 2., 1), saskaņā ar kurjiem no baznīcas atšķirtas personas varēja būt par atbildētājiem tiesā, bet nevarēja būt par prasītājiem: *excommunicatus in iudicio, nisi tanquam reus, stare non potest*.

¹⁾ Dažreiz prasību ceļ pret personu, kurai vispār nav procesuālo tiesību un darbības spēju, un kura vispār nevar būt par pusi (piem., valsts zemju inspekcija, kura nav ne juridiska persona, ne arī Zemkopības ministrijas procesuālais pārstāvis); šādos gadījumos tiesai ir tiesība *ex officio* ierosināt jautājumu par atbildētājas puses nepareizu norādīšanu [C. pr. n. 6. (4.) un 26. (17.) p.]. Sal. Sen. 1923, g. spr. Nr. 21.

atbildētāja tiesība uz konkrēto prasību atbildēt (necessitas defensionis), pamatojas uz materiālām civiltiesībām un ietilpst materiāli juridiskās attiecības sastāvā, kuŗa saista abas puses. Tamdēļ, pa lielākai daļai, tikai pie lietas caurlūkošanas pēc būtības tiesa var izšķirt jautājumu par aktīvo un pasīvo leģitimāciju, un tieši tamdēļ atbildētājs, ceļot iebildumu (bet ne noraidījumu) par to, ka tiesības, uz kuŗām prasītājs pamato savu prāsību, tam nemaz nepieder, t. i. par tā aktīvās leģitimācijas trūkumu, nevar prasīt, lai šo iebildumu caurlūko iepriekš un atsevišķi no viņa paskaidrojumiem pēc lietas būtības [C. pr. n. 680. (589.) p.]. Tā kā prasītājam, ceļot savu prasību, jāpierāda; ka pati tiesība uz šo prasību viņam pieder (prasības aktīvais pamats), — tad skaidrs, ka legitimatio ad causam. (Prozessführungsrecht), t. i. aktīvās un pasīvās leģitimācijas esamība — jāpierāda prasītājam.

§ 63. Pēcnācība procesā.

Process, kas reiz uzsākts, jānobeidz; bet viņa nobeigšanai var rasties dažādi šķēršļi, un par šādu šķērslī pirmā kārtā var būt pašas puses, ja tās aiz kaut kādiem iemesliem izstājas no lietas. Process ir sacīkste, cīņa, un tamdēļ bez divām pusēm tas nav domājams. Bet puse var nomirt, zaudēt savas tiesības, un tad paceļas jautājums par puses pēcnācību, t. i. par pirmātnējā prasītāja vai atbildētāja atvietošanu ar citu personu.

Tādā pēcnācība (successio, Rechtsnachfolge, преемство въ преемствѣ, translatio iudicii) var būt vispārēja (successio generalis vai universalis), kad visas personas tiesības un pienākumi pāriet uz citu personu pilnos apmēros, kā piemēram successio mortis causa. Šeit no nāves momenta prasītājs vai atbildētājs pilnīgi izstājas no procesa, un viņa vietā stājas cita persona ar visām izstājušās personas tiesībām un pienākumiem.

No otras puses, pēcnācībai var būt speciāls raksturs (successio singularis), kad viena no pusēm nodod savas tiesības citai personai, kas tad arī iestājas lietā cedenta vietā. Prasījumu tiesību un pat prasības tālākdošanas iespējamība paredzēta mūsu materiālos likumos (Civillik. 3461., 3466., 3467.—3470. p. p.; Latgal. civillik. 417., 419., 1392. un 2058. p., Civ. kas. dep. 1898. g. spr. Nr. 20). Mūsu procesa likumi patiesībā paredz tikai successio mortis causa. Puses vai viņas pilnvarnieka nāve aptur procesa gaitu; nevar būt

prāvas, ja nav divu pusu. Šādā gadījumā process tiek apturēts, lai dotu iespēju mantiniekiem stāties izstājušās personas vietā [sk. C. pr. n. 782. (681.) p. 2. pkt.]¹⁾ Process itkā pamirst, nekāda tālāka procesuāla darbība, izņemot prasības nodrošināšanu [C. pr. n. 787. (686.) p.] un vēl nesamaksāto izdevumu (piem. atlīdzība lieciniekiem, ekspertiem) [C. pr. nol. 785. (684.) p.] piedzišana — nav pielaizama; visu termiņu tecešana apstājas. Tādā kārtā vienas puses vai viņas pilnvarnieka nāves gadījumā uz tiesas iniciatīvi ex officio iestājas procesa pārtraukums, kas var būt vairāk vai mazāk ilgstošs, kamēr rodas izstājušās personas mantinieks vai cits tiesībpēcnācējs. Tomēr ja šāds apturējums ilgst vairāk par trim gadiem un šīnī laikā nav ienācis lūgums par procesa atjaunošanu, tad tiesa ar sevišķu lēmumu atzīst prāvu par izbeigtu [C. pr. nol. 790. (689.) p.]. Ja turpretim līdz minētā 3 gadu termiņa notecešanai radīsies izstājušās puses tiesību pēcnācējs, tad apturētais process tiek atjaunots [C. pr. nol. 788. (687.) p.] un turpināts uz agrākā pamata. Visas procesuālas darbības, kas bija izdarītas līdz tam, paliek spēkā. Lai paātrinātu procesa atjaunošanu, puse, kas to grib, var lūgt tiesu iecelt aizbildnību par palikušo mantojuma masu, lai turpinātu uzsākto un apturēto procesu [C. pr. n. 1626. (2009.), 1627. (2010.), 862. (751.), 1092.—1094. (959.—961.) p. p.].

Citādi norisinās procesuālā pēcnācība inter vivos, kad viena no pusēm labprātīgi savu tiesību cesijas ceļā nodod citai personai vai pret savu gribu izstājas no procesa. Šīnī gadījumā process pats par sevi neapstājas, un mūsu procesa likumi vispār nemaz neparedz šādu pēcnācību, kamdēļ, attiecīgiem noteikumiem trūkstot, šis jautājums izšķirams saskaņā ar materiālo tiesību noteikumiem (Civ. kas. dep. spr. 1913. g. Nr. 59).

Romiešu tiesības nepielaida tiesību tālākdošanu vai puses izstāšanos no procesa. Rietumeiropas likumdošanas, kaut gan pielaiž strīdus lietas vai prasījumu tiesību tālākdošanu, bet tomēr nosaka, ka puses izstāšanās no procesa pielaizama ne citādi, kā ar otras puses piekrišanu.²⁾

¹⁾ C. pr. n. 786. (681.) p. paredz procesa pārtraukšanu ne tikai nāves, bet arī vājprātības un izšķērdības gadījumos. Tomēr šie gadījumi noteikti jāatšķir, jo pēdējos divos gadījumos būs nevis prāvas pārņemšana (translatio iudicii), bet nepieciešama puses pārstāvība. Procesuālo darbības spēju zaudējušā vājprātīgā vai izšķērdīgā vietā lietā iestājas viņa likumīgais pārstāvis. Citādi — Engelmans, Kriev. civ. procesa kurss — 148.—149. lap. p.

²⁾ Sk. vācu ZPO. 265. p., kas skan: „Die Rechtshängigkeit schliesst das Recht der einen oder der anderen Partei nicht aus die in Streit be-

1. Mūsu materiālie likumi paredz prasījumu tiesību tālākdošanas iespējamību plašos apmēros, izņemot tīri personiskas tiesības (Civillik 3467.—3469. p.; salīdz arī Latgal. civillikumu 417., 419., 776., 1392. un 2058. p. un Senāta 1875. g. spr. Nr. 405, 1876. g. Nr. 100, 1880. g. Nr. 49, 1911. g. Nr. 55). Pielaižama arī prasības nodošana vai cesija, pie kam likums (Civillik. 3470. p.) īpaši atzīmē, ka pie prasības tālākdošanas skaitās par cedētām vienīgi pašas prasījuma tiesības, kas sastāda prasības priekšmetu, bet ne tās līgumiskās attiecības,¹⁾ no kurām prasības cēlušās.²⁾

Tomēr prasījuma tiesību cesija uzsākta procesa gadījumā pati par sevi vēl nenozīmē kreditora-prasītāja izstāšanos no procesa, jo, saskaņā ar Civillikumu 3474. p., agrākais kreditors, neraugoties uz cesiju, turpina skaitīties par tādu līdz tam laikam, kamēr cesionārs necels prasību pret parādnieku, t. i. kamēr cesionārs neiestāsies procesā.³⁾ Likums (Civillik. 3479. p.), paredzot, ka tiesību cesija nedrīkst pasliktināt parādnieka stāvokli, un ka cesionāram nav tiesības izlietot savas personīgās privilēģijas attiecībā uz parādnieku, — reizē ar to piešķir parādniekam procesā tiesību celt pret cesionāru ne tikai visus noraidījumus un iebildumus, kas viņam ir pret cesionāru, bet arī tos noraidījumus, iebildumus un pat pretprasījumus, kas viņam bija pret cedentu tajā brīdī, kad viņš dabūja zināt par cesiju (Civillik. 3480. p.).

fangene Sache zu veräußern oder den geltend gemachten Anspruch abzutreten. Die Veräußerung oder Abtretung hat auf den Prozess keinen Einfluss. Der Rechtsnachfolger ist nicht berechtigt ohne Zustimmung des Gegners den Process als Hauptpartei an Stelle des Rechtsvorgängers zu übernehmen, oder eine Hauptintervention zu erheben....“

Skat. arī Austrijas ZPO. 234. p., kur ir spēkā tas pats noteikums.

¹⁾ Līguma attiecības sastāv no tiesībām, kurām atbilst zināmi pienākumi, bet pienākumus cēdēt nevar.

²⁾ Pēc Gordona uzskata (Kommentāri), prasības cesija nerada cesionāra atbildību pēc atbildētāja pretprasības, un cesionārs atbildīgs vienīgi tajā pretprasības daļā, kas sakrīt ar iebildumu par ieskaitu.

³⁾ Prasības pamats un pareizība pēc būtības apspriežami pēc apstākļiem un juridiskām attiecībām, kuŗas pastāvēja starp partiem prasības iesniegšanas laikā. Prasītājs nav spiests, atsavinot prasības priekšmetu, līdz ar to cedēt arī pašu prasību, taismī otrādi, pēc kontrahentu starpā pastāvošām norunām būtu pilnīgi pielaižams, ka prasītājs, piem., lai izvairītos no atbildības pret savu kontrahentu, — apņēmies savā vārdā vēl turpināt iesākto prasības lietu. Starp prasības priekšmeta kontrahentiem nodibinājušās materiāli-juridiskās attiecības pašas par sevi nevar iespaidot procesuāli tiesisko jautājumu par prasības likteni kā tādu. Bez šaubām, mājas ieguvējam būtu bijusi tiesība iestāties procesā kā blakusintervenientam prasītāja pusē; bet arī tad pats, prasītāja pusē, tomēr būtu iepriekšējais prasītājs, ar kuŗu, kā isto partu, tikai varētu reķināties tiesa un atbildētājs (Sen. spr. 28. I. 1926. g., Bitermanā I., Nr. 14).

Tādā kārtā atbildētāja procesuālais stāvoklis ar cesiju patiesībā uzlabojas, jo jaunā prasītāja-cesionāra personā viņš sastop tādu pretinieku, kas savas personiskās attiecības pret viņu nevar izlietot, bet atbildētājs var izlietot ne tikai savus personiskos norādījumus pret cesionāru, bet arī norādījumus, kas bija pret agrāko prasītāju-cedentu. Bez tam viņš var pat pieteikt prasītājam-cesionāram ieskaitīšanai tos savus pretpasījumus, kas viņam bija pret cedentu cesijas laikā (Civillik. 3480. p.).

Pie tādiem apstākļiem atbildētājam nav pamata celt iebildumus pret iepriekšējā prasītāja-cedenta atvietošanu ar cesionāru.¹⁾ Ja atbildētājs dabū zināt, ka prasītājs cedējis savas tiesības, uz kuŗām prasība pamatota, trešai personai, tad viņš zināmos gadījumos var pieaicināt lietā cesionāru kā trešo personu [C. pr. nol. 749 (653.) un 751. (655.) p. p.], bet viņš nevar pieprasīt lai prasītājs izstājas no lietas līdz tās caurlūkošanai pēc būtības [sk. C. pr. nol. 680. (589.) p.]. Saskaņā ar Krievijas Senāta paskaidrojumiem (1911. g. Nr. 55) prasība uzskatāma par prasītāja kustamās mantas daļu (Latgal. civillikumu 417. un 419. p. p.), ar kuŗu viņš var brīvi rīkoties, neatkarīgi no atbildētāja gribas. Paziņojums tiesai iesniegtā lūgumrakstā, kuŗu parakstījušas abas cesijā daļību nemošas puses, vai viņu noslēgtais cesijas akts ir pilnīgi pietiekošs, lai uzskatītu tiesību uz prasību par pārgājušu no cedenta uz cesionāru (Sen. spr. 1878. g. Nr. 256, 1880. g. Nr. 262); atbildētāja piekrišana cesijai nav vajadzīga (Sen. spr. 1878. g. Nr. 256, 1896. g. Nr. 2, 1880. g. Nr. 49.²⁾).

2. Otrs prasītāja izstāšanās gadījums no procesa iespējams tad, kad tiesības, uz kuŗām prasītājs pamato savu prasību, viņam atņem pretēji viņa gribai. Piem., prasītājs-namīpašnieks ceļ prasību pret īrnieku, lūdzot atzīt īres līgumu par atceltu un īrnieku izlikt, bet procesa laikā namu pārdod publiskā izsolē. Šini gadījumā prasītāja prasība sprieduma taisīšanas laikā būs palikusi bez priekšmeta; prasītājam vairs nebūs tiesiskas intereses un uz vispārēja principa pamata — „pas d'interêt, pas d'action“ — atbildētājam tiesība prasīt lietas iz-

¹⁾ Tomēr iespējami gadījumi, kad prasītājs, apzinādamies, ka var pazaudēt lietu un vēlēdamies izvairīties no tiesas un lietas vešanas izdevumu piespriešanas no viņa, nodod savu, bez cerības esošo prasību citai personai, kas faktiski ir maksātnespējīga un nekā nezaudē no prasības tiesību nodošanas viņai. Tādos gadījumos, liekas, atbildētājs varētu protestēt pret prasītāja izstāšanos no procesa. Tāpat Engelmans, 1. c. lp. 150.

²⁾ Sal. arī проф. Гордонъ, Уставъ Гражд. Суд. 1917. г. 4. п. § 7.

beigšanu aiz tā iemesla, ka prasītāja prasība palikusi bez priekšmeta.¹⁾

3. Jautājumā par atbildētāja izstāšanos no procesa iespējami divi gadījumi.

a) Atbildētājs cedē savas juridiskās attiecības pret prasītāju citai personai. Tā kā likums pieļauj tikai prasījumu tiesību, bet ne pienākumu tālākdošanu (sal. Civillik. 3470. p.), kurpretim pret atbildētāju vērstas prasības mērķis ir piespiest atbildētāju izpildīt savus pienākumus, — tad prasītājam ir tiesība nepieļaut atbildētāja izstāšanos no procesa. Ja prasība ir lietiska, tad prasītājs, lai nepieļautu atbildētāju atsavināt procesa objektu, var lūgt nodrošināt prasību, uzliekot arestu uz lietu [C. pr. nol. 709. (609.) p.]. Bet ja lieta izrādītos par atsavinātu procesa laikā, tad prasītājs, dabūjis to zināt, var grozīt prasībā lūguma punktu, lūdzot meklējamās lietas vietā tās vērtību (Pretium succedit in locum rei) [C. pr. nol. 436. (333.) p., arī 1352. (1213.) p. un Civillik. 914. p.]. Tomēr ja tā persona, kurai atbildētājs cedējis lietu vai savas tiesības, iestājas lietā atbildētāja vietā, tad no prasītāja atkarības neizlaist atbildētāju no procesa vai arī atzīt atbildētāja vietā iestājušos cesionāru par atbildētāju šajā lietā.

b) Ja lieta, kuŗu prasītājs meklē prasības ceļā, — pret atbildētāja gribu, t. i. piespiedu kārtā izņemta no atbildētāja valdīšanas, tad arī šinī gadījumā prasītājam ir tiesība lietas vietā prasīt viņas vērtību pēc noteikuma „pretium succedit in locum rei“.

¹⁾ Šajā jautājumā Latvijas Senāts vienā un tajā pašā lietā paskaidrojis sekošo: Kaut arī civilprasība apspriežama uz to attiecību pamata, kādas bijušas iesūdzības laikā, — tomēr tiesa nevar iet tam apstāklim gārām, ka prasītājs pa procesu laiku — ekspropriācijas ceļā — zaudējis īpašuma tiesību uz mājām, līdz ar to zaudējot arī rīcības tiesību par viņām un tai skaitā arī tiesības prasīt atbildētāja izlikšanu no minētām mājām sprieduma taisīšanas laikā.

Tam apstāklim, ka pēc prasības celšanas taisni atkritis prasības faktiskais pamats un priekšnoteikums, un pie tam bez atbildētāja rīcības, uz kuŗu prasītājs dibinājis savu prasību, un ka šis apstāklis varētu iespaidot šīs konkrētās lietas — procesuālo gaitu — šim procesuālam jautājumam ir izšķiroša nozīme (Sen. spr. 28. II. 1923. g., Firkša I., Nr. 46).

Prasība atraidāma, ja viņa nav pamatota, vai nu tai ziņā, ka trūkst juridiska pamata, vai, ka prasības pamatā liktie apstākļi nav pierādīti, pie kam šo juridisko vai faktisko pamatu esamību jāattiecina uz prasības iesniegšanas momentu.

Tas apstāklis, ka pa procesa laiku prasītājs zaudējis īpašuma tiesības uz nomas priekšmetu, — nevarēja atņemt viņam tiesību vismaz reālizēt savas tiesības un prasīt atbildētāja, kā līdzšinējā lietotāja, izlikšanu.

Kādā kārtībā, un vai vispār spriedumu par atbildētāja izlikšanu būtu iespējams izpildīt, tas nav no svara. (Sen. spr. 1913. g. Nr. 71; 27. II. 1924. g., Firkša I., Nr. 51).

4. Iespējams tomēr gadījums, kad atbildētājs var izstāties no procesa, atvietojojot sevi ar citu personu. Tas ir gadījumā (*nominatio auctoris*), kad prasītājs ceļ pret viņa lietas turētāju (Civīlilk. 897. un 3783. p. p.) prasību īpašuma tiesību dēļ uz šo lietu. Tā kā šeit atbildētājam kā lietas vienkāršam turētājam, no vienas puses, grūti aizsargāties pret vindikācijas prasību, bet, no otras puses, viņam nav arī sevišķas intereses aizstāvēt lietu, kas atrodas pie viņa tikai pagaidām, — tad viņš var atteikties atbildēt uz prasību pēc būšanas, norādot, ka viņš alienu *nomine possidens*, valda par šo lietu citas personas vārdā, un pieaicināt šo pēdējo personu. Ja šī persona ieradīsies un apstiprinās atbildētāja paskaidrojumus, tad pēdējais var izstāties no procesa, atvietojojot sevi ar šo ieradušos trešo personu, kas arī paliek, pat pret prasītāja gribu, par atbildētāju. Bet ja šī trešā persona neierodas vai ierodoties apstrīd atbildētāja — lietas turētāja apgalvojumu, tad pēdējam, paliekot atbildētāja lomā, ir tiesība atzīt prasību un apmierināt prasītāju, atsvabinoties no atbildības pieaicinātās trešās personas priekšā, no kuŗas viņš atvasinājis savas tiesības uz lietu [C. pr. n. 758.—761. (1836.—1839.) p.]. Šis institūts (*nominatio auctoris*) agrāk nebija pazīstams Latgalē, bet tagad ar 1931. g. noveli attiecināts arī uz Latgali (Lik. kr. 1931. g. 131).

Tuvu aprakstītiem procesuālās pēcnācības gadījumiem stāv gadījumi, kad viena no pusēm procesa laikā zaudē darbības spēju, kad izrādās, ka tiesa atzinusi kādu no pusēm par garā slimu, izšķērdētāju vai maksātnespējīgu parādnieku. Šādā gadījumā tāda puse izstājas no procesa fiziski, bet ne juridiski. Lietas gaita, tāpat kā nāves gadījumā, tiek apturēta [C. pr. nol. 782. (681.) p. 2. pkt.] līdz tam laikam, kamēr pusei rodas likumīgs pārstāvis,¹⁾ aizgādnis, zvērināts aizgādnis vai konkursa valde [C. pr. nol. 19. (27.), 21. (28.) p.].

§ 64. Pusu pārstāvība procesā.

I. Pusu pēcnācības (*successio*) gadījumā pirmātnējās puses izstājas no procesa un viņu vietā stājas citas personas; pie pārstāvības turpretim puse neizstājas, bet viņu tikai atvieto cita persona, kas pašas puses vietā izdara zināmas procesuālās darbības, kuŗu juridiskās sekas gulstas uz pašu pusi. Pēc vispārējā principa puses var pašas prasīt un

¹⁾ Kā jau iepriekš aprādīts, šeit istas procesuālās pēcnācības nav, jo garā slima aizgādnis, izšķērdētāja mantas aizgādnis vai zvērināts aizgādnis (konkursa valde) atvieto izstājušos personu, nebūdam šīs personas tiesību pēcnācējs, bet tikai viņa pārstāvis.

atbildēt tiesā, ja tikai viņas ir tiesīb- un darbībspējīgas [C. pr. n. 24. (16.), 25. (17.) p.].

Ple mums pārstāvība nav obligātoriska, kā tas ir Rietum- eiropā, kur pastāv Anwaltszwang. Bet dažreiz likums prasa tādu pārstāvību, t. i. prāvnieka atvietošanu ar pārstāvi.

Pārstāvība ir tāda juridiska attiecība starp prāvnieku un trešo personu (pilnvarnieku, pārstāvi), kurai pastāvot šī trešā persona reālīzē prāvniekam piederošās tiesības, bet viņas darbības juridiskās sekas gulstas uz pašu prāvnieku (Civillik. 3110. p.). Pārstāvība tiesā var būt:

1) obligātoriska jeb likumiska, kas pamatota uz likumu un tiek nodibināta bez pārstāvamās personas gribas.

2) labprātīga jeb līgumiska, kas pamatota uz pārstāvja vienošanos ar pārstāvamo, kuram nav atņemta tiesība arī pašam vest lietu.

II. Mūsu procesa nolikums, kā arī civillikumī paredz **likumiskas pārstāvības** nodibināšanu:

1) **fiziskām personām**, kurām nav procesuālas darbīspējas. Par tādām personām uzskatāmi:

a) nepilngadīgie, kurus pārstāv viņu vecāki un aizbildņi, bet Latgalē arī aizgādņi [C. pr. nol. 27. (19.) p., Civillik. 2918. p. un Latgales civillikumu 219. un 220. p.];¹⁾

b) garā slimī, kurus pilnīgi pārstāv aizgādņi [Civillik. 501. līdz 503. un C. pr. nol. 27. (19.), 1544. (1924.) p.];

c) izšķērdētāji, kurus mantiskās lietās pārstāv viņu aizgādņi [Civillik. 509. p. un C. pr. nol. 27. (19.), 1554. (1935.) p.];

d) promesošie vai bezvēsts promesošie, kuru mantiskās intereses pārstāv negotiorum gestor (Civillik. 516., 4423., 4444. p. p.), vai aizgādņi [Civillik. 517., 518. p. p., C. pr. n. 1559. (1940.), 1560. (1941.), 1565. (1947.) p., Latgal. civillikumu 1243. p.]²⁾, vai promesošā interešu aizstāvis [C. pr. n. 1102. (967¹.) un sek. p.];

e) ārzemnieki, kuru mantiskās intereses zināmos (piem. nāves jeb gara slimības) gadījumos var pārstāvēt, saskaņā ar konvenciju, konsuls (sk. arī konsulāro reglamentu — Lik. kr.

¹⁾ Rietumlatvijā uz materiālo likumu pamata [Civillik., 8., 11., 42. un 82. p. un C. pr. n. 25. (17.) p. piez.] vīrs var bez sevišķas sievas pilnvaras aizstāvēt viņas intereses un tiesības, bet Vidzemes pilsētās viņš ir visas kopējās mantas masas vienīgais pārvaldnieks. Tomēr sievai arī nav atņemtas tiesības patstāvīgi uzstāties tiesā visās lietās, kas aizskauj viņas intereses. Sk. piez. pie Civillik. 8. p. manas komentāros.

²⁾ Sk. X. sēj. 1243. p. 1929. g. lik. redakcija: Bezwēsts promesošās personas mantai iecelama aizgādņība, kura pārvalda mantu un rīkojas saskaņā ar noteikumiem par nepilngadīgo mantas aizgādņību (Lik. kr. 1929. g. 83).

1925. g. 17.; 102.; 103. p., pēc kuriem Latvijas konsuls ir leģitims aizbildnis un aizgādnis Latvijas pavalstnieku bāriņiem un ārzemēs esošiem garā vājiem; konsula pienākumos ir arī mantojuma apsardzība ārzemēs; sal. Kr. sen. 1883. g. spr. № 1).

f) ja prasītāja vai atbildētāja vispār nemaz nav, tad atsevišķos gadījumos viņu tiesības var izlietot un pienākumus var izpildīt prokurātūras amatpersonas [sk. C. pr. n. 1435. (1343.), 1466. (1346.), 1447. p. p. un Lik. kr. 1921. g. 39.; 74. p.].

2) **juridiskām** personām,¹⁾ kuŗas uz likuma pamata pārstāv likumīgie organi un pārstāvji [Civillik. 2918. p.; C. pr. nol. 33. (26.), 34. (27.) un piez. pie 34. (1804.) p.], pie kam:

a) attiecībā uz biedrībām un sabiedrībām, kas ir juridiskas personas, izšķirošā loma jautājumā par pārstāvību ir viņu statūtiem;

b) mantojumu masu, kā juridisku personu, pārstāv (Civillik. 1692., 268. p. p.) testamenta izpildītājs un aizgādnis, bet Latgalē aizbildnis [C. pr. n. 31. (24.), 32. (25.), 1626.—1627. (2009.—2010.), 863. (752.), 1093. (960.) p. p.];²⁾

c) fisku (valsti) un pašvaldības pārstāv sevišķi pilnvarotas amatpersonas vai izraudzīti zvērināti vai privāti advokāti [C. pr. n. 1400. (1285.) p.];³⁾

¹⁾ Par juridiskas personas tiesības, darbības un gribas spēju salīdz. prof. Dr. A. Loebers „Juridiskas personas gribas spēja“, Tiesl. Min. Vēstn. 1920. g. Nr. 2/3 un Sen. spr. 1925. g. Nr. 162.

²⁾ Jautājums par to, vai mantojuma masa Latgalē ir juridiska persona, strīdīgs; saskaņā ar 1889. g. motīviem pie C. pr. n. 1811. panta (Насманя un Nolkena 2. izd. 65. lp.), „въ Имперіи наслѣдство не представляет собою юридическаго лица, могущаго совершать черезъ представителя (попечителя, опекуна) гражданскія дѣйствія“. Turpretim Kriev. senāta kas. depart. veselā rindā spriedumu paskaidrojis, ka mantojuma masas aizbildņiem ir tiesība izdarīt juridiskas darbības; tādām aizbildņiem ir tiesība ierasties tiesā ne tikai kā atbildētājam, bet arī kā prasītājam; viņam ir tiesība mantojuma masas vārdā celt dažādas prasības (1878. g. Nr. 290; 1879. g. Nr. 105; 1880. g. Nr. 206; 1883. g. Nr. 17); viņam ir tiesība izteikt tiesā atzīšanu (1880. g. Nr. 206); viņam ir tiesība atsaivināt parādu prasījumus, kuŗi ietilpst mantojuma masā (1883. g. Nr. 17), un visas tādas darbības ir saistošas mantojuma masai un mantiniekiem. Bez tam Muravjeva komisija 1900. gadā pie jaunā C. pr. n. projekta sastādīšanas (I. sēj. 72. lp.) norādīja, ka особенная подсудность наследственныхъ исковъ обусловливается исключительностью положенія наследственной массы до передачи ея наследникамъ лишь на время ея безхозяйности, когда она составляетъ hereditas jacens. Appenkovs, Опытъ комментарія I. 159.—164. lp. p. Šeršenevičs un Holmstens atzīst mantojuma masu par juridisku personu.

³⁾ Pēc Sen. spr. 1924. g. Nr. 143, 1285. p. neaizliedz valsts iestādēm ar savu pilno sastāvu (pilnā sastāvā) parakstīt tiesā iesniedzamos lūgumus. No otras puses pietiek, kad zināma valsts resora vārdā tiesā iesniedzamo lūgumu paraksta šī resora priekšnieks, ja resors atrodas šīs

d) konkursa masu, kas nav atzīstama par juridisku personu, no sākuma pārstāv zvērināts aizgādānis, bet vēlāk konkursa valde [Civillik. 268. p.; C. pr. n. 28. (21.) p.; Tirdzn. proc. nol. 420.].

Par leģitīmācijas dokumentu pārstāvības tiesību pierādīšanai var būt:

- 1) aizbildnības iestādes apliecība; (sal. arī Civillik. 307. p.);
- 2) priekšniecības priekšraksts, vai apliecība, ka dotai personai uzticēta valsts interešu aizstāvēšana [C. pr. nol. 1401. (1286.) p.];
- 3) pagasta padomes vai valdes nolēmums (Lik. kr. 1922. g. 199. § 13 un 36];
- 4) juridiskās personas apstiprināti statūti;
- 5) konsulāra konvencija;
- 6) tiesas apliecība par promesošā interešu aizsāvja iecelšanu [C. pr. nol. 1102. (967¹.) p.];
- 7) apgabaltiesas apliecība, ka konkrētais pilnvarnieks pagaidām iecelts zināmas personas interešu aizstāvēšanai [C. pr. nol. 356. (254.) p.].

III. Līgumiskā pārstāvība pamatota uz prāvnieku brīvu vienošanos ar pilnvaroto. Visas personas, kam ir procesuālā darbībspēja, kā arī viņu likumīgie pārstāvji var paši vest procesu vai izdarīt procesuālu darbību caur pilnvaroto. Tomēr, neraugoties uz to, ka pusēm ir pilnvarotie, likums uzliek tām par pienākumu izdarīt dažādas procesuālas darbības personīgi, nepielaižot šeit pārstāvību. Tā, tikai puse personīgi var: 1) dot piekrišanu lietas izšķiršanai ar zvērestu [C. pr. nol. 574. (486.) un 576. (488). p. p.], kā arī dot šo zvērestu [C. pr. nol. 581. (494.) p.] un 2) iesniegt lūgumu par ārlaulībā dzimušu bērnu leģitīmēšanu [C. pr. nol. 1523. (1460¹. p.).

IV. Kas tad var būt par pārstāvi? Vest s v e š a s civillietas tiesās var tikai: 1) zvērināti advokāti [Tiesu iek. lik. 280. (353.) un 310. (383.) p.] un viņu palīgi [348. (406¹⁷)]; 2) prievātdokāti [Ties. lik. 331. (406¹.)]; 3) prāvnieku tuvi radnieki: laulātie, vecāki, bērni [Ties. iekārt. lik. 314. (389.) p.]; 4) personas, kam ir kopēja prāva [314. (389.)]; 5) prāvnieku lietu un mantas pārvaldnieki [C. pr. n. 347. (245.) p. un T. iek. lik. 314. (389.) p.]; 6) miertiesās bez tam vēl visas citas personas, bet ne vairāk kā trīs reizes gadā [T. iek. lik. 349. (406¹⁸.) p.].

Bet likums vēl sevišķi norāda, kādas personas nevar būt par pilnvarniekiem: 1) lasīt un rakstīt nepratēji; 2) ne-

vienīgās personas pārziņā. Tomēr jāatzīst, ka 1400. (1285.) p. formāla redakcija „prasa un atbild pie tiesās ne citādi” runā tam pretim.

pilngadīgie; 3) no tiesas par maksātnespējīgiem parādniekiem atzītie līdz viņu maksātnespējības rakstura noskaidrošanai;¹⁾ 4) aizgādņībā vai aizbildņībā stāvošie; 5) tiesu iestāžu locekļi un prokurātūras amatpersonas, izņemot lietas, kuŗas viņi ved savu bērnu, vecāku, māsu vai sievas vietā, ja šīs lietas iztiesājamas ne tajā tiesā, pie kuŗas viņi pastāv, un ne tai padotās tiesu iestādēs; 6) personas, kuŗām piespriests ar tiesību zaudēšanu saistīts sods, kaut arī viņas pēc taisītā sprieduma atsvabinātu no soda noilguma, izlīguma, apžēlošanas vai amnestijas dēļ; 7) personas, kas bijušas zem tiesas par noziedzīgiem nodarījumiem, par kuŗiem draudošais sods saistīts ar tiesību zaudēšanu, ja šo personu lietas izbeigtas pirms sprieduma taisīšanas uz iepriekšējā punktā minētiem pamatiem; 8) ar tiesas spriedumu no dienesta izslēgtie un 9) visi tie, kam svešu lietu vešana aizliegta ar tiesas spriedumu [C. pr. nol. 348. (246.) p. un Lik. kr. 1923. g. — 97].

V. Par pamatu pilnvarojumam vest svešu lietu var būt: 1) pilnvara, t. i. līgums, kaut arī tikai tiesas protokolā ierakstīts [C. pr. nol. 350. (248.) p.]; 2) apgabaltiesas priekšsēdētāja rīkojums [C. pr. nol. 356. (254.) un 1923. p.]; 3) zvērinātu advokātu padomes apliecība [T. iek. lik. 294. (367.) p. 4. pkts], pie kam gan ar šo apliecību vien nepietiek, — jābūt vēl arī pilnvarai (sal. Sen. spr. 1905. g. № 19); 4) tiesas lēmums, aizstāvot tāda atbildētāja intereses, kuŗa dzīves vieta sprieduma izpildīšanas laikā nav zināma [T. iek. lik. 315. (390.) p.; C. pr. nol. 1102. (967¹.) p.].

VI. Pilnvaras forma: 1) tādām personām izdošamai pilnvarai, kas nav zvērināti advokāti, noteikta stingra forma: pilnvarai jābūt apliecinātai pie notāra vai miertiesneša, tai jābūt izgatavotai uzrādīšanas kārtībā [C. pr. n. 349. (247.) p.];²⁾ 2) zvērinātiem advokātiem bez formālā kārtībā sastādītām pilnvarām var izdot arī: a) mājas kārtībā sastādītas pilnvaras, kuŗās tikai pilnvaras devēja parakstu apliecinājis notārs, miertiesnesis vai policija un b) mutiskas pilnvaras, par kuŗu izdošanu ierakstīts tiesas sēdes protokolā [C. pr. nol. 350. (248.) p.]; 3) pilnvarojumu tikai lūguma iesniegšanai var ierak-

¹⁾ Likums cieš klusu par to, vai maksātnespējīgais parādnieks var būt par pilnvarnieku pēc maksātnespējības rakstura noteikšanas; aizlieguma nav, bet tāds izriet gan kā sekas no kriminālsprieduma, ar kuŗu persona atzīta par launprātīgu maksātnespējīgu.

²⁾ C. pr. n. 58. (46.) p. — pretēji 247. p. — nenosaka, ka pilnvara personai, kas nav zvērināts advokāts, būtu jātaisa katrā ziņā „attiecīgā” kārtībā; 247. p. attiecas tikai uz vispārējām tiesu iestādēm; miertiesu iestādēs pilnvaras arī personām, kas nav zvērināti advokāti, var izdot arī vienkārši apliecinot pilnvardevēja parakstu (Sen. spr. 1871. g. Nr. 466; 1872. g. Nr. 654 un 28. IX. 1923. g. spr. Janson-Šulca l.).

stīt pašā lūgumā [C. pr. nol. 364. (259.) p.]; 4) pilnvaru, ko izdod ārzemēs, var sastādīt pēc ārvalsts likumiem (*locus regit actum*), bet tai jābūt apliecinātai Latvijas pārstāvniecībā, ka tā atbilst šīs valsts likumiem [C. pr. nol. 552. un 553. (464. un 465.) p.]; 5) valsts pārvaldības iestādes izdotā pilnvara varbūt izteikta: a) uzdevuma vai priekšraksta formā, ja par priekšstāvi ir amatpersona, vai b) parastās pilnvaras formā, ja priekšstāvis ir zvērināts vai privāts advokāts [C. pr. nol. 1401. (1286.) p.].

Tās personas, kam nav tiesības vest tiesās svešas civillietas [C. pr. n. 348. (246.) p.], tomēr var saņemt pilnvaras lietu vešanai ar tālākpilnvarošanas tiesībām un tad nodot lietu vešanu citām personām, kam pēc likuma ir tiesība lietas vest.

Pilnvaru var sastādīt vispārējos izteicienos, bet tiesība izdarīt zināmas procesuālas darbības pilnvarā sevišķi jāmin, jo citādi pilnvarniekam nav tiesības tās izdarīt. Pilnvarā sevišķi jāmin pilnvarojums: 1) iesniegt apellāciju;¹⁾ 2) iesniegt lūgumu par otras instances sprieduma atcelšanu;²⁾ 3) izbeigt lietu miera ceļā; 4) celt strīdu viltojuma dēļ vai atbildēt tādā strīdā; 5) ievēlēt šķīrējtiesnešus; 6) tālākpilnvarot [C. pr. n.

¹⁾ C. pr. n. 352. (250.) un 60. (48.) noteikums par to, ka pilnvarnieka tiesībai iesniegt apellācijas sūdzību jābūt pilnvarā tieši norādītai, nav jāsaprot burtiski, itkā tai nozīmē, ka pilnvaras tekstā (vai nu tā būtu izdota rakstiskā dokumentā vai mutiski, ierakstījumā tiesas protokolā) būtu jābūt tieši frazei „iesniegt apellācijas sūdzību“, jo minēto tiesību var izteikt arī citiem vārdiem, ja vien pilnvardevēja griba dot pilnvarniekam minēto tiesību būtu skaidra (Kr. senāta spr. 1877. g. Nr. 301); pilnvarojot lietas vešanai „abās instancēs“ pilnvardevējs skaidri izteic savu gribu lietu, vajadzības gadījumā, pārnest otrā instancē, t. i. iesniegt arī apellācijas sūdzību (Sen. 26. XI. 1930. g. spr. Pērkona l., Nr. 1044).

Blakus sūdzības iesniegšanai speciāls aizrādījums pilnvarā nav prasāms, jo C. pr. n. 250. p. blakus sūdzību nemin. Tikai tad, ja izrādītos, ka pilnvara izdota vienīgi un speciāli iesniegšanai pašā zemes grāmatu nodaļā vai tās priekšniekam, tieši izslēdzot sūdzību iesniegšanu augstākām instancēm, apgabaltiesa būtu varējusi blakus sūdzību atstāt bez caurskatīšanas (Sen. spr. 31. I. 1927. g. Nr. 67, Musso l.).

²⁾ Tomēr Senāts vienā lietā paskaidrojis, ka Senāts pieder pie vispārējām tiesu iestādēm, bet ne pie miertiesu iestādēm. Tāmdēļ pilnvarā, kuŗā dota lietas vešanai miertiesu iestādēs vien, kaut gan tajā būtu paredzēt tiesība iesniegt kasācijas sūdzību [C. pr. n. 60. (48.) p.], nav uzskatāma — satura ziņā — par pietiekošu nedz kasācijas sūdzības iesniegšanai Senātam, nedz lietas vešanai Senātā (Sen. spr. 17. XII. 1925. g., Vancana l., Nr. 406).

Senāts gan ierosina jautājumu par pietiekošu pilnvarojumu kasācijas sūdzības iesniegšanai, bet pirmo reizi kasācijas sūdzībā iekustinātais strīdus par pretējās puses pilnvarnieka nepietiekošu pilnvaru lietas vešanai pēc būtības Senātā nav apspriežams (Sen. spr. 1883. g. Nr. 16; 1882. g. Nr. 64; 30. IV. 1930. g., Lejeju l., Nr. 703).

352. (250.) p.]; 7) iesniegt lūgumu atļaut celt prasību par zaudējumiem pret tiesu resora amatpersonām [C. pr. nol. 1427. (1332.) p.]; 8) vest Civilproc. nol. 1459. (1345⁹.) p. paredzētās no ģimenes attiecībām izrietošās lietas, ar tīri ģimentiesisku raksturu;¹⁾ 9) vest lietas par laulības šķiršanu un laulības atzīšanu par spēkā neesošu [C. pr. n. 1440. un Lik. par laul. 66. p.]; 10) lūgt izdarīt ierakstus zemes grāmatu reģistrī (Not. nol. 337. p.).

Pārstāvībai ir tā nozīme, ka visai pilnvarnieka darbībai, dotās pilnvaras robežās, ir tāds pat spēks, kā paša pilnvarnieka darbībai [C. pr. n. 351. (249.) p.]. Mūsu materiālais likums (Civillik. 4371., 4383. un 4384. p. p.) paredz trīs pilnvaras veidus: a) speciālu pilnvaru atsevišķas noteiktas lietas vešanai; b) universālpilnvaru visu lietu vešanai vispār un c) ģenerālpilnvaru zināmas šķiras lietu vešanai. Bet pilnvarojuma apjomu pēc katras no šām pilnvarām noteic tajās minētās darbības, pie kam universālās un ģenerālās pilnvaras jēdziens nebūt nav identisks ar Tirdzn. nol. 38. p. paredzētās pilnas pilnvaras jēdzienu.²⁾

VII. Jautājumus par pilnvaras spēku un nozīmi, par pilnvaras devēja un pilnvarnieka juridiskām attiecībām, kā arī par pilnvaras izbeigšanos izšķir materiālās tiesības (Civillik. 4363.—4414. p. p. un Latgal. civillik. 2291.—2334. p. p.). Procesā, bez augšminētā jautājuma par pilnvaras apjomu [C. pr. n. 352. (250.) p.], ir no svara, ka pilnvaras devējs un arī pilnvarnieks katrā brīdī var izbeigt pilnvaras lūgumu [C. pr. n. 353. (251.), 354. (252.) p. p.], pie kam pilnvarniekam, atsakoties no lietas tālākas vešanas, ir jāpaziņo par to ne tikai tiesai, bet arī pilnvaras devējam, — pēdējam pie tam jau iepriekš, lai tas varētu paspēt ierasties tiesas sēdē vai pilnvarot citu personu lietas turpināšanai [C. pr. n. 354. (252.), 355. (253.) p. p.]. Lieta netiek apturēta, bet priekšsēdētājam ir tiesība neatsvabināt pilnvarnieku no viņa pienākumiem, ja pēdējiem ir steidzamības raksturs, vai arī pagaidām iecelt citu pilnvarnieku, kamēr tādu nenozīmē pats pilnvaras devējs [C. pr. n. 356. (254.) p.].

¹⁾ C. pr. n. 1345⁹. p. ir spēkā visā Latvijā un, ievērojot viņa vispārējo formulējumu („lietas vešana”, bet nevis „prasības iesniegšana”), attiecas tiklab uz prasītāja, kā uz atbildētāja advokātu. Visi uz nepietiekošas pilnvaras pamata notikušie civilprocesuālie akti uzskatāmi par spēkā neesošiem (Sen. spr. 1887. g. Nr. 56. un 1925. g. Nr. 9). kamdēļ arī atstājama bez caurskatīšanas atbildētāja iesniegtā apellācijas sūdzība, ko viņš iesniedzis bez attiecīgās pilnvaras (Sen. spr. 1927. g. 2. XI. Nr. 448, Melberga l.).

²⁾ Tiesu palātas konstatējums, ka prasītājam izdotā pilnvara nav bijusi prokurā, bet vienkārša tirdzniecības pilnvara, nav pārbaudāms kā sācības kārtībā (Sen. spr. 1927. g. 27. X. Nr. 538, Vilciņa l.).

Turpretim pilnvaras devēja vai pilnvarnieka nāves vai darbības zaudēšanas gadījumā lieta tiek apturēta [C. pr. n. 354. (255.) un 782. (681.) p. p.] līdz tam laikam, kamēr ierodas mirušā tiesību pēcnācējs vai pārstāvis, vai kamēr otra puse iesniedz lūgumu atjaunot apturēto procesu [C. pr. n. 788. (687.) p.]. Tiesai pašai *ex officio* jāseko, lai nepilnvarotas personas neuzstātos tiesā. Tamdēļ prasības lūgums, kuru uz pilnvaras pamata iesniegusi persona, kas šo pilnvaru nav uzrādījusi, izsniedzams atpakaļ [C. pr. n. 370. (266.) p. 2. pkts un 675. (584.) p. 4. pkts]. Krievijas Senāts, apmierinot vajadzību pēc bezuzdevuma pārstāvības (*negotiorum gestio*), — kāds institūts Latg. civillikumiem ir svešs, — pielaida faktiski pārstāvību gadījumos, kad aiz nevēribas kāds jau bija pielaiests pie procesuālās darbības, uz kuru viņš nebija pilnvarots; šādu darbību atstāja spēkā, ja tai sekoja *ratihabitio* (Sen. spr. 1892. g. № 93., 1909. g. № 87.). Rietumlatvijā *negotiorum gestio* institūts pazīstams materiālām tiesībām (Civillik. 4423.—4457. p. p.), bet ļoti jāšaubas par to, vai šis institūts piemērojams stingri formālās procesuālās tiesībās, jo vairāk tāpēc, ka saskaņā ar Civillik. 2948. p. 3. pktu *ratihabitijai* nevar būt atpakalejoša spēka tur, kur pati *ratihabitija* saistīta ar zināmu, procesā vajadzīgu formālitātu ievērošanu.¹⁾ Sakarā ar to ļoti vēlams ievest mūsu likumos jaunu pantu, analogisku vācu ZPO. 89. p., jeb Austrijas ZPO. 38. p., kas piešķirtu tiesai tiesību pagaidām pielaiest tādu varbūtēju pilnvarnieku, dodot viņam termiņu pilnvaras iesniegšanai.

IV. NODALĪJUMS.

Tiesas un pusu procesuālās darbības.

§ 65. Tiesas procesuālās darbības.

Juridiskās attiecības, kas izceļas procesā, sastādās no procesuālām tiesībām un procesuāliem pienākumiem. Šās procesuālās darbības izdara kā puses, tā arī pati tiesa.

Starp tiesas un pusu procesuālām darbībām ir manāma starpība:

¹⁾ Latvijas Senāts paskaidrojis, ka no parta izejoša iepriekšējās pilnvarnieka procesuālās darbības „*ratihabitio*” neizrāda procesuālas sekas un nevar izdziedināt vai „novērst” procesuālu trūkumu iepriekšējā nepietiekošā pilnvarā (Sen. spr. 1925. g. Nr. 3; 1887. g. Nr. 56).

Sal. arī Vl. Bukovskis „*Ratihabitio* procesuālās tiesībās”, Tiesl. Min. Vēstn. Nr. 5/6 — 1925. g.

I. Tiesa ir valsts varas orgāns, kas realizē vienu no valsts pārvaldīšanas funkcijām pēc iepriekš noteiktās kārtības. Tiesas darbība pieder pie publiskām tiesībām, bet tas nozīmē, ka tiesas realizējamās tiesības līdz ar to ir arī viņas pienākumi. Ja tiesnesis nerealizēs savas procesuālās tiesības, tad tas nozīmēs viņa dienesta pienākumu pārkāpšanu, ko var pārsūdzēt un kas var dažreiz būt par pamatu vainīgo tiesnešu disciplinārai un kriminālvajāšanai. Pat tur, kur tiesai itkā dota ieskatu brīvība, — šī brīvība nevar būt patvaļīga, jo tiesai jācenšas pēc sava gala mērķa — noskaidrot patiesību; viņai vienmēr jārikojas saprātīgi, taisnīgi, lietderīgi. Ja tomēr atsevišķās procesa likumu normās [piem. C. pr. n. 458. (368.), 597. (507.), 605. (515.), 586. (499.) p.] sacīts, ka atsevišķas procesuālās darbības izdarīšana atkarīga no tiesas ieskاتا, tad tas nebūt nenozīmē, ka šīs darbības izpildīšana atkarīga no tiesas patvaļības. Taisni otrādi: ja šīs darbības ir vajadzīgas un var vest pie patiesības atklāšanas, tad tiesai tās ir jāizdara.

II. Tiesas procesuālā darbība, no vienas puses, izpaužas prāta slēdzienos par atsevišķiem juridiskiem jautājumiem: tiesa, apspriežot lietas apstākļus, nāk pie slēdziena, ka jānopratina liecinieki, jāizdara apskatīšana, jāpieprasa lietpratēju slēdzieni. No otras puses, tiesas darbībai ir tīri faktiskš raksturs: tiesa izved dzīvē savus slēdzienus, t. i. pratina lieciniekus, izdara apskatīšanu, iztaujā ekspertus.

III. Savus slēdzienus un atzinumus tiesa ietērpj zināmās ārējās formās — rezolūcijās un nolēmumos (резолуции и постановления, Dekrete). Šīs rezolūcijas, kurām pēc formas gandrīz vienmēr ir pavēlošs raksturs (nenoteicamā izteiksmē: nopratināt, aicināt, uzlikt par pienākumu, izdarīt, apskatīt, piedzīt), savkārt jāšķiro.

Rezolūciju, ja tā ir pēdējā tiesas atbilde uz prasību un izšķir prasību pēc būtības, apmierinot vai noraidot to, sauc par spriedumu (judicium, рѣшение, Urteil, Jugement).

Turpretim rezolūciju, kas, neizšķirot lietu pēc būtības, satur citu kādu tiesas nolēmumu, kuram dažreiz priekš nākamā sprieduma ir pārbaudīšanas, sagatavošanas vai vispār blakus raksturs, bet dažreiz arī lietu pārtraucošs, izbeidzošs raksturs, — sauc par lēmumu (опредѣление, Beschluss).

Tā piem., rezolūcijas par liecinieku nopratināšanu, apskatīšanu, izziņas izdarīšanu, prasības nodrošināšanu, liecinieku sodīšanu vai ceļa izdevumu atlīdzināšanu tiem, procesa izbeigšanu, — uzskatāmas par lēmumiem; turpretim tiesas rezolūcijas par zināmas summas piedzišanu no atbildētāja prasības apmierināšanai, par prasāmā priekšmeta izņemšanu no

atbildētāja valdīšanas, kā arī par atbildētāja izlikšanu no prasītāja nekustamā īpašuma, vai beidzot par celtās prasības noraidīšanu, — uzskatāmas par spriedumiem, jo tās ir rezultāts, kuŗš radies apspriežot lietu visumā, pēc būtības.

Nepieciešami tomēr atzīmēt, ka apsardzības procesā, kur tiesa caurlūko lietu nevis sacikstes, strīdus, prasības procesa kārtībā, — tiesas taisītās rezolūcijas vienmēr saucas par lēmumiem, neatkarīgi no tā, vai tiesa caurlūkojusi kādu blakus jautājumu (blakus lēmums), vai arī lietu pēc būtības (lēmums). Piem. tiesas rezolūcijas par mantinieku apstiprināšanu mantojuma tiesībās; par personas atzīšanu par garā slimu, izšķērdētāju vai maksātnespējīgu parādnieku; par testamenta atzīšanu par likumīgā spēkā stājušos, — visas būs lēmumi.

Kā spriedumi, tā dažreiz arī lēmumi pasludināšanas brīdī parasti nesatur sevī motīvus, uz kuŗiem tie pamatoti, bet, saucoties par rezolūcijām, satur tikai: 1) tiesas apzīmējumu; 2) tiesas sēdes laiku; 3) tiesnešu vārdus; 4) prāvnieku vārdus un uzvārdus un lietas satura īsu aprakstu un beidzot 5) paša sprieduma vai lēmuma būtību un tiesnešu (bet ne sekretāra) parakstus [C. pr. n. 803. (701.) p.]. Motīvi, kuŗus tiesa ņēmusi par pamatu, taisot savu spriedumu vai lēmumu. prasa sevišķu, bieži ilgstošu garīgu darbību, un tamdēļ tos izgatavo attiecīgs tiesas loceklis — referents (miertiesā mirtiesnesis) vēlāk, un likums šāda sprieduma izgatavošanai paredz noteiktu termiņu — divas nedēļas vispārējās tiesu iestādēs [C. pr. n. 818. (713.) p.] un septiņas dienas mirtiesās [C. pr. n. 141. (195.) p.]. Tādā kārtā izgatavotais spriedums vai lēmums, kas saucas par spriedumu vai lēmumu galīgā veidā, satur sevī, bez rezolūcijā minētā satura, vēl lietas faktisko apstākļu atstāstījumu, prāvnieku prasījumu saturu, viņu paskaidrojumus un apsvērumus un likumus, kuŗus tiesa ņēmusi par pamatu taisot savu spriedumu vai lēmumu. Spriedums vai lēmums galīgā veidā vienmēr nobeidzas¹⁾ ar agrāk pasludinātās rezolūcijas burtisku atkārtojumu, pie kam to apliecina sekretārs un paraksta tiesas priekšsēdētājs un locekļi [C. pr. n. 815. (711.) un 817. (713.) p.]. Ja lēmums nav komplicēts un sevišķi motīvi nav vajadzīgi, tad to parasti atsevišķi neizgatavo, bet taisot rezolūciju tajā īsumā atzīmē arī apsvērumus un attiecīgus likumus; dažreiz aizrādījums uz likumiem atvieto tiesas apsvērumus, uz kuŗiem tā pamatojusi savu lēmumu.

¹⁾ Citādi tas ir Rietumeiropas valstīs, piem. Vācijā, Austrijā, kur sprieduma rezolūtīvā daļa vienmēr ir pirms vēsturiskās un motīvu daļas.

Bez tiesas spriedumiem un lēmumiem likums vēl paredz rīkojumus (распоряжение, Verfügung), kurus dod priekšsēdētājs, virzot lietu [C. pr. n. 369. (265.), 372. (268.) p.]. Starp spriedumu, kas ir tiesas beidzamais nolēmums pēc prasības būtības, un blakus lēmumu, kas ir tiesas nolēmums kādā blakus jautājumā, ir tā lielā atšķirība, ka spriedumu pēc pasludināšanas tiesa, kas to taisījusi, nevar, pēc vispārējiem noteikumiem, grozīt vai atcelt, kamdēļ tam ir negrozāms,¹⁾ pastāvīgs raksturs: to var atcelt vai grozīt tikai augstākā instance apellācijas pārsūdzības kārtībā; turpretim blakus lēmumu sakarā ar lietas apstākļu grozišanos var kuŗā katrā laikā atcelt vai pārgrozīt tā pati tiesa, kas viņu taisījusi [C. pr. n. 1014. (891.) p. in fine]. Tiesa, kas taisījusi lēmumu par liecinieku nopratināšanu, ja puse pēc tam atteicas no šiem lieciniekiem vai neiemaksā naudu to aicināšanai, var vēlāk atcelt savu agrāko lēmumu; tiesa, kas nolēmusi nodrošināt prasību, kuŗa tai likusies pamatota, vēlāk, kad iestājušies apstākļi, kas padara prasību šaubīgu, var grozīt savu agrāko lēmumu un atcelt nodrošinājumu, vai otrādi: tiesa, kuŗai sākumā prasība likusies šaubīga, var noraidīt lūgumu par prasības nodrošināšanu, bet vēlāk, ievērojot pierādījumus, kas pastiprina prasību, tiesa var grozīt savu iepriekšējo lēmumu un nodrošināt prasību [C. pr. n. 692. (592.) p.].

IV. Sakarā ar to, ka tiesas spriedumi pēc vispārējiem noteikumiem nav grozāmi, bet lēmumus var grozīt tikai grozoties apstākļiem, pacelas jautājums, — kā izlabot pārrakstīšanās un citas kļūdas un nepareizības, kas ieviesušās spriedumos vai lēmumos? Rezolūcijā izteiktais tiesas nolēmums var nesaskaņēt ar tiesas īsto gribu; tas var būt vienkāršas pārrakstīšanās kļūdas vai pārskatīšanās rezultāts un tādēļ tas dabiski jāizlabo. Šādas nepareizības agrāk bija izlabojamas tikai izņēmuma veidā, iztulkošanas ceļā [1098. (964.) p.], vai arī rezolūcijā ieviesušos kļūdu, pēc Senāta paskaidrojuma (1879. g. Spr. № 126), varēja izlabot, izteicot spriedumu galīgā veidā sprieduma motivos, bet ar 1930. g. noveli likumdevējs, sekojot Vācijas (ZPO. 319., 320. p.) un Austrijas (419., 420. un 423. p.) piemēram, kā arī ievērojot bij. Krievijas Muravjeva komisijas slēdzienus (sal. Kriev. C. pr. n. jaunā proj. 623., 624. un 1137. p.), deva Latvijas tiesām plašāku spriedumu izlabošanas iespēju [C. pr. n. 1015.—1017. (891¹.—891³.) un 1058. (931¹.) p.].

¹⁾ Tikai izņēmuma veidā 1930. g. novele atļauj izlabot acīmredzamas kļūdas rezolūcijā vai spriedumā.

§ 66. Pusu procesuālās darbības.

Kas attiecas uz pusu procesuālām darbībām, tad tām, saskaņā ar Būlova teoriju, pretēji tiesas darbībām nav pienākuma rakstura. Pat tajos gadījumos, kad tiesā pieprasa no puses zināmu procesuālu darbību izpildīšanu, piem., atzīst pusei ierašanos tiesā par obligātorisku [C. pr. n. 459. (368¹), 824. (719), 825. (719²) p.] vai liek pusei priekšā iesniegt rakstisku paskaidrojumu [C. pr. n. 417. (312.), 440. (335¹) p.] vai pie viņas esošu dokumentu [C. pr. n. 530.—532. (442.—444.) p.], — izpildīšana vai neizpildīšana atkarājas no pašas puses, kurai tikai pie tam jāreķinājas ar to, ka tiesa, sakarā ar pieprasījuma neizpildīšanu, var taisīt no tā zināmus slēdzienus [sk. piem. C. pr. n. 459. (368¹), 532. (444.), 580. (492.); 824. (719.) p.]. Tieši no šā viedokļa runā par to, ka pusēm nav pienākumu.

Pusu procesuālā darbība pa lielākai daļai izpaužas lūgumos un prasījumos, ar kuriem tās griežas pie tiesas, bet tiesa savā darbībā dod atbildi uz šiem lūgumiem un prasījumiem rezolūciju veidā.

Kā tiesas, tā arī prāvnieku darbība ierobežota ar zināmu laiku, sakarā ar ko paceļas jautājums par termiņiem.

§ 67. Termiņi un to aprēķināšana.

1. Tā kā process ir dinamiska parādība, kur pastāvīga kustība, tad visām, kā tiesas, tā arī pusu darbībām jānorisinās zināmā laikā. Savu darbību izdarīšanai, kā arī dažām prāvnieku darbībām tiesa pati var paredzēt noteiktus termiņus [C. pr. n. 939. (816.), 940. (817.), 402. (299.), 458. (368.), 543. (455.) p.], kurus tiesa pēc saviem ieskatiem var arī grozīt un pagarināt, bet dažām pusu procesuālām darbībām pašā likumā paredzēti noteikti negrozāmi un nepagarināmi termiņi, kurus sauc par likumiskiem. Pēc sekām likumiskiem termiņiem ir izšķirošs, absolūts un liktenīgs raksturs. Tie nav grozāmi, pat ja abas puses tam piekrīst; arī tiesa nevar tos grozīt un viņai ex officio jāseko to ievērošanai; to neievērošanas rezultāts ir tās procesuālās tiesības zaudēšana, kurai šis termiņš paredzēts [C. pr. n. 956. (833.) p. 1. pkts]. Tamdēļ juridiskā literatūrā šos likumiskos termiņus dēvē par liktenīgiem, izšķirošiem, absolūtiem, prekluzīviem [termina fatalia, Nothfrist;¹] sal. C. pr. n. 859. (748.), 898. (785.), 910. (796.),

¹) Par prekluzīviem termiņiem sk. prof. Dr. Loebera rakstu Tieslietu Min. Vēstnesī 1924. g. Nr. 1. un 4., un Sen. kas. dep. spr. 1924. g. Nr. 48.

445. (340.) p.]. Izņēmuma gadījumos šos termiņus, kad tie nokavēti nevis prāvnieka vainas dēļ, bet aiz nepārvarāmiem šķēršļiem (vis major) vai aiz amatpersonu vainas, var atjaunot [C. pr. n. 958. (335.) p.].

Beidzot dažām procesuālām darbībām termiņus var noteikt pašas puses. Šos termiņus, kurus sauc par labprātīgiem, iespējams grozīt uz pusu vienošanos [sal. piem. C. pr. n. 575. (487.) p. 3. pkt. un 579. (491.) p. 2. pkt.].

Tādā kārtā termiņi var būt:

1) likumiskie vai izšķirošie (Nothfrist, termina fatalia); tie noteikti pašā likumā [piem. C. pr. n. 478. (389.), 594. (504.), 833. (727.), 374. (270.), 859. (748.), 910. (796.) un citi p.]; tos nevar pagarināt [956. (833.) p. 1. pkts]; viņu nokavēšana saistīta ar tiesības zaudēšanu; viņu ievērošanai seko pati tiesa;

2) labprātīgie vai līgumiskie, pēc pusu savstarpējās vienošanās, kuru sankcionē tiesa [C. pr. n. 575. (487.) p. 3. pkts, 579. (491.) p. 2. pkts, 782. (681.) p.]; ja notikusi vienošanās, tad šie termiņi ir saistoši, bet puses uz vienošanos var tos grozīt;

3) tiesas noteiktie termiņi. — kurus nozīmē pati tiesa [C. pr. n. 939. (816.) p.], priekšsēdētājs vai atsevišķi tiesas locekļi [C. pr. n. 591. (501.), 625. (535.), 380. (275.) p.]; tos var grozīt vai pagarināt pati tiesa.

II. Termiņu aprēķināšana. Vārdam „termiņš“ ir divējāda nozīme; ar to apzīmē:

a) laika momentu, datumu (dies in quo, Termin), piem. aicinājums uz tiesas sēdi 18. novembrī, plkst. 2 dienā — šē puse nevar izvēlēties dienu vai stundu;

b) laika sprīdī, periodu (dies intra quem, Frist), piem. mēneša laiks vai nedēļas laiks [C. pr. n. 941. (818.) p.] — šē puse var izvēlēties kuru katru dienu nozīmētā laika sprīdī.

Laika momentu, datumu aprēķināšana ir ļoti vienkārša [sk. C. pr. n. 950. (827.) p.]; datums uzskatāms par nokavētu, ja puse nokavējusi ierasties līdz darbības beigām un ja darbība, kas nolikta uz šo momentu, jau izdarīta, — liecinieks nopratināts, aizmugurisks spriedums pasludināts [C. pr. n. 827. (721.) p.].

Laika sprīža, perioda aprēķināšana ir sarežģītāka. Periodu var noteikt: 1) katēgoriski, nosakot beidzāmo dienu, piem., līdz 15. novembrim; 2) relatīvi, norādot laika sprīdi un atstājot darbības momenta izvēli pusei, piem., 7 dienu laikā [C. pr. n. 374 (270.) p.]. Šim relatīvam termiņam parastī pievieno vēl tālumlaiku samērā ar attālumu starp tiesas atrašanās un prāvnieka dzīves vietu [C. pr. n. 403. (300.) p.], kad prāvnieks ne-

dzīvo tiesas atrašanās vietā un nav spiests uzrādīt savu juridisko adresi [C. pr. n. 834. (728.), 843. (734.) p.].

Terminus — periodus skaita mēnešiem, nedēļām un dienām [C. pr. n. 941. (818.) p.]. Periodu (Frist) aprēķinot, neskaita vis no momenta līdz momentam, bet no dienas līdz dienai, pie kam neatkarīgi no tam, kādā perioda i e s ā k u m a dienas s t u n d ā attiecīgs periods (Frist) nolikts, periodu beigās vienmēr skaitās beidzamās dienas plkst. 12. naktī, bet ja darbībai jānotiek tiesā, tad līdz plkst. 3 dienā, kad tiek slēgta tiesas kanceleja, vai līdz sēdes beigām, ja šī dienā sēde turpinājas pēc plkst. 3 dienā [C. pr. n. 948. (825.) p.]. Ja perioda termiņu rēķina p a d i e n ā m, tad diena, kurā šis termiņš nolikts, netiek ņemta vērā [C. pr. n. 947. (824.) p.], piem., 3 dienu termiņš no 20. novembra turpinājas līdz 23. novembra plkst. 12. naktī, bet ja periodu aprēķina nedēļām un mēnešiem, tad tas iztek nedēļas attiecīgā dienā vai mēneša attiecīgā datumā, — piem. 25. martā noteiktais mēneša termiņš izbeigsies 25. aprīlī [sk. arī Civillik. 3049.—3051. un C. pr. n. 942. (819.), 944. (821.) p.]. Saskaņā ar Civillik. 3050. p. kustīgai nedēļai no norādītās dienas nedēļā līdz tai pašai dienai nākošā nedēļā ir 8 dienas.

Termiņu tecēšana ir nepārtraukta (tempus continuum), starpā esošas svinamās dienas netiek atskaitītas, bet ja termiņa beidzamā diena ir svināma diena, tad par termiņa pēdējo dienu skaitāma nākošā darbdiena [C. pr. n. 945. (822.) un 946. (823.) p.]¹⁾

Periodu termiņu beigās: 1) pie k a t e g o r i s k ā termiņa — lēmumā noteiktā diena (piem. 15. novembris); 2) pie r e l ā t ī v ā termiņa — mēneša vai nedēļas attiecīgā diena [C. pr. n. 942.—944. (819.—829.) p.]. Piem., 5. decembrī nozīmētais 3 mēnešu termiņš beidzas 5. martā; trešdienā noliktais 3 nedēļu termiņš beidzas trešdienā pēc trim nedēļām. Ja mēnešiem skaitāmā termiņa beigās iekrīt tādā mēnesī, kuram nemaz nav atbilstoša datuma, tad par termiņa beigām uzskatāma šā mēneša pēdējā diena, piem. 30. novembrī noliktais 3 mēnešu termiņš notecēs 28. vai 29. februārī [C. pr. n. 943. (820.) p.]. Procesuālos rakstus pa pastu sūtot, termiņš nav uzskatāms par nokavētu, ja raksts n o d o t s p a s t ā pēdējā termiņa dienā [C. pr. n. 951. (828.)

¹⁾ Priekš tiesu iestādēm viss laikmets no 23. decembra līdz 2. janvārim skaitās par svinamām dienām C. pr. n. 822. p. nozīmē (saļ. Kriev. lik. kor. XIV. sēj.: Уст. о предупредж. и пресъччени преступлений, 25. p. 2. teik. Kriev. senāta civ. kas. dep. spr. 1874. g. Nr. 701, 1878. g. Nr. 275), kāds noteikums nav ar Latvijas likumiem atcelts (Sen. spr. 28. V. 1924. g. Liepiņa l. Nr. 240).

p.], pie kam par pierādījumu nodē nosūtišanas vietas pasta iestādes zīmogs vai kvīte.

§ 68. Termiņu pagarināšana un atjaunošana.

Kad termiņš jau notecējis, tad iespējams runāt tikai par nokavētā termiņa atjaunošanu, kamdēļ nav pareizs C. pr. n. 956. (833.) p. 2. pkta noteikums, kas paredz pagarinājumu pēc termiņa notecēšanas. Kad termiņš vēl nav notecējis, bet puse jau apzinas, ka nevarēs laikā izpildīt vajadzīgo procesuālo darbību, tad var pielaist pagarinājumu, ar kuŗu jāsaprot vēl nepalaistā termiņa pagarināšana. Pagarinājums pēc vispārējā noteikuma pielaizams tikai vienu reizi, bet izņēmuma veidā arī vairākas reizes [C. pr. n. 955. (832.) p.], proti: 1) uz abu pusu lūgumu, vai 2) uz vienas puses lūgumu, ja iemeslu, aiz kuŗa darbība laikā nav izpildīta, tiesa atzīst par likumīgu, piem., „vis major“ gadījumā (puses fiziska slimība — par šādu iemeslu nav uzskatāma) [C. pr. n. 957. (834.) p.]. Nav pielaizams izšķirošu, likumisku termiņu pagarinājums, par piem., termiņu lūgumu iesniegšanai par spriedumu jaunu caurlūkošanu, kā arī atsauksmju iesniegšanai pret aizmuguriskiem spriedumiem. Šo termiņu nokavēšanas gadījumos iespējama tikai termiņu atjaunošana, bet arī vienīgi tad, ja termiņš nokavēts nevis aiz pašas puses, bet aiz kādas amatpersonas vainas, vai nepārvaramu šķēršļu (vis major) dēļ [C. pr. n. 958. (835.), 891. (778.) p.]. Fiziska slimība nevar būt par iemeslu termiņa atjaunošanai [C. pr. n. 957. (834.)], bet psihiska slimība, kad pusei trūkst gribas brīvības (Civillik. 2914. p.), ir lietas iztiesāšanas apturēšanas pamats [C. pr. n. 782. (681.) p.].

Kā iepriekš aizrādīts, tāda atjaunošana pielaizama vienīgi tad, ja termiņš nav nokavēts prāvnieka paša vainas dēļ [C. pr. n. 958. (835.) p.]. Lūgums par termiņa atjaunošanu iesniedzams divu nedēļu laikā, pieskaitot tālumu laiku, skaitot no tās dienas, kad pasludināts tiesas lēmums par termiņa nokavēšanu tiesā, kuŗā konkrētā procesuālā darbībā bija jāizdara [C. pr. n. 960. (837.) p.], bet, saskaņā ar bij. Krievijas Senāta paskaidrojumiem (1872. g. Nr. 378., 1870. g. Nr. 821. un 358.), lūgumu par termiņa atjaunošanu var iesniegt tikai pēc tam, kad tiesa jau taisījusi lēmumu par iesniegtās sūdzības vai lūguma atpakaļizsniegšanu viņu iesniegšanai noteiktā termiņa nokavēšanas dēļ. Bet ja termiņa nokavēšanas iemesli nerada šaubas ne tiešai, nedz pusēm, tad, pēc Krievijas Senāta paskaidrojumiem

(1901. g. Nr. 68. un 1891. g. Nr. 38.), sevišķs lēmums par termiņa nokavēšanu nav nepieciešams,¹⁾ un šajā gadījumā 2 nedēļu termiņa tecēšana sākas no tā momenta, kad zudis no puses neatkarīgais šķērslis, kuŗa dēļ nokavēts konkrētais termiņš.²⁾ Šo momentu konstatē tiesa pēc katras konkrētas lie-

¹⁾ Kā tas redzams no paša institūta nosaukuma „apellācijas, resp. kasācijas tiesības atjaunošana“ un no 778. un 779. p. tiešā saturā un izpratnes, — appellācijas, resp. kasācijas tiesību atjaunošana var iestāties tikai ar to momentu, kad sprieduma pārsūdzēšanas iespēja izbeigusies aiz likumā paredzētā sprieduma pārsūdzēšanas termiņa notecējuma, un tamdēļ, ja, saskaņā ar 778. un 779. p. saturu, izpratni un nozīmi arī nav tiesai prasāms, lai tiesa iepriekš taisītu atsevišķu lēmumu par appellācijas, resp. kasācijas termiņa palaišanu (779. p.), un ir pieļaujams, ka lūgumu par šo tiesību atjaunošanu iesniedz jau iepriekš likumā paredzētā sprieduma pārsūdzēšanas termiņa izbeigšanās, tad tomēr, ja lūgums par appellācijas, resp. kasācijas tiesības atjaunošanu iesniegts līdz likumā paredzētā spriedumu pārsūdzēšanas termiņa notecēšanai un arī tiesa līdz tā paša termiņa notecēšanai ir taisījusi savu lēmumu par appellācijas (kasācijas) tiesību atjaunošanu, — tiesas tiesību atjaunošanai dotā laikā tecēšanu nevar skaitīt agrāk ne no kāda cita momenta, kā tikai no appellācijas, resp. kasācijas termiņa notecēšanas momenta; pieļaut šā laika tecēšanu no kaut kāda momenta, kad likumā paredzētais sprieduma pārsūdzēšanas laiks vēl nebūtu izbēdzies, nozīmētu ne pārsūdzības termiņa atjaunošanu, bet gan pārsūdzības termiņa pagarināšanu, ko nepieļauj C. pr. n. 833. p. 1. pkt. (Sen. 12. XII. 1929. g. spr. Hercberga I. Nr. 1368.)

²⁾ 779. (892.) p. paredzētais 2 nedēļu laiks lūgumam dēļ appellācijas (kasācijas) termiņa atjaunošanas skaitās: a) ja šķērslis appellācijas iesniegšanai termiņā atkritis jau pēc appellācijas (kasācijas) termiņa notecēšanas — tad no šķērsla faktiskās atkrišanas dienas, bet b) ja šķērslis atkritis vēl pirms appellācijas (kasācijas) termiņa notecēšanas — tad no appellācijas (kasācijas) termiņa notecēšanas dienas, ja vien atliekošais laiks acimredzot būtu uzskatāms par nepietiekošu appellācijas (kasācijas) iesniegšanai (Sen. spr. 1907. g. Nr. 59; 1912. g. Nr. 35; 1929. g. Nr. 49 un 21. III. 1929. g. Nr. 685, Salstrova I.).

Pārsūdzības termiņa tecēšana sākas nevis no tās dienas, kuŗā faktiski spriedums izgatavots galīgā veidā, bet gan no tās dienas, kuŗu tiesa noteikusi partiem sprieduma izlasīšanai galīgā veidā. Tas apstākļi, ka sprieduma izgatavošanas galīgā formā novēlošanas dēļ parts nav varējis izlietot visu likumā paredzēto pārsūdzības laiku appellācijas (kasācijas) sūdzības izgatavošanai, itnebūt nedod viņam tiesību pēc sprieduma izgatavošanas galīgā veidā novēlošanas konstatējuma jau prasīt aiz šā iemesla appellācijas (kasācijas) termiņa atjaunošanu, kad šis termiņš vēl nemaz nav izbēdzies, kas nozīmētu pēc būtības prasīt appellācijas (kasācijas) termiņa pagarināšanu, ko likums nepieļauj; pēc 778. p. saturu un izpratnes pats jautājums par appellācijas (kasācijas) tiesības atjaunošanu rodas tikai ar momentu, kad likumā paredzētais appellācijas (kasācijas) termiņš ir jau palaiests garām vai pašlaik notek, un tikai sakarā ar šo momentu tiesa pēc katras lietas apstākļiem var apspriest, vai lūdzēja lūgumā pievestais termiņa atjaunošanas iemesls ir pamatots, resp. vai par tādu dibinātu kasācijas termiņa atjaunošanai varētu dotā gadījumā atzīt to apstākli, ka spriedums nav laikā izgatavots galīgā veidā un tiesas slēdziens šini ziņā nav pārbaudāms kasācijas kārtībā (Sen. spr. 24. XI. 1927. g. Nr. 931, Lapiņa I.).

tas apstākļiem (Sen. spr. 1911. g. Nr. 33., 1901. g. Nr. 68.). Minētam 2 nedēļu termiņam pieskaitāms tālumlaiks [C. pr. n. 960. (837.) p.], izņemot apelācijas termiņa atjaunošanu, kādā gadījumā, ievērojot speciālo likumu [C. pr. n. 892. (779.) p.], tālumlaiks nav pieskaitāms (Sen. spr. 1911. g. Nr. 33.). Atjaunojot kasācijas termiņu, ir spēkā C. pr. n. 960. (837.) p. noteikums par tālumlaika pieskaitīšanu (Kr. Senāta spr. 1911. g. № 49.).

Noraksts no lūguma par termiņa atjaunošanu izsniedzams pretējai pusei, noliekot līdz ar to arī tiesas sēdi šajā jautājumā [C. pr. n. 961. (838.) p.].

Apmierinot lūgumu par termiņa atjaunošanu, tiesa noliek jaunu termiņu pēc saviem ieskatiem atkarībā no izdarāmās darbības [C. pr. n. 940. (817.) p.]. Katrā ziņā šis termiņš nevar būt garāks par pirmatnējo, likumā nolikto termiņu⁴⁾ [C. pr. n. 961. (838.) un 894. (781.) p.], pie kam šis, no jauna noliktais termiņš skaitāms no tās dienas, kad pasludināts tiesas lēmums par nokavētā termiņa atjaunošanu [C. pr. n. 961. (838.) un 895. (782.) p.].

Blakus sūdzību iesniegšanas termiņu atjaunošanas kārtība ir tāda pati, kā pie apelācijas termiņu atjaunošanas (sk. Sen. spr. 1876. g. № 504. un Latv. Sen. spr. 1920. g. № 111., Kerpe I.).

Otrās instances lēmums, ar kuŗu atstāts bez ievēribas lūgums par termiņa atjaunošanu, pārsūdzams nevis blakus sū-

Ja spriedums tika laikā izgatavots galīgā veidā, tad tas apstākļi vien, ka miertiesnesis nav izsniedzis laikā [C. pr. n. 197. (144.) p.] sprieduma norakstu un vēl mazāk, ka viņš to nav izsūtījis laikā, nevar noderēt par iemeslu atjaunot apelācijas termiņu; parta lūgums izsūtīt viņam sprieduma norakstu nemaz neatsvabina partu no pienākuma no sevis noskaidrot tiesā, vai spriedums ir sagatavots laikā galīgā formā, un apstiprināšā gadījumā iesniegt attiecīgo pārsūdzību, pilnīgi neatkarīgi no tā, vai un kad viņš būtu saņēmis izsūtāmo sprieduma norakstu (Sen. spr. 14. V. 1925. g., Bokal I., Nr. 345).

⁴⁾ Pēc C. pr. n. 781. p. tiesā satura un izpratnes, pie pārsūdzības termiņa atjaunošanas, termiņa noteikšana apelācijas sūdzības iesniegšanai atstāta tiesas ieskatam ar vienīgo aprobežojumu, ka šis termiņš nevar pārsniegt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu: tā tad ir skaidrs, ka tiesa var noteikt šo termiņu īsāku par apelācijas termiņu. Ja lūdzējs atrod šo nolikto pārsūdzības termiņu par īsu, tad tas dod viņam tikai tiesību tiesas taisīto lēmumu pārsūdzēt; šāda pārsūdzība tieši paredzēta C. pr. n. 780. pantā, pēc kuŗa katrs tiesas lēmums jautājumā par apelācijas tiesību atjaunošanu var tikt no partiem pārsūdzēts — kā lēmums, ar kuŗu lūgums par termiņa atjaunošanu ir apmierināts, tā lēmums par tāda lūguma atraidīšanu un tā tad arī lēmums par pārāk īsa termiņa nolikšanu (Sen. spr. 25. II. 1926. g., Skrastīņa I., Nr. 54).

dzības, bet gan kasācijas sūdzības kārtībā (Senāta spr. 29. IV. 1924. g., Griķis l., № 220.)¹⁾

Apellācijas instances lēmumu, ar kuŗu atjaunots termiņš a p e l l ā c i j a s iesniegšanai, un ar kuŗu tā tad lietas iztiesāšana pēc tās būtības netiek pabeigta, nevar a t s e v i š ķ i pār-sūdzēt kasācijas kārtībā (Kr. Sen. spr. 1874. g. № 780., Latv. Sen. spr. 26. IV. 1923. g., Āboliņa l.).

§ 69. Pusu procesuālo darbību atceļamība.

Procesuālās darbības ir procesuālo tiesību realizēšanas līdzeklis, bet tā kā, ievērojot dispozitivitāti, šo tiesību realizēšana atkarājas no prāvniekiem, tad pēdējo procesuālās darbības ir iespējams arī atcelt. Piem., puse lūgusi nopratināt lieciniekus, nodrošināt prasību; pēc tam viņa var atteikties no lūgtā, bet pie tam jāievēro sekošais: a) puses tiesība atteikties no procesuālās darbības ir aprobežota ar to juridisko seku iestāšanās laiku, kuŗu dēļ šī darbība izdarīta; piem., atteikšanās no liecinieku nopratināšanas — līdz nopratināšanas momentam; pēc nopratināšanas puse jau nevar atteikties no liecinieku liecībām (sal. Sen. spr. 1881. g. № 45.); b) pusu vienlīdzības labā zināmos gadījumos šī atceļamība ierobežota; piem., prasītājs, kuŗš cēlis prasību, var (paturot tiesību to celt no jauna) lūgt atstāt šo prasību bez caurlūkošanas tikai līdz tam laikam, kamēr nav iestājusies pusu saistība (Rechtshängigkeit), t. i. kāmēr atbildētājs nav stājies lietā, lai atbildētu prasībā, bet pēc tam, kad atbildētājs jau iestājies lietā, šāda lietas nosacīta izbeigšana pielaižama tikai ar atbildētāja piekrišanu (Sen. spr. 1910. g. № 12.); citādi varētu rasties tāds stāvoklis, ka prasītājs pēdējā momentā, apzinoties, ka viņš prasību zaudēs, var lūgt atstāt prasību bez caurlūkošanas; c) no otras puses viena prāvnieka procesuālā darbība var nākt pretniekam par labu, un pēdējais var to izlietot, ar ko arī izskaidrojams, kamdēļ puses saistītas ar savām izdarītām darbībām. Tā, piem., vienas puses iesniegtus pierādījumus var izlietot arī otra puse (testes et documenta per productionem fiunt communia [sk. C. pr. n. 566. (478.), 569. (481.) p.].

§ 70. Pusu procesuālo darbību forma.

Procesuālo darbību forma var būt: 1) mutiska un 2) rakstiska. Miertiesu iestādēs pārsvarā ir mutiskā forma; pat

¹⁾ Tiesas lēmumi, ar kuŗiem noraidīta par viņas spriedumiem iesniegto kasācijas sūdzību pieņemšana, ir pārsūdzami ne kasācijas, bet blakus sūdzības kārtībā. (Sen. spr. 12. XII. 1929. g., Herberga l., Nr. 1368.)

prasības lūgumu miertiesnesim var iesniegt mutiski [C. pr. n. 63. (51.) p.], kādā gadījumā miertiesnesim tas jāieraksta protokolā [C. pr. n. 64. (52.) p.]; rakstiska forma vajadzīga tikai apellācijas un kasācijas lūgumiem [C. pr. n. 89. (68¹.) p.]. Turpretim kolleģiālās, vispārējās tiesu iestādēs svarīgākām, lietas būtību noteicošām darbībām saistoša rakstiska forma. Rakstiski jāiesniedz, piem., prasības lūgumi [C. pr. n. 358. (256.) p.], visas sūdzības [C. pr. n. 855. (744.), 907. (793.), 896. (783.) p.], atsaukšanas pret aizmuguriskiem spriedumiem [C. pr. n. 833. (727.) p.], pretprasības [C. pr. n. 445. (340.) p.], lūgumi par trešās personas pieaicināšanu un iestāšanos lietā [C. pr. n. 749. (653.), 762. (662.), 765. (665.) p.], lūgumi par zvēresta pielaišanu [C. pr. n. 574. (486.) p.]. Citām procesuālām darbībām pielauta gan rakstiska, gan mutiska (tiesas sēdes laikā) forma, kā piem., lūgumiem par prasības nodrošināšanu un par pierādījumu pārbaudišanu. Dažos gadījumos mutiskiem lūgumiem jābūt ierakstītiem protokolā [piem., C. pr. n. 350. (248.) p. 3. pkts un 567. (479.), 646. (556.) p.]. Tāpat protokolā ierakstāmi tādi mutiski lūgumi, kas nav izteikti iepriekšējos rakstos. Gadījumos, kad likums nenosaka formu, jāpielaiž kā mutiskā, tā arī rakstiskā forma. Ja likums paredz kādai darbībai rakstisku formu, tad šādai darbībai, ja tā izdarīta mutiski, nav nekādas nozīmes, — piem., mutiskai trešās personas pieaicināšanai [C. pr. n. 749. (653.) p.], vai pretprasības celšanai [C. pr. n. 445. (340.) p.]. Tiesas procesa valoda ir valsts valoda (Lik. kr. 1918. g. 10. § 10. un Ties. iek. lik. 10. p.). Tomēr, saskaņā ar minēto 1918. g. likumu, tiesa, raugoties pēc apstākļiem un vajadzības, pielaiž arī vācu un krievu valodas lietošanu. Lai gan, saskaņā ar agrāko C. pr. n. 261. p., ārzemnieku lūgumiem arī jābūt rakstītiem valsts valodā, un tikai paraksts pielaižams lūguma iesniedzēja dzimtā valodā ar tulkojumu valsts valodā, tomēr šis noteikums runā pretīm minētā 1918. g. likuma 10. p., un Latvijā saskaņā ar šo noteikumu jau ir nodibinājusies prakse, pēc kuŗas pilsoņu lūgumi, kas rakstīti vācu vai krievu valodā, tiek pieņemti caurlūkošanai tiesā, pie kam tiesa pielaiž arī valsts valodas nepratēju mutiskus paskaidrojumus tiesā šinīs valodās, un tikai zvērinātu un privātdvokātu lūgumiem un paskaidrojumiem jābūt valsts valodā; valsts valodā vedama arī visa oficiālā tiesu iestāžu sarakstīšanās.¹⁾ Ja lūgumam pielikti dokumenti svešvalodā, tad jāpieliek arī to tulkojums [C. pr. n. 367. (263.) p., 2. pkts]. Ja pa ceļas strīds par tulkojuma pareizību, tad tulkojuma pareizību

¹⁾ Skat. šinī jautājumā B. Berent „Die Sprachenfrage in Lettland“ Zeitschrift für Ostrecht, 4 Jahrgang, Heft 1.

pārbauda lietpratēji tiesas uzdevumā [C. pr. n. 629. (539.) un 630. (540.) p.].

V. NODALĪJUMS.

Civilprasība un tās celšanas sekas.

§ 71. Prasības un to veidi.

1. Kad personas materiālās tiesībās ir traucētas, un viņai vajadzīga tiesas palīdzība un aizsardzība, — viņa griežas pie tiesas, pieprasot šo palīdzību un aizsardzību. Pēc likuma šāds pieprasījums izteicams sevišķā formā, kuŗu sauc par prasību (actio, искъ, Klage, Demande).¹⁾

Tiesai iesniedzāmā prasībā ietvertais prasījums (actio) jāatšķir no materiāli-tiesiskā prasījuma (Sachlegitimation). Šis pēdējais prasījums ir pretenzija (Anspruch), un to iespējams apmierināt ne tikai tiesas ceļā ar piespiedu izpildīšanu, bet arī ar dažādiem citiem likumīgiem līdzekļiem, piem., ar ieskaitīšanu (compensatio; Civillik. 3545., 3560. p.), ar aizturēšanu (rententio; Civillik. 3381. p.), ar ķilāšanu (Pfändung; Civillik. 3387., 3389., 4264., 1404. p.). Iespējami gadījumi, kad materiāli-tiesisko prasījumu tiesas ceļā nevar realizēt. Tas var pastāvēt patstāvīgi, arī bez prasības, un mūsu Civillikumos var atrast tādus prasījumus, kuŗi nebauda tiesas aizsardzību (Civillik. 3618., 3723., 4343., 4344. p.). Turpretim, tiesai iesniedzamā prasībā ietvertais prasījums ir prasījums, kas realizējams vienīgi tiesas ceļā un ar tiesas palīdzību.

Civillikumos varam atrast vecās prasību klasifikācijas iespaidu atkarībā no tā, uz ko vērsta prasība. Ņemot vērā, ka vietējās materiālās tiesībās ir vairāk speciālu prasības veidu, 1889. gada tiesu reformas pretinieki aizrādīja, ka pēc Civillikumiem (Vietējo likumu kopoj. III. d.) katrs atsevišķs institūts bauda tiesas aizsardzību īpatnējas prasības veidā, kamdēļ šie krievu 1864. gada procesuālos likumus itkā neesot iespējams piemērot. Šis domas tomēr neattaisnojās.

¹⁾ Kaut gan Civilprocesa nolikums 11. p. runā par strīdiem, kas piekrit tiesu iestāžu izšķiršanai, tomēr no tā neizriet, ka tiesa skata cauri tikai strīdus prasības. Liels daudzums prasību nemaz nav strīdus lietas, kā, piem., parādu prasības, kuŗas parādnieks nav apmierinājis līdzekļu trūkuma dēļ. Tamdēļ pareizāki, liekas, izteicieni — „prasība“, „prasības sūdzība“, kuŗi ietver sevī ideju par prasītāja aktīvu tiekšanos pēc savām tiesībām (Rechtsverfolgung), pat ja iztrūkst strīdus no atbildētāja puses, jo atbildētājs bieži vien procesā izturas pilnīgi pasīvi.

II. Civillikumi tiešām paredz vairākas dažāda veida prasības, piemēram:

1) *Īpašuma prasību* (rei vindicatio), ar kuru īpašnieks var izņemt lietu no ikkatras trešās personas valdīšanas; šo prasību mērķis ir īpašuma tiesību atzīšana (Civillik. 876., 897., 907., 923. p.).

2) *Aizlieguma prasību* (actio negatoria), — kad īpašniekam vajadzīga tiesas aizsardzība nevis atprasot lietu no trešās personas, kas to nelikumīgi aiztur, bet, lai aizsargātos pret nelikumīgu iebrukumu viņa īpašumā. Aizsardzības mērķis, — aizsargāt brīvu rikošanos ar savu īpašumu (Civillik. 874., 947. p. 2. pkt., 1031., 1061. p.).

3) *Līguma atcelšanas prasību* (actio redhibitoria) — prasība atcelt pirkšanas līgumu, uzliekot pārdevējam par pienākumu ņemt lietu atpakaļ, ja tai ir trūkumi (Wandelungsklage) (Civillik. 3257., 3260. p.).

4) *Cenas samazināšanas prasību* (actio aestimatoria jeb actio quanti minoris) — vērstu uz pārdotās lietas cenas samazināšanu, ja lietai izrādas trūkumi (Civillik. 3257., 3263. p.).

5) *Atprasījuma prasību* (actio de in rem verso — viens no romiešu actiones adjectitiae qualitatis veidiem), t. i. prasību pret personu, kas iedzīvojusies caur tiesisku darījumu, ko otra persona izdarījusi uz pārstāvības tiesību pamata (Civillik. 56. p. 4. pkt., 222., 3112., 4211., 4315. p.). Še tiek prasīts, lai atvietotā persona patiešām būtu iedzīvojusies, kaut arī prasības celšanas laikā iedzīvotais vairs neatrastos atbildētāja mantā. Še apstākļi citādi, kā pie tiešās prasības par iedzīvošanos (Civillik. 3734. un 3736. p.), kur atbildība pirmā kārtā izriet no pārstāvības kā tādas.¹⁾

6) *Aizskartās personas prasību* pret aizskārēju personīga gandarījuma dēļ (actiones vindictae spirantes). Tās nepāriet uz mantiniekiem, ja aizskartais pats nav tās cēlis tiesā (Civillik. 158.—160. p. un 4560. p.).

7) *Actio Pauliana* — prasība atzīt par spēkā neesošu tiesisku darījumu, kas noslēgts in fraudem creditorum (Civillik. 116., 4494. p.).

8) *Actiones hereditatis* — mantojuma prasības (Civillik. 2599.—2620. p.).

9) *Valdīšanas aizsardzības (posesora) prasības* — par valdīšanas aizsardzību un traucētas vai zaudētas valdīšanas atjaunošanu (Civillik. 685., 690.,

¹⁾ Erdmann, IV., 153. lap. p.

691.—699. p.). Tā kā noteikumi par šām prasībām atrodas arī mūsu Civīlprocesa nolikumā, tad tās jāapskata sīkāk.

III. Šis prasību veids, kur tiesnesim jāizšķir jautājums tikai par faktu, bet ne par tiesībām, pamatots uz principa, ka katra pastāvoša valdīšana un lietošana uzskatāma par likumīgu, kamēr nav pierādīts pretējais, un tamdēļ bauda tiesas aizsardzību (Civillik. 682. p.), un sastopams Civīlprocesa nolikuma 36. (1806.) panta 2. un 3. pktā, 37. (29.) panta 1. un 2. pktā, 94. (1807.) un 95. (73.) pantos. Šīs prasības piekrit vienīgi miertiesnesim pēc nekustamas mantas atrašanās vietas [forum rei sitae — C. pr. n. 41. (34. p.).]

Romiešu tiesībās bija paredzēti divējādi interdiktī — interdīcta retinendae et recuperandae possessionis.¹⁾ Sakarā ar šiem diviem traucējumu veidiem radās arī divi valdīšanas aizsardzības veidi, atkarībā no tā, vai valdīšanas traucēšana bija saistīta ar valdīšanas objekta zaudēšanu, jeb valdīšana bija traucēta neatņemot valdīšanas objektu.²⁾

Mūsu materiālās tiesības visā pilnībā patapinājušas romiešu mācību par actio retinendae vel recuperandae possessionis, paredzot, no vienas puses, pastāvošās valdīšanas aizsardzību. (Civillik. 681. un 682.—690. p.) un, no otras puses, zaudētās valdīšanas atjaunošanu (Civillik. 691.—699. p.). Sakarā ar to pāceļas jautājums, ciktāl mūsu procesuālās tiesības paredz abu minēto valdīšanas traucējumu gadījumus. Šinī ziņā jāatzīmē redakcijas dažādība Civīlprocesa nolikuma 36. p. 2. pktā (1806. p. 2. punktā), kurš spēkā Rietumlatvijā (bij. Baltijas provincēs) un itkā paredz vienkārši prasības par traucētās valdīšanas atjaunošanu, un Latgalē spēkā esošā 37. p. 1. pkta (29. p. 1. pktā, kurš runā par diviem prasību veidiem: 1) traucētās un 2) zaudētās valdīšanas atjaunošanu. No sacītā varētu taisīt slēdzienu, ka Latgalē spēkā esošais procesuālais likums paredz abus valdīšanas traucējuma veidus — ar valdīšanas zaudēšanu un bez tādas zaudēšanas, bet Rietumlatvijā tas pats procesuālais likums [C. pr. n. 36. (1806.) p. 2. pkt.] paredz tikai aizsardzību traucētai valdīšanai, bez valdīšanas zaudēšanas. Tomēr šāds slēdziens būtu pavisam nepareizs, jo nepietiekoši skaidro un iso Civilproc. nol. 36. p. 2. pkta (1806.

¹⁾ Sal. Dernburg. I. sēj. § 185 un turpm.

²⁾ Sal. Austrijas Civīlprocesa likumu 454. p., kurš paredz: 1) valdīšanas aizsargāšanu un 2) traucētas valdīšanas atjaunošanu; Vācijas BGB. 861. un 862. p., kuri izšķir: 1) valdīšanas atņemšanu (wird der Besitz dem Besitzer entzogen) un 2) valdīšanas aizkavēšanu (wird der Besitzer im Besitze gestört); skat. arī O. Zwingmann — „Valdīšana šolaiku tiesībās”. Tiesl. Min. Vēstn. 1926. g. 2./3.—7./8.

p. 2. pkta) redakciju pilnīgi papildina pantā minētā atsauce uz Civillik. 682.—699. p., kuŗi, kā augšā aizrādīts, paredz abus valdīšanas traucējuma veidus (sk. sevišķi 698. p.). Kas attiecas uz Latgalē spēkā esošā Civilproc. nol. 37. p. 1. pkta (29. p. 2. pkta) redakciju, tad līdz 1912. g. še bija spēkā agrākā neizdevīgā 29. p. 4. pkta redakcija, kas paredzēja prasības par traucētas valdīšanas atjaunošanu, noklusēdama šās prasības iespēju, ja valdīšana zaudēta; likumdošanas motīvi Valsts kancelejas izdevumā turpretim norāda uz strīdiem sakarā ar mantas atņemšanu un citiem likumīgās valdīšanas traucējumiem.¹⁾

Sakarā ar Civilproc. nol. 29. p. 4. pkt. agrākās redakcijas neskaidrību Krievijas Senāts savos spriedumos²⁾ paskaidrojis, ka minētais 29. p. 4. pkt. paredz abus prasību veidus, t. i. no vienas puses, prasības par tādas valdīšanas atjaunošanu, kas zaudēta sakarā ar atbildētāja darbību; un, no otras puses, prasības par traucētas prasītāja valdīšanas atjaunošanu, kad valdīšana gan palikusi prasītājam, bet traucēts šis valdīšanas mierīgums un neapšaubāmība, piem., ja atbildētājs uz prasītājam piederošas zemes pļauj zāli jeb labību, cērt kokus, iznīcina žogus, grāvjus un, vispār, izdara darbības, kas traucē ar valdīšanu saistītās tiesības, neradot tomēr nekustama īpašuma atņemšanu valdītājam. Sakarā ar šiem paskaidrojumiem 1912. gadā grozīja Civilprocesa nolikuma 29. p. 4. pkta agrāko redakciju.

Kā jau iepriekšējās rindīnās aizrādīts, tiesnesis, caurlūkojot šis prasības, neapspiež tiesību jautājumus, bet konstatē faktus: 1) ka prasītājs valdīšanas un lietošanas traucējuma brīdi patiešām valdījis pār zināmu lietu (kustamu vai nekustamu) un viņu lietojis (sal. Civillik. 693. p., 1925. g. redakcijā; Lik. kr. 187.),³⁾ 2) ka valdīšanas vai lietošanas traucējums patiešām noticis un 3) ka no valdīšanas traucējuma laika nav pagājis viens gads, pie kam, ja valdīšanas traucējums noticis slepeni jeb valdītāja prombūtnes laikā, gada laiks skaitās no

¹⁾ Sal. Civilproc. nol. atcelto 1310. p., kuŗš arī paredzēja abus prasību veidus — nekustamas mantas atņemšanas un valdīšanas traucējumu gadījumos.

²⁾ Kr. sen. 1892. g. spr. Nr. 18; 1892. g. Nr. 92; 1869. g. Nr. 82. Sk. arī Muravjeva komisijas paskaidrojumus pie krievu Civilprocesa nolikuma jaunās redakcijas projekta — 1900. g. III. sēj. 12.—14. lap. p.

³⁾ Attiecībā uz Latgali skat. arī Krievu Civillikumu redakcijas komisijas uzskatus (вотчинное право I. sēj. 1902. g. 479.—481. p.), pamatotus uz Latgales Civillik. 531. p., kuŗš runā par kuŗu katru valdīšanu; šī komisija atzinusi, ka likums nešķiŗo kustamu un nekustamu mantu un tamdēļ valdīšanas prasība iespējama arī attiecībā uz kustamu mantu.

tās dienas, kad valdītājs par traucējumu dabūjis zināt (Civillik. 699. p.). Sakarā ar to, ka miertiesnesis neapspriež jautājumu par prasītāja tiesībām, tad ar šāda veida prasībām nav iespējams savienot nekādas citas prasības, kas būtu pamatotas uz tiesībām.¹⁾ Posesora prasība, pēc Civillik. 626. p. piezīmes, pieder arī katram turētājam (detentor), piem., nomniekam jeb irniekam (Civillik. 4053. p.), glabātājam (Civillik. 3783. p.), atvēlējumaņēmējam (Civillik. 3768. p.). Tas apstāklis, ka miertiesnesis izšķīris šādu lietu pēc būtības, neizslēdz, protams, iespēju iesniegt, ja vajadzīgs, arī citu attiecīgu prasību, pamatotu uz īpašuma tiesībām, t. i. pavisam uz citu tiesisku pamatu.

Aplūkotā prasību klasifikācija, kas pastāvēja agrāko Baltijas gubernu tiesās līdz tiesu reformas ievēšanai, ar tiesu re-reformas ievēšanu Baltijas provincēs 1889. gadā, ir zaudējusi savu nozīmi.

IV. Lielāka nozīme bija un vēl tagad ir prasību iedalījumam: lietiskās prasībās (actio in rem, вещный искъ) un saistību jeb personiskās prasībās (actio in personam, обязательственный или личный искъ), atkarībā no tā, vai jautājums iet par lietisku vai personisku tiesību izlietošanu. Šāds iedalījums atbilst materiālo tiesību galvenām divi nodaļām — lietu un prasījumu tiesībām. Kā viena, tā otra prasība gala rezultātā grib panākt tādu spriedumu, kas piespiestu atbildētāju izdarīt zināmu darbību, t. i. panākt prasītāja tiesību realizēšanu spaidu ceļā: izdot prasības priekšmetu, samaksāt piespiesto summu, izpildīt saistību, kamdēļ abas šīs prasības apvieno kopējs nosaukums — izpildīšanas prasības (Leistungs oder Vollstreckungsklagen, иски обь исполненіи или принужденіи.)

Šīs prasības piemērojamas tiem gadījumiem, kad atbildētājs ir traucējis prasītāja tiesības; un tā kā šādās prasībās no atbildētāja piespriež zināmu izpildījumu, tad šīs prasības sauc

¹⁾ Valdišanas aizsardzības prasība pēc būtības vērsta uz valdišanas restitūciju, izejot no tā, ka katra valdišana bauda likumā paredzēto aizsardzību (Civillik. 682. p.; Latgales Civillik. 531. p.); pret šādu prasību nekad nav ceļama nedz pretprasība, nedz ieruna, kuŗa būtu pamatota uz īpašuma tiesībām, — posesora prasītājs nav spiests pierādīt savas valdišanas tiesības, un tādēļ posesora prasība nav atspēkojama un nav izslēdzama ar pretinieka atsauksmi uz pedējā valdišanas tiesībām; tā tad pretniekam nav — posesora prāvā — atļauts atsaukties uz sava īpašuma tiesību un ar to novērst prasītāja posesora prasību. (Sen. spr. 11./V. 1922. g. Bodže 1. Nr. 104.)

arī par piespriešanas prasībām (actiones cum condemnatione) vai par prasībām ar izpildu spēku (иски съ исполнительною силою).¹⁾

V. Otrs prasību veids, kas krasi atšķiras no pirmā prasību veida ar to, ka neprasa no atbildētāja nekādu izpildīšanu, ir prasības tiesisku attiecību atzīšanas dēļ (Feststellungs- oder Anerkennungsklagen, actiones sine condemnatione, prasības bez izpildu spēka, иски о признании, иски об установлении существования или несуществования юридического отношения). Šajās prasībās tiesai ar spriedumu jānosaka, vai starp prasītāju un atbildētāju pastāv jeb nepastāv zināma tiesiska attiecība. Šo prasību mērķis ir konstatēt zināmas tiesiskas attiecības esamību jeb neesamību. Šo prasību iemesls parasti ir bailes, ka nākamībā prasītāja tiesiskais stāvoklis, kas pašreiz varbūt vēl nav traucēts, var stiprā mērā ciest tādā gadījumā, ja tiesa ar spriedumu nenoteiktu zināmas tiesiskas attiecības, kurās prasītājs ievērojamā mērā ieinteresēts. Šīm prasībām ir bieži prejudiciāls raksturs, kamdēļ viņas arī sauc par prejudiciālām prasībām. Atzīšanas prasības izveidojušās no seno romiešu institūta: provocatio ex lege diffamari.

Šāda uzaicināšanas kārtība (provocatio) pastāvēja pirms tiesu reformas ieviešanas arī agrākās Baltijas provincēs pēc vecā Vācijas procesa noteikumiem (Diffamationsklage). Šās kārtības būtība saskaņā ar šiem noteikumiem šāda. Ja persona A apgalvoja, ka viņai ir tiesība vai prasījums pret personu B, un ja persona B neatzina personas A tiesību vai prasījumu, tad persona B varēja lūgt tiesu uzaicināt personu A, lai tā uzrādītu savas tiesības. Ja pēdējā atteicās to darīt vai noteiktā laikā neiesniedza tiesai prasību, tad tiesa viņu notiesāja uz mūžīgu klusēšanu — sub poena perpetui silentii. Ja A uzaicinājumu pieņēma un izteica gatavību iesniegt sūdzību, tad izcēlās jauna prāva. Še bija ideja, ka jādod tiesas aizsardzība personai, par kuru izplata baumas, kas kaitē šīs personas interesēm, kredītam un bojā viņas stāvokli sabiedrībā. Šādu apgalvojumu izlaidējam bija vai nu jāpierāda apgalvojuma pareizība vai jāklusē.

Vēlāk tiesu prakse un likums attiecināja uzaicinājumu ex lege diffamari uz visiem gadījumiem, kad kādas personas izturēšanās, darbība vai izteikumi deva iemeslu domāt, ka ar tiem varētu notikt otras personas likumīgo interešu aizskaršana.

Šāds uzaicināšanas veids bija neērts, tamdēļ ka gadījumā,

¹⁾ Гольмстенъ, Учебникъ русскаго гражданскаго судопроизводства, 1907. г.

ja uzaicinātā persona apgalvoja savas pretenzijas esamību, apgalvojuma pareizību tūlīt nepārbaudīja, bet apgalvotājam vajadzēja uzsākt jaunu prāvu. Tamdēļ arī Vācijas likumdošana atvietoja šo uzaicināšanas kārtību ar augšā norādīto Feststellungsklage, kur notiek abu pusu apgalvojumu pārbaudīšana. Šādā veidā prasību zināmas juridiskas attiecības pastāvēšanas vai nepastāvēšanas noteikšanas dēļ — Feststellungsklage — pārņēma arī ievēdot 1889. gadā tiesu reformu un ievietoja to Civilprocesa nolikuma 3. (1801.) p.

Šādu atzīšanas prasību iesniedzot nemaz nav vajadzīgs, lai tiesības jau būtu traucētas. Šādas prasības celšanai ir nepieciešams sekošais.

1) Prasītāja stāvoklim jābūt tādām, ka viņam vajadzīga tiesas aizsardzība; par prasības iemeslu var būt paredzamā atbildētāja darbība, vārdi, nolaidība, vispār viņa izturēšanās, kāds dokuments, ko prasītājs neatzīst: nepieciešams, lai prasītājam būtu bažas, ka prasības neiesniegšanas gadījumā viņa tiesiskais stāvoklis pasliktināsies.

2) Nepieciešams, lai prasītājam būtu likumīga interese, proti, interese novērst strīdīgumu, neskaidrības, nenoteiktību tiesībās un kaitējumu, kas no tam ceļas prasītāja tiesiskam stāvoklim, ar tiesas sprieduma palīdzību.

3) Beidzot prasībai jābūt vērstai uz to, lai noteiktu zināmas juridiskas attiecības esamību vai neesamību, bet ne uz fakta noteikšanu (Senāta spr. 1875. g. Nr. 246; 1921. g. Nr. 18.)

Tā, piemēram, ir iespējama prasība atzīt par nederīgu līgumu, kurš satur fiktīvu, izdomātu darījumu (skat. Senāta spr. 1893. g. № 6);¹⁾ prasība atzīt, ka rentnieka pienākums ir atbrīvot rentes priekšmetu līguma termiņā (Jurģu dienā), ja prasītājam ir pamats domāt, ka rentnieks šo pienākumu neizpildīs, kaut gan tiesību pārkāpšana vēl nav notikusi, un prasība iesniegta pirms līguma termiņa notecēšanas; iznomātāja pra-

¹⁾ Jautājums par to, vai par apkurināšanas un īres maksas vietu ir uzskatāms prasītāja vai atbildētāja dzīvoklis, ir juridiskas dabas jautājums, un attiecības, kuŗas nodibinātas starp partiem, zīmējoties uz šo jautājumu, ir juridiskas attiecības, jo viņas nosaka partu tiesības un pienākumus jautājumā par īres līguma izpildīšanu un tamdēļ, pēc tiesas C. pr. n. 3. (1801.) panta izpratnes var būt par pamatu uz šo likuma pantu dibinātai prasībai.

Nolīguma eksistence par to, ka atbildētājam jānāk pie prasītāja pēc īres naudas, var būt par priekšmetu uz C. pr. n. 3. (1801.) panta dibinātai atzīšanas prasībai. (Sen. 4./VI. 1930. g. spr. Sievers l. Nr. 475.).

sība atzīt nomas līgumu par spēkā esošu, ja atbildētājs-nomnieks apgalvo, ka šim līgumam jāzaudē spēks u. t. t.¹⁾

Prejudiciālu prasību vai atzīšanas prasību var celt tikai līdz tiesības traucējuma iestāšanās momentam; ar traucējuma momenta iestāšanos tādai prasībai vairs nav vietas.²⁾ (Senāta spr. 25. IV. 1927. g. Ronasala l. Nr. 37.)

Izpildīšanas prasības iesniegšanas iespējamība nav par šķērslī atzīšanas prasības iesniegšanai.³⁾ Lai gan šis prasību veids atrod pamatu mūsu Civīlprocesa nolikuma 3. (1801.) p., kurš agrāk bija spēkā tikai Rietumlatvijā, tomēr no tā vēl neizriet, ka Latgalē, kur spēkā Latgales civillikumi, ievērojot tikai Civīlprocesa nolikuma 1. p. noteikumu, šādas prasības agrāk nevarētu celt. Krievu Senāts vienu laiku turējās pie šā negatīvā uzskata,⁴⁾ bet vēlāk no šā uzskata atteicās. Iespēja celt šāda veida prasības izriet no Civīlprocesa nolikuma (1914. g. izd.) 1100., 1346., 396. p.⁵⁾ Tagad ar 1931. g. noveli 3. (1801.) p. attiecināts arī uz Latgali.

Pēc būtības katrā piespriešanas vai izpildījuma prasībā vienmēr slēpjas arī prasība par atzīšanu. Atzīšanas prasības piekrit tai tiesai (miertiesai jeb apgabaltiesai), kurai piekristu prasības attiecīgo juridisko attiecību traucēšanas gadījumā, bet ja prasības vērtību nevar noteikt⁶⁾ — apgabaltiesai [C. pr.

¹⁾ Prasības formulējums: „atzīt prasītājus par mantiniekiem“, neminot par noteiktu mantojumu vai mantojuma objektu un nelūdzot konkrētā priekšmeta atņemšanu atbildētājam, norāda uz to, ka prasītāji nav cēlušī hereditātis petitio, bet gan aprobežojušies ar prasību konstatēt viņu mantošanas tiesības kā tādas, kuŗas atbildētājs apstrīdējis, tāpēc jāatzīst, ka prasība celta kā prejudiciāla prasība, bet nemaz ne kā hereditātis petitio; kā prasītāji savu prasību nosauc, tam nav izšķirošanas nozīmes (sk. Sen. spr. 1925. g. Nr. 98; 1927. g. Nr. 423).

²⁾ Prasība, kas vērsta uz zināmas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatās un uz zināma immōbila apstiprināšanu prasītājam par labu nemaz nav uzskatāma par prejudiciālu [C. pr. n. 3. (1801.) p.], bet gan par tipisku actio cum condemnatione (C. pr. n. 1. p., Sen. spr. 1925. g. Nr. 98 un 27. X. 1927. g. Nr. 423).

³⁾ Muravjeva komisijas paskaidrojumi pie Kr. Civīlprocesa likumu projekta jaunās redakcijas I. sēj. 91. p.; citādos uzskatos ir Plank, — Lehrbuch des deutschen Civilprocessrechts — II. sēj. 1896. g. 181. p.

⁴⁾ Skat. Kr. Sen. 1875. g. spr. Nr. 246, 1875. g. Nr. 1052.

⁵⁾ Skat. arī Kr. Sen. 1882. g. spr. Nr. 82, 1893. g. Nr. 6, 1880. g. Nr. 186, 1881. g. Nr. 116.

⁶⁾ Zem jēdziena „prasības, kuŗas cenu nevar noteikt“ jāsaprot taisni tādas prasības, kuŗas nepaieļ zem C. pr. n. 377. (273.) p. uzskaitītām prasībām, t. i. prasības, kuŗas pats prasītājs, iesniedzot prasību, nevar no sevis — attiecīgo aizrādījumu trūkuma dēļ pašā likumā — noteikt cenu [C. pr. n. 359. (257.) 3. p.kts; 370. (266.) 4. p.kta

n. 3. (1801.) p.]. No minētā izriet, ka starp piespriešanas un atzīšanas prasībām ir šāda starpība:

Piespriešanas prasības.

1) Šādas prasības ceļamas, ja prasītāja tiesības ir jau traucētas.

2) Šajās prasībās tiesa nopriekš, ka atbildētājam kaut kas jāizdara, jāizpilda.

3) Kaut gan piespriešanas prasībās slēpjas atzīšanas prasības, tomēr šīs prasības vienmēr vērstas uz tiesību iepriekšēju pozitīvu, bet ne negatīvu atzīšanu, ar kuru tad arī jau saistīta piespiedu izpildīšana. Šīm prasībām vienmēr pozitīvs raksturs.

4) Vienmēr tiek pieņemts, ka prasītājam pieder zināma tiesība, bet uz atbildētāja guļ pienākums.

Atzīšanas prasības.

1) Pēc vispārēja noteikuma šādas prasības ceļamas, kad tiesības vēl nav traucētas, ja prasītājs baidās, ka nākotnē viņa juridiskais stāvoklis var pasliktināties aiz prasības nesniegšanas.

2) Tiesa nepiespriež atbildētājam izpildīt kādu darbību, bet tiesas atzinuma sekas ir tās, ka uz šā atzinuma pamata var rasties jauna prasība ar izpildu spēku.

3) Prasību var vērst vai nu uz atzīšanu jeb uz noliegšanu; tamdēļ šīs prasības var būt: a) pozitīvas un b) negatīvas.

4) Par prasītāju var būt arī persona, kurai nav pozitīvu tiesību, bet kuŗa grib, lai konstatē to, ka viņai nav arī zināma pienākuma, piem., prasītājs — bijušais parādnieks, iesniedz prasību, lai atzīst viņa agrāko parādu par dzēstu. Še prasītājs uzņemas uz sevi itkā atbildētāja lomu, pierādīdams, ka uz viņa negulstaš zināms pienākums. Ja prasītājs šādu prasību zaudē, tad tiesa līdz ar to netieši atzīst, ka atbildētājam pieder tā tiesība, ko prasītājs noliedz.

beigās], un kuŗas tāpēc ir jānovērtē tiesai, attiecīgo tiesu nodokļu ņemšanai, saskaņā ar C. pr. n. 971. (849.) p. (Sen. 21/XI. 1929. g. Hubera l. Nr. 413).

VI. Teorija paredz vēl vienu prasības veidu ar konstitūtīva¹⁾ rakstura spriedumiem, kas vērsti uz juridisku attiecību: a) radīšanu, b) grozīšanu vai c) izbeigšanu. Raksturīgā šo prasību pazīme tā, ka viņas vērstas uz pastāvošā tiesiskā stāvokļa grozīšanu, kamdēļ viņas saucas par tiesībpārveidojošām prasībām (Rechtsgestaltungsklagen vai Bewirkungsklagen, правообразовательные иски). Viņas var būt: a) tiesībradošās (правосозидающие), piem., ja Latgalē zemes gabala īpašniekam nav ceļa uz savu mežu vai tīrumu, kurus ierobežo citiem piederoši īpašumi, tad viņš iesniedz prasību atzīt tiesības uz ceļu;²⁾ b) tiesībgrozošās (правоизмѣняющие), piem., prasības grozīt periodiskās iemaksas, kurās jau agrāki piespriestas kā atlīdzība par zaudējumu, kurš nodarīts ekspluatējot dzelzceļu jeb kuģniecības uzņēmumu;³⁾ tāda prasība atvieto lūgumu par sprieduma atcelšanu sakarā ar jaunu apstākļu atklāšanos [C. pr. n. 908. (749.) p.] un c) tiesībizbeidzošās (правопрекращающие иски), piem., prasības atzīt laulību par šķirtu; prasība atzīt bērnu par dzimušu ārļaulībā.

No minētiem trim prasību veidiem visbiežāk sastopams pirmais veids: prasības ar izpildu spēku jeb piespriešanas prasības. Beidzamais prasību veids — tiesībpārveidojošās prasības (Rechtsgestaltungsklagen — правообразовательные иски) mūsu procesuālajos likumos sevišķi nav minētas, bet tās varētu pakārtot noteikumiem par atzīšanas prasībām.

§ 72. Procesuālas attiecības rašanās nosacījumi.

I. Prasību ceļot jāievēro tikai noteiktas formālītātes, kas saistītas ar prasības lūguma iesniegšanu. Bet lai šāda prasība

¹⁾ Tiesas spriedumu konstitūtīvais raksturs biežāk izpaužas apsardzības lietās, kur šie spriedumi itkā rada jaunas un groza vai izbeidz pastāvošās juridiskās attiecības. Patiesībā tiesa tikai sankcionē zināmus stāvokļus, kuri radušies bez tiesas līdzdalības, piem., apstiprinot mantošanas tiesības, apstiprinot adopciju, atzīstot zināmu personu par garā vāju jeb izšķērdētāju; bet dažreiz tiesa rada jaunas tiesības, piem., pie mantojuma dalīšanas: tiesa, sadalot kopēju nekustamu mantu, var radīt jaunas servitūta tiesības vienā mantas daļā otrai mantas daļai par labu.

²⁾ Sal. X. sēj. l. d. 450., 451. p. — „гдѣ дорогъ нѣтъ, тамъ назначать ихъ вновь шириною въ 3 сажени, незанимая однако усадебныхъ мѣстъ и не повреждая никакихъ строений.

³⁾ Sal. Latgales civillik. 683. p. 6. pkt.; Civillik. 3283. p. 3. piezīmi; Latgales civillik. 683. p. attiecināts arī uz Rietumlatviju, lai gan, pamatojoties uz dzelzceļa nolikuma 92. p. arī agrāk nebija šaubu, ka šis pants spēkā arī Rietumlatvijā.

sasniegtu savu gala mērķi, lai rezultātā rastos vajadzīgais juridiskais efekts, lai lieta beigtos ar izspriešanu pēc būtības, t. i. ar prasības apmierināšanu, vai nu pilnā apmērā, vai daļai, vai ar prasības noraidīšanu, — jāievēro vesela virkne nosacījumu¹⁾ (Prozessvoraussetzungen), no kuriem daži tik lielā mērā nepieciešami, ka pati tiesa ex officio raugās, lai viņi tiktu ievēroti un, ja konstatē šo nosacījumu pārkāpšanu, lietu izbeidz. Šos nosacījumus sauc par absolūtiem, atšķirībā no relatīviem, kuŗu neievērošanai var sekot lietas izbeigšana tikai tanī gadījumā, ja to prasa pretējā puse.

II. **Absolūtie nosacījumi**, kuŗu esamība jākonstatē pašai tiesai ex officio un par kuŗiem nav pieļaujama pusu vienošanās, ir sekoši:

1) nepieciešams attiecīgs tiesas sastāvs vai, citiem vārdiem, tiesai jābūt personīgi tiesībspējīgai. Visiem tiesnešiem jābūt attiecīgi ieceltiem un apstiprinātiem tiesneša amatā²⁾, un tiesas kolegģiālam sēdes sastāvam jābūt pilnīgam — tres faciunt collegium [Tiesu iek. lik. 80. (140.) p.];

2) prasībai jābūt tādai, kas piekrit tiesu iestādēm vispār un konkrētai tiesai atsevišķi, vai nu pēc lietas šķiras, vai uz izņēmuma piekritības pamata [salīdz. C. pr. 675. (584.) p. 1. un 2. pkt.]. Ja šis pamatnosacījums nav ievērots, tiesa ex officio lietu izbeidz, neskatoties uz to, kuŗas instances tiesā šī pamatnosacījuma pārkāpšana atklāta;

3) abām pusēm jābūt procesuālā ziņā tiesībspējīgām un darbīspējīgām; ja šo spēju nav, tad tiesa nevar uzsākt lietas caurlūkošanu [C. pr. n. 675. (584.) p. 3. pkt.]. Ja šis trūkums rastos pēc prasības celšanas, tad tiesa aptur lietas tālākvirzīšanu līdz tam laikam, kamēr darbīspēju zaudējušo prāvnieku neatvieto viņa likumīgais pārstāvis vai likumīgs pēcnācējs [C. pr. n. 782. (681.) p. 2. pkt.];

4) pārstāvim, ja tāds lietā ir, jābūt tiesībspējīgam un darbīspējīgam: a) vispār, t. i., viņš nedrīkts piederēt pie Ci-

¹⁾ Арshawāma ir prof. Holmstena (Гольмстенъ, Учебникъ русскаго гражданск. судопроизв. 154. l. p.) uzskata pareizība, itkā šie nosacījumi katrā ziņā nepieciešami jau priekš procesa rašanās. Process un procesuālās attiecības var rasties arī bez šiem nosacījumiem; bet ja konstatē, ka viņu nav, — process nevar beigties ar spriedumu pēc lietas būtības.

²⁾ Saskaņā ar pašlaik Saeimā apspriežamo Tiesu iek. lik. 18. un 143. p. pārgrozījuma projektu, miertiesneši kā arī izmeklēšanas tiesneši stājas pie amata izpildīšanas pēc viņu iecelšanas no Ministŗu kabineta, bet divu gadu laikā no iecelšanas viņi stādāmi priekšā Saeimai apstiprināšanai. Visus citus tiesnešus no apgābaltiesu locekļiem līdz senatoriem Ministŗu kabinets pēc iecelšanas stāda priekšā Saeimai apstiprināšanai, pie kam pēc apstiprināšanas viņi var stāties pie amata izpildīšanas.

vilproc. nol. 348. (246.) p. minēto personu katēgorijām, un viņam jābūda tiesība vest lietas tiesā [Tiesu iek. lik. 310. (383.), 314. (389), 331. (406'.) p.], b) atsevišķi, t. i. viņam jābūt attiecīgai pilnvarai [C. pr. n. 675. (584.) p. 4. pkts, 663. (572.) p., 667. (576.) p. 3. pkts, 370. (266.) p. 2. pkts];

5) ja prasība pamatota uz noziedzīgu nodarījumu, un ja krimināllieta jau ierosināta, tad jābūt krimināltiesas spriedumam [C. pr. n. 7. (5.) un 8. (6.) p.]; bet ja krimināllieta kāda iemesla dēļ nav ierosināta, tad civillietu var ierosināt neatkarīgi no krimināllietas;

6) ceļot prasību pret tiesnesi zaudējumu atlīdzības dēļ, prasības ceļšanai nepieciešama Senāta apvienotās sapulces iepriekšējā atļauja [C. pr. n. 1426. (1331.) p.];

7) daži procesuālisti¹⁾ pieskaita procesa rašanās absolūtiem nosacījumiem arī prasītāja likumīgās intereses esamību noteiktas prasības ceļšanai. Intereses esamību paredz mūsu C. pr. n. 6. (4.) pants („uz kuŗām šīs lietas attiecas a s“), un bez tam atzišanas prasībās par juridisku attiecību pastāvēšanu jeb nepastāvēšanu [C. pr. n. 3. (1801.) p.]. Šā nosacījuma nepieciešamība skaidri izteikta franču aforismā: „Pas d'interêt, pas d'action“. Tomēr, jautājums par to, cik tālu katrā atsevišķā gadījumā iespējams noteikt šo interesi paša procesa sākumā, paliek atklāts. Nav šaubu, ka prasītājam nepieciešama interese²⁾ un tieši tiesiska interese, kuŗa prasa lietas izšķiršanu tiesā (Sen. 1921. g. pask. № 35). Bet tiesai ex officio, bez atbildētāja attiecīgām ierunām vai noraidījuma, ne vienmēr ir iespējams noteikt, vai prasītājam ir likumīga interese vai ne. Tāds stāvoklis ir visās atzišanas prasībās, kuŗas ceļot prasītājam, saskaņā ar C. pr. n. 3. (1801.) p., tieši jābūt šādai likumīgai interesei. Bet pa lielākai daļai uz intereses trūkumu norādīt un to pierādīt var tikai atbildētājs, kāpēc šādas prasības tiesa bez atbildētāja iebildumiem nevar atstāt bez caurskatīšanas. No otras puses, — izpildīšanas prasībās pat tad, ja atbildētājs aizrādījis uz to, ka prasītājam nebija un nav intereses un pat pamata prasības ceļšanai, tiesai ne vienmēr ir tiesība atstāt prasību bez caurskatīšanas aiz tā iemesla, ka prasībai trūkst prasības priekšmeta. Piem., ja prasītājs ceļ pret atbildētāju tādu prasību, kuŗu pēdējais nekad nav apstrīdējis un vienmēr bijis ar mieru nokārtot bez tiesas. Še, kaut

¹⁾ piem., Васьковскій, Учебникъ гражданскаго процесса 1917. g. 215. lap. p.

²⁾ Vienkārša, netiesiska rakstura interese prasītājam vienmēr atradīsies, piem., arī tad, ja ceļ prasību šikānos nolūkos vai gribot redzēt, kā tiesa izspriedīs konkrēto jautājumu; bet ne par šo interesi runā likums.

arī nebija pamata griezties pie tiesas, tiesa tomēr nevar prasību noraidīt un viņai, uz atbildētāja lūgumu, tiesība tikai uzlikt prasītājam procesuālos izdevumus par nepamatotu prasības celšanu. Turpretim atzišanas prasībās, ja konstatēts, ka prasītājam nav C. pr. n. 3. (1801.) p. paredzētās likumīgās intereses, tiesa var prasību noraidīt.

Tamdēļ, pareizāk liekas, nosacījumu par likumīgās intereses nepieciešamību pieskaitīt procesa relatīviem nosacījumiem.

III. Relatīvie nosacījumi. Jautājumu par relatīvo nosacījumu neievērošanu tiesa pati ex officio neierosina, atstājot ierosināšanu atbildētājam noraidījumu veidā (отводъ, exceptio, Einrede).

Relatīvie nosacījumi ir šādi:

1) no vairāk vienādām tiesām lietai jābūt piekritīgai tieši tai tiesai, kurā prasību cel [C. pr. n. 661. (571.) p. 1. pkts — exceptio fori declinatoria];

2) nedrīkst būt vienādības starp celto prasību un citu kādu prasību, kurā tas pats prasītājs pret to pašu atbildētāju jau agrāk tiesā cēlis [C. pr. n. 661. (571.) p. 2. pkts — exceptio litis pendentis], vai kurā jau izšķirta (res iudicata) valsts tiesā jeb šķirējtiesā (exceptio rei iudicatae).

Noraidījums ir iespējams, ja abu prasību: a) subjekti (prasītājs un atbildētājs) ir vieni un tie paši, b) objekts ir tas pats un c) pamati ir vienādi (salīdz. C. pr. n. 1021. (895.) p.). Ja starp abām lietām ir ciešs sakars [C. pr. n. 661. (571.) p. 2. pkts], kuram var būt izšķiroša vai prejudiciāla nozīme pie otras lietas izšķiršanas (exceptio connexitatis), tad viena no tām apturāma vai abas lietas apvienojamas, lai novērstu divu spriedumu kollīziju.

3) Prasību var celt tikai pienācīgs prasītājs, t. i. prasītājam jābūt tiesībai prasīt, viņam vajadzīga tā saucamā aktīvā leģitīmācija [C. pr. n. 661. (571.) p. 4. pkts — exceptio deficientis personae standi in iudicio], bet atbildētājam nav tiesības prasīt, lai šo noraidījumu skata cauri atsevišķi no paskaidrojumiem pēc lietas būtības [C. pr. n. 680. (589.) p.].

4) Atbildētājam jābūt tiesīgam atbildēt celtā prasībā, t. i. nepieciešama tā saucamā pasīvā leģitīmācija [C. pr. n. 661. (571.) 3. pkts]; piem., prasība par iznomātai mājai piederošā servitūta iznīcināšanu celta pret šīs mājas nomnieku — detentoru, kurpretim šādu prasību var celt tikai pret mājas īpašnieku.

5) Prasītājam-ārzemniekam jāiesniedz nodrošinājums varbūtējo izdevumu un zaudējumu segšanai prāvas zaudēšanas

gadījumā [C. pr. n. 661. (571.) p. 5. pkts — cautio judicatum solvi vai cautio de impensis]. No šī cautio de impensis prasītājs-ārzemnieks atsvabināts: a) ceļot prasību, kas izriet no krāvas starptautiskās pārvadāšanas [C. pr. n. 661. (571.) p. 1. piezīme], b) ja ārzemnieks pieder pie to valstu pilsoņiem, kurās Latvijas pilsoņi atsvabināti no tāda nodrošinājuma (C. pr. n. 571. p. 2. piezīme).¹⁾ Kamēr nav iesniegts šāds nodrošinājums, kuŗa apmēru nosaka tiesa [C. pr. n. 668. (577.) p.], atbildētājs nav spiests atbildēt uz prasību pēc lietas būtības.

§ 73. Prasības lūgums.

Pamatojoties uz dispozitīvo principu, tiesa var uzsākt civillietas iztiesāšanu ne citādi, kā uz ieinteresēto personu iniciatīvi [C. pr. n. 6. (4.) p.]. Šī iniciatīve izpaužas iesniedzot prasības lūgumu vai prasības sūdzību [C. pr. n. 358. (256.) p.] Ar prasības lūgumu (исковое прошение, libellus, Klage, demende, ajournement, citation) puse, resp. prasītājs, kuŗam vajadzīga tiesas aizsardzība un palīdzība, griežas pie tiesas, lūdzot atzīt, ka viņam pieder zināmas tiesības, kuŗas atbildētājs traucējis vai neatzīst.

Lai gan Civilproc. nol. 358. (256.) p. pielikumā ir dots prasības liguma paraugs, bet stingri saistoša šā parauga forma un redakcija nav. Prasības lūgumam tomēr jāatbilst nosacījumiem, kas paredzēti Civilproc. nol. 359. (257.) pantā. Šo nosacījumu nolūks noteikti noskaidrot procesa subjektus un objektus. Ceļot prasību citas personas vārdā, prasības lūgumā jāpaskaidro lūdzēja likumīga tiesība vest lietu šās personas vietā un jāpievieno pilnvara vai attiecīga apliecība [C. pr. n. 366. (262.), 367. (263.) p.].

Pēc Civilproc. nol. 359. (257.) panta noteikumiem prasības lūgumā jānorāda:

1. Procesuālo attiecību subjekti, t. i. a) tiesa, kuŗai pēc subjektīvās un objektīvās piekritības noteikumiem, prasības sūdzību iesniedz; b) abu prāvojošos pusu (prasītāja un atbildētāja) vārds, tēva vārds, uzvārds un dzīves vieta

¹⁾ 7. martā 1930. g. (Lik. kr. 36) Saeimā pieņemts likums par Latvijas pievienošanos 17. jūlija 1905. g. Hagas konvencijai, pēc kuŗas valstis, kas tai pievienojušās (Vācija, Austrija, Ungarija, Beļģija, Dānija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Norvēģija, Holande, Portugale, Rumānija, Krievija, Zviedrija un Šveice), savstarpēji atteicās prasīt viena no otras pilsoņiem cautio judicatum solvi. Bez tam, noslēgta konvencija ar Igauniju un Lietuvu (Lik. kr. 1922. g. 143) un Somiju (Lik. kr. 1926. g. 43), pēc kuŗām Latvija uz savstarpības pamatiem atsvabinājusi šo valstu pilsoņus no cautio judicatum solvi.

[C. pr. n. 359. (257.) p. 1. un 2. punkts]. Tēva vārda uzrādīšana nepieciešama, lai individuālizētu puses, jo bieži vien ģimenē tēvam ar dēlu ir vienādi vārdi. Dzīves vieta uzrādāma ne tikai, lai būtu iespējams pusi izaicināt pēc norādītās adreses, bet tā vispāri nosaka subjektīvo piekritību [C. pr. n. 309. (203.), 1431. (1339.), 1457. (1345³) p.], kuŗas neievērošana dod atbildētājam noraidījuma tiesību [C. pr. n. 661. (571.) p. 1. pkt., 671. (580.) p.]. Ja atbildētāja dzīves vieta nav zināma, tad prasītājam uz to jāaizrāda prasības lūguma sākumā un jālūdz uzaicināt atbildētājs ar sludinājumu [C. pr. n. 393. (293.) un 358. (256.) p. II. pielik. 2. piezīme].

II. P r a s ī b a s s u m m a, ja tā ir noteicama [C. pr. n. 359. (257.) p. 3. pkts]. Prasības summas noteikšanai ir trejāda nozīme:

a) pēc šīs summas nosakāma prasības piekritība vienai vai otrai no dažāda veida tiesām [C. pr. n. 36. (1806.) p. un 37. p. (29.)]; b) pēc tās aprēķina tiesu nodevas [C. pr. n. 298. (200².) un 970. (848.) p.] un c) pēc tās aprēķina lietas vešanas atlīdzību, kuŗu pēc takses piespriež prāvu vinnējušai pusei [C. pr. n. 992. (867.), 993. (868.) p. un pielik. pie Tiesu iek. lik 321. (396.) p.]. Prasību novērtē prasītājs, kuŗš atkarībā no prasījuma apmēra pats noteic savas prasības summu [C. pr. n. 376. (272.) p.],¹⁾ ja likumā nav par to sevišķu noteikumu. Šie sevišķie noteikumi paredzēti Civīlproc. nol. 377. (273.) p., pēc kuŗa:

1) prasībās par naudas summām, prasības vērtība aprēķināma pēc prasāmā kapitāla summas, pieskaitot līdz prasības iesniegšanas dienai pieaugušās procentes;

2) prasībās par īpašuma tiesībām uz mantu (kustamu vai nekustamu) — pēc prasītāja novērtējuma; pret prasības lūgumā minēto prasības summu, prasībās par īpašuma tiesībām uz nekustamu mantu, atbildētājs var celt iebildumus, bet ne vēlāk kā pirmā tiesas sēdē [C. pr. n. 377. (273.) p. 2. pkts un 378. (274.) p.]; ja celta prasība atzīt īpašuma tiesības uz kustamu mantu, kas aprakstīta uz kreditora pieprasījumu [C. pr. n. 1234. (1092.) p.], tad par prasības summu ņemama tā summa, par kādu manta pie aprakstīšanas novērtēta;²⁾

¹⁾ Lai gan C. pr. n. 272. p. nosaka, ka par prasības vērtību uzskatāma prasītāja prasības sūdzībā uzdotā summa, tad tomēr šās summas noteikšana neatkarājas vienīgi no prasītāja ieskata, bet tai jābūt tieši saskaņotai ar prasītās tiesības vērtību (Sen. spr. 27./I. 21. g. Reiranta I. Nr. 8).

²⁾ 273. p., kaut arī neizsmeloši noteicot prasības cenas aprēķināšanas veidu, nemaz neizšķir jautājumu par to, kā būtu jānovērtē prasība, kuŗa celta par lietišķas tiesības atzīšanu uz kustamu mantu un par tās

3) kad vienā prasības sūdzībā apvienoti vairāku personu prasījumi, no kurām katra pretendē uz zināmu daļu no kopējā veselā [sal. C. pr. n. 19. (15.) p. un turpm.], tad prasības summa sastādās no atsevišķu prasījumu kopsummas; tomēr, ja šiem atsevišķiem prasījumiem ir solidārs rakstūrs, piem., kad prasības priekšmets ir nedalāms [C. pr. n. 3339. p.; sal. arī C. pr. n. 23. (15^a.) p.], tad prasības summu noteic prasāmā priekšmeta vērtība, bez tālākas saskaitīšanas;

4) prasībā, kas vērsta uz periodisku vai termiņu- maksājumu piespriešanu, prasības summa līdzinās visu prasāmo maksājumu kopsummai,¹⁾ piem., pēc testamenta kādai personai pienākās 5 gadu laikā pa Ls 2000,— rentes gadā, — prasības summa līdzināsies 10.000 ls;

5) prasībās par beztermiņa vai mūža tiesībām prasības summa noteicama 10 gadīgu maksājumu kopsummas apmērā, piem., ja sakropļotais, kuŗa darba spējas aprobežotas uz visu mūžu, ceļ prasību, lai tam ikgadus maksā Ls 1000,—, tad prasības summa ikgadīgas atlīdzības saņemšanai visā mūža laikā būs Ls 10.000,—;

6) prasībās atzīt rentes līgumu par izbeigtu jeb turpinošos — prasības summa aprēķināma viena gada rentes apmērā, bet ja strīdīgā līguma spēkā pastāvēšanas laiks ir mazāks par 1 gadu, tad prasības summa līdzinās vēl pienākošo maksājumu summai;

7) prasībās par atlīdzības lielumu tādas mantas valdītājam, kuŗa pēc dzelzceļa valdes prasījuma, uz dzelzceļa likuma pamata, iznīcināma vai pārvietojāma [C. pr. n. 377. (273.) p. 7. pkts] — prasības summa līdzinās starpībai starp dzelzceļa piedāvāto un mantas īpašnieka prasīto cenu;

8) laulāto, vecāku vai bērnu (laulības un ārīlaulības) prasībās uztura dēļ, kā arī vispār ascendentu alimentu prasībās pret descendentiem un otrādi prasības summa aprēķināma alimentu gada summas apmērā, bet ja prasījums aptver arī pagājušo laiku, tad gada summai pieskaitāma arī summa, kas pienākas par pagājušo laiku līdz prasības celšanas dienai. [C. pr. n. 1416. (1345^e.) p. un Lik. kr. 1929. g. 115.];

9) prasībās par laulības šķiršanu jeb tās atzīšanu par atsvabināšanu no aresta: šai ziņā Kr. Senāts (spr. 1875. g. Nr. 272) uzsvēris, ka krit svarā nevis prasījuma apmērs, bet gan tikai aprakstītās mantas pašā aprakstīšanas aktā uzdotā vērtība. (Sen. 12./XII. 1929. g. spr. Rīdera 1. Nr. 939).

¹⁾ Uztura prasībām par notecējušu laiku piemērojams nevis C. pr. n. 377. (273.) p. 5. pkts, bet gan 377. (273.) p. 4. pkts. (Sen. 10./III. 1927. g. spr. Nr. 151 Lurop 1.).

spēkā neesošu, prasības summa paredzēta likumā — Ls 200,— (C. pr. n. 1454. p. un Likuma par laulību 81. p.);

10) ja vienā prasībā pret vienu un to pašu atbildētāju apvienoti vairāk dažādu prasījumu [C. pr. n. 361. (258¹) p.], no kuriem katru var atsevišķi novērtēt, — tad prasības summa aprēķināma saskaitot visu atsevišķo prasījumu summas;

11) kīļu tiesību prasībās (t. i. strīdos par to, vai zināma manta uzskatāma par prasījuma nodrošinājumu) — nodrošinātā prasījuma summas apmērā.¹⁾

Citos, Civilproc. nol. 377. (273.) un 378. (274.) p. neparedzētos gadījumos atbildētājam nav tiesības apstrīdēt prasītāja uzrādīto prasības summu, un pēdējā nosakāma pēc prasītāja norādījumiem (Senāta Civ. kas. dep. spr. 1903. g. № 104., 1896. g. № 120.).

Prasītājam atļauts neminēt prasības summu prasības lūgumā šādos gadījumos:

1) kad prasību, pēc tās veida un rakstura, nav iespējams novērtēt, piem., prasības par dzimšanas likumību, par norēķina iesniegšanu;

2) kad prasību nav iespējams novērtēt prasības celšanas brīdī, piem., par ienākumu jeb zaudējumu piedzišanu [C. pr. n. 1022. (896.), 1026. (900.) p.], vai kad prasītājs ceļ prasību par pašu tiesību (kuru nav iespējams novērtēt), nenorādot apmēru.²⁾

Visos pārējos gadījumos, kas nav norādīti C. pr. n. 377. (273.) pantā, prasītājam jāuzrāda lūgumā prasības summa pēc sava ieskata [C. pr. n. 376. (272.) p.]. Atbildētājs var apstrīdēt prasītāja uzdoto prasības summu tikai C. pr. n. 377. (273.) pantā norādītos gadījumos un ne vēlāk kā pirmā tiesas sēdē šajā lietā, pie kam celtais strīdus galīgi izšķirams tanī pašā tiesas sēdē [C. pr. n. 72. (55²), 378. (274.), 379. (274¹) p.]. Tomēr pašai tiesai ex officio jāseko, lai prasības summa tiktu noteikta saskaņā ar likumu, jo tam ir fiskāla nozīme.

Prasības summa aprēķināma pēc prasības iesniegšanas momenta. Piekritības robežās prasītājs vēlāk var brīvi prasības summu samazināt, bet ja turpmāku prasības summas samazināšanu izsaukusi atbildētāja darbība, piem., samaksājot daļu prasījuma pēc prasības celšanas, tad šāda samazināšana piekritību negrozā.

¹⁾ Salīdz. Muravjeva komisijas Krievu Civilprocesa nolikuma jaunās redakcijas projekta 120. p.

²⁾ Prasībās par traucētas valdīšanas atjaunošanu prasības vērtība uzrādāma [C. pr. n. 67. (54.) p.; Sen. 27./VII. 1923. g. spr. Muižnieka I. Nr. 265].

III. Prasības lūguma 4. punktā likums [C. pr. n. 359. (257.) p.] paredz prasības pamatu, t. i., tos apstākļus, no kuriem izriet prasība. Šis punkts tieši saistīts ar Civ. proc. nol. 359. (257.) p. 6. punktu, kuram jāizriet no 4. punkta kā sekām no cēloņa.

Lai prasība būtu pamatota, nepieciešams: 1) no vienas puses, lai prasītājam būtu materiāla tiesība, kuŗas aizsardzību vai atjaunošanu viņš grib panākt (legitimatio activa),¹⁾ no otras puses, lai prasībai būtu iemesls, t. i., lai prasītāja tiesība būtu pārkāpta no atbildētāja puses (causa proxima agendi legitimatio passiva).

Materiālā tiesība var pastāvēt mierīgā, ne no viena ne-traucētā stāvoklī un tādā gadījumā nav iemesla prasību ceļt. Prasība kļūst nepieciešama tad, kad tiesība izkustināta no šā mierīgā līdzsvara stāvokļa, kad starp tiesību faktisko stāvokli šīnī momentā un to stāvokli, kādam viņam jābūt, izceļas konflikts. Pēc prof. Mališeva pareiza izteiciena, prasība ir tiesību slimīga forma, kuŗai nepieciešama operācija tiesas ceļā.

Tamdēļ, saskaņā ar C. pr. n. 359. (257.) p. 4. pktu, prasītājam, aprakstot lietas vēsturisko pusi, jānorāda prasības: 1) aktīvais pamats, t. i., prasītājam piederošās tiesības un 2) pasīvais pamats, t. i. atbildētāja darbība vai nolaidība, ar ko šīs tiesības traucētas.

Šie prasības pamati jānorāda tik skaidri, lai konkrēto prasību varētu skaidri atšķirt no kuŗas katras citas prasības, kas jau izspriesta, vai vēl pastāv, vai arī nākotnē iespējama starp tām pašām pusēm, bet uz citiem pamatiem.

Tā kā personisko saistību prasībās (actio in personam) prasības pamatā guļ saistība, ar ko noteikta persona, parādnieks, ir apņēmusies izdarīt kreditora labā zināmu darbību ar materiālu vērtību (Civillik. 2907. p.), tad šādu saistību prasību aktīvais pamats pastāv kreditora tiesībās uz atbildētāja zināmu pozitīvu darbību, kuŗa ir šīs prasības saturs un priekšmets; turpretīm, prasības pasīvais pamats ir tas, ka atbildētājs neizpilda saistību, t. i. pasīvam pamatam vienmēr ir negatīvs raksturs; pastāv zināma nolaidība.

Lietiskās prasībās (actio in rem), kur ir darīšana ar personas kundzību par lietu un ar visu pārējo personu pienākumu atturēties no darbības, kas traucē lietišķo tiesību reālizēšanu, — prasības aktīvais pamats ir prasītājam piederošā noteiktā lietišķā tiesība un viņa tiesība prasīt no kuŗa katra neiejaukšanos šīnī viņa tiesībsfairā; bet prasības pasīvais pamats ir tas, ka atbildētājs, par kuŗu lietišķās prasībās var būt kuŗa katra persona, izdara zi-

¹⁾ Sal. Sen. spr. 1921. g. 27. l., Reinerta l., Nr. 8.

nāmu pozitīvu darbību, ar ko pārkāpj prasītāja lietišķās tiesības un tamdēļ šie tiesībpārkāpumi vienmēr ir pozitīvs raksturs.

Atzišanas prasībās prasītājam var arī nepiederēt pozitīva tiesība. Prasības aktīvais pamats šie ir tas, ka prasītājam ir likumīgā interese panākt tiesas konstatējumu, atzinumu, ka viņam, attiecībā pret atbildētāju, nav zināmu pienākumu, un ka atbildētājam pret prasītāju nav zināmu tiesību; bet pasīvais pamats pastāv zināmu apstākļu esamībā (akts, līgums, testaments, atbildētāja apgalvojums u. c.), kuŗi sacel prasītājam bailes, ka viņš prasības neiesniegšanas gadījumā var zaudēt zināmas tiesības, vai ka uz viņu var gulties zināmi pienākumi.

IV. Prasību lūguma piektā punktā likums paredz pierādījumus un likumus uz kuŗiem prasība pamatota [C. pr. n. 359. (257.) p. 5. pkts].

Prasības aktīvais pamats, t. i. prasītājam piederošās zināmās tiesības (bet atzišanas prasībās — zināma interese), kuŗas pārkāptas (bet atzišanas prasībās — apdraudētas), katrā prasībā prasītājam jāpierāda. Turpretim prasības pasīvais pamats, kas personiskās prasībās ir tas, ka parādnieks — atbildētājs neizpilda savu pienākumu, prasītājam nav jāpierāda, jo viņam nāktos grūti, bet dažreiz pat nebūtu iespējams, pierādīt, ka atbildētājs nav izpildījis savus pienākumus. Še pretējā, t. i. pienākumu izpildīšanas pierādīšana uzlikta atbildētājam, kuŗam tā nevar radīt grūtības (skat. Civillik. 3531. p., kuŗu pēc analogijas var piemērot arī citiem izpildījuma veidiem).

Turpretim, ja atbildētāja pienākums personiskās prasībās izņēmuma veidā pastāv in non faciendo un viņš, pārkāpdams šo pienākumu, izdarījis kaut ko neatļautu, tad šis neatļautās darbības izdarīšanas onus probandi gulstas uz prasītāju.

Lietiskās prasībās kā arī atzišanas prasībās prasītāja pienākums pierādīt ne tikai prasībās aktīvo, bet arī pasīvo pamatu.

Tā kā materiālie likumi normē personu savstarpējās, privāttiesiskās attiecības, kuŗas sastāv no tiesībām un pienākumiem, bet procesuālie likumi paredz tikai tiesību aizsardzības kārtību un traucēto tiesību atjaunošanu ar tiesas palīdzību, tad prasītājam sava tiesība uz tiesas palīdzību jāpamato uz attiecīgiem likumiem, uz ko norāda tas pats Civillik. nol. 359. (257.) p. 5 punkts. Tā kā tomēr pilsoņi var arī nepārzināt materiālās un procesuālās tiesības visos sīkumos, un tā kā pēc

mūsu likumiem advokāta pieņemšana lietas vešanai arī nav obligātoriska (nav Anwaltszwang), tad izpildīt prasījumu — noteikti uzrādīt prasības sūdzībās attiecīgos likumus, ir visai grūti, kamdēļ likumu neaizrādīšana un pat nepareiza aizrādīšana neatņem prasītājam iespēju panākt taisnīgu tiesas aizsardzību, vēl vairāk tādēļ, ka jura novit curia — tiesai pašai jāzin likumi un jāpiemēro tie ne tikai pēc likuma burtā, bet arī pēc likuma gara [C. pr. n. 11. (9.) un 12. (10.) p.].

V. Beidzot, pēdējā, un pie tam galvenā, prasības sūdzības daļa — prasījumu punkts, kas satur prasītāja prasījumus. Prasījumu punkts ir prasības lūguma loģisks noslēgums un, tā sakot, pakāpeniski izriet no prasības aktīvā un pasīvā pamata. Prasījuma punkta lielā nozīme un vislielākās uzmanības nepieciešamība pie viņa formulēšanas top saprotama, ja ņem vērā, ka, pamatojoties tieši uz šo punktu un no tā izejot, tiesas taīsa savu spriedumu, un ka viņa nevar piespriest kaut ko, kas nav izteikts prasījumu punktā [C. pr. l. 808. (706.) p.]; bez tam citas prasības sūdzības daļas (piem., lietas apstākļus, pierādījumus, likumus) prasītājs var grozīt un atvietot ar citām, bet prasījumu punkts prasītāju saista, un to var grozīt tikai izņēmuma veidā, zināmos gadījumos. Tamdēļ prasījumu punkta nepareiza formulējuma dēļ bieži vien nākas zaudēt tādas lietas, kurās savos pamatos ir pilnīgi pareizas.

VI. Prasības lūgums nobeidzas ar prasības lūguma iesniegšanas datuma apzīmējumu un prasītāja vai viņa pilnvarnieka parakstu; bez paraksta nav prasības lūguma [pielikums pie C. pr. n. 358. (256.) p.; Civillik. 2942. un 3036. p.].

Prasības lūgumam jāpieliek [C. pr. n. 367. (263.) p.]:

1) tie dokumenti, oriģināli, noraksti (vai izraksti no tiem), uz kuriem prasītājs pamato savu prasību un ja dokumenti rakstīti svešās valodās, tad arī to tulkojumi;

2) pilnvara, ja sūdzību iesniedz uz prasītāja pilnvarojumu cita persona un ja šis pilnvarojums nav izteikts pašā prasības lūgumā;

3) tiesu jeb prasības nodeva 4% apmērā no prasības summas, bet ja prasības summa nepārsniedz Ls 30,— 3% [C. pr. n. 298. (200².), 970. (848.) p.]; prasību lietās, ja prasības summa nepārsniedz desmit latus — tiesu nodevu (miertiesās arī lokšņu nodevu) neņem [C. pr. n. 300. (200¹.) p. 1. pk.];

4) zīmognodeva, saskaņā ar noteikumiem par zīmognodevu (miertiesās — lokšņu nodeva) [299. (200³.) un 967. (844.) p.];

5) atlīdzība tiesu izpildītājam vai ziņnesim pēc takses par pavēstu izsniegšanu (Tiesu iek. lik. 277. p. piel.), bet gadījumā,

kad atbildētāja dzīves vieta nav zināma — sludinājuma nauda [C. pr. n. 986. (857.) p.];

6) noraksti no prasības lūguma un visiem pielikumiem priekš pretējās puses pēc atbildētāju skaita; miertiesās noraksti nav vajadzīgi, izņemot valsts pārvalžu un pašvaldības iestāžu lietās [C. pr. n. 65. (52¹.) p.].

Prasības lūgumu iesniegšanas kārtību tiesu iestādēs nosaka tiesas iekšējās iekārtas noteikumi (kārtības rullis, instrukcijas; skat. Tiesu iek. lik. 109. (168. p.). Likums tikai nosaka, ka prasības lūgumus tiesai var iesniegt personīgi pats pārvnieks vai viņa pilnvarnieks, vai arī piesūtīt pa pastu. Pilnvarojumu prasības lūguma iesniegšanai var uzrakstīt uz paša lūguma [C. pr. n. 364. (259.) p.].

§ 74. Prasības lūguma tālākvirzīšana.

Tiesas priekšsēdētājam jāpārbauda iesniegtais prasības lūgums, vai tas atbilst formāliem likuma prasījumiem; no pārbaudīšanas atkarājas lūguma tālākā gaita: tā var norisināties trejādos virzienos:

1) ja lūgums apmierina formālos likuma noteikumus, to virza tālāk likumā paredzētā kārtībā [C. pr. n. 375. (271.), 380. (275.) p.];

2) ja lūgumam piemīt izlabojami trūkumi, to atstāj bez tālākvirzīšanas [C. pr. n. 373. (269.) p.]; bet prasītājam nosūta paziņojumu, norādot tajā lūguma trūkumus un uzaicinot tos izlabot 7 dienu laikā, pieskaitot tālumlaiku [374. (270.) p.];

3) ja lūgumam ir tādi trūkumi, ko nevar izlabot [C. pr. n. 370. (266.) p.], tad prasības lūgumu nosūta prasītājam atpakaļ. Atpakaļ nosūtīta sūdzība skaitās par neiesniegtu un nepārtrauc noilguma tecēšanu,¹⁾ pie kam priekšsēdētāja rīkojumu par prasības lūguma atpakaļsūtīšanu var pārsūdzēt [C. pr. n. 372. (268.) p.]. Ja aiz priekšsēdētāja pārskatīšanās, defektīva sūdzība ir tikusi virzīta tālāk, tad tiesa vai nu ex officio, vai uz atbildētāja norādījumu [C. pr. n. 670. (579.) p.] var prasības sūdzību: 1) vai nu atstāt bez tālākvirzīšanas, vai 2) atstāt bez caurlūkošanas un lietu izbeigt.

Pēc Senāta paskaidrojuma, ja nav ievērota tāda formālitate, kuŗa neatņem rakstam prasības lūguma rakstūru (piem. nav uzrādīta prasības summa), tad tiesai, ja lūgums aiz pārskatīšanās jau virzīts, jāpiemēro mikstākais līdzeklis (atstāšana

¹⁾ Sen. Civ. kas. dep. 1894. g. spr. Nr. 20.

bez tālākvirzīšanas), lai neatņemtu prasītājam visas tiesības, piem. noilguma notecēšanas gadījumā (Sen. spr. 1912. g. № 81).¹⁾

§ 75. Prasības lūguma iesniegšanas sekas.

1. Ar prasības lūguma iesniegšanu attiecīgai tiesai tiek pārtraukta kā prasības dzēšamā, tā iegūstamā noilguma tecēšana (Civillik. 3629., 3622. p. un 847. p. 3. p.kts; Latgal. Civillik. 692. p. un pielik. pie 694. p.).

Noilguma tecēšana netiek pārtraukta: 1) ja prasības lūgumu, saskaņā ar Civilproc. nol. 370. (266.) un 374. (270.) p., nosūta prasītājam atpakaļ, bet Latgalē bez tam vēl 2) Civilproc. nol. 823. (718.) p. 2. p.ktā, 793. (692.) un 844. (735.) p. (in fine) paredzētos gadījumos, t. i. kad uzsāktas lietas iztiesāšanu izbeidz tālāk nevirzīšanas dēļ. Citādi izšķirams šis jautājums Rietumlatvijā, kur pēc Civillik. 3629. p. un Civilproc. nol. 793., 823., 844. (1841.) p. attiecīgā tiesā vienreiz celtā prasība pārtrauc noilgumu, kaut lietas iztiesāšanu arī izbeigtu.

2. Ja celta prasība par īpašuma tiesībām (vindikācijas prasība) uz mantu, tad pēdējā pēc prasības celšanas uzskatāma par stridū esošu (res litigiosa). No prasības celšanas laika, jeb pareizāk, no tā laika, kad atbildētājam izsniegta aicinājuma pavēste, lietas valdītājs uzskatāms par ļaunticīgu valdītāju (Civillik. 680. un 909. p.), t. i. viņš ir atbildīgs arī par nejaušu iznīcināšanu vai bojāšanu (Civillik. 910., 912. un Latgal. Civillik. 530. p.), un viņa pienākums ir atdot prasītājam nevien visus no lietas iegūtos augļus, bet arī tos, kurus varētu iegūt pats prasītājs, ja tas būtu lietu valdījis (Civillik. 913. p.).

3. Prasītājs no prasības celšanas dienas iegūst tiesību uz augļiem, resp. uz likumīgām 6% (Civillik. 3426. p.), ja tikai prasītājam pēc lūguma nepienākās augstākas procentes (Civillik. 757., 913., 3416. p. un Latgal. Civillik. 641. p.).

4. Latgalē agrāk prasītājs tikai no prasības celšanas laika varēja prasīt prasības nodrošināšanu (C. pr. n. 1914. g. izd. 590. p.). Tagad ar 1931. g. noveli visā Latvijā prasītājs var pieprasīt šādu nodrošināšanu arī līdz prasības celšanai [C. pr. n. 681. (1823.) p.].

¹⁾ Jautājumā par pilnvaras trūkumu prasības sūdzību iesniedzot un par šā trūkuma turpmāko seku novēršanas iespējamību, skat. augšā par pušu priekšstāvību un rakstu: „Ratihabitio procesuālās tiesībās” — Tieslietu Min. Vēstn. Nr. 5./6. — 1925. g.

5. Pēc tam, kad prasība celta, tā var pāriet uz mantiniekiem; kaut arī daži tīri personīgie materiālie prasījumi paši par sevi mantošanas ceļā nepāriet (Civillik. 2639., 2643., 2645. p.⁴⁾), bet pēc prasības celšanas tie automātiski pāriet uz mantiniekiem [salīdz. piem., C. pr. n. 1472. (1352.) p. par dzimšanas likumību; Latgal. civillk. 1152. p. par nepieciešamās daļas izdalīšanu sievai un arī Civillik. 157. p.].

§ 76. Atbildētāja aicināšana pie tiesas.

Pēc Civīlprocesa nolikuma 6. (4.) panta, tiesa var uzsākt lietas caurlūkošanu tikai pēc tam, kad atbildētājam dota iespēja sniegt lietā savus paskaidrojumus (audiatur et altera pars). Tamdēļ atbildētājam paziņo par celto prasību, izsniedzot prasības lūguma norakstu un aicinot viņu tiesā atbildes došanai. Ar aicinājuma pavēstes izsniegšanu atbildētājam, strīdus attiecības starp divām pretējām pusēm uzskatāmas par nodibinātām un konstatētām, un no šā momenta iesākas lietas procesuālais stāvoklis (Rechtshängigkeit-Litispandez). Jautājums par to, no kāda momenta celtās prasības prasījumi skaitās par pieņemtiem caurlūkošanai tiesā, un no kuŗa laika prasītājs uzskatāms par saistītu ar iesniegto prasību, mūsu likumā nav pilnīgi noskaidrots.

Pēc Vācijas (ZPO. 263. p.) un Austrijas (232. p.) procesa likumiem šis moments ir iestājies tad, kad atbildētājam izsniedz prasības sūdzības norakstu.

Atbildētāja aicināšana pie tiesas notiek vai nu ar pavēsti, ja prasības lūgumā viņa dzīves vieta uzrādīta, vai ar sludinājumu Valdības Vēstnesī, ja dzīves vieta nav zināma [C. pr. n. 380. (275.) un 397. (293.) p.].

Uz prasības lūguma pamata pie tiesas aicina pašu atbildētāju, bet nevis viņa pilnvarnieku (Sen. spr. 1875. g. № 465., 1896. g. № 58., 1874. g. № 691.

Pavēsti sastāda 2 eksemplāros. Tajā tiek norādīts: 1) ko aicina pie tiesas, 2) vai atbildētāju aicina uz tiesas sēdi [C. pr. n. 402. (299.) p.], vai no viņa prasa tikai paskaidrojumus [C. pr. n. 417. (312.) p.], vai pieprasa uzdot adresi tiesas at-

⁴⁾ Uz mantiniekiem starp citu nepāriet: pavestās pūra prasījums (Civillik. 156. p.); personālservitūti (Civillik. 1293. p.); izpirkuma tiesība (Civillik. 1631. p.); tīri personiskās tiesības un saistības (Civillik. 3114. p.; sal. arī 3468. un 3469. p.); darbinieka pienākumi pēc personiska darba līguma (Civillik. 4181., 4191. p.); kalpotāja līgums (Civillik. 4218. p.); sabiedrības līgums (Civillik. 4331. p.); pilnvarojuma līgums (Civillik. 4409., 4412. p.); dāvinājuma atsaukums nepateicības dēļ (Civillik. 4485. p.).

rašanās vietā [C. pr. n. 414. (309¹.) p.], 3) uz kā lūgumu to aicina, 4) kādā lietā, 5) kādā tiesā un kādā laikā jāierodas, 6) kas pavēstei tiek pievienots, 7) likuma panti, kuri paredz neierašanās, adreses neuzdošanas vai paskaidrojumu neiesniegšanas sekas [C. pr. n. 78. (61.) un 381. (276.) p.].

Atbildētājam, kas dzīvo tiesas apgabalā, pavēsti piegādā tiesu izpildītājs vai ziņnesis [C. pr. n. 79. (62.) un 383. (278.) p.], ja tādi ir. Tādās vietās, kur nav tiesu izpildītāja un ziņneša, pavēsti piesūta pa pastu [C. pr. n. 371. (267.) panta piezīmes pielikums]. Ja atbildētājs dzīvo citas tiesas apgabalā, tad pavēsti nosūta šai tiesai izsniegšanai atbildētājam. [C. pr. n. 384. (279.) p.]. Ja atbildētājs atrodas ārzemēs, un viņa dzīves vieta ārzemēs uzrādīta prasības lūgumā, tad pavēsti nosūta atbildētājam caur Ārlietu ministriju [C. pr. n. 385. (281.) p.].

Par nogādātu skaitās tikai tā pavēste, kas izsniegta, ievērojot Cīvilprocesa nolikuma formālos noteikumus. Saskaņā ar pēdējiem, ja nav iespējams pavēsti izsniegt pašam atbildētājam, tiesu izpildītājs, ziņnesis vai pastnieks nodod pavēsti atbildētāja mājniekiem,¹⁾ vai viņa mantas pārvaldniekam, vai, beidzot, tam no kaimiņiem, kurš ir ar mieru pavēsti nodot aicināmajam un par to dod parakstu [C. pr. n. 82. (64.) un 386. (282.) p.]. Ja pavēsti izsniedz ne personīgi, bet caur citu personu, tad tiesu izpildītājs jeb ziņnesis pavēstes norakstu, ar savu parakstu, piesit pilsētās pie policijas iecirkņa, bet uz laukiem — pie pagasta valdes nama un paziņo par to policijas pārvaldei vai pagasta valdei [C. pr. n. 83. (65.) un 387. (283.) p.].²⁾ Ja nevar atrast nevienu no 386. (282.) p. norā-

¹⁾ Ja pavēste izsniegta aicināmā mājniekiem, tad uz pavēstes nav vajadzīgs atzīmēt, ka pavēstes saņēmēji apsolās ar savu parakstu nodot pavēsti aicināmajam, kas jādara vienīgi tad, ja pavēste nodota nevis aicināmā mājniekam izsniegšanai, bet kādam no aicināmā kaimiņiem. C. pr. n. 84. (66.) un 284. p. aizrādījums, ka uz pavēstes jāatzīmē, kam un kad īsti pavēste nodota un kāpēc nav saņēmēja paraksta, attiecās tikai uz to gadījumu, kad aicināmais ir mājā, bet nevar vai negrib parakstīties par pavēstes saņemšanu. (Sen. spr. 30./IX. 1926. g. Progrēss l. Nr. 249).

²⁾ Par izsniegtu, C. pr. n. 83. (65.), 285. p. kārtībā, pavēsti varētu uzskatīt tikai tad, ja būtu konstatēts, ka atbildētājs gan dzīvo pavēstē uzdotā dzīves vietā, bet nav bijis mājās un ziņnesis arī nav varējis atrast nevienu no C. pr. n. 282., 82. (67.) p. minētām personām un aiz šī iemesla atstājis vienu pavēstes eksemplāru policijā; ja turpretim uz pavēstes ir sētnieces uzraksts, ka atbildētājs nedzīvo pavēstē uzdotā dzīves vietā, tad ziņnesim pavēstes abi eksemplāri jāatsūta atpakaļ, un pavēstes viena eksemplāra atstāšana policijā nevar padarīt pavēsti par izsniegtu. (Sen. spr. 22./X. 1924. g. Feitelsona l. Nr. 780).

dītām personām, tad tiesu izpildītājs vai ziņnesis, izpildot 387. (283.) panta formālītātes, bez tam atstāj vienu pavēstes eksemplāru pilsētā — policijā, bet uz laukiem — pagasta valdē nodošanai atbildētājam (C. pr. n. 389. (285.) p.). Pavēsti atbildētājam var izsniegt arī ārpus mājas, kur viņu sastop [391. (287.) p.]. Ja atbildētājs nav darbībspējīgs, tad pavēsti izsniedz viņa likumīgiem pārstāvjiem, vecākiem, aizbildņiem, aizgādņiem vai citiem likumīgiem orgāniem [C. pr. n. 27. (19.), 392. (288.) un 393. (289.) p.].

Uz pavēstes otrā eksemplāra jāatzīmē: kad, kam tieši un kādā kārtā pavēste izsniegta un vai pie tam ievēroti visi izsniegšanas noteikumi [C. pr. n. 387. (283.) p.]; no šīm atzīmēm tiesa var redzēt, kādā tieši kārtā pavēste nogādāta un tieši kādos apstākļos [C. pr. n. 388. (284.) p.]; ja nav ievēroti C. pr. n. 387. (283.) un 389. (285.) p. noteikumi, pavēste uzskatāma par neizsniegtu. Bez tam zināmos gadījumos un proti 459. (368^t), 824. (719.) un 35. (1805.) p. pielikuma 6. (7.) punktā paredzētos gadījumos pavēste nododama pusei personīgi [386. (282.) p.].

Ja lūgumā uzrādīta nepareiza adrese, tad tiesa par to paziņo prasītājam, dodot viņam iespēju uzrādīt pareizu adresi, līdz kādam laikam aptur lietas tālākvirzīšanu. Izdevumi, kas cēlušies sakarā ar iepriekšējo aicinājumu pēc nepareizas adreses, gulstaš uz prasītāju, kuram nav tiesības priepasīt tos no atbildētāja [C. pr. n. 394. (290.) p.].

Aicināšanu ar sludinājumu Valdības Vēstnesī izdara tanī gadījumā, ja prasītājam nav iespējams uzrādīt atbildētāja dzīves vietu [C. pr. n. 397. (293.) p.]. Ja atbildētājam ir nekustams īpašums, tad, iespiežot sludinājumu V. V., nosūta vēl pavēsti uz nekustamā īpašuma atrašanās vietu [C. pr. n. 398. (294.) p.]. Prasītājs uz savu rēķinu var nodrukāt aicinājumu arī citos laikrakstos [C. pr. n. 400. (297.) p.]. Sludinājumā atzīmē visu to, kas jānorāda pavēstē, īsumā atzīmējot arī prasības lūgumam pievienotos dokumentus [C. pr. n. 401. (298.) p.].

Bez minētiem aicināšanas veidiem likums [C. pr. n. 395. (291.) p. un 396. (292.) p.] paredz vēl pavēstes izkāršanu tiesas uzgaidāmās telpās, bet šim veidam ir tikai papildus nozīme un šis aicināšanas veids neatvieto aicināšanu.

§ 77. Atbildētāja aicināšanas termiņi.

Aicināšanas kārtība ir atkarīga no tā, vai priekšsēdētājs, atkarībā no lietas rakstura, atrod par vajadzīgu jeb nevajadzīgu pieprasīt no atbildētāja rakstiskus paskaidrojumus [C. pr. n. 417. (312.) p.].

1) Pirmā gadījumā par to atzīmē pavēstē, un atbildētāju, ja viņš atrodas Latvijas robežās, paskaidrojumu iesniegšanai un savas adreses uzrādīšanai tanī pilsētā, kur atrodas tiesa, dod laiku no 14 dienām līdz 1 mēnesim. Ja šādi paskaidrojumi netiek prasīti, atbildētāju tieši aicina uz tiesas sēdi, pie kam tiesas sēdi noliek ar tādu aprēķinu, lai starp pavēstes izsniegšanas dienu un tiesas sēdes dienu pāietu ne mazāk par 7 dienām un ne vairāk par 1 mēnesi, pieskaitot tālumlaiku [C. pr. n. 402. (299.) p.].¹⁾

2) Ja atbildētājs dzīvo ārzemēs, vai viņa dzīves vieta nav zināma, tad tiesas sēdi noliek pēc 2 mēnešiem, skaitot no pavēstes izsniegšanas dienas vai sludinājuma iespiešanas Valdības Vēstnesi, bet ja atbildētājs dzīvo tādā ārvalstī, ar kuru noslēgta konvencija par tiešu savstarpēju tiesas palīdzību,²⁾ — tiesas sēdi var nolikt pēc viena mēneša no pavēstes izsniegšanas dienas [C. pr. n. 405. (301.) un 414. (309¹.) p.].

3) Ja lieta ir steidzama un atbildētājs dzīvo ne tālāk par 25 kilometriem no tiesas atrašanās vietas, — tiesas sēdi var nolikt tuvākā tiesas dienā, bet ja atbildētājs dzīvo tiesas atrašanās vietā, tad tiesas sēdi var nolikt pat prasības sūdzības iesniegšanas dienas noteiktā stundā.

§ 78. Atbildētāja aicināšanas sekas.

Kāmēr atbildētājam nav nosūtīta pavēste, prasītājs vēl ir savas lietas kungs (dominus litis). Viņš var lietu izbeigt, ņemt sūdzību atpakaļ, celt citu prasību, mainīt prasības pamatu. No pavēstes nodošanas momenta rodas procesuālās attiecības, un puses savstarpēji ir saistītas. Līdz tam laikam, kad jāierodas uz tiesas sēdi, pusēm jāuzrāda sava adrese tiesas atrašanās vietā [C. pr. n. 413. (309.) p.]. Ja puse to neievēro, visas pavēstes un citi raksti paliek tiesas kancelejā un pusēm nav tiesības aizbildināties ar nezināšanu par šīm pavēstēm un rakstiem. [416. (311.) p.].

Atbildētājam ir tiesība prasīt lietas caurlūkošanu pēc būtības. Uz prasītāja lūgumu tiesa var lietu izbeigt: 1) ja at-

¹⁾ C. pr. n. 402. (299.) p. attiecās uz atbildētāja izsaukšanu uz pirmo tiesas sēdi un viņa nolūks ir dot atbildētājam iespēju iepazīties ar prasību; bet šis pants nav piemērojams partu izsaukšanas kārtībai uz nākošām sēdēm un jo mazāk otrā instancē. (Sen. 28./IX. spr. Zacharjevas l. Nr. 275).

²⁾ Tādas konvencijas noslēgtas ar Igauniju un Lietuvu — Lik. kr. 1922. g. 143. Bez tam 7. martā 1930. g. Latvija pievienojusies pie 17. jūlija 1905. g. Hagas konvencijas, kur tomēr tāda tiesas savstarpēja palīdzība paredzeta tikai kā pielaižama pēc speciālas vienošanās (l. p. in fine) (Lik. kr. 1930. g. — 36).

bildētājs necel iebildumus, 2) ja arī pats atbildētājs lūdz lietu izbeigt. Bez tam saskaņā ar Kr. Senāta spriedumiem 1881. g. № 53 un 1910. g. № 12, prasītājam ir tiesība lūgt izbeigt lietu uz visiem laikiem arī bez atbildētāja piekrišanas, io pie šāda prasītāja lūguma atbildētājs itkā neesot ieinteresēts, lai lietu skata cauri pēc būtības.¹⁾

Pēc agrākā stingri formāla likuma (C. pr. n. 332. p. agrākā redakcijā) prasītājam bez atbildētāja piekrišanas nebija tiesības grozīt pēc būtības prasības prasījumus, viņus paaugstināt, celt jaunus prasījumus, ja šie prasījumi tieši neizriet no celtiem prasījumiem. Aizliegums grozīt prasības prasījumus ir noteikts atbildētāja interesēs un tādēļ tiesai pašai ex officio bez atbildētāja iebilduma nav tiesības ierosināt jautājumu par prasības prasījuma grozīšanu²⁾ (Sen. spr. 1883. g. № 23.; 1875. g. № 810.).

1930. g. novele, sekojot pa daļai Vācijas (ZPO. 264. p.) un Austrijas (ZPO. 235. p.) procesa paraugam, ievērojami mikstinājusi Civilproc. nol. 435. (332.) p. noteikumus. Tagad prasītājam ir tiesība ar atbildētāja piekrišanu grozīt pirmātnējos prasījumus, pie kam iebildumu necelšanu no atbildētāja puses uzlūko par piekrišanu. Bet arī bez atbildētāja piekrišanas prasītājam ir tiesība grozīt prasījumus, ja prasības pamats paliek iepriekšējais, un ja ar tādu grozīšanu ievērojami nesarežģijas un neaizkavējas lietas iztiesāšana.³⁾ Par prasības grozīšanu nav uzskatāmi gadījumi, kad prasītājs: a) noteiktāki vai formāli pareizāki izteic savu prasījumu; b) izlabo acīmredzamu kļūdu; c) pievieno proce-

¹⁾ Latvijas Senāts savā 27./I. 1922. g. spr. Nr. 12 Moskovska lietā turpretim pareizi paskaņdrojis, ka Kr. Senāta ieskaits par iespēju lietu izbeigt pret atbildētāja iebildumu nav savienojams ar C. pr. n. 1. panta noteikumiem, kuri uzliek tiesu iestādēm par pienākumu izšķirt ikvienu strīdu par civilām tiesībām, kamdēļ, arī atbildētājam, ceļot ierunu pret prasītāja lūgumu par viņa celtās un pat jau tiesā pārbaudītās prasības sūdzības izbeigšanu uz prasītāja vienpusēju lūgumu, tiesai nav tiesība izbeigt, bet gan likums uzliek tai par pienākumu šo no atbildētāja turpināto strīdu caurskatīt un izspriest pēc būtības. Jautājums par to, vai atbildētājam ir kāda interese pie lietas turpināšanas, vai nē, jāatstāj atbildētāja paša izšķiršanai, kuram, neatkarīgi no prasības priekšmeta atkrišanas, var krist svarā viņa iebildumu apspriešana un caurskatīšana no tiesas un noteiktu attiecību radīšana strīdus jautājumā ar sprieduma došanu pēc būtības. Nevar tamdēļ atbildētājam ņemt tiesību prasīt viņa reiz apstrīdēto tiesību caurlūkošanu un noteikšanu tiesas ceļā ar spriedumu pēc būtības.

²⁾ Citādās domās prof. Holmstens (169. lap. p.) atrodot, ka tiesai ex officio jāpacel jautājums par prasījumu grozīšanas iespēju.

³⁾ Pēc vācu ZPO. 264. p. ist eine Aenderung der Klage nur zulässig, wenn der Beklagte einwilligt oder das Gericht sie für sachdienlich erachtet.

suālus procentus un pieaugumus; d) iznīcinātā, bojātā vai zaudētā priekšmeta vietā pieprasa šā priekšmeta vērtību (pretium succedit in locum rei); e) negrozot prasījuma kopsummu, ievēd grozījumus šās summas sastāvdaļās un f) pa lietas laiku pārgrozījušos apstākļu dēļ pirmējā prasījuma vietā, ar kuŗu viņš bij lūdzis noteikt pusu civiltiesiskās attiecības, lūdz atjaunot aizskartās tiesības un otrādi [C. pr. n. 436. (333.) p.].

Prasības lūguma grozījumi prasītājam jāizteic rakstiski [C. pr. n. 437. (334.) p.].

VI. NŌDALĪJUMS.

Atbildētāja aizstāvēšanās prāvā.

§ 79. Vispārīgi aizrādījumi.

Līdz 1914. gadam krievu procesā pastāvēja trejāda tiesāšanas kārtība: vispārējā — sarežģītākās lietās (C. pr. n. 1914. g. izd. 312.—323. p.); saīsinātā — steidzamās un vienkāršākās lietās (C. pr. n. 1914. g. izd. 348.—365. p.), un vienkāršotā — uz neapstrīdāmu aktu pamata (C. pr. n. 1914. g. izd. 365¹.—365²⁴. p.).

1914. gadā vienkāršotā tiesāšanas kārtība atvietota ar piespiedu izpildīšanu pēc aktiem [C. pr. n. 226.—252. (161¹—161²⁴) un 453. (365¹.) p.], bet iztiesāšanas paātrināšanas labad vispārējā un saīsinātā kārtībā apvienota un ieviesta šāda jauna kārtība: 1) sarežģītākās lietās tiesa var iepriekš pieprasīt no prāvniekiem rakstiskus paskaidrojumus [C. pr. n. 417. (312.) p.], 2) vienkāršākās lietās — atbildētāju tieši aicina uz sēdi [C. pr. n. 402.—413. (299.—309.) p.].

Process ir sacīkste, ciņa, kuŗā uzbrucējs ir prasītājs (actor), un tamdēļ atbildētājam šinī ciņā ir jāaizstāvēs. Ar aizstāvēšanos (defensio) jāsaprot dažādi līdzekļi un paņēmieni, kuŗus izlieto atbildētājs, lai atspēkotu prasītāja prasījumu pamatotību. Aizstāvēties ir atbildētāja tiesība, bet ne pienākums, tamdēļ viņš var:

1) atzīt prasību [C. pr. n. 568. (480.) p.], — tad tiesa taisa spriedumu prasītājam par labu;

2) neizlietot nekādus aizstāvēšanās līdzekļus, nepiegriezti nekādu vērību prasītāja iesniegtiem pierādījumiem; tad tiesa var taisīt aizmugurisku spriedumu [C. pr. n. 198. (145.), 829. (722.) p.].

3) aizstāvēties pret prasību, pie kam šī aizstāvēšanās var būt dažāda:

a) atbildētājs, nedodot paskaidrojumus pēc būtības, var aizrādīt uz to, ka formāli nav ievēroti iepriekš minētie relatīvie [C. pr. n. 661. (571.) p.], vai pat absolūtie procesa nosacījumi [C. pr. n. 675. (584.) p.] — ja tiesa kaut kādu iemeslu dēļ nav piegriežusi vērību ex officio, piem. atbildētājs var pieteikt noraidījumus [exceptio fori, exceptio litis pendentis, exc. deficientis standi personae in iudicio, exc. procuratoria (pilnvaras trūkums); exc. libelli inepti (prasības sūdzības defekti)];

b) atbildētājs, atbildot pēc būtības, var celt ierunas, kas attiecas uz juridisko jeb faktisko pusi, piem.: viņš var apstrīdēt prasības juridisko pusi, aizrādot, ka prasītājs nepareizi iztulko likumus, atsaucas uz nepiemērojamām likumiem, nepareizi kvalificē līgumu vai juridiskās attiecības; viņš var noliegt prasības faktisko pusi, — ceļot iebildumus pēc prasības būtības, piem., aizrādot, ka parāda zīmi viņš gan izdevis, bet draudu spiests, brīvai gribai trūkstot (Civillik. 2953. un 2936. p.);

4) aizstāvēties, ejot pretuzbrukumā, iesniedzot patstāvīgu juridisku prasījumu — pretprasību [C. pr. n. 445. (340). p.];

5) beidzot, aizstāvēties, atsaucoties uz trešo personu, saistot pēdējo lietā sev kā palīgu [C. pr. n. 749. (653.) un 758. (1836.) p.]; šis jautājums sīkāk aplūkots § 119.

§ 80. Ierunas.

Ar ierunu (возражение, Einwendung) vārda plašā nozīmē saprot katru atbildētāja aizstāvēšanās līdzekli, t. i., kā vienkāršu noliegšanu, tā arī katru juridiskas aizstāvēšanās veidu, kas vērsts uz prasītāja prasījumu apgāšanu kā pēc būtības, tā arī formālu noraidījumu ceļā.

Ar ierunu vārda šaurā nozīmē (exceptio, Einrede) saprot tādus atbildētāja apgalvojumus, kuŗi, nesaturot nekā strīdīga pēc prasības būtības, vērsti uz celtās prasības lietas izbeigšanu. Atbildētājs neapstrīd prasītāja norādītos faktus, bet aizrāda uz tādiem apstākļiem, kuŗi pilnīgi vai pa daļai iznīcina prasītāja prasījumus.

Ierunas pēc būtības var būt: a) materiāli-tiesiska rakstura; piem., parāds pastāv, bet maksāšanas termiņš vēl nav iestājies; parāds ir bijis, bet ticis samaksāts; parāds radies zem draudu vai spaidu iespaida; b) procesuāla rakstura: piem., aizrādījums, ka vienā prasības sūdzībā

sajaukti dažādi prasījumi, kurus sajaukt nevar [C. pr. n. 361. (258¹.) p.]; ieruna, ka celtā prasība ir tā pati, ko tiesa jau izspriedusi, t. i. aizrādījums uz res iudicata;¹⁾ ieruna sakarā ar lietas izbeigšanu ar izlīgumu [C. pr. n. 680. (589.) p.].

Jāņem vērā, ka ierunu ceļā atbildētājs dažreiz var aizsargāt tādu savu tiesību, kuŗu prasības veidā viņš aizsargāt nevarētu. Lieta tā, ka ierunas jau pēc savas dabas prasīti nav padotas noilgumam, jo tās rodas kā atbilde uz zināmu prasītāja prasījumu.²⁾ Persona, kuŗai pieder ierunas tiesība, atrodas nogaidošā stāvoklī, un tādēļ viņai nevar pārņemt bezdarbību, kas atrodas noilguma institūta pamatā. Lūk kādēļ visas ierunas, ar kuŗu palīdzību atbildētājs cenšas noraidīt prasītāja prasījumus, nav padotas noilgumam. Tādas piem., ir ierunas par samaksu (exceptio solutionis), pār parāda samaksas pagarināšanu vai pilnīgu atlaišanu (exceptio pacti), par jau notikušu lietas izšķiršanu (exc. rei iudicatae); ieruna par izdarītu viltu (exc. doli); ieruna, ka pretējā puse nav izpildījusi divpusīgu līgumu (exc. non adimpleti contractus) (Civillik. 3213. p.).³⁾

¹⁾ Ierunu par „res iudicata“ atbildētājs var celt arī otrā instancē. (Sen. spried. 1881. g. Nr. 35; 1872. g. Nr. 1017; 12./XII. 1930. g. Cinoyski I. Nr. 1366).

²⁾ Skat. Windscheid, I. § 112; Unger, System, § 125; Unterholzner, Verjährungslehre, § 156—160.

³⁾ Sk. arī krievu Civillik. projekta I. gr. 99. panta motivus. Jāatzīmē tomēr, ka šis jautājums ir strīdīgs un pēc dažu juristu (Lutzu, Lehre von der Klageverjährung, 901. lap. p.) domām, noilgums dzēs ne tikai prasības tiesību, bet arī ierunas (noraidījuma) tiesību. Tādēļ tādas lietas pircējs, kuŗai izrādījušies trūkumi, ja viņš nokavējis termiņu prasībai par pirkuma cenas samazināšanu vai līguma atcelšanu (Civillik. 3257. p.), nevar ierunas ceļā, atsaucoties uz Civillik. 3266. p., apgāzt pārdevēja prasības pareizību un prasīt pirkuma cenas samazināšanu. Tas pats noteikums ir spēkā ierunām pie laesio enormis (Civillik. 3893. un 3897. p.), kur ierunas (noraidījuma) tiesība izbeidzas līdz ar prasību. Tāpat tas ir ar ierunām par testamenta spēkā neesamību, ja tajā pārkāpts noteikums par neatņemamo daļu (Civillik. 2005. un turpin. p.). Turpretim ierunas par līguma neizpildīšanu (Civillik. 3213. p.) pareizāki atzīt par tādām, kuŗas noilgums nedzēs, jo katrai pusei šē ir tiesība vienā laikā prasīt savstarpēju izpildīšanu. Tas, ka prasītājs neizpilda savu pienākumu, atņem viņam prasības tiesību.

Kas attiecas uz ierunu par ieskaitu, tad šai gadījumā jāņem vērā, vai ierunas ceļā ieskaitāmais prasījums izbeidzies vēl pirms prasības prasījuma izcelšanās, jeb vai pēdējam jau bija savs pamats, iekam ieskaitāmais prasījums vēl nebij dzēsts (izbeidzies). Pirmā gadījumā, kur prasība un ieruna vērsti uz vienu un to pašu mērķi — izpildījumu un kur ieskaitām uzstādītā prasījuma izpildīšanu var panākt prasības ceļā, — ieruna (noraidījums) par ieskaitu katrā ziņā jāuzskata par dzestu ar noilgumu. Bet arī otrā gadījumā, kad ieskaitam uzstādītais prasījums vēl nav izbeidzies, prasības prasījuma izcelšanās momentā, — to nevar izlietot kā ierunu (noraidījumu), ja šai pēdējā momentā noilgums notecējis.

§ 81. Noraidījumi.

Ar noraidījumiem vārda plašā nozīmē jāsaprot visāda veida formālas ierunas, kas neattiecas uz lietas būtību.

Šaurā, tehniskā nozīmē noraidījums ir aizrādījums par procesa relatīvo nosacījumu neievērošanu (отводъ, exceptio dilatoria, Processhindernde Einrede, Exception).

Starp ierunām un noraidījumiem pastāv šāda atšķirība:

1) Noraidījumi pamatoti tikai uz procesuālām normām [C. pr. n. 661. (571.), 667. (576.) p.], bet ierunas var būt pamatotas kā uz procesuālām, tā uz materiāli-tiesiskām normām [C. pr. n. 680. (589.) p.].

2) Noraidījuma mērķis vispār ir vienkāršot tiesāšanu, atdalot visus blakus jautājumus, kas tikai sarežģī galveno lietas būtību, un dot atbildētājam tiesību lūgt tiesu izšķirt vienkāršos jautājumus atsevišķi blakus kārtībā. Noraidījumus var pielaist vienīgi tādos gadījumos, kad, neskarot pašu tiesību uz prasību, viņu nolūks ir novērst lietas iztiesāšanu.¹⁾ Citiem vārdiem noraidījuma mērķis — konkrētās lietas tūlītēja izbeigšana, kaut gan nākotnē šī pati lieta varētu no jauna rasties (absolutio ab instantia); ierunām daudz plašāks mērķis — izbeigt lietu uz visiem laikiem, noraidot prasību pēc būtības (absolutio ab actione).

3) Noraidījumi jāpieteic pašā procesa sākumā un vienmēr pirms ierunām pēc būtības [C. pr. n. 666. (575.) p.];²⁾ izņēmums ir C. pr. n. 667. (576.) p. paredzētie noraidījumi; ierunas turpretim, var celt kuŗā katrā laikā līdz lietas izspriešanai, pat II. instancē.³⁾

jo pretprasījuma izcelšanās un esamība nedod pamatu pārtraukt vai apturēt nolgumu, kas turpina tecēt bez traucējumiem, un ja nolgums noteik un prasījums zūd, tad tas nevar iegūt jaunu spēku ierunas veidā. (Sal. arī Civillik. 3639. p. sakarā ar 3559. p.).

Attiecībā uz lietiskām prasībām, beidzot, jāaizrāda, ka tā kā tiesība pie lietiskām prasībām nezūd, tad arī ierunas (noraidījumi), kas pamatojas uz pašu tiesību, nav dzēšamas. (Lutzaus, 901. un turpm. lap. p.).

¹⁾ Sal. likumdošanas motīvus pie C. pr. n. 571. p.

²⁾ C. pr. n. 575. p. noteikumi par to, ka noraidījumi jāceļ pirmā atbildes rakstā vai pirmā tiesas sēdē, saskaņā ar C. pr. n. 101. (80.) p., piemērojami arī miertiesu iestādēs (Sen. spr. 1924. g. Nr. 120, Skareviča l.; 31. I. 1923. g., Graubes l., Nr. 19).

³⁾ Saskaņā ar Sen. pask., ierunu par res judicata atbildētāji var arī celt otrā instancē (Sen. spr. 1881. g. Nr. 35; 1872. g. Nr. 1017; 12. XII. 1930. g., Cinovski l., Nr. 1366).

Turpretim C. pr. n. 90. p. 3. pktā, 571. p. 3. pktā paredzēto noraidījumu atbildētājs nevar pacelt pirmo reizi apellācijas sūdzībā (Kr. Sen. spr. 1874. g. Nr. 435; 1877. g. Nr. 294; Latv. Sen. spr. 30. X. 1930. g., Jakobsona l., Nr. 1009).

4) Noraidījumus parasti izlemj ar atsevišķiem **lēmumiem**, bet ierunas apspriež izspriežot lietu pēc būtības un tās noslēdz ar **spriedumiem**.

5) Lēmumus, ar kuriem celtie noraidījumi ievēroti, var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas, blakus sūdzības veidā [C. pr. n. 677. (586.) p.], bet lēmumus par noraidījumu atstāšanu bez sekām pēc vispārēja noteikuma nevar pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas¹⁾ [C. pr. n. 678. (587.), 896. (783.) p.]; vienīgais izņēmums no šā noteikuma pielaiests attiecībā uz noraidījumiem par lietas piekritību [C. pr. n. 678. (587.) p.].

Viens no lielākiem vecā, pirmsreformas vācu un arī Baltijas procesa trūkumiem bija tas, ka viņā bija paredzēti bezgala daudz noraidījumu (Einreden, exceptiones), ar ko ārkārtīgi palēninājās lietas gaita. Šos noraidījumus kā mūsu pirmsreformas, tā arī vācu procesā var iedalīt divās galvenās grupās: 1) noraidījumi, kas prāvas iztiesāšanu atlika (exceptiones dilatoriae, prozesshindernde Einreden) un 2) noraidījumi, kas prāvu izbeidza (exc. peremptoriae). Lēnā procesa gaita, kam par iemeslu bija iespēja plašos apmēros celt noraidījumus, bija par pamatu tam, ka, sastādot 1864. gada Tiesu nolikumus, tiesību celt noraidījumus ierobežoja. Nolikumu sastādītāji nāca pie pārliecības, ka atbildētājam, iekam tas sniedz paskaidrojumus pēc lietas būtības, dodama tiesība celt tikai tos noraidījumus, kuri, attiecoties uz pašu tiesību uz prasību, vērsti uz to, lai novērstu lietas iztiesāšanu (prozesshindernde Einreden), bet noteikumus par noraidījumiem, kas prasību izbeidz (peremptorische Einreden), atzina par lietderīgu Tiesu nolikumos neievēst un nepieļaut šo noraidījumu caurskatīšanu atsevišķi no

¹⁾ Tas apstākļi vien, ka atbildētājs apgabaltiesas lēmumu, ar kuru atbildētāja uz C. pr. n. 571. p. 3. pkt. celtais noraidījums ticis atstāts bez ievēribas, nav pārsūdzējis kopā ar apellācijas sūdzību, nav atņēmis viņam tiesību šo noraidījumu otrās instances sēdē uzturēt kā ierunu pēc būtības. (Sen. spr. 1882. g. Nr. 7). Gan Kr. Senāta praksē tieši nav izšķirts jautājums par to, vai noraidījums būtu atkārtojams otrā instancē kā ieruna pēc būtības arī tad, ja noraidījums ticis atstāts bez ievēribas ar sevišķu pirmās instances lēmumu, un šis lēmums nav ticis pārsūdzēts „kopā ar apellāciju”. Bet tomēr jāatzīst, ka pat šai pēdējā gadījumā atbildētāja nav zaudējusi iespēju noraidījumu uzturēt kā ierunu pēc būtības, jo C. pr. n. 587. p. izteiktais noteikums, ka noraidījumu atraidošais lēmums nav pārsūdzams „atsevišķi no apellācijas”. nenozīmē, ka šāds lēmums it kā stājas likumīgā spēkā un nebūtu atkārtojams kā ieruna pēc būtības otrā instancē, ja atbildētājs par šo lēmumu klusē savā apellācijas sūdzībā. Iesniedzot apellāciju par 1. instances spriedumu tā visumā, apellātors līdz ar to pārsūdz arī visus līdz sprieduma taisīšanai notikušos blakus lēmumus, izņemot vienīgi tos, kuri bija pārsūdzami atsevišķi no apellācijas. (Sen. spr. 3./IX. 1925. g. Beidin l. Nr. 402).

lietas būtības. To vērā ņemot, tad arī Civilproc. nol. ievesti 661.—678. (571.—586.) p., ar kuriem palikuši spēkā arī pēc 1889. g. tiesu reformas neliels skaits noraidījumu.

Noraidījumu celšanai pastāv zināma kārtība.

1) Noraidījums par piekritību [exceptio fori declinatoria; C. pr. n. 661. (571.) panta 1. pkts] jāceļ pirms visiem citiem noraidījumiem [C. pr. n. 665. (574.) p.], bet ja šāds noraidījums pamatots uz to, ka prasība pēc lietas šķiras vai uz absolūtās piekritības pamata piekrit citai tiesai, kā tas paredzēts Civilproc. nol. 675. (584.) panta 1. un 2. punktā, tad šādu noraidījumu var celt katrā laikā, jo tiesai pašai ex officio jāraugās par šīs piekritības ievērošanu. Lēmumu par šo noraidījumu var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas arī tad, ja noraidījums atstāts bez ievēribas, bet tikai īsā termiņā — 7 dienu laikā¹⁾ [C. pr. n. 678. (587.) un 679. (588.) p.].

Noraidījumu par lietas piekritību pēc atbildētāja pastāvīgās dzīves vietas tiesa var apmierināt, ja lieta nav steidzama [C. pr. n. 671.—674. (580.—583.) p.].

Visi pārējie noraidījumi ceļami vienkopus procesa sākumā [In limine litis; sk. C. pr. n. 666. (575.) p.], izņemot noraidījumu pēc Civilproc. nol. 667. (576.) p., t. i. a) noraidījumu attiecībā uz lietu, ko iztiesā cita tiesa, ja par to atbildētājam agrāk nav bijis zināms, b) noraidījumus, kas pamatoti uz prāvnieka nespēju prasīt un atbildēt tiesā un c) kas pamatoti uz pilnvaras trūkumu. Šos noraidījumus var celt katrā lietas stāvoklī.

2) Noraidījums, aiz lietas vienādības ar otru, iztiesāšanā atrodos lietu (exc. litis pendentis), ja tas ir pamatots, izsauc lietas izbeigšanu. Šo noraidījumu, kā jau noraidīts, var celt arī vēlāk, ja lietas vienādība ar otru lietu atbildētājam agrāk nebija zināma [C. pr. n. 661. (571.) 2. pkt. un 667. (576.) p. 1. pkts].

3) Noraidījums, kas pamatots uz lietas ciešu sakaru ar otru lietu [exc. connexitatis: C. pr. n. 661. (571.) p. 2. pkts] ir par iemeslu tam, ka vai nu iesākto lietu aptur, vai arī abas lietas apvieno [Senāta paskaidrojumi 1876. g. № 374; salīdz. C. pr. n. 363. (258^s.) p.].

4) Noraidījums aiz tā iemesla, ka prasību pilnā ap-

¹⁾ Apellācijas instance, atzīstot, ka lieta vispār nebij caurskatāma pirmās instancē uz C. pr. n. 584. p. 1. vai 2. pkta pamata, var atcelt pirmās instances spriedumu visumā, kaut tas arī būtu pārsūdzēts tikai vienā daļā, jo nevar pielaist, ka otrā instance varētu atzīt lietu par nepiekrītošu I. instancei uz 584. p. 1. vai 2. pkta pamata un līdz ar to tomēr atstāt spēkā šīs instances spriedumu, kaut arī tikai daļā (Sen. spr. 1877. g. Nr. 298; 1882. g. Nr. 23; 14. XII. 1928. g. Nr. 1297, Švanberga I.).

6) Noraidījums uz tā pamata, ka prasītājs-ārzemnieks nav nodrošinājis varbūtējos zaudējumus un izdevumus [cautio de impensis vai cautio iudicatum solvi; C. pr. n. 661. (571.) p. 5. pkts] prāvas pazaudēšanas gadījumā, ir par iemeslu procesa apturēšanai līdz vajadzīgā nodrošinājuma iesniegšanai, bet ja nodrošinājumu neiesniedz, prasību atstāj bez caurlūkošanas.¹⁾

7) Noraidījums, kas pamatots uz pilnvaras trūkumu pilnvarniekam (exceptio procuratoria), arī pielaižams katrā laikā²⁾ [C. pr. n. 667. (576.) p. 3. pkts] un to var celt ne tikai atbildētājs, bet attiecīgos gadījumos arī prasītājs [C. pr. n. 663. (572.) p.]. Ja šis defekts pastāv prasītāja pusē, tad tiesai pašai ex officio lieta jāizbeidz; ja pilnvara iztrūkst atbildētāja pilnvarniekam, tiesai šāds pilnvarnieks jāatraida no paskaidrojumu došanas.³⁾

¹⁾ 1930. g. 14. martā (Lik. kr. 36) Latvija pievienojusies 1905. g. 17. jūlija Haģas konvencijai, kurai jau iepriekš pievienojušās Vācija, Austro-Ungārija, Beļģija, Dānija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Norveģija, Holande, Portugāle, Rumānija, cariskā Krievija, Zviedrija un Šveice. Šī konvencija paredz visu konvencijai pievienojušos valstu pavalstnieku atsvabināšanu no nodrošinājuma (cautio iudicatum solvi — §§ 17—19), kāpēc tagad šim noraidījumam patiesībā nav gandrīz nekādas nozīmes. Ar Igauniju un Lietuvu noslēgta īpaša konvencija 1922. g. 14. jūlijā (Lik. kr. 143), bet ar Somiju un Zviedriju 1926. g. 15. aprīlī (Lik. kr. 43 un 44) — par minēto valstu pilsoņu savstarpēju atsvabināšanu no cautio iudicatum solvi.

Ja ārzemnieks — prasītājs, celdams savu prasību, nav iesniedzis paredzēto nodrošinājumu, un prāvu zaudē, tad, pēc konvencijas, to sprieduma daļu, ar kuru atbildētājam piespriež tiesas un lietas vešanas izdevumus un eventuāli zaudējumus, var izpildīt uz kuras katras konvencijai pievienojušās valsts teritorijas (konvencijas §§ 18. un 19.).

²⁾ Senātā gan var pacelt jautājumu par to, vai pilnvarojums ir pietiekošs kasācijas sūdzības iesniegšanai, bet ja kasācijas sūdzība pirmo reizi pa procesa gaitu iekustināts strīdus par pretējās puses pilnvarnieka nepietiekošu pilnvarojumu lietas vešanai, tad tas pēc būtības Senātā nav apspriežams (Sen. spr. 1883. g. Nr. 16; 1882. g. Nr. 64; 30. IV. 1930. g., Lējēju l., Nr. 703).

³⁾ No puses izejošā pilnvarnieka iepriekšējās procesuālās darbības ratihabīcija neizrāda procesuālas sekas un nevar izdziedināt vai „novērst” procesuālo trūkumu iepriekšējā, nepietiekošā pilnvarā. Nekrīt svarā, vai pretējā puse noraidījumu pret pilnvaru cēlusi pirmā vai otrā instancē (C. pr. n. 584. p.). Arī pēc jaunas, formas ziņā pietiekošas pilnvaras izdošanas un iesniegšanas tomēr paliek tas fakts, ka visiem līdz tam uz pirmās, nepietiekošās pilnvaras pamata izdarītiem procesuāliem aktiem nav procesuāla spēka un nozīmes, uz kādu procesuālu trūkumu tiesai... jāpiegriež vērība ex officio (C. pr. n. 584. p. 4. pkts). Jauniesniegtai pilnvarai būtu nozīme tikai tad, ja tā būtu izdota jau pirms to procesuālo aktu izdarīšanas, kurus pretējā puse apstrīdējusi kā izdarītus bez pietiekošas pilnvaras (Sen. spr. 1887. g. Nr. 56 un 31. I. 1925. g., Birkhan l., Nr. 9, pēc Tiesl. Min. Vēstn. kr. Nr. 3). Par „ratihabitio procesuālās tiesības” sk. arī Vl. Bukovskis Tiesl. Min. Vēstn. 1923. g. Nr. 5/6.

8) Beidzot, mūsu likums pazīst vēl tiesnešu atstatīšanu vai noraidīšanu, kas paredzēta Civīlproc. nol. 767. (667.) un turpmākos pantos; šie noraidījumi ceļami ne vēlāk kā pirmā sēdē attiecīgā lietā, ja tikai noraidījuma iemesli nav radušies vēlāk [C. pr. n. 769. (669.) p.]. Šāda noraidījuma sekas ir lietas atlikšana un noraidīšanas jautājuma izlemšana slēgtā sēdē ne vēlāk par nākamo tiesas sēdi, nepiedaloties noraidītam tiesnesim [C. pr. n. 772. (672.) p.]; ja tiesa noraidījumu neievēro, tad var iesniegt blakus sūdzību, atsevišķi no apellācijas 3 dienu laikā; līdz šās sūdzības izlemšanai noraidītais tiesnesis nevar ņemt dalību lietā, kurā pret viņu celts noraidījums [C. pr. n. 776. (676.) p.].

Attiecībā uz citiem noraidījumiem pastāv noteikums, ka tiesa, ja tā atzīst celto noraidījumu par ievēribu pelnošu, apmierina to tanī pašā sēdē, taisot par to lēmumu, ko var pārsūdzēt augstākā instancē [C. pr. n. 677. (586.) p.]. Turpretim, ja tiesa nāk pie slēdziena, ka noraidījumu nevar apmierināt, tai nav jāizlemj jautājums tūlī un atsevišķi, bet tā var caurlūkot lietu pēc būtības un, taisot spriedumu pēc būtības, līdz ar to taisīt arī lēmumu par noraidījuma atraidīšanu [C. pr. n. 680. (589.) p.].

§ 82. Pretprasība.

Ar pretprasību (Reconventio, Widerklage, Reconvention, встречный искъ) mēs saprotam patstāvīgu prasījumu, ko cel atbildētājs pret prasītāju tai pašā lietā, kurā ir celta pirmprasība.

Pretprasības jēdzienā ir šādas divas pazīmes:

1) Pretprasība ir patstāvīga prasība, ko var celt arī atsevišķi no pirmprasības; tādēļ viņai jāatbilst visiem prasības nosacījumiem vispār [C. pr. n. 359. (257., 360. (258.) un 445. (340.) p.]; pirmprasības izbeigšana vai atstāšana bez caurlūkošanas neizšķir pretprasības likteni, jo tā neatkarājas no pirmprasības [C. pr. n. 333. (226.) p.], ja tikai pretprasība nav celta eventuāli gadījumam, kad pirmprasību lūkotu cauri pēc būtības.

2) Pretprasība ir atbildētāja aizstāvēšanās līdzeklis pret pirmprasību; tamdēļ viņai pilnīgi vai daļai jāiznīcina pirmprasība, citiem vārdiem sakot, lai panāktu tās kopīgu caurlūkošanu ar pirmprasību, tai jābūt tiesiskā sakarībā ar pirmprasību, bet tas iespējams:

a) ja pretprasība izriet no tā paša pamata kā pirmprasība¹⁾ [C. pr. n. 362. (258²) p.], vai ja starp abām iekšējs sakars [C. pr. n. 49. (38.), 333. (226.), 362. (258².ā p.) un

b) ja pretprasība noder ieskatam ar pirmprasību [C. pr. nol. 49. (38.), 333. (226.) 362. (258².) p.]²⁾

Piemēri:

a) Prasītājs-iznomātājs piedzen nomas naudu pēc nomas līguma, bet nomnieks ar pretprasību lūdz atzīt līgumu par atceltu, ņemot vērā atsevišķu līguma nosacījumu neizpildīšanu. Šeit abas prasības izriet no viena un tā paša līgumiskā pamata, kuŗu tiesai reizē, abas prasības vienkopus caurlūkojot ērtāk noskaidrot.

b) Prasītājs ar pirmprasību pieprasa atbildētāja izlikšanu no nekustama īpašuma, bet atbildētājs ar pretprasību lūdz atzīt īpašuma tiesību uz šo nekustamo mantu aiz valdīšanas noilguma. Šai gadījumā, lai gan abu prasību pamati ir dažādi, tomēr starp viņiem ir ciešs sakars: pretprasības apmierināšanas sekas būs pirmprasības noraidīšana.

c) Prasītājs ceļ prasību pēc parāda zīmes par Ls 10.000,—, bet atbildētājs pretprasību Ls 8000,— apmērā par prasītājam piegādāto precī; šai gadījumā iespējama ieskaitīšana.

Kā redzams no likumdošanas motīviem pie 1914. g. 10. jūnija likuma, atbildētājam ir tiesība tāpat kā agrāk (sk. C. pr. n. 266 p. veco redakciju) celt pret prasītāju katru viņam piederošu prasījumu pretprasības veidā, ja tikai šis prasījums vispār piekrit tai pašai tiesai. Tiesas pienākums tomēr lūkot to cauri kopā ar pirmprasību tikai tai gadījumā, ja viņa atzīst, ka ievēroti nosacījumi par abu prasību pamata identitāti vai ieskaīta iespējamību, vai arī iekšēja sakara esamību starp abām prasībām. Ja šo nosacījumu nav, tiesai ir tiesība šķirt abas prasības un lūkot tās cauri atsevišķi. Tādā kārtā ne katra pretprasība jāskata cauri kopā ar pirmprasību, bet tikai tāda, kas atrodas sakarā ar pirmprasību, izriet no viena kopēja pamata vai pielaiž ieskaitīšanas iespējamību.

¹⁾ Kā redzams no Muravjeva komisijas motīviem pie 68. p., pamata vienīgums, no kuŗa izriet abas prasības, sastāda to iekšējo sakaru, kam jāpastāv pēc likuma starp abām prasībām. No tagadējās likuma redakcijas tas skaidri neizriet.

Saī. arī В. Л. Исаченко, „Предъявление встречных исков“, Вѣстник гражд. права 1915. г. № 1; А. В. Завадскій, Новое въ институтѣ встречных исковъ по закону 10. VI. 1914. г., Вѣстникъ права 1914. г. № 41; Г. А., Встрѣчный искъ въ проектѣ новой редакціи Уст. Гр. Суд. Ж. М. Ю. 1901 г. № 1.

²⁾ Saskaņā ar C. pr. n. 226. p., ir vajadzīgs, lai visa pretprasība derētu ieskaītam, jo pēc minētā likuma skaidrā teksta, runa ir par pretprasības (bet nevis tās daļas) ieskaītišanu pirmprasībā (Sen. spr. 22. XI. 1929. g., Zvīgul I., Nr. 1726).

Lai pretprasība derētu ieskaitam ar pirmprasību, ir nepieciešams, lai abi prasījumi būtu vienādas šķiras un lai pretprasījumam jau būtu iestājies termiņš (Civillik. 3545., 3547., 3553 p.). Jautājumam par to, no kā izcēlušies pretējā, ieskaitāmā pretenzija, nav nozīmes (Civillik. 3547. p.).

Ieskaitam celtā pretprasījuma apstrīdamība, pretēji Civillik. 3552. p., pati par sevi nevar būt par šķērslī tā celšanai tiesā pretprasības kārtībā, jo tiesas tiešais uzdevums ir izšķirt strīdus. Beidzot, kas attiecas uz savstarpējo prasījumu summu nevienādību, tad uz 3548. p. pamata šī starpība nav par šķērslī ieskaitam.

Jāaižrāda, ka miertiesā pretprasījums, kas noder ieskaitam, bet pēc summas pārsniedz miertiesneša kompetenci, dod pamatu lietas izbeigšanai miertiesā un tiklab pirmprasības, kā pretprasības nodošanai apgabaltiesai,¹⁾ pie kam šai gadījumā abas prasības skaitās par celtām apgabaltiesā no to celšanas miertiesā [C. pr. n. 50. (39.) p.]. Ievērojot principu: „ubi eadem ratio, ibi eadem legis dispositio“, jāatzīst, ka pretprasība, kas iesniegta pret apgabaltiesā celto pirmprasību, pēc vērtības var arī nepārsniegt miertiesneša kompetenci, ja tikai tā noder ieskaitam ar pirmprasību vai arī atrodas ar viņu ciešā sakarā. Pretējs iztulkojums varētu nostādīt pretkreditoru ļoti grūtā stāvoklī (sk. arī Kr. Sen. 1890. g. № 349). Ievērojot minēto, C. pr. n. 333. (226.) p. nosacījums, ka pretprasība nedrīkst piekrist citai tiesai pēc savas šķiras, piemērojams apgabaltiesā tikai tai gadījumā, ja pretprasība nenoder ieskaitam un nestāv sakarā ar pirmprasību.

Pretprasības iesniegšanā notiek pēc parasto prasību iesniegšanas noteikumiem, ne vēlāk kā pirmā rakstiskā paskaidrojuma iesniegšanai paredzētā laikā, bet ja pēdējais nemaz nav iesniedzams, tad pirmā sēdē²⁾ šajā lietā, uz kuŗu uzaicināts atbildētājs, vai, beidzot, iesniedzot atsauksmi pret aizmugurisku spriedumu [C. pr. n. 445. (340.) p.]. Ja līdz tiesas sēdei ir pārāk maz laika, un atbildētājs nespēj savākt prasībai nepieciešamos pierādījumus, tad tiesa, uz viņa lūgumu, dod šim nolūkam laiku no 3—7 dienām [C. pr. n. 446. (341.) p.]. Pēc pretprasības iesniegšanas lietas iztiesāšanu var atlikt uz pre-

¹⁾ Tas ir izņēmums no vispārējā principa: „ubi acceptum est semel iudicium, — ibi et finem accipere debet“.

²⁾ Pēc Senāta paskaidrojuma, tiesas sēdē, kuŗā atbildētājs aprobežojas un var aprobežoties ar piekritības noraidījumu, nedodot paskaidrojumu pēc lietas būtības (571. p.), neskaitās par pirmo sēdi C. pr. n. 340. p. nozīmē. Pretprasība pieder pie atbildētāja aizstāvēšanās līdzekļiem, un tāpēc, bez šaubām, prasa un paredz lietas iztirzāšanu pēc būtības (Sen. spr. 25. X. 1928. g. Nr. 229, Legzdīņa l.).

tējās puses lūgumu vai pēc tiesas ieskata [C. pr. n. 447. (342.) p.].

Pretprasība piekrīt tai pašai tiesai, kurai iesniegta pirmprasība [C. pr. n. 333. (226.) p.], un ja pretprasība pieņemta, tad tiesai jātaisa par abām prasībām viens kopējs spriedums. Ja pretprasība nenoder ieskaitam, vai neizriet no viena kopēja pamata, tad tiesa var izdalīt viņu atsevišķā lietā [C. pr. n. 362. (258^a.) p.]. No otras puses, tiesa pati var atsevišķi celto prasību apvienot pretprasības veidā ar otru prasību, ja tikai abas puses neceļ pret to iebildumus [C. pr. n. 363. (258^a.) p.]. Likums neparedz, ka šos lēmumus par prasības atdalīšanu atsevišķā lietā vai apvienošanu varētu pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas, ja tikai ar šādu lēmumu nav izšķirts jautājums par pretprasības piekribību [C. pr. n. 677. (586.) un 678. (587.) p.].

VII. NODALĪJUMS.

Lietas rakstiska sagatavošana un iztiesāšana.

§ 83. Lietas rakstiska sagatavošana.

Kā jau iepriekš minēts, līdz 1914. g. pastāvēja trejāda tiesāšanas kārtība: vispārējā — kur pārsvars bija rakstiskai formai (C. pr. n. 312.—323. p.); saīsinātā (C. pr. n. 348.—365. p.) un vienkāršotā (C. pr. n. 365¹.—365^{2a}. p.). Tagad, sākot ar 1914. g., rakstiska lietas sagatavošana sacīkstes rakstu izmaiņas ceļā nav obligātoriska un drīzāk uzskatāma kā izņēmums [C. pr. n. 440. (335¹.) p.]. Jautājums par rakstiskas sagatavošanas izlietošanu vai neizlietošanu atkarājas no pašiem prāvniekiem.

Priekšlikums par rakstisku paskaidrozumu iesniegšanu var nākt no:

a) tiesas priekšsēdētāja [C. pr. n. 417.—420. (312.—315) un 422. (317.) p.],

b) tiesas [C. pr. n. 440. (335¹.) p.].

Puses tomēr nav spiestas katrā ziņā iesniegt paskaidrojumus, pie kam, protams, jārēķinās ar tām sekām, kas var celties, ja lieta izrādītos nepietiekoši noskaidrota. Bet pusēm ir arī tiesība iesniegt paskaidrojumus pēc sava ieskata, neatkarīgi no tā, vai tiesa tos pieprasījusi vai nē.

Formas ziņā rakstiskiem paskaidrojumiem jāatbilst tiem vispārējiem nosacījumiem, kas paredzēti prasības lūgumiem [C. pr. n. 359. (257.) p. 1., 2., 4.—6. pkt.]; — tie apmaksājami ar parasto zīmognodevu (mirtiesās lokšņu nodevu), bet attie-

cībā uz pievienojamiem dokumentiem piemērojami Civilproc. nol. 367. (263.) un 368. (264.) p., izņemot 367. (263.) p. 4. pkt. [sal. arī 421. (316.) p.].

Pēc rakstisku paskaidrojumu iesniegšanas vai iesniegšanai noteiktā termiņa notecēšanas, lietu, ievērojot tās kārtu, noliek uz tiesas sēdi [C. pr. n. 422. (317.) p.].

§ 84. Tiesas satiksme ar prāvniekiem un prāvnieku juridiskās adreses paziņošana tiesai.

I. Ārpus sēdes tiesa sazinās ar prāvniekiem rakstiski — ar pavēstēm vai sludinājumiem. Tomēr arī ārpus sēdes puses var mutiski lūgt un tiesas priekšsēdētājam jāizšķir, neuzaicinot otru pusi, šādi lūgumi: 1) nolikt lietu uz tiesas sēdi, 2) izsniegt dokumentu vai sprieduma norakstus vai arī kādu apliecinību, 3) izsniegt izpildu rakstus. Prāvnieki var iesniegt tiesai dažādus rakstus, nosūtot tos pa pastu, nododot tiesas reģistrāturā vai, beidzot, nododot tieši priekšsēdētājam (piem., lūgumu par prasības steidzamu nodrošināšanu); pēdējā gadījumā raksti iepriekš tomēr jāreģistrē tiesas kancelejā.

Savus lēmumus un rīkojumus tiesa paziņo prāvniekiem vai nu mutiski — tiesas sēdē, vai rakstiski — ārpussēdes ar tiesu izpildītāju; vai ziņnesi, vai pa pastu [C. pr. n. 409. (305.) p.].

II. Lai saņemtu visus otras puses iesniegtos rakstus un pavēstes, katrai pusei jāpaziņo tiesai sava uzturēšanās vieta tanī pilsētā, kur atrodas tiesa, kas lietu caurlūko. Šo uzturēšanās vietas paziņošanu sauc par juridiskās adreses paziņošanu. Šī juridiskā dzīves vieta var sakrist ar faktisko dzīves vietu, ja puse dzīvo tanī pašā pilsētā, kur atrodas attiecīgā tiesa; bet ja puse dzīvo citā vietā, tad viņai tiek dota iespēja uzrādīt savu juridisko adresi pie pazīstamiem, radniekiem vai pilnvarnieka, pilnvarojot viņus saņemt visus prāvniekiem adresētos tiesas rakstus [C. pr. n. 413. (309.) p.].

Zināmos gadījumos kad sazināšanās pēc puses īstās pastāvīgās dzīves vietas nav saistīta ar grūtībām un nevar novilcināt lietas iztiesāšanu, priekšsēdētājs var atsvabināt puses no juridiskās adreses paziņošanas [C. pr. n. 413. (309.) p.]. Juridiskās dzīves vietas neuzrādīšanas sekas ir tās, ka visus papīrus un pavēstes, kas adresēti juridiskās adreses neuzrādītājam, atstāj tiesas kancelejā, skaitot tos tomēr par izsniegtiem pēc piederības.

Bez šādas tiesas rakstu izsniegšanas kārtības, likumde-

vējs paredzējis vēl 2 citas kārtības: 1) nodošanu caur sekretāru [C. pr. n. 411. (307.) p.] un 2) rakstu apmaiņu starp zvērīnātiem advokātiem [C. pr. n. 412. (308.) p.]. Bet šī izņēmuma kārtība rakstu apmaiņā nav pielaižama pie prasības sūdzību un citu, — kā kasācijas, tā apellācijas sūdzību iesniegšanas.

Jāievēro, ka saskaņā ar rīkojumu par zīmognodevu 88. p. zvērīnātiem advokātiem, ja viņi izsniedz viens otram prāvu rakstu norakstus, jāatzīmē uz šiem rakstiem, ka par izsniegtiem norakstiem zīmognodeva samaksāta.¹⁾

§ 85. Lietas iztiesāšanas kārtība.

Pēc rakstiskas sagatavošanas [C. pr. n. 422. (317.) p.] vai arī bez tās [402. (299.) p.] lietu noliek uz sēdi iztiesāšanai, kas notiek darba dienās sevišķi norādītās telpās [T. iek. lik. 77. (137.) p.].

Sevišķu sagatavošanas sēdi, kā tas paredzēts Austrijas procesa likumā (ZPO. 239. p.), mūsu Civilprocesa nolikums nepazīst.

Ar lietas iztiesāšanu jāsaprot tā centrālā procesa daļa, kurā strīdus lietu kopā ar pierādījumiem mutiski cel priekšā tiesai.

Iztiesāšana sastādās no:

1) tiesneša-referenta mutiska lietas satūra atstāstījuma [C. pr. n. 424. (324.), 428. (327.), 429. (328.) p.];²⁾

2) pusu mutiskas sacikstes, ko vada tiesas priekšsēdētājs [C. pr. n. 430. (329.), 431. (330.), 443. (338.) p.]; sacikstē puses var tiklab minēt jaunus pamatojumus un pierādījumus [C. pr. n. 433. (331.), 434. (331¹) p.], kā arī dažreiz grozīt prasījumus [mutatio libelli; — C. pr. n. 435.—437. (332.—334.) p.] vai atzīt kā zināmus lietas apstākļus, tā visu prasību;

3) jautājumiem, kurus pusēm uzstādīt tiesai ne tikai ir tiesība, bet pēc 1930. g. noveles pat ir pienākums, ja no lietas

¹⁾ Dažās tiesās pastāv pilnīgi nepareiza prakse, prasot apmaksāt ar zīmognodevu arī tos norakstus, no kuriem puses savstarpēji atteikušās. Apmaksājami tikai raksti, un ja puses atteicas no to saņemšanas, kaut ar nolūku samazināt izdevumus, tad, protams, nevar prasīt apmaksāt ar zīmognodevu tādu norakstu, kurus puse faktiski nav saņēmusi.

²⁾ Tiesu iestādēm nav tiesības pat uz partu lūguma pamata atkāpties no esenciālām procesa formām, kā, piem., no lietas atreferēšanas publiskā tiesas sēdē, jo lietas apstākļu atreferēšanu likums paredz un prasa absolūti (Sen. spr. 1902. g. Nr. 120; 26. III. 1925. g., Praula I, Nr. 45). Tomēr, ja arī lieta nebūtu tikusi atreferēta, tad šāds formāls defekts pats par sevi vien nevar būt par iemeslu Tiesu palātas sprieduma atcelšanai (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Nr. 82, Miņinu I.).

redzams, ka viena vai otra puses izvairās dot noteiktus paskaidrojumus vai atturas no zināma fakta atzīšanas [C. pr. n. 438. (335.) p., sal. arī 271. (175.) p.];

4) tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma pusēm izlīgt, ja pēc lietas apstākļiem tas iespējams; pēdējā gadījumā tiesas sekretārs sastāda sevišķu protokolu, ko paraksta puses un viss tiesas sastāvs [C. pr. n. 442. (337.) p.].

Pusu sacīkste izbeidzas, kad tiesas priekšsēdētājs atrod, ka lieta pietiekoši noskaidrota, pie kam, ja viņš vienai pusei atļāvis dot paskaidrojumus kādā jautājumā, tad vienlīdzības dēļ viņam jāatļauj arī otrai pusei apgaismot to pašu jautājumu no sava viedokļa, lai paskaidrojumu skaits ne tikai ārēji no abām pusēm būtu vienlīdzīgs [C. pr. n. 443. (338.) p.], bet lai arī tiesa iegūtu ne tikai vienpusīgu, bet abpusīgu lietas apgaismojumu.

Attiecībā uz prasības grozīšanu jāaizrāda, ka agrāk tā bij noliegta ar nolūku uzglabāt stridīgās attiecības iekšējo identitāti, kas zūd grozot prasības pamatu vai mainīt stridīgās attiecības objektu. Arī atbildētāja intereses prasa, lai iesniegtu prasību negrozītu, jo viņa stāvoklis pie aizstāvēšanas sakarā ar prasības grozīšanu var pasliktināties.

Pilnīgi saprotams, ka ja atbildētājs neceļ iebildumus pret prasības grozīšanu, tad arī tiesai nav pamata to nepieļaut. No otras puses tomēr atbildētājs, ceļot savus iebildumus vai norādot uz kādiem apstākļiem, bieži vien piespiež prasītāju grozīt uzstādītos prasījumus,¹⁾ un šis apstāklis, sakarā ar cenšanos pēc materiālās taisnības, ko tiesā nevar ignorēt, pamudināja Latvijas likumdevēju 1930. g. novelē dot prasītājam iespēju pie zināmiem apstākļiem grozīt prasības lūgumā uzdotos prasījumus, sekojot šinī ziņā daļai Rietumeiropas likumdošanas paraugiem (sk. Vācijas ZPO 264. p., Austrijas — 235 p. un Bernes — 94. p.).²⁾

Vispirms jāatzīmē, ka saskaņā ar C. pr. n. 436. (333.) p. nav uzskatāmi par prasības grozīšanu gadījumi: 1) kad prasītājs savā prasības lūgumā celtos prasījumus izteic noteiktāki vai formāli pareizāki; 2) kad viņš izlabo prasības lūgumā pieļautās acīmredzamās kļūdas; 3) kad viņš pievieno prasījumiem pieaugumus vai procentus, kas pieauguši no sūdzības iesniegšanas dienas³⁾ (Civillik. 913. p. in fine); 4) kad prasības objekta atsavinā-

¹⁾ Sal. Schmidt, Lehrbuch des deutschen Zivilprocessrechts, 1898. g. izd., 855., 856. lap. p.

²⁾ Iespēja grozīt prasījumus, kaut arī ne tik plašos apmēros, bij paredzēta arī Muravjeva komisijas projekta 185. un 186. p.

³⁾ Bet procenti līdz prasības sūdzības iesniegšanai prasāmi reizē ar kapitālu un tam pievienojami [C. pr. n. 377. (273.) p. 1. pkts]. Tos ne-

šanas, zuduma vai citas pārmaiņas dēļ prasītājs pieprasa no atbildētāja mantas vietā tās vērtību [pretium succedit in locum rei; sal. Civillik. 914. p. un .C pr. n. 1352. (1213.) p.]; 5) kad naudas prasībā, kas sastādās no vairākām summām, prasītājs, nepalielinot prasības kopsummu, ienes grozījumus kopsummas sastāvdaļās;¹⁾ 6) kad prasītājs, pa lietas gaitas laiku pārgrozījušos apstākļu dēļ, savā pirmējā prasījuma vietā, ar kuru viņš bij lūdzis noteikt pusu civiltiesiskās attiecības, lūdz atjaunot aizskārtās tiesības [C. pr. n. 3. (1801.) p.], vai otrādi (piem., kad prasītājs lūdz, lai tiesības uz zaudējumu atlīdzību atzīšanas vietā tam piespriestu no atbildētāja noteiktu summu, kā atlīdzību par zaudējumiem un otrādi).

Neatkarīgi no šiem pārlabojuumiem, ko prasītājam ir tiesība izdarīt un kas saskaņā ar C. pr. n. 436. (333.) p. neskaitās par prasības grozīšanu, likums [C. pr. n. 435. (332.) p.] pielaiž grozīt prasību, bet tikai pirmā instancē [C. pr. n. 858. (747.) p.], proti:

1) prasību var samazināt, bet samazināšana nedrīkst būt par iemeslu pirmatnējās prasības skaidrīšanai ar nolūku nākotnē celt jaunu prasību par to daļu, par kādu samazināta celtā pirmatnējā prasība (sal. Senāta 1875. g. spr. № 343);²⁾

2) ar atbildētāja piekrišanu ir iespējams ikkatrs prasības grozījums, pie kam atbildētāja ielaišanās sacīkstē bez ierūnām pret prasības grozījumu uzlūkojama par piekrišanu šādam grozījumam;³⁾

3) bez atbildētāja piekrišanas, ja: a) pirmatnējais, prasības lūgumā uzrādītais pamats paliek negrozīts un b) lietas iztiesāšana, sakarā ar izdarīto grozījumu, stiprā mērā nesarežģijas un nenovilcinājas.

Tikai šajās robežās, kas, salīdzinot ar agrāko kārtību, stipri paplašinātas, ir pieļauta prasības grozīšana.

var pievienot vēlāk un arī nevar prasīt vēlāk ar atsevišķu prasību, ja savā laikā par tiem noklusēts vai, ja galvenā parāda samaksa pieņemta bez iebilduma (Civillik. 3421. p.).

¹⁾ Līdzīgi grozījumi iespējami, kad novērtējot atsevišķus prasījumus, eksperti atzīst dažus prasītāja prasījumus par pārspilētiem, bet citus atkal par zemu novērtētiem.

²⁾ Sal. arī Исаченко I., 764. 1. p. Iespēja skaidrīt prasību pēc atbildētāja uzaicināšanas tiesā būtu pretrunā ar noteikumu, ka prasītājam nav tiesības vienpusīgi, bez atbildētāja piekrišanas, izbeigt prasību ar tiesību to atjaunot, bet viņš var tikai atteikties no prasības uz visiem laikiem.

³⁾ Šeit tā tad izteicas romiešu princips: qui tacet censentire videtur (sal. arī Civillik. 2941. p. in fine). Tomēr, lai dotu atbildētājam iespēju apzinīgi iztūreties pret prasības grozījumu, C. pr. n. 437. (334.) p. nosaka, „ka prasītājam, kas pārgroza savus prasījumus, par to jāziņo tiesai rakstiski.“

Par prasības pamata grozīšanu, resp. neatļautu prasības grozīšanu jāuzskata gadījumi, kad prasītājs ārpus C. pr. n. 436. (333.) pantā paredzētiem nosacījumiem pieprasa prasības pirmatnējā objekta vietā citu, piem., zirga vietā govi; kad tiesisko pamatu, uz kuŗa sākumā balstījusies prasība, atvieto ar citu tiesisku pamatu, piem., ja prasītājs, kas pamatojis celto prasību uz testamenta, pēc tam pamato prasību uz īmantošanu pēc likuma; kad uz formāla dokumenta pamatotu prasību par īpašuma tiesību uz lietu atvieto vēlāk ar prasību par īpašuma tiesību atzišanu uz valdīšanas nolīguma pamata.

Pārgrozījums nebūs, ja prasītājs, prasot noteiktu summu uz dokumenta pamata, sākumā nosauks dokumentu par uzglabāšanas rakstu, bet pēc tam par parāda rakstu. Šeit prasības pamatā kā sākumā, tā arī vēlāk, likts viens un tas pats dokuments, kuŗu kvalificējot var būt dažādi uzskati (Senāta 1881. g. spr. № 112.).

Apellācijas instancē prasījumu grozīšana nav pieļaujama, bet prasījumu izlabošana, saskaņā ar C. pr. n. 436. (333.) p., iespējama arī otrā instancē [sal. C. pr. n. 858. (747.) un 255. (163.) p.]. Jautājumu par to, vai vienā procesā ir pieļaujami vairākkārtēji prasības grozījumi, izšķir tiesa, ņemot vērā, kādā mērā ar šādu vairākkārtēju grozīšanu lietas iztiesāšana sarežģijas vai novilcinājas. Ja sakarā ar prasības grozīšanu rodas nepieciešamība pieļaut jaunus pierādījumus vai nolikt jaunu sēdi, tad pat vienreizēju prasības grozīšanu nepieļauj [C. pr. n. 435. (332.) p.].

Viss par pirmprasības grozīšanu sacītais attiecas arī uz pretprasību. Tomēr, jāņem vērā, ka pretprasību un pirmprasību var caurlūkot vienkopus tikai tad, ja pretprasība stāv sakarā vai noder ieskaitam ar pirmprasību [C. pr. n. 333. (226.) p.], no kā izriet, ka pretprasības iesniegšanas gadījumā pirmprasības grozīšana iespējama tikai par tik, par cik ar to netiek traucēts jau nodibinātais sakars ar pretprasību vai ieskaitīšanas iespēja, un otrādi.

Grozot pirmprasību, prasītājam visādā ziņā tanī pašā sēdē vai nekavējoties pēc sēdes jāiesniedz par to tiesai rakstisks paziņojums [C. pr. n. 437. (334.) p.].

Kas attiecas uz jautājumiem, ko tiesas uzstāda pusēm, tad C. pr. n. 438. (335.) panta nolūks ir izmantot mutiskā procesa labās īpašības, jo rakstiskā procesā puse viegli var izvairīties no daudziem, tai nepatīkamiem jautājumiem un atbildēm, kam dažreiz lietā ir izšķiroša nozīme. Bet tiesas sēdē, pateicoties C. pr. n. 438. (335.) un 439. (335¹.) p., tiesai ir iespēja un pie-

nā kums prasīt katēgoriskas un tiešas atbildes par visu, kas lietā izrādās neskaidrs. Dažreiz tāda prāvnieku pratināšana var padarīt par lieku tālāko saciksti. Rietumeiropas likumdošanā tieši šim momentam piešķirta liela nozīme (Sal. Itālijas procesā, t. s. „interrogatorio delle parti“; Austrijā — ZPO. 182., 263., 371.—383. p.; Vācijā — ZPO. 138.—141 p.). Mūsu Civilprocesa nolikuma 438. (335.) pantam analogisku mērķi pa daļai cenšas sasniegt ar rakstiskiem paskaidrojumiem C. pr. n. 419. (314.) un 432. (330¹.) pants. Un beidzot, lai piespiestu to pusi, kas no paskaidrojumiem izvairas, dot noteiktus paskaidrojumus, likums piešķir tiesai plašas tiesības prasīt, lai prāvnieks personīgi ierodas tiesā [sal. C. pr. n. 199. (145¹.), 200. (145².), 271. (175.), 459. (368¹.), 824. (719.), 825. (719¹.) p.], saistot pie tam puses neierašanos vai paskaidrojumu neiesniegšanu ar nopietnām sekām priekš neieradušās puses.

Pēc tam, kad puses devušas savus paskaidrojumus, tiesa var vai nu izspriest lietu pēc būtības, ja lietas apstākļi pilnā mērā noskaidrojušies un nav vajadzīgi ne jauni pierādījumi, ne iesniegto pierādījumu pārbaudīšana, vai arī taisīt lēmumu par pierādījumu pārbaudīšanu [C. pr. n. 458. (368.), 460. (369.) p.]; pieprasīt pusu personīgu ierašanos tiesā (C. pr. n. 459. (368¹.), 824. (719.), 825. (719¹.) p.), vai rakstisku papildus paskaidrojumu iesniegšanu, ja tie, sakarā ar lietas sarežģīto saturu, būtu vajadzīgi [C. pr. n. 440. (335¹.) p.]; vai arī, atkarīgi no lieta klātnākušiem apstākļiem, izlemt attiecīgus blakus jautājumus [C. pr. n. 656. (566.) p.]; vai izslēgt lietu no sēdes dienas kārtības vai apturēt lietas gaitu [C. pr. n. 782. (681.) p.].

Tā tad iekams lietu izspriež pēc būtības, to var vairākas reizes nolikt uz sēdi radušos blakus jautājuma izlemšanai. Visos šādos gadījumos sēžu raksturs ir vienāds, un sēdes norisinājas iepriekš aplūkotā kārtībā.

§ 86. Tiesas sēžu protokoli.

Par katru tiesas sēdi tiesas sekretārs ved protokolu [sal. T. iek. lik. 105. (164.) p.] kārtībā, kāda paredzēta Kriminālprocesa likumu 831.—840. (835.—837., 839.—845.) un Civilprocesa nolikuma 216.—219. (155².—155³.) pantos. Šajā protokolā, kas atspoguļo visu, kas sēdē noticis, atzīmē sēdes dienu un tiesas sastāvu, pusu vārdus un uzvārdus, atzīmējot, kuŗa no tām ieradusies uz sēdi personīgi vai atsūtījusi pilnvarnieku; kādus dokumentus prāvnieki iesnieguši, viņu paskaidrojumus un paziņojumus, kam ir svarīga nozīme lietā, kā piem., prasības at-

zišanu [C. pr. n. 568. (480.) p.], strīdus pieteikšanu par dokumentu viltojumu [C. pr. n. 646. (556.) p.], izlīgumu, šaubu pieteikšanu par dokumenta īstenību; lūgumus izlabot vai grozīt prasījumus u. t. t.; protokolā atzīmē īsumā arī pusu paskaidrojumus, ja tie jau neatrodas iesniegtos rakstos; dažādus viņu lūgumus, kā arī norādījumus, ar kādu tiesas nolēmumu (spriedumu vai blakus lēmumu) izbeigta sēde zināmā lietā, un vai spriedumu vai lēmumu izgatavos galīgā veidā un kad īsti.

Protokolu apliecina sekretārs un paraksta viss tiesas sastāvs. Pusei, kas atzīst protoklu par nepilnīgi vai nepareizi sastādītu, ir tiesība 7 dienu laikā, skaitot no tās dienas, kad nolikta sprieduma vai lēmuma izgatavošana galīgā veidā, iesniegt tiesai savas piezīmes par protokolu un lūgt to izlabot [Senāta 1879. g. spr. № 150. un 1901. g. № 56., sal. arī C. pr. n. 219. (155°. p.)].¹⁾

Šīs piezīmes jāskāta cauri nākošā tiesas sēdē tam pašam tiesas sastāvam, kas piedalījies tanī sēdē, kad sastādīts izlabojamais vai nepilnīgais protokols (Kr. Sen. apv. sap. 1904. g. spr. № 563.).

Par pierādījumu pārbaudīšanu arī sastāda protokolu; parasti to nedara sekretārs, bet tas tiesnesis, kas izdara pierādījumu pārbaudi [Iecinieku nopratināšanu — C. pr. n. 476. (387.), 494. (406.) p.; apskati uz vietas — C. pr. n. 7601. (511.), 602. (512.) p.; rakstisku pierādījumu pārbaudi — C. pr. n. 593. (503.), 627. (537.), 639. (549.) p.].

Visus šos protokolus pēc tam atreferē tiesai tajā sēdē, kur lietu izspriež pēc būtības. Bez sēdes protokola katrā atsevišķā lietā, sekretārs ved vēl sēdes žurnālu par visu sēdes gaitu [T. iek. lik. 104. (163.) p.], kurā īsumā atzīmē sēdes laiku, tiesas sastāvu un visas priekšā celtās lietas, atzīmējot, vai lieta izspriesta pēc būtības, vai arī lietā izlemts kāds blakus jautājums, jeb vai lieta izslēgta no sēdes dienas kārtības.

VIII. NODALĪJUMS.

Pierādīšana.²⁾

§ 87. Vispārīgi aizrādījumi.

Process ir divu pusu cīņa, kurā uzvar tā puse, kas tiesas priekšā pierāda savu taisnību ar iesniegto pierādījumu

¹⁾ Lūgums par protokola izlabošanu nav uzskatāms par nokavētu, ja tas iesniegts tai laikā, kad pats spriedums galīgā formā vēl nav bijis gatavs. (Sen. spr. 18. XII. 1924. g. Galvina I. Nr. 139.).

²⁾ Literatūra: Rich. Schmidt, Lehrbuch d. deutschen Zivilprozess-

palīdzību. Tādā kārtā pierādīšanas mērķis ir noskaidrot tos faktiskos, patiesos apstākļus, uz kuŗu pamata tiesai, piemērojot tiem attiecīgas normas, jātaisa savs spriedums.

Censdamās sasniegt iespējamo materiālo taisnību, tiesa pati pierādījumus neievāc [C. pr. n. 457. (367.) p.], bet atstāj šo pienākumu pusēm (judex secundum allegata et probata a partibus judicare debet). Tiesa tikai uztver pusu iesniegtos un uzdotos pierādījumus, tos pārbauda, salīdzina un novērtē viņu pierādīšanas spēku. Pēc tam, kad puse pierādījuši zināmus apstākļus, un tiesa tos atzinusi par noteiktiem, viņa piemēro tiem attiecīgas normas. Tomēr tiesa nebūt neizturas vienaldzīgi un pasīvi jautājumā par patiesības noskaidrošanu. Šīni ziņā 1930. g. noveles it sevišķi ir uzlikušas tiesai par pienākumu visādi censties noskaidrot patiesību, uzstādot pusēm attiecīgas jautājumus tiesas sēdē, ja viņu mutiskie vai rakstiskie paskaidrojumi tiesai nav pietiekoši skaidri [C. pr. n. 438. (335.) p.].

Lietas faktiskās puses un strīdīgo lietas apstākļu noskaidrošanai tiesa jebkuŗā lietas stāvoklī var aicināt puses, kas nav atnākušas, ierasties personīgi tiesas sēdē, uzrādot pavēstē, kādu apstākļu noskaidrošanai viņas aicina, un brīdinot, ka neierašanās tiesā uz aicinājumu vai nepietiekošu kaut arī rakstīsku paskaidrojumu iesniegšana var noderēt tiesai par pietiekošu pamatu atzinumam, ka aicinātā puse neapstrīd pretējās puses uzdotos apstākļus, kuŗu noskaidrošanai viņa aicina uz tiesas sēdi [C. pr. n. 459. (368¹) un 824. (719.) p.]. Likums [C. pr. n. 458. (368.) p.] uzliek tiesai par pienākumu griest pusu vērību uz pierādījumu trūkumu tajos jautājumos, ko tiesa atzīst par svarīgiem, un prasa, lai tiesa dotu pusēm iespēju sniegt paskaidrojumus arī jautājumos, kuŗi tiesai jāierosina pašai, ex officio, neatkarīgi no prāvnieku norādījumiem [sal. C. pr. n. 443. (338.) un 675. (584.) p.]. Beidzot uz C. pr. n. 540. (452.) p. pamata tiesai pašai ir tiesība pieprasīt no valdības iestādēm un amatpersonām tādus dokumentus, izziņas un darbveidības aktis, uz kuŗiem puse atsaucas, un kuŗi atrodas šajās iestādēs un amatpersonu rokās.

Viss iepriekš sacītais pierāda, ka jautājumā par patiesības noskaidrošanu tiesa nekādā ziņā nav vienaldzīga skatītāja, kas pasīvi uztver tikai to, ko puses ceļ tai priekšā, un pie tam tādā apgaismojumā, kādu piešķir apstākļiem viena vai otra puse. rechts, 1910. g. 458.—488. lap. p.; Энгельманъ, Курсь Русскаго Гражданскаго Судопроизводства; Малышевъ, Курсь Гражд. Судопр., 271.—326. lap. p. Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprocessrechts. 1912. g. I. s., 670. lap. p.

Glūži otrādi, lai gan pierādījumus iesniedz vai uz tiem atsauca katra no pusēm, tiesai tomēr jāraugas uz tiem kritiski, jānoskaidro to objektīvā vērtība un jācenšas noskaidrot patiesos, faktiskos lietas apstākļus, kam gala rezultātā jānoved pie patiesības. Ja tiesa šiem pareizi noskaidrotiem, faktiskiem lietas apstākļiem pareizi piemēros pienācīgas tiesību normas, tad gala slēdzienā mēs dabūsim tiesas spriedumu, kas atbilst materiālās taisnības prasījumiem.

Prāvnieku darbību, kas vērsta uz viņu apgalvojumu un paskaidrojumu patiesīguma apliecināšanu pienācīgas kompetentas tiesas priekšā, sauc par pierādīšanu (probatio, Beweisführung, prouver, faire preuve, доказывание), bet tos paņēmienus un līdzekļus, ko prāvnieki izlieto tiesas pārliecināšanai, sauc par pierādījumiem (instrumenta, Beweismittel, preuves, доказательства).

§ 88. Pierādīšanas kārtība.

Pierādījumu iesniegšana tiesai no pusēm (Beweisführung) un to uztveršana no tiesas (Beweisaufnahme) padota noteikumiem, ar kuriem jāreķinājas kā tiesai, tā pusēm. Šajos noteikumos paredzēts: a) kas īsti jāpierāda, b) kad pierādījumi tiesai jāiesniedz, c) kādā kārtībā pierādījumi jāiesniedz, d) kam jāpierāda.

I. Pirmā jautājumā jāatzīmē, ka pusei jāpierāda viņas apgalvotie faktiskie apstākļi, kas parādījušies uz ārieni zināmā laikā, zināmā vietā un attiecās uz konkrēto lietu, jo tiesas spriedums rodas, piemērojot noteiktas normas noskaidrotiem faktiskiem apstākļiem. Tomēr ne visi fakti, kaut arī tie attiektos uz konkrēto lietu, jāpierāda.

1) Nav jāpierāda vispār pazīstami fakti (Notorium non eget probatione). Par vispār pazīstamiem faktiem atzīst tos apstākļus, kas cilvēku dzīvē uz ilggadīgu piedzīvojumu pamata ir kļuvuši visiem un katram zināmi, kā arī visu to, ko nevar uzlūkot par tiesai nezināmu sakarā ar viņas oficiālo un publisko darbību (was amtlich bekannt ist, offenkundig ist; sal. vācu ZPO. 291. p.). Jautājumu par to, vai fakts uzskatāms par vispār pazīstamu, izšķir tiesa.¹⁾

¹⁾ Nevien dabiski un politiski fakti var būt notoriski, bet arī visi citi, vispār pazīstami vietējās un ārzemes dzīves notikumi un parādības. Tiesnesis nestāv un nevar stāvēt ārpus ikdienišķās dzīves, un tādēļ viņam arī pilnīgi iespējams novērot notikumus un faktus, kas gadās dzimtenē vai ārpus tās un pie tam netiek vien pēc avižu sniegtām ziņām, bet

2) Nav jāpierāda fakti, ko pretējā puse tieši [C. pr. n. 567. (479.) un 580. (480.) p.] vai netieši [532. (444.) un 580. (492.) p.] atzist. Tādu netiešu atzīšanu tiesai ir tiesība prezumēt vienmēr, kad, uz tiesas priekšlikumu dot paskaidrojumu par kādu jautājumu, puse izvairas no skaidras atbildes [C. pr. n. 438. (335.), 439. (335¹.) p.] vai arī, pretēji tiesas aicinājumam, neierodas tiesā un arī rakstiski nedod pietiekoši skaidru atbildi uz uzstādītiem noskaidrojamiem jautājumiem [C. pr. n. 459. (368¹.), 824. (719.)].

Beidzot, pēc m i e r t i e s ā s paredzētās tiesāšanas kārtības, ja pavēste izsniegta pašam atbildētājam personīgi, un tas neierodas uz sēdi un neiesniedz arī paskaidrojumus, tad m i e r t i e s n e s i m ir tiesība, nepārbaudot prasītāja iesniegtos pierādījumus, ar aizmugurisku spriedumu piespriet prasītājam tos prasījumus, kurus attaisno viņa uzdotie lietas faktiskie apskākļi [C. pr. n. 202. (146.) p.]. Tā tad ar 1930. g. noveli m i e r t i e s ā s, taisot aizmugurisku spriedumu tajos gadījumos, kad pavēste izsniegta atbildētājam pašam, pielaista teorija par atzīšanu klusu ciešot. Apgabaltiesās turpretīm patūrēta teorija, kas māca, ka tiesa drīkst piespriet tikai pierādītus prasījumus [sal. C. pr. n. 829. (722.) p.].

3) Nav jāpierāda likumīgās prezumpcijas (законныя предположения, praesumptiones juris, Vermutungen-Présomptions), t. i. pieņēmumi, kas paredzēti likumā, taisot no zināma fakta slēdzienu attiecībā uz nezināmu faktu.¹⁾

Pats likums, apvienojot pie zināmas kategorijas piederošo parādību vai gadījumu vairākumu, vispārīguma ceļā rada šādas presumpcijas.

Likumīgās prezumpcijas sadalās: a) obligātoriski nepieciešamās — praesumptiones necessariae vai praesumptiones juris et de jure, kas nav ap-

arī pēc paša novērojumiem. Tiesnešiem nemaz nav sveši sabiedriskās, saimnieciskās un sevišķi arī tirdzniecības dzīves notikumi. Frāze: „quod non est in actis, non est in mundo“, nav vairs piemērojama tiesai, kas stāv savu tagadējo uzdevumu augstumos. Tagadējā laikā tiesnesis vairs nav birokrāts, kas, sēžot pie zaļā galda, hermētiski noslēdzas no dzīves notikumiem un prasījumiem, kuri norisinājas ārpus tiesas zāles. (Sen. spr. 1927. g. Nr. 47; 1923. g. Nr. 84; 1924. g. Nr. 114, 231; 27./III. 1929. g. Nr. 29 „Konzums“ I.).

¹⁾ Sal. franču Code Civil 1349.—1353. p. Jautājumu par šo Code Civil pantu ieviešanu Civilprocesa nolikumā apskatīja Tiesu nolikumu sastādītāji, un ja šos pantus neieveda Civilprocesa nolikumā, tad tikai tadēļ, ka pati mācība par likumīgām prezumpcijām cieši saistīta ar civiltiesību pamatprincipiem, un bij domāts minētos pantus ievietot vēlāk, kad būs pietiekoši skaidri izstrādāti civillikumi, kas sastāda X. sējuma I. d. Pēdējā atrodas tikai nedaudz praesumptionis iuris piemēru. Sk. piem. 119., 530., 534., 2015. un 2053. p.

gāžāmas ar pretpierādījumiem, kad likums uz tāda pieņēmuma pamata atzīst zināmus aktus par neesošiem, jeb nedod tiesību celt uz šādu aktu pamata prasību (sal. Latgal. civillik. 2015. p.);¹⁾ b) vienkāršās — praesumptiones juris, t. i. likumīgās prezumpcijās, kuras pretējā puse var gan atspēkot, bet līdz tādām atspēkojumam atbrīvo no pierādījumiem to pusi, kuras labā prezumpcijas pastāv.²⁾

Mūsu Civillikumos atrodama vesela rinda tādu vienkāršu praesumptiones juris (sk. piem. 13., 132.—136., 526., 689., 806., 812., 2583.—2586., 2910., 2942., 3399., 3413., 3443., 3536., 3539. un citus p.). Tās atrodamas arī Civīlprocesa nolikumā [sal. 561. (473.), 562. (474.), 564. (476.) p.]. No likumīgām prezumpcijām jāatšķir faktiskās prezumpcijas, kas pieņemtas sabiedrības zināmās³⁾ aprindās (praesumptiones facti seu hominis — Natürlich Vermutungen); tās nav noteiktas likumā³⁾ un tādēļ nav tiesai saistošas. Zināmos gadījumos tiesa var ņemt vērā arī faktiskās prezumpcijas, ciktāl atzīst tās par pamatotām un apstākļiem atbilstošām.⁴⁾ Tādas prezumpcijas bieži izteicās sakāmvārdu veidā, piem., klusēšana ir piekrišanas pazīme (citādi Civillikumu 2941. p.).

4) Pusēm nav jāpierāda tā saucamās empīriskās, uz pieredzi pamatotās patiesības (опытныя положенія, Erfahrungssätze). Šīs piedzīvojumos iegūtās patiesības var attiekties uz zinātnes, mākslas, amatniecības, tirdzniecības, civiltiesīškas satiksmes, tikumības, parašu un pat tiesību nozari, un priekšstats par tām rodas, novērojot un pētot kā dabu, tā sabiedrisko dzīvi no dažādiem viedokļiem. Šīs uz pieredzi pamatotās patiesības māca mums, piem., ka mitrums parādās uz dzelzs rūsas veidā, uz audumiem — īpatnēju plankumu veidā, uz koka — pelējuma sēnīšu veidā; ka tīrība, gaiss un gaisma ir nepieciešamie higiēnas noteikumi; ka tuberkuloze pāriet uz pēcnācējiem u. t. t. Tā kā šīm empīriskām patiesībām nav fak-

¹⁾ Mūsu Civillikumos kā praesumptio legis necessariae piemēru varētu norādīt 138. pantu. Pēc Senāta paskaidrojumiem (Sen. spr. 1924. g. Nr. 50) likuma par laulību § 50 ir praesumptio juris et de jure par to, ka nepārtukti 3 gadus ilgstoša laulātu atšķirta dzīve ir uzskatāma ipso facto par pierādījumu tam, ka laulības kopdzīve ir izārdīta bez kāda laulāta vienpusīgas vainas, un tādēļ laulība šķirama uz katra laulātā prasības pamata pēc analogijas ar likuma par laulību 49. p. 2. un 3. d. noteikumiem.

²⁾ Sal. franču Code civil 1352. p.: „La presumption legale dispense de toute preuve celui, au profit duquel elle existe.

³⁾ Code Civil 1353. p.: des presumptions, qui ne sont point établies par la loi.

⁴⁾ Prof. Schmidts (467. lap. p.) piedev šādu praesumptio facti piemēru: pircēja prasība pret pārdevēju par zaudējumu atlīdzību preces nepiegādāšanas dēļ, pircējs kā praesumptio facti var uzsvērt apstākli, ka pircējs, ja prece būtu laikā piegādāta, būtu varējis to pārdot tālāk.

tisku apstākļu nozīmes, bet tās ir tikai secinājumi un loģiski slēdzieni no zināmiem faktiem, tad tās arī pusēm nav jāpierāda, bet pati tiesa, piemērojot prāvnieku pierādītiem faktiem attiecīgās normas — izlieto empiriskās patiesības kā loģiska slēdziena locekļus. Daudzos gadījumos, kad tiesai trūkst zināšanu par kādas nozares empīriskām patiesībām, tā ir spiesta izlietot attiecīgās nozares lietpratēju palīdzību.

5) Tā kā jāpierāda tikai faktiskie apstākļi, tad pusēm nav jāpierāda, ka zināmas tiesību normas tiešām pastāv. Tiesību un likumu jautājumos tiesa ir lietpratējs (*jura novit curia*), un tādēļ pusēm nav jāpierāda, ka viena vai otra likuma norma ir spēkā un piemērojama. Tiesai pašai jāpiemēro konkrētam gadījumam atbilstošie likumi pat tad, ja puses uz tiem nav atsaukušās vai atsaukušās nepareizi.

Pat abu prāvnieku piekrišana kādas neatbilstošas normas piemērošanai konkrētam gadījumam neatsvabina tiesu no pienācīgā likuma pareizas piemērošanas. Gadījumos, kad jāpiemēro svešas valsts normas [C. pr. n. 552. (464.), 812. (707.) un 813. (708.) p.], ko tiesa nezina, tad attiecīgai pusei jāpierāda tāda likuma esamība un spēks. Bez tam tiesa var lūgt caur Ārlietu ministriju svešās valsts valdības slēdzienus ierosinātā jautājumā [C. pr. n. 814. (709.) p.].

Lai dotu tiesai iespēju vieglāk izspriest jautājumus, kas pamatojas uz aktiem, ko puses sastādījušas ārzemēs, un kas apspriežami pēc noteikuma „*locus regit actum*“ [C. pr. n. 812. (707.) p.], likums uzliek pusēm par pienākumu iesniegt šos aktus ar Latvijas sūtniecības vai konsulāta apliecinājumu,¹⁾ ka tie patiešām sastādīti pēc attiecīgās valsts likumiem [C. rp. n. 553. (465.) p.], kas tomēr neatņem tiesai tiesību šaubu gadījumā pārbaudīt šo apstākli (Kr. Sen. spr. 1870. g. № 1780.). Tiesību jautājumos likums uzliek pusēm par pienākumu pierādīt visas vi e t ē j ā s p a r a š a s, kas tiesai var būt nezināmas, un uz kuŗām pamato savus prasījumus viena vai otra puse [C. pr. n. 13. (10¹.), 14. 10².) un 500. (412.) p.]. Pusei jāpierāda, tāpat kā vietējās parašas, arī to adminitrātīvo rīkojumu esamība, uz kuŗiem tā atsaucas, un kuŗi nav publicēti.

6) Jāpierāda tikai fakti, kam lietā svarīga nozīme (*Frustra probatur quod probatum non relevat*). Tādēļ tiesa var noraidīt to pierādījumu pārbaudi, kuŗus tā atzīst par mazsvarīgiem [sal. C. pr. n. 455. (366¹.) p.].

¹⁾ Tas tomēr neattiecas uz aktiem, kuŗus sastādījušas un izsniegušas ārvalstu valdības iestādes, piem. civilstāvokļa aktiem (Sen. spr. 1888. g. Nr. 19; 1881. g. Nr. 97; 1868. g. Nr. 365); sk. arī Konsulāro reglamentu (Lik. kr. 1925. g. Nr. 17; — 86. un 87. p.).

7) Pēc vispārēja noteikuma jāpierāda ne tikai fakti, kas nodibina prasītāja tiesības uz tiesā celto prasījumu, bet arī prasījuma apmērs. Tomēr naudas prasībās, uz taisnības principa pamata, tajos gadījumos, kad lietas apstākļi nedod iespēju noteikti noskaidrot prasījuma apmēru, un kad tiesa atzīst, ka pēc prasījuma rakstura tā apmēra noskaidrošanai nevar piemērot vispārējos noteikumus par prasību pierādīšanu, — tiesa var atbrīvot prasītāju no šo pierādījumu iesniegšanas un noteikt prasījuma apmēru pēc sava taisnīga ieskata, ņemot vērā visus lietas apstākļus [C. pr. n. 185. (135¹.) un 809. (706¹.) p.]¹⁾ Ja turpretim prasījuma apmēra noskaidrošana, kad prasītājs pieprasa ienākumus no attiesātās nekustamās mantas vai zaudējumu atlīdzību, izrādās apgrūtināta vai neiespējama tikai tānī brīdī, bet iespējama nākamībā, tad tiesa var aprobežoties tikai ar to, ka piespriež prasītājam viņa pierādīto tiesību uz ienākumiem vai atlīdzību, piešķirot viņam tiesību prasīt prasījumu apmēra noteikšanu un pierādīt to sevišķā kārtībā [C. pr. n. 1022. (896.) p.].

II. Jautājumā par pierādījumu iesniegšanas laiku likums prasa, lai pierādījumus iesniegtu laikā un ne vēlāk par pirmo mutisko saciksti pēc lietas būtības [C. pr. n. 432. (330¹.) p.] vai pirmā rakstiskā paskaidrojumā (C. pr. n. 420. (315.) p.). Nokavēta pierādījumu iesniegšana dod pamatu uzlikt naudas sodu tai pusei, kas pielaidusi nokavējumu, 10 līdz 90 latu apmērā valstij par labu. Ja prasības summa pārsniedz 3000 latus, tad naudas sodu var palielināt līdz 3% no prasības summas, ja tiesa atzīst, ka pusei bijusi iespēja iesniegt šos pierādījumus arī agrāk, un ka sakarā ar pierādījumu novēlotu iesniegšanu aizkavēta lietas iztiesāšana [C. pr. n. 434. (331¹.), 889. (776¹.) p.].

Likums uzliek priekšsēdētājam par pienākumu laikus aizrādīt prāvniekiem uz novēlotas pierādījumu iesniegšanas sekām.

Ja pierādījuma pārbaudīšanai rodas kaut kādi šķēršļi, tad tiesa, uz puses lūgumu, var noteikt termiņu šķēršļu novēršanai, un pēc šā termiņa notecēšanas, ja šķēršļi nebūtu novērsti,

¹⁾ Pēc C. pr. n. 185. (135¹.) un 809. (706¹.) p. tiesa var zaudējumu atlīdzību noteikt pēc sava taisnīgā ieskata tikai tad, ja atrod, ka atlīdzības apmēra noteikšanā, prasījuma rakstura dēļ, nevar piemērot vispārējos noteikumus par prasības apstiprināšanu ar pierādījumiem, pamatojoties uz visu lietas apstākļu apsvērumiem; tādēļ tiesa var minētos likumos paredzēto tiesību izlietot tikai pietiekoši motivējot neiespēju zaudējumu atlīdzības apmēru noteikt ar parastiem procesuāliem pierādīšanas līdzekļiem (Sen. spr. 28./X. 1926. g. Apsēna l. Nr. 346).

pavisam nerēķināties ar šo pierādījumu [C. pr. n. 456. (366².) p.]. Pierādījumi jāiesniedz ne pakāpeniski, bet visi kopā vienā laikā [C. pr. n. 432. (330¹.) p.]. Kā izņēmums no šā noteikuma būs, saprotams, tie gadījumi, kad jautājums, kas prasa apstiprināšanu ar pierādījumiem, pacelsies tikai prāvas iztiesāšanas laikā [C. pr. n. 459. (368.) p.].

III. Jautājumā par pierādījumu iesniegšanas kārtību tiešuma princips pirmā kārtā prasa, lai pierādījumus iesniegtu tieši tai tiesai, kurai lieta jāizspriež pēc būtības (judici fit probatio), un tikai izņēmuma veidā, kad paši pierādījumi atrodas ārpus šās tiesas rajona, likums pieļauj izdarīt pierādījumu pārbaudi vietējā tiesā, kam tad arī nosūta tās tiesas lēmuma norakstu, kas nolēmusi pierādījumus pārbaudīt [C. pr. n. 595. (505.) p.]. Pretēji Tiesu nolikumu sastādītāju pamatdomai, kas paredzēja, ka civiltiesā, līdzīgi krimināltiesai, pilnā sastāvā izdara tai iesniegto pierādījumu pārbaudi [C. pr. n. 443. (385.), 587. (500.) p.], — ievērojot laika un izdevumu ietaupījumus kā arī pārmērīgo darba daudzumu, tiesās pamazām izveidojās tāda kārtība, ka, pretēji tiešuma principam, pierādījumu pārbaudi sāka uzdot vienam tiesas loceklim [C. pr. n. 474. (386.), 501. (413.), 588. (500¹.), 598. (508.), 607. (517.), 624. (534.) p.] vai arī vietējam miertiesnesim.

Tiesai jārēķinājas tikai ar tiem pierādījumiem, kurus tā uztvērusi pašā tiesā un pie tam konkrētā lietā¹⁾ (Non refert quid notum sit judici, si notum non sit in forma judicii). Tas, kas tiesnesim nācis zināms nejauši, ārpus tiesas, nevar noderēt viņam par objektīvu pierādīšanas materiālu, jo pierādījumiem jābūt objektīva rakstura. Izlietojot materiālu, kas nejauši kļuvis zināms tiesnesim kā aculieciniekam vai lieciniekam, viņš, būdamis procesa subjekts, itkā pārvēršas par liecinieku un kļūst par procesa materiālu, kas viņam pašam jānovērtē. Tiesneša personīgā, subjektīvā apstākļu paziņošanā var noderēt par pamatu viņa iekšējai pārliecībai, tomēr spriedums tam jāsakāpo un jāpamato uz objektīviem pierādījumiem.

Attiecībā uz pierādījumu pārbaudīšanas formu jāizrāda, ka likums dažreiz šo formu nosaka un nepieļauj tās pārkāpšanu. Tā piem., lieciniekiem jānodod sava

¹⁾ Pēc C. pr. n. vispārējiem noteikumiem tiesai pašai tieši jāuzņem un jāpārbauda partu pienamsie pierādījumi, kamēr citā lietā ar šai citā lietā uzņemtiem pierādījumiem nodibinātie fakti uzskatāmi par pierādītiem izspriežamā lietā tikai tad, ja tiesa sevišķi pārbaudījusi šādu citā lietā nodibināto faktu pierādīšanas spēku un nozīmi atkarībā no šādu faktu nodibināšanas kārtības un citiem lietas apstākļiem (Sen. spr. 17. XII. 1927. g. Vingra I. Nr. 316).

liecība tiesai mutes vārdiem [C. pr. n. 486. (398.) p.], un tādēļ tiesa nevar pieņemt rakstītas liecinieku liecības, kaut arī tās būtu apliecinātas pie notāra (Kr. Sen. spr. 1875. g. № 281.). Iznēmums no šā noteikuma paredzēts C. pr. n. 792. (691.) pantā.

Dažu apstākļu pārbaudīšanai likums nosaka īpatnēju pierādījuma veidu, kas nav pielaižams tanīs gadījumos, kur tas nav norādīts, vai kur tas tieši noteigts; tā, ziņu ievākšanu no apkārtniekiem prasības kārtībā vedamās lietās pielaiž tikai a) strīdos par nekustamas mantas platību, atrašanās vietu vai valdīšanas laika ilgumu un b) kad jāpierāda kādas vietējās parašas pastāvēšana [C. pr. n. 500. (412.) p.]¹⁾

Parašas esamību var pierādīt, neievācot ziņas no apkārtniekiem, arī ar agrāko tiesu spriedumiem [C. pr. n. 14. (10².) p.], bet tirdznieciskās lietās vēl ar biržas komitejas apliecinām un lietpratēju liecībām [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik., 18 (19.) p.]. Gadījumi, kad parašu tiesībām ir piešķirta, izņēmuma kārtā, priekšrocība, pievesti Civillikumu attiecīgās vietās (Civill. ievada XXV. p.; sal. arī XXVI. p.; sk. piem., Civillik. 561., 992. p. piez., 1122., 1134., 1160., 3364., 4180., 4182., 4186., 4193., 4202., 4206., 4215.).

Liecinieku liecības nav pielaižamas tādu notikumu apliecināšanai, kas apliecināmi ar rakstu [C. pr. n. 497. (409.) un Not. nol. 280. p.], vai neapstrīdētu publisku dokumentu apgāšanai [C. pr. n. 498. (410.) p.]²⁾ tāpat kā notāriālā kārtībā sastādītus vai apliecinātus dokumentus nevar apgāst ar mājas kārtībā sastādītiem dokumentiem [C. pr. n. 547. (459.) p.].

Pierādījumu pārbaudīšana notiek vai nu uz pusu lūguma pamata [C. pr. n. 460. (369.), 500. (412.), 573. (485.) p.], vai pēc tiesas ieskata [C. pr. n. 586. (499.), 597. (507.), 605. (515.) p.]. Tomēr visos gadījumos, kad tiesa atrod, ka dažiem apstākļiem, kurus tā atzīst par svarīgiem lietas noskaidrošanai, vēl trūkst pierādījumu, tiesas pienākums ir aizrādīt uz to attiecīgai pusei, noteicot tai termiņu šo pierādījumu iesniegšanai [C. pr. n. 458. (368.) p.].

Viena vai otra pierādījuma nozīmes un pierādīšanas spēka novērtēšana piekrīt tiesai, bet tiesība izvēlēties vienu vai

¹⁾ Apsardzības kārtībā vedamās tielās ziņu ievākšanu no apkārtniekiem pielaiž lūgumos atzīt personu par garā vāju [C. pr. n. 1535. (1915.) p.], izšķērdētāju [C. pr. n. 1552. (1932.) p.], vai mirušu [C. pr. n. 1567. (1949.) p.].

²⁾ No pievestiem C. pr. n. 498. p. piezīmē (1819.) Civillikumu pantiem izriet, ka ar liecinieku liecībām var apgāzt visu tādu rakstisku dokumentu saturu, kuriem rakstiska forma piešķirta ne pēc likumu priekšraksta, bet vienīgi tikai uz kontrahentu vēlēšanos (Sen. spr. 28./IX. 1923. g. Dreja I. Nr. 235.).

otru pierādījumu atstāta pusei, kas šinī ziņā saistīta tikai ar likumu, kas iepriekš minētos gadījumos nepielaiž vienu vai otru pierādījuma veidu. Divos, praksē reti pielietojamos gadījumos, — ievācot ziņas no apkaimiešiem [C. pr. n. 510. (422.) un 525. (437.) p.] un izšķirot strīdu ar zvērestu [C. pr. n. 585. (498.) p.] — procesa likumi dod pusēm iespēju, vienošanās celā, ierobežot tiesas tiesības pierādījumu novērtēšanā. Visos citos gadījumos dažreiz sastopamā prāvnieku vienošanās, ar kuŗu jau iepriekš ierobežota kā atsevišķu pierādījuma veidu pielaišana, tā pierādījumu spēks, uzskatāma par spēkā neesošu.¹⁾

IV. Ceturtā jautājumā — k a m j ā p i e r ā d a — Civīlprocesa nolikums pretēji Kriminālprocesa likumiem noteic, ka civiltiesā pati pierādījumus neievāc, bet pamato savu spriedumu uz prāvnieku iesniegtiem pierādījumiem [C. pr. n. 457. (367.) p. — *Judex secundum allegata et probata a partibus judicare debet, sed non secundum conscientiam*].

Tā kā civiltiesā, kur lieta grozās ap civiltiesiskām interesēm, katra puse ieinteresēta noskaidrot tiesas priekšā tos faktiskos apstākļus, uz kuŗiem tā pamato savus prasījumus, — tad šeit paceļas ļoti nopietns jautājums par pierādīšanas smaguma sadalīšanu starp pusēm, t. i. jautājums, kas gluži svešs kriminālprocesā. Šinī jautājumā jāņem vērā, ka prāvā viena puse cenšas uzturēt status quo (atbildētājs), bet otra turpretim ar tiesas palīdzību cenšas panākt status quo ante (prasītājs). Prasītājs cenšas panākt tā stāvokļa grozišanu, kāds pastāvēja prasības celšanas laikā. Šā stāvokļa grozišanas iniciatīvi prasītājs jau ņēmis savās rokās, iesniedzams prasības sūdzību, kuŗā lūdz tiesu palīdzēt viņam pārveidot patreizējo lietas stāvokli tā, kā tam pēc viņa domām vajadzētu būt. Viņš apgalvo, ka tagadējais stāvoklis ir nenormāls, radies aiz atbildētāja nelikumīgas rīcības, un ka tas jāgroza prasītāja norādītā virzienā. Gluži dabīgi, ka taisni viņa pienākums tā tad ir pārliecināt tiesu, ka patreizējais stāvoklis ir nenormāls un tamdēļ grozāms. Atbildētājs, turpretim, atrodas izdevīgā stāvoklī ar to, ka tam par labu runā sūdzības iesniegšanas momentā pastāvošie faktiskie apstākļi, kuŗu grozišanu viņš nebūt nevēlas. Rīkoties, virzīt lietu pienākas tam, kas vēlas mieru, jo „semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit“. Tādēļ arī prasītāju sauc par „actor“, — tas, kas rīkojas. Kāmēr šis actor nepierāda tiesai, ka patreizējais stāvoklis ir nenormāls un

¹⁾ Salīdz. arī Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprocessrechts, I. s., 673. lap. p.

prasa pārmaiņas, līdz tam laikam atbildētājs var palikt pilnīgi mierīgs, un viņam nekas nav jādara, jo „actore non probante, reus absolvitur“.

Bet tiklīdz prasītājs sasniedzis savu mērķi, pārliecinājies tiesu, ka prasības iesniegšanas laikā bijušais status quo ir nenormāls un tamdēļ jāgroza, tad no šī brīža atbildētājs vairs nevar palikt mierīgs. Taisnības svaru kauss jau nosvēries par labu prasītājam; viņš iekustinājis svaru rādītāju vēlamā virzienā, un tiesa, sekojot šai virzienā rādītājam, ir spiesta pārgrozīt patreizējo stāvokli. Tagad atbildētāja pienākums, ja viņš nevēlas pielaist pārmaiņas, pārliecināt tiesu, ka prasītājam nav taisnība; viņam jācenšas virzīt svaru rādītāju atpakaļ; tagad viņam jāskatās darboties, jāceļ ierunas un tās jāpierāda, jo „reus excipiendo fit actor“. Tādas svaru rādītāja svārstības var notikt vairākkārt, un onus probandi šādā gadījumā katru reizi gulstas uz to pusī, kurai pēc lietas apstākļiem jāzaudē prāva, ja tai neizdosies pārliecināt tiesu, ka pretējās pušes prasījums pamatots vai nu uz nepareiziem apgalvojumiem, vai nepietiekošiem pierādījumiem. Šie principi izteikti mūsu Civilprocesa nolikuma četri īsos pantos, kas attiecas uz jautājumu par pierādīšanas smaguma sadalīšanu: 192. (81.) un 454. (366.) pantā, pēc kuŗa prasītājam jāpierāda sava prasība, bet atbildētājam — savas ierunas pret prasību, kā arī 202. (146.) un 829. (722.) pantā, pēc kuŗa tiesa ar aizmugurisku spriedumu piespriež prasītājam visus viņa pierādītos prasījumus.¹⁾

Tā kā ceļot prasību, prasītājs cenšas atjaunot savas no atbildētāja aizskārtās tiesības vai panākt no atbildētāja apstrīdēto tiesību atzīšanu, tad prasītājam jāpierāda: 1) ka viņam tādas tiesības pieder (prasības aktīvais pamats) un 2) ka atbildētājs tās aizskāris vai apstrīd (prasības pasīvais pamats).

Tā tad, pēc vispārējiem noteikumiem, prasītājam jāpierāda: 1) prasības aktīvais pamats, t. i., ka viņam pieder tās tiesības, kuŗu aizstāvēšanu viņš lūdz (īpašuma vai valdīšanas tiesības, prasījumu tiesības, kas pamatotas uz līguma vai likuma); 2) prasības pasīvais pamats, t. i., ka šis viņa tiesības aizskārtas, vai, ka atbildētājs šo tiesību realizēšanai liek šķēršļus ceļā, kādēļ viņam vajadzīga aizsardzība.

Prasītāja uzdevums pierādījumu iesniegšanā būtu tomēr

¹⁾ Tagad pie mirtiesneša, pēc 1930. g. noveles, prasītājs tiek atbrīvots no pienākuma iesniegt pierādījumus, ja atbildētājs, kuŗam pašam ir izsniegta pavēste, tiesā neieradīšies un arī neatsauksies uz sūdzību; bet prasītāja pievestiem faktiskiem apstākļiem pilnīgi jāattaisno prasība un jāskaidro ar to [C. pr. n. 202. (146.) p.].

ārkārtīgi apgrūtināts un nereti kļūtu pat neiespējams, ja, savas tiesības (aktīvo pamatu) pierādot, viņam būtu jāpierāda ne tikai to esamība, bet arī izcelšanās pareizība, un pie tam ne tikai attiecībā uz sevi pašu, bet arī attiecībā uz saviem tiesību priekšgājējiem,¹⁾ kā arī tajā gadījumā, ja viņam vajadzētu pierādīt, ka viņa tiesības nav pārgrozījušās un izbeigušās (tā saucamā probatio diabolica).

Ievērojot sacīto un vadoties no taisnības principa (aequitas, Billigkeit, справедливость), — pierādīšanas smagumu, kas gulstas uz prasītāju, lielā mērā samazina, bet dažreiz pat pārceļ uz atbildētāju.²⁾

Izejot no šā aequitatis principa, prasītājam savas prasības aktīvā pamatā jāpierāda tikai tuvākie tiesības radošie fakti. Prasītājs atbrīvots no pienākuma pierādīt atālākos faktus, šo faktu pārmaiņas vai izbeigšanos. Prasītājam jāpierāda tikai savu tiesību izcelšanās; bet ja atbildētājs, atzinis prasītāja tiesību izcelšanās faktu, apgalvo, ka šis tiesības pēc tam izbeigušās, tad šo tiesību izbeigšanās fakts atbildētājam arī jāpierāda.³⁾ Turpretim, ja prasītājs savā prasībā par īpašuma tiesībām ir pierādījis, ka tiesību aizskaršanas momentā viņš bijis īpašnieks, tad tam nav jāpierāda, ka viņi viņa tiesību priekšgājēji ieguvuši šo īpašumu likumīgā ceļā. Ka prasītāja tiesības pēc tam izbeigušās,⁴⁾ tas saskaņā ar Civillikuma 917. p. jāpierāda atbildētājam. Ceļot prasību par parāda samaksu, prasītājam, kas iesniedzis tiesai atbildētāja izdotu parāda rakstu, nav jāpierāda causa debendi (sal. arī Civ. lik. 3701. p. 3. pnkts); nav viņam arī jāpierāda, ka aizdevuma līguma noslēgšanas laikā abas puses bijušas rīcības spējīgas.

¹⁾ Sal. piem. īpašuma tiesību pierādījumu pēc Latgal. civillik. 420. p., kas paredz lietas likumīgu iegūšanu netikai no pirmā ieguvēja, bet arī visos turpmākos tālāknodošanas gadījumos. Citādi skatās Civillikumu 917. pants.

²⁾ Kā to jau prof. Engelmanis aizrādījis savā grāmatā (И. Э. Энгельманъ, Курсъ Русскаго Гражд. Судопроизводства, 278. lap. p.), lieli nopelni mācībā par Onus probandi pieder vācu profesoram Rich. Schmidtam, kas savā grāmatā „Lehrbuch des deutschen Civilprocessrechts“ 1910. g. (458.—488. l. p.) sevišķi uzsvēris taisnības principa (Billigkeit) lielo nozīmi procesā.

³⁾ Tiesai nav tiesības uzlikt prasītājam par pienākumu pierādīt prasības pamatā esošos faktus, kurus atbildētājs sevišķi neapstrīd, un kurus atbildētājs atrod tikai par nepierādītiem (Sen. spr. 1874. g. Nr. 421; 25./II. 1926. g. Oļehnas l. Nr. 139).

⁴⁾ Tikai tanī gadījumā, ja strīdus izcēlies par to, vai prasītājs pats ieguvis lietu likumīgā ceļā — prasītājam būs jāpierāda lietas likumīga pāreja no agrākā īpašnieka (Civillikumu 918. p.; sal. arī Erdman: II. 202. lap. p.).

Prasības pasīvā pamatā prasītājam jāpierāda visi tie viņa tiesību traucējumi no atbildētāja puses, kas izteicas atbildētāja aktīvā darbībā, uz ko tam nebij tiesību, bet prasītājam nav jāpierāda tiesību traucējumi, kas izteicas atbildētāja pasīvitātē, viņa bezdarbībā. Tā, piem., prasībā par traucētas valdīšanas atjaunošanu, prasītājam jāpierāda, ka atbildētājs tiešām traucējis viņa valdīšanu (Civillik. 685. p.).

Prasībās par īpašuma tiesībām prasītājam jāpierāda, ka atbildētājs valda viņa lietu un tādā veidā pārkāpj prasītāja tiesības (Civillik. 916. p.).

Prasībā atcelt ires līgumu tamdēļ, ka irnieks trokšņo vai bojā izīrēto lietu, prasītājam jāpierāda trokšņošanas vai lietas bojāšanas fakts (Civillik. 3443. un 4118. p.). Visos šīs gadījumos atbildētāja pārkāpumi izteicas aktīvā darbībā, un tādēļ tie jāpierāda prasītājam. Turpretim, prasībā, kas pamatota uz aizdevuma līgumu, — parāda nesamaksāšanas fakts prasītājam nav jāpierāda, jo šeit atbildētāja pārkāpums izteicas viņa bezdarbībā, un tādēļ šeit onus probandi pāriet uz atbildētāju (Civillik. 3531. p.).

Neatkarīgi no prasības pamata pierādīšanas, prasītājam jāpierāda arī prasības apmērs. Ja prasība vērsta uz zaudējumu atlīdzību, tad šis zaudējums (interese) var izteikties pozitīvi — prasītāja mantas samazināšanās veidā (damnum emergens) vai gaidamās peļņas zaudēšanā (lucrum cessans; Civillik. 3437. p.). Abos gadījumos zaudējuma apmērs jāpierāda prasītājam. Pie damnum emergens prasītājam nav tiesības prasīt no atbildētāja pretium affectionis (Civillik. 3454. p.), bet pie lucrum cessans viņam jāērķinājas ar normālo vārbūtējo peļņu, bet ne ar gadījuma vai iedomāto peļņu (Civillik. 3452. p.).¹⁾ Tā kā aprādītos gadījumos prasītāja stāvoklis onus probandi jautājumā nereti var izrādīties par ļoti grūtu, tad 1930. g. novele dod viņam iespēju visos naudas prasījumos, kuru istā apmēra noteikšanai nav iespējams piemērot vispārīgos noteikumus par prasības apstiprināšanu ar pierādījumiem, lūgt tiesu apmierināt prasību tādā apmērā, kādā to pati tiesa atzīst par taisnīgu pēc visu lietas apstākļu apsvēršanas [C. pr. n. 809. (796¹) p.].²⁾

¹⁾ Sk. manā komentārā pie Civillikumu 3452. p. pievestos piemērus.

²⁾ Pēc Senāta (spr. 28./X. 1926. g. Apsēna l. Nr. 346) paskaidrojumiem, tiesa var zaudējumu atlīdzību noteikt pēc sava taisnīga ieskata (C. pr. n. 796¹. p.) tikai tad, ja atrod, ka atlīdzības apmēra noteikšanā prasījuma rakstura dēļ, nevar piemērot vispārējos noteikumus par prasības apstiprināšanu ar pierādījumiem, pamatojoties uz visu lietas apstākļu apsvērumiem; tādēļ, tiesa var minētos likumos

Kas attiecas uz atbildētāju, tad līdz tam, kā mēr prasītājs nav iesniedzis pienācīgos pierādījumus, atbildētājam ir tiesība vienkārši prasību noliegt, nepievedot tam nekādus pierādījumus. Negantis nulla probatio est.¹⁾ Likums tikai prasa, lai viņš vai nu rakstiskā paskaidrojumā [C. pr. n. 419. (314.) p.], vai mutiskos paskaidrojumos dotu noteiktas atbildes uz viņam uzstādītiem jautājumiem [C. pr. n. 438. (335.) p.], vai viņš atzīst vai noliedz zināmus faktiskos apstākļus. Pat tad, ja atbildētājs, noliedzot prasītāja norādītu, bet no viņa vēl nepierādīto faktu, pats atsaucas uz pretēju faktu, — ir tad tas viņam pagaidām nav jāpierāda, jo viņa pienākums nav apgāst ar pierādījumiem to, ko pats prasītājs vēl nav pierādījis. Nevajaga aizmirst, ka viss tas, uz ko balstās prasība, ir jāpierāda prasītājam, un tikai attiecībā uz prasības pasīvo pamātu prasītājs, kā tas iepriekš norādīts, ir atbrīvots no pierādījumu iesniegšanas par tādiem no atbildētāja pielaistiem un prasītāja tiesības traucējošiem faktiem, kas izteikušies negatīvi, kaut gan patiesībā atbildētāja pienākumiem pret prasītāju būtu vajadzējis izteikties pozitīvi (in faciendo). Šinī gadījumā atbildētājam jāpierāda, ka tiesību traucēšana vai nu nav notikusi, vai nav pieskaitāma viņam par vainu. Tā piem., pēc piegādes līguma atbildētājs apņēmis piegādāt prasītājam malku un jau saņēmis par to maksu, bet malku nav piegādājis. Ievērojot to, ka līguma pārkāpums no atbildētāja puses izteicas negatīvi, t. i. tāda pienākuma nepildīšanā, ko tam vajadzēja izpildīt, tad prasītājs uzlūkojams kā pilnā mērā pierādījis savu prasību, tiklīdz tas pierādījis prasības aktīvo pamatu: piegādes līguma noslēgšanu un cenas samaksu: uz atbildētāju pārjiet jau onus probandi, ka

paredzēto tiesību izlietot tikai pietiekoši motīvējot neiespēju zaudējumu atlīdzības apmēru noteikt ar parastiem procesuāliem pierādīšanas līdzekļiem.

¹⁾ Nav pareizi taisīt no šā vai citiem romiešu tiesību principiem (ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat), tādu slēdzienu, itkā negatīvi fakti vispār nemaz nebūtu jāpierāda. Ja romieši mācija, ka affirmanti, non neganti incumbit probatio (l. 23. C. de probat. 4, 19), tad tas nozīmēja tikai to, ka gadījumos, kad viena puse apgalvo, kādas tiesības esamību, bet otra to noliedz, tad tiesības esamība jāpierāda tai pusei, kas apgalvo, bet ne tai, kas noliedz. Ļoti daudzus negatīvus faktus viegli var pierādīt ar pretēja pozitīva fakta nodibināšanu, piem. alibi vai to, ka lieta neatradās pie A., var pierādīt ar to, ka lieta atradās pie B; faktu, ka lauks palicis neapstrādāts — ar šā lauka faktisko stāvokli. Kā pareizi atzīmējis prof. Engelmanis, romieši ir ietvēruši aprādītos principos ne formu, bet pašu būtību, ne atsevišķus faktus, bet pašas tiesības. Sk. arī Васильковскій: Учебникъ Гражд. Права 235. лп. p., un viņa pievestos Senāta spriedumus 1869. g. Nr. 1266, 1873. g. Nr. 434, 1879. g. Nr. 119; B. Popov: Negativa non probantur Vestnik Prava 1905. g. 6. sēj.

liguma pārkāpšana nav notikusi, ka malku viņš piegādājis vai nav piegādājis aiz svarīgiem iemesliem.

Tiklīdz prasītājs pierādījis aktīvo un, zināmos gadījumos, arī pasīvo prasības pamatu,¹⁾ atbildētājs jau vairs nevar aprobežoties vienīgi ar noliegšanu vai apstrīdēšanu, — tagad jau viņa pienākums apstiprināt s a v u s i e b i l d u m u s ar attiecīgiem pierādījumiem.

Bet atbildētājam ir tiesība, neieļauties prasības atspēkošanā pēc būtības, un vēl pirms kā prasītājs iesniedzis savus pierādījumus, uzstāties pret prasītāju ar f o r m ā l i e m n o r a i d ī j u m i e m, kas paralizē pašu prasību.

Par cik šie noraidījumi nav uzskatāmi par absolūtiem procesa izcelšanās nosacījumiem, par kuriem rūpējas pati tiesa [C. pr. n. 675. (584.) ž.], — par tik šo noraidījumu pareizība jāpierāda atbildētājam [C. pr. n. 664. (573.) p.].

Tādā kārtā atbildētāja pienākums ir pierādīt: a) zināmos gadījumos prasības pasīvā pamata trūkumu, t. i. pierādīt, ka atbildētāja bezdarbība nav traucējusi prasītāja tiesības, kaut gan atbildētājam bij pienākums izpildīt attiecībā uz prasītāju kādu darbību (Sal. Civillik. 3531. p.); b) savu formālo noraidījumu pareizību, t. i. pierādīt, ka prasītājs pārkāpis r e l ā t ī v o s procesa nosacījumus [C. pr. n. 661. (571.) un 664. (573.) p.],²⁾ c) to savu ierunu pareizību, ar kurām tas grib atspēkot tos faktiskos lietas apstākļus, ko prasītājs jau paspējis tiesai pierādīt. Šīs ierunas var būt divējāda rakstura: a) vai nu tādas, ka kavē pašu tiesību rašanos (Rechtsvernichtende Tatsachen), piem., pēc tam, kad prasītājs pierādījis, ka zināms ligums pastāvējis, — atbildētājs savās ierunās apgalvo, ka ligums nav spēkā, jo tā noslēgšana panākta ar draudiem (Civillik. 2986. p.), viltu (Civillik. 2979. p.), vai arī kā otra liguma slēdzēja puse nav bijusi rīcības spējīga (Civillik. 354., 502. un 509. p.) un tml.; b) vai tādas, kas kavē tiesību izlietošanu (Rechtshindernde Tatsachen), piem., kad atbildētājs atsauca uz noilgumu (Civillik.

¹⁾ Prasītājs, pievedot savai prasībai likumīgus pierādījumus, var piespiest izteikties par atbildētāja tikai kailos vārdos celtām ierunām, ka viņš tās apstrīd... tāda viņa neizteikšanās — klusēšana nevar tikt ieskaitīta par ierunas atzīšanu, kas atsvabinātu atbildētāju no celtās ierunas pierādīšanas (Sen. spr. 30./IX. 1920. g. Glužga I. Nr. 81).

²⁾ Formālie noraidījumi, ja tie neattiecas uz gadījumiem, kādi paredzēti C. pr. n. 667. (576.) p., atbildētājam jāpaziņo tiesai pirmā sēdē, kas nolikta lietas izspriešanai, vai pirmā atbildes rakstā; un tā kā par pareiziem atzītie noraidījumi atņem tiesai iespēju izspriest prasību pēc būtības, tad noraidījumu pareizība atbildētājam jāpierāda pirms, kā prasītājs iesniedzis savus pierādījumus pēc prasības būtības [C. pr. n. 666. (575.) un 664. (573.) p.].

3618. p.), uz to, ka parāds dzēsts ar ieskaitu (Civillik. 3560., 3561. p.), ka darījums pārjaunots (Civillik. 3579. p.) un tamlīdzīgi.

Pēc tam, kad atbildētājs ar savām, attiecīgi apstiprinātām ierunām apgāzis prasītāja minētos pierādījumus, tā kā prasītāja prasījumiem jau draud no tiesas puses noraidīšana, tad pienāk atkal prasītāja kārtā ar atspēkojumiem un pierādījumiem apgāst aibildētāja pierādītās ierunas. Tā piem., atbildētāja ierunas, ka līguma noslēgšana panākta ar draudiem vai viltu, — prasītājs atspēko ar aizrādījumu, ka minētiem draudiem nav bijis tiesiskas nozīmes (Civillik. 2983. p.), tos izteikusi priekšniecība noteiktā kārtībā (Civillik. 2982. p.), tiem piemītis pierunas raksturs (Civillik. 2985. p.), tāpat viltum trūcis tiesiskas nozīmes (Civillik. 2977. un 2978. p.). Atbildētāja ierunu, ka pretējai pusei līguma noslēgšanas laikā trūcis rīcības spējas, prasītājs var atspēkot, pierādot, ka pretējā puse pēc pilngadības sasniegšanas atzinusi darījumu (Civillik. 356. p.); atbildētāja pierādīto atsaukšanos uz noilgumu, prasītājs atspēko ar iebildumu par noilguma pārtraukumu (Civillik. 3631. un 3633. p.); atbildētāja iebildumu par ieskaitu prasītājs atspēko ar apgalvojumu, ka pretprasījums ir apstrīdams (Civillik. 3552. p.), vai ka ieska- tam uzstādītie prasījumi nepieder pašam atbildētājam (Civillik. 3557. p.); iebildumu, ka darījums pārjaunots, prasītājs atspēko ar norādījumu, ka šē trūkst pārjaunojumam vajadzīgo nosacījumu (Civillik. 3587. p.).

Ja prasītājam izdodas ar minētiem un vajadzības gadījumā, arī pierādītiem pretiebildumiem atspēkot atbildētāja iebildumus, — lomas atkal mainas; atbildētājam no jauna piekrīt agresīvā loma un pienākums apstiprināt savus atspēkojumus, cik tas nepieciešams, ar pienācīgiem pierādījumiem. Onus probandi arvien gulstas uz to pusi, kuŗa vēlas iznīcināt zināmā momentā ar pierādījumiem nodibināto un pretējai pusei labvēlīgo status quo, un kuŗai būtu jāzaudē prāva, ja tiesa tūlīn tai-sītu spriedumu.

Papildinot sacīto, jāpiezīmē, ka nevarētu būt saistošas no-zīmes prāvnieku iepriekšējai norunai, ka katrs no viņiem uz-ņemtos likumā neparedzētu onus probandi, tāpat kā nebūtu uz-skatāma par saistošu kādas puses iepriekšēja atteikšanās ar līgumu no zināma pierādījuma izmantošanas.

Noteikumi par pierādīšanas smaguma — onus probandi — sadalīšanu ir procesuāla, bet ne materiāla rakstura normas;¹⁾ tikai procesā tās praktiski piemērojamas un

¹⁾ Sk. arī Fridrich Stein, Die Zivilprozessordnung für das deutsche Reich 1. 1925. I. (740., 741. l. p.) un Rich. Schmidt. Lehrbuch des deutsch.

procesa vajadzībām sastādītas [C. pr. n. 454. (366.) p.]. Tādēļ arī nav pielaižama pusu vienošanās par pierādīšanas smaguma sadalīšanu, jo tā ierobežotu pusu procesuālās tiesības.

Tomēr noteikumi par pierādīšanas smaguma sadalīšanu starp pusēm neatņem vienai pusei iespēju un tiesību izmantot otras puses iesniegtos pierādījumus pat tad, ja šī pēdējā no tiem atteiktos. Testes et documenta per productionem fiunt communia [Sal. C. pr. n. 557. (469.) un 566. (478.) p.]¹⁾

Ievērojamu palīdzību pierādīšanas smaguma pareizas salīdzināšanas grūtā darbā sniedz mūsu materiālās tiesības, kas pagaidām spēkā tikai Latvijas rietumdaļā, un kas satur veselu rindu pantu, kuŗi nosaka un izšķir jautājumu par onus probandi sadalīšanu iepriekš norādītā garā. Piemēra dēļ var aizrādīt uz šādiem Civillikuma pantiem: 13., 64., 504., 685., 688., 862., 863., 866., 916.—919., 1038., 1091., 2233 p. piez., 2240., 2243., 2582., 2976., 2988., 2991., 3213., 3293., 3304., 3399., 3443., 3531., 3619., 3700., 3883. p.²⁾; kā arī uz Latgales civilli-

Zivilprocessrechts 1910. g. 475. lap. p. Pie cita, jāšaubās vai pareiza, uzskata pieturas. Б. Поповъ: Распределение доказательствъ между сторонами, 8. [p.], kas mācību par pierādīšanas smaguma sadalīšanu piešķaita materiālām tiesībām. Pēc tā paša autora domām, onus probandi piekrit tai pusei, kuŗai vieglāk pievest attiecīgus pierādījumus; kuŗai tas vieglāk tagad vai bij izdevīgāk agrāk. Punietur, ut de jure suo probare necesse haberet. Diezin vai tāda teorija pieņemama; pieturoties pie šā uzskata, bieži būtu jāuzliek pusei par pienākumu pievest pierādījumus pašai pret sevi.

¹⁾ Ar civilprocesa izpratni un nozīmi ir pilnīgi savienojams tas princips, kā viena parta pievestais pierādījums no vienas puses pats par sevi būtu uzskatāms vispār tā visumā par pilnīgi ticamu, cik tālu tas runā šim partam par labu, un ka tomēr no otras puses šī pierādījuma atsevišķās daļas būtu izlietojamas kā pierādījums tam pašam partam par ļaunu (sk. 469. un 478. p.) (Sen. spr. 24./IX. 1924. g. Rubina l.).

²⁾ Lielais daudzums procesuāla rakstura pantu par onus probandi materiālo tiesību kodekā izskaidrojams, no vienas puses un pirmā kārtā, ar to, ka Vietējo civillikumu kodificēšanas laikā agrākās Baltijas guberņās vēl nebij kodificēta procesuālā kodeka, un tādu pantu ieviešana materiālā kodekā tādēļ izrādījās pilnīgi dabīga. Tā kā materiālo kodeku vienmēr un visur sastāda un kodificē pirms procesuālā, — tad procesuālo normu izdalīšana no materiālām tiesībām notiek pakāpeniski [sal. piem. X. sēj. I. d., no kuŗas lielāko daļu procesuālo pantu izdalīja tikai pakāpeniski, bet attiecībā uz testamentu (1060.—1066¹³. p.), tie atstāti arī vēl tagad materiālās tiesībās]. Bez tam vēl jāņem vērā, ka Vietējo civillikumu III. d. kodifikatori atsevišķu pantu saturu un redakciju bieži patpināja no toreizējām tiesību mācības grāmatām, kuŗās, pilnīgi dabīgi, blakus materiālai normai bij norādīts arī, uz ko galstas onus probandi.

Bet no otras puses jāņem vērā, ka bieži materiālo un procesuālo tiesību normas tik cieši saplūdušas kopā, kā arī no tīri praktiska viedokļa ir grūti un pat nevēlami atdalīt vienu normu no otras, un jautājuma par

kumu 683. p. 2. pktu, kurš ir spēkā arī Latvijas rietumdaļā (Civillik. 3283. p. 3. piezīme).¹⁾

Kā sadalās onus probandi dažos atsevišķos gadījumos, — apskatīts sevišķā tabulā šās grāmatas beigās (pielikumā).

§ 89. Pierādījumu novērtēšana.

Kad pierādīšanas materiāls savākts, tiesai tas jānovērtē. Šo novērtēšanu var izdarīt dažādi.

1) Pēc formālo pierādījumu teorijas, kas pastāvēja līdz tiesu reformas ievēšanai, pierādījumu spēka noteikšanai pastāvēja sevišķi formāli noteikumi, piem., rakstiskiem pierādījumiem piešķīra priekšroku, salīdzinot ar liecinieku liecībām; vīrieša liecībai piešķīra vairāk ticamības kā sievietes liecībai; pieaugušas personas liecībai bij priekšroka pret nepieaugušu liecību, garīdznieka liecībai — pret laicīgas personas liecību u. t. t., pie kam faktu varēja uzskatīt par pierādītu tikai ar 2 liecinieku liecībām. 2 ticami liecinieki skaitījās par plena probatio²⁾; 1 ticams liecinieks — semi

onus probandi iepišana materiālās tiesībās sastopama arī jaunākos Rietumeiropas valstu kodekos (Sal. piem. Šveices saistību tiesības 54.—56., 63., 64., 103., 106., 222. 420. un citus p., Vācu BGB. 345., 358., 363., 442., 542., 636., 2336. un citus pantus).

¹⁾ Saskaņā ar X. sēj. I. d. 683. p. 2. punktu dzelzceļu un tvaikoņu uzņēmumu valdītāji atsvabināti no pienākuma atlīdzināt cietušiem nodarītos kaitējumus vai zaudējumus tikai tad, kad viņi pierāda, ka nelaime cēlusies: a) ne aiz uzņēmuma pārvaldes un tās aģentu vainas, vai arī b) nepārvaramas varas iespaida dēļ. Tā tad onus probandi tādās lietās, pretēji C. pr. n. 454. (366.) p., guļ ne uz prasītāju, bet uz atbildētāju, kas izskaidrojams ar:

- a) lielo peļņu, ko šādu riska uzņēmumu īpašnieki gūst no saviem uzņēmumiem,
- b) ievērojamām briesmām, kas no šādiem uzņēmumiem draud iedzīvotājam, kam bez tam jau grūti pierādīt dzelzceļa vai tvaikoņa vainu.

1932. g. 20. apr. (Lik. kr. 1932. g. 106) Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā izdoti pārgrozījumi un papildinājumi dzelzceļa likumā un saskaņā ar dzelzce. likuma 97. p., dzelzceļš atlīdzina katras personas zaudējumus nāves gadījumā, kā arī veselības vai mantas bojājumu gadījumos, ja tie cēlušies sakarā ar dzelzceļa ekspluatāciju un ja cietušais pierāda, ka nelaime notikusi dzelzceļa vai viņa darbinieku vainas dēļ. Tā tad saskaņā ar šo pēdējo likumu onus probandi atkal uzlikts prasītājam, un šis likums ir pretrunā ar augšminēto X. sēj. I. d. 683. p. noteikumu.

²⁾ Sal. arī Bībelē, V. Mozus grām. 17,6; un nodibinājušos uz šiem principiem sakāmvardu: „Durch zweier Zeugen Mund wird alle Wahrheit kund“. Formālās pierādījumu teorijas atspoguļojumu un pierādījumu sadalīšanu pilnīgos un nepilnīgos sk. Tirdzn. procesa nolikumā, 234., 236., 237. un 239. p.

plena probatio minor; 1 ticams un 1 mazāk ticams liecinieks -- semi plena probatio major. Tiesas uzdevums pastāvēja galvenā kārtā liecinieku saskaitīšanā.

2) Pēc tiesas brīvas iekšējas pārlicības, kad tā nav spiesta paskaidrot, kādēļ viņa nonākusi tieši pie tādas pārlicības. Šeit tiesas ieskatam piešķirta neaprobežota brīvība. Uz šā pierādījumu vērtēšanas principa pamatojas zvērināto tiesas.

3) Pēc brīvas pierādījumu novērtēšanas sistēmas jeb materiālās pierādījumu teorijas (freie Beweiswürdigung). Šeit tiesa novērtē pierādījumus pēc to iekšējas vērtības, pamatodamās uz loģikas likumiem, zinātnes patiesībām, dzīvē iegūtiem novērojumiem, un nav saistīta ar kaut kādiem formāliem noteikumiem. Bet tiesai jānorāda pamati, kuŗu dēļ vienu vai otru apstākli viņa uzskata par pierādītu un kādēļ vienam pierādījumam dota priekšroka pret citiem [sal. C. pr. n. 499. (411.) p.].

Šī sistēma skaitās par vislabāko un tagad pieņemta gandrīz visur. No vienas puses, tā neierobežo tiesu pierādījumu novērtēšanā, bet, no otras puses, uzliek tiesai pienākumu sīki iedziļināties katra pierādījuma būtībā, salīdzināt to ar citiem un piešķirt tam to nozīmi, kādu tas pelna pēc savas iekšējās vērtības. Uzliekot tiesai pienākumu norādīt pamatus un motīvēt spriedumu, šī sistēma ierobežo tiesnešu patvaļu, piespiež tiesu dziļi pārdomāt, vispusīgi apsvērt un analizēt pusu iesniegto pierādījumu materiālu, un bez tam dod otram instancei iespēju apellācijas kārtībā pārbaudīt pierādījumu novērtējuma un slēdzienu pareizību. Gandrīz visi tagadējie ārvalstu procesa likumi pieņēmuši šo trešo pierādījumu novērtēšanas sistēmu. (Sal. Vācu ZPO 286. un 287. p.; Autrijas ZPO 272. un 327. p.).

No daudzu Civiltiesas procesa nolikuma pantu satura jānāk pie slēdziena, ka arī pie mums pastāv brīvās pierādījumu novērtēšanas princips [Sk. C. pr. n. 135. (102.), 181. (129.), 196. (142.) p. 4. pkt., 444. (339.), 499. (411.), 525. (437.), 623. (533.), 816. (711.) p. 2. pkt. un 886. (774.) p.]. Izejot no brīvas pierādījumu novērtēšanas principa, gadījumos, kad viens iesniegtais pierādījums runā pretim otram, tiesa var piešķirt priekšroku vienam no šiem pierādījumiem, piem., rakstiskiem pierādījumiem — pret liecinieku liecībām vai arī otrādi; tiesa var pamatot savu spriedumu tikai uz dažu liecinieku liecībām, nepiešķirot nozīmi pārējo liecinieku liecībām [C. pr. n. 499. (411.) p.] u. t. t. Sakarā ar liecinieku noraidīšanas institūta atcelšanu, tiesai sevišķi apdomīgi un kritiski

jāraugas uz liecinieku liecībām, jo starp lieciniekiem var būt personas, kas ir ieinteresētas prāvas iznākumā. Atzistot, ka zināmu, tiesai neskaidru apstākļu noskaidrošanai ir vajadzīga apskate [C. pr. n. 597. (507.) p.] vai lietpratēju iztaujāšana [C. pr. n. 605. (515.) p.], tiesai ir tiesība un pienākums arī bez pusu lūguma nolemt izdarīt apskati vai lietpratēju iztaujāšanu. Pēdējo slēdzienam tiesa var arī nepiekrīst, ja tas pēc viņas domām runā pretim ticamiem lietas apstākļiem [C. pr. n. 623. (533.) p.]. Uz tā paša pierādījumu brīvas novērtēšanas principa pamata tiesa var apspriest, kādu nozīmi piešķirt tam apstāklim, ka puse izvairās dot tiešu atbildi uz tiesas uzstādītiem jautājumiem [C. pr. n. 438. (335.) un 439. (335¹.) p.], vai izvairās personīgi ierasties tiesā stridīgu lietas apstākļu noskaidrošanai [C. pr. n. 459. (368¹), 824. (719.) p.]. Pēc saviem ieskatiem tiesa var novērtēt arī prāvnieku sniegtos paskaidrojumus. Atzistot, ka dažiem prāvnieku norādītiem apstākļiem, kam pēc tiesas domām ir svarīga nozīme, ir nepieciešami papildu pierādījumi, tiesai jāpaziņo par to prāvniekiem [C. pr. n. 458. (368.) p.]. No otras puses, tiesa var atteikties no turpmāko pierādījumu pieņemšanas, ja puses iesniegtie pierādījumi pilnā mērā pārliecinājuši tiesu par apliecināmā apstākļa patiesīgumu, vai ja apstākļi, kuru puse vēlas pierādīt, ir lietā nenozīmīgi [C. pr. n. 455. (366¹.)–p.]. Brīvā pierādījumu novērtēšana piešķir tiesai tiesību nerēķināties ar prāvnieku domām un slēdzieniem; viņa var no iesniegtiem pierādījumiem taisīt tādu patstāvīgu slēdzienu, kādu pat neviena no pusēm nav taisījusi.¹⁾

Pirmās instances novērtējums nebūt nesaista otro instanci, kas, pārbaudot pārsūdzētā sprieduma pareizību, savkārt ir pilnīgi brīva iesniegto pierādījumu novērtēšanā.

Pēc iesniegtiem pierādījumiem taisīto apellācijas instances slēdzienu pareizība nav pārbaudāma un kritizējama kā sācības instancē, ja tikai otrā instance, novērtējot pierādījumus, nav pielaidusi lietas faktisko apstākļu sagrozīšanu vai procesa likumu pārkāpšanu. Tomēr brīvās pierādījumu novērtēšanas tiesības neatsvabina tiesu no pienākuma uzņemt šos pierādījumus tādā kārtībā un ievērojot tos noteikumus, kas paredzēti pierādījumu uztveršanai. Ja vispārīgie likuma noteikumi paredz, ka liecinieki, pirms nopratināšanas nozvērīnāmi [C. pr. n. 484. (395.) p.], — tad šie noteikumi ir tiesai saistoši. Ja likums [C. pr. n. 608. (518.) p.] paredz, ka lietpratējus izrauga puses pēc savstarpējas vienošanās, bet ja tāda nav pa-

¹⁾ Sal. arī Friedrich Stein, Die Zivilprozessordnung für das deutsche Reich, I., 756. lap. p.

nākta — izvēlas tiesa pati, tad tiesa nedrīkst pieņemt kā objektīvu ekspertīzi trešās personas rakstisku atzinumu, ko tai iesniedz viena no pusēm. Tādu atzinumu tiesa var pieņemt kā vienkāršu rakstisku pierādījumu, kas novērtējams kā dokuments, bet ne kā tiesas ekspertīze.

Brīvās pierādījumu novērtēšanas princips nevar atsvabināt tiesu no pienākuma ievērot procesuālos noteikumus, kas paredzēti procesa likumā un nosaka, kādā kārtā tiesai jāuztver pierādījumi.

Bet brīvā pierādījumu novērtēšanā tiesai ir arī robežas.

1. a) Pašas puses, ievērojot dispozitivitātes principu, var atzīt un neapstrīdēt zināmus faktus un pretējās puses apgalvojumus. Ar tādu atzišanu tiesa formāli ir saistīta [C. pr. n. 568. (480.) p.], kaut arī visi lietas apstākļi runātu pretim šādai atzišanai.¹⁾ b) Puses var izšķirt lietu ar zvērestu, ko civiltiesā nevar apgāzt ar citiem pierādījumiem²⁾ [C. pr. n. 585. (498.) p.]. c) Prāvnieki var vienoties, ka strīdus izšķirams uz kopīgi izraudzīto apkārtnieku izsacījumu pamata [C. pr. n. 510. (422. p., sakarā ar 525. (437.) p.).³⁾

2. Materiālais likums arī dažreiz ierobežo tiesas brīvību pierādījumu novērtēšanā. Šiem materiālā likumā paredzētiem ierobežojumiem piemīt stingri formāls raksturs, un tie pamatojas uz to, ka pēc likuma daži akti sastādāmi sevišķi noteiktā kārtībā, piedraudot atzīt tos pretējā gadījumā par spēkā neesošiem. Dažreiz likums zināmu līgumisku attiecību nodibināšanai visādā ziņā prasa rakstisku vai pat notāriālu formu un nelauj pierādīt šīs attiecības ar lieciniekiem [C. pr. n. 497. (409.) p.]. Pēc Civillikumu 2999. p., formas neievērošana tajos gadījumos, kuriem viņu noteic likums, vai kad puses nostādījušas atkarībā no formas sava darījuma spēku, padara pašu darījumu par spēkā neesošu. Pēc Civillikumu 813. un 3004. p., lietu tiesības uz nekustamu mantu

¹⁾ Citādi novērtē atzišanu prasībās atzīt laulību par neesošu (C. pr. n. 1445. p.) un par dzimšanu laulībā (Civillik. 139. p.).

²⁾ Tomēr kriminālvajāšanas ceļā, ja krimināltiesā atzītu zvērestu par nepatiesu, šo pierādījumu var iznīcināt, lūdzot izliesāt lietu no jauna [C. pr. n. 908. (794.) p.].

³⁾ Šo novērtēšanas brīvības ierobežojumu, norādot pie tam, ka minētie procesa likumi formāli saista tiesu, parasti lieto kā pamatojumu tam apgalvojumam, ka civiltiesas uzdevums nebūt nav panākt materiālo taisnību, kas var arī pavisam nesakrist ar slēdzieniem, kas taisīti uz šeit minēto formālo pierādījumu pamata. Tomēr jāņem vērā, ka dzīvē šādi gadījumi reti nāk priekšā. Grūti iedomāties gadījumu, kad puse sev par ļaunu atzīs to, kas neatbilst patiesībai. Labprātīgu zvērestu kā pierādījumu un abu prāvnieku kopīgu atsaukšanos uz apkārtniekiem, ar C. pr. n. 510. (422.) pantā norādītiem ierobežojumiem, varētu pilnīgi izslēgt no pierādījumu skaita, jo dzīvē tos gandrīz nekad nelieto.

iegūst tikai pēc attiecīga darījuma ierakstīšanas zemes grāmatās. Latgales civillikumu 2015. p. nepieļauj nekādu strīdu par notāriālā kārtībā sastādīta parāda raksta bezvalūtību. Pēc Not. nol. 280. p., kas pamatojas uz materiālām tiesībām, vesela rinda aktu un darījumu, kā piem. testamenti Vidzemes pilsētās, laulības līgumi un līgumi par mantinieka iecelšanu visādā ziņā jānoslēdz notāriālā kārtībā (Civillik. 36. 2095. un 2488. p.), un notāriālās formas neievērošana dod plašu iespēju šos darījumus apstrīdēt; šīni gadījumā tiesa ir spiesta rēķināties ar likumā noteikto formu.

3. Tiesa ir saistīta un tai jārēķinājas ar tiesas spriedumu, kas stājies likumīgā spēkā. Pēc Kriminālprocesa likumu 35. (30.) un 36. (31.) p. krimināltiesas spriedums jautājuma, vai noziedzīgais nodarījums tiešām noticis un vai tas ir bijis tiesājamā nodarījums, ir saistošs civiltiesai. Pēc Civilprocesa nolikuma 1019. (893.) p., tiesas spriedums, kas stājies likumīgā spēkā, saista ne tikai prāvniekus, bet arī tiesu.

4. Tiesu saista arī t. s. praesumptiones iuris, t. i. tādi likumā norādīti pieņēmumi par kādiem apstākļiem, kurus likums, ja pastāv vajadzīgie nosacījumi, uzskata par esošiem, iekams nav pierādīts pretējais. Piemēra dēļ šē varētu aizrādīt uz dažiem likumā paredzētiem pieņēmumiem.

Par likumīgiem atzīstami tie bērni, kas ieņemti vai piedzimuši likumīgā laulībā (Civillik. 132. p.); šo likuma pieņēmumu tomēr var apgāzt ar pretpierādījumiem (Civillik. 136. p.).

Pēc Civillikumu 689. p. katra valdišana uzskatāma par likumīgu un taisnprātīgu, kamēr nav pierādīts pretējais. Parāda akta atrašanās parādnieka rokās ir prezumpcija, ka parāds samaksāts, tomēr kreditoram nav ņemta tiesība pierādīt pretējo (Civillik. 3539. p. un Latgal. civillik. 2053. p.).

Ja nav līguma par mantas kopības atcelšanu, — visa Vidzemes pilsētās laulātiem piederīgā manta, izņemot katra laulātā atsevišķo mantu, skaitās kā ieplūdusi kopējā masā, kuŗa atbild par visiem vīra parādiem (Civillik. 79., 80., 81., 85. p.).

Civillikumos, kā jau iepriekš aizrādīts, atrodas vesela rinda tādu praesumptiones iuris,¹⁾ ar kuŗām tiesai jārēķinājas, kamēr puse tās nav apgāzusi.

§ 90. Pierādījumu veidi.

I. Pierādījumi ir tie līdzekļi, ar kuŗiem puses pārlicina tiesu par zināmu apstākļu esamību vai neesamību.

¹⁾ Sal. Civillik. 13., 132.—136., 526., 689., 806., 812., 863., 2583.—2586., 2910., 2942., 3413., 3422., 3443., 3536., 3539., 3902. u. c. p.

Šie līdzekļi ir divējādi:

1) Iekšējie līdzekļi, kas iziet no pašām pusēm un izteicas vienas puses liecībā par kādu stridīgu apstākli.

Pie tiem pieder zvērests [C. pr. n. 573. (485.) un turpm. p.] un pa daļai atzišana¹⁾ [C. pr. n. 567. (479.) un turpm. p.].

2) Ārējie līdzekļi, kurus tiesa var uzņemt: a) vai nu tieši un personīgi uztverot zināmas ārējās pasaules parādības un notikumus ar jūteku — redzes, dzirdes, taustes, garšas un ožas palīdzību, b) vai no trešām personām: lieciniekiem, aculieciniekiem, apkārtniekiem un amatpersonām.

No otras puses, pierādījumi var būt: 1) tieši (unmittelbarer, direkter, natürlicher Beweis, прямое доказательство), ar kuriem tieši noskaidro zināmu pierādāmo faktu un 2) netieši (mittelbarer, künstlicher, Indicien Beweis, косвенное доказательство), ar kuriem noskaidro zināmus mazāksvarīgus apstākļus, no kuriem tiesa vai nu salīdzināšanas ceļā, vai taisot zināmus slēdzienus, var nākt pie pārliecības, ka tādā ceļā pierādāmais fakts ir noticis.

II. **Iekšējie līdzekļi.** Pašu prāvnieku liecības, pēc vispārējā noteikuma, neņem vērā; tās nebauda ticamību. Kur jautājums grozās ap prāvas vinnēšanu, kam priekš puses ir liela nozīme, tur cilvēks reti kad spēj pilnīgi bezpartējiiski attēlot faktus, kas attiecas uz paša lietu. Kārdinājums ir par daudz liels, lai negodīgs cilvēks atturētos noslēpt vai sagrozīt zināmus faktus; bet arī godīgs cilvēks bieži vien aiz iekšējās pārliecības par savu taisnību vai aiz pašapmānīšanās, gribot negribot, var sagrozīt faktus, un tādēļ vecais procesa noteikums skanēja: „Nemo testis idoneus in causa propria“. Pie šāda uzskata turējās arī vecās procesuālās likumdošanas. Jau nācās likumdošanas no šā uzskata jau atteikušās. Itālijā, piem., piešķir ļoti lielu nozīmi pašu prāvnieku iztaujāšanai (interrogatorio delle parti). Iztaujājot abas puses kruzim, tiesai bieži vien izdodas noskaidrot stridīgos un neskaidros lietas apstākļus. Līdzīga pusu iztaujāšana paredzēta arī Austrijas procesā (sk. 371., 373., 376., 378. un 380. p.) un pa daļai arī Vācijas ZPO. (138.—141. un 272-a p.). Apmēram tāda pat iztaujāšana paredzēta bij. Krievijas Tirdzniec. procesa nolikumā (196.—200. p.). 1930. g. novele, sekojot pa daļai minētām rietumu likumdošanām, uzlika arī Latvijas tiesai par pienākumu censties panākt no pusēm skaidras un noteiktas atbildes uz visiem jautājumiem, par kuriem tiesai rodas šaubas,

¹⁾ Mūsu nolikuma atzišana ievietota VIII. nodaļā, kā viens no pierādījumu veidiem, kaut gan, kā tas turpmāk (371. un 372. lpp. p.) aizrādīts, — atzišana gluži neatbilst pierādījuma noteikumiem.

sakarā ar pusu iesniegtiem rakstiskiem vai mutiskiem paskaidrojumiem [C. pr. n. 438. (335.), 459. (368¹.) p.], pie kam puses atteikšanās vai izvairīšanās no skaidras un noteiktas atbildes uz uzstādītiem jautājumiem dod tiesai tiesību taisīt slēdzienu, ka puse neapstrīd tos pretējās puses norādītos apstākļus, par kuriem viņai bij uzstādīti jautājumi [C. pr. n. 439. (335¹), 459. (368¹.) un 824. (719.) p.].

Ar tādu pusu iztaujāšanu tiesai dota plaša iespēja apgaismot lietas faktiskos apstākļus. Par nožēlošanu, kā uz to norāda arī Konrads Hellvigs (I. 465. lap. p.), tiesas mazā mērā izmanto šo pusu iztaujāšanas tiesību, kas Latvijā ar 1930. g. noveli ir pārvērsta arī par tiesas pienākumu. Pilnīgi saprotams, ka puses atbildē doto paskaidrojumu novērtēšana, t. i. vai paskaidrojumi atbilst patiesībai jeb nē, — atstāta brīvam ieskatam, kā tas sevišķi aizrādīts Vācijas ZPO. 286. p. Mūsu Civilprocesa nolikumā attiecīga panta trūkums liek sevi manīt. Vācijas tiesai piešķirta tiesība šaubu gadījumos uzlikt vienai no pusēm zvērestu (ZPO. 475. p.) dotās atbildes pareizības apliecināšanai. Mūsu likums nepazīst tādu papildpierādījumu.

Puses iztaujājot, tiesā saņemtās atbildes un paskaidrojumi pēc mūsu procesa likumiem par pierādījumiem tomēr neskaitās. Tie noder tiesai tikai lietas noskaidrošanai un palīdz atrast materiālo taisnību. Ja vienas puses atsevišķi paskaidrojumi vai atbildes nāk par labu otrai pusei, tad pēdējā var tos izmantot kā atzīšanu, atsvabinādama ar to sevi no attiecīga pierādījuma iesniegšanas [C. pr. n. 568. (480.) p.].

Saprātīgi izlietojot šo līdzekli, tiesa bieži var sasniegt to, ka pierādījumi kļūst lieki tajos gadījumos, kad zināmu fakti noskaidro pēc pašu pusu atbildēm.

Kas attiecās uz tiem pierādījumiem, kas nāk tieši no pašām pusēm, tad mūsu likums pieskaita tiem atzīšanu un zvērestu. Likumdevējs, piešķirot puses atzīšanai pierādījuma spēku, bijis tajās domās, ka nav pamata neticēt pusei tajos gadījumos, kad puse runā sev par launu un otrai pusei par labu. Tā kā tāds liecinājums, ko viena puse dod sev par launu un otrai pusei par labu, no otras puses, pa lielākai daļai netiek apstrīdēts, tad tiesai ir jārēķinājas ar tādu puses liecinājumu, ko šādos gadījumos sauc par atzīšanu [C. pr. n. 567. (479.) un 568. (480.) p.].

No otras puses, neuzticība pret puses taisnīgumu un bezpartējību atkrīt arī tad, ja viena puse ir ar mieru apstiprināt savu apgalvojumu ar zvērestu, un ja abas puses ir vienojušās

izšķirt strīdīgo jautājumu ar zvērestu; apstākļi, kuŗu apstiprināšanai uz abu pusu savstarpīgu vienošanos dots zvērests, nav apgājami ne ar kādiem citiem pierādījumiem un saista kā abas puses, tā arī tiesu [C. pr. n. 585. (498.) p.].

III. Ārējie līdzekļi. Kas attiecās uz otro pierādījumu veidu, kuŗus uztver ar jūtekļiem, tad tiesuma principam visvairāk atbilst tie pierādījumi, ko tiesa uztver ar pašas personīgiem jūtekļiem: redzi, tausti, dzirdi, ožu, garšu. Paša piedzīvojumi — zināmas parādības uztveršana ar personīgiem jūtekļiem, skaitās arī tagad par labāko pārliecināšanas līdzekli. Apkārtnes vai mašīnas apskate, puvušas gaļas vai mītruma izgarojumu smakas uztvere ar ožu, kaut kāda produkta nogaršošana, tvaika āmura trokšņa pārbaude ar dzirdi bez atļaujas uzceltā fabrikā (Sal. Civillik. 987. p.), ķermeniskas lietas aptaustīšana — visi tie ir paņēmieni, ar kuriem tiesnesis tieši var uzņemt iespaidus no viņam priekšā celtiem lietišķiem pierādījumiem ar saviem jūtekļiem. Tā kā personīgi iepazīstoties ar pierādījumiem un uzņemot pierādījumu sniegtos iespaidus, tiesa daudzos gadījumos var izrādīties par nespējīgu izprast viena vai otra ārējā fakta nozīmi, tad viņai ir tiesība uzaicināt sev palīgā lietpratējus — ekspertus [C. pr. n. 605. (515.) p.]. No jūtekļiem redzei tomēr piekrīt galvenā loma, un tādēļ šo pierādījumu uztveršanas līdzekli sauc par personīgo apskati (*inspectio ocularis*, *Augenschein*, *личный осмотр*).

Pašus priekšmetus, kas personīgi uztverami, sauc par lietišķiem pierādījumiem (Kriminālproc. lik. 417. p.).

No lietišķiem pierādījumiem civillietās vislielākā vērtība ir tiem norādījumiem uz juridiskiem faktiem un attiecībām, kas uzglabājas dažāda veida dokumentos. Šos dokumentus ieinteresētās personas bieži sastāda ar nolūku uzglabāt atmiņā juridiskos faktus strīdus gadījumam, bet dažreiz šiem rakstītiem norādījumiem ir gadījuma raksturs (par piem. vēstules, sarakstīšanās, dienas grāmatas).

Tā kā tiesai tomēr aizvien ir darīšana ar pagātnes faktiem, kas laika tecējumā mainās, tad tiesai daudz biežāk ir darīšana ar citāda veida pierādījumiem, t. i., ar citu personu — aculiecinieku — paziņojumiem, kas pagātnes zināmas parādības uztvēruši ar saviem jūtekļiem. Šeit jau tiesa zināmu parādību uztver nevis tieši, bet netieši ar citu personu vidūtājību, pie kam šie citu personu paziņojumi var būt a) rakstiski, apliecību, sludinājumu, protokolu, vēstuļu un telegramu, t. i. tā saucamo rakstisko pierādījumu veidā [C. pr. n. 526. (438.) un turpm. p.], kuŗi uzskatāmi par

vienu no visvairāk izplatītiem lietišķu pierādījumu veidiem, un b) mutiski, kad trešās personas mutes vārdiem liecina par uztvertām ārējām parādībām vai novērotiem faktiem. Pēdējā gadījumā tiesai ir darišana ar liecinieku vai apkārtnieku liecībām. Kā rakstiskiem pierādījumiem, tā arī liecinieku liecībām var būt vai nu nesagatavots, gadījuma raksturs, vai arī, otrādi, šie pierādījumi var būt ar nolūku sagatavoti zināma notikuma apliecināšanai un uzglabāšanai atmiņā.

Pēc mūsu Civīlprocesa nolikuma, par pierādījumiem skaitās:

- 1) liecinieku izsacījumi [462. (370.)—499. (411.) p.];
- 2) ziņu ievākšana caur apkārtniekiem [500. (412.)—525. (437.) p.];
- 3) rakstiski pierādījumi [526. (438.)—566. (478.) p.];
- 4) atzišana [567. (479.)—572. (484.) p.];
- 5) zvērests [573. (485.)—585. (498.) p.].

Kas attiecas uz apskati un lietpratēju atzinumu, tad, ņemot vērā, ka noteikumi par tiem ievietoti Civīlprocesa nolikuma II. grāmatas 9. (10.) sadaļā ar virsrakstu „Pierādījumu pārbaudīšana“, kā arī bij. Krievijas Valsts kancelejas motīvus, varētu taisīt slēdzienu, ka Tiesu nolikumu sastādītāji uzlūkojuši apskati un lietpratēju atzinumu tikai par pierādījumu pārbaudīšanas līdzekļiem. Ja tomēr ņem vērā, ka ar pierādījumu jāsaprot līdzeklis tiesas pārliecināšanai par tādu zināmu faktu esamību un patiesīgumu, uz kuriem atsaucas puses, tad jānāk pie slēdziena, ka arī apskati (inspectio ocularis), kā labāko tiesneša rīcībā esošo paņēmieni strīdus objekta istā stāvokļa uztveršanai, un eksperimenti, kā tiesneša pieredzes un izpratnes papildinājumu ar speciālistu paskaidrojumiem, var pieskaitīt arī patstāvīgiem pierādījumu veidiem, kā to dara Austrijas (351. un 368. p.) un Vācijas (371. un 402. p.) procesa likums kā arī mūsu Civīlprocesa nolikuma I. grāmata, kurā noteikta tiesāšanas kārtība miertiesās [164. (119.) un turpm. p.] un noteikumi par apskati un lietpratēju slēdzienu ievietoti V. nodaļā ar virsrakstu „Pierādījumi“. Senāta agrākā prakse (sk. 1873. g. spr. Nr. 1639, 1876. g. Nr. 84, 1879. g. Nr. 316, 1878. g. Nr. 43) arī bieži atzina apskati un eksperimenti par patstāvīgiem pierādījumiem, sakarā ar ko Civīlprocesa nolikuma pārstrādāšanas komisija paredzēja piešķirt tiem patstāvīgu pierādījumu nozīmi un apvienot 586. (499.)—596. (506.) pantus ar 454. (366.)—460. (369.) p.¹⁾

¹⁾ Sk. arī Friedrich Stein, Die Zivilprozessordnung für das deutsche Reich, 1925. g. (I., 478. lap. p.); Konrad Hellwig, System des deutschen

§ 91. Liecinieku liecības.

I. Ar tām mēs saprotam tādu personu mutiskus paskaidrojumus tiesai, kas pašas lietā nepiedalās, bet attēlo tiesai tos konkrētos faktus, ko tās pašas uztvērušas par strīdīgo lietu. No šīs dēfīnīcijas izriet, ka:

- a) liecinieki dod savas liecības mutiski [C. pr. n. 486. (398.) p.];
- b) liecinieki nedrīkst piedalīties lietā: viņi nedrīkst būt procesa subjektī, tādēļ arī nedz tiesnesis, nedz puse nevar būt par lieciniekiem savā lietā (nemo testis idoneus propria causa);¹⁾
- c) lieciniekiem jādod savas liecības tai tiesai, kas izsprīež lietu pēc būtības, vai tai tiesai, kura to atvieto un darbojās viņas uzdevumā; tā tad liecībām, kas dotas ārpus tiesas vai arī rakstiski, nav piešķirama liecinieku liecību nozīme (Sen. spr. 1880. g. Nr. 60, 1873. g. Nr. 101). Liecinieku liecību nozīmes nav arī tām liecībām, ko liecinieki devuši tiesai citā lietā. Izņēmums ir tikai tādas liecības, kas dotas tādā lietā, kuras gaita apturēta [C. pr. n. 782. (681. un 1840.) p.] un pēc tam neturpināšanas dēļ izbeigta, ja pa to starpu liecinieki miruši [C. pr. n. 792. (691.) p.]. Iesniedzot jaunu prasības sūdzību, puses var izmantot izbeigtā lietā protokolētās liecinieku liecības, ja šos lieciniekus par jaunu nopratināt nav iespējams;
- d) par liecinieku liecības priekšmetu var būt tikai konkrētās lietas konkrētie faktiskie apstākļi, ko liecinieki šīnī lietā redzējuši vai dzirdējuši; uztverto faktu novērtēšana nav liecinieku uzdevums, un ar to liecinieki atšķiras no lietpratējiem. Tādēļ viņu domām par apliecināto faktu juridisko nozīmi

Zivilprocessrechts, I., 672. lap. p.; Bonnier, Traité des preuves, 18. lap. p.; Васильковский, Учебникъ Гражд. Процесса, 1917 г. 239. lap. p., Энгельманъ, Курсъ Русск. Гражд. Судопр. 1911 г. 291. lap. p.; Анненковъ, Комментарій, II. сѣж., 2—4. lap. p.; Гольмстенъ, Состязательное начало въ изслѣдованіяхъ, 417. lap. p. Tomēr, pie cita uzskata turas Исаченко, II. сѣж. 690.—693. lap. p.

¹⁾ Pēc Senāta 27. II. 1928. g. paskaidrojuma (Mūrnieku lietā pret Danderi un Kici) tie lietas dalībnieki, kas I. instances spriedumu nepārsūdz un kas II. instancē vairs kā puse neuzstājas, var tikt šīnī II. instancē nopratināti kā liecinieki. Tomēr jāaizrāda, ka šis uzskats viegli var novest pie ļaunprātībām procesā, vedinot uz domām, ja prāvā vairāk dalībnieku, mākslīgi izslēgt II. instancē vienu dalībnieku, lai dotu tam iespēju uzstāties liecinieka lēmā un ar to procesuāli pastiprināt jau pazaudēto atlikušo dalībnieku — apellātoru pozīciju. Lūk, kādēļ tiesai pret šādu liecinieku — paslēpušos pusi, jāizturas ar sevišķu apdomību.

un šo faktu zinātniskiem un tehniskiem novērtējumiem nav nozīmes (Sen. spr. 1909. g. Nr. 56).

II. Pusei, kas atsaucas uz liecinieku, jāuzrāda ne tikai liecinieka vārds, uzvārds un dzīves vieta, bet arī tie konkrētie apstākļi un fakti, kas lieciniekam jānoskaidro vai jāapstiprina [C. pr. n. 465. (374.) p.], un visi šie dāti jāatzīmē arī tiesas lēmumā [C. pr. n. 466. (376.) p.] par liecinieku nopratināšanu. Tādēļ arī nav pielaižama atsaukšanās uz liecinieku bez norādījumiem, kādus faktus tam tieši vajaga apstiprināt.

III. Lieciniekus uzaicina tiesā a) ar pavēstēm [C. pr. n. 467.—469. (379.—380¹.) p.] vai b) atved tiesā pati puse [C. pr. n. 467. (379.) p.]. Aktivā kara dienestā esošos kareivjus¹⁾ un dzelzceļa ierēdņus uzaicina tiesā ar pavēstēm, nosūtot tās jau laikus šo personu tuvākai priekšniecībai [C. pr. n. 468., 469. (380., 380¹.) p.].

Uz uzaicinājumu tiesā jāierodas visiem lieciniekiem, kas dzīvo ne tālāk kā 30 kilometru no tiesas atrašanās vietas [C. pr. n. 470. (382.) p.], bet ja lieciniekus uzaicina pie sava iecirkņa miertiesneša, tad tiem jāierodas neatkarīgi no attāluma [123. (91.) p.]. Par neierašanos tiesā lieciniekus soda ar naudas sodu no 1—25 latiem [C. pr. n. 123. (91.), 471. (383.) p.]²⁾

Ja liecinieks arī pēc otrreizēja aicinājuma neierodas tiesā, tiesa var atkārtoti uzlikt naudas sodu un nolemt atvest liecinieku tiesā spaidu kārtā [C. pr. n. 471. (383.) p.].

Ja liecinieki dzīvo tālāk kā 30 kilometru no tiesas atrašanās vietas un aicina viņus ne vietējais miertiesnesis, — tad lieciniekiem ir tiesība lūgt nopratināt viņus savā dzīves vietā [C. pr. n. 470. (382.) p.]. Mūsu procesa likumi nepazīst, līdzīgi vācu (382. p.) un vecajam krievu procesa likumam (88. un 386. p.), atsevišķas personu katēgorijas, kam būtu tiesība pieprasīt nopratināt viņas savā dzīvoklī vai dienesta vietā.³⁾

Liecinieks var atbrīvoties no viņam uzliktā naudas soda, iesniedzot tiesai mēneša laikā, skaitot no paziņojuma par soda uzlikšanu, paziņojumu par iemesliem, kas viņu aizkavējuši ierasties tiesā, ja tiesa atzīst šos iemeslus par ievēribu pelnošiem [C. pr. n. 472. (384.) p.].

¹⁾ T. i. visus karavīrus, izņemot virsniekus, sanitārvirsniekus un kara ierēdņus.

²⁾ Senāta apv. sapulce 1926. g. 12. III. paskaidrojusi, ka aktivā kara dienestā stāvošiem lieciniekiem par viņu neierašanos civilresora tiesas sēdē bez likumīgiem iemesliem esot uzliedams sods krimināl- un civilresora likumos noteiktā kārtībā (Sen. apv. sapulces spr. 1926. g. Nr. 4).

³⁾ Saskaņā ar 474. (386.) p. tiesa var uzdot nopratināt liecinieku — ierēdni tiesnesim, kad liecinieks dienesta pienākumu iemeslu dēļ nevar ierasties tiesā.

IV. Pēc mūsu procesa likuma lieciniekus var iedalīt sekošās 4 katēgorijās:

1) Pie pirmās katēgorijas pieskaitāmas personas, kas nav spējīgas būt par lieciniekiem. Tās noraida no liecības došanas pati tiesa [C. pr. n. 463. (371.) p.]. Pie tām pieder:

- a) par vājpātīgiem atzītie un personas, kuŗas uzlūko par garā vājām un kas tādēļ atrodas ārstu uzraudzībā [C. pr. n. 1540. (1920.) p.], kā arī personas, kas atrodas uz tik zemas attīstības pakāpes, ka nespēj dot paskaidrojumu mutiski, ne rakstiski (idioti, kretīni u. t. t.); pie šīs grupas pieskaitāmi bērni, kas jaunāki par 7 gadiem, jo tiem trūkst brīvas gribas (Civillik. 2914. p.);
- b) aklie, attiecībā uz faktiem, kas uztverami ar redzi un kurliē, attiecībā uz faktiem, kas uztverami ar dzirdi; pie šīs grupas var pieskaitīt arī personas, kas neprot to valodu, kādā saruna viņām klātesot notikusi, ja tām jāliecina par sarunas saturu;
- c) aiz ētiskiem motīviem bērniem vispār nelauj liecināt pret vecākiem;
- d) garīdznieki — attiecībā uz to, kas viņiem uzticēts grēkus sūdzot, kā arī citas personas, kas pēc sava amata vai profesijas nedrīkst izpaust viņām uzticētos slepenos apstākus — attiecībā uz šiem apstākļiem: zvērināti un privātdokāti — attiecībā uz apstākļiem, ko advokātam uzticējis klients [T. iek. lik. 327. (403.) p.]; notāri — viņiem uzticētās lietās (Not. nol. 23. p.); dienesta personas, kuŗām pēc viņu amata nav tiesības izpaust viņām uzticētos slepenos apstākļus (Sodu lik. 653.—655. p.); ārsti — attiecībā uz slepeniem apstākļiem, ko tiem uzticējuši slimnieki.

2) Pie otrās katēgorijas pieskaitāmas personas, kam likums piešķir tiesību atteikties no liecības došanas [C. pr. n. 462. (370.) p.]¹⁾

Pie tām pieder:

- a) prāvnieku laulātie draugi un radnieki taisnā līnijā bez pakāpju ierobežojumiem, bet sānu līnijā pirmo triju pa-

¹⁾ Mūsu C. pr. n. nav norādīts, kad un kādā veidā var atteikties no pienākuma nodot liecību. Šai ziņā jānorāda, ka Vācijas (ZPO. 386.—390. p.) un Austrijas (ZPO. 321.—326. p.) civ. pr. nolikumos ir noteikts laiks un kārtība, kādā liecinieki var iesniegt paziņojumu par liecības došanas atteikšanos. Ja tiesa atzīst atteikšanos no liecības došanas par nepamatotu, — viņa uzliek lieciniekam soda naudu un tiesu izdevumus, kuŗi radušies sakarā ar atteikšanās caurlūkošanu, un aicina to no jauna pratināšanai, pie kam par nepamatotu atteikšanos no liecības vai zvēresta liecinieku soda ar arestu.

- kāpju radnieki un pirmo divi pakāpju švainieši, kaut arī ļaunība būtu izbeigusies;
- b) prāvnieku aizbildņi un aizgādņi kā arī tie, kas stāv viņu aizbildnībā un aizgādībā;
 - c) prāvnieku adoptētāji un adoptētie;
 - d) prāvnieku pilnvarnieki;
 - e) tie, kas prāvojas ar vienu no pusēm, un tie, kam nāk labums no lietas izspriešanas vienai vai otrai pusei par labu.

Tiesai jānorāda šiem lieciniekiem uz viņu tiesību atteikties no liecības došanas; tomēr ģimenes lietās, kur par lieciniekiem parasti tieši ir tuvinieki, — šīs kategorijas pirmo 3 grupu personas nevar atteikties no liecības došanas [C. pr. n. 462. (370.); 1462. (1345⁸) p.];

f) Saeimas loceklis var atteikties no liecības došanas par personām, kas viņam, kā tautas pārstāvim, uzticējušas zināmus faktus, kā arī par personām, kam viņš uzticējies kaut kādus faktus vai ziņas, un arī par pašiem faktiem un ziņām [Satversmes 31. p., C. pr. n. 462. (370.) p. piez.¹⁾]

3) Pie trešās kategorijas pieskaitāmi nepilngadīgie 7—14 gadu veci, kas noprotināmi bez zvēresta [C. pr. n. 464 (372.) p.].

4) Pie ceturtais kategorijas pieskaitāmi visi pārējie liecinieki. To liecinieku grupu, kurus pušes agrāk varēja noraidīt (Sal. C. pr. n. 1914. g. izd. 373. p.), 1930. gada noveles pavisam atmetušas, ņemot šīnī ziņā par piemēru Vācijas un Austrijas civilprocesa likumus, kas liecinieku noraidīšanu nepazīst; lielākai daļai liecinieku no šīs grupas piešķirtas tiesības atteikties no liecības došanas (sk. otro liecinieku kategoriju).

Atceldams liecinieku noraidīšanas institūtu, kuŗa pamatos bij likta doma, ka par dažu liecinieku bezpartējiskumu un objektivitāti ir iemesls šaubīties, — Latvijas likumdevējs ar to pašu ir uzlicis tiesnesim par pienākumu izturēties ar lielāko apdomību pret lieciniekiem, kuŗu bezpartējiskumu un objektivitāti var apšaubīt. Tādēļ arī ar C. pr. n. 499., 411. panta noteikumu (in fine) tiesnesim būs biežāk jāreķinājas.

V. Liecinieku pienākums ir: a) ierasties noprotināšanas vietā, ja viņi nav atsvabināti no ierašanās ar C. pr. n. 470. (382.) p. noteikumiem par 30 kilometru atstātumu;²⁾ b)

¹⁾ Prof. K. Dišlers, Deputātu tiesība atteikties no liecības došanas, Tiesl. M. Vēstn. 1923. g. Nr. 8.

²⁾ Ja liecinieku aicina tas miertiesnesis, kuŗa iecirknī liecinieks dzīvo, tad tas apstāklis, ka liecinieka dzīves vieta atrodas tālāk par 30 ki-

dot zvērestu; lieciniekus nozvērina pirms nopratināšanas¹⁾ priekšsēdētājs vai viņa vietnieks; no zvēresta atsvabināti tikai nepilngadīgie no 7 līdz 14 gadu veci [464. (372.) p.]²⁾ un personas, ko abas puses atbrīvo no zvēresta³⁾ [484. (395.) p.]; c) dot patiesu liecību.⁴⁾ Liecinieku pienākumi ir publiski — tiesiska klaūša, kam padotas visas personas, kas dzīvo valsts robežās.⁵⁾

Tomēr par šās klaūšas neizpildīšanu sankcija paredzēta vienīgi par liecinieka neierašanos tiesā.⁶⁾ Neierašanos soda divreiz ar naudas sodu, pie kam tiesa var taisīt lēmumu par liecinieka atvešanu uz tiesu spaidu kārtā [C. pr. n. 471. (383.) p.].

lometriem no mirtiešneša atrašanās vietas, neatsvabina liecinieku no ierašanās pie mirtiešneša [sk. C. pr. n. 127. (94.) p.].

¹⁾ Pēc vācu procesa, liecinieku nozvērina pēc liecības došanas (ZPO. 392. p.).

²⁾ Tā kā zvērestam pēc Latvijas likuma (Lik. kr. 1923. g. 97) ir tīri laicīgs, bet ne reliģisks raksturs, tad no zvēresta neatsvabina ne garīdzniekus, nedz arī sektantus, kas nezvēr.

³⁾ Saskaņā ar C. pr. n. 128. (95.) un 484. (395.) p. Izpratni liecinieku atsvabinašana no zvēresta pielīdzināma viņu nozvērīnāšanai (Sen. spr. 25. XI. 1926. g. Fogēla I. Nr. 463).

⁴⁾ Mūsu C. pr. n. nekas nav teikts par liecinieku tiesību neatbildēt uz zināmiem jautājumiem, kas varētu kaitēt viņam vai viņa tuvākiem radniekiem. Vācu ZPO. 384. p. skan: Das Zeugnis kann verweigert werden: 1) über Fragen, deren Beantwortung dem Zeugen oder einer verwandten naherstehender Person (§ 383, Nr. 1—3) einen unmittelbaren vermögensrechtlichen Schaden verursachen würde; 2) über Fragen deren Beantwortung dem Zeugen oder den Angehörigen desselben (§ 383, Nr. 1—3) zur Unehre gereichen oder die Gefahr strafgerichtlicher Verfolgung zu ziehen würde; 3) über Fragen, welche der Zeuge nicht würde beantworten können, ohne ein Kunst — oder Gewerbegeheimniss zu offenbaren. (Salīdz. arī Austr. ZPO. 321. p.)

Saskaņā ar mūsu Krimin. proc. l. 737. (722.) p., lieciniekam nav jāatbild uz jautājumiem, kuri pierādītu viņa paša vainu kādā noziedzīgā nodarījumā.

⁵⁾ Jautājumu par to, vai C. pr. n. 332. (225.) p. norādītās personas var uzaicināt par lieciniekiem pareizāki izšķirt noraidoši, kas, protams, neizslēdz viņu labprātīgu ierašanos tiesā liecības došanai. (Sal. arī K. Hellwig, System des deutsch. Zivilprocessrechts, 1912. g., I. 75 lap. p.)

⁶⁾ Citādi pēc Vācijas procesa likumiem, kur par atteikšanos no zvēresta vai liecības došanas, bez ievērojamiem iemesliem, soda ar naudas sodu vai arestu (ZPO. 390. p.).

Saskaņā ar Kriev. sen. paskaidrojumu (sk. apv. sapulces 1905. g. spr. Nr. 72), gadījumā, ja liecinieks atsakās dot zvērestu, tiesa, neierosinājot jautājumu par tāda liecinieka atbildību, nopratina viņu bez zvēresta, atgādinot viņam, ka viņš nes atbildību par nepareizu ziņu sniegšanu (salīdz. Ж. М. Ю. 1906. g. Nr. 8, 249. lap. p.). Saskaņā ar Sodu lik. 172. p., kas ieradies pie tiesas kā liecinieks un bez ievērojamiem iemesliem atteicies izpildīt savu pienākumu — sodāms ar arestu, vai ar naudas sodu ne augstāku par 100 latiem.

VI. Par nopratināšanas vietu, pēc vispārējiem noteikumiem, skaitās tā tiesa, kas ispriež lietu pēc būtības [C. pr. n. 473. (385.) p.], bet atsevišķos gadījumos arī cita tiesa [C. pr. n. 595. (505.) p.] vai vietējā miertiesneša kamera, kuram tiesa var uzdot nopratināt lieciniekus, ja viņi dzīvo tālāk par 30 kilometriem no tiesas atrašanās vietas [C. pr. n. 470. (382.) p.]. Dažreiz lieciniekus var nopratināt tanī vietā, kur notiek apskate [C. pr. n. 474. (386.) p. 2. pkt.], vai daudzu liecinieku atrašanās vietā [C. pr. n. 474. (386.) p. 3. pkt.], kā arī liecinieka dzīves vietā, kad viņš slimības dēļ nevar ierasties tiesā, vai viņa dienesta vietā, kad dienesta pienākumi saista liecinieku pie šīs vietas [C. pr. n. 474. (386.) p. 1. pkt.].

Lieciniekiem ir tiesība saņemt ceļa izdevumu atlīdzinājumu patieso izdevumu apmērā un tāpat atlīdzību par atrašanu no darba. Tuvākus noteikumus par atlīdzību instrukcijas veidā izdod tieslietu ministris [C. pr. n. 137. (104.), 988. (860.) p.]. Atlīdzība lieciniekam jāpieprasa no tiesas, pirms nav pabeigta sēde, un to piespiež tas tiesnesis, kas izdarījis nopratināšanu, un piedzen no tās personas, kas lūgusi liecinieku nopratināt. Sūdzības par atlīdzības piespriešanu nepietiekošā apmērā nav pielaižamas [C. pr. n. 495. (407.), 496. (408.) un 988. (860.) p.].

VII. Nopratināšanas kārtība. Lieciniekus pēc nozvērināšanas ieved atsevišķā telpā, no kurienes tos izsauc uz nopratināšanu pēc kārtas un katru atsevišķi.¹⁾ Izaģadējā nopratināšanas kārtība atšķiras no tās, kāda pastāvēja pirms tiesu reformas ieviešanas, ar to, ka puses ir klāt pie liecinieku nopratināšanas, kaut gan pusu neierašanās nav par kavēkli nopratināšanai; ja abu pusu liecinieki ierodas reizē, tad pa priekšu nopratina prasītāja un pēc tam atbildētāja lieciniekus. Vispirms noskaidro liecinieka personību un viņa attiecības pret pusēm, lai pārliecinātos, vai liecinieks nav ieinteresēts lietas izspriešanā [C. pr. n. 480.—484. (391.—394.) p.]. Pats par sevi saprotams, ka puse, uz kuras aizrādījumu liecinieks uzaicināts, var atteikties no šā liecinieka nopratināšanas, bet atteikšanās neatņem otrai pusei tiesību pastāvēt uz atnākušā liecinieka nopratināšanu. Kaut gan šis noteikums, kas spēkā Vācijas (ZPO. 399. p.) un Austrijas (345. p.) procesa likumos, mūsu procesa likumā nav tieši izteikts, bet kā to jau atzinuši arī Tiesu nolikumu revidēšanai bij. Krievijā ieceltā Muravjeva

¹⁾ C. pr. n. 130. (98.) un 480. (391.) p., pēc kuriem liecinieki, kuri liecību vēl nav nodevuši, nedrīkst būt klāt pie citu liecinieku nopratināšanas, nesatur nekādu sankciju un tā neievērošana nevar novest pie liecinieka atstāšanās no liecības došanas (Sen. spr. 1869. g. Nr. 669; 1870. g. Nr. 1035; 1930. g. 21. V. Rodes I. Nr. 772).

komisija (195. lap. p. paskaidr. pie projekta 245. p.), tad otras puses iespēju izlietot atnākušos lieciniekus, neskatoties uz tās puses atteikšanos no nopratināšanas, uz kuŗas lūgumu liecinieki uzaicināti, nevar apšaubīt, un praksē bieži to tiesību izlieto.¹⁾

Patī nopratināšana sākas ar to, ka lieciniekam vispirms liek priekšā pa šam pastāstīt, kas viņam zināms par tiem apstākļiem, uz kuŗiem puses atsaukušās [C. pr. n. 485. (397.) p.]. Šai patstāvīgai, lieciniekam zināmo lietas apstākļu attēlošanai, bez uzvedinošo jautājumu uzstādīšanas, piekrit sevišķa nozīme, jo dod tiesai iespēju konstatēt to, ko liecinieks īsti labi atceras, bez sevišķas uzvedināšanas vai puses priekšā sacīšanas. Pēc tam puses un arī tiesneši uzstāda lieciniekam papildu jautājumus, kuŗu mērķis ir sīki noskaidrot to jautājumu, kuŗa dēļ liecinieks uzaicināts. 1930. g. noveles prasa no tiesas aktīvāku piedalīšanos nopratināšanā [C. pr. n. 488. (400.), 489. (401.) p.]. Pretrunu noskaidrošanai atsevišķu liecinieku liecībās tiesa vai nu nopratina lieciniekus krustim, vai uzstāda jaunus papildu jautājumus jau nopratinātam lieciniekam, kādēļ nopratinātie liecinieki paliek tiesā līdz visu liecinieku nopratināšanai [C. pr. n. 490.—491. (402.—403.) p.]. Liecinieka mutes vārdiem doto liecību [C. pr. n. 486. (398.) p.] ieraksta protokolā pēc iespējas viņa paša vārdiem; protokolu nolasa lieciniekam priekšā, un to paraksta liecinieks, puses un tiesneši, kas izdarījuši nopratināšanu; ja liecinieks neprot rakstīt, tad to atzīmē protokolā un liecinieka vietā parakstās tiesnesis; ja liecinieks neprot latviešu valodu, tad uzaicina tulku, kas pēc Senāta paskaidrojuma jānozvērina, ja viņš nav zvērināts tulks (Sen. spr. 1868. g. № 600).

VIII. Liecinieku liecību pierādīšanas spēka un nozīmes noteikšanu tiesa izdara, pretēji agrākai formālai pierādījumu teorijai, vadoties no brīvās pierādījumu novērtēšanas principiem, atkarībā no liecinieka ticamības, viņa liecības skaidrības, pilnības un varbūtības pakāpes, pie kam likums prasa, lai tiesas spriedumā būtu minēti motīvi, kādēļ no pretrunīgām liecinieku liecībām viena liecinieka izteikumiem piešķirta priekšroka pret citu liecinieku liecībām²⁾ [C. pr. n. 499. (411.) p.].

¹⁾ Pieturoties pie citāda uzskata, būtu jānorāda otras puses tiesība lūgt izsaukt no jauna to pašu liecinieku uz šīs otras puses lūguma pamata [sal. arī C. pr. n. 566. (478.) p. noteikumu un jaunā krievu Civilprocesa likuma projektu 245. p.].

²⁾ Ja tiesa noteikti aizrāda, ka viņa lieciniekam neticot tamdēļ, ka liecinieka liecībās ieraugot pretrunu, tad tiesai arī jānoskaidro, kādēļ un

Kā izriet no likumdošanas motīviem (Kriev. valsts kancelejas izdev. pie Civ. proc. lik. 411. p. 227. lap. p.), liecinieku liecību novērtēšanu nevar izdarīt pēc noteiktiem priekšrakstiem. Neatkarīgi no liecinieka izteiksmes veida, kuram dažreiz ir ievērojams iespaids uz liecības nozīmi, vairāku liecību savstarpēju salīdzinājumu un liecību lielāku vai mazāku līdzību var novērtēt tikai piedzīvojuši tiesneši pēc savas iekšējās pārliecības, kurū siki formāli noteikumi ne tikai veltīgi apgrūtinātu, bet novestu pat pie kļūdīšanas, jo vārdu un izteicienu, bieži neskaidru un vēl biežāk nenoteiktu, — jēgumu iespējams novērtēt vienīgi pēc asa prāta norādījumiem. Tiesu prakse rāda, ka liecinieka atmiņa var viņu maldināt, ka liecība var būt pamatota uz nepareizām baumām vai aizspriedumiem un, beidzot, ka liecību svarīguma novērtējums vairāk atkarājas no liecību rakstura, nekā no to skaita un pat saskaņas starp lieciniekiem, kurī kļūdījušies gadījuma apstākļa dēļ un sakarā ar neskaidrībām jēdzienos par liecību priekšmetiem.

Tamdēļ, lai novērstu jebkuŗu patvaļu no tiesnešu puses pie liecinieku liecību novērtēšanas, atzīts par nepieciešamu uzlikt tiesai par pienākumu pievest spriedumā tos pamatus, kuŗu dēļ liecinieku liecības pieņemtas par pierādījumiem, un kādēļ viena liecinieka liecībai dota priekšroka pret otra liecinieka liecību. Kā pareizi norāda prof. Mališevs (I. 282. lp.), pie liecinieku liecības novērtēšanas svarīgi izšķirt trīs jautājumus: 1) vai liecinieks g r i b pasacīt taisnību, t. i., vai viņam nav intereses paslēpt vai sagrozīt taisnību, vai tas nav pazīstams kā melis pēc agrākām liecībām un kā viņš izturas pie liecības došanas; 2) vai liecinieks v a r pasacīt taisnību, t. i. vai tas atradies tādā stāvoklī, lai pazītu un paturētu prātā to apstākli, par kuŗu viņš liecina, vai varējis novērot zināmu notikumu vai apstākli, un cik ilgi tas varējis būt u. t. t.; 3) vai viņa liecība ir ticama, vai nav pretrunu starp liecības dažādām daļām un vai apstākļis, vai notikums, par kuŗu liecinieks runā, vispār bijis

no kādiem liecinieku izteicieniem viņa nākusi pie šāda slēdziena par liecinieka pielaiesto pretrunu (Sen. spr. 31. III. 1927. Nr. 130 Vitauta I.).

No vienas puses, no tiesas atkarājas ņemt vērā kopā ar citiem pierādījumiem arī pie izmeklēšanas tiesneša dotās liecības, ja pretējā puse nav apstrīdējusi liecinieku liecību protokola pievienošanu šai lietai un nav lūgusi tiesu šos lieciniekus nopratināt tiesā; no otras puses, pilnīgi pielaižams, ka tiesa var ticēt liecinieka liecības vienai daļai, bet otrai ne, un šo pēdējo atmetst (Sen. spr. 1926. g. Nr. 290); liecinieku pie izmeklēšanas tiesneša dotās liecības nevar būt par pamatu tiesai noraidīt parta lūgumu tos pašus lieciniekus pārpratināt tiesā (Sen. spr. 1923. g. Nr. 239, Freimaņa I.; 30. I. 1930. g. Nr. 247, Lasmaņa I.).

Likums nenoliedz tiesai dot priekšroku otrā instancē dotām liecībām pret liecībām, kuŗas tie paši liecinieki devuši pirmā instancē (Senāta spr. 28. X. 1926. g. Škerbela I. Nr. 269).

iespējams.¹⁾ Tiesas izdarītais liecinieku liecības nozīmes un spēka novērtējums nav padots kasācijas pārbaudīšanai (Kr. Sen. spr. 1913. g. № 32; 1909. g. № 98; 1908. g. № 22, 1900. g. № 1 un 2.), bet liecinieku liecības sagrozījums ir par pamatu tiesas sprieduma atcelšanai, ja spriedumā no liecinieku liecībām taisītais secinājums nesaskan ar šo liecību patieso saturu, kā tas ierakstīts sēdes protokolā (Kr. Sen. 1870. g. spr. № 1656).

Tā kā tagad, pēc 1930. g. noveles, liecinieku noraidīšana vairs nav pielaižama un liecības došanu tagad prasa arī no tiem, ko agrāk uzskatīja par testes inhabiles et suspecti (Sk. C. pr. n. atcelto 373. p.), — tad jāpastrīpo, ka tiesnesim vajadzīga divkāršota apdomība, un tam ir sevišķs pienākums stingri kritiski izturēties pret liecinieku liecībām, it sevišķi tad, ja tās savā starpā pretrunīgas. Apdomīgam tiesnesim te stāv priekšā sevišķi grūts uzdevums.

Atmetot liecinieku noraidīšanu, likumdevējs rēķinājās tieši ar to, ka tiesa patīs kritiski izturēties pret tās grupas liecinieku liecībām, kurus līdz 1930. g. novelei varēja noraidīt, kā šaubīgus. Bet šai brīvai liecinieku liecību novērtēšanai tomēr ir savas robežas:

1) Pats procesa likums [C. pr. n. 497. (409.) p.] nepielaiž liecinieku liecības tādu faktu apstiprināšanai, priekš kuriem materiālais likums prasa rakstiskus pierādījumus,²⁾ un pielaiž izņēmumu no formālā noteikuma tikai tanīs gadījumos, kad rakstisks akts, kaut arī bijis sastādīts, bet vēlāk bez prāvnieka vainas gājis bojā,³⁾ nozaudēts, nolaupīts, ja šā nozaudētā akta saturu var apliecināt, ne tikai ar lieciniekiem, bet arī ar citiem pierādījumiem. Šeit tā tad tiesai, izšķirot jautājumu par liecinieku pielaišanu, vispirms jāizšķir jautājums par to, vai materiālais likums prasa vai neprasa viena vai otra notikuma apstiprināšanai rakstiska

¹⁾ Sal. arī Doc. P. Lejiņš, Liecinieku liecības no psiholoģiskā viedokļa (Tiesl. Min. Vēstn. 1923. g. Nr. 6 un 8); Kraft-Ebing "Судебная психология" 1895. g., 605. un turpm. lap. p.

²⁾ C. pr. n. 497. (409.) p., kā izņēmuma likums, iztulkojams visšaurākā nozīmē sevišķi ārpus Kr. civillik. piemērošanas teritorijas. Saskaņā ar piez. pie 498. (1819.) p. un privātlikuma noteikumiem par līguma noslēgšanas atcelšanas un izpildīšanas formu un veidiem, līguma nosacījumu nesaskaņa ar kontrahenta īsto gribu vai īstiem lietās apstākļiem pilnīgi pierādāma ar lieciniekiem (sk. Hasmaņa un Nolkēna 2. izd. 75. lap. p. un Sen. spr. 29. X. 1925. g. Kaņana I. Nr. 92 un 26. XI. 1925. g. Balcera I. Nr. 133 pēc kr. pie T. M. V.).

³⁾ Tiesai ir pilnīgi pareizs iemesls baznīcas metriku grāmatu evakuēšanu uz Krieviju — juridiski — rakstiski — pielīdzināt viņu iznīcināšanai, kamēr nav pierādīts, ka metriku grāmatas tikušas reevakuētas uz Latviju (Sen. spr. 31. III. 1927. g. Nr. 159 Bister I.).

akta sastādīšanu, un tikai pēdējā gadījumā ir pielaižamas liecinieku liecības (Sen. spr. 1904. g. Nr. 91; 1893. g. Nr. 57). Tā tad materiālās tiesības jau iepriekš izšķir jautājumu par to, kādā apmērā liecinieku liecības var, vai nevar būt par pierādīšanas līdzekli. Tanīs valstīs, kur materiālās tiesības piešķir zināmam aktam likumīgu spēku tikai pēc tam, kad tas ietērpts rakstītā formā, kā piem. franču, un zem to iespaida sastādītā krievu X. sēj. 1. d., — tur arī liecinieku liecību pielaišanas apjoms ir stipri ierobežots, un process norit ātrāk kā tanīs valstīs [kā piem. Vācijas valstīs, Latvijā un Igaunijā (Sk. Civillik. 2993., 2994., 3027., 3031.—3034. p.)], kur materiālais kodeks piešķir plašu brīvību attiecībā uz darījuma ārējo formu. Šinī ziņā jāaizrāda, ka Latgalē spēkā esošais materiālais kodeks (X. sēj. 1. d.) daudz stingrāks un formālāks attiecībā uz aktu rakstisko formu kā Rietumlatvijā spēkā esošais Civillikumu kopoījums, kas, izņemot nedaudzus aktus, kas sastādāmi notāriālā kārtībā (Sk. Not. nol. 280. p.), pielaiž darījumu noslēgšanu kā rakstiskā, tā mutiskā formā [sal. Civillik. 2952., 2993., 2994., 3532., 3572., 3605., 3850. p., uz kuriem atsaucas C. pr. n. piezīme pie 498. (1819.) p., un kuŗi pielaiž liecinieku liecības rakstisku dokumentu satura apgāšanai].

Rēķinoties ar Latgales civillikumu ārkārtīgo formālismu un, kā liekas, nākot pretīm dzīves prasībām, krievu Senāts (Spr. 1881. g. Nr. 180 un 1911. g. Nr. 8) ir paskaidrojis, ka u z a b u p u s u v i e n o š a n o s var prasīt liecinieku nopratināšanu tādu apstākļu apstiprināšanai, kas apliecināmi ar dokumentiem. Tomēr vienas puses vienkārša k l u s ē š a n a vai iebildumu necelšana pret pretējās puses lūgto liecinieku nopratināšanu nav iztulkojama kā viņas piekrišana (sal. arī Latv.

¹⁾ Latgalē rakstiskā formā jānoslēdz: 1) aizdevuma līgums (X. sēj. 1. d. 2031., 2036. p.); 2) glabājuma līgums, izņemot gadījumus, kad glabājuma aktu nevar sastādīt ugunsgrēka, plūdu, kuŗa bojā ejas un tamlīdzīgu iemeslu dēļ; tāpat karavīriem nododot savas mantas glabāšanā saimniekiem gadījumā, kad karavīriem pēkšņi jādodas karā, un tirdzniecības glabājuma līgumus (X. sēj. 1. d. 2104., 2111., 2112. p.); 3) pilnvarojuma līgums (2308. un 2310¹. p.); 4) nekustamas mantas pirkšanas-pārdošanas līgums (X. sēj. 1. d. 1410., 1420. p. un Not. nol. 66. p.); 5) darbuzņēmuma un piegādes līgums (1742. p.); 6) aizpārdošanas raksts (1680., 1683.); 7) nekustamas mantas nomas līgums, izņemot nekustamas mantas iznomāšanu lauku iedzīvotājiem un pilsētu nekustamu īpašumu iznomāšanu par summu zem Ls 300,—, vai uz laiku, īsāku par 3 gadiem (1700. un 1703. p.); 8) kustamas mantas iekilāšanas līgums (1667. un 1672. p.); 9) nekustamas mantas iekilāšana (1642. p.); 10) galvojums (1562. p.); 11) sabiedrības līgums (Sen. spr. 1871. g. Nr. 162; 1872. g. Nr. 617); 12) nekustamas mantas dāvinājums (987. p.); turpretīm mutiskā formā var noslēgt: kustamas mantas dāvinājuma līgumu (993. p.); kustamas mantas nomas līgumu (1700. p.); kustamas mantas maiņas līgumu (1380. p.); patapinājuma līgumu (Sen. spr. 1870. g. Nr. 1354; 1874. g. Nr. 104; 1875. g. Nr. 97).

Sen. spr. 29./I. 1931. g. Bikova I. Nr. 418.). No otras puses jāpiezīmē, ka bieži tiesa, uzstādot pusēm attiecīgus jautājumus, var padarīt pašu liecinieku nopratināšanu par lieku un tā paštrināt un vienkāršot procesa gaitu.

2) Ar liecinieku liecībām nevar apgāzt publisku dokumentu saturu¹⁾, ja tikai pret tiem necel strīdu par viltojumu [C. pr. n. 498. (410.) p.], un ar šo noteikumu tiesa arī ir ierobežota liecinieku liecību brīvā novērtēšanā.²⁾ Rietumlatvijā, kā augšā jau norādīts, piezīme pie C. pr. n. 498. p. (1819.) pielaiž ievērojamus izņēmumus (sal. Cīvillik. 2952., 2993., 2994., 3532., 3542., 3605., 3850. p.).

§ 92. Ziņu ievākšana no apkārtniekiem.

I. Ziņu ievākšana no apkārtniekiem [C. pr. n. 500.—525. (412.—437.) p.] ir kāda veca pierādīšanas līdzekļa — visu apkārtnieku iztaujāšanas (повальный обыскъ) atspoguļojums, ko lietoja krievu vecā procesā pirms tiesu reformas izvešanas. Ar visu apkaimiešu iztaujāšanu saprata visu vietējo iedzīvotāju izprašāšanu caur valsts ierēdņi par apvainotā uzvešanos. Apvainotam nebija tiesības būt klāt pie iztaujāšanas, bet viņam

¹⁾ Kā liekas, likumdevējs zem 498. (410.) p. norādītiem dokumentiem sapratis aktus, kuŗi sastādīti (Not. nol. 79. p.) vai ipliecināti pie notāriem (Not. nol. 128. p.), vai valsts iestādēs. Pie tāda uzskata turējies arī Kr. sen. kas. dep. (spr. 1912. g. Nr. 47; 1909. g. Nr. 33; 1905. g. Nr. 18; 1888. g. Nr. 97; 1885. g. Nr. 122). Sal. arī Объяснит. записка къ проекту новой редакции Уст. Гражд. Суд. т. I. стр. 201; Isačenko, Komentāri II., 353. lap. p. un Vaskovskis, Учебн. Гр. Процесса, 1917. g., 410. lap. p.; Pie cita uzskata pieturas Mališevs (I, 319. lap. p.), Guļajevs (Акты и свидѣтельскія показания въ гражданской судебной практикѣ, Ж. М. Ю. 1902. g. Nr. 9) un A. Nolkens (Уставъ Гражд. Суд. 1916. g., 412., 413. lap. p.), kuŗi atrod, ka zem 410. p. norādītiem aktiem jāsaprot arī mājas kārtībā sastādītie akti, ja viņi ietver tādu juridisku darījumu, kuŗš pēc likuma pagēr rakstisku formu.

²⁾ Ja no obligācijas redzams, ka parādnieks apņēmis maksāt kreditoram par aizņēyto kapitālu 12% gadā, tad šādu partu līguma saturu, fiksētu notāriāli apliecinātā līgumā — obligācijā, nevar apgāzt, nepārkāpjot C. pr. n. 410. p., ar liecinieku liecībām (Sen. spr. 28. II. 1929. g. Burga I. Nr. 41).

Senāts atradis, ka Tiesu palāta pareizi atraidījusi atbildētāja lūgumu nopratināt notāru par pierādījumu tam, ka pilnvara tikusi atņemta 30. I. 1923. g., uz tā pamata, ka notāra apliecinājums par to, ka atbildētājs 8. III. 1923. g. uzrādījis oriģinālpilnvaru, nav pēc C. pr. n. 410. p. apgāzams ar liecinieku liecībām (Sen. spr. 31. III. 1927. g. Otvara I. Nr. 36).

Pagasta valdes grāmatās (Latgalē) ierakstīts nomas līgums neskaitās par publisku aktu C. pr. n. 410. p. nozīmē (Sen. spr. 1874. g. Nr. 624; 1876. g. Nr. 53; 26. XI. 1925. g. Nr. 348 Balcera I.).

biļ tiesība pārsūdzēt „mazo iztaujāšanu“ (малый обыск), ja tā viņam nebij labvēlīga, un tad nolika „lielo iztaujāšanu“ (большой обыск).

Pēterā Lielā vienlaicnieks Posoškovs, raksturojot iztaujāšanu, piezīmē, ka „nolādētā apkārtnieku iztaujāšanā pats velns sēž iekšā, bet no Dieva taisnības tur nav ne jausmas“.

Arvalstu likumdošanas šādu pierādījumu veidu nepazīst. No apkārtnieku iztaujāšanas izveidojusies ziņu ievākšana no apkārtniekiem, kas mūsu tagadējā civilprocesā pastāv iekš tā, ka ar lozi izvēlētus ilggadīgus vietējos iedzīvotājus nopratina par apstākļiem, kas, domājams, viņiem labi pazīstami.

II. Ziņu ievākšana no apkārtniekiem atšķiras no liecinieku nopratināšanas ar to, ka:

1) apkārtniekus puses nenosauc vārdā, kā lieciniekus [C. pr. n. 504. (416.) p.];

2) apkārtniekus nekad nepratina tiesā, bet aizvien uz vietas [C. pr. n. 502. (414.) p.];

3) apkārtniekus nopratina tikai noteiktu jautājumu noskaidrošanai un proti: a) strīdos robežu dēļ, strīdos par neku-stamas mantas valdīšanas ilgumu, kā arī par valdīšanas raksturu un īpašībām; b) zināmā apvidū vispār pazīstamu parašu tiesību esamības apliecināšanai;²⁾

¹⁾ Sibīrijā un dažās Krievijas nomaļu guberņās (Archangelskas, Astrachanas, Oļonecas, Orenburgas, Ufas un Vologdas guberņās), kur līdz pat Krievijas revolūcijai bij spēkā agrākās tiesu iekārtas „Likumi par civiltiesāšanas kārtību“ (XVI. sēj. 2. d. 1892. g. izd. 229.—239. p.), bet nevis Aleksandra II „Civilprocesa likumi“ (XVI. sēj. 1. d.), vēl uzglabājusies apkaimiešu iztaujāšana, ko nosauca par mazo, kad nopratināja tuvākos apkaimiešus, un par lielo, kad nopratināja arī tālākos. Tā tad apkaimiešu iztaujāšana uzskatāma par sabiedrības (община) liecību. No tādas pat sabiedrības liecības Anglijā attīstījās zvērināto piesēdētāju institūts (sk. Мильшевъ, I., 321. lap. p.).

²⁾ Kaut gan apkaimieši, nopratinot viņus par tiesiskas parašas esamību — apliecina juridiskas normas esamību, bet ņemot vērā, ka šī norma izteicās zināmos faktos, par kuriem patiesībā arī nopratina apkaimiešus, tad šāda apkaimiešu nopratināšana nerunā pretim viņu, kā liecinieku, uzdevuma būtībai (sk. arī Tiesu likumu caurlūkošanas komisijas paskaidrojumus, 204. lap. p.).

Tiesa var savu slēdzienu par ierašu esamību dibināt arī uz agrākiem spriedumiem līdzīgās lietās (C. pr. n. 1805. p. piel. 19. p., Civillik. ievad. XXVI), bet tikai tad, ja apgabaltiesa pie tam varētu pamatoties uz pastāvīgu (konstantu) tiesu praksi, bet ne uz kādu vienreizēju spriedumu, kas pie tam runā pretim citam spriedumam (Sen. spr. 17. XII. 1924. g. Vingra I. Nr. 125, pēc spr. kr. pie T. M. V.).

Saskaņā ar C. pr. n. 1805. p. pielik. 19. pantu, biržas komitejas tikai apliecina zināmu tirzniecības ieraduma pastāvēšanu, kamēr jautājuma izšķiršana par to, vai un cik tālu šīs tiesības piemērojamas kon-

4) ziņu ievākšanu no apkārtniekiem pielaiž strīdus kārtībā vedamās lietās tikai uz vienas vai abu pusu lūguma [C. pr. n. 500. (412.) p.]³⁾ pamata;

5) atsevišķus apkārtniekus par neierašanos uz nopratināšanu nesoda ar naudas sodu; atlīdzību par ierašanos viņi arī nesāņem.

III. Ziņu ievākšanas gaita sadalās 5 posmos.

1) Iepriekšēja saraksta sastādīšana, kad tiesas loceklis, kam uzdota ziņu ievākšana no apkārtniekiem, vispirms pieprasa no vietējās policijas vai pašvaldības iestādes vietējo ilggadīgo iedzīvotāju — mājsaimnieku sarakstu [C. pr. n. 504. (416.) p.]. Šini saraksta aizliegts ierakstīt puses, viņu laulātos draugus, radniekus taisnā līnijā bez pakāpju skaita ierobežojuma, bet sānu līnijas pirmo 3 pakāpju radniekus un pirmo 2 pakāpju svainiešus, kā arī personas, kas kalpo pie pusēm [C. pr. n. 505. (417.) p.].

Pēc tam tiesas loceklis uzaicina puses izvēlēties apkārtniekus uz savstarpējas vienošanās pamata. Ši ir tā saucamā „atsaukšanās uz kopīgiem apkārtniekiem“ (общая ссылка), ko Maskavas laikmetā sauca par „kopīgo taisnību“, „общая правда“ [C. pr. n. 508.—511. (420.—423.) p.].

2) Ja puses nevar vienoties par kopīgiem apkārtniekiem, tad tiesas loceklis stājas pie saraksta apstiprināšanas: iepriekšējo sarakstu (ko sastādījusi policijas vai pašvaldības iestāde) tiesas loceklis ceļ priekšā pusēm, ja tās ieradušās; pusēm tiesība aizrādīt uz sarakstā ielaistām nepareizībām un lūgt to izlabot un papildināt, pēc kam saraksts tiek apstiprināts [C. pr. n. 513.—517. (425.—429.) p.].

3) No apstiprinātā saraksta ar lozi izvēl 12 vai 6 personas, atkarībā no saraksta lieluma [C. pr. n. 517. (429.) p.], pie kam pusēm ir tiesība no šā, ar lozi izvēlēto personu skaita noraidīt visas tās personas, kam kā lieciniekiem būtu tiesība atteikties no liecības došanas, kā arī tās personas, kas netiktu pieļautas pie liecības došanas vispār, kā absolūti nederīgi liecinieki (testes inhabiles et incapaces) [C. pr. n. 518. (430.), 462.—464. (370.—372.) p.]; bez tam katram prāvniekam vēl pieder tiesība noraidīt 2 personas [C. pr. n. 519. (431.) p.], neuzrādot noraidīšanas iemeslus.

4) Pēc noraidījuma pieteikšanas — noraidītās personas ar lozi atvieto ar citām personām no apstiprinātā saraksta tā, lai

krētā strīdus gadījumā, piekrit tiešu iestādēm (tā paša likuma 18. p.). (Sen. spr. 28. II. 1929. g. Nr. 714 Šimaņa I.)

³⁾ Apsardzības kārtībā vedamās lietās ziņu ievākšanu no apkaimiešiem ierosina pati tiesa, izlemjot lietas: par personas atzīšanu par garā vāju [1535. (1915.) p.]; par izšķērdētāju [1552. (1932.) p.] un par mirušu [1567. (1949.) p.].

galīgā sarakstā paliktu ne mazāk kā 6 personas, kuŗas tad ieraksta protokolā un pēc tam uzaicina uz nopratināšanu [C. pr. n. 520.—523. (432.—435.) p.];

5) Pirms nopratināšanas apkārtņiekus nozvērina, un nopratināšanu izdara saskaņā ar noteikumiem par liecinieku nopratināšanu [C. pr. n. 524. (436.) p.].

IV. Apkārtņieku liecības tiesa novērtē pēc sava ieskata, nosakot to spēku un ticamību, līdzīgi liecinieku liecībām [C. pr. n. 525. (437.) p.]. Likums tomēr atļauj pusēm izvēlēties apkārtņiekus uz savstarpīgas vienošanās pamata un tanī pat laikā vienoties arī par to, lai strīdu, kas viņu starpā izcēlies par nekustama īpašuma valdīšanu jeb par tiesiskas parašas esamību — izšķirtu vienīgi uz kopīgi izvēlēto apkārtņieku liecību pamata (agrākā „зобчая ссылка изъ вино-атаго“) [510. (422.) p.]. Šinī izņēmuma gadījumā tiesas brīvā liecību novērtēšana atkrīt, un tiesa ir formāli saistīta ar šīm liecībām [C. pr. n. 525. (437.) p.]¹⁾

§ 93. Atzīšana tiesā.²⁾

I. Mūsu procesa noteikumi II. grāmatas VIII. (agrāk IX.) nodaļā starp pierādījumiem min atzīšanu tiesā (Confessio, Geständnis, судебное признание, aveu), ar ko likums saprot tiesai, procesa laikā rakstiski iesniegtu vai mutiski izteiktu vienas puses pozitīvu paziņojumu, kas apstiprina kādu konkrētās lietas apstākļa patiesīgumu un noder pretējās puses tiesību apstiprināšanai, atsvabinot pēdējo no šā apstākļa pierādīšanas.

1) Atzīt kādu apstākli konkrētā lietā var tikai puse, kas ņem lietā dalību (vai arī viņas pilnvarnieks), bet ne persona, kas lietā nepiedalās;

¹⁾ Ja šo apkārtņieku liecības nesaskanētu, tad pēc prof. Holmstena (Журналъ Гражд. и Угол. права, 1880, III) un Isačenko domām (II. sēj. 386.—388. lap. p.) — tiesai jāizspriež lieta pamatojoties uz apkaimiešu balsu vairākuma (salīdz. arī Sen. spr. 23. IV. 1925. g. Astriča I. Nr. 146). Citādos uzskatos ir Annenkovs (II., 177. lap. p.) un Engelmans (317. lap. p.), pēc kuŗu domām pretrunīgās apkaimiešu liecības tiesai jānovērtē saskaņā ar vispārīgiem noteikumiem, t. i. tiesai uz vispārīgo noteikuma pamata jāpaskaidro sprieduma motīvos, kādēļ vienai liecībai dota priekšroka pret otru. Šis pēdējais uzskats izliekas pareizāks, jo, ja apkaimiešu liecības ir pretrunīgas, tad formālais noteikums, uz kuŗa pamata abas puses vienojušās, atkrīt; bez tam pretrunas var būt tik dažādas, ka vairākuma domu pat grūti atrast. Pie šī uzskata turējās arī Muravjeva Tiesu likumu caurlūkošanas komisija, 238. lap. p.

²⁾ Literatūra: Проф. Т. М. Яблочковъ, — Формальные признаки судебного признания въ гражд. процессѣ (Юридическія записки 1913 г. № 3 и 4). Матеріальные признаки судебного признания — Ж. М. Ю. 1915. г. № 3). Маливинъ, Судебное признание въ гражд. дѣлахъ. Полетаевъ — Дѣлимъ ли признание — Ж. М. Ю. № 10, 1900 г.

2) par atzīšanas priekšmetu var būt nevien. zināmi fakti vai darbība, bet arī juridiskas attiecības (īpašuma tiesību atzīšana); atzīšanas priekšmetam vienmēr jābūt tādām, kas noder pretējās puses tiesību apstiprināšanai, t. i. šķietami nāk par labu šai pusei un par kaiti atzīstošai pusei (Sen. spr. 1886. g. № 51.);

3) atzīšanai jābūt izteiktai tās lietas iztiesāšanas laikā, uz kuŗu šī atzīšana attiecas;¹⁾

4) atzīšanai jāattiecas uz caurlūkojamās lietas apstākļiem;

5) atzīšanai jābūt izteiktai expressis verbis, t. i. pozitīvi,²⁾ bet ne klusējot — tacitu consensu (Civillik. 2940. p.), un pietam rakstiski vai mutiski; pēdējā gadījumā, tai pusei, kuŗa grib šo atzīšanu izlietot, jālūdz to ierakstīt tiesas sēdes protokolā [C. pr. n. 567. (479.) p.].

No minētā atzīšanas dēfinējuma izriet, ka atzīšanu pēc būtības nevar pieskaitīt pierādījumiem, jo pierādījumi, pēc vispārējā principa, jāuzdod tai pusei, kas ir ieinteresēta kādē apstākļa apstiprināšanā, kuŗš nāk viņai par labu, bet atzīšanu dod tā puse, kas nemaz nav ieinteresēta šā apstākļa apstiprināšanā, bet gan tā nāk viņai par kaiti. Tālāk, vienas puses uzdotos pierādījumus otra puse var atspēkot, turpretim atzīšana, pēc vispārējā principa, nepielaiž atspēkošanu, tā nav atsaucama (confessio non revocatur). Mūsu C. pr. n. 569. (481.) p. pielaiž atzīšanas atsaukšanu izņēmuma veidā tikai sekošos gadījumos:

1) ja atzīšana nav attiekusies uz puses personīgo darbību (sk. arī Civillik. 2959. p.);

2) kad puse, kas kaut ko atzinusi, var pierādīt, ka viņa, atzinumu dodot, maldijusies, nezinādama to apstākli, kas nācis zināms tikai vēlāk (sal. arī Civillik. 2958. p.; Sen. spr. 1896. g. № 18.).

¹⁾ Pēc prof. Jabločkova uzskata (Формальные признаки судебн. признания въ гражданскомъ процессѣ): „Признание, сдѣланное стороною въ уголовномъ судѣ, — должно считаться судебнымъ признаніемъ и для гражданскаго суда.“ Senats šinī jautājumā gluži pareizi ir citos uzskatos — sk. Sen. spr. 1879. g. № 192 un 1875. g. № 410.

²⁾ Par atzīšanu C. pr. n. 115. (112.), 568. (480.) p. nozīmē atzīstami tikai tādi prāvnieka paskaidrojumi, ar kuŗiem viņš pilnīgi skaidri un noteikti atzīst pretējās puses tiesību, resp. apgalvojumu pareizību, kādēl minētie panti nav piemērojami gadījumos, kad atbildētājs pašu fakti vai vienu no faktiem, uz kuŗiem prasītājs pamato savas tiesības, atzīst tikai ar dažiem ierobežojumiem, resp. nosacījumiem, vai apgalvo, ka aiz viņa uzdotiem iemesliem prasība nav apmierināma; raksturojot šādus atbildētāja paskaidrojumus kā atzīšanu, tiesā pielaižu neatļautu atzīšanas skaidrīšanu (Sen. spr. 1913. g. Nr. 76; 1922. g. Nr. 3 Spiridonovu I.; 14. XII. 1928. g. Nr. 558 Filipovu I.).

Kā redzams no C. pr. n. 568. (480.) p. satura, vienas puses atzišana nozīmē šās puses atteikšanos no strīdus par kaut kādu jautājumu un otras puses atbrīvošanu no pierādījumiem šajā jautājumā, kamdēļ arī no mūsu procesa viedokļa atzišanu īstēnībā nevar uzskatīt par pierādījumu, bet gan kā līdzekli otras puses atbrīvošanai no zināmu pierādījumu iesniegšanas.¹⁾

II. Atzišanas subjekts. Zināmus apstākļus var atzīt kā puse pati, ja viņa ir rīcībspējīga [Civillik. 2912. p. un 2916. p., un C. pr. n. 572. (484.) p.], tā arī viņas likumīgie (pēc likuma)²⁾ vai izraudzītie (uz vienošanās pamata) pārstāvji (Sk. Sen. spr. 1880. g. №№ 33. un 206.), un atzišanai ir saistošs spēks neatkarīgi no tā, vai šī atzišana saietas ar patiesību, vai arī ir nepatiesa. Gadījumā, ja pilnvarnieks atzīst kādus apstākļus pretēji sava pilnvaras devēja gribai, pēdējam ir tiesība nekavējoties celt protestu pret nepareizo atzišanu.³⁾

Saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem (sk. Sen. spr. 1886. g. № 51.) pilnvaras devējs var apstrīdēt sava pilnvarnieka atzišanu, ja tā izdarīta pēc iepriekšējas norunas ar pretējo pusi, kā arī tad, ja atzišana notikusi pēc tam, kad pilnvara zaudējusi savu spēku (Sen. spr. 1880. g. № 33.).

Jautājums, vai atzinējs sapratis atzišanas tiesiskās sekas, vai nē, nespēlē nekādu lomu⁴⁾ [C. pr. n. 569. (481.) p.], bet

¹⁾ Sk. arī Sen. spr. 1912. g. Nr. 84: Vācijas (ZPO § 261., 288.), Austrijas (§ 266.) un Ungārijas Civilproc. likumi (§ 263.) neuzskata atzišanu par pierādījumu; sk. arī Konrad Hellwig, System des D. Zivilprozessrechts, I. gr., 438. un 672. lap. p.; arī H. Полегаевъ, Ж. М. Ю. 1900 г. № 10, 145. lap. p.

²⁾ Mantojuma masas aizgādnim vispārīgi ir tiesība atzīt pret masu celtto prasību; šādu uzskatu izteicis jau Kr. senāts (1880. g. Nr. 206), iezējot no tā, ka aizgādnis pēc likuma ir mantojuma masas pārstāvis tiesas priekšā, un ka C. pr. n. 479. un 480. p. nekādus izņēmumus attiecībā uz aizgādnim neparedz; šie Kr. senāta spriedumi piemērojami ne tikai Latgalē, bet arī pārējā Latvijā, jo nedz Priv. lik. 2594. p., nedz kādi citi Priv. lik. noteikumi pievestam uzskatam nerunā pretim; protams, aizgādnim būtu pienākums atlīdzināt eventuālos zaudējumus, ja izrādītos, ka prasības atzišana no viņa notikusi, neievērojot to rūpību, ko viņš no viņa prasa (Sen. spr. 21. IV. 1931. g. Brūna I. Nr. 752).

³⁾ Vācijas (§ 85²—90.) un Austrijas (§ 34.) procesā šī tiesība celt protestu speciāli minēta. Neskatoties uz mūsu procesa klusēšanu, šāda pilnvaras devēja tiesība jāatzīst arī pie mums: pēc jaunā Kriev. Civilproc. lik. projekta sastādītāju — Muravjeva komisijas — uzskata, minētie Vācijas un Austrijas proc. noteikumi nerunā pretim ne C. pr. n. 249. p., ne arī X. sēj. I. d. 2326. p., un nesatricina pilnvarnieka patstāvību attiecībā uz to, kas atrodas ārpus lietas apstākļiem. Tamdēļ šis noteikums uzņemts projekta 97. p. (sk. arī Малининъ, Судебное признание въ гражд. дѣлахъ, изд. II стр. 72 и Мальшевъ, I стр. 303.)

⁴⁾ Sk. arī Яблочковъ, Ж. М. Ю. 1915 г. № 3, — 133. un turpm. lap. p.

pašai atzīšanai, kā grības aktam, jābūt brīvai un apzinātai (*animus confitendi*; sk. Sen. spr. 1875. g. № 163. un 1886. g. № 51.). Atzīt kādu apstākli var katrā lietas stāvokli kā pirmā, tā arī otrā instancē (bet ne trešā instancē); atzīšana var būt pusu slepenas vienošanās rezultāts, bet var būt arī pilnīgi neatkarīga no tādās.

Mūsu likums neprasa, lai vienas puses atzīšana katrā ziņā sakristu ar kādu otras puses apgalvojumu. Tamdēļ uz „gemeinem Recht“ pamatotā teorija par „Uebereinstimmung der Parteien“ nepieciešamību pie atzīšanas (sal. Vācijas ZPO. § 288., Austrijas § 266. un Ungārijas § 263.), kura sacēlusi strīdus Vakarēropā, pie mums nav atstājusi iespaida.)

III. Atzīšanas objekti. Kā jau iepriekš aprādīts, par atzīšanas objektiem var būt ne tikai zināmi fakti vai darbība, bet arī juridiskas attiecības. Atbildētājs var atzīt visu prasības prasījumu¹⁾ vai tikai prasījuma daļas pareizību, viņš var atzīt arī zināma apstākļa vai kāda pretējas puses apgalvojuma pareizību.

Par atzīšanas priekšmetu nevar būt publiskas tiesības un tādās tiesības, attiecībā uz kurām pusēm nav rīcības brīvības, t. i. nav *jus auf facultas disponendi*; piem., atzīšana nav pieļaujama lietās par civiltāvokli un jautājumos par dzimšanu laulībā (sal. arī Civillik. 139. p.); lietās par laulības spēkā nesamību atzīšanas spēku novērtē tiesa (C. pr. n. 1445. p.); saskaņā ar C. pr. n. 28. (21.) un 572. (484.) p. par maksātnespējīgu parādnieku izsludinātas personas izteiktai atzīšanai nav spēka lietās par viņas mantu, kas pieder pie konkursa masas, no tā laika, kad šī persona atzīta par maksātnespējīgu.

¹⁾ Sk. Яблочковъ, Ж. М. Ю. 1915. г. № 3, 103.—106. l. p.

²⁾ Prasības atzīšana (C. pr. n. 188. p. 1. pkt., 314., 737. p. 1. pkt.) jāatšķir no zināma konkrēta fakta atzīšanas (C. pr. n. 479. un sek. p.; Sen. spr. 1921. g. Nr. 37 Baloža I.). Ja arī atbildētājs prasību visumā apstrīd, tad tas nemaz neizslēdz iespēju atzīt kādu konkrētu faktu, kuŗu pievedis prasītāis; ja atbildētājs atzīst zināmus faktus, tad tas vien jau pats par sevi atsvabina prasītāju no pierādīšanas pienākuma. Ja tiesa šādam faktam piešķir izšķirošu nozīmi, tad ar to tiesa atzīšanu nesaskalda, neskatoties uz to, ka atbildētājs prasību kā tādu nav atzinis (Sen. spr. 1926. g. 30. IX. Savickas I. Nr. 202).

Atbildētāja izteikta prasības atzīšana (C. pr. n. 188. p. 1. pkt., 314., 737. p. 1. pkt.) nemaz nav saistoša atbildētājas pusē esošam blakus intervenientam; jo, ja pēdējam pieder tiesība patstāvīgi pārsūdzēt spriedumu, kas taisīts pret atbildētāju, kuŗa pusē viņš bija iestājies procesā ((Sen. spr. 1908. g. Nr. 84; 1914. g. Nr. 45) un kuŗš ar spriedumu ir apmierinājies, tad blakus intervenientam arī nevar būt saistoša paša atbildētāja rīcība, kuŗā pēdējais tieši atzīst prasību kā tādu. Šais gadījumos blakus intervenientam nav vēl sevišķi jāatspēko šādas prasības atzīšana, kuŗu pats parts izteicis procesā (Sen. spr. 28. X. 1926. g. Neikšana I. Nr. 217).

Tur, kur akta publicitāte ir zināmas juridiskas attiecības esamības nosacījums, tur atzīšana, ja tā runā pretī lietā iesniegtam publiskam (piem. zemes grāmatu) aktam, nevar radīt juridisku efektu (Sen. spr. 1879. g. № 245.); piemēram, nav nekādas juridiskas nozīmes, kad kāds atzīst lietisku tiesību uz nekustamu mantu, ja ir konstatēts, ka šī lietiskā tiesība zemes grāmatās nav ierakstīta (sal. Civīllik. 3014., 4045. un 4126. p.). Tāda lietiskas tiesības uz nekustamu mantu atzīšana no kompetentas personas varētu tikai noderēt kā pamats personiskam prasījumam izdarīt korroborāciju.

Tiesai pašai jāzin un jāpiemēro lietai tikai atbilstošās likuma normas un jāizspriež lieta pamatojoties uz spēkā esošiem likumiem [C. pr. n. 11. (9.) un 816. (711.) p., jura novit curia]; tamdēļ tam apstāklim, ka viena puse atzīst par pareizu otras puses minēto likuma iztulkojumu vai zināma jautājuma juridisko apgaismojumu — nav nekādas nozīmes, un tas neatvabinā tiesu no pienākuma piemērot lietā attiecīgās normas, kaut arī katra no pusēm atzītu, ka lietai piemērojamas pretējās puses norādītās nepareizās normas. To pašu iemeslu dēļ tiesai pašai ex officio jāierosina jautājums par to, vai ievēroti procesa absolūtie nosacījumi [C. pr. n. 675. (584.) p.], neatkarīgi no tā un pat pretēji tam, ka viena vai otra puse atzinusi šo nosacījumu esamību.

IV. Atzīšanas mērķis parasti ir vēlēšanās paātrināt un vienkāršot procesa gaitu, kamdēļ viena puse atbrīvo otru no pierādījumu iesniegšanas (bet tiesu no pierādījumu pārbaudīšanas), bez kuŗiem šī otra puse un tiesa citādi nevarētu iztikt. Tamdēļ nevar būt runa par tādu apstākļu atzīšanu, kurus pretējā puse jau pierādījusi.¹⁾

V. Atzīšanas tiesiskās sekas ir tās, ka puse, kuŗai bija jāpierāda tāds apstāklis, kuŗu ir atzinusi pretējā puse, atsvabināma no šā apstākļa pierādīšanas, un tiesai šis apstāklis jāuzskata itkā par pierādītu, jo atzīšanas būtība jau pastāv jekš tā, ka atzīšana pārvērš strīdīgo apstākli par neapstrīdamu (sk. C. pr. n. 568. (480.) p. un Sen. spr. 1874. g. № 245.).

Atzīšanas un tiesas pārliecības kollīziju gadījumos, izšķirošā nozīme ir atzīšanai, kuŗa neatļauj tiesai uzturēt spēkā savu pārliecību un iznīcina jau radušos tiesas pārliecību.²⁾

¹⁾ Sk. arī Яблочковъ, „Понятіе судебного признанія“ Ж. М. Ю. 1915. г. № 3, 88. lap. n.

²⁾ Sk. Sen. spr. 1874. g. Nr. 245; 1881. g. Nr. 161; 1876. g. Nr. 97. Citādos uzskatos tomēr ir prof. Jabločkovs (Понятіе судебн. признанія,

Tomēr atzišana tiesā zaudē spēku un atkrīt, ja tā runā pretī fiziski neiespējamiem vai arī vispār zināmiem faktiem; tā kā „notoria non eget probatione“, tad vispār zināma fakta esamība iznīcina atzišanu, kas runā pretī šādam vispār zināmam faktam.¹⁾

VI. Kā jau iepriekš aizrādīts, atzišanu ir iespējams atspēkot, t. i. atsaukt C. pr. n. 569. (481.) pantā²⁾ paredzētā izņēmuma gadījumā. Bet bez tam atzišanas spēku un nozīmi var apstrīdēt visos tajos gadījumos, kad atzišanai katrā ziņā nepieciešamais animus confitendi vispār nav bijis vai arī nav varējis brīvi izteikties (sal. Civillik. 2953.—2988. p.; Latgal. Civillik. 701.—703. p. un Sen spr. 1886. g. № 51.). Tamdēļ viltus vai piespiešana, kuri izsaukuši atzišanu, dod iespēju apstrīdēt šādas atzišanas spēku un nozīmi (sal. Civillik. 3680. un 4462. p.).

VII. Subjektīvās līdzdalības gadījumos vienu lietas līdzdalībnieka atzinums nesaista pārējos, un šādam atzinumam attiecībā uz pārējiem līdzdalībniekiem nav nekāda spēka, ja strīda priekšmets ir dalāms [C. pr. n. 570. (482.) p.]³⁾ Bet ja strīda priekšmets ir kopīga nedalāma tiesība vai nedalāms līdzdalīb-

Ж. М. Ю. 1915. г. Nr. 3, 92. un sek. lap. p.), kurš, pretēji literatūrā dominējošai „gribas teorijai“, atrod, ka tiesas pārliecība iznīcina atzišanas spēku un nozīmi.

¹⁾ Sk. Friedrich Stein, „Die Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich“. 1925. g. I., 765. lap. p.; Яблочковъ, Ж. М. Ю. 1915. г. Nr. 3, 101. lap. p.; Sen. spr. 1873. g. Nr. 119.; Konrad Hellwig, I., 407. lap. p., pareizi norāda, ka „der Richter ist durch das Parteiverhalten niemals in die unwürdige Lage zu bringen, dass er gezwungen wäre unmögliche oder offenkundig unwahre Thatsachen als möglich oder wahr zu behandeln, oder offenkundig wahre Thatsachen zu unterdrücken“.

²⁾ C. pr. n. 481. p. nav piemērojams miertiesu iestādēs, jo attiecīgos noteikumus par atzišanu (155.—157. p.) tamlīdzīga noteikuma nav; tā tad atzišanas atsaukšana miertiesu iestādēs nemaz nav ierobežota ar 481. p. paredzētiem stingriem nosacījumiem (Sen. spr. 25. III. 1921. g. Baraševska I. Nr. 628).

³⁾ Prasības atzišanai, kuŗa dabiski var iziet tikai no atbildētāja, ir tā nozīme, ka atbildētājs prasību neapstrīd un līdz ar to atzīst ne tik vien prasības pamatā esošos faktus un apstākļus un prasības summu, bet arī pašu prasības pamatu. Tādēļ tiesa nekad nedrīkst un nevar paiet garām prasības atzišanai, bet principā viņai atzīta prasība ir jāapmierina. Ja lietā piedalās vairāki atbildētāji, no kuriem tikai viens pats atzīst prasību, tad, ja prasības priekšmets ir dalāms, prasības atzišanai no viena atbildētāja puses jānovēd pie piespriešanas atzītā daļā taisni pret to atbildētāju, kas prasību atzīst. Turpretim, ja prasības priekšmets nav dalāms, tad prasības atzišana tikai no viena atbildētāja puses nevar izrādīt procesuālas sekas un nevar iespaidot tiesas slēdzienu par prasības apmierināšanu vai atraidīšanu (Sen. spr. 9. VI. 1927. g. Geikinu I. Nr. 154).

nieku kopīgs pienākums, tad viena līdzdalībnieka izteiktas atzišanas spēku novērtē tiesa, apsverot pārējo līdzdalībnieku paskaidrojumus un lietas apstākļus¹⁾ [C. pr. n. 571. (483.) p.]²⁾

VIII. Sevišķa nozīme procesā ir tā sauktai kvalificētai atzišanai (Confessio qualificata seu conditionalis), ar kuru saprot atzišanu ar atrunu; piem. atbildētājs atzīst parāda faktu, bet līdz ar to apgalvo, ka šo parādu nomaksājis, ka parāds dzēsts ar ieskaitu. Kvalificētas atzišanas gadījumā paceļas nopietns jautājums, vai atzišanu var saskaldīt, t. i. vai tiesa, pieņemot atzišanas pirmo daļu, kas runā par labu pretējai pusei, var ignorēt viņas otro daļu, ar kuru pati atzišana dabū itku citu raksturu, tiek itkā anulēta. Francijas Code civile (1356. p.) nepielaiž dalīšanu.³⁾ Austrijas procesa 266. p., atkārtojot mūsu C. pr. n. 568. (480.) p. noteikumu, līdz ar to piezīmē, ka tiesai, pēc tam, kad apsvērti visi lietas apstākļi, jānosaka, kādā mērā iznīcināts vai pamazināts atzišanas spēks ar to, ka atzišanai piemērināti aprēķinājumi; Vācijas ZPO, 289. p. pastripi, ka piemērinājumi, kuri paši par sevi ir patstāvīgi uzbrukšanas vai aizstāvības nāš līdzekļi, nesamazina atzišanas spēku, pie kam jautājums par atzišanas spēku izšķirams, apsverot visus konkrētās lietas apstākļus.

Lai gan mūsu C. pr. n. nesatur nekādus noteikumus par šo jautājumu, tomēr, kā tas redzams no likumdošanas

¹⁾ „Prasības“ atzišana nemaz neuzliek tiesai par pienākumu prasību apmierināt, ja lieta iestājusies trešā persona, kura cēlusi noteiktas ierunas pret konkrēto prasību un ja tiesa šādas ierunas atrod par pamatotām: trešās personas tiesības, kura, iestādāmās lietā atbildētāja pusē, ņem lieta daļību līdz ar atbildētāja pusi, un pašas atbildētājas puses atzišanas sekas attiecībā uz trešo personu apspriežamas uz tiem pašiem pamatiem, kā atzišanas sekas, kuru taista viens no attiecīgās procespuses vairākiem dalībniekiem (C. pr. n. 482., 480. p.): ja prasības priekšmets nav dalāms, tad viena dalībnieka atzišana neizrāda sekas (Sen. spr. 1927. g. Nr. 154 un 1926. g. 30. IX. Nr. 120 Zīle I.; 1926. g. 28. X. Neikšana I. Nr. 217).

²⁾ Tiesa var pat viena paša atbildētāja atzišanos attiecināt arī uz pārējiem atbildētājiem uz tā pamata, piemēram, ka zeme tiek pieprasīta iz visu atbildētāju nelikumīgās valdīšanas nedalīti, un tā tad atbildētāja pienākums — zemi nodot prasītājam — attiecībā uz atbildētājiem uzskatāms par nedalītu un nedalīmu (solidāru). Tāpēc tiesa var, saskaņā ar C. pr. n. 483. p., pēc lietas apstākļiem viena atbildētāja atzišanos uzskatīt par saistošu arī pārējiem atbildētājiem (Sen. spr. 1930. g. 27. XI. Bukovska I. Nr. 769).

C. pr. n. 483. p. vecās, 1914. g. atceltās redakcijas uzglabāšanas 157. (114.) pantā var izskaidrot, pēc autora domām, vienīgi ar pārskatīšanas pie kodifikācijas, jo likumdošanas motīvos nav izteikta likumdevēja griba izšķirt šo jautājumu pie mirtiesnešiem citādi, kā vispārējās tiesās.

³⁾ 1356. p. skan: „L'aveu judiciaire ne peut être divisé contre celui, qui l'a fait.“

motīviem pie C. pr. n. 567. (479.). p., 1864. gada Tiesu nolikumu sastādītāji nav piegēmuši Francijas principu par atzīšanas nedalamību, bet sekojuši Holandes procesa likumam, kurš katrā atsevišķā gadījumā atstāj šā jautājuma izšķiršanu tiesas saprātīgam ieskatam. Tamdēļ vispareizāki ir atzīt, ka pie mums, tāpat kā pēc Austrijas procesa, tiesai, pēc visu lietas apstākļu apsvēršanas, jāizšķir jautājums, kādā mērā tiek iznīcināts vai samazināts atzīšanas spēks sakarā ar to, ka atzīšanai pievienoti zināmi ierobežojumi.¹⁾

Tomēr Krievijas Senāts, pretēji iepriekš minētiem Valsts kancelejas motīviem, lielākā daļā no saviem spriedumiem turējies pie atzīšanas nedalamības principa (sal. Sen. spr. 1869. g. № 856., № 691.; 1870. g. № 1631., 1872. g. № 157., 1881. g. № 131., 1913. g. № 76.) un atkāpies no šā uzskata tajos gadījumos, ja atbildētājs, atzīstot noteikumu, kurš sastāda prasības pamatu, līdz ar to norāda uz tādu apstākli, kas uzskatāms par neatkarīgu un patstāvīgu iebildumu pret prasību²⁾ (Sen. spr. 1878. g. № 191. un 1874. g. № 721.).

IX. Mūsu C. pr. n. 567.—572. (479.—484.) panti paredz, ka tiesā izteiktai atzīšanai jābūt izteiktai pozitīvi — expressis verbis.

Tomēr tiesā ir iespējams atzīt zināmus apstākļus arī netieši vai pat klusējot. Pēc mūsu materiālām tiesībām (Civīllik. 2941. p.), klusuciešana vispār netiek atzīta ne par piekrišanu, nedz arī par noliegšanu; izņēmums no šā noteikuma ir tas gadījums, kad likums tieši prasa klusuciešanas pārtraukšanu, uzskatot turpmāko klusēšanu par piekrišanu (Qui tacet, consentire videtur).

Procesuālais likums, turoties pie tāda paša noteikuma, dod tiesai iespēju daudzos gadījumos prezumēt atzīšanu tad, kad pusei ir iespēja celt iebildumus, bet viņa cieš klusu.

Še piederas gadījumi:

a) miertiesām piekritošās lietās, kad atbildētājs, kas personīgi saņemis aicinājuma pavēsti, neierodas tiesā un vispār neņem lietā nekādu dalību; šādā gadījumā miertiesnesim, taisot aizmugurisku spriedumu, ir tiesība, nepārbaudot pierādi-

¹⁾ Sk. arī Васильковскій, Учебникъ, 247 lap. p.; Малышевъ I., 305 lap. p.; Н. Полежаевъ: „Дѣлимо ли признание“. Ж. М. Ю. 1900. g. № 10, 144 un turpm. l. p.; Hasmanis un Nolkens, Tiesl. Min. izdevums 76. lp.

²⁾ Šeit Senāts, acīmredzot, pieturējies pie Vācijas ZPO 289. p. principiem. Latvijas Senāts šinī jautājumā paskaidrojīs, ka par nepieļaujamu atzīšanas skaidrību varētu runāt tikai tad, ja tiesā ar to saistītu loģisko sakaru starp atzīšanas izteikumu ietērptiem paskaidrojumiem un apskatītu tikai kādu paskaidrojumu daļu ārpus loģiskā sakara ar paskaidrojumu pārējām daļām (Sen. spr. 29. IV. 1926. g. Nr. 149 Orlova l.).

jumus, apmierināt prasību, ciktāl to attaisno prasītāja uzdotie faktiskie lietas apstākļi [C. pr. n. 202. p. (146.) un piez. pie 102. (81.) p.];¹⁾

b) kad puse izvairās dot noteiktus paskaidrojumus uz tiesas priekšā liktiem jautājumiem, kas attiecas uz strīdīgiem lietas apstākļiem; šādā gadījumā tiesai ir tiesība taisīt slēdzienu, ka puse, kas izvairās no paskaidrojuma, šos apstākļus neapstrīd [C. pr. n. 439. (335¹.) p.].²⁾

Prof. Jabločkovs³⁾ pilnīgi pareizi aizrāda, ka tiesas uzdevums ir no prāvnieku paskaidrojumiem caur izjautāšanu (Fragerecht) izveidot „atzišanu“ vai „strīdu“.

c) Strīdīgo jautājumu noskaidrošanai tiesa var prasīt, lai puses personīgi ierodas tiesā; ja puse, neraugoties uz šādu aicinājumu, kuram jābūt personīgi izsniegtam aicinātam, tiesā neierodas vai neiesniedz pietiekošus rakstiskus paskaidrojumus, tad tiesai, ievērojot šādu puses klusuciešanu, ir pamats taisīt slēdzienu, ka šī puse neapstrīd tos, otras puses uzdotos apstākļus, kuru noskaidrošanai viņa bija uzaicināta [C. pr. n. 106¹., 459. (368¹.), 199. (145¹.) un 824. (719.) p.].

d) Ja atbildētājs, ceļot iebildumus rakstiski vai mutiski, neapstrīd kādu no prasītāja prasījumiem vai apgalvojumiem, tad tiesai ir pamats taisīt slēdzienu, ka atbildētājs tos atzīst [C. pr. n. 419. (314.), 420. (315.), 432. (330¹.) p. a contrario un Sen spr. 1879. g. № 319, 1912. g. № 34].

Visos iepriekš minētos gadījumos, kad tiesa prezumēja *visi netiešu* atzišanu, pusei ir tiesība, līdz lietas galīgai izspriešanai, apstrīdēt un atspēkot tiesas slēdzienu pareizību. Tas izriet ne tikai no C. pr. n. 433. (331.) panta satura, kurš piešķir pusei tiesību iesniegt līdz lietas izspriešanai jaunus pierādījumus, bet arī no tā vispārīgā noteikuma, ka katru prezump-

¹⁾ 1930. g. novele tadā kārtā pie lietu iztiesāšanas miertiesās pārgājusi no tiesas pārbaudes teorijas (C. pr. n. 722. p.) uz teoriju par atzišanu, ja tikai pavēste izsniegta atbildētājam personīgi, kas tomēr bieži vien nav konstatējams, piem., ja atbildētājs ir analfabēts vai ja viņa vārds sakrīt ar otra ģimenes locekļa vārdu. Še no personas, kas izsniedz pavēsti, vajadzētu prasīt, lai viņa taisa sevišķu atzīmi par to, ka pavēste izsniegta atbildētājam personīgi.

²⁾ Ja parts lietā dod divējādus, viens otram pretimrunājošus paskaidrojumus, tad tiesa var piegriezt vērību vienam no viņiem, pie kam jautājums, vai un cik tālu vienā vai otrā partu dotā paskaidrojumā būtu jāierauga parta atzišanās, kā arī pašas atzišanās novērtējums un iztulkošana attiecas uz lietas faktisko pusi un nav pārbaudāmi kasācijas kārtībā (Sen. spr. 1926. g. 28. I. 1926. g. Ozolu I. Nr. 21).

³⁾ Ж. М. Ю. 1915 г. № 3, 85. лп. p. Tagad šie tiesas Fragerecht pārvērtusies par tiesas Fragepflicht. Salīdz. arī B. Berent, Änderungen im Lettländischen Zivilprocess. 163. лп. p., Rig. Zeitschrift für Rechtswissenschaft 1930. 3 Heft.

ciju, pat arī likumīgu¹⁾ (ja tikai viņa nav praesumptio juris et de jure) un vēl jo vairāk tiesas prezumpciju, var atspēkot (sal. arī Sen. spr. 1880. g. № 213).

e) Par netiešu atzīšanu tiesā var uzlūkot gadījumu, kad uz vienas puses priekšlikumu iesniegt dokumentu, kas atrodas pie otras puses, šī pēdējā, nenoliedzot dokumenta atrašanos viņas rīcībā, tomēr atsakās prasīto dokumentu iesniegt; šādā gadījumā tiesa var²⁾ atzīt par pierādītiem tos apstākļus, kuŗu apstiprināšanai puse atsaucas uz neiesniegto dokumentu [C. pr. n. 532. (444.) p.].

f) Par netiešu atzīšanu tiesai jāuzskata gadījums, ja puses vienojušās izšķirt lietu ar zvērestu, un ja pēc tam viena puse atsakās dot zvērestu; šajā gadījumā par atzītu jāuzskata tas apstāklis, kuŗa dēļ zvērests nolikts [C. pr. n. 580. (492.) p.].

X. No tiesā izteiktās atzīšanas, kuŗu, kā tas jau iepriekš noskaidrots, var izteikt vai nu expressis verbis vai arī klusiecīstot (netieša atzīšana), jāatšķir atzīšana ārpus tiesas. Ar šādu atzīšanu kāda nō pusēm ārpus tiesas, rakstiski vai mutiski, liecinieku klātbūtnē, apstiprina viņai nelabvēlīga apstākļa esamību. Tādu, ārpus tiesas izteiktu atzīšanu tiesa var uzņemt tikai netieši vai nu kā dokumentu, vai kā liecinieku liecības. Tamdēļ šādu, ārpus tiesas izdarītu atzīšanu tiesa apspriež un novērtē pēc noteikumiem par rakstiskiem pierādījumiem vai liecinieku liecībām.³⁾ Ja, saskaņā ar C. pr. n. 497. (409.) p., liecinieku liecības nav pielaižamas tāda notikuma apliecināšanai, kuŗa pierādīšanai likums prasa rakstisku apliecinājumu, tad arī šāda notikuma ārpus tiesas izdarītu atzīšanu, kas pierādīta tiesā ar liecinieku liecībām, nevar pieņemt par pierādījumu (sal. Sen. spr. 1870. g. №1011, 1885. g. № 99).⁴⁾

¹⁾ Sal. Civillik. 136., 3536., 3539. p.

²⁾ Pēc Sen. spr. 1873. g. Nr. 1610, tiesa, atšķirībā no C. pr. n. 580. (492.) p. paredzētā gadījumā, nav spiesta katrā ziņā uzlūkot šo gadījumu par netiešu atzīšanu.

³⁾ Ārpus tiesas izdarīta atzīšana ir pielaižama kā pierādījums un ir uzskatāma kā apstāklis, kuŗš ir jāpierāda, kuŗš var tikt apstrīdēts un kuŗa nozīme un spēks, tāpat kā katra cita apstākļa spēks un nozīme, ir noteicama pēc vispārējiem noteikumiem par pierādījumu spēku un nozīmi (Sen. spr. 1927. g. 24. XI. Nr. 500 Getce I.).

⁴⁾ No Rīgas statūtu II. grāmatas XXV. nodaļas redzams, ka ārpus tiesas atzīšanu, līdz tiesu reīformai, pieskaitīja patstāvīgiem pierādījumiem; bet pie 1889. g. tiesu reīformas ievēšanas likumdevējs, saskaņā ar Valsts kancelejas motīviem, kuŗi uzskatīja, ka ārpus tiesas dots liecinājums pierādāms vai nu ar rakstiskiem dokumentiem, vai ar lieciniekiem, nepiešķīra ārpus tiesas izdarītai atzīšanai patstāvīga pierādījuma nozīmi (sal. Hasmanis un Nolkens, Tieslietu ministr. izdev., 76. l.).

Atšķirībā no tiesā pozitīvi izteiktas atzišanas, ārpus tiesas izdarīto atzišanu ir iespējams atspēkot ar citiem pierādījumiem.

Ārpus tiesas izdarīta atzišana ir arī tajā gadījumā, ja atzišana izteikta gan tiesā, bet tikai citā lietā, jo atzišanas uzskatīšanai par izdarītu tiesā ir nepieciešami, lai atzišana būtu izteikta tieši tai tiesai, kuŗa izspriež lietu un pirms lietas galīgas izspriešanas [C. pr. n. 567. (479.) p.].

Puse var atsaukties uz atzišanu, kas savā laikā izteikta cita lietā un lūgt tiesu pievienot šo lietu caurlūkojamai lietai, bet tad šinī gadījumā ir darišana ar rakstisku pierādījumu un nevis ar tiesā izteiktu atzišanu.

§ 94. Prāvnieku zvērests.

1. Ar prāvnieku zvērestu mēs saprotam mutiski izteiktu un pēc tam izteicēja parakstītu tiesiska fakta esamības svinīgu apstiprinājumu, ko viens no prāvniekiem, jau iepriekš izstrādāta redakcijā, pēc savstarpīgas vienošanās ar otru prāvnieku, dod personīgi tiesas priekšā, pie kam uz šā svinīgā apstiprinājuma pamata tiesa izspriež strīdu par labu svinīgā apstiprinājuma devējam.

Zvērests kā pierādījums pastāvēja jau senos laikos pie visām tautām un izpaudās dievu pieaicināšanā par lieciniekiem attiecībā uz zināmu notikumu.

Baltijas provincēs, līdz 1889. gada tiesu reformas ievēšanai, zvērests bij viens no galveniem pierādījumu veidiem. Nemot par pamatu zvēresta priekšmetu, pastāvēja šādi zvēresti:

1) galvenais vai izšķirošais zvērests (juramentum pro re iudicata, главная или рѣшительная присяга, Haupt- oder Schiedseid) prasības prasījuma apstiprināšanai;

2) papildu zvērests (juramentum suppletorium, дополнительная присяга, Ergänzungseid), kuŗu tiesa uzlika tam prāvniekam, kuŗš bija iesniedzis vairāk kā puspierādījumu (semiplena probatio maior);

3) šķīstīšanās zvērests (jur. purgatorium, очистительная присяга, Reinigungseid), kuŗu uzlika pretējai pusei gadījumos, ja bija iesniegts mazāk par puspierādījumu (semiplena probatio minor);

4) novērtējuma zvērests (jur. in litem, оцѣночная присяга, Schätzungs- oder Würdigungseid), ko piemēroja gadījumos, ja nebija iespējams noteikt nodarītā kaitējuma apmērus (sal. Civillik. atcelto 3456. p.);

5) zvērests, ar kuŗu persona, apstiprināja, ka viņa nav noslēpusi kādu mantu (явочная присяга, jur. manifestationis,

Offenbarungseid); tagad tas atvietots ar parakstu [sal. C. pr. n. 1396. (1400.) p. pielik. 7. pantu].

Šo zvērestu piemērošana bija saistīta ar dažādām, diezgan sarežģītām formalitātēm, pie kam par katru no šiem zvēresta veidiem pastāvēja visai plašas teorijas.

Bez jau minētiem zvērestiem vēl pastāvēja:

6) mājas akta istuma atspēkošanas zvērests¹⁾ (Diffessions-eid);

7) zvērests tā apstākļa apstiprināšanai, ka dokuments, kuŗa izdošanu pieprasa puse, neatrodas pie personas, no kuŗas to pieprasa, un ka šī persona pieprasīto dokumentu tīši nav iznīcinājusī²⁾ (Editionseid);

8) zvērests tirdzniecības grāmatu ierakstu pareizības apstiprināšanai (Bucheid);

9) konkursa kreditoru zvērests, ka viņu pieteiktie prasījumi ir pareizi, un ka samaksa pēc tiem nav saņemta (Konkur-seid, sal. Vidz. zemn. lik. § 909.) un

10) speciāls zvērests pie imobilīa izpirkšanas (Eid beim Näherrecht, Relutionseid, sal. Civillik. 1629. un 1631. p., kuŗos zvērests tagad atvietots ar parakstu).

Kas attiecas uz galveno vai izšķirošo zvērestu (Schieds-eid), tad pusei, kuŗai pienācās zvēret, bija tas jādara, vai arī jāpārnes zvēresta pienākumus uz pretinieku (referiren), vai, beidzot, jāatvieto zvērests ar citiem pierādījumiem (probatio pro exoneranda conscientia); pretējā gadījumā pusei bija jā-rēķinājas ar to, ka visi tie apstākļi, kuŗu apstiprināšanai bija nepieciešams zvērests, tiks atzīti par pierādītiem. Zvērestu nosauca par labprātīgu tamdēļ, ka priekšlikums dot zvērestu nenāca no tiesas, bet gan no vienas no pusēm (Deferent), un ka tā puse, kuŗai bija likts priekšā zvērestu dot (Delat), varēja ne zvērešanas atteikties un pārnest šo pienākumu uz pretinieku (Relat). Ja puse (Delat) bija ar mieru zvērestu dot, tad viņai bija tiesība prasīt no pretinieka, kas zvērestu ierosinājis, lai tas savkārt iepriekš apzvēr, ka nav piedāvājis zvērestu aiz ļaunprātības vai viltus (jur. calumniae, Gefärdeid).

Galvenam jeb izšķirošam zvērestam (Schiedseid) līdzīgs zvērests (izņemot jur. calumniae) pastāv Vācijā vēl tagad (sal. ZPO. 445., 477. p.).

Zvēresta negatīvās puses, kas bija par pamatu tam, ka krievu likumdevējs atteicās no piespiedu zvēresta vispār un no tiem zvēresta veidiem, kas līdz 1889. g. tiesu reformai pa-

¹⁾ Sal. Vidzemes zemn. lik. §§ 848. un 850. un Kurzemes zemn. lik. §§ 443. un 445.

²⁾ Sal. Vidzemes zemn. lik. § 853. un Kurzemes zemn. lik. § 448.; sal. arī vācu ZPO § 426.

stāvēja bij. Baltijas provincē, bija šādas. Zvērests pārvērtā prāvnieku par tiesnesi viņa paša lietā; uzspiežot prāvnieka apziņai grūtu cīņu par viņa personīgām interesēm, zvērests pamudināja prāvnieku uzturēt spēkā jau reiz izteikto nepatiesību; bez tam ļaunprātīgs prāvnieks vienmēr varēja izlietot zvērestu savā labā; zvērests vairāk nāca par labu netaisnīgam prāvniekam un bieži vien pavedināja nepatiesi zvēret.

Tādā kārtā, formālai pierādījumu teorijai pastāvot, kad tiesneša pārliecības brīvība bija aprobežota un lietas izšķiršana atkarājas no pierādījumu aritmētiskas saskaitīšanas par un pret, zvērestam bija svarīga juridiska nozīme.

Turpretim, tādā civilprocesa sistēmā, kuŗas mērķis atklāt īsto patiesību un kuŗa dod brīvību tiesneša saprātīgiem ieskatiem, nespiežot viņu aritmētiski saskaitīt gan pilnīgu, gan nepilnīgu, gan pietiekošu, gan nepietiekošu pierādījumu dažādas daļas, bet uzliekot par pienākumu apsvērt katra pierādījuma pareizību, — prāvnieku zvērests pilnīgi jāizslēdz no pierādījumu skaita. Tamdēļ arī Civilprocesa nolikumā tika atstāts tikai viens zvēresta veids — līgumiskais zvērests pēc prāvnieku savstarpējās vienošanās, bez tiesas iejaukšanās un piespiešanas (sk. motīvus pie Kriev. C. pr. n. 485.—498. p. — Kr. Valsts kancelejas izdev.).

Tomēr jāatzīmē, ka pēc bij. Krievijas Civilproseca nolikuma noteikumiem zvērestam piemita reliģiska akta raksturs;¹⁾ zvēreja baznīcā svinīgos apstākļos, pēc mācītāja atgādinājuma par zvēresta nozīmi un svētumu; tādā kārtā tikumiska rakstura elementiem pievienojās reliģiskais elements. Šādos apstākļos ticīgi ļaudis varēja piešķirt zvērestam lielu nozīmi. Tagad, kad svinīgais baznīcas zvērests atvietots ar vienkāŗšu laicīgu solījumu, zvērests zaudējis visu savu agrāko nozīmi, kamdēļ to, kā pierādījuma veidu, kuŗu izlieto ļoti retos gadījumos, varētu pavisam izslēgt no likuma. Vairāk praktiskas nozīmes būtu parakstam, kuŗu uz tiesas priekšlikumu varētu ņemt zvēresta vietā no vienas vai otras puses zināma fakta apstiprināšanai vai arī atspēkošanai tādos gadījumos, kad nav nekādu citu pierādījumu (sal. Tirdzn. proc. nol. 278., 279. p., kur zvērests tomēr palicis).

Pēc mūsu likuma, kā tas redzams arī no iepriekšējā dēfinējuma:

1) zvērests ir pusu iepriekšējas vienošanās rezultāts; zvēresta pamatā ir līgumiskais elements, kam par pamatu ir vienas puses ticība otras puses godīgumam un taisnīgumam;

¹⁾ Jurare est deum in testem vocare et est actus divini cultus.

katra iespaidošana pilnīgi izslēgta, pat tiesai nav tiesības likt priekšā kādai no pusēm zvērestu [C. pr. n. 573. (485.) p.];

2) zvēresta tekstu izsaka divējādā formā — vispirms mutiski un pēc tam rakstiski: zvēresta devējs paraksta zvēresta tekstu [C. pr. n. 582. (495.) p.], pie kam zvēresta tekstu abas pušes izstrādā jau iepriekš t. s. zvēresta lapas veidā [C. pr. n. 577. (489.) p.];

3) puše var nodot zvērestu tikai personīgi un nekāda pārstāvība netiek pielaista; arī tiesai iesniedzamais lūgums atļaut izšķirt lietu ar zvērestu jāparaksta pašiem prāvniekiem, bet nevis viņu pilnvarniekiem [C. pr. n. 581. (494.), 576. (478.) p.];

4) puše ar zvērestu apstiprina tādu strīdīgu lietas apstākli, kurš nāk par labu zvēresta devējam (pretēji tam, kā pie atzišanas);

5) tiesai nav tiesības brīvi novērtēt doto zvērestu, kā pierādījumu; tiesa nevar doto zvērestu apskatīt arī kritiski, spriest par to, vai zvērests ir nepatīess vai apšaubāms, kā arī salīdzināt zvērestu ar citiem pierādījumiem [sal. C. pr. n. 573. (485.), 585. (498.) p.];

6) tā ka tiesai jāizspriež lieta uz vienas pušes zvēresta pamata [C. pr. n. 573. (485.) p.], tad saprotams, ka strīdīgam apstāklim, kuŗa esamību vai arī neesamību apstiprina vienas pušes zvērests, jābūt ar izšķirošu, bet ne blakus nozīmi lietā.

Likums tālak paredz, ka zvērests nav pielaižams:

a) lietās, kuŗu priekšmeti izņemti no prāvnieku personiskās rīcības lauka — piem., par civīlstāvokļa tiesībām, dzimšanu, laulību, laulības spēkā neesamību [C. pr. n. 584. (497.) p. 1. pkt.];

b) lietās, kuŗās ņem dalību personas, kam trūkst darbības spēju, un kuŗas tamdēļ nevar stāties līgumiskās attiecībās [C. pr. n. 584. (497.) p. 4. pkt.];

c) lietās, kas izspriežamas uz formālu aktu un dokumentu pamata, piem., lietās par lietiskām tiesībām uz nekustamu mantu (C. pr. n. 584. (497.) p. 2. pkt.);

d) attiecībā uz apstākļiem, kuŗiem sakars ar kādu noziedzīgu nodarījumu [C. pr. n. 584. (497.) p. 5. pkt.];

e) juridisku personu lietās vispār, valsts un pašvaldību lietās it sevišķi [C. pr. n. 584. (497.) p. 3. un 6. plkt.], jo pārstāvji zvērēt nevar, bet juridisku personu rīcība iespējama tikai caur pārstāvjiem (Civillik. 2918. p.);

f) aktu tiešā jēguma apgāšanai, ja nav apšaubīts šo aktu istums [C. pr. n. 584. (497.) p. 7. pkt.];

g) attiecībā uz tādiem apstākļiem, kuŗus tiesa jau atzinusi par pierādītiem, kā arī vispār zināmu faktu apstiprināšanai vai atspēkošanai (notoria non eget probatione).

Kā tas redzams no C. pr. n. 573. (485.) p., kas aizliedz tiesai no sevis likt priekšā pusēm zvērestu, un no C. pr. n. 578. (490.) p., kas uzliek par pienākumu tiesas priekšsēdētājam likt pusēm priekšā izlīgt bez zvēresta, likumdevējs pat uz šo līgumisko zvēresta veidu kā pierādījumu raugās negatīvi.

II. Nozvērināšanas kārtība. Prāvniekiem, kas vienojušies pieņemt zvērestu, p e r s o n ī g i jāiesniedz tiesai parakstīts lūgums [C. pr. n. 574. (486.) un 576. (488.) p. p.],¹⁾ kuŗā jānorāda: 1) kuŗa no pusēm apņemas dot zvērestu; 2) kādi apstākļi vai kāda darbība jāapstiprina ar zvērestu un 3) laiks, kad prāvnieks apņemas ierasties dot zvērestu [C. pr. n. 575. (487.) p.].

Ja šie nosacījumi nav ievēroti, piemēram, nav norādīts termiņš, lūgums netiek virzīts tālāk. Lūgumam jāpievieno arī zvēresta lapa, kas satur pilnīgu zvēresta tekstu [C. pr. n. 577. (489.) p.].

Kā jau minēts, pēc šāda lūguma saņemšanas tiesas priekšsēdētājam jāliek pusēm priekšā izlīgt mierā ceļā, bez zvēresta [C. pr. n. 578. (490.) p.]; ja izlīgumu nav iespējams panākt, tiesa taišā lēmumu par zvēresta pielaišanu [C. pr. n. 579. (491.) p.] un uzaicina puses ierasties zvēresta došanai tiesā noliktā termiņā, nosūtot abām pusēm lēmuma norakstu [C. pr. n. 580. (492.) p.].

Zvēresta došanai noliktā dienā priekšsēdētājs tiesas sēdē atgādina prāvniekam, kas apņēmis zvērēt, zvēresta nozīmi un atbildību par nepatiesu zvērestu [C. pr. n. 581. (494.) p.]; pēc tam prāvnieks dod zvērestu, nolasot zvēresta lapas tekstu, kuŗu pēc tam paraksta zvēresta devējs un tiesas priekšsēdētājs [C. pr. n. 582. (495.) p.].

III. Zvēresta sekas un atteikšanās no zvēresta. 1) Puses dotais zvērests uzskatāms par pilnīgu pierādījumu tam, par ko viņš dots, un nav apgājams ne ar kādiem citiem pierādījumiem [C. pr. n. 585. (498.) p.]. Tiesa ar šo pierādījuma veidu ir formāli saistīta un nevar to brīvi novērtēt. Pat pārliecība, ka zvērests ir nepatiess, — nedod tiesai tiesību izšķirt lietu pēc savas iekšējas pārliecības.

Šajā gadījumā pretējai pusei ir tikai viena iespēja — ierosināt kriminalvajāšanu par nepatiesu zvērestu, pie kam zvē-

¹⁾ Miertiesas lūguma vietā var sastādīt protokolu, kuŗu paraksta puses. Zvēresta lapu tādā gadījumā sastāda mirtiesnesis [C. pr. n. 160. (116¹). 161. (116²). p.].

resta devēja notiesāšanas gadījumā lūgt no jauna caurlūkot civillietā taisīto spriedumu C. pr. n. 861. (750.) un 908. (794.) p. kārtībā.

2) Šāda pat stingri formāla un izšķiroša nozīme ir arī tam apstāklim, kad puse vienpusīgi atsakās no zvēresta pēc tam, kad tiesa nolēmusi zvērestu pieļaut. Šajā gadījumā atteikšanās no zvēresta vai arī neierašanās zvēresta došanai nosacītā termiņā tiesai jāuzskata par to otras puses apgalvojumu pareizības atzīšanu, kuŗu dēļ zvērests nolikts [C. pr. n. 580. (492.) p.].

3) Turpretim, uz abpusīgu vienošanos prāvnieki var atsāties no lietas izšķiršanas ar zvērestu pat arī pēc tiesas lēmuma par zvēresta pieļāšanu; par to prāvniekiem jāiesniedz tiesai attiecīgs lūgums (Civillik. 3572. p.).

Ja puses vienojušās izšķirt lietu ar zvērestu, bet prāvniekam, kas apņēmis zvērēt, nav bijis iespējams to izdarīt aiz tā iemesla, ka otra puse viņu nav pie tā pieļaidusi, tad tiesa jau nevar izšķirt lietu uz tajā esošo pierādījumu pamata, ņemot vērā, ka prāvnieks, kam zvērests bij jādod, no tā nav atteicies. Pusu vienošanās par zvērestu paliek spēkā, un nav pieļājams, ka prāvnieks, kas izteicis piekrišanu tam, ka otra puse dod zvērestu, varētu brīvi atkāpties no šādas vienošanās bez kādām neizdevīgām sekām [Sen. spr. 1911. g. № 30; sal. arī Civillik. 2384.—2386. un 3192. p.].

4) Zvērestam ir stingri personīgs raksturs, un tas pamatojas uz vienas puses uzticību otrai, un tāpēc gadījumā, ja puse, kas uzņēmusies zvērestu, nomirst vai ja to atzīst par darbības nespējīgu, zvērestu nevar uzlikt šīs puses vietniekam; šādā gadījumā lieta izšķirama uz citu, lietā esošu pierādījumu pamata [C. pr. n. 583. (496.) p.].

§ 95. Apskatīšana uz vietas.

Ar apskatīšanu uz vietas (Inspectio ocularis, Осмотръ на мѣстѣ, Augenschein, Descente surs le lieux) likums saprot iepazīšanos ar kādu priekšmetu viņa atrašanās vietā, ko izdara tiesnesis personīgi un tieši ar savu jūtu organu palīdzību.

Kā jau iepriekš aizrādīts, apskatīšana uz vietas un lietpratēju atzinumi, no vienas puses, var būt patstāvīgi pierādījumi, no otras puses, tie ir līdzekļi, kas dod tiesnesim iespēju uztvert pierādījumus ar ārējo jūtu organu, galvenām kārtām redzes palīdzību, kamdēļ šādu apskati arī dēvē par inspectio ocularis.

Augenschein. Izdarot apskatīšanu uz vietas, tiesnesis var uztvert zināmus pierādījumus arī ar citu jūtu organu palīdzību, piem., apskatot fabriku, ar dzirdes palīdzību tiesnesim ir iespējams konstatēt tvaika vesera pārmērīgo troksni, ar ožas orgāniem — kaitīgus iztvaikojumus, pārmērīgu dūmu atdalīšanos u. t. t. (sal. Civillik. 987. p.). Apskatīšana ir iespējama tikai tad, ja apstākļus, kas jākonstatē tiesā, ir iespējams uztvert ar jūtu organu palīdzību. Apskatīšanu uzskata par vienu no labākajiem pierādīšanas veidiem (omnium probationum firmatissima), jo tās pamatā ir tiešuma princips (oculis fidelibus).¹⁾

Apskatīšana uz vietas vienmēr notiek objekta atrašanās vietā, pie kam līdzekļu kā arī spēku taupības labad, pa lielākai daļai, to izdara vienpersonīgi vai nu tiesnesis lietas referents vai arī vietējais miertiesnesis [C. pr. n. 598. (508.) p.]. Apskatīšanu izdara netikai uz pusu lūgumu, bet arī pēc tiesas ieskarta tādos gadījumos, kad tiesa atrod par nepieciešamu vai derīgu lietas apstākļu noskaidrošanai izdarīt apskatīšanu uz vietas [C. pr. n. 597. (507.) p.]. Būt klāt pie apskatīšanas jāuzaicina arī puses [C. pr. n. 600. (510.) p.; Sen. spr. 1870. g. Nr. 1571], lai gan pusu neierašanās nav par šķērslī apskatīšanas izdarīšanai, ja tikai tā iespējama bez pusu piedalīšanās.

Bieži vien apskatīšana uz vietas ir savienota ar liecinieku nopratināšanu apskatīšanas vietā [C. pr. n. 474. (386.) p. 2. pkt.] vai arī ar lietpratēju pieaicināšanu [C. pr. n. 597. (507.) p.]²⁾ Viss kas pie apskatīšanas novērots, jāatzīmē sevišķā protokolā, kuŗu sastāda tiesnesis. Protokolā paraksta tiesnesis un personas, kas bijušas klāt pie apskatīšanas [C. pr. n. 593. (503.) p.]³⁾ Šādā kārtībā sastādītais protokols nolasāms tiesas sēdē pie lietas caurlūkošanas. Puses tamdēļ, protams, ir ieinteresētas, lai visu to, kam, pēc viņu domām, ir svarīga nozīme lietā, ierakstītu protokolā [C. pr. n. 600. (510.) p.]; arī lieciniekiem, kas nopratināti pie apskatīšanas, ir tiesība lūgt ierakstīt protokolā aizrādījumus, kas attiecas uz viņu liecībām, jo vēlāk ne pusēm, nedz lieciniekiem nav tiesības celt iebildumus

¹⁾ Tomēr šis tiešuma princips, uz kuŗu svarīgumu aizrādīts iepriekš un kuŗu nav iespējams pietiekoši novērtēt, — gandrīz pavisam zaudē savu nozīmi, ja apskatīšanu izdara nevis tiesnesis, kas ņem dalību lietu pēc būtības caurlūkojošo tiesnešu kolleģijā, bet miertiesnesis, kas lietas izspriešanā pēc būtības nekādu dalību neņem.

²⁾ Pēc franču Code de procédure civile 295. p. tiesa pati var arī neizdarīt apskatīšanu uz vietas, bet uzdot to izdarīt lietpratējiem, kuŗi pēc tam dod tiesai savu slēdzienu. Mūsu C. pr. n. to nepieļauj.

³⁾ Miertiesnesis, izdarot apskatīšanu viņam piekritošās lietās, vienmēr pieaicina pie apskatīšanas divus lieciniekus, понятые [C. pr. n. 165. (120.) p.].

pret to, kas apliecināts ar apskatīšanas protokolu un kas to sa-
stādot nav ticis atrunāts vai aizrādīts [C. pr. n. 602. (512.), 603.
(513.) p.].

Ja izrādās, ka apskatīšana ir izdarīta nepilnīgi, vai ja ro-
das pretrunas starp apskatīšanas protokola datiem un citiem
lietas apstākļiem, tad, protams, nav izslēgta otrreizējas ap-
skatīšanas iespējamība. Apskatīšanas izdarīšana vienmēr ir
saistīta ar izdevumiem tiesnešu un tāpat arī ekspertu izbrouk-
šanai, kamdēļ šos izdevumus aprēķina iepriekš, pie kam puse,
uz kuŗas lūgumu apskatīšanu izdara, vai arī abas puses lī-
dzīgās daļās, ja apskatīšanu izdara uz abu pusu lūgumu vai pēc
tiesas ieskata, iemaksā tiesai vajadzīgo naudu iepriekš [C. pr.
n. 604. (514.), 989. (864.) p.].

Mūsu Civīlprocesa nolikums nekā nerunā par apskatī-
tīšanu pašā tiesā. Nevar būt tomēr šaubu, ka gadījumu-
mos, ja apskatāmo priekšmetu bez grūtībām ir iespējams no-
gādāt tiesā, tad apskatīšana izdarāma tiesā pēc iepriekš no-
rādītiem noteikumiem. Kas ir apskatīšanas priekšmets — ne-
krīt svarā; par tādu priekšmetu var būt kustama vai neku-
stama manta, dokuments, kustonis un arī cilvēks (sakropļo-
šanas gadījumos — Civīllik. 4552., 4553. p.). Apskatāmais
priekšmets jānogādā tiesā vai apskatīšanas vietā tai pusei,
pie kuŗas tas atrodas; ja apskatīšanas priekšmets ir pati puse,
pēdējai jāierodas personīgi. Nepamatota puses atteikšanās
dot apskatīt pieprasīto priekšmetu vai sevi pašu nozīmē at-
ņemt tiesai iespēju izdarīt pierādījumu pārbaudīšanu, jo civīl-
tiesa šādos gadījumos nevar piemērot spaidu līdzekļus. Nepa-
matotas atteikšanās sekas ir šādas: ja pierādījumi jāiesniedz
tai pusei, pie kuŗas atrodas apskatāmais priekšmets, — pra-
sība atzīstama par nepierādītu, ja pārējie pierādījumi ir nepie-
tiekoši; ja, turpretim, apskatīšanas izdarīšanu lūgusi tā puse,
kuŗas rīcībā apskatāmais priekšmets neatrodas, tad otras pu-
ses nepamatotu atteikšanos dot apskatīt pieprasīto objektu
var brīvi novērtēt tiesa, kuŗai ir tiesība, pēc analogijas ar pie-
prasīto dokumentu neiesniegšanas gadījumiem [C. pr. n. 532.
(444.) p.], atzīt par noraidītiem vai apstiprinātaem tos apstākļus,
kuŗu noskaidrošanai apskatīšana tikusi pielaista.¹⁾

¹⁾ Sal. arī Civīllik. 2384. sakarā ar 3192. p.; tāpat Konrad Hellwig I,
690. lap. p.; izņēmuma gadījumos ieinteresētā puse varētu, saskaņā ar Civīl-
lik. 4593.—4595. p. un C. pr. n. 36. (1806.) p., celt prasību par lietas parādi-
šanu (actio ad exhibendum), apskatīšanas izdarīšanas nolūkā. Sekas pare-
dzētas Civīllik. 4598. p.

§ 96. Lietpratēju atzinums.

I. Ar lietpratēju atzinumu (artis periti experti, заключение свѣдущихъ лицъ, Sachverständigenbeweiss, Rapports d'experts) jāsaprot paskaidrojumi, ko tiesai sniedz lietā neieinteresētas blakus personas ar speciālām zināšanām, pamatojoties uz lietas konkrētu faktu vai datu pētījumiem, vai atsevišķos gadījumos abstraktos jautājumos savas speciālītātes robežās.

Par ekspertīzes priekšmetu var būt tādi fakti, kuŗu esamību var pierādīt vai noskaidrot ar zinātnes, tehnikas, mākslas, aroda vai pieredzējumu palīdzību. Starp liecinieku liecībām un lietpratēju paskaidrojumiem vai atzinumiem ir liela starpība. Liecinieks atstāsta tiesai tos notikumus vai faktus, kuŗus viņš pats redzējis, dzirdējis vai citādi uztvēris parasti vēl pirms procesa sākšanās. Tamdēļ liecinieks kā persona, kas personīgi uztvērusi zināmu apstākli vai faktu, savā ziņā, ir neatvietoājams. Turpretim lietpratējs, izejot no lietas faktiskiem materiāliem un pamatojoties uz zinātni, tehniku, arodu, mākslu vai piedzīvojumiem, taīsa zināmus slēdzienus, kas palīdz tiesai noskaidrot tādus jautājumus, kuŗus tiesa nepārzin. No šā viedokļa eksperts uzlūkojams par objektīvu tiesneša palīgu, kas līdz procesam nav bijis saistīts ar lietu un tamdēļ pilnīgi atvietoājams ar citu ekspertu-speciālistu tajā pašā nozarē.¹⁾

Lietpratēji uzaicināmi tikai tādos gadījumos, kad tiesa apzinās, ka viņai trūkst vajadzīgo zināšanu attiecīgā nozarē un nepieciešama speciālistu palīdzība (skat. Sen. spr. 1921. g. № 46). Tiesa var aicināt lietpratējus ne tikai uz prāvnieku lūgumu, bet arī pēc saviem ieskatiem [C. pr. n. 605. (515.) p.].

Par lietpratēju var būt katra lietā neieinteresēta persona, kuŗai ir vajadzīgās zināšanas tajā nozarē, uz kuŗu attiecas no viņas prasāmais atzinums [C. pr. n. 605. (515.) p.]. Ja aicinātā persona atzīst sevi par nekompetentu zināmā nozarē vai arī pieder pie personām, kam tiesība atteikties no liecināšanas [C. pr. n. 462. (370.) p.], tad viņa var atteikties no lietpratēja pienākuma [C. pr. n. 610. (520.) p.]. Bez tam eksperta piederība pie Civīlproc. nolik. 462. (370.) p. norādīto personu kategorijām dod pusēm tiesību prasīt lietpratēja noraidīšanu [C. pr.

¹⁾ Vācijas process pazīst tā saucamos Sachverständigen Zeugen (ZPO § 414.), ko mūsu process nepazīst. Tomēr arī pēc mūsu procesa atsevišķos gadījumos iespējama liecinieka nopratināšana ne tikai par to, ko viņš redzējis vai dzirdējis, bet arī par to, kas viņam kā lietpratējam zināms, piem., ārsta nopratināšana par viņa ārstēšanā bijušā, bet tagad mirušā, pacienta gara spējam.

n. 613. (523.) p.], bet ne vēlāk kā 3 dienu laikā no tās dienas, kad prāvniekiem paziņots par lietpratēja iecelšanu, ja tikai noraidījuma iemesls nav radies vai nācis gaismā vēlāk, pie kam arī tad noraidīšana iespējama tikai līdz ekspertīzes iesākšanai [C. pr. n. 612. (522.) p.].

Lietpratējus izvēlas puses, savstarpēji vienojoties [C. pr. n. 608. (518.) p.]; šādos gadījumos lietpratēju noraidīšana nav pielaižama [C. pr. n. 611. (521.) p.]; ja tiesas noliktā laikā puses nav panākušas vienošanos par lietpratējiem, tad tos iecel tiesa nepāra skaitā, parasti 3 personas; ja prasība mazvērtīga vai ja puses tam piekrīt, tad var nozīmēt vienu lietpratēju [C. pr. n. 609. (519.) p.]. Rakstiskam atzinumam, ko devis pusei kāds lietpratējs ārpus tiesas, nevar piešķirt tiesas ekspertīzes nozīmi, bet tam var piešķirt tikai rakstiska pierādījuma nozīmi vispār.

II. Lietpratēju pienākumi. Lietpratējam, kas laikā nav atteicies, noteiktā laikā jāierodas tiesā un jādod atzinums. Šo pienākumu neizpildīšanas gadījumā lietpratēju var sodīt ar naudas sodu no 1—25 latiem un, ja ir iespējams, viņa vietā iecelams cits lietpratējs [C. pr. n. 618. (528.) p.]. Neieradušos lietpratēju atvešana spaidu kārtā nav pielaižama. Lietpratējus nenozvērina [C. pr. n. 1151. (1003.) p. un Sen. spr. 1873. g. № 993]. Lietpratēji dod atzinumus vai nu tiesas sēdē, tiesnešu kollēģijai, vai arī tiesnesim, kam uzdota pārbaudīšana ar ekspertu palīdzību [C. pr. n. 586. (500.) un 614. (524.) p.]. Tiesas loceklis-referents attēlo lietpratējam lietas apstākļus, ciktāl tas nepieciešams viņam uzstādāmo jautājumu atrisināšanai. Bieži vien pirms atzinuma došanas apskata vai aplūko priekšmetu vai personu, par kuriem ekspertiem jādod atzinums, pēc kam lietpratējiem uzstāda attiecīgus jautājumus.

Pēc vispārēja noteikuma lietpratēji dod atzinumu rakstiski, norādot, uz kāda pamata viņi nākuši pie viena vai otra slēdziena [C. pr. n. 605. (525.) p.]¹⁾ Atzinuma uzrakstīšanai tiesa var noteikt zināmu laiku. Likums pielaiž arī mutiskus atzinumus: a) ja ekspertīze nav sarežģīta, b) ja lietpratējs ir vāji rakstītpratējs un c) ja viņš vāji pārvalda valsts valodu [C. pr. n. 615. (525.) p.]. Pēdējā gadījumā, ja tas ir vajadzīgs, var pieaicināt tulku. Mutiski atzinumi ierakstāmi protokolā.

¹⁾ C. pr. n. 525. p. nemaz neprasa, ka ekspertiem jāpamato savs slēdziens, paskaidrojot, uz kādiem reāliem apstākļu pamatiem viņš dibināts, bet gan 525. p. tikai prasa, lai eksperts savā slēdzienā aizrādītu uz tiem apcerējumiem (доводы), uz kuriem slēdziens dibināts; 525. p. neraksta priekšā noteiktu slēdziena formu (Sen. spr. 13. XII. 1928. g. Nr. 901, Šķester l.).

III. Ekspertīzes slēdziena novērtēšana. Tiesa nav saistīta ar lietpratēju atzinumu un var to novērtēt pēc sava ieskata. Uz lietpratēju slēdzienu tiesai jāraugās kritiski, ņemot vērā visus lietas apstākļus. Arī puses var apstrīdēt lietpratēju atzinuma pareizību (Sen. spr. 1879 g. № 156). Tiesa, ja viņa nākusi pie slēdziena, ka lietpratēju atzinums runā pretim lietas ticamiem apstākļiem, var šo atzinumu nepieņemt [C. pr. n. 623. (533.) p.]; bet šādos gadījumos tiesai jānorāda, kamdēļ tā nav varējusi pievienoties lietpratēju atzinumam (Sen. spr. 1910. g. № 22).¹⁾ Nepiekrītot lietpratēju dotam atzinumam, tiesa var uzaicināt citus lietpratējus jauna atzinuma došanai, vai arī, atzīstot doto atzinumu par nepilnīgu vai pretrunīgu, pieprasīt papildu atzinumu no agrākiem vai arī no jauniem lietpratējiem [C. pr. n. 616. (526.) p.].

IV. Atlīdzība lietpratējiem. Lietpratējiem ir tiesība pieprasīt atlīdzību: a) par savām pūlēm; b) par atraušānu no parastā darba; c) par izdevumiem, kas saistīti ar izmeklēšanām (foto plates, skābes u. t. t.); d) par ceļa izdevumiem, ja atzinums bijis saistīts ar izbraukumu. Šo pēdējo izdevumu segšanai nepieciešamo naudu jau pirms ekspertīzes iemaksā tiesai tā puse, kura lūgusi uzaicināt lietpratējus, vai arī abas puses līdzīgās daļās, ja ekspertīze izdarīta pēc tiesas ieskata [C. pr. n. 989. (864.) p.].

Atlīdzības apmērus nosaka tiesa pēc sava taisnīga ieskata, atkarībā no pūlēm un patērētā laika. Noteiktā atlīdzība arī tūlīt izmaksājama lietpratējiem, pie kam maksā tā puse, uz kuras lūgumu ekspertīze izdarīta, vai arī abas puses, ja ekspertīze izdarīta uz abu pusu lūgumu vai uz tiesas lēmumu [C. pr. n. 620. (530.), 622. (532.) p.].

Lietpratēju sūdzības par atlīdzības apmēriem nav pielaižamas [C. pr. n. 621. (531.) p.], bet puses, ja atrod, ka šī atlīdzība, acīmredzot, ir pārmērīgi liela, jādomā, var sūdzēties.²⁾

¹⁾ C. pr. n. 533. p. piemērojams arī miertiesu iestādēs, jo C. pr. n. noteikumos attiecībā uz miertiesu iestādēm nav 533. pantam korespondējoša panta. Pēc 533. p. tiesa tikai tad var ar ekspertīzi nerēķināties, ja viņa atrod un nodibina, ka pēdējā nesaskan ar lietas apstākļiem. Tā tad tiesa nevar aprobežoties ar aizrādījumu, ka viņa apšaubu ekspertīzi vai atrod to par nepārliecinošu (Sen. spr. 20. XII. 1926. g. Nr. 580, Elerta I.).

²⁾ Agrākais C. pr. n. 860. p. paredzēja lietpratēju atlīdzības apmērus no 25 kap. līdz 25 rubļiem. C. pr. n. 988. (860.) p. jaunā redakcijā iziet no tiesas taisnīgiem ieskatiem, kuri balstās uz izlietotām pūlēm un izlietoto laiku. Apreķinot atlīdzības apmēru, nav jāaizmirst, ka atzinuma došana ir pienākums (klauša), un atlīdzība par šāda pienākuma izpildīšanu nevar būt par netaisnas iedzīvošanās līdzekli uz prāvnieku rēķina, kā arī pārmērīgi vairot tiesu izdevumus.

§ 97. Rakstiskie pierādījumi.

Ar rakstiskiem pierādījumiem (Urkunden) šā vārda plašā nozīmē jāsaprot visādi priekšmeti, uz kuriem uzdarinātas kādas zīmes, kas izteic kādu cilvēka domu, kuŗa attiecas uz konkrētu lietu. No šā viedokļa ir maza nozīme tam, vai šās zīmes uzdarinātas uz papīra, audēkļa, ādas, koka, metala vai akmens, vai šās zīmes sastāda zināma alfabēta burtu kārtu, vai viņas izteiktas šifra, telegrafisku, stenografisku u. tml. zīmju veidā, vai viņas taisītas ar zīmuli, tinti, krāsām, pat asinīm, ar roku, rakstāmāšīnu vai tipografiski. Šo dažādo zīmju nozīme ir tā, ka savā savienojumā tās attēlo (izsaka) zināmu cilvēka domu.

Mūsu Civilproc. nolik. 526. (438.) pants runā tikai par aktiem un papīriem, t. i. par parastī un visbiežāk dzīvē sastopamiem rakstiskiem pierādījumiem. Nēmot vērā, ka rakstiskā pierādījuma nozīme pastāv pašā rakstā kā reālā priekšmetā (kā materiālā, uz kuŗa uzdarinātas zināmas zīmes), bet pašās tajās zīmēs, kas uz viņa uzdarinātas un izteic zināmu domu, tad jautājumam par to, uz kā, t. i. uz kāda materiāla, ar kādu līdzekli un kādā veidā šās zīmes uzdarinātas, ir blakus nozīme. Lai šie raksti iegūtu rakstisku pierādījumu nozīmi, ir nepieciešams, lai tajos izsacītai domai būtu kāds sakars ar konkrēto lietu. Tādā veidā ar dokumentu, kā rakstisku pierādījumu, procesā mēs saprotam reālā formā ietvertu cilvēka domu, kas satur zināmu gribas izteiksmi un attiecas uz konkrētu lietu.

Rakstiskie pierādījumi ir svarīgākais pierādījumu veids, tamdēļ ka tie satur personas noteiktu domu un gribu taisnī tādā veidā, kādā tā savā laikā izteikta. Kamēr visapzinīgākais liecinieks reti spēj noteikti un pareizi atstāstīt to, ko viņš dzirdējis no trešās personas, — dokumentā mums ir darišana ar tā noteiktu reprodukciju, ko savā laikā izteikusi persona, kaut arī viņa vairs nebūtu dzīva. Vox audita perit, litera scripta manet.¹⁾ Tamdēļ, kā pareizi aizrāda prof. Mališevs, rakstiskos pierādījumos atskan aizmirstībā grīmušu faktū balss un atspūļojas pagātnes notikumi.

¹⁾ Gadījumā, kad pēc oficiāliem (kaut gan ne oriģināliem) dokumentiem ir iespējams nodibināt jau krievu laikā iesāktās lietas saturu un gaitu, tiesai nav tiesības izvairīties no lietas atjaunošanas, no jauna sastādot aktu pēc partu rīcībā esošiem un tiesā iesniegtiem oficiāliem dokumentiem, pēc oficiāli apliecinātiem norakstiem. (Sen. spr. 1924. g. Nr. 452 un 1925. g. 14. V., Gret. l. Nr. 97). Sal. arī Kr. Sen. spr. 29. VII. 1916. g. Nr. 202 un 1917. g. 20. VI. likumu par aktu restaurēšanu — Kr. lik. krāj. 153. Nr. 853. Sen. spr. 1921. g. Nr. 54. 1924. g. Nr. 9.

§ 98. Publiskā kārtībā un mājas kārtībā sastādīti akti un dokumenti.

Mūsu Civīlprocesa nolikums šķīro aktus un dokumentus pēc to sastādīšanas kārtības publiskā un mājas kārtībā sastādītos aktos un dokumentos¹⁾ [C. pr. n. 526. (438.), 547. (459.) p.], piešķirot publiskā kārtībā sastādītiem ievērojami lielāku nozīmi, nekā mājas kārtībā sastādītiem dokumentiem un aktiem.

Ar publiskā kārtībā sastādītu dokumentu (Instrumenta publica, Öffentliche Urkunden) mēs saprotam aktu, kuŗu sastādījusi kompetenta amata persona jeb iestāde (vai kuŗš sastādīts tādiem piedaloties) likumā paredzētā kārtībā. Tā tad, lai dokumentam būtu publiskais raksturs, nepieciešams: 1) lai amata persona vai iestāde ņemtu tā sastādīšanā zināmu daļību, 2) lai attiecīgai amata personai būtu likumā piešķirtā tiesība attiecīgu aktu sastādīt un 3) lai akts būtu sastādīts likumā paredzētā kārtībā pēc noteiktas formas. Tamdēļ saprotams, ka dzimšanas vai miršanas apliecība, kuŗu sastādījis notārs, nebūs publisks dokuments; testamentu, kaut tas arī sastādīts notāram piedaloties, bet nav ierakstīts notāra aktu grāmatā, nevar uzskatīt par publisku (Civīllik. 2025. un 2034. p.).

Visi dokumenti, kas neatbilst publicitātes nosacījumiem,²⁾ uzskatāmi par mājas kārtībā sastādītiem aktiem (Privaturkunden, домашние акты).

Priekšrocības, kuŗas likums piešķir publiskā kārtībā sa-

¹⁾ Civīlproc. nolik. 526 (438.) un 545. (457.) p. publiskiem dokumentiem pieskaita: zemes grāmatu, notāriālus un uzrādīšanas kārtībā apliecinātus aktus, ņeminot citus. Šajos pantos nav norādītas publisko aktu sugas pazīmes. Kā redzams no Lik. kop. XVI. sēj. 2. d. (Законы о Судопроизводствѣ гражданскомъ) 145. un 146. p., rakstiski pierādījumi ir akti, kas apliecina kādas personas tiesību vai pienākumu. Šie akti ir trejādi: civilstāvokļa akti, mantas nostiprināšanas akti un oficiālu iestāžu akti. Ja ņem vērā, ka saskaņā ar minētā likuma 147.—149. p., pie civilstāvokļa aktiem pieder metriskās grāmatas, izraksti un apliecības no tām; bet pie mantas nostiprināšanas aktiem: 1) zemes grāmatu akti, 2) notāriāli akti, 3) uzrādīšanas kārtībā oficiālā iestādē, pie notāra vai maklēra apliecināti akti un 4) mājas akti, un beidzot pie oficiālo iestāžu aktiem — tiesas žurnāli, protokoli, galda reģistri, saņemtie un izsūtītie raksti, izraksti no lietām, likumīgā spēkā stājušies tiesas lēmumi un spriedumi, robežgrāmatas (межевья книги), aizliegumu (запретительный) un to noņemšanas (разъительный) grāmatas u. c., — tad ir skaidrs, ka Civīlproc. nolik. 526. (438.) un 545. (457.) pantā paredzēto publisko dokumentu jēdzienā ietilpst ne tikai zemes grāmatu, notāriāli un apliecināšanai uzrādīti akti, bet vispār visādi dokumenti, kas taisīti likumā norādītā kārtībā kompetentai amatpersonai vai iestādei piedaloties.

²⁾ Nav uzskatāms par publisku akts, kuŗā tikai paraksti apliecināti pie notāra jeb kādā iestādē, jo šāda akta sastādīšanā amata persona nekādu daļību nav ņēmusi. (Sen. spr. 1913. g. Nr. 74; 1914. g. Nr. 48; 1921. g. Nr. 46).

stādītiem dokumentiem, salīdzinot ar mājas kārtībā sastādītiem dokumentiem, pamatotas uz tās prezumpcijas, ka amata personām, kas piedalās šo aktu sastādīšanā, nav nekādas intereses kaut ko nepatiesu apliecināt un ka viņas, kā amata personas, atbild par nepatiesu apstākļu apliecināšanu (Sodu lik. 445., 667. un 669. p.).

Publisko aktu priekšrocības ir šādas:

- 1) ja publiskā kārtībā sastādīta dokumenta īstums nav apstrīdēts,¹⁾ tad dokumenta saturu nevar apgāzt ar liecinieku liecībām²⁾ [C. pr. n. 498. (410.) p.], nedz ar mājas kārtībā sastādītiem dokumentiem [C. pr. n. 547. (459.) p.];
- 2) publiskā kārtībā sastādīta dokumenta īstumu var apstrīdēt tikai ceļot strīdu par aktu viltojumu [C. pr. n. 633. (543.) p.];
- 3) publiskā kārtībā sastādītos dokumentos ierakstītais dokumenta sastādīšanas vai apliecināšanas datums tiek atzīts par pareizu attiecībā uz visām personām, kamēr nav celts viltojuma strīds [C. pr. n. 564. (476.) p.], kurpretim mājas kārtībā sastādītos aktos atzīmētais akta sastādīšanas datums tiek atzīts par pareizu tikai attiecībā uz akta dalībniekiem un viņu tiesību pēcnācējiem [C. pr. n. 565. (477.) p.].

Pārējām personām ir tiesība neatzīt mājas kārtībā sastādītā aktā atzīmēto akta sastādīšanas datumu par neapstrīdamu un šādā gadījumā datuma pareizība jāpierāda tam, kas aktu iesniedzis un atsaucas uz tā pareizību.

Pēc satura a) akti var būt: a) rīkojumu akti (Dispositivurkunden, распорядительные акты), kas satur tiesiskas grības izteikumu, vērstu uz zināmu juridisku attiecību nodibināšanu, pārgrozīšanu vai izbeigšanu; tiem pieskaitāmi visi akti,

¹⁾ Šeit rūna tikai par akta formas apstrīdēšanu un par akta formālu pārbaudīšanu, kas neizslēdz iespēju apstrīdēt aktu pēc tā iekšējā satura: par to sk. tālāk — aktu materiālā pārbaudīšana.

²⁾ Civīlproc. nolik. 498. (410.) p. redakcija nav izdevusies; šis pants nepielaiž pienācīgā kārtībā sastādītu rakstisku dokumentu satura apgāšanu ar lieciniekiem. Par šādiem dokumentiem jāatzīst arī mājas dokumenti, kuŗus tomēr var apstrīdēt ar liecinieku liecībām. Pēc Senāta paskaidrojumiem ar Civīlproc. nolik. 498. (410.) p. paredzētiem aktiem jāsaprot: iestāžu un amatpersonu akti (1900. g. Nr. 33; 1905. g. Nr. 18), pie notāra uzrādīti akti vai notāru aktu grāmatās ierakstīti (1912. g. Nr. 47; 1905. g. Nr. 18) u. c. Saskaņā ar Senāta spr. 1888. g. Nr. 19, policijas protokolus civillietās var apstrīdēt ar liecinieku liecībām.

Paģasta valdes grāmatās ierakstīts nomas līgums neskaitās par publisku aktu Civīlproc. nolik. 410. p. nozīmē (Sen. sp. 1874. g. Nr. 624, 1876. g. Nr. 53; 1925. g. Nr. 133); citādi ir ar paģasta tiesā apliecinātiem aktiem (sal. Kr. Sen. apv. spr. 1900. g. Nr. 31).

kas satur tiesisku darījumu (Rechtsakt); b) informācijas vai paziņojumu akti (berichtende Urkunden, освѣдомительные акты), kas satur ziņas par kādu notikumu, kā piem., protokoļi, apliecības, izziņas, kvītes par saņemšanu un pieņemšanu.

Pēc mērķa aktus var iedalīt: a) aktos, kas sastādīti ar tiešu nolūku radīt pierādījumus vai atvieglot pierādīšanu (sal. Civillik. 3032. un 3033. p.), šie pieder protokoļi, kvītes un citi; un b) gadījuma aktos, kas nav radīti pierādīšanas nolūkiem, piem. vēstules, dienas grāmatas, telegrammas u. tml.

Katra akta sastāvdaļas ir šādas: a) teksts un b) zem tā personas paraksts, ar kuŗu parakstītājs apliecinā teksta saskaņā ar viņa gribas izteikumu, ar īstenību (subscriptio tenet subscriptentem). Parakstam jābūt gandrīz zem visiem, tiklab publiskā kā mājas kārtībā sastādītiem aktiem, jo paraksts pierāda, ka akts ir noslēgts, nobeigts.) Atsevišķiem dokumentiem var būt spēks arī bez paraksta, kā piem.: tirdznieciskām grāmatām, piezīmēm, rēķiniem. Bet rīkojumu aktiem, kuŗi satur gribas izteikumu (tiesiskus darījumus), kā esenciālā sastāvdaļa nepieciešams tās personas paraksts, kuŗa šinī aktā savu gribu izteikusi; bez paraksta viņiem nav spēka (Civillik. 3036. p.).

Publisko dokumentu ārējās raksturīgās pazīmes parasti ir tādas, ka bez amata personas vai iestādes vadošo personu paraksta uz tiem ir vēl iestādes vai amatpersonas nosaukums un uz apliecībām arī zīmogs, sevišķs izsūtāmo rakstu № jeb burts, un tajos atzīmēts akta sastādīšanas laiks. Bieži vien šādi akti sastādīti uz sevišķām veidlapām. Viss tas piešķir publiskiem aktiem tādu ārēju izskatu, ar kuŗu tie ļoti atšķiras no mājas kārtībā sastādītiem aktiem, uz kuŗiem parasti nav zīmoga (Civillik. 3040. p.) un kuŗi arī tad ir spēkā, ja nav pat norādīts sastādīšanas laiks un vieta (Civillik. 3041. p.).

Pēc šīm ārējām pazīmēm viegli noteikt publisko aktu īstumu, un ja šīs pazīmes ir, tad dokumenta īstumu vienmēr prezumē, pie kam īstumu var apstrīdēt, ceļot viltojuma strīdu.

Mājas kārtībā sastādītu aktu īstuma noteikšanai šādu pazīmju nav²⁾, un tamdēļ mājas kārtībā sastā-

¹⁾ Attiecībā uz rakstīt nepratējiem sk. Civillik. 3038. p. Latgal. civill. 919. p., Not. nol. 113. p.

²⁾ Raksturīgs ir tikai personas rokraksts, bet tā kā tiesai nav iespējams pazīt visu cilvēku rokrakstus, tad noteikt tā īstumu bez pretējās puses atzišanas (C. pr. n. 546. (458.) p.) tieši vai klusuciešot tiesa nevar. Šā paša iemesla dēļ jāuzskata par pilnīgi nepareizu, ka notārs apliecina noraksto no mājas kārtībā sastādīta dokumenta kā oriģināla, kuŗa īstums ne ar ko nav apstiprināts.

dītu aktu īstumu, apstiprina atzīšana, ko izteic (tieši vai klusu ciešot) tā puse, pret kuru šie mājas akti iesniegti [C. pr. n. 546. (458.) p.], bet jau ar to vien, ka izteiktas šaubas par mājas kārtībā sastādīta akta īstumu, šis akts zaudē neapšaubāmības raksturu un tādā gadījumā akta iesniedzējam jāpierāda akta īstums [C. pr. n. 636. (546.) p.]. Ja uz mājas kārtībā sastādīta akta ir pretējās puses paraksts, tad viņa vairs nevar aprobežoties ar īstuma apšaubīšanu, bet var to apstrīdēt vienīgi ceļot viltojuma strīdu [C. pr. n. 632. (542.) p.].

Jautājumam par to, vai attiecīgais dokuments ir apmaksāts ar zīmognodevu saskaņā ar Rikojumu par zīmognodevu vai nē, nav nekādas nozīmes, kad tiesā novērtē dokumenta pierādīšanas spēku [C. pr. n. 549. (461.) p. un Civillik. 3045. p.]. Bet tā kā ar attiecīgu zīmognodevu neapmaksātā dokumenta iesniegšanas gadījumā šā akta dalībniekiem draud zīmogsods [C. pr. n. 550. (462.) p.]¹⁾, kurš dažreiz var būt tik liels, ka pat pārsniedz prasības vērtību, tad Rikojuma par zīmognodevu pārkāpšana bieži vien atņem pusei iespēju iesniegt dēfektīvo dokumentu un spiež prāvnieku izlietot citus pierādīšanas līdzekļus un nereti atstāj iespaidu uz prasības celšanas iespējamību pēc šāda dokumenta.

§ 99. Dokumentu iesniegšanas kārtība tiesai.

Dokumenti, kā rakstiski pierādījumi, var atrasties:

1) Tās puses rokās, kas viņus grib izlietot kā pierādīšanas līdzekli; šajā gadījumā dokumenta iesniegšana tiesai nerada nekādas grūtības [C. pr. n. 367. (263.) p. 1. pkt., 368. (264.) un 421. (316.) p.]; katrai no pusēm ir tiesība prasīt, lai dokumentu iesniedz oriģinālā, izņemot gadījumus, kad apliecināts

¹⁾ Par tiesas lēmumiem attiecībā uz zīmogsoda piedzišanu var iesniegt blakus sūdzības tānī procesa kārtībā, kādā caurlūkota pati lieta, kas devusi iemeslu soda uzlikšanai; tāpat minētos lēmumus var pārsūdzēt ar lūgumu dēļ sprieduma atcelšanas (rīk. par zīmognod. 101. p. — Lik, kr. 1921. g. Nr. 165). Tādā kārtā tiesas lēmumi par zīmogsoda uzlikšanu pārsūdzami atkarībā no tā, kādā kārtībā un kādā instancē taisīts attiecīgais lēmums, vai nu blakus sūdzības kārtībā, — kad pati lieta pēc būtības tika caurlūkota pirmā instancē, vai kasācijas kārtībā, — kad pati lieta pēc būtības tika caurlūkota otrā instancē. Tiesas lēmumi par zīmogsoda uzlikšanu nepieder pie lēmumiem, kuri pārsūdzami Senātam blakus sūdzības kārtībā. (Sen. spr. 1885. g. Nr. 73; 1889. g. Nr. 78; 1894. g. Nr. 28; Sen. apv. sap. lēm. 1888. g. Nr. 31). (Sen. spr. 1924. g. 30. IV. Znotiņa I, Nr. 203; pēc Tiesl. ministr. Vēstn. krāj. Nr. 81.).

Sūdzības par otrās instances tiesas lēmumiem zīmognodevas lietās iesniedzamas nevis blakus sūdzības, bet gan kasācijas kārtībā. (Sen. spr. 1925. g. Nr. 79, Poritera I.).

noraksts vai izraksts pielīdzināms oriģinālam (Not. nol. 121. p.) vai kad oriģināls iznīcināts, vai viņu nav iespējams dabūt [C. pr. n. 529. (441.) p.]. Jāaizrāda, ka apliecināts noraksts, ciktāl nav izteiktas šaubas par tā pareizību, atvieto oriģinālu [C. pr. n. 368. (264.) p. 2. pkt.], izņemot gadījumus, kad dokumenta iesniegšanu oriģinālā noteikti prasa likums¹⁾ [C. pr. n. 551. (463.) p.]. Oriģināla neiesniegšanai tajos gadījumos, kad tas ir iespējams, var būt tās sekas, ka norakstam nepiešķir pierādījuma spēku.

2) Dokuments var atrasties pretējās puses rokās; šajā gadījumā ieinteresētai pusei ir tiesība prasīt no pretējās puses šā dokumenta iesniegšanu tiesai: a) ja prāvníeks uz šo dokumentu pamato savas tiesības [C. pr. n. 527. (439.) p.]²⁾ vai b) ja prāvníeks pats iesniedzis tiesai dokumentu, kurā ir aizrādīts uz vajadzīgo dokumentu, kas turklāt attiecas uz prāvas strīdīgiem punktiem [C. pr. n. 528. (440.) p.], vai c) ja dokuments, kas atrodas pie pretējās puses, noder par apstiprinājumu prāvas strīdīgiem apstākļiem [C. pr. n. 530. (442.) p.]. Šajos gadījumos pusei, kas pieprasa no pretinieka dokumenta iesniegšanu, noteikti jāapzīmē rakstiski vai mutiski pieprasītais dokuments un jānorāda uz kāda pamata viņa domā, ka dokuments atrodas pie pretējās puses [C. pr. n. 531. (443.) p.].

Ja pretinieks nenoliedz, ka dokuments atrodas pie viņa, un pretēji tiesas lēmumam to neiesniedz, tad tiesa var atzīt par pierādītiem tos apstākļus, kuŗu apstiprināšanai puse atsaukusies uz šo dokumentu [C. pr. n. 532. (444.) p.]. Šeit tādā kārtā ir netiešas atzīšanas veids.

Ja pretinieks noliedz šāda dokumenta atrašanos pie viņa, tad dokumenta pieprasītājam jāpierāda, ka dokuments atrodas pie pretējās puses³⁾ (Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat). Puses vienkāršs apgalvojums, ka pieprasītā dokumenta pie viņas vairs nav, neatbrīvo tiesu no pienākuma apspriest, ciktāl tāds apgalvojums atbilst lietas apstākļiem un ciktāl no-

¹⁾ Šāda speciāla likuma nav: pēc Sen. paskaidrojuma (1868. g. Nr. 581) Civilproc. nolik. 551. (463.) p. minētais izņēmums attiecas uz mājas kārtībā sastādītiem aktiem, kas nekur nav ierakstīti un kuŗu istenums jāpārbauda ar apskatīšanu.

²⁾ Civilproc. nolik. 527. (439.) p., kā tas redzams no likumdošanas motīviem, ir Tirdzn. proc. nolik. 210. un 219. p. pārveidojums. (Agrākie 1857. g. izd. Tirdzn. nol. 1596. un 1605. p.).

³⁾ Civilproc. nolik. 532. (444.) p. piemērojams tikai tad, ja tiesa konstatē nevien, ka attiecīgā puse nav izpildījusi tiesas, uz 530. (442.) p. pamata taisīto lēmumu, bet arī to, ka tiesas pieprasītais dokuments patiesi atrodas tās pašas puses rokās. (Sen. spr. 1924. g. Nr. 3, pēc Tiesl. M. Vēstn. krāj.). Vācu process (ZPO. 426. p.) šinī gadījumā uzliek pusei par pienākumu dot zvērestu par to, ka pie viņas dokumenta nav un ka viņa nezina, kur tas atrodas. (Offenbarungseid).

liedzošai pusei nav jāatbild par tāda dokumenta pazušanas sekām, kuŗš pie tās agrāk glabājies. (Sen. spr. 1875. g. Nr. 668, 1876. g. Nr. 12, 1881. g. Nr. 7 un 1921. g. Nr. 30).

3) Ja dokuments, kas tieši attiecas uz lietu, atrodas trešās personas rokās, tad šā dokumenta iesniegšanā ieinteresētai pusei ir tiesība lūgt tiesu pieprasīt šo dokumentu, pie kam ieinteresētam prāvniekam savā lūgumā noteikti jāapzīmē pieprasāmais dokuments, jāuzdod trešās personas adrese un jānorāda tie pamati, no kuŗiem izrietētu, ka dokuments atrodas pie šās trešās personas. Lūgums jāiesniedz ar norakstiem kā priekš pretējās puses, tā arī priekš trešās personas. Ja tiesa atzīst, ka dokumentam ir pierādījuma nozīme, tad viņa nosūta lūguma norakstu norādītai trešai personai, noteicot termiņu dokumenta iesniegšanai. Tomēr procesuālais likums nepazīst nekādas sankcijas, kas spiestu trešo personu attiecīgo dokumentu iesniegt. Ja trešā persona atsakās, ieinteresētai pusei atliek tikai lūgt tiesu izdarīt dokumenta apskati uz vietas pie trešās personas [C. pr. n. 539. (451.) p.] vai celt prasību par dokumenta parādīšanu¹⁾ [Civīl. lik. 4593. un turpm. p. un C. pr. n. 36. (1806.) p.].

Trešās personas atsvabinātas no pienākuma iesniegt:

a) privātsarakstīšanos ar blakus personu, ja tikai sarakstīšanās neattiecas uz šās trešās personas daļību šinī lietā komija, komisijā, māklera vai vidūtāja lomā [C. pr. n. 533. (445.) p. un piel. pie 35. (1805.) p. 15. p.];

b) savas tirdznieciskās grāmatas [C. pr. n. 533. (445.) p.], ja tikai prāva negrozās ap strīdu starp tirdznieciskās vai rūpnieciskās sabiedrības biedriem [C. pr. n. 537. (449.) p. un Tirdzn. nol. 681. p.].

Dokumentus vai grāmatas, kuŗi pusei vai trešai personai vajadzīgi lietošanai, vai kurus puse vai trešā persona atrod par neērtu iesniegt aiz tīri personīgiem motīviem, var, nepieprasot to iesniegšanu, apskatīt uz vietas caur tiesas locekli-referentu vai miertiesnesi, izrakstot no grāmatām vai dokumentiem tikai to, kas attiecas uz lietu [C. pr. n. 539. (451.) p. un Tirdzn. nol. 681. p.].

Tirdznieciskās lietās, veikala darīšanās parasti vajadzīgo tirdzniecisko grāmatu vietā prāvnieki pa lielākai daļai iesniedz notāriāli apliecinātus tirdzniecisko grāmatu izrakstus [C. pr. n. 368. (264.) p. 3. pkts un C. pr. n. 35. (1805.) p. 10. p.], lai gan likums paredz tirdzniecības grāmatu iesniegšanu līdz ar izrakstiem.

¹⁾ Vācijas procesa 429. p. paredz tiesību prasības celā pieprasīt piespiedu kārtā dokumentu no trešās personas.

4) Beidzot dokumenti vai lietas ar pusei nepieciešamām ziņām var arī atrasties valsts iestādē vai pie amata personām; ja puse ņemusi dalību šādā valdības lietā, tad viņai ir tiesība tieši griezties pie šām iestādēm vai personām ar lūgumu izsniegt dokumentu norakstus vai izziņas [C. pr. n. 541. (453.) p. in fine].¹⁾ Ja ieinteresētā puse šādā lietā nav dalību ņemusi, tad dokumenta vai izziņas saņemšanai tiesa izdod pusei apliecību, uz kuŗas pamata visām pārvaldības iestādēm un amata personām nekavējoties vai apliecībā minētā laikā jāizsniedz tajā norādītie dokumentu noraksti, izraksti no lietām vai izziņas²⁾ [C. pr. n. 540. (452.) p.], bet ja tas noteiktā laikā nav iespējams, tad minētām iestādēm jāizdod prāvniekam apliecība, norādot laiku, kad pieprasījums tiks izpildīts. Šādā gadījumā tiesa dod pusei dokumenta, atsauksmes vai izziņas iesniegšanai attiecīgu termiņa pagarinājumu [C. pr. n. 543. (455.) p.]. Ja no valdības iestādes vai amata personas tiek pieprasīts dokumenta vai lietas oriģināls, tad — uz tiesas apliecības pamata — tos tieši nosūta attiecīgai tiesai [C. pr. n. 542. (454.) p.].

Tomēr procesa paātrināšanas dēļ tiesa pati var, apliecību neizsniedzot, pieprasīt no attiecīgās pārvaldības iestādes vai amatpersonas tos dokumentus vai uzzīņu, kas pēc puses norādījumiem nepieciešami lietas noskaidrošanai (C. pr. n. 452. p.). Šāda tiesas rīcība nav uzskatāma par sacīkstes principa pārkāpšanu un Civīlproc. nolik. 457. (367.) p. neievērošanu, jō šeit pierādījumus nesavāc tiesa pati, bet tikai palīdz pusei iegūt viņas norādītu dokumentu vai uzzīņas, kuŗas puse bez tiesas palīdzības nevarētu dabūt.

§ 100. Rakstisko pierādījumu veidi.

No publiskā kārtībā sastādītiem aktiem mūsu procesuālais likums vispirms paredz zemes grāmatu, notāriālus un apliecināšanai uzrādītus aktus [C. pr. n. 526. (438.) un 545. (457.) p.].

¹⁾ Saskaņā ar Civīlproc. nolik. 541. (453.) p. pusei, kas griežas ar rakstisku lūgumu, dokumenta noraksts vai izziņa izsniedzama pat bez apliecības. Šeit saskaņā ar Senāta paskaidrojumu (Sen. apv. sap. 1884. g. Nr. 30) valdības iestādei ir pamats pārliecināties, ka dokuments vai izziņa atrodas sakarā ar tiesas lietu — un pārliecinoties, ka lūgums ievērojams, jāizpilda rakstiskais lūgums.

²⁾ 540. (452.) un 541. (453.) p. paredzētās apliecības tiesai jāizdod tikai tad, ja pieprasītiem dokumentiem, uz kuŗiem attiecīgais parts pamato savas tiesības, t. i. kuŗiem ir apliecinošs vai konstitutīvs raksturs attiecībā uz konkrēto partu, ir pierādījumu materiāla nozīme pašā lietā pēc būtības vienam vai otram partam par labu; šāda rakstura dokumentiem nepieder spriedumu noraksti, kas doti citā lietā, kuŗai nav sakara ar to

1. Ar zemes grāmatu aktiem saskaņā ar Not. nol. 157. p. agrāk apzīmēja notāra aktu grāmatā ierakstītos un vecākā notāra apstiprinātus aktus. Pie tiem piederēja: pirkšanas-pārdošanas līgumi, dāvināšanas akti, līgumi par pūru (рядныя записи), mantas dalīšanas akti un visi akti par nekustamu mantu, kuŗi pēc Kriev. lik. kop. X. sēj. 1. d. noteikumiem bij jāsastāda notāriālā kārtībā. Tā kā Latvijā tagad pastāv hipotēku sistēma un vecākais notārs Latgalē atvietots ar zemesgrāmatu nodaļas priekšnieku, tad šāds zemesgrāmatu aktu apzīmējums uzskatāms par nepareizu un Latvijā ar zemesgrāmatu aktiem jāsaprot akti, kas nodibinā lietiskas tiesības uz nekustamu mantu, pievienoti zemesgrāmatai (Not. nol. 305. p.) un ierakstīti zemesgrāmatu reģistrī,¹⁾ izsniedzot par to attiecīgai personai sevišķu dokumentu, kuŗu sauc par zemesgrāmatu aktu²⁾ (Civillik. 3002. p.).

2. Ar notāriāliem aktiem saprot aktus, kas sastādīti notāram un lieciniekiem piedaloties un vārdu pa vārdam ierakstīti notāra aktu grāmatā; ar šādiem aktiem nodibina, pārgroza vai izbeidz zināmas juridiskās attiecības (Not. nol. 79.—114. p.). Ar notāriālo aktu nodibināto tiesību pierādīšanai ieinteresētā persona nesāņem oriģinālo aktu, kas ierakstīts notāra aktu grāmatā, bet tikai izrakstu no aktu grāmatas, kuŗš spēka un nozīmes ziņā pielīdzināts oriģinālam (Not. nol. 121. p.).

3. Beidzot ar apliecināšanai uzrādītiem aktiem jāsaprot akti, ar kuŗiem tāpat nodibina, pārgroza vai

lietu, kuŗā tiesa izdevusi partam apliecību. (Sen. spr. 1924. g. Nr. 31, pēc T. M. Vēstn. krāj.).

¹⁾ Korrōborācijai gan nav tiesībradoša spēka, kamdēļ tā neatstāj iespaidu uz pašu kontrahentu savstarpējām attiecībām, bet attiecībā pret trešām personām atzīmei zemes grāmatās ir tā nozīme, ka personas, un tikai tās personas, kuŗu tiesības ierakstītas reģistrī, var savukārt nodibināt lietiskas tiesības uz imobilu (legitimācijas princips), un, no otras puses, tiesības, tiesību ierobežojumi un apgrūtinājumi, kuŗi izriet no korrōborētiem juridiskiem darījumiem, tikai tad izrāda spēku un juridisku nozīmi priekš vēlākiem imobilu ieguvējiem, ja šīs tiesības ierobežojumi vai apgrūtinājumi attiecīgā kārtībā ierakstīti reģistrī (pilnības un publicitātes princips). (Sen. spr. 1906. g. Nr. 45; 1924. g. Nr. 36. Галь, Публичная вѣра крѣпостнаго реестра, Ж. М. Ю 3, 1908 г.; Башмаковъ, Основн. начала ипотечн. права, 1891. г. 74., 93. un 98. лapp.)

²⁾ Bij. Krievijas apr. zemes ierīcības komitejas izrakstam, kuŗš izdots krepostakta vietā kā pierādījums tam apstāklim, kā strīdus zeme ir piešķirta kā personīgs īpašums zemniekam, — saskaņā ar 1906. g. 9. XI. ukaza 2. nod. c. punktu, ir tieši piešķirama krepostakta, t. i. Civiltroc. nolik. 38. (31.) p. 1. punktā paredzētā formālā akta nozīmē. (Sen. spr. 1922. g. Nr. 40, Annas Lāč l. un 1925. g. 26. III. Loča l.).

izbeidz zināmas juridiskas attiecības, bet tos, lai gan taisa notāram piedaloties, bet bez lieciniekiem un reģistrē notāra reģistri tikai īsa izvilkuma veidā. Tamdēļ atšķirībā no notāriālā akta, apliecināšanai uzrādītā akta oriģinālu notārs vienmēr izsniedz attiecīgai personai ar savu apliecinājumu.

Ja kādu aktu formālu trūkumu dēļ nevar atzīt par zemesgrāmatu, notāriālu vai uzrādīšanas kārtībā apliecinātu aktu, tad tas patur mājas kārtībā sastādīta akta spēku [C. pr. n. 548. (460.) p.].

4. Aplūkoto starpību starp publiskiem un mājas kārtībā sastādītiem dokumentiem ievēro arī pieārņemēs noslēgtiem aktiem, attiecībā uz kuriem pastāv noteikums, ka „locus regit actum“, t. i. viņus kā formas [C. pr. n. 552. (464.) p.], tā satura [C. pr. n. 812. (707.) p.] ziņā, tā arī attiecībā uz spēka zaudēšanu aiz noilguma [C. pr. n. 813. (708.) p.] apspriež pēc tās valsts likumiem, kurā viņi taisīti. Tādā kārtā, ja ārņemēs likumīgā kārtā noslēgts akts taisīts, piedaloties kompetentai amata personai, tad tas uzskatāms par publisku aktu, bet pretējā gadījumā par mājas kārtībā taisītu aktu.¹⁾

Tikai tajā gadījumā, kad ārņemēs taisītais akts pēc sava satura kategoriski runātu pretim Latvijā pastāvošai sabiedriskai iekārtai un labiem tikumiem (Civillik. 2922. p.), vai ja Latvijas likumi šādu aktu tieši aizliegtu, tiesai tas jāizslēdz nopierādījumu skaita [C. pr. n. 812. (707.) p.]. Lai atvieglotu tiesai iespēju ātri pārliecināties, ka akts tiešām taisīts pēc attiecīgās ārvalsts likumiem, — likums uzliek pusēm par pienākumu, šādus aktus iesniedzot, rūpēties par to, lai pēdējiem netrūktu Latvijas diplomātiskās pārstāvības apliecinājuma, ka iesniedzamais akts taisīts tiešām pēc attiecīgās valsts li-

¹⁾ Saskaņā ar Sen. pask. (1868. g. Nr. 355; 1881. g. Nr. 97 un 1888. g. Nr. 19) Civillik. nolik. 553. (465.) un 812. (707.) pantī. runājot par aktu un līgumu taisīšanu, ar sādiem aktiem nesaprot vis iestāžu aktus, bet tiesības nostiprinošus darījumus un līgumus, kas taisīti pārvaldības varai piedaloties. Tamdēļ, piem. civilstāvokļa aktiem, t. i. dzimšanu, laulības slēgšanu vai miršanu apliecināšiem aktiem, kuŗos pārvaldības organi tikai apliecina zināmus notikumus, nav vajadzīgs Civillik. nolik. 553. (465.) p. paredzētais Latvijas pārstāvības apliecinājums. (Sk. arī Исаченко II. 602. lap. p. un Анненк въ II. 270. lap. p., Гершиновъ „Руководство для консуловъ“ 1903. g. 341. lap. p.). Saskaņā ar to arī Latvijas konsulārais reglaments (Lik. kr. 1925. g. 17) 87. p. paredz, ka ārzemju valdības iestāžu un amatpersonu izsniegtie akti nav apliecināmi Latvijas konsulatā tai ziņā, ka viņi sastādīti pēc tās valsts likumiem, bet tiem vajadzīga tikai t. s. leģitimācija, t. i. konsulam jāapliecina aktu parakstijušo amatpersonu paraksti.

kumiem¹⁾ [C. pr. n. 553. (465.) p.]. Tomēr šāda pārstāvības apliecināšana uzraksta trūkums pats par sevi neatņem šādam dokumentam rakstiska pierādījuma spēku un nozīmi un neat-svabinā tiesu no pienākuma šo pierādījumu apskatīt un no-vērtēt. Pēc Senāta 1874. g. paskaidrojuma № 837, šādi akti bez pārstāvības apliecinājuma apspriežami pēc noteikumiem par mājas kārtībā sastādītiem aktiem.²⁾ No otras puses, šāds apliecināšana uzraksts nebūt neatņem pretējai pusei tiesību ap-strīdēt šā apliecinājuma pareizību, uzņēmot, saprotams, uz sevis onus probandi.

Likums [C. pr. n. 814. (709.) p.] bez tam paredz vēl, ka tiesai, ja rodas grūtības ārzemju likuma piemērošanā, ir tie-sība pieprasīt no Ārlietu ministrijas palīdzību ārzemju likuma satūra noskaidrošanā, kādā nolūkā Ārlietu ministrija sazinās ar attiecīgās ārvalsts valdību.

Tā kā ārvalsts tiesu spriedumi Latvijā izpildāmi un tiem ir saistošs spēks vienīgi tiktāl, ciktāl attiecīgās ārvalstis no-slēgušas ar Latviju konvencijas [C. pr. n. 1387. (1273.) p.], tad, šim noteikumam trūkstot, — ārvalstu tiesu spriedumiem, kuŗus satur iesniedzamie dokumenti, nevar būt tās saistošās nozīmes, kāda ir Latvijas tiesu spriedumiem [C. pr. n. 1019.—1021. (893.—895.) p.].

5. Akti var būt vienpusīgi, kad viņi iziet no vienas personas un ir vienas personas gribas izteikums, kā piem.: testaments, solījums (pollicitatio), paziņojums, uzteikšana (Kündigung), un div- vai daudzpusīgi, kad viņi sa-tur vairāku personu gribas izteikumu; pie šās pēdējās grupas pieder visi līgumi (sal. Civillik. 2910. p.).

Attiecībā uz vienpusīgiem aktiem, vienalga, vai tie ir rī-kojumu akti (Dispositivurkunden) vai paziņojumu akti (berich-tende Urkunden), ir spēkā tas vispārējais procesuālais notei-kums, ka tie var noderēt par pierādījumu tikai pret to personu, kas tos taisījusi, bet ne vi-ņai par labu. Nevar būt nekādas nozīmes kā pierādīju-miem tiem aktiem, kuŗus persona pati sastāda sayā labā, citai personai nepiedaloties, jo citai personai nevar uzlikt pienāku-

¹⁾ Civilproc. nolik. 553. (465.) p. paredzētai ārzemēs sastādīto aktu vizēšanai par priekšmetu un mērķi ir apliecināt vienīgi akta autentitāti, tā formālo neapšaubāmību, t. i. konstatēt, ka ārzemju iestādei, kas aktu apliecinājusi, bija tiesību pēc viņas valsti pastāvošiem likumiem to darīt, bet nebūt ne apliecināt akta likumību pēc tā satūra (Sen. spr. 30. IX. 1920. g. akc. sab. Feldmüll l.).

²⁾ No tā saprotams, nebūt neizriet, ka mājas akti, kas taisīti ārzemēs pēc ārzemju likumiem un apliecināti Latvijas pārstāvībā iegūst pub-lisko aktu nozīmi; tas notiktu tādā gadījumā, kad pati pārstāvība ņemtu dalību paša akta sastādīšanā, bet ne tikai viņa likumības apliecināšanā.

mus bez viņas piekrišanas (Civillik. 3145. p.). Tamdēļ Civilproc. nolikums 560. (472.) pantā paredz, ka rēķini, piezīmes un citi mājas kārtībā sastādīti raksti nevar būt par pierādījumu par labu tam, kas tos vedis vai rakstījis, ja parādnieks tos nav parakstījis; gluži otrādi, tie var noderēt par pierādījumu pret to autoru.

Vispār likums piešķir mājas kārtībā sastādītiem aktiem pierādījuma spēku attiecībā uz pretnieku tikai: a) ja to istumu atzīst pretnieks tieši vai klusu ciešot vai b) ja šādu istumu konstatē tiesa. Šinī gadījumā mājas kārtībā sastādītu aktu pierādīšanas spēku pielīdzina publisko aktu pierādīšanas spēkam [C. pr. n. 546. (458.) p.].

6. No noteikuma, ka vienpusīgiem aktiem ir pierādījuma spēks tikai pret aktu taisītājiem, bet ne par labu viņiem, likums taisa izņēmumu attiecībā uz tirdzniecības grāmatām. Šās grāmatas var iesniegt kā pierādījumu arī tai personai par labu, kuŗa tās vedusi.

Šis atvieglojums izskaidrojams ar to: a) ka tirdznieciskā uzņēmuma aparāts ir samērā sarežģīts, pie kam pats tirdznieciskā jeb rūpnieciskā uzņēmuma īpašnieks galvenā kārtā ieinretesēts savu grāmatu pareizā vešanā, jo tikai pareizai grāmatvedībai pastāvot viņam ir iespējams pārbaudīt un noskaidrot savu tirdzniecisko operāciju sekmību vai nesekmību;

b) ka pareizai grāmatvedībai daudz maz prāvākā uzņēmumā vajadzīgi speciāli grāmatvedības darbinieki (grāmatveži, kasieri); šādu personu piedalīšanās tirdzniecības grāmatu vešanā, kas pēc dažādām grāmatām savstarpīgi viena otru kontrolē, pati par sevi zināmā mērā garantē grāmatu pareizu vešanu;

c) ka bez tam likums nodrošinā tirdzniecības grāmatu pareizu vešanu, piedraudot ar atbildību un sodu personām, kas vainīgas grāmatu nepareizā vešanā (Tirdzn. nol. 687. p. un Sod. lik. 445. p.), pie kam tirgotājam jāved grāmatas pēc likuma, un tamdēļ viņš ved tās ne tikai savās, bet visa tirdznieciskā apgrozījuma interesēs;

d) ka, beidzot, pastāvīga savstarpējās kontroles iespēja starp personām, kas atrodas tirdznieciskos sakaros, salīdzinot viena tirgotāja grāmatas un rēķinus ar otra grāmatām un rēķiniem, tāpat spiež vest tirdzniecības grāmatas pareizi.¹⁾

¹⁾ Jau Romā tirgotāji veda sevišķas codices recepti et expensi (Gaijs III., 128. un turpm. p. p.), kuŗas viens kontrahents izdarīja ierakstu „expensum est” (nodots), bet otrs korrespondējošu ierakstu „receptum est” (saņemts), atbilstoši šolaiku tirdznieciskiem ierakstiem „credit” un „debet”. Romiešu imperijas pēdējā laikā, tikumiem kritot, šiem

Aiz minētiem apsvērumiem, tos kopā ņemot, tirdzniecības grāmatām, neraugoties uz to vienpusīgo raksturu, piešķir zināmu pierādīšanas spēku arī tās personas labā, kas šās grāmatas ved.

Tomēr pilnīgs pierādījuma spēks¹⁾ autoram par labu tirdzn. grāmatām ir tikai tajā gadījumā, ja abas puses ir tirgotāji [piel. pie C. pr. n. 35. (1805.) p. 13. (14.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 234. p.], un tieši tamdēļ, ka vienīgi šādā gadījumā ir iespējama augšā aprādītā savstarpējā kontrole un grāmatu salīdzināšana [piel. pie C. pr. n. 35. (1805.) p. 7. (8.) p.].

Šajā gadījumā atbildētājam, kas atrod, ka prasītāja iesniegtās tirdzniecības grāmatās vai notāriāli apliecinātā izrakstā²⁾ no grāmatas ieraksti nav pareizi, ir pamats un iespēja iesniegt tiesai arī savas grāmatas (vai apliecinātus izrakstus) ierakstu salīdzināšanai un noskaidrošanai (parasti ar ekspertu-grāmatvežu palīdzību), kuŗa ieraksti pretrunu gadījumā ir pareizāki [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 11. (12.) p.].

Tirdzniecības grāmatu pierādīšanas spēks aprobežots ar desmitgadīgu un pret mirušo tirgotāju ar piecgadīgu noilguma termiņu [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 12. (13.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 238. p.], bet prasībās pret personām, kas nepieder pie tirgotāju kārtas, tirdzniecības grāmatām ir pierādījuma spēks viena gada laikā, skaitot no naudas izmaksas vai no preces piegādājuma laika [C. pr. n. 555. (467.) p.].

Ja viena puse neiesniedz savas grāmatas salīdzināšanai ar pretinieka grāmatām, tiesai ir pamats taisīt slēdzienu, ka iesniegto grāmatu ieraksti ir pareizi, un pamatot uz tām, kā uz pilnvērtīgu pierādījumu, savu spriedumu³⁾ [C. pr. n. 35. (1805.) p. piel. pie 7. (8.) p.].

ierakstiem vairs neticēja, bet viduslaiku Itālijas tirdznieciskā apgrozībā, tirdzniecībai bagātīgi uzplaukstot, no jauna radās tirgotāju grāmatas; no turienes tās izplatījās pa visu pasauli. Skat. arī Малышевъ, I, 293. l. p.

¹⁾ Tirdzn. grāmatas, kā tādas, vispār nav atzīstamas par prasības patstāvīgu materiālu jurid. pamatu, bet vienīgi prasības pierādījumu (Sen. spr. 1926. g. I. VI. Nr. 88, Kozelovska I.).

²⁾ Gadījumā, ja prasītājs iesniedzis tiesā vienīgi izrakstu no tirdzniecības grāmatām (bet nevis arī pašas grāmatas), atbildētājs var aprobežoties ar iebildumu, ka nav pierādīta šo grāmatu pareiza vešana, un prasīt orģinālgrāmatu priekšā stādīšanu; tikai pēc šā prasījuma izpildīšanas no prasītāja puses uz atbildētāju pāriet pienākums iesniegt savas grāmatas prasītāja grāmatu atspēkošanai (Sen. spr. 1916. g. Nr. 23; 28. II. 1930. g., Caunes I. Nr. 557.).

³⁾ Tomēr Senāts paskaidrojīs, ka Civilproc. nolik. 35. (1805.) p. pielikums nemaz nenoteicot, ka vienas puses iesniegtās tirdzniecības grāmatas būtu uzskatāmas par neapšaubāmu pierādījumu visiem šīs puses apgalvojumiem, ja arī pretējā puse savukārt nav

Beidzot, ja abas puses iesniedz savas grāmatas un starp tām pastāv pretruņa, tad tiesa, ja nevar atzīt vienas puses grāmatas par pareizākām, var vispār atraidīt grāmatas kā pierādīšanas līdzekli un pamatot savu spriedumu uz citiem pierādījumiem [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 11. (12.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 235. p.].

Strīdos: a) par mantojumu tirdznieciskā dzīvē, b) par saimnieku — tirgotāju un viņu komiju, kā arī viņu pilnvarnieku savstarpējām attiecībām, c) starp tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumiem, kā arī d) strīdos starp sabiedrībām — tiesa var, uz vienas puses pieprasījumu, uzlikt otrai pusei vai sabiedrībai par pienākumu iesniegt tirdzn. grāmatas [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 8. (9.) p. un 537. (449.) p.]¹⁾

Visos gadījumos, kad iesniegtas tirdzniecības grāmatas, tiesa, komerciālo noslēpumu pasargāšanas labā, aprobežojas tikai ar to ierakstu pārbaudīšanu un salīdzināšanu, kuri attiecas uz prāvas strīdiem apstākļiem; ar pārējo grāmatu saturu tiesa iepazīstas tikai tiktāl, ciktāl tas nepieciešami, lai noskaidrotu jautājumu, vai tirdzn. grāmatas vestas pareizi [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 10. (11.) p.].

Šajā ziņā likums sevišķi uzsver, ka defektīvas tirdzn. grāmatas, t. i. grāmatas, kas satur labojumus, izkasiņumus, no jauna ieliktas lapas vai citas nekārtības un pie tam grāmatu īpašniekam par labu, ne tikai zaudē pierādīšanas spēku pēdējam par labu, bet iegūst pierādīšanas spēku pret viņu [C. pr. n. 556. (468.) un 557. (469.) p.].

Tāda pat negatīva nozīme tirdzn. grāmatām priekš to īpašnieka ir arī tad, kad tirgotājs, pamatodamies uz savām grāmatām, jau kādreiz cēlis prasību, pie kam ticis pierādīts, ka nomaksa jau izdarīta, vai kad tiesa atzinusi tirgotāju par ļaunprātīgi bankrotējušu, vai kad krimināltiesā atņēmusi viņam Sodu likumu 30 p. minētās tiesības [C. pr. n. 556. (468.) p.].

Jautājumam par tirdzn. grāmatu pierādīšanas spēku ir cita nokrāsa, ja atbildētājs nav tirgotājs. Tad

tirdzniecības grāmatas vedusi (Sen. spr. 1928. g. 29. III. Nr. 75, Meijera l.).

Nodibinot to apstākli, ka atbildētājs izņēmis tirdzniecības zīmi, — tiesa var viņu atzīt par tirgotāju un dibināt spriedumu uz prasītāja tirdzniecības grāmatu ierakstiem, kaut arī atbildētājs neved tirdzniecības grāmatas, jo šis apstāklis vien nedod atbildētājam pamatu apšaubīt prasītāja grāmatu saistošo spēku pret viņu. Ja atbildētājs iepērk preces tālākpārdošanai profesijas veidā un ja viņš uz to vēl izņem tirdzniecības zīmi, tad viņš netik vien sīktirgotājs tirdzinieks (Minderkaufmann), bet pilnīgs tirgotājs, kaut arī tirgotājs en détail, kuram jāved tirdzniecības grāmatas. (Sen. spr. 1930. g. 28. X., Ribela l. Nr. 1102.).

¹⁾ Sal. arī Hasmann un Nolken, Kr. Tiesl. min. izd. 258. lap. p.

atkrīt ideja par savstarpējas kontroles iespēju grāmatu salīdzināšanas ceļā, un tamdēļ prasītāja tirdzn. grāmatām piešķir pierādīšanas spēku tikai pa pusei (vecās semiplena probatio iespāids; sal. Tirdzn. proc. nolik. 236. un 237. p.). Preču piegādāšanas vai naudas aizņēmuma fakts prasītājam jāpierāda nevis ar savām tirdzniecības grāmatām, bet citādā ceļā, un tikai pēc tam, kad pierādīts šis galvenais fakts, ja izceļas turpmāks strīds par piegādāšanas laiku, piegādāto preču cenu vai daudzumu vai par apsolītā maksājuma laiku, prasītājs var izlietot kā papildus pierādījumu savas tirdzn. grāmatas¹⁾ [C. pr. n. 554. (466.) p.].

Ja atbildētājs nav tirgotājs, tad prasītāja tirdzniecības grāmatām ir pierādījuma spēks tikai viena gada laikā no preču piegādāšanas vai naudas aizdošanas dienas [C. pr. n. 555. (467.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 239. p.].

Sīku tirgotāju (mazumtirgotāju, sīktirgotāju, dažādu uzturas preču piegātāju, kā arī maiznieku un amatnieku) grāmatām likums nepiešķir patstāvīga pierādīšanas spēka. Viņas iegūst pierādīšanas spēku, ja attiecīgos ierakstus šajās grāmatās parakstījušas tās personas, kuŗām preces vai pārtika piegādāta vai priekš kuŗām darbs izpildīts [C. pr. n. 558. (470.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 248. un 249. p.]. Ja paraksta nav, tad šādu grāmatu ierakstus var ņemt vērā tikai sakarā ar citiem rakstiskiem pierādījumiem (sal. Sen. spr. 1873. g. № 1504; 1873. g. № 724 un 1870. g. № 76). Defekti šinīs grāmatās (kā, piem., izkasījumi vai izlabojumi) dod atbildētājam tiesību pieprasīt ierakstu pārbaudīšanu (Sen. spr. 1868. g. № 858).

Citāds spēks ir reversu vai piegādājumu grāmatām, kuŗās sīki mazumtirgotāji atzīmē uz kredita pārdotās preces vai arī pastrādāto darbu un strādniekiem pienākošos darba algu. Tā kā ierakstus šajās grāmatās vai reversos izdara sīktirgotājs, kuŗš grāmatiņu pēc tam nodod pircējam, tad tas pats fakts, ka pircējs saņēmis grāmatiņu bez ierunām un uzglabājis pie sevis ilgāk par 7 dienām, nodibina presumpciju, ka ieraksts izdarīts pareizi (Civillik. 2941. p. — qui tacet, consentire videtur), un tamdēļ grāmatiņa vai reverss arī bez pircēja paraksta noder par pierādījumu pret viņu [C. pr. n. 559. (471.) p. un Tirdzn. proc. nolik. 250. p.].

Tāds pats pierādīšanas spēks ir arī darba grāmatiņām, ja viņas vairāk par 7 dienām glabājušās pie darba devēja, un ja

¹⁾ Veikala grāmatas Civilproc. nolik. 554. (466.) pantā apzīmētās robežās skaitās par pierādījumu, pilnīgi neatkarīgi no tā, vai atbildētājs — parādnieks tās parakstījis vai ne (Sen. spr. 1925. g. 26. II., Formakova I., Nr. 102.).

strādnieki uz tajās izdarītiem ierakstiem pamato savus darba algas prasījumus [sal. C. pr. n. 559. (471.) p.]¹⁾

7. Attiecībā uz kvītēm, kuŗu nolūks pierādīt saistības izpildīšanu, materiālais likums (Civillik. 3531. p.) paredz, ka nomaksas fakts jāpierāda vienmēr tam, kas to apgalvo. Nomaksu vai saistības izpildīšanu Rietumlatvijā var pierādīt ar visiem atļautiem līdzekļiem, it sevišķi ar kvītējumiem vai kvītēm, no kuŗu izdošanas parādniekam kreditoram nav tiesības atteikties (Civillik. 3532. p.). Šādu kvītējumu var dot vai nu uz paša parādu akta, ja tāds ir, vai atsevišķi (Civillik. 3533. p.). Ja kreditors devis kvītējumu uz paša parāda akta, tad tas noder par izpildījuma pierādījumu pret kreditoru [C. pr. n. 561. (473.) p.].

Bieži parādu aktus raksta divos eksemplāros, pie kam vienu uzglabā kreditors kā prasījuma dokumentu, bet otru saņem parādnieks. Šajā gadījumā kreditora kvītējumam uz parādnieka eksemplāra vai, otrādi, parādnieka kvītējumam uz kreditora eksemplāra ir pilnīgs pierādījuma spēks pret kreditoru [C. pr. n. 562. (474.) p.], jo, domājams, ka kreditors, ja tas nebūtu saņēmis parādu, nedotu parādniekam savu eksemplāru uzraksta taisīšanai.

Fakts, ka parāda akts atrodas pie parādnieka, kā arī parāda akta ārējais izskats [tā pārstripošana, ieplēšana vai saplēšana] var dot pamatu tiesai nākt pie slēdziena (praesumptio juris), ka parāds nomaksāts, kas tomēr neatņem kreditoram tiesību pierādīt pretējo (Civillik. 3539. p. un Latg. civillik. 2053. p.).

Ja kvītējums taisīts nevis uz paša akta, bet atsevišķi, tad viņš iegūst pierādīšanas spēku tai personai par labu, kuŗai viņš izsniegts, tikai tajā gadījumā, ja kvītējumā aizrādīts, ka viņš attiecas tieši uz šo saistību, vai ja tas izriet no kvītējuma satura vai no visas prāvas apstākļu kopības [C. pr. n. 563. (475.) p.²⁾] un Sen. spr. 76. g. № 159].

¹⁾ Pēc Kriev. Rūpniecības darba likuma uzņēmuma kantorī vajadzīgām atzīmēm iesniegtā darba grāmatīna atdodama strādniekam atpakaļ ne vēlāk par nedēļu, skaitot no tās iesniegšanas dienas (Rūpn. darba lik. 1913. g. XI. sēj. 2. d. 99. p.). Strādnieku darba grāmatīnu uzglabāšana uzņēmuma kantorī nav pielaižama, izņemot laiku, kamēr izdara vajadzīgos maksājumus (Kr. galv. padome fabriku lietās, 1906. g., 36. lap. p.).

²⁾ Civilproc. nolik. 563. (475.) pantam nav tāda nozīme, itkā kvīte, kuŗā nav aizrādīts, uz kādu darījumu tā attiecas, nevarētu tikt atzīta par maksājuma pierādījumu; par tādu viņu gan var atzīt, ja tiesa pēc citiem lietās apstākļiem nodibinājusi, ka kvīte attiecas taisni uz strīdū esošo darījumu (Sen. spr. 1875. g. Nr. 387; 1876. g. Nr. 159; 1931. g. 28. II. Ringa I. Nr. 981.).

§ 101. Rakstisku pierādījumu pārbaudīšana.

Pēc vispārējā noteikuma [C. pr. n. 544. (456.) p.] nevienu prāvnieku iesniegtu aktu tiesa nevar atstāt bez caurlūkošanas. Bet lai novērtētu katra dokumenta materiālo spēku un nozīmi pēc tā satura, nepieciešama vispirms pārlicība, ka akts ir īsts (veritas et bonitas instrumenti), t. i.: a) ka viņš tiešām iziet no tās personas, kas skaitās par akta autoru vai kas aktu parakstījusi (veritas — *Echttheit*) un b) ka dokumenta redakcija un teksts atbilst tiešām tai redakcijai un tekstam, kuŗu bij domājis autors gribas izteikšanas vai akta parakstīšanas momentā (bonitas, *Unverfälschtheit*).¹⁾

Šaubu gadījumā izdarāma dokumentu īstuma formālā pārbaudīšana.

I. Dokumentus uzskata par īstiem, ciktāl puse, pret kuŗu šie dokumenti ir iesniegti, neapstrīd šo īstumu. Tomēr, likums šķiro publisko un mājas kārtībā sastādīto dokumentu īstuma formālo pārbaudīšanu.

Zīmējoties uz publiskiem dokumentiem, kuŗiem gandrīz vienmēr ir presumējamā īstuma ārējās pazīmes (zīmogs, numurs, iestādes blanka), īstumu pašu par sevi vienmēr presumē, un tamdēļ vēl sevišķi pierādījumi par īstumu no publiska dokumenta iesniedzēja netiek prasīti. Turpretim, pusei, kas apstrīd šāda dokumenta īstumu, jāpierāda, ka dokuments ir viltots [C. pr. n. 634. (544.) p.].

Attiecībā uz mājas kārtībā sastādītiem aktiem, kuŗiem šādu raksturīgu pazīmju nav, īstums pats par sevi netiek presumēts un nerada šaubas vienīgi tiktāl, ciktāl pretējā puse atzīst šāda akta īstumu *expressis verbis* vai *tacitu consensu* [C. pr. n. 546. (458.) p.]. Bet ja tikai puse, pret kuŗu mājas akts iesniegts, izteic šaubas par akta īstumu — tad šā īstuma onus probandi gulstas uz mājas kārtībā sastādīta akta iesniedzēju (sk. kr. valsts kancelejas motīvus pie C. pr. n. 534., 544. p.).

Pēc mūsu likuma apstrīdēt akta²⁾ īstumu var divējādā veidā: ceļot viltojuma strīdu un pieteicot šau-

¹⁾ Nemaz nav nepieciešams, lai tekstu būtu rakstījusi persona, kas izdevusi dokumentu; teksta īstums nozīmē to, ka teksts atbilst parakstītāja gribai, kaut arī šo tekstu rakstījusi cita persona, vai kaut pat teksts rakstīts vēlāk, kā tas ir ar blanko vekseliem.

Paraksta īstums nozīmē, ka aktu vai dokumentu parakstījis vai nu pats dokumenta autors, vai uz pilnvarojuma pamata autora vietnieks (Civillik. 3036. p.).

²⁾ Ši divējādā aktu īstuma apstrīdēšanas kārtība pārņemta no franču Code de procédure Civile, kuŗš šķiro „la vérification des écritures“ (sk. art. 193.—213) un „l'aut incident civil“ (art. 214—245). Modernākie pro-

bas par akta īstumu. Šie akta īstuma apstrīdēšanas veidi viens no otra stingri šķirojami.

Viltojuma strīds ir krasāka akta īstuma apstrīdēšanas forma un tas saistīts ar nopietnām sekām [C. pr. n. 652. (562.) p.] priekš personas, kas šo strīdu ceļ; otrs īstuma apstrīdēšanas veids, piēteicot šaubas par akta īstumu, ir mikstāka forma.

Viltojuma strīds nozīmē puses katēgorisku apgalvojumu, ka pretinieka iesniegtais akts ir viltots, un gatavību pierādīt šo apgalvojumu; turpretim akta īstuma apšaubīšana nozīmē puses atteikšanos rēķināties ar iesniegtu dokumentu, kamēr iesniedzējs nepierādīs viņa īstumu.

Starpība starp šiem diviem aktu īstuma apstrīdēšanas veidiem ir liela, un tās būtība ir šāda:

Dokumenta īstuma apšaubīšana.

a) Nevar pieteikt šaubas par publisku aktu īstumu [C. pr. n. 633. (543.) p.], bet par mājas kārtībā sastādītu aktu īstumu nevar pieteikt šaubas tikai tā persona, kuŗas vārdā akts izdots vai sastādīts, ja šī persona to parakstījusi [C. pr. n. 632. (542.) p.]¹⁾

b) Šaubas par akta īstumu jāpieteic ne valāk par pirmo tiesas sēdi pēc šaubīgā akta uzrādīšanas pusei, kuŗa pieteic šaubas [C. pr. n. 635. (545.) p.].

c) Šaubas par dokumenta īstumu var pieteikt arī pilnvarnieks bez speciāla pilnvarojuma.

d) Kad pieteiktas šaubas par akta īstumu, — onus probandi

Viltojuma strīds.

a) Viltojuma strīds iespējams kā attiecībā uz publiskiem, tā arī attiecībā uz mājas kārtībā sastādītiem aktiem [slēdziens no C. pr. n. 633. (543.) p.].

b) Viltojuma strīds pielaižams katrā laikā, otro instanci neizslēdzot [C. pr. n. 645. (555.) p.].

c) Viltojuma strīda pieteikšanai un atbildēšanai šādā strīdā pilnvarniekam vajadzīgs speciāls pilnvarojums [C. pr. n. 352. (250.) p.].

d) Viltojuma strīdā onus probandi gulstās uz prāvnie-

cesa likumi no šā sadalījuma ir atsacījušies. Sk. Цвингманъ: „Замѣтки о повѣркѣ писемъ нѣкихъ доказательствъ въ гражданскомъ процессѣ“. Ж. М. Ю. 1898. г. IX.

¹⁾ Tomēr viņas mantinieki un tiesību pēcnācēji var šādas šaubas pieteikt. Šaubas nevar pieteikt rakstīt nepratējs (sk. arī Исаченко, II, 926. lap. p.).

gulstas uz prāvnieku, kuŗš apšaubāmo dokumentu iesniedzis [Likumdoŗ. motīvi pie C. pr. n. 624. (534.) p.].

e) Dokumenta īstuma apšaubīšanas sekas tīri civiltiesiskas: aktu vai nu izslēdz no pierādījumu skaita, vai arī atzīst par īstu un materiāli novērtē [C. pr. n. 644. (554.) p.]; lietas caurlūkošana netiek apturēta, un apstrīdēta akta pārbaudišanu vienmēr izdara civiltiesā.

Tomēr kriminālās sekas var iestāties arī ŗeit; ja civiltiesā pēc apšaubītā akta pārbaudišanas nāk pie slēdziena, ka akts ir viltots, viņa izslēdz to no pierādījumu skaita un iztiesā lietu uz vispārējo pierādījumu pamata, bet viltoto dokumentu līdz ar sava lēmuma norakstu nosūta prokuroram tālākvirzīšanai kriminālā kārtībā [C. pr. n. 152. (110¹.) p. un 653. (563.) p.].

ku, kas ŗo strīdu cēlis [C. pr. n. 634. (544.) p.].

e) Viltojuma strīda sekas ir ŗādas:

1. Civiltiesā aptur lietas iztiesāšanu, ja viltojumā ir tieŗi kāds apvainots, un pats spriedums atkarājas no apstrīdētā akta likteņa, par kuŗu izlemj krimināltiesā; ŗajā gadījumā lieta par viltojumu tiek nodota krimināltiesāi caur prokuroru [C. pr. n. 654. (564.) p.]. Ja krimināltiesā apsūdzēto attaisnotu un ja viņas spriedumā nebūtu noteikts, vai akts atzīstams par viltotu vai par īstu, tad uz vienas vai otras puses lūgumu akta īstuma pārbaudi izdara civiltiesā [C. pr. n. 655. (565.) p.].

2. Ja viltojumā netiek apvainota noteikta persona, tad civiltiesā pati iztirzā jautājumu par akta īstumu vai viltojumu [C. pr. n. 651. (561.) p.]. Ja civiltiesā pēc pārbaudišanas atzīst, ka akts ir īsts, tad strīda pietēicēju par nepamatotu strīdu soda ar naudas sodu no 10—300 latiem; sodu var paaugstināt līdz desmitai daļai no tās summas, kuŗa pēc akta piedzenama, ja pēdējā pārsniedz 3000 latus, un ja tiesā atzīst viltojuma strīdu par ļaunprātīgu [C. pr. n. 652. (562.) p.].

3. Ja apstrīdētais akts, pēc tā pārbaudišanas civiltiesā, at-

zīts par viltotu, tad tiesa izslēdz to no pierādījumu skaita un izspriež lietu uz citu iesniegto pierādījumu pamata; par viltotu atzīto aktu civiltiesā, līdz ar sava lēmuma norakstu, nosūta prokuroram lietas tālākvirzīšanai kriminālkārtībā [C. pr. n. 653. (563.) p.].

f) Dokumenta īstuma apšaubīšanas gadījumiem paredzēti īsāki termiņi: pēc šaubu pieteikšanas pirmā sēdē pusei, kas aktu iesniegusi, tajā pašā sēdē jānodod atsauksme, vai viņa atsakās no šā dokumenta, kuŗu atsacīšanās gadījumā izslēdz iz pierādījumu skaita, vai arī viņa vēlas to izlietot, kādā gadījumā akta iesniedzējam nekavējoties

f) Viltojuma strīda pieteikšanas un atsauksmes kārtība atšķiras ar lielākām formālītātēm, un te noteikti garāki termiņi.

Rakstiski iesniegtā vai mutiski izteiktā un protokolā ierakstītā viltojuma strīda pieteikuma [C. pr. n. 646. (556.) p.]¹⁾ norakstu izsniedz prāvniekam, kas dokumentu iesniedzis, ja tikai piln-

¹⁾ Rakstiski pieteikt viltojuma strīdu var vienīgi iesniedzot par to atsevišķu pieteikumu; tamdēļ, kādā citā tiesai šinī lietā iesniegtā rakstā, — vai nu tas būtu kāds lūgums, vai paskaidrojums vai apellācija — pieteiktam viltojuma strīdum nav nozīmes; šāds pieteikums, iesniegts likumā neparedzētā veidā un kārtībā, un kuŗam nevar dot likumā paredzēto virzienu, atstājams bez caurskatīšanas (Sen. spr. 1925. g. Nr. 82, Freiberga l.). Pie šāda paša uzskata turās arī Annenkovs (II., 507.) un Isačenko (II., 910.—925.), lai gan saskaņā ar Kriev. Senāta pask. (1874. g. Nr. 128) viltojuma strīdu var pieteikt arī apellācijas sūdzībā. Jāšaubās, vai stingri formālo prasījumu par viltojuma strīda pieteikšanu sevišķā iesniegumā, kuŗā nekāda cita satūra nedrīkst būt, varētu uzlūkot par pamatotu un pareizu. Sevišķa paziņojuma par viltojuma strīda pieteikšanu iesniegšana pavisam nenozīmē, ka jāiesniedz sevišķs raksts. Civilproc. nolik. 646. (556.) panta formālie noteikumi neparedz nekādas sankcijas šo formālo noteikumu neizpildīšanas gadījumam, un radīt šādu sankciju ārpus likuma nevar. Ja saskaņā ar 646. (556.) p. personai, kas mutiski pieteic viltojuma strīdu, nav ņemta tiesība taut pašā sēdē, pat pirms strīda pieteikšanas iesniegt plašus paskaidrojumus pēc lietas būtības vai par citiem jautājumiem, tad nesaprotami, kādēļ šai pašai personai atņemta tiesība darīt to pašu rakstiski. Pēc mūsu uzskata izteicienam „sevišķs par to paziņojums“ ir tikai tā nozīme, ka „viltojuma strīdum“ jābūt noteikti expressis verbis izteiktam, bet ne nenoteiktā formā, aizrādījuma, šaubu jeb aizdomu veidā. Nevajag formalitātes novest līdz absurdam: ja apellācijas sūdzībā expressis verbis pieteikts viltojuma strīds, tad tā ignorēšana tikai tādēļ, ka viņš nav pieteikts atsevišķā rakstā, nozīmētu nostādīt formu augstāk par likuma saturu un garu.

jāsniedz pierādījumi par akta īstumu, pēc kam civiltiesā izmeklē apšaubītā akta īstumu [C. pr. n. 636.—644. (546.—554.) p.].

varniekam nav speciālā pilnvarojuma atbildes iesniegšanai [C. pr. n. 352. (250.) p.]; personai, kurai šis noraksts nosūtīts, 2 nedēļu laikā jānodod atsauksme, vai viņa atsakās no attiecīgā dokumenta vai vēlas to izlietot; pirmā gadījumā, vai arī, ja atsauksme noteiktā termiņā nav iesniegta, apstrīdēto aktu izslēdz no pierādījumu skaita [C. pr. n. 648. (558.) p.]; ja puse paziņo savā atsauksmē, ka viņa vēlas aktu izlietot, tad atsauksmes norakstu nosūta pretējai pusei, kurai 7 dienu laikā jāiesniedz pierādījumi par viltojumu [C. pr. n. 649. (559.) p.]. Iesniegtie pierādījumi savukārt jāpaziņo pusei, kas uz dokumentu atsaucās, dodot arī 7 dienu laiku iebildumu iesniegšanai [C. pr. n. 650. (560.) p.], pēc kam tiesa izpēta, vai apstrīdētais akts ir īsts vai viltots.

Apšaubītā vai apstrīdētā akta īstuma pārbaudīšanas kārtība kā tajā gadījumā, kad pieteiktas šaubas par akta īstumu, tā arī viltojuma strīda gadījumā, ir vienāda:

1. Aktu aplūko tiesas loceklis — referents [C. pr. n. 638. (548.) p.], salīdzinot tā saturu ar citiem iesniegtiem neapšaubāmiem dokumentiem [C. pr. n. 637. (547.) un 640. (550.) p.].

2. Noprātina lieciniekus, ja tādi minēti aktā, vai ja puses uz lieciniekiem atsaucas [C. pr. n. 637. (547.) p.].

3. Ekspertiem piedaloties salīdzina rokrakstu un parakstu apšaubītā aktā ar tās pašas personas rokrakstu un parakstu citos neapšaubāmos aktos [C. pr. n. 637. (547.) p.]. Neapšaubāmos aktus salīdzināšanai izvēl pēc prāvnieku vienošanās vai arī pati tiesa [C. pr. n. 641. (551.) p.], pie kam likums [C. pr. n. 642. (552.) p.] ieteic šim nolūkam zemesgrāmatu, notāriālus vai apliecināšanai uzrādītus aktus, kurus neapšaubāmi rakstījusi vai parakstījusi tā persona, kuras rokraksts

jāsālīdzina, un kuŗi bez tam pēc iespējas attiektos uz to pašu laiku, uz kuŗu attiecas apšaubītais paraksts [C. pr. n. 642. (552.) p.].

Bieži vien tiesa bez tam vēl tieši tiesas sēdē ņem no personas, kuŗas paraksts apšaubīts, pašrocīgu parakstu, lai to salīdzinātu ar apšaubīto.

4. Vajadzības gadījumā apšaubīto aktu izmeklē fotografiskā, ķīmiskā vai citādā tehniskā ceļā [C. pr. n. 150. (109⁹.) p.], kādam nolūkam pie tiesu palātas prokurātūras pastāv sevišķs Zinātniskās tiesekspertīzes institūts, kuŗa uzdevums ir: 1) izdarīt krimināl- un civillietās visāda rakstura lietišķu pierādījumu izmeklēšanas uz zinātniskiem pamatiem, kā: mikroskopiskas, ķīmiskas, fotografiskas, daktiloskopiskas un grafiskas izmeklēšanas, rokrakstu salīdzināšanu u. t. t. [Tiesu iekārtu l. 367. (429⁴.) p.]; ar pieprasījumu izdarīt minēto zinātnisko ekspertīzi tiesu iestādes griežas pie Tiesu palātas prokurora [T. iek. l. 368. (429⁴.) p.; sal. arī Lik. kr. 1929. g. 100.).

II. Cits iesniegto rakstisko pierādījumu formāls pārbaudīšanas veids pastāv pie: a) noraksta pareizības pārbaudīšanas, salīdzinot ar oriģinālu; šādu pārbaudi izdara tiesa tajā gadījumā, ja viena puse apšaubījusi noraksta pareizību [C. pr. n. 551. (463.) p. un Sen. spr. 1868. g. № 581]; b) no svešvalodas valsts valodā tulkota dokumenta tulkojuma pareizības pārbaudīšanas; arī šeit tiesa, ja pušes iesniegtā dokumenta tulkojums nerada šaubas, apmierinās ar šo tulkojumu [C. pr. n. 629. (539.) p.]; bet pretējā gadījumā, vai, ja pretinieks pieprasa tulkojuma pārbaudīšanu, akta oriģinālu līdz ar tulkojumu nosūta pārbaudīšanai vietējai vidusskolai vai universitātei, bet ja tur nebūtu vajadzīgā tulka, tad Ārlietu ministrijai [C. pr. n. 630. (540.) p.].

III. Beidzot procesuālais likums paredz vēl pārbaudīšanas veidu, salīdzinot rēķinus un zīmes ar oriģinālām grāmatām un aktiem [C. pr. n. 624. (534.) un turpm. p.]. Še piederas arī dzelzceļa frakts zīmju pārbaudīšana dzelzceļu lietās. Šāda veida pārbaudi neizdara dokumentu īstuma noteikšanas nolūkos, bet lai noskaidrotu strīdīgos jautājumus dokumenta saturā, lai pārbaudītu dažādus ciparus, to iegrāmatošanas pareizību, dokumenta izrakstīšanas laiku u. tml.

Tā kā šādai formālai pārbaudīšanai vairāk mēchanisks vai tehnisks, nekā juridisks raksturs, tad to parasti izdara tiesas loceklis — referents vai vietējais mirtiesnesis viens pats pašā tiesa vai akta un grāmatu atrašanās vietā prāvnieku klātbūtnē, ja tie ir ieradušies [C. pr. n. 625. (535.) p.], lietpratējiem

(grāmatvežiem) piedaloties, ja viņu dalība pēc lietas apstākļiem ir vajadzīga un noderīga [C. pr. n. 628. (538.) p.]. Pārbaudītos dokumentus lapu pa lapai apliecina tiesnesis un puses [C. pr. n. 626. (536.) p.], pie kam par izdarīto pārbaudīšanu tiek sastādīts protokols, atsevišķi atzīmējot tajā apstrīdamos un neapstrīdamos aprēķinu ierakstus [C. pr. n. 627. (537.) p.].

IV. Tikai pēc dokumentu formālās pārbaudīšanas, ja tāda bijusi nepieciešama pēc lietas apstākļiem, tiesa var stāties pie rakstisko pierādījumu materiālās pārbaudīšanas un to iekšējā spēka un nozīmes novērtēšanas.

a) Katrs akts vai dokuments ir vienas vai vairāku personu domu vai gribas izteikums materiālā formā. Lai akts iegūtu juridiska darījuma spēku, vajadzīgs, lai šī griba būtu nodibināta brīvi, t. i. bez maldības, viltus vai spaidiem (Civillik. 2953. p. un Latgal. civil. lik. 700., 701. p.). Šī gribas brīvība vienmēr prezumējama (Civillik. 2910. p.), bet ja puse, pret kuŗu dokuments iesniegts, noliedz šādu gribas brīvības esamību, apgalvojot, ka darījums noslēgts zem kļūdišanās, viltus, fizisku vai garīgu (draudi) spaidu iespaida vai gara slimības stāvoklī (Civillik. 502. p.), tad tiesai jāapspriež šāds iebildums, kuŗš iznīcina iesniegtā dokumenta pierādīšanas spēku, pie kam tā apstākļa onus probandi, ka akts sastādīts gribas brīvībai trūkstot, krit uz pusi, kas to apgalvo (Civillik. 2976. un 2988. p.).¹⁾ Tiesai šajā gadījumā jāapsver, cik liela nozīme ir bijusi puses uzsvērtai maldībai, viltum vai spaidiem (Civillik. 2961., 2962., piez. pie 2977. p., 2978., 2982.—2985. p.), t. i., vai pēdējo nozīme ir tik liela, ka juridisko darījumu un dokumentu, kuŗā tas ietverts, jāatzīst par spēkā neesošu vai atcejamu (Civillik. 2961., 2979., 2986. un 2987. p.).

b) Puse, pret kuŗu akts iesniegts, var vērst savu iebildumu uz to, lai darījumu atzīst par simulētu vai fiktīvu, kas īstenībā slēpj citu darījumu, vai par tādu, kas slēgts izskata pēc. Pamatojoties uz Civillik. 2951., 2952., 3848. un 4035. p. un Latgal. civil. lik. 1529. p. ar piezīmi, tiesai šādā gadījumā jāizdara materiālā pārbaude, jāatrisina grūts uzdevums, kuŗš no diviem darījumiem (dokumentā izteiktais vai otras puses apgalvotais) satur sevī akta sastādītāja īsto gribu, ar ko tikai jāreķinās (sal. Civillik. 3850. p.). Tam apstāklim, ka attiecīgais darījums ietverts publiskā dokumentā, kas

¹⁾ Saskaņā ar Civillik. 504. p., ja tiesa atzinusi, ka garā slimais nav spējīgs slēgt darījumus, tad onus probandi jautājumā, ka slimā juridiskiem darījumiem, kuŗus tas slēdzis līdz tādām tiesas lēmumam, ir pilns spēks, krit uz to pusi, kuŗa uz šiem darījumiem pamato savus prasījumus.

taisīts amata personai vai notāram piedaloties, nav izšķirošas nozīmes, jo šāda akta iekšēja gribas satura pilnīgu saskaņu ar sastādītāju un dalībnieku īsto gribu, kuŗa bieži vien ir apslēpta, amatpersonai nav iespējams pārbaudīt. Bieži ir gadījumi, kad puses slēdz pirkuma-pārdošanas līgumu, apslēpjot to zem dāvināšanas formas un otrādi, ko, saprotams, ne notārs, nedz arī zemes grāmatu nodaļas priekšnieks nevar zināt.

Tamdēļ arī publisko aktu iekšējo saturu var apstrīdēt, pie kam, protams, onus probandi, ka akta iekšējais saturs neatbilst viņa formai un redakcijai, gulstas uz pusi, kas to apgalvo.¹⁾

c) Beidzot, iespējama līgumu slēgšana fiduciārā kārtībā, uz pusu savstarpējās uzticības pamata tādā formā, kuŗa dod kontrahentam vairāk tiesību, nekā vajadzētu saskaņā ar pusu īsto gribu: piem., vekseli nodod tikai priekšinkaso, bet pilnvarojuma uzraksta vietā taisīts blanko-uzraksts, sakarā ar ko vekseļa turētājs attiecībā pret trešām personām kļūst ne par uzraksta taisītāja pilnvarnieku, bet par īstu vekseļa īpašnieku, bet pusu savstarpējās attiecībās viņš ir un paliek aģents, pilnvarnieks, ja

¹⁾ Sodu likums izšķir: no vienas puses materiālo viltojumu (pakaļtaisīšanu, Fälschung un pārtaisīšanu, Verfälschung — Sodu lik. 437.—443. p. p.), par kādu uzskatāma viltota dokumenta sastādīšana, un no otras puses intelektuālo viltojumu (Sodu lik. 444.—445. p.), kad dokumentu sastādījuši un uzrakstījuši tā persona vai iestāde, no kuŗas dokuments izgājis, pie kam tas arī vēlāk nav ticis pārgrozīts (pārtaisīts), bet kad tomēr dokuments liecinā par faktiem un notikumiem, kas patiesībā nav bijuši, kaut gan uz tiem jānodibinājas zināmām tiesībām un juridiskām attiecībām; šāds dokuments nebūtu viltots vai pārtaisīts, bet gan būtu nepatiesa, t. i. šajā gadījumā būtu „dokumentāriski meli“. Izejot no pievestiem materiāla viltojuma (подложная сделка) un intelektuāla viltojuma (nepatiesu datu apliecināšana, faktu sagrozīšana) jēdzieniem, jāatzīst, ka Cīvilprocesa likumi, runājot par viltojuma strīdu, kuŗā pretinieks apstrīd to, ka dokuments izgājis no viņa vai ka dokuments nav vairs tāds, kāds no viņa bija izgājis, t. i. apstrīd dokumenta oriģinālītāti (подлинность), varēja domāt vienīgi par materiālo viltojumu.

Viltojuma strīds (šaurākā nozīmē) un dokumenta oriģinālītātes (īstuma) apšaubīšana pēc būtības savā starpā neatšķiras, bet atšķiras vienīgi pierādīšanas smaguma sadalīšanas ziņā starp pusēm un sakarā ar to, arī viltojuma konstatēšanas kārtības ziņā (Cīvilproc. lik. 542. un 546. p. p. no vienas puses un 544., 559. p. no otrās puses kā arī 561., 554. p. p.).

Kā strīdus celšanā, tā arī oriģinālītātes (īstuma) apšaubīšanā — lieta grozās ap to, nodibināt paraksta jeb paša teksta oriģinālītāti vai viltojumu, un nekādā ziņā ne ap to, nodibināt, vai dokumentā apliecinātie fakti un notikumi saietas ar īstenību, t. i. būtu paši par sevi patiesi jeb nē.

Cīvilprocess nemaz neparedz sevišķu iztiesāšanas kārtību attiecībā uz intelektuālo viltojuma strīdu. (Sen. spr. 1927. g. 27. X. Nr. 362, Vilenciņa l.).

šāda darījuma fiduciārais raksturs tiek pierādīts. Lai atvieglotu pierādīšanu šādos gadījumos, tad fiduciāros darījumos bieži izdod slepenas kvītes (contre-lettres), kurām attiecībā pret trešām personām nav spēka, bet starp pusēm tās var nodert par pierādījumu (sal. Code civile art. 1321).

Pie fiduciāriem darījumiem pieskaitāmi arī ikdienišķie mājas darījumi (Sen. spr. 1896. g. № 53; 1923. g. № 43), tāpat mantu iekilāšana pārdošanas veidā aizņēmuma devējam ar noteikumu atdot to aizņēmējam (pārdevējam) pie parāda nomaksas noteiktā termiņā (Sen. spr. 1874. g. № 20). Visi tamlīdzīgi darījumi, ja viņi nerunā pretim likumam, atšķirībā no simulatīviem, jāuzskata par spēkā esošiem tamdēļ, ka viss tas, kas nav aizliegts, skaitās par atļautu, un ja atļauto mērķi iespējams sasniegt dažādiem līdzekļiem, tad viena vai otra līdzekļa izvēle atkarājas no darījuma dalībniekiem.¹⁾ Arī šeit tiesai, priekšā stādīto dokumentu novērtējot, jāizdara akta materiālā pārbaudīšana, lai noskaidrotu akta īsto nozīmi, t. i. vai aktā izteikusēs pusu simulatīvā griba, vai iepriekš minētā fiducia,²⁾ pie kam tiesa šo apstākļu noskaidrošanai var pielaist visādus pierādījumus, neizslēdzot arī liecinieku liecības [C. pr. n. piez. pie 498. (1819.) p.].

IX. NODALĪJUMS.

Tiesu izdevumi.

§ 102. Tiesu izdevumu veidi.

Ar tiesu izdevumiem jāsaprot viena prāvnieka izdevumi civilprocesa vešanai, kurus tam ir tiesība prasīt no pretējās puses, ja pēdējā prāvu zaudē [C. pr. n. 993. (868.) p.].

Pie tiesu izdevumiem vārda šaurākā nozīmē pieder [C. pr. n. 962. (839.) p.]:

- 1) zīmognodeva (vispārējās tiesu iestādēs);
- 2) tiesu nodeva;
- 3) kancelejas nodeva;
- 4) lietvedības maksas;
- 5) lokšņu nodeva (miertiesu iestādēs).

Turpretim tiesu izdevumos vārda plašākā nozīmē t. i. tiesāšanās izdevumos vēl ietilpst:

¹⁾ Sk. arī motīvus pie Kriev. Civillik. proj. 1587. p.

²⁾ Par fiduciāriem darījumiem sal. arī Sen. spr. 1923. g. Nr. 43. Malera l.

6) atlīdzība par lietas vešanu.

Pie tiesu izdevumiem nepieder dažādi citi izdevumi, pat ja tie faktiski saistīti ar lietu, kā, piem.:
 1) ceļa izdevumi prāvnieku vai viņu pilnvarnieku braucieniem, uzturēšanās izdevumi pilsētā, kurā atrodas tiesa;

2) pasta un telegrafa izdevumi par rakstu nosūtīšanu tiesai;

3) kasācijas drošības nauda, kuŗa drīzāk uzskatāma kā sods par nepamatoti iesniegtu kasācijas sūdzību;

4) izdevumi par konsultācijām ar advokātiem vai nopirkām juridiskām grāmatām zināma jautājuma apgaismošanai.

I. Zimognodeva [C. pr. n. 967.—969. (844.—846. p.) ir nodeva, ar kuŗu, pamatojoties uz Rikojumu par zimognodevu¹⁾ (16. p. 1. pkt.; 17. p. 9 pkt.; 14. p. 3. un 4. pkt.; 15. p. 1. un 2. pkt.), aplikti visi pārticības tiesu iestādēs:

1) visi lūgumi, sūdzības, iebildumi, atspēkojumi, paziņojumi un to noraksti;²⁾

2) iepriekšējā punktā minēto rakstu pielikumi un to noraksti, izņemot pielikumus vai to norakstus, kas kā dokumenti jau paši par sevi aplikti ar attiecīgu zimognodevu;

3) visādi lietvedības raksti, ko prāvniekiem izsniedz tiesa, piem., izpildu raksti, spriedumu vai lēmumu noraksti, apliecības, izraksti, uzziņas u. tml.

Miertiesās, kā arī miertiesu apellācijas instancē zimognodeva netiek ņemta [C. pr. n. 296. (200.) p.], bet tās vietā katrs iesniedzamais vai saņemamais raksts apmaksājams ar lokšņu nodevu. Pašas tiesas darbvedība no zimognodevas atsvabināta (sal. C. pr. n. 847. p. 1914. g. red.; 1930. g. 3. VII. atcelts).

Ja puse, iesniedzot tiesai kādu dokumentu, savā laikā nav nomaksājusi par to zimognodevu un viņai uz sevišķa tiesas lēmuma pamata jāmaksā zimogsods, tad prāvu zaudējušai pretējai pusei tas nav viņai jāatmaksā. Gluži tāpat prasītājs, kas vinnējis prāvu, nevar prasīt, lai pretējā puse atmaksā to zimognodevu, ko prasītājs nomaksājis iesniedzot prasību par līgumodu [C. pr. n. 962. (839.) p. piezīme].

II. Tiesu nodeva ir sevišķa nodeva, kuŗu ņem par tiesu iestāžu nodarbināšanu un lai pa daļai segtu valsts izde-

¹⁾ Sk. Lik. kr. 1921. g. 165; 1928. g. 147; 1930. g. 90 un 197; 1932. g. 2.

²⁾ Visi tiesu iestādēm (izņemot miertiesas un pagasttiesas) iesniedzamie prasības lūgumi, sūdzības, atbildes, iebildumi un atspēkojumi aplikti ar zimognodevu Ls 1.— apmērā par katru 4 lappusu lielu loksnī; par apellācijas un kasācijas sūdzībām maksājama zimognodeva par katru loksnī Ls 2.— apmērā. Noraksti priekš pretējās puses no min. dokumentiem aplikti ar zimognodevu Ls 0,30 apmērā. (Lik. kr. 1932. g. — 2. A.).

vumus šo iestāžu uzturēšanai. Tiesu nodevu ņem [C. pr. n. 298. (200².) un 970. (848.) p.] par:

- 1) prasību lūgumiem,
- 2) apellācijas sūdzībām,
- 3) atsauksmēm pret aizmuguriskiem spriedumiem,
- 4) pretprasībām,
- 5) trešo personu lūgumiem, kuŗas pieteic patstāvīgu prasījumu.¹⁾

Tiesu nodevas apmērs Latvijā ir ļoti augsts un sastāda 4% no prasāmās summas, ja šī summa pārsniedz Ls 30,—, un 3%, ja summa nepārsniedz Ls 30,—. Pie piespiedu izpildīšanas pēc aktiem tiesu nodeva maksājama pusapmērā, t. i. 2, resp. 1½% [C. pr. n. 233. (161⁶.) p.], un tādā pat apmērā tā tiek ņemta no atbildētāja, ja viņš ceļ prasību, lūdzot atsvabināt no piedzišanas pēc sprieduma, kas taisīts piespiedu izpildīšanas kārtībā [C. pr. n. 240. (161¹².) p.].

Beidzot, ja prasības summa nepārsniedz Ls 10,—, tad tiesu, kā arī lokšņu nodeva nemaz netiek ņemta [C. pr. n. 300. (204.) p.].

Bez tam tiesu nodeva nav jāmaksā prasībās par tiesu izdevumu atpakaļdošanu [C. pr. n. 975. (853.) p.]. Laulības lietās (prasībās atzīt laulību par šķirtu vai neesošu, kā arī par laulātu draugu atšķiršanu) prasības vērtību noteic likums uz Ls 200,—, un tamdēļ tiesu nodeva tiek ņemta Ls 8,— apmērā (C. pr. n. 1454. p. un Lik. par laulību 81. p. — Lik. kr. 1921. g. 39.)

Beidzot lietās, kuŗās prasību kautkādu iemeslu dēļ nav iespējams novērtēt, tiesu nodevas apmēru nosaka pati tiesa, taisot spriedumu. Šajos gadījumos tiesu nodeva nosakāma: miertiesās — no Ls 0,20 līdz Ls 8,— [C. pr. n. 298. (200².) p.], bet apgabaltiesās no Ls 0,20 līdz Ls 60,— [C. pr. n. 971. (849.) un 974. (852.) p.].

Iesniedzot atsauksmi vai apellāciju, tiesu nodeva ņemama no tās summas, kuŗu lūdzējs atsauksmē vai pārsūdzībā lūdz piespriest, vai kuŗas piespriešanu apstrīd, bet ne no prasības pirmatnējās summas, ja neapstrīd spriedumu pilnā apmērā [C. pr. n. 973. (851.) p.].

Tiesu nodeva jānomaksā pie paŗas prasības lūguma, atsauksmes vai apellācijas iesniegšanas ar seviŗķi šim nolūkam

¹⁾ Lai gan ar 1921. g. likumu (Lik. kr. 1921. g. 72) no 848. p. izslēgts norādījums par tiesu nodevas ņemšanu no treŗšām personām, tomēr tā kā saskaņā ar C. pr. n. 765. (665.) p. treŗšai personai, kuŗa pieteic patstāvīgu prasījumu, jāiesniedz par to attiecīgs prasības lūgums, tad no sacītā slēdzams, ka šim treŗšām personām arī jāmaksā par savu prasības lūgumu tiesu nodeva.

paredzētām markām vai skaidrā naudā Latvijas bankā pret kvīti, ja nodevas apmērs nepārsniedz Ls 200.—, bet ja tiesu nodeva pārsniedz Ls 200,—, tā iemaksājama tikai skaidrā naudā Latvijas bankā valsts ienākumos, iesniedzot tiesai kā pierādījumu par iemaksu bankas kvīti [C. pr. n. 976. (853¹) p.].

Tiesu nodevu (miertiesu lietās arī lokšņu nodevu) atmaksā:

- 1) kad tā iemaksāta lielākā apmērā, nekā vajadzīgs [C. pr. n. 981. (853²) p.];
- 2) kad rakstu, par kuŗu nomaksāta nodeva, likumā paredzētā kārtībā nevirza tālāk, bet izsniedz atpakaļ tā iesniedzējam [C. pr. n. 981. (853²) p.];¹⁾
- 3) kad puse, kas iesniegusi prasības lūgumu atsauksmi vai sūdzību, lūdz atstāt tos bez caurskatīšanas, pirms tiem dots kāds virziens, bet ne vēlāk kā 1 mēneša laikā no nodevas iemaksas [C. pr. n. 302. (200²) p.];²⁾
- 4) kad miertiesnesis lietu, kā viņam pēc lietu šķiras nepiekrītīgu, nepieņem iztiesāšanā [C. pr. n. 302. (206²) p.];
- 5) kad iesniegtā apellācijas sūdzība atzīta par blakus sūdzību.³⁾

III. **Kancelejas nodevu** ņem par lietvedības rakstu izgatavošanu, izsniedzot prāvniekiem spriedumu, dokumentu un citu rakstu norakstus, kā arī apliecības, izpildu rakstus un uzziņas: miertiesās — Ls 0,50, bet vispārējās tiesu iestādēs Ls 1,— apmērā no lokšnes, skaitot 25 rindiņas lapusē [C. pr. n. 305. (201.) un 983. (854.) p.].

IV. **Lietvedības maksās** ietilpst:

1) maksa par sludinājumiem „Valdības Vēstnesī“, uzaicinot atbildētāju un publicējot aizmugurisku spriedumu [C. pr. n. 986. (857.) p.]; sludinājumu maksa (Ls 4,10) iemaksājama Valsts tipogrāfijas kasē pret kvīti, kura jāiesniedz tiesai;

2) ceļa izdevumu atlīdzība un dienas nauda, kuŗa iemaksājama kā atlīdzība tiesnešiem, tiesu izpildītājiem, lieciniekiem un lietpratējiem par izbraukšanu ārpus pastāvīgās darba vietas; ceļa izdevumi atlīdzināmi patieso izdevumu apmērā, bet dienas nauda — par faktiski komandējumā pavadīto laiku sa-

¹⁾ Iemaksātās tiesas nodevas izsniedzamas atpakaļ tikai tad, ja tādus gadījumos, kad tiesa attiecīgiem lūgumiem un sūdzībām nav devusi gluži nekādu virzienu, t. i. nav nekādā ziņā stājusies pie to caurskatīšanas un nav tiesas mēchanismu laidusi darbā, lai ievadītu lietas iztiesāšanu (Kr. Sen. 1869. g. spr. Nr. 829; 1873. g. Nr. 741). Ieskaits, ka lietai virzienu došana būtu skaitāma tikai no tā momenta, kad atbildētājam pavēste izsniegta, nesaskan ar Civilproc. nol. 848. un 853². p. tiešo nozīmi (Sen. spr. 1921. g. 15. VI., Filipa Klei l. Nr. 69).

²⁾ Kr. Sen. spr. 1879. g. Nr. 333; 1873. g. Nr. 741.

³⁾ Sen. spr. 1875. g. Nr. 901.

skanā ar Valsts civildienesta nolikuma (1932. g. izd.) 67. un turpmāko pantu noteikumiem [C. pr. n. 987. (858.) p.]; liecinieki un lietpratēji dienas naudu nesajem [C. pr. n. 987. (858.) un 988. (860.) p.];

3) atlīdzība lieciniekiem un lietpratējiem, kā arī tulkiem par atrašanu no darba, kā arī par lietpratēju darbu un izdevumiem pie izmeklējumu izdarīšanas [C. pr. n. 988. (860.), 989. (864.) p.]; šo atlīdzību noteic tiesa pēc sava taisnīgā ieskata samērā ar nokavēto laiku, lietpratēju patērētām pūlēm, vietējiem apstākļiem un aplūkošanas izdevumiem, pie kam tuvākus noteikumus instrukcijas veidā izdod tieslietu ministrs;

4) atlīdzība tiesu izpildītājiem un tiesu ziņnešiem pēc noleiktas sevišķas takses par pavēstu, sludinājumu un citu lietvedības rakstu izsniegšanu [C. pr. n. 991. (866.) p.; Tiesu iek. lik. 237. (313.) un 277. p.].

Lietvedības maksas (t. i. sludinājumu maksa, ceļa izdevumi un dienas naudas) jāiemaksā iepriekš tai personai, kas lūdz izdarīt zināmu darbību, bet ja kādu pārbaudīšanu izdara pēc tiesas ieskata vai uz abu prāvnieku lūgumu, tad pārbaudīšanas izdevumi jāsedz abām pusēm vienlīdzīgā apmērā [C. pr. n. 989. (864.) p.].

V. **Lokšņu nodeva** jāmaksā tikai miertiesu iestādēs iztiesājamās lietās Ls 0,20 apmērā par:

- 1) katru civillietā iesniegtu lūguma loksnī,
- 2) tam pieliktu vai iesniegtu dokumenta vai papīra loksnī,
- 3) protokolā ievestu mutisku lūgumu [C. pr. n. 299. (200^a.) p.].

Tiesu un lokšņu nodeva nav ņemama lietās, kurās prasības vērtība nepārsniedz Ls 10,— [C. pr. n. 300. (200^a.) p.].

VI. **Atlīdzība par lietas vešanu**, t. i. varbūtējo izdevumu atmaksa par advokāta pieaicināšanu padoma došanai vai lietas aizstāvēšanai.

Pie mums advokāta pieaicināšana prāvnieka interešu aizstāvēšanai tiesā nav obligātoriska. Vakareiropas valstīs pastāvošais t. s. „Anwaltszwang“ Latvijā nav pazīstams, un pusēm ir tiesība pašām vest lietu bez advokāta palīdzības. Tomēr arī bez advokāta pieaicināšanas pusei, kas griežas vai tiek aicināta pie tiesas, rodas lielāki vai mazāki izdevumi (atrašanās no darba, izbraukumi uz citu pilsētu, konsultācijas ar advokātiem u. t. l.). Ņemot vērā šos varbūtējos izdevumus, likums dod tiesību pusei, kas lietu vinnē, pieprasīt no otras puses atlīdzību par lietas vešanu pēc sevišķi noteiktas takses [C. pr. n. 992. (867.) p.], pie kam likums nerēķinājas ar to, cik lieli bijuši faktiskie izdevumi pilnvarnieka pie-

aicināšanai, vai bijuši peiacināti viens vai vairāki pilnvarnieki, vai puse pati vedusi lietu vai viņas pilnvarnieks.¹⁾ Šīs atlīdzības apmērs norādīts Tiesu iek. lik. 321. (396.) p. pielikumā²⁾ un aprēķināms no prasības summas, sākot ar 10% un beidzot ar 1/2%. Jo lielāka ir prasības summa, jo mazāks ir takses procenta apmērs. Pusei, kas prāvu vinnē, par lietas vešanu pirmā instancē piespriež 2/3 no takses summas, bet par lietas vešanu otrā instancē 1/3 [Tiesu iek. lik. 321. (396.) p. pielik. 6. p.].³⁾ Par lietas vešanu Senāta kasācijas departamentā, kasācijas kārtībā, zvēr. advokāts dabū 1/4 no atlīdzības, kāda noteikta par pilnu lietas vešanu divās instancēs [Tiesu iek. lik. IV. piel. pie 321. (396.) p. 8. p.].

Prasībās par neizmaksātu darba algu prasītājam, kas vinnējis prāvu pirmā instancē, tiesa v a r piespriet lietas vešanas izdevumus 25% apmērā no piesprietās prasības summas [C. pr. n. 184. (133.) p. piezīme].

Ja lietu izbeidz ievērojot noraidījumu, tad pusei, kas noraidījumu cēlusi, ir tiesība prasīt lietas vešanas atlīdzību 1/4 apmērā no pilnas takses (pirmā vai otrā instancē), atkarībā no tam, kādā instancē lieta izbeigta [Tiesu iek. lik. 321. (396.) p. pielik. 9. p.].

§ 103. Tiesu izdevumu atlīdzināšanas nosacījumi.

Pusei ir tiesība prasīt atlīdzināt viņai tiesu un lietas vešanas izdevumus p i l n ā a p m ē r ā :

- 1) ja atbildētājs devis iemeslu prasības celšanai,
- 2) ja tiesa caurskatījusi un izspriedusi lietu pēc būtības,

¹⁾ Sal. Kr. Sen. 1872. g. spr. Nr. Nr. 447 un 600.

²⁾ Tiesu iek. lik. 321. (396.) p. paredz, ka šādu taksi noteic Tieslietu ministris katriem 3 gadiem. Agrāk noteiktā takse līdz šim nav grozīta; Latvijas likumdevējs atvietojis vienīgi rubļus ar latiem (Lik. kr. 1922. g. 208.).

³⁾ Pēc pastāvošās prakses, kuŗa, acimredzot, pamatojas uz noteikumu par tiesāšanu tajos apvidos, kuŗos bija spēkā Nolikuma par zemstu priekšniekiem, 89. pants, miertiesās atlīdzību par lietas vešanu neaprēķina pēc zvērinātu advokātu atlīdzības takses, bet pēc tiesneša brīva ieskata. Civilproc. nol. 184. (133.) pants, lai gan tieši neatsaucas uz zvēr. advokātu atlīdzības taksi, tomēr ievērojot 101. (80.) p., jautājums par lietas vešanas atlīdzību būtu vienādi atrisināms kā miertiesu, tā vispārējās tiesu iestādēs. Tomēr T. iek. lik. 321. (396.) panta piezīmes pielikuma 5. pants, kas paredz lietas ar summu zem Ls 500,— un kuŗas domāts vienīgi vispārējām tiesībām, izslēdz iespēju piemērot to miertiesās. Šajā ziņā prof. Engelmanim (180. lap. p. 4. zemteksta piezīme), kuŗš liek priekšā piemērot taksi arī miertiesās, nav taisnība.

3) ja viens no prāvniekiem vinnējis prāvu pilnā apmērā, t. i., ja prasība pilnā apmērā apmierināta vai arī pilnā apmērā noraidīta.¹⁾

Ja šo trīs nosacījumu trūkst, tad jautājums atrisināms citādi.

1) Ja konstatēts, ka atbildētājs nav devis iemeslu celt pret viņu prasību, tad tiesu un lietas vešanas izdevumi, kaut arī prasītājs lietu vinnētu, uz atbildētāja lūgumu, tiek uzlikti prasītājam.²⁾

2) Ja prasītājs pats atteicies no prasības vai kādas prasības daļas, lūdzot to atstāt bez caurskatīšanas, vai ja viņš lūdz lietu izbeigt, tad ar to viņš netieši itkā atzīst savas prasības nepamatotību un tādēļ, saskaņā ar krievu Senāta paskaidrojumu, tiesa, šādu lietu izbeidzot, var uz atbildētāja pieprasījumu piespriest viņam par labu tiesu izdevumus un atlīdzību par lietas vešanu pēc takses.³⁾

¹⁾ Jautājums par tiesu izdevumiem pieder procesuālām, bet ne materiālām tiesībām. Tamdēļ trūkstot speciālam procesuālam likumam, kas būtu analogs vācu ZPO § 100, iespēja uzlikt tiesu un lietas vešanas izdevumus solidāri vairākām personām, kas sastādījušas vienu pusi un zaudējušas prāvu, pat tai gadījumā, ja strīdīgais materiālais prasījums bijis nedalāms, liekas visai apšaubāma tāpat, kā apšaubāma iespēja piemērot materiālo tiesību noteikumus (Civillik. 3336.—3338. p.) procesuālām attiecībām. Šādos ieskatos bija arī krievu Senāts, kas paskaidrojis, ka solidāras atbildības uzlikšanu atbildētājiem par tiesu izdevumiem nevar attaisnot ar norādījumu, ka prasības priekšmets ir nedalāms (Kr. Sen. 16. III. 1915. g. spr. Ablāzenova un citu lietā). Citādās domās acimredzot ir Latvijas Senāts, pēc kuŗa domām nenoteicot, ka parti stāvētu solidārās parādu attiecībās, apgabaltiesa nevarēja, nepārkāpjot Civillik. 3335. pantu, uzlikt atbildētājiem solidāri prasītājam par labu tiesāšanās izdevumus (Sen. 29. XII. 1928. g. spr. Berner l. Nr. 202.).

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1875. g. spr. Nr. 481.

³⁾ Sk. Kr. Sen. 1910. g. spr. Nr. 72 un 1911. g. Nr. 23.

Latvijas Senāts turpretī paskaidrojis, ka tiesas izdevumi un atlīdzība par lietas vešanu piespriežami tikai no uzvarētās puses; atzīt pusi par uzvarētu tiesa var tikai izspriežot lietu pēc būtības; izspriest lietu pēc būtības tiesa var tikai sprieduma, bet ne lēmuma ceļā; tādēļ, ja prasītājs lūdzis lietu izbeigt uz visiem laikiem, bet atbildētājs pret šādu lūgumu celis iebildumu, prasīdams lietas izspriešanu pēc būtības, — tiesai bija jāizspriež šī lieta pēc būtības, un proti sprieduma, bet ne lēmuma ceļā, noraidot šo prasību, kuŗu pats prasītājs atzinis par nepamatotu. Ieskats par iespēju lietu izbeigt pret atbildētāja iebildumu nav savienojams ar civilprocesa likuma I. panta noteikumiem, kuŗi uzliet tiesu iestādēm par pienākumu izšķirt ikvienu strīdu par civilām tiesībām, kādēļ arī, atbildētājam ceļot ierunu pret prasītāja lūgumu par viņa celtās un pat jau tiesā pārbaudītās prasības sūdzības izbeigšanu uz prasītāja vienpusēju lūgumu, tiesai nav tiesības izbeigt, bet gan likums uzliet tai par pienākumu šo no atbildētāja turpināto strīdu caurskatīt un izspriest pēc būtības. Jautājums par to, vai atbildētājam ir kāda interese pie lietas turpināšanas, vai nē, jāatstāj atbildētāja paša izšķiršanai, kuŗam, neatkarīgi no prasības priekšmeta atkrišanas, var krist svarā viņa iebildumu apspriešana un caur-

3) Ja lietu izbeidz aiz noraidījuma par nepiekritību [C. pr. n. 994. (869.) p.] vai pat bez noraidījuma, uz tiesas iniciatīvi, absolūto procesa nosacījumu trūkuma dēļ, vai ievērojot citus noraidījumus [C. pr. n. 661. (571.) p.], tad atbildētājam ir tiesība pieprasīt atlīdzināt viņam visus tiesu [C. pr. n. 994. (869.) p.], kā arī lietas vešanas izdevumus $\frac{1}{4}$ apmērā no summas, kāda viņam pienāktos pēc takses par lietas vešanu pirmā vai otrā instancē [T. iek. lik. 321. (396.) p. piezīmes pielikuma 9. pants].¹⁾

4) Ja lietu izspriež par labu prasītājam tikai pa daļai, bet pa daļai — par labu atbildētājam, tad tiesu izdevumus sadala starp abām pusēm samērīgi ar prāvnieku zaudēto un vinnēto prasības daļu [C. pr. n. 995. (870.) p.].

Ja puse, kas prāvu zaudējusi, sastāv no vairākiem prasītājiem vai atbildētājiem, tad tiesa, piespriežot no viņiem izdevumus vinnējušai pusei par labu, — sadala piespriežamo izdevumu kopsummā samērā ar to, ko katrs no viņiem prasījis vai apstrīdējis [C. pr. n. 996. (871.) p.].

5) Par tiesu izdevumu piespriešanu pusei ir jālūdz [C. pr. n. 993. (868.) p.], jo bez lūguma šos izdevumus nepiespriež. Tādu lūgumu puse var izteikt tiesai katrā laikā (prasības lūgumā, atbildē vai mutiski-lūdzot ievest protokolā), bet tikai līdz sprieduma taisīšanai.²⁾

skatīšana no tiesas un noteiktu attiecību radišana strīdus jautājumā ar sprieduma došanu pēc būtības. Nevar tādēļ atbildētājam ņemt tiesību prasīt viņa reiz apstrīdēto tiesību caurlūkošanu un noteikšanu tiesas ceļā ar spriedumu pēc būtības (Sen. 27. I. 1922. g. spr. Nr. 9 Moskovska I. pēc T. M. Vēstn.). Pret šā sprieduma sākumā izteikto varētu tomēr aizrādīt uz C. pr. n. 994. (869.) p.

¹⁾ Skat. Kr. Sen. 1913. g. spr. Nr. 3; 1868. g. Nr. 320.

Pēc T. iek. lik. 321. p. pielik. 9. p., ja lieta izbeigta noraidījuma dēļ, atbildētājam tiesība prasīt atlīdzību par lietas vešanas izdevumiem parastās atlīdzības $\frac{1}{4}$ daļas apmērā; miertiesnesis arī šai ziņā nav saistīts pašas summas noteikšanā; ja tiesa lietu izbeigusi attiecīgā pilnvarojuma trūkuma dēļ tai personai, kuŗa uzstājusies tiesā prasītāja vārdā, — tad saprotams atbildētājs var prasīt atlīdzību tikai no prasītāja, kuŗš prasības celšanu uzdevis neattiecīgām personām (Sen. 28. X. 1926. g. spr. Pumpura I. Nr. 279.).

²⁾ Ārzemju likumi atļauj tiesai piespriešot tiesas izdevumus prāvu veikšanai pusei par labu arī bez viņas pieprasījuma (Fr. Code de proc. civ. 130. art., Austr. ZPO 52. p., Vācu ZPO 308.; sal. arī rom. av. L. 13 § C. de judic. 3, 1); tomēr pusei, kuŗai par labu lieta izspriesta un kuŗai kautkādu iemeslu dēļ nebija piespriešoti tiesas izdevumi, nav tiesība pēc vācu likumiem pieprasīt tiesas izdevumu atmaksu ar patstāvīgu prasību. Skat. Konrad Hellvig, I, 150. lap. p.

Pēc Latvijas Senāta paskaidrojumiem, ja prasītājs savā iesūdzēšanas rakstā ir lūdzis uzlikt atbildētājam tiesas un lietas vešanas izdevumus, tad otrā instancē var arī šos izdevumus uzlikt atbildētājam (Sen. 26. XI. 1925. g. spr. Nr. 358, Vestman I.).

Tādā gadījumā tiesa piespriež vinnētājam par labu saskaņā ar C. pr. n. 993. (868.) p. tiesu izdevumu faktisko summu, vai, izņēmuma gadījumos, ja tiesai rastos kavēkli pie izdevumu summas tūlītējas aprēķināšanas, tiesa var atzīt pusei tikai tiesību uz izdevumu atlīdzības saņemšanu, atstājot viņai iespēju pieprasīt izdevumus un pierādīt to apmēru izpildu vai aprēķina kārtībā [C. pr. n. 1922. (896.) p.]. Šai pēdējā gadījumā lūgums par izdevumu piespriešanu iesniedzams 2 nedēļu laikā, skaitot no rezolūcijas pasludināšanas dienas galvenajā lietā [C. pr. n. 1025. (899.) p.].

Ja puse lietas izstiesāšanās laikā vispār nav lūgusi piespriest viņai tiesu un lietas vešanas izdevumus, tad pēc tam viņa zaudē tiesību tos pieprasīt, jo tiesu izdevumi tāpat kā procenti un līgumsods uzskatāmi par blakus un papildu prasījumu (Civillik. 1351. p.), kurš pieteicams pirms galvenā prasījuma piespriešanas.¹⁾

Ja puse, kurai tiesa savā spriedumā pamatlietā atzinusi tiesību uz tiesu izdevumiem, nenosakot to summu, nav pieprasījusi šo summu izpildu tiesāšanas kārtībā, tad viņa var to pieprasīt vispārējā kārtībā sešu mēnešu laikā, skaitot no sprieduma spēkā stāšanās dienas [C. pr. n. 1047. (921.) p.], bet šis ar C. pr. n. 1022. (896.) p. saistītais noteikums piemērots vienīgi tais gadījumos, kad tiesa, taisot spriedumu galvenā lietā, atzinusi, ka prāvas vinnētājam ir tiesība saņemt tiesu izdevumu atlīdzību. Ja šie izdevumi pamatlietā nav piespriesti, neraugoties uz puses lūgumu, tad viņai ir pamats un tiesība spriedumu šai daļā pārsūdzēt.

Tiesu izdevumi nemaz nav jāmaksā vai jāmaksā pa daļai par prasībām:

- 1) kuŗu vērtība nepārsniedz Ls 10.— [C. pr. n. 300. (200⁴.) p.],
- 2) kuŗas izriet no krimināllietām, ja šīs civilprasības iztiesā krimināltiesā [C. pr. n: 300. (200⁴.) p.],
- 3) kuŗas ceļ nepilngadīgo audzināšanas-labošanas iestādes un patronātu biedrības [C. pr. n. 300. (200⁴.) p. piezīme],
- 4) kuŗas ceļ valsts un pašvaldības iestādes [C. pr. n. 300. (200⁴.), 1002. (879.) p. un 1397. (1282.) p. piez.],
- 5) attiecībā uz neizmaksātu darba algu [C. pr. n. 303. (200⁷.) p. un 1004. (880¹.) p. 1. pk.]²⁾,

¹⁾ Citādi prof. Vaskovskis 360. lap. p.

²⁾ 5., 6. un 7. grupā minētās personas atsvabinātas saskaņā ar Tiesu iek. lik. 237. panta pielikuma 15. panta piezīmi (Lik. kr. 1932. g. 226), arī no

- 6) kuŗas cel, pamatojoties uz likumu par apdrošināšanu nelaimes un arodu slimības gadījumos [C. pr. n. 1004. (880^r.) p. 2. pk. un 303. (200^r.) p.],
- 7) kuŗas cel, pamatojoties uz noteikumiem par slimo ka-sēm [C. pr. n. 303. (200^r.) p. un 1004. (880^r.) p. 3. pk.],
- 8) kuŗas cel personas, kam tiesa atzinusi mazturības ties-sības [C. pr. n. 303. (200^r.) un 1003. (880.) p.].

Pirmo septiņu katēgoriju prasības attiecīgos gadījumos atsvabinātas no zīmognodevas, tiesu, lokšņu un kancelejas nodevām, bet tajās tomēr jāmaksā lietvedības maksas, t. i. at-līdzība lieciniekiem un lietpratējiem, par sludinājumiem, ceļa izdevumi par izbraucieniem. Pēdējās katēgorijas prasības atsvabinātas no visām maksām un nodevām [C. pr. n. 1003. (880. p.), pie kam lietvedības maksas par šo katēgoriju maksā valsts [C. pr. n. 1010. (887.) p.]. Bet ja no tiesu izdevumiem atsvabinātās personas prāvu vinnē pilnā apmērā, tad no zaudējušā prāvnieka tiek piespriestas un piedzītas valstij par labu visas tās nodevas un izdevumi, kuŗus prāvas vinnētājs savā laikā nav iemaksājis [C. pr. n. 1011. (888.) p.].

Ja turpretim persona, kuŗa baudījusi mazturības tiesības, prasību vinnējusi tikai zināmā daļā, bet pārējā daļā to zaudēju-si, tad attiecīgas nodevas un maksas piespriež un piedzen tikai par vinnēto prasības daļu par labu valstij no tās puses, kuŗa šo daļu zaudējusi, bet mazturīgās personas neiemaksātās nodevas un maksas par prasības zaudēto daļu piespriež par labu valstij no tās mantas, kas mazturīgai personai piespriesta [C. pr. n. 1011. (888.) p.]. Ja C. pr. n. 1011. (888.) p. iztulkotu citādi, tad iznāktu, ka prāvu zaudējušais atbildētājs atrastos labvēlīgākā stāvoklī, ja prasītājs baudītu mazturības tiesības, nekā tai gadījumā, kad prasītājs šādas tiesības nebauda; pirmajā gadījumā atbildētājam nebūtu jāmaksā par labu valstij tiesu izdevumi, bet pēdējā gadījumā viņam tie būtu jāatmaksā prasītājam.

Beidzot, ja no maksājumiem atsvabinātā puse prasību zaudē pilnā apmērā, tad pretējai pusei tiesība piedzīt no prasību zaudējušās puses visus izdevumus kā arī atlīdzību par lietas vešanu [C. pr. n. 1012. (889.) p.]. Neiemaksātās nodevas valsts labā netiek piedzītas.

iemaksām tiesu izpildītājiem par sprieduma izpildīšanu. Tiesu izpildītājs piedzen viņam pienākošos atlīdzību par sprieduma izpildīšanu no parādnieka, bet ja pēdējam nav līdzekļu, tad atlīdzību tiesas izpildītājam izmaksā valsts kase.

§ 104. Mazturības tiesības.¹⁾

Mazturības tiesības piešķir ar sevišķu tiesas lēmumu [C. pr. n. 303. (200^r), 1003. (880.) p.] tā tiesu iestāde, kurā prasību ceļ. Miertiesneši taisa tādus lēmumus, pamatojoties uz viņu rīcībā esošām ziņām, vai pamatojoties uz personīgi pārbaudītu lūdzēja mantas stāvokli [C. pr. n. 303. (200^r p.), bet apgabaltiesas — pamatojoties uz apliecību, ko lūdzējam izdevusi dienesta priekšniecība, vietējā pašvaldības iestāde vai vietējais (pēc dzīves vietas)²⁾ miertiesnesis [C. pr. n. 1005. (881.) — 1008. (885.) p.]. Likums [C. pr. n. 1005. (881.) p.], piešķirot pusei tiesību iesniegt attiecīgu dienesta priekšniecības, pašvaldības iestādes vai miertiesneša apliecību, ir tajos ieskatos, ka šīm personām tiešām labi zināms lūdzēja mantas un ģimenes stāvoklis, bet nebūt neparedz lūdzēja turības noskaidrošanu ar lieciniekiem. Tādēļ miertiesnesis vai lūdzēja priekšnieks var izdot apliecību vienīgi tad, ja viņš personīgi un tieši (bet ne caur lieciniekiem) iepazīnies ar lūdzēja mantas un ģimenes stāvokli.³⁾

Par miertiesneša atteikšanos izsniegt tādu apliecību sūdzēties nevar, tādēļ ka miertiesnesim tādas apliecības jāizdod tikai tādām personām, kuŗu mantas un ģimenes stāvoklis viņam personīgi zināms. Viņa pienākums nav sevišķi pārbaudīt lūdzēja mantas un ģimenes stāvokli. Pretējā puse, pārliecinājusies par apliecībā uzrādīto faktisko apstākļu nepatiesību, var apgabaltiesā aizrādīt, ka apliecībā uzrādītie apstākļi neatbilst patiesībai.⁴⁾

¹⁾ Sal. arī Подгоръцкій, Право бѣдности, Ж. М. Ю. 1902. г. IX. гр. Никольскій И. Какія условія должны соблюдаться окр. судами при выдачѣ свидѣтельствъ на право бѣдности. Ж. М. Ю. 1899 г. № VII.

²⁾ Ar Rīgas apgabaltiesas nodaļu kopsapulces 4. V. 1928. g. pieņemtiem noteikumiem (V. V. 1928. g. Nr. 122) visas mazturības apliecību izsniegšanas lietas padotas Rīgas pilsētas 16. iecirkņa miertiesnesim. Ar šiem noteikumiem Rīgas apgabaltiesas nodaļu kopsapulce iznīcinājusi likumā [1005. (31.) p.] noteikto jēdzienu par vietējo miertiesnesi. Tā kā visi Rīgas iedzīvotāji mazturības apliecību izsniegšanas lietās padoti Rīgas pils. 16. iec. miertiesnesim, tad miertiesnesim atņemta katra fiziska iespēja **personīgi pārliecināties** par lūdzēja mazturību un lūdzekļu trūkumu, kā to prasa likums mazturības jautājuma izlemšanā (sk. Kr. Sen. 1867. g. spr. Nr. 36; 1904. g. Nr. 82.).

³⁾ Skat. Бутовскій, Выдача удостовѣреній о бѣдности въ порядкѣ 881 ст., Ж. М. Ю. 1901. г. 8. гр. 196. un 197. лар. р.

⁴⁾ Tiesas lēmumi par nabadzības tiesību nepiešķiršanu vispār nav pārsūdzami kasācijas kārtībā, pat, ja par nabadzības tiesības piešķiršanu pats būtu iesniedzis lūgumu atsevišķi no pašas prasības vai pretprasības (Kr. Sen. 1867. g. spr. Nr. 91; Sen. 18. XII. 1922. g. spr. Nr. 315 Šmidta l. un 22. X 1924. g. Nr. 254. Kleina l.).

Tiesneša vai priekšniecības izdotā apliecībā jāuzrāda noteiktas ziņas par:

- a) lūdzēja mantu,
- b) viņa ienākumiem un
- c) ģimenes stāvokli [C. pr. n. 1006. (882.) p.].

Mazturības apliecība ir derīga tikai tai personai, kurai viņa izdota un tikai tai lietā, priekš kuras viņa izdota [C. pr. n. 1009. (886.) p.]. Tamdēļ lietai, priekš kuras viņa izdota, jābūt noteikti un skaidri norādītai. Mazturības tiesību piešķiršana atkarājas no tās tiesas, kas lietu iztiesā. Ja šo tiesību piešķirusi zemākā tiesas instance, tad šī tiesība paliek spēkā arī augstākā instancē.¹⁾ Viņa paliek spēkā arī pie tiesāšanas izpildu vai aprēķinu kārtībā saskaņā ar C. pr. n. 1022. (896.) un turpmākiem pantiem.²⁾ Lūgums izdot mazturības apliecību, klātpieliekot atsauksmi par līdzekļu trūkumu lietas vešanai, iesniedzams tai tiesā, kurai piekrit lietas caurskatīšana.

Personai, kurai piešķirtas mazturības tiesības, ir tiesība lūgt zvērināto advokātu padomi iecelt viņai bezmaksas advokātu lietas vešanai [T. iek. lik. 294. (367.) p. 4. pk.], kādā nolūkā tai jāiesniedz zvērināto advokātu padomei apgabaltiesas izdotā apliecība par mazturības tiesību piešķiršanu. Tomēr šāda apliecība padomes ieceltam advokātam nevar noderēt kā leģitimācijas dokuments, kas atvietotu pilnvaru, un tādēļ šādam mazturīgam klientam jāizdod padomes ieceltam advokātam pilnvara vispārējā kārtībā, ņemot vērā C. pr. n. 352. (250.) p. paredzētos noteikumus (sal. arī Kr. Sen. spr. 1905. g. Nr. 19).

Jāaizrāda, ka miertiesu iestādēs iztiesājamās lietās mazturības tiesības baudošo personu interešu aizstāvēšanai bezmaksas advokātu iecelšana netiek praktizēta.

X. NODALĪJUMS.

Spriedums.

§ 105. Sprieduma taisīšana.

1. Ar tiesas spriedumu (Judicium, Jugement, Endurtheil, рѣшение) mēs saprotam tiesas gala slēdzienu lietā, tiesas

¹⁾ Jautājumā, vai mazturības tiesības piemērojamas arī pie sprieduma izpildīšanas, skat. М. Горановский, Ж. М. Ю. 1907. г. 6. grām. 143. un turpm. lap. p.

²⁾ Šk. Kriev. Sen. 1897. g. spr. Nr. 55: sal. arī Kr. Sen. apv. sap. 1890. g. spr. Nr. 3.

galīgo nolēmumu, kas izšķir pēc būtības prāvnieku strīdīgās materiālo tiesību attiecības. Tā ir galīgā tiesas atbilde uz prasības sūdzību un uz atbildētāja iebildumiem. Šī atbilde ir tas gala slēdziens vai rezultāts, pie kuŗa tiesa nonākusi pēc a) faktisko lietas apstākļu pārbaudīšanas un b) attiecīgo tiesību normu piemērošanas pārbaudītiem lietas apstākļiem.

Ja faktiskie lietas apstākļi (mazā premisa) uztverti pareizi un šiem apstākļiem ir piemērotas pilnīgi atbilstošas tiesību normas (lielā premisa), tad konkrētais spriedums (silloģisms) saskanēs ar visiem loģikas prasījumiem, taisnību un materiālo patiesību.

Spriedums var:

- 1) apmierināt prasību pilnā apmērā vai pa daļai, vai
- 2) prasību noraidīt (absolutio ab actione).

Ar tiesas spriedumu izbeidzas procesuālā attiecība, kas radusies reizē ar prasības sūdzības iesniegšanu. Šī procesa stadija, atšķirībā no visas pārējās procesa gaitas, norit bez pusu līdzdalības, neievērojot arī procesa pamatnoteikumus: atklātību, mutiskumu, sacīksti un tiešumu; tiesneši aiziet no sēžu zāles atsevišķā telpā (apspriežu istabā) un tur netraucēti apspriež izklausīto lietu.

Likums arī šai procesa stadijai paredz zināmus noteikumus [C. pr. n. 796.—805. (694.—703.) p.], kas vērsti uz to, lai gala rezultātā rastos stingri pārdomāts un pareizs spriedums lietā.

Šinī nolūkā likums paredz, ka priekšsēdētājam jāliek priekšā tiesnešiem atsevišķai apspriešanai lietas faktiskie apstākļi un pēc tam tās tiesību normas, kas šiem apstākļiem piemērojamas.

Tiesai jāizspriež:

- a) vai prasītāja norādītos faktiskos apstākļus var uzskatīt par noskaidrotiem (aktīvais un pasīvais prasības pamats) un
- b) kādas tiesiskās sekas likums saista ar noskaidrotiem faktiem, vai, citiem vārdiem sakot, kādas normas jāpiemēro minētiem apstākļiem.¹⁾

Taisot spriedumu, tiesai jāņem vērā visi lietā iesniegtie dokumenti un rakstiskie akti [C. pr. n. 444. (339.), 544. (456.) p.], liecinieku liecības [C. pr. n. 499. (411.) p.], apkārtnieku izteicieni [C. pr. n. 525. (437.) p.], akti un protokoli par apskatīšanu uz vietas un lietpratēju slēdzieni [C. pr. n. 623. (533. p.)], kā arī prāvnieku rakstiskie un mutiskie paskaidrojumi [C. pr.

¹⁾ Tiesa, uz vispārēja principa pamata, nedrīkst likt vadīties savos slēdzienos no varbūtības, bet viņai savi slēdzieni jāpamato uz lietā nodibinātiem faktiem (Sen. spr. 31. III. 1927. g. Nr. 132, Peluchova l.).

n. 444. (339.) p.¹⁾); bet tiesai no savas puses nav tiesības papildināt faktiskos materiālus, kā arī ierosināt tādus jautājumus, par kuriem puses ir klusējušas.²⁾ Paceļamiem jautājumiem jāizriet tikai no prāvnieku prasījumiem [C. pr. n. 796. (694.) p.], un tiesa nevar tos ierosināt pēc saviem ieskatiem [C. pr. n. 808. (706.) p.].³⁾

Šo noteikumu vienīgais mērķis dot tiesai iespēju noskaidrot faktiskos lietas apstākļus, un, salīdzinot tos ar prāvnieku paskaidrojumiem, noskaidrot pusu apgalvojumu pareizību. Tā gāla mērķa sasniegšanai likums ne tikai dod tiesai iespēju, bet pat uzliek par pienākumu procesa laikā pieprasīt no pusēm noteiktus paskaidrojumus neskaidros jautājumos [C. pr. n. 438. (335.) p.], atstāt bez ievēribas aizdomīgās un apšaubāmās liecinieku liecības, pamatojot savu spriedumu uz tādām liecībām, kas bauda ticamību [C. pr. n. 499. (411.) p.], brīvi novērtēt apkārtnieku izsacījumu ticamību [C. pr. n. 525. (437.) p.], pieņemt par pierādījumu vai atmett rakstiskus dokumentus [C. pr. n. 544. (456.) p.] un pat nerēķināties ar lietpratēju domām, ja viņu slēdziens, pēc tiesas ieskata, neatbilst neapšaubāmiem lietas apstākļiem [C. pr. n. 623. (533.) p.].⁴⁾

Tikai pēc faktisko apstākļu noskaidrošanas tiesa var un

¹⁾ Tiesai ir pietiekošs pamats gadījumā, ja parts lietā devis divējādus, viens otram pretimrunājošus paskaidrojumus, piegriezt vērību vienam no viņiem, pie kam jautājums, vai un cik tālu vienā vai otrā partu dotā paskaidrojumā būtu jāierauga parts atzišanās, kā arī pašas atzišanās novērtējums un iztulkošana attiecas uz lietas faktisko pusi un nav pārbaudāmi kasācijas kārtībā (Sen. spr. 28. I. 1926. g. Nr. 21, Ozola l.).

²⁾ Apgabaltiesa tomēr var dibināt savu spriedumu arī uz tādiem lietā nodibinātiem faktiem, uz kuriem parti nebija aizrādījuši (Sen. spr. 28. I. 1926. g. Nr. 112, Johansona l.).

³⁾ Tiesa pēc c. pr. lik. 4. p. izteiktā principa nedrīkst no sevis iekustināt jautājumu par prasības priekšlaicību, tāpat, kā likums aizliedz tiesai iekustināt no sevis jautājumu par prasības noilgumu [C. pr. l. 183. (132.), 706. p.]; rikodamās pretēji, tiesa atņemtu prāvniekiem iespēju nevien izlietot procesuālos līdzekļus, kurus prāvnieks būtu varējis piemērot, ja jautājumu būtu bijis aizkustinājis pretinieks, bet arī atņemtu prāvniekiem iespēju dot vajadzīgos paskaidrojumus, iesniegt papildu pierādījumus un, vispār, atspēkot pretinieku šai ziņā celtās ierunas. (Sen. spr. 1922. g. febr. Lenbuscher l., Nr. 29). Tas apstākļi vien, ka prasības iesniegšanas laikā sevišķais, prasītāju atbildētājam atļautais termiņš vēl nav noteicējs, nevar pats par sevi prasību padarīt par priekšlaicīgu un varētu iespaidot, lielākais, tikai jautājumu par tiesu izdevumu sadalīšanu starp partiem (sk. arī Kr. Sen. rezolūcijas Bukovska kom. pie priv. lik. 4125. p. zem lit. „b“ un Sen. spr. 1910. g. Nr. 32, Eltermaņa l.; Sen. spr. 1925. g. 28. V., Redliča l., Nr. 384; Tiesl. M. V. kr. Nr. 151.).

⁴⁾ Taisot spriedumu pēc būtības, tiesa nav saistīta ar saviem iepriekšējiem blakus lēmumiem (Sen. spr. 1882. g. Nr. 60; 1885. g. Nr. 32; 1928. g. 23. XI. Nr. 528, Fuksa l.).

viņas pienākums ir apsvērt jautājumu par atbilstošo likumu [C. pr. n. 797. (695.) p.], bet atsevišķos gadījumos vietējo parašu piemērošanu faktiskiem apstākļiem.

Atsevišķi apspriežot un izlemjot vispirms fakta jautājumus un pēc tam tiesību jautājumus, kādu kārtību sevišķi ievēro Anglijā,⁴⁾ bieži vien, kā to aizrāda arī profesors Holmstens, gala slēdzienā var rasties citāds rezultāts, kā pie nedalītas, abu jautājumu kopīgas izšķiršanas. To skaidri pierāda turpmāk pievestā tabula, pēc kuŗas fakta un tiesību jautājumi vispirms izšķirti atsevišķi un pēc tam kopīgi, apvienota jautājuma veidā.

Pieņemsim, ka iesniegta prasība atzīt par spēkā neesošu testamentu, ko ārļaulības bērna tēvs taisījis par labu šim bērnam; šī prasība pamatota uz prasītāja apgalvoto faktu, ka testators nav bijis pie pilna prāta, bet no otras puses, uz to, ka Civīllik. 2091. p. 4. pkts, kas pieļauj atkāpšanos no stingrās testamenta formas, ja testamentu sastāda vecāki par labu bērniem, — domājis vienīgi likumīgos, bet ne ārļaulības bērnus.

	Fakta jautājums.	Tiesību jautājums.	Vispārējs jautājums.
	Vai testators bijis pie pilna prāta un saprašanas.	Vai 2091. p. 4. pkt. pieļauj atkāpties no stingrās formas arī ārļaulības bērnam par labu.	Vai prasība ir apmierināma.
I tiesnesis	jā	nē	Ja, prasība ir apmierināma, ievērojot negatīvo atbildi uz tiesību jautājumu.
II tiesnesis	nē	jā	Ja prasība apmierināma, ievērojot negatīvo atbildi uz fakta jautājumu.
III tiesnesis	jā	jā	Nē prasība noraidāma, ievērojot pozitīvo atbildi uz fakta un tiesību jautājumu.
rezultāts	<div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> jā jā </div> prasība noraidāma.		Prasība apmierināma.

⁴⁾ Kā zināms, Anglijas tiesās fakta jautājumus bieži izšķir speciāli uzaicināti zvērinātie piesēdētāji (juratores), bet tiesību jautājumus karā-liskie tiesneši.

Ja tiesneši ir nevienprātis, tad šajos divos — fakta un tiesību — jautājumos var rasties, kā tas arī ir redzams no iepriekšējās tabulas, pretēji rezultāti atkarībā no tā, vai šie divi jautājumi nāk balsošanā atsevišķi, jeb uz balsošanu tiek likts tikai viens vispārējs jautājums: vai prasība apmierināma?

Spriedumu taista pēc balsu vairākuma. Ja balsis dalās vienlīdzīgi, tad izšķirošā ir priekšsēdētāja balsis [C. pr. n. 800. (698.) p.], kurš uzstādot jautājumus noprasa tiesnešu domas, sākot ar jaunāko.¹⁾

Līdz rezolūcijas parakstīšanai katrs tiesnesis uzglabā domu brīvību un var palikt pie atsevišķām domām [C. pr. n. 805. (703.) p.].

Ja tiesnešu domstarpības gadījumā izrādās vairāk par diviem uzskatiem (domāts, ka kollēģija sastāv no vairāk kā trim tiesnešiem), tad tiesnešiem, kas palikuši mazākumā, jāpievienojas vienam no diviem galveniem ieskatiem, kuŗu viņi uzskata par taisnīgāku [C. pr. n. 801. (699.) p.].

II. Spriedums lietā izteicas divējādā formā.

1. Tūlī pēc lietas izklausīšanas un apspriešanas apspriežu istabā tiesa taista rezolūciju (verba decisiva), kuŗā jānorāda:

- a) tiesa, kas lietu izspriedusi, gads, mēnesis un diena, kad notikusi tiesas sēde,
- b) tiesas locekļu vārdi,
- c) prāvnieku vārdi un strīdus priekšmets,
- d) sprieduma būtība (prasības apmierināšanai piedzīt no atbildētāja vai prasību noraidīt),
- e) kam no prāvniekiem uzlikti tiesas izdevumi,
- f) vai sprieduma iepriekšēja izpildīšana pielaista jeb nē.

Šo rezolūciju pašrocīgi uzraksta priekšsēdētājs vai kāds no tiesas locekļiem un paraksta visi tiesneši, kas ņēmuši daļību spriedumā (bet ne sekretārs, kas nekādu daļību šinī procesa stadijā neņem).²⁾ Pēc tam priekšsēdētājs atklāti pasludina rezolūciju, paziņojot līdz ar to, kad spriedums būs izgatavots galīgā veidā [C. pr. n. 802. (700.), 803. (701.), 806. (704.) p.].

2. Otra forma ir spriedums galīgā veidā, kuŗu apliecina sekretārs un paraksta tiesneši. No tiesas rezolūcijas spriedums galīgā veidā atšķiras ar to, ka viņā bez tiesas rezolūcijas vēl jānorāda:

¹⁾ Pēc Hannoveras likuma notiek otrādi, jo tur vecākais tiesnesis, kā vairāk pieredzējis, nodod savu balsi pirmais.

²⁾ To apstākli, ka rezolūciju rakstījis sekretārs, Krievijas Senāts uzskatīja par pietiekošu kasācijas iemeslu; skat. Kr. Sen. spr. 1876. g. Nr. 317, 1875. g. Nr. 553 un Apv. sap. 1879. g. Nr. 44.

a) lietas faktiskie apstākļi (Darstellung des Thatbestandes) un prāvnieku prasījumi. Šo faktisko materiālu tiesa smel no prāvnieku iesniegtiem rakstiskiem paskaidrojumiem (prasības sūdzības un paskaidrojumiem uz to, sēžu un apskates protokoliem, prāvnieku iesniegtiem dokumentiem, liecinieku liecībām, lietpratēju atzinumiem). Šos faktiskos apstākļus var attēlot spriedumā īsākā vai garākā veidā, atkārtojot šo materiālu saturu vai arī atsaucoties uz lietā esošiem rakstiskiem aktiem un dokumentiem. Faktiskais materiāls sīkums spriedumā nav jāieraksta.

b) Sprieduma sīka motivācija, t. i. tiesas apsvērumi, uz kuriem spriedums pamatots (Entscheidungsgründe — motifs). Šeit notiek prāvnieku prasījumu un faktisko apstākļu juridiska novērtēšana, kā šos faktiskos apstākļus, no vienas puses, attēlojuši tiesai paši prāvnieki un, no otras puses, kā tie tiesas priekšā noskaidrojušies objektīvā veidā.

Tiesa šē vispirms konstatē, vai prāvnieku (galvenā kārtā prasītāja) uzdotie apstākļi, uz kuriem pamatoti pusu prasījumi, izrādījušies par patiesiem un kādas juridiskas sekas likums saista ar noskaidrotiem apstākļiem.

c) Sakarā ar šo spriedumā jānorāda likumi vai vietējās parašas,¹⁾ kuŗas bijušas par pamatu pie sprieduma taisīšanas [C. pr. n. 816. (711.) p.].

III. Kā pilnīgi patstāvīgai un neatkarīgai iestādei — tiesai jāievēro tikai likums, kuŗam vienīgi ir noteicoša nozīme priekš tās [C. pr. n. 11. (9.) p.]. Šinī tiesību piemērošanas nozarē tiesa pati ir speciālists, kam nav vajadzīgi citu lietpratēju slēdzieni (Jura novit curia). Sakarā ar šo tiesa, no vienas puses, nav saistīta ar prāvnieku atsaukšanos uz kādu likumu vai uz prāvnieku priekšā likto likuma iztulkojumu. Pat tas apstākļis, ka viena puse neapstrīd pretējās puses atsaukšanos uz nepareizu likumu, nevar būt tiesai par pamatu šo likumu piemērot,²⁾ ja tādu piemērošanu neattaisno lietas faktiskie apstākļi. Arī prāvnieku izdarītā, savstarpējo juridisko attiecību kvalifikācija nav saistoša tiesai.³⁾

No otras puses tas, ka puses nav uz likumu atsaukušās, neatsvbina tiesu no pienākuma piemērot lietai pēc sava

¹⁾ Tiesa var savu slēdzienu par ierašu esamību dibināt „uz agrākiem spriedumiem līdzīgās lietās” (Civ. proc. lik. 1805. p. piel. 19. p. Civillik. ievad. XXVI. p.) tikai tad, ja apgabaltiesa pie tam varētu pamatoties uz pastāvīgu vienlīdzīgu (konstantu) tiesu praksi, bet ne uz kādu vienreizēju spriedumu, kas pie tam runā pretīm citam spriedumam [Sen. spr. 17. XII. 1924. g., Vingra l. Nr. 125 (316)].

²⁾ Sal. Kr. sen. spr. 1910. g. Nr. 30, 1907. g. Nr. 69, 1899. g. Nr. 42, 1886. g. Nr. 36.

³⁾ Kr. Sen. spr. 1880. g. Nr. 248, 1878. g. Nr. 95, 1875. g. Nr. 455.

ieskata attiecīgu likumu.¹⁾ Likumu piemērojot, tiesai jārikojas pēc oficiāliem izdevumiem,²⁾ bet nevis pēc privātiem krājumiem; un kaut Saeimas kodifikācijas nodaļas izdotie likumu krājumi atvieto agrākos kodificētos izdevumus, tomēr katrā šaubu vai iespējamo pretrunu gadījumā, salīdzinot ar likuma pamatteksu — pēdējam dodama priekšroka pret kodificētā likuma tekstu.³⁾ Ja likums ir skaidrs, pats par sevi saprotams, ka tiesai nav jāgriežas pie likuma vispārējās izpratnes,⁴⁾ bet likuma nepilnības, neskaidrības vai pretrunu gadījumā, tiesai jāpamatojas uz likuma vispārējo izpratni [C. pr. n. 11. (9.) p.] un vispārējiem tiesību principiem. Tā piem., noteicot līgumam piemītošās īpašības, tiesai ir tiesība lietot tos apzīmējumus, kuŗus lieto tiesību zinātne.⁵⁾

Bet otrās instances tiesa ir saistīta ar zināmu likuma iztulkojumu konkrētā lietā tad, kad Senāta civildepartaments, atceļot otrās instances spriedumu, nodod lietu tai pašai instancei jaunai caurlūkošanai citā tiesas sastāvā. Šajā gadījumā otrās instances tiesai konkrētā lietā bez ierunām jāpadodas tam likuma iztulkojumam, kādu devis Senāts šinī lietā, kaut viņa tam arī nepiekrīstu [C. pr. n. 930. (813.) p.].⁶⁾

Tiesām, kuŗu pienākums izšķirt lietas pēc pastāvošo likumu tiesā jēguma, nav tiesības pārbaudīt zināma likuma izdošanas pareizību. Tamdēļ tiesai nav tiesības ignorēt likumu, kas izdots Satversmes 81. p. kārtībā, kaut arī pārkāpjot šo pantu. Likumu saskaņā ar Satversmi tiesa nevar pārbaudīt.⁷⁾ Turpretī administratīvo rīkojumu likumības pārbaudīšana, t. i. viņu saskaņa ar pastāvošiem likumiem — piekrit tiesai.

Tikai divās tiesību nozarēs no tiesas nav prasāma tiesību zināšana, un tiesai, gluži otrādi, pašai ir tiesība prasīt pierādījumus par vienas vai otras tādas tiesību normas esamību, uz kuŗu prāvnieki pamato savus prasījumus vai iebildumus:

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1907. g. Nr. 69, 1880. g. Nr. 193, 1878. g. Nr. 65.

²⁾ Kr. Sen. spr. 1877. g. Nr. 56, Kr. sen. apv. sap. spr. 1872. g. Nr. 20.

³⁾ Lik. kr. 1926. g. 30, § 8; sk. arī Kr. Sen. spr. 1882. g. Nr. 128, 1881. g. Nr. 40 u. c., kuŗos paskaidrots, ka sākarā ar kodifikācijas grozījumiem, likums nedrīkst gūt jaunu jēgumu, jo likuma grozīšanu var izdarīt tikai likumdošanas, bet nevis kodifikācijas ceļā.

⁴⁾ Kr. Sen. spr. 1909. g. Nr. 10.

⁵⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1907. g. Nr. 18, 1893. g. Nr. 50, 1869. g. Nr. 1292; Contra 1891. g. Nr. 62.

⁶⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1899. g. Nr. 105, 1893. g. Nr. 86.

Senāta spriedumi tiesām ir formāli saistoši uz Civilproc. nolik. 930. (813.) p. pamata tikai tanīs lietās, kuŗās tie doti (Latv. Sen. 4. III. 1920. g. spr. Nr. 5, Tiešo nod. dep. bl. sūdz. l.).

⁷⁾ Sal. arī K. Hellwig, l. 78. lap. p.

a) kad likums¹⁾ atauj piemērot zināmam gadījumam tiesai nezināmu vietējo parašu [C. pr. n. 13. (10¹.) un 500. (412.) p.], kādā gadījumā uz pusi, kas uz šo parašu atsaukusies, gulstas onus probandi un b) kad tiesai jāpiemēro ārzemju likumi; šai gadījumā lietā ieinteresētās puses pienākums sniegt tiesai viena vai otra ārzemju likuma esamības pierādījumus, un bez tam pašai tiesai ex officio ir tiesība griezties pie Ārlietu ministrijas pēc attiecīgiem paskaidrojumiem [C. pr. n. 814. (709.) p.].

IV. Pēc likuma spriedumiem galīgā veidā²⁾ jābūt izgatavotiem ne vēlāk kā divu nedēļu laikā, bet miertiesās ne vēlāk par 7 dienām [C. pr. n. 195. (141.) p.] pēc rezolūcijas pasludināšanas [C. pr. n. 818. (713.) p.], jo pārsūdzības termiņa tecējums sākas no tās dienas, kurā, pēc priekšsēdētāja pasludinājuma, spriedumam jābūt izgatavotam galīgā veidā [C. pr. n. 806. (704.) un 819. (714.) p.]³⁾

Pretēji kārtībai, kas pastāv Austrijas procesā (416. p.), spriedumu norakstus nepiegādā pusēm, kurām pēc mūsu likumiem ir tiesība prasīt šos norakstus, nomaksājot attiecīgās nodevas [C. pr. n. 820. (715.), 821. (716.) p.]. Sprieduma norakstu izsniegšanas laikam pie mums nav nekādas juridiskas nozīmes.

V. 1930. g. novele (Lik. kr. 1930. g. 100.), pēc analogijas ar Vācijas (301. p.) un Austrijas (391. p.) procesa likumiem, paredz iespēju taisīt daļas spriedumu (Teilurteil) attiecībā uz tām prasības daļām, kas nerada šaubas [C. pr. n. 181¹., 795. (693¹.) p.].

Lai gan puse, kas nav mierā ar šādu daļas spriedumu, var to nekavējoties pārsūdzēt, tad tomēr, lai novērstu lietas vilcināšanas iespēju, šo pārsūdzību virza nākošai instancei tikai pēc lietas galīgas izspriešanas līdz ar sūdzību par šo pēdējo sprieduma daļu vai, ja tāda nav iesniegta, pēc tās iesniegšanai paredzētā termiņa notecēšanas [C. pr. n. 874. (762¹.), 915. (801.) p.].

¹⁾ Sal. Civilproc. nolik. 35. (1805.) p. pielikumu un Civillik. ievada XXV. p., kā arī zem tā norādītos likumus.

²⁾ Francijā, kur tiesai rakstiskas darbvedības nav, spriedumu galīgā veidā sastāda tiesas sekretārs, pamatojoties uz „qualité“ (t. i. uz lietas apstākļu izklāstījumu), kurū iepriekš sastāda sprieduma noraksta saņemšanā ieinteresētais „avoué“ un kurū viņš nosūta akceptēšanai savam pretiniekam, kam 24 stundu laikā vai nu jāpiekrīt iesūtītam qualitē vai jāiesniedz savi iebildumi; pēdējā gadījumā domstarpības izšķir tiesas priekšsēdētājs.

Sal. arī Гольденвейзеръ, Объ изложеніи рѣшеній въ окончательной формѣ, Журн. Юрид. Общ. 1898. г. 8. гр. 42.—58. ларр.; Юрид. Газ. 1898. г. №№ 73, 69, Суд. глз 1898 г. № 14.

³⁾ Citādi miertiesās, kur pārsūdzības termiņš tek no rezolūcijas pasludināšanas dienas [C. pr. n. 253. (162.) un 288. (192.) p.].

Izņēmuma gadījumos, kad lieta ir tik sarežģīta, ka tiesa atrod par neiespējamu tūlīt taisīt rezolūciju, likums [C. pr. n. 804. (702.) p.] dod tiesai tiesību atlikt rezolūcijas taisīšanu un pasludināšanu uz nākošo sēdi,¹⁾ par ko priekšsēdētājs pasludina pusēm. Miertiesneši var atlikt sprieduma pasludināšanu sarežģītās lietās ne ilgāk kā uz trim dienām [C. pr. n. 192. (139.) p.], bet apgabaltiesa kā otrā miertiesnešu instance uz septiņām dienām²⁾ [C. pr. n. 280. (183.) p.].

§ 106. Sprieduma likumīgais spēks.

Katru pirmās instances spriedumu var pārsūdzēt otrā instancē, kamdēļ šim spriedumam nav vēl pilna spēka; tas nav vēl galīgs un tam vēl nav juridisko sekas, ja tikai tiesa nepieļauj sprieduma iepriekšēju izpildīšanu. Ja likuma noteiktā mēneša laikā spriedumu nepārsūdz, tad viņš, kā mēdz teikt, stājas likumīgā spēkā, iegūst itkā speciāla likuma spēku (*Rechtskraft des Urteils; auctoritas rei judicatae*). Spriedums stājas likumīgā spēkā: a) kad viņu taisījusi kompetenta³⁾ pirmās instances tiesa un ja tas nav pārsūdzēts noliktā termiņā otrā instancē, — bet ja spriedums aizmugurisks, tad arī tanī gadījumā, kad noteiktā laikā nav iesniegta atsauksme vai apellācija pret aizmugurisku spriedumu un b) kad spriedumu taisījusi otrās instances tiesa [C. pr. n. 281. (184.) un 1018. (892.) p.].

Ar sprieduma spēkā stāšanās momentu likums saista zināmas juridiskas sekas, kuŗu pamatā ir prezumpcija, ka tiesa izšķīrusi strīdīgo lietu pilnā saskaņā ar patiesību (*res iudicata pro veritate accipitur*) un ka viņa vairs nav grozāma un uz-

¹⁾ Atliktot rezolūcijas pasludināšanu uz 3 nedēļām tiesa nepārkāpj Civ. proc. nolik. 804. (702.) p., jo šis pants atļauj tiesai sarežģītās lietās atlikt rezolūciju līdz citai sēdei un nemaz nenosaka, ka atlikšana varētu notikt tikai uz 2 nedēļām. Tiesa nevar atlikt rezolūciju uz pārāk ilgu laiku un katrā ziņā viņai jāpaziņo prāvniekiem diena, kad rezolūcija tiks pasludināta (Kr. Sen. spr. 1889. g. Nr. 62; Latv. Sen. 30. IV. 1930. g. spr. Vorps I., Nr. 1457).

²⁾ Civ. proc. likumos nav paredzēts, ka gadījumos ja tiesa, kuŗa izsprīez lietu pēc būtības, atlikt sprieduma pasludināšanu Civil-proc. nolik. 280. (183.) un 804. (702.) p. paredzētā kārtībā, sprieduma pasludināšanai būtu jānotiek katrā ziņā tanī pašā tiesnešu sastāvā, kuŗš caurlūkoja lietu pēc būtības (Latv. Sen. 30. IX. 1926. g. spr. sab. Rūpnieks I., Nr. 229).

³⁾ Nekompetentas tiesas spriedumam arī pēc tam, kad nokavēts pārsūdzības termiņš, nav sprieduma likumīgā spēka, jo tiesas kompetence ir viens no absolūtiem procesuālās attiecības rašanās nosacījumiem, kuŗu ievērošanai jāseko pašai tiesai (C. pr. n. 66. (53.) un 675. (584.) p. sk. arī Малышевъ, I., 434. lap. p.).

skatāma par galīgi izspriestu.¹⁾ Uz šās prezumpcijas balstās auctoritas rei judicatae.

No sprieduma spēkā stāšanās izrietošās sekas ir šādas.

1) Pēc vispārējā principa spēkā stāties spriedums uzskatāms par negrozāmu. Šī sprieduma negrozāmība vai pastāvība pēc Civilproc. nolikuma 1014. (891.) p. (1914. g. redakcijā) patiesībā tika ievērota jau pēc rezolūcijas pasludināšanas [C. pr. n. 805. (703.) un 1014. (891.) p.], pie kam agrāk tiesai pašai vairs nebija tiesības ne grozīt, ne atcelt to. Mūsu procesuālais likums, pretēji materiālām tiesībām (sk. Civillik. 4462. p. in fine pirms 1925. g. pārgroz.), agrāk stingri pieturējās romiešu principam par tiesas pasludinātās rezolūcijas negrozāmību²⁾ un nepielaida nekādus labojumus un grozījumus pasludinātā spriedumā. Praksē tomēr tiesas pieļautās pārrakstīšanās un acīmredzamu kļūdu izlabošanu izdarīja:

a) vai nu augstākā instancē pārsūdzības kārtībā, vai

¹⁾ Sprieduma stāšanās likumīgā spēkā vēl nebūt neozīmē, ka to nekādā gadījumā nevarētu grozīt, bet gan, ka viņš tūlīt izpildāms. Patiesībā arī likumīgā spēkā stājušos spriedumu var atcelt kasācijas instance (C. pr. n. 926. (809.) p.), vai arī no jauna lūkot cauri, ja radušies jauni apstākļi (C. pr. n. 254. (162²), 750., 794. p.). Ja ar jēdzienu „likumīgā spēkā stāties spriedums“ saistītu domu, ka tādu spriedumu nekad nav iespējams grozīt, tad būtu jāatzīst spriedums par likumīgā spēkā stājušos tikai pēc 10 gadiem no sprieduma dienas otrā instancē, jo šini laikā iespējams iesniegt lūgumu par sprieduma caurlūkošanu no jauna (C. pr. n. 923. (806.) p.; sk. likumdošanas motīvus).

Jēdziens „galīgais spriedums“, jeb „likumīgā spēkā gājušais spriedums“ nozīmē sprieduma tūlītēju izpildāmību, un līdz ar to izslēdz tā pārsūdzāmību apellācijas kārtībā (Sen. spr. 1924. g. Nr. 140). Tādēļ otrās instances sprieduma pārsūdzība tikai kasācijas kārtībā vien, neatņem likumīgā spēka un galīgā sprieduma raksturu arī pirms kasācijas termiņa noteicējuma un pat pēc kasācijas sūdzības iesniegšanas Senātam līdz kamēr lieta nav vēl izspriest Senātā.

Otrās instances spriedumi stājas likumīgā spēkā ar pašu taisīšanas dienu (Civilproc. nolik. 281. (184.) p., 892. p. 3. pkt., 294. p.; pretēji Krim. proc. lik. 895., 910. p., Kriev. Sen. spr. 1869. g. Nr. 296; Latv. Sen. spr. 27. V. 1927. g. Nr. 225, Škareviča 1.).

²⁾ L. 55 Dig. 42, 1 Ulpianus libro 51, ad sabinum: *Judex postea quam semel sententiam dixit, postea judex esse desinit: et hoc jure utimur, ut judex, qui semel vel pluris, vel minoris condemnavit, amplius corrigere sententiam suam non possit: semel enim male seu bene officio functus est.* Šis romiešu tiesību ieskats, ka tiesnesis, pēc sprieduma pasludināšanas, vairs nav tiesnesis — bija pilnīgi saprotams un izskaidrojams ar to, ka iudex privatus bija prāvnieku izvēlēts vai arī prētora iecelts katrai atsevišķai lietai. Tomēr romiešu tiesības atzina, ka tiesneša pieļautās aritmētiskās kļūdas nestājas likumīgā spēkā un tamdēļ arī viņas nebija jāpārsūdz. Sk. L. 1. § 1. Dig. quae sententiae sine appellatione rescindantur XLIX. tit 8 un Civillik. 4472. p. in fine, kurās pamatā ir šis romiešu tiesību avots. Tā kā šis materiālo tiesību noteikums neatbilda mūsu agrākiem Civilprocesa likumu noteikumiem, tad viņu 1925. g. atcēla (sk. Lik. kr. 1925. g. 188.).

b) tā pati tiesa, kas bija taisījusi spriedumu, pēdējā iztulkošanas ceļā pie viņa izpildīšanas¹⁾ [C. pr. n. 224. (160.), 225. (161.) un 1098. (964.) p.]. Vēlāk krievu Senāts, rēķinoties ar prakses vajadzībām, paskaidroja, ka, izteicot spriedumu galīgā veidā, tiesai ir tiesība izlabot rezolūtīvā daļā ieviesušās acīmredzamās kļūdas (Kr. Sen. spr. 1885. g. № 69; 1876. g. № 126; 1891. g. № 11), atrunājot šos izlabojumus pie sprieduma izgatavošanas galīgā veidā.

Citādi šo jautājumu atrisinā ārzemju likumdošana (Vācu ZPO 319., 320. un Austrijas ZPO 419.—422. p.).

Sekojojot ārzemju paraugam, arī mūsu procesa likumos ar 1930. g. noveli ievesti šādi jauni noteikumi.²⁾

Acīmredzamas kļūdas rezolūcijā tiesa var izlabot pati uz savu ierosinājumu, kā arī uz pusu lūgumu, bet tikai pirmā sprieduma izgatavošanas galīgā veidā, pie kam tiesai jāaicina puses uz šēdi, kuŗu noliek kļūdu izlabošanai [C. pr. n. 1015. (891¹.) p.].

Acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas spriedumā, kā arī izlaidumus, pretrunas vai neskaidrības — tiesa var izlabot tikai uz vienas vai otras puses lūgumu, pie kam attiecīgs lūgums pielaižams tikai septiņu dienu laikā, skaitot no tās dienas, kad spriedums izgatavots galīgā veidā. Šāds lūgums nav pieņemams, bet jau iesniegtais atstājams bez caurskatīšanas, ja augšminētā septiņu dienu laikā viena no pusēm par spriedumu iesniegusi apellācijas vai kasācijas sūdzību [C. pr. n. 1016. (891².) p.].

Sprieduma izlabošanas lūguma caurskatīšana neaptur sprieduma pārsūdzības termiņa tecējumu.

Sprieduma izlabošanas gadījumā tiesa, uz ieinteresētās personas lūgumu, pagarina pārsūdzības termiņu, ja pārsūdzība nav bijusi iesniegta [C. pr. n. 1017. (891³.) p.].

Beidzot acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas, kā arī izlaidumus, pretrunas, neskaidrības izpildu rakstā var izla-

¹⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1879. g. Nr. 126, 1885. g. Nr. 69, 1891. g. Nr. 11, 1893. g. Nr. 51 un 69; Latv. Sen. 12. IV. 1927. g. spr. Nr. 452, Grūbes l.

Latv. Senāts paskaidrojis, ka apgabaltiesai, atzīstot, ka spriedums tai pašā rezolūcijas formulējumā, kādā tas noticis un ierakstīts izpildu rakstā, nav izpildāms, — nav tiesības aprobežoties ar vienkāršu konstatējumu, ka spriedums nav izpildīts un nav izpildāms, bet gan saskaņā ar prasītāja lūgumu apgabaltiesai bija jāstājas pie jautājuma izšķiršanas par to, kā būtu iztulkojama (Civ. proc. nolik. 1098. (964.) p.) viņas sprieduma rezolūtīvā daļa (Sen. spr. 29. XI. 1927. g. Nr. 888, Barsukova l.).

²⁾ Tādi noteikumi bija paredzēti arī Krievijas Muravjeva komisijā 1894. g. projektā. Salīdz. jaunā Kriev. Civilproc. lik. projekta 623., 624. un 1137. pantu.

bot uz puses lūgumu līdz izpildīšanas sākumam tiesas priekšsēdētājs, kas izdevis izpildu rakstu. Ja priekšsēdētājam rodas grūtības izpildu raksta izlabošanā, vai ja izpildīšana jau uzsākta, tad izlabošanu var izdarīt tiesa blakus sūdzības kārtībā, pie kam tiesai jāauzaičina puses uz sēdi, kuŗa nolikta kļūdas izlabošanai [C. pr. n. 1058. (931¹.) p.].

Bet arī pēc tam, kad spriedums stājies likumīgā spēkā, nav izslēgta iespēja to atcelt vai apvērst, kas iespējams netikvien kad atklāti apstākļi, kas tiesai nav bijuši zināmi un dod pamatu likumīgā spēkā gājuša sprieduma caurlūkošanai no jauna [C. pr. n. 254. (162¹.), 861. (750.), 284. (187.) un 908. (794.) p.], bet arī tai gadījumā, kad Senāts kasācijas kārtībā atceļ otrās instances spriedumu [290. (193.), 926. (809.) p.]. Tādā kārtā sprieduma negrozāmības principam mūsu laikos ir tikai rēlātīvs raksturs.

2) Spriedums, kas stājies likumīgā spēkā, nav apgāzams; to nevar pārsūdzēt pēc būtības, tas nepielaiž strīdu un izslēdz iespēju celt jaunu prasību, kas būtu identiska izšķirtai prasībai [C. pr. n. 1021. (895.) p.]. Ja celta šāda identiska prasība, otrai pusei ir tiesība izlietot iebildumu par prasības dzēšanu ar tiesas sprieduma spēku (*exceptio rei judicatae*) [C. pr. n. 680. (589.) p.]. Tādu iebildumu pusei gan ir tiesība celt vēl pirms sprieduma spēkā stāšanās. Lai konkrēto prasību varētu uzskatīt par pilnīgi identisku ar izpriestu prasību ir nepieciešama:

a) prāvnieku identitāte abās prasībās, kaut arī viņu tiesību pēcnācēju personās;

b) strīdīgā objekta identitāte un

c) abu prasību pamatu identitāte [C. pr. n. 1021. (895.) p.].

Tā, piem., tas, ka prasība starp A. un B. par īpašuma tiesībām uz nekustamu mantu, kuŗa pamatota uz pirkšanas - pārdošanas līgumu, jau izšķirta negatīvi, neizslēdz iespēju, ka prasītājs A. ceļ pret B. prasību par īpašuma tiesībām uz to pašu nekustamu mantu, bet tikai aiz valdīšanas noilguma. Šeit, lai gan prāvnieki un strīdīgais priekšmets ir vieni un tie paši, grozīts tomēr prasības pamats, t. i. prasību pamati nav identiski. Tamdēļ principu *non bis in idem* un *exceptio rei judicatae* piemērošana iespējama tikai tur, kur ir ne tikai prāvnieku un strīdīgā priekšmeta, bet arī prasības pamata identitāte (Kr. Sen. spr. 1896. g. № 45; sal. arī Cvingman VIII. № 1570).

Turpretim tam apstāklim, ka jaunā prasībā, kas celta starp tām pašām pusēm par to pašu priekšmetu un uz tā paša

pamata, uzdotā prasības vērtība ir lielāka vai mazāka, nav nekāda iespaids jautājumā par prasības identitāti; tāpat nevar celt atsevišķu prasību par lietas piederumu pēc tam, kad jau izšķirta prasība par galveno lietu, par piem., prasību par procentiem pēc kapitāla piespriešanas (Civillik. 3421. p.)¹⁾, bet ne otrādi.

3) Spriedums, kas stāties likumīgā spēkā, ir saistošs ne tikai pašiem prāvniekiem, bet arī tiesai, kas spriedumu taisījusi, kā arī citām tiesu un administratīvām iestādēm [C. pr. n. 1019. (893.) p.]²⁾ Sprieduma saistošais spēks attiecas arī uz visiem prāvnieku tiesiskiem pēcnācējiem; it sevišķi uz viņu mantiniekiem (sal. Civillik. 2639. p.), kā arī uz visām personām, kas iestājušās vai pieaicinātas³⁾ lietā kā trešās personas tās juridiskās attiecības robežās, kuŗa pastāv starp prāvnieku un šo trešo personu.³⁾ Bet par pusēm neskaitās to likumiskie vai līgumiskie pārstāvji. Priekš pārējām personām, kas procesā dalību nav ņēmušas, tiesas spriedums ir res inter alios gesta et iudicata un tamdēļ nav saistošs [C. pr. n. 1021. (895.) p.]⁴⁾

Jāatzīmē tomēr un jāpastrīpo, ka saistoša spēka nav tādā tiesas spriedumam, kuŗu, lai gan tas stāties likumīgā spēkā, taisījusi nekompetenta tiesa vispār jeb nekompetenta pēc šās šķiras lietu piekritības noteikumiem. Viens no absolūtiem pašas procesuālās juridiskās attiecības rašanās nosacījumiem, kuŗa izpildīšanai jāseko pašai tiesai [Sal. C. pr. n. 675. (584.)

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1896. g. Nr. 54, 1873. g. Nr. 114. Šeit nevar palīdzēt arī citāda prasījuma kvalifikācija, piem., nevar savā laikā neuzstādītos % no jauna prasīt zaudējumu atlīdzības veidā; Kr. Sen. spr. 1900. g. Nr. 106.

²⁾ Saskaņā ar Latvijas Senāta paskaidrojumiem, spriedums attiecībā uz alimentu apmēru nenāk spēkā materiālā nozīmē, bet attiecībā uz šo apmēru uzskatāms par provizorisku un grozāmu atkarībā no to apstākļu un attiecību pārmaiņas, kuŗi bija par pamatu zināma alimentu apmēra noteikšanai (sk. arī Cvingmaņa III. Nr. 296 un 690 un Būngner, Alimentationspflicht 27., 45., 130. lap. p.; Sen. spr. 31. V. 1923. g. Nr. 190, Berenstraucha I.).

Alimentu lietās kritušais spriedums attiecībā uz prasības apmēru nav uzskatāms par res iudicata; prasībā pievestais apmērs var grozījušos apstākļos neatbilst tiesas noliktam pabalstam — par tādu apstākli pareizi uzskatāms Krievijas valsts valūtas sabrukums — kamdēļ prasītājam esot jāmeklē uztura ekvivalents Latvijas valsts valūtā. Izejot no šādas pareizas premises, no tās varēja taisīt šo slēdzienu, ka mirtiesneša piespriestais fiksētais bērna uzturs 4 rbļ. mēnesī pie toreiz Krievijā pastāvošās zelta valūtas uz šīs valūtas paritātes pamata ir pārrēķināms Latvijas valūtā (Sen. spr. 19. XII. 1927. g. Nr. 876, Spurau I.).

³⁾ Kr. Sen. spr. 1891. g. Nr. 99; 1908. g. Nr. 84.

⁴⁾ Izņēmumu skat. C. pr. n. 1451. g. un Lik. kr. 1921. g. 39., 78. p., pēc kuŗa spriedums, ar kuŗu ļaulība atzīta par neesošu vai šķirtu, ir spēkā arī attiecībā uz trešām personām.

p.], ir tiesas kompetence (lietas piekritība tiesai pēc lietas šķiras). Katrai valsts iestādei, neizslēdzot arī tiesas, ir no- teiktas varas robežas, ar kuŗu pārkāpšanu viņu rīkojumi vai nolēmumi zaudē savu likumīgo spēku. Šeit pastāv vecs ro- miešu princips: „sententia a non suo iudice lata nullam obtinet firmitatem.”¹⁾ Kā nav nekāda spēka kriminālam spriedumam, ko taisījusi civiltiesā, tā nav arī spēka civiltiesas spriedumam, kas taisīts pārkāpjot šās tiesas varas robežas.²⁾ Tamdēļ arī attiecībā uz tādiem spriedumiem, kas taisīti pārkāpjot tiesas kompetenci un varas robežas, kā apellācijas,³⁾ tā arī kasā- cijas⁴⁾ instanču pienākums izbeigt procesu šādās lietās pat neatkarīgi no puses noraidījuma vai aizrādījuma.

Tāpat nav nekāda spēka tiesas spriedumam, kas taisīts tādā lietā, kur procesuālā attiecība vispār nevarēja rasties. piem., ja lieta izšķirta neizdarot uzaicināšanu un līdz ar to bez atbildētāja piedalīšanās.⁵⁾ Visas citas nepareizības, kuŗas pielaidusi tiesā un kuŗas savā laikā nav pārsūdzētas — tiek dzēstas ar pārsūdzības termiņa notecēšanu, jo tādu nepa- reizību pārbaudīšana var notikt tikai procesuālā likumā pa- redzētā kārtībā un laikā.

¹⁾ Sal. arī K. Hellwig, System des Zivilprocessrechts, I., 61. un 104. lap. p.; Малышевъ, I., 435. lap. p.; Энгельманъ, 367. lap. p.; Исаченко, IV., 818. lap. p. Citādās domās, kas diezin vai pareizas, Анненковъ, IV., 212. lap. p.

²⁾ Tas neizslēdz tāda sprieduma izpildīšanas iespēju, ja puse ne- protestē.

³⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1867. g. Nr. 264; 1867. g. Nr. 407.

⁴⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1868. g. Nr. 291; 1873. g. Nr. 362.

⁵⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1870. g. Nr. 1284; Малышевъ, I., 435. lap. p.; Konrad Hellwig (I, 147. lap. p.) pieved labus piemērus, kad apzināti ne- pareizi norādīta pretējā puse: A, dzīvojot šķirti no savas sievas, norunā ar kādu X, lai viņa citā pilsētā oficiāli uzdodas par viņa sievu un pieļaiž laulības pārkāpšanas aktu ar trešo personu. Pēc tam viņš ceļ prasību par laulības šķiršanu pret šo viltus sievu, un arī panāk laulības šķiršanu.

Tādam spriedumam nav nekāda spēka un nozīmes pret viņa īsto sie- vu, kas procesā nekādas dalības nav ņēmusi un par pusi nav bijusi. Pats spriedums šai gadījumā ir bez priekšmeta, jo starp A un X laulība nekad nav pastāvējusi. Sievai tādā gadījumā atliek prasība, lai atzīst par esošu viņas laulību ar A (Feststellungsklage). Citādi ir, ja prasība celta pret personu, kuŗas vārds aiz kļūdišanās uzdots nepareizi, piem., Adolfa Egle vietā prasība celta pret Augustu Egli. Šeit Augusts Egle, lai gan viņš tiesā nav bijis, uzskatāms par pusi, un spriedums pret viņu, ja to nepārsūdz, var stāties likumīgā spēkā. Vēl liktenīgāks gadījums var būt, ja prasību domāts vērst pret Augustu Egle — dēlu, bet pāveste izsniegta Augustam Egle — tēvam vai vispār personai, kuŗas uzvārds un vārds gadījuma pēc sakrīt ar istā atbildētāja uzvārdu un vārdu. Tamdēļ arī likums pra- sa, lai prasības sūdzībā uzrāda ne tikai vārdu un uzvārdu, bet arī puses tēva vārdu [359. (257.) p.].

4) Spriedums, kas stājies likumīgā spēkā (vai arī pieļauts iepriekšējai izpildīšanai), būdams saistošs prāvniekiem un tiesai, ir jāizpilda [C. pr. n. 1049. (924.) p.], ja tas pēc prasības rakstura vispār prasa izpildīšanu. Šai ziņā, kā iepriekš aizrādīts, jāizšķir prasības par piespriešanu (Vollstreckungsklagen, actiones cum condemnatione), kurās spriedums vienmēr uzlikt atbildētājam par pienākumu kautko izdarīt (piedzīt no atbildētāja.....; izlikt atbildētāju.....; izņemt no atbildētāja valdīšanas.....; uzlikt atbildētājam par pienākumu izdot.....), no prasībām par atzišanu (Feststellungsklagen, actiones sine condemnatione), kur nekādas darbības vai izpildījuma no atbildētāja neprasa.¹⁾

Saprotams, arī pie spriedumu izpildīšanas ir nozīme dispozitivitātes principam, kamdēļ, pēc vispārējā noteikuma, spriedumi par piespriešanu izpildāmi tikai uz izpildīšanā ieinteresētā prasītāja-piedzinēja iniciatīvi [C. pr. n. 1051. (925.) p.]. Turpretim tiesībpārveidojošās prasībās (Rechtsgestaltungsklagen), kur sprieduma izpildīšana neatkarājas no atbildētāja darbības, no sprieduma izrietošo darbību izdarīšana ex officio gulstās uz tiesu (piem., prasībā atzīt bērnu par ārļaulībā dzimušu, vai prasībā atzīt laulību par spēkā neesošu, tiesai pašai ex officio jāpaziņo par to attiecīgai dzimtsarakstu nodaļai attiecīgas atzīmes ievēšanai dzimtsarakstu grāmatās).

5) Spriedums, kas stājies likumīgā spēkā, atvieto un dzēš to strīdīgo materiāli-tiesisko attiecību, kas bijusi par prasības priekšmetu. Šeit tomēr nenotiek agrākās tiesības atjaunošana (novācija). Pats par sevi tiesas spriedums, pēc vispārējā noteikuma, jaunas tiesības nerada,²⁾ bet tikai konstatē un sankcionē jau agrāk pastāvējušo tiesību.

Tieši tāpēc, ka galīgs spriedums sedz agrāko strīdīgo

¹⁾ Prasības par atzišanu, to piespriešanas gadījumā, neizslēdz iespēju vai nepieciešamību izdarīt zināmas darbības, bet šīs darbības nav jāizdara atbildētājam, bet gan kādai trešai personai, vai iestādei, vai arī pašai tiesai; tā, piem., ja apmierināta prasība atzīt līgumu, kas ierakstīts zemes grāmatās, par spēkā neesošu, tad šā sprieduma izpildīšana, t. i., līguma eksgrasācija izdarāma arī bez atbildētāja līdzdalības.

²⁾ Izņēmuma veidā tiesas lēmums pie dalīšanas var radīt jaunu tiesību, piem., nodibinot servitūtu (sal. arī Civillik. 868. p. 3. pktu); tāpat spriedums, kas stājies likumīgā spēkā, var noderēt par pamatu šķītu tiesību nodibināšanai (sal. Civillik. 1412. p. un 1383. p. 2. pktu); saskaņā ar Civillik. 830. p. 4. pktu, tiesas spriedums, ar ko atzīta personas īpašuma tiesības, noder kā juridisks pamats īpašuma tiesību iegūšanai uz noilguma pamata.

Nevar tomēr neatzīt, ka pēc būtības nepareizs tiesas spriedums, kas stājies spēkā, praktiski iegūst konstitūtiņu raksturu, itkā nodibinot tiesību tur, kur tās agrāk nekad nav bijis un izbeidzot to tur, kur agrāk viņa bijusi, bet nesekmīgas aizstāvēšanas rezultātā no tiesas nav atzīta (sk. Civillik. 3617. p.). (Sal. arī Малышевъ, I, 436. lap. p.)

materiāli-tiesisko attiecību, likums nepieļauj izlīgumu lietās, kuŗas galīgi izšķirusi tiesa, paredzot tikai iespēju vienoties par sprieduma izpildīšanas veidu un kārtību (Civillik. 3597. p.). Pēc sprieduma prasītājam vairs nav jāatsaucas uz savām agrākām materiāli-tiesiskām attiecībām, jo tās ieguvušas jaunu formu, jaunu pamatu spriedumā (actio iudicati), lai gan atsevišķi agrākās materiāli-tiesiskās attiecības piederumi, piem., ķīla, galvojums, neskatoties uz spriedumu, var paturēt savu agrāko spēku.

Jautājumā par to, kāda sprieduma daļa stājas likumīgā spēkā, vispirms jāatzīmē, ka likumīgā spēkā stājas *verba decisiva*, t. i. *resolutīvā* daļa, kas ir tiešā atbilde uz prasības sūdzību.¹⁾ Motīvi, t. i. apsvērumi, uz kuŗiem pamatota rezolūcija, pēc vispārējā noteikuma, nestājas likumīgā spēkā.²⁾

Bieži rezolūcija izriet no veselas rindas patstāvīgu un dažādu tiesas apsvērumu, no kuŗiem daži var izrādīties arī par nepareiziem, nesatricinot tomēr rezolūtīvās daļas pareizību. Tomēr tie motīvi un apsvērumi, kas atrodas tik ciešā un nešķiramā sakarā ar rezolūciju, ka citādu apsvērumu gadījumā rezolūcija seku ziņā iegūtu pavisam citu nozīmi, stājas likumīgā spēkā,³⁾ jo tiesās spriedums var stāties likumīgā spēkā tikai tanī nozīmē, kādā to taisījusi tiesa.⁴⁾

Tā par piem., ja tiesa noraidījusi prasību kā priekšlaicīgu, minot šo priekšlaicību tikai savos motīvos, tad šai apsvērumu daļai, kas atrodas ciešā sakarībā ar rezolūciju, jāstājas likumīgā spēkā kopā ar rezolūciju; vai piem., ja tiesa noraidījusi prasību par īpašuma tiesību, pie kam no tiesas apsvērumiem izriet, ka pati prasība pamatota uz valdī-

¹⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1886. g. Nr. 26 un 29; 1883. g. Nr. 18 un 84; 1882. g. Nr. 18.

²⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1881. g. Nr. 141; 1877. g. Nr. 277.

³⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1902. g. Nr. 76; 1886. g. Nr. 24; 1883. g. Nr. 84; 1880. g. Nr. 294; 1877. g. Nr. 60.

⁴⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1883. g. Nr. 123; 1880. g. Nr. 161. Tādos pt ieskatos vispār ir arī Saviņji (System des heutigen römischen Rechts VI — 96. lap. p.), Vindšēids (Pandekten I, § 130), Аппенковс (Однѣтъ Комментарія IV, 208.—211. lap. p.), Isačenko (Гражд. процесъ, IV, 822. un tāl. lap. p.). Pēc Saviņji un citu domām motīvi var būt objektīvi un subjektīvi, pie kam vispār objektīvie motīvi savkārt sadalāmi divās grupās: galvenos un blakus motīvos. Tikai galvenie objektīvie motīvi, t. i. tie, kuŗi, kaut arī atrodas sprieduma motīvu daļā, bet kuŗiem būtu jāatrodas pašā rezolūcijā, stājas likumīgā spēkā.

Pēc Kr. Senāta paskaidrojuma likumīgā spēkā stājas tikai sprieduma būtība, kuŗa izteikta rezolūcijā (sp. 1876. g. Nr. 200); tiesas motīvi vispār nestājas likumīgā spēkā, izņemot tos gadījumos, kad šie apsvērumi tik tieši un nepieciešami saistīti ar rezolūciju, ka pie citiem apsvērumiem šim spriedumam būtu cita nozīme (Sen. spr. 1878. g. Nr. 162).

šanas noilgumu, bet prasības noraidīšanai par pamatu ir noilguma nosacījumu trūkums sprieduma brīdī.

Seit prasības noraidīšanas pamats, kas atradis sev izteiksmi tikai tiesas apsvērumos, bet ne rezolūtīvā daļā, ir neatdalāms no pēdējās un arī stājas likumīgā spēkā, un tamdēļ jauna prasība par īpašuma tiesību uz to pašu priekšmetu, starp tām pašām personām, bet uz cita (piem., formālā dokumenta) pamata ir pilnīgi pieļaujama.

Tāpat kā spriedumi, stājas likumīgā spēkā arī blakus lēmumi, ar kuriem izlemj pēc būtības kādu jautājumu, kuŗā izlemšana paredzēta nevis prasības, bet gan blakus sūdzības kārtībā.¹⁾

Tā par piem., blakus lēmums, ar kuŗu izšķirts strīds par akta viltojumu, stājas likumīgā spēkā.²⁾ Tāpat arī blakus lēmumi, kas izšķir strīdus un sūdzības par spriedumu izpildīšanu [C. pr. n. 1098. (964.), 1100. (966.), 1101. (967.) p.], par pārsūdzības termiņa atjaunošanu stājas likumīgā spēkā.³⁾ Lēmumam par lietas izbeigšanu uz visiem laikiem ir tāds pats spēks kā tiesas spriedumam,⁴⁾ kamdēļ tas arī stājas likumīgā spēkā.

Turpretim izbeidzošiem tiesas lēmumiem, kas izbeidz lietu sakarā ar prasītāja pieļautām formālām nepareizībām (pilnvaras trūkums, lietas nepiekritība konkrētai tiesai,⁵⁾ prasītāja neierašanās, nelūdzot iztiesāt lietu viņam neesot klāt [C. pr. n. 823. (718.) p. 2. pkts], prasītāja neierašanās pēc tam, kad tiesa to atzinusi par obligatorisku [C. pr. n. 106¹ un 824. (719¹) p.] vai prasības atstāšana bez caurlūkošanas uz prasītāja vienpusīgu lūgumu ar tiesību to atjaunot), nav materiāli-likumīga spēka un ir pilnīga iespēja lietu atjaunot, ceļot jaunu prasību likumā paredzētā noilguma laikā. Ievērojot minēto,

¹⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1889. g. Nr. 117; 1881. g. Nr. 147; 1880. g. Nr. 165.

²⁾ Sal. arī Анленковъ, IV, 202. lap. p.; Исаенко, IV, 788. un turpm. lap. p. Citādos uzskatos Малышевъ, I, 434. lap. p., pēc kuŗa domām šie blakus lēmumi, kas neizšķir strīdu pēc būtības un nerēgulē materiālās tiesiskās attiecības, likumīgā spēkā nestājas, jo tos var grozīt un atcelt tā pati tiesa, sakarā ar apstākļu mainīšanos.

³⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1889. g. Nr. 18; 1875. g. Nr. 1010 un Аппенковс (Опытъ Комментарія IV — 205., 206. lap. p.).

⁴⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1910. g. Nr. 12.

⁵⁾ Jautājums par to vai lēmums, ar kuŗu lieta aiz nepiekritības tiesu iestādēm tika izbeigta — var nākt likumīgā spēkā C. pr. n. 893. p. nozīmē, izšķirams negatīvā nozīmē; 893. p. runa tikai par spriedumiem, resp. lēmumiem, kuŗi spējīgi nākt likumīgā spēkā, t. i. kuŗos lieta tiek izšķirta pēc būtības. Bet lēmums, kuŗā vienīgi izšķirts jautājums par lietas piekritību, ja lieta pēc būtības nav izspriesta, un kas, taisni otrādi, vispār lietas būtību neaizskar, likumīgā spēkā nevar nākt (Kr. Sen. spr. 1877. g. Nr. 315; 1873. g. Nr. 1; 1879. g. Nr. 347; Latv. Sen. spr. 25. V. 1925. g. Nr. 143, Bržeziņska I.).

tiesas izbeidzošie lēmumi neizbeidz strīdīgo materiāli-tiesisko attiecību.

Kas attiecas uz blakus lēmumiem, kuŗus tiesa taisījusi apsardzības kārtībā, tad pēc Senāta paskaidrojumiem Civilproc. nolik. noteikumi par sprieduma spēkā nākšanu [1018. (892.) p. 1. punkts, 220. (156.) p. 1. punkts], pēc kuŗiem otrā instancē taisītais spriedums pilnīgi aptver un izsmel pirmās instances spriedumu — nav attiecināmi uz blakus lēmumiem apsardzības kārtībā, kuŗi paši par sevi nestājas „likumīgā spēkā“, bet tikai paliek spēkā, vai paliek negrozāmi, ja tie vai nu netiek pārsūdzēti, vai tiek apstiprināti otrā instancē, kādēļ apsardzības lietās pirmās instances lēmums, kuŗu apstiprinājusi otra instance, nezaudē savu patstāvīgo nozīmi un neskaitās procesuālā ziņā par segtu ar otrās instances apstipriņošu lēmumu.¹⁾

No tā, ka apsardzības kārtībā taisītie lēmumi, kā blakus lēmumi, vispār nestājas likumīgā spēkā līdzīgi spriedumiem, izriet tikai tas, ka tie paši par sevi nekavē prasību, ar kuŗu ieinteresētā persona lūdz atzīt viņai šādam lēmumam pretējās tiesības, bet nemaz neizriet, ka ieinteresētā persona varētu ar vienkāršu ierunu pret prasību, kuŗu prasītāji ceļ uz šāda lēmuma pamata, apstrīdēt šāda lēmuma pareizību un vēl mazāk uz šā likuma pamata taisītos ierakstus zemes grāmatās.²⁾

Ar tiesas spriedumu prasības lietā iepriekšējie tiesas blakus lēmumi apsardzības kārtībā eo ipso zaudē savu spēku un nozīmi, bez tā, ka prasītājs būtu sevišķi lūdzis tiesas blakus lēmumu atcelt vai atzīt par spēku zaudējušu.³⁾

§ 107. Aizmugurisks spriedums.⁴⁾

I. Procesa pamatā guļ ideja par cīņu, par strīdu, kas norisinās starp divām pusēm. Tādēļ abām pusēm jābūt klāt

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1877. g. Nr. 270; 1893. g. Nr. 4; 1899. g. Nr. 110; Latv. Sen. spr. 1922. g. Nr. 33 un 1923. g. Nr. 16 pēc spr. krāj. T. M. V. Salīdz. arī Griolé (de l'autorité de la chose jugée. 86. lap. p); Побѣдовоспевъ, Судебное руководство, тезисы 1502 и 1503; Анненковъ (Опытъ комментарія, стр. 204). Tomēr lēmumi par mantojuma dalīšanu (Sen. spr. 1873. g. Nr. 292) un par mantotās mantas izpirkumu, kādi lēmumi pielīdzināmi spriedumiem, — stājas likumīgā spēkā (sal. arī Анненковъ IV, 205. lap. p.).

²⁾ Latv. Sen. spr. 24. X. 1929. g. Nr. 1486, Tarasova I.

³⁾ Latv. Sen. spr. 21. IX. 1927. g. Nr. 308, Klobera I.

⁴⁾ Skat. Малышевъ, II, 2. un turpm. lap. p.; Бѣляевъ, О вызовѣ въ судъ, Ж. М. Ю. 1860 г., № 2; Энгельманъ, Курьезъ Гражд. судопроизводства, 369. un turpm. lap. p.; Васильевскій, Учебникъ, 291. un turpm. lap. p.; Гессенъ, Къ вопросу о заочномъ рѣшеніи, Ж. М. Ю. 1897 г., № 7; Мулловъ, Заочное рѣшеніе и отзывъ, Ж. М. Ю. 1868 г., № 3.

pie lietas iztiesāšanas. Prasītājs, kā prasības iniciātors, kā actor's arvien ir klāt; viņš ir ieinteresēts ierosinātās lietas ātrākā izšķiršanā. Tādēļ viņam nav iemesla slēpties. Turpretim atbildētājs, kā domājamais prasītāja tiesību traucētājs, parasti nepavisam nav ieinteresēts lietas ātrā izšķiršanā. Ja prasība pamatota un pareizi celta, tad viņam ir izdevīgāki novilcināt nākošo nelabvēlīgo spriedumu, kādēļ viņš bieži arī cenšas izvairīties no ierašanās tiesā.

Kā senos laikos Romā, tā arī viduslaikos lietas iztiesāšanu bez atbildētāju līdzdalības uzskatīja par neiespējamu un tādēļ centās nodrošināt viņa neiztrūkstošu ierašanos (cautio iudicii sisti). Romā piemēroja manus injectio, vēlāk — missio in possessionem, naudas sodus — multa. Kanoniskās tiesības sāka atbildētāju par izvairīšanos no ierašanās tiesā atšķirt no baznīcas. Vācijā tādu atbildētāju izsludināja ārpus likuma, un viņa mantai nodibināja valsts aizgādību. Francijā atbildētājs tika aicināts trīs reizes, sodot viņu par katru neierašanos ar naudas sodu, bet ceturto reizi visu viņa mantu sekvestrēja un pēc gada notecēšanas konfiscēja. Senās krievu tiesības prasīja no atbildētāja galvojumu, ka viņš ieradīsies tiesā, bet ja galvnieku atbildētājam nebija, tad viņu ieslēdza važās.

Francija pirmā radija aizmugurisku spriedumu institūtu (Jugement par default) un atsauksmes pret tādiem spriedumiem (Opposition).¹⁾ Vēlāk šo institūtu pārņēma arī citas valstis.

Tagad visas valstis nodrošina pusēm vienīgi pilnīgu iespēju ierasties tiesā un dot savus paskaidrojumus, neuzliekot par pienākumu obligātorisku ierašanos un saistot zināmos gadījumos ar šādu neierašanos zināmas nelabvēlīgas sekas priekš neieradušās puses. Sakarā ar to mūsu procesuālais likums, sekojot principam „audiatur et altera pars“, — uzliek tiesai pienākumu dot atbildētājam pilnīgu iespēju iesniegt pret celto prasību savus paskaidrojumus un iebildumus [C. pr. n. 6. (4.) p.], bet neuzliek pienākumu ne prasītājam, ne atbildētājam obligātoriski ierasties tiesā, dodot līdz ar to prasītājam iespēju, ja atbildētājs nevēlas iestāties procesā, panākt t. s. aizmugurisko spriedumu.

II. Ar aizmugurisku spriedumu (Versäumnisurtheil,²⁾ Default, заочное рѣшение) mūsu Civīlprocesa nolikums saprot tādu spriedumu, ko tiesa taisījusi lietā, kurās iztiesāšanā atbildētājs nav nē-

¹⁾ Skat. Code de procedure civile §§ 149.—165.

²⁾ Vācu (ZPO 330. un 331. p.) u Austr. lik. (396. p.) pielaiž aizmugurisku spriedumu ne tikai atbildētāja, bet arī prasītāja neierašanās gadījumā.

mis nekādu dalību, pamatojoties vienīgi uz prasītāja vienpusīgiem paskaidrojumiem.

Aizmugurisku spriedumu tiesa var taisīt tikai gadījumā: 1) ja prasītājs lūdzis lietu izspriest aizmuguriski [C. pr. n. 823. (718.) p. 1. pkt.] un 2) ja atbildētājs nav ņēmis lietā absolūti nekādas dalības, ne caur aizstāvi, ne personīgi [C. pr. n. 206. (149¹.) un 828. (721¹.) p.].

Lai spriedums netiktu uzskatīts par aizmugurisku, pietiek, ja atbildētājs tiesai paziņojis savu adresi [C. pr. n. 413. (309.) p.]. Tomēr tas, ka atbildētājs faktiski atrodas tiesas sēžu zālē, ne ar ko neizrādot savu klātbūtni, — neizslēdz aizmuguriska sprieduma iespējamību. Bet ja tiesa konstatē atbildētāja atrašanos lietas iztiesāšanas laikā tiesas zālē, tad spriedums neskaitās aizmugurisks, pat ja atbildētājs uz tiesas jautājumiem nedod lietā nekādus paskaidrojumus [C. pr. n. 206. (149¹.) un 828. (721¹.) p. 2. pkt.].

III. Vispār mūsu likums ar vienas vai otras puses neierašanos tiesā saista sekošas sekas:

1) Ja puse jau ņēmusi kādu līdzdalību lietas gaitā, mutisku vai rakstisku paskaidrojumu veidā, un prasītājs lūdzis lietu caurlūkot arī viņam neesot klāt, tad tiesa, neskatoties uz prāvnieku neierašanos, lietu iztiesā, bet viņa tomēr var katrā laikā arī prasīt, lai puse vai viņas pilnvarnieks ierodas personīgi. Ja puse, kuŗas ierašanos tiesa atzinusi par nepieciešamu, neierodas, tad viņai var rasties zināmas nelabvēlīgas sekas. Tā piem., tiesa, ja puse, neraugoties uz aicinājumu, nav ieradusies un nav iesniegusi tiesā izsmelošus paskaidrojumus, var atzīt pretējās puses apgalvojumus par pierādītiem [C. pr. n. 106¹ un 459. (368¹.) p.].

2) Ja tiesā neierodas puse, kas uzņēmusies šinī sēdē dot zvērestu, tad šādas neierašanās sekas būs tās, ka tiks atzīti par pierādītiem tie apstākļi, kuŗi bij jāapgāž ar zvērestu [C. pr. n. 579. (491.) p. 2. pkt. un 580. (492.) p.].

3) Ja prasītājs prasības lūgumā nav lūdzis caurlūkot lietu viņam neesot klāt, tad, abuprāvnieku neierašanās gadījumā, ja atbildētājs nav rakstiski lūdzis caurlūkot lietu arī viņam neesot klāt, tiesai jānoņem lieta no dienas kārtības, — pēc kam lietu no jauna var nolikt caurlūkošanai ne citādi, kā uz attiecīgu vienas vai otras puses lūgumu [C. pr. n. 823. (718.) p. 3. pkts].

4) Ja tomēr atbildētājs ierodas, un prasītājs nav lūdzis caurlūkot lietu viņam neesot klāt, tad prasītāja neierašanās

dod atbildētājam tiesību: a) vai nu prasīt lietas izbeigšanu, uzliekot prasītājam, par labu atbildētājam, tiesas un lietas vešanas izdevumus, pie kam gan prasītājam ir tiesība lietu atjaunot, iesniedzot jaunu prasības lūgumu;¹⁾ b) vai arī lūgt iztiesāt lietu pēc būtības, kādā gadījumā tiesa stājas pie iesniegto pierādījumu pārbaudīšanas [C. pr. n. 823. (718.) p. 2. pkt.].

5) Ja prasītājs tiesā ierodas, bet neierodas atbildētājs, kurš arī vispār lietā nekādu dalību neņem, — tad prasītājam ir tiesība lūgt izsaukt atbildētāju no jauna, vai arī lūgt izspriest lietu *aizmuguriski* [C. pr. n. 823. (718.) p. 1. pkt.], pie kam pēdējā gadījumā *apgabaltiesa* var piespriest prasītājam vienīgi pierādītos prasījumus [C. pr. n. 829. (722.) p.]. Tādēļ *apgabaltiesai*, taisot arī *aizmugurisku* spriedumu, iepriekš jāpārbauda prasītāja uzdotie pierādījumi (t. s. tiesas pārbaudīšanas teorija). Gluži tāpat jārikojas arī mīertiesnesim, taisot *aizmugurisku* spriedumu gadījumā, ja pavēste nav izsniegta atbildētājam personīgi, bet tajos gadījumos, kad pavēste atbildētājam izsniegta personīgi, atbildētāja neierašanās dod pamatu prezumpcijai, kā viņš neatrod par vajadzīgu apstrīdēt prasītāja prasījumu pareizību un tamdēļ šajā gadījumā *mīertiesnesis* var, nepārbaudot pierādījumus, ar *aizmugurisku* spriedumu piespriest prasītājam tos viņa prasījumus, kurus attaisno un pastiprina prasītāja uzdotie lietas faktiskie apstākļi [C. pr. n. 202. (146.) p.]. Šādos gadījumos spriedums pamatojas uz t. s. teoriju par atzīšanu klusējot. Ja atbildētājs cēlis pretprasību vai citādi ņēmis kādu dalību procesā, tad *aizmuguriska* sprieduma iespējamība ar to izslēgta [C. pr. n. 206. (149¹.), 827. (721¹.) p.].

Ja atbildētāju ir vairāk, tad pietiek, ja lietā faktiski piedalīties kaut viens no viņiem, lai spriedums jau nebūtu *aizmugurisks*. Še likumdevēja ideja bijusi tā, ka vairāku atbildētāju gadījumā maz ticams, ka līdzatbildētāji savā starpā nebūtu sazinājušies par kopīgi pret viņiem vērsto prasību, un tadēļ vienīgi attiecībā uz to atbildētāju spriedums skaitās par *aizmugurisku*, kurš ticis aicināts ar publikāciju viņa dzīves vietas nezināšanas dēļ.

IV. *Aizmugurisku* spriedumu paziņo katram atbildētājam izraksta veidā. Atbildētājam ir tiesība pret *aizmugurisku* spriedumu iesniegt tai pašai tiesai savu *atsauksmi* (отзывъ, Einspruch, Opposition), divu nedēļu laikā (ar tālumaiku) no sprieduma izraksta saņemšanas dienas vai no pavēstes sa-

¹⁾ Latgalē tomēr tikai pārpalikušā noilguma laikā, jo tur šāda lietas iztiesāšanas izbeigšana noilgumu nepārtrauc [C. pr. n. 823. (718.) p. 2. pkt. in fine].

ņemšanas dienas par aizmuguriska sprieduma izpildīšanu, raugoties pēc tā, kas noticis agrāk [C. pr. n. 209. (151.), 833. (727.), 834. (728.) p.].

Tā kā aizmugurisks spriedums, kas pamatots vienīgi uz prasītāja vienpusīgiem paskaidrojumiem, bez jebkādas atbildētāja līdzdalības, uzskatāms tikai par īsta sprieduma surrogātu, tad likumdevējs arī dod atbildētājam iespēju jo viegli šādu spriedumu paralizēt, iesniedzot atsauksmi.

Atsauksmei pēc sava satura tomēr jāatbilst zināmiem formāliem prasījumiem, proti: a) tai jāsaturs lūgums atzīt aizmugurisku spriedumu par spēkā neesošu, b) tajā dodama atbilde pēc prasības lūguma būtības [C. pr. n. 835. (729.) p.]¹⁾ un c) par atsauksmi nomaksājama arī tiesas nodeva pēc atsauksmē uzstādītās prasības summas [C. pr. n. 298. (200²), 972. (850.) un 973. (851.) p.]. Šāds fiskāls prasījums ievests ar nolūku pamudināt atbildētāju nenovadīt lietu līdz aizmuguriskam spriedumam ar vienaldzīgu izturēšanos pret lietu.³⁾

Atsauksmi, kuŗai ir formāli defekti, tāpat kā apellācijas sūdzību ar formāliem defektiem [C. pr. n. 866. (755.), 867. (756.) p.] nevirza tālāk vai dod atpakaļ [C. pr. n. 836. (729¹) p.]. Tomēr iepriekšminētā [C. pr. n. 835. (729.) p.] noitekuma neievērošana nevar būt par ģemeslu atsauksmes atpakaļ izsniegšanai.

Par atteikšanos pieņemt atsauksmi — divu nedēļu laikā var iesniegt blakus sūdzību, bet par nepareizi pieņemtu atsauksmi var iesniegt sūdzību vienīgi kopā ar apellāciju [C. pr. n. 837. (730.) p.].

Atsauksme pret aizmugurisku spriedumu atšķiras no apellācijas sūdzības, kuŗa uzskatāma kā aizmuguriska sprieduma atcelšanas papildu līdzeklis, ar to, ka: a) atsauksme iesniedzama tai pašai pirmai instancei, kas taisījusi aizmugurisku spriedumu, b) atbildētājam nav jāaizrāda uz sprieduma nepareizības motīviem [pretēji pie apellācijas, sk. C. pr. n. 856. (745.) p. 2. pkt.]; c) atsauksmi var iesniegt tikai atbildētājs, bet ne prasītājs viņa prasības noraidīšanas gadījumā.

Pēc atsauksmes pieņemšanas lietu nekavējoties noliek uz sēdi, pēc kam tiesa, ņemot vērā prāvnieku paskaidrojumus un vajadzības gadījumā, pārbaudījusi iesniegtos pierādījumus, taisa jaunu spriedumu, ar ko agrākais aizmuguriskais spriedums zaudē savu spēku.³⁾ Pat ja jaunais spriedums būtu tāds

¹⁾ Sk. arī Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 523.

²⁾ Sk. likumdošanas motīvus 1859. g. žurnālā, 53. un turpm. lap. p. Sen. spr. 1872. g. Nr. 523.

³⁾ Ja starp atbildētājiem pastāv solidāras juridiskas at-

pats kā pirmais, tiesai tomēr jātaisa jauns spriedums un viņa nevar aprobežoties ar sava aizmuguriskā sprieduma apstiprināšanu,¹⁾ jo apstiprināšanas tiesība pieder vienīgi augstākai instancei. Šo jauno spriedumu var pārsūdzēt apellācijas kārtībā uz vispārējiem pamatiem.

Iesniedzot atsauksmi pret aizmugurisku spriedumu vai arī pēc tās iesniegšanas, bet pirms jauna sprieduma taisīšanas, atbildētājs var lūgt apturēt aizmuguriskā spriedumā pielaisto iepriekšējo izpildīšanu.

Ievērojot lietu steidzamību, šāds lūgums tiesai jāizlemj ne vēlāk kā triju dienu laikā pēc tā saņemšanas, pie kam tiesa, apturot sprieduma izpildīšanu, var spert soļus prasības nodrošināšanai [C. pr. n. 216. (152¹.) un 840. (732.) p.].

Atsauksmes vietā atbildētājs tāpat kā prasītājs, ja viņa prasība noraidīta, par aizmugurisko spriedumu var iesniegt apellācijas sūdzību. Kā priekš atbildētāja, tā arī priekš prasītāja mēneša laiks apellācijas sūdzības iesniegšanai skaitāms no tās dienas, kad atbildētājs saņēmis aizmuguriska sprieduma izrakstu, vai no tās dienas, kad viņš saņēmis pāvesti par izpildīšanu, atkarībā no tā, ko viņš saņēmis agrāk²⁾ [C. pr. n. 214. (155.), 843. (734.) p.].

V. Aizmuguriska sprieduma surrogatīvais raksturs izpaužas arī tajā ziņā, ka ja prasītājs trīs gadu laikā no aizmuguriskā sprieduma spēkā stāšanās dienas³⁾ nav lūdzis šādu spriedumu

tiecības, — tad ar atsauksmes iesniegšanu uz pirmās instances aizmuguras spriedumu, C. pr. n. 210. (152.) pantā paredzētās sekas iestājas ipso jure attiecībā uz visiem solidāriem atbildētājiem, kadēļ pirmais aizmuguriskais spriedums ar jaunā aizmuguriskā sprieduma taisīšanu skaitās par ipso jure zaudējušu savu spēku attiecībā uz visiem solidāriem atbildētājiem (Sen. spr. 25. XI. 1925. g. Nr. 388. Plona 1.).

¹⁾ Pieņemot atsauksmi pret aizmugurisku spriedumu, ar kuru prasījumi apmierināti tikai daļai, šis spriedums atzīstams par spēkā neesošu ne tikai tajā daļā, pret kuru atbildētājs iesniedzis atsauksmi, bet visā pilnībā (Kr. senāta spr. 1889. g. Nr. 65).

²⁾ Šai gadījumā tas apstāklis, ka aizmuguriskais spriedums galīgā veidā nav laikā izgatavots, ir bez nozīmes un nedod atbildētājam pamatu lūgt apellācijas termiņa atjaunošanu (sk. Kr. senāta 1904. g. spr. Nr. 83 un 1904. g. Nr. 59).

C. pr. n. 214. (155.), kā arī 843. (734.) p. aprādītie pārsūdzēšanas kārtība un termiņš piemērojami arī personām, kuras ņēmušas daļību lietā kā blakus interventi, jo šo personu piedalīšanās lietā neatņem spriedumam aizmugurisko raksturu, kādēļ, piemērojot C. pr. n. 11. (9.) p., jāatzīst, ka, lai gan augšā minētie panti par trešām personām sevišķi nerunā, tie tomēr attiecināmi arī uz viņām (sal. Sen. spr. 24. IV. 1931. g. Nr. 716, Levitasa 1.).

³⁾ Sal. Kr. Sen. 1883. g. spr. Nr. 129 un 1896. g. Nr. 59. Sal. arī T. A. Статъя 735, У. Гр. Суд, Ж. М. Ю. 1894/95 г., № VII, стр. 243 п. т. л.

izpildīt, tad tas zaudē spēku.¹⁾ Prasītājs šajā gadījumā viņam pārpalikušā nenotecējušā noilguma laikā²⁾ var no jauna iesniegt prasību, nebaidoties, ka atbildētājs tādā gadījumā varētu celt exceptio rei judicatae [C. pr. n. 844. (735.) p.].

Pieteikumu, ka aizmugurisks spriedums, kas nebija izpildīts 3 gadu laikā, zaudējis spēku, var izdarīt arī tiesu izpildītājam, kad tas uzrāda izpildu rakstu. Ja tiesu izpildītājs pieteikumu neņem vērā, par viņa rīcību var iesniegt sūdzību, bet šo strīdu var celt arī prasības veidā.³⁾ Civīlproc. nolik. 844. (735.) p. noteikumi nav piemērojami aizmuguriskiem spriedumiem tajos gadījumos, kad no atbildētāja nekāda izpildīšana netiek prasīta.⁴⁾ Jautājums par 844. (735.) p. attiecināšanu arī uz miertiesnešu aizmuguriskiem spriedumiem izšķirams pozitīvi.⁵⁾

VI. Īpatnējs aizmuguriska sprieduma gadījums izriet no Civīlproc. nolik. 908. (794.) p. 2. punkta un 911. (797.) p. 2. p.kta.

Saskaņā ar agrāko 726. p., kurš atcelts 1912. g., aizmuguriskos spriedumus pret atbildētāju, kura adresi prasītājs nebij norādījis, publicēja 294.—297. p. paredzētā kārtībā, un no aizmuguriskā sprieduma publikācijas laika aprēķināja atbildētājam termiņu atsauksmes iesniegšanai. Šo pantu prasītāji sāka izmantot ļaunprātīgi, neuzrādot ar nodomu atbildētāja dzīves vietu. Tādēļ ar 1878. g. 17. janvāra likumu⁶⁾ atsauksmes iesniegšanas termiņu sāka aprēķināt ne vairāk no minētās publikācijas dienas, bet no tās dienas, kad atbil-

¹⁾ Lai uzglabātu aizmuguriska sprieduma spēku ilgāk par 3 gadiem, prasītājam jāgriežas pie tiesu izpildītāja dēļ izpildīšanas un dēļ uzraksta uz izpildu raksta (sal. Kr. Sen. spr. 1896. g. Nr. 59 un 1913. g. Nr. 97).

²⁾ Latgalē prasības iesniegšana un par šādu prasību taisītais aizmuguriskais spriedums nepārtrauc noilguma tecējumu [844. (735.) p.], bet Rietumlatvijā, saskaņā ar Civīllik. 3629. un 3630. p., noilgums ar prasības celšanu vienmēr top pārtraukts.

³⁾ Jautājumu, kādā kārtībā (blakus sūdzības vai prasības) izšķirams lūgums atzīt aizmugurisku spriedumu par zaudējušu spēku, — Krievijas Senāts no sākuma izšķīra tajā nozīmē, ka tāds lūgums izšķirams blakus sūdzības kārtībā par tiesu izpildītāja nepareizu rīcību (Sen. spr. 1882. g. Nr. 140 un 1901. g. Nr. 92); tomēr vēlāk Senāts atzina par iespējamu tādu lūgumu izšķirt arī prasības kārtībā (Sen. spr. 1885. g. Nr. 21; 1893. g. Nr. 54 un 1898. g. Nr. 87); pie pēdējā ieskata pieturas arī Latvijas Senāts (sk. Sen. spr. 28. II. 1923. g. Nr. 19, Bērziņa I., Tiesl. Min. Vēstn. kr.).

⁴⁾ Skat. arī Kr. Sen. spr. 1911. g. Nr. 42.

⁵⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1885. g. Nr. 21; 1879. g. Nr. 266; 1908. g. Nr. 801. Jautājums par to, vai C. pr. n. 844. (735.) p. noteikums piemērojams arī piespiedu izpildīšanas kārtībā pēc aktiem taisītiem sprieduma uzrakstiem [C. pr. n. 236. (161⁸) un 238. (161⁹) p.], kuriem arī ir aizmugurisku spriedumu raksturs, liekas, pēc principa „ubi eadem ratio, ibi eadem dispositio” izšķirams pozitīvi.

⁶⁾ Полное собр. законовъ № 55093.

cētājs tiešām saņēmis aizmuguriska sprieduma izrakstu. Ar to aizmuguriska sprieduma publikācija zaudēja savu praktisko nozīmi un tādēļ arī 1912. g. šādu publikāciju atcēla.

Ar nolūku dot prasītājam no jauna iespēju izpildīt aizmugurisko spriedumu, — Saeima 1930. g. 18. jūnijā papildinājusi 834. (728.) p. ar piezīmi, pēc kuŗas prasītājs, ja nav iespējams iesniegt atbildētājam aizmugurisko spriedumu, var lūgt tiesu, kuŗa lietu izspriež, iecelt lietas turpināšanai atbildētāja interešu aizstāvi, kuŗš atvieto atbildētāju visā lietas gaitā, kamēr neiestājas lietā pats atbildētājs, un kuŗš ved lietu līdzīgi personām, kuŗām tiesa piešķirusi mazturības tiesības, pie kam tāds aizstāvis nevar izbeigt lietu miera vai atzišanas ceļā, bet viņam ir tiesība piedzīt atbildētājam par labu piespriestās summas, kuŗu atlikums pēc visu izdevumu un aizstāvim piešķirto atlīdzības summu segšanas, iemaksājam tās tiesas depozītā, kuŗa izdevusi izpildrakstu.

Pēc šās piezīmes satura spriežot, — atbildētāja interešu aizstāvim ir tiesība divu nedēļu laikā no aizmuguriskā sprieduma izraksta saņemšanas dienas iesniegt pret aizmugurisko spriedumu atsauksmi un tiešām, liktos, ja tāds aizstāvis pārliecināts, ka aizmuguriskais spriedums nav pareizs — viņam ne tikai tiesība, bet arī pienākums iesniegt atsauksmi pret tādu nepareizu aizmugurisku spriedumu.¹⁾

Augšā minētais 1878. g. 17. janvāra likums paredzēja arī to gadījumu, kad ar aizmugurisku spriedumu tika noraidīta prasītāja prasība. Šādā gadījumā prasītājs, iesniedzot apelācijas sūdzību, varēja panākt savas prasības apmierināšanu otrā instancē, kuŗas spriedums tūlīņ stājās spēkā. Par šādu spriedumu atbildētājs, kuŗa dzīves vieta nebij norādīta un kuŗu aicināja ar publikāciju, varēja arī neko nezināt un varēja dabūt zināt tikai tad, kad jau termiņš kasācijas sūdzības iesniegšanai bija palaists gaŗām.

Šā iemesla dēļ atbildētājam, kas saņēmis pavēsti par Tiesu palātas sprieduma izpildīšanu, kuŗa atcēlusī aizmugu-

¹⁾ Tomēr jāatzīst, ka tādā gadījumā 834. (728.) p. piezīme ir pretunā ar 1109. (967^a.) p. saturu, pēc kuŗa tas apstākļis, ka aizstāvis ir saņēmis izrakstu no aizmuguriska sprieduma, nav jāņem vērā aprēķinot termiņus, noteiktus atsauksmes, apelācijas vai lūguma par sprieduma jaunu caurlūkošanu iesniegšanai. Tie termiņi aprēķināmi no dienas, kad atbildētājam pašam nodota pavēste par uzsākto izpildu darbību. Šī krievu likumdevēja uzmanība izskaidrojama ar augšā uzstādīto prasītāja varbūtēju nelietīgu rīcību, ko Latvijas likumdevējs, liktos, nav ņēmis vērā, izdodot 834. (728.) p. piezīmi, kuŗai kā vēlākam likumam pie pretrunas ar agrāko ir priekšrocība. Izceļas tomēr jautājums, vai pašam atbildētājam arī tagad ir tiesība iesniegt atsauksmi pret aizmugurisko spriedumu, ja aizstāvis savā laikā tādu atsauksmi nav iesniedzis. Šo jautājumu, liktos, ievērojot vēl neatcelto 1109. (967^a.) pantu, — pareizāki izšķirt pozitīvi.

risko spriedumu, kas taisīts lietā, kurā atbildētājs ticis aicināts ar publikāciju, saskaņā ar C. pr. n. 908. (794.) p., dota iespēja lūgt sprieduma jaunu caurlūkošanu lietā, kurā viņš faktiski nav ņēmis un nav varējis ņemt dalību.

Līdz 1912. g.¹⁾ pret atbildētāju, kas bija iesniedzis atsaukumi un pēc tam atkal nebij ieradies, varēja taisīt otru aizmugurisku spriedumu. Bet kad 1912. g. pieņēma jaunu C. pr. n. 721¹. p. — iespēja taisīt otru aizmugurisku spriedumu atkrita, jo, iesniedzot atsaukumi pret pirmo aizmugurisko spriedumu, atbildētājs jau šai lietā ņem dalību, un šī piedalīšanās, saskaņā ar C. pr. n. 828. (721¹.) p. 1. pktu, izslēdz iespēju taisīt otru aizmugurisku spriedumu. Bet aiz krievu kodifikācijas nevērības C. pr. n. 828. (721¹.) p. netika saskaņots ar 832. (725.), 835. (729.) (in fine), 842. (733.) un 843. (734.) p.²⁾

XI. NODALĪJUMS.

Apellācija.

§ 108. Vispārīgi aizrādījumi.

I. Tiesas spriedums izšķir jautājumu, kurai no pusēm ir taisnība. Bet tiesa, spriedumu taisot, var arī kļūdoties:

a) var gadīties, ka puses nepietiekošā mērā vai sagrozītā veidā apgaismojušas lietas apstākļus, sakarā ar ko iespējams, ka faktiskie apstākļi uztverti no tiesas nepareizi;

b) var gadīties, ka tiesa nepareizā kārtā piemēro lietai neatbilstošas tiesību normas, un

c) var būt gadījumi, ka pašā procesā pielaiestas formālas nepareizības, kas mazina vai iznīcina sprieduma spēku un nozīmi.

Jāatzīst, ka bieži vien strīdus aina, strīdus lietas raksturs visā pilnībā pat pašām pusēm atklājas tikai pašā tiesā, caurlūkojot lietu pirmā instancē; bieži vien tiesā strīdus iet par tādiem lietas apstākļiem, kuri līdz tiesai likās par bezstrīdīgiem, vai kuriem puses līdz tam nepiegrieza vērību. Tamdēļ pirmās instances spriedums bieži vien ir negaidīts pusei, kas nav piegriezusi vajadzīgo uzmanību tieši tiem lietas apstākļiem, kuriem tiesā bijusi izšķiroša nozīme un kurus zau-

¹⁾ Собр. Узак. и Распоряж. Правительства, 1912. г. 1003. п.

²⁾ Acīmredzot, arī prof. Vaskovskis to nav ievērojis, jo savā 1917. g. mācības grāmatas pēdējā izdevumā viņš vēl runā par otru aizmugurisku spriedumu (sk. 294. lap. p.), par kurā, saskaņā ar 721¹. p., nevar būt runas. To pašu kļūdu pielaidusi arī mūsu Saeimas kodifikācijas nodaļa 832. (725.), 835. (729.), 842. (733.), 843. (734.) p.

dējušai pusei nav izdevies vispusīgi un pareizi apgaismot pirmā instancē.¹⁾

Viss tas spiež dot pusēm iespēju panākt pielaisto nepareizību izlabošanu. Tas sasniedzams, iesniedzot apellācijas sūdzību augstākai instancei (Tiesu palātai vai miertiesu lietās apgabaltiesai), kurai ir tiesība no jauna caurlūkot lietu pēc būtības visumā vai tikai kādā daļā.

Ja pirmās instances spriedums pārsūdzēts tikai zināmā daļā, tad pārējā, nepārsūdzētā daļā tas stājas likumīgā spēkā, un to var izpildīt.

Ar apellācijas iesniegšanu starp pusēm un tiesu rodas jauna procesuāla attiecība, kas otrā instancē attīstās tāpat kā procesuāla attiecība pirmā instancē sakarā ar prasības lūguma iesniegšanu.

Lai šī jaunā procesuālā attiecība rastos, t. i., lai otrā instance varētu izspriest lietu pēc būtības, nepieciešami tie paši nosacījumi, kā pirmā instancē, proti:

1) lietas piekritība noteiktai apellācijas instancei (nevar iesniegt sūdzību par miertiesneša spriedumu Tiesu palātai);

2) puses tiesībspēja un darbībspēja, pie kam par apellātoru var būt prasītājs, atbildētājs, trešā persona, kas pieaicināta vai iestājusies lietā par līdzdalībnieku, vienas puses pabalstītāju [C. pr. n. 756. (660.), 763. (663.) p.], vai trešā persona, kas iestājusies lietā ar patstāvīgu prasījumu [C. pr. n. 765. (665.) p.];

3) puses pārstāvja, ja tāds ir, tiesībspēja un darbībspēja un pilnvarojums iesniegt apellāciju [C. pr. n. 352. (250.) un 866. (755.) p. 2. pkt.];

4) apellācijas iesniegšanai noteiktais 1 mēneša termiņš [C. pr. n. 859. (748.), 860. (749.) p., 866. (755.) p. 1. pkt.], bet gadījumā, ja termiņš būtu notecējis bez apellātoru vainas, nepieciešama apellācijas termiņa atjaunošana [C. pr. n. 891. (778.) p.];

5) strīdīgām attiecībām iekšēji jābūt tām pašām, kā pirmā instancē, t. i. pusēm, strīdus objektam un tiesiskam pamatojumam jābūt tiem pašiem [C. pr. n. 858. (747.) p.];

6) jāievēro noteikta forma [C. pr. n. 855. (744.), 856. (745.) p.].

¹⁾ Tā kā saskaņā ar C. pr. n. 854. (743.) p. par jebkuŗu apgabaltiesas spriedumu var iesniegt apellācijas sūdzību, — tad jāatzīst, ka puse var pārsūdzēt arī tādu spriedumu, kas bija taisīts viņai par labu, bet kurā sprieduma motīvi, ciktāl tie atrodas tiešā sakarā ar rezolūtīvo daļu, pārtrauc vai aizskar apellātoru tiesības vai intereses (sal. Bonnier, *Traité des preuves*, 4. izdev., 2. sēj., 449. lap. p.; Анненковъ, *Опытъ комментарія* т. IV, стр. 212; Журн. Гражд. и Угол. права, 1880 г. кн. 6, стр. 79; contra: Senāta spr. 1874. № 711).

II. Ar apellāciju mēs saprotam otrās instances tiesai adresētu sūdzību par pirmās instances tiesas spriedumu, lūdzot skatīt cauri pēc būtības lietu, kas pirmā instancē izšķirta nepareizi, un taisīt jaunu spriedumu pārsūdzētā vietā.

Analizēsim šo dēfīnīciju.

1) Apellācija ir sūdzība par lietas nepareizu izspiešanu pēc būtības [C. pr. n. 253. (162.), 854. (743.) p.]. Sūdzībai jābūt iesniegtai par spriedumu, bet ne par lēmumu; tā satur arī lūgumu caurlūkot lietu par jaunu un taisīt jaunu spriedumu.

2) Tā adresējama un lūkojama cauri otrā, augstākā instancē — apgabaltiesā vai Tiesu palātā [C. pr. n. 260. (165.), 873. (762.) p.], bet iesniedzama vienmēr pirmajai instancei [sal. 873. (762.) p.].

3) Tās mērķis panākt lietas otrreizēju caurlūkošanu pēc būtības, vai nu visumā, vai daļai [C. pr. n. 884.—886. (772.—774.), 276. (180¹) p.].

4) Pārsūdzētam spriedumam jābūt, pēc apellātorā domām, nepareizam [C. pr. n. 856. (745.) p. 2. pkt., 255. (163.) p.]; šī nepareizība var izrietēt no tam, ka:

a) nepareizi noskaidroti lietas faktiskie apstākļi,

b) nepareizi piemērotas tiesību normas.

Lai formas ziņā apellācijas sūdzība būtu pareiza, tajā jānorāda [C. pr. n. 856. (745.) p.]: ¹⁾

1) kādai tiesai sūdzību adresē;

2) kas un pret ko viņu iesniedz, kā arī apellātorā dzīves vieta;

3) vai sūdzību iesniedz par visu spriedumu, vai par tā daļu, un par kādu; pēdējā gadījumā jāuzrāda arī apellācijas vērtība;

4) kādi pamatojumi, faktiski vai tiesiski, apgāž sprieduma pareizību;

5) lūguma punkts, aizrādot tajā, ko apellātors lūdz (spriedumu atcelt un piespriest prasību, jeb prasību noraidīt), un beidzot

6) jābūt parakstam.

¹⁾ Tomēr, saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem (1928. g. 17. III. Ozoļiņa l.; 1922. g. 9. XI. Finkelšteina l.; 1924. g. 19. XI. Rimšas l.), C. pr. n. 745. p. ir tikai instrukcijas nozīme, un tā neizpildīšanas gadījumā sankcijas nav; šā panta neievērošana nevar būt par pamatu apellācijas sūdzības atpakaļizsniegšanai vai atstašanai bez caurskatīšanas (Sen. spr. 1871. g. Nr. 1156; 1872. g. Nr. 990; 1922. g. Nr. 231). Bez tam motīvu neuzrādīšana apellācijas sūdzībā nedod tiesību otrai instancei nerēķināties ar pamatojumiem, kurus apellātors uzrāda vēlāk [sk. C. pr. n. 433. (331.) un 444. (339.) p.; Sen. spr. 1921. g. Nr. 23].

Ja apellācijas sūdzība iesniegta laikā un formāli ir pareiza, tad viņai dod likumīgo virzienu [C. pr. n. 869. (758.), 873. (762.) p.].

Apellācijas sūdzības trūkumiem ir divējādas sekas:

1) vai nu apellāciju atstāj bez tālākvirzīšanas, ja šos trūkumus var labot, t. i., kad nav samaksāta zīmognodeva, nav pieliktas tiesu nodevas, trūkst apellācijas noraksta vai apellācijā norādīto pielikumu [C. pr. n. 867. (756.), 259. (164^a.) p.], nosakot apellātoram defektu izlabošanai 7 dienu ilgu papildtermiņu (b e z t ā l u m l a i k a), bet ja līdz likumā paredzētā apellācijas termiņa notecēšanai palikušas vairāk kā 7 dienas, tad defektu novēršanai dod visu pārpalikušo laiku;¹⁾

2) vai arī apellācijas sūdzību izsniedz atpakaļ, ja defektu nevar labot, t. i., ja nokavēts mēneša termiņš apellācijas iesniegšanai vai ja apellātora pārstāvis nav uzrādījis attiecīgu pilnvaru apellācijas iesniegšanai [C. pr. n. 866. (755.) un 258. (164^a.) p.].

§ 109. Apellācijas sūdzības iesniegšanas un virzīšanas kārtība.

Apellācijas sūdzība jāadresē otrai, augstākai instancei, bet jāiesniedz tai instancē, kas taisījusi nepareizo spriedumu. Šī instance pārbauda, vai sūdzība iesniegta termiņā, t. i. viena mēneša laikā no sprieduma pasludināšanas galīgā veidā [C. pr. n. 860. (749.) p.], bet miertiesā no rezolūcijas pasludināšanas²⁾ dienas [C. pr. n. 253. (162.) un 194. (140.) p.], nosūta apellācijas norakstu pretējai pusei paskaidrojumu došanai [C. pr. n. 869. (758.) un 260. (165.) p.], paziņo apellātoram, kad apellācijas sūdzības noraksts izsniegts pretējai pusei [C. pr. n. 871. (760.)

¹⁾ Ja apellācijas sūdzību iesniedzis prasītāja vai atbildētāja pilnvarnieks, tad paziņojums par apellācijas sūdzības atstāšanu bez tālākvirzīšanas jāsūta nevis pašam prasītājam vai atbildētājam, bet tikai pilnvarniekam (Sen. spr. 1926. g. 28. l. - Johansonā l., Nr. 112).

²⁾ Noteikums par to, ka miertiesnešu spriedumi pārsūdzami mēneša laikā no sprieduma pasludināšanas [C. pr. n. 253. (162.) p.], attiecas tikai uz tādiem spriedumiem, kuri taisīti atbildētāja klātbūtnē, kamēr noteikumam par aizmugurisko spriedumu pārsūdzēšanas kārtību atrodami 214. (155.) pantā; šini pantā aprādītie pārsūdzēšanas kārtība un termiņš piemērojami arī personām, kuŗas ņēmušas dalību lietā kā blakusintervenienti, jo šo personu piedalīšanās lietā neatņem spriedumam aizmugurisko raksturu, un konstatēti C. pr. n. 198. (145.), 206. (149^d.) pantu priekšnoteikumi, kādēļ, piemērojot C. pr. n. 11. (9.) pantu, jāatzīst, ka, lai gan 214. (155.) pants par šām personām sevišķi nerunā — tas tomēr attiecināms arī uz viņām (Sen. spr. 1931. g. 24. lV., Levitasa l., Nr. 716).

p.], pēc kam nosūta visu lietu otrai instancei. Miertiesnesim tam nolūkam noteikts trīs dienu laiks [C. pr. n. 260. (165.) p.].

Apellācijas sūdzība par daļas spriedumu virzāma uz Tiesu palātu (resp. apgabaltiesai kā otrai instancei) tikai kopā ar pārsūdzību par apgabaltiesas spriedumu prasības pārējās daļās (gala spriedumu), bet ja šis pēdējais nav pārsūdzēts — pēc tā pārsūdzības termiņa notecēšanas [C. pr. n. 260¹. un 874. (762¹.) p.].

Uz iesniegto apellācijas sūdzību otrai pusei ne vēlāk par divām nedēļām pirms tās dienas, uz kuŗu lieta nolikta iztiesāšanai, ir tiesība iesniegt paskaidrojumu Tiesu palātai [C. pr. n. 871. (760.) un 872. (761.) p.], kas paskaidrojuma norakstu nosūta otrai pusei.

Ja paskaidrojumu sniedzošā puse arī ir ieinteresēta sprieduma daļas grozīšanā, tad viņai mēnešā laikā no apellācijas noraksta saņemšanas, pieskaitot tālumlaiku, ir tiesība kopā ar paskaidrojumu iesniegt Tiesu palātai pretapellāciju, t. i. paskaidrojumu uz apellācijas sūdzību līdz ar patstāvīgiem pretprasījumiem¹⁾ [C. pr. n. 876. (764.) p.].

Šī pretapellācija, tāpat kā parastā apellācijas sūdzība, jāapmaksā ar tiesu nodevām un jāiesniedz Tiesu palātai vai arī apgabaltiesai, ja apgabaltiesa vēl nav lietu nosūtījusi Palātai (Sen. spr. 1908. g. Nr. 55).

Uz pretapellāciju apellātors nevar iesniegt jaunu rakstisku paskaidrojumu, bet var dot mutiskus paskaidrojumus.²⁾

Ja par prasītājiem un atbildētājiem uzstājas vairākas personas (subjektīvā līdzdalība), tad katrs no viņiem, kā arī trešā persona (Kr. Sen. spr. 1874. g. № 845) var pievienoties apellācijai, ko iesniedz viens no viņiem. Pievienošanās izdarāma, iesniedzot par to Tiesu palātai sevišķu lūgumu viena mēneša laikā no apellācijas noraksta izsniegšanas pretējai pusei [C. pr. n. 878. (766.) p.].³⁾

Tā kā tie, kas pievienojas, nav patstāvīgi apellātori, tad viņu procesuālais stāvoklis pilnīgi atkarājas no galvenā apellātorā stāvokļa. Ja pēdējais atsakās no savas apellācijas sūdzības, tad automātiski atkrīt arī pievienojušies apellātori.

¹⁾ Saskaņā ar Kr. Senāta paskaidrojumu — pretapellāciju var iesniegt arī miertiesās, līdz apgabaltiesā kā otrā instancei noteiktai sēdes dienai [C. pr. n. 266. (170.) p.]; tā tad C. pr. n. 871. (760.) un 876. (764.) p. norādītais mēneša termiņš nav saistošs miertiesās (Sen. spr. 1871. g. Nr. 1183; 1874. g. Nr. 506 un 1908. g. Nr. 29).

²⁾ Sal. Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 107; 1871. g. Nr. 725; 1870. g. Nr. 54.

³⁾ C. pr. n. 878. (766.) p. nosacījumi nav piemērojami kasācijas sūdzībām, jo 878. (766.) p. nav pievests 915. (801.) p. (Sen. spr. 1869. g. Nr. 319; 1882. g. Nr. 66; 1891. g. Nr. 111; 1929. g. 6. VI. Nr. 1033, Graudīņa l.).

Ja no vairākiem prasītājiem vai atbildētājiem daži apellācijas sūdzībai nepievienojas un neiesniedz arī patstāvīgu apellāciju, tad piespriešanas prasībās (Vollstreckungsklagen), ja prasības priekšmets ir dalāms, — pirmās instances spriedumu attiecībā uz šām personām stājas likumīgā spēkā un var tikt izpildīts.

Turpretim atzišanas prasībās, kur prasības priekšmets parasti ir nedalāma tiesība, spriedums nestājas likumīgā spēkā pat attiecībā uz šām, pirmās instances spriedumu nepārsūdzējušām personām, ja tikai prasības priekšmets nav dalāms.

Procesa un lietas iztiesāšanas kārtība otrā instancē parasti ir tāda pati kā pirmā [C. pr. n. 890. (777.) p.]. Pusēm jāuzdod sava juridiskā adrese Rīgā līdz paskaidrojuma iesniegšanas laika notecēšanai; pretējā gadījumā prāvniekiem izsniedzamās pavēstes un rakstus atstāj Tiesu palātas kancelejā [C. pr. n. 875. (763.) p.].¹⁾

Pēc paskaidrojuma saņemšanas vai pēc mēneša laika notecēšanas, skaitot no apellācijas sūdzības noraksta saņemšanas, lietu, neatkarīgi no prāvnieku lūguma,²⁾ noliek iztiesāšanai³⁾ [C. pr. n. 879. (767.) p.].

¹⁾ Nebūtu savienojams ar 875. (763.) panta nosacījuma mērķi un racionālo pamatu, ja atsvabinātu tiesu no pienākuma izsniegt pusei 763. p. minētos rakstus arī tad, ja viņa savu adresi pieteikusi pēc 875. (763.) p. paredzētā termiņa, ja vien šo rakstu izsniegšana būtu iespējama pirms sēdes un lieta ar to netiktu novilcināta. 875. (763.) p. mērķis ir novērst lietas vilcināšanu sakarā ar vienas puses iesniegumu, pavēstu un citu rakstu nosūtīšanu pretējai pusei uz viņas faktisko dzīves vietu (Sen. spr. 1928. g. 31. V. Nr. 63, Tichonova l.).

²⁾ Saskaņā ar C. pr. n. 879. (767.) p. izpratni, tiesas sēdes dienu iesniegtās apellācijas sūdzības caurskatīšanai noteic priekšsēdētājs pēc sava ieskata, zināms, ar tādu aprēķinu, ka pavēste uz nolikto tiesas sēdi varēja tikt izsniegta tik laikus, ka partiem būtu bijis iespējams ierasties uz tiesu; tā tad attiecībā uz pašas tiesas sēdes dienas noteikšanu C. pr. n. 879. (767.) panta pārkapums būtu jāatzīst par pielaistu tikai tādā gadījumā, ja tiek konstatēts, ka aiz vēlas pavēstes izsniegšanas parts nav varējis ierasties uz tiesas sēdi. Tomēr C. pr. n. 402. (299.) pants, kas paredz, ka tiesas sēdes diena ir noteicama ar tādu aprēķinu, ka starp to un dienu, kad pavēste tika izsniegta, paietu ne mazāk par 7 dienām, — attiecas uz atbildētāja izsaukšanu uz pirmo tiesas sēdi, bet šis pants nav piemērojams partu izsaukšanas kārtībai uz nākošām sēdēm un jo mazāk otrā instancē (Sen. spr. 1928. g. 28. IX. Nr. 275, Zacharjevas l.).

³⁾ Saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem, pēc C. pr. n. 854. (743.) p. var iesniegt tikai vienu apellāciju, un tāpat tikai vienu paskaidrojumu uz apellāciju, un ja pusei kāda iemesla dēļ nav bijis iespējams pietiekoši pamatot apellāciju, tad apellāciju pēc būtības var papildināt iesniegtās apellācijas robežās tikai tiesas sēdē likumā paredzētā

Atšķirībā no procesa kārtības pirmā instancē, — atbildētāja neierašanās nav par pamatu aizmuguriska sprieduma taisīšanai, tāpat arī prasītāja neierašanās nedod pamatu lietu izbeigt vai izslēgt no dienas kārtības [C. pr. n. 882. (770.) p.].

Lietas atreferēšana [C. pr. n. 882. (770.) p.], prāvnieku sa-
cīkste [881. (769.) p.], pierādījumu pārbaudīšana [883. (771.) p.]
un sprieduma taisīšana [884. (772.) p.] notiek pēc tiem pašiem
noteikumiem, kas paredzēti pirmai instancē. Tomēr otrai in-
stancē ir tiesība ne tikai pašai izdarīt pierādījumu pārbaudī-
šanu, bet, ja viņai rodas grūtības, uzdot to pirmai instancē
[C. pr. n. 883. (771.) p.]. Pēdējā gadījumā, protams, cieš tie-
šuma princips.

Ja pirmās instances spriedums izrādās nepareizs, tad otrā
instance no jauna izspriež lietu pēc būtības, nesūtot to atpakaļ
pirmai instancē [C. pr. n. 884. (772.) p.].¹⁾

Ja tomēr pirmā instance pārkāpusi tādus procesa likuma
pamatnoteikumus, piem., neuzaicinot pusi tiesā, kuŗu neievē-
rošana atņēmusi vienai no pusēm iespēju sniegt pirmā instancē
savus paskaidrojumus pēc būtības [C. pr. n. 17. (13.) p.], kam-
dēļ šī puse, pretēji likumam [C. pr. n. 15. (11.) un 16. (12.) p.],
nav varējusi izmantot 2 instances, tad otrai instancē ir tie-
sība, atceļot pirmās instances spriedumu, nodot lietu pēdējai

kārtībā (Sen. spr. 1875. g. Nr. 10; 1922. g. Nr. 5; 1923. g. Nr. 92 un
1928. g. 24. XI. Nr. 355. Varana k.; 1928. g. 25. X. Nr. 279, Fedotova l.;
1931. g. 22. IV. Nr. 47, Jurisona l.).

Praksē krievu laikā šo stingro noteikumu par tikai vienu paskaidro-
jumu reti ievēroja, un tas arī nav attaisnojams nedz ar likuma [C. pr. n.
879. (767.) p.] burtu, nedz ar tā garu.

Paceļas jautājums, kā izpildīt šo Senāta uzstādīto noteikumu, ja puse
līdz ar otro rakstisko paskaidrojumu iesniedz tādus dokumentus vai citus
pierādījumus, kuŗi pilnīgi groza faktiskos apstākļus un kuŗu neievērošana
nozīmētu aicīmredzami nepareiza sprieduma taisīšanu.

¹⁾ Lai gan otrā instancē, atceļot pirmās instances spriedumu, nav
spiesta sevišķi kritiski iztirzāt pirmās instances sprieduma motīvus (Sen.
spr. 1885. g. Nr. 76), bet tomēr gadījumā, ja otrā instancē, izejot no tiem
pašiem pirmās instances spriedumā noskaidrotiem faktiskiem apstākļiem,
uz viņu pamata nāk pie diametrāli pretēja slēdziena un sakarā ar to atceļ
pirmās instances spriedumu, tad otrai instancē šāds slēdziens jāmotivē
visos sīkumos, un sevišķi jāpaskaidro, kādēļ viņa nav piešķirusi nozīmi
prasītāja pievācītiem un pirmās instances uzsvērtiem apstākļiem (Sen. spr.
1925. g. 23. IV. Nr. 139, Plociņa l.).

Nedz no C. pr. n. 255. (163.) p., nedz no 858. (747.) p. neizriet, it kā
pie lietas caurskatīšanas otrā instancē tiesai būtu jāpārbauda tikai pirm-
mās instances sprieduma motīvi; pievestie likumu panti aizliedz
apellātoram pievest apellācijas sūdzībā jaunus prasījumus, bet nebūt neņem
viņa pretiniekam tiesību atsaukties uz visiem tiem faktiem un pierādīju-
miem, kuŗus viņš pievedis pirmā instancē, pilnīgi neatkarīgi no tā, vai
šī instancē tos apspriedusi, vai nē (Sen. spr. 1930. g. 30. IV. Nr. 698.
Badche l.).

atpakaļ caurlūkošanai par jaunu (Sen. spr. 1893. g. № 62; 1881. g. № 77).¹⁾

Šajos retos gadījumos otrā instance darbojas ar kasācijas instances tiesībām.²⁾ Tomēr ar prāvnieku piekrišanu, lai gan pamatnoteikumi acīmredzot pārkāpti, otrā instance var pati lietu skatīt cauri un to izšķirt (Sen. spr. 1881. g. № 155).

Arī otrās instances darbību aprobežo noteikums: *judex ne eat ultra petita partium* [C. pr. n. 885. (773.), 808. (706.) p.]. Tāpēc otrai instancei jāaprobežojas tikai ar sprieduma pārsūdzēto daļu caurlūkošanu un izspriešanu no jauna. Piem., ja ir pārsūdzēta tikai tā sprieduma daļa, kas attiecas uz lietas vešanas izdevumiem, tad otrā instance nevar caurlūkot prasības prasījumu pēc būtības, kaut spriedums arī šinī daļā būtu nepareizs [C. pr. n. 885. (773.) p.].

Ja spriedumu pārsūdzējusi tikai viena puse, tad vispār apellātorā stāvoklis, pārsūdzot spriedumu zaudētā daļā, nevar pasliktināties (*reformatio in pejus*), kaut otrā instance arī nāktu pie slēdziena, ka tā daļa, kas taisīta apellātoram par labu un no pretējās puses nav pārsūdzēta, ir nepareiza. Šī nepārsūdzētā sprieduma daļa, kaut tā arī nepareiza, uz C. pr. n. 6. (4.), 808. (706.), 885. (773.) p. pamata tomēr stājas likumīgā spēkā. Tomēr atsevišķos gadījumos otrā instance uzraudzības kārtībā var aizrādīt pirmajai instancei [Tiesu iek. lik. 174. (250.) p.] uz ievērotām nepareizībām.

Neatkarīgi no prāvnieku lūguma, otrā instance var caur-skatīt un atcelt tomēr tās nepareizības, ar kuŗām pārkāpti procesa absolūtie pamatnosacījumi, kuŗu ievērošanai *ex officio* jāseko katrai tiesu iestādei [C. pr. n. 675. (584.) p.].

Apellātors formāli aprobežots ar tiem prasījumiem, kuŗus viņš uzstādījis pirmā instancē [C. pr. n. 858. (747.), 255. (163.) p.], un viņam nav tiesības tos grozīt pat tajās robežās, kur tas, saskaņā ar C. pr. n. 435. (332.) p. (kuŗš otrā instancē nav piemērojams), atļauts pirmā instancē. Par prasījumu grozīšanu nav uzskatāmi C. pr. n. 436. (333.) p. gadījumi.

Jaunus pierādījumus (*jus novorum*) prasītājs var uzdot arī otrā instancē, pie kam gan viņam jāreķinās ar to, ka otrā

¹⁾ Sal. arī Sen. spr. 1928. g. 23. XI. Nr. 456, Sparīņa I.

²⁾ Ja otrā instance konstatējusi, ka pirmā instance lietu pēc būtības nav izšķīrusi, bet atzinusi prasību par viņai nepiekrītošu, tad otrai instancei, ja viņa ir citās domās, nav pamata, pretēji C. pr. n. 16. (12.) p., izspriest lietu pēc būtības, bet viņai vispirms jāizšķir jautājums par lietas piekritību, un atrodot, ka lieta piekrit miertiesu iestādēm, jānodod tā miertiesnesim izšķiršanai pēc būtības (Sen. spr. 1876. g. Nr. 198, Nr. 407; 1879. g. Nr. 220; 1924. g. 30. IV. Nr. 81, Valtera I.).

instance var uzlikt viņam naudas sodu no 10—90 latiem vai pat līdz 3% no prasības summas, kad pēdējā pārsniedz Ls 3.000,—, ja atzīst, ka apellātoram bija iespējams šos pierādījumus uzdot jau pirmā instancē, un ka ar tādu viņa vainas dēļ novēlotu pierādījumu uzdošanu ir aizkavēta lietas iztiesāšana [C. pr. n. 889. (776¹.) p.].

Otrās instances spriedums pēc formas visumā atbilst C. pr. n. 803. (701.) panta noteikumiem, kas paredz pirmās instances rezolūcijas saturu, bet pie tam vēl otrās instances spriedumā jābūt aizrādītam, vai viņa pirmās instances spriedumu atcel vai apstiprina¹), un vai pilnīgi, vai daļai [C. pr. n. 886. (774.) p.].

Līdzīgi pirmajai instancei, arī otrā instancē rezolūcija paludināma tūlī pēc lietas izspriešanas, bet spriedums galīgā veidā izgatavojams divu nedēļu laikā [C. pr. n. 816. (711.), 818. (713.), 890. (777.) p.].

Atšķirībā no pirmās instances sprieduma, otrās instances spriedums tūlī stājas likumīgā spēkā [C. pr. n. 1018. (892.) p. 3. pkt., 281. (184.) p.], un to var izpildīt bez kavēšanās [C. pr. n. 1049. (924. p.)], kāpēc otrās instances spriedumam i e p r i e k š ē j a iz p i l d ī š a n a nav vajadzīga. Senāts tomēr var atcelt otrās instances spriedumu kasācijas vai sprieduma jaunas caurlūkošanas kārtībā, un tamdēļ otrās instances sprieduma izpildīšanu dažreiz var apturēt [C. pr. n. 932. (814¹.), 933. (814.².) p., sal. arī 931. (814.) p.].

§ 110. Ārkārtējā apellācija.

Apellēt var tikai pirms sprieduma stāšanās likumīgā spēkā. Tomēr izņēmuma gadījumos iespējama t. s. ā r k ā r t ē j ā a p e l l ā c i j a par pirmās instances spriedumiem, kas jau stājušies likumīgā spēkā [C. pr. n. 254. (162¹.), 861. (750.) p.].

Šis sevišķais apellācijas veids ir iespējams gadījumos, kad pierādīts, ka akts, uz kuŗa pamatots spriedums, ir viltots, vai ka liecinieku liecības, uz kuŗām pamatots pirmās instances spriedums, ir nepatiesas, jeb kad pēc pirmās instances sprieduma spēkā stāšanās atklāti tādi apstākļi, kuŗi nav bijuši un nevarēja būt zināmi tiesai un pusei, bet kuŗi, ja tiesai tie

¹) Otrai instancei nav obligātoriski jāpieved patstāvīgi motīvi, ja viņa pievienojas pirmās instances sprieduma motīviem, aizrādot, ka lietas apstākļi otrā instancē nav grozījušies (Sen. spr. 1926. g. 25. XI. Nr. 348, Zaķa l.).

būtu savā laikā zināmi, dotu pamatu pretējam spriedumam.¹⁾ Šajos gadījumos materiālās taisnības prasījums rada nepieciešamību arī likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu, kas atrodas acīmredzamā kolidzijā ar šo taisnību, atcelt.

Tāpēc šē pielaiž apellācijas sūdzību 4 mēnešu laikā, bet miertiesās — 1 mēneša laikā, skaitot no tās dienas, kad stājies spēkā krimināltiesas spriedums, ar kuŗu dokuments atzīts par viltotu, vai liecinieki notiesāti, jeb kad apellātors dabūjis zināt par to savā laikā nezināmo un tamdēļ jauno apstākli, kas atrodas pilnīgā pretrunā ar pārsūdzēto spriedumu [C. pr. n. 254. (162'), 861. (750.) p.].²⁾

Pēc būtības šeit ir lūgums par sprieduma jaunu caurlūkošanu sakarā ar jauniem apstākļiem [C. pr. n. 908. (794.) p.], t. i. apstākļiem, kas tanī laikā pusei nebija un nevarēja būt zināmi un tāpēc arī nebija uzdoti tiesai. Atšķirībā no C. pr. n. 908. (794.) p. paredzētās spriedumu jaunas caurlūkošanas pie ārkārtējās apellācijas:

1) netiek par jaunu caurlūkots otrās, bet gan pirmās instances spriedums;

2) caurlūkošanu izdara nevis kasācijas instance (Senāts), bet gan otrā instance, t. i. apgabaltiesa [C. pr. n. 254. (162') p.] vai Tiesu palāta [C. pr. n. 861. (750.) p.];

3) otrā instance, spriedumu atceļot, nenodod lietu pirmai instancei izspriešanai, bet pati lietu izspriež pēc būtības par jaunu.

¹⁾ Tas apstākļis vien, ka tiešo nodokļu departamentam nav bijuši zināmi tiesas lēmuma taisīšanas dienā tie mantojuma novērtēšanas dati, kuŗi uz viņa, departamenta, ierosinājumu ievākti un ienākuši departamentā jau pēc taisītā tiesas lēmuma likumīgā spēkā nākšanas, ir nepietiekošs, lai šos datus atzītu par jaunatklātiem C. pr. n. 750. un 794. p. nozīmē; šīni gadījumā lieta grozās nevis ap lietā radušos jaunu apstākli C. pr. n. 750. un 794. p. nozīmē, bet gan vienkārši ap pierādījumu neuzdošanu savā laikā attiecīgu apstākļu pierādīšanai; tamdēļ tiesas lēmums šādos gadījumos pārsūdzams laikā, kas likumā paredzēts blakus sūdzībām (Sen. spr. 1927. g. 9. VI. Nr. 195. Polakova l.).

²⁾ Apgabaltiesai nav tiesības pārbaudīt (ex officio) no sevis jautājumus par to, vai ārkārtīgās apellācijas sūdzībā aprādītie fakti patiešām uzskatāmi par tādēļ „jauniem apstākļiem“, kuŗi pēc C. pr. n. 750. p. attaisno ārkārtīgās apellācijas sūdzības iesniegšanu. Arī Tiesu palātai nav tiesības, izlemjot blakus sūdzību par ārkārtējās apellācijas sūdzības pieņemšanu (C. pr. n. 757., 788.—791. p.), ielaisties jautājuma izšķiršanā pēc būtības par to, vai apellācijas sūdzības iesniedzēja uzdotie fakti uzskatāmi par jauniem apstākļiem C. pr. n. 750. p. aprādītā nozīmē. Pārbaudīt šos jautājumus Tiesu palāta varētu tikai pēc tam, kad apellācijas sūdzība nonākusi viņas izspriešanā pēc būtības 763. un sek. pantos paredzētā kārtībā (Sen. spr. 1926. g. 20. XII. Nr. 543. Bardska l.).

Tādu ārkārtīgu apellāciju var iesniegt arī bijušās puses tiesību pēcnācējs, bet tikai 10 gadu laikā no sprieduma taisīšanas dienas [pēc analogijas ar C. pr. n. 923. (806.) pantu].

XII. NODALĪJUMS.

Otrās instances sprieduma atcelšana.

§ 111. Vispārīgi aizrādījumi.

Saskaņā ar C. pr. n. 15. (11.) pantu, katra lieta pēc būtības izspriežama tikai divās instancēs, bet, protams, var būt gadījumi, kad arī otras instances spriedumi izrādās par nepareiziem:

- 1) materiālo vai procesuālo likumu pārkāpšanas dēļ,
- 2) likumu nepareizas iztulkošanas dēļ,
- 3) lietas faktiskās puses nepareizas apgaismošanas vai sagrozīšanas dēļ,
- 4) pierādīšanas materiāla nepilnības dēļ.

Cik arī nepavairotu instanču skaitu, tomēr vienmēr ir iespējams, ka pēdējā instance izspriež lietu nepareizi, jo ideālas tiesas nav. Vecā pirmsreformas kārtība ar bezgalīgu instanču skaitu pierādīja savu nenoderīgumu. Tagad gandrīz visās valstīs atzīts, ka lietas caurlūkošanai pēc būtības ir pietiekošas 2 instances. Bet, lai dotu iespēju izlabot otrās instances pielaisto likuma pārkāpšanu vai arī tā nepareizu iztulkošanu un piemērošanu, tad vajadzēja radīt tādu aparātu, lai instanču skaits lietas caurlūkošanai pēc būtības būtu aprobežots un lai tomēr pielaisto likuma pārkāpšanu varētu izlabot.

Izveidojot šādu tiesas aparātu, dažādu valstu likumdevēji izvēlējās vienu no diviem dažādiem principiem: 1) revīzijas principu vai 2) kasācijas principu.

1. Revīzijas (Vācijā un Austrijā) principa (tāpat arī kasācijas principa) mērķis ir atcelt tiesas spriedumu, kas pamatots uz likuma nepareizu piemērošanu vai nepareizu iztulkošanu. Bez tam revīzijas princips rēķinas ar katru atsevišķu lietu, un, cenšoties no publiski-tiesiskā viedokļa pasargāt likuma spēku un sekot viņa pareizai piemērošanai, tas taņi pat laikā ievēro arī atsevišķas personas privāttiesiskās intereses, aizstāvot un sargājot prāvnieku intereses šajā III. instancē.

Tamdēļ pēc revīzijas principa tiesa trešā instancē:

1) vai nu tikai atceļ otrās instances spriedumu, nododot lietu atpakaļ jaunai caurlūkošanai tai pašai otrai instancei, bet

dažreiz arī pirmajai (Austrijas C. pr. n. 510. p.), ja pieļautās nepareizības ir bijušas tādas, ka pusei ņemta iespēja izlietot savas procesuālās tiesības otrā vai pirmā instancē, vai kad procesuālo noteikumu pārkāpšana traucējusi lietas vispusīgu apskatīšanu un apspriešanu,

2) vai arī, un tas notiek biežāk, revīzijas tiesa ne tikai atceļ pārsūdzēto spriedumu, bet pati arī atceltā vietā taisa jaunu spriedumu pēc būtības, ja tikai lietas faktiskos apstākļus nevarēja no jauna pārbaudīt, un ja sprieduma nepareizība atkarājas tikai no materiālo likumu nepareizas piemērošanas. Ar to saīsina un paātrina procesu un vairāk tiek ievērotas prāvnieku intereses.

Revīzijas sūdzību, atšķirībā no apellācijas, pieļauj tikai likumā paredzētos izņēmuma gadījumos.¹⁾

2. Kasācijas principa (Francijā, Latvijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā) nolūkiem galvenā kārtā ir publiski-tiesisks raksturs; tas tiecās pēc vienveidības tiesību normu piemērošanā un iztulkošanā visā valstī.

Puses privāttiesiskā interese, kas ietverta pašā sprieduma būtībā, stāv otrā vietā.

Kasācijas instances nodarbojas tikai ar lietas juridisko pusi; faktisko pusi kasācijas instance lūko cauri tikai tiktāl, ciktāl otrās instances slēdzieni atrodas pretrunā ar faktiskiem apstākļiem, kurus viņa pati konstatējusi. Tamdēļ pēc kasācijas principa augstākā tiesa, atzīstot, ka likums ir pārkāpts vai nepareizi iztulkots, spriedumu vienkārši atceļ un neapskatot lietu pēc būtības, nodod to jaunai caurlūkošanai agrākā otrā instancē.

Kasācijas principam pastāvēt, ir iespējams, ka viena un tā pati lieta divas, trīs un pat vairāk reizes nonāk tanī pašā kasācijas instancē aiz tā iemesla, ka otrā instance pieļaidusi likumu jaunu pārkāpšanu, kamdēļ to atkal nodod atpakaļ otrai instancei caurlūkošanai pēc būtības.

Mūsu Civīlprocesa nolikums, sekojot franču kasācijas kārtībai, turas pie kasācijas sistēmas, bet viņš šim sistēmā vēl ietilpina divus sevišķus gadījumus, kas Francijas civīlprocesā, no kuŗa tie patapināti, tomēr lielā mērā atšķiras no kasācijas kārtības, proti:

a) kad otrā instance savā laikā taisījusi nepareizu spriedumu, pamatojoties uz nepietiekošiem vai nederīgiem pierādīšanas materiāliem, jo nav varējusi ņemt vērā tos apstākļus,

¹⁾ Sk. Austrijas ZPO 503. p., Vācijas ZPO 545. un sek. p. Pēc Austrijas procesa noteikumiem (505. p.), revīzijas sūdzība iesniedzama pirmajai instancei, kuŗa caur otro instanci to nodod revīzijas tiesai.

kas, lai gan pastāvējuši pārsūdzētā sprieduma taisīšanas laikā, bet atklājušies tikai vēlāk [C. pr. n. 906. (792.) p. 2. pkt., 908. (794.) p. 1. pkt.];

• b) kad spriedums aizskar procesā nepiedalījušos trešo personu tiesības (bet ne intereses) [C. pr. n. 906. (792.) p. 3. pkt., 909. (795.) p.].

Tādā kārtā mūsu likumi paredz trejādus lūgumus par spriedumu atcelšanu [C. pr. n. 906. (792.) p.]:

1) lūgumus par spriedumu kasāciju — kad spriedumam ir formāli trūkumi sakarā ar materiālā vai procesuālā likuma pārkāpšanu; mērķis ir publiski tiesisks — likuma aizsargāšana;¹⁾

2) lūgumus par spriedumu jaunu caurlūkošanu, — kad spriedums pamatots uz datiem, kas vēlāk izrādījušies par nederīgiem; mērķis — materiālās taisnības aizsardzība;

3) lietā nepiedalījušos trešo personu lūgumus — kad šo personu tiesības (ne intereses) aizskar spriedums lietā, kuŗā viņas nav piedalījušas.

Visos šos gadījumos trešā instance ir Senāts.

§ 112. Kasācija.

I. Kasācijas lūguma iesniegšana. Kasācijas sūdzība ir lūgums, lai Senāts atcel otrās instances (apgabaltiesas vai Tiesu palātas) spriedumu (resp. galīgo lēmumu), tāpēc ka otrā instance pārkāpusi materiālu²⁾ vai procesuālu likumu [C. pr. n. 907. (793.) p.].

Kasācijas instance neizspriež pēc būtības strīdu starp 2 pusēm par civiltiesībām, bet tikai jautājumu par likuma pareizu izpratni, par viņa pareizu piemērošanu.³⁾ Tāpēc kasācijas instance izšķirošā nozīme ir nevis pusu interesēm, kas

¹⁾ Ārpus kasācijas kārtības spriedums civilietā nav atceļams, arī ne uzraudzības kārtībā [Tiesu iek. lik. 174. (250.) p. 2. pkt. un Sen. spr. 1925. g. Nr. 152, Šulc 1.).

²⁾ Jāaizrāda uz C. pr. n. 907. (793.) p. 1. pkt. ne visai skaidro redakciju. Tiesa, protams, var pārkāpt tiesai un pusēm izdoto procesuālo likumu, neizpildot kādu saistošu procesuālu normu vai piemērojot to nepareizi [C. pr. n. 907. (793.) p. 2. un 3. pkt.], bet pārkāpt materiālo likumu, kas rēgulē pilsoņu privāttiesiskās attiecības, tiesa nevar. Tādu materiālu normu, kuŗa pilsoņiem kaut ko pavēl vai aizliedz darīt, var pārkāpt tikai puse. Un ja C. pr. n. 907. (793.) p. 1. pkts runā par materiālā likuma pārkāpšanu no tiesas puses, tad tikai tajā nozīmē, ka tiesa, kuŗai jāspriež tieši pēc likuma, nepareizi ir piemērojusi vienu vai otru materiālo likumu [C. pr. n. 11. (9.), 816. (711.) p.]. Sal. arī Hellwig I, 78. lap. p.

³⁾ Sen. spr. 1873. g. Nr. 719.

pietiekoši aizsargātas lietu pēc būtības caurlūkojot pirmās divās instancēs, bet publiski tiesiskām interesēm — likuma ievērošanai.

Kasācijas sūdzības pielaižamas:

1) ja otra instance pielaidusi nepareizu materiālā likuma piemērošanu vai iztulkošanu [C. pr. n. 907. (793.) p. 1. pkt.]; še pieskaitāmi arī tie gadījumi, kad tiesa nepareizi piemērojusi vai iztulkojusi:

- a) juridisku parašu kā tiesisku normu;
- b) citas valsts likumu [C. pr. n. 814. (709.) p.];
- c) administratīvu rīkojumu, kas izdots zināmas iestādes kompetences robežās;
- d) tiesas spriedumu, kuŗam attiecīgā lietā bijusi likuma nozīme;
- e) pienācīgā kārtā apstiprinātus iestāžu un biedrību štātūtus un
- f) pašvaldību organu viņu kompetences robežās izdotos saistošos noteikumus;

2) ja otrā instance pārkāpusi kādu no kardināliem procesuāliem noteikumiem [C. pr. n. 907. (793.) p. 2. pkt.], to starpā noteikumu par otrai instancei piešķirtām pārziņas vai varas robežām [C. pr. n. 907. (793.) p. 3. pkt.].

Pārkāptam jābūt tādām svarīgām procesuālam likumam, kuŗu ievērojot vai nu būtu taisīts pretējs spriedums, vai arī spriedums vispār nebūtu taisīts. Nozīme ir ne tik daudz pašai likuma pārkāpšanai, kā šās pārkāpšanas iespaidam uz sprieduma pareizību. Piem.. atbildētājs nav bijis uzaicināts tiesā; ja viņš nav bijis ieradies, spriedums atceļams, bet ja viņš, nebūdam uzaicināts, tomēr atnācis vai iesniedzis rakstisku paskaidrojumu, tad neraugoties uz likuma pārkāpšanu, iemesla kasācijai tomēr nebūs, jo likuma pārkāpšana nav atstājusi negatīvu iespaidu uz atbildētāju un spriedumu. Vēl piemēri: tiesa, pretēji Civīlproc. nolik. 28. (21.) p., pielaidusi, ka pats maksātnespējīgais parādnieks dod paskaidrojumus un ved tiesā lietu attiecībā uz mantu, kas iegājusi konkursa masā; tiesa noraidījusi atbildētāja lūgumu — pieprasīt no otras puses vai no trešās personas dokumentu, ar kuŗu atbildētājs vēlējas pierādīt parāda samaksu [C. pr. n. 531. (443.) p.], lai gan otrā puse nav apstrīdējusi [C. pr. n. 532. (444.) p.], ka dokuments atrodas pie viņas, bet tiesa, apmierinājot prasību, pamatojusi savu spriedumu uz liecinieku liecībām; dokumenta noraksts nav izsniegts otrai pusei, kuŗai ar to ņemta iespēja iesniegt savu paskaidrojumu par šo dokumentu, uz kuŗu tiesa tomēr pamatojusi savu spriedumu. Visos šajos gadījumos tiesa pār-

kāpusi procesuālu likumu un šī pārkāpšana atstājusi iespaidu uz spriedumu.

Ja pirmā instancē pieļautā likumu pārkāpšana pēc tam ir novērsta ar pareizu iztiesāšanu otrā instancē, tad kasācijai nav iemesla, jo otrā instancē novērstā pārkāpšana skaitās par neesošu. Starp pārkāpto procesuālo kārtību vai formu un sprieduma rezolūtivo daļu jābūt cēloniskam sakaram. Senāts lūko cauri otrās instances spriedumu un tāpēc nozīme ir tikai viņas pieļautiem likuma pārkāpumiem vai arī tādiem pirmās instances likuma pārkāpumiem, kurus otrā instance nav novērsusi.

Par kasācijas iemeslu pēc Civīlproc. nolik. 907. (793.) p. 2. pkta var būt netikai tas vien, ka pārkāpti procesa pamatnoteikumi: publicitāte [C. pr. n. 17. (13.) p.], dispozitivitāte un šacikste [C. pr. n. 6. (4.) p.], divu pakāpenisku instanču princips [C. pr. n. 15. (11.), 16. (12.) p.] un noteikumi par prāvnieku tiesībspēju un rīcībspēju [C. pr. n. 25.—29. (17.—28.) p.],¹⁾ bet arī tas, ka pārkāpti tādi procesa noteikumi, kuŗu izpildīšanu paredz atsevišķi Civīlprocesa nolikuma panti [piem., 444. (339.), 497.—499. (409.—411.), 544. (456.), 584. (497.), 623. (533.), 632. (542.), 633. (543.), 808. (706.) p. un citi].

Senāts pārbauda galvenā kārtā lietas juridisko pusi (Sen. spr. 1883. g. № 49), bet izņēmuma veidā var aplūkot arī lietas faktisko pusi, kad puse aizrāda uz to, ka otrā instance sagrozījusi dokumentu vai liecinieku liecību izpratni, vai nav konstatējusi svarīgus lietas apstākļus (Sen. spr. 1876. g. № 427).

3) C. pr. n. 907. (793.) p. 3. pkts kā kasācijas iemeslu paredz gadījumus, kad otrā instance pārkāpusi:

a) savas pārziņas robežas, t. i. noteikumus par vietējo piekritību un

b) varas robežas, t. i. pieņēmusi izspriešanai lietu, kas pēc šķiras tai nepiekrit. Šajos gadījumos par kasatoru var būt tikai atbildētājs, kuŗš cēlis noraidījumu par lietas nepiekritību tiesai [C. pr. n. 661. (571.), 665. (574.), 675. (584.) p.].

Tā kā noteikumi par piekritību pēc lietas šķiras attiecīgai tiesai ir tādi, kuŗu ievērošanai tiesai pašai jāseko ex officio.

¹⁾ Prasītāja aizrādījums pirmo reizi kasācijas sūdzībā, ka atbildētāja pilnvarnieks otrā instancē uzstājies bez pilnvaras, atzīstams par novēlotu, jo uz atbildētāja pilnvarnieka pilnvaras trūkumu prasītājam bij jāaizrāda lietas iztiesāšanas laikā otrā instancē, bet nevis pirmo reizi kasācijas sūdzībā (Sen. spr. 1922. g. 31./V. Ēverstēdt I. Nr. 160).

Tomēr jāaizrāda, ka saskaņā ar Civīlproc. nolik. 675. (584.) p. šis jautājums jāpaceļ tiesai ex officio.

pat neatkarīgi no atbildētāja noraidījuma [C. pr. n. 675. (584.) p.], tad kasācijas instance, ja tā ievērojusi, ka šis pamatnoteikums par lietas šķiras piekritību pārkāpts, pati var ierosināt jautājumu par to, ka lieta pēc šķiras nepiekrīt dotai tiesai, kaut arī kasācijas sūdzībā uz šo likuma pārkāpšanu nebūtu aizrādīts.

Netiek pieļautas kasācijas par apgabaltiesas kā otrās instances spriedumiem lietās, kuŗu prasības vērtība nepārsniedz 100 latus [C. pr. n. 283. (186.) p.].¹⁾

Lai gan Civīlproc. nolikums 906. (792.) pantā runā vienīgi par sprieduma kasāciju, bet, tā kā process var beigties arī ar zināmu lēmumu, tad par tādiem galīgiem lēmumiem var iesniegt kasācijas sūdzības.²⁾ Pretējā gadījumā daudzas lietas

¹⁾ Pēc Civīlproc. nolik. 70. (55.) p. par prasības summu uzskatāma prasības lūgumā uzdotā summa; ja prasības lūgumā par prasības vērtību uzdota summa, kuŗa pārsniedz 100 latus, tad šī summa nepamazināsies (nav uzskatāma par pamazinājušos) ar to, ka prasītājs atsacījies no prasības daļas: neapmierinātā prasījuma daļā, mazākā par 100 latiem, tādos apstākļos apgabaltiesai nav pamata kasācijas sūdzību nepieņemt (Sen. spr. 1925. g. 5./II. Padvas l. Nr. 229).

Jautājuma izšķiršana, vai konkrētas lietas vērtība pārsniedz resp. nepārsniedz Ls 100,— pilnīgi piekrīt instancei, kas taisījusi pārsūdzēto spriedumu (Sen. spr. 1924. g. 24./IX. Polana l.).

Spriedumi civīllietās, kuŗas nevar kasācijas kārtībā nonākt Senātā, nav uzraudzības kārtībā atceļami pēc būtības (Sen. spr. 1922. g. Nr. 239; 1925. g. 3./IX. Nr. 483 Samušova l.).

²⁾ Kasācijas sūdzības pieļaujamas tikai par tādiem otrās instances lēmumiem, ar kuŗiem galīgi tiek izšķirts jautājums par kada tiesībām un pēc kuŗiem tanī pašā lietā nevar sekot lēmums pēc būtības (Sen. spr. 1924. g. Nr. 31; 1930. g. 21./V. Milliga l. Nr. 1150).

Blakus sūdzības Senātam iesniedzamas tikai par tādiem otrās instances lēmumiem, ar kuŗiem kasācijas sūdzības izsniegtas sūdzētājam atpakaļ, vai par tiesas pieļautu vilcināšanu, vai par iemaksātās drošības naudas neatdošanu, un arī sūdzības uzraudzības kārtībā: visos pārējos gadījumos var iesniegt nevis blakus, bet gan tikai kasācijas sūdzības (Sen. spr. 1886. g. Nr. 78, 1884. g. Nr. 34; 1920. g. Nr. 25. 31; 1929. g. Orniņa l. Nr. 1682).

Jautājuma izšķiršana par to, vai attiecīgs tiesas blakus lēmums pieder pie tādiem, kas ir pārsūdzami kasācijas kārtībā jeb nē, — piekrīt vienīgi Senātam, bet ne tiesas iestādei, kuŗa pieņem kasācijas sūdzību un kuŗai uz Civīlproc. nolik. 801. p. pamata jāaprobežojas vienīgi ar jautājuma caurskatīšanu, vai sūdzība iesniegta saskaņā ar likuma noteikumiem attiecībā uz sūdzības iesniegšanas laiku un kārtību (C. pr. n. 744., 746., 755. p.), un tiesa var iesniegto sūdzību izsniegt atpakaļ vai atstāt bez tālākvirzīšanas tikai gadījumos, kas paredzēti Civīlproc. lik. 269. (3. pkt.), 756. (1., 3. pkt.) un 800. pantos (Sen. spr. 1921. g. 8./IV., 1921. g. Nr. 1 un 1921. g. 19./V. Ozola l. Nr. 50).

Pēc šā Senāta paskaidrojuma būtības jāatzīmē, ka visi Senāta pievestie panti attiecas uz kasācijas sūdzībām, kas iesniegtas par otrās instances spriedumiem, kuŗai, protams, nav tiesības apspriest jautājumu, vai iesniegtā sūdzība ir pareiza pēc būtības un jāaprobežojas ar to, ka apskata vienīgi formālos jautājumus par termiņa ievērošanu, par

un visa tā procesa nozare, kas beidzas ar lēmumiem, būtu izslēgta no Senāta kontroles (Sen. spr. 1899. g. № 84, 1878. g. № 267). Senāts lūko cauri tikai tās nepareizības, kuŗas aprādītas kasācijas sūdzībā. Ja ir tādas nepareizības, uz kuŗām sūdzībā nav aizrādīts, tad Senāts var viņas caurlūkot tikai uzraudzības kārtībā [Tiesu iek. lik. 173. (249¹.) p.], bet tas nevar būt par iemeslu sprieduma atcelšanai.¹⁾ No otras puses, kasātors var sūdzēties tikai par tādu normu pārkāpšanu, kas aizskar viņa intereses, bet ne par tādu, kas aizskar pretējās puses intereses.

Kasācijas sūdzības iesniegšanai paredzēts divu mēnešu laiks [C. pr. n. 910. (796.), 288. (191.) p.], skaitot no sprieduma izgatavošanas galīgā veidā [C. pr. n. 911. (797.) p. 1. pkt.], bet miertiesu iestādēs no sprieduma pasludināšanas laika tiesas sēdē [C. pr. n. 288. (192.), 280. (183.) p.]²⁾

Kasācijas sūdzība iesniedzama otrai instancei, jo tikai

pilnvaras, kasācijas drošības naudas, norakstu u. t. t. esamību. Pavisam citādi ir ar kasācijas sūdzībām par blakus lēmumiem, kādā gadījumā pusei, ievērojot iepriekš norādītos Senāta spriedumus, ir iespējams ar nepienācīgām kasācijas sūdzībām par dažādiem blakus lēmumiem uz ilgu laiku novilcināt viņai nevēlamās lietas izspriešanu pēc būtības un tādā kārtā paralizēt nākošo spriedumu, kuŗam atsevišķos gadījumos var būt nozīme priekš pretējās puses, tikai tad, ja tas nav novēlots (bis dat, qui cito dat). Pamatojoties uz minētiem paskaidrojumiem, katru otrās instances lēmumu par liecinieku nopratināšanu vai pārbaudes darbību izdarišanu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā un tādā kārtā aizkavēt lietas izspriešanu pēc būtības, bet šāda aizkavēšana bieži vien ir ļaunprātīgās puses mērķis, kuŗa sasniegšanai šāda puse labprāt ar mieru zaudēt kasācijas drošības naudu. Jāšaibas, vai šo Senāta paskaidrojumu var saskaņot ar Civilproc. nolik. 896. (783.) p. noteikumu. Bez tam nevar neatzīmēt, ka iepriekš pievestie Senāta paskaidrojumi (1924. g. Nr. 31, 1930. g. Nr. 1150 Millina l.), norādot, ka pārsūdzami vienīgi lēmumi, kuŗiem ir galīgs, izbeidzošs raksturs, zaudē savu praktisko nozīmi, ja Senātam var iesniegt katru kasācijas sūdzību, pie kam pat tādu, kas nepiekrīt viņa izlemšanai, kaut tikai tamdēļ, lai to atstātu bez caurlūkošanas.

¹⁾ Sal. Sen. spr. 1822. g. Nr. 58 pēc T. M. vēstn. krāj.; 1925. g. 3. IX. Nr. 483, Samušova l.

²⁾ Miertiesu iestādēs uz Civilproc. nolik. 280. (183.) p. pamata apgabaltiesas, kā miertiesu otrās instances, spriedums skaitās par pasludinātu pusēm no sprieduma pasludināšanas laika tiesas sēdē; tamdēļ sprieduma galīgā formā faktiskā izgatavošanas diena nekrīt svarā, aprēķinot Civilproc. nolik. 287. (191.) pantā paredzēto kasācijas sūdzības iesniegšanas 2 mēnešu laiku; tas apstākļis, ka spriedums nav ticis izgatavots laikā, nevar būt par pamatu kasācijas termiņa pagarināšanai, bet dod tiesību pusei lūgt tiesu atjaunot kasācijas termiņu uz Civilproc. nolik. 778. p. pamata (Sen. spr. 1925. g. 12./III. Bucenieka l. Nr. 105).

Sprieduma izgatavošana galīgā veidā nemaz neatkarājas no tā, vai parts miertiesā pieprasījis sprieduma norakstu un tāpat nekrīt svarā, ka lūgums par kasācijas termiņa atjaunošanu ienācis tiesā kaut arī pēc kasācijas termiņa notecešanas, ja vien tai laikā spriedums vēl nebūtu izgatavots galīgā veidā (Sen. spr. 1930. g. 26./XI. Matison l. Nr. 1948).

viņa var sekot kasācijas termiņa ievērošanai un viņai ir arī visi lietas materiāli, kas iesniedzami Senātam [sal. C. pr. n. 915. (801.) un 85. (744.) p.].

Kasācijas sūdzībā jābūt aprādītiem visiem kasācijas iemesliem. Viņu trūkumu nevar papildināt ar mutiskiem paskaidrojumiem vai vēlākiem papildinājumiem [C. pr. n. 912. (798.) un 917. (802¹) p.]¹⁾

Ja pielaisti svarīgi formāli defekti, nokavēts termiņš, trūkst pilnvaras kasācijas sūdzības iesniegšanai, ja to iesniedz pilnvarnieks, nav iemaksāta kasācijas drošības nauda, tad kasācijas sūdzību, tāpat kā apellācijas sūdzību, izsniedz kasātoram atpakaļ, kādā gadījumā kasātoram, ja viņš atzīst, ka kasācija izsniegta atpakaļ nepareizi, ir tiesība divu nedēļu laikā no kasācijas atpakaļizsniegšanas dienas iesniegt blakus sūdzību [C. pr. n. 915. (801.), 866. (755.), 868. (757.) p.].

Ja turpretim kasātors, kasācijas sūdzību iesniedzot, pielaidīs niecīgas formālus defektus (nav pievienojis norakstu pretējai pusei, nav samaksājis zīmognodevu), tad kasācijas sūdzību atstāj bez tālākvirzīšanas, dodot kasātoram 7 dienas laika defekta novēršanai [C. pr. n. 915. (801.), 867. (756.) p.]²⁾

Ja formālu defektu nav, kā arī pēc to novēršanas otrā instance nosūta kasācijas sūdzības norakstu pretējai pusei un par šā noraksta izsniegšanas laiku paziņo kasātoram; pēc tam tā pievieno kasācijas sūdzībai sava sprieduma norakstu un to līdz ar pirmās un otrās instances lietu stāda priekšā Senāta civildepartamentam [C. pr. n. 915. (801.), 869. (758.), 871. (760.), 873. (762.) p.].

¹⁾ Lai gan Civilproc. 800. p. runā vispār par dokumentiem, kas pievienojami lūgumam par sprieduma atcelšanu, tad tomēr šādiem dokumentiem var būt nozīme, kad lūdz no jauna caurlūkot spriedumu. Turpretim ar kasācijas sūdzību iesniegtie jaunie dokumenti, kas nav bijuši apspriešanā instancēs, kurās lietu iztirzājušas pēc būtības, atstājami bez caurskatīšanas (Sen. spr. 1879. g. Nr. 65), pie kam tas apstākļi, ka kasātors šādus dokumentus atradis tikai pēc sprieduma taisīšanas, varētu dot viņam tiesību iesniegt Civilproc. nolik. 792. p. 2. pkt., 282. (185.) p. 2. pkt. paredzēto lūgumu par sprieduma jaunu caurlūkošanu, bet nevar noderēt par iemeslu uz tiem pamatot kasācijas sūdzību (Sen. spr. 1924. g. 6./II. Kaiznera I. Nr. 35).

²⁾ 801. p. 1. daļa 2. teik. attiecībā uz lūgumiem par gala sprieduma atcelšanu, pretēji daļas spriedumam, paredz tāpat kā arī šī 801. p. iepriekšējā redakcijā to, kas šī lūguma iesniedzējam jāievēro, iesniedzot to; turpretim, 801. p. 1. d. 3. teik. noteic to, kas jāizpilda tiesībai, pieņemot minētos lūgumus, un proti, ka kopā ar kasācijas sūdzību jānosūta Senātam arī pārsūdzētā sprieduma noraksts; šāds darbs, saprotams, nav jāizpilda minētā lūguma iesniedzējam, bet gan vienīgi tikai pašai tiesībai, kurai tā tad arī būtu jā rūpējas par sprieduma noraksta izgatavošanu, lai to nosūtītu Senātam (Sen. spr. 1931. g. 27./II. Bīšumuižas fabr. A. S. I. Nr. 1206).

Pretējai pusei viena mēneša laikā no kasācijas sūdzības noraksta saņemšanas dienas ir tiesība iesniegt vai nu kasācijas pretsūdzību, lūdzot atcelt to sprieduma daļu, kuŗu puse atzīst par nepareizu likuma pārkāpšanas dēļ, vai arī vienkāršu paskaidrojumu, apgāžot tajā kasatora apsvērumus [C. pr. n. 915. (801.), 871. (760.), 876. (764.) p.]. Jāaizrāda, ka Civilproc. nolik. 878. (766.) p. noteikums par to, ka apellācijai, ko iesniedz viens lietas dalībnieks, viena mēneša laikā var pievienoties citi līdzdalībnieki — kasācijas sūdzībām nav piemērojams.

Ja iesniegta kasācijas sūdzība par pirmā kārtā taisīto daļas spriedumu (Teilurteil), tad tādu sūdzību nesūta Senātam tūlīn, bet reizē ar kasatora iesniegto otru kasācijas sūdzību par pēdējo daļas spriedumu, vai, ja otru sūdzību neiesniedz, tad pēc tam, kad notecējis šādas sūdzības iesniegšanai paredzētais termiņš [C. pr. n. 915. (801.) p.].

Kasācijas sūdzībai jāpievieno kasācijas drošības nauda 60 latu apmērā (miertiesu lietās 30 lati) [C. pr. n. 286. (190.), 914. (800.) p.],¹⁾ no kuŗas atsvabinātas valsts un pašvaldības iestādes, prokurātūra, personas, kam ir mazzurības tiesības un no tiesas par maksātnespējīgiem atzītie parādnieki [C. pr. n. 914. (800.) p.].²⁾

Ja drošības nauda nav iemaksāta, vai iemaksāta nepilnā apmērā, tad kasācijas sūdzību neatstāj bez tālākvirzīšanas, bet izsniedz to atpakaļ [C. pr. n. 914. (800.) un 286. (190.) p. — Sen. spr. 1921. g. № 9; 1926. g. 31. VIII. № 372 Kesslera l.].

¹⁾ Drošības nauda iemaksāja tikai iesniedzot Senātam kasācijas sūdzības par tiesu otro instanču galīgiem spriedumiem un lēmumiem, bet nevis sūdzības par tādiem tiesas blakus lēmumiem, kuŗi pārsūdzami blakus sūdzības kārtībā, pie kam pēdējiem pieskaitāmi arī tiesas lēmumi, ar kuŗiem atraidīts lūgums par drošības naudas atpakaļizsniegšanu (Sen. spr. 1884. g. Nr. 93). Iemaksāta drošības nauda izsniedzama atpakaļ kā tajā gadījumā, ja iesniegto kasācijas sūdzību atstāj bez caurskatīšanas uz kasācijas sūdzības iesniedzēja lūguma pamata, tā arī, ja Senāts atzīst, ka iesniegtā kasācijas sūdzība atstājama bez caurskatīšanas aiz tā iemesla, ka par tiesas lēmumu, par kuŗu iesniegta kasācijas sūdzība, kasācijas sūdzība nav pieļaujama (Sen. spr. 1875. g. Nr. 176; 1874. g. Nr. 767; 1929. g. 12./XII. Skujas l. Nr. 1923).

²⁾ Nemot vērā, ka pagasta pašvaldības organu kancelejas darbus un grāmatvedību vada un pārzin darbvedis (1922. g. 21. jūnija lik. 45. p.: Lik. kr. 119.), kuŗam ar 1924. g. II. IX. lik. 2. p. (Lik. kr. 1924. g. 144) uzlikti uz laukiem — notāra pienākumi attiecībā uz vienkāršu vekselu protestiem; ka tā tad pag. valdes darbvedis šai ziņā uzskatāms par patstāvīgu pagasta pašvaldības organu — jāatzīst, ka saskaņā ar C. pr. n. 286. (190.) un 914. (800.) p. (in fine) pagasta valdes darbvedis, iesniedzot kasācijas sūdzību par tiesas lēmumu, kuŗā viņam uzlikts zīmogsods sakarā ar viņa, kā pagasta pašvaldības organa rīcību, no kasācijas drošības naudas atsvabināms (Sen. spr. 31. I. 1927. g. Nr. 69, pēc T. M. V. kr.).

Ja kasātors, pārsūdzot pirmo daļas spriedumu, iemaksājis kasācijas drošības naudu, tad pārsūdzot vēlāko daļas spriedumu, jauna drošības nauda nav jāmaksā [C. pr. n. 190. (286.) un 914. (800.) p.].

Ja Senāts kasācijas sūdzību apmierina, tad drošības naudu izsniedz atpakaļ [C. pr. n. 914. (800.) p.], bet ja tā atstāta bez ievēribas, tad iemaksātā drošības nauda pāriet valsts ienākumos.

II. Kasācijas lūguma iesniegšanas sekas. Kasācijas sūdzības iesniegšana vispār neaptur tāda sprieduma izpildīšanu, kas stājies likumīgā spēkā [C. pr. n. 931. (814.) p.], izņemot:

1) spriedumus lietās par dzimšanu laulībā [C. pr. n. 932. (814'.) p.] un

2) spriedumus, ar kuriem laulība atzīta par šķirtu vai neesošu [C. pr. n. 932. (814'.) p.].

Šajos gadījumos vispār nevar būt runas par sprieduma izpildīšanu, jo nekādas izpildīšanas no atbildētāja neprasa, bet tiesai jāaptur sprieduma izpildīšana [C. pr. n. 932. (814'.) p.] tanī ziņā, ka sprieduma noraksts nav aizsūtāms attiecīgai dzimtsarakstu nodaļai līdz kasācijas sūdzības atstāšanai bez ievēribas.

Bez tam tiesa v a r apturēt sprieduma izpildīšanu uz a t b i l d ē t ā j a - kasātora lūgumu, ja pēc sprieduma izpildīšanas nevarētu vai būtu grūti atjaunot atbildētāja agrāko mantas stāvokli pēc sprieduma kasācijas.

Ja tiesa šādā gadījumā pielaiž sprieduma izpildīšanas apturēšanu, tad prasītājam savkārt ir tiesība lūgt nodrošināt sprieduma izpildīšanas iespēju [C. pr. n. 933. (814².) p.].

Bez sprieduma izpildīšanas apturēšanas, — kasātors - a t b i l d ē t ā j s,¹⁾ lai aizsargātos no zaudējumiem, var lūgt otro instanci izlietot dažus nodrošināšanas līdzekļus:

1) ievest atzīmi zemes grāmatu reģistrī, aizliedzot atsa-
vināt vai apgrūtināt strīdīgo un prasītājam piespriesto nekustamo mantu [C. pr. n. 931. (814.) p. 1. pkts];

2) pieprasīt no prasītāja tam piespriestās un nododamās kustamās mantas vērtības apmērā nodrošinājumu, jeb uzlikt šai mantai arestu [C. pr. n. 931. (814.) p. 2. pkt.];

¹⁾ Kaut arī pēc Civīlproc. nolik. 814. p. burtiskā teksta sprieduma izpildīšanas apturēšana paredzēta tikai atbildētājam par labu, bet pēc analogijas [C. pr. n. 11. (9.) p.] tie paši noteikumi — aiz racionālā pamata identitātes (privāt. lik. ievad. XXXI. p.) — piemērojami, pretēji literatūrā izteiktām domām (sk. Tutrjumova Civīlproc. nolik. pie 814. p. 9., 11. §§ norādītos rakstus), arī sprieduma apvērsumam, kur prasītāja un atbildētāja lomās mainītas (Sen. spr. 1929. g. 3./V. Nr. 798, Hottes I.).

Citādos uzskatos Kr. sen. 1912. g. Nr. 22 spriedums, kas pieturas pie 814. p. burtiskā teksta. Salīdz. arī Civ. proc. nol. 936. (814².) p.

3) pieprasīt, lai piedzīto summu iemaksā Latvijas bankā tiesas depozītā [C. pr. n. 931. (814.) p. 3. pkt.];¹⁾

4) apturēt atbildētāja nekustamās jeb kustamās mantas pārdošanu ūtrupē [C. pr. n. 931. (814.) p. 4. un 5. pkt.].

Šos līdzekļus tomēr nevar piemērot tādos gadījumos, kad pirmā un otrā instance prasību apmierinājušas, un ja pie tam bijusi pielaista pirmās instances sprieduma iepriekšējā izpildīšana, neprasot no prasītāja nodrošinājumu [C. pr. n. 934. (814^a) p.].²⁾

Laika ietaupīšanai lūgumu par nodrošināšanas soliem atbildētājs var iesniegt: 1) tiesai, kuŗas rajonā spriedums izpildāms, 2) šīs tiesas priekšsēdētājam, kad nav tiesas sēdes un 3) tiesu izpildītājam, kas izpilda spriedumu [C. pr. n. 935. (814^a) p.].

Bet līdz ar to arī prasītāja intereses tiek ņemtas vērā un tāpēc uz summu, kas piedzīta no atbildētāja un iemaksāta Latvijas bankā uzglabāšanai, citi atbildētāja kreditori nevar vērst piedzīšanu [C. pr. n. 936. (814^a) p. in initio].

Tāda pati tiesība uz priekšrocīgu apmierinājumu pieder atbildētājam sprieduma atpakaļizpildīšanas gadījumā pēc sprieduma kasācijas no summām, kuŗas prasītājs nodevis atbildētāja interešu nodrošināšanai [C. pr. n. 936. (814^a) p. in fine].

§ 113. Tiesāšanas kārtība Senātā.

I. Tiesāšanas kārtība Senātā atšķiras no tiesāšanas kārtības pirmā un otrā instancē ar to; ka Senātā ir pārsvarā rakstveida kārtība:

1) puses uz sēdi netiek uzaicinātas, bet viņām nav liegts uzzināt Senāta kancelejā lietas iztiesāšanas dienu;

2) ja puses ierodas uz Senāta sēdi, tad viņas tiek pielaistas dot paskaidrojumus [C. pr. n. 17. (13.) p. — Sen. spr. 1868. g. №№ 448 un 600), bet paskaidrojumi nevar sniegties pāri kasācijas sūdzībā nospraustām robežām; jaunus, kasācijas sūdzībā neminētus kasācijas iemeslus kasātors nevar uzdot;

¹⁾ Otrā instance, ja tā neievēro atbildētāja lūgumu neizmaksāt piedzīto summu prasītājam, rīkojas tieši pretīm likuma (C. pr. n. 814. p. 3. pkts) skaidram tekstam: pēc kuŗa piedzīta summa tikai tad ir jāizmaksā prasītājam, ja pēdējais iesniedz attiecīgu nodrošinājumu, sakarā ar varbūtēju sprieduma atcelšanu (Sen. spr. 1926. g. 1./VI. Nr. 244 Zvejnietka l.).

²⁾ Civilprocesa nolikuma oficiālā krievu 1914. g. izdevuma 814^a. p. 2. pkts paredzēja, ka minētie nodrošināšanas līdzekļi nav piemērojami, ja abu instanču spriedumi pilnīgi vai daļai apmierinājuši prasījumus, kas prasītājam piespriesti vienkāršotā kārtībā. Tā kā agrākā vienkāršotā

3) lai gan sēdes ir publiskas, tomēr ar mutiskiem paskaidrojumiem Senātā puses uzstājas reti, un lietas pa lielākai daļai tiek izšķirtas apspriedes istabā.

II. Lietu noliek iztiesāšanai bez sevišķa lūguma par to, pie kam visas lietas iepriekš skata cauri rīcības, t. i. slēgtā sēdē, kur noraida visas tās sūdzības, kas iesniegtas, pārkāpjot formālos noteikumus, jeb kuŗās nav norādījumu uz kasācijas iemesliem, kuŗu dēļ pārsūdzētais spriedums būtu atcelams [C. pr. n. 917. (802¹.) p.].

Šinis lietās rezolūciju atzīmē Senāta civildepartamenta priekšsēdētājs; sikāku motivētu lēmumu par šīm lietām nestāda [C. pr. n. 917. (802¹.) p.].

Pārējās lietas skata cauri departamentā. Iztiesāšana sākas ar senātoru referējumu par lietu. Referents mutiski atstāsta: 1) lietas apstākļus, 2) pārsūdzētā sprieduma saturu, 3) motīvus, uz kuŗiem kasators pamato savu kasācijas lūgumu, 4) aizrāda uz attiecīgiem likumiem, kā arī 5) attiecīgos gadījumos uz Senāta principiāliem spriedumiem līdzīgās lietās [skat. pēc analogijas Kriminālproc. lik. 939. (919.) p.].

Pēc tam, kad puses, ja tās ir ieradušās, devušas savus paskaidrojumus, virsprokurors dod savu atzinumu tajās lietās, kuŗās likums jau pirmā instancē prasa prokuratūras atzinumu;¹⁾ pēc tam apspriedes istabā taīsa rezolūciju vai nu par otrās instances sprieduma atcelšanu pilnīgi jeb pa daļai, vai arī par kasācijas sūdzības atstāšanu bez ievēribas. Šo rezolūciju paludina publiski (Sen. spr. 1873. g. № 1721).

Visi Senāta nolēmumi ir lēmumi, bet ne spriedumi, jo lieta pēc būtības ar tiem netiek izspriesta, lai gan Senāta lēmumu sakopojumos šie nolēmumi dēvēti par spriedumiem. Atšķirībā no apgabaltiesām un Tiesu palātas, Senātam visās lietās nav jāmin apsvērumi, uz kuŗiem nolēmums pamatots [C. pr. n. 921. (804².) p.]. Šajos gadījumos Senātam rezolūcijā jāatzīmē kad notikusi sēde, kas iesniedzis kasācijas lūgumu vai sūdzību,

kārtība vairs nepastāv, tad kodifikācijas kārtībā šis 2. punkts izņemts. Tā kā tomēr šī vienkāršotā kārtība atvietota ar piespiedu izpildīšanu pēc aktiem, bet 814³. p. 2. punktu likumdevējs nav atcēlis, tad var nākt pie slēdziena, ka 814. p. norādītos līdzekļus nevar piemērot arī tajā gadījumā, kad apgriezuma prasību, kas vērsta uz to, lai atceltu rezolūciju, kas taīsa piespiedu izpildīšanas kārtībā pēc aktiem, atstāj bez ievēribas.

¹⁾ Pēc tagadējās Civīlproc. nolik. 919. (804.) p. redakcijas virsprokurora loma nav saprotama. Līdz 1922. g. Latvijā, kā arī agrākā Krievijā, virsprokurors deva atzinumus visās civīllietās, un šis atzinums ļautājumos par likuma pārkāpšanu vai nepārkāpšanu II. instancē ne ar ko neatšķīrās no virsprokurora atzinuma krimināldepartamenta lietās. Jautājumam par likuma pārkāpšanu un viņa pareizu un vienveidīgu piemērošanu visā valstī ir publiski-tiesiska nozīme, un virsprokuroram, kuŗu civīldepartamentam pastāvīgi iecēla no civīlistu vidus, katrā atsevišķā lietā šo jau-

lietas priekšmets, norādījums uz likumiem un vērā ņemtiem kasācijas spriedumiem un Senāta rezolūcija. Rīkojumu ar Senāta lēmumu, kopā ar pirmās un otrās instances lietu, Senāta kanceleja nosūta otrai instancei zināšanai un izpildīšanai.

§ 114. Kasācijas sekas.

1. No sprieduma kasācijas momenta otrās instances spriedums uzskatāms par neesošu vai nu pilnā apjomā, vai arī atsevišķā daļā; tamdēļ atceltā, agrākā sprieduma tālākā izpildīšana tiek apturēta, bet to, kas jau izpildīts vai piedzīts, kasātors var atprasīt tikai pēc attiecīga jauna otrās instances sprieduma, jo līdz tam laikam nemaz nav zināms, vai jaunais otrās instances spriedums nebūs tāds pats, kā atceltais pirmais spriedums. Prasīt sprieduma atpakaļizpildīšanu, t. i. agrākā stāvokļa atjaunošanu¹⁾ kasātors, kas panācis lietas izspriešanu savā labā, var divējādā ceļā:

1) ceļot pret to pusi, kurai manta nodota, jaunu prasību par mantas atdošanu vai, ja mantas vairs nav, par zaudējumu atlīdzību;

2) iesniedzot otrai instancei, kas taisījusi atcelto spriedumu, lūgumu par sprieduma atpakaļizpildīšanu, kurš tiek caurlūkots blakus sūdzības kārtībā [C. pr. n. 929. (812.) p.]²⁾

tājumu vajadzēja vispusīgi apgaismot, kā tas arī tagad vēl notiek krimināldepartamentā. Tamdēļ nav saprotams, kāpēc virsprokurora postenis krimināldepartamentā paturēts, bet civildepartamentā, kur virsprokurora nozīme un uzdevums ir tāds pat kā krimināldepartamentā. — ir likvidēts. Salīdz. arī VI. Bukovskis, Administratīvās tiesas reforma, Tieslietu Min. Vēstn. 1925. g. Nr. 7/9, 840.—841. l. p.

1) Sal. Бутовский, Поворотъ исполненія по отмѣненному рѣшенію, Ж. М. Ю. 1911 г. № V.

2) Ja atbildētājam ir tiesība prasīt atceltā sprieduma atpakaļizpildīšanu, — tā atkrit tikai tad, ja faktiski vai juridiski šāda atpakaļizpildīšana tiesas lēmuma taisīšanas brīdī jau izrādītos par absolūti neiespējamu; faktiski — piem., tad, kad pašas telpas, no kurām atbildētājs savā laikā ar atcelto spriedumu bija izlikts, — ka tādas, vairs neeksistē; juridiski — kad pa to laiku atbildētāja lietošanas tiesību termiņš būtu izbeidzies, vai kad prasītājam vairs nepieder īpašuma tiesības uz namu, kurā atrodas ieņemamās telpas; bet tas apstākļi vien, ka tas pats prasītājs izirējis telpas trešai personai, nekad nav uzskatāms nēdz par faktisku, nēdz par juridisku šķērslī sprieduma atpakaļizpildīšanai (Sen. spr. 1909. g. Nr. 32), jo trešai personai ir zināmas tiesības attiecībā pret (atvasina savas tiesības no) prasītāju-izirētāju un tā tad viņa tās ieguvusi tikai pēc tam, kad jau atbildētājam bija radušās tiesības uz telpām; nav pat zināms, vai tiesas lēmuma faktiskās izpildīšanas laikā sprieduma faktiskā atpakaļizpildīšana īstenībā izrādītos par neizvedamu, piem., tad, kad telpas vēl ieņemtu trešā persona un kad viņa atsācītos tās labprātīgi atbrīvot; tā varbūtība vien, ka telpas nevarēs nodot atpakaļ atbildētājam, tomēr neatsvabina tiesu no pienākuma apmierināt atbildētāja lūgumu dot spriedumam atpakaļizpildīšanu; uz vispārēja pamata, sprieduma vai lē-

Jautājums par to, vai faktiski un praktiski ir iespējams atpakaļizpildīt kasācijas instancē atcelto, bet jau izpildīto spriedumu, nav juridisks; tas ir jautājums par izpildīšanas faktisku iespējamību.¹⁾

Sprieduma kasācijas gadījumā Senāts nosūta visu lietu otrai instancē iztiesāšanai citā tiesnešu sastāvā [C. pr. n. 926. (809.) p.].

II. Otrā instancē uzaicina puses vispārējā kārtībā [C. pr. n. 927. (810.) un 380. (275.) p.], t. i. pēc viņu faktiskās dzīves vietas,²⁾ noliek lietu uz sēdi, nenogaidot Civīlproc. nolik. 879. (767.) p. norādītā termiņa notecēšanu (Sen. spr. 1880. g. № 29), un pēc tam tālākā lietas gaita pie otrreizējas caurlūkošanas padota vispārējiem noteikumiem par tiesāšanas kārtību otrā instancē [C. pr. n. 927. (810.) p. in initio].

Pie lietas caurlūkošanas par jaunu, otrā instancē nepārmuma izpildīšanas faktiskā vai juridiskā neiespējamība nevar iespaidot paša lūguma pamatotību par sprieduma vai lēmuma izpildīšanu (Sen. spr. 1923. g. Nr. 93); atbildētājs katrā ziņā ieinteresēts, lai apgabaltiesa taisītu lūgto lēmumu, ja ar to atbildētājs iegūtu jau tūlī tiesību jaunākā gadījumā pret tagadējo prasītāju celt prasību par zaudējumu atlīdzināšanu, sakarā ar telpu nenodošanu atbildētājam gadījumā, kad prasītājs nespēs faktiski ierādīt viņam pieprasītās telpas (Sen. spr. 21./XI. Kasparson l. 1393 un 1926. g. 28./X. Alkšņu l. Nr. 314; 1931. g. 24./IV. Lukasu l. Nr. 1452).

¹⁾ Ar lēmumu par atpakaļizpildīšanu vēl nemaz nav izšķirts jautājums par to, vai šis tiesas lēmums par sprieduma atpakaļizpildīšanu būtu faktiski izvedams pret trešo personu, ja pēdējā tam pretojas; šis jautājums nav izšķirts apstiprinot jau ar prasītāju nepārsūdzēto lēmumu par sprieduma atpakaļizpildīšanu, ar kuŗu nolemts izlikt no prasītājiem atkarīgas personas, pie kuŗām pieskaitāms arī jaunais īrnieks, kas telpas ieņēmis pēc atbildētāja izlikšanas; nav pieļaujams, ka īrnieks, kas noīrējis strīdī esošas telpas un attiecībā uz kuŗu pat nav noskaidrots, ka viņš noīrējot telpas, būtu zinājis, ka par tām starp prasītāju un atbildētāju pastāv strīdus, varētu tikt izlikts no telpām blakus lūguma ceļā. sprieduma izpildīšanas stadijā, lai gan viņš pats lietā nav kā parts dalību ņēmis; šāds īrnieks vispār nav uzskatāms par personu, kuŗa būtu atkarīga vienīgi no izīrētājiem, kuŗi, pastāvot likumam par telpu īri — no vienas puses nevarēja atteikties bez dibinātiem iemesliem izīrēt atbrīvojušos dzīvokli un no otras puses nevar panākt īrnieka izlikšanu, uzteicot tam: šai ziņā īrnieku aizsargā lik. par telpu īri noteikumi, kuŗi (bet ne namsaimnieks) svarīgākos jautājumos rēgulē īrnieka tiesības un pienākumus un pieļauj īrnieka izlikšanu tikai aiz šini likumā paredzētiem iemesliem. Tomēr, kā to Sen. civ. dep. jau paskaidrojās (1929. g. spr. Nr. 1693) — tas apstāklis, ka strīdī stāvošās telpas tagad ieņem trešā persona, pats par sevi nav uzskatāms par iemeslu atraidīt atbildētāja lūgumu par sprieduma atpakaļizpildīšanu, jo atbildētājs katrā ziņā ieinteresēts, lai apgabaltiesa taisītu lūgto lēmumu, jo ar to atbildētājs iegūtu jau tūlī, jaunākā gadījumā (t. i. gadījumā, ja sprieduma faktiskā atpakaļizpildīšana īstenībā izrādītos par neizvedamu), celt prasību pret tagadējo prasītāju dēļ atlīdzības par zaudējumiem, sakarā ar telpu nenodošanu atbildētājam (Sen. 1931. g. 24./IV. spr. Lukasu l. Nr. 1452).

²⁾ Sal. paskaidrojumus pie jaunā Krievijas Civīlproc. lik. projekta 756. p., 179. lp.; contra Sen. spr. 1880. g. Nr. 29, 114.

bauda atcelto spriedumu, bet izspriež lietu no jauna [C. pr. n. 928. (811.) p.], turoties pie Senāta rīkojuma, kuŗš viņai kā padotai instancei konkrētā lietā ir saistošs¹⁾ [C. pr. n. 930. (813.) p.].

Ja otrās instances spriedums atcelts pilnā apjomā, tad otrā instance taisa pilnīgi jaunu spriedumu [C. pr. n. 928. (811.) p.], bet izlieto visu otrās instances agrāk savākto faktisko materiālu [Iecinieku liecības, ekspertu slēdzienus, apskatīšanu uz vietas (Sen. spr. 1875. g. № 284)] par tik, par cik Senāts šo materiālu nav diskreditējis. Tomēr otrā instance var pielaist arī jaunu pierādījumu iesniegšanu un tos pārbaudīt; bet puse nevar celt šai tiesāšanas stadijā jaunus prasījumus, ja tie neizriet no agrākā sprieduma atcelšanas Senātā (Sen. spr. 1874. g. № 130 un 147).

Ja agrākais spriedums atcelts materiālā likuma pārkāpšanas dēļ, tad visas agrākās procesuālās darbības un viss agrākais pierādīšanas materiāls paliek pilnā spēkā otrā instancē, ja vien tā neatrod par nepieciešamu šo materiālu papildināt ar jauniem papildu pierādījumiem. Tādā kārtā otrai instancei jāizspriež lieta no jauna pēc būtības, ņemot vērā Senāta norādījumus par materiālā likuma pareizu piemērošanu un rīkojoties pēc šiem norādījumiem.

Ja spriedums atcelts tikai zināmā daļā (materiāli-tiesiskās normas pārkāpšanas dēļ), tad otrā instance aprobežojas tikai ar šīs daļas izspriešanu no jauna. Pārējā daļā otrās instances agrākā sastāva taisītais spriedums paliek spēkā pilnā apmērā.

Ja vienā laikā ir iesniegta kasācijas un pretkasācijas sūdzība, tad ir iespējams, ka Senāts atceļ otrās instances spriedumu tikai tādā daļā, kas pārsūdzēta vai nu tikai kasācijā vai arī tikai pretkasācijā; šādā gadījumā sprieduma daļa, kas tikusi gan pārsūdzēta, bet nav Senātā atcelta, paliek spēkā.

Ja spriedums atcelts procesuālā likuma pārkāpšanas dēļ, tad, ievērojot Cīvilproc. nolik. 927. (810.) p. noteikumu, otrai instancei, kuŗai nodota lieta jaunai iztiesāšanai,

¹⁾ Apgabaltiesai (Tiesu palātai), izspriežot lietu no jauna, sakarā ar viņas pirmā sprieduma atcelšanu Senātā kasācijas kārtībā, lieta ir jāizspriež tikai tājās robežās un uz to faktisko lietas apstākļu pamata, no kuŗiem Senāts bija izgājis savā pirmā spriedumā un kuŗas robežās Senāts tā tad uzdevis attiecīgai zemākai instancei lietu izspriest no jauna (Sen. spr. 1929. g. Nr. 13 Otauka I. un 1929. g. 24./X. Lazdiņa I. Nr. 604; 1930. g. 29./IV. Belmaņa I. Nr. 106).

Jāšaibas, vai no šā sprieduma var taisīt slēdzienu, ka pusēm nav tiesības pie lietas jaunas caurlūkošanas pievest jaunus aprādījumus un pierādījumus, kas būtu pretrunā ar Cīvilproc. nolik. 927. (810.) panta saturu un izpratni (autora piezīme).

jāturpina šī iztiesāšana, iesākot ar to procesuālo darbību vai rikojumu, kas atzīti par sprieduma kasācijas iemeslu. Piem., liecinieki bija jānopratina, izdarot apskatīšanu uz vietas, bet faktiski nopratināti vēlāk, neuzrādot viņiem apskatīšanas objektu. Tādā gadījumā liecinieki nopratināmi no jauna apskatīšanas vietā, pie kam, protams, ņemami vērā un izpildāmi kasācijas instances norādījumi [C. pr. n. 930. (813.) p.].

Ja spriedums atcelts absolūtas nepiekritības dēļ vai aiz prasītāja tiesībspējas jeb darbībspējas trūkuma, tad otrai instancei jaunā sastāvā jārikojas saskaņā ar Civīlproc. nolik. 675. (584.) p. un jālemj par agrākās lietas iznīcināšanu (Sen. spr. 1887. g. № 56).

Ja otrā instance izspriedusi lietu, kas pēc Senāta domām nepiekrīt tiesu, bet administratīvām iestādēm, tad Senāts pats iznīcina šādu lietu, neatkarīgi no tam, vai kasācijas sūdzībā par to ir, vai nav lūgts (Sen. spr. 1889. g. № 80; 1888. g. № 103; 1884. g. № 21).¹⁾

Tā kā taisot jaunu spriedumu otrā instance var atkal pārkāpt citus kādus procesuālus likumus, tad ieinteresētai pusei nav ņemta tiesība iesniegt jaunu kasācijas sūdzību.²⁾

§ 115. Sprieduma jauna caurlūkošana.

Spriedumu var pamatot vienīgi uz tiem pierādījumiem, kas iesniegti tiesai. Šie pierādījumi var būt:

1) nepilnīgi, jo puse var nezināt par dažu tādu apstākļu un pierādījumu esamību, kas kaut arī eksistēja tanī laikā, bet atklājās tikai vēlāk;³⁾

¹⁾ Skat. arī Krievu jaunā Civīlproc. lik. projekta 751. p., 178. lp.

²⁾ Pēc C. pr. n. 291. (194.), 810., 811. p. Senāta atceltais spriedums uzskatāms par neesošu un lieta apspriežama no jauna, t. i. lieta turpināma iesākot ar to procesuālo rikojumu, kuŗš atzīts par sprieduma kasācijas iemeslu, „itkā atceltais spriedums nebūtu bijis“. Tādēļ jaunam spriedumam ir pilnīgi patstāvīgs procesuāls raksturs, un jaunais spriedums padots pilnīgi pārsūdzības kārtībai, atkarībā no tām procesuālām pārsūdzības normām, kuŗas ir spēkā jaunā sprieduma taisīšanas dienā. Tamdēļ jautājums par to, kādi norādījumi ievērojami pielaižot kasācijas sūdzību par spriedumu, kas taisīts atceltā sprieduma vietā, izšķirams pēc jauna sprieduma taisīšanas dienā pastāvošiem procesuāliem likumiem par sprieduma pārsūdzības kārtību (Sen. spr. 1926. g. 27. X., Vecrumba I. Nr. 734.).

³⁾ Par pamatu Civīlproc. lik. 794. p. paredzētam lūgumam par lietā taisītā sprieduma jaunu caurlūkošanu, jaunu apstākļu atklāšanas dēļ, var būt tikai tāds jauns apstāklis, kuŗš jau pastāvējis pirms sprieduma taisīšanas, bet kuŗu parts no viņa neatkarīgu apstākļu dēļ, nav varējis stādīt tiesai priekšā; ja tāds jauns apstāklis radies jau pēc notikušā sprieduma, tad tas nevar būt par pamatu tāda sprieduma pārgrozišanai, kuŗš taisīts tad, kad šis apstāklis nemaz neeksistēja; tads pēc taisītā sprieduma radies jauns apstāklis var zināmos apstākļos tikai būt par pamatu jaunai prasībai, bet ne Civīlproc.

2) nederīgi pašos pamatos, viltoti, piem., kad pēc lietas izspriešanas par viltotu atzīts akts, uz kuŗu pamatots spriedums, vai kad liecinieks, uz kuŗa liecībām pamatots spriedums, notiesāts par nepatiesu liecību civillietā.

Šajos gadījumos, lai gan civiltiesas spriedums pilnā mērā atbilst pierādījumiem, kas tiesai savā laikā iesniegti, tomēr taisnības princips prasa, lai uz tāda nepilnīga vai nederīga materiāla pamatots spriedums nepaliktu spēkā. Bet līdz tam laikam, kamēr atklājas pierādījumu nepilnība vai nederīgums, apellācijas vai kasācijas termiņš var notecēt un acīmredzami nepareizs spriedums skaitīsies par spēkā stājušos. Lai šādu nepareizību novērstu, nepieciešama izņēmuma kārtība.

Ārzemju likumdošana tādos gadījumos dod iespēju cietu-šai pusei lūgt to pašu tiesu, kas taisījusi spriedumu, kuŗa pareizība sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem rada šaubas, — caurlūkot lietu no jauna. Franču Code de procedure civile tādos gadījumos dod iespēju pusei griezties pie lietu izspriedušās tiesas ar sevišķu lūgumu „requête civile“ (480.—504. p.); vācu ZPO apmēram tādos pašos gadījumos pielaiž „Restitutionsklage“ (580.—591. p.), bet Austrijas likums — „Wiederaufnahmeklage“ (530.—547. p.). Tiesa, pie kuŗas puse griezusies ar attiecīgu lūgumu, pārlicinājusies, ka sprieduma atcelšanai tiešām ir pamats, pati atceļ savu spriedumu un lietu izspriež no jauna.

Mūsu likums, lai gan patapinājis sprieduma jaunas caurlūkošanas principu no franču likuma, bet ievēdis ievērojamus pārgrozījumus. Pēc mūsu Civīlprocesa nolikuma noteikumiem. 794. pantā paredzētam lūgumam (Sen. spr. 1924. g. 24. X. Stabulnieka l. Nr. 327).

Prasītāja Emīlija A. lūdz uz Civīlproc. nolik. 794. p. 1. p.kta pamata atcelt Tiesu palātas spriedumu, ar kuŗu viņas prasība gan tikusi piespriesta, bet tomēr apzīmējot viņu ne ar tās isto vārdu „Emīlija“, bet ar vārdu „Emma“; savu lūgumu prasītāja pamatoja uz to, ka prasība tikusi celta viņas nepilngadības laikā no viņas aizgādņa, kuŗš apzīmējis viņu ar nepareizu vārdu, rīkojoties pēc nepareizas, viņam no pagasta tiesas izdotas apliecības un ka sakarā ar to arī spriedumā viņa nosaukta par „Emmu“, bet ne par „Emīliju“... Senāts atrada, ka lietas apstākļi pilnā mērā attaisno viņas lūgumu, jo tas apstākļi, ka viņas aizbildnis aizrādījis prasības rakstā uz lūdzējas vārdu kļūdaini varējis būt nezināms viņai vai skaitīties par juridiski nezināmu viņai, kā toreizējai nepilngadīgai (Civ. l. 2957. p.); piemērot šai gadījumā 964. p. nav iespējams, jo spriedums, kas stāties likumīgā spēkā, kā viņa motivos, tā arī viņa rezolūtiņa daļā pats par sevi pilnīgi skaidrs un tāpēc nav iemesla viņu iztulkot (Isačenko, *Гражд. процессъ практ. коммент.* 3. izd. V. sēj. 251. lapp.). Tagad izrādījis jauns apstākļi, kas dod pamatu restituēt isto lietas stāvokli un tieši izlabot (bet nevis tikai iztulkot) spriedumu saskaņā ar isto lietas stāvokli, piemērojot civ. proc. l. 794. p. 1. p.ktu. (Sen. spr. 1931. g. 23. IV., Akerman l. Nr. 320.).

miem lūgt par sprieduma jaunu caurlūkošanu (lūgums ex capite novorum) var:

1) kad atklājas jauni, lietas izspriešanai svarīgi apstākļi, kuŗi, lai gan jau pastāvējuši pirmā sprieduma taisīšanas laikā, bet par kuŗu esamību ne tiesa, ne puse nav zinājušas, un kurus zināt puse nav varējusi un nav arī bijis viņas pienākums,¹⁾ ja pie tam šie jaunie apstākļi pēc sava rakstura uzlūkojami par tādiem, kam būtu neapšaubāms iespaids uz taisītā sprieduma pārgrozišanu²⁾ [C. pr. n. 908. (794.) p. 1. pkt. un 922. (805.) p.];

2) kad uziets akta viltojums vai nepatiesa liecība, pie kam viltojuma vai nepatiesas liecības esamībai jābūt konstatētai krimināltiesas vai civiltiesas spriedumā, un pašam spriedumam jābūt dibinātam uz viltoto aktu vai nepatieso liecību [C. pr. n. 908. (794.) p. 1. pkt., 922. (805.) p.];

3) kad Tiesu palāta taisījusi spriedumu pret neieradušos atbildētāju, kuŗš uzaicināts ar sludinājumu. Šis trešais iemesls radīts ar 1878. g. 17. janvāra likumu, sakarā ar dažu prasītāju ļaunprātībām, kuŗi tiši neuzrādīja atbildētāja dzīves vietu [C. pr. n. 908. (794.) p. 2. pkt., 397. (293.) un nāk. p.], lūdzot izsaukt atbildētāju ar sludinājumu, lai gan atbildētāja dzīves

¹⁾ Par pamatu C. pr. n. 794. p. paredzētam lūgumam par lietā taisītā sprieduma jaunu caurlūkošanu, jaunu apstākļu atklāšanas dēļ, var būt tikai tāds jauns apstākļis, kuŗš jau pastāvējis pirms sprieduma taisīšanas, bet kuŗu parts, no viņa neatkarīgu apstākļu dēļ, nav varējis stādīt tiesai priekšā; ja tāds jauns apstākļis radies jau pēc notikušā sprieduma, tad tas nevar būt par pamatu tāda sprieduma pārgrozišanai, kuŗš taisīts tad, kad šis apstākļis nemaz neeksistēja; tāds pēc taisīta sprieduma radies jauns apstākļis var zināmos apstākļos tikai būt par pamatu jaunai prasībai, bet ne C. pr. n. 794. pantā paredzētam lūgumam (Sen. spr. 1924. g. 24. IX. Nr. 327, Stabulnieka l.).

²⁾ C. pr. n. 794. p. pēc sava satura un izpratnes ar tajā paredzēto jaunatklājušos apstākļi saprot tādu apstākli, kuŗš sprieduma taisīšanas laikā jau eksistēja, bet kuŗš nebija un nevarēja būt zināms pusēm, kas lūdz par sprieduma jaunu caurlūkošanu; tā tad, lai uz C. pr. n. 794. p. pamata varētu prasīt sprieduma jaunu caurlūkošanu jaunatklājušos apstākļu dēļ, — lūdzējam jāpierāda ne tikai tas, ka viņa lūgumā pievestais jaunais apstākļis patiesi atklāts pēc galīga sprieduma taisīšanas, bet arī tas, ka šo apstākli viņš nav varējis pievest tiesā lietas izspriešanas laikā aiz neatkarīgiem no lūdzēja iemesliem (Sen. spr. 1927. g. 10. III., Anša Ķirša l.; 1927. g. 9. VI. Nr. 195, Poļakova l.).

Liecinieks pēc lietas iztiesāšanas ir iesniedzis apgabaltiesai paziņojumu, ka pie viņa nopratināšanas tiesas sēdē viņš nav zinājis, par ko viņš pratināts, un nopratināšanas brīdī nav bijis labi atmināms, cik patiesām viņš 1914. g. maksājis par savu dzīvokli, bet ka pēc tam, pārdomājot un apskatot savas tā laika piezīmes, viņš atradis piezīmes par 1914. g. maksāto īri, pēc kuŗām izrādījies, ka viņš maksājis toreiz par savu, tagad no atbildētāja ieņemto, dzīvokli īri 29 zelta rubļu

vieta viņiem bija zināma. Šo trešo gadījumu, kas nav paredzēts miertiesu iestādēs, ir iespējams izlietot vienīgi tajā gadījumā, ja ievēroti šādi nepieciešami nosacījumi, proti:

- a) ja atbildētājs ticis aicināts uz tiesu ar publikāciju;
- b) ja viņš iztiesātā lietā nav ņēmis nekādu dalību, t. i., ja spriedums bijis aizmugurisks;
- c) ja prasītājs savā laikā zaudējis lietu pirmā instancē un par aizmugurisku spriedumu iesniedzis apelācijas sūdzību Tiesu palātai, kuŗa izspriedusi lietu par labu prasītājam;
- d) ja no sprieduma taisīšanas dienas nav pagājuši 10 gadi [C. pr. n. 923. (806.) p.].

Trešā gadījumā, kad spriedums taisīts pret neieradušos atbildētāju, Tiesu palāta, ja viņai iesniegts lūgums par sprieduma jaunu caurlūkošanu, var pielaist sprieduma izpildīšanas apturēšanu [C. pr. n. 937. (814°) p. in fine]. Citos gadījumos lūguma iesniegšana par sprieduma jaunu caurlūkošanu neaptur sprieduma izpildīšanu. Lūgumi par apgabaltiesas vai Tiesu palātas spriedumu jaunu caurlūkošanu iesniedzami četru mēnešu laikā [C. pr. n. 287. (191.) un 288. (192.), 861. (750.), 910. (796.), 911. (797.) p. 2. pkt.], bet par miertiesneša sprieduma jaunu caurlūkošanu — viena mēneša laikā [C. pr. n. 254. (162¹) p.], skaitot no tās dienas, kad puse atklājusi to lietas izspriešanas laikā tiesai nezināmo apstākli, uz kuŗu pamatots lūgums par sprieduma jaunu caurlūkošanu, vai, kad stājies spēkā krimināaltiesas spriedums, ar kuŗu akts atzīts par viltotu vai liecinieka liecība par nepatiesu, bet trešajā gadījumā — skaitot no tās dienas, kad atbildētājs saņēmis aizmuguriskā sprieduma izrakstu vai pavēsti par izpildīšanu [C. pr. n. 910. (796.), 911. (797.) p. 2. pkt.], bet katrā gadījumā lūgums par sprieduma jaunu caurlūkošanu iesniedzams pirms 10 gadu notecēšanas, skaitot no lietas izspriešanas dienas [C. pr. n. 254. (162¹), 289. (192¹) un 923. (806.) p.].

Lūgumi par sprieduma jaunu caurlūkošanu rak-

apmērā par mēnesi; liecinieka pievestie apstākļi ir prasītājam tikai pēc izspriešanas tiesā jaunatklājušies apstākļi, un tie var iespaidot-grozīt gala rezultātā taisīto tiesas spriedumu (Sen. spr. 1926. g. 20. XII. Nr. 285, Jansona I.).

Ja otrā instance nebūtu lūdzēju izsaukusi uz tiesas sēdi, tad tas ir uzskatāms kā jauns prasītājam līdz sprieduma došanas dienai nezināms apstāklis, kuŗš viņam ticis zināms tikai pēc sprieduma došanas, un kā tāds deva viņam tiesību iesniegt Senatam C. pr. n. 282. (185.) p. 2. pkt., 794. p. 1. pkt. paredzēto lūgumu par sprieduma caurskatīšanu no jauna, un tamdēļ viņa uzraudzības kārtā iesniegtā sūdzība ir atstājama bez caurskatīšanas (Sen. spr. 1921. g. 8. II. Nr. 156, Teleša I.).

stāmi vai nu uz Senāta [C. pr. n. 908. (794.) un 915. (801.) p.], vai Tiesu palātas [C. pr. n. 861. (750.) p.], vai apgabaltiesas [C. pr. n. 254. (162¹.) p.] vārdu, bet iesniedzami tālākvirzīšanai Tiesu palātai vai apgabaltiesai, kā otrai instancei, vai, beidzot, miertiesnesim, t. i., instancei, kuŗas spriedums no jauna caurlūkojams. Attiecībā uz šo lūgumu tālākvirzīšanas kārtību jāievēro apellācijas virzīšanai paredzētie noteikumi [C. pr. n. 285. (189.), 915. (801.), 857. (746.), 866. (755.), 868.—871. (757.—760.), 873. (762.) un 876. (764.) p.].

Lūgumi par spriedumu jaunu caurlūkošanu, kas adresēti apgabaltiesai vai Tiesu palātai, uzskatāmi par ārkārtējām apellācijām un tamdēļ apmaksājami ar tiesu nodevām. Turpretīm lūgumi par sprieduma jaunu caurlūkošanu, kas adresēti Senātam, tāpat kā kasācijas sūdzības, ar nodevām nav apmaksājami, bet iemaksājama kasācijas drošības nauda, no kuŗas atsvabinātas personas, kas bauda mazturības tiesības, prokurātūra, valsts un pašvaldības iestādes.

Sūdzības norakstu izsniedz pretējai pusei, un lietas tālākā gaita ir tāda pati kā kasācijas sūdzībām, pie kam tomēr lūdzējam jāiesniedz pierādījumi, ka jaunie apstākļi viņam atklājušies tikai pēc sprieduma spēkā stāšanās, un ka tos nebija iespējams pievest agrāk.¹⁾

§ 116. Lietā nepiedalījušos personu lūgumi.

Šo praksē reti piemērojamo sprieduma atcelšanas veidu likuma sastādītāji arī patapinājuši no Francijas likuma, kur viņam tomēr ir gluži cits raksturs.

Francijas procesā šis trešo personu lūgums, saukts tiēre opposition (Code de proc. civ. 474.—479. p.), nav vērstš pret pašu spriedumu, bet pret šā sprieduma izpildīšanu, par cik ar tādu izpildīšanu tiek traucētas trešo personu tiesības. Trešā persona, kuŗas tiesības spriedums aizskar, iesniedz tai tiesai, kuŗa taisījusi spriedumu, savu „tiēre opposition“ (kaut kas līdzīgs trešās personas protestam pret sprieduma izpildīšanu);

¹⁾ Lūgumā par likumīgā spēkā gājušā sprieduma jaunu caurlūkošanu jaunatklātu apstākļu dēļ lūdzējam jāuzrāda pierādījumi tam: 1) ka jaunatklātais apstākļš patiešām pastāv, atklājies pēc galīgā tiesas sprieduma taisīšanas, un ka to nebij iespējams uzdot pie lietas izspriešanas aiz neatkarīgiem no lūdzēja iemesliem; 2) ka pievestam apstākļim pēc tā satura ir piešķirams neapšaubāms iespaids uz taisītā sprieduma pārgrozišanu.

Galīgā sprieduma atcelšana pielaižama vienīgi tad, ja konstatēti visi minētie, neiztrūkstoši vajadzīgie nosacījumi (Sen. spr. 1890. g. Nr. 12. Nr. 87: 1885. g. Nr. 75; 1928. g. 31. I. Nr. 370, Zariņš 1.).

rezultātā šī pati tiesa vai nu aptur sprieduma izpildīšanu, vai pārbauda spriedumu no jauna. Ja tiesa atzīst, ka trešās personas tiesības tiešām ir traucētas, tad viņa anulē visu to, kas izdarīts uz pirmā sprieduma pamata un kas aizskar trešās personas tiesības.

Ja tiērcē opposition izrādītos par noraidītu, — tad tiesa, piespriežot no trešās personas izdevumu atlīdzību, uzliek tai arī naudas sodu ne mazāk kā 50 fr. apmērā (479. p.).

Pie mums trešo personu lūgumi par viņu tiesības aizskarošo spriedumu atcelšanu iesniedzami Senātā [C. pr. n. 906. (792.) p. 3. pkt.).

Lūguma iesniegšana no trešās personas nav par pamatu sprieduma izpildīšanas apturēšanai [C. pr. n. 937. (814°.) p.], un tamdēļ ar šāda lūguma iesniegšanu vēl neko nevar sasniegt, iekam Senāts nav spriedumu atcēlis.

Tādi lūgumi tiek pielaisti, ja spēkā stāties spriedums aizskar trešo personu tiesības, bet ne viņu intereses.¹⁾

Par lietā nepiedalījušos personu atzīstama tāda persona, kurai savā laikā bija tiesība iestāties agrākajā lietā kā izpalīgam vai ar patstāvīgu prasību, bet kuŗa šai lietā nav ņēmusi nekādu dalību un nav pieaicināta lietā arī kā trešā persona, kamdēļ arī spriedumam šādā lietā attiecībā uz viņu nevar būt nekāda spēka.²⁾ Par šādu trešo personu tomēr nevar uzskatīt lietas ierosinātāja — prasītāja vai atbildētāja — tiesību ņēmējus (Sen. spr. 1884. g. № 54 un 1883. g. № 67).

Lietā nepiedalījušos personu lūgumi iesniedzami 4 mēnešu laikā, skaitot no tās dienas, kad spriedums nācis zināms personai, kas iesniedz lūgumu [C. pr. n. 911. (797.) p. 3. pkt.]. Trešai personai šādā savā lūgumā jāaizrāda, ko isti viņa lūdz un kāda sprieduma daļa aizskar viņas tiesības [C. pr. n. 913.

¹⁾ Sen. spr. 1924. g. 18. III. Nr. 152, Mārtiņa Erdmaņa l.

²⁾ Pēc C. pr. n. 795. p. izpratnes, saskaņā ar Kriev. Senāta nodibināto praksi, trešām personām ir tiesība lūgt spēkā gājušā tiesas sprieduma atcelšanu tikai tad, ja viņām savas patstāvīgas tiesības uz strīdamo objektu būtu piederējušas jau pašas prasības celšanas momentā un ja šādas trešās personas būtu pieaicināmas lietā kā isti atbildētāji, vai, ja tās būtu varējušas prasībā iestāties kā galvenie interventienti uz C. pr. n. 665. p. pamata (Sen. spr. 1882. g. Nr. 154; 1883. g. Nr. 117; 1885. g. Nr. 57; 1899. g. Nr. 21 un 1929. g. 25. III. Nr. 884. Salstrovu l.).

Sal. arī Mališevs II, 346. lap. p.; Holmstens. 1907. g. izd., 278. lap. p.; Vaskovskis, 1917. g. izd., 279. lap. p.; Anpenkovs, IV. § 432.—440.; Isačenko, IV, 531.—555. lap. p.

C. pr. n. 795. p. paredzētais lūgums miertiesu instancēs vispār nav piemērojams (Sen. spr. 1924. g. Nr. 486, Nr. 491 un 1928. g. 28. IX. Nr. 216, Štaues l.).

(799.) p.], pie kam jāuzdod pierādījumi, ka viņas tiesības tiesām aizskārtas.

Procesa kārtība ir tāda pat, kā pie kasācijas.

Atceļamas, protams, ir vienīgi tās sprieduma daļas, kuŗas aizskar trešās personas tiesības [C. pr. n. 924. (807.) p.].

Patiesībā šis institūts tādā veidā, kā viņš pie mums pastāv, ir pilnīgi lieks, jo trešā persona daudz izdevīgāki, vieglāki un ātrāki var panākt savas tiesības, iesniedzot patstāvīgu prasību uz C. pr. n. 1021. (895.) p. pamata, saskaņā ar kuŗu tiesas spriedums nav saistošs personai, kas lietā nav piedalījusies.¹⁾

Iesniedzot tādu patstāvīgu prasību, trešai personai ir iespējams lūgt prasības nodrošināšanas veidā apturēt sprieduma izpildišanu, kurpretim iesniedzot Senātam lūgumu par sprieduma atceļšanu, sprieduma izpildišana netiek apturēta [C. pr. n. 937. (814⁶.) p.].

OTRĀ NODAĻA.

Sarežģījumi procesā.

§ 117. Sarežģījumu veidi.

Līdz šim tika aplūkota normālā, parastā procesa gaita, bet bieži vien procesā rodas dažādi sarežģījumi. Pēdējie var attiekties:²⁾

- 1) uz procesa subjektiem — sakarā ar:
 - a) tiesnešu atstatīšanu,
 - b) trešo personu iestāšanos vai pieaicināšanu prāvā:
- 2) uz procesa objektu, sakarā ar vairāku prasību apvienošanu vienā prasībā, proti:
 - a) viena prasītāja vairāku prasību objektīvu apvienošanu pret vienu atbildētāju,
 - b) vairāku dažādu prasītāju prasību subjektīvu apvienošanu, t. s. līdzdalību;

¹⁾ C. pr. n. 795. p., kas paredz gadījumus, kad pieļaujami trešo personu lūgumi, dod cietušām personām tikai tiesību, bet nemaz neuzliek viņām par pienākumu izlietot 795. p. paredzēto līdzekli (Sen. spr. 1876. g. Nr. 395; 1873. g. Nr. 1240); tāpēc tiesas sprieduma eksistence vien nemaz neatņem personai tiesību pēc tam izvest un aizstāvēt savas patstāvīgās tiesības uz strīdū esošo priekšmetu, celot attiecīgu prasību arī pret tām personām, starp kuŗām noticis minētais spriedums (Sen. spr. 1927. g. 27. X. Nr. 423, Zvanītāja l.).

²⁾ Salīdz. arī prof. Васыковскій, Учебн. гражд. процесса, 1917. г., 287. un turpm. lap. p.

- 3) uz pašām procesuālām darbībām sakarā ar:
- iztiesāšanas apturēšanu,
 - prasības nodrošināšanu,
 - sprieduma iepriekšēju izpildīšanu;
 - pierādījumu iepriekšēju nodrošināšanu.

§ 118. Tiesnešu atstatīšana.¹⁾

1. Lai spriedums varētu atbilst visiem taisnīgas un objektīvas tiesas prasījumiem, tiesnesim, lietu iztiesājot, nepieciešams iekšējs miers un vienāds noskaņojums pret abām pusēm. Tiesnesis nedrīkst dāvāt savas simpātijas vienai pusei. Šo nosacījumu nav iespējams ievērot, ja tiesnesis tieši vai netieši pats ieinteresēts lietas iznākumā. Tamdēļ mūsu procesuālais likums, sekojot ārzemju paraugiem, paredz:

- 1) tiesneša atstatīšanu vai noraidīšanu (*recusatio, recusation, Deport, Ausschliesung, отводъ, устранение*);²⁾
- 2) pašatstatīšanu (*excusatio, se deporter, Selbstausschliesung, самоустранение*).

Pēc mūsu likuma, tiesnesim pašam sevi jāatstata un prāvníeki var to noraidīt:

- a) kad tiesnesis ir asinsradnieks kādam no prāvníekiem, taisnā līnijā bez pakāpju aprobežojuma, bet sānu līnijā — līdz ceturtai pakāpei ieskaitot, vai svaininieks līdz trešai pakāpei, ieskaitot [C. pr. n. 767. (667.) p. 1. pkt.];
- b) kad starp tiesnesi un kādu no prāvníekiem pastāv civilradniecība, kā adopcijas sekas [C. pr. n. 767. (667.) p. 1. pkt.];
- c) kad tiesnesis ir prāvníeka aizbildnis vai aizgādnis [C. pr. n. 767. (667.) p. 2. pkt.];
- d) kad tiesnesis pārvalda prāvníeka nekustamu mantu vai viņa lietas, jeb otrādi, kāds no prāvníekiem pārvalda tiesneša nekustamu mantu vai viņa lietas [C. pr. n. 767. (667.) p. 2. pkt.], kā arī kad tiesnesis ar kādu no pusēm ir kopējas mantas līdzīpašnieks;³⁾
- e) kad tiesnesis vai viņa sieva ir vienas puses tuvākais likumīgais mantinieks, vai kad tiesnesim vai viņa

¹⁾ Sk. prof. Нефедьевъ, Устранение судей въ гражданскомъ процессѣ.

²⁾ Skat. arī Code de procedure civile, Art. 378—396; Vācu ZPO § 41—49.

³⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1870. g. Nr. 1561.

sievai ar vienu no pusēm ir prāva [C. pr. n. 767. (667.) p. 3. pkt.];

- f) kad tiesnesis ņēmis dalību lietas izspriešanā zemākā instancē [Tiesu iek. lik. 86. (146.) un C. pr. n. 275. (180.) p.];¹⁾ tomēr ja tiesnesis tikai ņēmis dalību kādā no zemāko instanču tiesas sēdēm, bet pašā lietas izspriešanā pēc būtības nav piedalījies, tad viņam lietas izspriešanā augstākā instancē piedalīties ir tiesība;²⁾
- g) kad vienā un tai pašā sēdē piedalās tiesneši, kuri savā starpā ir radnieciskās attiecībās — taisnā līnijā bez pakāpju aprobežojuma un sāņu līnijā līdz ceturtaī pakāpei, bet svainības gadījumā līdz otrai pakāpei, ieskaitot [Tiesu iek. lik. 87. (148.) p.];
- h) kad tiesnesis šai lietā līdz tam ņēmis dalību kā pilnvarnieks, lietpratējs vai liecinieks.³⁾

Saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem, tiesnesim ir tiesība ierosināt jautājumu par pašatstatīšanu arī likumā neparedzētos gadījumos.⁴⁾

II. Atstatījuma pieteikšanas laiks. Atstatījums pret tiesnesi jāpieteic ne vēlāk kā pirmā tiesas sēdē, kurā lieta nolikta iztiesāšanai, izņemot vienīgi gadījumus, ja atstatīšanas iemesls radies vēlāk [C. pr. n. 769. (669.) p.]. Prāvnieku neierašanās pirmā tiesas sēdē nenovērš atstatījuma laikā nepieteikšanas sekas.⁵⁾

Ja tiesnesis pats sevi neatstata, kad likums to paredz, tad pret tādu tiesnesi var ierosināt disciplinārlietu.⁶⁾

III. Atstatījuma pieteikšanas veids. Tiesneša atstatījumu var pieteikt vai nu ar sevišķu lūgumrakstu vai mutiski, ierakstot lūgumu sēdes protokolā. Lūgumā jānorāda atstatīšanas iemesli un attiecīgos gadījumos jāuzdod arī pierādījumi lūdzēja apgalvojumu apstiprināšanai [C. pr. n. 770. (670.) p.]. Lūgums par atstatīšanu uzrādāms noraidāmam tiesnesim, kas līdz nākošai tiesas sēdei var iesniegt savu atsaukumi. Ja tiesnesis atsaukumi neiesniedz, tad tiek pieņemts, ka viņš atzinis atstatīšanu par pamatotu [C. pr. n. 771. (671.) p.]. Pēc tam slēgtā sēdē, kurā nevar piedalīties noraidāmais tiesnesis, tiesa nolemj vai nu tiesnesi atstatīt vai arī lūgumu par atstatīšanu atstāt bez ievēribas. Pēdējā gadījumā lēmumu var pārsūdzēt triju dienu laikā, bet pozitīvs lēmums par tiesneša atstatīšanu

¹⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1869. g. Nr. 1280.

²⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1869. g. Nr. 495.

³⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1870. g. Nr. 822.

⁴⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 172.

⁵⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1873. g. Nr. 1708.

⁶⁾ Skat. Kr. Sen. spr. 1867. g. Nr. 422.

nav pārsūdzams [C. pr. n. 773. (673.) un 774. (674.) p.]. Par tiesas atteikšanos atstatīt tiesnesi iesniegtā blakus sūdzība kopā ar lūgumu par atstatīšanu, protokola un tiesas lēmuma norakstiem nekavējoties nosūtāma augstākai tiesas instancei [C. pr. n. 775. (675.) p.]. Lai gan tādas blakus sūdzības iesniegšana neaptur lietas tālāko gaitu, tomēr noraidāmais tiesnesis nevar ņemt dalību tālākā lietas iztiesāšanā, kamēr jautājumu par viņa atstatīšanu nebūs izspriedusi augstākā tiesas instance¹⁾ [C. pr. n. 776. (676.) p.]. Visa tiesas sastāva vienkopīga noraidīšana (renvoi) netiek pielaista,²⁾ bet gan atstatījumu var pieteikt vienā laikā pret vairākiem tiesnešiem, norādot, protams, atstatīšanas iemeslus pret katru tiesnesi atsevišķi. Šādā gadījumā var izrādīties, ka tiesnešu sastāvs, kuŗam jāizlemj atstatīšanas jautājums bez noraidāmiem tiesnešiem ir skaitliski nepietiekošs, kādā gadījumā jautājumu par tiesnešu atstatīšanu izlemj tieši augstākā instance, kuŗai nosūta visu lietu līdz ar lūgumu par atstatīšanu un tiesnešu atsauksmēm. Saprotams, ka šādā gadījumā lietas tālākā iztiesāšana tai instancē, kuŗā pieteikta tiesnešu atstatīšana, tiek apturēta līdz atstatīšanas jautājuma izlemšanai augstākā instancē [C. pr. n. 777. (677.) p.].

Ja augstākā instance lūgumu par atstatīšanu ievēro, viņa līdz ar to spēŗ soļus zemākās instances tiesnešu sastāva papildināšanai, civiltiesā ar miertiesnešiem, bet krimināltiesā ar izmeklēšanas tiesnešiem, vai arī nodod lietu iztiesāšanai citā līdzīgas pakāpes tiesā [C. pr. n. 778. (678.) p.].

Senātā lūgumus par tiesnešu atstatīšanu un pēdējo atsauksmes lūko cauri Senāta apvienotā sapulce [C. pr. n. 779. (678¹) p.]. Jautājums par prokurātūras amatpersonu atstatīšanu civiltiesā [C. pr. n. 780.—781. (679.—680.) p.] tagad zaudējis praktisku nozīmi.

§ 119. Trešo personu iestāšanās un pieaicināšana lietā.³⁾

Materiālais likums paredz gadījumus, kad trešās personas, kuŗas lietā neņem dalību, var būt ieinteresētas procesa iznākumā par labu prasītājam vai atbildētājam (skat., piem.,

¹⁾ Šo otrās instances lēmumu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā tikai kopīgi ar otrās instances sprieduma pārsūdzību (Kr. Sen. spr. 1884. g. Nr. 34).

²⁾ Skat. prof. Нефедьевъ, „Устранение судей въ гражданскомъ процесѣ“ 86. un turpm. lpp.

³⁾ Короновскій: Участіе третьихъ лицъ въ гражданскомъ процесѣ, Ж. М. Ю. 1908 г. № 9.; Змирловъ К. Н. Вступленіе и привлеченіе третьихъ лицъ въ

Civillik. 3223., 3234., 3464., 3466., 3489., 4531., 4571. p.]. Sakarā ar to šīs trešās personas ne katrreiz var vienaldzīgi no-raudzīties procesā starp divām personām, ja tā iznākums nākotnē var atstāt iespaidu arī uz trešo personu interesēm. Bieži šīs trešās personas ir pat vairāk ieinteresētas prāvā, kas uzsākta starp divām citām personām, nekā kāda no galvenām prāvu vedošām pusēm. Tādēļ arī procesuālais likums dod šīm trešām personām iespēju ņemt dalību procesā, ko savā starpā ved divas citas personas.

• Trešā persona var iestāties jau uzsāktā lietā vai nu kā:

a) patstāvīgs prasītājs — galvenā, patstāvīgā iestāšanās, vai b) kā vienas puses palīgs — pabalstīšana.

1. **Galvenā vai patstāvīgā iestāšanās.** Ar galveno vai patstāvīgo iestāšanos (interventio principalis, главное или самостоятельное вступление, Hauptintervention) mēs saprotam trešās personas iestāšanos lietā par pašu procesa objektu ar patstāvīgu prasību pret vienu vai otru no pusēm, vai pret abām pusēm reizē. No šā dēfinējuma slēdzams, ka:

1) procesam starp divām personām jau jābūt ierosinātam un, trešai personai iestājoties, lietai jābūt tādā stadijā, kad pirmā instance lietu vēl nav izspriedusi;¹⁾

2) iestājoties lietā, trešai personai jāceļ savs patstāvīgs prasījums²⁾ attiecībā uz ierosinātā procesa strīdus objektu, t. i. prasījums, kas ir pilnīgi neatkarīgs no galveno prāvnieku prasībām;

3) trešā persona savu prasījumu var vērst:

a) pret prasītāju, b) pret atbildētāju, vai c) pret abiem kopīgi;

4) trešai personai jāierosina savs prasījums pirmā instancē, kamēr nav taisīts spriedums, jo šāds prasījums izteicas prasības formā, kuŗu nevar celt tieši otrā instancē [C. pr. n. 16. (12.) p.];

5) trešai personai jāiesniedz prasības lūgums, ievērojot visus prasības lūguma noteikumus, t. i. prasībai jāpievieno noraksti priekš abām pusēm, par prasību jānomaksā tiesu nodeva, jānorāda arī sava (kā prasītāja) adrese tiesas atrašanās vietā [C. pr. n. 413. (309.) p.], bez kā trešai personai izsniedzamie raksti un pavēstes paliek tiesas kancelejā.

гражданскомъ процессѣ, Ж.М.Ю. 1908. № VI; Брандтъ, Обь участии третьихъ лицъ въ гражд. процессѣ, Журналъ гражд. и уголовн. права, 1874 г. № 4.

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1879. g. Nr. 161; 1876. g. Nr. 83.

²⁾ Citiem vārdiem, šai prasībai nepieciešams pilnīgi patstāvīgs juridisks pamats (sk. arī Нолькенъ, Уст. Гр. Судопр. 570. lap. p.).

Pēc būtības, kad trešā persona ceļ šādu prasību, tad rodas divas strīdīgas tiesībattiecības, kuŗas tikai ērtības un steidzamības dēļ apvienotas vienā lietā. Tiesa šādā gadījumā par abām strīdīgām attiecībām taīsa vienu spriedumu.

Piemēri: 1) Kāda persona evakuējoties atstājusi pamestā dzīvoklī savu iekārtu, kuŗu paņēmis šā dzīvokļa nākošais iemītnieks. Starp pēdējo un mājas īpašnieku vēlāk izceļas strīds tiesā par īpašuma tiesībām uz šo dzīvokļa iekārtu. Patiesais dzīvokļa iekārtas īpašnieks, kas atgriezies atpakaļ un dabūjis zināt par šo procesu, iestājas šai lietā kā trešā persona pret abiem pirmatnējiem prāvniekiem, ceļot savus patstāvīgus prasījumus par īpašuma tiesībām uz strīdīgo dzīvokļa iekārtu.

2) Kāds A., kas nodevis lietu kādam B. pārdošanai (contractus aestimatorius; Civillik. 4419. p.), prasa to tiesas ceļā no B. atpakaļ. Bet izrādās, ka lieta nozagta kādam C., kuŗš tādēļ iestājas šai procesā ar patstāvīgu prasījumu atzīt viņa īpašuma tiesības uz šo lietu un uzlikt par pienākumu nodot to viņam.

Kad trešā persona iesniegusi savu prasības lūgumu, tiesa to virza vispārējā kārtībā un tālākā lietas iztiesāšanas gaita padota vispārējiem noteikumiem [C. pr. n. 766. (666.) p.].

Trešā persona bauda visas puses tiesības un viņas prasību izspriež reizē ar pirmatnējo prasību.

Miertiesās iztiesājamās lietās trešo personu iestāšanās ar patstāvīgiem prasījumiem nav paredzēta.

II. Pabalstišana procesā. Tiesas sprieduma spēks neatiecas uz trešām personām, kas nav piedalījušās procesā [C. pr. n. 1021. (895.) p.]. Trešās personas var:

- a) celt atsevišķu prasību, lūdzot tiesu atzīt, ka taisītais spriedums viņām nav saistošs, vai
- b) lūgt Senātu atcelt spriedumu, ja tas taisīts lietā, kuŗā viņas nav ņēmušas nekādu dalību, un ja tas aizskar viņu tiesības [C. pr. n. 906. (792.) p. 3. pkt. un 909. (795.) p.].

Bet trešā persona tomēr var būt ieinteresēta prāvas iznākumā starp divām personām, un, no šās puses raugoties, trešai personai būtu no liela svara iespēja ņemt dalību šai pašā procesā. Piem., A. pārdevis lietu kādam B. Vēlāk izrādās, ka lieta A. nav piederējusi. Lietas īpašnieks C. ceļ prasību pret B. par lietas attiesāšanu (evikcija). Gadījumā, ja lietu attiesātu, B., pamatojoties uz Civillik. 3234. un 3242. p., varētu prasīt no pārdevēja A. zaudējumu atlīdzību, kamdēļ priekš A., kuŗš ieinteresēts procesa iznākumā B. par labu,

būtu no svara iestāties procesā, ko savā starpā ved C. un B., lai tādā kārtā novērstu iespējamo regresu pret sevi. Še pārdevējam A. un pircējam B. ir kopīgas intereses, un ar A. iestāšanos prasībā B. iegūst pabalstītāju A. personā. No otras puses, ievērojot Civillik. 3224.—3227. p., pircējs B. ne tikai ieinteresēts, lai prāvā piedalās A., kuŗš vislabāk var noskaidrot lietas apstākļus, bet materiālās tiesības (Civillik. 3226. un 3227. p.) pat uzliek B. par pienākumu pieaicināt lietā pārdevēju kā trešo personu, piedraudot B. zināmos apstākļos ar neabvēlīgām sekām.¹⁾

Ievērojot minēto, puses pabalstīšana (пособничество, Streitgehülfenschaft) var būt divējāda:

- a) kā trešās personas iestāšanās, uz savu personīgu iniciatīvi, lietā, kuŗu savā starpā jau ved divas personas (вступление третьего лица, Nebenintervention, Interventio accessoria), un
- b) kā trešās personas pieaicināšana, ko izdara viens no prāvniekiem (привлечение третьего лица, Streitverkündigung, litis denuntiatio).

1. **Trešās personas iestāšanās** lietā pieļauja katrā lietas stāvoklī, kamēr spriedums nav stājies likumīgā spēkā, tā tad pat arī otrā instancē [C. pr. n. 763. (663.) p.], bet gan nekādā ziņā trešā, t. i. kasācijas instancē, jo pēdējā lietu nelūko cauri pēc būtības.²⁾ Citādi šis jautājums atrisināms miertiesās, kur trešo personu iestāšanās pieļauta tikai pa lietas iztiesāšanu pirmā instancē [C. pr. n. 179. (128.) p.].

Abos gadījumos pabalstīšanas nosacījumi ir šādi:

- a) jābūt svešam procesam, kuŗā trešā persona agrāk nav ņēmusi dalību kā prasītājs vai atbildētājs un kuŗam viņa pievienojas vai top pieaicināta;
- b) trešai personai jābūt ieinteresētai šā svešā procesa iznākumā. Šī interese pastāv iekš tam, ka svešā procesa gala iznākums var neizdevīgi atsaukties uz trešās, lietā iestājušās vai pieaicinātās, personas tiesībām vai pienākumiem. **I n t e r e s e s** jēdziens vispār ir

¹⁾ Sk. Sen. spr. 24. II. 1923. g. Lukaša I.

²⁾ Otrā instancē trešā persona var iestāties tieši, vai nu iesniedzot par to sevišķu lūgumu, vai iesniedzot par pirmās instances spriedumu tiesai apellācijas sūdzību, kaut arī pārējie lietas dalībnieki būtu apmierināti ar pirmās instances spriedumu. Bet kasācijas sūdzību trešā persona var iesniegt vienīgi tad, ja viņa pirms sprieduma spēkā stāšanās ir lietā pieaicināta vai patstāvīgi iestājusies kā trešā persona (Kr. Sen. spr. 1908. g. Nr. 84; 1876. g. Nr. 264 un Sen. spr. 28. II. 1930. g. Nr. 1194, Lukaša I.).

plašāks kā tiesības jēdziens, un pirmais aptver otru.¹⁾

Iestāšanās kārtība un veids. Trešā persona iesniedz tiesai lūgumu atļaut ņemt dalību lietā kā trešai personai prasītāja vai atbildētāja pusē [C. pr. n. 763. (663.) p.]. Pretēji krievu likumam (sk. agrāko 848. p.), par trešās personas lūgumu atļaut iestāties lietā, tiesu nodeva nav jāmaksā. Šāda lūguma norakstus izsniedz abām pusēm [C. pr. n. 763. (663.) p.], pēc kam tiesa jautājumu izlemj blakus tiesāšanas kārtībā. Tiesas lēmumu par trešās personas pieļaušanu vai nepieļaušanu var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas [C. pr. n. 764. (664.) p.]. Jautājumu, vai puse, kuŗas pabalstīšanai trešā persona vēlas iestāties lietā, var celt iebildumus pret šādu iestāšanos procesuālais likums neizšķir, un literātūrā tas arī ir strīdīgs.²⁾

Katrā ziņā, ceļot iebildumu pret trešās personas iestāšanos, attiecīgais prāvnieks ar to zaudē regresa tiesību.³⁾

¹⁾ Pēc krievu Senāta paskaidrojuma (1908. g. Nr. 84), tiesība ir pozitīvs jēdziens, kas apzīmē labumu, peļņu, izdevīgumu, bet interese var būt pozitīva un negatīva rakstura jēdziens; intereses jēdziens aptver ne tikai pozitīvu labumu, ieguvumu vai peļņu, bet arī atbrīvošanos no kaut kā neizdevīga, piem., no kāda pienākuma izpildīšanas.

Pēc Latvijas Senāta paskaidrojuma. likums neaprobežo šādu blakus intervenciju, it kā ar to gadījumu vien, kad būtu pārkāptas intervenienta tiesības (sk. 653., 795. p.), un kad starp intervenientu un partu pastāv regrestiesības vai solidāra atbildība, jo pēc 663. p. skaidrā teksta trešās personas interese ū aizskaršana vien pilnīgi atbilstoņo viņas lūgumu pieļaut viņu kā blakus intervenientu (Sen. spr. 31. I. 1926. g., Gešļa l.).

²⁾ Pēc vienu uzskatiem (sk. Аяненковъ, III, 302. lap. p.; Боровиковскій, „Отчетъ судьи“, 169. lap. p.; Васъковскій, Недостатки Устава Гражд. судопроизв., Ж. Юр. Общ. 1895. IV. gr. 112. lap. p.; Брандтъ, Объ участіи третьихъ лишь въ гражданскомъ процесѣ, Журн. гражд. и угол. права, 1874. г., IV. gr., 159. lap. p.), tiesa, lai повѣрсту процесā sarežģījumu un kavēšanos, pati ex officio, nenogaidot puses iebildumus, izlemj jautājumu, vai pieļaut jeb noraidīt trešās personas iestāšanos lietā. Pēc citu uzskatiem (sk. Гольмстенъ, Проектъ законоположений о частныхъ производствѣхъ. 102. un 103. lap. p.; Туръ, Переволь Австр. Уст. Гр. Судопр. 10. lap. p.; Побѣдоносцевъ, Судебное руководство, 261. tēze; Энгельманъ, Куръ гражданск. судопроизводства. 144. lap. p.), tiesa pati no sevis ex officio neierosina jautājumu par trešās personas pieļaušanu; viņi atzīs, ka tiesas lēmums ir nepieciešams tikai tad, ja viena no pusēm iebilst pret trešās personas iestāšanos. Pievienojoties šim pēdējam ieskatam, komisija, kas sastādīja krievu jaunā procesa likuma projektu, rēķinājas ar abu prāvnieku iebildumu varbūtību un domāja skaidrības labad ievest jaunu 531. pantu, pēc kuŗa, ja neviens necel iebildumus, tiesa pieļauj trešās personas iestāšanos (sk. komisijas paskaidroj. pie 531. p.).

³⁾ Sk. arī Civillik. 3224., 3227. p., kā arī Васъковскій, Журн. Юрид. Общ. 1895. г. IV. gr. 112., 113. lap. p.; Гольмстенъ, Проектъ законопол. о частныхъ произв., 102. un turpm. lap. p.; Энгельманъ, Куръ Гражд. Судопр., 145. lap. p.; krievu jaunā Civīlproc. lik. projekta izstrādāšanas komisijas paskaidroj. pie 531. p.

2. **Trešās personas pieaicināšana.** Atšķirībā no trešās personas iestāšanās, kas pielaižama arī otrā instancē, trešās personas pieaicināšanu prāvnieks var izdarīt tikai līdz zināmam momentam, proti:

a) **a t b i l d ē t ā j a m** par trešās personas pieaicināšanu jāiesniedz lūgums ne vēlāk kā tajā termiņā, kurā viņam nolikts ierasties pie tiesas [C. pr. n. 749. (653.), 402. (299.), 404. (300⁴), 405. (301.) p.];

b) **p r a s ī t ā j s** var iesniegt lūgumu par trešās personas pieaicināšanu ne vēlāk kā nākošā sēdē pēc tam, kad atbildētājs cēlis tos iebildumus pret viņa prasību, kuŗu dēļ tieši radusies nepieciešamība pieaicināt trešo personu [C. pr. n. 750. (654.) p.].

Tādēļ ja šādus iebildumus atbildētājs cēlis tikai otrā instancē, tad prasītājam ir tiesība lūgt pieaicināt trešo personu arī otrā instancē.¹⁾ Ja atbildētāja iebildumu dēļ prasītājs tiesas sēdē paziņojis, ka vēlas pieaicināt trešo personu, tad lūgums par to iesniedzams ne vēlāk, kā nākošā dienā [C. pr. n. 750. (654.) p.]. Miertiesās abas puses var lūgt pieaicināt trešo personu ne vēlāk par to dienu, kuŗā tam nolikts ierasties tiesā [C. pr. n. 178. (128⁴) p.]. Lūgumā [C. pr. n. 751. (655.) p.] jāuzdod trešās personas dzīves vieta, jānorāda tie pamati un apstākļi, kuŗi spiež prāvnieku lūgt trešās personas pieaicināšanu, pie kam no tiem galvenais ir regresa prasījuma iespēja pret trešo personu [skat. C. pr. n. 755. (659.) p. in fine].²⁾

¹⁾ Sk. Kr. Sen. spr. 1903. g. Nr. 99.

²⁾ Lai gan krievu Senāta atseviškos spriedumos (1906. g. Nr. 6; 1896. g. Nr. 49; 1892. g. Nr. 100) paskaidrots, ka trešo personu pieaicināšana atkarājas no pašu prāvnieku brīvā ieskata, un ka šo tiesību neizmantojusē puse nezaudē pret trešo personu regresa tiesības, ceļot pret viņu atsevišķu prasību, — tomēr šie paskaidrojumi, kuŗiem ir nozīme Kriev. Civillik. X. sēj. 1. daļas spēkā esamības teritorijā, zināmā mērā ierobežoti ar Civillik. 3224., 3226. un 3227. p. noteikumiem. Attiecībā uz nupat pievestiem pantiem Latvijas Senāts paskaidrojis, ka viņi ne katēgo riski izslēdz pircēja regresa prasību pret pārdevēju, pat ja pēdējais nav kā trešā persona ticis pieaicināts, bet tikai atstāj pēdējam, ja tas nav ticis pieaicināts procesā, iespēju regresa prasību atraidīt, pierādot, ka regredients evikcijas procesu nav rūpīgi vedis, kāda iespēja regresātam — saprotams — varētu būt tikai tad, ja viņš pats nav kā trešā persona ticis pieaicināts attiesāšanas procesā (sk. arī Windscheid, Pandekten II, § 391, Nr. 11; L. 53, § 1, D. de evict XXI, 2, kuŗa pievesta kā 3224. p. avots; sk. Sen. spr. 24. III. 1923. g. Nr. 79, Lukiša l.).

Trešās personas pieaicināšanai procesā ir pieaicinošās personas regresprasības aizsargāšanās nolūks: starp 2 valsts iestādēm regresprasības tiesas ceļā pilnīgi izslēgtas un viņas savā starpā var izrēķināties vienīgi administratīvā kārtībā (C. pr. n. 1297. p.; Sen. iek. lik. 20. p. 5. pkt.; lik. par administratīvām tiesām 10. p.); no otras puses spriedums, kas notiek attiecībā pret vienu valsts iestādi, eo ipso sai-

Lūgums iesniedzams līdz ar norakstiem priekš pretējās puses un pieaicināmās trešās personas [C. pr. n. 752. (656.) p.]. Tiesa izlemj jautājumu par trešās personas pieaicināšanu, iepriekš noklausījusies pretējo pusi [C. pr. n. 754. (658.) p.], kurai tiek izsniegts attiecīgā lūguma noraksts.¹⁾ Ja tiesa apmierina lūgumu par trešās personas pieaicināšanu, tad tālākā lietas iztiesāšanas gaitā uzaicina abas puses un arī trešo personu [C. pr. n. 753. (657.) p.]. Ja trešā persona izvairās no piedalīšanās vai vispār neierodas, tad turpinās lietas iztiesāšana starp abām pusēm vien. Tādā gadījumā tā puse, kurā lūgusi pieaicināt lietā trešo personu un kurai pret šo trešo personu ir regresa tiesības, var lūgt tiesu nekavējotī nodrošināt viņas varbūtējo nākošo prasību pret pieaicināto trešo personu [C. pr. n. 178. (128¹.) un 755. (659.) p.]. Ja pieaicinātā trešā persona tomēr lietā dalību neņem, tad visi izdevumi, sakarā ar viņas uzaicināšanu, jāsedz tai pusei, kurā pieaicināšanu lūgusi, bet ne pretējai pusei, ja pēdējā prasību arī zaudētu [C. pr. n. 757. (661.) p.]. Tiesas spriedumam priekš trešās, pieaicinātās personas, kas izvairījusies no piedalīšanās lietā tomēr ir zināma saistoša nozīme,²⁾ un viņa vairs nevar vēlāk atsaukties uz to, ka šī lieta priekš viņas ir res

stošs priekš visām citām valsts iestādēm, jo visas viņas reprezentē un atvieto pašu valsti; tamdēļ vienas valsts iestādes pieaicināšana no otras valsts iestādes puses nav pieļaujama (Sen. apv. sap. l. 1925. g. Nr. 19; 1923. g. Nr. 56; Sen. spr. 28. V. 1925. g., Zemkopības min. l., Nr. 372, pēc Tiesl. Min. Vēstn. kr. Nr. 146.)

¹⁾ Jautājumu, vai tiesas lēmums par trešās personas pieaicināšanas pieļaušanu vai noraidīšanu pārsūdzams blakus kārtībā atsevišķi no apellācijas, prof. Engelmanis (skat. 145. lap. p.), atsaucdamies uz C. pr. n. 664. p., izšķir pozitīvi. Krievijas jaunā Civilproc. likumprojekta izstrādāšanas komisija nāca pie slēdziena, ka uz šo jautājumu attiecošās tiesas lēmuma pārsūdzības kārtības nenorādīšana Civilproc. nolik. sevišķā pantā ir acimredzama likuma nepilnība, un tādēļ paredzēja papildināt Civilproc. nolik. ar sevišķu 545. p., kurš dotu tiesību ieinteresētai pusei pārsūdzēt noraidīto tiesas lēmumu. Turpretim Latvijas Senāts nācis pie slēdziena, ka tiesas lēmumi attiecībā uz partu lūgumu izpriešanu par trešo personu pieaicināšanu lietā nav pārsūdzami blakus sūdzības kārtībā atsevišķi no apellācijas, pretēji lēmumiem, ar kuriem tiesa apmierina vai atraida trešo personu lūgumu iestāties procesā (664., 783. p.). (Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Nr. 39, Mārtinsona lietā, pēc Tiesl. Min. Vēstn. krāj.)

²⁾ Pieaicināšanas fakts citā lietā gan padara citas lietas spriedumu par saistošu priekš pieaicinātās personas tai nozīmē, ka pieaicinātā persona kā regresāts nevar apstrīdēt pamatprasības pareizību, kurū toreizējais prasītājs cēlis pret toreizējo atbildētāju kā nākošo reģedientu, bet pieaicināšanas fakts nebūt nenoder par varbūtējas regresprasības pierādījumu pēc būtības (Sal. Kr. Sen. 1891. g. spr. Nr. 99; 1900. g. Nr. 111; Sen. 1925. g. spr. Nr. 62 Nereta l. un 1929. g. 7. II. spr. Nr. 722, II. Rīgas Namīpašn. biedr. l.).

inter alios gesta, lai gan jautājums par viņas personīgās atbildības apmēru paliek atklāts (sk. arī Civillik. 3235. p.).

Bet ja trešā persona ierodas, tad viņa bauda visas prāvnieka tiesības, un pirmām kārtām tiesību iepazīties ar lietu un visiem aktos esošiem rakstiem [C. pr. n. 756. (660.) p.]. Tā kā pabalstišanas institūta nolūks ir novērst nākotnē procesus starp trešām personām un pirmatnējām pusēm, tad saprotams, ka trešai personai, ja viņa piedalās lietā, piešķiramas tās tiesības, kas ir katrai pusei. Tādēļ arī trešai personai ir tiesība sniegt ne tikai paskaidrojumus, bet arī iesniegt dažādas blakus sūdzības, apellācijas un kasācijas, uzdot jaunus pierādījumus, celt patstāvīgus iebildumus, neatkarīgi no puses, kurai trešā persona pievienojusies.¹⁾

Tomēr trešā persona nav uzskatāma par patstāvīgu procesa subjektu: viņa ir un paliek tikai puses palīgs, kurā ir pilnīgs prāvas saimnieks. Un tādēļ:

- a) trešai personai nav tiesības uz tādu juridisku rīcību, kuŗu var izdarīt tikai dominus litis, piem., viņa nevar pretēji galvenās puses gribai celt noraidījumu par lietas nepiekritību šai tiesai vai celt pretprasību;²⁾
- b) trešās personas prasījumi un iebildumi nevar nostāties pretunā ar galvenās puses prasījumiem un iebildumiem, kuŗai trešā persona pievienojusies; piem., ja atbildētājs piekrit, ka viņam piespriež tikai prasības daļu, tad trešā persona nevar pret to celt iebildumus;³⁾

¹⁾ Sk. Kr. Sen. 1908. g. spr. Nr. 84; 1893. g. Nr. 11; 1876. g. Nr. 267; 1871. g. Nr. 259. Pēc senātora Isačenko domām (Гражд. пров.-сб., III, 688.—698. lap. p.) trešā persona var pretējās puses apstrīdēto tiesību aizstāvēšanas nolūkā iesniegt pat pretprasību. Tomēr Isačenko ieskata pareizība ir apšaubāma tādēļ, ka pretprasība uzskatāma kā patstāvīgs prasījums, bet tādu trešā persona var iesniegt vienīgi interventio principalis gadījumā (665. p.). Arī Senāts nav atzinis trešās personas tiesību iesniegt pretprasību (Kr. Sen. 1879. g. spr. Nr. 161; 1881. g. Nr. 36; 1908. g. Nr. 84).

²⁾ Citādās domās Isačenko (III., 688.—698. lap. p.), salīdz. augstāk.

³⁾ Civilproc. nolik. 479. un sek. p. paredzētā zināmu faktu atzīšana, kā pierādīšanas līdzeklis, pēc savas procesuālās nozīmes noteikti atšķiras no Civilproc. nolik. 314., 737. p. 1. pkt. un citos pantos paredzētās prasības atzīšanas (Sen. 1921. g. spr. Nr. 37 Baloža l.); prasības atzīšana nemaz nav saistoša atbildētājas pusē esošam blakusintervenientam; jo ja pēdējam pieder tiesība patstāvīgi pārsūdzēt spriedumu, kas noticis pret atbildētāju, kuŗa pusē viņš bija iestājies procesā (Sen. spr. 1908. g. Nr. 84; 1914. g. Nr. 45) un kuŗš ar spriedumu ir apmierinājies, tad blakusintervenientam arī nevar būt saistoša paša atbildētāja rīcība, kuŗa pēdējais tieši atzīst prasību kā tādu; šais gadījumos blakusintervenientam nav vēl sevišķi jāatspēko šādas prasības atzīšana, kuŗu parts izteicis procesā (Sen. spr. 28. ч. 1926. g. Nr. 217 Neikšana l.).

- c) trešā persona nevar atvietot procesā pusi,¹⁾ un tiesa nevar piespriest nekādu prasījumu par labu trešai personai ne arī no viņas par labu pusei;
- d) trešai personai pēc vispārēja noteikuma nevar uzlikt tiesāšanās izdevumus.²⁾

III. **Nominatio auctoris.** Kā uz sevišķu trešās personas pieaicināšanas veidu jāaizrāda uz tā saukto *Nominatio auctoris*, kur trešā pieaicinātā persona, atšķirībā no aplūkotiem trešās personas pieaicināšanas un iestāšanās veidiem, var pilnā mērā atvietot atbildētāju, dodot pēdējam iespēju izstāties no procesa pat bez prasītāja piekrišanas.

„*Nominatio auctoris*“ (*Benennung des Auctors*) institūts agrāk pastāvēja tikai Rietumlatvijā, bet Latgalē tas nebija pazīstams. Šis institūts pamatots uz materiālo tiesību noteikumiem (Civillik. 899. un 3783. p.). Šā institūta būtība ir tā, ka persona, kas valda lietu cita vārdā (nomine alieno), ja pret viņu celta prasība par šās lietas izdošanu, var prasību no sevis novērst, pirms dod atbildi pēc lietas būtības, ja tā norāda personu, kuŗas vārdā tā lietu valda (Civillik. 899. un 3783. p.). Ja uzdotā persona atzīst pirmatnējā atbildētāja apgalvojuma pareizību, tad šis pirmatnējais atbildētājs — detentor's tiek atbrīvots no atbildēšanas lietā un viņa vietā stājas īstais lietas valdītājs — īpašnieks. Bet ja šī persona atsakās atbildēt celtajā prasībā, tad lietas valdītājam (Detentor) ir tiesība apmierināt prasītāju un izdot viņam prasīto lietu, nenēsot nekādu atbildību norādītā īstā lietas īpašnieka priekšā. Pēdējam tomēr tādā gadījumā ir tiesība ar savām pretenzijām attiecībā uz šo lietu griezties pie prasītāja.

Tādā veidā šis institūts nodibinājies romiešu tiesībās,³⁾

¹⁾ Pretējās domās ir prof. Engelmanis (*Курсъ Русск. Гражд Судопроизв.* 146. lap. p.). Pēc viņa uzskata lietā iestājusies trešā persona var atvietot pusi, ja abas puses tam piekrit.

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1908. g. spr. Nr. 84.

Nav tomēr izslēgta iespējamība piespriest atsevišķos gadījumos tiesas un lietas vešanas izdevumus no pretējās puses par labu arī trešai personai vai arī no trešās personas par labu pretējai pusei. Tāds gadījums piem., ir iespējams, ja apellācijas sūdzību iesniedz vienīgi trešā persona un zaudē vai veic lietu II. instancē bez tās galvenās puses faktiskās līdzdalības, kuŗas pabalstītājs trešā personā skaitās lietā. Tā kā II. instances tiesa, kuŗa trešā persona griezusies uz savu personīgu risku, skata cauri tikai to tiesisko attiecību, kuŗa cēlusies pie prasības iesniegšanas un tikai prasības lūguma izteiktā prasījuma robežās, tad arī šajā gadījumā tiesa var prasību piespriest vai noraidīt, t. i. izšķirt tikai to tiesisko attiecību, kuŗa radusies starp galvenām pusēm, bet trešās personas taisītie pie apellācijas iesniegšanas izdevumi vinnēšanas gadījumā atbildzināmi viņai, tāpat kā tie vienīgi no viņas piespriežami lietas zaudēšanas gadījumā (autora piezīme).

³⁾ Sk. L. 2 Cod lib. 3. tit. 19.

līdz šim uzglabājies vācu civīlprocesā²⁾ un no vācu pirmsreformas procesa pārgājis arī uz bijušo Baltijas guberņu pirmsreformas procesu.

Patiesībā šāda prasības novēršana no sevis, norādot uz lietas īpašnieku, pēc formas atbilst Civīlproc. nolik. 661. (571.) p. 3. pkt. paredzētam noraidījumam uz tā pamata, ka visa prasība pilnā apmērā attiecas uz citu personu, bet pēc būtības nominatio auctoris institūts krasi atšķiras no minētā noraidījuma. Civīlproc. nolik. 661. (571.) p. 3. pkt. paredzētais noraidījums domāts tādā gadījumā, kad prasība celta nepareizi, pret nepiederīgu personu (exceptio deficientis legitimationis ad causam passivae), turpretim prasības celšana pret jebkuru lietas turētāju tieši paredzēta likumā (Civīllik. 626., 876., 897., 899. p.). Tādā kārtā persona, kas valda par lietu cita vārdā (alieno nomine possidens), nevar apgalvot, ka prasība par īpašuma tiesību atzīšanu uz viņa valdīšanā esošo lietu vērsta pret viņu nepareizi un ir vēršama pret lietas īpašnieku. Viņa nevar pilnā mērā aizsargāt sevi ar C. pr. n. 661. (571.) p. 3. punktā paredzēto noraidījumu, jo prasītājam nebūt nav vajadzības pirms prasības celšanas izziņāt, kādā kārtā lieta nonākusi viņas turētāja faktiskā valdīšanā. Prasītājam likums dod tiesību griezties ar savu prasījumu pie jebkura lietas turētāja (sal. tomēr Civīllik. 923., 1473. un 1474. p.).

No otras puses lietas turētājs, kura galvenā interese ir atbrīvot sevi no procesa, kurā viņš personīgi nav ieinteresēts, nevar sevi aizsargāt, pieaicinot prāvā patieso lietas īpašnieku, jo, no vienas puses, ar šādu pieaicināšanu atbildētājs no lietas tomēr vēl neizstājas un, otrkārt, trešās personas neierašanās nedod atbildētājam tiesību apzinīgi pielaist lietas vešanā kādas nolaidības par ļaunu šai trešai personai. Bet iepriekš jau norādīts, ka aplūkojamā institūta mērķis tieši ir — dot atbildētājam iespēju no lietas izstāties, piešķirot viņam tiesību, ja lieta neiestājas istais lietas īpašnieks, šo strīdus lietu izdot prasītājam bez atbildības pret izdotās lietas agrāko prezumēto īpašnieku. Tādā kārtā nominatio auctoris, lai gan uzskatāms par procesuālo tiesību institūtu, bet tomēr viņš cieši saistīts ar materiālo tiesību noteikumu par īpašuma prasību (rej vindicatio), un priekš lietas turētāja tas rada svarīgas materiālas sekas, un proti, tiesību izdot lietu prasītājam bez jebkādas turpmākās atbildības pret to personu, kuras vārdā viņš lietu valdījis.

Ievērojot šīs minētā institūta īpatnības un viņa ciešo sakaru ar materiālo likumu, pie 1889. g. tiesu reformas bija at-

¹⁾ Sk. Vācu ZPO. § 76; sal. arī Austr. proc. lik. 2.—24. p.

zīts par nepieciešamu šo institūtu uzglabāt un papildināt procesuālā likuma noteikumus par trešās personas pieaicināšanu lietā ar 1836.—1839. pantiem.¹⁾ Šajos pantos paredzēts: ka atbildētāja paziņojums, ka viņš lietu valda cita vārdā, ir formulējams kā lūgums pieaicināt lietā trešo personu; ka, ja lietas īpašnieks neierodas vai noliedz lietas turētāja apgalvojuma pareizību, tad pēdējam ir tiesība izdot viņa valdīšanā esošo lietu prasītājam; ka, ja atbildētāja norādītā persona tiesā ierodas, tad viņai tiesība atvietot atbildētāju, bet tikai ar pēdējā piekrišanu, jo atbildētājs pats savās personīgās interesēs var vēlēties no lietas neizstāties. Prasītāja piekrišana nav vajadzīga, jo viņa intereses necieš, ja atbildētāju atvieto cita persona.

Tas, ka atbildētājs atbrīvots no prasības, tomēr nedod viņam, attiecībā uz strīdus lietu, tiesību atsaukties uz to, ka lieta izspriesta bez viņa piedalīšanās un ka tādēļ šāds spriedums viņam nebūtu saistošs; pretējā gadījumā varētu ļoti viegli gadīties, ka sprieduma izpildīšana izrādītos par neiespējamu sakarā ar atbildētāja iebildumiem par viņam piederošām lietas turēšanas tiesībām u. t. t., t. i., būtu nepieciešams celt jaunu prasību.²⁾

Ar 1931. g. noveli (Lik. kr. 1931. g. 137) nominatio auctoris institūts ir attiecināts arī uz Latgali (sal. Civilproc. nol. 758.—761. p.).

§ 120. Prasību objektīvā savienošana.

I. Ar prasību objektīvo savienošānu (объективное соедине-ние исковъ, Klagenhäufung) vai ar apvienotu prasību (объединенный искъ) mēs saprotam viena prasītāja vairāku patstāvīgu prasījumu apvienošānu vienā prasības lūgumā pret vienu un to pašu atbildētāju. Tādēļ nevar runāt par prasību apvienošānu, ja prasībā paredzēti vairāki prasījumi, kas izriet viens no otra, piem., prasība par īpašuma tiesību atzīšanu uz kādu nekustamu mantu, viņas izņemšanu no atbildētāja valdīšanas, kā arī par atbildētāja izlikšanu no tās.

Patstāvīgu prasību savienošānas mērķis — ietaupīt izdevumus, laiku un pūles, bet galvenais, — novērst savstarpīgi pretrunīgu spriedumu iespēju. Pēc agrākā pamatnoteikuma, kas uzglabājies agrākā 258. p., bija nepieciešama savienojamo prasību pamatu identitāte, bet 1914. gadā likumdevējs, seko-

¹⁾ Tagad Civilproc. nol. 758.—761. p.

²⁾ Sk. Законод. мотивы у Гасмана и Нолькена, изд. Министерства Юст., 94. un 95. lap. p.

dams Austrijas un Vācijas likumiem, pielaida savienot prasības, kas izrietēja no dažādiem pamatiem, ar nosacījumu, ka visām savienojamām prasībām jāpiekrīt vienai un tai pašai tiesai un jābūt padotām vienai un tai pašai procesuālai kārtībai [C. pr. n. 361. (258^a) p.].

II. Ievērojot minēto, savienošana ir iespējama: a) ja savienojamās prasības nepiekrīt pēc šķiras dažādām tiesām un ja attiecībā uz teritoriālo piekritību nav pārkāpti C. pr. n. 675. (584.) p. 1. un 2. pktā norādītie absolūtie procesa nosacījumi, un b) ja visu savienojamo prasību procesuālā caurlūkošanas kārtība ir vienāda, t. i., ja ar savienošānu kādai no savienojamām prasībām netiek radīts izņēmums no likumā paredzētās vispārējās civilprocesa kārtības.

Vispirms par pietiekošu iemeslu savienošānai ir prasību pamatu vienādība, ko paredzēja Civīlproc. nol. 258. p. arī agrāk. Piem., ja pēc testamenta kādam novēlētas klavieres un Ls 10.000,— naudā, tad abas šīs mantas var pieprasīt vienā prasībā, vai arī ja pēc dāvinājuma līguma, saistīta ar uzlikumu (donatio sub modo), kādai personai ir nolīgta tiesības uz Ls 1200,— mūža rentes, dzīvojamām telpām, zirga lietošanu un vēl pārtiku natūrālījās, tad atsevišķa šo prasījumu caurlūkošana vairāku prasību veidā varētu radīt tikai pretrunīgus tiesas spriedumus.

Tomēr, vairākas prasības savienojot, pamatu vienādība nav nepieciešama, un pēc 1914. g. likuma [C. pr. n. 361.—363. (258^a.—258^a) p.] iespējams savienot tādas prasības, kas izriet no dažādiem un pilnīgi patstāvīgiem pamatiem (piem., prasībā pēc diviem vekseliem un vienas parādzīmes, kuŗu izdošanas pamati ir dažādi).

Bet nav pielaižams, piem., savienot prasību par dzimšanu laulībā ar prasību par alimentiem, vai prasību par laulības šķiršanu ar prasījumu dot uzturu (C. pr. n. 1441. p. un Lik. par laul. 67. p.). Nevar ar posesoru prasību savienot prasību par zaudējumiem, kuŗas pamatā ir zināma tiesība, jo mirtiesnesis, atjaunodams traucēto valdīšanu, neskata cauri jau tājumam par tiesībām [C. pr. n. 94. (1807.) un 95. (73.) p.].

Tiesai pašai ex officio jāseko pareizas savienošānas noteikumu izpildīšanai, taisnas tiesas darbības sekmēšanai, jo aizliegums nepareizi savienot prasības paredzēts publiskitīesiskās interesēs; nepareiza prasību savienošāna ir saistīta nevis ar prasību sadalīšanu no tiesas puses, bet ar visu savienoto prasību atstāšanu bez caurskatīšanas, ja tikai prasītājs pats nelūdz kādus no nepareizi savienotiem prasījumiem atstāt bez caurlūkošanas.

Tiesa var atdalīt tādas prasības, kuŗu savienošana ir atļauta, ja atrod, ka viņu kopīga caurlūkošana rada neērtības [C. pr. n. 362. (258².) p.]. No otras puses tiesai ir tiesība savienot ne tikai viena un tā paša prasītāja pret vienu un to pašu atbildētāju celtās prasības, bet arī divas tādas atsevišķi celtas prasības, kuŗas attiecas viena pret otru kā pirmprasība pret pretprasību, un tikai vienbalsīgs abu prāvnieku protests ir šķērslis tādu lietu savienošanai no tiesas puses [C. pr. n. 363. (258³.) p.]. Tamdēļ jautājumā par atsevišķi celto prasību savienošānu tiesai ir jādod pusēm iespēja izteikties [sal. arī C. pr. n. 443. (338.) p. in fine].

Vairāku prasījumu objektīva savienošana ir prasītāja tiesība, bet ne pienākums. Šo tiesību prasītājs var izlietot tikai prasības lūgumā, prasību ceļot, bet ne vēlāk. Vēlākā gaitā prasību savienošānu var izdarīt tikai tiesa [C. pr. n. 363. (258³.) p.]. Procesuālās attiecības (Prozessvoraussetzungen) absolūto nosacījumu esamība jāpārbauda attiecībā uz katru no savienotām prasībām; tā piem., personai, kas atzīta par maksātnespējīgu parādnieku, nav ņemta tiesība celt prasību par viņai personīgi pienākošos darba atalgojumu, kas neietilpst konkursa masā, bet savienot šo prasību ar kādu citu prasību, kuŗa attiecas uz konkursa masā ietilpstošo mantu, viņam nebūtu tiesības, ņemot vērā viņa darbībspējas aprobežojumu [C. pr. n. 28. (21. un 1803.) p.].

III. Prasību pareizas objektīvas savienošanas sekas ir šādas:

- a) lietas apvieno un tiesa tās lūko cauri vienkopus,
- b) par visām savienotām prasībām tiesa taisa vienu spriedumu.

Neskatoties uz tādu vairāku prasību ārēju saplūšanu, viņu iekšējā patstāvība un atsevišķums uzglabājas. Tādēļ tiesa var vienu prasījumu apmierināt, otru noraidīt; prasītājs var atteikties no viena prasījuma, uzturot spēkā otru; atbildētājs var atzīt vienu prasījumu un apstrīdēt otru.

IV. Prasību nepareizas savienošanas sekas ir šādas:

a) Ja prasītājs pie savienošanas nav ievērojis vai nu šķiras piekritības noteikumus vai noteikumus par tiesīšanas kārtības vienādību [C. pr. n. 361. (258¹.) p. in fine], tad tiesai ex officio jāatstāj visas savienotās prasības bez caurlūkošanas, ja tikai pats prasītājs nelūdz atstāt bez caurlūkošanas kādu no nepareizi savienotiem prasījumiem, jo tiesai nav tiesības prasītāja vietā izraudzīt no vairākiem prasījumiem vienu, kuŗš būtu caurlūkojams, atstājot otru bez caurlūkošanas. Tiesas

pienākums dot pusēm iespēju sniegt savus paskaidrojumus šajā jautājumā [C. pr. n. 443. (338.) p. in fine].

b) Ja prasītājs, savienojot vairākas prasības, pārkāpj teritoriālās piekritības noteikumus attiecībā uz vienu no prasījumiem, tad no atbildētāja atkarājas ierosināt noraidījumu pēc C. pr. n. 661. (571.) p. 1. pkta, un ja tiesa atzīst noraidījumu par pareizu, tad viņai jāatstāj šis prasījums bez caurlūkošanas, pārejot uz citu prasījumu apspriešanu.¹⁾

Ja zināmos apstākļos likums pielaiž prasību savienošānu, tad, no otras puses, ceļas jautājums, — vai ir pielaižamā viena prasījuma dalīšana vai tā saucamā prasības saskaldīšana. Likums par šo jautājumu cieš klusu. Saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem, prasības saskaldīšana, ar nolūku mākslīgi grozīt prasījuma piekritību, nav pielaižama.²⁾ Bez tam nav pielaižams patvaļīgi dalīt prasību, kas pamatota uz vienu un to pašu, jau reiz atklātu tiesību, jo tāda skaldīšana saistīta ar vienas un tās pašas prasītāja tiesības apspriešanu tiesā vairākas reizes. Senāts savus slēdzienus par prasības saskaldīšanas nepielaižamību pamato uz Civīlproc. nolik. 436. (333.) un 1021. (895.) p. Jāšaibas tomēr, vai no šiem pantiem var taisīt tādu noteiktu slēdzienu, jo trūkst attiecīga likuma.³⁾

Mūsu materiālās tiesībās agrāk bija procesuāls pants (Civīllik. 3515. p.), kas tagad atcelts (Lik. kr. 1925. g. 188) un kas pielaida prasības sadalīšanu no pašas tiesas puses un tūlītēju neapstrīdamās daļas piespriešanu, atstājot apstrīdamo daļu tiesas tālākai caurlūkošanai. Analoģisks noteikums, kas pastāv arī Vācijas (301. p.) un Austrijas (391. p.) procesā, ar 1930. g. noveli (Lik. kr. 1930. g. 100) ievests arī mūsu procesā, dodot tiesai iespēju atsevišķi izspriest prasījuma daļu, kas apstrīdēta vai neprasa tālākus pierādījumus, bet apstrīdēto un ar tālākiem pierādījumiem saistīto daļu izšķirt vēlāk. Šis sprieduma pirmās daļas pārsūdzēšana apellācijas vai kasācijas kārtībā iespējama uz vispārējā pamata, bet pārsūdzība stādāma priekšā augstākai instancei tikai kopīgi ar sūdzību par sprieduma otro daļu, vai ja tāda nav iesniegta,

¹⁾ Citādās domās ir prof. Vaskovskis, kurš atrod, ka arī tādā gadījumā atstājams bez caurskatīšanas viss prasījums (308. un 311. lpp.).

²⁾ Par prasības saskaldīšanu jārunā tad, kad prasītājs, ar nolūku grozīt piekritību, pēc viena un tā paša dokumenta cel dažādas prasības uz vienas un tās pašas tiesības pamata, kuŗa izcēlusies vienā un tai pašā laikā, bet ne tad, kad prasības tiesības atklājušās dažādos laikos (Latv. Sen. spr. 25. X. 1928. g. Nr. 229 Legzdiņa l. Sal. arī Kr. Sen. spr. 1870. g. Nr. 1221, 1280, 1304; 1873. g. Nr. 1292 un 1879. g. Nr. 257 un 259).

³⁾ Sal. šajā jautājumā arī Isačenko paskaidrojumus viņa komentāros pie 272. u. 273. p.

tad pēc tam, kad notecējis termiņš sprieduma beigu daļas pārsūdzēšanai [C. pr. n. 181¹., 260¹., 795. (693¹.), 874. (672¹.) p.].

§ 121. Līdzdalība jeb prasību subjektīvā savienošana.

I. Ar līdzdalību vai subjektīvo savienošānu (litis consortium, Streitgenossenschaft, Subjektive Klagenhäufung, соучастие, субъективное соединение исковъ) pieņemts apzīmēt vairāku personu apvienošanu procesā vienas lietas vešanai. Savienotie procesa subjekti rada vienu pusi [C. pr. n. 19. (15.) un 20. (15¹.) p.].

Tāda savienošana ir iespējama, kad:

- 1) vairāki prasītāji apvienojas pret vienu atbildētāju — aktīvā līdzdalība (active Streitgenossenschaft);
- 2) viens prasītājs ceļ prasību pret vairākiem atbildētājiem — pasīvā līdzdalība (passive Streitgenossenschaft);¹⁾
- 3) vairāki prasītāji apvienojas pret vairākiem atbildētājiem — jauktā līdzdalība.

Prasītāji var apvienoties, ja viņiem ir viens kopējs prasījums pret atbildētāju, bet no otras puses iespējama arī tāda prasītāju apvienošanās, kurā katrs prasītājs pieteic pret atbildētāju savu patstāvīgu prasījumu.

Tā piem., līdzdalība būs arī gadījumos, kad:

- a) vairāki kaimiņi-namsaimnieki cels vienu kopīgu prasību pret atbildētāju par kaitīgas fabrikas slēgšanu (sal. Civillik. 987.p.);
- b) vairāki strādnieki cels prasību pret vienu uzņēmēju par katram no viņiem pienākošos darba algu;
- c) fabrikants cels prasību pret 5—6 kaimiņiem-namsaimniekiem dēļ piekrišanas fabrikas atvēršanai (sal. Civillik. 987. p.);
- d) kāda persona cels prasību no savas puses un kā otras

¹⁾ No prasītāja atkarājas celt prasību pret tām personām, kuras viņš atzīst par aizskarošām viņa tiesības; bet prasītājam nemaz nav obligātoriski jāceļ prasība pret visām lietā ieinteresētām personām (Kr. Sen. spr. 1892. g. Nr. 100 un Latv. Sen. spr. 27. II. 1924. g. Nr. 1, Freimaņa I.).

Tomēr jāatzīst, ka atzīšanas prasībās (actioes sine condemnatione, Feststellungsklagen) prasītājam jāceļ prasība pret visām tām personām, kuras saistītas juridiskā attiecībā, jo juridiska attiecība aizvien ir divpusīga, un atzīt šādu attiecību par esošu vai neesošu tikai pret vienu pusi nav nemaz iespējams, jo jau pats jēdziens „attiecība“ nepieļauj vienpusību. Piem., trešās personas prasība atzīt līgumu, kas noslēgts starp divām citām personām, par spēkā neesošu, ceļama pret abiem kontrahentiem.

personas, kopējas prāvas līdzdalībnieka, pilnvarnieks [Tiesu iek. lik. 314. (389.) p.].

Līdzdalības nav, kad vienas personas vārdā uzstājas vairāki pilnvarnieki, vairāki aizbildņi vai aizgādņi, vairāki viena testatora testamenta izpildītāji: nav līdzdalības, kad viena puse ir juridiska persona, kaut arī viņa sastāv no fizisku personu kompleksa, vai konkursa valde.

Dažreiz prasītājs ir itkā viena persona un tomēr var būt līdzdalība, piem., kad ārļaulības bērna māte ceļ prasību pret pavedēju par bērna uzturēšanu un izdevumiem, kas cēlušies sakarā ar bērna dzimšanu. Pirmā gadījumā viņa rīkojas kā bērna dabīgā aizbildne un pārstāve, ceļ prasību bērna vārdā, bet otrā — savās personīgās interesēs, par sevi.

Līdzdalības mērķis ir tāds pat kā pie prasību objektīvās savienošanas, t. i., laika, darba un izdevumu ietaupīšana tiesai un pusēm, kā arī varbūtēju, pretrunīgu tiesas spriedumu novēršana. Vispār līdzdalības nosacījumi prasījuma objektā nedalāmības gadījumā atbilst solidāras juridiskas attiecības nosacījumiem, kaut arī pilnīgi tie nesakrīt (Sal. Civillik. 3333. p.).¹⁾

II. Līdzdalības nosacījumi procesā paredzēti Civīlpr. nol. 20. (15¹.) — 23. (15¹.) pantā, un tie ir šādi:

1) Kopējas prasības līdzdalībniekiem attiecībā pret strīdus objektu jābūt zināmā tiesiskā kopībā, kas pastāv iekš tam, ka:

a) līdzdalībnieku prasījumi atrodas tādā sakarā, ka tiesība vai pienākums, kas sastāda prasības priekšmetu, izriet priekš visiem līdzdalībniekiem no viena un tā paša **faktiskā** pamata, piem., piecas personas, kas sakropļotas dzelzceļa katastrofā, ceļ prasību pret Dzelzceļu virsvaldi dēļ atlīdzības par sakropļojumu [C. pr. n. 20. (15¹.) p. 1. pkt. 1. teikums], vai arī

b) līdzdalībniekiem ir uz strīdus priekšmetu kopējas tiesības, visus viņus saista viens kopējs **juridisks** pamats, piem., trīs lauku māju īpašnieki, kuriem pieder servitūta tiesības dzīt lopus uz upi caur kaimiņa īpašumu, kurš liek šķēršļus šo viņu tiesību izlietošanai, ceļ pret pēdējo kopīgu prasību par savu tiesību izmantošanu [C. pr. n. 20. (15¹.) p. 1. pkt. 2. teikums].

2) Tiesiskas kopības starp līdzdalībniekiem var arī nebūt, bet viņu prasījumiem, kaut arī tie ir pilnīgi patstāvīgi, pēc būtības jābūt vienādiem; tamdēļ līdzdalībai te ir tīri formāls, mākslīgs raksturs un to pielaiž tikai ņemot vērā to, ka šādas vienādas lietas var viegli un ērti caurlūkot vien-

¹⁾ Sal. arī Th. Bunge, Der baltische Civilprozess, I, 213. lp.

kopus [C. pr. n. 20. (15¹) p. 2. pkt.]. Piem., desmit strādnieki ceļ prasību pret saimnieku par nopelnītās algas piedzišanu, vai saimnieks ceļ vienu kopīgu prasību pret desmit strādniekiem, lūdzot atzīt par atceltiem ar viņiem noslēgtos dažādos līgumus, ņemot vērā nekārtīgu ierašanos darbā; desmit īrnieki ceļ pret namīpašnieku prasību, lūdzot uzlikt viņam par pienākumu gādāt nolīgto malkas vairumu apkurināšanai.

Tādā kārtā pirmā gadījumā (sk. 1. a un b) visām savienotām prasībām pēc šķiras (bet ne pēc vērtības) jābūt tādām, kas piekrit vienai un tai pašai tiesai un lūkojamas cauri vienādā tiesāšanas kārtībā [C. pr. n. 361. (258¹) p.], pie kam attiecībā uz teritoriālo piekritību pielaiста līdzdalības iespēja pat tādā gadījumā, ja atbildētāji dzīvo dažādos tiesas apgabalos [sk. C. pr. n. 325. (218.) p.], bet attiecībā uz prasības vērtību atļauts to aprēķināt pēc visu atsevišķo līdzdalībnieku prasījumu kopsūmmas [sk. C. pr. n. 377. (273.) p. 3. pkt.], caur ko var grozīties šķiras piekritība; turpretim otriem, t. i. formālās līdzdalības gadījumiem (prasījumu priekšmetu vienādība) likumdevējs paredzējis stingrākus noteikumus, jo šeit ar prasību savienošānu nedrīkst grozīties ne tikai šķiras piekritība (pēc prasības vērtības), bet arī katra atsevišķa atbildētāja teritoriālā (pēc dzīves vietas) piekritība [C. pr. n. 20. (15¹) p. 2. pkts].

III. Sevišķs līdzdalības veids ir t. s. lītis consortium necessarium — **nepieciešamā līdzdalība** (необходимое соучастие, notwendige Streitgenossenschaft — Vācu ZPO. 62. p.), kad vairāku prasītāju vai vairāku atbildētāju apvienošāna vienā prasības procesā ir nepieciešama un kad šā noteikuma neievērošanas gadījumā, t. i. kad prasību neceļ visi nepieciešamie līdzdalībnieki, vai kad to neceļ pret visiem līdzdalībniekiem, sekas var būt tās, ka šādu prasību atstāj bez caurlūkošanas, ievērojot celto noraidījumu, vai pat bez tāda noraidījuma.¹⁾ Likums paredz tādu nepieciešamu pasīvu līdzdalību Civīlproc. nolik. 1234. (1092.) p. prasībā par mantas izslēgšanu no aprakstījuma un atsvabināšanu no pārdošanas, kā arī prokurora vai trešās personas prasībā atzīt laulību par neesošu (C. pr. n. 1447. p. un lik. par laul. 74. p.). Bet bez tam vēl iespējami citi nepieciešamās līdzdalības gadījumi, piem., prasības par visa testamentā atzīšanu par neesošu vērsamas pret mantojuma masu tās aizgādņa personā un visiem testamentā norādītiem mantiniekiem un legātārijiem²⁾ (sk. Kr. Sen.

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1886. g. Nr. 74.

²⁾ Sk. Змирловъ, Ж. М. Ю. 1907. г. Nr. 2; V. Bukovskis: Testamenta spēku apstrīdošu prasības sūdzību juridiskā konstrukcija, 268. un

spr. 1906. g. № 97; 1909. g. № 8). Tāda nepieciešama līdzdalība ir vienmēr tur, kur pēc juridiskās attiecības dabas ir izslēgta iespēja uzskatīt šo tiesisko attiecību par pastāvošu priekš viņa līdzdalībnieka un par nepastāvošu priekš otra.

Līdzdalība, tāpat kā objektīvā prasību savienošana, izņemot nepieciešamās līdzdalības gadījumu, ir tikai līdzdalībnieku tiesība, bet ne pienākums.

IV. Līdzdalība var izcelties:

1) pašā procesa sākumā:

- a) sakarā ar to, ka vairākas personas iesniedz vienu kopēju prasības lūgumu (aktīvā līdzdalība) [C. pr. n. 20. (15¹). p.];
- b) kad celta prasība pret vairākām personām (pasīva līdzdalība) [C. pr. n. 20. (15¹). p.];¹⁾

2) tālākā procesa gaitā:

- a) kad tiesa atrod par nepieciešamu savienot vairākas, atsevišķi celtas, savā starpā radniecīgas prasības, uz ko viņai ir tiesība, ja abas puses neceļ iebildumus [C. pr. n. 363. (258³). p.];
- b) pēcnācības gadījumā, kad bijušās puses vietā, sakarā ar tās nāvi vai procesa objekta cesiju, rodas vairāki tiesībuņēmēji, mantinieki vai cesionāri.

Tiesai līdz ar tiesību savienot vienā prasībā vairākas atsevišķi celtas prasības, — ir tiesības, no otras puses, ja viņa to atrod par derīgu, atdalīt tādus vairāku līdzdalībnieku apvienotus prasījumus, kuriem nav Civilproc. nol. 20. (15¹). p. 1. pktā paredzētās juridiskā vai faktiskā pamata vienādības, bet kuri apvienoti vienīgi pēc formālās prasījumu priekšmetu vienādības pazīmes [C. pr. n. 20. (15¹). p. 2. pkts un 362. (258²). p.].

V. Prasību subjektīvās savienošanas sekas, ja nav ievēroti likumā paredzētie C. pr. n. 20. (15¹). p. nepieciešamie nosacījumi — tādas pat, kā pie nepareizas objektīvās savienošanas. Ja likumā paredzētie līdzdalības nosacījumi ievēroti, tad savienotās prasības lūko cauri vienkopus un izspriež ar vienu spriedumu. Bet tā kā līdzdalība ir tīri ārēja vairāku pretenziju savienošana, tad līdzdalībnieku procesuālais stāsek. lpp. (Latvijas Universitātes rakstos 1930. g., I. sējums). Tomēr Senāts (1901. g. Nr. 97, 1909. g. Nr. 8) atrod, ka prasība vēršama tikai pret visiem mantiniekiem un legatāriem.

¹⁾ Principiāli apvienot vienā un tai pašā prasības rakstā 2 alternatīvas resp. konkurējošās prasības pilnīgi pielaižams [20. p. 2. pkt. (15¹)]. To noteikti atzinis jau Kr. Senāts savā (1914. g. Nr. 4, Reznika) lietā, kurā prasība tika vēsta pret kapteini un kuģa saimnieku, un proti pret pēdējo nosacīti, t. i. pirmā maksātnespējas gadījumā (Kr. Sen. spr. 1878. g. Nr. 272 un Latv. Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Muške I. Nr. 34).

voklis negrozās, un katrs no viņiem paliek tikpat neatkarīgs un patstāvīgs, itkā viņš vestu lietu patstāvīgi [C. pr. n. 21. (15².), 19. (15.), 570. (482.), 878. (766.), 1479. (1358.) p.].

Tomēr šis līdzdalībnieku patstāvības princips tiek ierobežots tai ziņā, ka ar visu prasību apvienošanu vienā procesā:

a) visi līdzdalībnieki izveido vienu pusi; b) visiem viņiem tiek noteikts viens ierašanās termiņš tiesā, pie tam visgarākais [C. pr. n. 407. (303.) p.]; c) līdzdalībnieki var izvēlēties vienu kopēju pilnvarnieku [C. pr. n. 19. (15.) p.]; d) ja kāds no vairākiem atbildētājiem lietā nekādu dalību nav ņēmis (ja tikai viņš nav uzaicināts ar publikāciju), spriedums tomēr nav aizmugurisks [C. pr. n. 831. ((724.) p.); e) viena līdzdalībnieka iesniegtie pierādījumi nāk par labu arī pārējiem, kaut arī neieradušies uz tiem neatsauktos [C. pr. n. 22. (15³) p.]; f) vienam līdzdalībniekam apellāciju iesniedzot, pārējiem ir tiesības mēneša laikā no tās dienas, kad pretējai pusei izsniegts tās noraksts, pievienoties apellācijai, iesniedzot vienkāršu lūgumu par pievienošanos [C. pr. n. 878. (766.) p.], pie kam tomēr ar galvenā apellatora atteikšanos no apellācijas automātiski atkrit arī apellācijai pievienojušies līdzdalībnieki; viena līdzdalībnieka kasācijas sūdzībai tomēr citu pievienošanās netiek pielaista [sk. C. pr. n. 915. (801.) p. un Kr. Sen. spr. 1907. g. № 16]; g) ja procesa objekts ir līdzdalībnieku kopēja nedalāma tiesība vai viņu kopējs pienākums, tad atzīšanu, kuŗu izdarījis viens no līdzdalībniekiem, apsver tiesa, salīdzinot to ar citu līdzdalībnieku paskaidrojumiem un lietas apstākļiem [C. pr. n. 571. (483.) p., sal. arī Tirdzn. procesa nolik. 209. p.]; h) pie nepieciešamas līdzdalības katra līdzdalībnieka darbība, kas vērsta uz kopējās intereses aizsardzību, atnes labumu visiem pārējiem, kaut arī tie izturētos pret minēto darbību pilnīgi pasīvi, piem., ja viens līdzdalībnieks iesniedz apellāciju¹⁾ vai kasāciju, tad tā nāk par labu visiem pārējiem, jo uzliek tiesai par pienākumu caurlūkot lietu attiecībā uz visiem līdzdalībniekiem [C. pr. n. 23. (15⁴) p. un Kr. Sen. spr. 1912. g. Nr. 133], jo „una eademque causa defensionis est“; šeit tamdēļ domāts mandatum praesumptum.²⁾

¹⁾ Prasītājs bija lūdzis piespriest viņam pienākošo summu no atbildētājiem solidāri, kādu prasītāja lūgumu miertiesnesis apmierinājis; tamdēļ miertiesneša sprieduma pārsūdzība no viena solidāra atbildētāja puses dod apgabaltiesai likumīgu iemeslu iztiesāt lietu arī attiecībā uz pārējiem solidāriem atbildētājiem (Kr. Sen. spr. 1903. g. Nr. 77; Latv. Sen. spr. 28. I. 1926. g. Nr. 36 Grasmana l.).

²⁾ Ja prasība vērsta uz nedalāmu priekšmetu un izriet no atbildētāju kopējas atbildības, — tad, ja viens no vairākiem kopēji atbildīgiem atbildētājiem pārsūdz tiesas spriedumu, — tas nevar nākt spēkā arī attiecībā uz pārējiem. Ja tādēļ spriedums tiek atcelts otrā instancē, tas

§ 122. Iztiesāšanas apturēšana.

Process ir dināmiska parādība; procesa pastāvēšanas nosacījums ir kustība, darbība. Kustības trūkums procesā ir tādā mērā nenormāla parādība, ka, ja šī bezdarbība turpinās samērā ilgi, tad viņas sekas ir paša procesa izbeigšanās, viņa nāve [C. pr. n. 790. (689.) p.]. Tomēr uz kādu laiku šāda bezdarbība ir iespējama un procesā to sauc par tiesāšanas apturēšanu, ar ko mēs saprotam tādu procesa stāvokli, kad tiesā izcēlušās procesuālās attiecības uz laiku paliek pilnīgā miera stāvoklī. Visas procesuālās darbības uz laiku it kā pamirst un visu termiņu tecēšana apstājas [C. pr. n. 952.—954. (829.—831.) p.].

Mūsu Civilprocesa nolikums paredz divus iztiesāšanas apturēšanas veidus.

I. Iztiesāšanas apturēšanu no tiesas puses aizsūbjektīva rakstura iemesliem, proti:

1) kad viena no pusēm vai kādas puses pilnvarnieks izstājas no procesa sakarā ar nāvi vai sakarā ar tiesību vai darbības spējas zaudēšanu [C. pr. n. 782. (681.) p.¹⁾ 2. pkts. un 357. (255.) p.]; ja nāve iestājas pēc mutiskas sacīkstes, pirms lietas izspriešanas, tad tiesa var taisīt spriedumu pēc lietas būtības, pie kam reizē ar to lemj arī par tālākās iztiesāšanas apturēšanu [C. pr. n. 783. (682.) p.];

2) kad abas puses pašas lūdz iztiesāšanu apturēt [C. pr. n. 782. (681.) p. 1. pkts].

Šinīs gadījumos iztiesāšanas apturēšanas sekas ir šādas:

a) Visu procesuālo termiņu tecēšana apstājas [C. pr. n. 952. (829.), 953. (830.) p.].

b) Nekādas turpmākās procesuālas darbības nenotiek un tikai izņēmuma veidā pielaista prasības nodrošināšana uz prasītāja lūgumu [C. pr. n. 787. (686.) p.], un tiesas izdevumu piedzišana no attiecīgas puses [C. pr. n. 785. (684.) p.], piem., atlīdzība nopratinātiem lieciniekiem, ekspertiem [C. pr. n. 496. (408.), 988. (860.) p.]. Ja apturēšana notiek uz prāvnieku savstarpējas vienošanās un lūguma pamata, tad viņiem jāpa-

uzskatāms par atceltu savā visumā, tā tad nevien attiecībā uz pārsūdzētāju, bet arī uz tā līdzatbildētāju (Kr. Sen. spr. 1893. g. Nr. 77; Latv. Sen. spr. 28. V. 1924. g. Nr. 88, Rabkēviča l.).

¹⁾ Kaut arī Civ. pr. nol. 782. (681.) p. paredz noteiktus gadījumus, tomēr jāatzīst, ka minētais likuma pants attiecināms uz visiem gadījumiem, kad puse vai viņas pilnvarnieks zaudē tiesību prasīt vai aizstāvēt tiesā savas tiesības, par piem. konkursa atklāšanu par puses mantu, aizbildņa nāve vai atcelšana no amata u. t. l. Sal. arī Muravjeva komisijas paskaidrojumus pie 681. (572.) p. 321. lpp. un Latvijas Senāta 30. IV. 1930. g. spried. Nr. 1445, Ozoliņa l.

ziņo, kuŗa no pusēm uzņemas izdevumus, kas cēlušies līdz lietas apturēšanai. Šā noteikuma neievērošanas gadījumā puse zaudē tiesību vēlāk pieprasīt izdevumu atlīdzināšanu par iepriekšējo procesu, līdz tā apturēšanai [C. pr. n. 784. (683.) p.].

c) Ja trīs gadu laikā no apturēšanas dienas iztiesāšana netiek atjaunota, tad tiesa ex officio apturēto iztiesāšanu atzīst par iznīcinātu [C. pr. n. 790. (689.) p.]. Latgalē šādā gadījumā prasība, kuŗas iztiesāšana iznīcināta, nepārtrauc noilguma tecējumu [C. pr. n. 793. (692.) p.] un skaitās par tādu, kas itkā nekad nav celta. Tamdēļ prasītājam ir tiesība līdz vecā nepārtrauktā noilguma notecēšanai celt jaunu prasību [C. pr. n. 791. (690.) p.],¹⁾ pie kam prāvnieki šai gadījumā var izlietot protokolā ierakstīto iepriekšējās, iznīcinātās iztiesāšanas laikā pretējās puses izdarīto atzīšanos un m i r u š o liecīnieku liecības [C. pr. n. 792. (691.) p.], bet citus iepriekšējā procesā noskaidrotus datus nevar izlietot. Rietumlatvijā, saskaņā ar Civillik. 3629.—3631. p., celtā prasība pārtrauc noilgumu, kaut arī prasības iztiesāšana tiktu atzīta par iznīcinātu [C. pr. n. 793. (1841.) p.], un no tās dienas, kad prasītājam vajadzēja procesu tālāk virzīt, skaitās jauna noilguma tecēšana (Civillik. 3630. p.). Ja neatjaunotu iztiesāšanu iznīcina Tiesu palātā vai Senātā, tad galīgi stājas spēkā iepriekšējās instances spriedums (Kr. Sen. spr. 1902. g. № 56; 1886. g. № 169. Kriev. jaunā Civīlproc. nol. sastādīšanai nodibinātās Muravjeva kommisijas paskaidrojumi, I. 325. lpp.).²⁾

Iztiesāšanu atjauno uz abu vai arī vienas puses lūgumu, pie kam pēdējai šai gadījumā jālūdz, lai tiesa aicina otru pusi tajā pašā kārtībā kā pie uzaicināšanas pēc prasības lūguma, t. i. ne pēc puses juridiskās, bet faktiskās adreses, un pie tam nevis puses pilnvarnieku, bet pašu pusi. Vienas puses nāves gadījumā, otra var paātrināt iztiesāšanas atjaunošanu, lūdzot iecelt aizgādību vai aizbildību [sk. C. pr. n. 863. (752.) p.].

Iztiesāšanu atjaunojot, viņa sākas ar to darbību, pie kuŗas viņa bijusi apturēta [C. pr. n. 789. (688.) p.]. Ja pirms iztiesāšanas apturēšanas sācies termiņa notecējums, tad ar iztiesāšanas atjaunošanu sāk turpināties apstājušos termiņu tecēšana. Uz puses lūgumu tiesa var noteikt jaunu termiņu zināmas darbības izdarīšanai [C. pr. n. 954. (831.) p.].

¹⁾ Civ. proc. nolik. 690. p. paredz nevis tiesas akts (kā procespīru kopības) fizisku iznīcināšanu, bet lietas kā tiesāšanas procedūras procesuālo izbeigšanu un jaunas lietas ievadīšanu (Sen. spr. 18. X. 1924. g. Purviņa pr. l.).

²⁾ Citādās domās Анненковъ, Опытъ комментарія, разъясненія къ 689 ст.

Apellācijas termiņa tecēšana prāvnieka nāves gadījumā tiek apturēta līdz sprieduma pašludināšanai, uz pretējās puses lūgumu, atstātās mantas aizgādnim, aizbildnim, vai pašiem mantiniekiem, vai, beidzot, pilnvardevējam, ja miris pilnvarnieks, un no šīs paziņošanas dienas turpinās atlikušā apellācijas termiņa tecēšana, bet ja laika ir palicis mazāk kā viens mēnesis, tad nosakāms mēneša laiks [C. pr. n. 862. (751.), 864. (753.), 865. (754.) p.]¹⁾ Tas pats noteikums uz analogijas pamata tiek piemērots arī kasācijas termiņiem (Kr. Sen. spr. 1899. g. № 58.).

II. Iztiesāšanas apturēšanu aizobjektīva rakstura iemesliem, proti:

1) kad rodas prejudiciāls jautājums²⁾ [C. pr. n. 10. (8.), 654. (564.) p.];

2) kad izceļas pozitīvs piekritības strīds [C. pr. n. 339. (233.) p.];

3) kad atbildētājs ceļ noraidījumu (exceptio connexitatis), pamatojoties uz to, ka lieta stāv ciešā sakarā ar otru, iztiesāšanā esošu lietu [661. (571.) p. 2. pkts]; šai gadījumā, lai izvairītos no diviem pretrunīgiem spriedumiem, lieta, kas ir atkarīga no otras, tiek apturēta vai arī abas lietas tiek savienotas [C. pr. n. 363. (258³⁾) p.];

4) vairāku tiesnešu atstatīšanas gadījumā, ja atlikušo skaits nav pietiekošs lēmuma taisīšanai jautājumā par atstatīšanu [C. pr. n. 777. (677.) p.].

Likums [786. (685.) p.] atsevišķi noteic, ka kaŗa gadījums neizsauc lietas apturēšanu, bet tikai tiesa dod tai pusei, kuŗa spiesta doties kaŗā, pagarinājumu pilnvarnieka izvēlēšanai.

Tā kā visos minētos gadījumos procesa apturēšana atkarājas no objektīva rakstura nosacījumiem, kuŗi nav atkarīgi no pusēm, tad arī atjaunošana šeit pirmā kārtā atkarājas no to šķēršļu novēršanas, kuŗi izsaukuši šo apturēšanu [sk. C. pr. n. 8. (6.), 346. (241.), 654. (564.), 777. (677.), 778. (678.) p.]. Tam-

¹⁾ 865. (754.) p. uzglabātais mēneša laiks bija saprotams, kad apellācijas termiņš bija kā agrāk 4 mēneši. Ar šā termiņa saīsināšanu 1914. g. līdz 1 mēnesim būtu jāsaīcina de lege ferenda arī 754. p. paredzētais laiks.

²⁾ C. pr. n. 98. (77.) p., kā arī 782. (681.) p. gan nesatur noteikumus par lietas apturēšanu gadījumā, ja prasības liktenis atkarīgs no citā prāvā noskaidrojamā jautājuma par prasītāja tiesību uz prasību, bet kā tas jau paskaidrots Kr. Sen. spriedumos (1875. g. Nr. 875, 1911. g. Nr. 81) tādu noteikumu trūkums apspriežams un līdzīgos gadījumos izskaidrojams tikai ar to, ka nav iespējams paredzēt visus gadījumus, kad lietas apturēšana izrādīsies par vajadzīgu; tas tomēr neatņem tiesai tiesību, piemērojot civ. proc. lik. 11. (9.) p., pielaist lietas apturēšanu arī citos vajadzīgos, lai gan likumā tieši neparedzētos gadījumos (Sen. spr. 30. IV. 1930. g., Ozoliņa l. Nr. 1445).

dēļ procesa atjaunošanas iniciātive atstāta tiesai, kas gan neizslēdz tiesību pusēm iesniegt attiecīgu lūgumu, ja kautkāda iemesla dēļ tiesa pati nav procesu atjaunojusi.¹⁾ Tomēr šāda lūguma neiesniegšanai trīs gadu laikā nav to liktenīgo seku, kādas paredz C. pr. n. 790. (689.) p., t. i., process netiek iznīcināts.²⁾

III. Bez šiem diviem procesa apturēšanas gadījumiem, aiz subjektīva un objektīva rakstura iemesliem, kad nepieciešams sevišķs tiesas lēmums par apturēšanu, — process var palikt bez virzīšanās sakarā ar partu **faktisko bezdarbību**, kas var turpināties ilgi un beigties tāpat ar procesa izbeigšanu, aiz tā iemesla, ka puses nerūpējas par procesa virzīšanos (sal. Civillik. 3630. p. un Latgales Civillik. 694. p. pielik. 1. p.). Šajos gadījumos nekāda tiesas lēmuma par iztiesāšanas apturēšanu nav, bet tiesai ņemta iespēja bez pusu iniciātives dot lietai virzienu. Tāds ir gadījums, kad, pēc prasības celšanas, tiesas noliktā sēdē neierodas abas puses un pie tam neviena no viņām nav lūgusi iztiesāt lietu viņas prombūtnē; šādā gadījumā lieta tiek izslēgta no dienas kārtības un uz jaunu sēdi to noliek ne citādi, kā uz vienas puses lūgumu [C. pr. n. 823. (718.) p. 3. pkt.]. Šādas faktiskas apturēšanas sekas ir tās, ka lietu, kas ņemta no dienas kārtības un nav nolikta iztiesāšanai, pēc desmit gadu notecēšanas, uz pretējās puses noraidījumu, var izbeigt (Civillik. 3630. p. un Latg. Civillik. 694. p. pielik. 1. p.). Visos citos prāvnieku faktiskās bezdarbības gadījumos tiesai, pēc Senāta paskaidrojumiem,³⁾ nav jāgaida atsevišķs puses lūgums par lietas nolikšanu uz tiesas sēdi, bet tam jānotiek uz tiesas vai nodaļas priekšsēdētāja iniciatīvi.

§ 123. Prasības nodrošināšana.

I. Ar prasības nodrošināšanu (Sicherheitsleistung, cautio, caution, обезпечение) saprot tos aizsardzības līdzekļus, ko tiesa, uz prasītāja lūgumu, jau iepriekš izlieto pret atbildētāju, lai nodrošinātu prasītājam iespēju gūt apmierinājumu prāvas vinnēšanas gadījumā. Jau prasību ceļot kā arī procesa gaitā, bet bieži arī pirms prasības celšanas prasītājam no liela svara iegūt pārlicību, ka lietas vinnēšana tiesā nepaliks bez rezultātiem, bet ka tā tiešām dos viņam iespēju saņemt no atbildētāja apmierinājumu. Šim nolūkam izlieto

¹⁾ Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 99.

²⁾ Kr. Sen. spr. 1883. g. Nr. 42.

³⁾ Kr. Sen. Apv. sap. spr. 1911. g. Nr. 19.

dažādus līdzekļus ne tikai pašas prasības nodrošināšanai, bet arī pašu prasījumu izpildīšanas nodrošināšanai vēl pirms prasības celšanas un pat pirms saistības izpildīšanas termiņa iestāšanās.

Senatnē, kad personai vispār piešķīra lielāku oikonomisku nozīmi, kā mantai, un kad atbildētāja neierašanās tiesā aizkavēja pašu procesu, pirmām kārtām centās nodrošināt atbildētāja ierašanos un šai nolūkā izlietoja dažādus līdzekļus. Tika pieprasīts galvojums par ierašanos tiesā un neizvairīšanos no tās (manus injectio, cautio iudicii sisti, порука въ явкѣ на судѣ).

Tagad, kad iespējams taisīt aizmuguriskus spriedumus, šāds nodrošināšanas veids kļuvis lieks, bet toties tagad, kad jābaidās, ka parādnieks noslēps vai atsavinās savu mantu, vai ka parādnieka manta parādu daudzuma dēļ būs nepietiekoša, jo lielāka ir vajadzība rast līdzekļus tiesas sprieduma izpildīšanas iespējas nodrošināšanai. Jau romiešu tiesības paredzēja sprieduma izpildīšanas iespējas nodrošināšanu un uzlika atbildētājam par pienākumu iesniegt turīgu personu galvojumu (cautio iudicatum solvi); atbildētājam vajadzēja dot zvērestu par izpildīšanu (cautio juratoria). Jaunākos laikos, kad sāka prast vērtēt mantas oikonomisko nozīmi, radās tie mantiskie nodrošināšanas veidi, kas tagad pieņemti visās valstīs.

Latgalē, pēc vispārējā noteikuma, nodrošināšana agrāk bija iespējama tikai pēc prasības celšanas (salīdz. 590. p. agrākā redakcijā), un tikai kā izņēmums bija iespējama nākošo prasību nodrošināšana (C. pr. n. 571. p. 5. pkt., 652., 659., 738. p.).

Rietumlatvijā turpretim prasījuma nodrošināšana bija iespējama arī pirms prasības celšanas (C. pr. n. 1823. un sek. p. un Civīlik. 3436. p.). Tagad, saskaņā ar 1931. g. noveli (Lik. kr. 1931. g. 137), visā Latvijā prasību nodrošināšana pielaižama jebkurā lietas stāvoklī, bet prasījumu nodrošināšana pielaižama arī pirms prasības celšanas [C. pr. n. 681. un 682. (1823., 1824.) p.], pie kam lūgumi par prasījumu iepriekšēju nodrošināšanu piekrīt mīertiesnešu kompetencei, neatkarīgi no nākamās prasības summas [C. pr. n. 36. (1806.) p.].

Prasības nodrošināšanu tiesa var izdarīt ne citādi, kā uz ieinteresētās puses lūgumu visā lietas iztiesāšanas laikā [C. pr. n. 692. (592.) p.], pat otrā instancē, bet ne trešajā. Ja ar pirmās instances spriedumu prasība apmierināta, bet iepriekšējā izpildīšana nav pielaista, tad tiesa, piespriežot prasību, līdz

ar to var nodrošināt sprieduma izpildīšanu iespēju. Steidzamības gadījumos nodrošināšanu var izdarīt tiesas priekšsēdētājs [C. pr. n. 198. (598.) p.], kuŗa rīkojumiem tomēr nepieciešams tiesas apstiprinājums tuvākā tiesas sēdē [C. pr. n. 701. (600.) p.]. Dažreiz (parāda piedzišanas gadījumos pēc noteiktā kārtībā taisītiem vai apliecinātiem, t. i. publiskiem aktiem) lūgums par prasības nodrošināšanu tiesai ir saistošs [C. pr. n. 695. (595.) p.], bet pārējos gadījumos tāda nodrošināšana atkarājas no tiesas ieskatiem, kuŗai jā-rēķinas ar zināmiem nosacījumiem.

II. Prasības nodrošināšanas nosacījumi ir šādi:

a) ir iespējams nodrošināt tikai tādu prasību, kuŗas vērtība noteikti aprēķināta naudā [693. (593.) p.], lai gan prasība, protams, var tikt nodrošināta arī par mazāku summu, kā tā aprēķināta (C. pr. n. 694. (594.) p.);

b) prasībai jābūt ticamai (glaubwürdig, достоверный) [C. pr. n. 691. (591.) p.], kaut arī iesniegtie pierādījumi nodrošināšanas momentā vēl nebūtu pilnīgi noskaidroti;

c) nodrošināšana iespējama tikai tad, ja pēc tiesas ieskata, nenodrošinot prasību, prasītājs var zaudēt iespēju gūt apmierinājumu lietas vinnēšanas gadījumā [C. pr. n. 691. (591.) p.];

d) atbildētājs var būt tikai privātpersona, bet ne valsts iestāde vai pašvaldība. Izņēmuma veidā, vindikācijas prasībās pielaista prasības nodrošināšana arī pret valsti vai pašvaldību [C. pr. n. 1406. (1291.) p.]. Lūgumu par prasības nodrošināšanu, viņa neievērošanas gadījumā, var atkārtot [C. pr. n. 692. (592.) p.], ja mainījušies lietas apstākļi, no otras puses, tiesas pielaistos nodrošināšanas līdzekļus var atcelt, ja vēlāk prasība kļūst apšaubama [C. pr. n. 1014. (891.) p. in fine].

Tiesas lēmumus jautājumos par prasības nodrošināšanu var pārsūdzēt blakus sūdzību kārtībā atsevišķi no apellācijas¹⁾ [C. pr. n. 696. (596.) p.]; tomēr pārsūdzības iesniegšana neaptur tiesas lēmuma izpildīšanu par prasības nodrošināšanu, bet pārsūdzība par lēmumu, kuŗš atceļ agrāk pielaisto prasības nodrošināšanu, aptur viņa izpildīšanu [C. pr. n. 697. (597.) p.]. Ja tiesa noraida prasību, kas nodrošināta, tad viņai jāatceļ arī nodrošinājums. Atbildētājam bez tam ir tiesība pieprasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam cē-

¹⁾ Tiesu lēmumi attiecībā uz prasības nodrošināšanu vispār un jo vairāk atsevišķi nav pārsūdzami kasācijas kārtībā (Sen. spr. 1926. g. 20. XII. Nr. 672, Kosk I.).

lušies sakarā ar nepamatoto lūgumu par prasības nodrošināšanu [C. pr. n. 702. (601.) p.].

III. Pēc vispārējā noteikuma prasību var nodrošināt gan pie prasības iesniegšanas tiesai, gan arī pēc tam, pa visu prāvas iztiesāšanas laiku abās instancēs [C. pr. n. 681. (1823.) p.].

Tādus prasījumus, kam izpildīšanas termiņš vēl nav iestājies, līdz 1931. g. 3. jūlija notelei varēja nodrošināt vienīgi ārpus Latgales robežām uz Cīvilproc. nol. 1824. panta pamata, bet ar minētās noteles izdošanu šādu prasījumu nodrošināšana iespējama uz visas Latvijas teritorijas [C. pr. n. 682. (1824.) p.].

Izņēmuma veidā, divi gadījumos uz visas Latvijas teritorijas, kā agrāk, tā arī tagad, pusei, pa prāvas iztiesāšanas laiku, ir iespējams nodrošināt arī pret trešo personu nākamībā iespējamo prasību, kas izriet no iztiesājamās prāvas. Šādi gadījumi paredzēti: a) Cīvilproc. nol. 745. (652.) p., kad prasītājam, pēc sprieduma taisīšanas pret atbildētāju — galveno parādnieku, ir tiesība prasīt nākamībā iespējamās prasības nodrošināšanu pret galvinieku, kāmēr prasītājs nav dabūjis apmierinājumu no atbildētāja; b) Cīvilproc. nol. 755. (659.) p., kad pusei, kas lūgusi pieaicināt lietā trešo personu, personas neierašanās gadījumā, ir tiesība lūgt tiesu nodrošināt puses nākamībā iespējamo regresa prasību pret trešo personu.

Bez šiem diviem gadījumiem tiek pielaista arī nākamībā paredzamās atbildētāja prasības nodrošināšana pret tagadējo prasītāju. Tādi gadījumi paredzēti: a) C. pr. n. 668. (577.) p., kur atbildētājam ir tiesība pieprasīt no prasītāja-ārzemnieka to tiesas izdevumu un zaudējumu nodrošināšanu, kurus pienāksies atlīdzināt prasītājam-ārzemniekam, ja viņš zaudēs savu celto prasību (cautio de impensis jeb cautio iudicatum solvi, kas sakarā ar Latvijas pievienošanos Hagas 1905. g. konvencijai — Lik. kr. 1930. g. 36 — tagad zaudējusi gandrīz visu savu nozīmi); b) C. pr. n. 849. (738.) p., kur taisītā sprieduma iepriekšēja izpildīšana tiek pielaista ne citādi, kā pieprasot no prasītāja varbūtejo atbildētāja zaudējumu nodrošināšanu tam gadījumam, ja otrā instance atceltu pirmās instances spriedumu, pēc kura pielaista iepriekšēja izpildīšana [sal. arī C. pr. n. 931. (814.) p. 2 pkt.]. Šo nodrošināšanas veidu raksturīgā pazīme vēl ir tā, ka te nākošās prasības nodrošināšanas soļus spēj viena tiesa, lai gan pati nākošā prasība var izrādīties par piekritīgu citai tiesai.

§ 124. Prasības nodrošināšanas veidi.

Prasības nodrošinājumam var būt vai nu mantiska, vai personiska nodrošinājuma raksturs. Pie mantiska nodrošinājuma pieskaitāma atzīmju ierakstīšana zemes grāmatu reģistrī un kustamas mantas apķīlāšana. Personisks nodrošinājums izteicas galvojumā un paraksta ņemšanā par dzīves vietas neatstāšanu. Bez šiem galvenajiem veidiem likums pazīst vēl papildu līdzekļus, kā piem., izsoles apturēšanu [C. pr. n. 1235. (1093.), 1338. (1199.) p.], mantas nodošanas apturēšanu [C. pr. n. 849. (738.) p. 28.], meža ciršanas aizliegumu [C. pr. n. 710. (610.) p.]. Viena vai pat vairāku nodrošināšanas veidu izvēle vienā prasībā atkarājas no prasītāja [C. pr. n. 704. (603.), 708. (608.) p.], bet viņa izvēles tiesības aprobežotas šādos gadījumos: a) kad prasības priekšmets ir īpašuma tiesība uz kustamu vai nekustamu mantu, vai kad prasība vērsta uz korrōborācijas izdarīšanu, tad šādas prasības nodrošinājums izdarāms apķīlājot apstrīdāmo kustamo mantu vai ievēdot strīdus nekustamās mantas zemes grāmatu reģistra attiecīgas folijas otrā daļā atzīmi, kuŗa aizliedz korrōborēt nekustamās mantas īpašnieka labprātīgi nodibinātas tiesības uz šo mantu;

b) kad prasības priekšmets ir lietiska tiesība uz nekustamu mantu, tad šādas prasības nodrošinājums izdarāms ievēdot atzīmi zemes grāmatu reģistra folijas trešā daļā [C. pr. n. 709. (609.) p.];

c) prasībās, kas izriet no līgumiem, kur nodrošinājuma veids jau paredzēts — piemēro līgumā paredzētos nodrošināšanas līdzekļus [C. pr. n. 712. (612.) p.].

Atbildētājam ir tiesība pieprasīt viņam neizdevīgā prasības nodrošināšanas veida grozīšanu, un tāds prasījums ir saistošs tiesai: a) ja prasītājs neceļ iebildumus [C. pr. n. 713. (613.) p.], b) ja tiesa atzīst, ka atbildētāja priekšā liktais nodrošināšanas veids līdzvērtīgs iepriekšējam un mazāk apgrūtināošs [C. pr. n. 714. (614.) p.], c) ja atbildētājs iemaksā drošību naudā vai valsts vērtspapīros [C. pr. n. 715. (615.) p.]. Tomēr vindikācijas vai korrōborācijas prasībās [C. pr. n. 709. (609.) p.] viena nodrošināšanas veida atvietošana ar otru netiek pieļauta.

I. Prasības nodrošināšana, ievēdot atzīmi zemes grāmatās.

Krievijā agrāk, sakarā ar tur bijušo aizliegumu sistēmu, prasību nodrošināšanas kārtība attiecībā uz nekustamu mantu bija ļoti sarežģīta. Nodrošināšanu izdarīja ievēdot

sevišķus aizliegumus uz nekustamu mantu, kādam nolūkam apgabaltiesas vecākais notārs veda sevišķas grāmatas par aizliegumiem un aizliegumu atcelšanu. Aizliegums, par kuŗa uzlikšanu apgabaltiesa paziņoja vecākam notāram, atņēma nekustamas mantas īpašniekam iespēju juridiski rīkoties ar mantu, uz kuŗu aizliegumu krājumā bija ievests aizlieguma ieraksts. Šāda prasību nodrošināšanas kārtība attiecībā uz nekustamu mantu līdz 1928. g. pa daļai pastāvēja arī Latgalē, sakarā ar tur pastāvošiem materiāliem likumiem (Sal. C. pr. n. 616.—623. p. agrākā redakcijā). Līdz ar hipotēku sistēmas principu ievēšanu Latgalē (sk. Vald. Vēstn. 1923. g. Nr. 132. un Lik. kr. 1928. g. — 134.) — tagad visā Latvijā prasību nodrošināšanu attiecībā uz nekustamu mantu izdara, kā jau iepriekš minēts, ierakstot atzīmi attiecīgā nekustamā īpašuma zemes grāmatu reģistra folijas otrā, trešā vai ceturtā daļā [C. pr. n. 709. (609.) p. un Not. nol. 316., 317., 321. p. 2. p.kts, 322. p. 1. p.kts, 323. p.], kādam nolūkam prasītājam izdod izpildu rakstu vai tiesas lēmuma norakstu par nodrošināšanu attiecīgas atzīmes ievēšanai zemes grāmatu reģistrā. Atzīmi par nodrošināšanu var ievest zemes grāmatu reģistra: a) otrās daļas 2. nodalījumā, ja prasība vērsta uz prasītāja īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo mantu vai uz korrōborācijas izdarīšanu [Civillik. 3015. p.; Not. nol. 316. un 321. p.; C. pr. n. 709. (609.) p.]; šāda atzīme atņem īpašniekam iespēju apgrūtināt un atsavināt īpašumu;¹⁾ b) trešās daļas 1. nodalījumā, lai nodrošinātu prasību, kuŗas nolūks nodibināt lietisku apgrūtinājumu nekustamai mantai, un beidzot c) ceturtās daļas 1. nodalījumā dažādu naudas prasījumu nodrošināšanai. Zemes grāmatu reģistra trešā un ceturtā daļā ievestās atzīmes nav par šķērsli nekustamas mantas atsavināšanai vai apgrūtināšanai, bet tās dod prasītājam, lietas vinnēšanas gadījumā, iespēju pārvērst ceturtā daļā ievesto atzīmi tiesu hipotēkā, kas skaitās no nodrošinošās atzīmes ievēšanas momenta zemes grāmatu reģistrā (Not. nol. 317. p. in fine).

¹⁾ Not. nol. 316. un 321. p. pielaiž šo nodrošināšanas veidu, kas ir par šķērsli turpmākai nekustamas mantas apgrūtināšanai vai atsavināšanai, tikai tajā gadījumā, ja ceļ prasību par īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo mantu (Civīlproc. nolik. 609. p. agrākā redakcijā). Tomēr tiesu prakse atrada par iespējamu pieļaut tamlīdzīgas atzīmes visur tur, kur prasītājam bija sevišķi no svara nepieļaut nekustamas mantas apgrūtināšanu vai atsavināšanu no atbildētāja puses, kā piem., prasībā uzlikt atbildētājam par pienākumu noslēgt formālu nekustamas mantas pirkšanas-pārdošanas līgumu un dot piekrišanu nekustamas mantas pārvešanai zemes grāmatās uz prasītāja vārdu (sal. Civillik. 813., 3015., 3004. p.), sakarā ar ko Civīlproc. nolik. 609. p. izteikts tagad plašākā redakcija (709. p.).

Saskaņā ar Civillik. 1412. p., likumīgā spēkā stājies tiesas spriedums, ar kuŗu prasītājam piespriests naudas prasījums, var tikt pārvērsts tiesas hipotēkā, un šī hipotēka, ja prasība bijusi nodrošināta ievēdot atzīmi, iegūst apmierināšanas priekšrocību pēc nodrošinošās atzīmes ievēšanas laika (Not. nol. 317. p. in fine).

II. Kustamas mantas apķīlāšana.

Kustamas mantas apķīlāšana [C. pr. n. 717. (624.) p.] ir nodrošinājuma veids, ko tiesa piemēro uz prasītāja lūgumu ar nolūku, lai atbildētājs nevarētu brīvi rīkoties ar viņam piederošo kustamo mantu. Atkarībā no tā, vai manta atrodas atbildētāja vai trešās personas valdīšanā, apķīlāšanas kārtība ir dažāda. Ja kustamā manta atrodas atbildētāja valdīšanā, tad apķīlāšana notiek pēc C. pr. n. 1116.—1127. (968.—979.) p. noteikumiem. Tiesas izpildītājs nosūta atbildētājam izpildu pavēsti, norādot tajā apķīlājamo mantu. Apķīlājot kustamo mantu, tiesu izpildītājs to apraksta, novērtē, apzīmogo un nodod glabāšanā. Mantu, kas ātri bojājas, neapķīlā [C. pr. n. 718. (625.) p.]. Nevar apķīlāt arī C. pr. n. 1120. (973.) pantā norādīto mantu, bez kuŗas atbildētājs un viņa ģimene nevar iztikt, vai kuŗa, kā, piem., lauksaimniecības inventārs, nepieciešama lauku saimniecībai vai personīgas zvejas darbam. Kustamu mantu apķīlā tās atrašanās vietā [C. pr. n. 717. (624.) p.], un pēc vispārējā noteikuma to tur arī atstāj [C. pr. n. 722. (629.) p.]. Tikai tai gadījumā, ja mantas īpašnieks atsakās no glabāšanas, to nodod sevišķam glabātājam [C. pr. n. 723. (630.) p.]⁴⁾

Ja apķīlājamā manta neatrodas parādnieka valdīšanā, bet pie trešās privātpersonas, tad tiesu izpildītājam nav tiesības tieši apķīlāt tādu mantu [C. pr. n. 1233. (1091.) p.], bet viņam

⁴⁾ Civ. proc. likumu noteikumi par aresta uzlikšanu uz kustamu mantu prasības **nodrošināšanai** krasī atšķiras no noteikumiem par aresta uzlikšanu sprieduma **izpildīšanai**; pirmajā gadījumā arestējamā manta atstājama — principā — paša atbildētāja valdīšanā un pārzināšanā (C. pr. n. 629. p.) un tikai tad, kad atbildētājs atsakās no arestējamās mantas uzglabāšanas, tā uzdodama atsevišķam uzglabātājam (630. p.): turpretim uzliekot arestu sprieduma izpildīšanai, arestējamā manta katrā ziņā nododama atsevišķam uzglabātājam, par kuŗu taisni nevar būt pats atbildētājs (1009., 1110., 1012. p. 3. pkt.). Tāpēc Civ. proc. lik. noteikumiem par mantas arestēšanu prasības nodrošināšanai nav subsidiāri piemērojami noteikumi par aresta uzlikšanu sprieduma izpildīšanai, vienīgi izņemot 1017. p., kas pievests 629. pantā.

1016. p. piemērojams saskaņā ar 630. p. aizrādījumu tikai tādām gadījumam, kad atbildētājs atsakās no arestējamās mantas uzglabāšanas, t. i., kad manta nodota atsevišķam uzglabātājam (Kr. Sen. spr. 1903. g. Nr. 76; 1914. g. Nr. 45; Latv. Sen. spr. 27. II. 1929. g. Nr. 825, „H. Lanc“ l.).

jāievēro C. pr. n. 724.—733. (631.—640.) p. norādītā kārtība, t. i. jāuzrāda izpildu raksts trešai personai un jāņem no tās paraksts par atbildētājam piederošās mantas neizdošanu pēdējam [C. pr. n. 724. (631.), 725. (632.) p.]; tāpat arī no trešām personām ņem atsaukumi par summām, kuŗas pienākas atbildētājam, pie kam visi turpmākie maksājumi šīm personām jāiemaksā tiesas depozītā vai tiesu izpildītājam [C. pr. n. 728. (635.), 729. (636.) p.]. Trešo personu atbildība prasītāja priekšā iestājas tikai pēc tam, kad prasība pēdējam piespriesta. Par izvairīšanos dot atsaukumi vai arī parakstu trešām personām paredzēts sods no desmit līdz simts latiem, un bez tam piedzinējam ir tiesība celt pret viņām prasību par zaudējumiem, pie viņām atradušās mantas vērtībā [C. pr. n. 732. (639.), 733. (640.) p.]¹⁾

Ja trešās personas sniegušas nepatiesas ziņas, tad viņām uzliekams naudas sods divkārtšā apmērā, salīdzinot ar neuzrādīto summu [C. pr. n. 731. (638.) p.]. Puse no šis soda naudas nāk par labu valstij, bet otra puse par labu piedzinējam.

Beidzot, ja trešā persona izdod parādniekam mantu, viņai, parādnieka maksātspējas gadījumā, jāatlīdzina prasītājam zaudējumi [C. pr. n. 727. (634.) p.].

III. Prasību nodrošināšana ar kuģu hipotēkām.

Attiecībā uz reģistrētiem jūras kuģiem par prasības nodrošināšanas veidu, bez apķīlājuma, var būt arī atzīmes ievēšana Jūrniecības departamenta kuģu reģistrā.

Kad prasības priekšmets ir īpašuma tiesība uz kuģi, vai kad prasība vērsta uz kuģa reģistrācijas izdarīšanu, tad šādas prasības nodrošinājums izdarāms, apķīlājot kuģi un ievēdot strīdus kuģa reģistra attiecīgas nodaļas otrās daļas V. slejā atzīmi, kuŗa aizliedz līdzšinējam kuģa īpašniekam kuģi atsavināt vai to apgrūtināt ar parādiem vai ievest kuģu reģistrā kādas labprātīgi nodibinātas tiesības uz šo kuģi.

¹⁾ Starp prasītāja prasības apmierināšanu vai noraidīšanu un 639. p. paredzēta soda uzlikšanu par izvairīšanos no atsaukmes došanas nav nekāda sakara, jo soda uzlikšana notiek ex officio un nemaz neietilpst civilprocesā, kādēļ soda uzlikšana nepadara prasītāju, kas prāvu pazaudējis, par uzvarētāju vienā daļā, kuŗam pienāktos atlīdzība pēc Civ. proc. lik. 870. panta; tāpat ...soda uzlikšana par atsaukmes nedošanu nemaz neprejudicē prasības likteni par zaudējumiem, jo tie protams atkarājas no tā, vai trešās personas rokās, no kuŗas atsauksme tika pieprasīta, patiesībā atrodās kādas parādnieka naudas summas (Civ. proc. lik. 640. p.). Tamdēļ tiesa var no vienas puses atraidīt prasītāja zaudējuma prasību un uzlikt prasītājam visus tiesas un lietas vešanas izdevumus, bet no otras puses uzlikt atbildētājam Civ. proc. lik. 639. pantā paredzēto sodu (Latv. Sen. spr. 30. IV. 1930. g., Doka I. Nr. 86).

Kad prasības priekšmets ir naudas prasījums, tad tās nodrošinājums ar kuģi izdarāms, ievēdot attiecīgu atzīmi kuģu reģistra nodaļas ceturtajā daļā.

Atzīmi kuģu reģistrā par prasības nodrošināšanu ar kuģi ieraksta: 1) uz prasītāja lūgumu, kuram jāpieliek izpildu raksts vai tiesas priekšsēdētāja lēmuma apliecināts noraksts par prasības nodrošināšanu, vai 2) uz tiesu izpildītāja paziņojumu.

Nodrošinot neapstrīdamu prasījumu, atzīmi kuģu reģistrā ieraksta uz attiecīgas valsts iestādes vai amatpersonas nolēmuma pamata.

Kuģa apķīlājums attiecas nevien uz kuģa korpusu, bet arī uz visiem kuģa piederumiem.

Tomēr jāatzīmē, ka nevar apķīlāt kuģi, kas gatavs doties braucienā, t. i., kad kuģim muitnīca jau izsniegusi atpakaļ kuģa dokumentus, izņemot gadījumus, kad prasība vērsta uz tāda parāda apmierināšanu, kurš tieši taisīts priekšā stāvošam braucienam.

Atzīmi kuģu reģistrā par naudas prasības nodrošināšanu ar kuģi dzēš, ja kuģa īpašnieks iesniedz Jūrniecības departamenta kuģniecības nodaļai Notāriāta nolikuma 146. un 147. pantā paredzētā kārtībā apliecinātu prasītāja vai piedzinēja piekrišanas izteikumu atzīmes dzēšanai. Bez tam atzīmi par naudas prasības nodrošināšanu ar kuģi dzēš ar Kuģniecības nodaļai iesniegtu un likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu par prasības noraidīšanu, kuģa bijusi nodrošināta ar kuģu reģistrā ievestu atzīmi vai ar tiesas lēmumu par šās atzīmes dzēšanu.

Atzīmi kuģu reģistrā par piedziņas vēršanu uz kuģi dzēš uz attiecīgas valsts iestādes vai amatpersonas paziņojumu.

Kuģi, ar kuģu nodrošināts naudas prasījums, nevar bez prasītāja piekrišanas atsavināt ārzemniekam (Lik. kr. 1932. g. 128, § 66—71.)

IV. Galvojums pie tiesas.

Galvojums pie tiesas (судебное поручительство) ir trešās personas solījums nomaksāt prasītājam summu, kas pēdējam pienāktos no atbildētāja, ja tiesa apmierinātu prasību, bet prasītājs to nesamaksātu. Praksē šis prasības nodrošināšanas veids ciyillietās ļoti reti sastopams, jo viņu parasti piemēro tad, kad atbildētājam nav prasības nodrošināšanai nepieciešamās mantas, bet tādā gadījumā atrast maksātspējīgu galvnieku arī ir ļoti grūti. Likums, izejot no krievu spēkā bijušām materiālām tiesībām (X. sēj. I. d. 1557. p.), izšķir divus galvojuma veidus: a) vienkāršo, kad trešā persona garantē prasī-

tājam tiesas piesprietās summas samaksu gadījumā, ja parādniekam — atbildētājam pietrūktu līdzekļu pēc viņa atzišanas par maksātnespējīgu [sal. X. sēj. I. d. 1558. p. un C. pr. n. 735. (642.), 744. (651.) p.]; b) termiņa galvojumu, kad trešā persona galvo par to, ka atbildētājs nekavējoši pēc izpildu pavēstes uzrādīšanas samaksās piespriesto naudas summu [sal. X. sēj. I. d. 1560. p. un C. pr. n. 735. (642.), 744. (651.) p.]¹⁾

Iespējams arī vairāku personu galvojums, pie tam visas prasības summas apmērā, vai tikai prasības daļā [C. pr. n. 734. (641.) p.]. Par galvniekiem nevar būt: a) personas, kas pieder tā apgabala tiesu maģistrātūrai, kurā lieta tiek vesta; b) pilnvarnieki priekš saviem pilnvaras devējiem; c) trūcīgas personas un d) personas ar aprobežotu darbībspēju [C. pr. n. 736. (643.) p.]. Galvojumu pie tiesas pieņem Civilproc. nolik. 738.—740. (645.—647.) p. paredzētā kārtībā, t. i., galvnieku uzaicina tiesā un ņem no viņa parakstu par piekrišanu būt par galvnieku, kā arī par viņam piederošo mantu, ienākumiem, nodarbošanos un dzīves vietu.

Sakarā ar galvojumu rodas juridiskas attiecības: a) starp prasītāju un galvnieku, b) starp atbildētāju un galvnieku, c) starp vairākiem solidāriem galvniekiem. Šās attiecības apspriežamas pēc civillikumu noteikumiem (Civillik. 4505.—4551. p.; Latgales civillik. 1555.—1572. p.).

Rietumlatvijā civillikums paredz sevišķu galvojuma veidu, kad galvnieks atbild gluži tāpat kā parādnieks (expromissorischer Cavent), t. i. solidāri un vienlaicīgi ar parādnieku (Civillik. 4520. p.). Kaut gan procesuālā likumā nav norādījumu uz šo galvojuma veidu, tomēr nevar būt šaubu, ka tiesa var uz prasītāja pieprasījumu, galvniekam piekritot, ņemt no pēdējā parakstu par ekspromisoro galvojumu.

V. Paraksts par dzīves vietas neatstāšanu.

Paraksts par dzīves vietas neatstāšanu ir sevišķs nodrošinājuma veids, kas ierobežo atbildētāja pārvietošanās brīvību. Tāds paraksts atņem atbildētājam tiesību atstāt dzīves

¹⁾ Šai gadījumā pēc prof. Mališeva domām (11. lp. 19.) galvniekam tieši tiek sūtīta pavēste par izpildīšanu, pēc kurās tad viņam vajag izpildīt, pie tam, saskaņā ar Civilproc. nolik. 651. p. redakciju, nekāda sevišķa prasība pret galvnieku šai gadījumā nebūtu ceļama, vēl vairāk tadēļ, ka prasījumu pret galvnieku var nodrošināt vienkāršotā kārtībā, neceļot pret to nekādu prasību (sal. 652. p.). Citādās, pareizākās domās par šo jautājumu ir Kriev. jaunā Civilproc. lik. sastādīšanai nodibinātā Muravjeva komisija (IV. s. 7. lp.), pēc kurām gadījumā, ja spriedumā un izpildu rakstā nav atzīmēta galvnieka atbildība, tiesu izpildītājam nav tiesības sūtīt viņam tieši pavēsti par izpildīšanu.

vai uzturēšanās vietu, piedraudot atstāšanas gadījumā ar arestu. Šo nodrošinājuma veidu pielaiž tikai tad, kad prasība nav nodrošināta citādā veidā [C. pr. n. 746. (652².) p.]. Atbildētāja atteikšanās dot parakstu neatsvabina viņu no atbildības un pienākuma, kuŗu viņam uzliek jau pati paraksta pieprasīšana (Sen. apv. sap. spr. 1882. g. № 6).

Paraksts zaudē spēku: 1) ja prasību nodrošina citādā veidā, 2) ja divu mēnešu laikā, skaitot no tās dienas, kad par labu prasītājam taisīts spriedums, pielaižot tā iepriekšēju izpildīšanu, vai no sprieduma spēkā stāšanās dienas, piedzinējs nav lūdzis tiesu uzaicināt parādnieku uzrādīt līdzekļus piedziņas apmierināšanai [C. pr. n. 747. (652².) p.], 3) kad atbildētājs pats ieradies tiesā un devis paskaidrojumus par saviem līdzekļiem, 4) pēc prasītāja apmierināšanas [C. pr. n. 1369. (1222³.) p. 2. un 3. pkt.]. No kara- un robežsargu dienestā esošām personām šādu parakstu ņem caur viņu tiešo priekšniecību, bet šis paraksts neatņem priekšniecībai iespēju šīs personas komandēt vai pārcelt uz citu vietu; viņas tikai nebauda atvaļinājumus [C. pr. n. 748. (652³.) p.].

VI. Prasījumu nodrošināšana pirms prasības celšanas tiesā.

Nākamībā iespējamās prasības nodrošināšanu, ja prasības pamatā esošai saistībai ir materiāls priekšmets, var izdarīt gan pēc, gan pirms saistības izpildīšanas termiņa notecēšanas. Tiesība uz nodrošināšanu pirms prasības celšanas pamatojas uz Civīllik. 3436. p., kas nosaka, ka tāds zaudējums, kas vēl stāv priekšā, dod tiesību uz nodrošinājumu.

Lūgums par prasījuma iepriekšēju nodrošināšanu, pirms prasības celšanas tiesā, iesniedzams tam miertiesnesim, kuŗa iecirknī atrodas nodrošinājumam izraudzītā manta [C. pr. n. 36. (1806.) p. 5. pkt. un 683. (1825.) p.], kaut arī prasījuma summa pārsniegtu miertiesneša piekritības robežas. No lūgumiem par prasījumu nodrošināšanu pirms prasības celšanas ņem tiesu nodevu vienas procentes apmērā no prasījuma summas [C. pr. n. 684. (1825¹.) p.]. Iesniedzot lūgumu par prasījuma iepriekšēju nodrošināšanu, lūdzējam jāsniedz miertiesnesim pierādījumi par tiesību uz izpildījuma saņemšanu pēc dotās saistības un jāpierāda tādu apstākļu esamība, kas neatliekami prasa nodrošināšanas izdarišanu.¹⁾

¹⁾ Prasība nav nodrošināma 1824., 1826. p. p. paredzētā kārtībā, ja nākošās prasības priekšmets nav naudas saistības izpildīšana un lūdzējs neapgalvo, ka viņš būtu izpildījis kaut kādu no pievestos pantos aprādītiem priekšnoteikumiem un sevišķi par lūgto solu nepieciešamību (Latv. Sen. spr. 28. IV. 1927. g., Fridman l. Nr. 233).

Steidzamos gadījumos tiesnesis izšķir lūgumu arī bez pretējās puses uzaicināšanas, nosūtot tai vienīgi lēmuma norakstu; pretējā puse var lūgt tiesnesi skatīt lietu cauri no jauna. Tāds lūgums tomēr neaptur lēmuma izpildīšanu [C. pr. n. 686. (1827.) p.]. Tiesa var pieprasīt, lai prasītājs nodrošina zaudējumus, kas var celties atbildētājam sakarā ar nodrošināšanu, kā arī noteikt prasītājam termiņu prasības celšanai. Šā termiņa nokavēšanas gadījumā, uz pretējās puses pieprasījumu, nodrošinājums atceljams [C. pr. n. 687. (1828.) p.]. Lēmums par prasījuma iepriekšēju nodrošināšanu zaudē savu spēku, ja tā izpildīšanu nepieprasa divi nedēļu laikā, skaitot no lēmuma taisīšanas dienas [C. pr. n. 688. (1829.) p.]. Atbildētājam ir tiesība prasīt iepriekšējā nodrošinājuma atcelšanu, ja atkrit apstākļi, kas bijuši par pamatu iepriekšējā nodrošinājuma pielaišanai [C. pr. n. 689. (1830.) p.].

§ 125. Sprieduma iepriekšējā izpildīšana.

I. Miertiesneša vai apgabaltiesas kā pirmās instances spriedumu izpildīšanu pēc vispārējā noteikuma pielaiž tikai tad, kad spriedumi stājušies likumīgā spēkā, t. i., ja viņi noteiktā laikā nav pārsūdzēti [C. pr. n. 845. (736.), 1049. (924.), 1018. (892.) p.], vai ja pārsūdzētais spriedums apstiprināts. Bet dažreiz, izņēmuma veidā, tiesas spriedumu var izpildīt tūlīt pēc sprieduma taisīšanas, un šādu izpildīšanu tad arī sauc par iepriekšēju. Iepriekšējās izpildīšanas iespēja spriedumiem, kas vēl nav likumīgā spēkā stājušies, izriet, pirmkārt, no tā, ka dažos gadījumos izpildīšana ir neatliekama [sk. C. pr. n. 846. (737.) p. 2. un 4.—5. pkt.] pēc konkrētās lietas rakstura un, otrkārt, no tā, kā dažu spriedumu atcelšanas iespējamība ir maz ticama, tamdēļ ka tie šķiet pilnīgi droši esam [C. pr. n. 846. (737.) p. 1. pkts), un, beidzot, pie aizmuguriskiem spriedumiem, no prezumpcijas, ka atbildētājs, neatsaukdamies uz celto prasību, pret procesu izturējies nevērīgi un par sekām pats vainojams [C. pr. n. 847. (737¹) p.].

II. Iepriekšējās izpildīšanas pielaišanai ir nepieņemams:

1) prasītāja lūgums [C. pr. n. 846. (737.), 847. (737¹) p. — in initio];

2) lai sprieduma izpildīšana nebūtu saistīta ar tādu otras puses pametumu, kuŗu nav iespējams novērtēt naudā un kuŗu tādēļ puse, kas pieprasa iepriekšēju izpildīšanu, nespēj nodrošināt [C. pr. n. 851. (740.) p.].

Bez šiem vispārējiem noteikumiem, likums pielaiž spriedumu iepriekšēju izpildīšanu šādos gadījumos:

1) kad spriedums par naudas piedziņu pamatots uz publisku vai notāriālu aktu (Not. nol. 282. p.), uz protestētu vekseli vai atzīšanu [C. pr. n. 188. (138.), 846. (737.) p. 1. pkts]; šajā gadījumā iepriekšējās izpildīšanas pamatā ir pārliecība, ka dokuments un tā tad arī spriedums ir neapstrīdami;

2) kad spriedumā noteikts, ka īrniekam jānodod irētā manta, kuŗas īres termiņš jau notecējis [C. pr. n. 846. (737.) p. 2. pkts]; šis noteikums tagad ievērojami ierobežots pilsētās un miestos sakarā ar īres likumu;

3) kad, atbildētājs atzīts par mantas nelikumīgu valdītāju, un tā, saskaņā ar spriedumu, jāatdod prasītājam [C. pr. n. 846. (737.) p. 2. pkts];

4) kad strīdā par personisku darba līgumu darba ņēmējam ir atļauts atstāt darbu [C. pr. n. 864. (737.) p. 3. pkts];

5) kad no atbildētāja-darba devēja par labu mājkalpotājiem vai strādniekiem piespriesta atlīdzība par personiskiem pakalpojumiem vai darbu [C. pr. n. 846. (737.) p. 3. pkts];

6) kad piespriesta atlīdzība par sakroplojumiem, saskaņā ar likumu par algotu darbinieku apdrošināšanu nelaimes un arodu slimību gadījumos [C. pr. n. 846. (737.) p. 5. pkts];

7) kad izpildīšana vēlāk var izrādīties vispār par neiespējamu, vai kad vilcinot izpildīšanu var celties ievērojams zaudējums prāvniekam, kam par labu spriedums taisīts [C. pr. n. 846. (737.) p. 4. pkts]; šai gadījumā no piedzinēja jāpieprasa nodrošinājums zaudējumiem, kas var celties pretējai pusei gadījumā, ja otrā instance atceltu vai grozītu pirmās instances spriedumu; šis nodrošinājums var arī nebūt reāls un var pastāvēt iekš tam, ka aptur apķīlātās vai aprakstītās mantas nodošanu prasītājam vai pārdošanu [C. pr. n. 849. (738.) p.];

8) kad spriedums taisīts aizmuguriski, vai kaut arī ne aizmuguriski, bet uz atsaukumi, ko atbildētājs iesniedzis pret aizmugurisko spriedumu, ar kuŗu bijusi pielaiستا iepriekšēja izpildīšana [C. pr. n. 847. (737.) p.];

9) lietās par laulātā uzturēšanu, kā arī par vecāku savstarpējām tiesībām un pienākumiem attiecībā uz bērniem [C. pr. n. 1464. (1345") p.];

10) tirdzniecības lietās visos gadījumos, vai nu pieprasot nodrošinājumu no tās puses, kuŗai par labu spriedums taisīts, vai arī nepieprasot tādu [C. pr. n. 846. (737.) p. 1.—3. p.]; norādītos gadījumos [C. pr. n. 35. (1805.) p. pielik. 19. (20.) p.].

III. Ar iepriekšēju izpildīšanu atbildētājam var nodarīt zaudējumus un bez tam spriedums var tikt vēlāk atcelts, jo tas vēl nav stājies likumīgā spēkā. Tamdēļ tiesa, pielaižot iepriek-

šēju izpildīšanu, var pieprasīt nodrošinājumu (cautio de restituendo) un var tādu arī nepieprasīt [C. pr. n. 849. (728.) p.]. Nodrošinājums ir garantija atbildētājam, ka sprieduma atcelšanas gadījumā viņš saņems atpakaļ ne tikai, spriedumu iepriekš izpildot, viņam atņemto mantu, bet varbūt arī atliedzību par zaudējumiem, kurus viņš cietis sakarā ar šī nepareizā un atceltā sprieduma izpildīšanu.¹⁾ Bet, kā jau aizrādīts, tiesa ne tikai var, bet ir pat spiesta pieprasīt varbūtējo zaudējumu nodrošināšanu gadījumos: 1) kad iepriekšējā izpildīšana pielaižama sakarā ar sevišķiem lietas apstākļiem, kuŗu dēļ, novilcinot sprieduma izpildīšanu, prasītājam var celties ievērojami zaudējumi, vai sprieduma izpildīšana vēlāk var kļūt pat neiespējama. [C. pr. n. 846. (737.) p. 4. pkt. un 849. (738.) p.] un 2) kad pielaiž aizmugurisku spriedumu iepriekšēju izpildīšanu [C. pr. n. 849. (738.) p. in fine]. Šajos gadījumos nodrošināšana pastāv gan tikai iekš tam, ka aptur: 1) piespriestās un piedzītās summas vai apķīlātās mantas nodošanu prasītājam un 2) aprakstītās mantas pārdošanu ūtrupē [sal. C. pr. n. 1050. (924¹) p.].

Nav jāaizmirst, ka lai gan likumdevējs pielaidis aizmuguriski taisītu spriedumu iepriekšēju izpildīšanu, bet saista šādu izpildīšanu ar nepieciešamu nosacījumu, proti, nodrošinājumu tādā veidā, ka apķīlāto mantu nenodod piedzinējam un aprakstīto mantu nepārdod, iekam nav notečējis viens mēnesis no tās dienas, kad parādniekam izsniegta izpildu pavēste [C. pr. n. 1050. (924¹) un 849. (738.) p. in fine]. No tā izriet, ka gadījumos, kad atbildētāja intereses tādā veidā nodrošināt nav iespējams (kā piem., taisot vai dzēšot atzīmes zemes grāmatās), tad arī aizmugurisku spriedumu iepriekšēja izpildīšana, kā liekas, nav pielaižama.

Tiesas lēmumus jautājumos par iepriekšējas izpildīšanas pielaišanu var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas (Kr. Sen. spr. 1878. g. Nr. 279 un 1876. g. Nr. 483).

Pielaišot iepriekšēju izpildīšanu var lūgt arī otro instanci līdz pašai lietas izspriešanai [C. pr. n. 852. (741.), 853. 742.) p.]. Šis noteikums, saskaņā ar krievu Senāta paskaidrojumiem (I. un Kas. dep. apv. sap. 1882. g. spr. № 894, pēc 1896. g. krāj. № 409), pēc analogijas piemērojams arī miertiesu iestādēs.

IV. Likums paredz, ka iepriekšēju izpildīšanu var apturēt sakarā ar atsauksmi pret aizmugurisku spriedumu, kā tiesa, kas to pielaidusi ([C. pr. n. 152¹. (211.) p., 840. (732.) p.], tā arī otrā instance [C. pr. n. 853. (742.) p. piez.], ja atbildētājs

¹⁾ Kriev. Sen. spr. 1880. g. Nr. 123, 1906. g. Nr. 7, 1907. g. Nr. 35.

atsauksmē vai apellācijā lūdz tādu apturēšanu. Abos gadījumos tiesa, apturēdama iepriekšējo izpildīšanu, var nodrošināt prasību. Tādai apturēšanai, protams, ir pagaidu raksturs: pusu attiecības paliek tādas pašas, kādas tās bija apturēšanas momentā. Pēc tam, kad lieta no jauna izspriesta pēc būtības, tiesai jātaisa lēmums, vai nu atceļot iepriekšējo lēmumu par apturēšanu, ja tas pietiekoši skaidri neizriet no paša sprieduma, vai arī atsevišķos gadījumos par sprieduma atpakaļizpildīšanu. Ja spriedums, kurā pielaista iepriekšēja izpildīšana, atcelts otrā instancē, tad atbildētājam atdod atpakaļ no viņa piedzīto naudu un mantas, un viņam ir tiesība prasīt no prasītāja sakarā ar iepriekšējo izpildīšanu cēlušos zaudējumus atlīdzību. Atbildētājam ir tiesība šos zaudējumus pieprasīt ceļot atsevišķu prasību, uz vispārējo materiālo noteikumu — Civillik. 3440. un 3444. p. — pamata kā arī pēc analogijas ar Civīlproc. nolik. 702. (601.) p. (sk. arī Kr. Sen. spr. 1880. g. Nr. 123.). Kas attiecas uz jautājumu par agrākā augstākā instancē atceltā sprieduma atpakaļizpildīšanu,¹⁾ tad mūsu likumā trūkst skaidru norādījumu par to, vai šī atpakaļizpildīšana ir iespējama blakus sūdzības kārtībā. Pēc prof. Mališeva domām (2. sēj. 119. lap. p.) apellācijas instancē, atceļot spriedumu un noraidot prasību, līdz ar to jālemj arī par piedzītās mantas vai nomaksātās summas ar %%, skaitot no maksāšanas dienas, atpakaļnodešanu (sal. arī Побѣдоносцевъ, § 1154a; un Vāc. ZPO § 109., 715., 717.). Izpildīšanas apvēršanas iespēja blakus sūdzības kārtībā piemērs pa daļai paredzēta C. pr. n. 929. (812.) p. Šis jautājums katrā atsevišķā gadījumā apspriežams atkarībā no izpildīšanas rakstura, pie kam tiesai, protams, jāņem vērā, ka šie pierādījumus un sevišķu pārbaudi neprasoša izpildīšana sine causa, solutio indebiti (Civillik. 3727.—3729. p.) un netaisna iedzīvošanās uz atbildētāja rēķina (Civillik. 3734. p.). No otras puses jāņem vērā, ka sprieduma atpakaļizpildīšanu t. i. atbildētāja status quo ante atjaunošanu ex officio pēc iespējas ātrāki diktē ne tikai atbildētāja intereses, bet arī tas apstākļi, ka pirmās instances spriedums, kas bijis nepareizs, pielaists iepriekšējai izpildīšanai.

Tamdēļ visos tajos gadījumos, kad nerodas sevišķas grūtības, pielaizama šā jautājuma izšķiršana blakus tiesāšanas kārtībā, kas dod iespēju to ātrāki atrisināt.

¹⁾ Par atceltā sprieduma atpakaļizpildīšanu skat. Latvijas Senāta paskaidrojumus, kas norādīti iepriekš — sk. § 114. Kasācijas sekas.

§ 126. Pierādījumu iepriekšēja nodrošināšana.

Tiesa parasti uzteņ un apsveņ pierādījumus pēc prasības iesniegšanas, pakāpeniski procesa gaitā, to iesniegšanas kārtība. Bet dažreiz ir ļoti no svara aplūkot pierādījumus izņē-muma kārtībā, pat pirms domājamās prasības iesniegšanas, ja, piem., liecinieks ir bīstami slims un var nomirt, ja viņam jā-aizbrauc, vai ja zināmi faktiskie apstākļi draud grozīties sa- karā ar citiem apstākļiem [C. pr. n. 107. (82°) p.]. Pierādi- jumu iepriekšējā nodrošināšana bija pazīstama krievu proces- sam un paredzēta jau 1716. g. Kaŗa nolikumā ar nosaukumu „свидѣтельство въчной памяти“ (probatio in perpetuum rei memoriam).

Tādā kārtā pierādījumu iepriekšējā nodrošināšana nozīmē ieinteresētām personām zināmu un viņu norādītu apstākļu esamības iepriekšēju konstatēšanu, ko uz viņu lūgumu izdara tiesa, rēķinoties ar varbūtību, ka vēlāk šos apstākļus kon- statēt nebūs iespējams vai būs grūti.

1) Šī pierādījumu nodrošināšana ir iepriekšēja, t. i. viņa notiek pirms prasības celšanas, kaut gan tā iespējama arī pēc prasības iesniegšanas tiesai [C. pr. n. 108. (82°) p.].

2) Nodrošināšanu izdara uz ieinteresētās personas rak- stisku vai mutisku lūgumu, ievērojot Civīlproc. nol. 110. (82°) panta noteikumus, t. i. norādot: a) lūdzēja un pretējās puses vārdu un uzvārdu, ja pretinieks zināms [C. pr. n. 113. (82°) p.]; b) apstākļus, kuŗu apstiprināšanai pierādījumi nodrošināmi; c) iemeslus, kuŗu dēļ pierādījumi nodrošināmi.

3) Lūgums jāiesniedz a) tai tiesai, kuŗa lietu iztiesā [C. pr. n. 461. (369¹), 109. (82⁺) p.], vai b) ja lūgumu iesniedz pirms prasības celšanas, neatkarīgi no paredzamās prasības summas, tam miertiesnesim, kuŗa iecirknī atrodas pierādījumi [C. pr. n. 109. (82⁺) p.]. Pēdējam var iesniegt lūgumu par nodrošināšanu arī gadījumos, kad lieta ir ļoti steidzama, kaut arī prasība jau būtu celta pie cita miertiesneša vai vispārējā tiesu iestādē [C. pr. n. 109. (82⁺) p.].

4) Tiesa, pielaižot pierādījumu nodrošināšanu, neapskata jautājumu, vai pēc likuma šie pierādījumi ir pielaižami, un kāds viņu pierādīšanas spēks [C. pr. n. 114. (82°) p.]. Šo jautājumu apspriež tā tiesa, kuŗa izspriež lietu pēc būtības.

5) Pierādījumu nodrošināšana izdarāma pēc civīlprocesa vispārējiem noteikumiem [C. pr. n. 112. (82⁺) p.] ar sekošiem izņēmumiem: a) neatliekamajos gadījumos pretējo pusi var arī neaicināt [C. pr. n. 111. (82°) p.]; b) tiesas lēmumu par no- drošināšanas pielaišanu nevar pārsūdzēt [C. pr. n. 111. (82°)].

p.], kūrpretim tiesas lēmumu par nodrošināšanas nepielaišanu var pārsūdzēt (Kr. Sen. spr. 1895. g. Nr. 9).

§ 127. Blakus tiesāšanas kārtība.

1. **Blakus lūgumi.** Procesa gala mērķis, uz kuŗu tiesas tiesa un puses, ir spriedums. Lai šo mērķi sasniegtu, tiesai dažreiz nākas izšķirt veselu rindu iepriekšēju un blakus jautājumu, pie kuŗiem, starp citu, pieder arī iepriekšējos paragrafos (117.—126.) aplūkotie procesa sarežģījumi. Kā piemērus varētu minēt: 1) prasības nodrošināšanu, 2) procesa apturēšanu, 3) trešās personas iestāšanos vai pieaicināšanu lietā, 4) tiesnešu atstatīšanu, 5) liecinieku nopratināšanu, apskatīšanu uz vietas, 6) lietpratēju slēdzienu pieprasīšanu, 7) pierādījumu iepriekšēju nodrošināšanu, 8) noraidījumu celšanu, 9) strīdus par piekritību, u. c. Šie blakus jautājumi var izcelties: 1) dažreiz pirms prasības celšanas, piem., par prasījumu vai pierādījumu iepriekšēju nodrošināšanu, 2) visbiežāk paša procesa laikā un 3) bieži arī pēc procesa nobeigšanas (strīdi pie sprieduma izpildīšanas). Šos jautājumus var ierosināt pašas puses, dažreiz tiesa ex officio [piem. C. pr. n. 458. (368.), 550. (462.), 814. (709.) p.], vai arī trešās ieinteresētās personas [C. pr. n. 763. (663.), 495. (407.), 619. (529.) p.], un to atrisināšana notiek sevišķā kārtībā, ko sauc par blakus tiesāšanas kārtību.

Ar blakus tiesāšanu (interlocutio, Zwischenverfahren, частное производство) mēs saprotam tiesāšanas kārtību, kādā tiesa izšķir procesā rodošos blakus jautājumus, kas atrodas materiālā vai formālā sakarā ar konkrēto prasību. Šai kārtībā tiesa, neizspriezdama lietu pēc būtības, izšķir tikai ierosināto blakus jautājumu. Tādēļ blakus iztiesāšana var izcelties arī ne tai tiesā, kuŗai jāizspriež lieta pēc būtības [sal. C. pr. n. 109. (82¹) un 1095. (962.) p.].

Blakus tiesāšanu ierosina vai nu ar mutiskiem lūgumiem, kuŗus tiesa ieraksta protokolā [C. pr. n. 217 (155³), 770. (670.), 646. (556.) p. p.], vai ar rakstiskiem lūgumiem [C. pr. n. 656. (566.) un 657. (567.) p.]. Rakstisku blakus lūgumu forma nav likumā norādīta, bet skaidrs, ka tajos jānorāda: 1) tiesa, pie kuŗas persona griežas, 2) lūdzēja un pretējās puses, ja tāda ir, vārds un uzvārds, 3) kādā lietā tie iesniegti, 4) lūguma priekšmets, pie kam jāpievieno: 5) zīmognodeva, bet mīertiesā lokšņu nodeva, 6) noraksti pretējai pusei, ja aizskārtas viņas intereses [C. pr. n. 657. (567.) p.]. Dažiem blakus jautājumiem un lūgumiem mutiska forma vispārējās tiesās ir ne-

pietiekoša un katrā ziņā nepieciešama rakstiska forma, tādi ir: 1) lūgumi par trešās personas pieaicināšanu [C. pr. n. 749. (653.) p.], 2) lūgumi par trešās personas iestāšanos [C. pr. n. 762. (662.), 763. (663.), 765. (665.) p.], 3) lūgumi par lietas izšķiršanu ar zvērestu [C. pr. n. 674. (486.) p.], 4) prasījumu pārgrozījumi [C. pr. n. 437. (334.) p.], 5) lūgumi par dokumentu pieprasīšanu no trešās personas [C. pr. n. 534. (446.), 435. (447.) p.], 6) katrs blakus lūgums, ja to neizsaka tiesas sēdē.

II. Blakus lūgumu caurlūkošana. Ja blakus jautājumā ieinteresēta arī otra puse, tad arī tā aicināma uz tiesas sēdi, nosūtot viņai blakus lūguma norakstu [C. pr. n. 651. (567.), 658. (568.) p.]. Pusu ierašanās nav nepieciešama [C. pr. n. 659. (569.) 660. (570.) p.]. Ierosināto blakus jautājumu var izšķirt atsevišķi vai vienkopus ar lietas izspriešanu pēc būtības [C. pr. n. 676. (585.) un 680. (589.) p. in fine]. Ja tiesa izšķir blakus lūgumu atsevišķi no lietas izspriešanas pēc būtības, tad tā taisa blakus lēmumu [C. pr. n. 676. (585.), 807. (705.) p.], kuŗu izgatavo un pasludina tādā pašā kārtībā, kā spriedumus [C. pr. n. 815. (710.), 817. (712.), 819. (714.) p.]. Spriedumos galīgā veidā ievedami sīki motīvi [C. pr. n. 816. (711.) p.], kuŗus gandrīz vienmēr izteic atsevišķi no rezolūcijas, turpretim blakus lēmumi pa lielākai daļai satur tikai rezolūciju, dažreiz pievienojot īsus apsvērumus vai vienkārši atsaucoties uz attiecīgiem procesuāliem likumiem, ar ko atvieto motīvus.

Izšķirot blakus jautājumus tiesa var: 1) taisīt tikai blakus lēmumu, ar kuŗu dažreiz var beigties viss lietas process, piem., kad tiesa uz noraidījuma pamata izbeidz lietu, 2) taisīt spriedumu un reizē ar to blakus lēmumu [C. pr. n. 680. (589.) p.], piem., piespriest prasību un atstāt atbildētāja celto noraidījumu bez ievēribas, 3) taisīt spriedumu, neapskatot iesniegto blakus lūgumu, piem., kad tiesa noraida prasību, un tamdēļ par prasības nodrošināšanas lūguma atstāšanu bez ievēribas, kā pašu par sevi saprotamu lietu, atsevišķi nepiemin.

Blakus lēmumus var grozīt, ja grozījušies lietas apstākļi [C. pr. n. 1014. (891.) p.],¹⁾ izņemot lēmumus, kas izbeidz

¹⁾ 891. p. nerunā par kādu „jaunu” apstākli (kā to paredz 794. p.), bet par „grozījušamies” apstākļiem (перемѣнившіяся обстоятельство) t. i. par pašiem lietas apstākļiem kuŗiem ir sakars ar procesa gaitu un kuŗi pa procesa gaitu bija vienā vai otrā virzienā grozījušies pie kam vienīgi šāda lietas apstākļu „grozīšanās” varētu noderēt par iemeslu iepriekšējā blakus lēmuma atcelšanai (piem. jautājumā par prasības nodrošinājumiem etc.). Bet ja lieta grozās ap lēmumu ar kuŗu zināms jautājums tika galīgi izspriests (piem. gadījumā attiecībā uz imobila pārdošanu izolē soda nau-

pašu lietas procesu un kas no šā viedokļa pielīdzināmi spriedumiem (Kr. Sen. spr. 1889. g. Nr. 117.).

III. **Blakus lēmumu pārsūdzēšana.** Tādus blakus lēmumus, kas neizbeidz procesu, var pārsūdzēt pēc vispārēja noteikuma tikai kopā ar apellāciju, lai nevilcinātu procesu. Tikai izņēmuma veidā blakus lēmumus var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas, blakus sūdzību kārtībā [C. pr. n. 896. (783.) p.]¹⁾ Blakus lēmumus var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas šādos gadījumos [C. pr. n. 261. (166.) un 896. (783.) p.].

1) Kad apellācijas iesniegšana vispār neiespējama, t. i. kad ar blakus lēmumu izbeidz lietu, neizspriežot to pēc būtības, un nav citādas iespējas pārsūdzēt lēmumu (sal. Kr. Sen. spr. 1908. g. Nr. 90, 1872. g. Nr. 542); šē ir tā sauc. querela denegatae justitiae. Šādas blakus pārsūdzības var iesniegt par tādiem tiesas lēmumiem, nolēmumiem un rīkojumiem, ar kuriem pēdējā, neļaisot spriedumu (vai lēmumu apsardzības kārtībā) pēc būtības, līdz ar to nepieņem lietu tālākai caurlūkošanai un ar savu noraidošo lēmumu noslēdz personai tālāko tiesas aizsardzības ceļu. Ārzesmes tiesas šādos gadījumos dod ieinteresētām personām apellācijas tiesības.

Pēc mūsu Civilproceša nolikuma šē pieskaitāmas: a) sūdzības par lēmumiem, ar kuriem apmierināti noraidījumi [C. pr. n. 675. (584.), 677. (586.), 661. (571.), 667. (576.) p.], b) sūdzības par lēmumiem, kuri attiecas uz negatīviem piekritības strīdiem, t. i. lēmumiem, ar kuriem tiesa atzinusi, ka lieta nepiekrīt viņas caurlūkošanai [C. pr. n. 338. (232.), 344. (239.) p.], c) sūdzības par nolēmumiem attiecībā uz prasības lūgumu [C. pr. n. 372. (268.) p.], apellācijas [C. pr. n. 868. (756.) p.], vai kasācijas [C. pr. n. 915. (801.) p.] atpakaļdošanu, d) sūdzības par lēmumiem attiecībā uz apellācijas termiņu atjaunošanu [C. pr. n. 893. (780.) p.].

2) Kad blakus lēmuma pārsūdzēšana ir gan iespējama

das piedzišanai) un ja pie tam parts atsaucies uz kādu jaunu apstākli, kas pats par sevi stāvēja ārpus lietas un kā tāds varētu iespaidot lietas galīgo izspriešanu (vai nu sprieduma vai lēmuma ceļā: Sen. spr. 1881. g. Nr. 111; 1882. g. Nr. 71; 1885. g. Nr. 75), tad attiecīgā lēmuma atcelšanu varētu panākt vienīgi civ. proc. lik. 794. pantā paredzētā kārtībā (Sen. spr. 18. I. 1928. g. Jaunzema I. Nr. 13).

¹⁾ 783. p. runājot par blakus sūdzībām, kuŗas būtu iesniedzamas atsevišķi no apellācijām, nemaz nedomā pielaist, ka pārējās blakus sūdzības būtu obligātoriski formālā veidā, kā sevišķas blakus sūdzības, iesniedzamas reizē un līdz ar apellācijas sūdzībām, bet domājis tikai uzsvērt, ka pārējos lēmumus var pārsūdzēt tikai pārsūdzot pašus spriedumus, ar ko tā tad uzskatāmi par pārsūdzētiem arī attiecīgi blakus lēmumi (Sen. spr. 28. X. 1926. g. Nr. 216. Šķerbele I.).

kopā ar apellāciju, bet būtu novēlota un nenasniegtu savu mērķi, t. i. kad pārsūdzība, ko pieņemtu un caurlūkotu kopā ar apellāciju, nevarētu vairs novērst blakus lēmuma jaunās sekas. Pie šās grupas pieder: a) lēmumi par pozitīviem piekritības strīdiem [C. pr. n. 344. (239.), 338. (232.) p.], b) lēmumi, ar kuriem noraidījums par piekritību atstāts bez ievēribas [C. pr. n. 678. (587.), 679. (588.) p.]: šeit pārsūdzība iesniedzama septiņu dienu laikā, c) lēmumi par prasības nodrošināšanu vai nodrošināšanas noraidīšanu [C. pr. n. 696. (596.) p.], d) lēmumi, ar kuriem pielaista vai noraidīta trešo personu piedalīšanās lietā [C. pr. n. 764. (664.) p.], e) lēmumi par tiesas atteikšanos atstatīt tiesnesi [C. pr. n. 773. (673.) p.]; šādai pārsūdzībai nolikts trīs dienu termiņš, f) lēmumi par atsauksmes nepieņemšanu pret aizmugurisku spriedumu [C. pr. n. 837. (730.) p.], g) lēmumi, kuŗi attiecas uz bērnu likteni, ja vecāki dzīvo šķirti [C. pr. n. 1463. (1345^a) p.], h) nolēmumi, ar kuriem pirmā instance pielaidusi sprieduma iepriekšēju izpildīšanu [C. pr. n. 853. (742.) p. piezīme].

3) Sūdzība par vilcināšanu (*querela protractae justitiae*) īstenībā nav pārsūdzība par lietas lēmumu, jo tāda nav. Tā drīzāk ir sūdzība uzraudzības kārtībā [Civīlproc. nolik. 262. (167.), 898. (785.) p. un Tiesu iek. lik. 174 (250.) p.]. Tādu sūdzību var iesniegt jebkuŗā laikā tieši augstākai instancei [C. pr. n. 897. (784.) p.].

IV. **Blakus pārsūdzību iesniegšana un iztiesāšana.** Vispār termiņš blakus sūdzību iesniegšanai tiesu iestādēs ir divas nedēļas [C. pr. n. 898. (785.) p.], bet par miertiesneša lēmumiem — septiņas dienas [C. pr. n. 262. (167.) p.]. Izņēmuma veidā, isāks termiņš paredzēts: sūdzībai, kad apgabaltiesa atstājusi bez ievēribas noraidījumu par piekritību [C. pr. n. 679. (588.) p.] — septiņas dienas; pārsūdzībai par atteikšanos atstatīt tiesnesi [C. pr. n. 774. (674.) p.] — trīs dienu ilgs. Tāds pat termiņš nolikts sūdzībai par tiesas locekļa vai miertiesneša rīcību izpildot atsevišķus tiesas uzdevumus [C. pr. n. 478. (389.) p.].

Termiņa sākums skaitās no lēmuma pasludināšanas dienas [C. pr. n. 898. (785.) p.], t. i. no dienas, kas noteikta tā izlasīšanai [C. pr. n. 819. (714.) p.], bet ja puses nav tikušas izsauktas uz tiesas sēdi, kuŗā lēmums nolasiņš, tad termiņš skaitās no tā laika, kad lēmums kļuvis zināms prāvniekiem (Kr. Sen. spr. 1882. g. Nr. 72). Saskaņā ar C. pr. n. 958. (835.) p. un analogi 891. (778.) p., kuŗos paredzēta amatpersonas, bet ne prāvnieka vainas dēļ nokavēta apellācijas termiņa atjau-

nošana, tiek pielaista arī termiņa atjaunošana blakus pārsūdzības iesniegšanai.¹⁾

Pēc vispārēja noteikuma pārsūdzību iesniedz instancei, par kuŗas lēmumu sūdzas, izņemot sūdzības par vilcināšanu un par liegšanos pieņemt pārsūdzību, kuŗas iesniedzamas tieši otrai instancei [C. pr. n. 897. (784.) p.]. Bez tam sūdzības par iepriekšējas izpildīšanas pielaišanu un pār atteikšanos atjaunot apellācijas termiņu var iesniegt kā pirmai, tā arī tieši otrai instancei [C. pr. n. 853. (742.) p. piez., 892. (780.) piez. un 897. (784.) p.]. Ja pārsūdzība skar pretējās puses intereses, tad jāpievieno noraksti [C. pr. n. 899. (786.) p.], lai tos varētu izsniegt pretējai pusei [C. pr. n. 901. (788.) p.], kuŗa savukārt var iesniegt paskaidrojumus divu nedēļu laikā [C. pr. n. 902. (789.) p.], pēc kam visu lietu aizsūta augstākai instancei [C. pr. n. 903. (790.) p.]. Tomēr, divos pēdējos gadījumos, t. i., sūdzībās par to, ka pirmā instance pielaidusi sprieduma iepriekšēju izpildīšanu, un par apellācijas termiņa neatjaunošanu, ņemot vērā šo jautājumu steidzamību, otrā instance, noliekot lietu uz tiesas sēdi, nav spiesta ievērot norādīto divnedēļu termiņu [C. pr. n. 853. (742.) un 893. (780.) p. piezīmes].

Ja tiesa, par kuŗas lēmumu iesniegta blakus sūdzība, to atzīst par pamatotu. — tad viņa pati var to ievērot, nevirzot to instanču kārtībā (Sal. arī vācu ZPO 571. p.). Lēmums par to taisāms 2 nedēļu laikā no blakus sūdzības iesniegšanas, aicinot uz tiesas sēdi abas puses [C. pr. n. 904. (790¹) p.].

Blakus pārsūdzības iesniegšana, pēc vispārējiem noteikumiem, neaptur ne lietas iztiesāšanu, ne pārsūdzētā lēmuma izpildīšanu [C. pr. n. 900. (787.) p.], bet tiesa tomēr var apturēt izpildīšanu, ja viņa to atsevišķā gadījumā atrod par vajadzīgu [C. pr. n. 1099. (965.), 1101 (967.) p.].

Bez tam, ņemot vērā speciālo noteikumu, iztiesāšana tiek apturēta: a) kad iesniegta sūdzība jautājumā par pozitīvu piekritības strīdu [C. pr. n. 339. (233.) 346.. (241.) p.]; b) ja iesniegta sūdzība par lēmumu, kuŗš atceļ jau spertos nodrošinājuma soļus, tad sūdzība aptur lēmuma izpildīšanu [C. pr. n. 697. (597.) p.]; c) pie sūdzības par atteikšanos noraidīt tiesnesi noraidāmais tiesnesis nevar ņemt dalību lietas izspriešanā [C. pr. n. 776. (676.) p.]; d) beidzot iztiesāšanu v a r apturēt, kad noraidījums par piekritību atstāts bez ievēribas [C. pr. n. 679. (588.) p.].

Otrā instance blakus sūdzības skata cauri tādā pašā kārtībā kā apellācijas sūdzības, pie kam savus lēmumus paslu-

¹⁾ Sal. arī Малышевъ, II. 266. лр.

dina vispārējā kārtībā un ar rikojumu paziņo pirmajai instancei [C. pr. n. 905. (791.) p.].

Par otrās instances blakus lēmumiem, kas izbeidz konkrēta jautājuma izšķiršanu vai lietas iztiesāšanu vispār, var iesniegt kasācijas sūdzības uz vispārējiem pamatiem (Kr. Sen. spr. 1913. g. Nr. 19).

Blakus tiesāšanas kārtību piemēro piedzenot zīmogsodus un dažus nodokļus (Уставъ о пошл. 185. p. u. turp.; 212. p. piez. — Kriev. Lik. kop. V. sēj.), pie kam Nodokļu departaments, kas pārziņ nodokļu uzlikšanu, bauda tiesības, kādas paredzētas pusei.

TREŠĀ NODAĻA.

Izņēmumi no civilprocesa vispārējās kārtības.

§ 128. Piespiedu izpildīšana pēc aktiem.¹⁾

I. Vispārīgi aizrādījumi.

Vēl Romas laikos bija pazīstama īpatnēja vienkāršota parādu piedzišanas kārtība pēc parādu saistībām, kam lielākā vai mazākā mērā bija neapstrīdams raksturs. Romā šādos gadījumos pielaida manus injectio un parādnieka aizvešanu vai nu pārdošanai, vai arī nenomaksātā parāda atstrādāšanai.

Tādu pašu neapstrīdamu ārpustiesas piedzišanu uz rakstisku parāda dokumentu pamata pazina arī viduslaiku process, pie kam vēlāk vajadzēja izdot likumus, kuŗi noliedza kreditoriem patvaļīgi un bez tiesas reālizēt savas tiesības attiecībā uz parādniekiem. Pie parādu zīmes izdošanas tika prezumēts, ka parādnieks parāda nodrošināšanai ieķīlā kreditoram ne tikai savu mantu, bet arī sevi pašu. Vēlāk, kad zināmu parādu saistībām gribēja piedot sevišķu neapstrīdamības spēku, puses noslēdza šādas saistības tiesā. Parādnieks uz tiesneša jautājumu (interrogatio in jure) atbildēja, ka atzīst parādu (confessio), un tā kā vēl no vecā formālā procesa — in jure, Romā — „confessus in jure pro iudicato habetur...“, tad šādas atzītas parādu saistības, kas tādā veidā jo plaši izplatījās galvenā kārtā Itālijā, nosauca par — instrumenta confessionata coram iudice ordinario, t. i. par dokumentiem, kas atzīti pie tiesneša. Uz šādas parādnieka atzīšanas pamata

¹⁾ Бардзкій, А. Э. Правила о понудительномъ исполненіи по актѣмъ, Ж. М. Ю. 1914. г. № IV.

Завадскій, С. В. Новый законъ о понудительномъ исполненіи по актѣмъ, Ж. М. Ю. 1913 г. № X.

tiesa deva pavēli samaksāt parādu (praeceptum seu mandatum de solvendo executivum).

Italijā pēc notāriātu nodibināšanās šādas parādu saistības noslēdza pie notāriem un pēc tam iesniedza tiesai, lai saņemtu pavēli parāda nomaksāšanai (clausula guarentigiae). Vēlāk, kad Italijā stipri attīstījusies tirdzniecība prasīja vēl lielāku procesa vienkāršošanu un patērīnāšanu pie parādu piedzišanas pēc šādiem neapstrīdamiem dokumentiem (instrumenta guarentigiata), notāri, kas bija arī tiesu varas organi (judices chartularii), paši deva pavēles par parādu nomaksu. Dodot šādas pavēles, notāri pamatojās uz *jurisdictio voluntaria*, t. i. pieņēma, ka parādnieks, kas atzinis parādu, piekrit pavēles došanai. Ar laiku šo vienkāršo piedziņas veidu Italijā attiecināja arī uz mājas kārtībā sastādītiem aktiem.

Francijā izpildu pavēles, kas pamatojās uz *confessio in jure*, deva tiesa vai notāri. Bet tā kā šo organu izpildu spēks bija aprobežots ar zināmu tiesas vai notāriālu apgabalu, tad bija izdevīgāki griezties pie karāja varas, kuŗai bija padota visa valsts terriŗoriŗa, un saņemt pavēles no karāja kancelejas.¹⁾ Ar mājas kārtībā sastādītiem aktiem Francijā, atšķirībā no Italijas, kreditors nevarēja griezties tieši pie tiesu izpildītāja (*commencer par execution*), bet viņam bija ar šādu aktu jāgrieŗas tiesā.

Anglijā vienkārŗoto izpildīšanas kārtību (*warrant of attorney*) pārņēma no kanoniskā procesa. Parādnieks, taisot aizņēmumu, uzdeva noteiktam „attornejam“ savā vietā atzīt pie tiesas parādu un saņemt priekŗ kreditora attiecīgu tiesneŗa spriedumu. Šādiem „*warrant of attorney*“ Anglijā bija notāriālu aktu nozīme, tikai viņiem vajadzēja būt parakstītiem no „attorneja“ un triju nedēļu laikā apliecinātiem tiesas kancelejā. Bez „*warrant of attorney*“ parādu saistības Anglijā iegūst bezstrīdus izpildīšanas spēku tādā kārtā, ka parādnieku uzaicina tiesā, un viņa izteiktu atzīšanu ieraksta protokolā. Beidzot pieņemta arī tādā forma, ka kontrahenti noslēdz savā starpā iepriekŗēju rakstisku vienoŗanos, kuŗa glabājas tiesā un uz kuŗas pamata parādnieka nokavējuma gadījumā kreditoram tiesība grieŗties pie tiesas ar lūgumu izsniegt viņam izpildu pavēli (*judges order for judgment*).

Vācijā vienkārŗotā izpildīšana pēc neapstrīdamiem aktiem izpauŗas tā saucamā „*Mahnverfahren*“ (ZPO § 688—703),

¹⁾ Pavēles forma: „*Nous, roi des Francais... mandons et ordonnons à tous huissiers sur ce requis de mettre ces presentes à execution...*“ Vēlāki šāda pavēles forma kļuva parasta arī tiesās un pie notāriem, un pavēļu izdoŗanu no karāja kancelejas vēlāk atcēla.

kas apmēram atbilst mūsu piespiedu izpildīšanai pēc aktiem. Amtsrichter's, neuzaicinot parādnieku, izdod kreditoram nosacītu pavēli par parāda nomaksāšanu (bedingter Zahlungsbefehl), kurā parādniekam tiek likts priekšā nedēļas laikā apmierināt kreditoru. Līdz šīs pavēles piespiedu izpildīšanai parādniekam ir tiesība iesniegt protestu (Widerspruch), un tad lietu iztiesā parastā strīdus kārtībā. „Mahnverfahren“ nav jāsauc ar otru Vācijā pastāvošu vienkāršotu procesa kārtību „Urkunden oder Wechselprocess“ (ZPO §592—605), kur atbildētāju uzaicina, bet viņam nav tiesības celt pretpasību. Viņš var atspēkot prasību tikai ar dokumentiem vai piedāvājot zvērestu.

Agrākā **Baltijas** provincē līdz 1889. g. tiesu reformai pastāvēja tāda kārtība, ka parādnieks, aizņemoties naudu, izdodamā parāda rakstā piešķir kreditoram tiesību, atmaksas nokavējuma gadījumā, bez tiesas ņemt savā valdīšanā zināmu parādniekam piederošo mantu. Parādu dokumentos šādos gadījumos parasti ievada attiecīgu klauzulu, kas deva tiesību kreditoram, parāda atmaksas nokavēšanas gadījumā, paņemt kā rokas ķilu zināmu parādnieka lietu. Vēlāk šādu pašpalīdzību (Selbsthilfe) pielaida un piedziņu izdarīja vienkāršotā veidā ar policijas vai tiesas atļauju.

Iekšķrievisjā līdz tiesu reformai, bet dažās guberņās (Archangeliskas, Astrachanas, Oļņecas un cit.) arī pēc tiesu reformas, piedziņa pēc neapstrīdamiem dokumentiem notika ne tiesas ceļā, bet caur policiju, un tādēļ šo piedziņas kārtību sauca par izpildu vai policējisko piedziņas kārtību [sal. Законы о Судопроизводствѣ Гражданскомъ 571.—614. p. Kr. lik. kop. XVI. sēj. II. d.]¹⁾ Gadījumos, ja parādnieks cēla strīdu par dokumenta saturu vai formu, — piedzīšanu šajā kārtībā nekavējoties apturēja, un lieta gāja caur tiesu vispārējā kārtībā (Законы о Судопр. Гражд. 604. p.). Ievērojot to, ka šāda izpildu kārtība bija neapmierinoša un reti kad sasniedza savu galveno mērķi — piedziņas paātrināšanu, Tiesu nolikumu sastādītāji bija spiesti no šīs kārtības atteikties.

Ar 1891. g. 3. jūnija likumu pie miertiesnešiem, kā arī apgabaltiesās tika radīta sevišķa vienkāršota tiesāšanas kārtība (Упрощенный порядокъ судопроизводства, 365¹.—365²⁴. p.). Pēc šā likuma lietu (arī apgabaltiesā) caurlūkoja viens tiesnesis un pie tam visīsākā laikā (С. пр. н. 1892. г. изд. 365⁷. p.).

¹⁾ См. Законы о Судопроизводствѣ Гражданскомъ т. XVI ч. 2. изд. 1892 г. Раздѣлъ VI глава I: „О производствѣ дѣлъ безспорныхъ по обязательствѣмъ въ мѣстностяхъ, въ коихъ не введены мировыя судебныя установленія“.

Puses varēja atsaukties vienīgi uz rakstiskiem pierādījumiem, kas bija jāiesniedz līdz lietas caurlūkošanai, vai arī uz atzīšanu [C. pr. n. 1892. g. izd. 365¹². p.]. Pretprasības celšana un trešo personu pieaicināšana netika pielaista (C. pr. n. 1892. g. izd. 365¹³. p.). Šī kārtība nepazina aizmugurisku spriedumu (C. pr. n. 1892. g. izd. 365¹⁶. p.). Spriedumi nekavējoties stājās likumīgā spēkā un nebija pārsūdzami, bet toties katra no pusēm mēneša laikā no sprieduma pasludināšanas varēja lūgt, lai lietu caurlūko vispārējā kārtībā, bet atbildētājs bez tam vēl, viena gada laikā no izpildu pavēstes izsniegšanas dienas, varēja celt prasību par to, lai viņu atbrīvo no piespriedē prasījuma un piedzen atpakaļ nomaksāto summu [C. pr. n. 1892. g. izd. 365²². p.]. Šī vienkāršotā kārtība, kuŗa paredzēja atbildētāja uzaicināšanu un deva viņam iespēju celt strīdu un bez tam arī iespēju ievadīt lietas caurlūkošanu vispārējā kārtībā, izrādījās par neapmierinošu, kādēļ 1912. gadā to atvietoja ar piespiedu izpildīšanu pēc aktiem, kādu kārtību jau agrāk, saskaņā ar 1889. g. 29. decembra likumu, piemēroja zemstu priekšnieki un pilsētu tiesneši lekškievijā (Kr. lik. kop. XVI. s. 2. daļa).

II. Piespiedu izpildīšanas kārtība.

Piespiedu izpildīšanas kārtība pēc aktiem, kuŗas nolūks paātrināt un vienkāršot vienkāršu un neapstrīdamu lietu iztiesāšanu, pa daļai tuvojās vācu Mahnverfahren kārtībai ar tās Zahlungsbefehlēm. Piespiedu izpildīšanai pēc aktiem piemīt fakultatīvs raksturs. Likums nespiež, bet tikai dod iespēju ierosināt lietas piespiedu kārtībā. Tomēr šīs kārtības neizlietošana tajos gadījumos, kad tas ir iespējams, rada zināmas sekas tanī ziņā, ka atlīdzība par lietas vešanu tādām prasītājam nosakāma tikai samērā ar atbildētāja pie tiesas neatzīto, bet prasītājam piespriedto prasījumu summu [C. pr. n. 251. (161²³.) p.]. Lūgums par piespiedu izpildīšanu pārtrauc noilguma tecējumu [C. pr. n. 235. (1807⁵.) p.]. Iespēju izlietot piespiedu izpildīšanas kārtību likums saista ar trim nosacījumiem, paredzot:

- 1) kādi akti padoti piespiedu izpildīšanai [C. pr. n. 226. (161¹.) un 227. (1807².) p.];
- 2) kas var būt par prasītāju [C. pr. n. 229. (161³.) un 230. (1807³.) p.];
- 3) kas var būt par atbildētāju [C. pr. n. 228. (161².) un 231. (161⁴., 1807⁴.) p.].

Kā uz vispārēju noteikumu var norādīt uz to, ka tiklab atbildētāja kā prasītāja leģitimācija nedrīkst radīt nekādas

šaubas un tai jābūt skaidri apliecinātai ar iesniegtiem dokumentiem.

I. Piespiedu izpildīšanai padoti [C. pr. n. 226. (161^{1.}), 252. (161^{24.}) p.]: 1) rakstiski saistību akti par naudas summu maksājumiem, kustamas mantas atdošanu un par irētās vai nomātās mantas atdošanu, ja: a) šie prasījumi pamatoti uz publiskiem (t. i., notāriāli apliecinātiem) aktiem un b) šajos aktos norādīto saistību izpildīšana nav pašā aktā nostādīta atkarībā no tādu nosacījumu izpildīšanas, kuru iestāšanās prasītājam iepriekš jāpie-rāda [C. pr. n. 226. (161^{1.}) p. 1. un 2. pkts];¹⁾ 2) protestēti vekseli [C. pr. n. 226. (161^{1.}) p. 3. pkts]; 3) darba algas grāmatīņas un darba līgumlapas, ciktāl no to ierakstiem var noteikt prasījuma summu [C. pr. n. 226. (161^{1.}) p. 4. pkts]; 4) tiesā noslēgtie izlīgumi, pēc kuriem atbildētājs uzņemas vienpusēju saistību [C. pr. n. 252. (161^{24.}) p.].

V i d z e m ē, K u r z e m ē un Z e m g a l ē bez tam vēl:

5) prasījumi pēc hipotekāriskām saistībām [C. pr. n. 227. (1807^{2.}) p.];²⁾ 6) notāriāli vai noteiktā kārtībā apliecināti, kā arī zemes grāmatās ievesti nomas vai īres līgumi attiecībā uz: a) naudas samaksas pienākumu un b) nomnieka pienākumu atstāt vai nodot nomāto mantu līgumā noteiktā nomas termiņa notecējuma dēļ. Pēdējā gadījumā nepieciešams notāra apliecinājums par iepriekšēja uzteikuma izdarīšanu (Civillik. 4103.—4106. p.).

Prasījumi pēc iepriekš norādītiem aktiem nav padoti piespiedu izpildīšanai, ja: a) atbildētājs ir valsts pārvalde vai b) aktā paredzētā saistība dzēsta ar noilgumu [C. pr. n. 228. (161^{2.}) p.], jo saskaņā ar Civīlproc. nol. 808. (706.) p. tiesai pašai nav tiesības ierosināt jautājumu par noilgumu, bet atbildētājs, kas varētu celt tādu noraidījumu, netiek aicināts.

II. Tiesība uz piespiedu izpildīšanu pēc aktiem pieder:

¹⁾ Tā piem., prasību piedzīt pēc obligācijas kapitāla summu, ja šis prasījums nostādīts atkarībā no iepriekšējā uzteikuma (Kündigung) no kreditora puses, formāli nevarētu celt piespiedu izpildīšanas kārtībā, jo likumdevējs Civīlproc. nol. 227. (1807^{2.}) pantā paredzējis iespēju pierādīt ar notāra izdotu apliecību iepriekšēju uzteikšanu tikai nomas vai īres gadījumos, pilnīgi noklusējot par uzteikumu pēc obligācijām, kas izdotas bez termiņa. Tikai pēc analogijas varētu pieļaut obligācijas kapitāla summas piedzišanu norādītā gadījumā piespiedu kārtībā, ja kreditora — obligācijas turētāja vārds tajā norādīts.

²⁾ Ievērojot Civīlproc. nol. 229. (161^{3.}) p., cesionārs pēc blanko pārvedes uz uzrādītāju (Civillik. 3473. p.) piedziņu pēc obligācijas nevar izdarīt piespiedu izpildīšanas kārtībā.

Tā kā publiskā hipotēku sistēma tagad ieviesta arī Latgalē, tad Civīlproc. nol. 227. (1807^{2.}) p. noteikums īstenībā būtu piemērojams arī Latgalē.

- 1) personai, uz kuŗas vārdu akts izdots [C. pr. n. 229. (161³.) p. 1. pkts];
- 2) viņas tiesībpēcnācējam, ja prasījuma akta pāreja pēdējā rīcībā skaidri konstatēta un pienācīgā kārtībā apliecināta [C. pr. n. 229. (161³.) p. 2. pkts], kā: a) tiesas apstiprinātam mantiniekam un b) katram citam tiesībpēcnācējam, kuŗa tiesības pierādītas ar apliecinātu uzrakstu vai sevišķu publisku vai zemes grāmatu aktu. Tādā kārtā tiesībpēcnācējs-cesionārs, kuŗa vārds uz cedētā prasījuma akta nav apliecināts, kā piem., cesionārs pēc blanko pārvedes uz uzrādītāju, nebauda tiesību uz piespiedu izpildīšanu, bet ar to viņš nezaudē iespēju pārvērst uz uzrādītāju izdotu dokumentu par vārda dokumentu;
- 3) galviniekam, kas samaksājis parādnieka vietā uz tiesas sprieduma pamata vai piespiedu izpildīšanas kārtībā, vai arī kad galvinieka izdarītā samaksa apstiprināta ar uzrakstu uz akta vai ar sevišķu kvīti, kuŗi noleiktā kārtībā uzrādīti apliecināšanai [C. pr. n. 229. (161³.) p. 4. pkts];
- 4) vekseļa turētājam, kuŗa vārdā vekselis protestēts, kā arī žirantam, galviniekam un starpniekam, kuŗi vekseli samaksājuši un ceļ regresa prasījumu [C. pr. n. 229. (161³.) p. 6. pkts]. Gadījumā, ja ir vairāki galvinieki, tad viņu savstarpējās attiecības, kas nav paredzētas vekselu likumā, bet padotas vispārējiem civillikumiem (Civillik. 4531. p.), nevar izšķirt piespiedu izpildīšanas kārtībā uz vekseļa saistības pamata [sal. Civilproc. nol. 229. (161³.) p. 6. pkt., pēc kuŗa vekseli samaksājušam galviniekam ir tikai tiesība celt regresa prasījumu pret vekseldevēju].

III. Piespiedu izpildīšana pēc aktiem pielaižama pret sekošiem atbildētājiem:

- 1) pret personu, kuŗas vārdā akts izdots, bet pēc protestēta vekseļa — pret visām par to atbildīgām personām [C. pr. n. 231. (161⁴.) p. 1. pkts];
- 2) pret termiņa galvinieku, ja: a) apliecināts galvojuma uzraksts ir uz paša akta un pie tam lūgums dēļ piespiedu izpildīšanas iesniegts ne vēlāk kā mēnesi pēc saistības termiņa, b) Vidzemē, Kurzēmē un Zemgalē — pret galvinieku, ja viņš uzņēmis saistību kā pats parādnieks [C. pr. n. 231. (1807⁴.) p. 2. pkts];

- 3) pret personu, uz kuŗu pārgājusi mantas lietošana; tiesība pēc nomas vai īres līguma, ja tāda pāreja apstiprināta ar apliecināšanai uzrādītu uzrakstu uz paša līguma vai ar sevišķu aktu: zemes grāmatu, notāriālu vai apliecināšanai uzrādītu (C. pr. n. 231. (161⁴.) p. 3. pkts];
- 4) pret saistību uzņēmušās personas mantiniekiem, ja mantojuma pieņemšana apliecināta ar tiesas lēmumu par viņu apstiprināšanu mantošanas tiesībās vai par testamentu apstiprināšanu izpildīšanai [C. pr. n. 231. (161⁴., 1807⁴.) p. 4. pkts].

Visos norādītos gadījumos par atbildētāja personību nedrīkst būt nekādu šaubu, un tai jābūt apliecinātai iesniegtos dokumentos, lai tiesneša rīcībā būtu neapstrīdami dati par to, ka atbildētājs pēc akta ir tieši tā persona, pret kuŗu vērstas lūgums par piespiedu izpildīšanu pēc akta.

IV. Lūgums par piespiedu izpildīšanu pēc akta iesniedzams rakstiski, ievērojot Civīlproc. nol. 359. (257.) p. noteikumus, un tajā tieši jānosaka piedzenamā summa [C. pr. n. 232. (161⁵.) p.]. Lūgumam jāpievieno [C. pr. n. 233. (161⁶.) p.]:

- 1) pats piespiedu kārtībā izpildāmais akts, uz ko prasījums pamatots, pie kam vekselim pievienojams arī protesta akts;
- 2) tiesu nodeva pusapmērā, salīdzinot ar parasto apmēru un
- 3) lokšņu nodeva, bet apgabaltiesā arī vēl pienācīgā zīmognodeva.

V. Piekritību lietās par piespiedu izpildīšanu nosaka Civīlproc. nol. 234. (161⁷.) pants.

Lūgumi par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem iesniedzami: 1) naudas maksājumu vai lietu un k u s t a m a s mantas atdošanas saistībās pēc atbildētāja dzīves vietas vai pēc akta izpildīšanas vietas [sal. Civīlproc. nol. 309. (203.) un 315. (209.) p.]; 2) ja izpildīšana pamatota uz nekustamas mantas iekīlājuma rakstiem vai uz saistībām atstāt vai nodot nomāto vai īrēto mantu — pēc mantas atrašanās vietas [sal. Civīlproc. nol. 321. (214.) p.].

Piespiedu izpildīšanas lietas piekritība miertiesnesim vai apgabaltiesai, protams, nosakāma pēc piespiedu izpildīšanai padotā prasījuma summas uz vispārēja pamata.

VI. Piespiedu izpildīšanai pēc aktiem piemīt šādas raksturīgas pazīmes.

- 1) Lietas šajā kārtībā nekad neizspriež tiesa kollēģiālā sastāvā, bet vienmēr, atkarībā no šķiras piekritības, vai

nu viens apgabaltiesas loceklis, vai arī mirtiesnesis [C. pr. n. 236. (161⁸), 453. (365¹) p.].

- 2) Atbildētājs uz sēdi netiek aicināts, kādēļ sacikstes princips atkrit [C. pr. n. 236. (168⁸) p.].
- 3) Tādēļ lietu izspriešana notiek ātri, pie kam pēc likumdevēja domas akts ar tiesneša rezolūciju jāizsniedz lūdzējam atpakaļ tajā pašā dienā, kad iesniegts lūgums par piespiedu izpildīšanu.
- 4) Rezolūcija jāraksta uz tā paša akta, bet ja uz tā trūkst vietas, tad uz aktam piestiprinātas lapas tā, lai rezolūcijas iesākums atrastos uz paša akta.

Rezolūcijā jāatzīmē [C. pr. n. 236. (161⁸) p.] tās tiesu iestādes nosaukums, kuŗa rezolūciju taisījusi, gads, mēnesis un diena, kad tā taisīta; lūdzēja un atbildētāja uzvārdi un vārdi; akta izdošanas laiks un apzīmējums, kas īsti jāizpilda piespiedu kārtībā un no atbildētāja piespriestie tiesu izdevumi kā arī atlīdzība par lietas vešanu. Rezolūcijas beigās jābūt tiesneša parakstam un zīmogam. Šāda rezolūcija uz oriģinālakta atvieto izpildu rakstu [C. pr. n. 238. (161¹⁰) p.], un to izsniedz prasītājam, kuŗš to nodod tiesu izpildītājam. Piedzišanu turpmāk izdara vispārējā kārtībā ar sekošiem izņēmumiem: a) atbildētājam līdz ar izpildu pavēsti jāpiesūta arī izpildāmā akta un uz tā taisītās rezolūcijas noraksts; b) atbildētājam nosakāms triju dienu laiks labprātīgai izpildīšanai un c) par akta izpildīšanu izpildītājam jāatzīmē uz paša akta.

Likums neparedz, ka varētu izdot lūdzējam vairākus rezolūcijas eksemplārus, kā tas iespējams darīt ar izpildu rakstu saskaņā ar Civīlproc. nol. 1055. (929.) pantu. Tā kā dzīvē tomēr var rasties apstākļi, kad vairāki rezolūcijas eksemplāri visai nepieciešami, tad liekas, ka vienīgā izeja būtu attiecināt arī uz šiem gadījumiem 1055. (929. p. noteikumu.)¹⁾

¹⁾ Noteikumos par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem nav tieša panta, kas korespondētu Civīlproc. nol. 1055. (929.) p., neskatoties uz to, ka arī pie piespiedu izpildīšanas kārtības pēc aktiem būtu iedomājams gadījums, kad atbildētājs vienā izpildu uzraksta piespiests piem., nodot prasītājam divas noīrētas telpas divos dažādos namos [Civīlproc. nol. 226. (161¹) p. 2. pkt., 252. (161²⁴) p.], ja vien abi nami atrodas vienā mirtiesneša iecirknī, resp. vienā apgabaltiesas apgabalā. Šai gadījumā, tāpat kā Civīlproc. nol. 1055. (929.) p. paredzētā gadījumā, būtu jāizsniedz prasītājam „uzraksts“ vairākos eksemplāros, saprotams, viens no tiem ne uz oriģināla akta, bet uz tā noraksta, kamēr paši vairāki „uzraksti“ būtu jāizgatavo kā oriģināli pēc Civīlproc. nol. 236 (161⁸) p. 2. d. Katrā ziņā šāda kārtība pēc analogijas pielaižama un pat prasāma, ja prasītāji

- 5) Ņemot vērā, ka lietas piespiedu izpildīšanas kārtībā izspriež ļoti ātri, tad nodrošināšanu šajā kārtībā likums agrāk netika paredzējis un tā šķita lieka, jo vajadzības gadījumā kreditors vienmēr varēja izlietot agrāko Civilproc. nolik. 971. pantu.¹⁾ Bet tā kā līdz tam laikam, kamēr rezolūcija nav stājusies likumīgā spēkā, t. i. kamēr nav notecējis atbildētājam prasības celšanai vispārējā kārtībā noteiktais termiņš [C. pr. n. 239. (161¹⁰.) p.], šo rezolūciju resp. uz akta taisīto izpildu uzrakstu nav iespējams pārvērst tiesu hipotēkā, ievēdot spriedumu zemes grāmatās [sk. Civillik. 1412. p.; C. pr. n. 1238. (1846.) p.; Sen. spr. 1925. g. Nr. 73 Makārova l.], tad ar 1930. g. noveli (Lik. kr. 100) dota iespēja nodrošināt lūgumus par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem vispārējā kārtībā [sk. C. pr. n. 236. (161¹.) p. piez.], un tādā kārtā paredzēta iespēja nodrošināt prasījumus, kas reizē ar to izšķirti pēc būtības.²⁾
- 6) Tiesneša rezolūciju atbildētājs nevar pārsūdzēt apellācijas kārtībā, bet ja atbildētājs atzīst lūdzēja prasījumus par nepareiziem, tad viņš triju (agrāk sešu) mēnešu laikā no piespiedu izpildīšanai nodotā akta no-

domātu, izlietojot Civilproc. nol. 1238. (1846.) p., savu prasību nodrošināt hipotēkāriskā ceļā, kāds ceļš pilnīgi piemērojams arī piespiedu izpildīšanā pēc aktiem (Sen. spr. 1925. g. Nr. 194). Šai gadījumā prasītājam būtu pēc Not. nol. 341. p. jāiesniedz attiecīgais akts ar oriģinālo izpildu uzrakstu. Tādu pienākumu prasītājs izpilda, ja viņš iesniedz izpildu uzraksta dublikātu (ne norakstu), kaut gan ne uz oriģinālo akta (kam jāpaliek pie tiesu izpildītāja un kas eventuāli jānodod atbildētājam), bet uz tiesas apliecināta akta noraksta. Zemes grāmatu nodaļu priekšnieki, hipotēku ingrosēšanai pēc Civilproc. nol. 1846. (1238.) p. un Not. nol. 341. p. apmierinājas un viņiem ir jāapmierinājas (bez izpildu raksta), tikai ar attiecīgā tiesas sprieduma norakstu (saprotais, neprasot oriģinālo spriedumu). Tāpat zemes grāmatu nodaļas priekšniekam būtu jāapmierinājas arī ar attiecīgā akta (piem. vekseļa) norakstu, ja vien uz pēdējā atrastos oriģinālais izpildu uzraksts, kas taisīts pēc Civilprocesa nol. 236. (161⁹.) p. 2. d., t. i. ar tiesneša oriģinālo parakstu un zīmogu (pretēji kādam izpildu uzraksta norakstam), jo paša akta „dublikātu” tiesa, saprotams, izsniegt nevar.

(Sen. spr. 28. I. 1926. g. Nr. 184, Meijera l.).

¹⁾ Sk. Bukovskis. Jautājumā par lūgumu nodrošināšanu pie piespiedu izpildīšanas pēc aktiem. T. M. V. 1927. g. Nr. 5.

Contra: Sen. spr. 9. XII. 1926. g. Nr. 377.

²⁾ Katrā ziņā arī tagad, nodrošinot prasību piespiedu izpildīšanas kārtībā, nekādā ziņā nav iespējams piemērot Civilproc. nol. 698. (598.) p. noteikumu par prasības nodrošināšanu ar priekšsēdētāja varu, jo šādā gadījumā saskaņā ar nol. 701. (600.) p., par priekšsēdētāja spertiem nodrošinājuma soļiem būtu jāpaziņo tiesai jautājuma apspriešanai tiesas kolleģiālā sēdē, kas piespiedu izpildīšanas kārtībā ir izslēgts.

raksta saņemšanas var celt pret prasītāju, uz vispāri-
giem piekritības pamatiem, t. s. apvērsuma vai atpa-
kaļizpildīšanas prasību, lūdzot atzīt rezolūciju par
spēkā neesošu un atsvabināt no piedziņas [C. pr. n.
239. (161¹¹.) p.]¹⁾ Pirmā mēneša laikā, bet ja piespiedu
izpildīšana vēl nav nobeigta, tad līdz tās pilnīgai no-
beigšanai, šo prasību var celt kā pēc lūdzēja dzīves
vietas (forum domicilii), tā arī pēc akta izpildīšanas
vietas, bet pēc šā termiņa — tikai pēc lūdzēja dzīves
vietas. Reizē ar šādu prasību, prasības cēlējs (t. ir
agrākais atbildētājs) var arī lūgt, lai aptur piespiedu
izpildīšanu pret viņu, vai, ja izpildīšana jau pabeigta,
— lai nodrošina celto prasību. Neatkarīgi no tā arī
pirms apvērsuma prasības iesniegšanas atbildētājs
septiņu dienu laikā, skaitot no tās dienas, kad iz-
sniegta izpildu pavēste, var griezties pie miertiesneša,
kuŗa iecirknī notiek izpildīšana, ar lūgumu, lai aptur
pēc akta pielaisto piespiedu izpildīšanu [C. pr. n. 244.
(161¹⁶.) p.].

- 7) Ceļot prasību par apvērsumu (atpakaļizpildīšanu),
tāpat kā lūdzot par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem,
tiesu nodeva jāmaksā pusapmērā [C. pr. n. 240.
(161¹².) p.]. Apvērsuma prasībās taisītos mierties-
neša spriedumus, domājams, var pārsūdzēt otrā instan-
cē apellācijas sūdzības kārtībā uz vispārējā pamata, jo
nekāda tam pretrimunājoša panta nav, bet otrās instan-
ces spriedumus — kasācijas kārtībā. Citāds ir stāvoklis,

¹⁾ No C. pr. n. 239. (161¹¹.) un 248. (161²⁰.) pantiem redzams, ka at-
bildētājs, pret kuŗu vērsta piespiedu izpildīšana pēc akta, nav spiests celt
obligātoriski prasību taisni par atsvabināšanu no piedzinuma, bet viņš,
kā tas izriet no C. pr. n. 239. (161¹¹.) p., savu prasību, skatoties pēc ap-
stākļiem, var formulēt arī citādi, pie kam ir prasāms tikai, lai šī prasība
tiktu vērsta uz piedzinēja pieprasījuma apgāšanu pēc būtības; lūdzot uz-
likt atbildētājam par pienākumu izsniegt viņam vekseli atpakaļ (resp. šī
pienākuma neizpildīšanas gadījumā piedzīt no viņa 1000 ls — veksela
valūtu) — tagadējais prasītājs taisni cenšas apgāzt atbildētāja prasījumu
pēc būtības, pierādot, ka, pamatojoties uz to, ka viņam nav bijusi tiesība
vērst pret viņu, prasītāju, piedzišanu pēc veksela, bet ka tas saskaņā ar
līgumu bija atdotams atpakaļ, kā drošības vekselis (Sen. spr. 28. II.
1929. g. Nr. 146 Timmermaņa l. un 8. VI. 1928. g. Nr. 723 Richtera l.).

Civilproc. nol. 239. (161¹¹.) p. paredzētā prasība taisni vērsta uz pie-
spiedu izpildīšanas kārtībā celtā prasījuma apgāšanu pēc būtības; ja
tiesa atrod, ka piespiedu izpildīšanas kārtībā celtais prasījums, sakarā ar
161¹¹. p. minēto pantu, nav uzskatāms par apgāztu, tad šī pēdējā ir at-
raidāma pilnīgi neatkarīgi no tā, vai tiesa, izspriežot viņu, arī atrastu, ka
iepriekšējais prasījums nav bijis — aiz formāliem iemesliem — celānis
piespiedu izpildīšanas kārtībā, ja vien šāds prasījums bijis — pēc būtības
— atzīstams par pareizu (Sen. spr. 1928. g. Nr. 723).

ja celta apvērsuma prasība atsvabināt no piedziņas, ko izdara uz apgabaltiesas locekļa rezolūcijas pamata. Šādā gadījumā, saskaņā ar Civilproc. nol. 453. (365¹.) panta burtisku tekstu, par **spriedumu**, ko apgabaltiesa taisījusi, izspriežot Civilproc. nol. 239. (161¹¹.) p. kārtībā iesniegtu apvērsuma prasību, apellācijas sūdzība nemaz nav paredzēta,¹⁾ un par šo spriedumu iespējams iesniegt vienīgi kasācijas sūdzību [C. pr. n. 453. (365¹.) p. 3. pkts].²⁾

Jautājums par to, kādā apmērā jāmaksā tiesu nodeva par apellāciju sūdzībām, ko iesniedz par miertiesnešu spriedumiem, kas taisīti, izspriežot apvērsuma prasības, nav pilnīgi skaidrs. Ja ņem vērā, ka jautājums par tiesu nodevas apmēru ir fiska interešu jautājums, kas aizvien iztulkojams aprobežotā nozīmē, un ka likumdevējs, nosakot Civilproc. nol. 240. (161¹².) pantā tiesu nodevu priekš apvērsuma prasībām tikai pusap-

¹⁾ Augšā sacītais izriet no C. pr. n. 453. (365¹.) p. 3. punkta burtiskā teksta, kaut arī nav skaidrs, kāpēc apgabaltiesas kā I. instances spriedums nav pārsūdzams, saskaņā ar C. pr. n. 15. (11.), 16. (12.) un 854. (743.) p., apellācijas instancei. De lege ferenda apellācijas iespēja būtu apsvēicama, bet de lege lata citādi tulkot likumu nevar. Jautājums par to, vai miertiesneša spriedumu, kuŗš taisīts uz 239. (161¹¹.) p. pamata par agrākā atbildētāja celto prasību, var pārsūdzēt apellācijas kārtībā, — likumā nav izšķirts, bet prakse to izšķir pozitīvi.

²⁾ Kamēr pēc Civilproc. nol. 239. (161¹¹.) p. miertiesneša atbildētāja celtā prasībā dotais spriedums ir pārsūdzams vispārējā, likumā paredzētā divinstanču sistēmas kārtībā, t. i. apellācijas ceļā — par apgabaltiesas šinīs lietās dotiem spriedumiem pēc 365¹. panta tiešā satura un nozīmes ir pieļaujami tikai lūgumi par sprieduma atcelšanu, kuŗi ir izspriežami no Senāta civilkasācijas departamenta; ar citiem vārdiem, aprādītās prasības lietās apgabaltiesas spriedumi pārsūdzami ne apellācijas ceļā, ar iesniedzamām parastām apellācijas sūdzībām, paredzētām Civilproc. nol. 743. p., bet kasācijas ceļā, ar iesniedzamiem par tiem lūgumiem par sprieduma atcelšanu, paredzētiem Civilproc. lik. 792. p.; pieļaujot minētās prasības lietās attiecībā uz apgabaltiesas kā kolēģiālas tiesas dotiem spriedumiem, tādu atkāpšanos no vispārējās likumā paredzētās kārtības par civilprasību caurskatīšanu pēc būtības divās instancēs [C. pr. n. 15. (11.) p.], likumdevējs, acimredzot, ir izgājis no prasījuma par piespiedu izpildīšanu ipatnējās dabas, šo prasījumu zināmā mērā skaidrības, neapšaubāmības un vienkāršības (Sen. spr. 12. XII. 1929. g. Nr. 2007 Latv. Priv. Lombarda l.).

Civilproc. nol. 453. (365¹.) p. 3. pkt. zīmējas uz tiem gadījumiem kad vai nu miertiesnesis [Civilproc. nol. 236. (161⁹.) p.], vai deleģētais apgabaltiesas tiesnesis (453. (365¹.) p. 1. p.) atstājis bez ievēribas prasītāja lūgumu dēļ piespiedu izpildīšanas un kad sakarā ar prasītāja par miertiesneša vai apgabaltiesas tiesneša lēmumu iesniegto blakus sūdzību lieta nonākusi apgabaltiesas parastā sastāvā izspriešanai, un apgabaltiesa prasītajā blakus sūdzību atstājusi bez ievēribas [Civilproc. nol. 237. (161⁹.), 242. (161¹⁴.), 243. (161¹⁵.) p.] (Sen. spr. 30. V. 1929. g. Nr. 59, Zennelska l.).

mērā, rēķinājies, acīmredzot, ar to apsvērumu, ka tiesu nodevas otru pusi tai pašā pirmā instancē un tai pašā lietā jau samaksājis otrs prāvnieks, iesniedzot prasību piespiedu izpildīšanas kārtībā [C. pr. n. 233. (161⁶.) p.], — tad liekas pareizāki tiesu nodevu par apellācijas sūdzībām ņemt pilnā 4% apmērā.

Arī no Krievijas Valsts domes motīviem, apspriežot šo jautājumu, izriet, ka par apellācijām tiesu nodeva jāmaksā pilnā apmērā, jo motīvos tieši norādīts, ka pie akta virzīšanas piespiedu izpildīšanas kārtībā, tiesu nodeva ņemama p u s a p m ē r ā, salīdzinot ar C. pr. n. 200². p. norādīto, aiz tā iemesla, ka atlikušā tiesu nodevas normālā apmēra p u s e piedzenama no atbildētāja tanī gadījumā, ja viņš ceļ C. pr. n. 239. (161¹¹.) pantā norādīto prasību (Kr. Valsts Domes 1910. g. stenogr., II., 698.).

VIII. Rezolūcijas izpildīšanas kārtība. Piespiedu izpildīšanas kārtībā piedzītā summa, vai atbildētājam atņemtās lietas, vai cita manta nododama lūdzējam tikai pēc septiņām dienām [C. pr. n. 241. (161¹³.) p.]. Piespiedu izpildīšanu var apturēt: 1) tiesa, kurai iesniegta apvērsuma prasība [C. pr. n. 239. (161¹¹.) p.]; 2) tiesnesis, kuŗa iecirknī notiek izpildīšana, ja viņš atrod atbildētāja iebildumus par ievēribu pelnošiem [C. pr. n. 244. (161¹⁶.) p.]. Lūgums par piespiedu izpildīšanas apturēšanu iesniedzams septiņu dienu laikā miertiesnesim vai nu tieši [C. pr. n. 244. (161¹⁶.) p.], vai arī caur tiesas izpildītāju [C. pr. n. 245. (161¹⁷.) p.]. Miertiesnesim lūgums jāizšķir ne vēlāk kā triju dienu laikā [C. pr. n. 244. (161¹⁶.) p.]. Līdz šā lūguma izšķiršanai apturama atbildētājam piederošo naudas vai vērtspapīru izdošana lūdzējam un nomātās vai irētās mantas atdošana vai atbrīvošana, kā arī tās mantas pārdošana, uz kuŗu vērsta piedziņa. Bet ja lūgums atzīts par ievēribu pelnošu, tiesnesim ir tiesība apturēt arī visu pārējo izpildu darbību [C. pr. n. 246. (161¹⁸.) p.]. Miertiesneša lēmums par izpildīšanas apturēšanu nav pārsūdzams [C. pr. n. 247. (161¹⁹.) p.], bet tas zaudē spēku, ja mēneša laikā to neapstiprina tiesa, kuŗai piekrit atbildētāja apvērsuma prasība par viņa atsvabināšanu no piedziņas.

Piespiedu izpildīšanu pēc darba algas grāmatiņām un darba līgumlapām par nesamaksātu darba algu var apturēt (Lik. kr. 1930. g. 82) tikai tad, ja prasības cēlējs iemaksā piedzenamo summu tiesas depozītā. Prasības noraidīšanas gadījumā iemaksātā summa nekavējoties izmaksājama piedzinējam [C. pr. n. 239. (161¹¹.) p. 2. d.].

§ 129. Izpildu vai aprēķina kārtība lietās par zaudējumiem, ienākumiem un tiesu izdevumiem.

Lietās par naudas summu piespriešanu tiesai jāizšķir divi jautājumi:

1) par pašu prasītāja tiesību saņemt no atbildētāja naudas summu un

2) par pieprasāmās summas apmēru.

Ne katru reizi izspriežamās lietās tiesai ir iespējams noteikt prasāmās summas apmēru. Bieži vien pašam prasītājam, prasības celšanas laikā, nav dātu, uz kuŗu pamata noteikt prasības apmēru. Tādos gadījumos, kuŗi tomēr uzskatāmi kā izņēmumi, ir ērtāki atšķirt šos divus jautājumus un atrisināt katru no tiem par sevi, atsevišķā kārtībā. Galvenais juridiskais jautājums ir jautājums par pašu tiesību.

Kad šis jautājums izšķirts, tad norēķināšanās darbībai, t. i. prasības apmēra noteikšanai ir tīri mēchanisks un bieži vien vienkāršs aritmētisks raksturs.

Tā kā otrais jautājums ir samērā vienkāršs, tad tā atrisināšanu jo sekmīgi var uzticēt vienam tiesnesim, neapgrūtinot visu tiesu, jo še bieži vien jāizdara aprēķini pēc daudziem dokumentiem un grāmatām, un šādu darbu ērtāki veikt vienai personai.

Aiz šiem iemesliem likumdevējs atļauj aplūkotos momentus¹⁾ vienu no otra šķirt, dodot prasītājam iespēju pēc tam, kad tiesa pozitīvi izšķirusi jautājumu par pašu tiesību, ierosināt prasāmās summas apmēru noteikšanai atsevišķu lietu norēķināšanās procesa kārtībā. Šo otro procesu sauc par izpildu jeb aprēķina kārtību vai procesu [C. pr. n. 1022. (896.) p.], un tas uzskatāms par galvenās prasības iztiesāšanas turpinājumu.

Tomēr šī izpildu kārtība stingri atšķirama no tiesas spriedumu izpildīšanas procesa, ar kuŗu tai nav nekā kopīga, kaut gan noteikumi par šo kārtību ievietoti Civīlprocesa nolikuma otrās grāmatas piektā sadaļā ar vispārējo virsrakstu „Tiesas spriedumu izpildīšana“. Tiesu nolikumu sastādītāji šai gadījumā sekojuši franču „Code de procedure civile“ (523.—544.) p.) paraugam, bet kā vietas izvēle, tā arī termiņš „izpildu“ jāuzskata par neizdevušos.

Ar izpildu vai aprēķina kārtību mēs saprotam tiesas sadalītu iztiesāšanu tādās lietās par naudas summu piespriešanu, kuŗās jautājumu par pašu prasītāja tiesību tiesa jau galīgi izšķirusi, bet izšķirams tikai jautājums par prasījuma apmēru.

¹⁾ Šī kārtība nav piemērojama miertiesnešu izspriežamās lietās (Sal. arī Sen. spr. 1923. g. 31. l. Katcena 1., Nr. 20).

1. Caurlūkot jautājumus par prasījuma apmēru atsevišķi no jautājuma par tiesību likums pielaiž 6 gadījumos:¹⁾

a) lietās par ienākumu atmaksu, kurus saņēmis atbildētājs no tādas prasītāja mantas, ko tiesa viņam jau atspriedusi;

b) lietās par tādu zaudējumu apmēra noteikšanu, kuŗi cēlušies caur atbildētāja darbību un uz kuŗiem jau ir atzīta prasītāja tiesība;

c) lietās par tādu tiesāšanās izdevumu piespriešanu, kuŗu apmēru tiesa nav noteikusi pasludinātā spriedumā;

d) lietās, kuŗās nosakāma summa, kas prasītājam pienākas pēc norēķina, kuŗš atbildētājam jādod prasītājam uz taisītā tiesas sprieduma pamata;

e) lietās par agrāk piespriešanas atlīdzības apmēra grozīšanu, prasībās miesas bojājumu dēļ, sakarā ar pārmaiņām cietušā veselības stāvoklī [Civīlproc. nolik. 1022. (896.) p. piezīme un Latg. Civīllik. 683. p. 6. pkt.]²⁾;

f) lietās par izpērkamas mantas uzturēšanai un uzglabāšanai taisīto izdevumu apmēru, ja prasītāja tiesību uz izpirkumu un atbildētāja tiesību uz izdevumiem tiesa pozitīvi jau izšķīrusi [C. pr. n. 1662. (2034.) un 1758. (1447.) p.].

2. Pašai prasītāja tiesībai jābūt atzītai ar spēkā stājušos tiesas spriedumu [C. pr. n. 1025. (899.) p.].

No šā pamatnoteikuma, kas paredz, ka nepieciešams spēkā stājies pirmais spriedums, pielaižama atkāpšanās lietās par tiesu izdevumiem, kuŗus izpildu tiesāšanas kārtībā var prasīt divu nedēļu laikā pēc rezolūcijas pasludināšanas [C. pr. n. 1025. (899.) p.], bet likums [C. pr. n. 1046. (920.) p.] paredz arī, ka tiesas lēmuma izpildīšana par tiesu izdevumu piedzīšanu apturama, ja apturēta sprieduma izpildīšana pamata prasībā.

3. Lūgumu iesniegšanai izpildu vai aprēķinu kārtībā iztiesājamās lietās likums paredz trīs mēnešu termiņu, skaitot no tās dienas, kad stājies spēkā spriedums pirmā, galvenā lietā [C. pr. n. 1025. (899.) p.]. Attiecībā uz tiesas izdevumiem paredzētas divas nedēļas no rezolūcijas pasludināšanas dienas [C. pr. n. 1025. (899.) p.].

4. Tā kā izpildu tiesāšanas kārtība ir atvieglināta un līdz ar to fakultatīva, tad prasītājs, kas nav cēlis prasījumus izpildu tiesāšanas kārtībā likumā paredzētā termiņā, var celt prasību vispārējā tiesāšanas kārtībā [C. pr. n. 1022. (896.) p.].

¹⁾ Sal. arī Товстольскъ, Н. Н., Примѣненіе 896 ст. Уст. гр. судопр., Ж. М. Ю. 1914. г. № 3, 207 un turpm. lap. p.

²⁾ Jautājumā par algotiem darbiniekiem un viņu ģimenes locekļiem agrāk piešķirtām pensijām un atlīdzību sakropojumu un profesionālu slimību gadījumos — sk. attiecīgu likumu (Lik. kr. 1925. g. 40.).

in fine], bet attiecībā uz tiesas izdevumiem viņam šī tiesība pieder tikai sešu mēnešu laikā [C. pr. n. 1047. (921.) p.]¹⁾

5. Izpildu vai aprēķina lietas ierosināmas tai pašā tiesā, kuŗa izspriedusi galveno prasību, un tā tad padotas izņēmuma piekritībai [C. pr. n. 1024. (898.) p.].

6. Prasītāja lūgumam šajās lietās jāatbilst visiem parastiem prasības lūgumu nosacījumiem (tiesu nodeva, ja tā jau tikusi samaksāta, nav jāmaksā²⁾); pie tam:

a) lietās par zaudējumiem un tiesas izdevumiem — prasītājam jāiesniedz pieprasāmās summas aprēķins [C. pr. n. 1026. (900.) un 1042. (916.) p.], rēķinājoties tikai ar tiem zaudējumiem, kuŗus viņš bija uzrādījis iepriekšējā galvenā iztiesāšanā [C. pr. n. 1028. (902.) p.]; šinīs lietās atbildētājs aicināms uz tiesas sēdi, noliekot tam priekš ierašanās divas nedēļas, pieskaitot tālumlaiku [C. pr. n. 1027. (901.) p.];

b) turpretim ienākumu vai pēc norēķina pienākošos summu piedziņas lietās prasītājs nav spiests iesniegt aprēķinu, kuŗš viņam varbūt tikai apmēram noteikts, un šis pienākums tādā kārtā gulstas uz atbildētāju, kuŗam šai nolūkā ierašanās termiņš uz pirmo tiesas sēdi tiek nolikts daudz garāks (1—3 mēneši) [C. pr. n. 1029. (903.) p.]. Tikai tai gadījumā, ja atbildētājs šajās lietās (par ienākumiem un norēķinu summām) neierodās un neiesniedz savu aprēķinu, prasītājam atļauts iesniegt savu apmēra aprēķinu, ko atbildētājam vairs nav tiesības apstrīdēt un kritizēt, ja tikai viņš pats neiesniedz savu, kaut arī nokavētu aprēķinu [C. pr. n. 1037. (911.) p.].

Izpildu tiesāšanas kārtība tālāk sadalās divās stadijās:

¹⁾ Prasība pēc 921. p. pielaižama vienīgi ar tiem pašiem priekšnoteikumiem, uz kuriem ir celama prasība pēc 916.—926. p., t. i. vienīgi tad, kad tiesa savā spriedumā vai lēmumā tieši uzlikusi uzvarētai pusei par pienākumu atļidzināt uzvarējušai pusei tiesas izdevumus un kad pie tam tiesa nav atradusi par iespējamu noteikt pašu šo izdevumu summu (Kr. Sen. spr. 1868. g. Nr. 21; 1914. g. Nr. 10).

Turpretim, kad parts lūdzis piespriet viņam izdevumus, bet tiesa šo lūgumu nav ievērojusi, tad partam spriedums šai daļā ir jāpārsūdz; ja parts šo procesuālo līdzekli neizlieto, tad celt par to atsevišķu prasību viņam nav tiesības (Latv. Sen. spr. 7. II. 1929. g. Nr. 85, Spruksta I.).

²⁾ Skat. Kr. Sen. 1895. g. spr. Nr. 55.

Paceļas jautājums vai jāmaksā tiesu nodeva, ja prasība par summas apmēra noteikšanu celta vispārējā tiesāšanas kārtībā.

Šo jautājumu pareizāki izšķirt pozitīvi tāpēc, ka prasītājs, neizmantodams priekšrocību, kas tam būtu izlietojot izpildu kārtību, jau ceļ patstāvīgu prasību uz vispārēja pamata un nav padots izņēmuma piekritības nosacījumiem (898. p.). Arēji šī prasība nav saistīta ar pirmprasību, kas uzskatāma tikai kā materiālais pamats otram prasījumam, un, acīmredzot, rada tam jaunu noilguma termiņu.

1) noskaidrošanas un sagatavošanas stadija, ko veic viens tiesas loceklis — referents, kam nodota visa lieta, lai to iepriekš sagatavotu galīgai izlemšanai [C. pr. n. 1030.—1032. (904.—906.) p.] un

2) pārbaudīšanas vai galīgā stadija, kas norit tiesas kollēģiālā sastāva priekšā [C. pr. n. 1033.—1034. (907.—908. p.).

Sagatavošanas stadijā tiesas loceklis — referents, klātesot pusēm, kuŗas ieradušās, bet ja vajadzīgs, tad arī ekspertiem, pārbauda iesniegto aprēķinu pēc attiecīgiem dokumentiem, rīkojoties saskaņā ar noteikumiem par rakstisku pierādījumu pārbaudīšanu [C. pr. n. 624.—628. (534.—538.) p.].

Tikai šīnī stadijā prāvnikiem atļauts iesniegt vajadzīgos dokumentus un pierādījumus [C. pr. n. 1034. (908.) p.].

Pēc tam, kad lieta pilnīgi noskaidrota, tā nāk kollēģiālā tiesas sēdē, kur lietu lūko cauri, saskaņā ar tiesas locekļa referenta ziņojumu, to pierādījumu robežās, kuŗus puses uzdevušas lietaš noskaidrošanas stadijā. Atbildētāja vienaldzīga izturēšanās un neierašanās tiesas sēdē nedod pamatu uzskatīt taisīto spriedumu par *aiz mugurisku* un atsauksme pret to nav pielaižama, ja vien atbildētājs divi nedēļu laikā nelūdz, lai aprēķinu lūko cauri no jauna un nepierāda, ka viņam aicinājuma pavēste nav piegādāta [C. pr. n. 1035. (909.) p.]. Neatkarīgi no tā, atbildētājam mēneša laikā no pavēstes saņemšanas par sprieduma izpildīšanu ir tiesība lūgt lietu no jauna lūkot cauri, ja viņš iesniedz no viņa pienākošos aprēķinu [C. pr. n. 1041. (915.) p.]. Šīnī gadījumā, kā tas pieņemts arī pie *aizmuguriskiem* spriedumiem [C. pr. n. 839. (731.) p.], pirmais spriedums skaitās par spēkā neesošu, kamdēļ arī tiesa, taisot jaunu spriedumu, nav saistīta ar pirmo reizi piespriestās summas apmēru [C. pr. n. 1041. (915.) p.].

Otrs atbildētājam piešķirtais atvieglinājums — ir viņa tiesība iemaksāt tiesā līdz pirmaj tiesas sēdei summu, ko viņš pēc sava ieskata atzīst par pietiekošu [C. pr. n. 1038. (912.) p.]; un ja šo summu prasītājs atzīst par nepietiekošu, tad gadījumā, ja tiesa piekrīt atbildētāja aprēķinam, visi tiesas izdevumi izpildu kārtībā gulstās uz prasītāju [C. pr. n. 1039. (913.) p.]. Tiesas izdevumi par izpildu kārtībā iztiesāto lietu sīki aprēķināmi, jo citādi šo izdevumu aprēķināšanai atkal rastos jauna lieta [C. pr. n. 1048. (922.) p.].

Izpildu tiesāšanas kārtībā taisīto spriedumu var pārsūdzēt apellācijas kārtībā viena mēneša laikā [C. pr. n. 859. (748.) p.], un lietas iztiesāšana otrā instancē ne ar ko neatšķirās no citām lietām. Ja spriedums stājies likumīgā spēkā, tas izpildāms vispārējā kārtībā.

§ 130. Valsts pārvalžu lietas.

Iepriekšējos paragrafos (128. un 129.), kā izņēmums no Civilprocesa vispārējās kārtības, apskatīta piespiedu izpildīšana pēc aktiem un izpildu vai aprēķinu kārtība. Bet bez šiem izņēmumiem Civilprocesa nolikuma trešā grāmatā paredzēta vēl rinda citu izņēmumu.

No tiem vispirms aplūkosim tiesāšanas kārtību valsts pārvalžu lietās.

Ar šo nosaukumu tagad apzīmē tādas lietas, kur vienā pusē ir kāds no valsts varas organiem, kuŗš uzstājas nevis kā valsts varas nesējs, bet kā valsts saimniecības pārstāvis, kā juridiska persona. Agrākos laikos minētās lietas atradās sevišķā likuma aizsardzībā. Valsts pārvaldēm un pie tam arī tām iestādēm, kas tām tika pielīdzinātas, bija piešķirtas daudzas procesuālas priekšrocības, kas vēlāk pakāpeniski sāka sašaurināties. Tagad šo lietu iztiesāšanas kārtība samērā maz atšķiras no vispārējās kārtības.

Valsts pārvalžu lietām senāk bija pielīdzinātas baznīcu, klosteru, garīgo iestāžu un pašvaldības iestāžu lietas (C. pr. n. 1282. p. piezīme agrākā redakcijā). Tagad par valsts pārvalžu lietām uzskatāmas vienīgi lietas, kas saistītas ar fiska interesēm¹⁾ [C. pr. n. 1397. (1282.) p.]. Bet pašvaldības iestādes un valsts autonomie uzņēmumi (piem., Universitāte, Konservātorija, Mākslas akadēmija u. cit.) var celt prasības un atbildēt uz tām, piemērojot valsts pārvalžu lietām paredzētos noteikumus [C. pr. n. 1397. (1282.) p. piez.].

Fiska likumīgie organi pēc atsevišķiem resoriem pie 1864. gada Tiesu nolikumu sastādīšanas Civilprocesa nolikuma 1284. pantā netika norādīti, jo nebija sagaidāms, ka var rasties grūtības noteikt, kāda no valsts pārvaldēm var uzstāties par prasītāju vai atzīstama par atbildētāju.²⁾ Ar C. pr. n. 1399. (1284.) p. minētām „v i e t ē j ā m i e s t ā d ē m” jāsaprot tādas, kuŗām uzlicēts pārzināt visas lietas, kas ietilpst viņu pienākumu aplokā, to starpā arī saimniecisko daļu.³⁾ Tā piem., par valsts pārvaldi tiesā atzīstams pulks (kaŗaspēka vienība) —

¹⁾ Fisks ir vienāds subjekts un vienāda juridiska persona visā valstī, kaut gan viņa darbība izteicas dažādos valsts resoros, kuŗiem savukārt nav patstāvīga subjekta, t. i. nav juridiskas personas rakstura (Civilproc. nolik. 1927. p. Sen. apv. sap. 1925. g. lēmums lietā Nr. 19; 1923. g. Nr. 56); tādēļ pat ja zināma manta, piem. imobils apstiprināts uz kādas ministrijas vārdu, tad tomēr materiālā nozīmē šis imobils līdz ar to ieiet pašas valsts mantībā (Sen. 3. IX. 1925. g. spr. Nr. 495, Kassela l.).

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1891. g. spr. Nr. 100.

³⁾ Sk. Kr. Sen. 1899. g. spr. Nr. 55.

lietās ar saviem piegādātājiem¹⁾ un arī valsts ģimnazija.²⁾ Tā kā Latvijā nepastāv vesela rinda tādu vietējo pārvaldes iestāžu, kuŗas bij. Krievijā pārzināja fiska intereses, tad viņu funkcijas pārgājušas uz centrālām iestādēm. Tā piem., agrāko Kroņa palātu vietā fiska intereses Latvijā aizstāv Nodokļu departaments.³⁾ Tajos gadījumos, kad vietējās valsts iestādes uzglabājušas iepriekš minēto patstāvīgo pārvaldi vai pārzin noteiktu saimniecisku nozari, viņas arī tagad var uzstāties fiska vārdā kā prasītāji vai atbildētāji.⁴⁾

¹⁾ Sk. Kr. Sen. 1885. g. spr. Nr. 68.

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1891. g. spr. Nr. 100.

³⁾ Nodokļu departamenta tiesība un pienākums ir — bij. Kr. Kroņa palātu vietā — uzstāties kā valsts pārstāvis fiska lietās (Civilproc. nolik. 1284. p. iepriekšējā un tagadējā red.), ar to tikai starpību, ka tagad Nodokļu departaments uzskatāms par centrālo, bet ne par vietējo fiska organu; kaut gan Nodokļu departaments ieiet Finanču ministrijā, tomēr taīsnī viņš, valsts prasību aizstāvēšanas un piedzišanas ziņā, ieņem patstāvīgu stāvokli (sk. 19. III. 1920. g. noteik. l., 8. p. p.; pap. lik. krāj. 48). (Sen. 21. IX. 1927. g. spr. Nr. 714, Grēvin l.).

⁴⁾ Saskaņā ar Kr. Sen. spr. (1884. g. Nr. 60; 1907. g. Nr. 6 un 9; 1879. g. Nr. 56) ceļot prasības pret valsts mantisko tiesību pārstāvi, tās jāceļ nevis pret centrālo valsts resoru, t. i. pret ministriju vai galveno pārvaldi, bet gan tikai pret vietējo šā resora pārvaldi. Par vietēju kuŗa centrālā resora iestādi saimnieciskā ziņā jāatzīst pulks kā šaurākā saimnieciskā vienība, kuŗai ir sava patstāvīga saimnieciskā pārvalde (Sen. spr. 1885. g. Nr. 68). Mantības prasījumu pret valsti jāceļ tiesā pret vietējām resoru iestādēm arī tad, kad prasījums izceļas no attiecībām par mantām, kuŗas atrodas tikai vietējo iestāžu pārvaldīšanā un nevien tad, kad šādas mantas atrodas vietējo resora iestāžu rīcībā (Sen. spr. 1924. g. Nr. 47. — pēc Tiesl. Min. Vēstn. kr., Steinerta l.).

Saeima ir netiekvien valsts iestāde, proti, centrālā iestāde, bet viņai ir arī sava saimniecība, savi atsevišķi ieņēmumi un izdevumi, šķirti no vispārējiem valsts ieņēmumiem un izdevumiem. Ar to vien jau pierādīts, ka Saeima, kā patstāvīga valsts iestāde, bauda partu spēju (Civilproc. lik. 1283., 1284. p. p.). Kā valsts augstākā centrālā iestāde Saeima ir publisko tiesību juridiska persona; kā publisko tiesību subjekts Saeima tiek reprezentēta caur savu priekšsēdētāju, viņa pieņem un atlaiž ierēdņus, viņa izved dzīvī savas galvenās funkcijas (konstitūtīvās, legislatīvās, administratīvās, kontroles, kreatīvās, regulatīvās etc.). Bet šāds Saeimas, kā publisko tiesību juridiskas personas, stāvoklis saprotams neizslēdz to, ka viņa nevarētu rīkoties un uzstāties arī kā privāttiesisks, privātsaimniecisks subjekts, tāpat kā kuŗa katra valsts centrālā iestāde un arī pati valsts kā tāda. Viņa bauda arī partu spēju un šai ziņā padota civiltiesai, ja pret viņu kā privāttiesisko saistību nesēju ceļ privāttiesisku strīdu.

Tam apstāklim, ka proceslikums 1282. un sek. p. p. nerunā par likumdošanas iestādēm, nozīmes nav, jo minētie panti, minot par pārvaldes iestādēm (казенные управления), nostājušies uz krievu valsts iekārtu un katrā ziņā pēc būtības nemaz neizslēdz viņu analogisko piemērojamību arī Saeimai, kā valsts augstākai iestādei (Sen. spr. 25. XI. 1926. g. Nr. 391, Svartcu l.).

Šajā izpratnē 1931. gadā (Lik. kr. 137) arī pieņemta C. pr. n. 1399. (1284.) p. jaunā redakcija, saskaņā ar kuŗu fiska vārdā prasības ceļ un uz tām atbild attiecīgas centrālās vai arī vie-

Iekšlietu ministrija uzskatāma par pietiekoši pilnvarotu valsts vārdā un interesēs rūpēties par palikušās pēc izbeigušās reliģiskas organizācijas mantības nodošanu pēc piederības, attiecīgā gadījumā, par tās ieskaitīšanu valsts mantībā un šai nolūkā celt attiecīgu prasību tiesā (Sen. spr. 29. IV. 1926. g., Iekšlietu ministrijas l.).

Latvijā pēc viņas valsts iekārtas vispār nav sevišķas oficiālās centrālās valsts pārvaldes iestādes, kuŗā būtu izslēdzoši koncentrēta valsts mantu pārziņa un pārstāvība (Sen. spr. 1926. g. Nr. 63). Tā tad Iekšlietu ministrija kā valsts centrālās pārvaldības iestāde jau pati par sevi uzskatāma par pilnīgi legītimētu aizkustināt un izvest lietu par Krievijas Sarkanā Krusta biedrības mantu kā bezmantinieku mantu atzišanu un uzstāties kā Latvijas valsts pārstāvei. Bez tam Ministru kabinetam, kā augstākam valsts pārvaldes organam, piešķirama tiesība viņa izredzētam resorā m uzdot konkrētā gadījumā aizstāvēt valsts (fiska) intereses bezmantinieku lietā (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Nr. 4, b. Kriev. Sarkanā Krusta l.).

Saskaņā ar Civilproc. lik. 1284. p. prasība vērsama nevis pret valsts fisku (kroni) kā tādu, bet vienīgi pret attiecīgo valsts iestādi atkarībā no resora, un proti, vai nu pret kompetento centrālo valsts iestādi, vai pret tās vietējo pārvaldi, ja tāda ir.

Dzelzceļu virsvalde nav vietējs pārvaldes organs; viņa uzskatāma par Satiksmes ministrijas organisku sastāvdaļu (Sen. spr. 3. IX. 1925. g. Beidin l. Nr. 402).

Saskaņā ar dzelzceļu nolik. 121.—134. p. p. un Kr. Sen. 1913. g. spr. Nr. 61. bij. krievu (centrālā) dzelzceļu pārvalde (главное управление жел. дор. bijusi uzskatāma par vispārējo pārstāvi arī prasību lietās pret atsevišķu dzelzceļu-atbildētāju [salīdz. arī Civilproc. nolik. 320. (213^a) un piez. pie 392. (288.) p.].

Bij. Pasta un telegrafa virsvalde, kuŗa pēc būtības atvietojusi bij. Kriev. galveno pasta un telegrafa pārvaldi, uzskatāma par fiska pārvaldi Civilproc. lik. 1285. p. nozīmē un tāpēc viņai piešķirama tiesība patstāvīgi uzstāties tiesu iestādēs. Pēc 2. l. 1920. g. Pasta un telegrafa virsvaldes iekārtas (pap. pie lik. kr. Nr. 27) 10. p. galvenais direktors ir patstāvīgs atbildīgs virsvaldes pārvalditājs, saimnieciskais un administratīvais rīkošanās tajās robežās, kādas nosprauz valdības noteikumi, kā arī satiksmes ministra principiāli rīkojumi.

Jautājums par to, vai pievestie apcerējumi attiecināmi arī uz Satiksmes ministrijas pasta un telegrafa departamentu, par kuŗu bij. Pasta un telegrafa virsvalde tika pārveidota ar 20. IX. 1927. g. noteikumiem (Lik. kr. 159), izšķirams apstiprinoši. Pievestie noteikumi tieši paredz centrālos organus, no vienas puses (atsevišķas pārvaldes direktoru), un vietējos organus, no otras puses. Ja zināma pārvalde atzīta par centrālu organu un viņai ir savi vietējie organi, tad ar to viņai tiek noteikti piešķirta administratīva un saimnieciska patstāvība. Istenībā ar pievestiem noteikumiem pārgrozīts tikai šīs iestādes ārējais iedalījums un nosaukums. Kā iepriekšējais virsvaldes direktors (1920. g. iekārtas lik. 3., 10. p. p.), tā arī departamenta direktors (1927. g. noteik. 2., 3. p. p.) ieņem patstāvīgu stāvokli attiecīgo likumu un noteikumu robežās, atbildot par valsts pasta, telegrafa etc. darbību, un vada to saimniecību. Kā agrāk, tā arī tagad, pasta un telegrafa virsvaldē resp. departamentā ieiet ekspluatācijas valde, resp. pārvalde, tehniskā valde, resp. pārvalde, admini-

tējās iestādes, ja tās ir patstāvīgas saimnieciskas vienības un ja strīdus objekts atrodas viņu valdīšanā vai lietošanā, vai ja tās patstāvīgi noslēgušas līgumu, kuŗa dēļ izcēlies strīdus.

Pēc C. pr. n. 1399. (1284.) p. prasība jāceļ nevis pret valsts fisku visumā, bet pret valsts iestādi, uz kuŗu prasījums attiecas. Šai ziņā likums neparedz izņēmumu tam gadījumam, kad vairākas iestādes atrodas vienas un tās pašas centrālās iestādes — ministrijas pārziņā, jo katra no šādām iestādēm uzstājas tiesās patstāvīgi viņai uzticēto valsts fiska mantisko tiesību aploka robežās, un šajās robežās katra iestāde patstāvīgi uzstājas valsts fiska mantiskās lietās.¹⁾

Valsts pārvalžu lietu iztiesāšanā tagad pielaista turpmāk norādītā nelielā atkāpšanās no vispārējās kārtības.

1) Par valsts pārvalžu pārstāvjiem tiesā pēc likuma [C. pr. n. 1400. (1285.) p.] var būt:

- a) no attiecīgā resora amatpersonu vidus iecelti pilnvarnieki²⁾ vai
- b) valsts pārvalžu izraudzīti pilnvarnieki — no zvērinātiem vai privātdokātiem.

Tāpēc valsts pārvalde ministŗa vai galvenā pārvaldnieka personā lietu vest tiesā nevar.³⁾

strātvī - finanču valde, resp. saimniecības daļa. Tā tad pēc būtības Pasta un telegrafa departaments ieņem taisni to pašu stāvokli, kā agrākā Pasta un telegrafa virsvalde un visi augšā pievestie apcerējumi tāpat attiecināmi arī uz nupat minēto departamentu. Kā patstāvīgai fiska pārvaldei agrākai Pasta-telegrafa virsvaldei un tagadējam Pasta un telegrafa departamentam tiesība — saskaņā ar Civilproc. lik. 1285. p. patstāvīgi uzstāties savās lietās tiesu iestādēs un no sevis pilnvarot arī savus pārstāvjus dēļ uzstāšanās tiesu iestādēs, izdodot viņiem no sevis attiecīgās pilnvaras vai uzdevumus (Sen. apvien. sapulces spr. 2. XI. 1928. g.).

¹⁾ Sk. Kr. Sen. 1907. g. spr. Nr. 6, Finkelšteina lietā.

²⁾ Priekšrakstiem, ar kuŗiem valsts iestāžu pilnvarnieki leģitimējās tiesā, — nekādas atsevišķas formas neuzstāda, tā tad neizslēdz, ka šāds priekšrakstus var izdot arī „pilnvaras“ formā... Izšķirošs ir tas, ka priekšraksts, lai gan pilnvaras formā — tiek izdots attiecīgās iestādes ierēdnim kā tādām, un ka uz to tiek aizrādīts pašā priekšrakstā (Sen. spr. 28. II. 1923. g. Ed. Bruns u. Co. lietā Nr. 35). Pietiek arī ja priekšrakstu izraksta uz attiecīgās valsts iestādes blankas, bez notāriālas apliecināšanas (Sen. spr. 26. X. 1923. g., Tāla mant. m. l. Nr. 250).

Par valsts ierēdni nav uzskatāms Latvijas hipotēku bankas prokūrists kā tāds; viņš nav ierēdnis un pilnvarojums viņam, t. i. prokūristam, kā tādām varētu būt tikai pilnvaras veidā (sk. Isačenko) I. sēj. 422. lap. p.). (Sen. spr. 26. II. — 25. III. 1931. g., Bērtiņa-Bērziņa l. Nr. 1067).

³⁾ Tomēr, pēc Senāta paskaidrojuma, 1285. p. neaizliedz valsts iestādēm ar savu pilno sastāvu parakstīt tiesā iesniedzamos lūgumus. No otras puses pietiek, kad zināmā valsts resora vārdā tiesā iesniedzamo lūgumu paraksta šī resora priekšnieks, ja resors atrodās šīs vienīgās personas pārziņā (Sen. 1924. g. spr. Nr. 143, pēc T. M. Vēstn. kr). Pēc autora do-

2) Ja prasītājs ir valsts pārvalde, tad prasība ceļama pēc vispārējiem šķiras un veida piekritības noteikumiem [C. pr. n. 1402. (1287.) p.].

Ja prasību ceļ privātpersona pret valsti, tad arī, saskaņā ar C. pr. n. 1403. (1288.) p., šķiras un veida piekritība nosakāma uz vispārēja pamata vai nu pēc tās vietas, kur atrodas strīdamā manta (nekustama vai kustama; forum rei sitae), vai pēc tās, kur personai nodarīti zaudējumi (forum delicti commissi), vai beidzot pēc tās vietas, kur atrodas tā iestāde vai amatpersona, kuŗa pārstāv tiesā valsts pārvaldi.³⁾

3) Pret valsts pārvaldi celtās prasības lietās, netiek pieļauta prasības nodrošināšana, izņemot gadījumu, kad celta prasība par īpašuma tiesību uz mantu, kādā gadījumā tiesa var aizliegt strīdus objekta atsavināšanu [C. pr. n. 1406. (1291. p.).

4) Miertiesās visu rakstisko vai protokolā ierakstīto mūstisko lūgumu un paziņojumu noraksti piesūtāmi valsts pārvaldei [C. pr. n. 65. (51¹.) p.], un valsts pārvaldēm priekš ierašanās tiesas sēdē paredzēts divu nedēļu laiks no pavēstes saņemšanas dienas [C. pr. n. 1405. (1289².) p.].

5) Prasībās pret valsts pārvaldi nav pielaižama spriedumu iepriekšēja izpildīšana, izņemot spriedumus prasībās, kas pamatotas uz sevišķu likumu par apdrošināšanu nelaimes

mām, 1285. p. vārdi: Valsts pārvaldes prasa un atbild pie tiesas ne citādi kā... runā pretim Senāta paskaidrojumam.

³⁾ 1288. p. nemaz nepiešķir prasītājam alternatīvas izvēles tiesības pēc tajā aprādītiem piekritības veidiem; 1288. pantā šai ziņā trūkst taisni parastais aizrādījums uz prasītāja izvēles tiesībām kā piem. 210., 217., 218., 219. p. p.: „pēc prasītāja ieskata“. 1288. p., pretēji tajā pievestai frāzei „на общемъ основании“, tomēr savos tālākos noteikumos nepieved nekādus no pamatnoteikumos par piekritību paredzētiem parastiem piekritības veidiem, bet turpretim tos zināmā mērā paplašina: tā piem. pielaižot kā izslēdzošo piekritības pamatu „мѣстоахождение спорнаго имущества“, 1289. p. nedomā par 212. pantā lietišķām prasībām paredzēto „forum rei sitae“, jo 212. p. runā vienīgi par nekustamas mantas atrašanās vietu, kamēr 1288. p. paredz piekritību vispār pēc „mantas“ (имущества), tā tad arī pēc kustamas mantas, atrašanās vietas; tas pats ir sakāms arī par 1288. p. paredzēto piekritību „по мѣсту, гдѣ нанесены частному лицу убытки“, jo šai ziņā 1288. p. nedomā par 213. p. minēto piekritību pēc nekustamas mantas atrašanās vietas: 213. p. aizrāda uz zaudējumiem, kuŗi nodarīti taisni nekustamai mantai kā tādai, samazinot tās vērtību etc.; turpretim 1288. p. nepiegiež vērību un izšķirošu nozīmi zaudējumu lietiskam raksturam, bet, taisni otrādi, uzsver zaudējumu tīri personālo raksturu, nepiegiežot vērību tam, vai cietušais cietis šādus zaudējumus savā veselībā, savās tiesībās, savā darbībā, savā kustamā vai nekustamā mantā etc. Tāpēc, ja valsts iestāde ir nodarījusi prasītājam zaudējumus, nelikumīgi lietojot viņa zemi, — prasītājam bija jāceļ prasība pēc zaudējumu nodarīšanas vietas, bet ne pēc valsts centrālās iestādes atrašanās vietas (Sen. spr. 27. II. 1930. g., Šredera I. Nr. 1206).

un arodu slimību gadījumos [C. pr. n. 846. (737.) p. 5. pkts un 1406. (1291.) p. piez.].

6) Spriedumu noraksti galīgā veidā ex officio piesūtāmi valsts pārvaldēm [C. pr. n. 1407. (1292.) p.¹⁾]; pārsūdzības termiņi valsts iestādēm skaitās no sprieduma noraksta saņemšanas dienas [C. pr. n. 1408. (1293.) p.].

7) Izpildu raksts pret valsts pārvaldi²⁾ iesniedzams bez tiesu izpildītāja vidutājības tieši tam resoram, kuŗam uz sprieduma pamata tas jāizpilda [C. pr. n. 1409. (1296.) p.].

8) Tā kā visu valsts iestāžu manta pieder valstij, bet atsevišķas valsts iestādes ir tikai valsts pārvaldības organi un pārstāvji, tad nekādi strīdi, Civīlproc. nolik. 1. panta nozīmē, starp vairākām valsts pārvaldēm par valsts mantu tiesā nav iespējami,³⁾ bet varbūtējas domstarpības izšķiramas pēc resora priekšgalā esošo priekšnieku vienošanās. Ja tāda vienošanās nebūtu panākama, tad jautājums nododams Senāta administratīvā departamenta izšķiršanai [C. pr. n. 1410. (1297.) p.]. Tomēr strīdi starp valsts pārvaldi un pašvaldības iestādi piekrīt tiesas izšķiršanai uz vispārēja pamata.⁴⁾

¹⁾ Blakus lēmumu noraksti nav obligātoriski jānosūta valsts iestādēm, jo Civīlproc. lik. 1292. p. attiecas vienīgi uz spriedumiem (Sen. spr. 25. XI. 1926. g. Nr. 330, Šulca l.). Apsardzības kārtībā taisītie lēmumi, ar kuŗiem lieta izšķirta pēc būtības un kuŗi skar fiska intereses, jānosūta attiecīgām valsts iestādēm (Autors).

²⁾ Tā kā pēc C. pr. n. 1397. (1282.) p. piezīmes pašvaldības iestādes un valsts autonomie uzņēmumi var celt prasības un atbildēt uz tām, piemērojot valsts pārvalžu lietām paredzētos noteikumus — tad arī C. pr. n. 1409. p. noteikums attiecināms uz pašvaldības iestādēm un valsts autonomiem uzņēmumiem (Sal. arī Kr. Sen. spr. 1877. g. Nr. 245.)

³⁾ Tā kā starp 2 valsts iestādēm regresprasības tiesas ceļā pilnīgi izslēgtas un viņas savā starpā var izrēķināties vienīgi administratīvā kārtībā (Civīlproc. lik. 1297. p., Sen. iek. lik. 20. p. 5. pkt.: lik. par administratīvām tiesām 10. p.), un tā kā no otras puses spriedums, kas taisīts attiecībā pret vienu valsts iestādi, eo ipso saistošs priekš visām citām valsts iestādēm, jo visas viņas reprezentē un atvieto sevi pašu valsti, — tā tad vienas valsts iestādes pieaicināšana no otras valsts iestādes puses nav pieļaujama (Sen. apv. sap. l. 1925. g. Nr. 19; 1923. g. Nr. 56; Sen. spr. 28. V. 1925. g., Zemkop. min. l. Nr. 372).

⁴⁾ Civīlproc. lik. 1297. p. nav attiecināms uz komunālām iestādēm, jo pēdējās nav apvienotas vienā publiski-tiesiskā juridiskā personā, proti, valsti, kuŗas atsevišķi pārvaldes organi, kā stationes fisci, gan ir tikai vispārējās valsts pārvaldes sastāvdaļas (Sen. spr. 1925. g. Nr. 495); bet atsevišķām pašvaldībām taisni trūkst tāds apvienojošs publiski-juridisks centrs un katra atsevišķā pašvaldība reprezentē sevi patstāvīgu publiski-tiesisku juridisku personu; tādēļ attiecībā uz pašvaldībām atkrīt tas racionālais pamats, uz kuŗu pamatojas 1297. p. (Sen. spr. 21. XI. 1929. g. Aulejas pag. l. Nr. 1313).

§ 131. Lietas, kas ceļas sakarā ar līgumiem par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām un valsts mantas vai tiesību nomas līgumiem.

I. Materiālais likums, kas noteic, kādā kārtībā slēdzami, izpildāmi un izbeidzami ar valsti slēdzamie līgumi par darbiem un piegādēm kā arī par valsts mantas vai tiesību iznomāšanu, agrāk bija ievietots Kriev. lik. koļ. X. sējuma 1. daļā.

1927. g. 8. martā izdots jauns materiālais likums „Likums par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām“ (Lik. kr. 1927. g. 44), kuŗa pamatnoteikumi pārņemti no atceltā krievu likuma, patapinot starp citu arī 1915. g. 22. aprīļa likuma (Kriev. lik. kr. 1915. g. № 130) noteikumus par termiņiem norēķinu izsniegšanai uzņēmējiem un piegādātājiem.

Saskaņā ar jauno likumu attiecīgiem valsts pārvaldes orgāniem pēc darbu vai piegādes izpildīšanas kā arī līguma laušanas gadījumā jāizsniedz kontrahentiem norēķins līgumā paredzētā termiņā, bet ja tāds līgumā nav paredzēts, tad ne vēlāk par diviem mēnešiem, skaitot no darbu vai piegādes pieņemšanas dienas. Ja līgums noslēgts uz vairāk gadiem ar noteiktiem izpildīšanas termiņiem, tad noslēdzošs norēķins sastādāms par katru budžeta gadu atsevišķi. Divu mēnešu laikā pēc norēķina saņemšanas valsts kontrahentam ir tiesība iesniegt savus iebildumus pret norēķina pareizību, nezaudējot tiesību saņemt naudu, kas viņam pienākas pēc izsniegtā norēķina. Ja viņš divu mēnešu laikā neiesniedz iebildumus, aprēķins uzskatāms par galīgu, un to nevar apstrīdēt ne administratīvā, ne tiesas prasības kārtībā (Lik. par darb. un piegād. 94. p.). Ja turpretim uzņēmējs vai piegādātājs minētā termiņā iesniedz savus iebildumus, tad attiecīgai valsts pārvaldei četrus mēnešu laikā no iebildumu saņemšanas dienas jā sastāda un jāizsniedz kontrahentam galīgs norēķins.

Uzņēmējam vai piegādātājam savkārt ir tiesība viena gada laikā iesniegt sūdzību priekšniecībai padotības kārtībā vai celt prasību tiesas ceļā pēc valsts iestādes atrašanās vai līgumā norādītās vietas [C. pr. n. 1414. (1303.) p.] par visu viņam pēc darbu vai piegādes līguma pienākošos neizmaksāto summu un arī par paša norēķina, ja tāds nav ticis izsniegts, izsniegšanu. Šāda prasība ceļama pret iestādi, kuŗai pēc līguma jāizsniedz norēķins, bet ja līgumā par to nav norādījumu, tad pret iestādi, ar kuŗu līgums noslēgts [sal. C. pr. n. 1417. (1305.) un 1399. (1284.) p., sk. arī 1305. p. krievu redakcijā].

Šis viena gada termiņš skaitāms:

1) no tās dienas, kad uzņēmējam vai piegādātājam paziņots galīgais norēķins, sakarā ar iesniegtiem iebildumiem pret pirmo norēķinu;

2) ja norēķins nemaz nebūtu izsniegts uzņēmējam vai piegādātājam — no tās dienas, kurā izbeidzās norēķina paziņošanai noteiktais divu mēnešu termiņš, t. i. četrpadsmit mēnešu laikā no līgumā norādītās dienas vai no tās dienas, kad pieņemti darbi vai piegāde, bet līguma laušanas un uzņēmēja vai piegādātāja atstādināšanas gadījumā — no šā notikuma dienas;

3) ja pret iesniegto pirmo norēķinu valsts kontrahents iesniedzis savus iebildumus, bet pēc to iesniegšanas galīgs norēķins nav dots — no tās dienas, kad izbeidzas galīgā norēķina izsniegšanai noliktais četru mēnešu termiņš, citiem vārdiem — sešpadsmit mēnešu laikā no iebildumu iesniegšanas dienas pret pirmo norēķinu [C. pr. n. 1414. (1303.) p.].

Celot prasību pēc tam, kad padotības kārtībā iesniegti iebildumi pret saņemto pirmo aprēķinu, uzņēmējs vai piegādātājs nevar tiesai iesniegtā prasībā uzstādīt tādas prasījumus, kas nebūtu minēti viņa iesniegtos iebildumos [C. pr. n. 1416. (1304') p.].

Kamēr līgums ir spēkā un uzņēmējam norēķins nav izsniegts, viņam par valsts iestāžu un dienestpersonu nepareizu rīcību ir tiesība sūdzēties tikai padotības kārtībā priekšniecībai sešu mēnešu laikā, skaitot no rikojuma paziņošanas dienas, bet par priekšniecības rīcību Senāta administratīvam departamentam viena mēneša laikā [C. pr. n. 1412. (1301.) p.].

Turpretim, pēc līguma izpildīšanas vai nekārtīga uzņēmēja atstādināšanas no tālākas līguma pildīšanas, uzņēmējs, kā jau iepriekš minēts, var pēc izvēles vai nu sūdzēties padotības kārtībā priekšniecībai vai celt prasību tiesā, ievērojot noteikto viena gada termiņu. Ja uzņēmējs iesniedzis sūdzību padotības kārtībā, tad viņš zaudē tiesību celt prasību tiesā, bet ja viņš gada laikā atsauc padotības kārtībā iesniegto sūdzību pirms tās izspriešanas, tad var celt prasību tiesas ceļā līdz minētā gada notecējumam [C. pr. n. 1415. (1304.) p.].

II. Augšā aprādītā kārtībā skatāmas cauri arī lietas, kas ceļas sakarā ar valstij piederošas mantas vai tiesību (valsts obroka¹⁾) objektu, kā: zemes, muižu, dzirnavu, zvejas, torņa

¹⁾ Zem valsts obroka zemēm (казенные оброчные статьи) bija saprotami visi tie valsts nekustami īpašumi, kurī tika izdoti obroka lietošanā Kr. lik. kop. VIII. sēj. 1. d. paredzētā kārtībā (Уставъ о каз. оброчн. статьяхъ, 1908. g. 1. p.). Minētās valsts zemes tika iznomātas uz noteiktu laiku vai arī bez noteikta termiņa, saskaņā ar noteikumiem

griešanas, akmeņu laušanas tiesību u. t. t.) iznomāšanu. Arī šinī gadījumā nomniekam pēc nomas līguma notecēšanas izsniedzams norēķins. Visi strīdi starp valsts pārvaldi un nomnieku, kuŗi izcēlušies līguma izpildīšanas laikā, kā arī pēc līguma izbeigšanās un norēķina izsniegšanas, izšķirami vai nu tiesā — prasības kārtībā, vai administratīvā kārtībā, sūdzības ceļā priekšniecībai padotības kārtībā, pie kam nomniekam savu pretenziju iesniegšanai nolikts sešu mēnešu termiņš, skaitot no strīda izcelšanās vai līguma izbeigšanās jeb laušanas dienas [C. pr. n. 1419. (1307.) p.].

Ja uzņēmējam, piegādātājam vai nomniekam izsniegtā norēķinā pielaista kļūda vai nepareizība, kuŗa saistīta ar zaudējumiem valsts pārvaldei, tad pēdējā paziņo par to savam kontrahentam, nosūtot tam jaunu izlabotu norēķinu un pieprasot pārmaksātās vai nepareizi izmaksātās summas atmaksu neapstrīdamu prasījumu kārtībā.¹⁾ Šinī gadījumā uzņēmējs, piegādātājs vai nomnieks, ja viņš atzīt jauno norēķinu par nepareizu, sešu mēnešu laikā no atmaksas pieprasīšanas dienas var celt attiecīgu prasību tiesā, lūdzot atzīt valsts prasījumu par nepareizu un nelikumīgu. Tomēr tādas prasības iesniegšana neaptur pieprasītās summas piedzišanu neapstrīdamu prasījumu kārtībā, ja tiesa to neaptur [C. pr. n. 1420. (1309.) p.].

§ 132. Prasības atjaunot traucētu vai zaudētu valdīšanu attiecībā uz valsts nekustamu mantu (posesoras prasības).

Atkāpšanās no vispārējās Civīlproc. nolik. 36. (1806.), 37. (29.), 95. (73.) un 93. (1807.) p. noteiktās kārtības šinīs lietās pie-

par piegādēm valsts vajadzībām (ar zināmiem VIII. sēj. 1. d. paredzētiem pārgrozījumiem), t. i. izsoles kārtībā (Уставъ о каз. оброч. ст. 1., 27., 45., 58., 122. p.). Tikai izņēmuma gadījumā zināmas zemes kategorijas varēja iznomāt bez izsoles dzelzceļiem, koku zāģētavam, kalnraktuvēm (горные заводы) un zemnieku sabiedrībām (89.—101. p.). Beigas šās zemes tika iznomātas saimnieciskā kārtībā, ja tās neizdevās izdot nomā izsoles kārtībā (112. un sek. p.). Tikai par minētā kārtībā iznomātiem valsts zemes gabaliem runā Civīlproc. nolik. 1300., 1307., 1308. p.

Minētos noteikumus par obroka zemes lietošanu nevar attiecināt uz agrār. ref. lik. pamata valsts zemes fondā ieskaitīto muižu zemi, t. i. uz zemi, kuŗa nebūt nav izmantojama Kr lik. kop. VIII. sēj. 1. d. paredzētā kārtībā (izdodot to obroka lietošanā), bet gan agrār. ref. lik. 1. pantā aprādītām vajadzībām un tādēļ tikai pagaidām varēja tikt iznomāta un proti līdz agrārreformas izvešanai (agrār. ref. lik. 1. d. 12. p.). (Sen. spr. 25. X. 1929. g. Zarīņa l. Nr. 467.).

¹⁾ Skat. „Положение о взысканіяхъ по безспорн. дѣламъ казны“ 6. un 7. p. Krievu lik. kop. XVI. sēj. 2. d. un Nodokļu nolikuma

laista tādēļ, ka valsts pārvaldes, nebūdamas informētas par valdīšanas traucēšanu, viegli var nokavēt posesorām prasībām paredzēto gadu termiņu, bet pierādīt valsts īpašuma tiesības uz tai piederošu nekustamu mantu valstij ir grūtāki kā privātām personām, jo valstij piederošas nekustamas mantas bieži nav ievestas zemes grāmatās, un tamdēļ valstij nereti nav iespējams celt īpašuma prasības, bet tā spiesta celt tikai posesoras prasības.

Šādas prasības iesniedz vai nu attiecīgas pārvaldes centrālās iestādes pilnvarotais vai tie vietējie organi jeb amatpersonas,¹⁾ kuru tiešā pārziņā manta atrodas [C. pr. n. 1422. (1313.) p.]. Prasības ceļamas pēc vispārēja noteikuma tikai miertiesā viena gada laikā no valdīšanas traucēšanas vai zaudēšanas dienas. Ja valsts manta, kuŗas valdīšana traucēta vai zaudēta, atrodas privātpersonas pagaidu valdīšanā, tad gada laiks skaitāms:

1) no tās dienas, kad valsts pārvalde saņēmusi rakstisku ziņojumu par valdīšanas traucējumu vai

2) no tā laika, kad valsts pārņēmusi mantu no privātpersonas atpakaļ [C. pr. n. 1421. (1311.) p.].

Privātpersonas, kas valda valsts mantu ar lietošanas tiesībām, var arī tieši no sevis celt prasības par traucētas valdīšanas atjaunošanu [C. pr. n. 1423. (1314.) p.]²⁾ Šinī gadījumā jāiesniedz tiesai divi prasības lūguma noraksti — viens priekš atbildētāja un otrs priekš valsts pārvaldes.

§ 133. Lietas par zaudējumu atlīdzību no tiesnešiem, prokuroriem un citiem tiesu resora darbiniekiem.

Agrākā Krievijā lietas par civīlresoru vai pašvaldības iestāžu amatpersonu nodarīto zaudējumu atlīdzību skatīja cauri sevišķās jauktās tiesu-administratīvās iestādēs (sk. atceltos Cīvilproc. nolik. 1320. un 1321. p.), pie kam prasību celšanai bij nolikti ļoti īsi termiņi no trim līdz sešiem mēnešiem [C. pr. n. 1318. p.]. Krievijas pagaidu valdības 1917. g. 11. aprīļa likums minēto termiņu pagarināja līdz diviem gadiem, pie kam

(1928. g. izd.) I. piel. pie 3. panta par Nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzīšanu.

¹⁾ Šis C. pr. n. 1322. (1313.) p. noteikums ir atkāpšanās no C. pr. n. 1400. (1285.) p. noteikuma.

²⁾ Saskaņā ar 1925. g. 27. oktobra likumu (Lik. kr. 187) arī turētājam piešķirta tiesība celt prasības par traucētās valdīšanas atjaunošanu (Cīvillik. 626. p. piezīme).

jauktās tiesu-administratīvās iestādes atcēla un prasības bija jāiesniedz:

1) Senāta civil-kasācijas departamentam — attiecībā uz atbildētājiem, kas ieņēma augstākos triju klasu amatus;

2) Tiesu palātai — attiecībā uz personām, kas ieņēma kādu no 4. līdz 6. klases amatiem un

3) apgabaltiesai — pret visām pārējām dienestpersonām.

Ar Latvijas 1922. g. 12. oktobra noteikumiem (Lik. kr. 1922. g. 209, II.) šī kārtība atcelta un visas prasības par civiltiesu un pašvaldības iestāžu amatpersonu nodarītiem zaudējumiem padotas vispārējai Civiltiesu procesa nolikumā noteiktai kārtībai.

Kas attiecas uz zaudējumu piedzišanu no tiesnešiem, prokuroriem un citām tiesu resoru amatpersonām, tad šinīs lietās vecais krievu likums (1331.—1336. p.) vispārīgi ir palicis spēkā, bet tomēr ar dažiem izņēmumiem, kas paredzēti minētā 1922. g. 12. oktobra likumā. Iepriekšēji lūgumi atļaut pieprasīt tiesas celā zaudējumus, kuri cēlušies caur senātoru, Senāta virsprokurātūras amatpersonu un virssekretāru, Tiesu palātas un apgabaltiesas tiesnešu un prokurātūras amatpersonu, izmeklēšanas tiesnešu, miertiesnešu un zemes grāmatu nodaļu priekšnieku un viņu palīgu nepareizu rīcību,¹⁾ iesniedzami Senāta apvienotai sapulcei [C. pr. n. 1425. (1336.) un 1426. (1331.) p.]. Šā lūguma norakstu Senāts piesūta domātam nākošam atbildētājam, pieprasot sniegt paskaidrojumus Senāta noliktā termiņā [C. pr. n. 1428. (1333.) p.].

Ja Senāts, caurskatījis lūgumu un paskaidrojumu, atzīst lūgumu par pamatotu, tad viņš norāda apgabaltiesu vai miertiesnesi, kur lūdzējam ir tiesība griezties ar attiecīgu prasību

¹⁾ Krievijas Senāta I. un kasācijas departamentu kopsapulce savā 23. XI. 1895. g. lēmumā Nr. 172 paskaidrojusi, ka tiesnesis nes atbildību pēc 1331. un turpmākiem pantiem ne tikai tanī gadījumā, kad viņš bijis partējisks, bet arī tad, ja viņš skaidri izteiktu likumu iztulkojis vai piemērojis acīmredzami nepareizi. Pārpratumu šādos gadījumos nevar ataisnot jau tamdēļ vien, ka tam par pamatu acīmredzama paviršība vai citi iemesli, kam nav nekā kopēja ar apzinīgu un labticīgu tiesnešu darbību, iztulkojot un izpētot lietu, lai gan šos iemeslus nevar uzskatīt par tiesneša neobjektivitātes un partējības rezultātu (sk. arī Kr. Sen. 1885. g. spr. Nr. 76).

Saskaņā ar paskaidrojumiem pie krievu Civiltiesu procesa likumu jaunās redakcijas projekta (III. s. 1. d. 124. lap. p.), tiesneši nes materiālu atbildību ne tikai par tiši nelikumīgu rīcību, bet arī rupju nevēribu un acīmredzamu paviršību izturēšanos pret saviem pienākumiem, ja no tam privātai personai cēlies zaudējums. Šāds viedoklis atbilst arī krimināllikumam, kurš uzskata par krimināli sodāmu nodarījumu, ja tiesnesis pielaidis vilcināšanos un nevižību izpildot savus pienākumus [sk. T. iek. lik. 188. (262.)—195. (269.) p.; arī Disciplinārsodu lik. 14. p. — Lik. kr. 1930. g. 140]. Sal. arī zemteksta atzīmi 171. lap. p.

par zaudējumu atlīdzību vispārējā tiesāšanas kārtībā [C. pr. n. 1430. (1335.) p.]. Tādā kārtā še radīta izņēmuma piekritība, lai nodrošinātu konkrētas lietas pilnīgi objektīvu iztiesāšanu, bet tālākā prasības iztiesāšana padota vispārējiem civīlprocesa noteikumiem. Ja lūgumu, lai atļauj pieprasīt zaudējumus no tiesu resora amatpersonām, iesniedz pilnvarnieks, tad pēdējam šim nolūkam nepieciešama speciāla pilnvara [C. pr. n. 1427. (1332.) p.].

§ 134. Tiesāšanas kārtība laulības lietās.

Pie izņēmumiem no vispārējās civiltiesāšanas kārtības pieder arī lietas ar ģimentiesisku raksturu. Pie šīm lietām var pieskaitīt: a) prasības aizliegt izsludinātām personām salaulāties; b) prasības par laulības šķiršanu vai laulāto atšķiršanu, un prasības atzīt laulību par spēkā neesošu; c) prasības par tiesībām, kas saistītas ar likumīgas laulības pastāvēšanu, to starpā prasības par dzimšanu laulībā vai ārīlaulībā.

I. Prasības aizliegt izsludinātām personām iestāties laulībā izceļas sakarā ar izsludināšanu, ko izdara pirms nodomātās laulības noslēgšanas (Lik. par laulību 11.—23. p. — Lik. kr. 1921. g. 39).

Personām, kuŗu tiesības aizkar izsludināto personu sagaidāmā salaulāšana, ir tiesība divu nedēļu laikā, skaitot no izsludināšanas dienas, celt ierunas tajā dzimtsarakstu nodaļā, kur izsludināšana izdarīta, norādot likumīgos šķēršļus laulības noslēgšanai (lik. par laul. 17. un 36. p.). Par celtām ierunām nodaļa paziņo izsludinātiem. Pēdējiem, ja viņi atzīst ierunas par nepamatotām, divu nedēļu laikā jāpaziņo par to dzimtsarakstu nodaļai, kuŗa savkārt paziņo to ierunas cēlējam. Lai novērstu laulības noslēgšanu, personai, kuŗas tiesības aizskar šāda laulība, tad arī jācelt prasība aizliegt izsludinātām personām noslēgt laulību.

Šāda prasība ceļama divu nedēļu laikā, skaitot no tās dienas, kad saņemta izsludinātās personas atbilde. Ar prasības celšanu izsludināšana tiek apturēta, ja prasītājs iesniedz dzimtsarakstu nodaļai apliecību par prasības celšanu (lik. par laul. 20. p.).

Prasība ceļama pie miertiesneša pēc tās dzimtsarakstu nodaļas atrašanās vietas, kuŗai iesniegts paziņojums par vēlēšanos iestāties laulībā (lik. 21. p.).

Par prasītāju šādās lietās var būt persona, kuŗas tiesības aizkar paredzētās laulības noslēgšana un atsevišķos gadījumos arī prokurors, bet par atbildētāju — tas no izsludinātiem, kas

neatzīst prasītāja celto ierunu pareizību (Lik. par laul. 21. p.). Prasības vērtība šajos gadījumos nav jāuzdod. Tālākā šo prasību gaita padota vispārējiem sacikstes procesa noteikumiem.

II. Prasības par laulības šķiršanu un prasības atzīt laulību par spēkā neesošu. Laulībai piemīt raksturīgas īpatnības, kas to atšķir no pārējiem līgumiem, proti: 1) tai ir stingri personisks raksturs un par līguma objektu tajā ir pašas personas; 2) laulību kā līgumu slēdz bez termiņa, uz visu mūžu; 3) laulības mērķis — cilvēces turpināšana, ģimenes nodibināšana un, kā sekas, 4) jaunu juridisku attiecību rašanās pret bērniem; 5) tādi laulības līguma elementi kā mīlestība un uzticība, kuŗu pārkāpšanu grūti noteikt un vēl grūtāki sankcionēt ar zināmām sekām. Viss tas kopā ņemts ir novedis pie tā, ka agrāk, un dažās zemēs arī vēl tagad, uz laulību sāka raudzīties kā uz pilnīgi specifisku līgumu ar reliģiski-morālisku nokrāsu, kuŗu baznīca ņēma savā pilnīgā pārziņā un apsardzībā, izsludinot par sakramentu. Tādēļ visi tīri personiska rakstura jautājumi, — kā pati laulības noslēgšana, tās atzišana par pastāvošu vai spēkā neesošu, laulības līguma šķiršana — piekrita pēc krievu pirmsrevolūcijas likumiem baznīcas un baznīcas tiesas pārziņai (konsistorijai un sinodei), un tikai daži ar likumīgās laulības pastāvēšanu saistītie jautājumi par tiesībām [sk. C. pr. n. 1914. g. izd. 1337.—1356. p.] bija atstāti civiltiesas pārziņā. Kad civiltiesā pacēlās kādi jautājumi, kuŗus iepriekš vajadzēja izšķirt kompetentā garīgā tiesā (piem., vai laulība pastāv, vai tā ir spēkā), tad lietu civiltiesā apturēja, iekam kompetentā garīgā tiesa izšķīra prejudiciālo jautājumu (sk. atcelto C. pr. n. 1914. g. izd. 1338. p.).

1921. gada 1. februārī Latvijā, sekojot Vakareiropas valstu, galvenā kārtā Šveices, paraugam, izdots jauns likums par laulību (Lik. kr. 1921. g. 39), kā civilu līgumu. Ar to atkrita garīgo tiesu galvenā nozīme, un jautājumi par laulības esamību, spēku, neesamību un šķiršanu tika padoti civiltiesas kompetencei.

Sakarā ar šo jāņem vērā, ka laulībai ir nozīme ne tikai ģimenes mērogā, bet arī liela sabiedriska nozīme, jo laulība nosaka ne tikai laulāto un viņu bērnu civilās, bet arī publiskās tiesības (piem., pavalstniecību). Var arī gaidīties, ka, caurlūkojot jautājumu par tiesībām, kas izriet no laulības, zināmas tiesības neviens neapstrīd, t. i. lietā var trūkt atbildētāja.

Bez tam vispārējā civilprocesa sacikstes kārtība, sakarā ar laulības līguma specifiskām īpatnībām, nav šām lietām visai

piemērota, un tamdēļ lietas par laulības spēkā neesamības atzīšanu un laulības šķiršanu vai laulāto atšķiršanu, lai gan padotas vispārējai civiltiesāšanas kārtībai, tomēr ar šādiem ievērojamiem izņēmumiem.

1) Lietas par laulības šķiršanu, par laulāto atšķiršanu un par laulības spēkā neesamību piekrīt vienīgi *apgabaltiesām*, pie kam šo prasību veida piekritība padota vispārējiem fori domicilii [C. pr. n. 309. (203.) p.] vai fori contractus [C. pr. n. 316. (210.) p.] noteikumiem. Tomēr tajos gadījumos, kad laulība slēgta ārzemēs un atbildētāja dzīves vieta nav zināma vai kad viņš arī atrodas ārzemēs, atļauts celt prasību pēc prasītāja dzīves vietas (Lik. par laul. 88. p.).

2) Par prasītāju šajās lietās var būt katrs laulātais, bet lietās par laulību spēkā neesamību arī trešās ieinteresētās personas vai prokurors, pie kam tādā gadījumā kā atbildētāji aicināmi abi laulātie. Šajā gadījumā ir litis consortium necessarium passivum gadījums [C. pr. n. 1447. (Lik. par laul. 74.) p.]. Ja tādu prasību prokurors zaudē, tad tiesu izdevumus sedz valsts; turpretim lietas vinnēšanas gadījumā tiesu izdevumi piespriežami valstij par labu [C. pr. n. 1448. (Lik. par laul. 75.) p.]. Prasībām atzīt laulību par spēkā neesošu piemīt starp citu tā raksturīgā pazīme, ka tiesai, izspriežot šīs lietas, jārēķinās atsevišķos gadījumos ne tikai ar prasības celšanas, bet arī ar lietas izspriešanas momentu. Tā piem., ja prasība par laulības spēkā neesamības atzīšanu celta aiz tā iemesla, ka viens no laulātiem nav sasniedzis laulības noslēgšanai likumā paredzēto vecumu (Lik. par. laul. 2. p.), bet lietas izspriešanas momentā šis laulātais sasniedzis noteikto vecumu vai sieva tajā laikā kļuvusi grūta, tad lieta izbeidzama (Lik. par laul. 33. p.). Tāpat izbeidzama lieta prasībā atzīt par spēkā neesošu laulību, kurās noslēgšanas laikā viens no laulātiem atradies citā laulībā, ja uz lietas izspriešanas laiku pirmā laulība jau beigusies ar nāvi, šķiršanu vai atzīšanu par neesošu (Lik. par laul. 36. p.).

3) Noilgums prasībām par laulības spēkā neesamību vai nu ievērojami samazināts (piem., 6 mēneši no tās dienas, kad izbeidzies draudu iespaids, ja iestāšanās laulībā notikusi aiz sodāmu draudu iespaida — lik. 39. p.) vai arī pavisam izslēgts (piem., ja laulība nav tikusi noslēgta nedz dzimtsarakstu nodaļā, nedz pie garīdznieka; ja laulības slēgšanas laikā viens no laulātiem bijis garā slims; ja laulātie atradušies tuvā radniecībā vai svainībā, kas ir par šķērslī laulības noslēgšanai; ja laulība noslēgta pirmai laulībai pastāvot; lik. 38. p.).

Prasība par laulības šķiršanu ceļama viena gada laikā no tās dienas, kad prasītājam kļuvis zināms tas apstāklis, kas var būt par laulības šķiršanas pamatu (lik. 42. un 43. p.), un pie tam tiesai, pretēji Civīlproc. nol. 808. (706.) p., pašai ir tiesība ierosināt jautājumu par prasības noilgumu. Precētām sievām asistents nav vajadzīgs [C. pr. n. 1445 (Lik. par laul. 71.) p.].

4) Laulāto darbībspēja laulības lietās iestājas vīriešiem ar 18 g. vecuma sasniegšanu un sievietēm ar 16 gadiem (Laul. lik. 2. un 65. un C. pr. n. 1440. p.). Savas laulības lietas laulātie var vest paši vai arī izdot pilnvaru citai personai, pie kam, papildinot Civīlproc. nol. 352. (250.) p. noteikumus, pilnvarā speciāli jānorāda uz tiesību vest laulības lietu [C. pr. n. 1440. (Lik. par laul. 66.) p.].

5) Pretēji Civīlproc. nol. 360. (258.) p. noteikumiem, ar prasību par laulības spēkā neesamību, par laulāto atšķiršanu vai laulības šķiršanu, atļauts savienot vienīgi prasījumu par bērnu piešķiršanu prasītājam vai par tiesību uz uzvārdu. Citi prasījumi, sevišķi par uzturu (alimentiem), ceļami atsevišķā prasībā [C. pr. n. 1441. (Lik. par laul. 67.) p.]. Prasībās par laulības šķiršanu iespējamās pretprasības, ja atbildētāja puse arī cenšas panākt laulības šķiršanu, bet vēlas, lai laulības šķiršanas vainu uzliek prasības cēlējam.

6) Pretēji Civīlproc. nol. 457. (367.) un 568. (480.) p., tiesai pašai ir tiesība pieprasīt no pusēm pierādījumus par tādiem apstākļiem, kurus puses neapstrīd, un pusu atzīšana atstāta tiesas brīvai novērtēšanai [C. pr. n. 1445. (Lik. par laul. 71.) p.]¹⁾

7) Nerēķinoties ar Civīlproc. nol. 436. (333.) p. noteikumu, prasītājam līdz pat sprieduma taisīšanas brīdim ir tiesība grozīt savas prasības pamatus, norādot jaunus iemeslus laulības atzīšanai par spēkā neesošu, tās šķiršanai vai laulāto atšķiršanai [C. pr. n. 1442. (Lik. par laul. 68.) p.]. Mūsu likumā par laulību nav kollīziju normu, kas rēgulētu jautājumu par laulāto-ārzemnieku laulības šķiršanu. Kā franču, tā vācu likumi atļauj šķirt ārzemnieku laulības tikai tajā gadījumā, ja šķiršanas iemesli pēc laulāto nacionālā likuma (lex patriae) un pēc laulības šķiršanas vietas likuma (lex domicilii) sakrīt. Šis jautājums sevišķi svarīgs tādēļ, ka

¹⁾ Atsevišķi Senāts paskaidrojis, ka likumā par laulību 50. p. ir tāda praesumptio juris et de jure par to, ka nepārtraukti 3 gadus ilgstoša laulāto atšķirta dzīve uzskatāma ipso facto par pierādījumu tam, ka laulības dzīve ir izārdīta bez kāda laulātā vienpusīgas vainas, un tādēļ laulība šķīrāma uz katra laulātā prasības pamata, pēc analogijas ar likuma par laulību 49. p. 2. un 3. d. noteikumiem (Sen. spr. 1924. g. Nr. 50).

ja laulība šķirta aiz tāda iemesla, ko paredz tiesas atrašanās vietas likums, bet nepazīst nacionālais likums, tad tiesas spriedumu par laulības šķiršanu var neatzīt par spēkā esošu šķirto laulāto dzimtenē, un rezultātā nu iznāk, ka spriedumu iespējams apstrīdēt un atzīt par spēkā neesošu.

8) Prasības vērtība šajās lietās noteikta likumā uz 200 latiem [C. pr. n. 1454. (Lik. par laul. 81.) p.].

9) Tā kā liecinieki laulību lietās pa lielākai daļai ir vienas vai otras puses radnieki un tuvinieki, tad jau arī agrāk, kad lietas iznākumā ieinteresēto liecinieku noraidīšana saskaņā ar Civīlproc. nol. (1914. g. izd.) 373. p. 1.—3. pktu vispār pastāvēja, tieši laulības lietās šāda noraidīšana netika pielaista (Lik. par laul. 72. p.). Tagad ģimenes lietās lieciniekiem, pat ja viņi ir prāvnieku tuvi radnieki vai ietilpst Civīlproc. nol. 462. (370.) p. paredzētās pirmās trīs grupās, nav tiesības atteikties no liecības došanas.

10) Sakarā ar materiālo likumu (Civīllik. 7., 37., 2368. un 3604. p.), kas nepielaiž laulības šķiršanu izliguma ceļā, arī procesuāls izligums, kas vērsti uz laulības šķiršanu vai laulāto atšķiršanu, nav pielaižams [C. pr. n. 1446. (Lik. par laul. 73.) p.].

11) Bērnu interesēs, uz kuriem šādas prasības vienmēr atstāj savu iespaidu, likums uzliek tiesai pienākumu tiesas spriedumā atzīmēt, pie kuŗa no vecākiem atstāti nepilngadīgie bērni. Šo jautājumu izšķir vai nu pēc vecāku savstarpējas vienošanās vai, ja tādas nav, — pati tiesa, kuŗai jāņem vērā bērnu intereses un jāuzklausā, ja tas ir iespējams, arī pašu bērnu vēlēšanās, ja pēdējie sasnieguši 17 gadu vecumu [C. pr. n. 1449. (Lik. par laul. 76.) p. un Lik. par laul. 55. p.]. Vecākam, pie kuŗa bērni atstāti, vienam pašam pieder vecāku vara, bet viņam jādod iespēja otram vecākam satikties ar bērniem (Lik. par laul. 56. p.). Spriedumā tiesai jānorāda arī, kuŗa laulātā vainas dēļ laulība šķirta [C. pr. n. 1449. (Lik. par laul. 76.) p.]. Šim jautājumam var būt prejudiciāla nozīme nākošā prasībā par uzturu (Lik. par laul. 58., 60. un 62. p.).

12) Pretēji Civīlproc. nol. 1019. (893.) un 1021. (895.) pantam, pēc stāšanās likumīgā spēkā spriedumam par laulības spēkā neesamību vai šķiršanu ir spēks arī attiecībā uz trešām personām, kas procesā nav ņēmušas dalību [C. pr. n. 1451. (Lik. par laul. 78.) p.].

13) Spriedumus lietās, kuŗās atbildētāja dzīves vieta nav zināma, publicē Valdības Vēstnesī, un termiņi atsaukšanas, apellācijas vai kasācijas iesniegšanai skaitās no publikācijas dienas [C. pr. n. 1450. (Lik. par laul. 77.) p.].

14) Pretēji Civīlproc. nol. 1049. (924.) p. un papildinot

932. (814¹) p., Tiesu palātas spriedumus neizpilda pirms kasācijas sūdzības iesniegšanai noteiktā termiņa notecēšanas, bet kasācijas iesniegšanas gadījumā — pirms tās izspriešanas [C. pr. n. 932, p. 2. pkts un 1452. (Lik. par laul. 79.) p.].

15) Ipatnēja kārtība paredzēta laulības šķiršanas lietām, ja laulības šķiršanu lūdz abi laulātie. Tāds lūgums iesniedzams apgabaltiesai pēc viena laulātā dzīves vietas. Par šādu lūgumu arī jāsamaksā tiesu nodeva 8 latu apmērā [C. pr. n. 1454. (Lik. par laul. 81.) p.]. Tiesai nav tiesības caurskatīt šādu lūgumu agrāk par 2 mēnešiem no tā iesniegšanas dienas.¹⁾ Uz sēdi, kuŗu noliek pēc šo 2 mēnešu notecēšanas, uzaicina personīgi abas puses samierināšanai, un tikai tad, ja laulātie atsakās izlīgt, tiesa taisa spriedumu par laulības šķiršanu uz vispārējā pamata. Ja viena puse neierodas personīgi bez ievērojamiem iemesliem, tad tiesa šo lietu izbeidz, atstājot tiesību iesniegt jaunu lūgumu. Ja puses neierašanās iemesls atzīts par pamatotu, tad lietu izslēdz no dienas kārtības [C. pr. n. 1453. (Lik. par laul. 80.) p.].

Laulības šķiršanas vietā prasītājam ir tiesība lūgt atšķirt laulātos uz laiku līdz 3 gadiem. Ja pēc tiesas noteiktā atšķiršanas laika laulāto kopdzīve neatjaunojas, tad katram no laulātiem ir tiesība celt prasību par laulības šķiršanu (Lik. par laul. 52. un 53. p.).

III. Prasības par tiesībām, kas izriet no likumīgas laulības pastāvēšanas. Šīs prasības var būt:

1) **personiskas**, proti: a) par viena laulātā tiesībām uz bērniem, kas atrodas pie otra laulātā; b) par satikšanos ar bērniem, kas atrodas pie otra laulātā un c) par bērna dzimšanu laulībā vai ārī laulībā;

2) **mantiskas**, proti: a) par laulātā uzturēšanu, un b) par bērnu uzturēšanu.

Mantiskas prasības padotas vispārējiem šķiras piekritības noteikumiem pēc prasības vērtības, ko aprēķina, ņemot alimēnta prasījumu summu par vienu gadu, bet ja alimēntu prasījumi attiecas arī uz pagājušu laiku, tad alimēntu viena gada summai pieskaitāma tā summa, kas pienākas par laiku līdz prasības celšanai [C. pr. n. 1456. (1345².) un 1460. (1345⁶.) p.].

Personiskās prasības padotas tikai apgabaltiesai, un kā izņēmums no šā noteikuma ir vienīgi prasības par satikšanos ar bērniem, kas atstāti pie otra laulātā, jo šīs prasības piekrit mērtiesnesim.

Veida piekritība nosakāma pēc atbildētāja dzīves vietas.

¹⁾ Šis noteikums daļai ir pretrunā ar C. pr. n. 1443. p.

Ja pēdējā nav zināma, tad prasītājs var celt prasību: 1) pēc prasītājam zināmās pēdējās atbildētāja dzīves vietas; 2) pēc viņa nekustamās mantas atrašanās vietas; 3) pēc savas dzīves vietas [C. pr. n. 1457. (1345³.) p.], bet ja atbildētāja vispār nav, tad pēc savas dzīves vietas [C. pr. n. 1431. (1339.) p.].

Šajā pēdējā gadījumā prokurors atvieto atbildošo pusi, un uz viņu gulstas pienākums savākt pierādījumus prasītāja nepareizo prasījumu apgāšanai, kā arī visi atbildētāja pienākumi un tiesības [C. pr. n. 1435. (1343.)—1437. (1345.) p.].

Prasības par personiskām, tā arī par mantiskām tiesībām, kas saistītas ar laulību, ja tādi strīdi pamatoti uz pašas laulības esamības apstrīdēšanu, noilgst pēc diviem gadiem, skaitot no viena laulātā nāves dienas [C. pr. n. 1432. (1340.) p.; sk. Kr. Sen. 1901. g. spr. Nr. 79].

Laulāto procesuālā darbībā paplašināta tajā ziņā, ka nepilngadība vai viena laulātā atzīšana par izšķērdētāju vai maksātnespējīgu parādnieku (sk. Kr. Sen. 1900. g. spr. Nr. 43) nekavē laulāto personīgi vai caur pilnvarnieku vest lietas, kas saistītas ar laulību [C. pr. n. 1458. (1345⁴.) p.]. Izdodot pilnvarniekam pilnvaru, tajā jānorāda uz tiesību vest šādas lietas [C. pr. n. 1359. (1345³.) p.].

Tiesas tiesības šajās lietās ievērojami paplašinātas, un saikstes princips ievērojami sašaurināts. Tā, tiesa ex officio var lietas apstākļu noskaidrošanai ierosināt jautājumu par pašu laulāto, viņu radnieku un kaimiņu kā arī citu personu nopratināšanu, kuŗas varētu sniegt tiesai kādas ziņas lietā [C. pr. n. 1462. (1345⁵.) p.].

Šīs lietas, kuŗām ir ģimenes un intīms raksturs, caurlūko slēgtā tiesas sēdē [C. pr. n. 1461. (1345⁷.) p.] un tuvu radnieku atteikšanās no liecinieku liecībām nav atļauta [C. pr. n. 462. (370.) p. in fine].

Nemot vērā prasītāju iedomājamo grūto materiālo stāvokli, šajās lietās pieļauta spriedumu iepriekšēja izpildīšana [C. pr. n. 1464. (1345¹⁰.) p.], pie kam, atkarībā no apstākļiem, pieprasot jeb arī nepieprasot nodrošinājumu [C. pr. n. 1465. (1345¹¹.) p.].

Tā kā, beidzot, lietas par vecāku savstarpējām attiecībām pret bērniem var ilgt garāku laiku un bērnu stāvoklis pa šo laiku var kļūt nenoteikts, tad likums [C. pr. n. 1463. (1345⁹.) un 1444. (lik. par laul. 70.) p.] piešķir tiesai tiesību pašā lietā sākumā, vēl pirms tās izspriešanas pēc būtības, taisīt lēmumu, pie kuŗa no vecākiem jāpaliek bērniem pa procesa laiku, neizšķirot ar to šo jautājumu galīgi. Tādu tiesas lēmumu var pārsūdzēt atsevišķi no apellācijas [C. pr. n. 1463. (1345⁹.) p.].

Pārējā prāvas gaitā šīs lietas par tiesībām, kas izriet no likumīgās laulības pastāvēšanas, padotas vispārējiem civiltiesības noteikumiem.

§ 135. Tiesāšanas kārtība lietās par dzimšanu laulībā.

Dzimšanu laulībā agrāk pierādīja ar metriskām apliecībām, ko izdeva garīgās iestādes, pamatojoties uz ierakstiem metriskās grāmatās [C. pr. n. 1474. (1354.) p. un X. sēj. 1. d. 34.—36. p.]. Saskaņā ar 1921. g. 18. februāra likumu par civiltāvokļa aktu reģistrāciju (Lik. kr. 47) Latvijā dzimšanas, laulības un miršanas gadījumi reģistrējami dzimtsarakstu nodaļās, kas nodibinātas pie pilsētu un pagastu pašvaldībām un atrodas vietējā miertiesneša uzraudzībā.

Ar 1928. g. 22. marta pārgrozījumiem (Lik. kr. 51) ev.-luterā, reformatu, rom.-katoļu, pareizticīgo, vec ticībnieku, anglikāņu, metodistu, baptistu, adventistu un Mozus ticīgo konfesiju garīdzniekiem arī atļauts izdot metriskas apliecības ne tikai par laiku līdz vietējo dzimtsarakstu nodaļu atvēršanai, bet arī pēc to atvēršanas. Visos gadījumos, kad kristīšana, laulāšana vai apbedīšana izdarīta no minēto konfesiju garīdzniekiem, pēdējo pienākums 14 dienu laikā nosūtīt izrakstus no baznīcu metriskām grāmatām vietējai dzimtsarakstu nodaļai.

Dzimšanas, laulības un miršanas gadījumi reģistrējami tai dzimtsarakstu nodaļā, kurās apgabalā tie notikuši (Lik. kr. 1931. g. 16; 41. p.).

Attiecībā uz ār laulībā dzimušiem, kuŗu vecāki pēc bērnu dzimšanas iestājās laulībā, 1924. g. izdots likums par ār laulībā dzimušu bērnu leģitimāciju (Lik. kr. 42), kas satur šādus noteikumus par leģitimēto bērnu dokumentu nokārtošanu.

1) Ja ār laulībā dzimušais bērns jau reģistrēts dzimtsarakstu nodaļās dzimšanas grāmatā, tad pēc vecāku salaulāšanās viņiem jāpaziņo mutiski vai rakstiski tai pašai nodaļai, ka viņi salaulājušies un ka bērns dzimis no viņiem, iesniedzot laulības un bērna dzimšanas apliecības. Uz šāda paziņojuma pamata nodaļās pārzinis ievēd dzimšanas ierakstā atzīmi par leģitimēšanu, izdara attiecīgus izlabojumus un izdod vecākiem jaunu dzimšanas apliecību.

2) Ja ār laulības bērns dzimis pirms dzimtsarakstu nodaļas atvēršanas un ierakstīts vietējās baznīcas grāmatās, tad vecākiem pēc viņu salaulāšanas jāgriežas Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu pārvaldē, iesniedzot rakstisku lūgumu izlabot dzimšanas ierakstu un izdot jaunu apliecību.

3) Beidzot, visos tajos gadījumos, kad ierakstus un apliecības nav iespējams izlabot dzimtsarakstu nodaļā vai caur Garīgo lietu pārvaldi dzimšanas reģistru trūkuma dēļ vai aiz citiem iemesliem, vecāki var griezties pie apgabaltiesas ar lūgumu par leģitimēšanu apsardzības kārtībā, kas paredzēta Civīlproc. nol. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) pantos.

Tā kā pat vislielākā uzmanība nevar pasargāt no kļūdu ieviešanās civilstāvokļa reģistros, tad likums par civilstāvokļa aktu reģistrāciju arī paredzējis kļūdu izlabošanas kārtību.

Acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas noslēgtā ierakstā izlabojamas ar vietējā miertiesneša atļauju (lik. par civilstāv. aktu reģ. 32. p., Lik. kr. 1921. g. 47), pie kam pēdējā lēmumus var pārsūdzēt uzraudzības kārtībā Tieslietu ministram (lik. 10. p.). Citus izlabojumus var izdarīt ar vietējās apgabaltiesas administratīvās nodaļas atļauju (lik. 33. p.).

Tā kā var būt gadījumi, kad civilstāvokļa gadījums vispār nav reģistrēts vai arī savā laikā gan reģistrēts, bet attiecīgās grāmatas vai ieraksti gājuši bojā, tad likums (lik. 41¹. p. — Lik. kr. 1931. g. 16) dod iespēju šādus gadījumus reģistrēt arī vēlāk ar miertiesneša atļauju. Šo reģistrācijas kārtību likums atļauj arī citos gadījumos, kad ievērojamu iemeslu dēļ nav iespējams dabūt attiecīgas metriskas apliecības.

Neatkarīgi no iepriekš minētām iespējām administratīvā kārtībā izlabot civilstāvokļu ierakstus, ieinteresētām personām dota iespēja pierādīt dzimšanu laulībā vai ār laulībā arī tiesas prasības kārtībā. Sakarā ar šo prasības var būt divējādas [C. pr. n. 1466. (1346.) — 1476. (1356.) p.]:

1) pozitīvas, kas vērstas uz to, lai personu atzītu par laulībā dzimušu;

2) negatīvas, kas vērstas uz personas atzīšanu par ār laulībā dzimušu vai apstrīd personas dzimšanu zināmā laulībā.

1. Pozitīvās prasības par dzimšanu laulībā var celt tad, kad bērns dzimis no personām, starp kurām pastāv vai pastāvējusi laulība, kaut arī spēkā neesoša, ja tikai dzimšana notikusi apstākļos, kas dod bērnam tiesību skaitīties par laulībā dzimušu, vai leģitimētu ar sekojošo laulību (Civillik. 132.—136., 147. p.; Latg. civillik. 119. p.), ja pie tam šos apstākļus nav iespējams konstatēt metrisku apliecību trūkuma vai nepareizības dēļ.

Šādas prasības mērķis — tiesas ceļā panākt, lai atzīst personu par dzimušu laulībā no zināmām personām, kurās sastāvējušas vai sastāv laulībā. Tiesas spriedums, kurā jākonstatē tiešu asins saišu esamība starp divām personām (pra-

sītāju un atbildētāju), šai gadījumā atvieto trūkstošo metrisku aplicību.

Šī prasības kārtība nav sajaucama ar ārļaulības bērnu leģitimēšanu apsardzības kārtībā, kas paredzēta Civilproc. nol. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) pantos.

Šķiras piekritības ziņā šādas prasības kā pozitīvās, tā negatīvās padotas vienīgi apgabaltiesām, bet subjektīvā piekritība nosakāma pēc atbildētāja dzīves vietas, bet ja tāda nav, tad pēc prasītāja dzīves vietas [C. pr. n. 1431. (1339.) p.].

Par prasītāju šajās lietās var būt:

a) pati persona, par kuŗas dzimšanu ļaulībā ierosina ļaujājumu, pie kam viņas nepilngadības gadījumā to atvieto aizbildnis, vai b) ja šī persona mirusi, viņas mantinieki, kas materiāli ieinteresēti mirušā atzīšanās par ļaulībā dzimušu.

Šīm pozitīvām prasībām nekāds noilgums nepastāv [C. pr. n. 1467. (1347.) p.]¹⁾

Par atbildētāju var būt vienīgi tās personas, kam ir tiesība apstrīdēt dzimšanu ļaulībā, t. i. a) bērna mātes ļikumīgais vīrs [C. pr. n. 1470. (1350.) p. vai b) pēc viņa nāves viņa ļikumiskie mantinieki [C. pr. 1472. (1352.) p.].

Ja šādu ieinteresētu personu nav, tad prasību var celt pret valsti prokurora personā [C. pr. n. 1435. (1343.), 1437. (1345.) p.], pie kam prokuroram ir visas pusei piederošas tiesības kā arī visi tās pienākumi. Tāda iespēja celt prasību pret prokuroru izskaidrojama ar šo lietu publiski-tiesisko raksturu.

Tā kā par ļaulībā dzimušiem skaitās bērni, kas (Civillik. 132., 173., 147. p. un Latg. civillik. 119., 144., 131¹.) p.): a) ieņemti vai dzimuši ļikumīgā ļaulībā; b) dzimuši ārpus ļaulības un leģitimēti ar sekojošo ļaulību un c) dzimuši ļaulībā, kuŗa atzīta par spēkā neesošu — tad prasītājam tiesā jāpierāda:

a) ka bērna vecāki sastāvējuši ļikumīgā ļaulībā, kaut tā arī būtu tikusi atzīta par spēkā neesošu (sal. Civillik. 147. p.);

b) ka bērns dzimis šīs ļaulības pastāvēšanas laikā, vai arī, ja ļaulība izbeigusies pirms viņa dzimšanas, ka viņš dzimis Rietumlatvijā ne vēlāk kā 10 mēnešus (Civillik. 135. p.),

¹⁾ Tomēr mantiskās prasības, kas pamatotas uz personas atzīšanu par ļaulībā dzimušu, padotas vispārējiem noteikumiem par noilgumu. Skat. Объяснит. записка къ проекту новой редакції Уст. гражд. судопроизв. III. сѣж. 126. ап 127. лар. p.; skat. Эмирловъ, Ж. М. Ю. 1898. г. № 2, 53.—90. лар. p.; Васъковский, Учебн. гражд. проу. 1917. г.

Jāņem vērā, ka X. sēj. 1. d. 126. p., kas atvietots ar Civilproc. nolik. (1914. g.) 1347. p., izņemts no X. sēj. nevis ļikumdošanas, bet kodifikācijas kārtībā un tā saturs nebūt nav pilnīgi idētisks ar proc. 1347. pantu. Bez tam Rietumlatvijā attiecībā uz mantiskām prasībām ir spēkā Civillik. 3618. pants.

bet Latgalē ne vēlāk kā 306 dienas (Latg. civillik. 119. p.) pēc laulības izbeigšanās, vai, beidzot, ja bērns dzimis ārpus laulības, ka viņš leģitimēts ar sekojošu laulību [Civillik. 137. p.; Latg. civillik. 144. p. un C. pr. n. 1522.—1528. (1460¹.—1460².) p.].

Vecāku likumīgas laulības esamību, kā arī bērna dzimšanu no šiem vecākiem var pierādīt ar:

a) izrakstiem (apliecībām) no dzimtsarakstu nodaļu reģistriem vai baznīcas grāmatu ierakstu norakstiem;

b) citiem rakstiskiem pierādījumiem;

c) lieciniekiem, kas apliecina tēva izteiktu atzīšanu, ka laulībā vai pēc tās izbeigšanās dzimušais ir viņa bērns (Civillik. 138. p.)¹⁾ [C. pr. n. 1474. (1354.) — 1476. (1358.) p.]:

Ārlaulībā dzimuša bērna leģitimāciju var pierādīt ar aplieciību par viņa vecāku sekojošo laulību (Civillik. 148., 173. p. un Latg. civillik. 144. p., sk. Lik. kr. 1924. g. 42) vai arī tiesas lēmumu par ārlaulības bērna leģitimēšanu Civīlproc. nol. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460².) pantos paredzētā kārtībā.

2. *N e g a t ī v ā s p r a s ī b a s*, pretēji pozitīvām, vērstas uz to, lai personu, kas skaitās laulībā dzimusi, atzītu par tādu, kas nav dzimusi laulībā no tām personām, kuŗas skaitās par viņas vecākiem. Šīs prasības rodas sakarā ar likuma prezumpciju (Civillik. 132.—135. p. un Latg. civillik. 119. p.), ka bērni, kas ieņemti vai dzimuši likumīgā laulībā ne agrāki par 182 dienām pēc salaulāšanās un ne vēlāk par 10 mēnešiem (Latgalē 306 dienām) pēc laulības izbeigšanās, uzskatāmi par laulībā dzimušiem. Šo likuma pieņēmumu var apstrīdēt un apgāst ar pretpierādījumiem (Civillik. 136. p.).

Šādas prasības, pirmkārt, ir iespējamās, ja bērns dzimst kaut arī *l a u l ī b a i p a s t ā v o f*, bet mātei laulību pārkāpjot, ne no mātes vīra, bet citas personas. Šajos gadījumos likums nevainīgā bērna interesēs lielā mērā aprobežo iespēju celt prasības:

a) *P a r p r a s ī t ā j u* var būt tikai bērna mātes vīrs²⁾ un tad arī tikai tajā gadījumā, ja ne viņš nedz cits kāds uz viņa lūgumu nav parakstījis dzimšanas ierakstu dzimtsarakstu nodaļas vai baznīcas grāmatā [C. pr. n. 1469. (1349.) p.]. Vīra likumiskie mantinieki var turpināt vīra celtu prasību [C. pr. n. 1472. (1352.) p.], bet patstāvīgi celt šādu prasību viņi var tikai tādā gadījumā, ja vīrs miris, iekām notecējis īsais

¹⁾, Civillik. 138. p. var uzskatīt par *presumptio juris et de jure*, t. i. par tādu, ko nevar apgāst trešās personas.

²⁾ Tādas tiesības nav par garā slimu atzītā vīra aizbildnim (sk. Kr. Sen. 1906. g. spr. Nr. 29 un 1901. g. Nr. 4).

termiņš, kas viņam dots šīs prasības celšanai, un nav atzinis bērnu par savu, vai ja vīrs miris pirms bērna dzimšanas.

b) Prasības celšanai vīram paredzēts viena gada laiks, skaitot no bērna dzimšanas, ja vīrs atrodas valsts robežās, un divu gadu laiks, ja viņš atrodas ārzemēs [C. pr. n. 1470. (1350.) p.]¹⁾ Šis termiņš skaitāms no tās dienas, kad vīrs dabūjis zināt par bērna dzimšanu, ja sieva atradusi līdzekļus apslēpt no viņa bērna dzimšanu vai ja viņa bērna dzimšanas laikā dzīvojusi atšķirti no vīra. Onus probandi par šo apstākli gulstās uz vīru. Ja sievietei ir pamats, tad viņa var pierādīt, ka, neraugoties uz atšķirtu dzīvi, vīrs tomēr bijis informēts par bērna dzimšanu, un ka tādēļ prasības celšanai likumā nolikto termiņu viņš nokavējis (sk. Kr. Sen. 1903. g. spr. Nr. 18). Vīra mantiniekiem prasības celšanai paredzētais termiņš saīsināts līdz trim mēnešiem, skaitot no vīra nāves dienas vai bērna dzimšanas, ja dzimšana notikusi pēc vīra nāves. Ja šo triju mēnešu laikā mantiniekiem par dzimšanu nav kļuvis zināms, tad prasību var celt trīs mēnešu laikā a die scientiae, bet tikai tajā gadījumā, ja bērna dzimšanas laikā vīrs dzīvojis atšķirti no sievas, t. i. bērna mātes, vai ja vīrs, kaut gan bērns dzimis pēc viņa nāves, vēl dzīvs būdams izbeidzis kopdzīvi ar bērna māti [C. pr. n. 1473. (1353.) p.]. Šā trīs mēnešu termiņa tecējums neapstājas mantinieku nepilngadības dēļ (sk. Kr. Sen. 1911. g. spr. Nr. 44, 1894. g. Nr. 111).

c) Pierādot, ka bērns dzimis ārļaulībā, vīram resp. mantiniekiem jāpierāda, ka vīrs dzīvojis šķirti no sievas pa visu to laiku, kuŗā varējusi notikt bērna ieņemšana [C. pr. n. 1468. (1348.) p.].

Par atbildētāju šādās prasībās ir tikai bērns, kuŗa dzimšanu laulībā apstrīd (Kr. Sen. 1896. g. spr. Nr. 57),²⁾ pie kam viņa intereses pārstāv šim nolūkam iecelts aizbildnis.

Kas attiecas uz strīdiem pret tāda bērna atzīšanu par laulībā dzimušu, kas dzimis 10 mēnešus (bet Latgalē 306 dienas) pēc laulības izbeigšanās, tad pret tāda bērna dzimšanu laulībā runā likuma prezumpcija (Civillik. 133.—135. p. un Latg. civillik. 119. un 125. p.), un tādēļ šādi bērni jau uz likuma

¹⁾ Noteikums vice verso piemērojams arī tajā gadījumā, ja bērns dzimis ārzemēs vīra prombūtnē, ja viņš atradies dzimtenē vai citā valstī, bet ne tajā, kur dzimis bērns.

²⁾ Skat. arī Гольмстенъ, Практика гражд. суда, Журн. гражд. и уголовн. права, 1881. г. № 2; Васьяковский, Учебникъ гражд. процесса, 339. лар. р. Citādās domās Гуляевъ, Русск. гражд. право, 1915. г. изд., 525. лар. р. un Яблочковъ, Учебникъ русск. гражд. судопр. 161. лар. р., kuŗi par atbildētājiem uzskata kā bērnu, tā viņa māti.

pamata atzīstami par ārlaulībā dzimušiem (Civīllik. 163. p. un Latg. civīllik. 132. p.) un viņu dzimšana laulībā nemaz nav jāapstrīd. Latgales civīllikumu 131. pants tomēr paredz iespēju apstrīdēt šādu bērnu dzimšanu laulībā, pie kam par atbildētāju šādā prasībā arī ir bērns, kuŗa dzimšanu laulībā apstrīd, bet par prasītājiem var būt ne tikai mātes vīrs, bet arī visas tās personas, kuŗu personiskās vai mantiskās tiesības aizskārtas ar bērna atzīšanu par laulībā dzimušu. Tāda prasība aprobežota ar 6 mēnešu termiņu no bērna dzimšanas dienas (Latg. civīllik. 131. p.).

Gan Rietumlatvijā nav Latgales civīllik. 131. pantam atbilstoša noteikuma, un bērns, kas dzimis pēc 10 mēnešiem no laulības izbeigšanās, uz likuma pamata uzskatāms par ārlaulībā dzimušu (Civīllik. 163., 134., 135. p.), tomēr var gadīties, ka viņš ierakstīts dzimšanas reģistros kā laulībā dzimis. Šādos gadījumos, ja dzimšanas reģistru nepareizo ierakstu nav iespējams izlabot likuma par civīlstāvokļa aktu reģistrāciju (Lik. kr. 1921. g. 47) 33. p. kārtībā, tad ieinteresētai personai atliek vienīgi celt prasību.

Tādu prasību, ja bērna mātes vīrs ir dzīvs, var celt tikai vīrs, kā vienīgā ieinteresētā persona, bet pēc viņa nāves viņa likumiskie mantinieki. Tā kā Civilproc. nol. 1468. (1348.), 1470. (1350.) — 1473. (1353.) p. attiecas tikai uz strīdiem par tādu bērnu dzimšanu, kuŗi ieņemti vai dzimuši laulībai pastāvēt un kuŗi saskaņā ar *presumptio juris* atzīstami par laulībā dzimušiem (sk. Civīllik. 132.—136., 163. p.), tad minētos procesa pantos norādītais īsais (viena gada, divu gadu un trīs mēnešu) noilgums nav piemērojams pēdējam prasību veidam, un šīs prasības, ievērojot Civīllik. 3618., 3620. un 3622. p., tiek dzēstas ar vispārējo desmit gadu noilgumu. Prasības celšanas iespēja atkarājas no tā (*ubi eadem ratio, ibi eadem dispositio*), vai bērna mātes vīrs jeb viņa uzdevumā cita persona nav parakstījusi dzimšanas ierakstu dzimtsarakstu nodaļas vai baznīcas grāmatās, ierakstot tajās bērnu kā laulībā dzimušu¹⁾ [C. pr. n. 1469. (1349.) p.]. No otras puses vīra mantinieki,

¹⁾ Strīda iespēja no bērna mātes, vīra vai viņa mantinieku puses, protams, neizšķir jautājumu, kā ierakstāmi dzimtsarakstu nodaļas grāmatās bērni, kas dzimuši pēc laulības izbeigšanās. Izšķirošā nozīme šē ir materiālam likumam (Civīllik. 163. un 166. p. un Latg. civīllik. 132. p.). Attiecībā uz bērniem, kas dzimuši pirms 182 dienām pēc salaulāšanas (Civīllik. 134. un 163. p., Latg. civīllik. 125. p.), kuŗi pēc likuma pieņēmuma uzskatāmi par ārlaulībā dzimušiem, dzimtsarakstu nodaļām, lai izvairītos no nepareiziem ierakstiem, būtu ieteicams tādos gadījumos pieprasīt bērna mātes vīra parakstu.

ceļot tāda veida prasību, vienmēr būs ierobežoti ar varbūtējo mātes vīra atzīšanu, ka bērns dzimis laulībā (Civillik. 138. p.).

Nav izslēgti strīdi par personas dzimšanu laulībā arī uz tā pamata, ka bērna vecāki nemaz nav sastāvējuši laulībā (sk. Kr. Sen. Civildēp. 1882. g. spr. Nr. 155), vai ka bērns dzimis no citām personām, bet ne no tām, kuŗas viņš atzīst par saviem vecākiem.¹⁾ Šīs prasības var celt katra ieinteresēta persona, un Latgalē, pamatojoties uz Latg. civillik. 694. p. pielik. 1. pantu, tās nekad nenoiļgst. Turpretim Rietumlatvijā, saskaņā ar Civillik. 3618. un 3620. p., šās prasības noiļgst vispārējā desmit gaŗu laikā.

Beidzot var pacelties jautājums par nepareizībām dzimtsarakstu nodaļas grāmatu ierakstos neatkarīgi no jautājuma par dzimšanu laulībā, piem., kad persona atzīst, ka viņas vecāki nav tās personas, kas ievestas dzimšanas reģistra ierakstā, vai kad ārļaulībā dzimušais atzīst, ka viņš dzimis no citas mātes, bet ne tās, kas skaitās pēc dzimšanas reģistra. Ja vēlamos izlabojumus nav iespējams panākt likuma par civiltāvkļa aktu reģistrāciju 32. un 33. p. kārtībā, t. i. dzimtsarakstu nodaļā ar vietējā miertiesneša vai apgabaltiesas administratīvās nodaļas atļauju, tad strīdīgais jautājums noskaidrojams vispārējā prasību kārtībā.²⁾

§ 136. Šķīrējtiesa.³⁾

I. Kad divu vai vairāk personu starpā izceļas strīdus uz pastāvošo materiāli-tiesisko attiecību pamata, tad viņu var izšķirt: 1) pašaiizstāvēšanās ceļā (Civillik. 3380. p.), piem.,

¹⁾ Sk. Васковскій, 338. lap. p.

²⁾ Prasītājam nav aizliegts metrikā esošo aizrādījumu uz to, ka viņas māte būtu kāda NN, atspēkot ar lieciniekiem, jo Civilproc. lik. 1354. p. vispār nav piemērojams tai lietā, kur pacelts jautājums nevis par to, vai prasītāja būtu atzīstama par dzimušu likumīgā laulībā, bet gan tikai par to, kādas jaunavas ārļaulības meita viņa būtu; ja nu atbildētāju iesniegtā metrikā prasītāja apzīmēta kā minētās NN meita, tad prasītājam nevar, sevišķi no Baltijas prov. lik. viedokļa atņemt iespēju ar visiem pierādīšanas līdzekļiem nodibināt, ka viņa īstenībā ir nevis minētās NN meita, bet gan mantudevējas... meita, jo pat grūti domājams, ka prasītāja varētu taisni tikai ar rakstiskiem pierādījumiem nodibināt, ka viņa ir kādas citas jaunavas ārļaulības meita, nekā tās jaunavas, kuŗa apzīmēta metrikā (Sen. spr. 25. IX. 1930. g. Nr. 112 R. l.).

³⁾ Skat. А. Гаугеръ, О третейскомъ судѣ. Журн. гр. и угол. права, 1887. г. № 5; Винаверъ, Гражданская хроника, Вѣстникъ гражд. права 1916. г. № 5; Анпенковъ, Опыт комментарія, VI, 244.—307. lapp; Шенингъ, „О силѣ рѣшеній третейскихъ судовъ“, Ж. М. Ю. 1896. г. № 6; Вербловскій:

ar ķilāšanu (Pfändungsrecht) (Civillik. 3387.—3404. p.), aizturēšanu (Civillik. 3381. p.), ieskaitu (Civillik. 3560. p.); 2) griežoties pie valsts tiesas; 3) griežoties pie šķirējtiesas un 4) ar izlīgumu.

Ar šķirējtiesu (Compromissum, Arbitrage, Schiedsgericht, Третейский судъ) mēs saprotam privātas personas, ko strīdus dalībnieki, savstarpīgi vienojoties, izvēlējuši nepāra skaitā pastāvošā civiltiesiskā strīdus izšķiršanai. Tādā kārtā šķirējtiesa pamatojas uz līguma. Par starpniekiem vai šķirējtiesnešiem var būt arī personas, kas ieņem amatus valsts dienestā, neizslēdzot arī tiesnešu amatus [sal. C. pr. n. 1488. (1367.) p. piezīmi], bet kā izvēlēti starpnieki tie tomēr nav amatpersonas, bet gan privātas personas.¹⁾ Viņu tiesība izšķirt strīdu konkrētā gadījumā pamatota uz vienošanos, kurai procesuālie likumi piešķir sevišķu spēku un nozīmi, atņemot strīdus dalībniekiem tiesību un iespējamību pa visu vienošanās laiku griezties pie valsts tiesas šā strīdus izšķiršanai [C. pr. n. 1494. (1373.) p.].

II. Starp šķirējtiesu un valsts tiesu ir liela starpība, proti:

- 1) valsts tiesa dibināta ar nolūku apsargāt visu civiltiesisko iekārtu un ne tikai izšķirt atsevišķu strīdu, kas izcēlies divu personu starpā; šķirējtiesa turpretim rodas uz atsevišķas privātas vienošanās pamata, tikai lai izšķirtu radušos strīdu; atkarībā no mērķu dažādības šķirējtiesa pieder pie privātām tiesībām, bet valsts tiesa un viņas veicamā civiltiesāšanas darbība — pie publiskām tiesībām;
- 2) šķirējtiesnešus izvēl uz strīdus dalībnieku un tiesnešu savstarpīgas vienošanās pamata; turpretim, lai grieztos pie valsts tiesas, nav vajadzīga nekāda vienošanās;
- 3) šķirējtiesu ievēl vienam konkrētam gadījumam; valsts tiesa nodibināta pastāvīgai visu civilo strīdu izšķiršanai;
- 4) šķirējtiesneši taisa spriedumu pēc sirdsapziņas [C. pr. n. 1508. (1387.) p.] un tādēļ par šķirējtiesas spriedumu nevar iesniegt apellāciju [C. pr. n. 1514. (1393.) p.];

Третейский судъ, Журн. гражд. и угол. права № 2; П. М. Миншъ, Третейская сдѣлка и третейский судъ, Ж. М. Ю. 1917. г. № 5—6. Dr. Loeber, Das Schiedsgerichtswesen in Lettland (sk. Nussbaum, Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen, III. sēj. 17.—32. lap. p.)

¹⁾ Tādēļ šķirējtiesneši par tiesnešu pilnvarojuma [aunprātīgu izlietošanu atbild ne kā amata personas, bet vispārējā krimināltiesāšanas kārtībā (Kr. Sen. apv. sap. spr. 1895. g. Nr. 27)]. Bez tam viņi atbild pēc Sodu lik. 675. p., ja viņi apzināti izšķir lietu nepareizi.

- 5) šķirējtiesneši nav saistīti ar procesuālām normām, bet viņus saista šķirējtiesas līguma noteikumi [C. pr. n. 1499. (1378.) p.];
- 6) šķirējtiesas procesā puses nevar mainīties, prāvnieku vietā nevar stāties viņu tiesību pēcnācēji, jo šķirējtiesnešu izvēlēšana pamatojas uz pusu uzticību pret viņiem;
- 7) šķirējtiesa var izspriest tikai mantiski-tiesiska rakstura strīdus, bet ne lietas ar ģimenes vai publisko tiesību raksturu [C. pr. n. 1489. (1368.) p.].

III. Prāvniekiem pie šķirējtiesas griežoties, iegūst labumu tiklab valsts, kuŗas tiesnešus mazāk apgrūtina, kā arī prāvnieki, kas šķirējtiesā nav saistīti ar procesuālā likuma stingrajām formālītātēm. Šī tiesa pusēm izmaksā mazāk, jo tiesu nodevas nav maksājamas;¹⁾ bez tam — un tā ir pati galvenā šķirējtiesas priekšrocība — prāvas gaita tajā daudz ātrāka kā valsts tiesā, jo puses pašas var noteikt prāvas iztiesāšanas termiņu [C. pr. n. 1492. (1371.) un 1493. (1372.) p.]; arī apelācijas instances trūkums saīsina procesu. Bet ir tomēr novērots, kā to atzīmējuši arī 1864. g. Tiesu nolikumu sastādītāji, ka griešanās pie šķirējtiesām kļūst biežāka tad, kad iedzīvotāji sāk izturēties ar neuzticību pret valsts tiesām.

IV. Vienoties par strīdus izšķiršanas nodošanu šķirējtiesnesim var visas darbībspējīgas personas — kā fiziskas, tā juridiskas. Attiecībā uz juridiskām personām šķirējtiesā nevar izšķirt vienīgi valsts un pašvaldības iestāžu lietas [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 3. pkt.]. Tomēr daudz lietu jau pēc sava rakstūra nevar piekrist šķirējtiesas izlemšanai. Šķirējtiesai puses var nodot vienīgi tādas lietas, kuŗas viņas ir neaprobežoti saimnieki un rīkotāji, citiem vārdiem, tikai privāttiesiska, bet ne publiski-tiesiska rakstūra strīdu izšķiršanu. Tādēļ šķirējtiesas izlemšanai nevar nodot lietas, kuŗas saskatāmi publiski-tiesiski elementi. Pie tādām lietām jāpieskaita:

- a) lietas par personiskām civiltāvokļa tiesībām (par dzimšanu laulībā vai ārīlaulībā, par laulības šķiršanu vai atzīšanu par neesošu) [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 1. pkt.];
- b) lietas, kas saistītas ar noziedzīgu nodarījumu, izņemot tās, kuŗas var izbeigt ar izlīgumu [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 4. pkt.];

¹⁾ Zimognodeva maksājama uz vispārīgo noteikumu pamata, jo Rīkojums par zimognodevu neparedz izņēmumus līgumiem, ko iesniedz šķirējtiesai.

- c) lietas par nekustamu mantu, ja vienam no prāvniekiem ierobežotas šās mantas iegūšanas vai valdīšanas un lietošanas tiesības [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 5. pkt.];¹⁾
- d) lietas, kas saistītas ar aizbildnībā vai aizgādnībā stāvošu personu labumu [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 2. pkt.];
- e) lietas, kas saistītas ar valsts un pašvaldības iestāžu interesēm [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 3. pkt.];
- f) lietas, kas pamatotas uz likumu par apdrošināšanu nelaimes un arodu slimības gadījumos [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 6. pkt.].²⁾

V. Šķirējtiesas nodibināšanai nepieciešami divi līgumi, kas savienoti vienā šķirējtiesas līgumā (третейская запись): 1) starp pusēm par konkrētas lietas izšķiršanu šķirējtiesā (compromissum) un 2) starp pusēm un viņu izraudzītiem starpniekiem par to, ka pēdējie uzņemas strīda izšķiršanu (receptum arbitri). Formāli šķirējtiesas līgums noslēdzams pie notāra vai mirtiesneša uzrādīšanas kārtībā [C. pr. n. 1495. (1374.) p. un Sen. spr. 1880. g. № 140].³⁾

¹⁾ Šķirējtiesa nevar kalpot partu nelikumīgu nolūku izvešanai. Ja parti šķirējtiesas formu izlietojuši vienīgi savu tiesību uz nekustamu īpašumu apliecināšanai, bet ne tiesību aizstāvēšanai, — tad tas uzskatāms par to likumu apiešanu, kurī nosaka kārtību, kādā apliecināmi akti par tiesībām uz nekustamu mantu. Nākot pie tāda slēdziena par prāvnieku nelikumīgu uz likuma apiešanu vērstu rīcību, — apgabaltiesai jāatstāj bez sekām lūgums par šķirējtiesas lēmuma apstiprināšanu (Sen. spr. 31. I. 1931. g. Nr. 722 Lubockis I.).

²⁾ Pēc Kr. Sen. I. un Kas dep. apv. sap. 1911. g. Nr. 7 paskaidrojuma, šķirējtiesas caurskatīšanai nepiekrīt lietas, kas piekrīt valsts tiesas izlemšanai apsardzības vai bezstrīdus kārtībā, piem., par mantošanas tiesību atzīšanu uz nekustamu mantu vai īpašuma tiesību atzīšanu uz noilguma pamata — ja par to nav strīdus: tomēr iespējamība izšķirt šķirējtiesai mantojuma sadalīšanas strīdus paredzēta pašā likumā (Civillik. 2741. p. un C. pr. n. 1642. (2025.) p.).

Jautājums, vai šķirējtiesas process iespējams arī pēc tam, kad valsts tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā, izšķirams negatīvi, jo spēkā stājies valsts tiesas spriedums pārvērš strīdīgas attiecības par neapstrīdāmām, un lieta, kas nobeigta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu, nevar būt par izlīguma priekšmetu (sal. Civillik. 3597. p.). Tomēr Annenkovs (Опыт комментария, VI 260. lap. p.) un Popovs (Коллизия между судебным решением и мировой сделкой. Вѣстн. Гр. Пр. 1916. g. № 8—85. lap. p.) aizstāv uzskatu, ka šķirējtiesas process iespējams arī pēc valsts tiesas sprieduma spēkā stāšanās.

³⁾ Tomēr saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem civilkasācijas dep. spriedumos no 1899. g. Nr. 113 un 1927. g. Nr. 94, arī parakstu apliecināšana vien (t. i. kad šķirējligumu sastāda nevis uzrādīšanas kārtībā, bet tikai apliecina līguma dalībnieku parakstus Not. nol. 133. p. kārtībā uz šķirējliguma) neatņem tam likumīgo spēku, kamēr nav pierādīts, ka prasītās formas neievērošana ir bijušas svarīgas sekas. Kā to pareizi aizrāda Popovs (Вѣстникъ Гражд. Права 1917. g. Nr. 5, 165. un turpm.

Līgumā jāatzīmē: a) kā prāvnieku, tā arī viņu izraudzīto starpnieku vārdi, tēva vārdi un uzvārdi [C. pr. n. 1488. (1367.) p.] un b) strīdus priekšmets. Bez tam arī līgumā var ierakstīt visus noteikumus, ko puses atzīst par nepieciešamiem tieši minēt šķīrējīgumā, kā piemēram, noteikumus par šķīrējtiesas sēžu vietas noteikšanu, darbvedības kārtību, dokumentu glabāšanu, prasības nodrošināšanu, lietas izlemšanas termiņu un līgumsodu sprieduma nepildīšanas gadījumā [C. pr. n. 1495. (1371.) p.].

Tikai no šķīrējtiesas līguma noslēgšanas brīža puses ir saistītas tai zinā, ka viņām nav tiesības līdz līgumā noteiktam, vai ja termiņš līgumā nav paredzēts, līdz likumā paredzētam četru mēnešu termiņa notecējumam [C. pr. n. 1493. (1372.) p.], griezties pie valsts tiesas līgumā paredzētā strīdus izšķiršanai. Turpretim valsts tiesā ievadītās lietas iztiesāšana, ja puses nolēmušas iztiesāt lietu šķīrējtiesā, jāaptur, tiklīdz tiesai iesniegts šķīrējtiesas līgums [C. pr. n. 1496. (1375.) p.]. Tomēr tāds līgums, ar kuŗu divi vai vairāk personas jau iepriekš vienojušās par nākamībā iespējamo strīdu nodošanu šķīrējtiesas izlemšanai, pats par sevi neatņem līdzējiem iespējamību griezties pie valsts tiesas.

VI. Par šķīrējtiesnesi var ievēlēt katru darbības spējīgu personu (jo noslēgt šķīrējtiesas līgumu var tikai darbības spējīgas personas), kas prot rakstīt un lasīt (tamdēļ, ka viņām jāparaksta šķīrējtiesas līgums un spriedums).¹⁾ Pretēji Austrijas likuma noteikumiem (Austr. ZPO. 578. p.), pie mums par šķīrējtiesnesiem var būt arī valsts tiesu tiesneši [C. pr. n. 1488. (1367.) p. piez. un Kr. Sen. apv. spr. 1915. g. № 7].²⁾ Šķīrējtiesas priekšsēdētāja ievēlēšana atkarīga no pusēm. Ja puses par šo jautājumu nav vienojušās, tad saskaņā ar likumdošanas motīviem par priekšsēdētāju jābūt gados vecākam šķīrējtiesnesim. Ievēlētos šķīrējtiesnesus izņēmuma veidā

lap. p.). 1864. g. Tiesu nolikumu izdošanas laikā paraksta apliecināšanas kārtība un šīs kārtības atšķirība no dokumentu sastādīšanas uzrādīšanas kārtībā vēl nebija pazīstama un izveidojās tikai pēc Notāriāta nolikuma izdošanas (sal. arī Анненковъ, Опытъ Комментарія, т. VI. 254. lap. p. un Шенингъ, О силѣ рѣшенія трет. суда, Ж. М. Ю. 1896. г. № 6, 91. lap. p.).

¹⁾ Анненковъ (Опытъ комментарія, VI., 262. un 263. lap. p.), kvalificējot šķīrējtiesnešu pienākumus kā pilnvarojumu, — attiecina uz šķīrējtiesnesiem X. sēj. 1. d. noteikumus par pilnvarniekiem, un tamdēļ pēc viņa uzskata par šķīrējtiesnesiem var būt visas neierobežotu tiesību un darbības spēju baudošas personas. Šенингъ (О силѣ рѣшенія третейск. суда, Ж. М. Ю. 1896. г. Nr. 6, 75. un 76. lp. p.) iet vēl tālāk un prasa, lai šķīrējtiesneši apmierinātu arī vēl Civilproc. nol. 348. (246.) p. noteikumus par pilnvarniekiem.

²⁾ Jautājumu par to, vai valsts tiesnešiem, kā šķīrējtiesnesiem, jāatlīdzina par viņu darbību, Sen. apv. sap. 1915. g. Nr 7 izšķīrusi negatīvi.

var atvietot ar citiem: a) abām pusēm savstarpīgi vienojoties un b) uz vienas pieprasījumu, ja pēc šķīrējtiesas līguma noslēgšanas starp atstatāmo tiesnesi un pretējo pusi nodibinājušās pirmās vai otrās pakāpes svainības attiecības vai izcēlusies prāva [C. pr. n. 1497. (1376.) p.]. Otrā gadījumā prasījums par šķīrējtiesneša atvietošanu iesniedzams tai valsts tiesai (apgabaltiesai vai miertiesnesim), kurai lieta piekristu pēc prasības vērtības. Ja tiesa apmierina prasījumu, tad atstatītā vietā pusēm jāievēl cits šķīrējtiesnesis. Ja prāvnieki par šo jautājumu nevar vienoties, tad šķīrējtiesas darbība izbeidzas [C. pr. n. 1505. (1384.) p. 4. pkt.].

VII. Ja šķīrējtiesas līgumā lietas izlemšanas termiņš nav norādīts, tad lieta jāizspriež četru mēnešu laikā, skaitot no šķīrējtiesas līguma noslēgšanas dienas [C. pr. n. 1493. (1372.) p.], bet šo termiņu var pagarināt ar papildu līgumu [C. pr. n. 1506. (1385.) un 1507. (1386.) p.]. Līgumā paredzētais termiņš ir pusēm saistošs, un līguma pastāvēšanas laikā tās nevar griezties pie valsts tiesas [C. pr. n. 1494. (1373.) p.].

Lietu iztiesāšanas kārtība šķīrējtiesai likumā nav noteikta un atkarīga no šķīrējtiesnešu ieskata. Starpniekiem jāņem vērā tikai šķīrējtiesas līguma, bet ne Civilprocesa formālie noteikumi [C. pr. n. 1499. (1378.) p.]¹⁾ Iztiesājamās lietas apstākļus pārbauda paši šķīrējtiesneši, un valsts tiesu tiesnešiem šo darbību uzlikt nevar. Bet ja rodas vajadzība izprasīt no tiesas vai valsts administratīvām iestādēm izziņas, lietas vai dokumentus, tad šķīrējtiesa bauda visas valsts tiesas tiesības. Viņai tiesība prasīt dokumentus vai izdot pusēm nepieciešamās apliecības [C. pr. n. 1504. (1383.) p.], kas jāatzīst visām valsts iestādēm, par izziņu, lietu vai dokumentu nepieciešamību.

VIII. Šķīrējtiesas darbība izbeidzas: 1) uz pusu vienošanos, 2) vienas puses nāves vai tiesību ierobežošanas gadījumā,²⁾ 3) ja radušies tādi kriminālas dabas apstākļi, kas var

¹⁾ Ja notikušais spriedums bijis visu 3 šķīrējtiesnešu vienbalsīgs domu rezultāts, tad nevar būt izšķirošas nozīmes tam apstāklim, ka spriedums nav ticis parakstīts tai pašā dienā un ka vispār galīgais sprieduma valsts valodā izgatavotais teksts nav ticis parakstīts no visiem šķīrējtiesnešiem vienā dienā. Pēc Civilproc. nol. 1378. p. šķīrējtiesneši nav spiesti ievērot formālītātes, t. i. rīkoties pēc Civilproc. nol. paredzētam procesuālām formām, tā tad arī nav spiesti ievērot Civilproc. nol. 700., 701., 704., 711., 891. p. noteikumus par rezolūcijas formu un rezolūcijas tūlītējo parakstīšanu un izsludināšanu, sprieduma galīgo izstrādāšanu un tā saturu. Taisni otrādi, Civilproc. nol. 1389., 1390. pantos noteikti un izsmeloši uzrādīti tie dati, kuri obligātoriski jāatzīmē šķīrējtiesas spriedumos (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Nr. 94 Rojaka 1.).

²⁾ Tā kā līguma attiecības starp pusēm un šķīrējtiesnešiem, pamatojoties uz uzticību, ir tīri personiskas, tad, šo iemeslu dēļ, arī stridīgā

iespaidot lietu [C. pr. n. 1489. (1368.) p. 4. pkt.], 4) ja kaut kādu iemeslu dēļ izstājušos starpnieku puses uz vienošanās pamata neatvieto ar citu¹⁾ un 5) izbeidzoties ar likumu noteiktam vai šķīrējtiesas līgumā paredzētam termiņam [C. pr. n. 1505. (1384.) un 1507. (1386.) p.].

IX. Spriedumu šķīrējtiesa taisa pēc sirdsapziņas [C. pr. n. 1508. (1387.) p.], un tādēļ par to nevar iesniegt apellāciju [C. pr. n. 1514. (1393.) p.]. Spriedumu pieņem ar balsu vairākumu [C. pr. n. 1509. (1388.) p.]. Tajā jāatzīmē sprieduma taisīšanas laiks, starpnieku un prāvnieku vārds, tēva vārds un uzvārds, prāvnieku prasījumi un viņu iesniegtie pierādījumi un pamatojumi, no kuriem vadījusies šķīrējtiesa savā spriedumā [C. pr. n. 1510. (1389.) p.]. Spriedumu paraksta visi starpnieki. Viena vai vairāku starpnieku atteikšanās no sprieduma parakstīšanas nemazina sprieduma nozīmi un spēku, ja to parakstījis starpnieku vairākums [C. pr. n. 1512. (1391.) p.].

Spriedumu pusēm pasludina pret parakstu uz paša sprieduma. Ja sprieduma pasludināšanai noteiktā laikā puses neierastos noklausīties spriedumu, tad tas tomēr skaitās par pasludinātu viņām tā termiņa pēdējā dienā, kāds noteikts šķīrējtiesas līgumā sprieduma taisīšanai, bet ja tāds termiņš nebūtu noteikts, tad četru mēnešu termiņa pēdējā dienā, skaitot no līguma apliecināšanas dienas [C. pr. n. 1513. (1392.) p.].²⁾ Praksē pusēm parasti izsniedz sprieduma norakstu. Par šķīrējtiesas sprieduma nepaziņošanu var sūdzēties blakus sūdzības kārtībā tai tiesai, kam jānodod šķīrējtiesas lieta (Kr. Sen. spr. 1872. g. № 942 un 1875. g. № 798).

X. Tā kā spriedumu izpildīšanu piespiedu kārtībā puses var panākt tikai uz valsts tiesas izdota izpildu raksta pamata [C. pr. n. 1517. (1395.) p.], ko pēdējā var izdot tikai valsts valodā, tad no šā apstākļa izriet, ka šķīrējtiesas sprieduma rezolūtīvai daļai jābūt uzrakstītai valsts valodā, kaut prasījuma cesija šķīrējtiesā nav pielaižama, jo līdz ar to šķīrējtiesas līgums neatbilstu vairs istenībai.

¹⁾ C. pr. n. 1505. (134.) p. 2. un 4. pkts, runājot par nāvi. — tas attiecināms arī uz gara slimību u. t. t. (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Nr. 94 Rojaka I.).

²⁾ Jautājumā par sprieduma pasludināšanu nedz 1932., nedz 1936. p. taisni neparedz sprieduma pasludināšanas formālītātu (partu paraksts uz paša sprieduma) neievērošanas sekas un sankciju. Likums katrā ziņā nenosaka, ka spriedums būtu jāpasludina vienā laikā abiem partiem. Pat ja spriedums būtu palicis nepasludināts kādam no partiem, — tad ar to viņa intereses nevarētu ciest, jo termiņš līgumam dēļ sprieduma atziņas par neesošu skaitās katrā ziņā tikai no sprieduma pasludināšanas (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Rojaka I. Nr. 94).

arī visa šķīrējtiesas darbvedība būtu vesta kādā svešā valodā.

Šķīrējtiesai, pēc sprieduma pasludināšanas, visa lieta kopā ar šķīrējtiesas līgumu un spriedumu septiņu dienu laikā jāiesniedz tai vietējai tiesai, kurai lieta piekristu pēc šķiras vai prasības apmēra [C. pr. n. 1515. (1394.) p.] un no kuŗas arī atkarīga izpildu raksta izdošana [C. pr. n. 1517. (1395.) p.].

Tā kā šķīrējtiesas sprieduma juridiskās sekas ir pilnīgi vienādas ar valsts tiesas sprieduma sekām, tad arī šķīrējtiesas sprieduma izpildīšana padota vispārīgiem izpildu procesa noteikumiem.¹⁾ Ja ar šķīrējtiesas spriedumu izšķirts jautājums par nekustamu mantu, tad tā valsts tiesa, kurai ienākusi šķīrējtiesas lieta, piesūta sprieduma norakstu fiska interesēs Nodokļu departamentam, lai tas attiecīgos gadījumos piedzītu atsavināšanas nodokli [C. pr. n. 1516. (1394¹.) p.].

XI. Pēc tiesnešu iekšējās pārliecības [C. pr. n. 1508. (1387.) p.] taisītais šķīrējtiesas spriedums nav pārsūdzams pēc lietas būtības [C. pr. n. 1514. (1393.) p.]. Bet ja pārkāpti formālie likuma noteikumi par šķīrējtiesām, tad ieinteresētai pusei ir tiesība prasīt, lai šķīrējtiesas spriedumu atzīst par spēkā neesošu vai nu visumā, vai kādā atsevišķā daļā. Latvijas Civīlprocesa nolikums šķiro šķīrējtiesas spriedumu divus nīcības veidus:

1) kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams par spēkā neesošu vienīgi uz puses sūdzības pamata [C. pr. n. 1518. (1396.) p.], t. i. a) ja šķīrējtiesa nav ievērojusi likumā vai šķīrējtiesas līgumā lietas iztiesāšanai nolikto termiņu [C. pr. n. 1493. (1872.), 1506. (1385.), 1507. (1386.) un 1518. (1396.) p.]; b) ja spriedums taisīts pēc līguma, kuŗu nav parakstījušas visas tā sastādīšanā piedalījušās personas; c) ja šķīrējtiesa pārkāpusi vispār tos šķīrējtiesas līguma noteikumus, ko puses ar nolūku ievēdušas līgumā kā pamatnosacījumus, kas ņemami vērā lietu iztiesājot [C. pr. n. 1518. (1396.) p.]²⁾

¹⁾ Sal. arī Шенингъ, В. „О силѣ рѣшенія третейскаго суда“, Ж. М. Ю. 1896. г. № 6, 61. un turpm. lap. p.

²⁾ Kaut gan Civīlproc. nol. 1396. p. runā par tādu spriedumu anulēšanu, kas iznēsti, neievērojot šķīrējtiesas līguma nosacījumus vispārīgi, tomēr jāšaubās, vai par sprieduma anulēšanas motīviem var būt nosacījumu neievērošana par sēdes vietu vai dokumentu glabāšanas kārtību, kas noteikti šķīrējtiesas līgumā, ja šo noteikumu neievērošana neatsaucas uz šķīrējtiesas sprieduma būtību.

1396. p. paredzētie pamati, aiz kuŗiem šķīrējtiesas spriedumi kasējami, pēc Kr. Sen. paskaidrojuma (spr. 1902. g. Nr. 66), kā arī pēc Annenkova un Šeninga uzskata nav uzskatāmi par izsmelošiem. Turpretīm viņi jāuzskata par izsmelošiem pēc Latvijas Senāta 1927. g. sprie-

2) kad šķirējtiesas spriedums atzīstams par spēkā neesošu arī bez puses sūdzības vai prasījuma; šie gadījumi norādīti C. pr. n. 1519. (1397.) pantā un iespējami: a) ja šķirējtiesa pieņēmusi izspriešanā lietu, kas ar likumu izņemta no viņas kompetences [C. pr. n. 1489. (1368.) p. un 1519. (1397.) p. 3. pkts]; b) ja šķirējtiesa pārkāpusi kompetences robežas, kas tai piešķirtas ar šķirējtiesas līgumu tiklab attiecībā uz priekšmetu, kā attiecībā uz šķirējtiesas līgumā norādītām personām [arbiter nihil extra compromissum facere potest; C. pr. n. 1519. (1397.) p. 1. un 2. pkt.]. Šinis pēdējos, C. pr. n. 1519. (1397.) p. norādītos gadījumos valsts tiesa ex officio var atzīt šķirējtiesas spriedumu par spēkā neesošu, arī bez kādas sūdzības (Sen. spr. 1873. g. № 1733), un tad tiesa var liegt izdot izpildu rakstu.¹⁾

Lūgums atzīt spriedumu par spēkā neesošu iesniedzams viena mēneša laikā, skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas [C. pr. n. 1520. (1398.) p.], tai valsts tiesai, kurai nodota šķirējtiesas lieta [C. pr. n. 1521. (1399.) p.]. Ja tiesa atceļ šķirējtiesas spriedumu, tad iestājas status quo ante, un pusēm ir tiesība vai nu griezties pie valsts tiesas un lūgt izšķirt jautājumu par tiesiskām attiecībām, kas no jauna kļuvis strīdīgs, vai no jauna nodot lietu šķirējtiesas izlemšanai uz jauna šķirējtiesas līguma pamata. Valsts tiesas pirmās instances lēmumu par šķirējtiesas sprieduma atzīšanu par spēkā neesošu var pārsūdzēt blakus sūdzības kārtībā otrā instancē, bet pēdējās lēmumu savkārt var pārsūdzēt kasācijas kārtībā uz vispārīgo noteikumu pamata (Kr. Sen. spr. 1902. g. № 66). Jautājums par to, vai iespējams skatīt no

duma Rojaka lietā Nr. 94. Liktos, ka 1396. p. uzskaitītie gadījumi pilnīgi pietiekoši partu interešu ievērošanai. 1396. p. nav pēc analogijas attiecināms uz tai neparedzētiem gadījumiem, jo viņa noteikums ir izņēmuma noteikums, kas nepielaiž paplašinošu interpretāciju. Lūgt par šķirējtiesas sprieduma atcelšanu aiz formāliem defektiem vispār nav pielaidzams tad, kad tiem nav izšķirošas (существенное) nozīmes un formālie defekti nav izrādījuši kaut kādas sekas priekš sūdzētāja (Sen. spr. 28. IV. 1927. g. Rojaka l. Nr. 947. Sal. arī Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 942; 1899. g. Nr. 113).

¹⁾ Saskaņā ar Cīvilproc. nol. 1397. p. 2. pktu, šķirējtiesas lēmums atzīstams par neesošu attiecībā uz tiem priekšmetiem, kuri nebija nodoti šķirējtiesas izlemšanai saskaņā ar šķirējtiesas līgumu; tā tad šķirējtiesas lēmums attiecībā uz pārējiem priekšmetiem, kurus viņa izspriedusi savas kompetences robežās, paliek spēkā: šāda slēdziena pareizību pastiprina 1397. p. likumdošanas motīvi (sk. 1864. g. paskaidr. pie šā panta, 74., 75. lap. p.), kuros tieši izteikts, ka būtu netaisnīgi atzīt par neesošu visu šķirējtiesas lēmumu, ja izrādās par vajadzīgu atcelt šā lēmuma atsevišķas daļas aiz Cīvilproc. nol. 1397. p. minētiem iemesliem (Sen. spr. 24. IV. 1931. g. Nr. 1255 Veniera l.).

jauna cauri šķirētiesas spriedumu Civilproc. nol. 908. (794.) p. kārtībā, atzīstams par strīdīgu.

Jāievēro, ka puses, vienojoties izšķirt savu strīdīgo lietu šķirētiesā, ne tikai uzticas izvēlētiem starpniekiem, bet arī iziet no pārliecības, ka šķirētiesai no pusēm priekšā stādītie dokumenti un pierādījumi ir īsti, patiesi un nav viltoti. Jādomā arī, ka paši starpnieki, ja viņi zinātu, ka dokumenti vai citi pierādījumi ir viltoti, izšķirtu lietu citādi. Tamdēļ liktos nav pamata ņemt pusei iespēju un tiesību lūgt skatīt no jauna cauri tādu šķirētiesas spriedumu, kuŗa pamatā likti viltotie pierādījumi. Pamats un iemesls tāda šķirētiesas sprieduma atzīšanai par spēkā neesošu, liktos, ir tas pats, kā arī pie valsts tiesas sprieduma atcelšanas līdzīgos gadījumos — materiālas taisnības prasījumi.¹⁾ Tomēr daži juristi, kā piem., Gordons un Loebers,²⁾ turas šinī jautājumā pie cita, negatīva uzskata.

XII. Atbilstot pilnā apmērā vispārīgam C. pr. n. 1021. (895.) panta noteikumam, šķirētiesas spriedums nav spēkā pret personām, kuŗas nav ņēmušas lietā dalību un nav parakstījušas šķirētiesas līgumu [C. pr. n. 1519. (1397.) p. 1. pkt.]. Tamdēļ ja tikai viens no solidāriem parādniekiem piekrit lietas izspriešanai šķirētiesā, tad šķirētiesas spriedums nav saistošs pārējiem solidāriem parādniekiem.³⁾

XIII. Atbilstoši Civilproc. nol. 1387. (1273.) panta noteikumam, ārvalstu šķirētiesu spriedumi Latvijas teritorijā nav izpildāmi, ja par šo jautājumu nav noslēgta sevišķa konvencija.⁴⁾ Sevišķu konvenciju par šķirētiesu Latvija pagaidām noslēgusi tikai ar PSRS (Lik. kr. 1928. g. 150) un saskaņā ar to šķirētiesu spriedumi izpildāmi abu valstu teritorijā (Konv. §§ 8 un 9). Šī konvencija tika noslēgta uz trim gadiem, t. i. līdz 1932. g., no kuŗa laika, iekam to neatjauno, tā nav spēkā.

XIV. Strīdīgs ir jautājums par to, vai ir nozīme un spēks tādas šķirētiesas spriedumam, kas nodibināta un taisījusi spriedumu, neievērojot Civilprocesa nol. 1488. (1367.)—1521. (1400.) p. formālos noteikumus. Kad Krievijas Senāts

¹⁾ Sal. arī Kr. Sen. spr. 1884. g. Nr. 54, 1882. g. Nr. 71; Анненковъ, Опытъ комментарія, VI, 293. lap. p

²⁾ Гордонъ, „Архивъ судебной практики и законодательства“, 1915. g. 215. un sek. lap. p. Dr. Loeber. Das Schiedsgerichtswesen in Lettland (skat. Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen, III. sēj., 19. lap. p.); sal. arī Kr. Sen. spr. 1915. g. Nr. 82.

³⁾ Skat. arī Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprozessrechts, II., 117. lap. p.

⁴⁾ Pēc prof. Engelmana ieskatiem (446. lap. p.) uz ārvalstu šķirētiesu spriedumu pamata var iesniegt prasību vispārīgā kārtībā.

1915. g. spriedumā № 43 un prof. Gordons,¹⁾ pa daļai arī Popovs,²⁾ izteicās, ka šādas šķirējtiesas spriedumam nebūtu piešķirama materiāltiesiska nozīme, — citi juristi, kā Vinavers,³⁾ prof. Minc⁴⁾ un Jabločkovs,⁵⁾ turējās pie tā ieskata, ka Civīlprocesa nol. 1490. (1369.) un turpm. pantos noteiktā šķirējtiesas līguma forma, skatoties no materiāltiesiskā viedokļa, nav uzlūkojama par darījuma būtisko sastāvdaļu (essentiale negotii), un tādēļ, ņemot vērā, ka ar šķirējtiesas līguma noslēgšanu zināma vienošanās ir notikusi, arī tādas šķirējtiesas spriedums, kas nodibināta, neievērojot formālos likuma noteikumus, dod šķirējtiesā iztiesātas lietas dalībniekiem tiesību ierosināt valsts tiesā prasījumu par šķirējtiesas sprieduma izpildīšanu.

Pēc prof. Loebera domām,⁶⁾ kas pievienojas pēdējai juristu grupai, tādas šķirējtiesas spriedums, kas nodibināta neievērojot Civīlproc. nol. 1488. (1367.) — 1521. (1400.) pantu noteikumus un neatbilst Civīlprocesa nolikuma formāliem noteikumiem, nevar noderēt prāvā par exceptio rei judicatae un uz tāda sprieduma pamata nevar izdot izpildu rakstu.

Tomēr, pretēji Senāta 1915. gada spriedumā № 43 izteiktām domām, šādas šķirējtiesas spriedumam var būt materiāltiesiska nozīme. Ievadot lietu valsts tiesā un iztiesājot to pēc būtības, šādam spriedumam varētu piešķirt pierādījuma nozīmi. Neformālais šķirējtiesas līgums, nedodot tiesību pieprasīt šķirējtiesas sprieduma izpildīšanu, tomēr nodibina obligatio naturalis šāda sprieduma izpildīšanai.

Līdz ar to šādā neformālā līgumā par šķirējtiesu var būt ievesti nosacījumi par soda naudas vai līgumsoda uzlikšanu tajā gadījumā, kad puses atteiktos neformālās šķirējtiesas spriedumu izpildīt. Šādus sodus, liktos, ir tiesība pieprasīt. Vienošanās par līgumsoda uzlikšanu paredzēta arī Civīlproc. nol. 1492. (1371.) p.

Neformālo līgumu par šķirējtiesu ir iespējams savienot ar tādu līgumu, uz kuŗa pamata prāvnieki nodod šķirējtiesnesim strīdus priekšmetu glabāšanā ar nosacījumu atdot to

¹⁾ Skat. prof. Gordona piezīmes „Архивъ судебной практики и законодательства“. 1915. g. 135. un turpm. lap. p.

²⁾ Вѣстникъ гражданскаго права, 1917. g. № 5.

³⁾ Турпат, 1916. g. Nr. 5, 111. un turpm. lap. p.

⁴⁾ Žurnāla „Право“, 1916. g. № 47, 2570. lap. p.; Вѣстникъ Гражданскаго права, 1916. g. № 15, 181. lap. p.; Журн. Мин. Юст., 1917. g. № 5/6 un 7.

⁵⁾ Вѣстникъ права, 1917. g. № 1.

⁶⁾ Sk. Loeber, Das Schiedsgerichtswesen in Lettland (skat. Nussbaum, Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen, III. sēj. 21. un 22. lap. p.).

tieši tam prāvas dalībniekam, kas prāvu vinnē (salīdz. Civīlik. 3815. p.).

Beidzot no neformālā šķīrējtiesas līguma dabas, kā no naturalis obligatio akta izriet, ka to, kas labprātīgi izpildīts uz neformālās šķīrējtiesas sprieduma pamata, nevar pagērēt atpakaļ (salīdz. arī Civīlik. 3031., 3640., 4343. un 4344. p.).

XV. Gluži citādas dabas jautājums rodas tad, kad uz līgumā ietērtas vienošanās pamata divi vai vairākas personas griežas pie trešās personas, nevis lai noskaidrotu tiesiskās attiecības, vai izšķirtu tiesiskus jautājumus, bet vienīgi lai noskaidrotu kādu civiltiesību vai tirdzniecības tiesību laukā ietilpstošu faktu (Gutachtervertrag).¹⁾ Šādā gadījumā trešās personas spriedums nerada ius inter partes, bet vienīgi izsaka lietpratēja, speciālista vidūtāja slēdzienu, viņa domas. Tas ir arbitrium boni viri, kas izteicis savus lietpratēja uzskatus par zināmiem faktiskiem jautājumiem. Šāds lietpratēju līgums parasto tiesas ceļu nevar izslēgt un tas vērstas vienīgi uz strīdīgu faktu konstatēšanu. Uz šām lietpratēju domām strīdus dalībnieki var atsaukties kā valsts tiesā, tā arī saskaņā ar Civīlprocesa nolikuma formāliem noteikumiem nodibinātā šķīrējtiesā, pie kam, ņemot vērā līgumā izteikto vienošanos, lietpratēju uzskats ir strīdus dalībniekiem saistošs. Ja tomēr par šāda ievēlētā vidūtāja slēdzienu izceltos strīds, tad vidūtāja izteiktā slēdziena novērtēšana piekrīt tiesai, tāpat kā katra pierādījuma novērtēšana (skat. 1909. g. Sen. spr. № 93). Šāda, uz faktiskiem apstākļiem, bet ne tiesiskām attiecībām pamatota strīda izšķiršana ar vidūtāja palīdzību ietilpst tirdznieciskās arbitražas nozarē, pie kam vidūtāja slēdziens (atzinums) uz arbitražas klauzulas pamata ir strīda dalībniekiem saistošs kā pactum de compromittendo, ko atzīst nevien mūsu civiltiesības (skat. Civīlik. 3854., 3855., 4175., 4308., 4243. un 4227. p.), bet kas uz tirdzniecības parašu tiesību pamata ir spēkā visur.²⁾

§ 137. Izlīgums.

I. Ar procesuālu izlīgumu (Vergleich, мировая сдѣлка) mēs saprotam pusu vienošanos, uz kuŗas pamata tiesa izbeidz

¹⁾ Arbitrator est, qui eligitur, ut aliquid aestimet, veluti pretium, vel operas, vel partes societatis faciat, vel quid simile, ut arbitretur secundum, quod tibi videtur, sine ordine iudicario.

²⁾ Dr. Loeber, Das Schiedsgerichtswesen in Lettland (skat. Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen, III. sēj.); Zwingmann, VII. Nr. 1401, § 373; Dr. Loebers, Tirdzniecības tiesību pārskats. 27. lap. p., § 94./II.

viņas izspriešanai ienākušo lietu par strīdīgām tiesiskām attiecībām aiz tā iemesla, ka puses savstarpīgi piekāpušās.

Procesuālā izlīguma mērķis — nobeigt, pārtraukt procesu un pārvērst apstrīdēto juridisko attiecību, kas nonākusi tiesas izspriešanā, par neapstrīdamu. Tiesas līdzdalība šai gadījumā nepieciešama jau tādēļ vien, ka tikai tiesa var izbeigt ierosināto lietu.

Procesuālais izlīgums atšķiras no privāttiesiskā ar to, ka: 1) tas var attiekties tikai uz tādu strīdīgu tiesisku attiecību, kas jau kļuvusi par procesa priekšmetu [C. pr. n. 1477. (1357.) p.]; 2) izlīguma lūgumi iesniedzami tiesai, bet dažreiz izlīgumi notiek ar tiesas līdzdalību [C. pr. n. 1481. (1360.), 1484. (1363.), 1485. (1364.) p.]; 3) izlīgumam noteikta sevišķa noslēgšanas forma [C. pr. n. 1480. (1359.) — 1482. (1361.) p.], kādu prasījumu nepazīst civiltiesības (Civillik. 3602. un 3605. p.) un 4) pamatojoties uz izlīgumu, tiesa izbeidz lietu par strīdīgo juridisko attiecību [C. pr. n. 1487. (1366.) p.].

Pēc būtības procesuālais izlīgums neatšķiras no privāttiesiskā, un tādēļ jautājums par tā spēkā neesamību jāapspriež pēc materiālo tiesību normām (Civillik. 3593.—3616. p.), bet noslēgšanas forma un procesuālās sekas pēc procesuālo tiesību normām.

II. Izlīgumus var slēgt visas pilngadīgas personas, kuŗu darbības spējas nav ierobežotas (Civillik. 3594. p.), bet par maksātnespējīgiem atzītie — tikai ievērojot sevišķos likumu noteikumus [C. pr. n. 28. (21.), 1396. (1899.) p. piel. 104. (43.) p. un Tirdzn. proc. nol. 542.—544. p.]. Pilnvarnieks drīkst noslēgt izlīgumu tikai tad, ja šāda pilnvarnieka tiesība pilnvarā tieši minēta [C. pr. n. 352. (250.) un Civillik. 3595. p.].

III. Izlīgumu nepielaiž:

1) attiecībā uz tādām tiesībām, ar kuŗām persona nevar brīvi rīkoties, piem., tīri personiskām tiesībām, kā dzimšanu laulībā un tml.;

2) par noziedzīgiem nodarījumiem, kuŗu vajāšana nav izbeidzama uz cietušā vai viņa likumīgā pārstāvja lūgumu (Civillik. 3599. un 3600. p.);

3) laulības strīdu lietās, ja izlīguma priekšmets ir laulības šķiršana [C. pr. n. 1446. (lik. par laul. 73.) p. un Civillik. 3604. p.];

4) Rietumlatvijā lietās, kas izbeigtas ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu [Civillik. 3597. un C. pr. n. 1477. (1897.) p. piez.]; šinīs lietās izlīgums iespējams tikai attiecībā uz sprieduma izpildīšanas veidu; Latgalē, turpretim, izlīgumu pielaiž tiklab lietai atrodoties kasācijas instancē (Kr. Sen.

spr. 1903. g. № 72), kā sprieduma izpildīšanas laikā (Kr. Sen. spr. 1904. g. № 51) un beidzot

5) izlīgumu ar maksātnespējīgu parādnieku var noslēgt tikai tādā gadījumā, ja lietā nav ļaunprātīga bankrota pazīmju, bet ja kādam no kreditoriem piešķirtas kādas priekšrocības, tad nepieciešama visu otrās šķiras kreditoru piekrišana [C. pr. n. 1396. (1899.) p. piel. 106. (45.) p.].

IV. Procesuālie izlīgumi noslēdzami: 1) uzrādot līgumu pie notāra apliecināšanai [C. pr. n. 1480. (1359.) p. 1. pkt.; Not. nol. 128. p. 7. pkt.]; 2) iesniedzot tiesai pie notāra apliecinātu izlīguma lūgumu [C. pr. n. 1480. (1359.) p. 2. pkt. un 1482. (1361.) p.] un 3) paziņojot tiesai mutiski vēlēšanos izbeigt lietu izlīguma ceļā [C. pr. n. 1484. (1363.) p.]. Pēdējā gadījumā tiesa sastāda sevišķu protokolu, ko paraksta puses un tiesneši [C. pr. n. 1485. (1364.) p.]. Ja izlīgumu neizdodas noslēgt, tad piekāpšanās, ko prāvnieki izdarījuši cerībā uz izlīguma noslēgšanu, tos nesaista un netiek ņemta vērā [Civillik. 3612. un C. pr. n. 1486. (1365.) p.].

Ja izlīgums noticis tiesā, sastādot izlīguma protokolu,¹⁾ vai ja tiesai iesniegts pie notāra apliecināts izlīgšanas līgums, ko notārs apliecinājis, iztaujājot līdzējus, saskaņā ar Not. nol. 89. panta noteikumiem, noprošot prāvniekiem, vai tie saprot līguma nozīmi un saturu un slēdz to aiz brīvas gribas, tad tiesas caurskatīšanā esošā strīdus lieta izbeidzama bez pusu tālākas iztaujāšanas [C. pr. n. 1482. (1361.) p. un Kr. Sen. spr. 1899. g. № 76]. Ja, turpretim, puses iesniegušas tiesai vai iesūtījušas pa pastu pie notāra neapliecinātu izlīguma lūgumu, tad tiesa pārbauda, vai prāvnieki noslēguši izlīgumu aiz brīvas gribas un apzinoties tā nozīmi un saturu. Šinī nolūkā tiesa uzaicina prāvniekus uz sēdi un nopratina [C. pr. n. 1483. (1362.) p.]. Ja puses uz nopratināšanu neierodas, tad tiesa lūgumu atstāj bez ievēribas [C. pr. n. 1482. (1361.) p. in fine].

Sargājot cietušo strādnieku intereses, prasībās pret darba devējiem vai apdrošināšanas biedrībām atlīdzības dēļ sakropļošanas gadījumos likums uzstāda sevišķu noteikumu, pēc kuŗa strīdīgās lietas izbeidzamas ar izlīgumu vienīgi uz tiesas priekšā likto noteikumu pamata. Tādā kārtā šinīs prāvās tiesai uzlikts par pienākumu ierosināt izlīgumu un izstrādāt izlīguma noteikumus [C. pr. n. 1478. (1357¹.) p.]. Šāda

¹⁾ Mierlīgums, kuŗu sastādījis miertiesnesis Civīlproc. nol. 1359. p. 2. p.kta kārtībā ka apgabaltiesas deleģēts tiesnesis, ir uzskatāms kā sastādīts saskaņā ar Civīlproc. nol. 1364. panta noteikumiem, t. i. pielīdzināms apgabaltiesas pilnā sastāvā priekšā stādītam mierlīgumam (Sen. spr. 17. XII. 1925. g. Nr. 576 Arnica 1.).

veida prasības sūdzības, ja prasītājs iesniedz tiesai paziņojumu, ka viņš ar atbildētāju izlīdzis, tiesa var izbeigt nevis uz izlīguma pamata, bet gan uz Civilproc. nol. 6. (4.) un 808. (706.) p. pamata, pie kam cietušais strādnieks nezaudē tiesību atjaunot prasību līdz likumā nosacītā noilguma noteicīšanai (Kr. Sen. spr. 1909. g. № 69).

V. Procesuālā izlīguma sekas ir šādas:

1) Ievadīto prāvu tiesa izbeidz uz visiem laikiem [C. pr. n. 1487. (1366.) p.].

2) Izlīgumam ir tāds pat materiāli-tiesisks spēks, kā tiesas spriedumam, kas stājies likumīgā spēkā [Civillik. 3607. un C. pr. n. 1485. (1364.) p.], kādēļ gadījumā, ja prasītājs celtu jaunu prasību uz izbeigtās prasības pamatiem, tad pretējai pusei ir tiesība to noraidīt [exceptio rei transactae; C. pr. n. 680. (589.) un 1487. (1366.) p.].

3) Izlīgums, tāpat kā tiesas spriedums, kuŗam tas pielīdzināts, pilnos apmēros ietver iepriekšējās strīdīgās materiālo tiesību attiecības, un tāpēc izlīguma neizpildīšana nedod kreditoram tiesību no jauna prasīt iepriekšējā, ar izlīgumu izbeigtā prasījuma izpildīšanu (Civillik. 3608. p.).

Tomēr par nožēlošanu mūsu procesa likumā nav noteikuma par procesuālā izlīguma izpildīšanu spaidu ceļā, kā tas ir vācu likumā (sal. ZPO. 794. p. 1. pkt.) Pateicoties šim mūsu procesa nolikuma trūkumam, procesuālā izlīguma nozīme ievērojami samazinājās un neatbilst C. pr. n. 1485. (1364.) p. noteikumiem, kuŗi izlīgumu pielīdzina tiesas spriedumam, kas stājies spēkā.¹⁾

Pēc bij. Krievijas Senāta sprieduma uz izlīguma pamata nevar izdot izpildu rakstu (Kr. Sen. spr. 1869. g. № 604),²⁾ un kreditoriem ir tikai tiesība pagērēt izlīguma izpildīšanu, ceļot jaunu sūdzību. Ja izlīgumā atbildētājs uzņemas vienusīgu saistību, kas uzliek parādniekam pienākumu kaut ko izpildīt, tad neizpildīšanas gadījumā kreditoram ir tiesība vai nu ierosināt tiesā lietu saskaņā ar noteikumiem par piespiedu izpildīšanu pēc aktiem [C. pr. n. 252. (161²⁴.) p.], vai arī celt jaunu prasības sūdzību uz izlīguma pamata. Bet ja izlīgumam ir savstarpīgs raksturs, kas uzliek pienākumus tiklab parādniekam, kā kreditoram, tad tam, kas vēlas panākt viņa izpildīšanu spaidu ceļā, atliek tikai celt tiesā prasības sūdzību, pie kam prasītājam jāpierāda, ka no viņa puses izlīgums izpildīts,

¹⁾ Pēc mūsu Civillik. 3604. p., ja viens no izlīguma dalībniekiem izlīgumu neizpilda, — tad otram ir tiesība tikai prasīt tā izpildīšanu.

²⁾ Prof. Engelmanis pareizi aizrāda (449. lap. p.), ka tiesas spriedumam pielīdzināta procesuāla izlīguma izpildīšanai būtu pareizi izdot izpildu rakstu. Tādos pašos ieskatos ir arī prof. Mališevs (Il., 61. lap. p.).

vai arī jāizteic gatavība to izpildīt (Civillik. 3213. p. un Kr. Sen. spr. 1869. g. Nr. 604 un Nr. 1310 un 1875. g. Nr. 95).

Tādā veidā procesuālais izlīgums var pārvērsties jaunā strīdū, kaut gan viņa mērķis ir panākt strīdus izbeigšanu.

CETURTĀ NODAĻA.

§ 138. Rakstūrīgās pazīmes, kas atšķir tiesāšanas kārtību miertiesu iestādēs no tiesāšanas kārtības vispārējās tiesu iestādēs.

Tiesāšanas kārtība pie miertiesnešiem vispārīgos vilcienos atbilst tiesāšanas kārtībai vispārējās tiesu iestādēs, pie kam Civīlproc. nol. 101. (80.) p. dod miertiesnesim iespēju neskaidrību vai sastopamo grūtību gadījumos piemērot nolikuma otrās grāmatas noteikumus, ciktāl šo noteikumu piemērošana nerunā pretim īpašiem noteikumiem par tiesāšanas kārtību miertiesās un ciktāl otrās grāmatas noteikumi pēc sava rakstura nav piemērojami vienīgi tiesāšanas kārtībai vispārējās tiesu iestādēs. Tiesāšanas kārtība miertiesu iestādēs ir vienkāršāka, kā vispārējās tiesu iestādēs. Šī vienkāršība ieviesta ar nolūku paātrināt un vienkāršot miertiesās iztiesājamo prāvu gaitu.

No īpatnībām, kas atšķir tiesāšanas kārtību miertiesās no tiesāšanas kārtības vispārējās tiesās, jānorāda šādas.

1. Kā prasības lūgumus [C. pr. n. 63. (51.) p.], tā arī citus lūgumus, atsauksmes un sūdzības [C. pr. n. 89. (68') p.] miertiesnešiem var iesniegt nevien rakstiski, bet arī mutiski; pēdējā gadījumā miertiesnesis ieraksta mutiski izteikto protokolā. Iznēmums ir apellācijas, kā arī blakus sūdzības (pēc analogijas) un lūgumi par sprieduma atcelšanu, kas vienmēr jāiesniedz rakstiski [C. pr. n. 89. (68') un 285. (189.) p.].

2. Atšķirībā no tiesāšanas kārtības vispārējās tiesu iestādēs, miertiesnesim jāpieņem lūgumi visur un katrā laikā un vajadzības gadījumos jāiztiesā lietas tajā vietā, kur tās ir cēlušās [Tiesu iek. lik. 23. (41.) p.].

3. Prasības, kuŗu vērtība nepārsniedz 10 latus, atsvabinātas no tiesu un lokšņu nodevas. Ja prasības vērtība nepārsniedz 30 latu, tad par to tiesas nodevu ņem tikai 3% apmērā no prasības vērtības. Sarakstīšanās miertiesās izspriežamās lietās atsvabināta no zīmognodevas, bet par visiem miertiesnesim iesniedzamiem lūgumiem un rakstiem jāmaksā lokšņu nodeva 20 sant. apmērā par katru loksni. Tādā pat apmērā lokšņu nodevu ņem par katru loksni no dokumentiem,

ko miertiesnesis izdod [C. pr. n. 298. (200²), 299. 200³), 300. (200⁴) un 305. (201.) p.].

4. Miertiesnesim iesniedzamiem prasības lūgumiem, to pielikumiem un citiem lietvedības rakstiem nav jāpievieno šo rakstu noraksti, izņemot lietas pret valsts un pašvaldības iestādēm, kā arī apellācijas sūdzības un lūgumus par sprieduma atcelšanu [C. pr. n. 65. (52¹), 256. (164.) un 285. (189.) p.].

5. Miertiesnesis atstāj prasības lūgumu bez tālāk-
virzīšanas ne tikai C. pr. n. 373. (269.) pantā paredzētos gadījumos, bet arī tad, kad lūgumā nav uzrādīta prasības vērtība [C. pr. n. 68. (54¹) p. 3. pk.], kamēr apgabaltiesā šādā gadījumā lūgumu sūta atpakaļ [C. pr. n. 370. (266.) p. 4. pk.]. No otras puses, miertiesnesim jāsūta prasības lūgums atpakaļ ne tikai gadījumos, kas paredzēti C. pr. n. 370. (266.) pantā attiecībā uz apgabaltiesām, bet arī tad, kad lieta nepiekrīt miertiesnesim pēc savas šķiras vai pēc nekustamas mantas atrašanās vietas [C. pr. n. 66. (53.) p. 4. un 5. pk.]. Apgabaltiesā šos jautājumus izšķir ne darbvedības kārtībā, bet ar sevišķu tiesas lēmumu [C. pr. n. 675. (584.) p.].

6. Ja pretprasība, kas atrodas ciešā sakarā ar pirmprasību vai noder tai ieskatam, pārsniedz miertiesneša kompetenci, tad miertiesnesis lietas iztiesāšanu pie sevis izbeidz un nosūta abas prasības vietējai apgabaltiesai. Šai gadījumā abas prasības skaitās par iesniegtām apgabaltiesai no tās dienas, kad tās iesniegtas miertiesnesim. Šai gadījumā par pirmprasību jāmaksā tiesu un lokšņu nodeva un tai nav jāpie-
liek noraksti, bet par pretprasību nomaksājama tiesu nodeva un zīmognodeva, bez tam tai jāpievieno pavēstu nauda un noraksti pretējai pusei [C. pr. n. 50. (39.) p.].

7. Kamēr apgabaltiesā visās lietās, izņemot lietas ar absolūti noteiktu piekritību, prāvnieki uz savstarpīgas vienošanās pamata var paši izvēlēties tiesu un tādā kārtā grozīt piekritību [C. pr. n. 334. (227.) un 335. (228.) p.] — miertiesās piekritības grozīšana uz vienošanās pamata pielaižama tikai tanīs lietās, kur piekritību nosaka: a) pēc atbildētāja dzīves vai b) uzturēšanās vietas [C. pr. n. 48. (37.) pants].

8. Piekritības strīdus starp vienai apgabaltiesai padotiem miertiesnešiem izšķir attiecīgā apgabaltiesa [C. pr. n. 52. (40.) p.], bet šādus strīdus starp dažādām apgabaltiesām padotiem miertiesnešiem izšķir tā apgabaltiesa, kurās apgabālā lieta ir cēlusies. Piekritības strīdus attiecībā uz miertiesām vienmēr izšķir uz ieinteresētās personas lūgumu norādīt attiecīgu miertiesnesi. Šo lūgumu adresē augstākai instancei, bet iesniedz vienai no tām iestā-

dēm, starp kurām izcēlies piekritības strīds [C. pr. n. 54. (43.) p.]. Piekritības strīdu attiecībā uz vispārējām tiesu iestādēm ierosina ne citādi, kā ar Tiesu palātai iesniegtu blakus sūdzību pret vienu no apgabaltiesām [C. pr. n. 338. (232.) p.]. Piekritības strīdu šinī gadījumā izšķir Tiesu palātas kopsapulce [C. pr. n. 340. (234.) p.].

9. Atšķirībā no vispārējās tiesu iestādēs ar C. pr. n. 367. (263.) un 432. (320¹.) panta noteikumiem noteiktās kārtības, miertiesās rakstiski pierādījumi (dokumenti) iesniedzami jau laikus pirms sēdes atklāšanas, lai atbildētājam būtu iespēja ar tiem iepazīties [C. pr. n. 73. (57.) p.].

10. Par pilnvarniekiem miertiesās, bez personām, kam tiesība vest svešas lietas vispārējās tiesu iestādēs, vēl var būt visas personas, kas nav minētas C. pr. n. 57. (45.) pantā, bet tām tiesība vest gada laikā ne vairāk, kā trīs lietas [Tiesu iek. lik. 349. (406¹⁸.) p.]. Atšķirībā no C. pr. n. 348. (246.) p. 1. pkta noteikuma, par pilnvarnieku miertiesā var būt arī persona, kas neprot lasīt un rakstīt [C. pr. n. 57. (45.) p.]. Pilnvarojumu lietas vešanai miertiesā var dot tiklab notāriālā kārtībā apliecinātas pilnvaras veidā [C. pr. n. 58. (46.) p.], kā arī uzrakstā uz prasības lūguma vai sevišķā paziņojumā, pie kam abos pēdējos gadījumos pilnvarotāja parakstam jābūt apliecinātam pie notāra, miertiesneša, policijas, pagasta valdes vai pagasttiesas. Pilnvarojumu var izteikt arī mutiski; šinī gadījumā miertiesnesis to ieraksta protokolā, dodot to parakstīt arī pilnvaras devējam, ja tas prot lasīt un rakstīt [C. pr. n. 59. (47.) p.].

11. Abām pusēm ir tiesība ierasties personīgi pie miertiesneša un lūgt iztiesāt viņu lietu nekavējoties; miertiesnesis šādos gadījumos var prāvnieku lūgumu ievērot, bet viņam nav tiesības atlikt jau pirms tam uz sēdi nolikto lietu iztiesāšanu [C. pr. n. 77. (60.) p.]. Vispārējās tiesu iestādēs Rietumlatvijā šāda tiesība piešķirta pusēm tirdzniecības lietās [C. pr. n. 35. (1805.) p. piel. 5. (6. pants)].

12. Miertiesās iztiesājamās lietās nav paredzēta rakstisku paskaidrojumu pieprasīšana no prāvniekiem, kā to nosaka C. pr. n. 417. (312.), 418. (313.) un 440. (335¹.) p. attiecībā uz vispārējām tiesu iestādēm.

13. Miertiesā nevar pagērēt no prasītāja-ārzemnieka cautio iudicatum solvi un nodrošinājuma neiesniegšanas dēļ to nevar noraidīt uz C. pr. n. 661. (571.) p. 5. pk. pamata [C. pr. n. 90. (69.) p.].

14. Pienākums censties prāvniekus samierināt miertiesnesim uzlikts daudz lielākā mērā, kā vispārējām tiesu iestādēm

[C. pr. n. 91. (70.) un 442. (337.) p.]. Miertiesnesis drīkst uz-
sākt spieduma taisīšanu tikai pēc tam, kad samierināšanas mē-
ģinājumi palikuši bez sekmēm.

15. Prasības par neizmaksātu darba algu noliekamas iz-
spriešanai ārpus kārtas tiklab pirmā, kā otrā instancē vienā
no tuvākām sēdēm [C. pr. n. 74. (58.) p. piezīme un 267.
(171.) p.], pie kam miertiesnesis var piespriest no atbildētāja
prasītājam par labu tiesāšanas izdevumus līdz 25% no pie-
spriestās darba algas vērtības [C. pr. n. 184. (133.) p. piez.].

16. Prasībās atjaunot traucētu valdīšanu vai lietošanu,
kuŗas piekrit vienīgi miertiesnesim, jānoskaidro tikai jautā-
jums, vai prasītājs faktiski tiešām valdījis un vai atbildētājs
viņa valdīšanu traucējis, bet miertiesnesim nav tiesības ap-
spriest jautājumu par pašu īpašuma, valdīšanas vai lietošanas
tiesību [C. pr. n. 95. (73.) un 94. (1807.) p.].

17. Tā kā vietējam miertiesnesim padotas visas perso-
nas, kas dzīvo viņa iecirknī, neskatoties uz to, cik tālu atro-
das viņu dzīves vieta no miertiesneša kameras, tad par neie-
rašanos, uz vietējā miertiesneša aicinājumu, vainīgam, kaut
tas arī dzīvotu tālāk par 30 klm. no miertiesneša kameras,
uzliekams pēc miertiesneša lēmuma naudas sods no viena līdz
divdesmit pieciem latiem [C. pr. n. 123. (91.) p.]. Vispārējās
tiesu iestādēs šo jautājumu izšķir citādi, saskaņā ar C. pr. n.
471. (383.) pantu.

18. Pretēji vispārējās tiesu iestādēs piemērojamiem Ci-
vīlproc. nol. 499. (411.) p. noteikumiem, miertiesu iestādēs
spēkā esošais Cīvīlproc. nol. 135. (102.) p. tieši neuzliek mier-
tiesnesim par pienākumu spriedumā pievest pamatus, uz ku-
ŗiem viņš pieņem liecinieku izteicienus par pierādījumu un
kamdēļ viņš piešķir vienam lieciniekam priekšrocību pret otru.
C. pr. n. 135. (102.) p. nosaka tikai, ka miertiesnesis noteic
liecinieku izsacījumu spēku, raugoties pēc liecinieka uztica-
mības un viņa izsacījumu skaidrības, pilnības un ticamības
(Sen. spr. 26. III. 1924. g. № 22, Augusta Treja l.).

19. Apskatīšanu uz vietas miertiesnesis vienmēr izdara
pats personīgi, klātesot diviem ticamiem lieciniekiem [C. pr.
n. 165. (120.) p.].

20. Bez C. pr. n. 695. (595.) pantā norādītiem gadījumiem,
miertiesnesim jānodrošina arī prasības, kas pamatotas uz lauk-
strādnieku darba līgumiem, kuŗi noslēgti uz līgumlapām [C.
pr. n. 174. (125.) p.].

21. Trešās personas iestūšanās prāvā ar patstāvīgu pra-
sījumu (interventio principalis), kā to paredz C. pr. n. 765.
(665.) p. vispārējās tiesu iestādēs, miertiesu iestādēs ar likumu

nav paredzēta. Trešās personas iestāšanās prāvā prasītāja vai atbildētāja pusē (interventio accessoria) ir iespējama vienīgi pirmā instancē [C. pr. n. 179. (128².) p.]. Trešās personas pieaicināšanu prāvā (litis denuntiatio) abas puses miertiesā var izdarīt tikai līdz tai dienai, kad lieta nolikta uz sēdi [C. pr. n. 178. (128¹.) p.].

Pretēji vispārējās tiesu iestādēs piemērojamiem Civilproc. nol. 764. (664.) p. noteikumiem, miertiesu iestādēs, saskaņā ar spēkā esošā Civilproc. nol. 180. (128³.) p. izpratni, apgabaltiesas, kā otrās instances lēmumu par trešās personas iebildumu atstāšanu bez caurskatīšanas nevar pārsūdzēt kasācijas kārtībā atsevišķi no kasācijas sūdzības par apgabaltiesas spriedumu kā tādu (Sen. spr. 22. X. 1924. g. № 58, Galvan I. pēc spr. krāj. T. M. V-sī).

22. Agrāk miertiesnešiem bij tiesība naudas prasībās (izņemot prasības uz protestētu vekselu pamata) atļaut parādniekam samaksāt piespriesto summu pa daļām, noliekot vairākus termiņus. Ja parādnieks termiņus neievēroja, tad tas zaudēja šo atvieglojumu [C. pr. n. 186 (136.) un 187. (137.) p.].

Pasaules kara laikā, ar 1915. g. 6. aprīļa likumu (Kriev. lik. un rik. kr. 1915. g. 927. p.), šos noteikumus attiecināja arī uz vispārējām tiesu iestādēm. Pasaules karā izbeidzoties 1915. g. 6. aprīļa likums zaudēja spēku. Saimnieciskai krīzei iestājoties, Saeima 1931. g. 15. decembrī pieņēma pārgrozījumus un papildinājumus Civilprocesa likumos (Lik. kr. 1931. g. 249), pēc kuŗiem kā miertiesnešiem, tā vispārējām tiesu iestādēm ir tiesība, gadījumos, ja zaudējušai pusei nav naudas līdzekļu piespriestās summas tūlītējai samaksai, nolikt samaksu uz vairākiem termiņiem, skatoties pēc piedzenamās summas lieluma un parādnieka maksātspējām. Šie noteikumi piemērojami arī prasībām uz protestēto vekselu pamata [C. pr. n. 186. (136.), 187. (137.), 810. (706².) un 811. (706³.) p.].

23. Apgabaltiesa uz C. pr. n. 829. (722.) panta pamata ar aizmugurisku spriedumu var piespriest prasītājam tikai viņa pierādītos prasījumus: te spēkā teorija, ka tiesa drīkst piespriest prasītājam vienīgi to, ko tas pierādījis un ko tiesa pārbaudījusi. Miertiesnesis, turpretim, pēc 1930. gada noveles, ja tikai pavēste izsniegta atbildētājam personīgi, var piespriest ar aizmugurisku spriedumu, nepārbaudot pierādījumus, visus tos prasītāja prasījumus, ko attaisno viņa uzdotie faktiskie lietas apstākļi [C. pr. n. 202. (146.) p.]. Še tā tad ir pieņemta teorija par atbildētāja atzīšanu klusuciešot.

24. Blakus sūdzību iesniegšanai miertiesu iestādēs likumā nolikts septiņu dienu ilgs termiņš [C. pr. n. 262. (167.) p.], skaitot

no tiesas lēmuma pasludināšanas dienas, bet apgabaltiesā blakus sūdzības iesniedzamas divu nedēļu laikā [C. pr. n. 898. (785.) p.]. Miertiesnesim jānosūta blakus sūdzība otrai instancei septiņu dienu laikā, skaitot no sūdzības saņemšanas dienas; apgabaltiesa nosūta blakus sūdzību otrai instancei pēc tam kad notecējis divu nedēļu termiņš paskaidrojumu iesniegšanai par blakus sūdzību. Šo termiņu skaita no tās dienas, kad pretējai pusei izsniegts blakus sūdzības noraksts [C. pr. n. 902. (789. p.)]. Izņēmumi no šās kārtības paredzēti C. pr. n. 853. (742.) pantā un 893. (780.) p. piezīmē.

25. Jautājumu par to, vai miertiesu iestādēs iztiesājamām lietām piemērojams arī C. pr. n. 876. (764.) pants par pretapelāciju un C. pr. n. 915. (801.) pants par pretkasāciju, Krievijas Senāts izšķīris pozitīvi (skat. Kr. Sen. civ. kas. dep. 1908. g. spr. № 29 un Sen. apv. sap. 1908. g. spr. № 24).

26. Civīlproc. nol. 1022. (896.) — 1048. (922.) p. paredzētā izpildu vai aprēķinu kārtība miertiesu iestādēs nemaz nav piemērojama (Sen. spr. 1908. g. № 81; 31. I. 1923. g. Katcena I, № 20).

27. Rezolūciju pasludinot, miertiesnesim jāpaskaidro prāvniekiem sprieduma pārsūdzības kārtība un termiņš, un tāpēc pārsūdzības termiņš skaitāms no rezolūcijas pasludināšanas dienas [C. pr. n. 194. (140.) p. un Kr. Sen. spr. 1874. g. № 825]. Par C. pr. n. 194. (140.) panta noteikumu ievērošanu atzīmējams uz paša sprieduma¹⁾ (Sen. apv. sap. spr. 1875. g. № 58). Apgabaltiesā un Tiesu palātā šis termiņš skaitāms no tās dienas, kad spriedums izgatavots galīgā veidā [C. pr. n. 860. (749.) p.]. Miertiesnešiem spriedums jāizgatavo galīgā veidā septiņu dienu [C. pr. 195. (141.) p.], bet apgabaltiesās — divu nedēļu laikā [C. pr. n. 818. (713.) p.]. Sarežģītās lietās miertiesnesis var atlikt rezolūcijas pasludināšanu ne ilgāk par 3 dienām [C. pr. n. 193. (139.) p.]. Apgabaltiesa kā otrā instance sarežģītās lietās var atlikt sprieduma pasludināšanu uz septiņām dienām [C. pr. n. 280. (183.) p.]. Vispārējās tiesas var atlikt rezolūcijas pasludināšanu līdz nākošai sēdei [C. pr. n. 804. (702. p.)]. Miertiesnesim jāizsniedz sprieduma noraksts ne vēlāk, kā trešā dienā pēc pieprasījuma [C. pr. n. 195. (144.) p.], bet vispārējās tiesu iestādēs noraksta izsniegšanas termiņš nav noteikts [C. pr. n. 820. (715.) un 821. (716.) p.].

28. Miertiesnesim jāatliek lietas iztiesāšana, ja viņš, kaut arī privātā kārtā, dabū zināt, ka prāvnieks nav ieradies sēdē

¹⁾ Saskaņā ar Sen. paskaidrojumiem, minētā, vienīgi pie miertiesneša sprieduma pārsūdzēšanas piemērojamā panta neievērošana var būt par iemeslu apellācijas termiņa atjaunošanai (Sen. spr. 1871. g. Nr. 349 un 20. XII. 1926. g. Nr. 636, Plena I).

nepārvaramu šķēršļu dēļ [C. pr. n. 203. (147.) p.]; attiecībā uz vispārējām tiesu iestādēm šāda noteikuma nav.

29. C. pr. n. 835. (729.) panta noteikums, ka atsauksmei pret aizmugurisku spriedumu jābūt ar formālu saturu, nav piemērojams miertiesnešu iztiesājamās lietās, kur nepieciešams tikai lūgums uzaicināt prasītāju un iztiesāt lietu no jauna [C. pr. n. 209. (151.) p.].

30. Protokolu ved vai nu miertiesnesis, vai sekretārs un pie tam vai nu kopīgu protokolu par visu lietas gaitu, vai atsevišķu protokolu par katru darbību [C. pr. n. 216. (153²) p.]. Prāvnieki un citas personas, kas ņēmušas lietā dalību paraksta vai nu attiecīgās daļas kopīgā protokolā, vai tos atsevišķos protokolus, kušos atzīmēta viņu darbība vai paskaidrojumi [C. pr. n. 249. (155⁵) p.].

Par protokolu vešanu apgabaltiesās Civīlprocesa likumos nav gandrīz nekādu noteikumu. Tie atrodas Kriminālprocesa likumu 831. (835.) — 840. (845.) pantos. Vispārējās tiesu iestādēs par katru lietu, ko lūko cauri tiesas sēdē, sekretārs sastāda sēdes protokolu, kuru paraksta visi tiesneši, kas piedalās sēdē, un apliecina sekretārs [Kriminālproc. lik. 835. (840.) p.]. Prāvnieki un citi lietas dalībnieki sēdes protokolu neparaksta, bet paraksta tikai protokolu par lietas apstākļu pārbaudīšanu [C. pr. n. 593. (503.) p.], pieļeicot strīdu viltojuma dēļ [C. pr. n. 646. (556.) p.] un noslēdzot tiesā izlīgumu [C. pr. n. 1485. (1364.) p.].

31. Izpildot miertiesneša spriedumu pret atbildētāju, kuļa dzīves vieta nav zināma, par viņa interešu aizstāvi var iecelt arī zvērinātu advokātu, bet ne citādi, kā ar pēdējā piekrišanu [C. pr. n. 223. (159.) p. 2. piez.].

32. Termiņu lūguma iesniegšanai par apgabaltiesas, kā otras instances, sprieduma atcelšanu skaita no rezolūcijas pasludināšanas dienas [C. pr. n. 288. (192.) p.; sal. arī Sen. spr. 1903. g. № 17 un 12. III. 1925. g. № 105, Bucenicka I.].

33. Kasācijas sūdzības par miertiesu iestādēs iztiesājamām lietām var iesniegt tikai tad, ja prasības vērtība pārsniedz 100 latus [C. pr. n. 283. (186.) p.], pie kam jāiemaksā kasācijas drošības nauda 30 latu apmērā [C. pr. n. 286. (190.) p.]. Vispārējās tiesu iestādēs šī drošības nauda ir 60 lati [C. pr. n. 914. (800.) p.].

34. Trešo personu lūgumus par tādu spriedumu atcelšanu, kas aizskaļ viņu tiesības [C. pr. n. 906. (792.) p. 3. pkt. un 909. (795.) p.], noteikumi par tiesāšanas kārtību miertiesu iestādēs nepielaiļ, bet tas, saprotams, neatņem viņām tiesību celt prasības sūdzību vispārējā kārtībā.

35. Atšķirībā no noteikumiem par tiesnešu atstatišanu vispārējās tiesu iestādēs [C. pr. n. 771. (671.) — 776. (676.) p.], miertiesnesis, kam ienācis lūgums par viņa atstatišanu, ja tas atzīst šo prasījumu par pamatotu, nodod lietas iztiesāšanu miertiesnesim, kas jau iepriekš noteikts atstatāmā miertiesneša pienākumu izpildīšanai [C. pr. n. 294. (197.) p.].

TREŠĀ DAĻA.

Tiesas spriedumu izpildīšanas kārtība.

§ 139. Vispārīgi aizrādījumi.

Tiesas spriedumam, ar ko prasība apmierināta, pat ja tas stājies likumīgā spēkā, nav nekādas praktiskas nozīmes, ja to nevar izpildīt. Prasītājs, iesniedzot prasības lūgumu un cenšoties panākt tiesas spriedumu, grib panākt savu aizskarto tiesību atjaunošanu, kas iespējams tikai prāvas pēdējā posmā — izpildot tiesas spriedumu. Tādēļ sprieduma izpildīšana ir katras prāvas neatņemamā daļa¹⁾ un noteikumi par to atrodas mūsu Civīlprocesa nolikuma II. grāmatā. No sacītā tomēr neizriet, ka katram spriedumam nepieciešama izpildīšana piespiedu kārtā, jo sprieduma labprātīga izpildīšana no atbildētāja padara izpildīšanu piespiedu ceļā par nevajadzīgu. Bet pa lielākai daļai atbildētājs izpilda spriedumu labprātīgi vienīgi tādēļ, ka viņš zina, ka prasītājam iespējams panākt sprieduma izpildīšanu piespiedu ceļā. Tālāk, tikai tādām tiesas spriedumam nepieciešama piespiedu izpildīšana, kas paredz kādu izpildījumu no atbildētāja puses. No šā viedokļa jāizšķir spriedumi, kas prasa izpildīšanu (cum condemnatione) un ko var izpildīt, un spriedumi, kas neprasa izpildīšanu no atbildētāja puses (sine condemnatione). Pēdējiem pieskaitāmi spriedumi prasībās par atzišanu, vai juridiska attiecība pastāv vai nepastāv [C. pr. n. 3. (1801.) p.] (Feststellungsklagen) un pa daļai spriedumi prasībās par juridiska stāvokļa pārveidošanu (Rechtsgestaltungsklagen), piem., spriedumi prasībās atzīt darījumu par spēkā neesošu (Civīllik. 2961., 2979., 2986. p.), atzīt personu par dzimušu laulībā vai ārīlaulībā, vai prasība laulības šķiršanas dēļ. Šādās prasībās taisītie spriedumi dažreiz gan var prasīt zināmu izpildījumu, kā piemēram, paziņošanu dzimtsarakstu nodaļai par dzimšanas ieraksta pārgrozīšanu, bet atbildētāja līdzdarbību šāda izpildīšana neprasa. Tāpat nav vajadzīga sprieduma izpildīšana tajās prasībās, ko tiesa noraidījusi. Tomēr arī visās šinīs lietās sprieduma izpildīšana piespiedu ceļā no atbildētāja (bet prasības noraidīšanas gadījumā no prasītāja) var izrādīties par vajadzīgu tai

¹⁾ Skat. arī Konrad Hellwig — System des deutschen Zivilprozessrechts II., 138. lap. p.

daļā, kas attiecas uz tiesas un lietas vešanas izdevumu pieprasīšanu.

Citādā stāvoklī ir šis jautājums spriedumos, kas taisīti prāvās, kur no atbildētāja prasa izpildījumu (Vollstreckungsklagen). Ar šiem spriedumiem tiesa atjauno aizskartās tiesības, atzīst, ka prasītāja materiāli-tiesiskie prasījumi apmierināmi piespiedu kārtībā. Te tiesas sprieduma taisīšana pati par sevi vien nevar apmierināt prasītāju, kuŗa tiesības aizskartas. Prasītāja apmierināšanai nepietiek ar to vien, ka tiesa teikusi savu svarīgo vārdu: ir nepieciešams, lai atbildētājs izpildītu tiesas spriedumu, izdarītu to, ko tiesa tam uzlikusi par pienākumu. Citādi tiesas spriedumam priekš prasītāja nebūs nekādas reālas, praktiskas nozīmes. Tā kā atbildētājs, neskatoties uz tiesas spriedumu, var izvairīties no tā izpildīšanas, tad prasītājam ir tiesība paģērēt, lai valsts vara sniedz tam savu palīdzību sprieduma izpildīšanā. Šo tiesas darbības posmu procesā sauc par tiesas sprieduma izpildīšanu spaidu ceļā (Execution forcée, Zwangsvollstreckung, Executionsprozess), un ar to jāsaprot tādu spaidu līdzekļu lietošana pret parādnieku, kas norādīti tiesas spriedumā, vai vērsti uz tā izpildīšanu ar tiesas izpildu organa palīdzību uz prasītāja lūguma pamata. Šā prāvās posma raksturīgā atšķirība no iepriekšējā — prāvās iztiesāšanas posma izteicas zināmā vardarbībā vai nu pret parādnieka personu vai viņa mantu.

Izpildāmi ir šādi spriedumi:

- 1) pirmās instances tiesu spriedumi, kas izpildāmi pirms to stāšanās likumīgā spēkā, t. i. spriedumi, kas pielauti iepriekšējai izpildīšanai [C. pr. n. 188. (138.) — 191. (138³.); 845. (736.) — 853. (742.); 1465. (1345¹¹.) p.];
- 2) pirmās instances likumīgā spēkā stājušies tiesas spriedumi [C. pr. n. 1049. (924.) p.], pie kuŗiem pieder līdz apellācijas termiņa notecēšanai otrā instancē nepārsūdzētie spriedumi [C. pr. n. 1018. (892.) p. 1. un 2. pk. un 220. (156.) p. 1. un 2. pk.];
- 3) otrās instances spriedumi (C. pr. n. 1018. (892.) p. 3. pk. un 281. (184.) p.), ja to izpildīšana nav apturēta uz C. pr. n. 933. (814².) panta pamata.

Bez tam vēl izpildāmi:

- 4) šķirējtiesu spriedumi [C. pr. n. 1517. (1395.) p.];
- 5) to ārvalstu tiesu spriedumi, ar kuŗām noslēgtas konvencijas, ja šie spriedumi izpildāmi uz konvencijas

vai pašu valsts tiesas lēmuma pamata [C. pr. n. 1387. (1273.) p.]¹⁾

6) akti ar uzrakstiem par piespiedu izpildīšanu [C. pr. n. 238. (161¹⁰.) un 453. (365¹.) p.];

7) blakus lēmumi par prasību nodrošināšanu [C. pr. n. 175. (126.) un 695. (595.) p.].

Piespiedu kārtā izpildāmi arī lēmumi, kam soda raksturs, kā, piem., prāvnieku sodīšana par zīmognodevas noteikumu pārkāpšanu, liecinieku un ekspertu sodīšana par neierašanos tiesā. Tādus lēmumus izpilda policija, tāpat kā krimināltiesas spriedumus, neapstrīdamu prasību piedzišanas kārtībā (Kr. Sen. kops. spr. 1878. g. № 37). Citu, prāvas sagatavošanai nepieciešamo lēmumu izpildīšanas kārtība (piem., par liecinieku nopratināšanu) norādīta vai nu likumā vai pašā lēmumā.

Lai tiesas spriedumu varētu izpildīt, tad, no vienas puses, nepieciešams, lai spriedums būtu stājies likumīgā spēkā vai lai tiesa būtu pielaidusi tā iepriekšēju izpildīšanu, bet, no otras puses, lai spriedums nebūtu noildzis. Aizmuguriskie tiesu spriedumi izpildāmi 3 gadu laikā [C. pr. n. 844. (735.) p.],²⁾ bet pārējie — 10 gadu laikā, skatot no sprieduma stāšanās likumīgā spēkā (Civillik. 3618. un 3620. p. un Latg. civillik. 694. p. piel. 6. pkt.).

Sā noilguma tecējumu var pārtraukt ar darbību, kas vērsta uz sprieduma izpildīšanu, kā, piem., ar lūgumu tiesas iz-

¹⁾ Tādu ārvalstu tiesas spriedumu izpildīšana, ar kuŗām noslēgtas konvencijas, notiek saskaņā ar Civīlproc. nol. 1388.—1385. (1274.—1281.) p. (Kr. Sen. spr. 1882. g. Nr. 58 un 1907. g. Nr. 13.).

Tādu ārvalstu tiesu spriedumiem, ar kuŗām konvencijas nav noslēgtas, var būt tikai rakstisku pierādījumu nozīme, ceļot sūdzību pašu valsts tiesā, tāpat kā kuŗam katram ārvalsts iestādes iesniegtam dokumentam [812. (707.) p.].

Līdz šim laikam tāda konvencija noslēgta vienīgi ar Igauniju (Lik. kr. 1928. g. 42, § 3) attiecībā uz tiesas spriedumu izpildīšanu tādās prāvās, kas pamatojas uz iekļāšanas rakstiem, ierakstītiem abu valstu zemes grāmatās uz nekustamu mantu, kas ar robežlīniju pārdalīta. Latvija ir pievienojusies arī 1905. g. Hāgas konvencijai (sk. 1930. g. Lik. kr. 36), kuŗas 17. pants atsvabina ārzemniekus prasītājus no cautio iudicatum solvi (cautio de impensis) iesniegšanas. Konvencijas 18. pants paredz ārvalsts tiesas sprieduma izpildīšanu tajā daļā, kas uzliek ārzemniekam prasītājam, kas prāvu zaudējis, tiesas izdevumus un zaudējumu atlīdzību, no kuŗu iepriekšējas nodrošināšanas tas uz konvencijas pamata bija atsvabināts.

Ar PSRS. 1928. g. 13. VI. noslēgta konvencija par šķīrējtiesām tirdznieciskās un civillietās (Lik. kr. 1928. g. 150); šo šķīrējtiesu spriedumi padoti izpildīšanai kā vienas, tā arī otrās valsts teritorijā uz vispārējā pamata (konvencijas 7. pants). Šī konvencija zaudēja savu spēku 1932. g.

²⁾ Attiecībā uz piespiedu izpildīšanas kārtībā pēc aktiem taisīto spriedumu noilgšanu skat. 5. zemteksta piezīmi 449. lap. p.

pildītājam uzsākt piedzišanu, ja tiesu izpildītājs par izdarīto izpildīšanas darbību taisa uzrakstu uz izpildu raksta (sal. arī Civillik. 3633. p.).

To personu, kam par labu spriedumu izpilda, sauc par piedzinēju, bet to, pret kuŗu izpildīšana vērsta — par parādnieku.

Sprieduma izpildīšanai piedzinējam vispirms jādabū izpildu raksts [C. pr. n. 1052. (926.) p.]. Izpildu rakstu izraksta pēc likumā [C. pr. n. 1053. (927.) p. piel.] noteikta parauga, un pēc būtības tas ir noraksts no lietā taisītās tiesas rezolūcijas, kas papildināta ar aizrādījumu uz abu prāvnieku dzīves vietām un ar priekšlikumu visām iestādēm un personām, uz kuŗām tas varētu attiekties, sniegt tiesu izpildītājam likumīgo palīdzību sprieduma izpildīšanā. Izpildu rakstu apliecina sekretārs un paraksta tiesas priekšsēdētājs. Nodrošinot prasību ar tiesas priekšsēdētāja varu, izdod nevis izpildu rakstu, bet pavēli tiesu izpildītājam [C. pr. n. 699. (599.) p.]. Pie piespiedu izpildīšanas pēc aktiem izpildu raksta vietā prasītājam izdod pašu aktu ar attiecīgu rezolūciju uz akta vai sevišķas aktam piešūtas lapas, bet tā, lai rezolūcijas iesākums atrastos uz paša akta [C. pr. n. 236. (161^s) p.].

Pēc vispārējā noteikuma izpildu raksts izdodams vienā eksemplārā [C. pr. n. 1055. (929.) p.], bet to var izdot vairākos eksemplāros: 1) ja piesprieda naudas summa, un prasītājs vēlas vērst piedzišanu uz atbildētāja mantu, kas atrodas dažādās vietās; 2) ja pēc sprieduma jānodod dabā vairākas mantas [C. pr. n. 1055. (929.) p.]; 3) ja spriedums taisīts vairākām personām par labu [C. pr. n. 1056. (930.) p.] un 4) ja spriedums taisīts pret vairākām personām [C. pr. n. 1057. (931.) p.].

Katrā izpildu raksta eksemplārā ieraksta visu spriedumu, bet raksta beigās norāda, kādā daļā spriedums izpildāms uz šā eksemplāra pamata [C. pr. n. 1055. (929.) un 1057. (930.) p.].

Uz izpildu raksta noraksta pamata spriedumu izpildīt nevar, bet ja izpildu raksts gājis zudumā, tad tiesa, uz sevišķa lēmuma pamata, var izsniegt pusei izpildu raksta otro eksemplāru [C. pr. n. 1059. (932.) p.]. Šādos gadījumos tiesa noliek lietu uz sēdi un uzaicina pretējo pusi paskaidrojumu sniegšanai. Jautājumam par to, vai piedzinējs jau pirms izpildu raksta pazušanas uzsācis spriedumu izpildīt, jeb nē, nav nozīmes. Ja tiesa noskaidro, ka spriedums pa daļai jau izpildīts, tad tā taisa par to attiecīgu uzrakstu uz izdodamā otrā eksemplāra.

§ 140. Spriedumu izpildīšanas organi.

Tiesu spriedumus piespiedu kārtā izpilda sevišķi tiesas ierēdņi — tiesu izpildītāji, dažreiz arī policija vai pagasttiesa, bet Latgalē pēdējās vietā — pagasta valde [C. pr. n. 222. (158.) un 1068. (1841².) p.], ar kuŗu vidūtājību valsts vara sniedz savu palīdzību spriedumu izpildīšanā prasītājam, ja tas šādu palīdzību lūdz. Tādēļ mūsu tiesu izpildītājs nav piedzinēja likumīgais pārstāvis, kā tas pa daļai ir pēc vācu ZPO 753. (in fine) un 754. panta.¹⁾

Kā prāvas iztiesāšana, tā sprieduma piespiedu izpildīšana ir publiski-tiesiska rakstura darbība, jo kā vienu, tā otru izpilda valsts varas organi, kam pretošanās gadījumos ir tiesība pieaicināt palīgā ne tikai policiju, bet pat karaspēku [T. iek. lik. 238. (316.) p.]. Bez tam zināmos gadījumos tiesas sprieduma neizpildīšanai seko sods [C. pr. n. 1062. (934¹.), 1063. (934².) p.], kas tāpat pierāda piespiedu izpildīšanas publiski-tiesisko raksturu.²⁾ Sprieduma izpildīšanu ievada piedzinējs, iesniedzot tiesas izdoto izpildu rakstu attiecīgam tiesu izpildītājam līdz ar mutisku vai rakstisku pieteikumu [C. pr. n. 1069. (938.) p.].

Attiecībā uz spriedumu izpildīšanu piespiedu kārtā, katrs apgabaltiesas rajons ir sadalīts tiesu izpildītāju iecirkņos. Katrā iecirknī darbojas attiecīgās apgabaltiesas iecelts tiesu izpildītājs. Ar lūgumu uzsākt sprieduma piespiedu izpildīšanu piedzinējs griežas vai nu tieši, vai arī caur apgabaltiesas priekšsēdētāju vai miertiesnesi pie tā tiesu izpildītāja, kuŗa iecirknī izpildu darbība izdarāma [C. pr. n. 1057. (937.) un 1069. (938.) p.]. Ja izpildu darbība izdarāma pilsētā, kas sadalīta vairākos iecirkņos, vai ja darbība nedalāmi turpināma citā iecirknī, tad spriedumu izpilda viens un tas pats tiesu izpildītājs, kas darbību iesācis savā iecirknī, kaut arī izpildu darbībai būtu jānotiek vairākos iecirkņos [C. pr. n. 1067. (937.) p.].

Mūsu Civilprocesa nolikums, pretēji vācu ZPO (§ 764. un turpm.), nepazīst sevišķu piespiedu izpildīšanas tiesu institūtu (Vollstreckungsgericht), un mūsu tiesu iestādēm nav jāuzrauga ex officio tiesu izpildītāju darbība [C. pr. n. 1051. (925.) p.]. Tās pārbauda tiesu izpildītāju darbību vienīgi uz ieinteresēto personu sūdzību pamata [C. pr. n. 1095. (962.) p.].

Vispārējā uzraudzība par tiesu izpildītāju darbību piekrit

¹⁾ Citādos uzskatos ir prof. Mališevs (II. 88. lap. p.), kuŗš savu uzskatu, galvenā kārtā, pamato uz vecā vācu procesa.

²⁾ Skat. arī Konrad Hellwig II, 141. lap. p.; Fridrich Stein un Martin Jonas. Die Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich 1926. g. II, 383. lap. p.

apgabaltiesas priekšsēdētājam, kas viņus ieceļ amatā [T. iek. lik. 226. (300.) p.]; viņam pieder disciplinārā vara par tiesu izpildītājiem [T. iek. lik. 251. (329.) p.]. Sūdzības par tiesu izpildītāju nepareizu rīcību, kā arī par viņu vilcināšanos iesniedzamas apgabaltiesas (vai atsevišķas nodaļas) priekšsēdētājam [T. iek. lik. 253. (330.) p.]. Bez tam tiesas uzraudzība par tiesu izpildītājiem izteicas periodiskās revīzijās un par tiesu izpildītāju rīcību atsevišķos gadījumos iesniegto sūdzību caurlūkošanā [C. pr. n. 1095. (962.) p.].¹⁾ Par nolaidībām sprieduma izpildīšanā, neatkarīgi no disciplinārsoda, no tiesu izpildītāja piedzenama tā summa, kuŗu piedzinējam nav izdevies saņemt tiesu izpildītāja vainas dēļ, ja ir pierādīts, ka aiz tiesu izpildītāja nolaidības notikusi mantas nobēdzināšana vai paša parādnieka slēpšana, kaut arī parādnieka maksātnespēja nebūtu atzīta noteiktā kārtībā [C. pr. n. 1086. (953.) p.].

§ 141. Izpildu pavēstes izsniegšana atbildētājam.

Tiklab izpildu darbību uzsākot, kā arī pārgrozot iesāktās izpildīšanas veidu tiesu izpildītājs izsniedz atbildētājam par izpildīšanu pavēsti [C. pr. n. 1074. (942.) p.]. Šai pavēstē jāatzīmē: 1) izpildāmais spriedums,²⁾ 2) piedzinēja vārds, uzvārds un izvēlētā dzīves vieta un 3) tiesas vai likumā noteiktais laiks sprieduma labprātīgai izpildīšanai, ar brīdinājumu atbildētājam, ka sprieduma labprātīgas neizpildīšanas gadījumā noteiktā laikā tiesu izpildītājs stāsies pie piespiedu izpildīšanas tādā un tādā veidā [C. pr. n. 1076. (943.) p.]. Izējot no principa, ka pēc tiesas sprieduma spēkā stāšanās parādniekam jābūt gatavam kaut kuŗā laikā izpildīt spriedumu, Civilprocesa nolikuma 1930. g. pārgrozījumi prasa, lai mantas apķīlāšana notiktu vienā laikā ar izpildu pavēstes izsniegšanu, un tikai tādā gadījumā, ja tieši likumā [sal. C. pr. n. 238. (161¹⁰) p. 2. pk.] vai tiesas spriedumā labprātīgai sprieduma izpildīšanai nolikts termiņš, pavēste izsniedzama ie-

¹⁾ Tiesu izpildītājs, par kuŗu rīcību parts iesniedz blakus sūdzību Civilproc. lik. 962. p. paredzētā kārtībā, nemaz nav uzskatāms par „pretējo pusi”, tāpēc viņam nav piemērojams Civilproc. nolik. 786. p.; aiz tiem pašiem iemesliem tiesu izpildītājs nav arī izsaukams uz tiesas sēdi (Sen. spr. 27. II. 1930. g. Nr. 1216, Latvijas Tranzīts I.).

²⁾ Izpildu pavēstē pie aizmuguriska sprieduma jāizraksta sprieduma pilnīgais teksts; 214. (155.), 728. p. nozīme un nolūks ir tas, ka atbildētājam, kuŗam tiesas ceļā paziņots par notikušā aizmuguras sprieduma esamību, ar tādu jāērķinājas un ka viņam jāizlieto pret to attiecīgie procesuālie līdzekļi, ja viņš vēlas novērst aizmuguras sprieduma stāšanos likumīgā spēkā (Sen. spr. 28. II. 1923. g. Nr. 52, Vaicovska I.).

priekš, norādot termiņu, kuram izbeidzoties tiesu izpildītājs stāsies pie apkāpšanas [C. pr. n. 1116. (968.) un 1117. (969.) p.].

Pavēste izsniedzama parādniekam (bet ne viņa pilnvarniekam) pēc tās adreses, ko tas paziņojis tiesai, bet ja tādas nebūtu, tad pēc prasītāja prasības lūgumā uzrādītās adreses. Pavēste skaitās par izsniegtu parādniekam, ja tā nogādāta minētā vietā, kaut arī parādnieks tur neatrastos. Tomēr šāds pavēstes izsniegšanas veids pielaižams tikai viena mēneša laikā, skaitot no tās dienas, kad spriedums stājies likumīgā spēkā, vai arī no tās dienas, kad taisīts lēmums par sprieduma iepriekšēju izpildīšanu, ja pie tam: a) atbildētājs personīgi vai caur pilnvarnieku ņēmis prāvā kaut kādu dalību; b) vai pavēste procesa laikā izsniegta atbildētājam personīgi un c) vai arī ja viņš paziņojis tiesai savu juridisko adresi [C. pr. n. 1075. (942¹), 413. (309.), 875. (763.) p.]. Citos gadījumos izpildu pavēste izsniedzama saskaņā ar noteikumiem par pirmās pavēstes izsniegšanu prāvā uzaicinot uz tiesu [C. pr. n. 386.—393. (282.—289.) p.], t. i. atbildētājam personīgi, bet ne viņa pilnvarniekam, pie tam pēc prasītāja prasības lūgumā uzrādītās adreses [C. pr. n. 1074. (942.) p.]. Parādnieka uzaicināšana publikācijas ceļā nav atļauta, bet ja viņa dzīves vieta nav atrodama, tad, pēc 1914. g. 12. marta likuma, piedzinējam ir tiesība lūgt tiesu iecelt sevišķu aizstāvi parādnieka interešu aizsargāšanai. Tomēr, ja pavēste ar uzaicinājumu ierasties tiesā izsniegta atbildētājam personīgi, vai ja viņš ņēmis kaut kādu dalību lietas iztiesāšanā un izpildu pavēsti nosūta mēneša laikā, skaitot vai nu no tās dienas, kad spriedums stājies likumīgā spēkā, vai arī no tās dienas, kad taisīts lēmums par sprieduma iepriekšēju izpildīšanu, — tad aizstāvja iecelšana nav vajadzīga, jo tādā gadījumā izpildu pavēste skaitās par izsniegtu pēc minētās adreses, kaut arī parādnieks tur nebūtu atrasts [C. pr. n. 1975. (142¹) un 1102. (967¹) p.].

§ 142. Aizstāvja iecelšana prombūtnē esošā parādnieka interešu aizsardzībai pa sprieduma izpildīšanas laiku.

Nemot vērā, ka, slēpjot savu dzīves vietu, parādniekam pēc lietas iztiesāšanas ir iespējams izvairīties no piedzīšanas, tika ieviests iepriekš minētais Civilprocesa nol. 1075. (942¹) pants, pēc kura izpildu pavēste skaitās par izsniegtu, kaut arī parādnieks norādītā vietā neatrastos. Tiem gadījumiem, kad 1075.

(942¹.) panta noteikumi izrādījās par nepielietojamiem, vajadzēja atrast citu līdzekli piedzinēja izvešanai no bezizejas stāvokļa. Izejot no Senāta paskaidrojuma (Kr. Sen. 1890. g. spr. № 16 Kikinas l.) un vadoties no Austrijas Civīlproc. nolikuma 116.—118. p. un vācu BGB § 1911., likumdevējs 1914. gadā nodibināja sevišķu institūtu „cura absentis“, t. i. aizgādību prombūtnē esošā parādnieka interešu aizstāvēšanai. Uz šā likuma pamata tiesa iecel sevišķu aizstāvi parādnieka interešu aizsardzībai pa sprieduma izpildīšanas laiku. Ar 1930. gada noveli šo, pret prombūtnē esošo parādnieku domāto līdzekli ir atļauts piemērot arī tajos gadījumos, ja prombūtnē esošam atbildētājam nav iespējams izsniegt aizmuguriska sprieduma norakstu [C. pr. n. 834. (728.) p. piezīme].

Lūgums par aizstāvja iecelšanu parādniekam iesniedzams tiesai pēc sprieduma izpildīšanas vietas. Tiesai šāds lūgums jāapmierina, ja parādnieka dzīves vieta nav zināma, bet 1075. (942¹.) panta kārtībā tam izpildu pavēsti nav iespējams izsniegt, un tiesas ievāktās ziņas par parādnieka dzīves vietu nedod vēlamus panākumus. Tiesai iesniedzamā lūgumā piedzinējam jāuzrāda, kur un kā rokās atrodas manta, uz ko viņš vēlas vērst piedzišanu [C. pr. n. 1103. (967².) p.].

Tiesa var iecelt par aizstāvjiem: 1) zvērinātus advokātus, pie kam miertiesu iestādēs iztiesājamās lietās zvērinātu advokātu var iecelt par aizstāvi tikai ar viņa piekrišanu [C. pr. n. 159. (223.) 2. piez.], 2) privātdavokātus, 3) vecākos tiesu amatu kandidātus, 4) atbildētāju mantas vai darīšanu pārziņus, 5) personas, kam ir pilnvara attiecībā uz to mantu, uz kuŗu attiecas izpildu darbība, 6) personas, kas bijušas par pilnvarniekiem prāvā, kuŗā spriedums izpildāms un 7) atbildētāja vecākus, laulāto draugu, kādu no bērniem vai no atbildētāja līdzdalībniekiem prāvā. Pirmo triju katēgoriju personas var atteikties no aizstāvja pienākumiem tikai svarīgu iemeslu dēļ, bet pēdējo četru var atteikties — triju dienu laikā, skaitot no iecelšanas dienas bez motīvu paskaidrošanas [C. pr. n. 1104. (967³.) p.].

Aizstāvja tiesības un pienākumi ir šādi: 1) viņš rūpējas par parādnieka atrašanu [C. pr. n. 1105. (967⁴.) p. un 834. (728.) p. piez.], 2) līdz parādnieka ierašanās brīdim viņš aizstāv tā tiesības un intereses [C. pr. n. 1108. (967⁵.) p.]; 3) viņš atvieto atbildētāju visās lietās, kas stāv sakarā ar sprieduma izpildīšanu; 4) par aizmugurisku spriedumu viņam ir tiesība iesniegt atsaukumi, bet ja lieta izspriesta atbildētājam par labu, aizstāvim ir tiesība piedzīt prombūtnē esošam atbildētājam pienākošas naudas summas [C. pr. n. 834. (728.) p.].

piez.]; 5) bet viņam nav tiesības izlīgt, atzīstot prasību [C. pr. n. 1107. (967°) p. un 834. (728.) p. piez.]; 6) ja aizstāvis ir zvērināts advokāts, tad tam ir tiesība tālāk pilnvarot citu zvērinātu advokātu vai savu palīgu, bet citas personas kā aizstāvji var izlietot šīs tiesības tikai ar tiesas atļauju [C. pr. n. 1107. (967°) p.]; 7) aizstāvim nav jāmaksā zīmognodeva, kancelejas nodeva un piedzišanas izdevumi [C. pr. 1112. (967¹¹) p.]; 8) aizstāvim ir tiesība uz atlīdzību, kuŗas apmēru nosaka tiesa [C. pr. n. 1113. (967¹².) un 1114. (967¹³.) p.] un kuŗa ieturama no summām, kas no atbildētāja piedzītas. Ja šādu summu nav, tad atlīdzību maksā piedzinējs, kam savukārt ir tiesība piedzīt to no atbildētāja [C. pr. n. 1113. (967¹².) p.].

Aprakstītā manta, kas uz tiesas sprieduma pamata jānodod piedzinējam, nododama tam ne agrāk kā pēc sešām nedēļām, skaitot no tās dienas, kad manta aprakstīta vai nodota tiesu izpildītājam vai tiesai. Mantas pārdošana (izņemot tādu, kas ātri bojājas) notiek ne agrāk kā pēc sešām nedēļām no aprakstīšanas dienas. Nauda, kas ieņemta pārdodot publiskā izsolē tādu mantu, kas ātri bojājas, izmaksājama piedzinējam tāpat ne agrāk kā pēc sešām nedēļām, skaitot no aprakstīšanas dienas. Sešu nedēļu termiņam izbeidzoties tiesa, uz piedzinēja lūgumu, atceļ nodrošinājumus, kas paredzēti gadījumam, ja spriedumu izpilda pirms tā stāšanās likumīgā spēkā [C. pr. n. 1110. (967⁹.) p.].¹⁾

Ja sprieduma izpildīšanas laikā atbildētāja dzīves vieta kļūtu zināma, tad tiesu izpildītājs izsniedz tam izpildu pavēsti, ja vien atbildētājs pats neiestājas lietā [C. pr. n. 1106. (967⁵.) p.]. Atbildētājam jāpaziņo tiesas izpildītājam sava juridiskā adrese [C. pr. n. 1077. (944.) un 1078. (945.) p.]; viņam ir tiesība pārsūdzēt spriedumu, pie kam pārsūdzības termiņš skaitāms no tās dienas, kad atbildētājs pats saņēmis izpildu pavēsti [C. pr. n. 1109. (967⁸.) p.]. Ja spriedums jau izpildīts, tad atbildētājam tiesība pārsūdzēt spriedumu trīs gadu laikā, skaitot no izpildīšanas dienas [C. pr. n. 1111. (967¹⁰.) p.].

¹⁾ Salīdzinot C. pr. n. 834. (728.) p. piezīmi ar 1109. (967⁸.) pantu paceļas jautājums, vai aizstāvim ir tiesība iesniegt atsauksmi pret aizmugurisku spriedumu. Saskaņā ar 834. (728.) p. aizstāvim nav tiesības izbeigt lietu ar izlīgumu vai atzīšanu, bet, acimredzot, viņam ir tiesība iesniegt atsauksmi, ja viņš atrod, ka tam ir pietiekošs pamats. Tā kā divas atsauksmes pret vienu un to pašu aizmugurisku spriedumu nevar būt, tad jādomā, ka prombūtnē bijušais atbildētājs pēc ierašanās jau nevar izlietot C. pr. n. 1109. (967⁸.) pantā paredzēto tiesību un iesniegt jaunu atsauksmi, ja aizstāvis tādu atsauksmi jau iesniedzis agrāk.

§ 145. Tiesu izpildītāja tiesības un pienākumi tiesas spriedumu izpildot.

I. Izpildot tiesas spriedumu, tiesu izpildītājs nereti sastop pretošanos no atbildētāja un parādnieka puses. Šādos varbūtējos gadījumos tiesu izpildītājam jau laikus jānodrošina policijas organu palīdzību, bet izņēmuma gadījumos viņam jāņem palīgā pat karaspēks. Tiesība uz šādu palīdzību tiesu izpildītājam piešķirta jau pašā izpildu rakstā [skat. C. pr. n. 1053. (927.) p. piel.], un uz tā pamata tas var:

1) pretošanās gadījumā aicināt palīgā policiju;

2) ja policijai ar saviem spēkiem neizdodas pretošanos novērst, — pieprasīt karaspēka palīdzību.

Par katru pretestību tiesu izpildītājs sastāda protokolu un nosūta to prokuroram, kas dod rīkojumu lietu izmeklēt un saukt vainīgo pie likumīgas atbildības [T. iek. lik. 238. (316.) — 242. (320.) p.].

Par izpildu darbību tiesu izpildītājam ir tiesība saņemt zināmu atlīdzību, kurās apmēru nosaka sevišķa takse [C. pr. n. 1091. (958.) p. un T. iek. lik. 237. (313.) p. piel.]. Pēdējo taksi Saeima pieņēma 5. VII. 1932. g. — Lik. k. 1932. g. 135. Atlīdzību piedzen no atbildētāja, pret kuru spriedumu izpilda [C. pr. n. 1091. (958.) p.]. Naudu izpildu izdevumu segšanai piedzinējs iemaksā tiesu izpildītājam iepriekš [C. pr. n. 1072. (940.) p.]. Par sprieduma izpildīšanas gaitu tiesu izpildītājs ved īpašu žurnālu, kurā atzīmē savu, piedzinēja un atbildētāja, kā arī klātbijušo liecinieku vārdus un uzvārdus, izpildāmo tiesas rezolūciju, laiku, kad tiesu izpildītājs saņēmis izpildu rakstu, kad iesākta sprieduma izpildīšana un izpildīšanas vietu, katru darbību, kas izdarīta spriedumu izpildot, piedzītās summas lielumu vai mantas nodošanas laiku un summu, kas pienākas tiesu izpildītājam kā atlīdzība [C. pr. n. 1083. (950.) p.]. No žurnāla ieinteresētās personas var dabūt izrakstus [C. pr. n. 1087. (951.) p.]. Žurnālam pievieno pavēstes un visu sarakstīšanos, kas uz šo piedzīšanu attiecas. Žurnāls, kopā ar piedzinēja, parādnieka un citu lietā ieinteresēto personu lūgumiem un paziņojumiem, pavēstēm un citiem rakstiem, sastāda tiesu izpildītāja lietu (akti) par zināmo piedzīšanu. Bez žurnāla tiesu izpildītājam jāved vēl: a) ienākušo un izejošo rakstu grāmata un b) kases grāmata visu ienākušo naudas summu ierakstīšanai.

Uzsāktā darbība tiesu izpildītājam jāturpina līdz galam un šīs darbības apturēšana iespējama tikai uz: 1) tiesas lēmuma pamata [C. pr. n. 1085. (952.) p.], 2) rakstisku piedzinēja pieprasījumu, kam par labu izpildu darbība notiek [C.

pr. n. 1085. (952.) p.], 3) parādnieka pieprasījumu, ja viņš iesniedz tiesu izpildītājam piedzinēja rakstisku piekrišanu vai apliecinātu kvīti [C. pr. n. 1085. (952.) p.] un 4) parādnieka nāves gadījumā, līdz mantinieku apstiprināšanai, vai aizbildņa vai aizgādņa iecelšanai [C. pr. n. 1092. (959.) p.].

Izpildu darbību tiesu izpildītājs izbeidz:

1) kad spriedums izpildīts; par izpildīšanu viņš taisa uzrakstu uz izpildu raksta un nosūta to atpakaļ tiesai, kas izpildu rakstu izdevusi [C. pr. n. 1090. (957.) p.]; 2) uz tiesas lēmuma pamata; 3) uz piedzinēja rakstiska paziņojuma pamata (un 4) pamatojoties uz parādnieka iesniegtu notāra, policijas vai mirtiesneša apliecinātu piedzinēja parakstu par to, ka piedzinējs piespriedo summu saņēmis [C. pr. n. 1085. (952.) p.].

II. Savukārt arī piedzinējam pieder zināmas tiesības, kuŗām attiecīgi atbilst tiesu izpildītāja pienākumi, proti:

- 1) vienīgi viņam pieder tiesība noteikt piedzīšanas veidu [C. pr. n. 1081. (948.) p.],
- 2) viņš var prasīt izpildīšanas apturēšanu vai izbeigšanu [C. pr. n. 1085. (952.) p.],
- 3) viņam ir tiesība prasīt izmaksāt piedzīto summu vai kādu tās daļu [C. pr. n. 1087. (954.) un 1088. (955.) p.] un
- 4) parādnieka nāves gadījumā viņam ir tiesība lūgt tiesu iecelt parādnieka atstātai mantai aizgādni vai aizbildni [C. pr. n. 1092. (959.), 1093. (960.) p.].

No otras puses kā piedzinējam tā parādniekam ir tiesība: 1) personīgi vai caur pilnvarnieku¹⁾ būt klāt pie visām izpildu darbībām [C. pr. n. 1079. (946.) un 1082. (949.) p.], bet viņi nedrīkst iejaukties pašā izpildīšanā, un viņiem nav tiesības dot no sevis kādus rīkojumus, kas pieder pie tiesu izpildītāja darbības, 2) pieaicināt lieciniekus [C. pr. n. 1079. (946.) p.], 3) pieprasīt izrakstus no tiesu izpildītāja žurnāla [C. pr. n. 1084. (951.) p.], 4) iesniegt sūdzības par tiesu izpildītāja rīcību [C. pr. n. 1095. (962.) un 1339. (1202.) — 1342. (1205.) p.] un 5) piedzīt no tiesu izpildītāja atlīdzību par zau-

¹⁾ Pilnvarojumam uz darbību, kuŗa izsmelas mantu uzrādīšanā vai novērtējumā, ir tā pati nozīme kā piem., rakstu nodošanai tiesai pēc Civilproc. nolik. 259. p. 2. teik. vai pilnvarnieku nozīmēšanai pavēstu saņemšanai tiesas atrašanās vietā pēc Civilproc. nolik. 311. p.; pilnvarojumu personai būt klāt pie sprieduma izpildīšanas un uzrādīt un novērtēt mantas var izteikt arī vienkārši apzīmējot par to lūgumā tiesu izpildītājam pēc Civilproc. nolik. 259. p. 2. teik. un 311. p. noteikumu analogijas (Sen. spr. 30. l. 1930. g. Nr. 322 Dzigana l.).

dējumiem, kas cēlušies no viņa nepareizas rīcības [T. iek. lik. 254. (331.) p. un C. pr. n. 1086. (953.) p.].

Parādniekam bez tam ir tiesība prasīt: 1) izpildu raksta oriģināla uzrādīšanu [C. pr. n. 1073. (941.) p.] un 2) sprieduma tālākas izpildīšanas pārtraukšanu vai izbeigšanu iepriekš aprādītos gadījumos [C. pr. n. 1085. (952.) p.].

III. Sūdzības par tiesu izpildītāja nepareizu rīcību iesniedzamas divu nedēļu laikā, skaitot no pārsūdzamās rīcības pielaišanas dienas [C. pr. n. 1097. (963.), 1339. (1202.) p.], bet sūdzības par publisku izsoļu nepareizu noturēšanu iesniedzamas septiņu dienu laikā [C. pr. n. 1342. (1205.) p.]. Beidzot, sūdzības par to, ka, izsludinot paziņojumus par nekustamas mantas publisku pārdošanu, nav ievērots likums, iesniedzamas ne vēlāk kā divi nedēļas pirms izsoles dienas. [C. pr. n. 1341. (1204.) p.]. Ja sūdzība attiecas uz tiesas sprieduma iztulkošanu, t. i. viņa satura izpratni [C. pr. n. 1098. (964.) p.], tad tā iesniedzama tai tiesai, kas lietu izspriedusi, bet citos gadījumos tai tiesai, kuŗas apgabalā spriedumu izpilda [C. pr. n. 1095 (962.) p.]. Sūdzības tiesa izspriež blakus sūdzību kārtībā, pieprasot no tiesu izpildītāja paskaidrojumus,¹⁾ izsniedzot sūdzības norakstu pretējai pusei un uzaicinot to uz tiesas sēdi [C. pr. n. 1100. (966.) p.].

Sūdzības iesniegšana neaptur tiesu izpildītāja rīcību, kamēr par to nav tiesas lēmuma. Par tiesas lēmumu var iesniegt blakus sūdzību, kas tāpat neaptur pārsūdzētā lēmuma izpildīšanu, kamēr otrās instances tiesa nav lēmusi izpildīšanu apturēt [C. pr. n. 1101. (967.) p.]. Beidzot otrās instances galīgo lēmumu var pārsūdzēt Senātam kasācijas kārtībā.

§ 144. Tiesas tiesība atlikt sprieduma izpildīšanu vai nolikt piesprietās summas samaksu uz vairākiem termiņiem.

Līdz 1915. gada 6. aprīlim, saskaņā ar Civilproc. nol. 186., (136.) un 187. (137.) pantu, tikai mirtiesnesim bija tiesība nolikt no viņa piesprietā naudas prasījuma samaksu (izņemot prasījumu uz protestēta vekseļa pamata) uz vairākiem termiņiem, ja pēc lietas apstākļiem bija redzams, ka atbildētājam nav skaidras naudas pieprasītās summas samaksai. Pasaules

¹⁾ Kā jau augšā norādīts, tiesu izpildītājs, kuŗa rīcības pārsūdzētas Civilproc. nol. 1095. (962.) p. kārtībā, nav uzskatāms par „pretējo pusi” un tamdēļ viņš nav izsaukams uz tiesas sēdi un blakus sūdzības sevišķs noraksts izsniegšanai tiesu izpildītājam arī nav vajadzīos.

kaŗa laikā noskaidrojās, ka ir nepieciešams piešķirt šādas tiesības arī vispārējām tiesu iestādēm, un tamdēļ 1915. gada 6. aprīlī izdeva sevišķu likumu (Kr. Vald. lik. kr. 1915. g. 115.), kas piešķir tiesu iestādēm tiesību atlikt vai nolikt uz vairākiem termiņiem saistību un tiesas spriedumu izpildīšanu. Bet šim likumam bij tikai pagaidu raksturs, — tas izdots tikai kaŗa laikam. Tas redzams no likuma VI. nodalījuma satura, kas paredz, ka Civilproc. nol. 186. (136.) un 187. (137.) panta noteikumi pa šā likuma pastāvēšanas laiku nav spēkā. Sakarā ar to šo likumu kaŗam beidzoties nevarēja uzlūkot par spēkā esošu, bet C. pr. n. 186. (136.) un 187. (137.) pantu spēks bija uzskatāms par atjaunotu. Uz minēto pantu pamata tiesība nolikt sprieduma izpildīšanu uz vairākiem termiņiem piederēja vienīgi miertiesnesim un apgabaltiesai kā miertiesu otrai instancei (Kr. Sen. spr. 1874. g. № 757). Tāda samaksas nolikšana uz vairākiem termiņiem bijpielaižama tikai uz atbildētāja īpašu lūgumu, iepriekš pārliecinoties no iesniegtiem pierādījumiem, ka atbildētājam nav skaidras naudas parāda nomaksai, ne līdzekļu naudas iegūšanai (Kr. Sen. spr. 1876. g. № 240 un 1875. g. № 630). Tiesnesis varēja lemt par izpildīšanas nolikšanu uz vairākiem termiņiem taisot spriedumu (Kr. Sen. spr. 1875. g. № 463.), bet varēja arī lemt par to pēc tam, kad spriedums stājies likumīgā spēkā un tiek izpildīts (Kr. Sen. spr. 1872. g. № 388).

Sakarā ar saimniecisko krīzi Saeima 1931. g. izdeva analogu likumu (Lik. kr. 1931. g. — 249), pēc kuŗa arī vispārējām tiesu iestādēm ir tiesība nolikt piespriestās summas samaksu uz vairākiem termiņiem, ja no lietas apstākļiem redzams, ka parādniekam nav naudas tās tūlītējai samaksai, pie kam prasījumi uz protestētu vekselu pamata nesastāda izņēmuma [C. pr. n. 186. (136.), 810. (706²), 811. (706³) p.], bet lūgums par samaksas nolikšanu iesniedzams tagad ne vēlāk par 7 dienām no izpildu pavēstes izsniegšanas dienas. Tomēr, ja parādnieks noteiktā termiņā kārtīgi nemaksā, tad uz piedzinēja lūgumu tiesa var dot rīkojumu nekavējoties piedzīt visu piespriesto summu [C. pr. n. 187. (137.), 811. (706³) p.].

§ 145. Spriedumu izpildīšanas veidi.

I. Ar sprieduma izpildīšanas veidiem jāsaprot tie paņēmieni un līdzekļi, kas izlietojami vēlamā mērķa sasniegšanai — tiesas sprieduma izpildīšanai. Šie līdzekļi ir divējāda rakstura: tiešie un netiešie.

Tiešie līdzekļi ir tie, ar kuriem panākama sprieduma

tieša izpildīšana, par piem., piespriestās naudas summas piedzīšana no parādnieka, vai līdzekļi, kas paredzēti Civilproc. nol. 1060. (933.) p. 1. pk. un 1346. (1209.) — 1348. (1211.) pantā. Tos apzīmē ar Realexecution.

Netiešie līdzekļi ir tie, ar kuriem īpatnējā kārtā pielieto spaidus pret parādnieka personu (Personalexecution) ar nolūku panākt mērķi — sprieduma izpildīšanu. Pēdējiem pieskaitāmi: 1) paraksta ņemšana no parādnieka par dzīves vietas neatstāšanu [C. pr. n. 1367. (1222¹.) — 1369. (1222².) p.], 2) parādnieka uzaicināšana vai atvešana uz tiesu līdzekļu uzrādīšanai [C. pr. n. 1370. (1222⁴.) — 1376. (1222¹⁰.) p.], 3) paraksta ņemšana no parādnieka par to, ka viņam nav no tiesas attiesātās un pie viņa neatrastās kustamās mantas, ka viņš to nav atdevis nevienam citam un nezina, kur tā atrodas [C. pr. n. 350. (1211¹.) p. — vācu „Offenbarungseid“ ZPO 883. p.], 4) draudi sodīt ar naudas sodu un pati šāda naudas soda piedzīšana vai atvietošana ar arestu, ja parādnieks neizpilda tādu personīgu darbību, kas tam uz tiesas sprieduma pamata jāizpilda un ko nevar atvietot ar citas personas darbību [C. pr. n. 1062. (934¹.) p.] un 5) tādi pat spaidu līdzekļi, kad uz tiesas sprieduma pamata parādniekam jāatturas no kādas darbības vai jāļauj piedzinējam kaut kādu darbību izpildīt [Civillik. 686. un 687. p. un C. pr. n. 1063. (934².) un 1064. (934³.) p.].

Vēstures gaitā personālā eksekūcija gandrīz visur gājusi pa priekšu reālai, kas izskaidrojams ar to, ka senajā neattīstītā saimnieciskā iekārtā parādnieka persona skaitījās par katra izpildījuma galveno nodrošinājumu, jo tai bij saimnieciska nozīme: parādnieku varēja pārvērst par lietu, padarīt par vergu, — pārdot. Sakarā ar to sprieduma neizpildīšanas tiešās sekas bij romiešu „manus injectio“, ģermanu „Aechtung“ — izsludināšana ārpus likuma, krievu „правезъ“ — spīdzināšana. Ieviešoties cēlākiem tikumiem un uzkrājoties materiālām vērtībām, reālā eksekūcija, t. i. piedzīšanas vēršana uz parādnieka mantu, pakāpeniski iegūst valdošo nozīmi.

II. Viena vai otra izpildīšanas veida izvēle pirmā kārtā atkarīga no prasītājam piespriestā prasījuma rakstura.

1. Tiesas spriedums var būt vērsts uz noteiktu atbildētāja mantu:

- a) piespriežot no atbildētāja par labu prasītājam noteiktu daudzumu atvietojamu priekšmetu (res fungibiles) un pirmā kārtā noteiktu summu naudas; šai gadījumā naudu vai res fungibiles parādniekam atņem, bet ja

viņam tādas nav, tad piedzišanu var vērst uz kaut kuŗu citu parādnieka mantu, ko pārdodot pārvērs naudā, un naudu nodod piedzinējam;

- b) atspriežot no atbildētāja un piespriežot prasītājam noteiktu kustamu vai nekustamu mantu (res certa) [C. pr. n. 1066. (933.) p. 1. pk.].

Arī šai gadījumā pie atbildētāja atrasto attiesāto kustamo mantu tam atņem un nodod piedzinējam. Ja prasītājam piesprieštā lieta pie parādnieka nav atrodama, tad pēc Civīlpr. n. 1930. g. grozījuma pirmā kārtā ir iespējama parādnieka netieša iespaidošana, ņemot no viņa parakstu par to, ka viņam šā priekšmeta nav, ka viņš to nevienam nav atdevis un nezina, kur tas atrodas, piedraudot pie tam ar atbildību uz Sodū likumu pamata par nepareizu ziņu sniegšanu [C. pr. n. 1350. (1211².) p., Sal. vācu „Offenbarungseid“ ZPO 883. p.]. Šā līdzekļa nesekmība dod prasītājam tiesību prasīt piedzišanas vērsšanu uz parādnieka pārējo mantu [C. pr. n. 1060. (933.) p. 2. un 3. pk.] un piedzīt no parādnieka neatrastā priekšmeta ekvivalentu [Civīllik. 914. p. un C. pr. n. 1352. (1213.) p.]. Ja šādā ceļā tomēr nebūtu iespējams atrast līdzekļus prasītāja apmierināšanai, tad iespējama vēl atbildētāja iespaidošana, ņemot no tā vai nu parakstu par dzīves vietas neatstāšanu vai uzaicinot to uz tiesas sēdi līdzekļu uzrādīšanai. Kā pēdējais līdzeklis vēl atliek, ja piedzenamā summa pārsniedz 2.000 latus, atbildētāja izsludināšana par maksātnespējīgu parādnieku. Ja prasītājam piespriešta nekustama manta, kas zemes grāmatās skaitās uz atbildētāja vārdu, tad izpildu rakstu vai likumīgā spēkā nākušā tiesas sprieduma norakstu prasītājs iesniedz zemes grāmatu nodaļai, kas uz nodaļas priekšnieka īpaša lēmuma pamata ieraksta zemes grāmatās nekustamo mantu uz prasītāja vārdu. Ja atbildētājs pretojas faktiskai mantas pārņemšanai no prasītāja, tad uz prasītāja lūgumu tiesu izpildītājs ievēd pēdējo nekustamas mantas valdīšanā, kādam nolūkam tiesa izdod prasītājam īpašu izpildu rakstu [Civīllik. 814. p. un C. pr. n. 1346. (1209.) p.].

2. Tiesas spriedums var būt vērst uz zināmu atbildētāja darbību. Tā, tiesa var uzlikt atbildētājam par pienākumu:

a) Izpildīt kādu darbību, kuŗai nav individuāla, tīri personiska rakstura, bet kuŗu var atvietot ar citu personu darbību (sal. Civīllik. 3487. p. in fine), piem., atjaunot vai nojaukt dambi, vai izpildīt citu, ar noteiktu personu nesaistītu darbību. Šai gadījumā, ja atbildētājs tiesas spriedumā norādīto darbību neizpilda noteiktā laikā, piedzinējam ir tiesība

ar tiesas atļauju izdarīt šo darbību ar citiem spēkiem uz atbildētāja rēķinu [C. pr. n. 1061. (934.) p.]. Tādu lūgumu prasītājs var izteikt ne tikai prasības sūdzībā (Kr. Sen. spr. 1902. g. Nr. 111.), bet arī papildus līdz sprieduma taisīšanai un pat pēc sprieduma taisīšanas [C. pr. n. 1061. (934.) p. un Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 482.]. Pēdējā gadījumā tiesa izsprīe lūgumu blakus sūdzības kārtībā. Saskaņā ar Kr. Sen. paskaidrojumu (1880. g. Nr. 177. un 1876. g. Nr. 473.), piedziņēja prasība atlīdzināt izdevumus, kas tam cēlušies izpildot spriedumu, apmierināma arī tad, ja prasītājs izpildījis spriedumu, neizprasot iepriekšēju tiesas atļauju, ja vien konstatēts, ka atbildētājs spriedumu labprātīgi nav izpildījis, un ja pierādīti izdevumu apmēri. Bez tam piedziņējs nezaudē tiesību vēlāk lūgt tiesu, lai tādā pašā kārtībā noteic no parādnieka piedzenāmo naudu, kuŗu viņš darbības izvešanai izdevis virs tiesas noteiktās summas [C. pr. n. 1061. (934.) p. in fine].

b) Izpildīt kādu tīri personiska rakstura darbību, piem., uzgleznot gleznu, iesniegt norēķinu par pārvaldišanu, parakstīt līgumu. Atsevišķas darbības, kas gan ir tīri personiska, bet tehniska rakstura, kā piem., līguma parakstīšanu, zināmos gadījumos var atvietot ar tiesas spriedumu. Šeit atbildētāja griba, kas izteicas parakstā (Civillik. 2942. p.), viņam no parakstīšanas atsakoties, tiek atvietota ar tiesas spriedumu.¹⁾ Citos gadījumos, kur darbības tīri personiskais raksturs tādu atvietošanu nepielaiž, tur, pēc Civilproc. nol. 1930. gada pārgrozījumiem, vispirms iespējama netieša iespaidošana naudas soda veidā līdz 300 latiem, kuru policija piedzen neapstrīdamu prasījumu piedzišanas kārtībā. Šā naudas soda uzlikšanu iespējams atkārtot paaugstinot pie tam summu, bet ar to noteikumu, ka sodu kopsumma nepārsniedz 2000 latu [C. pr. n. 1062. (934¹.) p., sal. arī Civillik. 686. p.]. Ja atbildētājam nav līdzekļu naudas soda nomaksai, tad to atvieto ar arestu līdz sešiem mēnešiem [C. pr. n. 1062. (934¹.) p.]²⁾ Ja šis iespai-

¹⁾ Piemēram tiesa nolemj: „uzlikt atbildētājam par pienākumu parakstīt prasītāja iesniegto nekustamas mantas pirkšanas un pārdošanas līguma projektu un izteikt piekrišanu šīs mantas korroborēšanai uz prasītāja vārdu, bet ja tas šo noteikumu neizpildītu divu nedēļu laikā, skaitot no tās dienas, kad spriedums stāties likumīgā spēkā, tad atzīt minēto līgumu par parakstītu un korroborējamu arī bez atbildētāja piekrišanas“ (sal. Not. nol. 340. p. 2. pkt.).

Citādi šo jautājumu atrisina vācu ZPO. 894. p., pēc kuŗa „ist der Schuldner zur Abgabe einer Willenserklärung verurteilt, so gilt die Erklärung als abgegeben, sobald das Urteil die Rechtskraft erlangt hat.“

²⁾ Saskaņā ar vācu ZPO. 890. un 891. p. arestu piespriež ne kā nesamaksātas soda naudas surrogātu, bet kā atbildētāja iespaidošanas līdzekli.

došanas līdzeklis nedod vēlāmos rezultātus, tad prasītājam, kas cenšas panākt sprieduma izpildīšanu, atliek tikai iespēja prasīt ar sprieduma neizpildīšanu saistīto zaudējumu atlīdzību. Šai ziņā prasītājam ir tiesība lūgt tiesu reizē ar naudas soda uzlikšanu atbildētājam, nodrošināt arī viņa zaudējumu atlīdzību [C. pr. n. 1062. (934¹.) p.];

c) Beidzot tiesa savā spriedumā var uzlikt atbildētājam par pienākumu atturēties no zināmas darbības (piem., nelietot prasītāja firmu, nestaigāt caur viņa mājām), vai arī, otrādi, ciest zināmu prasītāja darbību (piem., pieļaut, ka prasītājs dzen savus lopus uz dzirdīšanu pa atbildētāja robežu; lieto atbildētāja artēzisku aku). Arī šais gadījumos, ja nav iespējams novērst atbildētāja pretošanos, Civiltiesas likuma 1930. gada pārgrozījumi paredz tos pašus iepriekš aprādītos netiešos iespaidošanas līdzekļus (naudas sodu un arestu) un kā viņu atvietošanu — prasību par zaudējumu atlīdzību ar iepriekšēju prasības nodrošināšanu [C. pr. n. 1063. (934².) un 1064. (934³.) p.].

III. Saņemot kopā iepriekš sacīto, mēs varam teikt, ka pēc mūsu Civiltiesas likuma noteikumiem sprieduma izpildīšanu iespējams vērst:

1. Pret atbildētāja personu, uzliekot tam par pienākumu kaut ko izdarīt vai atturēties no kādas darbības, it sevišķi:

- a) uzliekot atbildētājam par pienākumu izpildīt kādu darbību, ko var atvietot ar citas personas darbību un kas nav tīri personīga rakstura [C. pr. n. 1061. (934.) p.];
- b) uzliekot atbildētājam par pienākumu izpildīt kādu tīri personīga rakstura darbību, ko nav iespējams atvietot ar citu personu darbību [C. pr. n. 1062. (934¹.) p.];
- c) uzliekot atbildētājam par pienākumu atturēties no zināmas darbības vai atļaut un nelikt šķēršļus ceļā kādai prasītāja darbībai [C. pr. n. 1063. (934².) un 1064. (934³.) p.].

Uz šiem izpildīšanas veidiem, kas vēršas pret atbildētāja personu, ir aizrādīts jau agrāk.

2. Uz atbildētāja mantu, atņemot tam zināmus priekšmetus. Atņemšanu var izdarīt:

- 1) vēršot piedzišanu uz parādnieka kustamu mantu, proti:
 - a) uz lietām, kas atrodas paša parādnieka rokās [C. pr. n. 1116. (968.) — 1215. (1070.) p.];
 - b) uz vērtspapīriem, kas atrodas parādnieka rokās [C. pr. n. 1216. (1072.) — 1221. (1077.) p.];

- c) uz parādnieka lietām un kapitāliem, kas atrodas trešo personu rokās [C. pr. n. 1222. (1078.) p.];
- d) uz parādnieka kapitāliem, kas atrodas valsts iestādēs vai kredītiestādēs [C. pr. n. 1223. (1079.) — 1227. (1083.) p.];
- e) uz parādnieka algu, pensiju un citiem periodiskiem maksājumiem [C. pr. n. 1228. (1084.) — 1232. (1090.) p.];
- 2) vēršot piedzišanu uz nekustamu mantu [C. pr. n. 1236.—1335. (1094.—1191.) p.];
- 3) piespiežot parādnieku nodot attiesāto mantu, kustamu vai nekustamu [C. pr. n. 1346. (1209.) — 1352. (1213.) p.].
- 3. Beidzot prasītājs var vērsties pret parādnieku ar zināmiem spaidu līdzekļiem, kuŗu nolūks sagādāt tam zināmas neērtības un tādā veidā netiešā ceļā panākt prasījuma apmierināšanu. Šādiem līdzekļiem pieskaitami:
 - a) tiesas aizliegums parādniekam atstāt dzīves vietu [C. pr. n. 1367. (1222¹.) — 1369. (1222³.) p.];
 - b) parādnieka aicināšana pie tiesas uzrādīt līdzekļus prasījuma apmierināšanai [C. pr. n. 1370. (1222⁴.) — 1376. (1222¹⁰.) p.].

§ 146. Piedziņas vēršana uz kustamu mantu.

I. Piedziņas vēršana uz kustamu mantu, kas atrodas parādnieka rokās.

1. **Vispārīgi aizrādījumi.** Apskatot tuvāk spriedumu izpildīšanas gaitu un vispirms piedzišanas vēršanu uz parādnieka valdīšanā esošo kustamo mantu, jāatzīmē, ka piedzišana, kas izteicas mantas apķīlāšanā [C. pr. n. 1116. (968)—1127. (979.) p.], aprakstīšanā [C. pr. n. 1128. (980.) — 1147. (999.) p.], novērtēšanā [C. pr. n. 1148. (1000.) — 1155. (1008.) p.], glabāšanā [C. pr. n. 1156. (1009.) — 1167. (1020.) p.] un pārdošanā, ir savienota un iesākas ar izpildu pavēstes izsniegšanu parādniekam. Šīs pavēstes izsniegšanas kārtība nosacīta Civilprocesa nolikuma 1074. (942.) p. (skat. § 141.). Mantas arestēšana notiek piedzinējam un parādniekam esot klāt, bet viena vai otra neierašanās nav par šķērslī mantas arestēšanai [C. pr. n. 1118. (972.)].

Parādnieka kustamās mantas viena daļa ieņem privīlēģētustāvokli:

1) Še pieder lietas, kas nepieciešamas parādnieka un viņa ģimenes uzturēšanai, un kas tamdēļ arī nav apķīlājamas

[C. pr. n. 1120. (973.) p. 1.—7. punkti]. Te pieskaitāmi arī dzīvei nepieciešamais naudas līdzekļu minimums [C. pr. n. 1120. (973.) p. 10. pk.], kā arī lietas, kuŗas nepieciešamas ek-sistences līdzekļu sagādāšanai, kā grāmatas, instrumenti un rīki, kas nepieciešami parādniekam viņa personīgā ikdienas darbā, sagādājot iztikai vajadzīgos līdzekļus, bet zvejnieku-arodnieku un viņu ģimenes locekļu personīgām zvejas dar-bam — arī zvejniecības inventārs [C. pr. n. 1120. (973.) p. 11. un 12. pk.].

Visi šie priekšmeti izņemti no parastās piedzīšanas vēr-šanas, kaut arī priekšmeti, kuŗi minēti C. pr. n. 1120. (973.) p. 7., 9. un 12. punktā padoti aizturēšanas tiesībām, un kreditors, kuŗam ir aizturēšanas tiesības, var vērst piedzīšanu arī uz tiem (C. pr. n. 1123. (975.) p.).

2) Lietas, kuŗas nevar atdalīt no galvenās lietas, pārdo-damas kā viņas piederums līdz ar galveno lietu, ja uz to būtu vēsta piedzīšana. Te pieder kustama manta, kas pēc Ci-villikumiem atzīstama par nekustamas mantas piederumu [C. pr. n. 1120. (973.) p. 8. pk., 1255. (1110.) p. un Civillik. 557.—566. p.]. Rietumlatvijā pie lauksaimnieciskās nekusta-mās mantas piederumiem neskaitās inventārs, t. i. zemkopī-bas rīki, sēkla un lopi, bet skaitās saimniecībai nepieciešamie mēsli un salmi, kā arī lopbarības krājumi [Civillik. 566. p. (Lik. kr. 1928. g. 24) un 4095. p.]. Gadījumos, kur piedzīšana tiek vēsta uz parādnieka nekustamu mantu, līdz ar pēdējo aprak-stāma un pārdoama visa tā kustamā manta, kuŗa atzīstama par nekustamas mantas piederumu [C. pr. n. 1120. (973.) p. 8. pk., 1255. (1110.) p. un 1250. (1104., 1856.) p. 4. pk.].

Latgalē jautājums izšķīrams saskaņā ar Latg. civillikumu 387., 613. p., 1128. p. piezīmi un Kr. Sen. 1884. g. spr. № 75.

3) Likums paredz arī mantu, ko var apķīlāt tikai ievēro-jot zināmus nosacījumus.

Lauksaimniecības inventārs un sēkla, kas nepieciešami lauku saimniecībā līdz ar barības daudzumu, kāds nepiecie-šams attiecīgas saimniecības un lopu uzturēšanai līdz jaunai ražai¹⁾ [C. pr. n. 1120. (973.) p. 9. pkt.], nav apķīlājami, kamēr tie kalpo lauksaimnieciskam nolūkam, bet šos priekšmetus apraksta nodrošināšanas resp. apsargāšanas nolūkā un no parād-nieka ņem parakstu, ka viņš aprakstīto mantu neatsavinās, ne-iekļīs un neizlietos citiem mērķiem. Tā kā šī manta ir noteikta kalpot zināmam nolūkam — uzturēt lauksaimniecību,

¹⁾ Kāds inventārs un kādi barības daudzumi uzskatāmi par nepie-ciešamiem, to nosaka Zemkopības ministrijas instrukcija (V. V. 1931. g. Nr. 286); zvejnieka nepieciešamo inventāru nosaka Jūrniecības departa-menta instrukcija (V. V. 1931. g. Nr. 294).

tad no nekustamas mantas pārdošanas momenta šo kustamu mantu nevar uzskatīt tālāk par lietojamu tam uzdevumam, kādam tā atstāta, un tamdēļ nekustamas mantas pārdošana var būt par pamatu parādnieka kreditoriem vērst piedzišanu arī uz šo lauksaimniecisko inventāru, kuŗu līdz šim varēja tikai aprakstīt apspardzības, bet ne piedzišanas nolūkam [C. pr. n. 1122. (974.) p.].

Bez tam jāatzīmē, ka kreditors, kuŗa prasījums nodrošināts ar likumiskām aizturēšanas tiesībām (Civillik. 1403. un 1404. p.) uz parādnieka C. pr. n. 1120. (973.) p. 7., 9., 11. un 12. punktā minēto mantu, piem., ja parādnieks ir rentnieks — var šā sava prasījuma apmierinājumam vērst piedzišanu arī uz šo mantu [C. pr. n. 1123. (975.) p.].

4) Lietas, kam priekš parādnieka īpatnēja vērtība nav apkīlājamas, ja pārējo aprakstīto mantu vērtība pietiekoša piedzinuma apmierināšanai [C. pr. n. 1125. (977.) p.].

5) Sacerējumi un tulkojumi, kā rokrakstā, tā nodrukāti, arestējami un pārdodami tikai ar autora vai tulkotāja piekrišanu, bet pēc pēdējo nāves — ar viņu mantinieku atļauju [C. pr. n. 1187. (1041.) p. un Latgales civillik. 695¹⁰. p.].

2. **Vairāku personu kopīga nedalāma** kustama manta aprakstāma un pārdodama visumā par viena līdzīpašnieka pārādu, pie kam līdzīpašnieki var vai nu iepriekš atpirkt kreditora prasījumu, vai piedalīties izsolē kā pircēji; par pārdoto mantu ieņemto naudu izlieto viņa parāda nomaksai un izdevumu segšanai (Civillik. 3957. p.). Tā kā pēc pašas nedalāmas kustamās lietas rakstura atrast pircēju uz tās ideālu daļu nevar, — tad jāatzīst, ka arī Latgalē, kur līdzīga Civillik. 3957. panta nav, ir spēkā tas pats noteikums, jo, kā pareizi paskaidrojis Senāts (sal. 6./VI. 1929. g. spried. Nr. 380. Sarsunu l.), Civīlproc. nol. 1332. (1188.) p., kā pēc sava burtiskā teksta, tā arī pēc sistēmas attiecas vienīgi uz nekustamu mantu, un nav attiecināms uz kustamu mantu.

3. **Piedzišanas vērsšana uz laulāto personu mantu.** Izdarot piedzišanu no laulātiem Rietumlatvijā, pēc z e m e s t i e s ī b ā m par vīra parādiem aprakstāma visa manta, par kuŗu trūkst pierādījumu, ka tā pieder sievai (Civillik. 13. p.); turpretīm par s i e v a s parādiem aprakstāma tikai tā manta, par kuŗu pierādīts, ka tā ir sievas a t s e v i š ķ a m a n t a (bona receptitia) (Civillik. 27. un 28. p.); tā kā vīrs nav spiests atzīt sievas parādus un atbildēt par tiem ar to sievas mantu, kas atrodas vīra valdīšanā (Civillik. 55. p.), tad uz šo mantu sievas kreditori var vērst piedzišanu tikai tajā gadījumā, ja sieva ietaisījusi parādus: 1) ģimenes un saimniecības vajadzī-

bām; 2) vīra uzdevumā; 3) sevišķi spiedīgu apstākļu dēļ; 4) ja vīrs no sievas ietaisītā parāda guvis labumu, un tikai šī labuma apmērā (Civillik. 56. p.); 5) uz viņas īpašumu guļošo nastu samaksai (Civillik. 48. p.); 6) ja sieva ietaisījusi parādu pirms iedošanās laulībā (Civillik. 54. p.); 7) ja parāds cēlies no sievas nozieguma vai pārkāpuma (Civillik. 57. p.). Pēdējos divi gadījumos vispirms par parādu atbild sievas atsevišķā manta (Civillik. 54. un 56. p.).

Vidzemes pilsētās, pastāvot mantas kopībai, laulāto atbildība citāda: a) par vīra parādiem atbild visa laulāto draugu kopmanta (Civillik. 85. p.); b) par sievas pirmslaulības ietaisītiem parādiem, un parādiem, kas cēlušies no sievas, laulības laikā, izdarītiem noziegumiem un pārkāpumiem, atbild vispirms viņas atsevišķā manta un pēc tam kopmanta tās mantas vērtības apmērā, ko sieva ienesusi laulībā (Civillik. 89. un 90. p.). Par pārējiem parādiem, ja tos sieva nav ietaisījusi kopējās saimniecības vajadzībām vai vīra uzdevumā, vai arī ja vīrs vai kopmantas masa no tiem nav guvusi peļņu (Civillik. 56. un 88. p.) — kopmanta neatbild (Civillik. 91. p.). Bet ja sieva ar vīra ziņu un atļauju nodarbojas ar tirdzniecību (Kauffrau), tad par viņas ietaisītiem parādiem atbild laulāto kopmanta.

Pēc Vidzemes zemnieku likumiem (945. un 946. p.) lautāto manta skaitās kā kopīga; pie kam, saskaņā ar Vidz. zemn. lik. 946. p., sieva atbild pēc vīra nāves par vīra parādiem, kas ietaisīti laulības pastāvēšanas laikā un sakarā ar laulību, ar visu savu kustamo mantu, kuŗa ietilpst vīra mantas sastāvā, bet ar nekustamo mantu — par vienu trešdaļu no parādiem. Turpretim, sieva nav atbildīga par parādiem, kas cēlušies no vīra noziegumiem un izšķērdības.

Pēc Kurzemes zemnieku likumiem laulāto mantas kopības nav (70. p.) un tādēļ katrs laulātais atbild tikai par saviem parādiem. Šie materiālo tiesību noteikumi jāņem vērā vēršot piedzišanu pret vienu no laulātiem Rietumlatvijā [C. pr. n. 1124. (1843.) p.].

Latgalē, neskatoties uz to, ka tur pastāv starp laulātiem dalītas mantas sistēma, par katra laulāto drauga parādiem tiek aprakstīta visa manta, kas atrodas viņu kopējā dzīvoklī, t. i. tiek nodibināta likumīga prezumpcija, ka visa, laulāto kopējā dzīvoklī esošā manta pieder parādniekam. Šīs prezumpcijas pastāvēšana izskaidrojama ar to, ka vienam laulātam viegli noslēpt kopējā dzīvoklī otra laulātā mantu [C. pr. n. 1124. (976., 1843.) p.]. Ja,

turpretīm, aprakstāmā manta neatrodas laulāto kopējā dzīvoklī, tad minētā prezumpcija atkrit, un katrs no laulātiem atbild par saviem parādiem par sevi (Kr. Sen. 1877. g. spr. Nr. 355.).

4. **Trešo personu iebildumus** pret mantas apķilāšanu, ja manta atrodas parādnieka valdīšanās, tiesu izpildītājs neņem vērā [C. pr. n. 1233. (1091.) p.]. Šinī gadījumā trešā persona var iesniegt pret parādnieku un piedzīnēju attiecīgu prasības sūdzību tai tiesā, kuŗas piekritības robežās manta aprakstīta [absolūtā piekritība, C. pr. n. 1234. (1092.) p.], un lūgt nodrošināt prasību, apķilājot aprakstīto mantu [C. pr. n. 1235. (1093.) p.]¹⁾ Tādā gadījumā tiesa aptur aprakstītās mantas pārdošanu izolē [C. pr. n. 1235. (1093.) p.]. Turpretīm, ja manta, uz ko vērsta piedzīšana, neatrodas parādnieka, bet trešās personas valdīšanās, tad trešā persona var protestēt pret aprakstīšanu, prasot ievērot kārtību, kāda noteikta Civilproc. nol. 1222. (1078.) pantā, un esniegt blakus sūdzību par tiesu izpildītāja rīcību, nezaudējot pie tam tiesību iesniegt attiecīgu prasības sūdzību.

5. **Policijas pieaicināšana** pie aresta uzlikšanas nepieciešama:

- 1) ja parādnieka nav klāt [C. pr. n. 1126. (978.) p. 3. pkt.];
- 2) ja piedzīnēju nelaiž iekšā vai atsakās atslēgt telpu vai istabas durvis [C. pr. n. 1126. (978.) p. 1. un 2. pk.];
- 3) ja tiesu izpildītājam izrāda vispār pretestību [Tiesu iek. lik. 238. (316.) p.; Sen. kops. spr. 1877. g. Nr. 4.].

Ja apķilājamā manta jau aprakstīta cita, vēl neatceltā piedzinuma dēļ, tad tiesu izpildītājs tikai salīdzina aprakstāmo mantu ar agrāko sarakstu un pievieno tam jauno piedziņu.

Tādā gadījumā jau reiz aprakstīto mantu var atsvabināt no aresta tikai pēc visu prasījumu apmierināšanas, kuŗu dēļ aprakstīšana notikusi [C. pr. n. 1127. (979.) p.], un tamdēļ arī trešā persona, ja viņas manta nepareizi aprakstīta, var celt prasību pret parādnieku un visiem kreditoriem, kuŗi aprakstījuši mantu.²⁾

¹⁾ Pēc Civilproc. nol. 1092. p. un Kr. Sen. prakses (1876. g. Nr. 3; 1899. g. Nr. 10; 1890. g. Nr. 81) trešai personai, kas atrod, ka viņai ir kādas tiesības uz aprakstīto mantu, kas atrodas ne viņas valdīšanās, ja tā vēlas apturēt mantas pārdošanu izolē, jācel prasība pret parādnieku un kreditoru: tikai šādā ceļā, bet ne blakus sūdzības kārtībā tiesa var skatīt cauri trešās personas prasību īpašuma tiesību dēļ uz aprakstīto mantu (Sen. spr. 1926. g. 25. XI. Nr. 623 Valsts zemes bankas l.).

²⁾ Pēc Kr. Senāta nodibinātās prakses trešai personai, kuŗa atrod, ka paša parādnieka rīcībā esošā manta pieder viņai,

6. **Mantas apķīlāšana** notiek šādā kārtībā:

- 1) tiesu izpildītājs sastāda sīku apķīlājamās mantas sarakstu [C. pr. n. 1128. (980.) un turpm. p.]; tam tiesība izdarīt arī parādnieka personas kratišanu [C. pr. n. 1119. (972¹.) p.];
- 2) apzīmogo aprakstāmās lietas ar savu zīmogu un pieliek kartiņas (birkas) telpu durvīm vai atsevišķiem priekšmetiem, atzīmējot, ar kādu numuru tās ierakstītas sarakstā [C. pr. n. 1146. (998.) p.];
- 3) sarakstu šņorē cauri un pieliek zīmogu;
- 4) pēc tam sarakstu paraksta tiesu izpildītājs, parādnieks, kreditors un liecinieki, ja tie bijuši klāt pie mantas aprakstīšanas [C. pr. n. 1142. (994.) p.];
- 5) piedzinējs, parādnieks un liecinieki var izteikt savas piezīmes [C. pr. n. 1143. (995.) p.] un prasīt, lai tās ieraksta sarakstā. Ja tiesu izpildītājs atstāj piezīmes bez ievēribas, tad saraksta beigās tam jāatzīmē šādas rīcības iemesli [C. pr. n. 1144. (996.) p.];

jāceļ parastā kārtībā prasība; turpretim tanis gadījumos, kad strīdū esošā manta atrodas pašas trešās personas faktiskā valdīšanā, viņa, trešā persona, var aprobežoties ar vienkāršas blakus sūdzības iesniegšanu par tiesu pristava rīcību (Sen. spr. 1906. g. Nr. 23 Hegela l.).

Šāds Kr. Senāta uzskats starp citu pamatojas uz to, ka pēc Kr. civ. lik. 543. p. valdīšana kā tāda par kustamu mantu nodibina tiesisko prezumpciju par īpašumu (la possession vaut titre), kamēr pēc mūsu Civillik. (917. p.) vindikantam jāpierāda likumīgs īpašuma iegūšanas veids. Bet lai gan pēc mūsu Civillik. valdīšanai kā tādai nav juridiskas prezumpcijas nozīmes, bet tomēr arī viņai ir nozīme tai ziņā, ka gadījumos, ja strīdū esošā manta jau atrodas trešās personas faktiskā valdīšanā, viņai nav procesuāla iemesla celt vindikāciju, kuŗas nolūks ir bez īpašuma atzīšanas — taisni valdīšanas nodošana prasītājam: tādēļ, ja kāds piedzinējs arestē šādu mantu, kāda atrodas trešās personas faktiskā valdīšanā, kā savam parādniekam piederošu, — tad šaubu gadījumā taisni šim piedzinējam jāpierāda šāda aresta priekšnoteikumu, t. i., ka arestējamā manta pieder viņa parādniekam; kamēr piedzinējs to nav pierādījis tiesāšanās ceļā, trešā persona var iziet no mantas īpašnieka stāvokļa un aprobežoties ar vienkāršu blakus sūdzību, kuŗa vērsta nevis pret piedzinēju kā īpašuma traucētāju, bet pret tiesu pristavu, kuŗš pieļaidis nepareizu amata izpildīšanu, t. i., pret pēdējā nepareizu rīcību.

Dotā gadījumā nekustamais īpašums bija iznomāts pilnā sastāvā trešai personai uz 36 gadiem un 3. persona cēlusi blakus sūdzību par tiesu pristava nepareizu rīcību, arestējot ires maksājumus, kuŗi pienākoties viņai, trešai personai, kā nekustama īpašuma nomniekam no viņa paša subīrniekiem, bet nevis parādniekam, kuŗa detencijā nekustamais īpašums neatrodas un kuŗš ar nama iedzīvotājiem nekādās līguma nedz vispār kādās juridiskās attiecībās nesastāv (Sen. spr. 1922. g. 9. XI. Vēvera l. Nr. 227).

6) parti, kas nav ieradušies uz mantas aprakstīšanu, vai nav taisījuši par aprakstīšanu savas piezīmes, zaudē tiesību celt strīdu par saraksta pareizību [C. pr. n. 1147. (999.) p.].

7. **Mantas novērtēšana.** Reizē ar mantas aprakstīšanu izdara arī kustamas mantas novērtēšanu [C. pr. n. 1148. (1000.) p.], pie kam novērtēšanu izdara piedzinējs, bet ja viņš nav ieradies, tad parādnieks; partu strīdus gadījumā — ekspertu, kurus uzaicina uz strīdus cēlēja rēķina [C. pr. n. 1149. (1001.) p.].

Ja parti nevar vienoties par ekspertu izvēli, tad tos ieceļ tiesu izpildītājs [C. pr. n. 1150. (1002.) p.]. Par neierašanos uz novērtēšanu ekspertus soda ar naudas sodu [C. pr. n. 1153. (1005.) p.]. Jauna novērtēšana nenotiek, ja parti atsevišķā rakstiskā līgumā aprakstītās mantas ir jau novērtējuši [C. pr. n. 1155 (1008.) p.]¹⁾

Gadījumā, ja parti uz aprakstīšanu neierodas vai no novērtēšanas atsakās, kādēļ nav iespējams reizē ar aprakstīšanu izdarīt arī novērtēšanu, tad 1930. gada novele, ņemot vērā Civīlproc. nolik. 1066. (936.) panta noteikumus, piešķir tiesu izpildītājam tiesību apķīlāt un aprakstīt tādu daudzumu mantas, kas pēc viņa domām pietiekošs piedzinuma apmierināšanai [C. pr. n. 1148. (1000.) p.].

8. **Mantas glabāšana.** Aprakstīto mantu nodod glabāšanā īpašai personai — glabātājam [C. pr. n. 1156. (1009.) p.] vai pārnes uz publisku izsoļu telpām [izsoļu kamerā; C. pr. n. 1171. (1025.) p.]. Glabātāju noteic parti pēc savstarpīgas vienošanās, bet ja vienošanās nav panākta, tad tiesu izpildītājs [C. pr. n. 1157. un 1158. (1010. un 1011.) p.]. Pēdējam tomēr nav tiesības bez partu piekrišanas iecelt par glabātājiem: 1) personas, kam nav tiesību būt par lieciniekiem [C. pr. n. 463. (371.) p.];²⁾ 2) savu laulāto un savus radniekus un svai-

¹⁾ Civīlproc. nol. 1008. p., runājot par „rakstisku līgumu”, kurā jau tika novērtēti (aprakstītie) priekšmeti, paredz tikai tādu līgumu, kurš pats kā tāds netika aprakstīts, t. i. kurš pats nesastāda piedzīšanas objektu un tāpēc pats nepieder pie aprakstītiem priekšmetiem, bet atrodas pilnīgi ārpus aprakstīto priekšmetu rindas; 1008. p. paredz līgumu, kurā agrāk aiz kādiem iemesliem bija noslēguši savā starpā paši parti; bez tā 1008. p. arī nemaz nenosaka, ka eksistējot minētam līgumam — tai minētie priekšmeti nebūtu vispār ievietojami arestējamo priekšmetu sarakstā vai, ka sarakstos nebūtu vispār jāapzīmē nekāda viņu vērtība, bet gan 1008. p. nosaka, ka nav jāizdara jauna novērtēšana, t. i. ar citiem vārdiem, pēc 1008. p. tai minētie priekšmeti ir sarakstos jāapzīmē ar to summu, kurā tie tika novērtēti pašā līgumā (Sen. spr. 1930. g. 27. II. A. S. Latvijas Tranzīts I. Nr. 1216).

²⁾ Likumdevējs šeit domājis vienīgi tikai divi pirmās Civīlproc. nol. 463. (371.) panta minētās liecinieku grupas.

niešus līdz otrai pakāpei, to ieskaitot, un 3) parādnieku, piedzinēju, viņu laulātos draugus un radniekus taisnā līnijā bez pakāpju ierobežojumiem, bet sāņu līniju radniekus un svainus līdz otrai pakāpei ieskaitot. Tomēr, ja citu personu nav, tad trešā grupā minētās personas var iecelt par mantas glabātājiem arī bez partu piekrišanas. Glabātājs saņem mantu pēc saraksta līdz ar tiesu izpildītāja apliecinātu saraksta norakstu [C. pr. n. 1160. (1013.) p.]. Viņam jānod norēķins ne tikai par glabāšanā nodoto mantu, bet arī par viņas ienākumiem, ja manta nes augļus [C. pr. n. 1165. (1018.) p.]. Glabātājam tiesība prasīt atlīdzību vai nu pēc vienošanās ar partiem, vai pēc takses [C. pr. n. 1161. (1014.) un 1162. (1015.) p.],¹⁾ bet tam nav tiesības lietot glabāšanā uzticēto mantu [C. pr. n. 1163. (1016.) p.]; par mantas izšķērdēšanu glabātājs atbild: 1) pēc Sodu likumiem [C. pr. n. 1164. (1017.) p.] kā par uzticētas svešas kustāmas mantas piesavināšanos (Sodu lik. 574. p.) un bez tam 2) pēc civillikumiem — par nodarītiem zaudējumiem [C. pr. n. 1163. (1016.) p.].

9. **Izsoles vieta un laiks.** Pēc aprakstīšanas partiem jāpaziņo tiesu izpildītājam, kad un kur tie vēlas noturēt publisko izsoli [C. pr. n. 1168. (1021.) p.]. Pēc vispārējiem noteikumiem manta pārdodama tās glabāšanas vietā [C. pr. n. 1170. (1023.) p. in fine], bet parādnieks, iemaksājot tiesu izpildītājam pārdodamās kustamās mantas pārvešanas izdevumus, var prasīt, lai šo mantu pārdod tuvākā no tām vietām, kurās ikgadus noteic apriņķa valdes saziņā ar pagastu valdēm vai arī pilsētu valdes kustamas mantas publiskai pārdošanai. Tāda pat tiesība piedzinēja m, ja mantu pārdod otrā izsolē, pie kam šinī gadījumā piedzinējam iepriekš jāmaksā mantas pārvešanas izdevumi. Šie pēdējie maksājumi pieskaitāmi piedzišanas izdevumiem. Ja parādnieks vai piedzinējs minēto tiesību neizlieto, tad mantu pārdod tās glabāšanas vietā [C. pr. n. 1170. (1023.) p.]. Publisko izsoli tiesu izpildītājs nozīmē laikā no 7 dienām līdz 3 nedēļām, skaitot no aprakstīšanas dienas [C. pr. n. 1173. (1027.) p.]. Mantas, kas

¹⁾ Civīlproc. 1014. pantā noteiktās atlīdzības maksāšanas priekšnoteikums ir aprakstītās mantas glabātājam uzliktā pienākuma faktiska, reāla izpildīšana no glabātāja puses, jo tikai pēdēja attaisno atlīdzības izmaksu, bet nevis jau tas fakts vien, ka kāda persona tikusi nozīmēta par glabātāju no tiesu izpildītāja vai arī tas apstāklis, ka šai personai jānes zināma atbildība par glabājamo mantu: pretējais uzskats pievestu pie nepielaižama stāvokļa, ka par glabātāju nozīmētai personai, kuŗa izrādījusi pilnīgu bezdarbību attiecībā uz mantas glabāšanu, tomēr būtu piešķirama atlīdzība, ar ko patiesībā viņai būtu dota iespēja bez pamata iedzīvoties uz parādnieka rēķina (sal. Kr. Sen. spr. 1883. g. Nr. 75; Sen. spr. 1931. g. 2. VI. Bērtiņ-Bērziņa I. Nr. 1584).

ātri bojājās, vai kuŗu uzglabāšana izmaksā dārgi, var pārdot arī agrāk [C. pr. n. 1174. (1028.) p.]. Pārdošanas atlikšana pielaižama tikai ar visu piedzinēju un parādnieka piekrišanu [C. pr. n. 1175. (1029.) p. sakarā ar 1168. (1021.) p.].

10. **Pārdošanas kārtība publiskā izsolē.** Aprakstītās mantas izsole notiek publiski, esot klāt policijas vai pagasta valdes pārstāvim [C. pr. n. 1172. (1026.) p.]. Par izsoles noturēšanu izziņo ar sludinājumiem, ko izkar pie namiem, kur atrodas policijas iestādes, uz tirgus laukumiem un citās piemērotās vietās jau nedēļu pirms izsoles noturēšanas, bet ja pārdodamā manta tāda, kas ātri bojājās — tad 1 dienu pirms izsoles, norādot sludinājumā uz pārdodāmo priekšmetu, viņa īpašnieku, novērtējumu, pārdošanas vietu un laiku [C. pr. n. 1176. un 1177. (1030., 1031.) p.].

Ja manta novērtēta augstāk par 200 latiem, tad izsoli vēl izsludina „Valdības Vēstnesi“ [C. pr. n. 1179. (1033.) p.]. Partiem tiesība izsludināt nolikto izsoli uz savu rēķinu arī citos laikrakstos [C. pr. n. 1183. (1037.) p.]. Ja maina izsoles dienu vai vietu, tad izsludināšanu izdara par jaunu [C. pr. n. 1184. un 1185. (1038. un 1039.) p.]. Izsoles dienā aprakstīto mantu nogādā pārdošanas vietā [C. pr. n. 1190. (1045.) p.] apskatīšanai visiem, kas to vēlas [C. pr. n. 1191. (1046.) p.]. Lai kustamas mantas izsole varētu notikt, tad vajaga ierasties vismaz 2 pircējiem. Izsolei jāiesākas ne agrāk kā plkst. 10; ja šini laikā nav ieradušies vismaz 2 pircēji, tad izsoli atliek līdz pulkstens 12;¹⁾ ja līdz pulkstens 12 arī nav ieradušies vismaz divi pircēji, tad tiesu izpildītājs gaida līdz plkst. 2 [C. pr. n. 1192. un 1193. (1047. un 1048.) p.]. Pēc plkst. 2 pārdošana var sākties tikai ar klātesošo pircēju piekrišanu.²⁾ Izsolei jābeidzas ne

¹⁾ Pēc Kr. Senāta paskaidrojuma starp plkst. 10—12 tiesu izpildītājam nav tiesības izdarīt pārdošanu, kaut arī plkst. 10 ierastos daudz pircēju. Izpildītājam jāgaida līdz plkst. 12 (1881. g. spr. Nr. 7).

Tomēr pēc Latvijas Senāta paskaidrojumiem no Cīvilproc. nol. 1047. un 1048. p. satura izriet, ka starplaikā no pulkst. 10—2 tiesu izpildītājs var atklāt izsoli katrā momentā, ja ierodas ne mazāk par 2 pircējiem; bet ja pulkst. 12 ierodas ne mazāk par 2 pircējiem, tad tiesu izpildītājam katrā ziņā jāatklāj izsole, ja to pieprasa ieradušies pircēji (Isačenko V. sēj. 446.—489. l. p.); tā tad starplaikā no plkst. 10—12 tiesu izpildītājs atklāj izsoli ex officio pēc sava ieskata un tikai plkst. 12-tos bez tam vēl uz pircēju pieprasījumu (sal. arī Kr. Sen. spr. 1891. g. Nr. 77; 1893. g. Nr. 100) (Sen. spr. 1931. g. 26. II. Bertin-Bērziņa l. Nr. 1067).

²⁾ Cīvilproc. nol. 1048. p. nemaz nenosaka, ka izsole nevarētu tikt iesākta pēc plkst. 2, bet nosaka tikai, ka pēc plkst. 2 nevar pieteikties pircēji (Sen. spr. 1882. g. Nr. 82); pircēju neierašanās gadījumā plkst. 2 izsole uz Cīvilproc. nol. 1170. p. 1. p.kta pamata atzīstama par nenotikušu un pircēju ierašanās pēc plkst. 2 nevar būt par

vēlāk, kā plkst. 6. Ja līdz šim laikam neizdodas izsoli nobeigt, tad tā atliekama uz nākošo dienu [C. pr. n. 1192. un 1194. (1047. un 1049.) p.].

11. Par dažu priekšmetu pārdošanu pastāv sevišķi likuma noteikumi. Pie tādiem pieder: 1) Manuskripti vai arī jau nodrukāti sacerējumi un tulkojumi, ja pats autors vai tulkotājs tos nav vēl laidis pārdošanā, nav pārdodami publiskā izsolē bez autora, tulkotāja, vai viņu mantinieku piekrišanas [Latg. civillik. 695¹⁰. p. un C. pr. n. 1187. (1041.) p.]. 2) Izdevniecības tiesības var tikt pārdotas, bet ar noteikumu, ka pircējam jāpilda visi izdevniecības līguma noteikumi [Latg. civillik. 695¹⁰. p. un C. pr. n. 1188. (1042.) p.]. Civilproc. nolikuma 1186. (1040.) p. sevišķi uzsver, ka autora tiesību objekta iegūšana nedod ieguvējam autora tiesības uz sacerējumu. 3) Sudraba un zelta izstrādājumus var pārdot publiskā izsolē tikai ar attiecīgu proves apzīmējumu un tādēļ, ja proves trūkst — izstrādājumi vispirms jāapzīmogo ar provi [C. pr. n. 1189. (1044¹.) p.].

12. Nevar piedalīties publiskā izsolē kā pircēji: 1) parādnieks, jo pieņem, ka viņam trūkst līdzekļu, bet tam tiesība prasīt, lai no viņa norādītās lietas pārdod kā pirmās [C. pr. n. 1197. (1052.) p.]; 2) parādnieka aizbildnis, aizgādnis vai pilnvarnieks; 3) persona, kas izdarījusi mantas aprakstīšanu; 4) persona, kas izdara izsoli; 5) policijas ierēdņi, kas atrodas izsolē kā amatpersonas [C. pr. n. 1196. (1051) p.] un 6) personas, attiecībā uz kurām tiks pierādīts, ka tām trūkst darbības spējas (Civillik. 2912. un 2916. p. un Sen. spr. 1887. g. Nr. 57.).

13. Pati pārdošana izsolē iesākas ar to, ka tiesu izpildītājs, izsaucis cenu, par kādu pārdojamais priekšmets novērtēts, jautā: „kas sola vairāk“. Pircēju piedāvātās augstākās cenas tiesu izpildītājs atkārtoti mutiski tikmēr, kamēr pircēji turpina solīt [C. pr. n. 1198. (1053.) p.]. Kad neviens vairāk nesola, tad pēc trīs kārtīgi atkārtota jautājuma: „vairāk neviens nesola?“ — tiesu izpildītājs piesit ar āmuru, un pārdotā manta paliek tam, kas piesolījis visaugstāko cenu [C. pr. n. 1198.—1200. (1053.—1055.) p.]. Tiesu izpildītājs ved žurnālu, kurā ieraksta: 1) izsoles dienu; 2) pārdotās mantas Nr. pēc saraksta; 3) augstāko piedāvāto cenu; 4) vai pie pārdošanas bija klāt parādnieks, vai viņa pārstāvis un 5) pārdotās mantas ieguvēja vārdu un uzvārdu, pie kam pircējs parakstās žurnālā [C. pr. n. 1201. (1056.) p.].

pamatu izsoles atjaunošanai (Sen. spr. 1878. g. Nr. 90 un 1929. g. 22. IX. A. S. Vega I. Nr. 522).

14. **Ieguvēja tiesības un pienākumi.** Viņam nekavējoties jāiemaksā tiesu izpildītājam ne mazāk kā $\frac{1}{5}$ daļa no nosolītās cenas, — bet atlikušā daļa ne vēlāk kā līdz plkst. 12 nākošā dienā [C. pr. n. 1202. (1057.) p.]. Nopirkto lietu viņš dabū tikai pēc nosolītās summas samaksas [C. pr. n. 1203. (1053.) p.] un tā paliek pircējam arī tad, ja tā izrādītos par zagtu [C. pr. n. 1206. (1061.) p. un Sen. spr. 1896. g. Nr. 70]. Izņemot gadījumu, ja izsole tiktu atzīta par spēkā neesošu.¹⁾ Pēc notikušas izsoles risku par pārdoto mantu nes pircējs, kaut arī manta nebūtu tam nodota, bet pircējs saņem arī visus ienākumus par šo laiku (Civillik. 3964. p.).²⁾

15. **No aprakstītās mantas tiesu izpildītājs pārdod** tikai tikdaudz, cik tas vajadzīgs piedzenot prasījumu un ar piedzišanu saistīto izdevumu segšanai. Pārējo mantu no apķīlāšanas un pārdošanas atsvabina [C. pr. n. 1204. (1059.) p.]. No izsolē ieņemtās naudas vispirms atskaita summas mantas apķīlāšanas, uzglabāšanas un pārdošanas izdevumu segšanai [C. pr. n. 1205. (1060.) p.]. Ja atlikusē summa pietiekoša piedzinuma apmierināšanai, tad tiesu izpildītājs to sadala kreditoriem; pretējā gadījumā tas iemaksā naudu miertiesas vai apgabaltiesas depozītā un naudas sadalīšanu tad izdara tiesa [C. pr. n. 1353. (1214.) p.].

16. **Neotikušas un spēkā neesošas izsoles.** Likums atšķir **nenotikušas** izsoles no **spēkā neesošām** izsolēm [C. pr. n. 1207. (1062.) un 1214. (1069.) p.].

Izsole uzskatāma par nenotikušu: 1) ja tā nav notikusi pircēju trūkuma dēļ vai ja atnācis tikai viens pircējs; 2) ja neviens no atnākušiem nesola vairāk par to cenu, par cik manta novērtēta un 3) ja pircējs, iemaksājis rokas naudu, nesamaksā līdz plkst. 12 nākošā dienā atlikušo summu [C. pr. n. 1207. (1062.) p.].³⁾ Šinī pēdējā gadījumā tiesu izpildītājs izsludina jaunu izsoli, bet iemaksāto rokas naudu pievieno kopējai, par pārdoto mantu ieņemtai summai. Katram no piedzinējiem, un vispirms tam, kas pirmais uzlicis arestu, bet pēc viņa tam, kā piedzinums lielāks, ir tiesība paziņot tiesu izpildītājam 7 dienu laikā, ka viņš patur aprakstīto mantu par novērtēto summu, bet ja piedzinējs piedalījies solīšanā — par nosolīto summu (Sen. spr. 1881. g. Nr. 31., 1875. g. Nr. 1088.).

¹⁾ Civiłproc. nol. 1061. p. noteikums ir spēkā vienīgi tad, ja publisku izsoli izdara tiesu izpildītājs (sal. 1896. g. Sen. spr. Nr. 70).

²⁾ Salīdz. arī Cvingmaņa spr. kr. VI. Nr. 1124.

³⁾ Izsole, saprotams, nevar skaitīties par notikušu arī tad, ja pircējs, kas piedāvājis augstāko cenu, neiemaksā rokas naudu. Šinī gadījumā, pēc analogijas ar 1323. (1179.) p., neiemaksātā rokas nauda būtu piedzenama no solītāja un izsole atjaunojama no priekšpēdējā izsolījuma.

Ja 7 dienu laikā no piedzinējiem tāds paziņojums neienāk, tad tiesu izpildītājs noliek jaunu izsoli [C. pr. n. 1208. un 1209. (1063. un 1064.) p.]. Bez iepriekšējiem 3 gadījumiem izsoli atzīst par nenotikušu vēl: 4) ja iekilātā kustamā manta pirms iekilājuma rakstā noteiktā termiņa nolikta pārdošanai uz iekilātāja kreditoru prasījumu, un izsolē solītā augstākā cena ir zemāka par to summu, kas jāmaksā kālas ņēmējam, bet kālas ņēmējs nevēlas mantu paturēt sev [C. pr. n. 1213. (1068.) p.]. Arī šīni gadījumā tiesu izpildītājs noliek jaunu izsoli.

Otrā izsole notiek tādā pat kārtībā kā pirmā, t. i. ar jaunu iepriekšēju publikāciju, ja tāda bij nepieciešama pirmās izsoles noturēšanai (Sen. spr. 1898. g. Nr. 36. un Sen. kopsap. spr. 1899. g. Nr. 30.), bet bez jaunas novērtēšanas; otrā izsolē mantu var pārdot arī zem novērtētas cenas [C. pr. n. 1215. (1070.) p.].

Ja arī otrā izsolē neizdodas mantu pārdot, tad kreditoriem tā jāpatur pašiem; ja 7 dienu laikā pēc nenotikušās otrās izsoles kreditori nepaziņo par to tiesu izpildītājam, tad manta tiek atbrīvota [C. pr. n. 1210. (1065.) p.] un visi izdevumi par mantas aprakstīšanu, uzglabāšanu un pārdošanu jāsedz piedzinējam vai kreditoriem, kas pieprasījuši pārdošanu [C. pr. n. 1211. (1066.) p.]. Trešo izsoli likums nepielaiž (Sen. spr. 1904. g. Nr. 68.).

Publisku izsoli atzīst par spēkā neesošu vienīgi tanī gadījumā, ja pārdoto kustamo mantu ieguvusi persona, kam nav tiesības piedalīties izsolē [C. pr. n. 1196. un 1214. (1051. un 1069.) p.].¹⁾ Šīni gadījumā pircējam mantu atņem, iemaksāto naudu izlieto piedzinuma segšanai un izsludina jaunu izsoli [C. pr. n. 1214. (1069.) p.], kuŗu skaita par pirmo, jo ar nēlikumīgu pārdošanu likums nerēķinājas.

II. Piedzīšanas vēršana uz vērtspapīriem, kas izrakstīti uz uzrādītāju.

Vēršot piedzīšanu uz vērtspapīriem, kas izrakstīti uz uzrādītāju (akcijas, privātu sabiedrību obligācijas un citi % pa-pīri), pēdējos nepārdod publiskā izsolē, jo piedzinējam tiesība

¹⁾ Kustamas mantas izsole var zināmos apstākļos tikt atcelta arī ārpus C. pr. n. 1241. (1069.) p. paredzētā gadījumā, un proti tad, ja izsole notikusi, neievērojot likuma noteikumus par izsoles izsludināšanu vispārējai zināšanai, bez kuŗu ievērošanas vispār par publisku izsoli nevar runāt. Tikai par tādu publisku izsoli runā kā 1069. p., tā arī 1061. p., pēc kuŗa publiskā izsolē pārdotie priekšmeti katrā ziņā paliek pircēja īpašumā. Ja turpretim šādi noteikumi nav ievēroti un tādēļ par publisku izsoli nevar runāt, tad nav izslēgta pretēji šādiem noteikumiem notikušās izsoles atcelšana (Sen. spr. 1929. g. 27. IX. Jankeleviča l. Nr. 488).

tos paturēt vienojoties par cenu ar parādnieku, bet ja vienošanos nav iespējams panākt, tad pēc pēdējā izsludinātā biržas kursa rēķinot [C. pr. n. 1216. (1072.) p.]. Ja kāda cita persona piesola augstāku cenu, tad vērtspapirus pārdod tai, bet ieņemto naudu izlieto piedzinēja prasības apmierināšanai [C. pr. n. 1217. (1073.) p.]. Beidzot, ja piedzinējs nevēlētos paturēt vērtspapirus par biržas cenu, vai ziņu par biržas cenām nebūtu, — vērtspapirus nosūta pārdošanai vietējai biržas komitejai, kas ieņemto naudu iemaksā tiesas depozītā, atskaitot pārdošanas izdevumus un kurtāžu [C. pr. n. 1218. (1074. un 1844.) p.]. Nosūtot vērtspapirus biržas komitejai pārdošanai, vai atdodot tos piedzinējam, tiesa izsniedz attiecīgu apliecību, uzrādot tajā vērtspapīru nosaukumu un numurus. Tāda apliecība pierāda vērtspapīru likumīgo pircēju un ieguvēju [C. pr. n. 1219. (1075.) — 1221. (1077. un 1844.) p.].

III. Piedzišanas vēršana uz kustamu mantu, kas neatrodas parādnieka valdīšanās.

1. Ja parādnieka kapitāli vai nekustamā manta atrodas trešo personu, valsts vai citas iestādes valdīšanās, tad piemēro noteikumus par prasību nodrošināšanu [C. pr. n. 724. (631.) — 733. (640.) p.], t. i.:

a) izpildu rakstu uzrāda trešai personai vai valsts iestādei, kuŗas rokās atrodas parādnieka manta [C. pr. n. 724. (631.) p.];

b) tiesu izpildītājs ar pavēsti uzaicina trešo personu paziņot, kāda parādnieka manta atrodas viņas rokās vai kādas summas parādniekam no tās pienākas, pie kam pavēstē tiek uzrādīts arī laiks, kad parādniekam nosūtīta izpildīšanas pavēste;

c) pēc pavēstes saņemšanas trešai personai visa parādnieka manta vai viņam pienākošie maksājumi jānodod tiesu izpildītājam vai tiesai [C. pr. n. 1222. (1078.) un 1225. (1081.) p.]. Neizpildīšanas sekas norādītas C. pr. n. 727. (634.), 731. (638.) — 733. (640.) pantā.

Tāpat arī valsts vai kreditiestādei no tās dienas, kad saņēmusi izpildu rakstu, jānodod parādnieka kapitāls vai tam pienākošās naudas summas tiesu izpildītājam vai tiesai [C. pr. n. 1225. (1081.) p.].

Ja valsts iestādē ienākuši vairāk pieprasījumu par piedzišanas vēršanu uz parādniekam pienākošām summām, tad iestāde nosūta visas parādniekam pienākošās summas vietējai apgabaltiesai [C. pr. n. 1226. (1082.) p.].

2. Ja piedzišana vērsta uz kredītiestāžu izdotām noguldījumu zīmēm, pret kurām parādnieks noguldījis savus kapitālus, tad parādnieku uzaicina tiesā uzrakstīt uz noguldījumu zīmēm tālākdošanas uzrakstu par labu piedzinējam. Ja parādnieks tālākdošanas uzrakstu tiesas noteiktā termiņā neuzraksta, tad tiesa vai nu pati izdara tālākdošanas uzrakstu un nodod noguldījumu zīmes piedzinējam, vai arī, ja noguldījuma summa pārsniedz piedzinuma summu, uzaicina attiecīgo kredītiestādi iemaksāt tiesai piedzinuma segšanai vajadzīgo summu un izsniedz to piedzinējam, izdarot attiecīgu uzrakstu uz noguldījumu zīmes un izpildu raksta [C. pr. n. 1227. (1083.) p.].

IV. Piedzišanas vēršana uz parādnieka atalgojumu un citām izmaksām.

Ja piedzišanu vērš uz atalgojumu, pensiju vai citiem periodiskiem maksājumiem, tad, neskatoties uz to, ka parādnieks kalpo valsts, pašvaldības vai privātā iestādē (Sen. spr. 1893. g. Nr. 84.), parādnieka priekšniecība vai saimnieks — darba devējs atvelk no viņa algas vai atalgojuma (pensijas) likumā noteiktu daļu [C. pr. n. 1230. (1086.) p.] (no $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$), atkarībā no parādnieka atalgojuma lieluma un ģimenes stāvokļa [C. pr. n. 1229. un 1230. (1085. un 1086.) p.].

Atvilkumus nedrīkst izdarīt: 1) no pensijas, kas piešķirta, pamatojoties uz likumu par cietušo kaņavīru un viņu ģimenes locekļu pensijām; 2) no pabalsta, kas piešķirts parādniekam vecāku, sievas vai bērnu apbedīšanai, viņa paša vai viņa ģimenes locekļu slimības ārstēšanai vai nelaimes gadījuma dēļ; 3) no komandējumu naudām braucieniem dienesta darīšanās [C. pr. n. 1231. (1087.) p.].

V. Piedzišanas vēršana uz parādnieka nekustamas mantas ienākumiem.

Piedzišanas vēršana uz parādnieka nekustamas mantas ienākumiem (nepārdodot pašu mantu) likums ir nostādījis atkarībā no parādnieka un kreditora savstarpējās vienošanās. Vienošanās aktā jānosaka mantas ienesīguma apmēra noteikšanas kārtība un mantas pārvaldīšanas noteikumi [C. pr. n. 1345. (1208.) p.]¹⁾

¹⁾ Ja nekustams īpašums iznomāts pilnā sastāvā trešai personai uz daudz gadiem, trešā persona var celt blakus sūdzību par tiesu pristavu nepareizu rīcību, nepareizi arestējot ires maksājumus, kuri pienākoties viņai, trešai personai, kā nekustama īpašuma nomniekam no viņa paša

Latgalē nekustamas mantas ķīlas ņēmējam, kas vērsis piedzīšanu uz iekīlāto mantu, ir tiesība prasīt, lai aprakstīto mantu nodod viņa pārvaldīšanā līdz ūtrupes dienai, piešķirot tam tiesību saņemt mantas ienākumus procentu vietā [C. pr. n. 1277. (1129.) pl].

Rietumlatvijā ķīlas ņēmējam pieder šādas tiesības vienīgi tanī gadījumā, ja tas ieguvis ķīlu savā valdīšanā saskaņā ar noteikumiem par ķīlu tiesībām uz augļus nesošu lietu (Antichretisches Pfandrecht; Civillik. 1493.—1500. p.).

Ja nekustama manta iekīlāta Latvijas hipotēku bankā un aizņēmējs nokavējis periodiskos maksājumus par vairāk kā sešiem mēnešiem, tad saskaņā ar bankas statūtu 16. pantu (Lik. kr. 1924. g. 128) tiesa, uz bankas pieprasījumu, var nodot iekīlāto mantu bankai pārvaldīšanā (par kreditiestādēs iekīlātās mantas pārdošanu sk. turpmāk, 643. lap. p.).

§ 147. Piedziņas vēršana uz nekustamu mantu.

I. Vispārīgi aizrādījumi.

Uz Krievijas likumu kopojuuma X. sēj. 1. daļas pamatotā un agrāk — līdz pārgrozījumu ievēšanai zemes grāmatu lietās — Latgalē spēkā bijušā aizliegumu ierakstīšanas sistēma, no vienas puses, un uz bijušo Baltijas guberņu materiālām tiesībām pamatotā hipotēku sistēma, kas ar tiesu reformas ievēšanu Baltijas guberņās 1889. gadā ieguva sīku izveidojumu pagaidu noteikumos par zemes grāmatu vešanu (Notāriāta nol. 271.—369. p.), no otras puses, noveda pie tā, ka piedzīšanas vēršanas kārtība uz nekustamu mantu Latgalē krasi atšķīrās no piedzīšanas vēršanas kārtības Rietumlatvijā. Cenšoties apvienot abas valsts daļas ar vienādiem likumiem un apzinoties uz aizliegumu ierakstīšanu dibinātās zemes grāmatu sistēmas lielās nepilnības, Latvijas likumdevējs sāka pamazām ievest hipotēkārās zemes grāmatu sistēmas principus arī Latgalē,¹⁾ pie kam pirmais solis šajā virzienā bija noteikumi par vienādu zemes grāmatu reģistru ievēšanu visā valstī. Tanī pašā laikā tika izdoti speciāli noteikumi par zemes grāmatu reģistru ve-

subīrniekiem, bet nevis parādniekam, kuŗa detencijā nekustams īpašums neatrodas un kuŗš ar nama iedzīvotājiem nekādā līgumā, nedz vispār nekādās juridiskās attiecībās nesastāv (Sen. spr. 1922. g. 9. XI. Vēvera I. Nr. 227).

¹⁾ Sal. E. Hellwichts, Civilprocesa principi zemes grāmatu atjaunošanas lietās T. M. V. 1928. g. Nr. 10/11 un Vl. Bukovskis, Pie jautājuma par jaunas formas zemes grāmatu ievēšanu Latgalē, Tiesl. Min. Vēstn. 1922. g. Nr. 5 un 6.

šanu Latgalē (sk. „Valdības Vēstnesis“ № 132 — 1923. g.) — gandrīz pēc tādas pat sistēmas, kā Latvijas rietumu daļā.

Te jāņem vērā, ka pašas Latgales robežās nekad nav ve-
stas zemes grāmatas par tur esošo nekustamo mantu. Taga-
dējā Latgale ietilpa agrākās Krievijas Vitebskas un Pleskavas
gubernas teritorijā, un zemes grāmatas par Latgales nekusta-
miem īpašumiem atradās pēc piederības vai nu Vitebskas vai
Pleskavas vecākā notāra archīvā (Daugavpilī, kā bijušā Vi-
tebskas gubernas apriņķa pilsētā, vecākā notāra archīva vis-
pār nebija). Šo apstākļu dēļ zemes grāmatas par Latgales ro-
bežās esošiem nekustamiem īpašumiem pienācās izvest no pa-
domju Krievijas ar lielām grūtībām. Pie tam izrādījās, ka lie-
lu daudzumu zemes grāmatu un zemes grāmatu reģistru ne-
maz nav iespējams dabūt, bet no saņemtiem 78 zemes grā-
matu reģistriem liela daļa bij ar izplēstām lapām. Lai šādiem
reģistriem piešķirtu ticamību, tad sevišķa komisija sīki pār-
baudīja reģistru saturu un katra reģistra beigās ar protokolu
apliecināja viņa trūkumus. Pēc tam reģistrus no jauna sanu-
mrēja, iešuva un cauršņorēja (sal. Lik. kr. 1923. g. — 141), pie
kam minēto reģistru apskate bija izvedama līdz 1924. g.
31. janvārim, pēc kam aktu apstiprināšana turpinājās uz vis-
pārējā pamata. Attiecībā uz tām nekustamām mantām, par
kuņām šajos reģistros nemaz nebija ierakstu vai par kuņām ne-
bija iespējams reģistrus dabūt, — izdeva sevišķus noteikumus
par iznīcināto zemes grāmatu ierakstu atjaunošanu Latgales
zemes grāmatu atjaunošanas komisijā (Lik. kr. 1925. g. 42
un 1928. g. 79). Saskaņā ar šiem noteikumiem, visām perso-
nām, kuņu tiesības savā laikā bijušas ierakstītas krievu zemes
grāmatu reģistros un kuņu ieraksti iznīcināti, vajadzēja iesniegt
vecākam notāram līdz 1924. g. 1. februārim īpašus paziņojum-
us. Tādā ceļā izdevās savest kārtībā ierakstījumus Latgales
zemes grāmatu reģistros. Ar 1930. g. 17. jūnija likumu (Lik.
kr. 1930. g. 87) agrāko, visai Latgalei kopīgo zemes grāmatu
nodaļu sadalīja divi nodaļās: Daugavpils-Ilūkstes un Rēzek-
nes-Ludzas-Jaunlatgales zemes grāmatu nodaļā.

Jāņem vērā, ka jau ar 1923. g. 31. marta likumu (Likums
par nekustamu īpašumu korrōborēšanu sakarā ar agrārās re-
formas likumu (Lik. kr. 1923. g. 41) Latgales apgabalaltiesas
vecākam notāram bij uzlikts par pienākumu attiecībā uz jaun-
saimniekiem no valsts zemes fonda piešķirtiemes zemes gaba-
liem pieturēties vienīgi pie Rietumlatvijā spēkā esošiem hi-
potēku sistēmas noteikumiem (sal. 1923. g. lik.
14. p. un Not. nol. 181¹. p. — Lik. kr. 1928. g. 134). Līdz ar
to ar 1928. g. 9. jūnija likumu (Lik. kr. 1928. g. 134) Latgales

notāriālais archīvs tika pārdēvēts par Latgales zemes grāmatu nodaļu un Latgales apgabaltiesas vecākais notārs — par Latgales zemes grāmatu nodaļas priekšnieku. Bez tam tika iznīcināti aizliegumu un atbrīvojumu kopojuumi (Not. nol. 154. p. 5. pkt. un 2. piez. pie 154. p.), ievēdot agrākās aizliegumu sistēmas vietā pantu un atzīmju ierakstīšanu zemes grāmatu reģistros (Not. nol. 315. un 316. p.), kam tagad arī Latgalē ir publisks raksturs sakarā ar Not. nol. 332. p. attiecināšanu uz Latgali. Beidzot, ar to pašu likumu uz Latgali tika attiecināti arī Civillik. 810.—813., 3015. un 3636. p. un uzsākta intensīva Latgales nekustamu īpašumu piespiedu reģistrācija (Not. nol. 181°.—181°. p. saskaņā ar 1928. g. likumu — Lik. kr. 1928. g. 134).

Ar šiem likumdošanas aktiem Latgales zemes grāmatu reģistru vešanas kārtība gandrīz pilnīgi pielīdzināta kārtībai, kas spēkā Rietumlatvijā, un tādēļ kā prasību nodrošināšana ar nekustamu mantu, tā arī piedzišanas vēršana uz nekustamu mantu, un šādas mantas pārdošana publiskā izsolē Latgalē tagad gandrīz neatšķiras no tās kārtības, kāda pastāv Rietumlatvijā.

II. Piedzišanas uzsākšana.

Vispārīgi ņemot, jāsaprot, ka vēršot piedzišanu uz nekustamu mantu, jārikojas pēc tiem pašiem noteikumiem, kas jāievēro vēršot piedzišanu uz kustamu mantu, tikai ar zināmiem izņēmumiem [skat. C. pr. n. 1236. (1094. un 1845.) p.]. Vispirms, tāpat kā pie piedzišanas vēršanas uz kustamu mantu, atbildētājam nosūta pavēsti par sprieduma izpildišanu, dodot vienu mēnesi ilgu termiņu labprātīgai sprieduma izpildīšanai, skaitot no pavēstes izsniegšanas dienas [C. pr. n. 1237. (1095.) p.].¹⁾ Reizē ar pavēstes izsniegšanu parādniekam, tiesu izpildītājs paziņo attiecīgai zemes grāmatu nodaļai par piedzišanas vēršanu uz nekustamu mantu, sakarā ar ko minētā īpašuma zemes grāmatu reģistra folijas II. daļas II. slejā ieraksta atzīmi par piedzišanas vēršanu [C. pr. n. 1242. (1847.) p.]. Šāda atzīme neļauj īpašniekam brīvi rīkoties ar nekustamo mantu un apgrūtināt to ar kaut kādām tiesībām trešām personām par labu (Not. nol. 316., 317. p. un Civillik. 954., 957. un 1385. p.). Zemes grāmatu nodaļa savkārt nekavējoties nosūta tiesu izpildītājam minētā īpašuma zemes grāmatas reģistra folijas norakstu [C. pr. n. 1243. (1848.) p.]. Ja parādnieks viena mēneša laikā, no pavēstes nodošanas dienas skaitot, parādu nenomak-

¹⁾ Tikai pagaidām krīzes laikā šis termins lauksaimniecības nekustamām mantām noteikts trīskārtīgi garāks (C. pr. n. 1237. p. piez.).

sā, tad tiesu izpildītājs nosūta paziņojumus par piedzišanas vēršanu uz nekustamo mantu visiem hipotēkāriem kreditoriem,¹⁾ kuŗu uzvārds un dzīves vieta zināma, norādot paziņojumā: 1) kas ir parāda piedzinējs un viņa dzīves vietu; 2) nekustamas mantas īpašnieku; 3) cik liels ir piedzenamais parāds un vai tas ir personīgs, vai hipotēkārisks; 4) tiesu izpildītāja dzīves vietu; 5) kad beidzas viena mēneša termiņš labprātīgai samaksai [C. pr. n. 1239. (1849.) un 1240. (1850.) p.]. Hipotēkāriem kreditoriem, lai saņemtu tālākas ziņas, jāuzdod tiesu izpildītājam sava adrese tanī pilsētā vai apriņķī, kur spriedumu izpilda; pretējā gadījumā visi viņiem adresētie raksti un pavēstes tiek atstātas pie lietas [C. pr. n. 1241. (1851.) p.].

Jāievēro, ka Rietumlatvijā piedzinējam, kuŗam ir kaut arī personīgs no tiesas piespriests naudas prasījums, ir tiesība, saskaņā ar Civillik. 1412. p., pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, pārvērst šo personīgo, naudā izteikto prasījumu tiesas hipotēkā. Šinī nolūkā tam tiesība iesniegt zemes grāmatu nodaļai izpildu rakstu un lūgt ierakstīt spriedumu zemes grāmatās [C. pr. n. 1238. (1846.) p.] un izdot zemes grāmatu aktu.²⁾

III. Nekustamas mantas aprakstīšana.

Pēc viena mēneša notecēšanas, skaitot no izpildu pavēstes izsniegšanas parādniekam, tiesu izpildītājs apraksta nekustamo mantu uz to ziņu pamata, kas atrodas zemes grāmatu re-

¹⁾ Tiesas izpildītājam saskaņā ar Civilproc. nol. 1849. p. par immōbiļa nolikšanu izsolē jāpaziņo tikai hipotēkāriem-kreditoriem, bet nevis līdzīpašniekiem, kuŗiem caur to vēl nebūt nav ņemta iespēja izlietot priv. lik. 3957. p. paredzētās tiesības, jo vajadzīgo informāciju par izsoli viņi var smelt no sludinājuma Vald. Vēstn. (Sen. spr. 1928. g. 8. VI. Nr. 671 Gavara I.).

²⁾ Pēc analogijas Civilproc. nol. 1055. (929.) p. var arī attiecināt uz hipotēkas ingrosēšanu uz tiesas sprieduma pamata. Pie šādas kombinācijas prasītājam būtu iespējams no vienas puses zemes grāmatu nodaļā iesniegt sevišķu, bet tomēr oriģinālu izpildu rakstu, par kādu katrā ziņā uzskatāms 929. p. paredzētais „sevišķais izpildu raksts” un no otras puses stāties pie sprieduma izpildīšanas uz otra, sevišķa, tā tad oriģināla, izpildu raksta eksemplāra pamata. Civilproc. nol. II. (9.) un Civillik. ievad. XXI. p. domātais „kopējais pamats” (ratio), kas attaisno analogijas piemērošanu runā stāvošā gadījumā, pamatojas tieši uz konkrētu spriedumu un noved pie tā paša mērķa, t. i. kreditora apmierinājuma (Sen. spr. 1926. g. 28. I. Meijera I. Nr. 184).

Uz dokumenta piespiedu izpildīšanas kārtībā taisītais piespiedu uzraksts, kamēr nav notecējis 239. (161^{II}.) p. paredzētais 6 (tagad 3) mēnešu laiks, nevar noderēt par pamatu hipotēkas apstiprināšanai prasītājam uz atbildētāja immōbili (Sen. spr. 1925. g. 26. III. Makarova I.).

Par piespiedu izpildīšanas kārtībā pēc aktim taisīto spriedumu publikātiem skat. 535. lap. p. zemteksta atzīmi.

ģistrā [C. pr. n. 1247. (1854.) un 1260. (1858.) p.], atzīmējot aprakstā: 1) izpildu rakstu, uz kura pamata izdara piedzišanu; 2) nekustamās mantas atrašanās vietu; 3) vietas atsevišķās sastāvdaļas; 4) nekustamās mantas īpašnieku; 5) ar kādiem parādiem manta apgrūtināta; 6) uz nekustamās mantas zemes grāmatu reģistrā ierakstītos apgrūtinājumus un aprobežojumus; 7) likumīgo mantas novērtējumu — atsavināšanas nodokļa aprēķināšanai; 8) nekustamās mantas robežas; 9) nekustamās mantas zemes, meža un ūdens platību; 10) saimniecības un rūpniecības ēkas; 11) attiecībā uz nekustamo mantu noslēgtos līgumus, un beidzot 12) kustamo mantu, kas skaitās kā nekustamās mantas piederums; kā arī nekustamās mantas attālumu no pilsētas, dzelzceļa vai kuģojamas upes [C. pr. n. 1249. (1103., 1855.) un 1250. (1104., 1856.) p.].

Te tomēr jāņem vērā, ka nekustamu mantu pārdod izsolē tādā sastāvā, kādā tā ierakstīta zemes grāmatās [C. pr. n. 1260. (1858.) p.], pie kam dokumentos, kas attiecas uz pārdodamo mantu un glabājas zemes grāmatu nodaļā, var ieskatīties zemes grāmatu nodaļā, bet uz ieinteresēto personu lūgumu un rēķinu tiesu izpildītājs var to norakstus no turienes izprasīt [C. pr. n. 1258. (1857.) p.], un tamdēļ Rietumlatvijā tiesu izpildītājs sastāda augstāk aprādīto mantas aprakstu samērā retos gadījumos un vienīgi uz parādnieka, piedzinēja, vai kāda hipotēkārā kreditora pieprasījumu [C. pr. n. 1247. (1854.) p.]. Ja pieprasījums neienāk, tad nekustamo mantu novērtē [C. pr. n. 1262. (1117.) p. piez.].

Agrāk Latgalē tāds apraksts bija nepieciešams. Tagad Latgalē vēl daudz nekustamu mantu nav ierakstīts zemes grāmatās, un tādēļ, noliekot tādu mantu pārdošanai publiskā izsolē, tā vispirms jāieraksta zemes grāmatās, un tādā kārtā jautājums par to, vai aprakstu vajadzēs sastādīt jeb ne, ir atkarīgs no augšā minētām personām.

IV. Nekustamas mantas novērtēšana.

Pēc apraksta sastādīšanas, vai arī ja tādu ne piedzinējs, ne parādnieks, ne hipotēkārāis kreditors nav pieprasījuši, pēc viena mēneša notecēšanas, no izpildu pavēstes izsniegšanas dienas parādniekam, izdara pārdodamās mantas novērtēšanu. Novērtēšanu izdara piedzinējs, iesniedzot tiesu izpildītājam rakstu, kurā norādīta cena, par kādu piedzinējs novērtē pārdodamo mantu [C. pr. n. 1262. p. un piezīme (1117. un 1859.) p.]. Piedzinēja rakstu tiesu izpildītājs uzrāda parādniekam, ja

tas ir ieradies uz novērtēšanu [C. pr. n. 1262. (1117.) p.]¹⁾ Parādniekam, kas nav apmierināts ar piedzinēja novērtējumu, jāiesniedz tiesu izpildītājam 7 dienu laikā no novērtējuma paziņošanas savs novērtējums, pamatots uz pēdējo 5 gadu ienākumiem no nekustamās mantas, un jāpierāda sava novērtējuma pareizība ar grāmatām un dokumentiem [C. pr. n. 1263.—1265. (1118.—1120.) p.]. Ja piedzinējs un parādnieks nevar vienošies par novērtējumu, tad novērtēšanu izdara uz abpusīgu vienošanos ievēlēti eksperti. Ja arī ekspertu izvēlē nav panākama vienošanās, tad tos ieceļ tiesu izpildītājs no kaimiņos esošo nekustamas mantas īpašnieku vidus [C. pr. n. 1268.—1271. (1122.—1125.) p.]. Piedzinējam vai parādniekam, kas nav ieradies pie aprakstīšanas vai ir parakstījis aprakstījumu bez jebkādam piezīmēm, nav tiesības vēlāk iesniegt sūdzību par aprakstījuma nepareizību [C. pr. n. 1261. (1116¹) p.]. Ja piedzinējs un parādnieks ir vienojušies par novērtējumu, tad hipotekāriem kreditoriem tiesība 2 nedēļu laikā iepazīties pie tiesu izpildītāja ar vienošanās aktu, un gadījumā, ja tie novērtējumam nepiekrīt, pieprasīt novērtēšanu no lietpratējiem [C. pr. n. 1267. (1860.) p.].

V. Aprakstītas nekustamas mantas pārvaldīšanas kārtība.

Tādā kārtā aprakstītā un novērtētā nekustamā manta paliek parādnieka valdīšanā līdz izsoles apstiprināšanai no tiesas, ar ko īpašums pāriet uz ieguvēju, kaut arī no izsoles dienas laika (Sen. spr. 1922. g. 21. IX., Utinānu l., № 158 un 1912. g. № 130; 1911. g. № 52; 1896. g. № 42). Parādnieks pārņem mantu pēc aprakstījuma, un tā viņam jānodod tādā pat stāvoklī, kādā agrākais valdītājs — parādnieks to saņēmis, līdz ar norēķinu par saņemtiem ienākumiem [C. pr. n. 1274. (1128.), 1278. (1130.), 1279. (1131.), 1274. p. piez. (1862.) p.].

Latgalē piedzinējam, ja tas ir hipotekārs kreditors, ir tiesība prasīt nekustamo mantu pagaidu valdīšanā līdz publiskai izsolei, ar tiesību saņemt mantas ienākumus pienācīgo % vietā [C. pr. n. 1277. (1129.) p.]. Rietumlatvijā šādas pārvaldīšanas tiesības savienotas ar tiesībām uz ienākumiem no mantas ir antichretiskam kreditoram, t. i. tādām kreditoram, kam iekļāta augļus nesoša nekustama manta ar tie-

¹⁾ 1859. p. nenosaka un no tā arī neizriet, ka tiesu izpildītāja pienākums būtu uzrādīt parādniekam piedzinēja parakstu par imobilā novērtējumu, ko paredz tikai Civilproc. nol. 1117. pants gadījumam, ja parādnieks ir klāt pie aprakstīšanas (Sen. spr. 1929. g. 22. III. Timkina l. Nr. 197.).

sību to pārvaldīt un saņemt ienākumus [Civīllik. 1493., 1499., 1500. p. un C. pr. n. 1276. (1863.) p.].

Saskaņā ar Latvijas hipotēku bankas statūtu (Lik. kr. 1924. g. — 128) 16. p., uz bankas pieprasījumu tiesa var nodot iekīlāto mantu bankai pārvaldīšanā.

Aprakstu un novērtējumu tiesu izpildītājs iesniedz vietējai apgabaltiesai, kur notiek visu nekustamu mantu pārdošana izsolēs [C. pr. n. 1273. (1127.) p.]. Bez tam tiesu izpildītājs attiecīgos gadījumos ievāc ziņas par vērtības pieauguma nodokli (Lik. kr. 1928. g. 129, 28. p.). Visus publiskas izsoles noturēšanai vajadzīgos priekšdarbus, kā izsoles dienas noteikšanu un izsludināšanu izdara tiesu izpildītājs, kuŗa iecirknī atrodas pārdodamā manta [C. pr. n. 1283. (1141.) p.].

VI. Nekustamas mantas pārdošana.

1. Izsoles diena un pārdošanas kārtība nosakāma pēc vienošanās starp piedzinēju, parādnieku un hipotēkāriem kreditoriem [C. pr. n. 1280. (1132. 1864.) p.].¹⁾ Ja vienošanās nav panākama, tad izsoles dienu nosaka tiesu izpildītājs atkarībā no summas, par kādu pārdodamā nekustamā manta novērtēta [C. pr. n. 1280. (1864.) p.] un noliekot pārdošanā: nekustamu mantu, kas novērtēta ne augstāk par Ls 500,—, ne agrāk kā pēc 1 mēneša no izsludināšanas „Valdības Vēstnesī“; nekustamu mantu, kas novērtēta augstāk par Ls 500,—, bet ne augstāk par Ls 10.000,—, ne agrāk kā pēc 2 mēnešiem, bet nekustamu mantu, kas novērtēta augstāk par Ls 10.000,—, ne agrāk kā pēc 3 mēnešiem no sludinājuma iespiešanas „Valdības Vēstnesī“ [C. pr. n. 1285. (1143.) p.]. Par tāda nekustama īpašuma pārdošanu, kas novērtēts mazāk kā par Ls 500,—, „Valdības Vēstnesī“ nesludina, bet paziņojumus par pārdošanu izkar mēnesi pirms izsoles pārdodamā nekustamā īpašumā,

¹⁾ Civīlproc. nol. 1280. p. (1932. g. izdev.) norādījums uz to, ka parādnieks un piedzinējs var norādīt tiesu izpildītājam publiskas pārdošanas vietu, ir nepareizs. Nekustamu īpašumu arvien pārdod pie attiecīgās apgabaltiesas (1281. p.) un ja Civīlproc. nol. 1914. g. izdev. 1132. un 1864. p. ir norādījums uz to, ka nekustamas mantas pārdošanas vieta atkarīgas no piedzinēja vai parādnieka vienošanās, tad tas izskaidrojams ar agrākā 1135. p. saturu, saskaņā ar kuŗu piedzinējs un parādnieks varēja prasīt, lai nekustamo mantu, kaut tā arī novērtēta zem 500 rub., pārdotu pie vietējās apgabaltiesas, bet ne pie miertiesnešu sapulces. Latvijā, kur nav miertiesnešu sapulču un kur ir spēkā tikai Civīlproc. nol. 1281. p., nevar būt runas par parādnieka un piedzinēja vienošanos attiecībā uz nekustamas mantas pārdošanas vietu un tikai ja otrā publiskā izsolē nāk manta, kas atrodas ārpus Rīgas apgabaltiesas apgabala, kreditoriem ir tiesība prasīt, lai jaunu izsoli noturētu pie Rīgas apgabaltiesas [1318. (1172.) p.].

apgabaltiesā, vietējā miertiesneša kamerā, policijas pārvaldē un pagasta valdē [C. pr. n. 1286. (1144.), 1289. (1148.) un 1290. (1149.) p.].

2. Paziņojumos par pārdošanu, kas iespējami Valdības Vēstnesī un vismaz 1 mēnesi pirms izsoles izliekami pārdojamā nekustamā īpašumā un pie vietējās apgabaltiesas durvīm, jābūt sekošām ziņām:

- 1) nekustamas mantas īpašnieka,¹⁾ piedzinēja un tiesu izpildītāja vārdam un uzvārdam, kā arī pēdējā dzīves vietai;
- 2) īsam nekustamas mantas aprakstam un atrašanās vietas apzīmējumam;
- 3) pārdošanas vietai un laikam;
- 4) novērtējumam;
- 5) hipotēkāro parādu summai;
- 6) norādījumam, kurā zemes grāmatu nodaļā ved pārdojamā īpašuma zemes grāmatu reģistri;
- 7) aizrādījumam par to, cik liels nodrošinājums jāiemaksā, lai iegūtu tiesību piedalīties solīšanā;
- 8) aizrādījumam, ka visām personām, kam pieder kādas tiesības, kas būtu par šķērslī mantas pārdošanai izsolē, šīs tiesības jāpieteic līdz izsoles dienai [C. pr. n. 1288. (1869.) p.];
- 9) aizrādījumam, ka solītājam jāuzrāda tieslietu ministra atļauja pārdodamās mantas iegūšanai tanīs gadījumos, kad tāda pēc likuma ir vajadzīga, piem., ja viņas platība pārsniedz 27 hektārus un tā korrōborēta uz parādnieka vārdu pēc 1915. g. 1. jūlija [C. pr. n. 1288. (1869.) p. un Lik. kr. 1928. g. 129. — 1. p.].

Latgalē bez tam vēl paziņojumos jāatzīmē, vai nekustamā manta pārdodama pilnā sastāvā, vai zināmās ideālās daļās [C. pr. n. 1288. (1869.) p. piez.]. Bez izsludināšanas „Valdības Vēstnesī“ ieinteresētām personām tiesība uz savu rēķinu izsludināt norakstu no oficiālā sludinājuma kaut kurā laikrakstā [C. pr. n. 1290. (1149.) p.].

Apraksts, novērtējums un visi raksti, kas attiecas uz izsoli, ir pieejami visiem apskatīšanai [C. pr. n. 1291. (1150.) p.].

Sūdzības par tiesu izpildītāja nepareizu rīcību, ko tas pielaidis aprakstot un novērtējot nekustamo mantu, iesniedzamas

¹⁾ Sludinājumā ir uzdodami visu līdzīpašnieku vārdi, ja immobīls atrodas vairāku personu kopīpašumā, bet ārpus Civilproc. nol. 1180. p. paredzētiem gadījumiem izsoles atcelšana pielaižama tikai tad, ja ir konstatējami tādi likuma pārkāpumi, kuri atzīstami par svarīgiem priekš konkrētās lietas (Sen. spr. 1880. g. Nr. 203; 1881. g. Nr. 109; 1928. g. 8. VI. Nr. 671 Gavara I.; 1927. g. 27. X. Nr. 853 Tuškalajevas I.).

apgabaltiesai divi nedēļu laikā, skaitot no pārsūdzamās darbības izdarīšanas dienas [C. pr. n. 1339. (1202.) p.]. Sūdzības iesniegšana aptur pārdošanas izsludināšanu [C. pr. n. 1340. (1203.) p.]. Sūdzības par likumā nosacītās izsludināšanas kārtības neievērošanu iesniedzamas ne vēlāk, kā divi nedēļas pirms izsoles [C. pr. n. 1341. (1204.) p.].

Nolikātās publiskās izsoles atlikšana var notikt tikai ar parādnieka [C. pr. n. 1168. (1029.) p.] un visu to kreditoru piekrišanu, kas vērsuši piedzišanu uz nekustamo mantu [C. pr. n. 1175. (1029.) un 1236. (1094. un 1845.) p.].

3. Nekustamas mantas pārdošana publiskā izsolē notiek pēc tiem pašiem noteikumiem, kādi pastāv par kustamas mantas pārdošanu publiskā izsolē [C. pr. n. 1236. (1845.) p.], bet ievērojot sekošu atkāpšanos:

- 1) izsoles uzsākšanai pietiek, ja ieradies viens pircējs, ja tikai tas pārsola novērtējuma summu [C. pr. n. 1315. (1879.) p. 1. pkt.];
- 2) kas vēlas piedalīties solīšanā, tam jāiemaksā nodrošinājums (zalogš) $\frac{1}{10}$ apmērā no novērtējuma summas [C. pr. n. 1299. (1156¹.) un 1300. (1156².) p.];
- 3) izsoli uzrauga apgabaltiesas priekšsēdētāja nozīmēts tiesas loceklis [C. pr. n. 1302. (1157-a) p.];
- 4) par katru īpašumu sastāda sevišķu izsoles lāpu, norādot tajā: a) īpašuma nosaukumu, b) summu, no kuŗas sākas solīšana, c) uz īpašumu gulošos nodokļu parādus, d) pārdošanas izdevumus [C. pr. n. 1292. (1870.) p.], e) solītāju vārdus un uzvārdus, atzīmējot pret katru viņa piedāvāto summu, f) nekustamās mantas ieguvēja (nosolitāja), piedzinēja, parādnieku (ja viņi pie izsoles bijuši klāt), tiesu izpildītāja un izsoli uzraudzījušā tiesneša parakstus [C. pr. n. 1303. (1158.) un 1304. (1159.) p.];
- 5) izsolē var piedalīties, izņemot parādnieku un personu, kas piedalījusies aprakstīšanā [C. pr. n. 1196. (1051.) p.], visas rīcības spējīgas personas, ja viņām kā ārzemniekiem nav ierobežotas tiesības valdīt tādu īpašumu kā pārdodamais (Lik. kr. 1927. g. — 92);
- 6) attiecīgos gadījumos, piem., ja pārdodamās nekustamās mantas platība pārsniedz 27 hektarus un tā korrōborēta uz parādnieka vārdu pēc 1915. g. 1. jūlija, personai, kas vēlas ņemt dalību solīšanā, vajadzīga tieslietu ministra atļauja¹⁾ (Lik. kr. 1928. g. — 129.).

¹⁾ Šā likuma noteikums nav saprotams, jo kāda gan var būt nozīme priekš solītāja tam laikam, kad pārdodamā manta korrōborēta uz parād-

No nodrošinājuma iemaksas atsvabināti: 1) valsts un pašvaldību iestādes, 2) tie kopējas nekustamās mantas līdzīpašnieki, pret kuŗu domātām daļām piedzišana nav vērsta, 3) piedzinēji un hipotēkārie kreditori, ja viņu prasījumi lielāki par nodrošinājuma summu un bez tam pārdodamās nekustamās mantas novērtējums pārsniedz to prasījumu summu, kuŗiem ir priekšrocības tiesības pret piedzinēju vai hipotēkāra kreditora prasījumu, par nodrošinājuma summu [C. pr. n. 1301. (1156³) p.].

4. Izsole sākas no visu to prasījumu kopsummas, kam tiesība saņemt apmierinājumu pirms piedzinēja prasījuma, bet ja tādu prasījumu nav, vai ja šo privilēģēto prasījumu kopsumma mazāka par novērtējuma summu, tad no pēdējās [C. pr. n. 1293. (1871.) p.]. Tādēļ, ja piedzišana notiek uz personiska (chirografāra) kreditora pieprasījumu, summa, no kuŗas iesākama izsole, nevar būt mazāka par visu hipotēkārisko kreditoru prasījumu summu, pieskaitot tai pārdošanas izdevumus, valsts nodokļus, parādus u. c.¹⁾ Ja piedzišana notiek uz kāda

nieka vārdu — pirms vai pēc 1915. g., jo vairāk vēl, kad solītājs ir hipotēkārs kreditors, kuŗam, domājams, arvien vajadzētu piederēt tiesībai ņemt daļību izsolē.

¹⁾ Jautājums par to, vai, noteicot summu, ar kuŗu jāiesākas izsolei, gadījumā, ja uz immōbilu vērsuši savus piedzinumus tai pašā laikā: a) viens no hipotēkāriem un b) arī kādi chirografāri kreditori, — būtu jāņem vērā arī visiem pārējiem pēc minētā hipotēkāra sekojošiem (nākošiem) hipotēkāriem piederošie hipotēkāriskie prasījumi, jeb tikai tie prasījumi, kuŗiem ir priekšroka par minētam hipotēkāram piederošo hipotēkārisko prasījumu; — šis jautājums izšķirams pēdējās alternatīves nozīmē uz Civilproc. nol. 1871. p. pamata, kā pēc tā burtiskā teksta, tā arī pēc viņa racionālā mērķa. (Sal. paskaidrojumus pie 1871. p. Hasmaņa un Nolkēna 2. izd. 119. l. p.). Saskaņā ar šiem paskaidrojumiem — ja piedzinumu vērsuši chirografāri kreditori, izsolei jāiesākas ar summu, ne mazāku par visu hipotēku un to parādu kopsummu, kuŗi savkārt bauda priekšroku par hipotēkā m.

Ja piedzinums izdarāms uz kāda hipotēkāra kreditora pieprasījumu, tad jaunāko par viņu hipotēkāru prasījumi ņemami vērā tikai līdz immōbiļa novērtējuma summai. Šai pēdējā gadījumā nekrīt svarā, vai, līdz ar vecāku hipotēkāru, uz immōbilu bija vērsuši savus piedzinumus arī kādi chirografāri. Tādēļ no vienas puses prasāms un no otras puses pietiek, lai izsole iesākas ar to summu, ar kuŗu tiktu segti prasījumi, kuŗi bauda priekšroku par visiem uz immōbilu vērstiem piedzinumiem. Jo ar to katrs hipotēkārs, kas būtu vēl vecāks par piedzinēju hipotēkāru, kaut viņš arī nebūtu savu piedzinumu vērsis uz immōbilu, būtu garantēts, tai ziņā, ka immōbiļš tiks pārdots izsolē uz kāda jaunāka hipotēkāra, vai arī uz chirografāra pieprasījumu tikai par tādu summu, ar kuŗu šī vecākā hipotēkāra prasījums būtu segts; uz šādu garantiju tomēr nevar pretendēt ieinteresētais konkrētais jaunākais hipotēkārs gadījumā, ja izsoli pieprasa kāds vecāks par viņu hipotēkārs; te jāņem vērā princips: *vigilantibus jus scriptum est*; minētam konkrētam ieinteresētam jaunākam hipotēkāram šai gadījumā būtu jāpiedalās izsolē, lai panāktu immōbiļa pārdošanu par tādu summu,

hipotēkāra kreditora pieprasījumu, tad sekojošo, pēc zemes grāmatu reģistra jaunāko hipotēkāro kreditoru prasījumus ņem vērā tikai līdz novērtējuma summai, bet pārējā viņu prasījumu summa var palikt arī neapmierināta. Lai panāktu savu prasījumu apmierināšanu pilnā apmērā, tiem atliek tikai piedalīties izsolē un ar līdzsolīšanu panākt nekustamās mantas pārdošanu par tādu cenu, kas sedz viņu hipotēkāros prasījumus (Civillik. 1434. un 1602. p.).

Ievērojot šīs hipotēkāro kreditoru intereses, tiem piešķirta tiesība celt iebildumus pret zemu novērtējumu [sal. C. pr. n. 1267. (1860.) p.].

5. Īpašuma ieguvējs izsolē ir tas, kas to nosolījis par augstāko cenu [C. pr. n. 1305. (1160.) p.]. Viena mēneša laikā, skaitot no izsoles dienas, tam: 1) jāiemaksā pirkšanas summas atlikums, resp. starpība starp iemaksāto drošības naudu un nosolīto summu; 2) atsavināšanas nodevas 5% apmērā no iegūšanas summas;¹⁾ 3) attiecīgos gadījumos pienācīgais vērtības pieauguma nodoklis (Lik. kr. 1928. g. 129; 4. un 29. p.). Skaidras naudas vietā ieguvējam tiesība ar hipotēkāro kredi-

pie kuŗas viņa paša prasījums tiktu dzēsts. Uz tā paša 1871. p. izteiktā principa pamata, arī Civīlproc. nol. 1877. p. nosaka, ka hipotēkārs, kas ieguvis immōbilu izsolē, var pirkšanas summā ieskaitīt savu prasījumu tikai tai summā, kuŗa pienākas viņam par labu pēc to parādu apmierināšanas, kuŗi bauda priekšroku par viņu, saskaņā ar Civīlproc. nol. 1163. p. un 1890. p. 1.—4. pkt.

No otras puses minētais vecākais hipotēkārs, kas vērsis piedzinumu uz viņam iekīlāto immōbilu, ir garantēts arī par to, ka immōbils katrā ziņā nāks izsolē, pat ja arī jaunākais hipotēkārs nesāņemtu apmierinājumu no izsoles iznākuma, jo citādi parādnieks, pārdodamā immōbiļā īpašnieks, varētu saziņā ar kādu jaunāku (par piedzinēju) hipotēkāru, atņemt vecākam hipotēkāram, kas piedzinumu vērsis uz viņam iekīlāto immōbilu, iespēju saņemt apmierinājumu, panākot immōbiļā izsoles atzišanu par nenotikušu visos tais gadījumos, kad nebūtu segts šī jaunākā hipotēkāra prasījums (Sen. spr. 1927. g. 9. VI. Nr. 577 Kōslina 1.).

¹⁾ Kad izsolē pārdodamā nekustamā manta paliek valstij, pašvaldībai vai privātām kreditiestādēm par izsniegto aizdevumu, minētās kreditiestādes ir atsavinātas no atsavināšanas nodevas, ja viņas ne vēlāk, kā viena gada laikā, skaitot no izsoles dienas, paturēto nekustamo mantu pārdod citai personai ar attiecīgu atsavināšanas nodevu samaksu par šo pāreju.

Ja pārdošana viena gada laikā nenotiek, tad attiecīgai kreditiestādei par paturēto nekustamo mantu atsavināšanas nodeva jāsamaksā 2 nedēļu laikā (Lik. kr. 1928. g. 123; Nodevu nolik. V. sēj. 1914. g. izd. 269. p.).

Attiecībā uz valsts zemes banku no atsavināšanas nodokļa atsavināmi korroborešanas akti par nekustamas mantas iegūšanu uz valsts zemes bankas vārdu, paturot to valsts zemes bankas īpašumā pēc nenotikušas izsoles vai pērkot uz bankas rēķinu, kā arī korroborešanas akti par valsts zemes bankas iegūtas nekustamas mantas pārdošanu bezzemieņiem vai sīkzemniekiem (Lik. kr. 1926. g. 36; 1928. g. 123).

toru piekrišanu uzņemties uz sevi šo kreditoru hipotēkāros prasījumus [Civillik. 1602. un 3967. un C. pr. n. 1311. (1876.) p.], bet savus prasījumus pret parādnieku tam tiesība ieskaitīt pirkšanas summā tikai tādas summas apmērā, kas tam piekristu pēc tam, kad nomaksāti: 1) nodokļu parādi, 2) pārdošanas izdevumi un 3) prasījumi, kam pieder tiesības uz apmierinājuma saņemšanu pirms ieguvēja prasījuma [C. pr. n. 1312. (1877.) p.].

VII. Divkāršās izsoles kārtība.

(Izsole ar divējādiem nosacījumiem).

Pavisam citāda un īpatnēja ir nekustamas mantas pārdošana ar divējādiem nosacījumiem, kas notiek šādu iemeslu dēļ.

Saskaņā ar Civillik. 1260. p. noteikumiem, nekustamu mantu drīkst apgrūtināt ar servitūtiem, kas kaut kādā ziņā aprobežo hipotēkārisko kreditoru tiesības, ne citādi, kā ar šo kreditoru piekrišanu. Bez tam zemes grāmatās, blakus servitūtiem, var ierakstīt arī citus apgrūtinājumus ar lietu tiesību raksturu (sal. Civillik. 1297.—1299., 4045. un 4126. p.), kas lielā mērā mazina ieķīlātā īpašuma vērtību, bet kuŗu ierakstīšanu zemes grāmatās bez hipotēkāro kreditoru piekrišanas likums neaizliedz, kaut gan Civillik. 1439. p. nosaka, ka tādu tiesību piešķiršana trešai personai uz ieķīlāto lietu, ar ko samazinājas tās vērtība, ja ar to samazinājas arī ķīlas ņēmēja nodrošinājuma apmērs, ir pēdējam saistoša tikai tad, ja viņš uz to izteicis savu piekrišanu. Ar jaunu, vēlāku hipotēku ierakstīšanu iepriekšējiem hipotēkāriem kreditoriem nekādi pārpratumi nevar rasties, jo pārdodot īpašumu publiskā izsolē, ar hipotēku nodrošinātos prasījumus apmierina pēc pirmtiesībām, ko nosaka pēc hipotēkas ierakstīšanas laika zemes grāmatu reģistrā (Civillik. 1351. p.) un no pircēja uz sevi neuzņemtās hipotēkāro parādu saistības izbeidzas (Civillik. 1602. un 3967. p.).

Pavisam citādā stāvoklī atrodas zemes grāmatās ierakstītie īpašuma tiesību ierobežojumi, kā: servitūti, klaugas, izpirkšanas tiesības, rentes un īres līgumi u. t. t. Šie aprobežojumi ar īpašuma pārdošanu neizbeidzas (Civillik. 1299. un 3967. p.). Šādu aprobežojumu ierakstīšana zemes grāmatās bez hipotēkāro kreditoru piekrišanas var samazināt ieķīlātās mantas vērtību un padarīt tās pārdošanu publiskā izsolē vai nu par neiespējamu, vai lielā mērā neizdevīgu priekš vecākiem hipotēkāriskiem kreditoriem, un vienīgais līdzeklis viņu interešu aizsardzībai ir izsole ar divējādiem nosacījumiem, t. i. piedāvājot nekustamo mantu pirkšanai ar un bez aprobežojumu spēkā atstāšanas. Turoties pie šādas pārdoša-

nas kārtības, ir iespējams noskaidrot, kādā mērā aprobežojumi iespaido tos hipotēkāros prasījumus, kas ierakstīti zemes grāmatās pirms apgrūtinājumiem.

Ja neviens nevēlas pirkt īpašumu ar nosacījumu, ka visi apgrūtinājumi paliek, tad skaidrs, ka apgrūtinājumi pamazina kreditoru tiesības. Turpretim, ja īpašumam radīšies pircēji tiklab apgrūtinājumus dzēšot, kā arī tos paturot, tad no viņu abos gadījumos piedāvātās augstākās cenas klūs redzams, par cik īsti apgrūtinājumi aizskar kreditoru intereses, un proti: ja pircēji piedāvā vienu un to pašu augstāko cenu par īpašumu kā dzēšot, tā arī paturot apgrūtinājumus spēkā (kas gandrīz nekad negadās), tad ir skaidrs, ka apgrūtinājumi nemazina kreditoru tiesības, un īpašums piešķirams pircējam, kas ar mieru to paturēt ar visiem apgrūtinājumiem. Ja, turpretim, par īpašumu bez apgrūtinājumiem piedāvātā summa lielāka par to, kas piedāvāta atstājot spēkā apgrūtinājumus, tad jānāk pie slēdziena, ka apgrūtinājumi patiešām iespaido kreditoru tiesības. Šinī pēdējā gadījumā īpašumu pārdod, dzēšot apgrūtinājumus, tikai tad, ja piedāvātā cena sedz nevien prasījumus, kas bauda apmierinājuma kārtībā priekšrocību vai prioritāti pret tā kreditora prasījumu, kas pieprasījis noturēt izsoli uz divējādiem nosacījumiem, bet arī daļu vai visu šī kreditora prasījumu, — jo, ja šis kreditors no ieņemtās summas nekā nesāņemtu, tad redzams, ka viņa intereses necieš no aprobežojumu ierakstīšanas uz īpašumu, bet no īpašuma pārmērīgas apgrūtināšanas ar parādiem, kas pārsniedz īpašuma vērtību, un ka viņa lūgums dzēst uz īpašumu gulošos ierobežojumus nav ņemams vērā tādēļ, ka tas kreditora personīgās intereses neaizsargā. Izsoli ar divējādiem nosacījumiem var nolikt tikai uz ieinteresēto hipotēkārisko kreditoru lūgumu. Hipotēkāriskais kreditors var lūgt nolikt izsoli ar divējādiem nosacījumiem, ja īpašumu pārdod viņa piedzinuma apmierināšanai un ir iemēls pieņemt, ka pēc vecāko hipotēkāro kreditoru prasījumu apmierināšanas atlikusē summa būs nepietiekoša viņa prasījuma apmierināšanai kā pilnā apmērā, tā arī pa daļai. Tāpat jaunākam hipotēkāram kreditoram ir tiesība pieprasīt noturēt izsoli ar divējādiem nosacījumiem, ja piedzīšana notiek uz vecākā kreditora pieprasījumu, kad, ievērojot pirmtiesību hipotēkāro prasījumu apmierināšanā, jaunākā kreditora prasījums var palikt pilnīgi neievērots, apstiprinot augstāko nosolīto cenu un sadalot ieņemto naudu kreditoriem.¹⁾

¹⁾ Lūgumam noturēt izsoli ar alternatīviem nevar būt nozīmes, ja lūdzējs nepieder pie Civilproc. nol. 1872. p. minētiem hipotēkāriem, kuriem tiesība lūgt divkāršas izsoles noturēšanu, piem., ja viņam par labu uz pārdotām mājām ievesta alimentu nodrošināšanas atzīme. Izsoles notu-

Ja īpašumu pārdod uz personiskā (hirografārā) kreditora pieprasījumu, vai tāda hipotēkāriska prasījuma apmierināšanai, kas ierakstīts zemes grāmatās pēc apgrūtinājuma ieviešanas, tad divkāršā izsole nevar notikt, jo personisko prasījumu apmierināšanai īpašumu nevar pārdot par cenu, kas zemāka par visu hipotēkārisko prasījumu kopsummu [C. pr. n. 1293. (1871.) un 1326. (1885.) p.]; laika ziņā vecākais apgrūtinājuma ierakstījums saistošs laika ziņā jaunākam hipotēkāriskam kreditoram par labu.¹⁾

VIII. Līgumi, kas attiecas uz pārdodamo nekustamo mantu.

Jautājumu par to, kādu iespaidu atstāj nekustama īpašuma pārdošana izsolē uz līgumiem, kas noslēgti attiecībā uz pārdoamo mantu, agrāk Latgalē izšķīra citādi kā Rietumlatvijā. Latgalē līgumi, ko parādnieks bij noslēdzis līdz pavēstes saņemšanai par piedzīšanu, palika spēkā līdz līgumā nosacītam laikam, ja līgumi bija atzīmēti tiesu izpildītāja sastādītā aprakstā [C. pr. n. 1250. (1104.) p. 4. pkt. agrākā redakcijā] un nebija pircējam noslēpti (1931. g. 3. VII. atceltais C. pr. n. 1099. p.), vai arī, ja tie bija ierakstīti zemes grāmatās. Pretējā gadījumā, ja tie pamazināja īpašuma vērtību, pircējam bija tiesība prasīt to atzīšanu par spēkā neesošiem (Sen. spr. 1878. g. № 11, 1882. g. № 150 un 1915. g. № 12).

Kas attiecas uz līgumiem, ko īpašnieks noslēdzis pēc pavēstes saņemšanas par piedzīšanu, tad vienalga, vai tie bija ierakstīti aprakstā un vai pircējs par tiem ko zinājis jeb ne (Sen. spr. 1898. g. № 8), kā pircējam, tā piedzinējam bija tiesība prasīt līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem, ja vien tie kaitēja piedzinēja, bet pēc izsoles — pircēja interesēm (1931. g. 3. VII. atceltais C. pr. n. 1100. p. un Sen. spr. 1898. g. № 8 un 1883. g. № 89). Tagad, saskaņā ar 1931. g. 3. jūlija noteikumiem (Lik. kr.: 1931. g. 137) starp Latgali un Rietumlatvijai šīnī jautājumā nav starpības: līdz pavēstes ierakstīšanai zemes grāmatu reģistrā par piedzišanas vērsanu

rēšana, saskaņā ar Civilproc. nol. 1872. p. paredzēto noteikumu, kad tāda pēc likuma nebija pielaižama, var novest tikai pie izsoles atcelšanas visā visumā; nepareiza divkāršas izsoles nolikšana katrā ziņā varēja iespaidot izsoles rezultātus, jo pircēji, zinādami, ka notiks arī izsole bez apgrūtinājuma paturēšanas, varēja atturēties no piedalīšanās izsolē ar apgrūtinājuma spēkā atstāšanu. Tāda tiesu izpildītāja pielaišana nepareizība atzīstama par svarīgu priekš konkrētas lietas, kādēļ izsole atceļama, lai gan šīs atcelšanas iemesls Civilproc. nol. 1180. p. tieši nav paredzēts (Sen. spr. 1928. g. Nr. 671) (Sen. spr. 1931. g. 28. II. Rinkuļa l. Nr. 135).

¹⁾ Skat. likumdošanas motīvus pie C. pr. n. 1872. p.

uz nekustamu mantu noslēgtie līgumi saistoši abiem kontrahentiem. Tomēr trešām personām, kas līgumā nav piedalījušās, t. i. arī personai, kas ieguvusi nekustamo mantu izsolē, zemes grāmatās neierakstītie līgumi nav saistoši. Rentes līgumi ar nekustamas mantas pārdošanu neizbeidzas paši par sevi (ipso iure), bet nekustamās mantas pircējs iegūst vienīgi tiesības uzteikt nomas vai rentes līgumu, ja tas nav ierakstīts zemes grāmatās. Rentniekam, turpretim, nav tiesības no līguma atkāpties, ja īpašuma ieguvējs vēlas uzturēt līgumu spēkā (Civillik. 4045., 4126. un 4128. p.). Izņēmumu no vispārējā noteikuma par to, ka līgumi trešām personām, tā tad arī nekustamas mantas ieguvējam, nav saistoši, sastāda zemes grāmatās ierakstītie līgumi (Civillik. 1617., 3926., 3933., 4045. un 4126. p.); tie jāpilda arī tai personai, kas nekustamo mantu ieguvusi publiskā izsolē. Kas attiecas uz īres līgumiem pilsētās un miestos — tad saskaņā ar likumu par telpu īri (Lik. kr. 1924. g. 91, 27. p. un Sen. spr. 1930. g. 12. XII. Kustikova l. Nr. 1393) šie līgumi ir saistoši jaunam ieguvējam arī bez ierakstīšanas zemes grāmatās.

Līgumi, kas noslēgti pēc atzīmes ierakstīšanas zemes grāmatās par piedzīšanas vēršanu uz nekustamu mantu Rietumlatvijā skaitījās un arī tagad tiek uzlūkoti visā Latvijā par spēkā neesošiem, ņemot vērā agrāko, pirms 1889. g., tiesu reformas nodibināto tiesu praksi, kas pamatojas uz Civillik. 954.—956. un 959. p. Ar Civillik. 954. pantā minēto izteicienu: „Atsavināšana, kas izdarīta pretēji likumiskam aizliegumam, atzīstama par spēkā neesošu“ — saprot ikkatras lietu tiesības nodibināšanu uz nekustamo mantu [sal. Civillik. 1385. p. un piezīmi un C. pr. n. 1245. (1852.) un 1246. (1853.) p. motīvi un Notār. nol. 316. p. 2. pkt. un 317. p.]

IX. Izsoles sekas.

Pēc pirkuma cenas līdz ar pienācīgām nodevām nomakšas viena mēneša laikā [C. pr. n. 1307. (1874.) p.], apgabaltiesa pārbauda, vai izsole pareizi noturēta, bet ja par to ienākušas sūdzības, skata tās cauri, un vai nu atstāj sūdzības bez ievērības, vai arī ņem tās vērā un neapstiprina izsoli, atzīstot to vai nu par nenotikušu [C. pr. n. 1315. (1170. un 1879.), 1331. (1187.) p.], vai arī par spēkā neesošu [C. pr. n. 1324. (1180.) p.].

Ja izsole noturēta pareizi un visas no pircēja pienācīgās summas iemaksātas, tad apgabaltiesa taisa lēmumu:¹⁾

¹⁾ Lēmumiem par izsolē pārdotā immobīļa apstiprināšanu pircējam gan ir, attiecībās starp partiem, sprieduma nozīme,

1) par valsts un pašvaldības nodokļu parādu un nekustamas mantas aprakstīšanas un pārdošanas izdevumu samaksu no izsolē ieņemtās naudas [C. pr. n. 1308. (1163.) p.];

2) par nekustamās mantas ierakstīšanu zemes grāmatās uz pircēja vārdu par augstāko no viņa nosolīto cenu [C. pr. n. 1307. (1874.) p.];

3) par visu to hipotēkāro parādu dzēšanu, kurus pircējs nav uzņēmies uz sevi [C. pr. n. 1307. (1874.) p.];

4) par to apgrūtinājumu dzēšanu, kuru atzīšanu par spēkā neesošiem ieguvējs uzstādījis kā mantas iegūšanas priekšnosacījumu [C. pr. n. 1294. (1872.), 1307. (1874.) p. 2. pkt.];

5) par atlikušās izsolē ieņemtās naudas sadalīšanu parādnieka - nekustamas mantas īpašnieka kreditoriem [C. pr. n. 1353. (1214.) un 1358. (1890.) p.].

Uz šā lēmuma pamata pircējam izsniedz lēmuma norakstu iesniegšanai attiecīgai zemes grāmatu nodaļai iegūtā īpašuma pārrakstīšanai uz pircēja vārdu [C. pr. n. 1309. (1875.) p.]¹⁾ Uz pircēja noteiktu vēlēšanos tiesa, saskaņā ar Civīllik. 814. un C. pr. n. 1346. (1209.) p. noteikumiem, var izdot tam izpildu rakstu ieviešanai iegūtā īpašuma valdīšanā (Sen. spr. 1899. g. № 45.)

Agrāk Latgalē uz tiesas lēmuma pamata un saskaņā ar tiesu izpildītāja aprakstu notārs sastādīja īpašu zemes grāmatu aktu (данная), ko vecākais notārs atzīmēja zemes grāmatu rīģistrā (sal. C. pr. n. 1165. p. agrākā redakcijā; Not. nol. 181. p. un Sen. spr. 1880. g. № 139). Tagad, sakarā ar C. pr. n. 1165. p. atcelšanu, šī kārtība uzlūkojama par atceltu, un tagad arī Latgalē pircējam izdod tiesas lēmuma norakstu iesniegša-

kas pēc būtības izšķir jautājumu par tiesību uz immobiliu un no procesuālā viedokļa piešķir augstākai tiesas instancei rīkoties pēc Civilproc. nol. 712. p., uzliktot viņai par pienākumu neaprobežoties ar pārsūdzētā lēmuma atcelšanu, bet taisīt jaunu lēmumu, kurš atvieto pārsūdzēto lēmumu (Sen. spr. 1893. g. Nr. 62; 1897. g. Nr. 63). Tomēr izsolē pārdots immobīls ir apstiprināms pircējam ar lēmumu, bet ne ar spriedumu (Sen. spr. 1879. g. Nr. 191; 1881. g. Nr. 147; 1889. g. Nr. 117); tādēļ arī šāda lēmuma pārsūdzēšanas kārtība noteicama nevis pēc sprieduma pārsūdzēšanas nosacījumiem, bet pēc nosacījumiem, kurus likums paredz blakus lēmumiem; kā lēmums, tas stājas spēkā pēc blakus lēmuma parauga (Civilproc. nol. 785. p.), jo likums neparedz šai ziņā izņēmumu, pretēji lēmumiem, kuri notiek konkursa kārtībā (C. pr. n. 1400. p. III. piel. 18. p. un Sen. spr. 1876. g. Nr. 520) vai pie mantojuma dalīšanas (C. pr. n. 1421. p. un Sen. spr. 1921. g. Nr. 55). (Sen. spr. 1926. g. 28. X. Šķerbele I. Nr. 216).

¹⁾ Pircēja īpašuma tiesības uz torgos iegūto zemi sākas ar torgu dienu, pie kam torgu apstiprināšanai un krepostakta iegūšanai ir vienīgi nozīme šo tiesību nostiprināšanas ziņā (Sen. spr. 1922. g. 21. IX. Utinana I. Nr. 158).

nai zemes grāmatu nodaļai. Kā Latgalē attiecībā uz cilts īpašumiem, tā Rietumlatvijā attiecībā uz nekustamām mantām vispār — nekustamas mantas piespiedu pārdošanas gadījumā — publiskā izsolē likumīgā izpirkuma tiesība atkrīt [Civillik. 1620. un C. pr. n. 1314. (1169.) un 1313. (1878.) p.].

X. Nenotikušās un spēkā neesošās izsoles.

Tāpat kā pie kustamas mantas pārdošanas publiskā izsolē, tā arī pārdodot nekustamu mantu, likums izšķir nenotikušās un spēkā neesošās izsoles.

A. Izsole uzskatāma **par nenotikušu** [C. pr. 1315. (1879.) p.]:

1) ja nav ieradies neviens, kas vēlas solīt, vai arī ieradies tikai viens, kas pie tam nepārsola summu, no kuŗas izsolei jā-sākās;

2) ja neviens no tiem, kas ieradušies, nepārsola summu, no kuŗas izsolei jā-sākās;

3) ja pēc izsoles beigām pircējs nesamaksā mēneša laikā C. pr. n. 1307. (1874.) pantā norādītās summas — pirkuma ce-nas atlikumu un nodevas;

4) ja izsolē solītā augstākā cena būtu zemāka kā tā, par kādu nekustama manta iekļāta [C. pr. n. 1331. (1187.) p.]¹⁾

Ja šo iemeslu dēļ izsole atzīta par nenotikušu, tad katram kreditoram tiesība lūgt noturēt jaunu izsoli, vai paturēt neku-stamo mantu pašam par to summu, no kuŗas vajadzēja sāk-ties izsolei,²⁾ paziņojot par to divi nedēļi laikā no nenotikušās izsoles dienas skaitot un iemaksājot vajadzīgo nodrošinājumu (zalogu) [C. pr. n. 1317. (1171¹.) un 1316. (1880.) p.]³⁾ Krēdi-

¹⁾ Kaut arī kodifikācijas nodaļas Civilproc. nol. 1932. g. izdevumā 1331. (1187.) p. norādīts itkā spēkā esošs tikai Latgalē, — tomēr šā panta noteikumus var atzīt par spēkā esošiem arī Rietumlatvijā, kā tas izriet no agrākā krievu 1845. p. satura, kur norādīts arī 1187. p. Runa var iet tikai par to, ka viss sestais nodaļījums [C. pr. n. 1327.—1331. (1183.—1187.) p.] tagad zaudējis savu spēku.

²⁾ Saskaņā ar Senāta paskaidrojumu (1921. g. 15. II. Nr. 79 Levita l.) likums neprasa, lai tiesa, apstiprinot īpašumu kreditoram, kuŗš vēlas to iegūt, vispirms ar sevišķu lēmumu atzītu izsoli par nenotikušu. 1880. un 1881. p. materiālais pamatojums ir uzbūvēts uz datio in solutum (Civillik. 3518. un 1463. p.), kuŗš pēc savām juridiskām sekām pielīdzināms pirkšanas līgumam (Civillik. 3521. p. un Sen. spr. 1896. g. Nr. 11 un 1902. g. Nr. 119).

³⁾ Saskaņā ar 1171¹. p. kreditoram, paziņojot par nekustamas mantas paturēšanu, jāiesniedz attiecīgs nodrošinājums; Civilproc. nol. 1171¹. p. sankcija iekš tam paštāv, ka tiesa var lūgumu, kas iesniegts pretēji Civilproc. nol. 1171¹. p. nosacījumam, atstāt bez ievēribas (Sen. spr. 1930. g. 26. XI. Markuzes l. Nr. 1357).

toram, kas izsolē piesolījis noteiktu summu, nav tiesības pieprasīt, lai nepārdoto nekustamo mantu piešķir viņam par zemāku cenu (Sen. spr. 1875. g. № 1088, 1881. g. № 34 un 1890. g. № 53). Ja vairāk kreditoru pieprasa nepārdoto mantu, tad priekšrocība uz mantas paturēšanu pieder piedzinējam,¹⁾ bet pēc viņa jaunākam hipotēkāram kreditoram; ja mantu pieprasa vairāk kreditoru ar vienādām tiesībām uz apmierinājumu, tad priekšrocību bauda tas, kuŗa parāds lielāks [C. pr. n. 1316. (1880.) p.]. Jautājumu par jaunas izsoles noturēšanu, ja kreditori labprātīgi nevar vienoties, izšķir ar klātesošo kreditoru balsu vairākumu, ko aprēķina pēc prasījumu summas [sal. C. pr. n. 1914. g. izd. 1174. p.]. Jaunu izsoli, uz kreditoru vēlēšanos, var noturēt pie Rīgas apgabaltiesas [C. pr. n. 1318. (1172.) p.].

Ja pircējs norādītā mēneša laikā neiemaksā pirkšanas summas atlikumu līdz ar pienācīgām nodevām, tad Latgalē tas zaudē iemaksāto drošības naudu, bet ja no drošības naudas iemaksas bija atsvabināts, tad to no viņa piedzen ar policiju [C. pr. n. 1321. (1176.) otrais teik.]; drošības naudu šādos gadījumos izlieto nekustamās mantas īpašnieka kopīgo parādu dzēšanai [C. pr. n. 1323. (1179.) p.], pie kam otrreizējā izsolē tādu nekārtīgu pircēju nepielaiž pie solišanas pirms drošības naudas iemaksas, kaut arī viņš piederētu pie tās privilēģēto personu grupas, kuŗas atsvabinātas no nodrošinājuma iemaksas [C. pr. n. 1322. (1176.) p.].

Ja šādos gadījumos **R i e t u m l a t v i j ā** neviens no kreditoriem nepatur īpašumu sev [C. pr. n. 1316. (1880.) p.], tad **t o l i e k u z p ā r d o š a n u o t r r e i z ē j ā i z s o l ē u z n e k ā r t ī g ā p i r c ē j a r i s k u u n r ē ķ i n u** (Civillik. 3968. p.)²⁾

Tomēr nekārtīgam pircējam tiesība līdz otrreizējās izsoles dienai nomaksāt visas no viņa pienākošās summas ar procentiem un arī izdevumus, kas cēlušies noliekot jaunu izsoli, un tādā ceļā novērst otrreizējo izsoli³⁾ [Civillik. 3968. un C. pr. n. 1321. (1176. un 1882.) p.].

¹⁾ Ja piedzinēju vairāk, tad priekšroka būtu piešķirama tam, kas pirmais uzsācis piedzišanu (qui prior tempore, potior est jure).

²⁾ Jautājums par izsoles pirkšanas summas nesamaksāšanas laikā sekām izšķirams saskaņā ar Civilproc. nol. 1882. p. pēc Civillik. 3966. panta noteikumiem, ka pārdevējam, ja pircējs kavējas ar pirkšanas summas segšanu, ir vienīgi tiesība likt pārdoto mantu no jauna uz izsoli, uz pircēja riska un rēķina, bet līdz jaunai izsolei pircēja tiesības un pienākumi paliek iepriekšējā spēkā un izpildot savus pienākumus līdz izsoles dienai pircējs var otru izsoli novērst (Sen. spr. 1925. g. 28. X. Šnores l.).

³⁾ No 1874. p. neizriet slēdziens, it kā priekš pircēja būtu pilnīgi izslēgta iespēja panākt immobīla apstiprināšanu uz viņa vārda, ja viņš savus pienākumus aprādītā termiņā nebūtu izpildījis; 1874. p. paredzēto

Otrreizēji izsoli noliek un notur ievērojot tos pašus noteikumus par izsludināšanu un termiņiem [C. pr. n. 1285. (1143.) un 1286. (1144.) p.] kā pie pirmās; kaut gan otrreizējā izsolē nekustamo mantu var pārdot par cenu, kas zemāka par novērtējuma summu, tomēr to nedrīkst pārdot par cenu, kas zemāka par visu to prasījumu kopsummu, kas bauda priekšrocību uz apmierinājumu saņemšanu pret visiem uz īpašumu vērstiem piedzīnumiem [C. pr. n. 1326. (1885.) p.]. Šis noteikums izriet no C. pr. n. 1293. (1871.) panta un hipotēku pirmtiesības būtības (sal. Civillik. 1351. p.), jo vecākās hipotēkas nevar ciest zaudējumus tādēļ, ka jaunāko kreditoru prasījumu dēļ īpašumu pārdod nevis pirmā, bet otrā izsolē. Nekustamo mantu var pārdot par cenu, kas zemāka par novērtējuma summu, vienīgi tanī gadījumā, ja novērtējuma summa ir augstāka par to prasījumu summu, kas bauda priekšrocību uz apmierinājuma saņemšanu pret visiem uz īpašumu vērstiem kreditoru piedzīnumiem.

Ja arī otrā izsole nenotiek un kreditori nevēlas paturēt īpašumu sev, tad zemes grāmatu reģistra folijas II. daļas II. slejā ierakstīto atzīmi par piedzišanas vērsšanu uz īpašumu dzēs, un parādnieks var atkal brīvi rīkoties ar savu nekustamo mantu. Tas izskaidrojams ar to, ka hipotēkāriskie kreditori no tā necieš, jo viņiem tiesība prasīt apmierinājumu vispirms pēc ķīlu rakstiem, vēršot piedziņu uz to pašu nekustamo mantu, un ja viņu hipotēkārīe prasījumi netiktu apmierināti no aprū-

termiņu likums par preklūzīvu neatzīst un sankciju neuzstāda, jo šī sankcija ir paredzēta nevis Civīlproc. nol. 1874. p., bet gan tā paša likuma 1879., 1880. un 1882. pantos un priv. lik. 3968. pantā. Tādā kārtā nevar būt runa par to, it kā pastāvētu kāda pretruna starp Civīlproc. nol. 1874. p. (kas pircēja pienākuma neizpildīšanas sekas vispār neparedz) un priv. lik. 3968. p., kas pircējam atļauj novērst viņa pielaistā nokavējuma sekas (kurās paredzētas Civīlproc. nol. 1879., 1880. un 1882. p.), iemaksājot visas no viņa pienākošās naudas summas pirms otrās izsoles noturēšanas. Priv. lik. 3968. p. ir palicis spēkā pēc 1889. gada reformas ieviešanas, kā tas redzams no Civīlproc. nol. 1882. panta tiešā saturā un no šī panta likumdošanas motīviem, kādēļ tas ir iztulkojams tikai augšā aprādītā nozīmē, t. i. ka pircējam vienmēr ir tiesība novērst viņa nokavējuma sekas, samaksājot pirkšanas summu līdz jaunās izsoles ieviešanai (Sen. spr. 1896. g. Nr. 77; 1928. g. 14. XII. Brūveļa I. Nr. 1427).

Pamatojoties uz seno likumu: „ubi eadem ratio, ibi eadem dispositio“, iepriekšējās rindīnās minētie nosacījumi, ka pircējam tiesība izdarīt nokavētos maksājumus līdz tiesas lēmuma taisīšanai par izsoles atzīšanu par nenotikušu, būtu piemērojami arī tanī gadījumā, ja pircējs arī pēc otras izsoles nokavē maksāšanas termiņu. Latgalē šis jautājums jāizšķir citādi, jo Civīlproc. nol. 1176. p. nosacījumi un tā paša likuma 1176. panta likumdošanas motīvi atrodas krasā pretrunā ar Civillik. 3968. p. nosacījumiem (sk. arī 1913. g. Sen. spr. Nr. 6).

tinātās mantas, viņi var vērst savu piedziņu uz jebkuru citu parādnieka mantu (Civillik. 1441. un 1456. p.). Ja piedzišana izdarīta uz personīgā kreditora pieprasījumu, tad izsoles nesekmība un hipotekāro kreditoru nevēlēšanās paturēt īpašumu sev, ja viņu interesēs nav tūlītēja īpašuma pārdošana — nevar uzlikt hipotekāriem kreditoriem pienākumu nedz arī piešķirt tiesības vērst savu prasījumu piedzišanu uz citiem parādnieka īpašumiem un ne uz nekustamo mantu, kas nodrošina viņu prasījumus. Šāds pienākums runātu pretim Civillik. 1435. pantam, kas nosaka, ka gadījumā, ja jau izdarīta iekārtotā lietas pārdošana nenotiek galīgi, tad parādnieks patur savas īpašuma tiesības, bet kļūst nēmējs savas kļu tiesības. Ja divi izsolēs neizdodas nekustamo mantu pārdot, un ieinteresētie kreditori nevēlās to paturēt,¹⁾ tad piedzišana izbeidzama; piedzišanas izdevumi jānes vienīgi piedzinējam, samērīgi piedziņuma summai, bet nevis visiem hipotekāriem kreditoriem. Zemes grāmatās ierakstītā atzīme par piedzišanas vērsanu uz nekustamo mantu, kas neatļauj parādniekam nodibināt uz īpašumu lietu tiesības, kaitējot tādā ceļā parādniekam, bet nedodot nekādu labumu piedzinējam, nevar palikt zemes grāmatās uz nenoteiktu laiku un tādēļ dzēšama reizē ar piedzišanas izbeigšanu.²⁾

B. Izsole uzskatāma **par spēkā neesošu**: 1) ja pie solīšanas faktiski nav pieļauta persona, kam tiesība piedalīties izsolē; 2) ja nelikumīgi noraidīta kādas personas piedāvātā augstākā cena; 3) ja nekustamo mantu ieguvusi tāda persona, kam nav tiesības piedalīties izsolē tiklab uz C. pr. n. 1196. (1051.) p. pamata, kā arī tanī gadījumā, ja zināmai per-

¹⁾ Civilproc. nol. 1885. p. gan nosaka, ka otrā izsolē var pārdot arī zem novērtēšanas summas, bet neko nemin par kreditoru paturēšanas tiesībām; par tām runā Civilproc. nol. 1880. un 1881. p., pie kam 1880. p. nosacījums, ka kreditors var paturēt immobili par to summu, no kuŗas sākusies izsole, attiecināms arī uz Civilproc. nol. 1881. p. paredzēto otro izsoli (Kr. Sen. spr. 1910. g. Nr. 80); summu, no kuŗas sākas izsole, noteic Civilproc. nol. 1871. p., pie kam šis pants attiecas arī uz otro izsoli (Kr. Sen. spr. 1910. g. Nr. 80); Civilproc. nol. 1871. p. ir 1157. p. grozījums un šis grozījums izskaidrojams ar to, ka novērtēšanas summa var izrādīties mazāka par hipotekāro parādu summu, pie kam tādā gadījumā, saskaņā ar priv. lik. 1434. p. un hipotekāro prasījumu prioritātes principu, pārdošana nevarētu notikt zem priekšrocību baudošo parādu summas (Hasmanis un Nolkens 119. l. p.); no tā izriet, ka par Civilproc. nol. 1871. p. paredzēto izsoles summu principā atzīstama novērtēšanas summa (Hasmanis un Nolkens 113. l. p.) un tikai tās pārsniegšanas gadījumā priekšrocību baudošo prasījumu summa, un vienīgi šādā nozīmē saprotama izsoles summa Civilproc. nol. 1880. pantā (Sen. spr. 1931. g. 26. II. Heilsa I. Nr. 1179).

²⁾ Skat. Civilproc. nol. 1881. p. likumdošanas motīvus.

sonai nav tiesības iegūt pārdodamo nekustamo mantu;¹⁾ 4) ja nekustamā manta pārdota pirms sludinājumā nosacītās dienas vai arī ne tajā vietā, kas sludinājumā norādīta, vai arī ja izsoles izsludināšana, saskaņā ar likuma noteikumiem, vispār nav izdarīta²⁾ [C. pr. n. 1324. (1180.) p. un Sen. spr. 1883. g. № 50; 1907. g. № 41; 1913. g. № 47]; 5) ja otrreizējā izsolē nekustamā manta pārdota par cenu, kas zemāka par to prasījumu kopsummu, kas bauda priekšrocību uz apmierinājuma saņemšanu pret visām uz nekustamo mantu vērstām piedziņām [C. pr. n. 1326. (1885.) p. in fine].³⁾

Agrāk Latgalē pastāvēja likums, ka izsole nav uzskatāma par spēkā esošu tanī gadījumā, ja izrādītos, ka pārdotā nekustamā manta pieder nevis parādniekam, bet citai personai, un ja šie apstākļi tiktu nodibināti tiesas ceļā (1180. p. 1. pkt.). Šis likums tagad atcelts, kā nesavienojams ar zemes grāmatu publisko raksturu (Civillik. 812. un 813. p., kuŗi ir spēkā arī Latgalē). Šādā gadījumā personai, ko tiesa atzitu par pārdotās nekustamās mantas īpašnieku un kas pretēji Civīlproc. nolik. 1288. (1869., 1147.) p. 7. pk. nosacījumam nav pieteikusi savas tiesības uz pārdoto mantu sludinājumā nosacītā termiņā, ir tikai tiesība prasīt, lai viņai izdod par pārdoto īpašumu ņemto summu, kas, pamatojoties uz seno romiešu tiesību noteikumu: „pretium succedit in locum rei“, atvieto pārdoto īpašumu [sk. C. pr. n. 1325. (1884.) p. un tā likumdošanas motīvus pie Hasmaņa un Nolkena].

XI. Sūdzības par izsoles nepareizu noturēšanu.

Sūdzības par nepareizu izsoles noturēšanu iesniedzamas 7 dienu laikā [C. pr. n. 1342. (1888.) p.]. Ja sūdzētājs lūdz atzīt izsoli par spēkā neesošu uz Civīlproc. nolik. 1324. (1180.) un 1326. (1885.) p. pamata, tad līdz sūdzības caurskatīšanai atliek tiesas lēmuma izpildīšanu par nekustamas man-

¹⁾ Sal. Lik. kr. 1927. g. Nr. 92. Tā kā šeit aizskārtas publiskās intereses, tad tiesa arī bez sūdzības izsoli nevar apstiprināt (Sk. Sen. spr. 1912. g. Nr. 17).

²⁾ Izsole nav uzturama spēkā gadījumā, kad pirms izsoles nav izdarīts attiecīgs sludinājums (Civillik. 3970. p. 1. pkts), sevišķi, kad sludinājums izdarīts jau pēc parādnieka nāves, kad nav nedz tiesā apstiprinātu mantinieku, nedz mantojuma aizgādņa (959. p.). (Sen. spr. 1928. g. 31. V. Nr. 673 Valeiko I. un 8. VI. 1928. g. Nr. 671).

³⁾ Civīlproc. nol. 1324. p. 4. punkts nav saskaņots ar 1315. p. 2. pktu (sal. arī 1293. p.), pēc kuŗa izsole, kuŗā neviens nepārsola summu, no kuŗas izsolei jā sākas, jāuzskata par nenotikušu un tamdēļ lieki minēt, ka tāda nenotikušī izsole uzskatāma par spēkā neesošu. Otrreizējā izsolē tas ir noteikts C. pr. n. 1326. (1885.) pantā.

tas korrōborēšanu uz pircēja vārdu [C. pr. n. 1342. (1888.) p.]. Tālākās tiesu izpildītāja, publisku izsoli noturot, pielaisto likuma noteikumu pārkāpšanas sekas pastāv iekš tā, ka viņš zaudē tiesību uz atlīdzības saņemšanu pēc takses [C. pr. n. 1343. (1206.) p.]; bez tam, ņemot vērā pielaisto nelikumību raksturu, pret vainīgām amatpersonām var ierosināt arī disciplinārvaļāšanu, un pieprasīt nodarīto zaudējumu atlīdzību [C. pr. n. 1344. (1207.) p.].

Bez šādām sūdzībām ir iespējamās arī prasības par īpašuma tiesību atzīšanu uz aprakstīto un pārdošanai nolikto nekustamo mantu. Šāda veida prasība ceļama pret parādnieku un piedzinēju. Nekustamās mantas pārdošanu prasības iesniegšana aptur tikai tanī gadījumā, ja tiesa nolemj nodrošināt prasību ar aizlieguma ierakstījumu zemes grāmatu reģistrā folijas II. daļas II. slejā [sal. C. pr. n. 1336. (1197.) — 1338. (1199.) p. un Not. nol. 317. un 321. p.].

Bez gadījumiem, kad izsoli atzīst par nenotikušu vai spēkā neesošu, — tiesa var lemt neapstiprināt izsoli arī tajā gadījumā, ja pārbaudot iesniegto sūdzību tā nāk pie pārliecības, ka tiesu izpildītājs pielaidis nepareizības.¹⁾

XII. Valsts kredītiestādēs iekīlātās nekustamās mantas pārdošana.

1. Attiecībā uz nekustamās mantas iekīlāšanu valsts kredītiestādēs jāņem vērā, ka Latgalē likums (Lik. kr. 1925. g. 111 un 1926. g. 35) piešķir Valsts zemes bankai tiesību izsniegt aizdevumus pret tiesību iekīlāšanu uz nekustamu mantu, ko Centrālā zemes ierīcības komiteja piešķirusi

¹⁾ Saskaņā ar Sen. 1929. g. 27. IX. Nr. 488 spr. ārpus Civilproc. nol. 1180. p. paredzētiem gadījumiem izsole uzskatāma par spēkā neesošu arī tad, ja attiecīgā lietā nākuši priekšā tādi likuma pārkāpumi, kas patiesībā atsaukušies uz ieinteresētās personas interesēm, ņemot vērā viņai iespēju tās citādi aizsargāt.

Saskaņā ar Sen. paskaidrojumiem (1928. g. Nr. 671) — izsole atceļama arī tad, ja ir konstatēti tādi likuma pārkāpumi, kuŗi atzīstami par svarīgiem priekš konkrētās lietas, ja arī tie nebūtu tieši paredzēti Civilproc. nol. 1180. pantā. Ja tiesu izpildītājs jau plkst. 11 no rīta noņēmis sludinājumu un paziņojis, ka torģi esot atcelti, lai gan visi kreditori par to nebija vienojušies, — kas pēc Civilproc. nol. 1094. un 1029. p. ir izsoles atcelšanas priekšnoteikums, un ja tiesu izpildītājs tomēr tanī pašā dienā, t. i. pēc izsoles atcelšanas — izsoli noturējis un immobīlus pārdevis, lai gan pēc Civilproc. nol. 1094. un 1038. p. jauna izsole būtu varējusi notikt tikai publicējot par to no jauna; — tad tāda tiesu izpildītāja rīcība neapšaubāmi satur svarīgus likuma pārkāpumus, jo tā notikusi pretēji publiskas izsoles noturēšanas pamatnoteikumiem (Sen. spr. 1931. g. 27. III. Mežita I. Nr. 665).

no Valsts zemes fonda, bet kas zemes grāmatās vēl nav ierakstīta uz ieguvēja vārdu.

Likums neatļauj iekļāt šīs tiesības nevienam citam un tādēļ piedzišanu uz tām var vērst tikai Valsts zemes banka. Tā, ievākusī iepriekš ziņas no Centrālās zemes ierīcības komitejas un Latgales zemes grāmatu nodaļas par to, ka tiesības nav jau atsavinātas kādai citai personai, izdod tam, kam tiesības uz nekustamo mantu, aizdevumu, un korrōborējot nekustamo mantu uz ieguvēja vārdu, pieskaita izsniegto aizdevumu izpirkšanas summai, t. i. pirkuma cenai, pārvēršot to tādā ceļā par ilgtermiņa aizdevumu, saskaņā ar bankas statūtu noteikumiem. Ja ieguvējs līdz nekustamas mantas ierakstīšanai zemes grāmatās uz viņa vārdu neizpilda uzņemtos pienākumus pret Valsts zemes banku, tad tai tiesība pārdot publiskā izsolē iekļātās tiesības kopā ar visām uz nekustamās mantas esošām ēkām, izdarītiem meliorācijas darbiem un citiem piederumiem. Pārdošanas vietu nosaka Valsts zemes banka un pārdošanu izdara saskaņā ar noteikumiem par kustamās mantas pārdošanu [C. pr. n. 1168. (1021.) — 1215. (1070.) p.]¹⁾ Izsolē drīkst piedalīties tikai tās personas, kuŗām Centrālās zemes ierīcības komiteja ir devusi principiālu piekrišanu šādu īpašumu iegūšanai. Izsole sākas no summas, kas nevar būt mazāka par bankas noteikto nekustamas mantas vērtību. Pircējam tiesības pārvērst zemes izpirkšanas maksu uz sevi, bet ar Valsts zemes bankas piekrišanu arī visu vai daļu no bankas parāda. Ja no minēto tiesību pārdošanas ieņemtās summas pēc Valsts un Valsts zemes bankas prasījumu apmierināšanas vēl paliek nauda pāri, tad to nosūta attiecīgai tiesai varbūtējo privāto prasījumu apmierināšanai.

2. Latvijas hipotēku bankā iekļāto nekustamo mantu, saskaņā ar bankas statūtiem (sk. Lik. kr. 1924. g. — 128 un 159), ja nokavēti bankai pienākošie periodiskie maksājumi par vairāk kā 6 mēnešiem, tiesa uz bankas pieprasījumu var nodot bankas pārvaldīšanā [sal. ar C. pr. n. 1277. (1129.) p.] uz sevišķa apraksta pamata, ko sastāda bankas pilnvarota persona parādniekam klātesot, bet parādniekam promesot, policijas ierēdņa un 2 liecinieku klātbūtnē. Neatkarīgi no tā, tiesa uz bankas lūgumu uzdod tiesu izpildītājam vērst piedzišanu uz iekļāto nekustamo mantu vispārīgā kārtībā (bankas stat. 16. un 17. §).

Ienākumi no bankas pārvaldīšanā nodotās nekustamās mantas iet nokavēto maksājumu segšanai, un ja līdz pirmāi

¹⁾ Šajā jautājumā sal. arī Civillik. 535., 537., 813. un 3014. p.

vai otrai izsolei saņemtie ienākumi sedz tos, tad izsoli atcel un nekustamo mantu atdod parādniekam atpakaļ (stat. 17. §).

Iekļātās nekustamās mantas pārdošanu noliek pēc divi mēnešiem, skaitot no sludinājuma iespiešanas „Valdības Vēstnesī” un vienā no vietējiem laikrakstiem, pēc bankas norādījuma. Reizē ar sludinājuma nosūtīšanu laikrakstiem tiesu izpildītājs piesūta parādniekam pavēsti par nekustamās mantas nolikšanu pārdošanai, norādot pavēstē novērtējuma summu, un paziņo par pārdošanas nolikšanu zemes grāmatu nodaļai attiecīgas atzīmes ierakstīšanai zemes grāmatu reģistra folijas otrā daļā. Sludinājumu par pārdošanu piestiprina redzamā vietā uz pārdodamās nekustamās mantas (bankas stat. 18. §).

Pārdošana sākas no summas, kas nevar būt mazāka par bankas prasījumu kopā ar visiem izdevumiem, nodokļiem, klaušām un citiem valsts un pašvaldības iestāžu prasījumiem, kas bauda priekšrocību uz apmierinājumu pirms bankas prasījuma (bankas stat. 19. §).

Ja pirmā izsole nenotiek, vai tiesa atzītu to par spēkā neesošu, tad tiesu izpildītājs noliek jaunu izsoli pēc 14 dienām, skaitot no izsludināšanas dienas. Ja arī otrā izsolē neviens nesola augstāk norādīto cenu, tad bankai tiesība lūgt ierakstīt nekustamo mantu zemes grāmatās uz bankas vārdu vai piespriest tai personai, kas solījusi augstāko cenu, kaut arī tā nesedz bankas prasījumus (bankas stat. 20 §).

Ja izsolē ieņemtā summa nepietiekoša bankas prasījumu segšanai, tad iztrūkumu banka sedz no savas peļņas vai no rezerves, vai pamata kapitāla (bankas stat. 21. §).¹⁾ Tomēr šie noteikumi attiecas vienīgi uz bankas iekšējo norēķināšanās kārtību un neatņem bankai tiesību piedzīt iztrūkstošo summu no parādnieka parastā kārtībā (Civillik. 1456. p.).

Ar to pašu, liekas, jāuzskata par atceltiem C. pr. n. 1327. (1183.),—1331. (1187.) p., kuŗi konstruēti uz X. sēj. 1. d. un krievu banku statūtu noteikumu pamata. Bez tam jānorāda, ka 1329. (1185.) p. noteikums jau ietilpst 1239. (1849.) pantā, kuŗš ir spēkā visā Latvijā, bet 1331. (1187.) p. jau paredzēts 1315. (1879.) p. 2. pktā.²⁾

¹⁾ Statūtu 21. pants un 12. pantā ievestais aizliegums atsavināt bez bankas atļaujas iekļāto nekustamo mantu izskaidrojams ar to, ka Latvijas hipotēku bankas statūti izstrādāti, ņemot par pamatu agrākās Krievijas zemes banku statūtus, kas pieskaņoti Kriev. lk. kop. X. sēj. 1. daļas nosacījumiem. 1649^t. pants nosaka, ka naudas summa, kas ieņemta pārdodot mantu uz laikā nenomaksāta ķīlu raksta pamata, kaut arī tā nelīdzinātos parāda summai, tāpat iekļātās nekustamās mantas pāriešana prasītāja īpašumā, uzskatāma par pilnīgu prasības apmierinājumu.

²⁾ Jautājums par to, kādam iestādēm — tiesu iestādēm vai iekšlietu resoram — piekriņ nekustamas mantas pārdošana bez-

strīdus prasījumu segšanai, izšķirams dažādi Rietumlatvijā un Latgalē. Pēc 1920. g. 19. III. noteikumiem par valsts nodokļu un citu neapstrīdamo, valstij pienācīgo naudas summu piedzišanas kārtību (pap. lik. kr. 48.) ar 1924. g. 4. X. papildinājumiem (Lik. kr. 160.) un 1924. g. 11. oktobra instrukcijas (V. V. Nr. 235) Latvijā (ieslēdzot Latgali) lielākās pilsētās, valsts nodokļu un citu neapstrīdamo valstij pienācīgo bezstrīdīgo naudas summu piedzišana piekrīt sevišķiem nodokļu piedzinējiem, kuriem piešķirtas tiesas izpildītāju tiesības, bet pilsētās, mīestos un pagastos, kur sevišķi nodokļu piedzinēji nav iecelti, — minētās summas piedzen vietējie policijas ierēdņi. Pievestie noteikumi tomēr neparedz, pie kādas iestādes būtu noturama nekustamās mantas pārdošanās izsole nodokļu piedzišanai. Saskaņā ar Sen. apv. sap. spried. 1923. g. Nr. 11 neapstrīdamo piedzinumu kārtību, kurā pēc muit. nol. 1144. p. piedzenamas arī kontrabandas lietās muitas iestāžu uzliktā soda nauda, paredz noteikumi par piedzinumiem kroņa bezstrīdu lietās (Kr. lik. kop. XVI. sēj. 2. d. 1910. g. izd.). Šie noteikumi kā piedzišanas organu noteic policiju (2., 7. p.), kurai tā tad arī piekrīt muitas iestāžu lēmumi par soda naudas piedzišanu. Šī kārtība attiecībā uz kroņa nodokļa parādiem bija piemērojama arī tais Krievijas teritorijās, kurās bija spēkā Tiesu nolikumi (Судебные Уставы), tā tad bij. Baltijas guberņās. Policijai, izpildot tiesu pristavu pienākumus, jārikojas pēc Latvijā spēkā esošā Civilproc. nol., jo Kr. lik. kop. XVI. sēj. 2. daļā paredzētie noteikumi par civilpiedziniem, kuri šais gadījumos bija piemērojami Krievijā, nebija spēkā, bij. Balt. gub. (Viet. lik. 1. d. 3. p. 2. pkt.). Aiz pievestiem iemesliem muitas iestāžu uzliktās soda naudas piedzišana Latvijā pienākas policijai pēc Latvijā spēkā esošiem Civilproc. nol. (Kr. lik. krāj. 16. sēj. 1. daļā). Gadījumā, ja minēto nodokļu parāda piedzišanai iestājas vajadzība pārdot no torgiem parādniekam piederošu nekustamu mantu, jārikojas pēc Latvijā spēkā esošiem materiāliem likumiem, kurus nav atcēlušī arī 1889. g. procesnovele (C. pr. n. 1800. p.) un proti, pēc priv. lik. 3945. p. 2. teik., 3947. p. 2. pkt., pēc kuriem piespiedu torgiem un sevišķi uz kroņa parādnieku mantu jānotiek tikai tiesas ceļā (Kr. Sen. apv. sap. spr. 1891. g. Nr. 37).

Ievērojot šādus speciālus Latvijas privātlikuma nosacījumus, policijai, vērsot piedzinumu uz parādnieka nekustamo mantu, jāgriežas pie kompetentās tiesas (C. pr. n. 1865. p.) ar lūgumu spert attiecīgos tālākos soļus, saskaņā ar C. pr. n. 1133., 1208. p. ar C. pr. n. 1863.—1888. p. paredzētiem pārgrozījumiem, ievērojot pie ienākušū no torgiem summu sadalīšanas — C. pr. n. 1889.—1892. p. noteikumus (sal. Sen. apv. sap. spr. 1923. g. Nr. 11). Turpretim **Latgalē** šai ziņā jārikojas pēc vispārējiem noteikumiem par piedzinumiem kroņa bezstrīdus lietās, pie kam priv. lik. 3947. p. 2. p. noteikumam trūkstot, šī tiesas ceļā nekustamās mantas pārdošanas kārtība kā izņēmumā kārtība nav piemērojama ārpus bij. Balt. guberņām. Saskaņā ar noteikumiem par piedz. kroņa bezstrīdus lietās (Kriev. lik. kop. 16. sēj. 2. d. 216. sek. p.) nekustamās mantas kroņa bezstrīdus piedzinumu segšanai pārdodamas izsolē gub. valdē vai viņam korespondējošās iestādēs. Pēc Latvijas valsts iekārtas, Kriev. gub. valdei korespondē Iekšlietu ministrija. Tā tad pēc Latvijā pastāvošiem likumiem, Latgalē, nekustamas mantas pārdošana izsolē, uz kuŗu valsts sezstrīdus piedzinumi, tai skaitā arī mantojuma nodokļa piedzinumi, vērsti saskaņā ar administratīvās varas rīkojumiem vai saskaņā ar tādiem tiesu iestāžu lēmumiem, kuri izpildāmi bez izpildu rakstu izdošanas, piekrīt Iekšlietu ministrijai, kurai, noliekot nekustamas mantas uz izsoli, jārikojas pēc pievestiem 216., 220.—229. p., kādi panti atviēto iepr. proc. lik. (Kriev. lik. kop. 10. sēj. 2. d. 118., 1093., sek. p.) (Sen. apv. sap. 25. V. 1927. g.).

XIII. Kopīpašumā esošas nekustamas mantas pārdošana.

Saskaņā ar Latgalē spēkā esošo Civīlproc. nol. 1332. (1188.)¹⁾ un 1333. (1189.) p. noteikumiem, parādnieka un citu līdzīpašnieku kopējā nedalītā (vai arī nedalāmā) valdīšanā esošo nekustamo mantu apraksta pilnā sastāvā,²⁾ bet pārdod: 1) vai nu tikai parādnieka domāto daļu, pie kam pircējs stājas parādnieka tiesībās, kā tās norādītas aprakstā (Sen. spr. 1883. g. № 18), 2) vai visu īpašumu, ja tam piekrīt visi līdzīpašnieki un kreditori [C. pr. n. 1333. (1189.) p.]. Šinī gadījumā, no kopējās izsolē ieņemtās summas, parādniekam piekrītošo daļu izlieto parāda dzēšanai, bet atlikumu sadala pārējiem līdzīpašniekiem.

Ja izceļas strīdus par parādnieka daļas lielumu, tad izmaksu aptur un strīdu izšķir prasības sūdzības ceļā [C. pr. n. 1334. (1190.) p.], pie kam kreditoriem pieder tiesība ņemt prāvā daļību [C. pr. n. 1335. (1191.) p.].

Rietumlatvijā, saskaņā ar Civīllik. 3957. pantu, spēkā citi noteikumi, pēc kuriem publiskā izsolē pārdod visu nekustamo mantu, ja viņa **nedalāma**, neskatoties uz kreditoru un līdzīpašnieku gribu un vēlēšanos.³⁾ Bet līdzīpašniekam ir tiesības: 1) apmierināt kreditorus, atpērkot viņu prasījumus vai arī 2) iegūt izsolē pārdodamo īpašumu līdzīgi citiem pircējiem. Ja īpašums publiskā izsolē ir pārdots, tad ieņemto summu sadala proporcionāli līdzīpašnieku daļām un parādnieka daļu izlieto kreditoru apmierināšanai. Šis 3957. p. noteikums bija ciešā sakarībā ar Civīllik. 1358. un 1359. p., saskaņā ar kuriem ķīlu tiesības attiecināmas uz visu mantu, ja viens no īpašniekiem to ieķīlājis ar pārējo piekrišanu, bet bez pārējo līdzīpašnieku piekrišanas vienam no līdzīpašniekiem tiesības ieķīlāt tikai viņa daļu kopējā mantā. Ja viņa daļa nav

Jānorāda, ka **1920. g. noteikumi ar vēlākiem papildinājumiem atvietoti ar 1928. g. 2. jūnija likumu** (Lik. kr. 119) par nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzišanu (sk. arī Nodokļu nolik. 1928. g. izd. I. pielikumu pie 3. panta).

¹⁾ Civīlproc. nol. 1188. p. kā pēc viņa burtiskā teksta, tā arī pēc sistēmas attiecas vienīgi uz nekustamu mantu un nav attiecināms uz kustamu mantu (Sen. spr. 1929. g. 6. VI. Nr. 380 Šaršunu l.).

²⁾ Tas apstāklis vien, ka tiesu izpildītājs pašā sludinājumā par izsoli nav minējis visu immobīla līdzīpašnieku vārdus, nevar novest pie izsoles atcelšanas (Sen. spr. 1880. g. Nr. 203; 1928. g. 8. VI. Nr. 671 Gavara l. un 1927. g. 27. X. Nr. 853 Tuškalajevas l.).

³⁾ Tiesu izpildītājam, saskaņā ar Civīlproc. nol. 1849. p. par immobīla nolikšanu izsolē jāpaziņo tikai hipotekāriem kreditoriem, bet nevis līdzīpašniekiem, kuriem caur to vēl nebūt nav ņemta iespēja izlietot Civīllik. 3957. p. paredzētās tiesības, jo vajadzīgo informāciju par izsoli viņi var smelt no sludinājuma Vald. Vēstnesī (Sen. spr. 1928. g. 8. VI. Nr. 671 Gavara l.).

bijusi noteikta, tad ķīlu tiesības attiecas uz visām šīs mantas daļām, bet pēc līdzīpašnieka izdalīšanas — tikai uz viņa daļu (sk. likumd. mot. pie C. pr. n. 1914. g. izd. 1886. p.)¹⁾

§ 148. Piedzišanas vēršana uz kuģiem.

Attiecībā uz piedziņām, kuŗas ceļas no jūras prasījumiem un kuģu hipotēkām, jaunais 1932. g. likums (Lik. kr. 1932. g. 128) noteic, ka gadījumos, kad īpašniekam ir dzīves vai uzturēšanās vieta ārpus tās pilsētas vai apriņķa, kur spriedums jāizpilda, izpildu pavēsti var nodot kuģa kapteinim vai viņa vietniekam.

Reizē ar izpildu pavēstes nosūtīšanu parādniekam, par to jāpaziņo Jūrniecības departamenta kuģniecības nodaļai, kuŗa ievēd kuģu reģistrā atzīmi par piedziņas vēršanu²⁾ uz kuģi un kuģu reģistra nodaļas norakstu piesūta attiecīgai valsts iestādei vai amatpersonai. Šī atzīme dzēšama uz kuģa īpašnieka lūgumu gadījumos, kad prasītājs, kuŗš apturējis uz kuģi vērsto piedziņu, 3 mēnešu laikā to nelūdz atjaunot.

Nav apķīlājams kuģis, kas gatavs doties braucienā, t. i. kad kuģim muitnīca jau izsniegusi atpakaļ kuģa dokumentus, izņemot gadījumus, kad piedziņa vērsta uz kuģi tāda parāda apmierināšanai, kuŗš tieši taisīts priekšā stāvošam braucienam (lik. 74. p.).

Atzīmi kuģu reģistrā par piedziņas vēršanu uz kuģi ieraksta uz attiecīgas valsts iestādes vai amatpersonas paziņojumu.

Kuģa apķīlājums attiecas nevien uz kuģa korpusu, bet arī uz visiem kuģa piederumiem.

Sastādot kuģa apraksti, tiesu izpildītājam Civīlproc. nol. 1135. (987.) panta izpildīšanā jāievēro kuģa reģistrācijas certifikātā un mēru grāmatā esošās ziņas. Kā šie, tā arī pārējie kuģa dokumenti pievienojami aprakstei, izņemot gadījumu, ja apraksta tikai kuģa domājamo daļu.

¹⁾ Te jānorāda, ka Civīllikumu 3957. p. runā tikai par nedalāmu lietu (kustamu vai nekustamu), kuŗa atrodas vairāku kopīpašnieku īpašumā un kuŗu, saprotams, var pārdot tikai veselu un nedalītu; tamdēļ arī pēc tam, kad tāda nedalāma lieta pārdota publiskā izsolē, — viss ienākums sadalāms samērā ar kopīpašnieku daļām un tā no šīm daļām, kuŗa piekrit parādniekam, izlietojama viņa kreditoru apmierināšanai un izdevumu segšanai. Tanīs gadījumos turpretim, kad kopēja nekustama manta dalāma, bet nav dalīta, nav pamata piemērot Civīllik. 3957. p. noteikumu un piemērojams Civīlproc. nol. 1332. (1188.) p. noteikums.

²⁾ Likumā nav norādīts, kuŗā reģistrā daļā un slejā ierakstāmas atzīmes par piedziņas vēršanu uz kuģi. Tā kā piedziņa vēršama pret īpašnieku un atzīme noliedz viņam juridiski tālāk rīkoties ar savu mantu, tad, liktos, ka šī atzīme ierakstāma otrās daļas V. slejā (sal. arī lik. 67. p.).

Līdz ar kuģa aprakstīšanu izdarāma arī kuģa novērtēšana, kuģa, ja vien par to nenotiek parādnieka un piedzinēja vienošanās, jāizdara lietpratējam [C. pr. n. 1150. (1002.) p.].

Par tādas aprakstes nepareizību, kas sastādīta ne kuģa īpašniekam, ne kapteinam klāt neesot, katrs no viņiem var iesniegt sūdzību uz vispārēja pamata.

Noteikumus par apkilāto kuģu glabāšanas maksu katriem trim gadiem sastāda Jūrniecības departaments, apstiprina finanču ministris saziņā ar tieslietu ministri un publicē „Valdības Vēstnesī“.

Pēc kuģa aprakstes un novērtējuma pabeigšanas un kuģa nodošanas glabāšanā tiesu izpildītājs iesniedz visu lietu vietējai apgabaltiesai, pēc kuģa atrašanās vietas.

Reģistrētu jūras kuģu publiskā pārdošanā attiecīgi piemērojami Civīlproc. nol. 1175. (1029.), 1180. (1034.) — 1185. (1039.), 1191. (1046.) — 1194. (1049.), 1196. (1051), 1214. (1069.), 1215. (1070.), 1283. (1141.), 1287. (1146.), 1288. (1147. 1869.), 1291. (1150.) — 1293. (1871.), 1297. (1154.) — 1305. (1160.), 1309. (1875.) — 1311. (1876.), 1315. (1879.) — 1324. (1180.), 1332. (1188.) bez piezīmes, 1333. (1189.) — 1337. (1198.), 1338. (1199.) bez piezīm., 1339. (1202.) — 1344. (1207.) p. noteikumi, t. i. vispārīgie noteikumi par izsoles kārtību ar šādiem grozījumiem.

Kuģa publisko pārdošanu nevar izdarīt agrāk kā vienu mēnesi pēc izsoles publicēšanas dienas.

Kuģa pārdošanas paziņojumos bez Civīlprocesa nol. 1288. (1147. un 1869.) p. minētām ziņām vēl jānorāda kuģa nosaukums un osta, pie kuģas tas pierakstīts.

Paziņojumi par kuģa publisko pārdošanu izliekami Jūrniecības departamentā, Latvijas ostu valdēs, biržās un uz pārdodamā kuģa vismaz 3 nedēļas pirms izsoles dienas.

Par visiem kuģu publiskās pārdošanas gadījumiem paziņojumi iespiežami „Valdības Vēstnesī“.

Izsoles lapā jāatzīmē: kuģa nosaukums, cena, no kuģas jāsākas solišanai, ostas nodokļi un nodevas, kas pienākas no kuģa, kā arī izdevumi, kādi cēlušies, noliekot kuģi uz pārdošanu. Ziņas par ostas nodokļiem un nodevām tiesu izpildītājs pieprasa no attiecīgas muitnīcas un ostas valdes.

Ja divu nedēļu laikā no izsoles dienas iemaksāta summa, par kādu kuģis iegūts, ieskaitot tajā skaidrā naudā iesniegto nodrošinājumu, tad apgabaltiesa taisa lēmumu par pārdotā kuģa nostiprināšanu pircējam un par to, ka jādzēs visas kuģu reģistrā uz šo kuģi ievestās parādu saistības, par kuģam pircējs nav īpaši paziņojis, ka uzņemas tās uz sevi.

No naudas, kas ienākusi par pārdoto kuģi, ar apgabaltiesas lēmumu nekavējoties sedzami piedzīšanas izdevumi. Pārējie prasījumi apmierināmi kuģu hipot. lik.¹⁾ 55. p. kārtībā, pie kam gadījumos, kad ar ienākošo naudu pilnā apmērā sedzas šā 55. panta 1. un 2. punktā norādītie prasījumi, pārdotā kuģa personālam pienākošās algas un citi likumīgie atlīdzinājumi (55. p. 2. pk.) izmaksājami tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā lēmums par izsoles apstiprināšanu. Sūdzības par atsevišķu jūrnieku prasījumu apmierināšanu neaptur 55. panta 2. punktā paredzēto summu izmaksu pārējiem jūrniekiem; ar tiesas lēmumu piespriestās summas izmaksu jūrniekiem neaptur arī sūdzība, kas celta par šo lēmumu pārējās daļās.

Saskaņā ar minēto lēmumu tiesa nodod pircējam kuģa reģistrācijas sertifikātu ar uzrakstu par kuģa īpašuma tiesības pāreju uz pircēju. Šis sertifikāts, kopā ar tiesas lēmuma norakstu, kuģa flagas patentu un mēru grāmatu, pircējam jāiesniedz Jūrniecības departamenta kuģniecības nodaļai kuģa reģistrēšanai uz pircēja vārdu.

¹⁾ Likuma par kuģu hipotēkām un jūras prasībām (Lik. kr. 1928. g. 126) 55. pants skan:

Apakšā minētās jūras prasības un kuģu hipotēkas attiecībā uz kuģi un vedummaksu, kā arī to piederumiem bauda priekštiesību sekošā kārtībā:

- 1) valstij pienākošies tiesas izdevumi un visi uz kuģa gulošie valsts un komūnālie nodokļi un nodevas; izdevumi par kuģa apsardzību un uzturēšanu, skaitot no kuģa ienākšanas beidzamā ostā; izdevumi, kuģi izdarīti kreditoru vispārējās interesēs kuģa uzturēšanai vai nolūkā panākt kuģa pārdošanu un tā vērtības sadalīšanu;
- 2) kuģa personāla algas un citi kuģa dienestā stāvošām personām likumīgi pienācīgie atlīdzinājumi; ja dienesta līgums slēgts uz laiku, tad par pēdējiem 3 mēnešiem, ja uz braucienu, tad par pēdējo izpildīto braucienu; ;
- 3) atlīdzība par kuģa glābšanu un palīdzības sniegšanu tam, kā arī kuģa parāds vispārējās avārijas gadījumā;
- 4) zaudējumi, kuģus pienākas atlīdzināt:
 - a) kuģa īpašnieka vai kuģa dienestā atrodošos personu nolaidības dēļ;
 - b) par kuģa sadursmi;
 - c) par pasažieru un kuģa personāla ievainojumiem;
 - d) par kļavas zaudējumiem vai bojājumiem;
 - e) par zaudējumiem, kas nodarīti ostas ierīcēm, būvēm, dokiem vai kuģojamiem celiem;
- 5) kuģa hipotēkas;
- 6) parādi, kas cēlušies no līguma, kuģu noslēdzis kapteinis uz savu likumīgu tiesību pamata ārpus kuģa piederības ostas, vai no operācijām, kuģas viņš ārpus kuģa piederības ostas izdarījis kuģa uzturēšanai vai braucienu turpināšanai, neskatoties uz to, vai kapteinis tani pašā laikā ir arī kuģa īpašnieks vai nav un vai parādu būtu ietaisījis viņš vai arī piegādātājs, fraktētājs vai cits līgumslēdzējs;
- 7) parādi, kas ceļas no konosamenta.

Ja kuģis izsolē pārdots ārzemniekam, tad tiesa izsniedz pircējam sevišķu apliecību, bet kuģa dokumentus, izņemot kuģa mēru grāmatu, nosūtā līdz ar tiesas lēmuma norakstu Jūrniecības departamenta kuģniecības nodaļai kuģa izslēgšanai no kuģu reģistra. Uz kuģa mēru grāmatas tiesa taisa atzīmi par kuģa pārdošanu un to izsniedz pircējam.

Ja ar pārdošanā ieņemto summu nepietiek visu piedziņu un hipotekārisko parādu segšanai, tad kuģa pircējs var ieskaitīt pirkuma maksā no saviem prasījumiem, kas bauda priekšrocību (55. p.), tādu summu, kāda viņam saskaņā ar aprēķinu pienākas pēc tam, kad segti visi prasījumi, kuŗi bauda priekšrocību pirms viņa prasījumiem.

Otrā izsolē Civilprocesa nolikuma 1324. (1180.) p. 4. pk. nav piemērojams.

Bez norādītām summām, pirkuma maksā vēl ieskaitāms, tādā apmērā, kādu var segt ar šo maksu, agrākā kuģa īpašnieka hipotekāriskais parāds, tiklab ar termiņa nokavējumu, kā bez nokavējuma, ja par to starp pircēju un kuģa hipotēkas turētāju notiek vienošanās, kas apliecināta Notāriāta nolikuma 146. un 147. pantā paredzētā kārtībā. Šis noteikums nav piemērojams gadījumā, kad kuģi iegūst ārzemnieks.

Izsolē pārdotais kuģis pāriet uz pircēju brīvs no visiem uz to bijušiem parādu prasījumiem, izņemot iepriekš norādītos.

Civilprocesa nolikuma 1315. (1879.) p. 8. punkta, 1321. (1889.) un 1322. (1176.) panta noteikumi piemērojami tad, kad pircējs nav pilnīgi samaksājis tikai pirkuma maksu.

Apliecinājumam par īpašuma tiesību iegūšanu uz kuģa domājamo daļu tiesa taisa uzrakstu uz kuģa reģistrācijas sertifikāta, kā arī uz kuģa reģistrācijas daļas sertifikāta, ja tāds bijis izdots; pretējā gadījumā pircējam tiesa izdod sevišķu apliecību par izsoles apstiprināšanu.

Piedalīties izsolē uz kuģa domājamo daļu ārzemnieki pielaižami tikai tad, ja pret to neceļ iebildumus neviens no kuģa līdzīpašniekiem. Iebildumus nevar celt pārdodamās daļas īpašnieks.

Civilprocesa nolikuma 1336. (1197.) pantā norādītā prasība jāceļ apgabaltiesā, kuŗas pārziņas robežās kuģis apkīlāts.

Apmierinot likuma par kuģu hipotekām un jūras prasībām 55. pantā paredzētos prasījumus, tiem pieskaitāmi piespriestie tiesu un lietas vešanas izdevumi.

55. panta 1.—4., 6. un 7. punktā paredzētie jūras prasījumi bauda tur minēto priekšrocīgo apmierinājuma tiesību tikai tad, ja tās pieteiktas pirms izsoles dienas.

Tādu pašu priekšrocību, kā kuģu hipotēka, bauda arī tās

procenti par 3 pēdējiem gadiem līdz izsoles dienai. Ja par procentiem nav pieteikts līdz izsoles dienai, tad, sadalot ieņemto summu, tie ņemami vērā tikai par laiku no tās dienas, kad kuģu reģistrā ieviesta atzīme par piedziņas vēršanu uz kuģi.

Civilprocesa nolikuma 1365. (1892.) pantā norādītais 2 nedēļu pieteikšanas termiņš nav piemērojams kuģa hipotēku kreditoriem.

Sie noteikumi attiecas arī uz ārzemju jūras tirdzniecības kuģiem, kas lielāki par 20 brutto reģistra tonnām tilpības, ar šādiem nosacījumiem:

- 1) noteikumi, kas saistīti ar kuģa ievešanu Jūrniecības departamenta kuģu reģistrā un ar kuģa pierakstīšanu pie kādas Latvijas ostas, nav piemērojami;
- 2) par piedziņas vēršanu uz kuģi jāziņo ārvalsts reģistrācijas iestādei, kuģa ved kuģu reģistru par pārdodamo kuģi;
- 3) ja kuģi izsolē pārdod ārzemniekam, tad uz flagas patenta un kuģa reģistrācijas sertifikāta taisāma atzīme par kuģa pārdošanu, pēc kam tie nosūtāmi Ārlietu ministrijai nosūtīšanai pārdotā ārzemes kuģa reģistrācijas iestādei;
- 4) hipotēkārisko parādu pārvešana uz pircēju nav pieļaujama.

Iepriekš 1. p u n k t ā minētais nosacījums piemērojams arī tiem Jūrniecības departamenta kuģu reģistrā ievadamajiem kuģiem, kas iegūti ārzemēs un brauc zem Latvijas flagas, pamatojoties uz pagaidu flagas patentu, pēc kam uzraksts par īpašuma pāreju uz pircēju taisāms uz kuģa pirkuma dokumenta un pagaidu flagas patenta, kurī kopā ar pārējiem kuģa dokumentiem nododami pircējam.

§ 149. No mantas pārdošanas ieņemtās naudas summas sadalīšana.

Mantu, uz kuģu vērsta piedziņa, pārdod izsolē, lai iegūtu naudu, ko varētu sadalīt starp kreditoriem.

No ieņemtās summas vispirms jāsamaksā piedziņas izdevumi [C. pr. n. 1357. (1215.) p.], bet pie nekustamas mantas pārdošanas — arī nenomaksātie valsts un pašvaldības nodokļu parādi [C. pr. n. 1308. (1163.)¹⁾ p.]; pēc tam, ja ir tikai viens piedzinējs, viņam izmaksā pienācīgo summu, bet atli-

¹⁾ C. pr. n. 1308. (1163.) p. atrodas zināmā pretrunā ar 1358. (1890.) p., kur valsts un pašvaldības nodokļu parādi un administratīvo pārvalžu izdevumi apmierināmi nevis vispirms, bet otrā un ceturtā kārtā.

kumu atdod parādniekam. Ja piedzinēju vairāk un par pārdo k u s t a m o mantu ieņemtā summa ir pietiekoša visu piedzinēju prasījumu apmierināšanai, tad naudu starp viņiem sadala tiesu izpildītājs [C. pr. n. 1088. (955.) p.]. Turpretim, ja ar ieņemto summu nevar apmierināt visus kreditorus, tad ieņemto summu, atkarībā no tā, vai piedzišana notikusi uz mirtiesneša vai vispārējās tiesu iestādes sprieduma pamata, nosūta sadalīšanai vietējam mirtiesnesim vai apgabaltiesai¹⁾ [C. pr. n. 1089. (956.), 1353. (1214.), 1354. (1214¹.) p.]. Beidzot, ja summa ieņemta pārdo dot nekustamu mantu, tad, ņemot vērā, ka izšķirot prioritātes un priekšrocības jautājumus starp dažādām uz īpašumu gulošām hipotēkām un iespējamās par to strīdus, naudas sadalīšanu nevar nodot tiesu izpildītājam arī tānī gadījumā, ja ieņemtā summa būtu pietiekoša visu kreditoru prasījumu apmierināšanai, kamdēļ likums paredz, ka šādu summu sadalīšanu izdara apgabaltiesa [C. pr. n. 1355. (1214².) p.]²⁾ Sadalīšana var būt labprātīga, piedzinējiem (kreditoriem) un parādniekam savstarpēji vienojoties, kādam nolūkam, — labprātīgai naudas sadalīšanai dod divu nedēļu laiku, skaitot no naudas iemaksas tiesai [C. pr. n. 1359. (1216.) p.]. Ja šinī laikā labprātīga vienošanās nenotiek, tad par kustamo mantu iegūtās naudas sadalīšanu izdara mirtiesnesis vai apgabaltiesas loceklis [C. pr. n. 1359. (1216.) p.]. Vispār pie naudas sadalīšanas ņem vērā tikai tos p e r s o n ī g o s kreditorus, kas līdz minētā divu nedēļu termiņa notecēšanai³⁾ ir iesnieguši izpildrakstus vai aktus ar uzrakstiem par piespiedu izpildīšanu

¹⁾ Tā kā starp C. pr. n. 1214¹. p. tekstu krievu valodā un šā panta tekstu Kodifikācijas nodaļas 1932. g. izdevumā [sk. 1354. (1214¹.) p.] ir ievērojama starpība, tad, saskaņā ar likuma par kodifikācijas nodaļu (Lik. kr. 1926. g. 30) 8. pantu, C. pr. n. 1354. (1214¹.) pantu piemērojot, dodama priekšroka šā panta tekstam krievu valodā.

²⁾ Sal. arī C. pr. n. 1914. g. izd. 1889. p., kur paredzēts, ka pēc nekustamas mantas pārdošanas ieņemtā summa **katrā ziņā** (во всякомъ случаѣ) nododama apgabaltiesai.

³⁾ Par momentu, no kāda būtu jāaprēķina Civīlproc. nol. 1222. p. paredzētais 2 nedēļu laiks parējo kreditoru pretenziju pieteikšanai, jāuzskata tā diena, kad tiesa var stāties pie piedzītās naudas sadalīšanas starp vairākiem, saņas pretenzijas pieteikušiem, kreditoriem, t. i. nevis tā diena, kad nauda tikusi iemaksāta Latvijas bankā tiesas depozītā, bet gan tā diena, kad tiesu izpildītājs, kas naudu bija piedzinis un iemaksājis, par iemaksāto naudu un pieteiktām pretenzijām ziņojis attiecīgai tiesai, jo no Latvijas bankas ziņojuma vien par tiesas depozītā iemaksāto summu tiesa nevar smelt visas tās ziņas un datus, kuri nepieciešami sadalīšanas lietas uzsākšanai. Civīlproc. nol. 1214.—1222. p. paredzētai piedzītās naudas sadalīšanas kārtībai nekad nav piemērojami Civīlproc. nol. 814³. p. noteikumi (Sen. spr. 1910. g. Nr. 1 Vaļauska I.; 1929. g. 24. X. Bulles I. Nr. 232).

[C. pr. n. 1365. (1222.), 1366. (1892.) p.]. Kas attiecas uz hipotēkāriem kreditoriem, tad viņu hipotēku tiesības pēc nekustamās mantas pārdošanas saskaņā ar Civillik 1434. p. pāriet uz ieņemto naudas summu, pie kam viņu hipotēkārie prasījumi skaitās par publiskiem un nenoiļgst (Civillik. 1597. un 3636. p.), un arī neizbeidzas kreditoram kļušu ciešot (Civillik. 1424. p. piezīme). Tādēļ arī minētais divu nedēļu termiņš prasījumu pieteikšanai nav attiecināms uz hipotēkāriem prasījumiem, kas nav jāpieteic, bet tiesai tie jāņem vērā pie naudas sadalīšanas ex officio uz lietā esošā zemes grāmatu reģistra folijas noraksta pamata.

Tomēr, tānī pašā laikā, kad Latgalē, saskaņā ar Latg. civillik 1649¹. pantu, pārdošanā iegūtās summas nesegtais hipotēkas parāda atlikums skaitās par dzēstu, — Rietumlatvijā, saskaņā ar Civillik. 1456. p., neapmierinātiem, kā hipotēkāriem, tā arī personīgiem (pēdējiem visā Latvijā) kreditoriem, ir tiesība prasīt viņu prasījumu apmierināšanu no pārējās parādnieka mantas [C. pr. n. 1366. (1222.) un 1365. (1892.) p.]. Sadalot par pārdoto **kustamo** mantu ieņemto summu ievēro visā Latvijā sekošu kārtību [C. pr. n. 1357. (1215.) p.]. No ieņemtās summas vispirms sedzami visi piedzišanas izdevumi un pēc tam kreditoru prasījumi sekošā kārtībā: 1) prasījumi, kuŗi bauda ķīlu tiesības uz pārdoto kustamo mantu, uz līguma, kā arī uz tirdzniecisku parašu pamata, 2) prasījumi, kuru nodrošināšanai izlietotas likumiskās aizturēšanas tiesības (sal. Civillik. 4250. p. sakarā ar 3383. p.; 1403. un 1404. p. p.); šo priekšrocību nebauda uz Civillik. 3761., 3764., un 4432. p. pamatojot prasījumi;¹⁾ 3) strādnieku un kalpotāju prasījumi par neizmaksāto darba algu, ne vairāk kā par pēdējo gadu līdz prasības celšanai;²⁾ ciktāl tie nepārsniedz 500 latus; 4) nokavētie maksājumi par vienu gadu, kuŗi izdarāmi pamatojoties uz likumu par algotu darbinieku apdrošināšanu nelaimes un arodu slimību gadījumos (Lik. kr. 1927. g. 91) un uz Noteikumiem par slimo kasēm (Lik. kr. 1930. g. 114); 5) Latvijas bankas prasījumi (Latv. bank. stat. — Lik. kr. 1923. g. 65; 10. p.); 6) parādnieka aizbildnībā vai aizgādnībā stāvošu personu, kā arī viņa nepilngadīgo bērnu prasījumi un tajās vietās, kur ne-

¹⁾ T. i. prasījumi, kas izriet no patapinājuma līguma un no bezuzdevuma lietvedības, ja negotiorum gestor's iejaucas svešās lietās tikai sava paša labuma dēļ (Civillik. 4432. p.).

²⁾ Likuma izteiciens „ne vairāk kā par vienu gadu līdz prasības celšanai” ir ļoti neskaidrs, jo tas pavissam nenoteic momentu un laiku, no kuŗa šis gads jāskaita. Krievu likumdevējs 1890. p. paredzējis maksājumus kalpotājiem un strādniekiem par vienu gadu līdz nekustamās pārdošanai un tikai šim momentam ir izšķīroša nozīme.

pastāv laulāto mantas kopība, parādnieka sievas prasījumi, kad tie izriet no tam, ka minēto personu mantu pārvalda parādnieks; 7) citi prasījumi, kuŗiem likums piešķir priekšrocīga apmierinājuma tiesību.¹⁾ Pēc minēto kārtējo prasījumu apmierināšanas ieņemtās summas atlikums izlietojams pārējo prasījumu nodrošināšanai vai apmierināšanai, pēc viņu samēribas.

Ja turpretim nauda ienākusi par pārdoto **nekustamo** mantu, — tad ar apgabaltiesas lēmumu vispirms un nekavējoties sedzami piedzišanas izdevumi. Pārējie prasījumi apmierināmi šādā kārtībā [C. pr. n. 1358. (1890.) p.]:

- 1) to algoto darbinieku prasījumi, kuŗi darbojušies pārdotā nekustamā mantā; par neizmaksātu darba algu [C. pr. n. 404. (300') p. piez.], ne vairāk kā par pēdējo gadu līdz prasības celšanai, pie kam attiecīgas summas viņiem izmaksājamas tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā lēmums par izsoles apstiprināšanu; sūdzības par atsevišķu darbinieku prasījumu apmierināšanu neaptur šajā punktā paredzēto summu izmaksu pārējiem darbiniekiem; ar tiesas lēmumu piespriestās summas izmaksu darbiniekiem neaptur arī sūdzība, kas celta par šo lēmumu pārējās daļās.

Jaunais likums [C. pr. n. 1358. (1890.) p.], atšķirībā no vecā (Lik. kr. 1928. g. 90), atgriezies pie krievu C. pr. n. 1890. p. 4. pkta principa, pēc kuŗa starp algoto darbinieku prasījumiem un pārdoto nekustamo mantu katrā ziņā jābūt sakaram. Pēc likumdevēja domas, šo nekustamā mantā nodarbināto personu darbs vērsts uz nekustamās mantas uzturēšanu kārtībā tādā laikā, kad tās īpašnieks, ievērojot priekšā stāvošo mantas publisko pārdošanu, maz rūpējas par to

¹⁾ Latgalē šiem privilēģētiem prasījumiem pieskaita: a) saskaņā ar likumu par apbūvēšanos — X. sēj. 1. daļ. 542¹⁷. p. — apbūvētāja nokavētos maksājumus nekustamās mantas īpašniekam, ne vairāk kā par 2 gadiem; b) pārdevēja prasījumus par pirkšanas summas samaksu, ja publiskā izsolē pārdoto kustamo mantu viņš pārdevis parādniekam uz nomaksu (X. sēj. 1. d. 1527¹. p.); c) maksājumus preču noliktavām par preču glabāšanu un citām operācijām, kuŗas uzdevis preču īpašnieks, ja sadala naudu, kas ieņemta no šo preču pārdošanas (Tirdzn. nol. 784. p.); d) saskaņā ar Kredītnolikuma (Kr. lik. kop. XI. sēj. 2. d.) X. sadaļas 9. p. pielikuma 12. pantu — parādus kredītiestādēm par aizdevumiem, kas izsniegti pret solo vekseliem, kas nodrošināti, iekilājot nekustamu mantu; e) ja publiskā izsolē pārdota mantojuma atstājēja manta, tad, saskaņā ar Senāta paskaidr. (1886. g. Nr. 63 un 1887. g. Nr. 76), mantojuma atstājēja kreditoriem ir pirmtiesības uz apmierinājumu pret mantinieku kreditoriem (Rietumlatvijai šīni gadījumā sal. Civillik, 2658. p.).

- (skat. likumdošanas motīvu Hasmaņa un Nolkēna izd. zem 1890. p.). Tamdēļ 1358. p. 1. pktu nebūs iespējams attiecināt uz skolotāja prasījumiem par stundu pasniegšanu parādnieka bērniem pārdodamās mājās; turpretim dārznieka vai cita strādnieka prasījumi, ja šīs personas izdarijušas šajā nekustamā mantā, vai pat arī ārpus tās, bet priekš šās nekustamās mantas, kādus darbus, kas vērsti uz šās mantas uzglabāšanu vai uzturēšanu, apmierināmi C. pr. n. 1358. p. 1. punkta kārtībā;
- 2) valstij un pašvaldībām par labu noteiktie pārdotās nekustamās mantas nodokļi un klaūšas un vērtības pieauguma nodoklis, kā arī reālnastas privātpersonām par labu, ja no tā laika, kad zemes grāmatā ievesta atzīme par piedziņas vēršanu uz nekustamo mantu [C. pr. n. 1242. (1847.) p.], līdz izsoles dienai pienācis samaksas termiņš;¹⁾
 - 3) 2. punktā minēto nodokļu un klaūšu, kā arī reālnastu parādi par pēdējiem trim gadiem pirms zemes grāmatu atzīmes ierakstīšanas par piedziņas vēršanu uz nekustamo mantu [C. pr. n. 1242. (1847.) p.];
 - 4) administrātīvo pārvalžu izdevumi attiecībā uz publiskā izsolē pārdoto nekustamo mantu tautas veselības vai sabiedriskās drošības apsardzībai (Būvniec. nolik., 1900. g. izdev., 209.—211. p. p.);
 - 5) nokavētie maksājumi par vienu gadu, kuŗi izdarāmi pamatojoties uz likumu par algotu darbinieku apdrošināšanu nelaiemes un arodu slimību gadījumos (Lik. kr. 1927. g. 91.) un uz noteikumiem par slimo kasēm (Lik. kr. 1930. g. 114.), ciktāl darbinieks darbojies pārdotā nekustamā mantā;
 - 6) prasījumi, kas dibināti uz publiskām hipotēkām, pēc prioritātes, kāda katrai no tām pieder uz likuma pamata, vai kas nodrošināti ar pārdotās nekustamās mantas iekilājumu — pēc ķīlu tiesību prioritātes;
 - 7) Latvijas bankas prasījumi (Latv. bank. stat. Lik. kr. 1923. g. 65., 10. pants);
 - 8) parādnieka aizbildnībā vai aizgādībā stāvošu personu, kā arī viņa nepilngadīgo bērnu prasījumi²⁾ un, tajās

¹⁾ C. pr. n. 1358. p. 2. un 4. punkti ir zināmā pretrunā ar 1308. p. saturu, kur šās pretenzijas apmierināmas vispirms.

²⁾ Nostādīt parādnieka aizgādībā esošu personu prasījumus 8. vietā ir acīm redzami netaisni. Jāņem vērā, ka šē pa lielāki daļai ir runa par aizgādībā esošu personu mantu, kas uzticēta parādniekam un ko viņš piesavinājis un izšķērdējis, t. i. par parādnieka noziedzīgu noda-

vietās, kur nepastāv laulāto mantas kopība, parādnieka sievas prasījumi, kad tie izriet no tam, ka minēto personu mantu pārvalda parādnieks; šajā punktā minētos prasījumus, ja ar ieņemto summu nepietiek, apmierina pēc viņu samērības;

- 9) citi prasījumi, kuŗiem likums piešķir priekšrocīga apmierinājuma tiesību.

Pēc tam atlikums izlietojams pārējo prasījumu nodrošināšanai vai apmierināšanai pēc viņu samērības.

Attiecībā uz hipotekāriem parādiem, līdzīgi kapitālam apmierināmi arī ar to saistītie blakus prasījumi, (Civillik. 1351. p.), ja šie prasījumi pieteikti, iesniedzot pierādījumus, pirms izsoles dienas. No šiem prasījumiem bauda kapitālam līdzīgu prioritāti procenti, kas pienākās tikai par pēdējiem trim gadiem līdz izsoles dienai. Ja par procentiem nav pieteikts pirms izsoles dienas, tad tie, sadalot ieņemto summu, ar kapitālam līdzīgu prioritāti ņemami vērā tikai par laiku no tās dienas, kad zemes grāmatā ierakstīta atzīme par piedziņas vēršanu uz nekustamo mantu, līdz izsoles dienai. Apmierinot paredzētos prasījumus, tiem pieskaitāmi piespriestie tiesu un lietas vešanas izdevumi un procenti samērīgi izmaksājamai summai.

Paredzēto priekšrocīga apmierinājuma tiesību bauda prasījumi, izņemot hipotekāros, kas pieteikti pirms izsoles dienas. Pēc sadalīšanas aprēķina sastādīšanas tiesa nosūta attiecīgu izrakstu visiem lietas dalībniekiem, kuŗu adreses lietā uzdotas, piemērojot C. pr. n. 87. (67².), 413. (309.), 414. (310.) un 416. (311.) pantu un noliekot iebildumu celšanai pret aprēķinu septiņu dienu laiku, skaitot no izraksta saņemšanas dienas [C. pr. n. 1360. (1217-a.) p.].¹⁾ Ja pret aprēķinu norādītā septiņu dienu laikā sūdzības nav ienākušas, vai iesniegtās atzītas par noraidāmām, tad tiesas locekļa sastādīto aprēķinu apgabaltiesa

rījumu. Civillikumu 1413. p. piešķir bāriņtiesai tiesību, aizgādībā esošu personu interešu nodrošināšanai, pat nodibināt tiesu hipotēkas, kādu tiesību bāriņu tiesas par nožūlošanu gandrīz nemaz neizlieto. Šādos apstākļos 8. vietas piešķiršanu šiem prasījumiem, kas nebūt nav nostādami zemāk par 1. grupā paredzētiem prasījumiem, var izskaidrot vienīgi ta, ka aizpratatuma šie prasījumi apvienoti vienā grupā ar parādnieka sievas prasījumiem, kuŗi bieži rada šaubas.

¹⁾ Jānorāda, ka pēc aprēķina attiecīga izraksta kreditoram nav iespējas pārbaudīt aprēķina pareizību, jo tikai no visa aprēķina caurlūkšanas un atsevišķu prasījumu apmierinājumu salīdzināšanas un pārbaudīšanas kreditors var pārliecināties, cik viņam jāsaņem. Tamdēļ 7 dienu laikā no attiecīga aprēķina izraksta saņemšanas tādām kreditoram jāterodas tiesas kancelejā, lai pārbaudītu aprēķina pareizību.

apstiprina [C. pr. n. 1362. (1219-a.) p.]. Miertiesneša sastādīto aprēķinu neapstiprina, bet par viņu septiņu dienu laikā var iesniegt apgabaltiesai blakus sūdzību [C. pr. n. 1362. (1219-a.) p.]. Ja par aprēķinu iesniegtās sūdzības atzītas par ievēribu pelnošām, tad jaunu aprēķinu, agrākā kārtībā, sastāda mirtiesnesis vai apgabaltiesas loceklis. Civīlproc. nolikuma 1363. (1220.) pants atļauj vairāku sadalīšanas lietu savienošanu vienā, kaut arī viņas iesāktas dažādās tiesās. Lūgumu par to var iesniegt kā kreditori, tā arī parādnieks — un savienošanas gadījumā sadalīšanas lietas piekritību nosaka pēc parādnieka dzīves vietas vai arī pēc parādnieka un kreditoru vienošanās [C. pr. n. 1363. (1220.) p.]. Ja kāds no kreditoriem paziņo, ka viņš ierosina lietu par parādnieka maksātnespēju, tad tiesa apmierinā vienīgi pretenzijas, kas nodrošinātas ar hipotēku vai ķīlu, kā arī prasījumus par neizmaksātu darba algu pēdējo triju mēnešu apmērā, bet atlikušo summu izmaksā apturama un pēc maksātnespējas lietas ierosināšanas minētās summas ieskaitāmas konkursa masā [C. pr. n. V. piel. (pie 1396. p.), (1400. p. piezīmes III. pielik.), 5., 6. un 12. pants].

Attiecībā uz pārējiem kreditoriem katra naudas izsniegšana un sadalīšanas lietas tālākvirzīšana tiek apturēta, bet kreditoram, kas ierosinājis lietu par maksātnespēju, tiek likts priekšā iesniegt divu mēnešu laikā tiesas apliecību, ka tāda lieta patiešām ierosināta [C. pr. n. V. piel. (pie 1396. p.), (1400. p. piez. III. pielik.) 5. un 6. p.].

§ 150. Attiesātās mantas atņemšana parādniekam un nodošana piedzinējam.

Pie evīkijas, t. i., kad tiesa piespriedusi kādu lietu prasītājam, atspriežot to no atbildētāja, tiesas sprieduma izpildīšana ar spaidu līdzekļiem var būt dažāda, skatoties pēc tā, vai evīkija vērsta uz kustamu vai nekustamu mantu, un vai tā atrodas parādnieka vai trešās personas rokās.

a) Ja prasītājam piespriedta nekustama manta vai lietu tiesība uz to, tad izpildu rakstu vai tiesas sprieduma norakstu, ar uzrakstu par tā stāšanos likumīgā spēkā, prasītājs iesniedz attiecīgai zemes grāmatu nodaļai sprieduma ierakstīšanai zemes grāmatās (sal. Civīllik. 3015. un 3016. p.).

Ja atbildētājs, neskatoties uz tiesas spriedumu, atsakās nekustamo mantu nodot un no tās izvākties, tad notiek prasītāja ievēšana nekustamās mantas valdīšanā un atbildētāja izlik-

šana [Civillik. 814. p. un C. pr. n. 1346. (1209.) p.], pie kam atbildētājam par to paziņo ar pavēsti [C. pr. n. 1074. (942.) un 1076. (943.) p.] un uz prasītāja lūgumu nododamo nekustamo mantu apraksta.

Tādu pašu kārtību ievēro arī izpildot tiesas spriedumu par traucētas valdīšanas atjaunošanu (sal. Sen. spr. 1886. g. Nr. 27.).

Ja prasītājam no tiesas piespriestā nekustamā manta atrodas trešās personas valdīšanā, kas to valda uz patstāvīgu, no atbildētāja neatkarīgu tiesību pamata, tad prasītājam, ņemot vērā Civilproc. nol. 1021. (895.) pantu, jāceļ pret trešo personu prasības sūdzība, lai panāktu savu tiesību izvešanu dzīvē (Sen. spr. 1880. g. № 118.). Ja, turpretim, trešā persona valda nekustamo mantu kā atbildētāja pārstāvis, — tad tiesas spriedums ir spēkā arī pret viņu.

b) Ja prasītājam piespriedta skaidri apzīmēta k u s t a m a manta (res certa), kas atrodas atbildētāja valdīšanā, tad reizē ar pavēstes izsniegšanu atbildētājam par sprieduma izpildīšanu tiesu izpildītājs, klātesot policijas ierēdnim, atņem atbildētājam arī minēto mantu un nodod to prasītājam [C. pr. n. 1126. (978.) p.], pie kam tiesu izpildītāja žurnālā jāparakstās arī policijas ierēdnim [C. pr. n. 1126., 1348. un 1351. (978., 1211., 1212.) p.]. Ja atbildētājam attiesātās mantas vairs nav, tad tiesu izpildītājs ņem no viņa parakstu par to, ka viņam šīs mantas nav, viņš nevienam to nav nodevis tālāk un nezina, kur tā atrodas, paskaidrojot, ka par nepatiesu paraksta došanu tam draud Sodu likumu 606. pantā paredzētais sods [C. pr. n. 1350. (1211².) p.] (Offenbarungseid). Uz piedzinēja pieprasījumu, tiesu izpildītājam ir tiesība izkratīt pašu parādnieku [C. pr. n. 1349. (1211¹.) p.]. Beidzot, prasītājam tiesība prasīt no atbildētāja, saskaņā ar Civillik. 914. p. un Civilproc. nolik. 1352. (1213.) p., samaksāt neatrastās vai arī sabojātās mantas pilnu vērtību. Šādu prasījumu var ierakstīt jau prasības lūgumā, ceļot vindikācijas prasību; to pašu var panākt, ceļot jaunu prasību pret atbildētāju, pēc tam, kad atstātā manta pie viņa nav atrasta,¹⁾ vai arī iesniedzot blakus sūdzību

1) Gadījumā, ja atbildētājs spriedumu labprātīgi līdz pavēstē noteiktam termiņam nav izpildījis, prasītājs iegūst tiesību prasīt atbildību par sprieduma neizpildīšanu, resp. par piespriedtās mantas nenodošanu, jau ar to momentu, kad notecējis termiņš, kurā atbildētājam bija, saskaņā ar saņemto pavēsti, jāizpilda spriedums, pie kam, saprotams, prasītājs varētu Civilproc. nol. 1213. p. paredzēto prasību tiesā celt tikai pierādot ar atsaukšanos uz attiecīgā tiesu izpildītāja žurnālu, ka atbildētājs patiesi nav izpildījis spriedumu, t. i. nav nodevis prasītājam piespriedto mantu (Sen. spr. 1925. g. 26. III. Fainberga l. Nr. 56).

sakarā ar sprieduma izpildīšanu [C. pr. n. 1095. (962.), 1352. (1213.) p.¹⁾, un likumdoš mot. un Sen. spr. 1901. g. Nr. 98.]. Šīs mantas vērtība nosakāma pēc tās cenas, kāda tai bija sprieduma izpildīšanas laikā vai tai laikā, kad celta prasība vērtības atlīdzināšanas dēļ (Sen. spr. 1878. g. Nr. 44). Ja piespriestā manta prasības nodrošināšanas kārtībā bij nodota glabāšanā, tad tiesu izpildītājs, uzrādot glabātājam izpildu rakstu, atņem mantu no glabātāja un nodod prasītājam [C. pr. n. 1347. (1210.) p.].

Ja manta pie glabātāja neatrastos, tad viņš par to atbild uz C. pr. n. 1163.—1165. (1016.—1018.) p. un Sodū likumu 574. p. pamata.

Beidzot, ja attiesātā manta atrodas trešās personas valdīšanā, tad piemērojami iepriekš norādītie C. pr. n. 1222. (1078.) un 724. (631.) — 733. (640.) panti, saskaņā ar kuriem trešai personai pēc pavēstes saņemšanas no tiesu izpildītāja [C. pr. n. 1222. (1078.) p.] jānodod manta tiesu izpildītājam vai tiesai. Neizpildīšanas gadījumā viņa atbild uz C. pr. n. 727. (634.), 731. (638.) — 733. (640.) p. pamata.

§ 151. Paraksta ņemšana no parādnieka par dzīves vietas neatstāšanu.

Šis, izņēmuma veidā pielietojamais sprieduma izpildīšanas veids, ar mazu praktisku nozīmi, kas ierobežo atbildētāja pārvietošanās brīvību, pielaižams: 1) ja parādnieks neuzrāda citus līdzekļus sprieduma izpildīšanai, vai arī ja pielietotie paņēmieni nav pilnā mērā seguši prasījumu summu; 2) ja paraksts nav bijis ņemts jau prasību nodrošinot vai arī ņemtais paraksts vēlāk atdots atbildētājam atpakaļ [C. pr. n. 1367. (1222') p.].²⁾ Ievērojot šī sprieduma izpildīšanas veida stingri personisko raksturu, ne šo, nedz arī parādnieka uzaicināšanu pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai prasījuma apmierināšanai nevar piemērot pret juridiskām personām, ne arī pret to personu li-

¹⁾ Saskaņā ar Civīlprocesa nolikuma 1213. p. likumdošanas motīviem, ja piespriestā kustamā manta pie atbildētāja neatrastos, tad tiesa, uz prasītāja lūgumu, taisa lēmumu par neatrastās mantas vērtības piedzišanu no atbildētāja, jo prasītājam, kas prāvu vinnejis, jādabū apmierinājums. Tā tad tiesa var izšķirt šo jautājumu blakus sūdzības kārtībā.

1213. p. runā vispār par gadījumu, kad piespriestā manta nav tikusi nodota dabā, pie kam nedz šis 1213. p. nedz 6. nodalījuma (1209.—1213. p.) virsraksts neizšķir atvietojamu un neatvietojamu (individuālu) mantu (sal. sen. spr. 1875. g. Nr. 328 un 1925. g. 26. III. Fainberga l. Nr. 56).

²⁾ Skat. Исаченко, VI. сѣж. 540. l. p. un Васковскій, Учбн. гражд. прои. 396. l. p.

kumīgiem pārstāvjiem, kam pašām nav rīcības spēju, kā piem., pret aizbildņiem vai aizgādņiem (Sen. spr. 1900. g. Nr. 24. un 29.).¹⁾ Ar lūgumu paraksta ņemšanas dēļ piedzinējam jāgriežas vai nu pie miertiesneša vai apgabaltiesas, atkarībā no piedzenamās summas lieluma, pēc parādnieka pastāvīgās dzīves vietas vai pagaidu apmešanās vietas. Steidzamības gadījumos, kad tiesā nav sēdes, lūgumu var izšķirt tiesas priekšsēdētājs, kas, atrodot, ka lūgums apmierināms, dod tiesu izpildītājam rīkojumu par paraksta ņemšanu no parādnieka [C. pr. n. 1368. (1222².) p.]. Pēc paraksta došanas parādniekam ar soda piedraudējumu aizliegts atstāt dzīves vietu. Nav nozīmes tam apstāklim, ka parādnieks atteicas parakstu dot, jo tiesu izpildītāja paziņojumam, ka tiesa ar lēmumu aizliegusi parādniekam atstāt dzīves vietu ir tāds pat spēks, kā parakstam (Sen. kopsap. spr. 1882. g. Nr. 6.).

Paraksts zaudē spēku un atdodams parādniekam atpakaļ, ja piedzinējs divi mēnešu laikā nav lūdzis tiesu izsaukt parādnieku uz sēdi līdzekļu uzrādīšanai, bet ja tāds lūgums tiesai iesniegts, tad pēc protokola sastādīšanas tiesā par parādnieka dotiem paskaidrojumiem [C. pr. n. 1369. (1222³.) p.] un, beidzot, arī tad, kad parādnieks piedzinēja prasījumu apmierinājis.

§ 152. Parādnieka uzaicināšana pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai.

Šo līdzekli, kas domāts parādnieka netiešai iespaidošanai, var piemērot tādos pat apstākļos, kā paraksta ņemšanu par dzīves vietas neatstāšanu, pie kam nav vajadzīgs, lai paraksts no parādnieka jau būtu ņemts pirms uzaicināšanas pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai [C. pr. n. 1370. (1222⁴.) p.]²⁾

Lūgums iesniedzams miertiesnesim vai apgabaltiesai pēc parādnieka dzīves vietas vai patreizējās uzturēšanās vietas. Parādnieks, kas dzīvo tanī pašā pilsētā, kur atrodas tiesa, var tikt izsaukts uz tiesu visdrīzākā laikā [C. pr. n. 1374. (1222⁵.) p.]³⁾

¹⁾ No kapteiņa un kuģa kalpotājiem no kuģa, kas gatavs doties braucienā, arī nav ņemams paraksts par dzīves vietas neatstāšanu (Lik. kr. 1932. g. 128 — 74. p. piezīme).

²⁾ Kaut gan 1222⁴. p. runā par tiesu, bet nemin par miertiesnešiem, tomēr 1222⁴. un sek. p. attiecināmi uz miertiesnešiem, ja piedzinums pēc savas summas piekrīt miertiesnesim [Civilproc. nol. 223. (159.) p. 1. piez.] (Sen. spr. 1927. g. 21. IX. Nr. 714. Grēviņ l.).

³⁾ Kapteinis un kuģa kalpotāji no kuģa, kas gatavs doties braucienā, nav aicināmi tiesā uzrādīt līdzekļus piedziņas apmierināšanai (Lik. kr. 1932. g. 128; 74. p. piez.).

Ja parādnieks nedzīvo tās apgabaltiesas atrašanās vietā, kas viņu uzaicinājusi, tad viņam ir tiesība ierasties vai nu šai apgabaltiesā vai pie vietējā miertiesneša un lūgt, lai tas sastāda protokolu par tiem paskaidrojumiem, ko viņš sniedz par savu mantas stāvokli. Parādniekam jāierodas pie miertiesneša jau laikus un ar tādu aprēķinu, lai miertiesneša sastādītais protokols nonāktu apgabaltiesā vēl pirms sēdes, kas nolikta parādnieka nopratināšanai [C. pr. n. 1374. (1222⁸.) p.]. Sastādīto protokolu miertiesnesis nekavējoties nosūta attiecīgai apgabaltiesai. Ja parādnieks neierodas uz sēdi, tad tiesa dod rīkojumu viņu atvest Kriminālproc. lik. 435.—437., 439. un 441. p. paredzētā kārtībā [C. pr. n. 1375. (1222⁹.) p.], bet ja parādnieks aizbēdzis, — uzdod policijai viņu uzmeklēt; ja tas neizdodas, tad tiesa dod rīkojumu parādnieku uzmeklēt, izsludinot par to laikrakstos [C. pr. n. 1376. (1222¹⁰.) p.] Kriminālproc. lik. 841.—843. p. kārtībā. Parādnieka tiesai dotos paskaidrojumus ieraksta atsevišķā protokolā un par doto ziņu pareizību parādnieks atbild uz Sodū lik. 606. p. pamata. Ja parādnieks paziņojis tiesai, ka viņam nav nekādas mantas, vai arī, ka esošā manta nepietiekoša pret viņu vērstā piedzīnuma segšanai, tad piedzīņējam tiesība: 1) pēc kāda laika atkārtot lūgumu, uzaicinot parādnieku no jauna pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai vai 2) lūgt tiesu izsludināt parādnieku par maksātne-spējīgu, ja parādu summa pārsniedz Ls 2000,—.

Likums piešķir parādniekam tiesību arī pašam, bez uzaicinājuma no tiesas, ierasties tiesā un lūgt tiesu sastādīt protokolu par savu mantas stāvokli un līdzekļiem parādu nomaksai [C. pr. n. 1373. (1222⁷.) p.]. Tiesībai labprātīgi ierasties tiesā ir priekš parādnieka liela praktiska nozīme: tā atsvabina parādnieku no paraksta došanas par dzīves vietas neatstāšanu, jo saskaņā ar C. pr. n. 1396. (1222³.) p. 2. pkt. paraksts par dzīves vai pagaidu uzturēšanās vietas neatstāšanu atdodams parādniekam atpakaļ šādos gadījumos arī tad, ja tas nekādus līdzekļus prasītāja apmierināšanai nav varējis uzrādīt.

§ 153. Valsts parādnieka mantas meklēšana.

Valsts prasījumi pret privātām personām var būt:

1) vai nu publiski-tiesiska rakstura, ko piedzen bezstrīdus kārtībā, kas paredzēta Nolikumā par valsts bezstrīdus prasījumu piedzīšanu (Lik. kop. XVI. sēj. II. daļa);

2) vai arī privāttiesiskās dabas, kad valsts prasījumi izceļas no atsevišķu valsts iestāžu privāttiesiskām attiecībām ar

privātām personām. Strīdus, kas izceļas par privāttiesiskiem mantiska rakstura prasījumiem, dažreiz izšķir arī administratīvā kārtā [sal. C. pr. n. 1412. (1301.), 1413. (1302.) un 1419. (1307.) p.], bet pa lielākai daļai tiesā, prasības sūdzību kārtībā; tiesas spriedumus pēc tam izpilda saskaņā ar Civīlprocesa nolikuma noteikumiem parastā kārtībā.

Kas attiecas uz administratīvā kārtā privātām personām uzliktiem piedzinumiem, tad, neskatoties uz to, ka piedzišanu izdara administrācija bez tiesas varas līdzdalības, valsts iestādei, tajos gadījumos, kad izrādās, ka parādniekam nav nekādas mantas un kad visi valsts iestādes mēģinājumi parādu piedzīt izrādījušies par nesekmīgiem, ir tiesība griezties pie miertiesneša, pēc parādnieka dzīves vai pagaidu apmešanās vietas [C. pr. n. 1380. (1222¹⁴.) un Nol. par valsts bezstrīdus prasījumu piedzišanu 18. p.], ar pieprasījumu ņemt no valsts parādnieka parakstu par dzīves vietas neatstāšanu [C. pr. n. 1378. (1222¹².) p.], kā arī uzaicināt viņu pie tiesas līdzekļu uzrādīšanai [C. pr. n. 1379. (1222¹⁵.) p.].

Šos līdzekļus iespējams pielietot vienīgi tad, ja ievēroti trīs noteikumi: 1) pirms griešanās pie tiesas administratīvai iestādei jāmēģina panākt prasījuma apmierināšana administratīvā kārtībā (Nol. par valsts bezstr. pras. piedzīš. 18. p.); 2) piedzenamai summai jābūt lielākai par Ls 300,— [C. pr. n. 1379. (1222¹³.) un piez. pie 1380. (1222¹⁴-a) p.]; 3) nevar griezties pie tiesas, piedzenot nodokļus, nodevas un citus administratīvus prasījumus, kuŗu piedzišanai likumā noteikta sevišķa kārtība (Nol. par valsts bezstrīdus prasīj. piedzīš. 22. p.)¹⁾

Valsts iestāde griežas pie attiecīga miertiesneša ar rakstu, pievienojot tam norakstu no lēmuma, uz kuŗa pamata notiek

¹⁾ Jautājuma noskaidrošanai par to, kādas personas atzīstamas par Civīlproc. nol. 1222¹⁴. un sek. p. minētiem „valsts parādniekiem”. jāgriežas pie 1897. g. 29. XII. noteikumiem par valsts parādnieku mantas uzmeklēšanu (Lik. kr. 1898. g. Nr. 7. — 100), jo šie noteikumi ir pievesto Civīlproc. nol. avots; minēto noteikumu 8. pants nosaka, ka tie neattiecas uz nodokļiem, nodevām, un vispār piedzinumiem, attiecībā uz kuŗu izvešanu noteikta sevišķā likumā noteikti paredzēta kārtība.

Latvijā gan pastāv sevišķa nodokļu piedzišanas kārtība un proti 1920. g. 19. III. noteikumi par valsts nodokļu un citu neapstrīdami valstij pienācīgo naudas summu piedzišanas kārtību (Lik. kr. pap. Nr. 48) ar 1924. g. 4. X. papildinājumiem (Lik. kr. Nr. 160) un 1926. g. 22. VII. pārgrozījumiem (Lik. kr. Nr. 106) (Sen. spr. 1929. g. 27. IX. Leitmana I. Nr. 332.). Šie noteikumi atvietoti ar 1928. g. 2. jūnija likumu (Lik. kr. 119.) par nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzišanu, un tas ievietots 1928. g. izd. Nodokļu nolikumā kā I. pielikums (pie 3. panta).

piedzīšana, norādot, kādā apmērā piedzinums vēl nav apmierināts [C. pr. n. 1381. un 1382. (1222¹⁵-a un 1222¹⁶-a) p.].

Miertiesnesis, pārlicinājies, ka lēmumu taisījis kompetents orgāns, apmierina valsts iestādes pieprasījumu [C. pr. n. 1382. (1222¹⁶-a) p.], pie kam parādnieka uzaicināšanu un paraksta ņemšanu izdara nevis tiesu izpildītājs, bet policija [C. pr. n. 1385. (1222¹⁹.) p.], kas par šo darbību saņem atlīdzību pēc tiesu izpildītāju taksas [C. pr. n. 1386. (1222²⁰.) p.]. Protokola norakstu ar parādnieka paskaidrojumu par savu mantas stāvokli tiesnesis nosūta valsts iestādei.

CETURTĀ DAĻĀ.

PIRMĀ NODAĻĀ.

Tiesāšana apsardzības kārtībā.¹⁾

§ 154. Jēdziens un vispārīgi aizrādījumi.

Civiltiesas darbība galvenā kārtā norisinās civilprocesā, vai kā to ne visai pareizi sauc — strīdus jurisdikcijā.²⁾ Un tieši tāpēc, ka prasību procesā tiesai jāizšķir jautājumi par to, kam no prāvniekiem pieder tiesības un kādas, — ir pilnīgi dabīgi, ka tiesai uzlikts par pienākumu izšķirt jautājumu par personai piederošām zināmām tiesībām arī tad, kad nekāda strīda nav, bet personai vajadzīgs apliecinājums, ka zināmas tiesības pārnākušas uz viņu.

Tādi gadījumi var būt, piemēram, tad, kad vajadzīgs noskaidrot, kam pāries mirušās personas tiesības, jo tā, vēl dzīva būdama, varēja izteikt savu pēdējo gribu par savas mantas pāreju viņas pašas izraudzītam mantiniekam, bet varēja arī to neizteikt. Noskaidrot jautājumu, vai nomirušais savu pēdējo gribu ir izteicis, un vai tā izteikta apzinīgi un brīvi, bet ja tāda nebūtu izteikta, tad kam pāriet visa mirušā atstātā manta, — to likumdevējs atradis par nepieciešamu uzlikt tiesai, kā tādām valsts orgānam, kas visvairāk piemērots izšķirt un pārbaudīt tamlīdzīgus jautājumus. Bez tam zināmos gadījumos var rasties vajadzība p a s a r g ā t n o m i r u š ā m a n t u n o i z p u t i n ā š a n a s. Daudzas lietas, kas iesāktas personai dzīvai esot, nepārtraukti turpināmas arī pēc viņas nāves, un tādēļ nepieciešams atrast un iecelt mirušam pār-

¹⁾ Skat. Васильковский, Учебникъ Гражд. судопроизводства; Э. Гельвихъ, Охранительное производство въ курсѣ проф. Энгельмана; Konrad Helwig, System des deutschen Zivilprozessrechts, 1912. g. 56.—63. lap. p.; Исаченко, „Наше охранительное судопроизводство“, Ж. М. Ю. 1898. g. Nr. 7 un 1899. g. Nr. 1 un 2.

²⁾ Prasības sūdzību prasījumu caurlūkošanu tiesā ne visai pareizi dēvēt par strīdus jurisdikciju, jo ļoti daudzām prasībām nemaz nav strīda rakstura. Parādu saistību lielākā daļā atbildētāji nekādu strīdu necel. Tā paša iemesla dēļ arī izteicienus „sacikstes kārtība“, „sacikstes process“, kurus lieto kā pretstatus izteicienam „apsardzības kārtība“, nevar uzlūkot par precīziem terminiem. Vispareizāki lietot izteicienu „prasības kārtības process“ vai „iztiesāšana prasības kārtībā“, kur prasītāja aktīvā darbība, kas vērsta uz viņa tiesību aizstāvēšanu, rod sev vislabāko izteiksmi.

stāvi, kas varētu turpināt šīs lietas, iekams ierodas mantiņnieki.

Vest lietas, pārvaldīt un pārzināt savu mantu var tikai persona, kurai ir brīva apzinīga griba. Kā vispārēju civiļas rīcības spējas nosacījumu likums paredz zināmu vecumu, kas katrai personai jāsasniedz, lai to varētu atzīt par rīcības spējīgu, ar apzinīgu un brīvu gribu. Ja tomēr šī griba, sakarā ar gara slimību nav spējīga darboties garāku vai īsāku laiku, tad tāda persona nevar skaitīties par darbības spējīgu, un aiz brīvās gribas trūkuma tā viegli var kļūt ļauniem cilvēkiem par izmantošanas priekšmetu. Jautājumu par to, vai zināmā persona ir darbības spējīga, vai nē, un vai ir nepieciešami nodibināt par šo personu un viņas mantu aizbildnību vai aizgādību, var pareizi izšķirt tikai valsts organs, kā pilnīgi objektīvs un lietā neieinteresēts, — un tāds, šim mērķim vispiemērotākais organs ir atkal tiesa.

Visas tamlīdzīgas lietas, kuŗu galvenais mērķis ir zināmu tiesību apsardzība un to esamības apliecināšana, trūkstot strīdum un tiesību aizskārumam, sauc par „apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām.“¹⁾ Apsardzības kārtībā iztiesājamās lietas ir ļoti dažādas. Apspriežot likumprojektu par tiesāšanu apsardzības kārtībā, Krievijas valsts padome raksturoja pēdējo kā tiesāšanas kārtību, kas piemērojama privātu personu tiesību apliecināšanai vai apsardzībai gadījumos, kad pēc civillikumiem privātu personu gribas apliecināšanai ir nepieciešama tiesas līdzdarbība.

Mēģinājumi teorētiski norobežot prasības kārtībā iztiesājamās lietas no apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām un atrast šās atšķirības pazīmi — palikuši bez sekmēm. Prasījumu neapstrīdamība, ko visbiežāk uzlūko par apsardzības lietu raksturīgo pazīmi, nepārlicina vispirms tādēļ, ka arī prasības kārtībā daudz lietās strīdi vispār neizceļas, un, otrkārt, arī apsardzības kārtībā var būt lietas, kuŗām lielā mērā strīdus raksturs (piem. mantojuma dalīšanas lietas, lietas atzīt personu par garā slimu vai izšķērdētāju, lietas par mantas izpirkšanu). Drīzāk, šķiet, varētu uzsvērt, ka apsardzības kārtību likumdevējs attiecinājis uz tām lietām, kuŗās no paša sākuma izslēgta jebkāda strīda iespēja, kur nav bijis nekāds tiesību aizskārumš. Ja arī dažās prasību lietās nekādi

¹⁾ Līdz 1866. g. reformai tās sauca par tiesas pārvaldes lietām. Jaunais nosaukums krievu valodā „охранительное производство“ kā arī latviskais izteiciens „apsardzības kārtība“ vairāk piemēroti šāda procesa mērķim un uzdevumam, nekā no latīņu valodas patapināta terminoloģija Vakarēropā: iurisdictione voluntaria, jurisdiction volontaire jeb gracieuse, freiwillige Gerichtsbarkeit.

strīdi neizceļas, tad tomēr tas, ka atbildētājs izdarījis tiesībpārkāpumu, dod pamatu domai, ka labprātīgi viņš prasītāju neapmierinās, un ka sagaidāms strīds. Ja atsevišķos gadījumos atbildētājs strīdu necēl, tad vienīgi tādēļ, ka bieži procesa laikā viņš nāk pie slēdziena, ka strīds paliks bez sekmēm un mērķi nesasnieds.

Spriežot pēc attiecībām starp prāvniekiem, no kuriem viens (atbildētājs) aizskāris otra tiesības, kādēļ katrā ziņā varētu sagaidīt strīdu, likumdevējs paredzējis, ka visas tādas lietas, kurās novērojamas tiesībpārkāpuma pazīmes, iztiesājamas prasības, t. i. strīdus kārtībā. Turpretim, pieskaitot zināmu lietu šķiru pie apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām, likumdevējs pieņēmis, ka šajās lietās nav tiesību aizskāruma; tādēļ nav arī pamata strīdam: a) vienpusīgās lietās tāpēc, ka, pastāvot tikai vienai pusei, strīda iespējamība izslēgta un b) divpusīgās lietās (piem. atzīt personu par garā slimu vai izšķērdētāju) tāpēc, ka aktīvās puses ierosinājumu prezumē kā izdarītu nevis savās personīgās, bet gan pretējās vai abu pusu interesēs (piem. mantas dalīšanas lietās). Bez tam strīdam, kas izceļas lietās attiecībā uz personas atzīšanu par garā slimu vai izšķērdētāju, ir nevis privāt-, bet gan publiski-tiesisks raksturs, jo šie jautājumi grozās ap personas rīcības spēju, kas no valsts un publiski-tiesiskā viedokļa var būt bistama kā pašam aplūkojamam un viņa ģimenei, tā arī visai sabiedrībai, kurai tāda persona vēlāk var kļūt par nastu.

Glosatori par šo lietu atšķirošo pazīmi uzlūkoja lietā ieinteresēto personu gribas sakrišanu un šo lietu bezstrīdīgumu (*iurisdictio voluntaria*, atšķirībā no *iurisdictio contentiosa*), jo senajā Romā tādas lietas (piem. adopciju, dēla emancipāciju — *venia aetatis*) iztiesāja pēc prasības kārtības formas, bet ierosināja uz abpusēju vienošanos, un tamdēļ atbildētājs nekad necēla strīdu.

Līdz XIX. g. s. valdošais bija glosatoru uzskats. XIX. g. s. parādījās vairākas citas teōrijas: 1) pēc vienas teōrijas apsardzības kārtības mērķis ir tiesībpārkāpumu prevencija, t. i. tiesībpārkāpumu iespējamības priekšlaicīga novēršana, kurpretim prasības procesa nolūks ir likvidēt jau izdarīto tiesībpārkāpumu; tā ir tā sauktā preventīvā jurisdikcija, atšķirībā no prasību jeb represīvās jurisdikcijas; 2) otras teōrijas piekritēji aizrādīja, ka apsardzības process vērst uz tiesisku attiecību pārgrozīšanu un jaunradīšanu, kurpretim prasības process — uz jau esošo tiesisko attiecību uzturēšanu un aizsardzību; 3) trešā teōrija par apsardzības kārtības raksturīgo pazīmi uzlūkoja to, ka šie nav atbildētāja, kamdēļ ap-

sardzības process vienmēr ir vienpusīgs. Prakse turpretim rāda, ka starp apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām daudzām ir divpusīgs raksturs (piem. lietas par izšķērdību, mantojuma dalīšanu, izpirkšanu). Tomēr neviena no šīm teorijām nedod skaidru un noteiktu kritēriju, kuŗu varētu piemērot visām apsardzības kārtības lietām. Jaunākā laikā procesuālisti,¹⁾ pārliecinājušies, ka šādu raksturīgu apsardzības kārtības pazīmi atrast nav iespējams, nākuši pie slēdziena: 1) ka tāda kritērija vai pazīmes nemaz nav; 2) ka zināmas lietu kategorijas pakļaušana prasības vai apsardzības kārtībai atkarājas no likumdevēja ieskata un 3) ka pēdējā gadījumā izšķiroši ir lietderības un praktiskas ērtības apsvērumi.

Apsardzības lietu apjoms dažādās valstīs ir dažāds. Testamentus senajā Romā un līdz 1889. g. tiesu reformai arī piemums, agr. Baltijā, sastādīja pie tiesas. Rietumeiropas valstīs tiesas līdzdalība ir iespējama arī tagad. Aizgādnības nodibināšanu par garā slimiem Francijā un Vācijā izdara prasības kārtībā, Austrijā — apsardzības kārtībā, Krievijā pirms revolūcijas to izdarīja guberņas valdē, kas savu lēmumu iesniedza Senāta I. departamentam apstiprināšanai; Latvijā aizbildnību un aizgādnību nodibina tiesa apsardzības kārtībā.

Bieži gadas, ka tiesnesim prasības procesā nākās piemērot apsardzības kārtības normas, piem., nodibināt aizgādnību mantojuma masai [C. pr. n. 862. (751.), 1092. (959.), 1626. (2009.) un 1627. (2010.) p.], lai atbildētu jau celtā prasībā, kad atbildētājs nomirst pa pāras laiku.

Pēc Civīlprocesa nolikuma noteikumiem apsardzības kārtībā iztiesājamās resp. caurlūkojamās šādas lietas:

1) mantojuma apsardzība [C. pr. n. 1588. (1971.)—1625. (2008.); Latgalē 1725. (1401.)—1734. (1408.) p.], un sakarā ar to aizgādnības nodibināšana mantojumam [1626. (2009.), 1627. (2010.) p.], un publikācija par mantojuma atklāšanos [1628. (2011.)—1631. (2014.) p.];

2) apstiprināšana mantošanas tiesībās [C. pr. n. 1636. (2019.)—1640. (2023.) p.];

3) mantinieku pamudināšana pieņemt mantojumu, kā arī mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesībām [C. pr. n. 1632. (2015.)—1635. (2018.) p.];

4) testamentu attaisīšana un nolasišana [C. pr. n. 1573. (1956.)—1587. (1970.) p.] un sakarā ar to testamentu apstiprināšana vai atzīšana par likumīgā spēkā nākušiem;

¹⁾ Sk. Kisch, Urtheilslehre, 61. lap. p.; Konrad Helwig, System des deutschen Zivilprozessrechts, I., 53. un turpm. lap. p.; Sauer, Grundlagen des Prozessrechts, 46. lap. p.; Kleinfeller, 5. lap. p.; Fr. Stein, Die Zivilprozessordnung für das deutsche Reich, 1925. g. I., 11.—13. lap. p.

5) mantojuma dališana [C. pr. n. 1641.—1657. (2024.—2029.) p.; Latg. 1735.—1738. (1409.—1421.) p.];

6) nekustamas mantas izpirkšana [C. pr. n. 1658. (2030.)—1662. (2034.) p.; Latgalē 1749. (1438.)—1760. (1449.) p.];

7) ārļaulības bērnu leģitimācija [C. pr. n. 1522.—1528. un Latgalē 1765. (1460¹.—1460⁷.) p.];

8) adopcija [C. pr. n. 1529. (1908.)—1532. (1912.) p.; Latgalē 1766. (1460⁸.)—1769. (1460¹².) p.];

9) aizgādības nodibināšana par garā slimiem un izšķērdētājiem [C. pr. n. 1533. (1913.)—1558. (1939.) p.; Latgalē C. pr. n. 1770. p.];

10) ievēšana nekustamas mantas valdīšanā [Latgalē C. pr. n. 1739. (1424.)—1748. (1434.) p.];

11) lietas par bezvēsts prombūtni [C. pr. n. 1559. (1940.)—1572. (1955.) p.; Latgalē 1761. (1451.)—1764. (1456¹.) p.];

12) saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabāšanā [C. pr. n. 1675., 1681. p. piez., 1685. p. piez., 1771. (2047.) un 1676. (1460²⁹.)—1684. (1460³⁷.) p.];

13) saistības priekšmeta pārdošana publiskā izsolē [C. pr. n. 1685. (1460³⁸.), 1772. (1460³⁹.), 1686. (1460⁴⁰.) p.];

14) pilnvaru atprasīšana no pilnvarnieka un anulēšana [C. pr. n. 1773. (1460⁴¹.)—1779. (1460⁴⁸.) p.];

15) nekustamas mantas labprātīga publiska pārdošana tiesas ceļā [C. pr. n. 1663. (2035.)—1674. (2046.) p.];

16) uzaicinājuma atklāšana [C. pr. n. 1687. (2054.)—1704. (2071.) p.];

a) atsavinot nekustamu mantu [C. pr. n. 1705. (2072.)—1707. (2074.) p.];

b) fideikommišu nodibinot vai izbeidzot [C. pr. n. 1708. un 1709. (2075.—2078.) p.];

c) mantojumam atklājoties [C. pr. n. 1710. (2079.) un 1711. (2080.) p.];

d) hipotēku dzēšanai [C. pr. n. 1712. (2081.)—1717. (2086.) p.];

e) parādu dokumentu nozušanas gadījumā [C. pr. n. 1718. (2089.)—1724. (2093.) p.];

Apsardzības kārtības lietām varētu pielīdzināt arī laulības līgumu izsludināšanu „Valdības Vēstnesī”, atceļot pēc likuma pastāvošo laulāto mantas kopību (Civillik. 36. p. piez.), kā arī likumā paredzētos gadījumos bāriņu tiesas lēmumu apstiprināšanu (Civillik. 271., 382. p. piez., 2695. p. piez., 426. p.).

Visas norādītās, apsardzības kārtībā iztiesājamās lietas var sadalīt šādās grupās:

1. Apsardzības lietas attiecībā: a) uz mantu: mantojuma apsardzība, publikācija par mantojuma atklāšanos; aizgādības nodibināšana par mantojumu un promesošas personas mantu;
 - b) uz personas tiesībām: uzaicinājuma atklāšana parāda dokumenta nozaudēšanas, hipotēku dzēšanas, nekustamas mantas pārdošanas un fideikomisa nodibināšanas gadījumos; pilnvaras anulēšana, aizgādības nodibināšana par garā slimiem un izšķērdētāju mantu,¹⁾ kā arī saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabāšanai.
2. Personas zināmu tiesību apliecināšana: pie leģitimācijas, pie apstiprināšanas mantošanas tiesībās; pie ievēšanas nekustamas mantas valdīšanā; izsludinot laulības līgumus un atzīstot personu par mirušu;
3. Tiesas līdzdalība (sankcija) zināmos civiltiesiskos darījumos: adopcijas apstiprināšana; kopējas mantas dalīšana; nekustamas mantas izpirkšana; bērņu tiesas nolēmumu apstiprināšana darījumos ar aizbilstamiem.

Apsardzības lietas tik cieši saistītas ar atbilstošiem materiālo tiesību institūtiem, ka parasti tās apskata civiltiesību kursus. Piemēram, mantojuma apsardzība, mantojuma dalīšana un testamenta apstiprināšana ietilpst mantošanas tiesību nodaļā; leģitimācija, adopcija — ģimenes tiesību nodaļā.

§ 155. Vispārīgie apsardzības kārtības noteikumi.

1. Tiesām arī apsardzības kārtībā jārikojas pēc vispārējiem pamatprincipiem, kas paredzēti Civīlprocesa nolikuma vispārējos noteikumos, ciktāl tie saskan un nav pretrunā ar apsardzības kārtības īpatnībām.

Tā, piem., pamatnoteikumi par likumu piemērošanu [C. pr. n. 11. (9.) un 12. (10.) p.]; par lietas iztiesāšanu pēc būtības divās instancēs [C. pr. n. 15. (11.) un 16. (12.) p.]; par tiesas sēžu publicitāti [C. pr. n. 17. (13.) un 18. (14.) p.]; par piln-

¹⁾ Uz personu atzīšanu par garā slimām un izšķērdētājām attiecošās lietas varētu atdalīt sevišķā grupā par rīcībspējas atņemšanu un aprobežošanu. Bet tā kā aizgādību šajās lietās nodibina pirmā kārtā pašu aizgādībā esošo personu interesēs un viņu tiesību aizsardzībai, tad šo lietu ierindošana pirmā grupā — apsardzības lietās uzskatāma par konsekventu.

varniekiem [C. pr. n. 24. (16.) p.]; par prāvnieku rīcībspēju [C. pr. n. 25. (17.)—28. (21.) p.] u. t. t., piemērojami vienlīdzīgi kā sacikstes — prasības kārtībā, tā arī apsardzības kārtībā.

2. Piemērojot C. pr. n. 6. (4.) p. par ieinteresēto personu iniciatīvi, apsardzības kārtībā dažreiz no šā noteikuma pieļauti izņēmumi un tad procesu var ierosināt: a) pati tiesa — piemēram, pie mantojuma apsardzības [C. pr. n. 1590. (1973.) p.]; pie publikācijas par mantojuma atklāšanos [C. pr. n. 1629. (2012.) p.]; b) prokurātūra — lietās par bezvēsts promesošiem [C. pr. n. 1761. (1451.), 1560. (1941.), 1565. (1947.) p.]; garā slimiem [C. pr. n. 1534. (1914.) p.]; izšķērdētājiem [C. pr. n. 1548. (1928.) p.]; c) policija — mantojuma apsardzības lietās [C. pr. n. 1727. (1402.) p.]; d) amatpersonaš priekšniecība — mantojuma apsardzības lietās [C. pr. n. 1589. (1972.), 1727. (1402.) p.]; e) notārs vai tiesu izpildītājs — kuri iesniedz testamentu tiesai atļaušanai un nolasišanai [C. pr. n. 1574. (1957.), 1575. (1958.) un Latg. civillik. 1060². p.].

3. Apsardzības lietas var būt:

a) Vienpusīgas, piem., mantojuma apsardzība, apstiprināšana mantošanas tiesībās, testamenta apstiprināšana, atteikšanās no mantojuma, ārļaulības bērnu leģitimācija, adopcija. Lai gan kā lūdzēji šeit var būt vairākas personas, tomēr šeit nav interešu kollizijas, te nav prasījumu, kas vērsti pret citām personām. Šo iemeslu dēļ šinīs lietās apsardzības kārtībā nevar pastāvēt prāvnieku vienlīdzība; nav iespējami arī pretprasījumi, noraidījumi, trešo personu iestāšanās; tāpēc arī šajās lietās tiesas iniciatīves tiesības ir paplašinātas.

b) Divpusīgas, piem., lietas par nekustamas mantas izpirkšanu [C. pr. n. 1749. (1438.), 1752. (1441.) p.]; par personas atzīšanu par garā slimu [C. pr. n. 1533. (1913.) p.]; par izšķērdētāju [C. pr. n. 1548. (1928.), 1550. (1930.) p.]; lietas par mantojuma dalīšanu [C. pr. n. 1735. (2024.) p.]; par pilnvaras atņemšanu [C. pr. n. 1779. (1460^{4*}) p.]. Šajās lietās lūdzēja prasījums vērsts pret otru personu, kuŗas intereses ir pretējas. Šeit jāievēro arī prāvnieku vienlīdzības princips; dažreiz iespējami arī noraidījumi, var celt arī pretprasījumus [piem. C. pr. n. 1752. (1441.) p. pie izpirkuma]; var pacelties arī jautājums par lietas vešanas izdevumiem [Sal. C. pr. n. 1545. (1925.) un 1558. (1939.) p.]. Tomēr arī lietās ar divpusīgu raksturu puses neuzstājas kā prasītājs un atbildētājs, bet tās ir tikai personas ar pretējām interesēm (lūdzējs un pretējā puse).

Ir gadījumi, kad vienpusīga apsardzības lieta var kļūt par divpusīgu ar pretējām interesēm, piem. pie adopcijas [C. pr.

n. 1769. (1460¹².) p.]; pie atteikšanās no adopcijas [C. pr. n. 1531. (1910.) p.]; pie testamenta apstiprināšanas, vai tā atzīšanas par spēkā gājušu, kad ar pēdējo aizskartas likumisko mantinieku tiesības (sk. Kriev. Sen. 1912. g. spr. Nr. 72.).

4. Visi lūgumi tiesai iesniedzami rakstiski un tiem jāapmierina vispārīgie noteikumi par lūgumrakstiem [C. pr. n. 358. (256.) p.], izņemot lūgumus miertiesnesim, kuŗus var iesniegt arī mutiski, un miertiesnesis ieraksta tos protokolā [pēc analogijas ar C. pr. n. 63. (51.) p.]. Par šiem lūgumiem tiesu nodeva nav jāmaksā, bet gan jāmaksā: miertiesās — lokšņu nodeva un vispārīgās tiesu iestādēs — zīmognodeva. Noraksti pievienojami tikai divpusīgās lietās [piemērojoties C. pr. n. 657. (567.) p.].

5. Jautājums par pārstāvību apsardzības lietās izšķirams uz tiem pašiem pamatiem, kā prasības lietās [sal. Tiesu iek. lik. 331. (406¹.) p.].¹⁾

6. Lūdzējus vienpusīgās apsardzības lietās uz tiesas sēdēm parasti neaicina, bet tiem ir tiesība ierasties un dot mutiskus paskaidrojumus [C. pr. n. 17. (13.) p.]. Tomēr lietās par legītimāciju [C. pr. n. 1525. (1460⁴.) p.] un adopciju [C. pr. n. 1767. (1460⁹.) un 1531. (1910.) p.] aicinājumus pusēm sūta. Turpretim divpusīgās lietās puses pēc vispārējā noteikuma aicina, kā piem., lietās par dalīšanu [C. pr. n. 1644. (1410.), 1643., 1737. (2026.), 1653. (1419.) p.]; par nekustamas mantas izpirkšanu [C. pr. n. 1752. (1441.)—1754. (1443.), 1664. (2033.) p.]; par garā slimiem [C. pr. n. 1536. (1916.) p.]; par izšķērdētājiem [C. pr. n. 1634. (2017.) p.]. Tāpat uzaicinājuma lietās [C. pr. n. 1696. (2063.) p.].

Uzturēšanās vietas uzrādīšana tajā pilsētā, kur atrodas tiēsa, [C. pr. n. 413. (309.) p.], nav saistoša, izņemot mantojuma dalīšanas lietas, kuŗām ir prasības lietu raksturs un kuŗās līdzmantinieka uzaicināšanu izdara pēc vispārējiem C. pr. n. 380. (275.)—408. (304.) p. noteikumiem.

7. Pierādījumi par lūguma pareizību lūdzējam jāiesniedz tāpat kā prasības kārtībā iztiesājamās lietās [C. pr. n. 454. (366.) p.]; bet tā kā atbildētāja šajās lietās nav, tad iztiec sūšanai, sevišķi vienpusīgās lietās, piemīt lielākā mērā inkvizīcijas vai izmeklēšanas procesa raksturs. Tiesai ir vairāk

¹⁾ Pēc Senāta paskaidrojumiem (Kr. Sen. 1889. g. spr. Nr. 56) personām, kas nav zvērināti vai privāti advokāti vai nepieder pie Tiesu iek. lik. 314. (389.) p. norādītām personām, nav aizliegts vest lietas pie notāriem, jo šīs lietas nav uzskatāmas par tiesu lietām. Pamatojoties uz šo paskaidrojumu, daži to iztulkoja tā, ka minētās personas var vest lietas arī apsardzības kārtībā tiesā (sk. Ж. М. Ю 1901. g. Nr. 6. 216.—220. lap. p.). Šāds slēdziens apšaubāms.

patstāvības un iniciatīves pārbaudot pierādījumus (Kr. Sen. 1912. g. spr. Nr. 22.). Viņa pati var vākt, bet dažreiz tai arī jāvāc uzzīņas un jāizdara izmeklēšana [sk. piem. C. pr. n. 1763. (1456.), 1535. (1915.), 1552. (1932.), 1567. (1949.) p.]. Tiesai ir tiesība pieprasīt pierādījumu iesniegšanu [C. pr. n. 1699. (2066.) p.]. C. pr. n. 458. (368.) p. noteikums par tiesas tiesību norādīt lūdzējam uz lietā noskaidrojamiem apstākļiem un vajadzīgiem pierādījumiem tiek piemērots plašākos apmēros. No otras puses — tiesai pašai ex officio jāpārlicinās par lūdzēja tiesībām [sal. C. pr. n. 1740. (1425.), 1525. (1460⁴), 1531. (1910), 1667. (2039.) p.], un pat lietā piedalošās otrās personas piekrišana vai strīda necelšana nav ņemamas vērā. Piem., lūgumā par nekustamas mantas izpirkšanu tiesa nevar pieļaut, izpirkšanu, ja pēc likuma (sk. Latg. civillik. 1350. p. un Civillik. 1631. p.) lūdzējam nav tiesības izpirkt, kaut arī pretējā puse pret izpirkšanu strīdu neceltu (Kr. Sen. 1869. g. spr. Nr. 138.).

8. Trešās personas, šā vārda īstā nozīmē, iestāšanās un pieaicināšana šeit nevar notikt, jo te nav ne prasītāja, ne atbildētāja, bet dažos gadījumos gan var notikt kaut kas tāds, kas atgādina trešo personu iestāšanos lietā.¹⁾ Piem., pie adopcijas [C. pr. n. 1769. (1460¹²) p., sk. arī Civillik. 177. p.], pie personas atzīšanas par garā slimu, līdzās ģimenes locekļiem lietu ierosināt un tajā piedalīties var katra ieinteresēta persona (sk. Civillik. 499. p.).

Pilnīgi saprotams, ka šīs personas var iesniegt tiesai arī blakus sūdzības vispārējā kārtībā (sk. Sen. spr. 1868. g. Nr. 449. un 1878. g. Nr. 30.).

9. Dažās apsardzības kārtībā iztiesājamās lietās piedalās prokurātūras pārstāvis: 1) lai dotu slēdzienu lietās par personas atzīšanu par garā slimu [C. pr. n. 1538. (1918.), 1542. (1922.) p.], 2) lai ierosinātu apsardzības lietu, piem., lietās par

¹⁾ Sal. arī Исаченко, Наше охранительное судопроизводство, Ж. М. Ю. 1898. г. Nr. 7, 136.—140. lap. p.

Apsardzības lietās gan nav pieļaujamas trešās personas Civilproc. nol. 653. un sek. p. nozīmē, bet tomēr var ņemt dalību visas lietā ieinteresētās personas; arī apsardzības lietās bieži izšķirami jautājumi, kurī aizskar ne tikai lietas ierosinātāja, bet arī citu personu intereses, un liegt viņam ņemt dalību lietā, nozīmētu pārkāpt vispārējo principu „audiatur et altera pars“, pie kam protams zem „partiem“ vai pusēm apsardzības lietās nav saprotami prasītājs un atbildētājs, bet gan lietā ieinteresētās personas. Civilproc. nol. 6. (4.) pants aprādītā nozīmē piemērojams arī apsardzības lietās. Pats likums lieto terminu „puses“ arī noteikumos par apsardzības kārtību (1910., 1917., 2065. p.), zem kurām saprotamas taisni augšā minētās lietā ieinteresētās personas (Sen. spr. 13. XII. 1929. g. Nr. 1897 Morberga l.).

mantojuma apsardzību [C. pr. n. 1727. (1402.) p.]; par bezvēsts prombūtnē esošā mantu [C. pr. n. 1560. (1941), 1565. (1947.) p.]; par personas atzišanu par garā slimu [C. pr. n. 1533. (1913.) p.] vai izšķērdētāju [C. pr. n. 1548. (1928.) p.]. Prokuroram, kā lietas ierosinātājam, šādos gadījumos pieder tādas pat tiesības, kā pusei, piem., tiesība iesniegt pārsūdzības [sal. C. pr. n. 1546. (1926.), 1553. (1934.), 1556. (1937.) p].

10. Apsardzības kārtībā iztiesājamās lietas vienmēr beidzas ar lēmumu, bet ne ar spriedumu. Ja lēmumam ir blakus lēmuma raksturs un ja ar to lietu nenobeidz, tad tiesa to var pārgrozīt, kad pārgrozījušies lietas apstākļi, tāpat kā katru blakus lēmumu [C. pr. n. 1014. (891.) p.] prasības lietā. Ja, turpretim, ar lēmumu apsardzības lieta nobeidzas, tad tas pārsūdzams blakus sūdzības kārtībā²⁾ [sk. C. pr. n. 897. (784.) un turpm. p.]. Dažreiz šie lēmumi izpildāmi uz spriedumam līdzīga pamata [sk. piem. C. pr. n. 1779. (1460⁴⁸.) p.]. Bez tam apsardzības kārtībā taisītie lēmumi atsevišķos gadījumos nekavē skatīt cauri lietu arī prasības kārtībā [C. pr. n. 1702. (2069.) p.]. Tā piem., mantinieki, kuŗu lūgums apsardzības kārtībā apstiprināt testamentu atraidīts, var iesniegt prasību, lai prasības kārtībā atzītu testamentu par spēkā esošu [C. pr. n. 322. (215.), 323. (216.) p.], un tiesa, kas atteikusies apsardzības kārtībā apstiprināt testamentu, neskatoties uz to, var sūdzību apmierināt prasības kārtībā, jo apsardzības kārtībā tiesa nekad neapspiež un neizšķir strīdus. Izceļoties strīdum tiesa vienmēr izbeidz lietas caurskatīšanu apsardzības kārtībā, atļaujot pusēm tikt skaidrībā prasības kārtībā [C. pr. n. 1638. (2021.) p.]. Dažas lietas tomēr ir iespējams skatīt cauri tikai apsardzības kārtībā, un šajās lietās apsardzības kārtībā taisītos lēmumus nevar apstrīdēt arī prasības kārtībā, piem., lietās par ievešanu valdīšanā [C. pr. n. 1739. (1424.) p. un sek.]; par bezvēsts promesošā atzišanu par mirušu [C. pr. n. 1565. (1947.) p. un sek.]; par personas atzišanu par garā slimu [C. pr. n. 1533. (1913.) p. un sek.]; par izšķērdētāju, par bērnu leģitimēšanu (1522. un sek. p.) (Kr. Sen. 1898. g. spr. № 32.). Tā kā C. pr. n. 904. (790¹.) pants, kas dod tiesai iespēju

²⁾ Izņēmuma veidā lēmumus lietās par mantojumu dališanu var pārsūdzēt apellācijas kārtībā (Civilproc. nol. 1654. (1421.), 1643., 1737. (2026.) p.). Attiecībā uz lēmumiem par personas atzišanu par maksātne-spējīgu — ārpus tirdzniecības — Senāta prakse vairākkārt grozīta: savos 1871. g. Nr. 754, 1881. g. Nr. 81 un 1882. g. Nr. 5 spriedumos Senāts atzina, ka šie lēmumi kā tādi, kas izspriež lietu pēc būtības — pārsūdzami apellācijas kārtībā, turpretim 1876. g. spr. Nr. 520, 1880. g. Nr. 154 un 1883. g. Nr. 13. Senāts pieturējās pie ieskata, ka šos lēmumus var pārsūdzēt tikai blakus sūdzības kārtībā.

pašai izlabot savu lēmumu, par kuŗu iesniegta blakus sūdzība, ir ievests vienīgi ar nolūku paātrināt iztiesāšanu un neapgrūtināt otro instanci ar tādu kļūdainu lēmumu pārbaudīšanu, kuŗu dēfektus, sakarā ar iesniegto sūdzību, atzīst un var izlabot pati pirmās instances tiesa, tad ir skaidrs, ka šis C. pr. n. 904. (790¹.) p. noteikums piemērojams arī apsardzības kārtībā. Tas pats jāsaka arī par C. pr. n. 1015. (891¹)—1017. (891⁸.) pantu piemērošanu par spriedumu izlabošanu.

11. Otrās instances apsardzības kārtībā taisītos lēmumus, ja tie nobeidz lietas iztiesāšanu, var pārsūdzēt kasācijas kārtībā (Kr. Sen. 1894. g. sp. Nr. 97.).

12. Atsevišķu apsardzības kārtības lietu piekritība norādītā likumā [sk. piem. C. pr. n. 1725. (1401.), 1736. (1409.), 1739. (1424.), 1749. (1438.), 1761. (1451.), 1641., 1735. (2024.), 1658. (2030.), 1632. (2015.), 1626. (2009.) p.]. Ja apsardzības kārtībā ierosināmā lieta attiecas uz kādu mantu, tad gandrīz vienmēr piekritība nosakāma pēc šīs mantas atrašanās vietas. [Piem. C. pr. n. 1725. (1401.), 1736. (1409.), 1739. (1424), 1749. (1438.), 1761. (1451.) 1587. (1970.), 1658. (2030.), 1663. (2035.), 1689. (2056.) p.]. Ja apsardzības kārtībā ierosināmā lieta attiecas uz jautājumu par personu, bet ne mantu, tad piekritība nosakāma pēc tās personas dzīves vietas, kuŗas intereses lieta skar [C. pr. n. 1523. (1460¹.), 1766. (1460⁸.), 1533. (1913.), 1548. (1928.), 1559. (1940.), 1529. (1908.) p.]. Lietas par mantojumu piekrit tiesai pēc mantojuma atklāšanās vietas [piem., C. pr. n. 1573. (1956.), 1632. (2015.), 1628. (2011.), 1636. (2019.), 1641., 1735. (2024.) p., sal. arī 322. (215.) p.], bet mantojuma mantas apsardzība — miertiesnesim pēc mantas atrašanās vietas [sk. C. pr. n. 1588. (1971.) p.].

Civilproc. nol. 334. (227.) un 335. (228.) p. piemērošana par tiesas izvēli uz abpusēju vienošanos pielaižama tikai lūgumos par mantojuma dalīšanu [C. pr. n. 1641., 1735. (2024.) p.], jo šīm lietām piemīt prasības raksturs; šajās lietās iesniedzamas arī apellācijas, bet ne blakus sūdzības [C. pr. n. 1654. (1421.) p.].

13. Lēmumu pārsūdzības termiņš, ja lūdzēji uz lietas caurlūkošanu apsardzības kārtībā nav tikuši aicināti, skaitās tikai no tās dienas, kad lēmums viņiem kļuvis zināms. Tas netieši izriet no Civilproc. nol. 819. (714.) p. satura, jo, ja persona nav aicināta un nezina tiesas sēdes dienu, tad šo pantu nevar piemērot [sal. arī C. pr. n. 1732. (1406.) p. un Kr. Sen. spr. 1874. g. № 98, 1874. g. № 425, 1882. g. № 72].

Pārsūdzības termiņš vispārējās tiesu iestādēs ir divas ne-

dēļas [C. pr. n. 898. (785.) p.], bet miertiesās — septiņas dienas [C. pr. n. 262. ((167.) p.).¹⁾

14. Civilproc. nol. noteikumi par sprieduma spēkā nākšanu [1018. (892.) p. 1. pkts, 220. (156.) p. 1. pkts], pēc kuŗiem otrās instances spriedums pilnīgi aptver un izsmel pirmās instances spriedumu, — nav attiecināmi uz blakus lēmumiem apsardzības kārtībā, kuŗi paši par sevi nenāk „likumīgā spēkā“, bet tikai paliek spēkā, vai paliek negrozāmi, ja tie vai nu netiek pārsūdzēti, vai tiek apstiprināti otrā instancē, kādēļ apsardzības lietās pirmās instances lēmums, kuŗu apstiprinājusī otrā instance, nezaudē savu patstāvīgo nozīmi un neskaitās par procesuālā ziņā izsmeltu ar otras instances apstipriņošu lēmumu (Sen. spr. 23. II. 1922. g. № 33 Rudzīša l.; 28. IX. — 26. X. 1923. g. № 212 Pētersona l.).

§ 156. Ārlaulībā dzimušu bērnu leģitimēšana.

Civilproc. nol. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) p. noteiktai bērnu leģitimēšanas kārtībai agrāk bija spēks un nozīme tikai Krievijas iekšējās gubernās. Šāda kārtība bij nepieciešama sakarā ar Latg. civillik. (X. sēj. 1. d.) 144¹. p. saturu, pēc kuŗa pie kristīgas ticības piederīgu personu²⁾ ārlaulības bērni leģitimējās ar vecāku iedošanos laulībā. Bet tādai leģitimācijai pēc X. sēj. 1. d. 144¹. p. 2. pkt. iepriekš bij nepieciešams sevišķs tiesas Civilproc. nol. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) p. paredzētā kārtībā taisīts lēmums par bērna leģitimāciju.

Rietumlatvijā (t. i. bijušā Baltijā), kur arī tagad spēkā esošais Civillik. 173. p. pēc vecāku laulības, automātiski no laulības noslēgšanas laika, neprasot leģitimācijai kādu procesuālu aktu, piešķīra ārlaulības bērniem visas likumīgo bērnu tiesības, 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) pantus nenācās piemērot. Aiz tā paša iemesla pats ārlaulības bērnu leģitimācijas institūts, kā to bij nodibinājis 1891. gada 12. marta likums, nebij piemērojams rietumu Latvijā un, saskaņā ar bij. Krievijas Senāta civilkašācijas departamenta paskaidrojumu (1900. g. № 6), vietējām bij. Baltijas apgabaltiesām pat nebij tiesības taisīt uz metriskām apliecībām uzrakstus par leģitimācijām, kas bij no-

¹⁾ Par apgabaltiesas lēmumu, ar kuŗu noraidīts lūgums apstiprināt testamentu, Latgalē — pārsūdzībai paredzēts mēneša laiks (sk. Latg. civillik. 1066⁹. p.). Tāpat lēmumi, ar kuŗiem uzaicinājuma kārtībā nepieņemtās tiesības atzītas par anulētām, pārsūdzāmi blakus kārtībā zināmos gadījumos arī mēneša laikā.

²⁾ Ar Krievijas pagaidu valdības 1917. gada 20. marta likumu (Kr. lik. kr. 400) X. sēj. 1. d. 144¹. p. attiecināts arī uz nekristīgo ticību piederīgiem.

tikušas uz Baltijas priekšreformas iekārtas tiesu iestāžu lēmumu pamata.

Faktu, ka ar konkrēto laulību leģitimēti pirms laulības dzimušie bērni, pēc Senāta tā paša paskaidrojuma, vajadzēja apliecināt, ievēdot metriskās grāmatās atzīmi par to, ka vīrs atzīst minētos sievas bērnus par saviem.

Neskatoties uz to, bij tomēr gadījumi, ka aiz pārmērīgā garīgo (sevišķi romiešu-katoļu un pareizticīgo) konsistoriju formālisma, kuŗas atsacījās tamlīdzīgus ierakstus ievest metriskās grāmatās, vietējās bij. Baltijas tiesās ienāca lūgumi par leģitimāciju. Tiesas, ņemot vērā, ka šos lūgumus diktēja ārkārtīgi svarīgi dzīves prasījumi, ignorējot Civīlproc. nol. (1914. g. izd.) 1907. p. noteikumu,¹⁾ sāka pieņemt šāda veida lūgumus un piemērot Civīlproc. nol. 1523. (1460¹.) un turpmākos pantos paredzēto kārtību.

Pasaules karš, kad Latvijas iedzīvotāju lielā daļa evakuējās, sekojošā revolūcija un sakarā ar šiem apstākļiem metrisko grāmatu un dokumentu nozaudēšana un iznīcināšana noveda pie tā, ka iedzīvotāju lielam vairumam metrisko dokumentu vairs nebija, un to atjaunošana, sevišķi, ja šīs personas bija dzimušas vai iestājušās laulībā Krievijas iekšējās guberņās, — izrādījās pilnīgi neiespējama.

To ievērojot, 1924. g. 10. martā tika izdots likums par ārlaulībā dzimušo bērnu leģitimāciju (Lik. kr. 1924. g. 42), saskaņā ar kuŗu Civīllikuma 173. p. un Latg. civīllik. 144¹. p. izteikti vienādā redakcijā,²⁾ pēc kuŗas agrāk Latgalē spēkā bijušā saistošā procesuālā leģitimācijas kārtība ar tiesas piedalīšanos nav vajadzīga.

Saskaņā ar šo likumu: 1) pēc laulības abiem vecākiem jāpaziņo rakstiski vai mutiski (šai gadījumā paziņojumu ieraksta protokolā) tai dzimtsarakstu nodaļai, kuŗā ārlaulībā dzimušais bērns reģistrēts, ka viņi ir salaulājušies un ka bērns no viņiem dzimis, klātpieliekot savas laulības un bērna dzimšanas apliecības. Uz paziņojuma un pielikto dokumentu pamata dzimtsarakstu nodaļas pārzinis izdara dzimšanas ierakstā attiecīgu izlabojumu un izdod ja un n u d z i m š a n a s a p l i e c ī b u par bērna dzimšanu laulībā bez labojumiem un aizrādījuma uz leģitimāciju [Lik. kr. 1924. g. 42. (2. p.) un Lik. kr. 1921. g. 47. (38. p.)]. 2) Attiecībā uz bērniem, kuŗi dzimuši pirms vietējās dzimtsarakstu nodaļas atklāšanas un kuŗu dzimšana reģi-

¹⁾ Sal. Буковскій — Узаконеніе въѣбрачныхъ дѣтей въ Прибалт. краѣ — Ж. М. Ю. 1905. г. Іюнь, 218. un turpm. lap. p.

²⁾ Civīllik. 173. p. un Latg. civīllik. 144¹. p. izteikti šādi: „Ārlaulībā dzimušie bērni iegūst ar savu vecāku sekojošo laulību visas laulībā dzimušu bērnu tiesības, skaitot no vecāku salaulāšanās dienas.“

strēta vietējās baznīcas metriskās grāmatās, vecākiem, pēc iestāšanās laulībā, ir tiesība griezties pie lekslietu ministrijas garīgo lietu pārvaldes, kas izdara tādu pat izlabojumu metriskās baznīcas grāmatās un izdod jaunu dzimšanas apliecību bez izlabojumiem un aizrādījuma uz leģitimāciju. 3) Beidzot, gadījumos, kad iepriekš norādītā kārtībā leģitimāciju nokārtot, pareizāki — dabūt attiecīgu izlabotu metriku par dzimšanu nav iespējams vai nu tamdēļ, ka nav dzimšanas reģistru, vai aiz citiem kādiem iemesliem,¹⁾ — vecāki pēc iestāšanās laulībā var griezties pie apgabaltiesas ar lūgumu leģitimēt bērnu [C. pr. n. 1523. (1460¹.) — 1528. (1460⁷.) p.]. Lūgumi par leģitimāciju personīgi pa šiem lūdzējiem vienmēr jāiesniedz apgabaltiesai [C. pr. n. 1523. (1460¹.) p.] pēc bērna vecāku vai bērna dzīves vietas. Lūgumam²⁾ pievienojams [C. pr. n. 1524. (1460².) p.]: 1) paziņojums, ka leģitimējamais bērns dzimis no norādītiem vecākiem — lūdzējiem;³⁾ paziņojumu var izdarīt pašā lūgumā; 2) bērna dzimšanas apliecība, bet ja tādas nav, — var ņemt vērā citus dokumentus, kā arī liecinieku izsacījumus [sal. C. pr. n. 1476. (1356.) p.]; 3) vecāku laulības apliecība. Minēto paziņojumu (1. pkts), kurš ir tikai formāls fakta apliecinājums, ka leģitimējamais bērns dzimis no salaulātiem vecākiem, var atvietot, ja nav iespējams tādu iesniegt (piem., ja kāds no vecākiem miris), ar citiem dokumentiem, kuriem būtu tāda pat nozīme, piem., ar lūgumu, kas kādreiz iesniegts dienestpersonai vai iestādei, ar testamentu, — ja tikai no šiem dokumentiem skaidri redzams, ka vecāki atzīst bērnu par saviem (sal. arī Civillik. 138. p.). Papildām krievu laikā bija pielaižamas arī liecinieku liecības (Kr. Sen. 1898. g.

¹⁾ Kaut gan likumdevējs šai trešā gadījumā gribējis dot iespēju pānākt nepieciešamo leģitimāciju ar tiesas palīdzību gadījumos, kad laulībā iestājušies vecāki, kuriem ir ārvalstīs bērni, nevar citādā ceļā saņemt metriku, tad tomēr Civillik. nol. 1524. (1460².) p. noteikums par bērna dzimšanas un vecāku laulības apliecību uzrādīšanu, trūkstot šim metriķam, dod, stingri formāli ņemot, tiesai pamatu atraidīt leģitimāciju. Tomēr nevajaga aizmirst, ka, iztrūkstot metriķai, saskaņā ar 1476. (1356.) p. tiesa var ņemt vērā citus rakstiskus dokumentus un arī liecinieku izteicienu (sal. arī Civillik. 138. p.).

²⁾ Tādus lūgumus, ja viens no vecākiem miris, var iesniegt otrs vai vispār bērnu aizbildņi, bet ja bērni sasnieguši pilngadību, tad viņi paši. Skat. Kr. Sen. 1898. g. spr. Nr. 7, 10. jaut.; Объяснит. записка къ проекту о пересмотрѣ законовъ по судебной части, V. сѣж. 27.—29. лар. p. Анянъевъ, Ж. М. Ю. 1900. г. № 10, 93.—110. лар. p.

³⁾ Šim vecāku paziņojumam nav konstitūtīva atzīšanas rakstura, un tas nebūt nav tas pats, kas franču atzīšanas institūts; šāds paziņojums pieder vienīgi fakta esamības konstatēšanai. Sal. arī Гасманъ, Вънбрачная дѣти, Ж. М. Ю. 1914. г. Nr. 5; A. Būmanis, Ārvalstīs bērna un viņa mātes tiesiskais stāvoklis, 47. un turpm. лар. p.

spr. № 33). Tagad saskaņā ar 1476 (1356.) p. grozījumu liecinieku izsacījumi pieļaujami arī kā patstāvīgi pierādījumi.

Lūdžējus aicina uz tiesu, kaut gan viņu ierašanās nav obligātoriska. Šīs lietas skata cauri aiz slēgtām durvīm [C. pr. n. 1526. (1460^s.) p.]. Tiesas lēmumu var pārsūdzēt tikai lietas dalībnieki, bet ne blakus personas (Kr. Sen. 1897. g. spr. № 33; 1912. g. № 66), kam nav arī tiesības celt prasību par leģitīmācijas atcelšanu aiz tiem pašiem apsvērumiem, aiz kuriem nav pieļaujams celt strīdu par bērnu dzimšanu laulībā, ja to atzinis bērna mātes vīrs [C. pr. n. 1472. (1352.) p.; Kr. Sen. 1899. g. spr. № 21; 1897. g. № 33]. Pēc lēmuma spēkā stāšanās agrākās dzimšanas apliecības vietā tiesa izdod jaunu,¹⁾ kas pilnīgi atvieto agrāko apliecību.

§ 157. Adopcija.

Leģitimēt var tikai savus bērnus, kurpretim adoptēt pēc 1913. gada 13. maija likuma var kā savus, tā arī svešus bērnus (Latg. civillik. 145¹. p. un Civillik. 175.²⁾ un 183¹. p.). Adoptētais iegūst visas likumīgo bērnu civilās tiesības un pienākumus (Latg. civillik. 156¹. p. un Civillik. 187., 188. p.), proti: 1) adoptētāja uzvārdu,³⁾ 2) tiesību prasīt uzturu un 3) tiesību mantot pēc adoptētāja; bet viņš paliek tikai par adoptētāja ģimenes, bet ne viņa dzimtas locekli. Kaut gan pēc vispārējā noteikuma līguma kārtībā, kādā notiek adopcija, nevar radīt un pārgrozīt publiskās tiesības, — tomēr Latvijas likums par pavalstniecību (Lik. kr. 1927. g. 93; 7. p.) nosaka *expressis verbis*, ka nepilngadīgo adoptēto pavalstniecība līdz pilngadībai nosakāma pēc adoptētāju pavalstniecības. Adoptētais līdz ar mantošanas tiesību pēc adoptētāja patur arī tiesību

¹⁾ Dzimšanas apliecības paraugs: Latvijas Suverēnās Tautas vārdā Rīgas apgabaltiesas III. civilnodaļa, saskaņā ar savu 1924. g. 15. marta lēmumu un uz tiesai priekšā stādīto dokumentu pamata, ar šo apliecina, ka Jānis Jāņa d. Krūmiņš ir dzimis Jaunjelgavā, tūkstots deviņi simti piecpadsmitā (1915.) gadā astotā (8.) oktobrī un ievests grāmatās par gadā dzimušiem bērniem zem Nr.

Viņa vecāki: tēvs Jānis Krūmiņš (nodarbošanās) un māte Marija Krūmiņa, dzim. Kalniņa.

Tiesniešu un sekretāra paraksti.

Z. v.

(Sk. 1924. g. Vald. Vēstn. Nr. 65).

²⁾ Civillik. 175. p. agrākā redakcija paredzēja tikai svešu bērnu adopciju.

³⁾ Adoptētāja tēva vārdu adoptējamais iegūst — kad viņam nav tēva vārda, t. i. ja viņš dzimis ārļaulībā, vai ir atradenis, vai ja viņam patvaļīgi dots tēva vārds pēc krusttēva (Kr. Sen. 1896. g. spr. Nr. 32 un 66); citos gadījumos nav pieļaujama adoptētāja vārda kā tēva vārda došana, jo adoptējamais nepārtrauc saites ar savu ģimeni (Kr. Sen. 1909. g. spr. Nr. 82).

mantot pēc vecākiem un saviem radiem, kaut arī vecāki zaudē attiecībā uz tādu bērnu savu vecāku varu.

Lietas par adopciju piekrīt tagad vienīgi apgabaltiesām [C. pr. n. 1529. (1908.) un 1766. (1460^s.) p.], un kā izņēmums no šā noteikuma līdz šim uzglabājušies pagasttiesu likumu 108. (276.) un 109. (277.) pantu noteikumi, pēc kuriem lūgumi par pagastā dzīvojošo adopciju iesniedzami vietējai pagasttiesai¹⁾ (sal. arī Lik. kr. 1921. g. 266).

Latgalē adopcijas lietu subjektīvā piekritība ir divējāda, t. i. vai nu pēc adoptētāja vai arī adoptējamā dzīves vietas [C. pr. n. 1766. (1460^s.) p.], turpretim Rietumlatvijā šī piekritība nosakāma vienīgi pēc adoptējamā dzīves vietas [C. pr. n. 1529. (1908.) p.].

Lūgumu par adopciju iesniedz adoptētājs personīgi vai caur pilnvarnieku, bet pēdējā gadījumā pilnvarā vajadzīgs speciāls aizrādījums uz pilnvarojumu lūgt par adopciju (Kr. Sen. 1898. g. spr. № 32, 63 jaut.). Latgalē, saskaņā ar materiālo likumu (Latg. civillik. 145.—151. p. p.), ir nepieciešamas ar attiecīgiem dokumentiem pastiprinātas ziņas par to: 1) ka adoptētājs nav jaunāks par 30 gadiem²⁾ un ir vecāks par adoptējamā mazākais par 18 gadiem (ja adoptējamais nav viņa ārļaulības bērns — Latg. civillik. 146. 151¹. p.); 2) ka adoptējamo nav adoptējis jau kāds cits (Latg. civillik. 147. p.); 3) ka adoptētāja laulātais draugs piekrīt adopcijai (Latgt. civillik. 150. p.); 4) adoptētāja laulībā dzimušo vai leģitimēto pilngadīgo bērnu notāriāli apliecināta piekrišana vecākā ārļaulības bērna adopcijai, bet ja adoptētāja laulībā dzimušie vai leģitimētie bērni ir nepilngadīgi, tad viņu otra vecāka tādā pašā kārtībā izteikta piekrišana (Latg. civillik. 150¹. p.); 5) adoptējamā vecāku vai viņa aizbildņu un aizgādņu piekrišana, kā arī paša adoptējamā piekrišana, ja viņš sasniedzis 14 gadu vecumu (Latg. civillik. 149. p.); 6) ārļaulības bērna mātes piekrišana, ja viņa ierakstīta metriskā ierakstā, vai atzīta par bērna māti no tiesas (Latg. civillik. 150¹. p.); 7) bīskapa piekrišana, ja adoptētājs pieder

¹⁾ Šis noteikums pa daļai izskaidrojams ar to, ka Krievijā saskaņā ar X. sēj. 1. d. 155. p. zemnieku adopcija no mazpilsoņu un zemnieku puses tika izdarīta vienkārši pierakstot adoptējamo krona palātās pie adoptētāja ģimenes, un lietas par šo personu adopciju bij izņemtas no apgabaltiesu piekritības (Sen. spr. 1898. g. Nr. 32, 56. jaut.; 1899. g. Nr. 25); 1889. gadā, izvedot tiesu reformu, dabīgi bij pagasttiesām atstāt šo zemnieku lietu piekritību; tomēr pēc visu citu lietu atņemšanas pagasttiesām 1922. g. adopcijas lietu piekritība pagasttiesām nav normāla.

²⁾ Pēc vācu (BGB. 1744. p.) un franču (Code civil 343. p.) likumiem adoptētājs nedrīkst būt jaunāks par 50 gadiem; franču likums bez tam paredz, ka adoptētājam jābūt vismaz 45 gadus vecākam par adoptējamo.

pie garīdzniecības. Ja tiesai par kādu apstākli rōdas šaubas, tad tā laisa lēmumu par papildu pierādījumu iesniegšanu, paziņojot par to lietas dalībniekiem (Kr. Sen. 1898. g. spr. № 64).

Rietumlatvijā personai, kas vēlas kādu adoptēt, jāiesniedz tiesai 1) ziņas par 18 gadu starpību vecumā starp adoptētāju un adoptējamo, ja pēdējais nav viņa ārļaulības bērns (adoptio naturam imitatur); 2) ziņas, ka adoptējamam nav paša pēcnācēju, vai lejupejo piekrišana svešu bērnu adopcijai; 3) visu lietā piedalošos personu piekrišana (Civillik. 183. p.); 4) aizbildņu piekrišana; 5) bāriņu tiesas apliecinājums, ka adopcija nenāks adoptējamam par kaiti.

Tiesa paziņo pusēm par lietas nolikšanu uz sēdi [C. pr. n. 1767. (1460°) un 1531. (1910.) p.]. Lietas dalībnieku ierašanās nav obligātoriska, un tāpēc arī adoptētāja nāve, ja viņš savu lūgumu par adoptēšanu iesniedzis, nav šķērslis adopcijai (Kr. Sen. 1898. g. spr. № 32. jaut 61).¹⁾ Tiesa pēc tam taisa lēmumu par adopcijas apstiprināšanu, kas uz tiesas paziņojuma pamata jāieraksta dzimtsarakstu nodaļas reģistros (Lik. kr. 1921. g. 47; 34 p.), vai par atraidīšanu [C. pr. n. 1767. (1460°) un 1531. (1910.) p.]. Sūdzības par tiesas lēmumu iesniedzamas divu nedēļu laikā uz vispārēja pamata [C. pr. n. 1768. (1460°) un 1532. (1912.) p.]. Trešās, ieinteresētās personas var apsardzības kārtībā caurskatāmās lietas gaitas laikā celt iebildumus pret adopciju, un bez tam Latgalē divu gadu laikā, skaitot no tiesas lēmuma spēkā stāšanās, prasības kārtībā apstrīdēt pašu lēmumu par adopciju. Šāds strīds pielaižams tikai adoptētājam dzīvam esot [C. pr. n. 1769. (1469°) p.]. Rietumlatvijā pret adopciju dota iespēja celt iebildumus lietas iztiesāšanas laikā personām, kuru intereses ar adopciju aizskartas (piem. personas, kuru piekrišana vajadzīga, ja piekrišana nav dota; Civillik. 183. p.). Bez tam Rietumlatvijā adoptētais pēc pilngadības sasniegšanas var atteikties no adopcijas (Civillik. 186. p.). Pieteikums par atteikšanos no adopcijas piekrīt tai pašai tiesai, kas adopciju apstiprinājusi, un lietas iztiesāšana par atteikšanos no adopcijas padota tādai pat kārtībai kā adopcija [C. pr. n. 1531. (1910.) p.]. Bez tam uz līguma pamatotu adopciju var atcelt uz abu pusu vienošanos,

¹⁾ Kaut arī Kr. Tiesu palāta šo jautājumu, ievērojot Civillikumu 185. p., izšķīrusi negatīvi (salīdz. Bukovskis, Komentārs, zem 185. p.), bet Latvijas Senāts paskaidrojis, ka adopcijas apstiprināšana var notikt arī pēc adoptētāja nāves, jo likums (Civīlproc. nol. 1910. p.; pag. ties. lik. 109. p.) neprasa adopcijas dalībnieku klātbūtni tiesas sēdē; analogiju adopcijas apstiprināšanā varētu redzēt noslēgtā līguma korrōborācijā; šī pēdējā izdarāma arī pēc viena vai pat abu kontrahentu nāves, ja vien korrōborācijas lūgums jau ticis iesniegts zemes grāmatu nodaļā (Sen. spr. 22. IV. 1931. g. Nr. 1461. Sarkanbārdis I.).

bet tikai abām pusēm dzīvām esot (Kr. Sen. spr. 1898. g. № 32, jaut. 50. un 1900. g. № 10).

§ 158. Rīcības spējas atņemšana un ierobežošana.

Sevišķu grupu apsardzības kārtībā sastāda lietas, kas attiecas uz personas atzīšanu par nespējīgu pārvaldīt savu mantu un rīkoties ar to (Entmündigungsverfahren).

Mūsu materiālie un procesuālie likumi šinī grupā paredz: 1) lūgumus atzīt personu par nespējīgu pārvaldīt savu mantu un rīkoties ar to gara slimības dēļ [Civillik. 498.—501. p. un C. pr. n. 1533. (1913.) — 1547. (1927.) p.], t. i. pilnīgu personiskās un mantiskās rīcības spējas ierobežošānu (Civillik. 502. p.)¹⁾ un 2) lūgumus atzīt personu par izšķērdētāju [Civillik. 506.—507. p.; C. pr. n. 1548. (1928.) — 1558. (1939.) p.], t. i. personas mantiskās rīcības spējas ierobežošānu (Civillik. 509. p.).

I. Personas atzīšana par garā slimu.

Krievijā kā arī Latgalē līdz 1921. gadam personu varēja atzīt par vājprātīgu vai ārprātīgu²⁾ tikai pēc tam, kad viņu speciāli pārbaudīja sevišķa komisija pie gubernas valdes ārstniecības nodaļas (Latg. civillik. 368. p.) uz slimā ģimenes locekļa ierosinājumu (Latg. civillik. 367. p.). Izdarot šo pārbaudi, slimam uzstādīja dažādus jautājumus, kas attiecās uz viņa darbību un mājas dzīvi. Visus gubernas valdes ievāktos materiālus šinī lietā līdz ar protokolētiem jautājumiem slimajam un viņa dotām atbildēm iesniedza Senāta I. departamentam, kurš, pamatojoties uz iesniegtiem rakstiskiem (protokolētiem) materiāliem, arī taisīja galīgo lēmumu attiecībā uz personas atzīšanu par vājprātīgu vai ārprātīgu.³⁾

¹⁾ Sal. arī Latg. civillik. 5., 1016., 1017. un 1383. p.; C. pr. n. 27. (19.) un 463. (371.) p.; Not. nol. 87. p. 1. pkt.

²⁾ Krievijas likums (Latg. civillik. 365. un 366. p.) atšķir vājprātīgos, kuri nav pie pilna prāta no mazotnes, un ārprātīgos, kuri vājprātības cēlonis ir kāda slimība, kas bieži spējīga novest slimojošo līdz trakumam, kad viņš spējīgs nodarīt ļaunumu kā sabiedrībai, tā arī pats sev un kuram tādēļ vajadzīga sevišķa uzraudzība. Kā vienu tā otru rīcības spēju ziņā likums nekādu izšķirību netaisa. Cita nozīme atšķirībai, kuri paredz Latvijas likums attiecībā uz plānprātīgiem, kuriem netrūkst vajadzīgās saprašanas spējas vienkāršu lietu pārzināšanai un kuri tamdēļ var paši pārvaldīt savu mantu un brīvi rīkoties ar to (Civillik. 497. un 498. p.).

³⁾ Ja pārbaudāmā persona bij zemnieku kārtas, tad lēmumu par viņas atzīšanu par garā slimu taisīja pati gubernas valde, kas to arī izpildīja bez iesūtīšanas Senātam.

Tādā kārtā pati galvenā garantija par tā lēmuma pareizību, kurš atņēma pārbaudāmam viņa rīcības spēju, — tiešuma princips — šeit tika pavisam ignorēts.¹⁾ Līdz 1889. g. tiesu reformai Kurzemē un Igaunijā šo pārbaudi arī izdarīja gubernas valde Latg. civillik. 368. un turpmākos pantos paredzētā kārtībā. Vidzemē (galvenā kārtā Rīgas pilsētā) Fogtu vai Landesfogtu tiesa uzdeva vienam vai vairākiem ārstiem pārbaudīt slimo un neslīmo, lēma par personas atzīšanu par nespējīgu pārvaldīt savu mantu un rīkoties ar to. Šeit tā tad izšķiroša nozīme bija tā ārsta slēdzienam, kuram tiesa uzdeva slimā pārbaudīšanu; tiešuma princips netika ievērots un nebija pat mazākās garantijas, kas aizsargātu pārbaudāmo. Tādēļ Senāta 3. departaments 1886. g. 20. februāra lēmumā atzina arī Vidzemē par vienīgo likumīgo pārbaudīšanas kārtību to, kāda paredzēta Latg. civillik. 368.—374. pantā.

Vācijā „Verfahren in Entmündigungssachen“ notiek uz otra laulātā, radnieka, personas, kurai jāgādā par slimo, vai prokurora lūguma pamata Amtsgericht'ā (ZPO. 645.—663. p.), izdarot tiešu slimā nopratināšanu ārstu-psīchiatru klātbūtnē. Attiecīgo Amtsgericht'a lēmumu atzīt personu par rīcības nespējīgu mēneša laikā var pārsūdzēt Landsgericht'ā, ceļot prasību, kas vērsta pret prokuroru, pie kam līdz ar to kā trešo personu (Streitsgenosse) pieaicina arī to personu, kas ierosinājusi pārbaudi (ZPO. 663.—666. p.). Tālākai šo lietu gaitai piemīt prasības sūdzību raksturs (ZPO. 667.—673. p.).

Latvijā²⁾ pastāvošā kārtība, kas ievērojama atzīstot personu par garā slimu,³⁾ izveidota uz stingriem tiešuma principa

¹⁾ Liekas, ka nekur tiešuma principam nav tik liela nozīme, kā šeit, kur bieži slimā āriene, viņa gaita, kustības, mimika, sejas izteiksme var būt daudz nozīmīgāka, nekā viņa atbildes. Tādēļ būtu no liela svara, lai arī otra instance, kur blakus sūdzības kārtībā var ienākt lietas par personas atzīšanu par garā slimu, — neaprobežotos tikai ar iesūtīto rakstisko materiālu, bet izdarītu jaunu slimā pārbaudīšanu (skat. arī Буковский, Ж. М. Ю. 1906. г. Nr. 2. 259. lap. p.).

²⁾ Šī kārtība ar 1921. g. 10. maija likumu (Lik. kr. 1921. g. 98) atcecināta arī uz Latgali.

³⁾ Civillik. 497. un 498. p. atšķir plānprātīgos, kuriem tomēr netrūkst vajadzīgās saprašanas spējas vienkāršu lietu pārzināšanai, no garā slimie, vienalga, vai tie vājprātīgi no dzimuma, jeb ārpātīgi, t. i. vēlāk palikuši slimi. Pirmie (plānprātīgie — Personen von schwachem Verstand) netiek ierobežoti rīcības spējā; otrie (garā slimie), ja viņi zaudējuši visas vai lielāko daļu no savām gara spējām — zaudē pilnīgi tiesību rīkoties par savu personu un mantu. Vācijas likums pielaiž rīcības spēju atņemšanu un aizgādības iecelšanu kā garīgas slimības, tā arī plānprātības gadījumā (Geistesschwäche). Sal. ZPO. 645. un 661. p.

pamatiem. Ar attiecīgu lūgumu vai prokurora iesniegumu jāgriežas pie apgabaltiesas pēc slimā dzīves vietas. Lūgumu var iesniegt:

- 1) slimā ģimenes locekļi;
- 2) svešas personas, kas pierādījušas savu interesi, t. i. kam ir pamats sargāt sevi un savus tuviniekus no slimā rīcības,¹⁾ vai kas pierādījušas savu mantisko interesi, un
- 3) prokurātūra, kas rīkojas publiski-tiesiskās interesēs.

Tā kā personas gara spēju pārbaudīšanas izdarīšana var kaitēt pašam pārbaudāmajam un viņa mantiskām interesēm, tad šādu pārbaudīšanu pielaiž tikai tad, kad tiesa pārliecinājusies, ka aizdomas par gara slimību ir pietiekoši pamatotas. Šinī nolūkā likumdevējs paredzējis zināmas garantijas, kas nodrošina pārbaudāmā intereses, proti:

1) lūdzējam jāiesniedz ārsta apliecība par pārbaudāmā slimību [C. pr. n. 1534. (1914.) p.];²⁾

2) tiesai ir pienākums un tiesība vajadzības gadījumā iepriekš pārbaudīt tos apstākļus, uz kuriem pamatots lūgums par personas gara spēju pārbaudi, izdarot caur vienu no tiesas locekļiem izmeklēšanu uz vietas vai apkārtnieku iztaujāšanu [C. pr. n. 1535. (1915.) p.];

3) jautājums par pārbaudīšanas izdarīšanu izlemjams un pārbaudīšana izdarāma slēgtā tiesas sēdē — [C. pr. n. 1535. (1915.), 1537. (1917.) p.];

4) pārbaudāmā interešu aizstāvēšanai, ja viņš pats nav izraudzījis pilnvarnieku, priekšsēdētājs var iecelt kādu no zvērinātiem advokātiem;

5) tiesai dota iespēja, ja viņa atrod to par vajadzīgu, nodot pārbaudāmo uz zināmu laiku iepriekšējai ārstu uzraudzībai — [C. pr. n. 1540. (1920.) p.] un izvēlēties lietpratējus-ārstus [C. pr. n. 1537. (1917.) p.];

6) ja pārbaudāmās personas slimība neatļauj atvest viņu tiesā, tad tiesai pārbaudīšana jāizdara viņa atrašanās vietā, bet ja slimais nedzīvo tiesas atrašanās vietā, — viņa pārbaudīšanai sūtāms viens no tiesas locekļiem — [C. pr. n. 1538. (1918.) p.] un, beidzot,

7) aiz publiski-tiesiska rakstura apsvērumiem, kā arī paša pārbaudāmā interesēs pie pārbaudīšanas jābūt klāt prokurātūras pārstāvim [C. pr. n. 1538. (1918.) p.], kuŗš dod savu atzinumu attiecībā uz personas atzīšanu par garā slimu.

¹⁾ Salīdz. Erdman, I, 81. lap. p.

²⁾ Arī prokuroram, ierosinot jautājumu par gara spēju pārbaudīšanu, jāiesniedz ārsta apliecība.

Pārbaudīšanu izdara uzstādot slimam dažādus jautājumus, kas attiecas uz viņa darbību, mājas dzīvi u. t. t. Jautājumu nolūks noskaidrot, kādā mērā pārbaudāmais apzinas apkārtējos apstākļus un ir spējīgs apzinīgi, t. i. paredzot parastās sekas, pārvaldīt un rīkot savas lietas. Visus slimajam uzstādītos jautājumus un viņa atbildes, kuŗiem ir kādas raksturīgas īpatnības, protokolē [C. pr. n. 1539. (1919.) p.], pēc kam eksperti — ārsti speciālisti dod rakstisku atzinumu.

Tiesas lēmumu atzīt personu par garā slimu un par nespējīgu pārvaldīt savu mantu un rīkoties ar to, kā arī iecelt aizgādību viņam pašam un viņa mantai, nosūta attiecīgai aizbūdnības iestādei aizgādņa iecelšanai [C. pr. n. 1544. (1924.) p.].

Slimā pārbaudīšanas izdevumus (atlīdzību ārstiem — lietpratējiem, izdevumus sakarā ar tiesas locekļa izbraukšanu uz vietas izmeklēšanas vai pārbaudīšanas nolūkā, slimā iepriekšējās novērošanas izdevumus) sedz no mantas, kas pieder par garā slimu atzītai personai, bet gadījumā, kad lūgums tiek atstāts bez sekām — no valsts līdzekļiem.

Tomēr, ja tiesa atzīst privātas personas lūgumu pārbaudīt kādas personas gara spējas par negodīgu, t. i. izdarītu mantkāriņos vai citādos personīgos nolūkos, viņa var šos izdevumus uzlikt lūdzējam [C. pr. n. 1545. (1925.) p.]¹⁾

Ja atsevišķos gadījumos apstākļi to prasa, tad tiesa, noliekot medicīnisku pārbaudi, var līdz ar to nolemt nodibināt iepriekšēju pagaidu aizgādību, par ko paziņo vietējai bāriņu tiesai [C. pr. n. 1535. (1915.) p.]²⁾

Likums pilnīgi noklusē par tiesas lēmuma publicēšanu. Ja ņem vērā, ka ne visus, kas atzīti par garā slimiem, ievieto slimnīcās, un ka atrazdamies brīvībā persona, ko tiesa atzinusi par rīcības nespējīgu, var slēgt darījumus, atsavināt savu mantu, — tad tas apstākļis, ka likumā nav attiecīga noteikuma par tiesas lēmuma publicēšanu un paziņošanu visām zemes grāmatu nodaļām, kā tas paredzēts C. pr. n. 1554. (1935.) p. atzīstot personu par izšķērdētāju, izskaidrojams vienīgi kā gadījuma rakstura nepilnība³⁾ un tiesām ir pilnīgs pamats izdarīt

¹⁾ Sal. arī Vācijas ZPO. 658. p.

²⁾ Civīlproc. nol. 1915. pantā paredzētais lēmums neizšķir pēc būtības un galīgi jautājumu par to, vai zināmā persona ir atzīstama par garā vāju, vai nē, un tamdēļ, tāds lēmums nav pārsūdzams kasācijas kārtībā (Sen. spr. 31. l. 1923. g. Martinson l.).

³⁾ Civīlproc. nol. 1554. (1935.) p. radies acīmredzot sakarā ar Civīllik. 510. p., kuŗš paredz sludināšanu.

tādu izsludināšanu, rīkojoties uz C. pr. n. 11. (9.) p. pamata pēc analogijas ar 1554. (1933.) p.¹⁾

Tiesas lēmumu atzīt personu par garā slimu vai par lūguma noraidīšanu var pārsūdzēt ar blakus sūdzību (divu nedēļu laikā) un pēc tam arī kasācijas kārtībā.²⁾

Slimā izveseļošanās gadījumā kā viņš pats, tā arī viņa aizgādnis, viņa ģimenes locekļi vai arī prokurātūras pārstāvis var lūgt apgabaltiesu atcelt viņam un viņa mantībai iecelto aizgādību. Šinī gadījumā kārtība ir tāda pati, kā pie atzīšanas par garā slimu, pie kam lūdzējam vispirms jāiesniedz ārsta apliecība par slimā izveseļošanu.

Arzēmēs saslimušu garā slimu Latvijas pilsoņu pārbaudīšanas kārtība paredzēta Latgales civillikumu 370. p. Šo pārbaudīšanu izdara Latvijas sūtniecības jeb konsulāta pārstāvim esot klāt pēc tās valsts likumiem, kur slimais atrodas. Pārbaudīšanas aktu līdz ar tulkojumu³⁾ un apliecinājumu nosūta caur Arlietu ministriju Tieslietu ministrijai, kuŗa savukārt to nosūta attiecīgai apgabaltiesai³⁾ aizgādības nodibināšanai.

II. Personu atzīšana par izšķērdētājiem.

Personu atzīšanu par izšķērdētājiem izdara apmēram tādā pašā kārtībā kā atzīšanu par garā slimiem [C. pr. n. 1548. (1928.) — 1558. (1939.) p.].

Tomēr šeit apgabaltiesas uzdevums ir ievērojami grūtāks vispirms jau tādēļ, ka pazīmes, ko likums⁴⁾ paredz izšķēr-

1) Sal. Буковский, Ж. М. Ю. 1906. г. февруāris, 256. un turpm. lap. p. Saskaņā ar Latg. civillik. 374. un 374¹⁾. p. tiesas lēmuma izsludināšana piekrita aizbildnības iestādei, kuŗai tika piesūts lēmums par aizgādības iecelšanu. Tiesas publikācija bija izdarāma Vald. Vēstnesī bez maksas (Lik. kr. 1889. g. 26. jūn. (6131.) IV, 1. nod.). Aiz pārpratuma netika ievērots, ka vietējos Civillikumos tāda panta nav.

2) Spēkā esošais likums neparedz slimā atsvabināšanu no kasācijas drošības naudas. Tāda atsvabināšana bija paredzēta jaunā Civillik. nolik. projektā. Sk. Буковский, Ж. М. Ю. 1906. г. Nr. 2.

3) Latg. civillik. 370. p. neizlabotais teksts paredz šā pārbaudes akta iesniegšanu Senātam, no kuŗa Krievijā atkarājās lēmums par aizgādības iecelšanu slimajam. Tā kā Latvija šāda lēmuma taisīšanai kompetenta vienīgi apgabaltiesa, tad minētā akta nodošana apgabaltiesai uzskatāma par pilnīgi pareizu.

4) Civillik. 506. p. nosaka: „Personu, kuŗa bez mērķa un mēra tā šķiež savu mantu, ka tas nestāv nekādā saskaņā un samērā ar viņas ienākumiem un jābaidās, ka viņa kritis galīgā nabadzībā. . . . var atzīt par izšķērdētāju . . .”. 299. p. (Kriev. lik. kop. XIV. sēj. 1916. g. izd.) nosaka: „Въ предупреждение и пресечение роскоши безмѣрной и расточительной, въ обузданіе излишества, безпутства и мотовства могутъ быть учреждаемы опеки”. Agrāk Krievijā, ja izšķērdētājs bija muižnieks, aizbildnības iecelšana atkarājās no galvenā gubernas priekšnieka, kas lika priekšā muižniecībai

dības noteikšanai, nav tik skaidras un noteiktas, kā gara slimības gadījumos, bet mainās atkarībā no šķiras, kuŗai attiecīgā persona pieder, no aprindām, kuŗās viņa dzīvo, viņas dzīves apstākļiem, bieži no viņas aroda un nodarbošanās. Tā veikalnieks, kam nepieciešami plaši sakari banku, tirgotāju un rūpnieku aprindās un kas spiests šo sakaru uzturēšanai vest plašāku dzīves veidu, turēt daudz kalpotāju, rīkot dārgi maksājošas viesības, — netiks atzīts par izšķērdētāju, kaut arī viņa izdevumi neatbilstu viņa ienākumiem, kurpretim vienkāršs provinces pilsētiņas vai lauku iedzīvotājs, ja viņš sāk atšķirties no savām aprindām ar saviem apstākļiem nepiemērotiem izdevumiem vai arī sāks nodarboties ar viņa parastai darbībai nepiemērotām, riskantām, kaut arī veikalnieciska rakstura, operācijām, viegli var sacelt pārmetumus par izšķērdību.

Otra grūtība ir tā, ka šīnī gadījumā tiesai nenāk palīgā ārsti-lietpratēji, kas ievērojami atvieglo tiesas uzdevumu atzīstot personu par garā slimu. Lūdzējam, kas ierosina atzīt personu par izšķērdētāju, nav jāiesniedz arī medicīniskā aplikācija, bez kādas tiesa nemaz nelūko cauri iesniegto lūgumu atzīt kādu par garā slimu.

No otras puses, šeit nav arī to garantiju, kuŗas tiesa izlieto par garā slimu atzīstamā interešu aizsardzībai, kurpretim gan sekas, kas izriet no personas atzīšanas par izšķērdētāju, kaut arī pēc būtības tās gandrīz līdzīgas¹⁾ sekām atzīstot personu par garā slimu, — atstāj uz personu, kas atzīta par izšķērdētāju, daudz dziļāku un smagāku iespaidu kā uz garā slimu, kuŗš sakarā ar pavājinātu vai pat pilnīgi paralizētu apziņu nav spējīgs aptvert to beztiesīgo juridisko stāvokli, kādā

rūpēties par aizbildnības iecelšanu izšķērdētāja mantībai, bet ja tā at-sacītos — pats uzdot iecelt aizbildnību, paziņojot par to Senāta I. departamentam (303. un turpm. p.). Aizbildnības iecelšanu goda pilsoņiem, tirgotājiem un mazpilsoņiem ierosināja gubernas priekšnieks vai gubernātors uz tirgotāju vai mazpilsoņu sabiedrības sprieduma pamata, kuŗu iesniedza gubernas valdei apstiprināšanai un izpildīšanai (min. lik. 311. un 312. p.). Beidzot, lauku iedzīvotājus sākot ar 1912. gadu varēja atzīt par izšķērdētājiem apgabaltiesa Civilproc. nol. 1460¹³.—1460²⁸. p. paredzētā kārtībā, kuŗa līdzīga tagad Latvijā spēkā esošai minēto lietu caurskatīšanas kārtībai.

1) Civillikums pielīdzina personu, kas atzīta par izšķērdētāju, viņas mantas pārvaldības ziņā garā slimiem (509. p.), atņem viņai tiesības bez aizgādņa ziņas pieņemt mantojumu (2624. p.), būt par liecinieku citai personai pie testāmenta sastādīšanas (2064. p.), pašai sastādīt testāmentu (1984. un 1988. p.), būt par aizbildni (316. p.) un aizgādni (494. p.). Civillikumu pārgrozījumu projekts paredzēja arī vecāku varas atņemšanu vecākiem uz laiku, kamēr tie atzīti par izšķērdētājiem (skat. arī BGB. 1676. p.).

viņu nostādījis apgabaltiesas lēmums. Izšķērdētājs atrodas pavisam citādā stāvoklī, jo būdams pie pilnas apziņas viņš tādu tiesas lēmumu, kuŗš nostāda viņu uz visu mūžu kā septiņgadīgu bērnu,¹⁾ kas atkarīgs no otras personas, nevar neuzņemt ar zināmu sāpīguma izjūtu.

Jāņem vērā arī tas, ka izšķērdētāja restitutio in integrum gandrīz izslēgta aiz tā iemesla, ka Civillik. 511. p. paredzēto izšķērdētāja uzskatu un dzīves veida pārmaiņu, kas nepieciešama par izšķērdētāju nodibinātās aizbildnības izbeigšanai, nekad nav iespējams konstatēt, jo, atrodoties pilnīgā atkarībā no sava aizgādņa, izšķērdētājam nav nekādas iespējas pierādīt tiesai šo pārmaiņu. Viss aprādītais noved pie slēdziena, ka šinī gadījumā, tiesai, taisot savu lēmumu, sevišķi jāuzmanās un jāiedziļinās lietā.²⁾

Tādēļ parasti nevienā procešā pat prasības kārtībā nav novērojams tāds asums un pretešķība, kā lietās attiecībā uz personas atzīšanu par izšķērdētāju.

Šīs lietas ierosina uz radnieku vai tuvu personu (starp citu arī līgumiska mantnieka — Civillik. 2494. p.) lūgumu vai arī ar prokurātūras priekšlikumu (Civillik. 506. p.), un tās caurskata apgabaltiesa pēc domātā izšķērdētāja dzīves vietas. Lūgumā vai priekšlikumā, kuŗiem jāpievieno noraksts izsniegšanai domātam izšķērdētājam [C. pr. n. 1550. (1930.) p.], jānorāda uz pēdējā rīcību, kas radījusi nepieciešamību nodibināt aizgādību, uzdodot arī attiecīgus pierādījumus [C. pr. n. 1549. (1929.) p.]. Tiesas rīcība tomēr nav ierobežota pārbaudot tikai lūdzēja uzrādītos apstākļus, bet pilnīgas taisnības labad un ievērojot lietas publiski-tiesisko raksturu tiesa var caur vienu no tiesas locekļiem tuvāk izpētīt par izšķērdētāju atzīstamā dzīves veidu, iztaujājot ne tikai viņa radniekus, bet arī apkaimiešus. Lietas tālākā iztiesāšana padota vispārējai prasības procesa sacikstes kārtībai, pie kam domātam izšķērdētājam piešķirtas visas tās tiesības, kas sacikstes kārtībā pieder atbildētājam, izņemot tiesību celt pretprasību un pieaicināt trešo personu. Lēmumu atzīt personu par izšķērdētāju un nodibināt aizgādību viņa mantībai izsludina

¹⁾ Saskaņā ar BGB. 114. p., izšķērdētājus un garā slimus rīcības spēju ziņā piehldzina septiņgadīgam bērnam.

²⁾ Izšķērdību nevajaga sajaukt ar devību vai arī ar personas sabiedrisko un oikonomisko stāvokli saistītiem izdevumiem. Ne katrai izšķērdībai seko sabiedrības vai valsts pārraudzības nepieciešamība aizgādības veidā, bet tikai tādai izšķērdībai, kuŗa draud ar ievērojamu kaitējumu paša izšķērdētāja un viņa ģimenes locekļu materiālām interesēm (skat. manos komentāros motīvus pie Civillik. 506. p.).

„Valdības Vēstnesī“ un paziņo vietējai bāriņu tiesai aizgādņa iecelšanai kā arī visām attiecīgai apgabaltiesai padotām zemes grāmatu nodaļām paziņojuma izlikšanai redzamās vietās [C. pr. n. 1554. (1935.) p.].

Kamēr tiesa nav izlēmusi lietu pēc būtības, likums neatļauj nodibināt iepriekšēju pagaidu aizgādņību, kā tas paredzēts, kad iesniegts lūgums atzīt personu par garā slimu [C. pr. n. 1535. (1915.) p.], bet tās vietā, ja stāvoklis ir draudošs un lūgums ticams, tiesai un steidzamos gadījumos arī tiesas priekšsēdētājam ir tiesība, uz ierosinātāju lūgumu, spert mantas nodrošināšanas soļus pret iespējamo mantas izšķērdēšanu. Šie nodrošināšanas līdzekļi un veidi pilnīgi atbilst prasību nodrošināšanai paredzētai kārtībai [C. pr. n. 1549. (1929.) p.].

Tiesāšanas izdevumus šajās lietās sedz no mantas, kas pieder par izšķērdētāju atzītai personai.¹⁾ Turpretim, ja lūgumu atstāj bez ievēribas, tad šie izdevumi jāsedz personai, kas iesniegusi nepamatoto lūgumu, bet ja lieta ierosināta uz prokurātūras priekšlikumu, tad izdevumus sedz valsts [C. pr. n. 1558. (1939.) p.].

Likums [Civillik. 511. p. un C. pr. n. 1555. (1936.) p.] paredz, ka tiesa uz attiecīgu lūgumu var atcelt aizgādņību, ja nav nekādu šaubu par to, ka izšķērdētājs pilnīgi grozījis savus uzskatus un dzīves veidu. Tādā gadījumā pats izšķērdētājs vai viņa aizgādņis var griezties pie apgabaltiesas ar lūgumu atcelt aizgādņību, pie kam šī lūguma norakstu nosūta personai, kas ierosinājusi atzīšanu par izšķērdētāju, bet viņas probūtnes vai neatrašanas gadījumā — prokuroram [C. pr. n. 1556. (1937.) p.].

Praksē tomēr pilnīgi neiespējams konstatēt šo izšķērdētāja uzskatu pārmaiņu, jo viņa rīcībā un pārvaldīšanā neatrodas nekāda manta, un viņš ir pilnīgi atkarīgs no sava aizgādņa, kuŗa interesēs pa lielākai daļai nebūt nav aizgādņības atcelšana, jo viņš par savām pūlēm aizgādņības lietā saņem noteiktu atalgojumu. Par izšķērdētāju atzītai personai tādā kārtā tiek radīts *circulus vitiosus*.²⁾

¹⁾ Saskaņā ar 1889. g. 26. jūnija lik. (Lik. kr. 1889. g. Nr. 6131 IV, 1., 5. p. p.), tiesas lēmums atzīt kādu personu par izšķērdētāju izsludināms Valdības Vēstnesī bez maksas. Sal. arī Kr. lik. koļ. XIV. sēj. 1916. g. izd. 300. p.

²⁾ Civillikumu pārgrozījumu projekts paredz pārejas stāvokli, kad tiesa var atļaut izšķērdētājam patstāvīgi rīkoties ar mantas ienākumiem.

§ 159. Bezvēsts prombūtne¹⁾ un personas atzīšana par mirušu.

I. Cilvēka fiziskā dzīve sākas ar viņa dzimšanu un beidzas ar nāvi. Abus momentus vispār var pareizi un skaidri noteikt. Tomēr dažreiz nāves momentu pilnīgi noteikti konstatēt nav iespējams, ja par to nav noteiktu ziņu, bet ir tikai pamats zināmiem slēdzieniem.

Ir bieži tādi gadījumi, kad persona pazūd no savas parastās dzīves un nodarbošanās vietas, neatstājusi pilnvarnieku un nedevusi nekādu rīkojumu par savu mantu. Šādi gadījumi bija par pamatu tam, ka Krievijā ievada bezvēsts prombūtnes atzīšanas institūtu, kuŗš kā juridisks institūts bija spēkā arī Latgalē. Bezvēsts prombūtnes institūta mērķis pirmā kārtā ir — gādība par bezvēsts promesošā mantu, kuŗa var iet zudumā vai tikt izputināta,²⁾ bet pēc tam — dot bezvēsts promesošā likumīgiem mantiniekiem iespēju pārņemt šo mantu.

Pēc Kriev. lik. kop. IX. sēj. (Законы о состояніяхъ.) 7. p. par bezvēsts promesošiem skaitās tie, par kuŗu atrašanās vietu nav saņemtas nekādas ziņas desmit gadu laikā, skaitot no dzīves vietas atstāšanas dienas. Pēc 1929. gada 30. aprīļa likuma (Lik. kr. 83.), kas ir spēkā visā Latvijā, agrākais likums attiecībā uz personas atzīšanu par bezvēsts promesošu [C. pr. n. 1914. g. izd. 1451.—1460. p.], kuŗš bij spēkā tikai Latgalē, zaudējis savu nozīmi,³⁾ jo tas atvietots ar noteikumiem par personas atzīšanu par mirušu.

Bijušās Baltijas civillikumi nepazīna un nepazīst personas bezvēsts prombūtnes institūtu, bet toties rēķinās vispār ar personas prombūtnes iespēju un sevišķi ņem aizsardzībā personas, kuŗas ir piespiestā prombūtnē, ja tikai šīs prombūtnes iemesli nav peļami (sal. Civillik. 3088.—3092. p.).

¹⁾ Skat. М. И. Брунь, О безвѣстномъ отсутствіи въ международномъ частномъ правѣ 1914. г.; Исаченко, Ж. М. Ю. 1899. г. № 1. 94.—96. лар. р.; Гасманъ, Борьба закона за и противъ безвѣстности отсутствующаго отвѣтника, Ж. М. Ю. 1915. г. № 6.

²⁾ Saskaņā ar Kr. Senāta 1887. g. spr. Nr. 32 bezvēsts promesošā mantas aizgādnim nav tiesība meklēt bezvēsts promesošā mantu, kad šī manta nav tikusi nodota viņa glabāšanā, bet izrādījusies kādas svešas personas rokās. Šāds Sen. paskaidrojums tomēr, kā pareizi aizrāda Isačenko (Ж. М. Ю. 1899. г. Nr. 1, 96. лар. п.), izsauc lielas šaubas par tā pareizību.

³⁾ Tamdēļ arī Civilproc. nol. IV. gr. 5. nod. virsraksts: „Pārliecības atzīšana par bezvēsts prombūtni...” tagad uzskatāms par nepareizu, jo agrākais 1458. p. atcelts un nekāda pārliecības atzīšana par bezvēsts prombūtni vai tādas atzīšanu, kā tas bija agrāk, tagad nenotiek.

Latvijas materiālās tiesībās ir noteikumi par negotiorum gestio institūtu; uz šo noteikumu pamata katra persona bez promesošā pilnvaras un uzdevuma var uzņemties viņa lietu pārvaldīšanu, rīkojoties pēdējā interesēs. Pieņemot, ka promesošais šādu viņa lietu pārvaldīšanu viņa interesēs atzītu par labu, — likums paredz, ka šādos apstākļos starp promesošo pārstāvam un negotiorum gestor'u nodibinas īpatnējas juridiskas attiecības, kas ļoti tuvas pilnvarojuma attiecībām (sal. Civillik. 4423. un sek. p.). Šo iemeslu dēļ promesošā mantai, kuŗu pārvalda godīgs negotiorum gestor's, aizgādības nodibināšana ir nevajadzīga.

Ja promesošais nav atstājis pilnvarnieku un ja nav arī godīga negotiorum gestor'a, vai arī ja negotiorum gestor's rīkojas pretēji promesošā interesēm un tādēļ rodas vajadzība apsargāt promesošā mantu vai tiesības, tad materiālās tiesības (Civillik. 516.—517. p.) atļauj un pat uzliek par pienākumu apgabaltiesai pēc promesošā pēdējās dzīves vietas nodibināt aizgādību promesošā mantas apsardzībai un pārziņai.¹⁾ Kā redzams no likumdošanas motīviem, promesošā mantas aizgādības nolūks ir tas, lai promesošais pats dotu rīkojumus par savas mantas pārvaldīšanu, un tieši tāpēc viņam ziņo par aizgādības nodibināšanu vai nu caur publikāciju, vai arī nosūtot attiecīgā lēmuma norakstu [C. pr. n. 1562. (1944.) p.].

Lūgt nodibināt aizgādību ir tiesība visiem, kas ieinteresēti promesošā mantas apsargāšanā vai viņa tiesību aizstāvēšanā (mantiniekiem, radiem, līdzīpašniekiem, kreditoriem), un tāpat arī prokurātūras amatpersonām [C. pr. n. 1560. (1940.) p.]. Ja tiesa, konstatējusi materiālā likumā (Civillik. 517. p.) paredzēto apstākļu esamību,²⁾ nāk pie slēdziena, ka promesošā mantai jānodibina aizgādība, — tā taisa lēmumu, ko paziņo vietējai bāriņu tiesai aizgādņa iecelšanai [C. pr. n. 1561. (1942.) p.] un tai pašā laikā lēmuma norakstu nosūta promesošam, ja viņa atrašanās vieta ir zināma, bet ja tā nav zināma, tad lēmumu izsludina „Valdības Vēstnesī“ [C. pr. n. 1562. (1944.) p.].

¹⁾ Pte tam nav nemaz nepieciešams, lai promesošā atrašanās vieta būtu nezināma (sal. Civīlproc. nol. 1562. (1944.) p.). Likums (Civīlproc. nol. 1940.—1946. p. un priv. lik. 516.—522. p.) jautājumā par prombūtnes aizgādības nodibināšanu nemaz nešķīro prombūtni no bezvēsts prombūtnes; tāpēc dēļ prombūtnes aizgādības nodibināšanas pietiek, ja tiesa konstatē attiecīgas personas prombūtni, kaut arī viņas dzīves vieta būtu zināma (Sen. spr. IV. 1929. g. Nr. 198 Strauchu I.).

²⁾ Šie nosacījumi ir šādi: 1) personas prombūtnē, 2) pilnvarnieka neatstāšana, 3) negotiorum gestor'a iztrūkums, vai 4) negotiorum gestor'a pārvaldības atzišana par neatbilstošu promesošā interesēm.

Ieceltais aizgādnis aprobežojas vienīgi ar promesošā mantas un tiesību apsargāšanu un pārzināšanu (Civillik. 518. p.).¹⁾ Šāda aizgādība izbeidzas: 1) kad promesošais atgriežas vai pats dod rīkojumus par savas mantas pārvaldīšanu; 2) kad dabūtas noteiktas ziņas par viņa nāvi un, beidzot, 3) kad tiesa atzīst viņu par mirušu [C. pr. n. 1563. (1945.) p. un Civillik. 522. p.]. Tiesas lēmumu, ar kuŗu nolemts nodibināt aizgādību vai atraidīt lūgumu par aizgādības nodibināšanu, var pārsūdzēt blakus sūdzības kārtībā divu nedēļu laikā [C. pr. n. 1564. (1946.) p.].²⁾

II. Iepriekš aplūkotās tiesas darbības mērķis ir tikai promesošā mantas a p s a r d z ī b a.

Pavisam cits mērķis ir bezvēsts promesošā izsludināšanai par mirušu.³⁾ Tās mērķis ir radīt iespēju bezvēsts promesošā mantas pārejai uz mantiniekiem, pie kam Rietumlatvijā ne materiālais (Civillik. 524.—528. p.), ne procesuālais [C. pr. n. 1565. (1947.) un turpm. p.] likums nenorāda, kad un kādos apstākļos persona skaitāma par bezvēsts promesošu. Šeit tā tad bezvēsts prombūtnei ir nevis juridiska, bet faktiskas ikdienišķas parādības nozīme, ko konstatē tiesa un kas saistīta ar zināmām juridiskām sekām.

Pēc vecās kārtības, kas pamatota uz 90. Dāvīda dziesmas 10 pantu (sal. avotu pie Civillik. 524. p.),⁴⁾ bezvēsts promesošo varēja atzīt par mirušu ne agrāki kā pēc 70 gadu vecuma sasniegšanas. Bet ja tajā laikā, kad par promesošo saņemtas

¹⁾ Aizgādnim, kuŗš iecelts par prombūtnē vai bezvēsts prombūtnē esošo, lai apsargātu un pārzinātu promesošā mantību (Civillik. 518. p.), nevar noliegt izdot šai nolūkā attiecīgu pilnvaru (Civillik. 413., 495. p.) citām personām. Tādēļ, saprotams, aizgādnim tiesība arī pilnvaru atsaukt, jo vairāk tādu pilnvaru, kuŗa dotu jau iepriekš ieceltam pilnvarniekam tās pašas tiesības (mantas pārvaldīšanas ziņā), kuŗas pieder un pie tam pieder vienīgi pašam aizgādnim, un par kuŗu izpildīšanu aizgādnis tieši pats atbild (Sen. spr. 1924. g. Nr. 101 Kvint I.).

²⁾ Promesošā mantības aizgādnis ir formāli vēl pietiekoši leģitīms pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu par aizgādības atcelšanu, jo ja šādi lēmumi faktiski tika pārsūdzēti līdz viņu izpildīšanai, t. i. līdz bāru tiesas lēmuma taisīšanai par konkrētā aizgādņa atsvabināšanu no amata, tas vēl būtu līdz šim momentam leģitīms uzstāties tiesā vismaz tik tālu, cik lieta grozās ap šā lēmuma (par aizgādības atcelšanu) pārsūdzēšanu, jo citādi viņa aizsargājamā mantība būtu palikusi bez formālas aizstāvēšanas un nebūtu cita mantības pārstāvja, kas lēmumu būtu varējis pārsūdzēt. Būtu arī pārkāpts princips, ka jābūt divām instancēm (Tiesu iek. lik. 5. p.) (Sen. spr. 28. IX. 1928. g. Nr. 297, Kuldīgas brālības l.).

³⁾ Analogiski vācu Aufgebotsverfahren zum Zwecke der Todeserklärung ZPO. 960.—976. p.

⁴⁾ Dāvīda dziesmas skan: „Mūsu dzīvības laiks stāv 70 gadus, vai ja kas ļoti stiprs, 80 gadus, un viņas labums ir grūtums un bēdas.“

pēdējās ziņas, viņš jau bijis 70 vai vairāk gadu vecs, tad viņu varēja atzīt par mirušu ne agrāk kā pēc 5 gadiem no šo ziņu saņemšanas (Civillik. 524. un 525. p. agrākā redakcijā). 1929. gada 30. aprīlī visai Latvijai izdots likums (Lik. kr. 1929. g. 83.), sekojot Vācijas (BGB § 13.—20.) un Šveices (ZGB § 35.—38.) likumdošanai, — raugās, vai promesošais pazudis nāves briesmu laikā (kaujas laukā, katastrofā) vai arī normālas dzīves apstākļos. Pirmā gadījumā ieinteresētās personas¹⁾ vai, ja tādu nav, tad mantojuma masas aizgādnis vai prokurātūra var lūgt atzīt personu par mirušu pēc tam, kad pagājuši trīs gadi no nāves briesmu laika, un neatkarīgi no bezvēsts prombūtnē esošā vecuma. Ja noteiktu ziņu par nāves briesmām nav, bet persona pazudusi kara laikā, jeb kuģim, vai lidošanas aparātam bojā ejot, — tad lūgumu atzīt personu par mirušu var iesniegt ne agrāk, kā pēc trim gadiem no miera noslēgšanas (ja persona pazudusi kara laikā), vai no tā laika, kad kuģis izgājis no pēdējās ostas, vai lidošanas aparāts no pēdējās starta vietas [Civillik. 525. p. un C. pr. n. 1565. (1987.) p.].

Otrā gadījumā, t. i., kad persona pazudusi briesmu apstākļiem nepastāvot, lūgums atzīt pazudušo personu par mirušu pielaižams ne agrāk, kā pēc desmit gadiem no tā laika, kad par promesošo, kā par dzīvu, saņemtas pēdējās ziņas, un katrā ziņā, ne agrāk par 10 gadiem no tās dienas, kad viņš sasniedzis pilngadību (Civillik. 524. p.). Ja bezvēsts promesošais bijis sasniedzis septiņdesmit gadu vecumu jau tobrīd, kad par viņu saņemtas pēdējās ziņas, tad jau pēc pieciem gadiem no šo ziņu saņemšanas var lūgt atzīt viņu par mirušu (Civillik. 524. p.).

Šie lūgumi iesniedzami tai apgabaltiesai, kurās apgabalā pazudušam bijusi pēdējā dzīves vieta [C. pr. n. 1559. (1940.) un 1565. (1947.) p.], pie kam lūdzējam jāiesniedz pierādījumi: 1) par pazudušā vecumu (dzimšanas apliecība vai cits pierādījums), 2) par laiku, kad viņš atstājis pēdējo dzīves vietu (policijas vai citas iestādes apliecība) un 3) par laiku, kad par viņu, kā dzīvu, saņemtas pēdējās ziņas. Bez tam lūdzējam jāiesniedz arī pierādījumi, ka viņš lietā ir ieinteresēts (piem. radniecības pierādījumi), vai bāriņu tiesas apliecība par aizgādņa iecelšanu, un publikācijas nauda divkārtšā apmērā (Ls 8,20).

Ja apstākļi to prasa, tiesa caur tiesas locekli var ievākt ziņas par promesošo caur apkārtniekiem un ja prezumpcija par

¹⁾ Šīs ieinteresētās personas ir personas, kurām promesošā nāve dod pamatu kādām mantiskām pretenzijām.

viņa nāvi izrādās pietiekoši apstiprināta, — tiesa nolemj ar publikāciju uzaicināt kā pašu bezvēsts promesošo, tā arī visas personas, kas varētu tiesai sniegt ziņas par pazudušā atrašanās vietu vai viņa nāvi, noliekot tajā šim nolūkam viena gada laiku [1567. (1949.) un 1568. (1950.) p.] un norādot arī neierašanās un ziņu neiesniegšanas sekas, t. i., ka tiesa atzīs bezvēsts promesošo par mirušu.

Ar to izbeidzas lietas iztiesāšanas pirmā stādija tiesā, pēc kam seko vismaz gadu ilgstošs pārtraukums. Kad pagājis gads no publikācijas, ja uz to neviens nav atsaucies un ticamas ziņas par to, ka pazudušais ir dzīvs, nav saņemtas, — tiesa, uz ieinteresēto personu lūgumu, taisa lēmumu atzīt bezvēsts promesošo par mirušu [C. pr. n. 1569. (1951.) p.], par ko atkal izsludina „Valdības Vēstnesi“. Šis tiesas lēmums, kuŗu var pārsūdzēt divu nedēļu laikā [C. pr. n. 1571. (1954.) p.] pēc tā stāšanās likumīgā spēkā, atvieto personas fiziskās miršanas apliecību, un uz tā pamata var apstiprināt tiesībās likumiskos mantniekus, pie kam par mantojuma atklāšanās dienu skaitāma bezvēsts promesošā prezumētā nāves diena, ja šī diena norādīta tiesas lēmumā, bet ja to noteikt nevar, tad diena, kad iesniegts lūgums atzīt bezvēsts promesošo par mirušu (Civīllik. 526. p.).

Tomēr prasības sūdzības ceļā ir iespējams panākt šāda lēmuma atzīšanu par spēkā neesošu. Prasības sūdzību var celt, pirmkārt, par mirušu atzītā persona, ja viņa ierodas, un, otrkārt, mirušā citi mantinieki, ja tie pierāda, ka par mirušu atzītais īstenībā miris citā laikā, sakarā ar ko jau apstiprinātiem mantiniekiem nebūtu tiesības mantot. Abos gadījumos, kā atgriezies bezvēsts promesošais, tā arī viņa īstie mantinieki tajā pašā prasībā var pieprasīt viņiem pienākošos mantu no tām personām, kuŗām tā tikusi nodota, bet tikai tajā sastāvā, kādā tā uzglabājusies [Civīllik. 527., 528., 2608., 2612., 3736. p. un C. pr. n. 1572. (1955.) p.].

Ievērojot C. pr. n. 1703. (2070.) p. un Civīllik. 2620. un 3627. p. noteikumus, jāatzīst tomēr, ka mantojuma prasība noilgst desmit gadu laikā no mantojuma atklāšanās dienas, resp. no tās dienas, kad tiesa taisījusi lēmumu atzīt bezvēsts promesošo par mirušu.

§ 160. Mantojuma apsardzība.

I. Ar nāvi izbeidzas cilvēka dzīve, bet reti kad līdz ar to izbeidzas tās juridiskās attiecības, kas radušās cilvēka dzīves laikā. Vesela rinda līgumu, galvenā kārtā mantisku, kas nav

cieši saistīti ar mirušā personību, arī pēc personas nāves paliek spēkā¹⁾ (sal. Civillik. 2639. p.). Pēc viņa paliek arī viņa manta, kurā var ietilpt ne tikai reāli priekšmeti (kustama un nekustama manta), bet arī tiesības un pienākumi, kuri netiek dzēsti ar viņa nāvi (sal. Civillik. 1691., 2639. p.). Sakarā ar to paceļas jautājums, no vienas puses, par mirušā darbības turpinājumu arī pēc viņa nāves, un, no otras puses, par viņa mantas apsardzību, kuŗa palikusi bez saimnieka.

Pirmo jautājumu atrisina ar mantojuma kā tāda atzīšanu par juridisku personu, kas var iegūt tiesības un stāties saistībās (sal. Civillik. 268., 713. un 1692. p.).²⁾ Bet lai mantojums kā juridiska persona varētu arī faktiski darboties, tad tam nepieciešams pārstāvības un izpildu organs (Civillik. 2918. p.), un tāds ir aizgādnis (Civillik. 267., 2590. p. un C. pr. n. 1626. (2009.) p.).

Otrā jautājumā, par mantojuma apsardzību, jāņem vērā, ka personas nāve nosaka tikai mantinieku aicinājuma momentu, bet ne pašu mantošanu. Pretēji vācu un franču tiesību noteikumiem, kas jo spilgti izteic mantojuma automatisko pāreju uz mantinieku (der Todte erbt den Lebendigen; le mort saisit le vif), Latvijas materiālie likumi prasa, bez aicinājuma mantot (Berufung zur Erbschaft, Anfall der Erbschaft), t. i., bez iespējas vai spējas iegūt mantojumu (Civillik. 1698. p.), arī mantinieka gribas izteikumu, t. i. lai mantinieks izteiktu, ka viņš grib mantojumu pieņemt (Civillik. 2622. p.).³⁾

Tā kā starp šiem diviem momentiem (aicinājumu un gribas izteikumu) bieži var paiet ilgāks laiks, pa kuŗu mantojums

¹⁾ Uz mantiniekiem nepāriet: 1) personālservitūti (Civillik. 1293. p.), 2) likumiskās izpirkuma tiesības (Civillik. 1631. p.), 3) tīri personīga rakstura tiesības un pienākumi (Civillik. 3114., 3468. p.), 4) personiska darba pienākums (Civillik. 4181., 4191. p.), 5) kalpotāja līgums (Civillik. 4218. p.), 6) sabiedrības līgums (Civillik. 4331. p.), 7) pilnvarojuma līgums (Civillik. 4412. p.).

²⁾ Pie tāda paša uzskata, ka mantojums atzīstams par juridisku personu — X. sēj. 1. d. darbības rajonā, pieturas: Šeršeņevičs (Учебникъ Гр. права, II. s. 501. lap. p.), Holmstens (Учебникъ русск. гр. судопроизв. 1907. g., 75. lap. p.) un jaunā Civilproc. nol. projekta sastādīšanai nodibinātā Muravjeva komisija, kas atzinusi mantojuma masu, kamēr tai nav saimnieka, par hereditas jacens. (I. sēj. 72. lap. p.); citas domas motīvos pie Civilproc. nol. 1811. p. (sk. Grasmaņa un Nolkēna, II. izd. 65.—66. lap. p.).

³⁾ Šie divi, laika ziņā bieži vien dažādie momenti: 1) pasīvais — spēja mantojumu iegūt un 2) aktīvais — gribas gatavība viņu pieņemt — tik cieši savstarpēji saistīti, ka likums viņus neatšķir; tāpēc pasīvai spējai jābūt ar ilgstošu raksturu, tai jāeksistē arī tad, kad izteicās gatavība mantojumu pieņemt (Civillik. 1697. p.).

paliek bez pārstāvja un apsardzības, tad rodas nepieciešamība mantojumu apsargāt (Civillik. 2587.—2589. p.).

II. Mantojums atklājas: 1) ar mantojuma atstājēja nāvi — a) dabisku vai b) civilu (Civillik. 2581. p., Latg. civillik. 1222. p.), 2) ar atteikšanos no laicīgās dzīves, iestājoties mūku kārtā (Civillik. 2581. p., Latg. civillik. 1223. p.), 3) atzīstot bezvēsts promesošo par mirušu [Civillik. 526., 1691. p. un C. pr. n. 1569. (1951.) p.].

Patī mantojuma pāreja uz mantiniekiem var notikt ar tiesas līdzdalību, kad mantiniekiem bez tiesas lēģitimācijas nav iespējams saņemt mantojumu vai pārvest to uz savu vārdu, bet viņi var pieņemt mantojumu un faktiski to valdīt, negriežoties pie tiesas un nemeklējot sevišķu apstiprinājumu [sk. C. pr. n. 1734. (1408.) un 1636. (2019.) p.]. Pēdējā gadījumā pa lielākai daļai nav vajadzīgs spert nekādus sevišķus soļus mantojuma apsardzībai.

Mūsu materiālos likumos ir vesela rinda noteikumu par: 1) mantojuma apsardzību un 2) aizgādības nodibināšanu mantojumam. Saskaņā ar šiem noteikumiem, attiecīgai tiesai, (kas vienmēr ir miertiesnesis, kuŗa iecirknī mantojums atrodas), kad tā saņēmusi oficiālas ziņas¹⁾ par kādas personas nāvi,²⁾ jā rūpējas par palikušā mantojuma apsardzību, kā nodibinot iepriekšēju uzraudzību par to, tā arī to apzīmogojot (Civillik. 2587. p.). Apsardzības soļi nav spējami, ja mirušā mantinieki ir zināmi, atrodas uz vietas un pie tam ir pilngadīgi, ja vien šie mantinieki, vai kāds no tiem, paši to tieši nelūdz (Civillik. 2588. p.). Tiesai pašai no sevis jāspēr soļi mantojuma apsardzībai: a) kad mantinieki vai daži no tiem nav zināmi; b) kad viņi kaut arī zināmi, bet nav visi klāt, vai arī kad viņi nevēlas vai nevar mantojumu pieņemt, c) kad

¹⁾ Šās ziņas miertiesnesis var saņemt no: 1) tās mājas iedzīvotājiem, kuŗā dzīvojis mirušais; 2) viņa majniekiem vai kalpotājiem, 3) no policijas, 4) prokurātūras priekšlikumā un beidzot 5) miertiesnesis arī pēc paša ieskata var spert soļus mantas apsardzībai, ja viņam noteikti ziņāms, ka tās saimnieks miris [C. pr. n. 1590. (1973.) p.].

²⁾ Kamēr nav noticis attiecīgais tiesas lēmums, kuŗā tā atzinusi, ka juridiskā persona izbeigusi savu eksistenci, miertiesnesim nav tiesības spert soļus šādas juridiskas personas mantības apsargāšanai un nodibināt aizgādību par pēdējo, jo piemērojot pēc analogijas Civillik. 2587. p., Civilproc. nol. 1971., 2008. p. jānodibina tiesas ceļā katrā ziņā tas fakts, ka līdzīgi fiziskas personas atzīšanai par mirušu (Civillik. 525., 528. p.; C. pr. n. 1947.—1955. p.) — juridiskā persona izbeigusi savu „pastāvēšanu” (Civillik. 1965¹. p.) un bez tam vēl, ka uz šī pamata, cita rīkojuma trūkuma dēļ, viņas mantība atzīstama par bezmantinieku mantību un pārgājušu valstij. Šāda lēmuma taisīšana nepiekrīt miertiesnesim (C. pr. n. 1947. p.) (Sen. spr. 17. XII. 1924. g. Nr. 367, Balt. pareizt. brāļ. mant. apsardzības l.).

viņu starpā atrodas kaut viens nepilngadīgs vai tāds, kas nespēj personīgi aizsargāt savas tiesības; d) kad droši zināms, ka uz mantojumu gulošie parādi pārsniedz viņa vērtību, un ka kreditoru intereses ir apdraudētas, kā arī kad jābaidās par mantojuma izputināšanu (Civillik. 2589. p.). Šais gadījumos tiesa pati no sevis, vai uz mantinieku lūgumu nodibina mantojumam aizgādību, par ko paziņo bāriņu tiesai viena vai vairāku aizgādņu iecelšanai, bet kad mantinieki ir nepilngadīgi, bāriņu tiesa pati viņiem iecel aizbildņus, kuri līdz ar to uzņemas arī aizgādņu pienākumus (Civillik. 2590. p.). Aizgādņiem, uzņemoties šos pienākumus, nekavējoties jāsastāda mantojuma saraksts un jālūdz tiesa uzaicināt mantiniekus (Civillik. 2597. p.).

Ja tiesa uz pašas ierosmi nav spērusi soļus mantojuma apsardzībai, tad par to var lūgt: 1) mantiniekus, 2) testamenta izpildītājus vai mantojuma aizgādņus, 3) mirušās dienesta personas priekšniecība, bet tikai attiecībā uz valsts vai sabiedrisku mantu, papīriem vai naudu, kas palikuši mirušā mantā, 4) kreditoru attiecībā uz prasījumiem, kurus tiesa jau piespriedusi vai nodrošinājusi¹⁾ [C. pr. n. 1589. (1972.) p.].

III. Mantojuma apsardzībai miertiesnesis caur tiesu izpildītāju:

1) apzīmogo mantu [C. pr. n. 1592. (1975.)—1604. (1987.) p.], ja to lūdz ieinteresētas personas, vai ja miertiesnesis pats pēc lietas apstākļiem to atzist par nepieciešamu²⁾ (sk. Civillik. 2589. p.), vai ja nekavējoties nav iespējams sastādīt mantas sarakstu; arī šai gadījumā nav apzīmogojami mājas saimniecības priekšmeti, kas nepieciešami mirušā līdziedzīvotāju ikdienišķai lietošanai, lauksaimniecībai nepieciešamie rīki un priekšmeti, kurus pēc to rakstura nevar apzīmogot [C. pr. n. 1596. (1979.) p.];

2) izdara mantas aprakstīšanu un novērtēšanu³⁾ [C. pr. n. 1611. (1994.)—1613. (1996.) p.];

3) nodod aprakstīto mantu glabāšanā (C. pr. n. 1614. (1997.)—1621. (2004.) un 1729. (1404.) p.), ja nav iecelts aizgādnis (Latgalē aizbildnis), kas atvieto glabātāju; uz glabātāju gulstas atbildība par norēķinu miertiesneša priekšā. Visi man-

¹⁾ Šai gadījumā apsargājama tikai tā mirušā parādnieka mantas daļa, kuŗa pietiekoša kreditoru prasījumu apmierināšanai.

²⁾ Pilnīgi saprotams, ka apsardzības soļi jāspēr tikai tajos gadījumos, kur tie patiešām nepieciešami. Par nevajadzīgu apsardzību sk. Исаченко, Ж. М. Ю. 1899. г. № 2, 26. un 27. lap. p.

³⁾ Latgalē, kur nav mantojuma pieņemšanas institūta uz inventāra tiesībām — novērtējums nav vajadzīgs.

tas ienākumi glabātājam jānodod miertiesnesim¹⁾ (sal. Kr. Sen. spr. 1893. g. Nr. 700.). Glabāšanas izdevumi ņemami no mantojuma masas līdzekļiem [C. pr. n. 1614. (1997.) un 1167. (1020.) p.]. Pie aprakstīšanas atrastu testamentu, vai pēdējās gribas izteikumu, vērtspapīrus, skaidru naudu, dārglietas un visus aizzīmogotus saņus tiesu izpildītājs nodod miertiesnesim [C. pr. n. 1598. (1981.) un 1599. (1982.) p.], kas tos attaisa un, pārliecinājies, ka papīri vai citas lietas nepieder mantojumam, nodod tos pēc piederības [C. pr. n. 1617. (2000.)—1621. (2004.) p.]; bet atrasto testamentu nosūta attiecīgai tiesai (Latgalē — vienmēr apgabaltiesai — Latg. civillik. 1060. p.);

4) nodibina mantojumam aizgādību (Latgalē aizbildību, sal. Kr. Sen. spr. 1872. g. Nr. 885.); šo patstāvīgo apsardzības soli, kuŗa mērķis ir ne tikai mantojuma apsardzība, bet arī tā pārvaldīšana, var spert ne tikai miertiesnesis, bet arī apgabaltiesa, kas skata cauri mantojuma lietu [C. pr. n. 1626. (2009.) p.], pie kam attiecīgā tiesa, taisot lēmumu par aizgādības iecelšanu, paziņo par to attiecīgai bāriņu tiesai izpildīšanai, t. i. aizgādņa iecelšanai [C. pr. n. 1627. (2010.) p.].

5) Beidzot pie apsardzības soļiem var vēl pieskaitīt publikāciju par mantojuma atklāšanos un mantinieku uzaicināšanu Latgalē [C. pr. n. 1725. (1401.) p.], kam Rietumlatvijā vēl pievieno uzaicinājumu kreditoriem un visām personām, kuŗām būtu kādas tiesības vai prasījumi pret mantojumu, un gadījumā, ja mantojuma atstājējs atstājis testamentu, tad arī personām, kas gribētu un kam būtu pamats apstrīdēt testatora pēdējo gribu [C. pr. n. 1584. (1967.) un 1719. (2079.) p.]. Sludinājumu par mantojuma atklāšanos ievieto „Valdības Vēstnesī“ pēc vispārējiem noteikumiem vai nu miertiesnesis vai apgabaltiesa, pēc mantojuma atklāšanās vietas, t. i. pēc mantojuma atstājēja pēdējās pastāvīgās dzīves vietas²⁾ [sk. Civillik. ievada XXXIV. p. un C. pr. n. 1628. (2011.) un 1710. (2079.) p.].

¹⁾ Ja izrādītos, ka nav sakidras naudas mantojuma atstājēja apbedīšanai, bet tāda gan ir kredītiestādēs, tad, lai no tām saņemtu naudu, miertiesnesim ir tiesība izdot izpildu rakstu (Sen. spr. 1894. g. Nr. 49).

²⁾ Latgalē publikāciju izdara tas miertiesnesis, kuŗa iecirkni mantojums atrodas [Latg. civillik. 1239. p. un C. pr. n. 1725. (1401.) p.], noliekot promesošiem mantiniekiem triju mēnešu termiņu no sludinājuma dienas. Promesošos mantiniekus, kuŗu adreses zināmas, aicina pavēstēm (Latg. civillik. 1240. p.). Pēc šā laika klātesošie mantinieki stājas mantojuma valdīšanā, bet tas neatņem tiesību citiem mantiniekiem 10 gadu noilguma laikā prasības kārtībā aizstāvēt savas tiesības uz mantojumu. Preklūzijas Latgalē nav (Latg. civillik. 1241. un 1246. p.).

Rietumlatvijā mantinieku, kredītoru un citu ieinteresētu personu publiska uzaicinājuma raksturīgā īpatnība ir tā, ka šāds uzaicinājums parasti saistīts ar t. s. preklūziju, t. i. ar sevišķu nosacījumu, ka ieinteresētās personas, kas uzaicinājumā noteiktā laikā [parasti tagad trīs mēneši — C. pr. n. 1694. (2061.) p.] nepieteiks savas tiesības un pretenzijas, — pēc uzaicinājuma termiņa notecēšanas [C. pr. n. 1699. (2066.) p.], — jeb pareizāki, ar tiesas lēmuma taisīšanu par mantinieku apstiprināšanu vai testamenta atzīšanu par stājušos likumīgā spēkā [C. pr. n. 1697. (2064.) p.], — atzīs par tādām, kas šīs tiesības zaudējušas un atteikušās celt strīdus un ierunas [C. pr. n. 1699. (2066.) un 1710. (2079.) p.].

Tā kā publikācijas nolūks ir noskaidrot nezināmo personu¹⁾ tiesības, tad, ievērojot zemesgrāmatu reģistru publisko raksturu, — publikācija par kreditoru aicināšanu neattiecas: 1) uz pretenzijām, kas nodrošinātas ar publiskām hipotēkām, kas nav padotas noteikumiem par prasību noilgšanu (Civillik. 3636. p., 1423. p. piez. un 1424. p. piez.),²⁾ un 2) uz tādām pretenzijām pret mantojuma atstājēju, kuŗas jau pirms uzaicinājuma pieteiktas tiesai (piem., prasības ceļā) un tāpēc uzskatāmas par tiesai zināmām (sk. C. pr. n. 1711. (2080.) p.).³⁾

¹⁾ „Jo zināmās personas lūdzējam jāuzrāda [C. pr. n. 1690. (2057.) p. 3. pkt.] un tās aicinā ar pavēstēm [C. pr. n. 1696. (2063.) p.] uz vispārēja pamata.

Prasītājam, kuŗš no atbildētāja pretēji Civilproc. nol. 2057. p. 3. pkt. nav ticis uzdots lūgumā par proklamas ierosināšanu, ir tiesība celt Civilproc. nol. 2069. pantā aprādīto prasību par preklūzīva lēmuma atcelšanu (Sen. spr. 1909. g. Nr. 44; 1925. g. Nr. 292 Krumolda l.), pie kam jautājumam par to, vai prasītājs zinājis par minētās proklamas lietas ierosināšanu, nav izšķirošas nozīmes, jo saskaņā ar Civilproc. nol. 2063. p. prasītājs katrā ziņā bija izsaucams uz tiesas sēdi ar pavēsti, ja arī viņš par proklamas ierosināšanu būtu zinājis (Sen. spr. 22. III. 1929. g. Nr. 231 Volner l.).

²⁾ Tā kā tomēr procentu un citu blakus prasījumu samaksu publiskās zemesgrāmatās neatzīmē, tad uz mantojuma atstājēja nāves dienu sakrājušies procenti pēc obligācijām un citi blakus prasījumi (sk. Civillik. 1351. p.), kā prasījumi, kuŗi nav zināmi, jāpieteic uzaicinājuma laikā [C. pr. n. 1711. (2080.) p.].

³⁾ Nav pilnīgi skaidrs jautājums par to, vai preklūzija dzēš tādus pret mantojuma masu vērstus kreditoru prasījumus, kuŗi nebūdami oficiāli pieteikti uzaicinājušai tiesai, bet par kuŗiem līdz uzaicinājumam vai uzaicinājuma laikā starp kreditoru un mantiniekiem, vai mantas aizgādniek tiek vestas sarunas. Tā kā publikācijas mērķis ir uzināt kreditorus un noskaidrot, kādi parādi apgrūtinā mantojuma masu, bet nekādā ziņā tā nav līdzeklis atbrīvoties no mantiniekiem zināmiem parādiem, — tad diez vai būs pareizs uzskats, ka tādu parādu, par kuŗiem mantinieki zinājuši un pat veduši sarunas ar kreditoriem, — formāls nepieteikums vien var jau būt par pamatu pilnīgai pretenziju dzēšanai. Likumu citādi

Ja atstātā mantojuma vērtība nepārsniedz 100 latus, tad publikācijas vietā pie miertiesneša kamēras durvīm un policijā vai pagasta valdē izliekams sludinājums par mantojuma atklāšanos [C. pr. n. 1628. (2011.) p. piez. un Latg. civillik. 1239. p.].

Tiesu prakse komplicētā un ilgstošā mantinieku uzaicinājuma vietā atļauj to atvietot ar vietējā miertiesneša izdotu apliecinību par to, ka viņam zināms, ka mirušā mantojuma atstājēja vienīgie un tuvākie mantinieki ir tādas un tādas personas (sk. Kr. Sen. civ. kas. dep. 1879. g. spr. Nr. 335. un Senāta 1880. g. 3. marta cirkulārais rikojums).

Latgales civillikumi paredz vēl atsevišķus izņēmuma gadījumus, kad vajadzīga mantojuma apsardzība: 1) miršanas gadījumā ceļā, — kad palikušās mantas apsardzības apraksts jāizdara esot klāt tā nama vai kuģa saimniekam vai pārvaldniekam, kur miris mantas atstājējs, klātesot personām, kas bijušas ar mirušo kopā un diviem lieciniekiem (Latg. civillik. 1231. p.); 2) fabrikantu, rūpnieku un tirgotāju miršanas gadījumā, kad jāspēr sevišķi apsardzības soļi, lai uzņēmums nepastātos un pasargātu kreditoru un mantinieku intereses (Latg. civillik. 1238. p. un pieliek.); 3) gadījumā, ja mirst kara vai jūras dienestā esoša persona, apsardzības soļus var spert attiecīgas priekšniecības sūtītai amatpersonai klātesot

iztulkojot, tam būtu itkā lamatu raksturs. Šeit ir vietā aizrādīt, ka pēc vācu Aufgebotsverfahren, kas radniecīgs mūsu uzaicinājumam, uzaicinot mantojuma masas kreditorus, mantiniekiem jāsniedz visu viņiem zināmo kreditoru saraksts, uzrādot arī adreses (vācu ZPO. 992. p.), kuriem, pēc viņu dzīves vietas, sludinājumu oficiāli nosūta (ZPO. 994. p.) un neatkarīgi no tā, kreditoru nepieteiktās tiesības netiek pilnīgi dzēstas, bet tie var saņemt savu pretenziju tikai no tās mantas, kas atliek no mantojuma masas pēc to kreditoru apmierināšanas, kuri savas tiesības pieteikuši laikā (ZPO. 995. p.). Jāņem vērā, ka arī mūsu likums [C. pr. n. 1690. (2057.) p. 3. pkts un 1696. (2063.) p.] prasa: 1) uzrādīt visas lūdzējam zināmās ieinteresētās personas (starp tām arī kreditorus) un 2) speciālu šo personu uzaicināšanu ar pavēstēm, — un tāpēc šo noteikumu neievērošana no mantinieku puses dod ieinteresētam kreditoram tiesību [C. pr. n. 1701. (2068.) un 1702. (2069.) p. paredzētā kārtībā] pārsūdzēt un apstrīdēt tādu preklūzīvu tiesas lēmumu. Pēc Bunges norādījuma (Il. 381. lap. p. nota c.) Vidzemē nav nepieciešami vajadzīgs, lai kreditori proklāmas laikā pieteiktu savas tiesības tiesai, kādu pieteikumu var arī izdarīt mantniekam un ar to pietiek, lai pārtrauktu nolikumu.

Sk. arī Nielsen — Versuch einer Darstellung des Erbfolgerechts in Livland 1822. g. § 384 un Tatarin — Legitimation des Erben nach russischem und Baltischem Recht 1921. g. 374. lap. p.; Kr. Senāta 1897. g. spr. Nr. 10 Vittes lietā. Sal. arī Bukovskis, Testamenta spēku apstrīdošu prasības sūdzību juridiskā konstrukcija 308. lap. p. — Latvijas Universitātes rakstos, 1930. g. 1. sējums Nr. 2.

[C. pr. n. 1726. (1401¹.) un 1730. (1404¹.) p., kuŗi saskaņā ar 1588. (1971.) p. piezīmi piemērojami arī Rietumlatvijā]; 4) Latvijas pilsoņa miršanas gadījumā ārzemēs vietējam Latvijas konsulam jāspēr soļi mirušā mantas apsardzībai [Latg. civillik. 1238. p. 2. piez. un konsulārā reglamenta (Lik. kr. 1925. g. 17) §§ 103.—108.], neatkarīgi no tā, vai šis pilsonis agrāk dzīvojis Latgalē, vai Latvijas rietumu daļā; 5) miršanas gadījumā slimnīcās un labdarības iestāžu patversmēs, šīm iestādēm jārikojas pēc statūtiem un pēc šādām iestādēm izdotiem noteikumiem par mirušo palikušās mantas apsardzību (Latg. civilik. 1253. p.).

Par miertiesnešu rīcību attiecībā uz mantojuma apsardzību ieinteresētās personas var iesniegt blakus sūdzības apgabaltiesai uz vispārēja pamata, t. i. septiņu dienu laikā no pārsūdzamās darbības izdarīšanas dienas, bet ja tā izdarīta sūdzētājam neesot klāt — no tās dienas, kad tam paziņots attiecīgais lēmums. Šinī gadījumā septiņu dienu termiņam pieskaitāms arī tālumlaiks [C. pr. n. 1622. (2005.), 1731. (1405.) un 1732. (1406.) p.]. Šādas sūdzības iesniegšana aptur pārsūdzētā lēmuma izpildišanu tikai tādā gadījumā, ja par to ir apgabaltiesas rīkojums [C. pr. n. 1624. (2007.) un 1733. (1407.) p.].

Kas attiecās uz sūdzībām par tiesu izpildītāja nepareizu rīcību¹⁾ izdarot mantojuma apsardzību, tad tādas sūdzības iesniedzamas divu nedēļu laikā no nepareizās rīcības dienas tam miertiesnesim, uz kuŗa lēmumu izdara apsardzību [C. pr. n. 1625. (2008.) p.].

Pēc apstiprināšanas mantošanas tiesībās, vai pēc testaamenta atzišanas par likumīgā spēkā stājušos, — mantinieki var prasīt apsardzības izbeigšanu un apsargātās mantas nodošanu viņiem pēc saraksta un ar visiem pieaugumiem [C. pr. n. 1640. (2023.), 1605. (1988.)—1610. (1993.) p. un 1734. (1408.) p. piez.].

§ 161. Mantojuma pārejas kārtība uz mantojuma atstājēja pēdējās gribas izteikuma pamata.

I. Mantojuma atstājēja pēdējo gribu, kuŗai likums piešķir priekšroku pret mantošanu pēc likuma (Civillik. 1701. p.), var

¹⁾ Savus iebildumus pret viņiem piederošu mantu uzņemšanu mantojuma sarakstā mantinieki var celt vai nu Civilproc. nol. 2004. pantā paredzētā kārtībā, lūdzot šo mantu izslēgšanu no mantojuma saraksta, vai arī realizējot savas tiesības, ja pret šādu lūgumu celts strīdus prasības sūdzības ceļā, saskaņā ar Civilproc. nol. 1092. un 1093. pantiem (Sen. spr. 6. IV. 1922. g. Nr. 103 Mārtinsona l.).

izteikt: 1) dāvinājumā nāves gadījumam (Civillik. 2426. p.), 2) līgumā par mantinieku iecelšanu (Civillik. 2481.—2500. p.), 3) testamentā, kas var būt: a) publisks, t. i. sastādīts notāriālā (aktu) kārtībā (Civillik. 2025.—2030. p.) vai arī tikai iesniegts notāram uzglabāšanai (Civillik. 2033. p.), taisot par to sevišķu notāriālu aktu (Civillik. 2034. p.), b) privāts, izteikts rakstā (Civillik. 2070.—3086. p.) un c) privāts-mutisks (Civillik. 2087.—2089. p.).¹⁾

Neatkarīgi no formas, kādā izteikta pēdējā griba, likums prasa, lai pēc mantojuma atstājēja nāves vai viņa atzīšanas par mirušu, persona, pie kuŗas atrodas šis viņa pēdējās gribas akts, bez kavēšanās iesniegtu to attiecīgai tiesai, t. i. atkarībā no novēlētās mantas šķiras un vērtības miertiesnesim vai apgabaltiesai, kuŗu pārziņas robežās mantojums atklājies, t. i., kur ir bijusi mantojuma atstājēja pēdējā pastāvīgā dzīves vieta [Civillik. 2446. p.; C. pr. n. 1574. (1957.) p.].²⁾

¹⁾ Vidzemes pilsētās kā testamenti, tā arī līgumi par mantinieka iecelšanu sastādāmi notāriālā aktu kārtībā (Not. nol. 280. p.; Civillik. 2095. un 2488. p.). Rietumu-Latvijas materiālās tiesības atšķir vēl kodificētus, par kuŗiem Vidzemē uzskata katru papildinājumu pie agrāk sastādītā galvenā testamenta (Civillik. 1982. p. piez.), bet Kurzemē — katru rikoјumu nāves gadījumam, kuŗš nesatur:

- 1) tieša mantinieka iecelšanu,
- 2) substitūciju un
- 3) atstumšanu no mantojuma.

Šiem trim rikoјumiem katrā ziņā jābūt izteiktiem testamentā, bet ne kodicilā (Civillik. 1982., 2433. un 2434. p.). Bez tam Rietum-Latvijā pazīstami privilēģētie testamenti, t. i. tādi, kas sastādīti, neievērojot noteiktās formālītātes (Civillik. 2090.—2094. p.).

Latgalē, kur pastāv spēkā kriev. lik. kop. X. sēj. I. daļas stingri formālie noteikumi, testamenti var būt: a) notāriāli, sastādīti aktu kārtībā (1036.—1040. p.), vai arī iesniegti notāram glabāšanai (1043. p.); b) mājās rakstīti uz dubultas papīra loksnes (1045. p.); c) zemnieku mutiski testamenti par summu līdz 100 latiem, izteikti pagasta valdē un ierakstīti līgumu grāmatā (skat. Kriev. lik. kop. IX. sēj. piel. Visp. zemn. nolik. 110. p. 2. piezīme).

²⁾ Lai gan C. pr. n. 1574. (1957.) pants atļauj Civillik. 2446., 2450. p. un 2447. p. piezīmē paredzētos gadījumos (t. i. ja testātors tieši noliedzis iesniegt testamentu tiesai, -vai ja testamentu taisījuši vecāki saviem bērniem par labu, vai, beidzot, ja taisīts savstarpējs testaments) — neiesniegt testamentu tiesai, tomēr, lai atzītu tādu testamentu par likumīgā spēkā stājušos, bez kā tam nav leģitimācijas spēka, ieinteresētām personām jāiesniedz arī tāds testaments tiesai (sal. arī Tatarin, Die Legitimation des Erben nach russischem und Baltischem Recht. 1921. g., 425. lap. p.)

Latgalē testamenti iesniedzami tikai apgabaltiesai (Latg. civillik. 1060. p.), pie kam to iesniegšanai noteikts stingri formāls laiks: Latvijā esošiem — viens gads, bet ārzemēs dzīvojošiem — divi gadi no mantojuma atstājēja nāves dienas (1063. p.); pēc šā termiņa notecešanas tiesa testamentus vairs nepieņem un neapstiprinā (1065. p.), kas tomēr

Ja atstātās mantas vērtību un šķiru nav iespējams noteikt, tad pēdējās gribas izteikuma akts jāiesniedz apgabaltiesai [C. pr. n. 1573. (1956.) p.].

II. Tūlīt pēc testamenta un mantojuma atstājēja miršanas apliecības iesniegšanas tiesai, pēdējā ex officio noliek tiesas sēdes dienu novēlējuma akta attaisīšanai un nolasišanai, par ko jāsludina „Valdības Vēstnesī” [C. pr. n. 1575. (1958.) p.], bet ja testamenta attaisīšana un nolasišana būtu sevišķi steidzama (piem., lai uzzinātu mantojuma atstājēja rīkojumu par viņa apbedīšanu), — tad to izdara neka vējoties, neizdarot publikāciju [C. pr. n. 1576. (1959.) p.]. Testamenta attaisīšana un publicēšana pastāv iekš tā, ka tiesa atklātā sēdē: 1) attaisa novēlējuma aktu, 2) uzrāda to lieciniekiem, ja pēdējie ieradušies, savu parakstu un zīmogu apliecināšanai (Civillik. 2447. p.),¹⁾ 3) nolasa to, bet ja testamentu ir vairāk, tad visus tos (Civillik. 2448.—2449. p.) un 4) sastāda par visām darbībām protokolu, kurā visā pilnībā ieraksta arī novēlējuma akta saturu,²⁾ aizrādot uz visiem labojumiem un grozījumiem, un atzīmējot, vai zīmogi atrasti veseli [C. pr. n. 1578. (1961.) p.].

Ja jautājums par mantinieku radnieciskām attiecībām ar testatoru liekas neskaidrs, tiesai ir tiesība radniecības pierādīšanai pieprasīt metriskās apliecības. Bez tam mantojuma nodokļa noteikšanai mantiniekiem jāiesniedz mantojuma saraksts un novērtējums līdz ar norakstu un attiecīga apliecība

neizslēdz iespēju arī pēc minētā termiņa notecēšanas desmitgadīgā noilguma robežās panākt testamenta apstiprināšanu ne apsardzības, bet prasības kārtībā, ja var pierādīt, ka testamentāriskais mantinieks aiz likumīga iemesla nokavējis minēto īso termiņu, piem., aiz nezinašanas par testamenta esamību (1066. p.).

¹⁾ Latgalē testamenta attaisīšana un publicēšana nav pazīstama kā speciāls institūts. Tiesa pati ex officio ierosina jautājumu par to, vai testaments atbilst likumā paredzētām formām, atsakoties apstiprināt tos, kuri minētām formām neatbilst (Latg. civillik. 1066⁴. p.). Turpretim testamentus, kas atbilst formāliem prasījumiem (1045.—1056., 1063., 1065., 1066². p.), tiesa apstiprina un nodod izpildīšanai, bet privātos testamentus — tikai pēc tam, kad izsauktie testamenta liecinieki bez zvērasta apliecinājuši, ka testamentu uzrādījis viņiem pats mantojuma atstājējs, kuri katrs no viņiem personīgi redzējis un atradis pie pilna prāta un skaidras apziņas. Ja tiesai iesniegts notāriālā kārtībā sastādīts testaments (izraksts no aktu grāmatas), — lieciniekus neklausina (1066⁵. p.).

²⁾ Latgalē testamentu ieraksta nevis tiesas protokolā, bet tiesas lēmumā (Latg. civillik. 1066⁷. p.). Izpildīšanai apstiprināto testamentu ar attiecīgu par to uzrakstu izsniedz mantiniekiem vai ieceltam testamenta izpildītājam pēc tam, kad iesniegti attiecīgie pierādījumi par mantojuma nodokļa samaksu vai arī šis samaksas attiecīgu nodrošināšanu [C. pr. n. 1734. (1408.) p.].

par mantojuma vērtību testatora nāves momentā (piem. nodokļu inspektora vai apdrošināšanas b-bas apliecība, ziņas par novērtējumu nodokļa ņemšanai no nekustamās mantas).

Uz ieinteresēto personu lūgumu tiesa atzīst testamentu par spēkā stājušos, ja tiesas noliktā uzaicinājuma termiņā to nav apstrīdējušas personas, kam uz to ir tiesības, vai arī ja tiesa celto strīdu astājusi bez sekām (Civillik. 2452. p.). Pie tam lietas process var būt: 1) ilgstošāks, ja tiesa atzīst par nepieciešamu uzaicināt caur publikāciju mantiniekus, kreditorus un vispār ieinteresētās personas, noliekot minētām personām termiņu [C. pr. n. 1694. (2061.) p.] savu tiesību, iebildumu un eventuālā strīda pieteikšanai pret testamentu, piemērojot preklūzijas principu [C. pr. n. 1584. (1967.) un 1710. (2079.) p.], vai arī 2) paātrināts, ja testamentāriskie mantinieki iesniedz tiesai vietējā mirtiesneša apliecību¹⁾ par to, kas ir mirušā vienīgie tuvākie likumiskie mantinieki un ja pēdējie tanī pašā laikā atsakās apstrīdēt testamenta spēku [C. pr. n. 1583. (1966.) p.].²⁾

Pirmā gadījumā, t. i., kad mantinieki uzaicināti ar publikāciju, tiesa atzīst testamentu par likumīgā spēkā stājušos pēc uzaicinājuma termiņa notecēšanas, ja pret viņu nav pieteikts strīds [C. pr. n. 1583. (1966.) p. un Civillik. 2452. p.] vai arī ja šo strīdu tiesa noraidījusi. Arī šeit kā vispār katrā uzaicināšanas procesā lūdzējam, pēc uzaicinājuma termiņa notecēšanas, jālūdz, lai lietu noliek uz sēdi caurlūkošanai. Pretējā gadījumā pēc sešiem mēnešiem no uzaicinājuma termiņa notecēšanas lietas gaitu izbeidz un to var atjaunot izdarot jaunu uzaicināšanu noteiktā kārtībā [C. pr. n. 1584. (1967.) un 1700. (2067.) p.].

Otrā gadījumā, kad uzaicināšana nav tikusi izdarīta, —

¹⁾ Šai saīsinātai procesa kārtībai, neuzaicinot mantiniekus, nav likumīga pamata un tā nodibināta ar Krievijas Senāta 1880. g. 3. marta cirkulāro pavēli (skat. arī Senāta civ. kas. depart. 1879. g. pask. Nr. 335). Tomēr Senāts vadījies no pārliecības, ka mirtiesnesis kā vietējais tiesnesis, kas personīgi labi pazīst sava iecirkņa iedzīvotājus, var izsniegt minētās apliecības, pamatojoties uz viņam personīgi labi zināmiem apstākļiem, tāpat kā viņam tiesība uz šā pamata izdot mazturības apliecības [C. pr. n. 1005. (881.) p.]. Tādēļ tie mirtiesneši, kas izdot minētās apliecības, pamatojoties uz liecinieku liecībām, rīkojas pilnīgi nepareizi, jo ja likumdevējs pieļāstu liecinieku nopratināšanu šajos jautājumos, tad tiesība izdot apliecības būtu piešķirta arī citiem augstākiem tiesnešiem.

²⁾ Pilnīgi saprotams, ka ja tuvākie mantinieki atsakās no testamentā apstrīdēšanas, — attālāko mantinieku apstrīdējumu nevar ņemt vērā (sal. Civillik. 2477. p.).

neapstrīdētais testaments stājas likumīgā spēkā pēc viena gada no viņa attaisīšanas un nolasišanas (Civillik. 2452. p.).¹⁾

No sacītā izriet, ka Rietumlatvijā, pretēji Latgalei, tiesa pati neierosina jautājumu par testamenta nesaskaņu ar likuma prasījumiem, atstājot testamenta apstrīdēšanu ieinteresētām personām, un pat katēgorisko materiālā likuma formālo prasījumu neievērošana nedod pamatu tiesai noraidīt testamenta atzīšanu par likumīgā spēkā stājušos, ja pret to nav ierosināts strīds [Civillik. 2476. p. un C. pr. n. 1583. (1966.) p.].

Apšardzības kārtībā neapskata ierosināto strīdu, atstājot strīda ierosinātajam pierādīt tā pareizību prasības kārtībā.²⁾

¹⁾ Chr. Nielsen (Versuch einer Darstellung des Erbfolgerechts in Livland 1822. § 459) tieši norāda: „Die Zeit, in welcher wider ein Testament Klagen oder Einreden angebracht werden können, ist mit 1 Jahr und Tag bestimmt, von dem Tage ab, da das Recht dazu eintrat, also von dem Tage ab, da man davon Wissenschaft bekam. Da diese Wissenschaft durch die Publication des Testamentes nur erlangt werden kann, so fließt daraus, dass man dieses Recht bis zum Ablauf der Publication haben muss.

Wenn hingegen nicht zur gehörigen Zeit um die Publication des Testaments nachgesucht und die gesetzlich vorgeschriebene Bekanntmachung desselben verabsäumt worden, so muss derjenige, der sich in dem vorerhaltenen und nicht bekannt gemachten Testamente in seinem Rechte beeinträchtigt glaubt, bei der Behörde dagegen seine Bewahrung und Protestation einlegen und fordert zugleich den Testamentserben auf das Testament beizubringen und bekannt zu machen. Und wenn der Termin zur Publication verabsäumt und das Testament verheimlicht worden, so bittet er das Testament für ungültig zu erklären und setzt demselben zugleich die Nichtigkeitkeits-Einrede (exceptio nullitatis) entgegen, durch welche aber nur immer derjenige leiden kann, der die Bekanntmachung verabsäumt, oder das Testament verheimlicht hat. Salīdz. arī šini jautājumā: VI. Bukovskis, Mantojuma prasību vai testamenta spēku apstrīdošu prasību iesniegšanas termiņi, T. M. V. 1932. g. NNr. 9/10 un 11/12.

²⁾ Strīdi par testamentu spēkā esamību piekritī tikai apgabaltiesai, kaut arī testamenta attaisīšanu izdarījis mirtiesnesis. Tas izriet ne tikai no C. pr. n. 46. (36⁴.) un 322. (215.) p. saturā, bet arī no likumdošanas motīviem, kuŗos norādīts, ka tikai ieinteresēto puŗu atbrivošanas nolūkā no tāliem braucieniem uz apgabaltiesu, sekojot Varŗavas tiesu apgabala piemēram (C. pr. n. 1742. p.), atzīts par lietderīgu atļaut mirtiesnesiem izdarīt mazvērtīgu mantojumu testamentu attaisīšanu (Пол. о преобраз. судебной части, Гасманъ и Нолькенъ, 173. лар. p.).

Pati prasība par testamenta spēkā neesamību Rietumlatvijā ceļama publiskā uzaicinājuma termiņa robeŗās, kas paredzēts testamenta apstrīdēšanai (Civillik. 2479. un 2451. p.), bet ja uzaicinājums nav izdarīts, tad iekam nav notecējis viens gads no testamenta attaisīšanas un nolasišanas dienas. Tā kā tomēr ieinteresētās personas, kas zināmas tiesai un lūdzējam, kuŗš lūdzis atzīt testamentu par likumīgā spēkā stājuŗos, jāuzaicina īpaŗi ar pavēstēm, ārpus publikācijas [C. pr. n. 1690. (2057.) un 1696. (2063.) p.], tad, pamatojoties uz C. pr. n. 1702. (2069.) un 1703. (2070.) pantu, prasības par testamenta spēkā neesamību Rietumlatvijā var celt arī pēc tam, kad tas atzīts par likumīgā spēkā stājuŗos, un proti — 4 mēneŗu laikā no tās dienas, kad prasītajam kļuvis zināms tiesas lēmums.

pie kam līdz šīs prasības izšķiršanai uzaicināšanas procesu var apturēt [C. pr. n. 1698. (2065.) p.].

Ja testamentā paredzētas novēles par labu labdarības, humānītārām vai sabiedriskām iestādēm (Civillik. 2348. p.), tiesa pēc testamenta atklātas nolasīšanas, caur prokuroru piesūta attiecīgam resoram izrakstu no testamenta par minēto novēli un paziņo to personu vārdus un dzīves vietas, kurām uzlikta novēles izpildīšana [C. pr. n. 1582. (1965.) p.].

Pēc novēlējuma akta spēkā stāšanās¹⁾ to izsniedz mantiņniekiem vai testamenta izpildītājam cauršnorotu un apzīmogotu ar tiesas zīmogu un ar uzrakstu, ka tas stājies likumīgā spēkā, bet pirms tam tiesai izsniedzama kvīte par mantojuma

ar kuŗu testaments atzīts par likumīgā spēkā stājušos, ja izrādās, ka pārkāpti uzaicināšanas kārtības noteikumi, — atsevišķi, ja prasītājs nav ticis uzaicināts, bet publikācija par ūzaicinājumu viņam nav kļuvusi zināma.

Ja testamenta apstrīdēšanai par pamatu ir testamenta viltojums vai brīvas gribas trūkums testatoram, tad prasība vēršama pret visām personām, kas norādītas testamentā kā mantinieki, legatariji vai fideikommissariji un bez tam arī pret mantojuma masu, kuŗā personificējas testatora persona, kuŗa gribu apstrīd (sal. arī Гордонъ, Отвѣтчикъ въ искахъ о признаніи завѣщанья недействительнымъ, Вѣстн. гражд. права. 1913. г. Nr. 1; Kr. Sen. spr. 1903. г. Nr. 36 un 1878. г. Nr. 290; Tatarin, Die Legitimation des Erben nach russischem und Baltischem Recht, 355. lap. p.)

Je testamentu apstrīdot par pamatu tam ir prasītāja tiesību aizskārumš (piem., ja prasītājs ir neatraidāms mantinieks), tad prasību var vērst vienīgi uz testamenta atzišanu par spēkā neesošu zināmā daļā, un kā atbildētāji bez mantojuma masas jānorāda visas tās personas, kuŗu intereses tādš strīdš skar.

Dažās tiesās nodibinātai praksei, pēc kuŗas strīdus tikai jāpieteic apsardzības tiesāšanas kārtībā uzaicinājuma termiņa laikā un prasības celšanai pēc tam tiek dots papildu termiņš, trūkst likumīga pamata, un tā runā pretim burtiskam Civillik. 2479. panta un C. pr. n. 1698. (2065.) panta tekstam, kur paredzēts, ka pusēm prasības kārtībā jāpierāda sava jau **celtā** prasība, kuŗa tikai **pieteikta** apsardzības kārtībā, lai apturētu vai izbeigtu uzaicinājuma procesu.

Šajā jautājumā, kā arī vispār jautājumā par testamentu apstrīdēšanu skat. V. Bukovskis, Testamenta spēku apstrīdošu prasības sūdzību juridiskā konstrukcija — Latvijas Ūniversitātes raksti, Acta Universitatis latviensis, I. sēj. Nr. 2, 1930. g.

¹⁾ Tā kā testamentāriskiem mantiniekiem, pamatojoties uz Civillik. 2480. p., līdz testamenta spēkā nākšanai ir tiesība ne tikai pieņemt mantojumu, bet pat, ja testaments atbilst visiem ārējiem formāliem prasījumiem, lūgt ievest novēlētās mantas valdīšanā, — tad šo tiesību reālizēšanai viņiem nepieciešams testamenta noraksts līdz ar tiesas apliecinājumu, ka testaments nolasīts un ka pie viņa sastādīšanas ievēroti visi ārējie formālie prasījumi. Tādēļ uz mantinieku lūgumu viņiem izdod testamenta norakstu vēl pirms testamenta spēkā nākšanas ar uzrakstu, ka testaments nolasīts un atbilst visiem formāliem likuma prasījumiem, bet vēl nav stājies likumīgā spēkā [C. pr. n. 1586. (1969.) p.].

nodoka samaksu vai arī apliecību par šā nodokļa samaksas nodrošināšanu [C. pr. n. 1585. (1968.) p.]¹⁾

III. Mutisku testamentu pasludināšana izdarāma tādā kārtā, ka tiesa uz ieinteresēto personu lūgumu, kuŗas apgalvo, ka mantojuma atstājējs izteicis savu pēdējo gribu mutiski (Civillik. 2087. p.), uzaicina lieciniekus, kas bijuši pie mutiskā testamenta sastādīšanas un nopratina tos zem zvēresta: 1) par testatora personību, viņa vārdu, uzvārdu un vecumu, 2) par testamentāriskā rīkojuma saturu, 3) par testamenta sastādīšanas vietu, 4) laiku un 5) vispār par apstākļiem, kādos testators izteicis savu pēdējo gribu (kādā stāvoklī testators atradies tajā brīdī, vai viņš apzinājies savu rīcību, vai viņa griba brīvi izteikta u. t. t.).

Liecinieku izteicienus ieraksta protokolā, kuŗš, kad to parakstījuši liecinieki un tiesnesis, arī uzskatāms par mutiskā testamenta aktu, kas pēc tam pasludināms tādā pat kārtībā kā rakstiskie testamenti.²⁾

¹⁾ Šo nodokli ņem: 1) 2,5% apmērā — no taisnā līnijā augšupējiem un lejupējiem un laulātiem, 2) 10% apmērā — no brāļiem, māsām, viņu bērniem, padēļiem un pameitām, 3) 15% apmērā — no pārējiem radniekiem un 4) 24% apmērā no pārējām personām, kam nav radniecības saišu ar mantojuma atstājēju (Lik. krāj. 1919. g. 34).

²⁾ Ja testatora mutiski izteikto gribu tūlīt vai vēlāk kāds no lieciniekiem vai cita persona arī uzraksta, testaments tomēr uzskatāms par mutisku (Civillik. 2089. p.) un tādā gadījumā šo rakstiski izteikto mutisko testamentu pievieno liecinieku nopratināšanas protokolam [C. pr. n. 1581. (1964.) p.].

Tā kā minētais liecinieku nopratināšanas protokols (ja testatora pēdējā griba nav izteikta rakstiski) ārēji tiek uzskatīts par mutisku testamentu, kuŗš pēc tam tiek pasludināts, tad tiesnesim, kas šo protokolu sastāda, vajadzīga sevišķa prasme apvienot parasti izteiksmes ziņā nesaskanošās liecinieku liecības tādā formā, lai tās sastādītu vienotu testamentārisku aktu. Grūtības rodas arī vēl tānī ziņā, ka sīkumos pat visapzinīgākie liecinieki var dot nesaskanošas liecības. Tikai to, par ko liecinieku izteicienus nav nesaskaņā, var uzskatīt par testatora pēdējo gribu.

Tādēļ tiesnesis rīkosies vispareizāki, ja viņš katra liecinieka liecību ieprotokolēs atsevišķi, liks to lieciniekam parakstīt un pēc tam no visu liecinieku pilnīgi saskanošām liecībām sastādīs kopēju protokolu. Kuŗu, kā mutiskā testamentāriskā akta ārējo formu, liks parakstīt visiem lieciniekiem, paturot katra atsevišķā liecinieka protokolēto liecību kā materiālu liecinieku izteicienu lielākās vai mazākās saskaņas un pareizības pārbaudīšanai.

Ja liecinieku liecības nesaskan testamenta galvenās sastāvdaļās, — tiesa, kuŗas pienākums kontrolēt pašu testamenta sastādīšanas faktu, testamenta saturu un saskaņu ar mirušā isto gribu (Civillik. 2060. p.), var noraidīt mutiska testamenta pasludināšanu, ja liecinieku liecību apvienošana galvenos jautājumos izrādās par neiespējamu. Vēl jāņem vērā, ka šeit lieciniekiem jābūt nevis nejaušiem aculieciniekiem, kas atstāsta nejauši dzirdēto, bet speciāli no testatora uzaicinātiem būt klāt pie testamenta taisīšanas (Civillik. 2061. un 2062. p.).

Tājākā gaitā tiek ievērota tāda pat kārtība, kā attiecībā uz rakstiskiem testamentiem [C. pr. n. 1581. (1964.) p.].

Likums, diemžēl, nenosaka termiņu, kādā tiesa var konstatēt mutiskā testamenta esamību un to pasludināt. Ja ievēro, ka, saskaņā ar C. pr. n. 1574. (1957.) p., katrs novēlējuma akts jāiesniedz tiesai nekavējoties, būtu jāpieņem, ka minētā likuma prasījums attiecināms arī uz mutiskiem testamentiem, jo vairāk tādēļ, ka mutiskā testamenta pareiza konstatēšana ar laiku, ievērojot cilvēka atmiņas nepilnību, top neiespējama. Tomēr likums nav paredzējis nekādu sankciju attiecībā uz testamentu, ko iesniedz tiesai pēc ilgāka laika.

IV. Tiesas lēmumus var pārsūdzēt vispārējā kārtībā, iesniedzot divu nedēļu laikā blakus sūdzību. Bet neatkarīgi no minētā, lēmumus, ar kuriem tiesa uzaicinājuma kārtībā atzinusi par anulētām uzaicinājuma termiņā nepieteiktās tiesības un iebildumus, — var pārsūdzēt mēneša laikā no rezolūcijas pasludināšanas dienas, ja pārkāpti noteikumi par uzaicināšanas kārtību [C. pr. n. 1701. (2068.) p.]. Šos lēmumus var apstrīdēt arī prasības kārtībā kā norādītos uzaicināšanas kārtības¹⁾ noteikumu pārkāpšanas gadījumos, tā arī gadījumos, kad ar krimināltiesas spriedumu konstatēts viltojums dokumentos, uz kuriem pamatots lūgums izdarīt uzaicināšanu, vai kad atzītas par nepatiesām minētā lūgumā uzrādītās ziņas, kā arī ja uzaicinājuma sludinājums nav kļuvis zināms sūdzētājam bez viņa vainas [skat. Civillik. 2619. p. un C. pr. n. 1703. (2070.) p. piezīmi].

Šādas prasības celšanai sūdzētājam paredzēts četrus mēnešu laiks, skaitot no tās dienas, kad viņam kļuvis zināms tiesas prekluzīvais lēmums, bet, gadījumā, kad paziņojums par uzaicināšanu bez viņa vainas viņam nav kļuvis zināms, — viena gada laikā no ziņu saņemšanas dienas par mantojuma atklāšanos. Vispārējā desmit gadu noilguma notecēšana no tiesas lēmuma taisīšanas dienas katrā ziņā dzēš visus prasījumus attiecībā uz mantojumu [Civillik. 2620. p. un C. pr. n. 1703. (2070.) p.].

V. Ir iespējami gadījumi, ka jau pēc likumisko mantinieku apstiprināšanas mantojuma tiesībās, negaidīti atklājas testaments, kuŗš saskaņā ar Civillik. 1701. un 1703. p. dod testamentāriskiem mantiniekiem priekšroku tiesībās uz mantojumu pret likumiskiem mantiniekiem. Šādā gadījumā testamentā-

¹⁾ Piem., ja lūdzējs, pretēji C. pr. n. 1690. (2057.) p. 3. pkta un 1696. (2063.) p. noteikumiem, nav uzrādījis ieinteresētās personas, kuŗas viņam lūguma iesniegšanas laikā bijušas zināmas, lai tās izaicinātu ar pavēstēm.

riskam mantniekam pēc testamenta iesniegšanas tiesai pasludināšanai [C. pr. n. 1574. (1957.) p.] un uzaicinājuma izdarīšanai [Civillik. 2451. p. un C. pr. n. 1584. (1967.) un 1710. (2079.) p.] tajā pašā laikā prasības kārtībā jāpanāk, lai atzīst par spēkā neesošu tiesas lēmumu par mantnieku apstiprināšanu likumiskās mantošanas tiesības, pēc kam, ja iesniegto testamentu pa to laiku neapstrīdētu, tad tas uz testamentāriskā mantnieka lūgumu atzīstams par likumīgā spēkā gājušu.¹⁾

§ 162. Mantojuma pārejas kārtība uz likuma pamata.

I. Mantojums atklājas: 1) ar mantojuma atstājēja nāvi; 2) kad tiesa nolemj atzīt personu par mirušu; 3) kad ar tiesas spriedumu personai atņemtas mantiskās tiesības; 4) kad persona iestājas mūku kārtā (Civillik. 2581. p. un Latg. civillik. 1222. un 1223. p.).

Mantojuma pārņemšanas dēļ mantnieki nav spiesti griezties katrā ziņā pie tiesas; viņi var pieņemt mantojumu arī faktiski, bez tiesas palīdzības [Civillik. 2625. p. un C. pr. n. 1734. (1408.) un 1636. (2019.) p.]. Mantnieku mērķis, apstiprinoties mantošanas tiesībās, ir tiesas ceļā apliecināt mantojuma atstājēja mantisko tiesību pāreju uz mantniekiem uz likumisku mantošanas tiesību pamata. Nevienam nevar piespiest pieņemt viņam piekritušo mantojumu (Civillik. 2623. p., Latg. civillik. 1255. p.), izņemot mantošanu uz līguma pamata, bet mantniekam, kas mantojumu pieņēmis jāreķinās ar pieņemšanas sekām (Civillik. 2639. p., Latg. civillik. 1259. p.); mantojums ir mantisku tiesību un pienākumu, t. i. aktīva un pasīva kopība (Civillik. 1691. p., Latg. civillik. 1104. p.), bet mantošana ir iestāšanās visā mantojuma atstājēja mantisko attiecību kopībā (Civillik. 1693. p.). Tāpēc jautājums par mantojuma pieņemšanu atkarājas no tās personas gribas, kas aicināta pie

¹⁾ Lēmums par intestātmantnieku apstiprināšanu, kā katrs apsardzības kārtībā taisītais lēmums, ar kuŗu lieta tikuši galīgi izšķirta, varētu tikt atcelts tikai pārsūdzot to, vai nu instanču kārtībā, vai arī prasības kārtībā (ja viņš stāties likumīgā spēkā); kamēr tas nav noticis, ar šo lēmumu jāreķinājas kā ar katru tiesas lēmumu un tādēļ, nav iespējams blakus apsardzības lietai, kuŗā jau taisīts lēmums par intestātmantnieku apstiprināšanu, ierosināt otru apsardzības lietu par testamenta apstiprināšanu attiecībā uz to pašu mantojumu; ja to pielaistu, tad varētu vienā un tai pašā laikā notikt divi viens otram pretim runājošie lēmumi (par intestātmantnieku un testamenta apstiprināšanu) kādu iespēju, protams, nevar novērst pirmās lietas pievienošana otrai (Sen. spr. 27. IX. 1929. g. Nr. 902 Pereneža l.).

mantojuma (Civillik. 1698. p.), un priekš iestāšanās mantošanas tiesībās ir nepieciešami divi nosacījumi: 1) aicinājums mantot, t. i. iespēja kļūt par zināmas personas mantinieku un 2) aicinātā gribas izteikums, t. i. lai aicinātais izteiktu, ka viņš grib pieņemt mantojumu.¹⁾ (Civillik. 2622. p., Latg. civillik. 1255. un 1257. p.)²⁾ Griba pieņemt mantojumu var izteikties tīri faktiski, ar pašu mantojuma pieņemšanas faktu, bez tiesas līdzdalības (Civillik. 2625. p.), bet dažos gadījumos vajadzīga arī griešanās pie tiesas. Tiesas palīdzība ir nepieciešama tajos gadījumos, kad vajadzīga mantinieka leģitimācija, t. i. tiesas apliecinājums, ka zināmā persona ir mantinieks, piemēram:

1) ja manta bijusi apsargāta, tad mantojuma nodošanu mantiniekiem miertiesnesis var izdarīt [C. pr. n. 1734. (1408.) p. piezīme] tikai pēc tam, kad viņam iesniegts akts par mantinieku apstiprināšanu mantošanas tiesībās, jo miertiesnesim, kaut tas arī zinātu, ka zināmā persona ir likumiskais mantinieks, jāzina arī, ka nav cita likumiska vai testamentāriska mantinieka;³⁾

2) noguldījuma izņemšanai no valsts vai citas kreditiestādes vai vispār kāda mantojuma priekšmeta saņemšanai, kas atrodas trešās personas rokās;⁴⁾

3) kad mantojuma masā ietilpst nekustama manta, kas zemes grāmatās jāpārraksta uz mantinieka vārdu (Civillik. 810. p.);

¹⁾ Tā tad pie mums, tāpat kā Austrijā (sk. ABGB. 547. un 799. p.) attiecībā uz mantojuma iegūšanu pastāv romiešu sistēma, t. i. vajadzīgs aicinājums pie mantojuma un gribas izteikšana, ka aicinātais vēlas mantojumu pieņemt (Civillik. 2622., 2623., 2624., 2626. un 2627. p.).

Citādi nostādīts jautājums ģermāņu un franču tiesībās; tur gribas izteikšanu neprasa, bet mantojums pāriet likumiskam mantiniekam uz mantojuma atstājēja nāves fakta pamata pēc principa: „Le mort saisit le vif“, „der Todte erbt den Lebendigen“, ja vien mantinieks expressis verbis neatteicas no mantojuma. Sk. arī Синайский „Русское гражд. право“ II. s. 274. lap. p. un tur pievesto literatūru; Гуляевъ „Руск. гражд. право“ 604. lap. p.; VI. Bukovskis, Testamenta spēku apstrīdošu prasības sūdzību juridiskā konstrukcija, 1930. g. 223. un sek. lap. p.

²⁾ Lai gan literatūra (A. Bašmakovs, Guļajevs, pa daļai Sinaiskis), tāpat arī Senāts savos agrākos spriedumos (1888. g. Nr. 35, 1891. g. Nr. 105, 1907. g. Nr. 80) attiecībā uz mantojuma pieņemšanu pieturas pie romiešu sistēmas, tomēr savā 1914. g. spriedumā Nr. 44 Senāts nepiešķir nozīmi mantinieka gribas izteikšanai attiecībā uz mantojuma pāreju pēc testamentā.

³⁾ Sk. Kr. Sen. 1871. g. spr. Nr. 675, 1869. g. Nr. 612 un apv. sap. 1902. g. spr. Nr. 9.

⁴⁾ Sk. Kr. Sen. 1892. g. spr. Nr. 46, 1887. g. Nr. 91 un apv. sap. 1902. g. spr. Nr. 9.

4) kad mantojumu pieņem ar inventāra tiesībām [C. pr. n. 1629. (2012.) p. 3. pkt. un Civillik. 2649. p.].

Apstiprināšanās likumiskās mantošanas tiesībās ir iespējama tikai tad, ja mantojuma atstājējs: 1) nav atstājis savas pēdējās gribas aktu; 2) ja šāds akts atzīts par spēkā neesošu (Civillik. 1703. p., Latg. civillik. 1110. p.), vai 3) ja rīkojums nāves gadījumam attiecas tikai uz kādu mantojuma daļu; pēdējā gadījumā visa pārējā manta padota likumiskās mantošanas kārtībai (Civillik. 1704. p.), izņemot Kurzemi, kur saskaņā ar Civillik. 2125. p. arī pārējā manta pāriet testamentā ieceltam mantniekam. Lietu piekritību par apstiprināšanu mantošanas tiesībās noteic pēc mantojuma atklāšanās vietas, atkarībā no visa mantojuma, bet nevis vienam mantniekam piekrītošās daļas, šķiras un vērtības.¹⁾ Tāpēc šīs lietas piekrit vai nu miertiesnesim, ja mantojuma vērtība nepārsniedz Ls 1000 un tajā neietilpst nekustama manta, vai pretējā gadījumā — apgabaltiesai [C. pr. n. 1734. (1408.), 1636. (2019.), 1628. (2011.) un Civillik. ievada XXXIV. p.]. Par mantojuma atklāšanās vietu likums atzīst mantojuma atstājēja pēdējo pirms nāves pastāvīgo dzīves vietu, jo mantinieks stājas visās mantojuma atstājēja tiesībās un pienākumos (Civillik. 1691. p. un XXXIV. p., C. pr. n. 1628. (2011.) un 1636. (2019.) p., Kr. Sen. 1885. g. spr. № 131].

Ja ārzemniekam mantojuma atstājējam, kas Latvijā nomiris, te nav bijis pastāvīga dzīves vietas, tad par mantojuma atklāšanās vietu uzskatāma viņa mantas atrašanās vieta.²⁾

II. Lūdzot apstiprināšanu mantošanas tiesībās, mantniekam jāiesniedz tiesai:

1) pierādījumi par mantojuma atklāšanos, t. i. apliecība par mantojuma atstājēja fizisko vai civilo nāvi vai tiesas lēmums, ka tas atzīts par mirušu (Civillik. 2581. p. un Latg. civillik. 1222. p.);

2) pierādījumi par radniecību ar mantojuma atstājēju, — metriskās vai dzimtsarakstu nodaļas apliecības, bet ja tādu nebūtu, — citāda veida dzimšanas un radniecības pierādījumi [Civillik. 138. un 146. p., Latg. Civillik. 209. p., C. pr. n. 1475. (1355.) un 1476. (1356.) p.];

3) kvīte par sludinājuma naudas iemaksu; ja sludinājums par mantinieku uzaicināšanu izdarīts jau agrāk, tad jāiesniedz

¹⁾ Sk. Kr. Sen. 1875. g. spr. Nr. 16 un 1882. g. Nr. 38.

²⁾ Par Krievijas pavalstnieku mantošanas kārtību Latvijā sk. „Zeitschrift für Ostrecht“, 1928. g., Heft Nr. 8/9, Bukovskij. „Regelung der Erbverhältnisse verstorbener Russen in Lettland“. Tai pašā Nr. sk. „Die Behandlung russischer Nachlässe im Ausland“. Par Krievijā mirušiem ārzemniekiem sk. Бутовский, Ж. М. Ю. 1914. g. Nr. 1. 20.—23. lap. p.

„Valdības Vēstneša“ №, kurā sludinājums iespiests [C. pr. n. 1637. (2020.) p.]. Izsludināšana „Valdības Vēstnesī“ nav vajadzīga, ja ir miertiesneša apliecība par to, kas ir tuvākie un vienīgie mantinieki un ja visi tuvākie mantinieki ir klāt;¹⁾

4) paziņojums par mantojuma sastāvu un vērtību līdz ar norakstu Nodokļu departamentam; ja mantojuma masā ietilpst nekustama manta, tad arī attiecīga apliecība par šīs mantas vērtību mantojuma atstājēja miršanas laikā (Nodevu nolikuma 1914. g. izd. 212. p. piel. un 1914. g. 14. oktobra noteik., Lik. un rik. kr. 2870).

III. Uz pirmo tiesas sēdi mantiniekus sevišķi neuzaicina, bet viņi var ierasties un dot paskaidrojumus. Pārlecinājusies par to, ka mantojums tiešām ir atklājies, — tiesa Latvijas rietumdaļā taisa lēmumu ne tikai par mantinieku, bet arī par kreditoru²⁾ un citu personu uzaicināšanu, kurām būtu kādas tiesības uz atklājušos mantojumu, pieteikt tās tiesas sludinājumā noteiktā termiņā, norādot, ka nepieteiktās tiesības tiks uzlūktas par zaudētām [C. pr. n. 1710. (2079.) p.]. Šī preklūzija rada starpību starp uzaicinājumu Latvijas rietumdaļā un uzaicinājumu Latgalē, kur uzaicinājums ir tikai mantojuma apsardzības līdzeklis [Latg. civillik. 1225. p. un C. pr. n. 1727. (1402.) p.]. Tāpēc Latgalē uzaicinājumu izdara vienīgi uz miertiesneša rīkojuma pamata un personas, kas nav pieteikušas savas tiesības uzaicinājumā noteiktā termiņā, nezaudē tiesību, vēlāk, prasības sūdzības kārtībā pieprasīt mantojumu līdz vispārējā noilguma termiņa notecēšanai³⁾ (Latg. civillik.

¹⁾ Sk. Kr. Sen. 1879. g. spr. Nr. 355 un Kr. Sen. 1880. g. 3. marta rīkojums apkārtrakstā.

²⁾ Kreditoru izsaukšanas mērķis caur proklāmu pie mantojuma atklāšanu (2079. p.) ir mantinieku, kreditoru un to viņu pretenziju noskaidrošana, kuŗas šie kreditori domā apmierināt no mantojuma masas, kāda noskaidrošana ir vajadzīga, lai nodibinātu mantojuma aktīvu un pasīvu (Hasmaņa un Nolkēna 1889. g. noveles 2. izd. 221. lap. p.).

2079. p. runā nevis par prasībām, kuŗas būtu vēŗšamas pret mantinieku, bet gan par prasībām, kuŗas apmierināmas no mantojuma masas, kā tās pasīvs (Sen. spr. 29. IX. 1928. g. Nr. 249 Blumberģes l.).

³⁾ Gan Civilproc. nol. 1408. p. noteic, ka tiesa mantošanas tiesībās apstiprina ieradušos mantiniekus (tā tad arī tad, ja pazīstamie mantinieki nebūtu pieteikušies), bet tas attiecas vienīgi uz tiesas lēmumiem mantošanas lietās, kuŗiem pēc krievu tiesībām nav preklūzīva rakstura un kuŗi saprotami tikai in quantum de jure; bet kād lieta grozās ap prasību par zemes izņemšanu no atbildētāja it kā nelikumīgas valdīšanas un tās nodošanu prasītājam, kas, savukārt, savas aktīvās leģitimācijas nodibināšanai atsaucas uz to, ka viņš esot vienīgais iepriekšējā zemes īpašnieka pēcnācējs un mantinieks. tad šis pēdējais apstāklis ir jāpierāda (Sen. spr. 29. IV. 1926. g. Nr. 169 Karvela l.).

1246. p.). Turpretim Latvijas rietumdaļā publikācijas nolūks ir uzzināt ne tikai mantiniekus (Civillik. 2597. p.), bet arī kreditorus (Civillik. 373. un 2652. p.), pie kam preklūzija parasti dzēš tiklab mantinieku, kā kreditoru un vispāri visu mantojumā ieinteresēto personu termiņā nepieteiktās tiesības [Civillik. 2619., 2620., 2629. p. un C. pr. n. 1710. (2079.), 1711. (2080.) p.]. Uzaicinājumā noteiktā termiņā, kas nedrīkst būt īsāks par trīs mēnešiem [C. pr. n. 1694. (2061.) p.], mantiniekiem, kas apstrīd citu mantinieku tiesības, jāiesniedz tiesai mantojumu prasības (Civillik. 2619. p.)¹⁾ un paziņojumi par mantojuma pieņemšanu vai atteikšanos no mantojuma (Civillik. 2629. p.). Kreditoriem tajā pat laikā jāpieteic savi prasījumi un citām personām savas tiesības uz mantojumu [C. pr. n. 1710. (2079.) p.]. Tā kā uzaicinājuma mērķis ir darīt zināmas nezināmām personām piederošas tiesības, tad pamatojoties uz zemesgrāmatu publisko raksturu — publikācija par kreditoru uzaicināšanu neattiecas: 1) uz pretenzijām, kas nodrošinātas ar publiskām hipotēkām, kuŗas nav padotas saistību noilgumam un 2) uz tādiem prasījumiem pret mirušo, kuŗi pieteikti tiesai pirms uzaicinājuma publicēšanas [C. pr. n. 1711. (2080.) p.]²⁾ Tiesība lūgt uzaicināt mantiniekus pieder visām tām personām, kam ir kaut kādas tiesības uz atstāto mantu: mantiniekiem, legatārijiem, kreditoriem u. t. t., kā arī tiem, kas aicināti mantojumu apsargāt vai nu saskaņā ar mantojuma atstājēja gribu, vai uz likuma pamata — testaamenta izpildītājiem un aizgādņiem [C. pr. n. 1630. (2013.) p.]³⁾

¹⁾ Mantojumu prasības, saskaņā ar Senāta 1924. g. spriedumu Nr. 44, padotas vispārējiem noteikumiem par 10 gadu noilgumu, un Civil. lik. 2619. un 2620. pantos ir domātas ne mantojumu prasības, bet tikai savu tiesību pieteikšana uzaicinājuma procesā. Neskatoties uz Senāta sīko motīvāciju, šis spriedums tomēr rada zināmas šaubas, jo runā pretim kā likuma burtiskam tekstam, tā arī pirmskodifikācijas perioda veco procesuālistu uzskatiem. Par šo jautājumu skat. V. Bukovskis „Testamenta spēku apstrīdošu prasības sūdzību juridiskā konstrukcija“ 313.—323. lap. p. Latvijas Universitātes rakstos I. sēj. Nr. 2 un Mantojuma prasību vai testamentu apstrīdošu prasību iesniegšanas termiņi. Tiesl. Min. Vēstn. 1932. g. Nr. 9/10 un 11/12.

²⁾ Kaut arī Bāriņu tiesa nav tiesa un tāpēc Civilproc. nol. 2080. p. 2. pkt. nav formāli piemērojams Bāriņu tiesai pieteiktai pretenzijai, tomēr pretenzijas pieteikšanai Bāriņu tiesai ir nozīme tai ziņā, ka pieteikto pretenziju nevar atzīt par nezināmu mantojuma aizgādņim, pie kuŗa mantiniekiem būtu bijis jāgriežas jautājumā par mantojuma sastāvu un tā varbūtējo apgrūtinājumu ar parādiem (Sen. spr. 29. IV. 1930. g. Nr. 104 Perelmaņa l.). Par preklūzijas sekām sk. arī nodaļā par mantojuma apsardzību un par uzaicināšanas kārtību.

³⁾ Piederība pie tuvākās mantinieku šķiras vēl nepierāda, ka mantojumam katrā ziņā būtu jāpāriet uz viņiem, jo šie mantinieki aiz dažādiem iemesliem var arī atkrist, piem., ja viņi mantojumu nav pie-

Arī miertiesnesim, kas rūpējas par mantojuma apsardzību, ja mantojums pārsniedz viņa kompetenci un viņš atrod par nepieciešamu mantojuma apsardzības labā uzaicināt mantiniekus, ir tiesība paziņot par to tai tiesai, kas pilnvarota izdarīt uzaicinājumu; bez šādas tiesības miertiesnesis nevarētu izpildīt viņam uzliktos pienākumus attiecībā uz mantinieku uzaicināšanu tajos gadījumos, kad nav zināmas ieinteresētās personas, kam tiesība uzaicinājumu pieprasīt. Šādu paziņojumu iesniegšanu attiecīgai tiesai no mantojumu apsargājušās iestādes puses praktizēja bij. Baltijas guberņās arī pirms tiesu reformas (sal. Vietējo Civillik. kopoļ. 1. d. 369. p. 10. pkt., 311. p. 7. pkt. un 458. p. 28. pkt.).

Nemot vērā, ka miertiesnesim ir iespējams uzaicināt mantiniekus jau mantojuma apsargāšanas laikā, likums neprasa [C. pr. n. 1637. (2020.) p.] pie mantinieku apstiprināšanas otrreizēju uzaicinājumu.

Visus paziņojumus par savām tiesībām, ko uzaicinājuma procesa laikā iesniegušās ieinteresētās personas, tiesa ņem vērā un savā lēmumā par mantinieku apstiprināšanu īpaši aizrāda, ka šīs tiesības ir atzītas par laikā pieteiktām un apsargātām.

Gadījumi, kad uzaicinājumu ir vajadzīgs izdarīt, minēti materiālās tiesībās, Civillik. 373., 2597., 2589. un 2652. p., un bez tam sakopotī Civīlpr. nol. 1629. (2012.) pantā, uz kura pamata uzaicinājums izdarāms:

- 1) kad mantinieki nav zināmi (Civillik. 2589. p. 1. pkt.);
- 2) kad nav droši zināms, ka mantojuma tiesību pieteicēji ir vienīgie un tuvākie mantinieki (Civillik. 2589. p. 2. pkt.);
- 3) kad mantinieki kaut gan zināmi, bet atsakās pieņemt mantojumu, vai izteic vēlēšanos to pieņemt ne citādi kā uz inventāra tiesību pamata (Civillik. 2589. p. 3. pkt. un 2652. p.) un
- 4) kad mantiniekiem, testamenta izpildītājiem vai mantojuma aizgādņiem nav zināmi uz mantojumu gulošie parrādi (Civillik. 373., 2597. p. un 2589. p. 5. pkt.).

Tā kā likumiskās mantošanas tiesības var pastāvēt kopā ar testamentāriskām vai līgumiskām mantošanas tiesībām (Civillik. 1701. p.), tad, lai izvairītos no divu uzaicinājumu izdarīšanas — uz testamenta pamata (Civillik. 2551. un 2452. p.) un uz likumiskās mantošanas pamata — procesuālais li-

nēmuši; tādēļ nav izslēgts, ka neskatoties uz tuvākās mantinieku pakāpes pastāvēšanu, uz mantojumu var pretendēt attālākie mantojuma atstājēja radnieki un tādēļ arī lūgt izdarīt Civīlproc. nol. 2013. p. aprādīto publikāciju, pie kam jautājums par to, uz kādām personām mantojumam jāpāriet, izšķirams tikai atkarībā no proklāmas rezultātiem (Sen. spr. 9. II. 1929. g. Nr. 599 Zaubes l.).

kums [C. pr. n. 1631. (2014.) p.] īpaši nosaka, ka abus uzaicinājumus var apvienot vienā, uzaicinot reizē tiklab tās personas, kam tiesība apstrīdēt testamentu, kā arī tās, kam ir kādi prasījumi vai nu uz to mantu, kas pārgājusi uz mantiniekiem uz testamentam pamata vai arī uz to, par kuru testamentāriska rīkojuma nav.

Ja mantojuma vērtība nepārsniedz Ls 100, tad izsludināšanu „Valdības Vēstnesī“ neizdara, bet par mantojuma atklāšanos izkar sludinājumus pie miertiesneša kameras durvīm, policijas iestādē un pagasta valdē.

IV. Apstiprinot mantojuma tiesībās, tiesai ir jāpārlicienājas:

1) ka ir iesniegti iepriekš minētie pierādījumi par mantojuma atklāšanos un mantinieku tiesībām uz mantojumu (Civillik. 2581. p. un Latg. civillik. 1222. p.).

Te tiesai pienākas vadīties no materiālo tiesību noteikumiem (Civillik. 1880., 1881. un turpm. p. un Latg. civillik. 1121.—1126. p.), saskaņā ar kuriem mantinieki Rietumlatvijā iedalās 4 šķirās,¹⁾ kā tas redzams no turpmāk pievestās tabulas, pie kam nevienu no zemāko šķiru mantiniekiem nevar pieļaut pie mantošanas, kamēr ir dzīvi pie kādas no augstākām šķirām piederīgi mantinieki, ja tikai pēdējie nav atteikušies no savām mantošanas tiesībām. Mantojuma atstājēja laulātais vienmēr manto ar visiem radniekiem (Civillik. 1705. un 1708. p.).

¹⁾ **Rietumlatvijā**, saskaņā ar Civillik. 1880. p.:

1) pie pirmās šķiras pieskaitāmi, bez pakāpju tuvuma izšķirības, visi tie mantojuma devēja leļupējie, starp kuriem un viņu pašu nav dzīvi citi leļupējie, kam būtu tiesība mantot;

2) pie otrās šķiras pieder mantojuma atstājēja augšupējie, viņam pēc pakāpes tuvākie radnieki, kā arī viņa īstie brāļi un māšas, un to brāļu un māsu bērni, kas nomiruši pirms viņa;

3) pie trešās šķiras pieskaitāmi mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusmāšas, un to pusbrāļu un pusmāsu bērni, kas miruši pirms viņa;

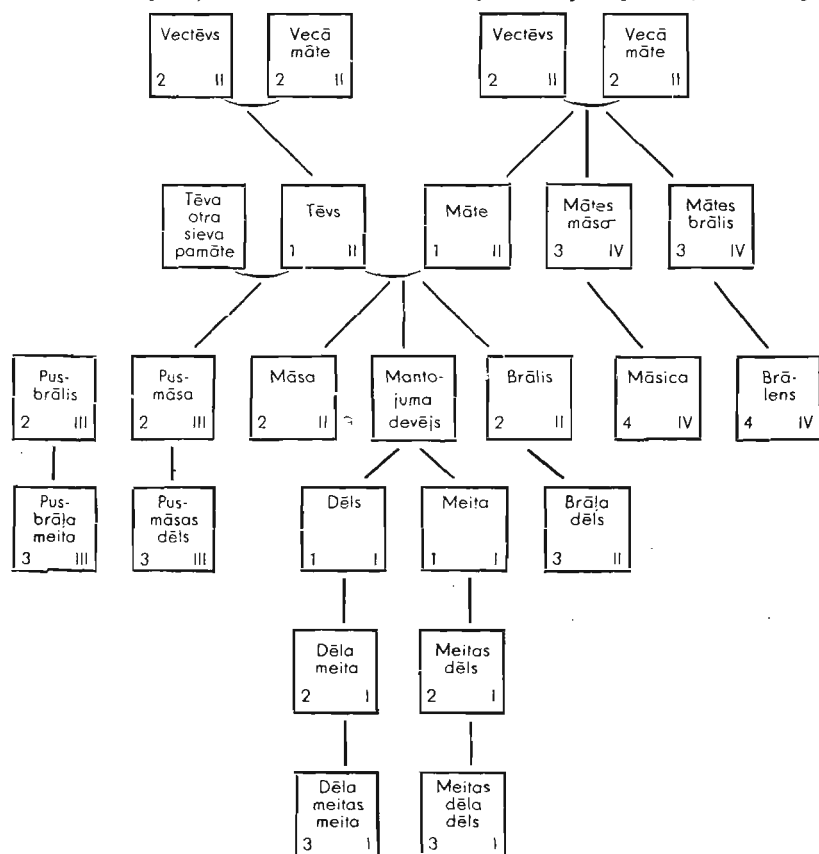
4) ceturta šķirā nāk pārējie, pie otrās vai trešās šķiras nepiederīgie, pēc pakāpes tuvākie sānu radnieki, neizšķirot pilnīgo radniecību no nepilnīgās. Ceturta šķirā nav pārstāvības tiesību, kādēļ tuvākās pakāpes radnieki vienmēr izslēdz attālakos. Bet kad ir vairāki vienāda tuvuma radnieki, tad viņi visi dala mantojumu savā starpā pēc galvām (Civillik. 1888. p.). Salīdzini tabulu 716. lap. p.

Latgalē, saskaņā ar Latgales civillik. 196.—211.; 1121.—1129. un 1134.—1140. p., jāizšķir trīs līnijas: 1) leļupējie, 2) augšupējie un 3) sānu līnijas. Leļupējā un augšupējā līnijā katra dzimšana atzīstama par pakāpi: cik dzimšanas, tik pakāpes. Katrā līnijā tuvākā pakāpe izslēdz tālāko.

Pie pirmās šķiras mantiniekiem pieskaitāmi mantojuma atstājēja leļupējie, pie kam mirušo vietu ieņem viņu bērni, — mantojuma atstājēja bērnu bērni.

Pie otrās šķiras — ja leļupējo nav, pieskaitāmi sānu līnijā — man-

Mantinieku šķiras, kā arī radniecības līnijas un pakāpes Rietumlatvijā.

Paskaidrojumi.

- 1) Savienojums ar loku nozīmē laulību, — ar taisni dzimšanu.
- 2) Arabu cipari nozīmē radniecības pakāpes (Civillik. 143. p.).
- 3) Romiešu cipari nozīmē mantinieku šķiru (Civillik. 1880. p.).
- 4) Radniecības tuvums aprēķināms pēc dzimšanu vai pakāpju skaita.

tojuma atstājēja brāļi un māsas, pie kam mirušo brāļu un māsu vietu ieņem viņu bērni.

Pie trešās šķiras, ja brāļu un māsu nav, pieskaitāmi mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusmāsas, pie kam mirušo vietā stājas viņu bērni.

Pie ceturtās šķiras, ja arī pusbrāļu un pusmāsu nav, pieder mantojuma atstājēja tēva un mātes brāļi un māsas u. t. t., pie kam augšupējiem pārstāvības tiesību nav. Vecāki nemanto pēc saviem bērniem, bet ja bērni nomirst neatstājot pēcnācējus, tad nomirušo bērnu pašieņemto mantu vecāki saņem mūža lietošanā, bet to mantu, ko vecākie bērniem dāvinājuši, viņi saņem atpakaļ kā dāvinājumu. Pēc viena laulātā nāves otram pienākas $\frac{1}{2}$ daļa no nekustamas un $\frac{1}{4}$ no kustamas mantas.

Tur, kur spēkā parašu tiesības (kā, piem., Latgales zemnieku starpā), tur tādas jāpiemēro.¹⁾

2) ka ir notecējis uzaicinājuma termiņš attiecībā uz mantiniekiem, legatārijiem un tām personām, kuŗām ir kādi prasījumi uz mantojumu [C. pr. n. 1694. (2061.) un 1710. (2079.) p. un Latg. civillik. 1241. p.];

3) ka tiesai nav iesniegts rīkojums nāves gadījumam (Civillik. 1703. p. un Latg. civillik. 1110. p.), par ko tiesa pati ievāc uzziņu kancelejā; ja izrādās, ka ir iesniegts testaments, tad tiesa vai nu mantojuma lietu izbeidz, — vai aptur lietas gaitu, ja testaments vēl nav atzīts par likumīgā spēkā stājušos (Latgalē — ja tas nav vēl apstiprināts);

4) ka izņemot lūdzējus neviens cits savas tiesības uz mantojumu nav pieteicis, un ka lūdzējiem ir tiesības uz mantojumu (sk. piem. Latg. civillik. 1107. un 1109. p.; Civillik. 1694.—1697., 1879.—1881. p.);

5) ka nav celts strīdus par mantošanas tiesībām [C. pr. n. 1638. (2021.) p.; Kr. Sen. 1897. g. spr. № 71].

Apstiprinot mantiniekus mantošanas tiesībās, tiesa pati no sevis nepaceļ jautājumu par noilgumu. Tāpēc mantošanas tiesībās var apstiprināties arī pēc 10 gadu notecēšanas.²⁾

V. Strīdus izšķiršanu starp personām, kas pieteikušas savas mantošanas tiesības, tiesa atdala no apsardzības kārtībā izlemjamās lietas, un skatoties pēc apstākļiem, lietas izlemšanu apsardzības kārtībā vai nu aptur, vai izbeidz, dodot strīda dalībniekiem iespēju izšķirt lietu prasības sūdzības ceļā [C. pr. n. 1638. (2021.), 1698. (2065.) p.]. Ja izlemjot lietu apsardzības kārtībā, strīdi nav pieteikti, tad tiesa, pēc uzaicinājumā nosacīto termiņu notecēšanas, taīsa lēmumu par ap-

¹⁾ Pēc Civilproc. nol. 13. (10⁴.) p. parašas piemērojamas tur, kur likums to prasa. Saskaņā ar Vispārējā zemn. lik. 38. p. Latgalē mantošanas lietās jāpiemēro vietējās parašas; likums neaprobežo pierādīšanas līdzekļus attiecībā uz parašu esamību un tādēļ neizslēdz iespēju pierādīt parašu esamību arī ar amatpersonu un sevišķi ar pagasta valdes apliecībām [C. pr. n. 14. (10².) p. un Kr. Sen. Civ. kas. dep. 1891. g. spr. Nr. 86] (Sen. spr. 1924. g. Nr. 273 Zakula m. lietā).

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1909. g. spr. Nr. 92.

Tomēr ja mantojums atrodas jau citas personas rokās, tad šai personai, saskaņā ar minēto Senāta paskaidrojumu, ir tiesība aizsargāties pret mantojuma atprasītāju ar atsaukšanos uz prasījuma noilgumu un šāds iebildums tiesai, kas iztiesā lietu pēc būtības, ir jāņem vērā. Tajos gadījumos, kad Latgalē mantinieki ar sludinājumiem nav uzaicināti pieteikt savas tiesības, promesošie mantinieki pielīdzināmi tiem, kam noilguma termiņš mantojuma pieprasīšanai skaitās no mantojuma atstājēja nāves dienas (Kr. Sen. 1900. g. spr. Nr. 36; salīdz. arī Ж. м. Ю. 1914. № 1. Бутовский „Открытие наследства и вызовъ наследниковъ“).

stiprināšanu mantošanas tiesībās [C. pr. n. 1639. (2022.) p.]. Tā kā mantojums ir visu to kustamo un nekustamu mantu, kā arī tālākdodamu tiesību un saistību kopība, kuŗas piederējušas mirušam vai pēc likuma par mirušu atzītam viņa īstajā vai likumīgi pieņemamā nāves dienā (Civillik. 1691. p.; Latg. civillik. 1104. p.), tad tiesa apstiprina mantiniekus mantošanas tiesībās nevis attiecībā uz noteiktām lietām, bet uz visu mantojumu (vai attiecībā uz zināmām mantojuma ideālām daļām), nepārbaudot mantojuma sastāvu;¹⁾ attiecībā uz atsevišķu mantinieku tiesa savā lēmumā nosaka, vai tas apstiprināts mantošanas tiesībās uz visu mantojumu, vai uz noteiktu ideālu daļu²⁾ [C. pr. n. 1639. (2022.) p.], vai arī viņš apstiprināts nedalāmi ar citiem mantiniekiem, piem., turpinot mantas kopību [C. pr. n. 1639. (2022.) p. piez.]³⁾ Apstiprinot mantošanas tiesībās tiesa nosaka arī mantojuma nodokļa apmēru [C. pr. n. 1734. (1408.) un 1639. (2022.) p. piezīme], kuŗu ņem no laulātā drauga, bērniem, bērnu bērniem un augšupējiem — 2½% apmērā; no brāļiem un māsām un mirušo brāļu un māsu bērniem, padēliem un pameitām — 10%; no pārējiem mantiniekiem blakus līnijā līdz 4-tai pakāpei — 15%; no citām personām — 24% apmērā. Ja mantojums pāriet vienai personai īpašumā, bet otrāim ūž a v a l d ī š a n ā, mantojuma nodoklis ņemams kā no īpašnieka, tā arī no mūža valditāja un proti: no īpašnieka — pilnā apmērā, bet no mūža valditāja — pusapmērā⁴⁾ (sk. Lik. kr. 1919. g. 34 un Kr. lik.

¹⁾ Apstiprinot mantiniekus mantošanas tiesībās, tiesa neizšķir jautājumu par viena vai otra priekšmeta piederību mantojuma masai un neapstiprina mantiniekus tiesībās uz vienu vai otru mantojuma sarakstā uzņemtu atsevišķu objektu, bet gan izšķir jautājumu par to, vai mantiniekam, kuŗš savas tiesības pieteicis, pieder vispār šādas tiesības uz atstāto mantojumu, un ja viņam šādas tiesības vispār pieder, tad nosaka, kādā daļā viņam tās pieder (Sen. spr. 6. IV. 1922. g. Nr. 103 Mārtinsona l.).

²⁾ Mantošanas tiesības nodibina mantu devējam piederošo tiesību pāreju universālsukcesijas ceļā. Tāpēc apstiprināšana mantošanas tiesībās uz kādu atsevišķu mantu vispār nav domājama (Sen. spr. 28. IX. 1928. g. Nr. 216 Stones l.).

³⁾ Apstiprinot apsardzības kārtībā mantiniekus mantošanas tiesībās, tiesa var tos apstiprināt vienīgi pēc likuma un likumā paredzētā kārtībā, bet nebūt ne uz kādas, mantinieku starpā notikušas vienošanās pamata (Sen. spr. 27. X. 1921. g. Ķurkovskis l. un 23. II. 1922. g. Nr. 33 Rudziša l.).

⁴⁾ Bet pie uzufrukta, kad ar pirmā uzufruktuārija nāvi notiek uzufrukta legāta pāreja uz otro uzufruktuāriju, kas tad arī iegūtu šo legātu tikai ar l. uzufruktuārija nāvi, t. i. ar nosacījuma faktisko iestāšanos (Civillik. 2190., 2191. p.), — mantojuma nodoklis no otrā legātarija aprēķināms tikai pēc l. uzufruktuārija nāves (Sen. spr. 29. I. 1931. g. Nr. 17).

kop. V. sēj., Nodokļu nolikums 202., 203. un 205. p.)¹⁾ Mantojumi, ko saņem valsts, nespējnieku patvērsmes, labdarības un mācības iestādes, ir atsvabināti no mantojuma nodokļa; tāpat brīvi no mantojuma nodokļa arī īpašumi, kas novērtēti ne augstāk par Ls 100.²⁾

¹⁾ Nod. nolik. 203. p. 3. pkt. piemērojams vienīgi tad, kad mantu devēja brāļa vai māsas bērns (kuŗa tēvs vai māte pārdzīvo mantu devēju) manto citādi nekā ab intestato (Sen. spr. 29. X. 1930. g. Nr. 42 Puriņa l.).

²⁾ Pēc Nod. nol. 208. p. mantojuma vērtību noteic paši mantinieki, pie kam vērtība nevar būt zemāka par likumisko vērtību, kuŗu nosaka 230.—234. p. Pievestos pantos nav kā likumiska vērtība aizrādīta cena, kuŗu noteic tiesu izpildītājs, apsargājot mantojumu Civīlproc. nol. 1971. un sek. p. paredzēta kārtībā. Mantinieku noteiktā vērtība ņemama vērā tikai tad, ja tā tika pieteikta tiesai vai Nodokļu departamentam iesniegtā pieteikumā par mantojuma sastāvu un vērtību (Sen. spr. 1927. g. Nr. 95, 486. un 10. XII. 1930. g. Nr. 97 Rozenberga l.).

Nod. nol. 212. p. piel. 1. p. nemaz neuzliek mantojuma aizgādņim par pienākumu iesniegt pieteikumu par mantojuma sastāvu un vērtību, bet gan runā vienīgi par mantiniekiem un resp. par testamenta izpildītāju.

Ja nav testamenta izpildītāja, minēto pieteikumu varētu iesniegt tikai mantinieks, lūdzot apstiprināt viņu mantošanas tiesībās, vai testamentu atzīt par spēkā gājušu un proti tikai pēc tā, kad proklamas laiks jau bija notecējis (Sen. spr. 10. X. 1930. g. Nr. 71, Šmieковиča l.).

Ja lūgums dēļ proklamas (Civīlproc. nol. 1967., 2079. p.) izdarīšanas būtu iesniegts 3 mēnešu robežās no mantojuma pārejas uz mantiniekiem, tad pieteikuma par mantojuma sastāvu iesniegšanas dienai kā tādai nav vairs izšķirošas nozīmes no priv. lik. viedokļa (Sen. spr. 1926. g. Nr. 400, Jürgensa l.); bet ja lūgums dēļ proklamas izdarīšanas ticis iesniegts jau ar nokavējumu, t. i. pēc 3 mēnešu notecēšanas, skaitot no mantojuma pārejas, par kādu šaubu gadījumā jāuzskata mantudevēja nāves laiks (Sen. spr. 1927. g. Nr. 37) — soda nauda katrā ziņā jāaprēķina no mantu devēja nāves un pie tam jau līdz pieteikuma faktiskai iesniegšanai, jo šai gadījumā, kur jau no pirmā sākuma 3 mēnešu termiņš (kas ir prekluzīvs termiņš) netika ievērots, nedz pirmais lūgums dēļ proklamas izdarīšanas, nedz otrs lūgums nevar spēlēt nekādu lomu (Sen. spr. 11. XII. 1930. g. Nr. 69, Rudziša l.).

Pēc Nod. nol. 208. p. mantojuma mantības vērtību noteic paši mantinieki, pie kam vērtība noteicama ne zemāk par likumisko novērtējumu, kuŗš piemērojams vienīgi nekustamām mantām (230.—231. p.), bet kustamām tikai attiecībā uz kapitāliem, kuŗi atrodas apgrozībā kredit- un banku iestādēs un — krievu laikā — vēl attiecībā uz procentu un citiem vērtspapīriem (232., 233. p.). Attiecībā uz pārējām kustamām mantām likumisks novērtējums nav atzīstams. Tāpēc no kustamas mantas, kuŗa nav no mantošanas nodokļa atsvabināta, pēdējais ņemams pēc cenas, kādu uzdod paši mantinieki; šī cena atzīstama par vienīgo kritēriju šīs kustamās mantas vērtības noteikšanai un tāpēc strīdus pret šādu cenu un tās pārbaudīšana nav pielaižami (Sen. spr. 1893. g. Nr. 40; 1912. g. Nr. 12; 1913. g. Nr. 79). Nod. nol. 211. p. nemaz nav attiecināms uz tām kustamām mantām, kuŗas nav padotas liku-

VI. Mantinieku apstiprināšanas lēmuma izpildīšana izteicas tiesas lēmuma noraksta izsniegšanā lūdzējam pēc viena mēneša notecēšanas, skaitot no rezolūcijas pasludināšanas [C. pr. n. 1701. (2068.) p. in fine] un pēc mantojuma nodokļa samaksas, vai šīs nomaksas nodrošinājuma iesniegšanas [Nodevu nolikuma 215. un C. pr. n. 1734. (1408.) un 1639. (2022.) p.].

Tiesas lēmuma noraksts ar uzrakstu, ka lēmums stāties likumīgā spēkā, noder mantiniekiem par leģitimācijas dokumentu, uz kuŗa pamata tiem tiesība pieprasīt atsevišķu mantojuma daļu izdošanu un mantojuma atstājēja nekustamas mantas pārrakstīšanu zemes grāmatās uz viņu vārdu [C. pr. n. 1640. (2023.) p.]. Par tiesas lēmumiem var iesniegt blakus sūdzības uz vispārēja pamata divi nedēļu laikā,¹⁾ skaitot no lēmuma pasludināšanas dienas [C. pr. n. 819. (714.) un

mīskam novērtējumam, un kuŗas mantinieki bija uzdevuši pilnā sastāvā (Sen. spr. 12. V. 1930. g. Nr. 19. Kapellera l.).

Pēc Nod. nol. 223. p. tiešā saturā un nozīmes visāda veida lietu ierosinājums par Nod. nol. 201.—222. un 224.—229. pantos paredzētu noteikumu pārkāpumiem, ir aprobežots ar desmit gadu noilgumu — tā tad arī Nod. nol. 212.—222. p. paredzētais pats mantojuma nodoklis (Kr. Sen. 1903. g. spr. Nr. 86 un 24. X. 1929. g. Nr. 406. Vazdika l.).

¹⁾ Blakus intervencija (Civīlproc. lik. 662.—664. p.) nav piemērojama visparējās apsardzības lietās; tāpēc personām, kuŗas nav ņēmušas dalību apsardzības lietā pirmā instancē, nav tiesības lietā iestāties ar blakus sūdzību par pirmās instances lēmumu. Tomēr šāds princips nav piemērojams apsardzības kārtībā iztīrājāmās mantošanas lietās, kuŗas ieinteresētās personas izsauc ar sludinājumu uzaicināšanas kārtībā pēc Civīlproc. lik. 2054., 2079. un sek. p. p. Šai ziņā Civīlproc. lik. 2088. p. tieši pieved gadījumu, kad uzaicināšanas kārtībā taisītie lēmumi ir pārsūdzami ar blakus sūdzību, pie kam 2069. p. nemaz neizšķir ieinteresētās personas pēc tā, vai viņas bija iepriekš ņēmušas formālu dalību pie lietas iztīrāšanas pirmā instancē vai nē. Civīlproc. lik. 2068. p. 2. pkts tieši kā pārsūdzēšanas pamatu pieved gadījumu, kad pirmās instances tiesa pārkāpusi starp citu arī 2063. p. saskaņā ar kuŗu jāizsauc lūdzēja uzdotās personas; ja nu lūdzējs savā lūgumā, pretēji 2057. p. 3. pktam, noklusē par viņam pazīstamu ieinteresētu personu, tad taisni tādai personai tiesība izlietot viņai ar 2068. p. 2. pktu piešķirto tiesību blakus kārtībā pārsūdzēt pirmās instances lēmumu, ar kuŗu ieinteresētās personas pretenzija netika ņemta vērā tikai tāpēc vien, ka tā palika nepieteikta pirmās instances tiesā, kaut arī tāda pretenzija mantiniekiem vai mantojuma aizgādņiem bija zināma un par kuŗu pats mantojuma aizgādnis pat bija ziņojis Bāriņu tiesai. 2068. p. paredzētā kārtība, kuŗā pirmās instances tiesā taisītie prekluzīvie lēmumi pārsūdzami blakus sūdzības ceļā, nemaz nav ierobežota ar 2069. p. paredzēto iespēju tādus pašus prekluzīvus lēmumus apstrīdēt arī prasības ceļā; taisni otrādi, 2069. p. noteikti uzsver, ka prekluzīvi lēmumi apstrīdami „arī” (pēc krievu teksta „u”) prasības ceļā visos 2068. p. paredzētos gadījumos. Vienīgais gadījums, kad prekluzīvs lēmums būtu apstrīdams tikai prasības kārtībā vien, ir tas, kad tiktu pierādīts viltojums dokumentos vai izaicinājuma lūgumā (Sen. spr. 29. IV. 1930. g. Nr. 104, Perelmaņa l.).

1701. (2068.) p. in initio]. Bez tam vienā mēneš laikā, skaitot no rezolūcijas pasludināšanas dienas, var iesniegt blakus sūdzību šādos gadījumos:

1) ja pārkāpti noteikumi par mantinieku, kreditoru un citu personu uzaicināšanas kārtību [C. pr. n. 1693. (2060.), 1695. (2062.) un 1696. (2063.) p.], piemēram, ja lūgumā par uzaicināšanu nav norādītas lietā ieinteresētās personas vai arī viņu dzīves vieta, kaut gan tās lūdzējam ir bijušas zināmas, vai arī šīs personas nav uzaicinātas ar pavēstēm;

2) ja nav ievēroti termiņi, kas nolikti ieinteresēto personu atnākšanai [C. pr. n. 1694. (2061.) p.] vai tiesas lēmuma taisīšanai [C. pr. n. 1699. (2066.) un 1700. (2067.) p.];

3) ja tiesa atstājusi bez caurskatīšanas kādas ieinteresētas personas laikā iesniegtu pieteikumu par tiesībām [C. pr. n. 1701. (2068.) p. 4. pkt.].

Visos minētos gadījumos, kā arī tajā gadījumā, kad pierādītos viltojums dokumentos, kas pievienoti lūgumam par uzaicināšanas izdarišanu, vai kad atzītas par nepatiesām šajā lūgumā sniegtās ziņas un visos tajos gadījumos, kad Civillikumi (Civillik. 2619. un 2620. p.) paredz iespējamību celt mantojuma prasību ārpus uzaicinājuma kārtības termiņiem [C. pr. n. 1703. (2070.) p. piez.], — tiesas lēmumu par uzaicinājuma termiņā nepieteikto tiesību atzīšanu no tiesas par spēkā neesošām var pārsūdzēt prasības sūdzību kārtībā *četrū mēnešu laikā*,¹⁾ skaitot no tās dienas, kad prasītājam ticis zināms prekluzīvais lēmums, vai no tās dienas, kad stājies likumīgā spēkā spriedums, ar kuŗu dokumenti atzīti par viltotiem vai ziņas par nepatiesām. Bet šo prasību atstāj bez ievēribas, ja tā celta pēc desmit gadu notecējuma no tās dienas, kad taisīts apstrīdamais lēmums [C. pr. n. 1703. (2070.) p.]. Lēmuma norakstu par mantojuma nodokli tiesa nosūta Nodokļu departamentam kopā ar norakstu no paziņojuma par mantojuma sastāvu un vērtību.²⁾ Nodokļu departa-

¹⁾ Prasība par prekluzīva lēmuma atcelšanu mantojuma lietās iesniedzama Civilproc. lik. 2070. p. aprādītā termiņā, kāds termiņš atzīstams par saistošu arī tad, ja tāda prasība nav celta atsevišķi, bet ietilpst hereditātis petitio prasībā (Sen. spr. 25. X. 1929. g. Nr. 419, Neimaņa lietā).

²⁾ Savā 1927. g. 9. VI. lēmumā Blūme mant. l. Nr. 80 Senāts turēja par vajadzīgu noteikti aizrādīt, ka viņš atzīst par nepieļaujamu un nelikumīgu pieprasīt caur policijas kārtibnieku no mantiniekiem ziņas par iemantoto priekšmetu vērtību vai novērtējumu ārpus tiesai jau iesniegtā pieteikuma par mantojuma sastāvu un vērtību un pēc tiesas lēmuma taisīšanas par mantojuma nodokli. Mantinieki vispār nav spiesti atbildēt uz šādiem pieprasījumiem, kuŗu nozīme, saturs un nolūks pa lielāku daļai viņiem paliek neskaidri, kādēļ arī mantinieku atbildes saturs nemaz nav

mentam tiesība pārsūdzēt lēmumu attiecībā uz mantojuma nodokļa nepareizu aprēķināšanu 2 nedēļu laikā, skaitot no tiesas lēmuma noraksta saņemšanas dienas departamentā [C. pr. n. 1408. (1293.) p.].

§ 163. Atteikšanās no mantojuma un mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesībām.

I. Kā jau iepriekš aizrādīts, mantojuma iegūšanai ir nepieciešami divi nosacījumi:

1) objektīvais — aicinājums pie mantojuma (призвание къ наследованію, Berufung zur Erbfolge, Anfall der Erbschaft), kas piepildās ar mantojuma atstājēja nāvi (Civillik. 1698. p. un Latg. civillik. 1254. p.) un

2) subjektīvais — mantnieka gribas izteikšana, t. i. vēlēšanās pieņemt mantojumu (Civillik. 2622. un Latg. civillik. 1255. un 1257. p.).

Šī gribas izteikšana var notikt:

1) vārdos — mutiski vai rakstiski, expressis verbis, un turklāt vai nu:

a) pozitīvā formā, kad mantnieks griežas pie tiesas ar lūgumu apstiprināt viņu mantošanas tiesībās, vai atzīt testamentu, ar kuŗu viņš iecelts par mantnieku, par likumīgā spēkā stājušos, bet Latgalē — apstiprināt testamentu (Civillik. 2625. p.; Latg. civillik. 1255. un 1257. p. un C. pr. n. 1734. (1408.) un 1636. (2019.) p.);

b) negatīvā formā, kad mantnieks atsakās no mantojuma ar īpašu paziņojumu tiesai, kuŗai piekrīt manto-

pieņemams par īsto un pareizo materiālu mantojuma vērtības galīgai nodibināšanai (Sen. spr. 1927. g. 9. VI., Blūma mant. g. Nr. 80, pēc T. M. V. kr.).

Tas apstākļi, ka mantnieki ierosinājuši mantošanas lietu tiesā un ka noticis jau tiesas lēmums par mantnieku apstiprināšanu mantojuma tiesībās, neizslēdz Tiešo nodokļu departamenta tiesību taisīt no sevis uzrēķinu par soda naudas piedzišanu par novēlotu mantojuma pieteikšanu, ja vien ir konstatēts, ka mantnieki ierosinājuši tiesā mantošanas lietu vai mantojuma sastāvu pieteikuši tikai pēc 3 mēnešu laika notecēšanas no iestāšanās mantojuma valdišanās; šī tiesība, zināms, atkrīst tādā gadījumā, ja tiesa, taisot lēmumu par mantnieku apstiprināšanu, — būtu apspriedusi jautājumu par soda uzlikšanu mantniekiem, par novēlotu mantojuma pieteikšanu un ar savu lēmumu šo jautājumu būtu izspriedusi, kādā gadījumā, pats par sevi saprotams, Tiešo nodokļu departamentam būtu atlikusi vienīgi tiesība pārsūdzēt taisīto lēmumu, bet ne, jau pēc lēmuma stāšanās likumīgā spēkā, taisīt no jauna uzrēķinu (Sen. spr. 1927. g. 9. VI., Boša mant. l. Nr. 77 un Lipšane l. Nr. 93, pēc T. M. V. kr.).

šanas lieta (Civillik. 2776. un 2777. p. un Latg. civillik. 1266. p.);

2) klusējot, ar tādu darbību, kuŗu attiecīgā gadījumā nevar iztulkot citādi, kā par sevis atzīšanu par mantinieku, pie kam šai gribas izteikšanai arī var būt:

- a) pozitīvs raksturs, kad personas darbību var iztulkot ne citādi, kā par sevis atzīšanu par mantinieku (Civillik. 2625. un 2631. p. un Latg. civillik. 1261. p.), jeb
- b) negatīvs raksturs, kad aicinātais mantinieks, kuŗa faktiskā valdīšanās mantojums neatrodas, noteiktā termiņā nepaziņo, ka vēlas pieņemt mantojumu (Civillik. 2777. p., 2631. p. in fine un 2628.—2630. p.), bet Latgalē — 10 gadu laikā nepieprasa mantojumu (Latg. civillik. 1265., 1241. un 1246. p.).

Nepakavējoties tuvāki pie atteikšanās no mantojuma klusējot, kas izteicas aicinātā mantinieka pilnīgā bezdarbībā, un piegriežoties pie atteikšanās no mantojuma expressis verbis, — atzīmēsim, ka atsacīšanās no mantojuma izteicas paziņojuma veidā, kas adresēts tai tiesai, kuŗā ievadīta lieta par mantojumu vai par mantojuma atstājēja testamentu.¹⁾

Kamēr Latvijas rietumdaļā šo tiesu nosaka pēc vispārējiem noteikumiem par piekritību un tā ir vai nu miertiesnīsis, vai apgabaltiesa pēc mantojuma atstājēja pēdējās pastāvīgās dzīves vietas [C. pr. n. 1573. (1956.), 1636. (2019.), 1628. (2011.) un 1632. (2015.) p.] — Latgalē testaments iesniedzams tikai apgabaltiesai, vai nu pēc testātora dzīves vietas, vai pēc novēlētās mantas atrašanās vietas (Latg. civillik. 1060. p.), bet apstiprināšana likumiskās mantošanas tiesībās notiek pēc objektīvās piekritības noteikumiem vai nu apgabaltiesā vai miertiesnī, kuŗas apgabālā vai iecirknī mantojums atrodas²⁾ [Latg. civillik. 1239. p. un C. pr. n. 1734. (1408.) p.], —

¹⁾ Kr. Sen. 1872. g. spr. Nr. 776.

²⁾ Šis noteikums, kad testamentu apstiprināja viena tiesa, bet likumiskie mantinieki tika apstiprināti mantošanas tiesībās pēc mantojuma atrašanās vietas, krievu laikā radīja lielu jucekli un ļaunprātību iespējamību (sk. arī Бытовский, Ж. М. Ю. Nr. 1 — 1914. g. 3. un 4. lap. p. un V. Bukovskis „Jurists“ Nr. 7 — 1929. g. „Testamenta apstiprināšanas prasību piekritība“). Saskaņā ar Kr. Senāta 1911. g. spr. Nr. 41, 1905. g. Nr. 53 un 1885. g. Nr. 131, par mantojuma atklāšanās vietu skaitās nevis vieta, kur atrodas mantojums, bet mantojuma atstājēja pēdējā pirms nāves pastāvīgā dzīves vieta; no vairākām apmešanās vietām par pastāvīgo dzīves vietu skaitās tā, kuŗā nomirušais pēdējā laikā uzturējies. Likts, ka taisni pēc šis mantojuma atklāšanās vietas būtu pareizākji noteikt mantojuma lietas piekritību, jo vairāk tādēļ ka manto-

un tāpēc arī paziņojums par atteikšanos no mantojuma jāiesniedz vienai no minētām tiesu iestādēm, kurās atrodas mantojuma vai testamenta lieta. Pašam paziņojumam par atteikšanos no mantojuma jābūt bez nosacījumiem un jāattiecas uz visu mantojumu (Civillik. 2636. un 2778. p.); tiesa noklausās paziņojumu, nezaicinot paziņotāju, un pieņem to zināšanai.

Lai atteikšanās būtu spēkā, ir vajadzīgs, lai tās izdarītājs būtu darbības spējīgs un skaidri zinātu, uz kāda pamata viņš ir mantinieks (t. i. pēc likuma vai testamenta — Civillik. 2779.—2782. p.). Atteikties no tiesībām uz mantojumu var tikai tie, kam šīs tiesības pieder un ne agrāk par mantojuma atklāšanās momentu.¹⁾

Kamēr tiesa nav taisījusi lēmumu par atteikšanos, tāpat arī kamēr mantojumu nav pieņēmuši citi mantinieki, paziņojumu par atteikšanos var ņemt atpakaļ;²⁾ turpretim pēc tam, kad tiesa jau taisījusi lēmumu par mantinieka atteikšanās pieņemšanu zināšanai, mantinieks, kas atteicies no mantojuma, nevar vairs to pieņemt, ja vien nav pierādījumu, ka atteikšanās brīdī mantiniekam trūcis brīvas gribas (Civillik. 2784. un 2953. p.). Tomēr mantinieks, kas atteicies no mantojuma, nezaudē tās tiesības un prasījumus, kas viņam var piederēt uz cita pamata, piem.: kā kreditoram, fideikomisārijam, legatārijam pēc priekšnovēlēm u. t. t. (sk. Civillik. 2786. p.). Nevar atteikties no mantojuma kaut kam par labu, jo persona, iekams viņa mantojumu nav pieņēmuši, to arī nav ieguvusi un tāpēc nevar ar to rīkoties.

Rikojums par mantojuma tālākdošanu citai personai ir dāvinājums un tādēļ vajadzīgs, lai dāvinājuma objekts dāvinātājam piederētu.

jums var atrasties vairākās vietās. Pie šāda ieskata turās arī atsevišķi juristi. Sk. Isačenko (II., 311.—312. lap. p.), pēc kuŗa domām lūgumi par apstiprināšanu mantošanas tiesībās iesniedzami vai nu pēc pēdējās dzīves vietas, vai pēc mantas atrašanās vietas; E. Helvichs (Охранительное судопроизводство* 566. lap. p.), pēc kuŗa domām apstiprināšanai jānotiek tikai pēc mantojuma atklāšanās vietas; pie citādām domām pieturās Гольмстенъ „Учебникъ русск. гр. суд.“ 1907. g. 74. lap. p., kuŗš atsaucoties uz Civilproc. nol. 1725. (1401.) un 1734. (1408.) p., par mantojuma atklāšanās vietu atzīst mantojuma atrašanās vietu.

¹⁾ Kr. Sen. 1876. g. spr. Nr. 280; 1878. g. Nr. 243. Pēc Kr. Senāta paskaidrojuma (1884. g. spr. Nr. 50) mantiniekam, kas nokļuvis parādos, kuŗus tas nespēj nomaksāt, nav tiesības atteikties no mantojuma, kas atklājies viņam par labu; tādu atteikšanos tiesa uz kreditoru lūgumu var atzīt par spēkā neesošu, bet ne vairāk kā viņu pretenziju summas apmērā. Pretēju ieskatu Senāts izteicis citā spriedumā — sk. 1871. g. spr. 275.

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1904. g. spr. Nr. 97.

Mantojuma iegūšanai nepieciešami divi nosacījumi: 1) mantnieka aicinājumus pie mantojuma un 2) gribas izteikšana no mantnieka, ka viņš vēlas mantojumu pieņemt (Civillik. 2622. p.). Atsakoties no mantojuma, mantnieks skaidri izsaka vēlēšanos mantojumu nepieņemt; tādā gadījumā viņam jau vairs nav iespējas rīkoties ar to, no kā tas atteicies (sal. Civillik. 2785. p.), un viņa vietā stājas tie mantnieki, kuri pēc viņa saskaņā ar likumu aicināti pie mantojuma.

II. Latvijas rietumdaļā ir iespējams pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām (beneficium inventarii), kas dod mantniekam tiesību iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu (Civillik. 2633.) p.). Šādas mantojuma pieņemšanas sekas ir tās, ka mantnieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai mantojuma vērtības apmērā. Bez tam viņam ir tiesība atskaitīt no mantojuma vērtības apbedīšanas, inventāra sastādīšanas un citus tiesu izdevumus (Civillik. 2649. un 2655. p.). Latgalē, pēc civillikumu noteikumiem, mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesībām, t. i. ar iepriekšēju mantojuma saraksta sastādīšanu, novērtēšanu un ar atbildību par mantojuma atstājēja parādiem tikai mantojuma vērtības apmērā, — netiek pieļauta. Tikai ja mantojuma atstājējs ir nodarbojies ar tirdzniecību, mantniekiem ir atļauts, ja pēc mantojuma atstājēja ir palikuši parādi, viena mēneša laikā iepriekš iepazīties ar atstātā mantojuma stāvokli (sk. Latg. civillik. 1238. p. pielik. 3. p.). Ja mantnieki pēc šādas iepazīšanās mantojumu pieņem, tad tie atbild par visiem mantojuma devēja parādiem (Latg. civillik. 1238. p. pielik. 4. p.).

Inventāra sastādīšana notiek tādā kārtā, ka visu mantojumu apraksta un novērtē tādā pat kārtībā, kā pie mantojuma apsardzības [C. pr. n. 1611. (1994.) — 1613. (1996.) p.], pie kam tai pašā laikā izdara kreditoru uzaicināšanu, ja tas jau nav bijis izdarīts [C. pr. n. 1635. (2018.) p.]. Līdz ar to mantnieks griežas pie tiesas ar lūgumu pieļaut viņu pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām [C. pr. n. 1632. (2015.) p.]. Šādai mantojuma pieņemšanai mantniekam dod divi mēnešu termiņu, skaitot no tās dienas, kad viņš ir saņēmis ziņas par aicinājumu pie mantojuma. Pie lieliem mantojumiem tiesa šo termiņu var pagarināt (Civillik. 2652. p.). Ja mantojuma atstājējs īsi pirms savas nāves pats ir sastādījis savas mantas inventāru, tad mantniekam tiesība to izlietot (Civillik. 2653. p.). Aizbildņiem un aizgādņiem, tāpat arī vecākiem, pieņemot mantojumu bērnu vietā, un beidzot valstij — bezmantnieku mantu, ir pienākums pieņemt mantojumu ne citādi, kā ar inventāra tiesībām (Civillik. 366., 401., 2650., 1970. p.).

Noilguma tecējums kreditoru un legatāriju prasījumiem apstājas pa visu inventāra sastādīšanas laiku (Civillik. 2654. p.).

§ 164. Mantinieku piespiešana izteikt savu gribu attiecībā uz mantojuma pieņemšanu vai atteikšanos no tā.

Tā kā mantojuma pieņemšana vai nepieņemšana kļu-
s ē j o t ir ļoti neskaidra un arvienu var radīt ieinteresētās per-
sonās (legatārijos un kreditoros) šaubas par to, vai mantinieks
mantojumu pieņēmis, vai nē (sal. Civillik. 2625.—2627. p.), tad
Latvijas rietumdaļā pastāv sevišķi noteikumi par mantinieku
piespiešanu izteikties, vai viņi grib, vai negrib pieņemt man-
tojumu [sk. Civillik. 2634. p. un C. pr. n. 1632. (2015.) — 1634.
(2017.) p.]. Gribas izteikšanai par mantojuma pieņemšanu jā-
notiek: 1) vai nu mantojuma atstājēja noteiktā termiņā (Ci-
villik. 2628. p.), 2) vai tiesas sludinājumā par mantinieku uz-
aicināšanu noteiktā termiņā [no 3 mēnešiem līdz 1 gadam;
Civillik. 2629. p. un C. pr. n. 1694. (2061.) p.], 3) vai arī, ja
mantinieku uzaicināšana ar sludinājumu nav izdarīta, viena
gada laikā no tās dienas skaitot, kad mantinieki dabūjuši zi-
nāt, ka viņi tiek aicināti pie mantojuma (Civillik. 2630. p.), pie
kam, ja mantinieks, kuŗa faktiskā valdīšanā mantojums atro-
das, nedod minētos termiņos atsauksmi, tad viņš skaitās kā
mantojumu pieņēmis, bet ja mantojuma priekšmets viņa rokās
neatrodas un viņš nedod atsauksmi un palaiž garām minē-
tos termiņus, tad tas skaitās par atteikušos no mantojuma
(Civillik. 2631. p.). Tomēr, neatkarīgi no tā, kreditoriem, le-
gatārijiem un substitūtiem ir tiesība prasīt, lai mantinieks skai-
dri izteiktu savu gribu (Civillik. 2634. un 2635. p.). Šinī no-
lūkā viņiem ir tiesība griezties pie tiesas pēc mantojuma at-
klāšanās vietas ar īpašu lūgumu piespiest mantinieku izteikt
savu gribu. Minētām personām šinī lūgumā jāuzrāda, kas
tieši aicināts pie mantojumā un uz kāda pamata (pēc līguma,
testamenta vai likuma), un kāds prasījums ir lūdzējam. Pēc
sāda lūguma tiesa, nepārbaudot prasījuma pareizību — taisa
lēmumu nosakot tajā mantiniekam termiņu gribas izteikšanai
par to, vai tas vēlas mantojumu pieņemt, vai no tā atsakās
[sk. C. pr. n. 1632. (2015.) — 1634. (2017.) p.].

§ 165. Mantojuma dališana.

I. Ja manta pieder vairākām personām kopīgi, tad viņas var
vai nu valdīt to nedalīti (Civillik. 940., 2677., 2685. un Latg.

civillik. 1313. p.) — un tad ir spēkā Civillik. 927.—941. p. un Latg. civillik. 543.—555. p. noteikumi, — vai prasīt tās dalīšanu (Civillik. 940. un 2685. p. un Latg. civillik. 1313. p.).

Neviens nav spiests palikt mantojuma kopvaldīšanā, un kā mantojuma atstājējs, tā arī paši līdzmantinieki var nodibināt valdīšanas nedalamību tikai uz noteiktu laiku (Civillik. 2689. un 2690. p.), pēc kura notecēšanas uz katra dalībnieka pieprasījumu manta jāizdala. Dalīšana var būt: 1) labprātīga, mājas kārtībā, bez tiesas piedalīšanās,¹⁾ vai 2) piespiedu, t. i. ar tiesas piedalīšanos (Civillik. 2695. p.²⁾ un Latg. civillik. 1315. p.), pie kam mantas dalīšanu tiesas ceļā var lūgt arī bez tam, ka mantinieku apstiprināšana mantošanas tiesībās būtu notikusi.³⁾

Latvijas rietumdaļā mājas kārtībā izdarītu dalīšanu var apstrīdēt, ja dalīšanā atklāts ļauns nolūks vai viltus, vai kad ar to nodarīts vienam no dalībniekiem pametums vairāk par pusi, vai notikusi svarīga maldība (Civillik. 2742. p.), bet dalīšana, kas izdarīta uz likumīgā spēkā nākuša tiesas sprieduma pamata, nav apstrīdama (Civillik. 2741. p.); turpretim Latgalē pēc Latg. civillik. ir taisni pretēji: labprātīgu, t. i. mājas kārtībā

¹⁾ Nod. nol. 235. p., kas runā par atsavināšanas nodokli pie nekustamas mantas pārejas pret atlidzību, nav paplašināti tulkojams un nav attiecināms uz nekustamas mantas pāreju ar dalīšanas līgumu; izņēmumu varētu pieļaut tikai tad, ja zem dalīšanas līguma segas būtu domāts apiet nodokļu likumu, lai izvairītos no nodokļu samaksāšanas; bet šāds kontrahentu nolūks būtu sevišķi jāpierāda sakarā ar katra konkrēta gadījuma apstākļiem (sal. Kr. Sen. apv. sap. 1911. g. Nr. 35 spr., kur Senāts pieved, kad īpašnieks pārdod niecīgu ideālu daļu savā nekustamā mantā un tad zem dalīšanas līguma segas nodod pircējam pārējo daļu) (Sal. arī Sen. spr. 1929. g. Nr. 1659; Sen. spr. 27. II. 1930. g. Nr. 515, Elksnīša l.).

²⁾ Lai gan likums (Civillik. 2695. p.) paredz obligatorisku izdalīšanu tiesas ceļā, kad viens no mantiniekiem nav darbības spējīgs, — tomēr minētais pants atspoguļo sevī vēl kārtību, kāda pastāvēja pirms tiesu reformas ieviešanas, kad bāriņu tiesas izpildīja tiesu funkcijas; tagad, kā tas redzams no minētā 2695. p. papildinājuma, mantojumu, ja starp mantiniekiem atrodas arī aizbildnībā stāvošas personas, var izdalīt arī mājas kārtībā, tikai šādai labprātīgai izdalīšanai vajadzīga bāriņu tiesas piekrišana, bet pēdējās lēmums iesniedzams apgabaltiesai apstiprināšanai.

³⁾ Salīdz. arī Kr. Sen. 1870. g. spr. Nr. 1638. Mantojums pāriet uz paša likuma pamata (Civillik. 1693. p.) ar mantojuma atklāšanās momentu; priekš mantojuma pieņemšanas mantiniekiem nav nepieciešami vajadzīgs likties apstiprināties tiesas ceļā par tādiem (Civilproc. lik. 2019. p.): tādēļ, ja visi mantinieki mantojumu pieņēmuši, tad katrs no viņiem var prasīt mantojuma dalīšanu (Civillik. 2677. p.), ja arī viņu apstiprināšana mantošanas tiesībās tiesas ceļā vēl nebūtu notikusi; līdzmantinieki var dalīšanu izvest arī pirms imobiļa korrēborācijas, kura vispār nav vajadzīga, lai mantojumā ietilpstošais imobiļs pārietu mantinieku īpašumā (Civillik. 3004. p. 2. piez.) (Sen. spr. 27. IX. 1929. g. Nr. 489. Lagzdiņas l.).

tībā izdarītu dalīšanu apstrīdēt nevar (Latg. civillik. 1332. p.), bet dalīšana tiesas ceļā piešķir tiesību mantiniekam, kas atrod, ka viņam ar dalīšanu nodarīta pārestība, prasīt pārdalīšanu viena gada laikā, skaitot no pirmās izdalīšanas apstiprināšanas dienas (Latg. civillik. 1332. un 1335. p.).

II. Dalīšanas lietu piekritību Latgalē nosaka pēc mantas atrašanās vietas [C. pr. n. 1736. (1409. p.)], bet Latvijas rietumdaļā — pēc mantojuma atklāšanās vietas [C. pr. n. 1628. (2011.) un 1641. (2024.) p.], pamatojoties uz vispārējiem noteikumiem par piekritību; saskaņā ar to dalīšana piekrīt vai nu 1) apgabaltiesai [C. pr. n. 1736. (1409.) un 1641. (2024.) p.], vai 2) miertiesnesim [C. pr. n. 1736. (1409.) un 1641. (2024.) p.], vai beidzot 3) šķirējtiesai [C. pr. n. 1462. (2025.) p. un Civillik. 2695. p.]. Bez tam, neatkarīgi no mantojuma šķiras un vērtības, kopmantiniekiem savstarpēji vienojoties ir tiesība griezties ar lūgumu mantojuma izdalīšanas dēļ pie vietējā miertiesneša [C. pr. n. 1641. 1735. (2024.) p.].

III. Pēc izdalīšanas lūguma iesniegšanas tiesa uzaicina visus kopvaldītājus uz sēdi saskaņā ar noteikumiem par tiesāšanas kārtību prasību lietās [C. pr. n. 1644. (1410.) un 1737. (2026.) p.]. Pēc tagad atceltiem (Lik. kr. 1928. g. 134) Latg. civillik. 1317. un 1318. pantiem Latgalē agrāk noteica mantiniekiem divi gadu termiņu labprātīgai mantojuma izdalīšanai. Šo divu gadu laikā tiesa lietu par izdalīšanu atstāja bez tālākvirzīšanas, bet uz mantu uzlika aizliegumu un nodeva to alzbildnības iestādes pārziņā. Tagad kā Latvijas rietumdaļā, tā arī Latgalē — pēc visu kopvaldītāju uzaicināšanas, saskaņā ar noteikumiem par atbildētāja uzaicināšanu [C. pr. n. 1644. (1410.) un 1737. (2026.) p.], visu izdalīšanas lietu nodod vienam tiesas loceklim uzraudzībai un izdalīšanas projekta sastādīšanai.

No visām apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām lietas par mantojuma izdalīšanu stāv vistuvāk sacīkstes kārtībā iztiesājamām lietām [sk. C. pr. n. 1644. (1410.) p.]. Tāpēc Civīlproc. nol. 413. (309.) p. noteikums par juridiskās adreses uzrādīšanu tiesas atrašanās vietā ir piemērojams arī šeit.¹⁾ Visu kopmantinieku uzaicināšanas mērķis ir: nevien paziņot viņiem, ka ir iesniegts lūgums par izdalīšanu, bet arī noskaidrot varbūtējos iebildumus un citus jautājumus, kas saistīti ar priekšā stāvošo dalīšanu.²⁾

Pēc lietas nodošanas tiesas loceklim uzraudzībai, viņš no jauna uzaicina kopmantiniekus un liek tiem priekšā izvēlēties no

¹⁾ Sal. arī Громачевский „Охранительное судопроизводство” 184. lap. p.

²⁾ Sen. 1921. g. spr. Nr. 22.

sava vidus personas, kas noskaidrotu visas mantas sastāvu, sastādītu mantas sarakstu un novērtētu mantu, kā arī sastādītu izdalīšanas projektu [C. pr. n. 1647. (1413.) un 1643., 1737. (2026.) p.]. Ja mantinieki par šiem jautājumiem nevar vienoties, tad tiesas loceklis var: 1) pats iecelt minētās personas [C. pr. n. 1648. (1414.) p.], 2) uzņemties visu šo darbu uz sevi, pieaicinot palīgā lietpratējus, vai 3) uzdot lietas gaitas pārzināšanu un izdalīšanas projekta sastādīšanu vietējam notāram [C. pr. n. 1646. (1412.) p.], kam savkārt tiesība uzdot mantas saraksta sastādīšanu tiesu izpildītājam un mantas novērtēšanu lietpratējiem [C. pr. n. 1649. (1415.) p.]. Uzsākot izdalīšanu vispirms noteic visas izdalīšanai piekrītošās mantas sastāvu, atdala svešu mantu un nomaksā uz mantu gulošos parādus (Civillik. 2692. p. un Latg. civillik. 1320. p.).

Sastādot izdalīšanas projektu, ņem vērā materiālo tiesību noteikumus un pirmā kārtā — paša mantojuma atstājēja norādījumus (Civillik. 941., 2698.—2734. un Latg. civillik. 1322.—1324. p.). Tai gadījumā, kad izdalīšanas dēļ nekustama manta ir jāpārdod, viņu var pārdot publiskā izsolē vai arī no brīvas rokas, ja visi mantinieki tam piekrīt, bet ja starp mantiniekiem ir darbības nespējīgas personas, tad ar bāriņu tiesas piekrišanu (Civillik. 382. p.). Bez tam Latvijas rietumdaļā tiek pielaista brīvprātīga publiska izsole [C. pr. n. 1656. (2028.) 1663. (2035.) — 1674. (2046.) p.], pie kam šādu izsoli var nolikt arī nekustamas mantas īstās vērtības uzzināšanai (Civillik. 2703. un 2704 p.).

Pēc dalīšanas projekta sastādīšanas, norādot tajā apsvērumus, kas likti tā pamatā, tiesas loceklis — referents: 1) nosaka dienu, kad visiem mantiniekiem jāierodas tiesā, 2) ceļ viņiem priekšā izdalīšanas projektu, 3) uzklauša un protokolē visas atnākušo mantinieku piezīmes un iebildumus, 4) nodala strīdīgo no nestrīdīgā, 5) izdara, ja atrod to par vajadzīgu sakarā ar pusu paskaidrojumiem, jau sastādītā dalīšanas projekta pārgrozījumus, kas pēc viņa domām vajadzīgi, un pēc tam 6) iesniedz tiesai galīgo dalīšanas projektu apstiprināšanai [C. pr. n. 1653. (1419.) p.].

Kollēģiālā tiesas sēdē tiesas loceklis referē lietu un izsaka savas domas par dalīšanas projektu, pie kam puses arī var iesniegt savus paskaidrojumus. Tiesa var dalīšanas projektu vai nu apstiprināt, vai, sakarā ar sniegtiem paskaidrojumiem, izdarīt tajā zināmus grozījumus, vai, beidzot, atstāt to bez apstiprināšanas, uzdodot tiesas loceklim sastādīt jaunu dalīšanas projektu. Tiesas lēmumā jānorāda: kas tieši kam no mantiniekiem un uz kādiem nosacījumiem (piem., ar pa-

rādu pārvešanu, ar naudas summu izmaksu citiem mantiniekiem) tiek izdalīts, un kā sadalās tiesu izdevumi;¹⁾ pēc tam mantiniekiem Latvijas rietumdaļā izdod lēmuma norakstu, uz kuŗa pamata nekustamo mantu zemes grāmatu reģistrā pāraksta uz tā mantinieka vārdu, kam nekustamā manta atstāta.²⁾ Latgalē mantiniekiem izsniedz izpildrakstu, jo tiesas lēmumi par izdalīšanu izpildāmi pēc vispārējiem noteikumiem, kas paredzēti tiesas spriedumu izpildīšanai.³⁾ Šo izpildu rak-

¹⁾ Mantojuma dalīšanas lietas vedamas un izspriežamas pēc noteikumiem, kas paredzēti Civilproc. lik. paredzētā prasības lietu iztiesāšanas kārtībā (Civilproc. lik. 1421. p., Sen. spr. 1921. g. Nr. 22); tāpēc tiesai arī tiesība lietas izdevumus sadalīt starp dalībniekiem saskaņā ar Civilproc. lik. 868., 871. p. izteikto principu (Kr. Sen. 1873. g. spr. Nr. 292 un Sen. 25. X. 1928. g. spr. Nr. 1123, Ziemeļa l.).

²⁾ Tiesas spriedums par nekustamas mantas dalīšanu atsevišķās reālās daļās starp vairākiem tās līdzīpašniekiem un uz šī sprieduma pamata notiekošā reālo daļu pāreja uz atsevišķiem reālo daļu tagadējiem īpašniekiem, uzskatāms nevis par labprātīgu (brīvpātīgu) atsavināšanu, bet — taisni otrādi — par piespiedu atsavināšanas aktu; tāpēc, ja tiesas spriedums par nekustamas mantas dalīšanu reālās daļās būtu korroborējams zemes grāmatās, tad nav atzīstams par šķērslī tam tas apstāklis, ka uz vienu no iepriekšējiem līdzīpašniekiem piederošo ideālo daļu tiktu ieviesta Notār. nol. 316. p. 2. pkt. paredzētā atzīme par piedzinuma vēršanu; saskaņā ar Civilproc. lik. 2029., 2024. p. mantības dalīšana tiesas ceļā notiek taisni un tikai tad, ja līdzīpašnieki savā starpā nevar labprātīgi vienoties; tiesa izspriež lietu, izklausījusi visus lietas dalībniekus un izspriež lietu ar spriedumu, kas pārsūdzams apellācijas kārtībā (Civilproc. lik. 1421. p. Sen. spr. 1927. g. Nr. 177 un spried. krāj. 1921. g. Nr. 22), tā tad lieta izšķīrāma kā strīdos par civiltiesībām, kuŗos tiesai ir tiesība pat piespriest uzvarošai pusei arī tiesas izdevumus (Sen. spr. 1928. g. Nr. 824). Tāpat arī nekustamas mantas sadalīšanu reālās daļās korroborācijai zemes grāmatās, proti vienai reālai daļai atstājot iepriekšējo foliju, bet pārējām atklājot jaunas atsevišķas folijas zemes grāmatās, nekavētu tas apstāklis, ka vienam no iepriekšējiem līdzīpašniekiem piederējušā ideālā daļa, vai pat visa nekustamā manta būtu apgrūtināta ar hipotēkām, lietišķām vai kādām citām tiesībām vai atzīmēm, jo saskaņā ar Notār. nol. 310., 311. p. gadījumā, ja nekustama manta ir daļama vairākās patstāvīgās nekustamās mantās, t. i. atsevišķās reālās daļās, visi pastāvošie apgrūtinājumi arī turpmāk ipso jure turpina apgrūtināt in solidum visas jaunās patstāvīgās nekustamas mantas (tagadējās reālās daļas) pilnīgi neatkarīgi no to personu piekrišanas, kuŗām par labu apgrūtinājumi tika nodibināti; tāpēc arī atzīme par piedzinuma vēršanu uz nekustamu mantu pati par sevi nevar būt par šķērslī tiesas sprieduma par tās dalīšanu piespiedu korroborācijai; šādas korroborācijas tiesas sekas tad arī būtu daļamas nekustamās mantas pārvēršanās par vairākām patstāvīgām nekustamām mantām, kā tās reālām daļām, ar to taisni arī notiktu sprieduma izpildīšana. (Sen. spr. 27. II. 1929. g. Nr. 136, Sparņa l.).

³⁾ Sk. Kr. Sen. 1890. g. spr. Nr. 121.

stu mantinieki iesniedz zemes grāmatu nodaļas priekšniekam atzīmēšanai zemes grāmatu reģistrā, ja dališanas objekts ir bijis nekustama manta.¹⁾

IV. Par tiesas lēmumiem attiecībā uz izdališanu var iesniegt:

- 1) blakus sūdzības (7 dienu laikā miertiesnesim, vai 2 nedēļu laikā apgabaltiesai), ja lēmumi nav galīgi [C. pr. n. 1652. (1418.) p.];
- 2) apellācijas sūdzības viena mēneša laikā par lēmumiem, ar kuriem izdarīta galīga izdališana;
- 3) kasācijas sūdzības divi mēnešu laikā par otrās instances lēmumiem [C. pr. n. 1654. (1421.) un 1643., 1737. (2026.) p.].

Bez tam Latgalē viena gada laikā var iesniegt prasības sūdzību kārtībā:

- 4) lūgumus pārdalīšanas dēļ [C. pr. n. 1738. (1420.) p.], ja kopmantinieks, kam notikusi pārestība, atzīst, ka viņš nepareizi dabūjis mazāku daļu kā pārējie (Latg. civillik. 1332. un 1335. p.).

V. Saskaņā ar Civillik. 941. un 2699. p. un C. pr. n. 1657. (2029.) p., augšā minētos noteikumus par izdališanu Latvijās rietumdaļā piemēro arī kautkura kopīpašuma dališanai, neatkarīgi no pamatiem, uz kādiem šī mantas kopība radusies. Turpretim Latgalē, saskaņā ar Senāta paskaidrojumiem apsardzības kārtība nav piemērojama tādas nekustamas mantas dališanai, kas pirktā kopīpašumā.²⁾ Šādā gadījumā kopīpašuma dališana notiek vispārējā prasības lietu iztiesāšanas kārtībā. Sakarā ar agrārreformu, arī aprinķu un centrālai zemes ierīcības komitejai uzlikts par pienākumu sadalīt kopējos zemes gabalus un sādžu šņoņu zemes.³⁾

VI. Beidzot ir no svara atzīmēt, ka, lai gan pēc vispārējā principa tiesu iestāžu spriedumiem nav konstitūtīva rakstura, un tie nerada jaunas tiesības, bet vienīgi konstatē jau pastāvošo tiesību esamību, vai neesamību (Civillik. 830. p. 4. pkts), tad tomēr dališanas prāvās (Civillik. 868. p. 3. pkts) tiesas lēmumam, izņēmuma veidā var būt konstitūtīvs raksturs, kas rada un rīko, t. i. viņš var pārgrozīt prāvnieku agrāko materiāli-tiesisko stāvokli, kā piem.: kad tiesa, faktiski sadalot nekustamu īpašumu starp vairākiem kopīpašniekiem, nodibina

¹⁾ Sk. arī Исаченко „Русск. Гр.судопроизводство” II. sēj. 310. lap. p.

²⁾ Sk. Kr. Sen. 1898. g. spr. Nr. 10, 1876. g. Nr. 254, 1871. g. Nr. 432. Citādi jautājums izšķirts 1873. g. spr. Nr. 292.

³⁾ Sk. šajā jautājumā Satversmes 81. p. kārtībā 1924. g. izdotos noteikumus (Lik. kr. 157).

uz vienas īpašuma daļas servitūtu tiesības par labu kādai citai daļai (Civillik. 1251. p. 2. pkt. un 1253. p.).¹⁾

§ 166. Nekustamas mantas izpirkšana.

Nekustamas mantas izpirkšanai, kas tagad visur zaudējusi savu agrāko nozīmi, agrākos laikos par galveno mērķi bija mantoto jeb cilts nekustamu īpašumu uzglabāšana ciltij, lai uzturētu tās spožumu un cieņu (Civillik. 1655. p.). Tāpēc izpirkšanas tiesība parādīja savu spēku un nozīmi galvenā kārtā attiecībā uz mantotiem un cilts nekustamiem īpašumiem (sal. Civillik. 1656. p.), bet Latgalē arī tagad izpirkšana vspārīgi aprobežojas vienīgi ar cilts īpašumiem [Latg. civillik. 1346.—1352. p. un C. pr. n. 1749. (1438.) p.].

Nekustamu īpašumu izpirkšanas tiesību piemērošana visās valstīs sāka pakāpeniski sašaurināties un lielākā daļā Rietumeiropas valstu nekustamu cilts īpašumu izpirkšana tagad pilnīgi izzudusi. Agr. Baltijas gubernās nekustamu cilts īpašumu izpirkšana nebija pazīstama Kurzemē un Vidzemē zemnieku tiesībās. 1925. gadā, — iznīcinot partikulārās normas, kas bij spēkā tikai Latvijas teritorijas atsevišķās daļās (Lik. kr. 1925. g. 187.), tika atceltas tās lietu tiesību normas, kas paredzēja **mantotus** nekustamus īpašumus pēc Vidzemes zemes un pilsētu tiesībām (Civillik. 960.—978. p.). Ar mantotas nekustamas mantas institūta iznīcināšanu jautājums par šīs mantas izpirkšanas tiesību (Erblosung oder verwandtschaftlicher Retract) atcelšanu bij jau izšķirts un materiālo tiesību attiecīgie panti (Civillik. 1654.—1657., 1659.—1670., 1673., 1676., 1683., 1685. p. piezīme, 1688.—1690. p.) tika atcelti.²⁾

Tādā kārtā tagad uz materiālo tiesību pamata likumiskās izpirkšanas tiesības parāda savu spēku tikai attiecībā uz **k o p ī p a š u m a a t s a v i n ā t ā m i d e ā l ā m d a ļ ā m** (Civillik. 939. un 1677. p.).

Izpirkumam tuvu stāv nekustamas mantas pirkšanas-pārdošanas līgumā paredzēts nosacījums par atpakaļpirkšanu-

¹⁾ Pēc Erdmaņa domām (I. s. 64. lap. p.) izdališana tiesas ceļā ir ne vien spriedums, bet arī lēmums ar rikojuma spēku.

²⁾ Civillik. 1650.—1653., 1658., 1671., 1672. un 3967. p. bij atcelti jau agrāk (Lik. kr. 1924. g. 138).

Tā kā pats mantotās nekustamās mantas institūts bija no likumdevēja atcelts, tad reizē ar to automātiski zaudēja spēku un nozīmi tās mantošanas tiesību normas, kas satur noteikumus par mantotu nekustamu mantu. Formāli šīs normas palika bez piemērošanas līdz nodomātai pilnīgai mantošanas tiesību pārstrādāšanai.

pārdošanu, ja šāds līgums ierakstīts zemes grāmatās jeb arī ieguvējs ir zinājis, ka šāds nosacījums pastāv, kādā gadījumā pirmajam pārdevējam ir tiesība griezties ar prasījumu par atpakaļpārdošanu arī pret tālāko ieguvēju. Ja ieguvējs atsakās pārdot atpakaļ pirktu nekustamo mantu, tad pirmais pārdevējs var panākt savu tiesību ievērošanu ceļot prasību tiesā. Nav jāaizmirst, ka arī Civilprocesa nolikuma 1658. (2030.) p. paredzētā izpirkuma ievērošana panākama prasības sūdzības ceļā (Civillik. 3926. p.).¹⁾

Latgalē, turpretim, izpirkums aprobežojas vienīgi ar ciltis īpašumiem (Latg. civillik. 1351. p.), ja tie: 1) nav pārdoti publikā izsolē, 2) nav pārgājuši pirkšanas ceļā uz to pašu cilti, 3) un ja pārdoto ciltis īpašumu pircējs vai viņa mantinieki neatdotu atpakaļ pārdevējam vai viņa mantiniekiem (Latg. civillik. 1347. p.).

Bez tam izpirkšanas tiesības Latgalē attiecās arī uz labiegūtu (nemantotu) īpašumu, kuŗu viens laulātais saņēmis norādītas daļas (указная часть) veidā no otra laulātā nekustama īpašuma, ja vien šī daļa nav bijusi dabā nodalīta (Latg. civillik. 1352. p.).

II. Pati izpirkšanas kārtība ir šāda. Lūgums par izpirkumu iesniedzams apgabaltiesā pēc izpērkamās nekustamās mantas atrašanās vietas [C. pr. n. 1749. (1438.) un 1658. (2030.) p.].

Latvijas rietumdaļā lūgumam par izpirkumu jāpievieno: 1) tā akta noraksts, uz kuŗa pamata nekustama manta atsavināta (Civillik. 1621. p.); 2) summa, kādu atbildētājs par mantu samaksājis (Civillik. 1623. p.) jeb, ja nekustama manta gājusi jau caur vairāku pircēju rokām, summa, ko samaksājis pirmais viņas ieguvējs, atskaitot un pārvedot parādus saskaņā ar Civillik. 1624. p.; 3) divkāršā apmērā at-

¹⁾ Dēļ retrakta tiesības atzišanas un izvešanas tiesas ceļā, likums (Civilproc. nol. 2030. un sek. p.) paredz noteiktu kārtību, un proti, apsardzības kārtību, kuŗa uzliek atpircējam veselu rindu materiālu un formālu pienākumu — ieguvēja nodrošināšanai pret zaudējumiem; retrakts nevis strīdus, bet gan tiesība (Civilproc. lik. 4. nod. motīvi: 1866. g. 16. marta žurnāla 18. Nr. 16. lap. p.; Civilproc. lik. 4. grām. 4. nodaļas motīvu ievads), kādēļ likumdevējs ar nodomu attiecinājis retrakta iztīrīšanu nevis uz prasības (strīdīgām) lietām, bet gan uz apsardzības lietām; prasību tiesāšanas kārtībā retrakta tiesība iztīrājama tikai sakarā ar noteikto strīdu (Sen. spr. 27. I. 1922. g. Nr. 13, Akota lietā). Civilproc. lik. 2030. un sek. p. gan paredz sevišķu apsardzības kārtību retrakta tiesību izvešanai. Bet ar to nemaz nav izslēgta iespēja retrakta tiesību atzišanu panākt arī prasības ceļā, ja prasītājs iziet no tā, ka atbildētājs vispār noliedz viņam retrakta tiesības kā tādas (Sen. spr. 31. I. 1927. g. Nr. 13, Nesterova lietā).

savināšanas un citas nodevas (Civillik. 3012. p.), kuŗas samaksājis pie akta korrōborēšanas atbildētājs vai pirmais nekustama īpašuma ieguvējs, bet ja īpašums vēl nav korrōborēts uz pircēja vārdu, tad nodevas vienkāršā apmērā [C. pr. n. 1659. (2031.) p. piez.]; 4) pierādījumi, ka lūdzējam ir tiesības mantu izpirkt [C. pr. n. 1659. (2031.) p.], un 5) lūgumraksta un rakstisko pielikumu noraksti priekš tās personas, no kuŗas nekustamu īpašumu izpērk.

Latgalē lūgumam par izpirkumu jāpievieno: 1) zemes grāmatas akta noraksts; 2) tajā apzīmētā pārdošanas summa;¹⁾ 3) pirkšanas-pārdošanas līgumu noslēdzot nomaksātās atsavināšanas nodevas divkāršā apmērā; 4) pierādījumi, ka lūdzējam ir tiesība mantu izpirkt un 5) lūgumraksta un rakstisko pielikumu noraksti. Ja šie noteikumi nav izpildīti, tad lūgumrakstu neatstāj bez tālākvirzīšanas, bet izsniedz atpakaļ lūdzējam un skaita it kā par neiesniegtu; tikai norakstu nepievienošana priekš pretējās puses, vai zīmognodevas nenomaksāšana var būt par pamatu lūgumraksta atstāšanai bez tālākvirzīšanas. Ja lūgumraksts iesniegts saskaņā ar noteikumiem, tad viņa norakstu izsniedz jaunajam nekustamas mantas valdītājam jeb ieguvējam, lai tas viena mēneša laikā iesniegtu paskaidrojumus un ziņas par varbūtējiem nepieciešamiem un derīgiem izdevumiem, kuŗus viņš taisījis, uzturot kārtībā un uzlabojot izpērkamo nekustamo mantu [C. pr. n. 1752. (1441.) un 1661. (2033.) p.]. Prāvnieka neierašanās uz tiesas sēdi vai paskaidrojumu neiesniegšana nav par šķērsli lietas izspriešanai. Tiesas lēmums neskaitās par aizmugurisku, bet valdītājam, no kuŗa īpašumu izpērk, ja tas laikā nav iesniedzis ziņas par izdevumiem, ko tas taisījis par labu izpērkamam īpašumam, ir tiesība trīs mēnešu laikā, skaitot no tiesas lēmuma taisīšanas dienas par izpirkumu, pieprasīt izpildu jeb aprēķinu tiesāšanas kārtībā šo izdevumu atlīdzību [C. pr. n. 1755. (1444.) un 1758. (1447.) p.]. Tiesa pārbauda lūdzēja izpirkuma tiesības ex officio, pat tad, ja pretējā puse tās neapstrīd.²⁾

Šinī ziņā Latgalē tiesai jānoskaidro: 1) vai izpērkamais nekustamais īpašums tiešām ir cits īpašums, pie kam šo apstākli var pierādīt vienīgi ar dokumentiem;³⁾ 2) vai izpircējs ir pārdevēja asinsradnieks un turklāt tuvākais viņa

¹⁾ Pirkšanas summa nav jāpievieno, ja izpērkamais īpašums iekilāts bankā par tādu pat vai lielāku summu un banka ir ar mieru hipotēkas parādu pārvest uz izpircēju (Sen. spr. 1880. g. Nr. 126).

²⁾ Sal. Kr. Sen. 1869. g. spr. Nr. 138.

³⁾ Sal. Kr. Sen. 1878. g. spr. Nr. 189.

mantinieks¹⁾ (Latg. civillik. 1355. p.); 3) vai izpircējs nav parakstījis uz pirkšanas-pārdošanas akta pircēja vietā (Latg. civillik. 1362. p. 2. pkt.); 4) vai nav palaists gaŗām izpirkumam nepiecieŗamais trīs gadu termiŗš, ko skaita no pirkšanas-pārdošanas akta izdošanas dienas (Latg. civillik. 1363. p.);²⁾ ŗi trīs gadu termiŗa tecējums, uz Latg. civillik. 1361. p. pamata, neapstājās arī attiecībā uz mazgadīgiem;³⁾ gadījumā, ja persona, no kuŗas ipaŗumu izpērk, ir iesniegusi paskaidrojumus, tad tiesa pārbauŗa arī tur pievestos faktiskos datus.

Pēc tam tiesa taisa lēmumu vai nu par izpirkuma tiesību atzīŗšanu [C. pr. n. 1662. (2034.) un 1754. (1443.) p.], noteicot izpirkuma summas lielumu, vai par lūguma atstāŗšanu bez ievēŗības.⁴⁾

Latvijas rietumdaļā, kur, kā jau aizrādīts, likumiskais izpirkums palicis spēkā tikai attiecībā uz pārdota nekustama kopipaŗuma vai kopēja kuŗa ideālās daļas izpirkšanu (Civillik. 939. un 1677. p.), un kur izpirkšanas tiesības izlietojamas vai nu proklāmas termiŗā (Civillik. 3019. p.), ja proklāma ir tikusi izdarīta, jeb viena gada laikā a die scientiae par notikuŗo atsavināŗšanu (Civillik. 1649. p.), tiesas pārbauŗamo faktisko apstākļu ir mazāk, jo ŗeit izpirkuma tiesību tālākdoŗana nevien netiek pielaista, bet izpircējam pat ir pienākums, ja pretējā puse to prasa, ar parakstu apstiprināt, ka izpirkumu viņŗš izdara vienīgi priekŗš sevis (Civillik. 1631. p.).

Ja pierādītu, ka izpērkamā manta pārdota kādam aizpersonīgas labvēŗības (Freundschaftskauf) zem vērtības (Civil-

¹⁾ Saskaņā ar Latg. civillik. 1356. p. pārdevēja bērniem un bērnu bērniem, viņam dzīvam esot, izpirkuma tiesību nav, bet citi tuvākie radīnieki, kuŗiem tādas ir, var ŗis savas tiesības tālākdot attālākiem radīniekiem, rakstiskas izpirkuma atvēŗes ceļā.

²⁾ Civillik. 1648., 1652. p. paredzētais gada termiŗš un Kriev. lik. X. sēj. 1. d. 1363. p. triju gadu termiŗš nav noīlgums, bet gan prekluzīvs termiŗš, kuŗa neievēŗoŗana izbeidz pilnīgi nevien procesuālo prasību, nevien retrakta prasījumu, bet arī paŗa retrakta tiesību un pie tam neatkarīgi no tā, vai retrakta tiesības 1648.—1653. p. paredzētos termiŗos tiek izvestas pieteikŗanas ceļā vai procesuālas prasības ceļā.

Retrakta tiesības izvedamas prekluzīvā termiŗā un proti apsardzības kārtībā, bet procesuālas prasības ceļā tikai tad, ja imobīla ieguvējs celtu strīdu jau pirms prekluzīvā termiŗa notecēŗanas un ar to dotu retrahentam pamatu un iespēju celt retrakta prasību paŗa prekluzīvā termiŗā, kuŗŗ nav pārtraucams (Kr. Sen. 1882. g. spr. Nr. 48; 1905. g. Nr. 10; Latv. Sen. 24. IX. 1924. g. spr. Nr. 48, Rāta 1.).

³⁾ Sal. Kr. Sen. 1903. g. spr. Nr. 51.

⁴⁾ Sal. Kr. Sen. 1869. g. spr. Nr. 138.

lik. 1625. p.), vai ja nekustama manta pārdota kopā ar citu tādu pat mantu par vienu kopīgu cenu (Mengekauf — Civillik. 1626. p.), tad izpircējam jāmaksā cena pēc tiesas novērtējuma. Tālāk, izpirkumam ir vajadzīgs, lai nekustamas mantas atsavināšana būtu izdarīta ar galīgu līgumu, kaut arī pati mantas nodošana ieguvējam vēl nebūtu notikusi (Civillik. 1621. p.). Tie, kas piedalās atsavināšanas līgumā, kuŗš radījis izpirkuma tiesību, var līdz izpirkuma tiesību pieteikšanai atkāpties no atsavināšanas līguma pat pēc tam, kad līgums ierakstīts zemes grāmatās (Civillik. 1642. un 1643. p.). No otras puses, atsavināšanai dotā piekrišana, vai atteikšanās no izpirkuma tiesībām, kaut arī klusējot izteikta, paralizē izpirkuma tiesības (Civillik. 1644.—1646. p.).

Savstarpīgās norēķināšanās attiecības starp ieguvēju un izpircēju ir tādas, ka izpircējam ir jāatlīdzina ieguvējam, bez pirkuma cenas un atsavināšanas izdevumiem, — arī visi nepieciešamie un derīgie izdevumi, ko ieguvējs izdarījis par labu izpērkamai nekustamai mantai, kā arī ieguvēja samaksātie nodokļi un nodevas (Civillik. 1630. p.). Izpircējam jāuzņemās uz sevi arī visi lietišķie apgrūtinājumi (servitūti, hipotēkas, reālnastas), kuŗus ieguvējs ievēdis zemes grāmatās pirms izpirkuma tiesību pieteikšanas, ar tiesību prasīt no ieguvēja pilnīgu atlīdzību par šiem apgrūtinājumiem (Civillik. 1635. p.). Bez tam ieguvējam jāatlīdzina izpircējam par nekustamās mantas bojājumiem, kas nodarīti pēc izpirkuma pieteikšanas un ieguvēja vainas dēļ (Civillik. 1634. p.). Ievērojot to, ka likumiskam izpirkumam tagad ir padota vienīgi kopīpašuma vai kopēja kuŗa pārdotā ideālā daļa, bet līgumiskam — vienīgi tai gadījumā, ja šīs tiesības ievestas zemes grāmatās, — augšā minētos noteikumus, uz kuŗiem atsaucas arī procesuālās tiesības [C. pr. n. 1662. (2034.) p.], var tagad piemērot tikai ārkārtīgos gadījumos. Lēmums par izpirkumu izpildāms tikai pēc viņa stāšanās likumīgā spēkā¹⁾ un pēc visas noteikto izdevumu summas iemaksas [C. pr. n. 1662. (2034.) un 1754. (1443.) p.].

Pēc tam: 1) izpircējs saņem izpirkuma lēmuma norakstu, uz kuŗa pamata Latgalē pie notāra izgatavo notāriālu aktu, kas iesniedzams zemes grāmatu nodaļas priekšniekam korroborešanai, bet Latvijās rietumdaļā norakstu iesniedz tieši zemes grāmatu nodaļai nekustamas mantas pārrakstīšanai uz izpircēja vārdu; 2) personai, no kuŗas izpirkums izdarīts, tiesa izsniedz orderi uz Latvijas banku, izpirkuma summas un izdevumu saņemšanai. Blakus sūdzības —

¹⁾ Sal. Kr. Sen. 1894. g. spr. Nr. 78.

attiecībā uz tiesas lēmumu par izpirkumu iesniedzamas divu nedēļu laikā, bet kasācijas sūdzības par Tiesu palātas lēmumu divu mēnešu laikā, — saskaņā ar vispārējiem noteikumiem.

III. No iepriekš aplūkotās izpirkšanas kārtības jāatšķir pirmpirkšanas tiesības, kas ar 1924. g. oktobra noteikumiem (Lik. kr. 163.) piešķirtas pilsētu un miestu pašvaldībām uz nekustamu mantu, kas atrodas pilsētas vai miesta administratīvās robežās. Privātpersonai, atsavinot nekustamu mantu, pārdošanas akta noraksts, pirms ierakstīšanas zemes grāmatās, jāiesniedz attiecīgai pašvaldībai pret kvīti. Sešu nedēļu laikā no noraksta saņemšanas attiecīgā pašvaldība var paziņot savu vēlēšanos izlietot pirkšanas tiesības kā atsavinātājam, tā vietējai zemes grāmatu nodaļai un pēc tam nekavējoties noslēgt ar atsavinātāju pirkšanas līgumu uz tiem pašiem nosacījumiem, uz kuriem notikusi vienošanās ar pircēju. Ja pašvaldība sešu nedēļu laikā nepaziņo zemes grāmatu nodaļai par savu vēlēšanos izlietot pirmpirkšanas tiesības, tad uzskata, ka tā šīs tiesības zaudējusi. Pēc tam, kad pašvaldībai iesniegts nodomātais pārdošanas akta noraksts, līgumslēdzējiem nav tiesības atkāpties no līguma, to atvietot vai papildināt.

Pagastu pašvaldībām pieder bieži apdzīvotās vietās to viņu pārziņas teritorijā esošo zemes gabalu pirmpirkšanas tiesības, kuŗi atdalīti no valsts zemes fonda, ja tādus zemes gabalus pārdod persona, kuŗai tie piešķirti.

Pirmpirkšanas tiesības neattiecas:

- 1) uz nekustamām mantām, ko iegūst valsts;
- 2) uz nekustamām mantām, ko iegūst ārvalstis savu diplomātisko pārstāvju vajadzībām;
- 3) uz visādām fabrikām ar visiem to piederumiem (Civillik. 547., 557. un 573. p. un Latg. civillik. 384. un 388. p.);
- 4) uz nekustamām mantām, no kuŗām atsavina ideālo daļu (ne vairāk par pusi) un kuŗas paliek pārdevēja un pircēja kopējā īpašumā un valdīšanā;
- 5) uz nekustamām mantām, kas pāriet no vienas personas uz otru bez atlīdzības;
- 6) uz nekustamām mantām, ko maina pret otru vairāk vai mazāk līdzvērtīgu nekustamu mantu vai atdod mūža nomā;
- 7) uz nekustamām mantām, ko atsavina atklāti pārdodot piespiedu kārtībā vai labprātīgi;
- 8) uz nekustamām mantām, attiecībā uz kuŗām trešām personām ir izpirkšanas vai pirmpirkšanas tiesības, kuŗas dibinātas uz likumu (Civillik. 939., 1327., 1615., 1677., 3929. un

4138. p. un Latg. civillik. 555. p.), līgumu vai testamentu, ja šīs tiesības beidzāmos divi gadījumos ierakstītas zemes grāmatās.

§ 167. Saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabāšanā.

Katra saistība, ko parādnieks uzņēmies, tam jāizpilda.

Izpildījums dzēs prasījuma tiesību: 1) kad to izdarījis pats parādnieks vai viņa vārdā cita persona; 2) kad to saņēmis attiecīgais kreditors; 3) kad tā izdarīta istā vietā; 4) istā laikā un 5) attiecīgā kārtā (Civillik. 3483., 3484. p.).

Dažreiz parādnieks sastop kreditora personā šķēršļus izpildījumam: kreditors atteicas izpildījumu pieņemt vai nav zināms, kur viņš atrodas; nav zināms, kas īsti ir kreditors tādās saistībās, kas dotas tālāk ar blanko uzrakstu (Civillik. 3473. p.), vai parāda akts, kas, saņemot izpildījumu, jāatdod parādniekam atpakaļ, ir nozaudēts (Civillik. 3540. p.) u. t. t. Visos tamlīdzīgos gadījumos likums piešķir parādniekam tiesību iesniegt saistības priekšmetu tai tiesai, kurai piekristu iztiesāt no saistības izrietošo lietu [Civillik. 3522., 3523. p. un C. pr. n. 1676. (1460²⁹.) p.], t. i. vai nu: 1) pēc saistības izpildīšanas vietas, vai 2) pēc parādnieka dzīves vietas, — ja izpildījuma vieta saistībā nav paredzēta un nav nosakāma pēc saistības rakstura, — vai, beidzot, 3) pēc nekustamās mantas atrašanās vietas, ja saistības izpildījums attiecas uz nekustamās mantas ieķīlāšanas rakstu. Izpildīšana šādā kārtā patiesībā ir izpildījuma atvietojums, jo jautājums par to, vai saistība ar iesniegumu izpildīta, vai viņa pareizi izpildīta, — paliek atklāts [sk. C. pr. n. 1679. (1460³².) p.], un tāpēc deponēšana (depositio, Niederlegung, Dépot) ir parādnieka tiesība, bet ne pienākums. Viņa ir nodibināta parādnieka interesēs, lai to pasargātu no nokavējuma neizdevīgām sekām (Civillik. 3305. un sek. p.).

Kādus saistības priekšmetus var deponēt?

Pēc materiālo tiesību noteikumiem deponēt var izpildījuma priekšmetu (Civillik. 3522. un 3802. p.). Bet izpildījuma priekšmeti var būt tik lieli un smagi, ka to uzglabāšanai vajadzīgas plašas telpas, kādu tiesu iestādēm nav. Tāpēc, un arī ņemot vērā pirms tiesu reformas ieviešanas pastāvējušo parašu, likums atļauj pieņemt uzglabāšanā naudas summas un dokumentus, tāpat arī dārgmetālus un priekšmetus, kas izrotāti dārgakmeņiem; visus pārējos priekšmetus var nodot tiesai glabāšanā tikai tad, ja tai nerodas grūtības tos novietojot

un apsargādot. Šo jautājumu izšķir miertiesnesis vai apgabaltiesas priekšsēdētājs [C. pr. n. 1677. (1460³⁰) p.].

Saistības priekšmeta iesniegšanu tiesai izdara iesniedzot attiecīgai tiesai ar pienācīgu zīmognodevu nomaksātu lūgumrakstu (miertiesnesim ar lokšņu nodevu), kopā ar norakstu priekš kreditora un iemaksājot naudu kreditora uzaicināšanai. Lūgumrakstā jāuzrāda: 1) lūdzēja un kreditora vai viņu tiesību pēcnācēja vārds un uzvārds, kā arī viņu dzīves vieta; 2) izpildāmās saistības apzīmējums; 3) iemesli, kuŗu dēļ saistību nevar izpildīt un izpildījumu nevar izdarīt kreditoram vai viņa tiesību pēcnācējiem; 4) sīks deponējamo priekšmetu saraksts, vai naudas summas apzīmējums, pieskaitot arī procentes, ja tādas pienākas; 5) lūgums izdot deponētos priekšmetus, vai naudu kreditoram uz viņa pieprasījumu [C. pr. n. 1678. (1460³¹) p.].

Tiesa uzaicina kreditoru ar pavēsti vai ar sludinājumu „Valdības Vēstnesī“, ja kreditors vai viņa dzīves vieta nav zināmi [C. pr. n. 1679. (1460³²) un 1680. (1460³³) p.].

Uzaicinātam kreditoram, ja tas vēlas saņemt izpildījuma priekšmetu, jāiesniedz tiesai parāda prasījuma akts, uz kuŗa tiesa taisa uzrakstu par parāda samaksu, ja deponējums dzēš visu saistību, un parāda dokumentu iesniedz parādniekam; bet ja ar iesniegumu domāts dzēst tikai kādu saistības daļu, tad par tādu daļas izpildījumu tiesa taisa attiecīgu uzrakstu uz paša parāda dokumenta, kuŗu pēc tam atdod atpakaļ kreditoram [C. pr. n. 1681. (1460³⁴) p.]. Latvijas rietumdaļā hipotēkārām kreditoram, ja parādnieks dzēš saistību pilnā apmērā, jāiesniedz tiesai iekīlāšanas raksts ar uzrakstu uz tā, ka kreditors piekrīt iekīlāšanas raksta dzēšanai [Civillik. 1600. p. un C. pr. n. 1675., 1681. p. piez., 1685. p. piez., 1771. (2047.) p.]. No C. pr. n. 1679. (1460³²), 1682. (1460³⁵) un 1683. (1460³⁶) p. satura jānāk pie slēdziena, ka ar šo izpildīšanas kārtību parāda saistība mēchaniski, ipso facto depositionis, netiek dzēsta. Tā ir tikai izpildījuma atvietojums, un viņa parezību kreditors var arvienu apstrīdēt prasības sūdzības ceļā [C. pr. n. 1682. (1460³⁵) p.].

Deponētais priekšmets (nauda) līdz tai dienai, kamēr kreditors nav pieprasījis to viņam izdot, paliek parādnieka īpašumā, un viņš var to ņemt atpakaļ [C. pr. n. 1683. (1460³⁶) p.].

Bet tā kā kreditora paziņojumā, kuŗā tas prasa izdot viņam deponēto, ir izteikta kreditora piekrišana pieņemt parādnieka-deponenta priekšlikumu, un ar to starp viņiem abiem nodibinās līgumiska vienošanās, kas nepieļauj vienpusīgu at-

kāpšanos (Civillik. 3105., 3131., 3209. un 3276. p.), tad, pēc šāda paziņojuma iesniegšanas no kreditora puses, parādniekam nav vairs iespējams prasīt deponēto atpakaļ, un no šī laika depozīta priekšmets jāuzskata par piederošu kreditoram [C. r. n. 1683. (1460³⁶) p.]¹⁾. Šis noteikums piemērojams arī gadījumam, kad nauda deponēta tiesā tāda prasījuma vai saistības dzēšanai, kas nodrošināta ar pantu vai atzīmi zemes grāmatās. Ja pants vai atzīme jau dzēsts, tad parādniekam vairs nav tiesības rīkoties ar tiesas depozītā iemaksāto summu [C. pr. n. 1683. (1460³⁶) p.]

Deponēšanas izdevumus nes kreditors, ja vien deponēšanu tiesa neatzīst par nepareizu [C. pr. n. 1684. (1460³⁷) p.]. Ja deponējamais priekšmets ātri bojājas jeb viņa uzglabāšana ir apgrūtināta vai saistīta ar prāviem izdevumiem, tad parādnieks, iesniedzot augstāk minēto lūgumrakstu, var lūgt attiecīgo tiesu, t. i. miertiesnesi vai kolleģiālās tiesas priekšsēdētāju, lai minēto priekšmetu pārdotu publiskā izsolē uz kreditora rēķinu [C. pr. n. 1681 (1460³⁴) p. un Civillik. 3524. p.]. **L a t g a l ē** šādos gadījumos parādniekam jāiesniedz tiesai notāra apliecība par to, ka no viņa puses iesniegts kreditoram priekšlikums pieņemt zināmo mantu, vai apliecība par to, ka šādu priekšlikumu izdarīt nav iespējams [C. pr. n. 1772. (1460³⁹) p.]. Bet ja deponējamā manta ir tāda, kas ātri bojājas, tad apliecība nav vajadzīga. Latvijas rietumdaļā šāda notāriāla apliecība vispārīgi nav vajadzīga [C. pr. n. 1675., 1681. p. piez., 1685. p. piez., 1771. (2047.) p.], jo saskaņā ar Civillik. 3524. p.²⁾ parādniekam ir tiesība, ja kreditors uz aicinājumu neierodas, prasīt priekšmeta pārdošanu uz kreditora rēķinu. Ja tiesa atrod parādnieka lūgumu par ievērojamu, tad viņa taisa lēmumu pārdot priekšmetu uz kreditora rēķinu un izdod lūdzējam-parādniekam izpildrakstu, uz kuŗa pamata tad priekšmetu pārdod tiesu izpildītājs, bet ieņemto summu nodod uzglabāšanai tiesā [C. pr. n. 1686. (1460⁴⁰) p.].

§ 168. Pilnvaras anulēšana.

Pilnvara jeb pilnvarojums saskaņā ar materiālo tiesību noteikumiem izbeidzas tāpat, kā kaut kuŗš līgums: 1) uz

¹⁾ Ja tiesas depozītā iemaksāta summa zināmai personai par labu, — tad arests uz šo summu, kuŗu uz trešās personas lūgumu uzlikusi tiesa, nepārliciecinādamās par šādas summas destinātāru, nemaz nav pieņemams (Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Nr. 124. Stamma 1.).

²⁾ Sk. arī Civillik. 3886. p. un Rīgas biržas parašu 11. p.

savstarpīgas vienošanās pamata; 2) ar dotā uzdevuma pabeigšanu; 3) kad pilnvarotājs atsauc savu pilnvarojumu; 4) kad pilnvarnieks atteicas no pilnvarojuma tālākās izpildīšanas; 5) ar vienas, vai otras puses nāvi; 6) kad noteicējis laiks, uz kuru pilnvarojums bijis dots (Civillik. 4403. p. un Latg. civillik. 2330. p.). Pilnvarotājs var anulēt pilnvaru saskaņā ar Civillik. 4403. p. 3. pktu un Latg. civillik. 2330. p., atprasot no pilnvarnieka pilnvaras vai pilnvarojuma aktu (Latg. civillik. 2332. p.), bet tiem gadījumiem, kad viņam šajā ziņā rastos kādi šķēršļi, piem., kad pilnvarnieks neatdod pilnvaru, vai viņu nevar atrast, — likumdevējs ir noteicis īpašu pilnvaras anulēšanas kārtību. Līdz 1912. g. pilnvaras anulēšanas kārtība bij noteikta vienīgi Latg. civillikumos (salīdz. 2331.—2332. p. pēc X. sēj. I. d., vecā izdevumā), lai gan tā attiecās uz procesuālām tiesībām; tikai ar 1912. g. 15. jūnija likumu Civīlprocesa nolikumā ievietoja veselu rindu pantu [1773. (1460⁴¹.)—1779. (1460⁴⁸.)],¹⁾ kuri saskaņoti ar šā nolikuma 62. (50.) un 353. (251.) p. Tagad likums paredz, kādā kārtā anulējama pilnvara: 1) kas izdota kādas darbības izdarīšanai noteiktā tiesas iestādē [C. pr. n. 1773. (1460⁴¹.) p.] un 2) kas dota kādas darbības izdarīšanai vispār, neaprobežojoties ar vienu noteiktu tiesu iestādi [C. pr. n. 1776. (1460⁴⁴.) p.].

Pirmā gadījumā pilnvara anulējama ar pilnvaras devēja paziņojumu par to tai pašai tiesai, kurā pilnvarnieka darbībai vajadzēja notikt (forum solutionis) [C. pr. n. 353. (251.) p.]. Paziņojumu var izdarīt kā rakstiski, tā mutiski; beidzamā gadījumā tas jāieraksta protokolā [C. pr. n. 1774. (1460⁴².) p.]. Paziņojumā jāatzīmē: 1) pilnvarotāja un pilnvarnieka vārds un uzvārds, kā arī pilnvarotāja dzīves vieta; 2) pilnvaras izdošanas laiks un vieta, kā arī kādam mērķim tā izdota; 3) iestāde, kur tā apliecināta [C. pr. n. 1774. (1460⁴².) p.]. Paziņojumu tiesa pieņem zināšanai, bet lietas iztiesāšana netiek tamdēļ ne apturēta, ne atlikta [C. pr. n. 62. (50.) un 353. (251.) p.]. Ja pilnvaras oriģināls atrodas tiesas aktīs, tiesa

¹⁾ Civīlproc. lik. 1460⁴¹.—⁴⁷. p. attiecināmi uz visu Latviju, kaut arī aiz pārpratuma jaunā kodifikācijas izdevumā tie ievietoti C. pr. n. IV. grāmatas otrā sadaļā (sal. C. pr. n. 1773.—1779. p.), kura attiecas tikai uz Latgali.

Šo pantu noteikumiem ir publisko tiesību (Civīlproc. lik.) raksturs un kamēr Civīlproc. likuma norma kategoriski nenoteic ierobežojumu, — tad jāpieņem, ka tā piemērojama visur. 1907. pants nekad neaizskar noteikumus par apsardzības kārtību, kuri (Civīlproc. lik. 4. grām.) pēc būtības savienojami ar pārējā Latvijā pastāvošo civilprocesuālo un materiāltiesisko iekārtu (Salīdz. Hasmaņa un Nolkēna 2. izd. 152. lap. p.; Sen. 1924. g. spr. Nr. 101).

taisa uz tā uzrakstu par pilnvarojuma atcelšanu [C. pr. n. 1775. (1460⁴³) p.].

Otrā gadījumā, t. i., kad anulē pilnvaru, kas izdota kādu darbību izdarīšanai vispār — pilnvarotājam jāiesniedz ne paziņojums, bet lūgumraksts par pilnvaras anulēšanu kādam no miertiesnešiem pēc pilnvarotāja paša izvēles, nepieliekot lūgumam norakstu, bet gan publikācijai vajadzīgo naudu [C. pr. n. 1777. ((1460⁴⁵.) p.]. Lūgumrakstā jāieraksta tās pašas ziņas, kādas atzīmējamās augstāk minētā paziņojumā par pilnvaras anulēšanu. Saņēmis lūgumu, miertiesnesis: 1) taisa lēmumu par pilnvaras anulēšanu; 2) paziņo par to notāram, pagasta valdei, policijai vai miertiesnesim, kas pilnvaru apliecinājis un 3) publicē noteiktā kārtībā „Valdības Vēstnesī” [C. pr. n. 1778. (1460⁴⁶.) p.]. Bez tam, ja pilnvarnieka dzīves vieta ir zināma, tad uz pilnvarotāja lūgumu miertiesnesis var nolemt pilnvaru pilnvarniekam atņemt, kādā nolūkā lūdzējam izdod izpildu rakstu [C. pr. n. 1779. (1460⁴⁸.) p.]. Beidzamā gadījumā publicēšana par pilnvaras anulēšanu atkarājas no pilnvarotāja vēlēšanās. Saskaņā ar Latg. civillik. 2332. p., pilnvarotājs var arī tieši pats paziņot par pilnvaras anulēšanu visām tām iestādēm, kurās, pēc viņa domām, pilnvarnieks varētu viņa vietā rīkoties. Lai gan šis noteikums atrodas Latgales civillikumos (X. sēj. I. d.), tomēr nav šaubu, ka to tāpat var piemērot arī Latvijas rietumdaļā, jo tas izriet no Civillik. 4404. p. vispārējā noteikuma, kāpēc arī atsevišķa norma nav vajadzīga.

Katrai oficiālai iestādei, kurai varētu iesniegt vai iesniegtu par anulētu izsludinātu pilnvaru, jāņem anulējums vērā un anulētā pilnvara jānosūta tai tiesai, kas anulēšanu izsludinājusī (Latg. civillik. 2332. p.).

Pilnvaras anulēšana neatņem pilnvarniekam tiesību celt pret bijušo pilnvaras devēju prasījumus, kas izcēlušies sakarā ar pilnvarojuma līgumu un pamatojas uz materiālo tiesību noteikumiem.¹⁾

¹⁾ Likums izšķir, no vienas puses, pilnvarojuma līgumu (Vollmachtsvertrag), kā divpusīgu līgumu un, no otras puses, pilnvarojuma aktu, kā vienpusīgu no pilnvardevēja izejošu aktu, ar kuru pilnvarniekam jāleģitimējas pret trešām personām (Priv. lik. 4363. un sek. p. no vienas puses un Priv. lik. 4384. p.; Civīlproc. lik. 247.—250. p.; notār. nol. 128. p. 6. pkt. un Kr. civ. lik. 2291. sek. 2308. sek. p. no otras puses), Civ. pr. lik. 1460⁴¹—⁴⁸. p., kurī saskaņā ar Civīlproc. lik. 1907. p. piemērojami arī Rietumlatvijā, attiecas vienīgi uz pilnvarojuma aktiem, pilnvarām, kā rakstiskiem dokumentiem. Uz vispārējā pamata (priv. lik. 4403. p. 3. pkt., 4404. p., sk. arī civ. proc. lik. 251. p.) katrs pilnvarojums atsaucams kurā katrā laikā, pie kam, ja par pilnvarojumu tika izdots sevišķs pilnvarojuma akts (piem. pilnvara) un tā ne-

OTRĀ NODAĻA.

Uzaicināšanas kārtība.

§ 169. Jēdziens un vispārīgi aizrādījumi.

I. Ar nolūku novērst nākotnē varbūtējus strīdus un nodibināt zināmu mantisko tiesību neskaramību un pastāvīgumu, tiklab Civillikumi kā arī Cīvilprocesa nolikums paredz, ka zināmos, likumā tieši noteiktos [C. pr. n. 1687. (2054.) p.] gadījumos ir iespējams ievadīt tiesā lietu t. s. uzaicināšanas kārtībā (вызывное производство, Aufgebotsverfahren, Edictalladung). Šā procesa būtība ir tā, ka tiesa ar sludinājumu laikrakstos uzaicina visas nezināmās personas, kurām ir kautkādas mantiskas tiesības vai prasījumi, pieteikt šīs tiesības un prasījumus sludinājumā norādītā termiņā, piedraudot, ka nepieteikšanās gadījumā tiesa atzīs nepieteiktās tiesības un prasījumus par spēku zaudējušiem (prekluzija).

Mūsu Civillikums paredz:

1) nepilngadīgam piekritušā mantojuma kreditoru uzaicināšanu uz aizbildņu lūguma pamata, lai uzzinātu un apmierinātu kreditorus (Civillik. 373. un 374. p. p.);

2) mantinieku un kreditoru uzaicināšanu mantojuma atklāšanās gadījumā, — uz mantinieka vai mantojuma aizgādņa lūguma pamata, vai uz pašas tiesas ierosinājumu, pie kam tiesību un prasījumu pieteikšanas termiņu, ne ilgāku par vienu gadu, nosaka tiesa (Civillik. 2597.—2619. p.);

aprobežojās vienā noteiktā tiesas iestādē, tas iznīcināms Civilproc. lik. 1460⁴⁴.—⁴⁸. p. paredzētā kārtībā. Nupat aprādītā kārtībā pilnvarojuma akts (pilnvara) iznīcināms absolūti attiecībā kā uz pilnvardevēju un pilnvarnieku, tā arī uz trešām personām; bet ar to nav aizskārtas tās materiālās juridiskās attiecības un tas kausālais juridiskais darījums, sakarā ar kuŗu pilnvara kā pilnvarojuma dokuments tika izdota. Tādā kārtā, no vienas puses, pilnvarniekam nav tiesības celt kaut kādas ierunas pret pilnvarojuma akta (pilnvaras) iznīcināšanu Civilproc. lik. 1460⁴⁴.—⁴⁸. p. paredzētā kārtībā, bet no otras puses viņam ar to vien vēl nav atņemtas tiesības prasīt no pilnvardevēja atlīdzību par zaudējumiem, ja tāda tiesība viņam būtu uz tā kausālā juridiskā darījuma pamata, sakarā ar kuŗu pilnvaras akts tika izdots, piem., ja pilnvara izdota netikdaudz pilnvardevēja, kā paša pilnvarnieka interesēs (t. s. Kastelan lūgums; sal. priv. lik. 4374. p.); ar to arī izskaidrojams, ka starp Civilproc. lik. 1460⁴¹.—⁴⁹. p. paredzētiem noteikumiem vispār nav pantu, kas runātu par kaut kādām no pilnvarnieka itkā ceļamām ierunām pret pilnvardevēja lūgumu dēļ pilnvaras akta iznīcināšanas, un vēl mazāk par to, ka 1460⁴¹.—⁴⁸. pantos paredzētā kārtība būtu izbeidzama, ja kāda ieruna būtu celta, un ka šai gadījumā pilnvardevējam būtu jāgriežas ar prasību, tiesāšanas kārtībā, kā to citos gadījumos noteic Civilproc. lik. 2021., 2065. p. (Sen. spr. 25. XI. 1926. g. Nr. 382, Hāna I.).

3) visu to personu uzaicināšanu, kas vēlas apstrīdēt testamentu vai celt pret to iebildumus; uzaicināšanu tiesa izdara vai nu uz ieinteresēto personu lūguma pamata vai uz savu ierosinājumu, pie kam pēc sludinājumā nosacītā termiņa notecešanas, ja šajā laikā strīdus nav celts, tiesa atzīst testamentu par stājušos likumīgā spēkā (Civillik. 2451. un 2452. p.).

Sos trīs uzaicinājuma veidus parasti apvieno vienā uzaicinājumā, ko izdara, kad atklājies mantojums [C. pr. n. 1710. (2079.) p., sal. arī 1631. (2014.) p.].

4) uzaicināšanu nekustamas mantas atsavināšanas gadījumā, ko izdara uz darījuma dalībnieku lūgumu, lai darījums nākamībā būtu neapstrīdams (Civillik. 3019. p.);

5) uzaicināšanu, ko izdara uz ieinteresēto personu lūgumu parādu dokumentu nozaudēšanas gadījumā (Civillik. 3128., 3540. p.);

6) uzaicināšanu ģimenes fideikommisa nodibināšanas gadījumā [Civillik. 2337. un C. pr. n. 1708. (2075.) p.], kad uzaicina ieinteresētās personas pieteikt savus iebildumus pret fideikommisa nodibināšanu vai prasījumus.

Bez minētiem uzaicinājuma veidiem materiālās tiesībās vēl bija noteikumi par uzaicinājumu pieteikt izpirkuma tiesības nekustamas mantas labprātīgas atsavināšanas gadījumā (Civillik. 1649. p.).

Ar radnieka izpirkuma tiesību (Право выкупа, Verwandschaftlicher Retrakt, Erblosung) atcelšanu (Lik. kr. 1925. g. 187.) šis uzaicināšanas veids zaudējis savu praktisko nozīmi. Tagad ir spēkā vienīgi izpirkšanas tiesības, kas pamatojas uz līgumu, kā arī, ja kāds no nekustamas mantas vai kuģa kopīpašniekiem atsavina trešai personai savu ideālo daļu (Civillik. 939. un 1677. p.).

Līdzīgā kārtā savu praktisko nozīmi ir zaudējis Civillik. 1428. pantā paredzētais kreditoru uzaicinājums nekustamu īpašumu atsavinot.

Bez jau minētiem gadījumiem materiālo tiesību noteikumi vēl paredz uzaicināšanu, ko izdara tiesa pirms tā taisa lēmumu atzīt bezvēsts prombūtnē esošu personu par mirušu (Civillik. 524. p.), kā arī pazaudētās un atrastās mantas īpašnieka uzaicināšanu (Civillik. 737. p.), ko gan neizdara tiesa, bet policija.

Tirdzn. proc. nol. 416. p. paredz uzaicinājumu pieteikt prasījumus un pienākumus pret maksātnespējīgu parādnieku, bet Latg. Civillik. 2113. p. satur noteikumus par uzaicinājumu, kas jāizdara tiklab tās personas mantiniekiem, kas pieņēmuši mantu glabāšanā, kā arī tās, kas mantu glabāšanā nodevuši.

Notāriāta nolikuma 13. p. paredz to personu uzaicināšanu, kam tiesība vērsties ar prasījumu uz mirušā notāra tiesai iemaksāto drošības naudu.

Pieskaņojoties minētiem materiālo tiesību noteikumiem Civīlprocesa nolikumā ir ievietotas šiem noteikumiem atbilstošas procesuālas normas [1687.—1724. (2054.—2093.) p.], kas nosaka uzaicinājuma izdarīšanas (proklāmas) kārtību.

Uzaicinājuma sekas ir prekluzija, t. i. personas, kam tiesības pieder, bet kas tās nav pieteikušas uzaicinājumā nosacītā termiņā, tās zaudē [C. pr. n. 1699. (2066.) p.].¹⁾

Nemot vērā uzaicinājuma nopietnās sekas — to drīkst izdarīt tikai likumā tieši paredzētos gadījumos [C. pr. n. 1687. (2054.) p.].

Bez iepriekš minētiem, materiālās tiesībās paredzētiem gadījumiem, likumdevējs, reformējot tiesu, ievada procesuālās tiesībās arī noteikumus par uzaicinājumu hipotēku dzē-

¹⁾ Zinātne un prakse noteikti atšķir noilgumu (Verjährung, давность, prescription) no prekluzīvā termiņa (Fallfrist, Ausschussfrist, Legalbefristung, Legalfrist, Fatale, Notfrist, прескательный, рѣшительный срок, délai, décheance, decadenza) kā likumiska tiesību pastāvēšanas laika aprobežojuma. Laika ziņā aprobežotās tiesības (t. i. prekluzīvam termiņam padotās tiesības) jau no paša sava nodibināšanās momenta rodas tikai uz zināmu aprobežotu laiku un viņas pašas par sevi izbeidzas galīgi un pēc būtības ar šī laika notecēšanu (Civīllik. 3062. p. piez.).

Turpretim noilgums atzīstams tikai tur, kur prasījums (bet ne visur arī tiesības) pazūd sakarā ar tā neizlietošanu zināmā laikā. Tādēļ par noilgumu nevar runāt tur, kur tiesības izbeidzas tādēļ, ka tiesiskā iekārta piešķir viņām spēku no paša sākuma tikai uz noteiktu laiku. Tā tad ar prekluzīvo termiņu izbeidzas pašas tiesības (arī neobligātoriskās tiesības), bet ne tikai prasījums vien. Noilgums stājas pretim prasījumam vai tiesībām, kuŗas pašas par sevi, pēc savas tendences, pēc savas nodibināšanās un izcelšanās nav laika ziņā aprobežotas, bet tiek radītas un ir spēkā — principā — no paša sākuma taisni uz neaprobežotu laiku. Prekluzīvais termiņš, turpretim, sāk tecēt neatkarīgi no prasījuma vai prasības nativitātes (kā no subjektīva, relatīva momenta), bet parasti atkarājas no kāda objektīvi un absolūti noteicama momenta, kuŗu nosaka vai nu tieši likumi, vai — likuma robežās — tiesa. Sakarā ar šo prekluzīvais termiņš griežas pie neaprobežota un nezināma skaita personu, kamēr noilgums vērstis tikai pret noteiktu personu (kreditoru), kā prasījuma vai tiesības nesēju. Prekluzīvais termiņš iziet no tiesību objektīvas neizlietošanas: tiesība pazūd, ja pagājis laiks, kuŗā tiesība būtu bijusi jāizlieto; te laika notecēšana ir primārais moments, un tiesības objektīvā neizlietošana rada tiesības zudumu kā tiešo rezultātu, kādēļ tiesība ipso jure iznīkst ar galatermiņa notecēšanu. Vispār tie prekluzīvie termiņi (pretēji t. s. jauktiem) nepielaiž pārtraukšanu (Kr. Sen. spr. 1905. g. Nr. 10; 1914. g. Nr. 76; Sen. spr. 24. IX. 1924. g. Nr. 48, Rāta I.).

Par prekluzīviem termiņiem sal. Dr. A. Loebera rakstu Tiesl. Min. Vēstn. 1924. g. Nr. 1 un 4.

šanai, ņemot vērā, ka šie noteikumi ir nepieciešami praktiskai dzīvei (C. pr. n. 1712. (2081.)—1717. (2086.) p.).

II. Lai gan pēc vispārīgā noteikuma [sk. C. pr. n. 6. (4.) p.] tiesa nevar ievadīt uzaicinājumu ex officio, bet likums tomēr paredz divi gadījumus, kad tiesa izdara uzaicināšanu pati no sevis, un proti: 1) uzaicinot ieinteresētās personas apstrīdēt testāmentu (Civīllik. 2451. p.) un 2) uzaicinot mantiniekus (Civīllik. 2597. p.).

Uzaicināšanas kārtībā iztiesājamo lietu piekritība nosakāma dažādi: vai nu pēc mantojuma atklāšanās vietas, t. i. pēc mantojuma devēja pēdējās pastāvīgās dzīves vietas [C. pr. n. 1628. (2011.) un 1629. (2012.) p.], ja uzaicinājumu izdara mantojuma atklāšanās gadījumā, vai pēc saistības izpildīšanas vietas (forum solutionis), ja lūdz atzīt nozaudētu parāda aktu par anulētu [C. pr. n. 1719. (2088.) p.], vai pēc parādnieka dzīves vietas (forum domicilii), ja pazaudētā parāda aktā samaksas vieta nav atzīmēta [C. pr. n. 1719. (2088.) p.], vai pēc nozaudētā parāda dokumenta izdošanas vietas, ja parādnieka dzīves vieta nav zināma [C. pr. n. 1719. (2088.) p.], vai, beidzot, ja uzaicinājums attiecas uz tiesībām uz nekustamu mantu vai hipotēkām, tad uzaicinājumu var izdarīt tikai tā apgabaltiesa, kurās apgabalā ved zemes grāmatu par šo mantu [C. pr. n. 1689. (2056.) un 1719. (2088.) p.].

Uzaicināšanas kārtībā iztiesājamo lietu ievada ar lūgumu attiecīgai tiesai izdarīt uzaicinājumu, atzīmējot lūgumā: 1) apstākļus, uz kuriem pamatojas lūgums izdarīt uzaicinājumu, 2) pierādījumus, kas šos apstākļus apstiprina, 3) kādām sekām neierašanās gadījumā padotas uzaicināmās personas, 4) visas lietā ieinteresētās personas, kas lūdzējam zināmas, uzrādot viņu dzīves vietu. Lūdzēja norādītās vai tiesai zināmās lietā ieinteresētās personas uzaicināmas uz tiesu visādā ziņā ar pavēstēm, jo ar sludinājumiem uzaicina tikai lūdzējam nezināmas personas [C. pr. n. 1690. (2057.) un 1696. (2063.) p.]. Tajos gadījumos, kad apstākļus, uz kuriem pamatots lūgums, skaidri pierādīt nav iespējams, piem., pie uzaicinājuma hipotēku dzēšanai vai pazaudētu dokumentu atzīšanai par anulētiem,¹⁾ likums pieļauj, atkāpjoties no Civilproc. nol. 454. (366.) p. noteikumiem, ka minētos apstākļus noskaidro tiktāl, lai tie izrādītos ticami (Glaubhaftigmachung), pie kam iztrūkstošo pierādījumu vietā lūdzējam, pēc analogijas ar maksātnespējīgu parādnieku [sk. C. pr. n. 1396. p. piel. (1400. p. 1. piez.

¹⁾ Kad parāda dokumenta nozaudēšanu vai iznīcināšanu, kreditora bezvēsts prombūtni vai viņa dzīves vietas nezināšanu un pat parāda samaksu bez kvitējuma nav iespējams apliecināt ar pierādījumiem.

III. piel.) 7. pants], jādod sevišķs paraksts¹⁾ par to, ka viņš līgumā minētos apstākļus attēlojis pēc tīras patiesības, aizrādot, ka lūdzējs uzņemas atbildību uz Sodu lik. 606. p. pamata, ja izrādītos, ka attēlojums neatbilst istenībai [C. pr. n. 1691. (2058.) p.].

Lūgumam jāpievieno kvīte par sludinājuma naudas (Ls 4,10) iemaksu, bet tajos gadījumos, kad izdara uzaicinājumu hipotēku dzēšanai vai parāda dokumenta nozaudēšanas dēļ — lūgumam jāpievieno dzēšamās hipotēkārās saistības dokumenta oriģināls vai noraksts, nozaudētā dokumenta noraksts un zemes grāmatu nodaļas izziņa par to, ka nodaļai nav nekādu ziņu par zemes grāmatu reģistrā ierakstītā, pēdējā kreditora tiesību pēcnācējiem.

Ja tādi tiesību pēcnācēji ir zināmi pašam lūdzējam, tad viņam par to jāaizrāda lūgumā [C. pr. n. 1714. (2083.) un 1720. (2089.) p.]. Kad iesniegts lūgums izdarīt uzaicinājumu tādas hipotēkas dzēšanai, pēc kuŗas parāds vēl nav samaksāts tamdēļ, ka nav zināms, kas ir kreditors²⁾ vai nav zināma viņa dzīves vieta [C. pr. n. 1712. (2081.) p. 3. punkts], tad lūdzējam jāiesniedz tiesai kvīte par parāda summas un pienākošo procentu deponēšanu [C. pr. n. 1714. (2083.) p.].³⁾ Ja tiesa atzīst lūgumu izdarīt uzaicinājumu par tādu, kas pelna ievēribu, tad viņa taisa lēmumu par visu ieinteresēto personu uzaicināšanu ar sludinājumu „Valdības Vēstnesī” pieteikt savas tiesības [C. pr. n. 1692. (2059.) p.]. Sludinājumā jāatzīmē: 1) lūdzēja vārds, uzvārds un nodarbošanās, 2) uzaicinājuma iemesls un priekšmets, 3) tiesību pieteikšanai noliktais termiņš, kas skaitāms no sludinājuma iespiešanas dienas [C. pr. n. 1692. (2061.) p.], tiesību nepieteikšanas sekas [C. pr. n. 1693. (2060.) p.]. Tiesību pieteikšanas termiņu nosaka tiesa sa-

¹⁾ Saskaņā ar nodibinājušos praksi lūdzēja parakstam jābūt apliecinātam pie notāra vai miertiesneša.

²⁾ Tas ir tai gadījumā, kad notikusi hipotēkāriskās saistības dokumenta tālākdošana uz blanko cesijas pamata.

³⁾ Saskaņā ar 1926. g. 10. jūnija likumu (Lik. kr. 1926. g. 81), hipotēkāriskos parādus, kuŗi cēlušies pirms 1920. g. 18. marta (izņemot periodiskos alimentus un mūža rentes prasījumus), var dzēst, iesniedzot saistības priekšmetu tiesai glabāšanā [C. pr. n. 1675. (2047.) p.] vai uzaicinājuma kārtībā pilnīgi, vai pa daļai pirms maksāšanas termiņa notecēšanas un neatkarīgi no parāda uzteikšanas, ja kreditors liedzas pieņemt maksājumu, vai viņa dzīves vieta nav zināma, vai grūti sasniedzama, vai ja kreditors nespēj izsniegt maksātājam attiecīgu prasības dokumentu.

Tiesību pieteikšanai uzaicināšanas kārtībā šai gadījumā likums noliek vienu mēnesi garu termiņu agrāko 6 mēnešu termiņa vietā [C. pr. n. 1694. (2061.) p.], bet hipotēkāriskā saistības dokumenta vai tā noraksta vietā lūdzējam ir tiesība iesniegt zemes grāmatu izrakstu par dzēšamo obligāciju [C. pr. n. 1714. (2083.) p.].

skanā ar 1930. g. noveli no trīs mēnešiem līdz vienam gadam [Civillik. 3060. un 3627. un C. pr. n. 1694. (2061.) p.].

Lai panāktu uzaicinājuma lielāku izplatīšanu, likums nosaka, ka neatkarīgi no sludinājuma iespiešanas „Valdības Vestnesī“, tādi pat uzaicinājuma sludinājumi izliekami tiesas pieņemamās telpās, bet ja pilsētā ir birža, tad biržā. Ja uzaicinājums attiecas uz tiesībām uz nekustamu mantu vai uz prasījumiem, kas nodrošināti ar hipotēkām, tad sludinājumu nosūta izlikšanai arī tajā zemes grāmatu nodaļā, kurā ved zemes grāmatu par šo mantu.

Nemot vērā, ka ar sludinājumiem uzaicina lūdzējam un tiesai nezināmas, lietā ieinteresētas personas, tad lūdzēja norādītās vai tiesai zināmās, lietā ieinteresētās personas tiesa uzaicina, neatkarīgi no sludinājuma, ar pavēstēm [C. pr. n. 1696. (2063.) p.] uz tiesas sēdi, kas nolikta lietas izspriešanai pēc būtības, pie kam lūdzējam savā lūgumrakstā jāatzīmē tās lietā ieinteresētās personas, kas lūdzējam zināmas [C. pr. n. 1690. (2057.) p.].

Ja personas, kas uzaicinātas pieteikt savas tiesības, ierastos un starp tām un lūdzēju izceltos strīdus to tiesību dēļ, kuŗu aizsardzības labā izdarīts uzaicinājums, tad šis strīdus izšķirams parastā prasības sūdzību iztiesāšanas kārtībā un atsevišķi no uzaicinājuma kārtībā ievadītās lietas.¹⁾

Gadījumā, ja bez personām, kas cēlušas strīdu, ir arī citas, lietā ieinteresētas personas, kas palaidušas garām uzaicinājumā paredzēto termiņu tiesību pieteikšanai, tad attiecībā uz pēdējām personām uzaicinājums turpinās, t. i. šīs personas var pieteikt savas tiesības uzaicinājuma procesa kārtībā pa visu to laiku, kamēr starp uzaicinājuma ierosinātāju un dažām ieinteresētām personām norisinās tiesā strīdus prasības sūdzību iztiesāšanas kārtībā. Turpretim, ja ir tikai personas, kas cēlušas strīdu (piem., pie uzaicinājuma dokumenta nozauddēšanas dēļ, persona, kas dokumentu uzrāda, apgalvo, ka dokuments pieder viņai) kā arī, kad strīdus ir tādas dabas, ka izslēdz paša lūdzēja tiesības (piem., kad ieradies likumiskais

¹⁾ Saprotams, ka ne katrs strīds raidāms izšķiršanai prasības sūdzības kārtībā, bet tikai tāds, kuŗa iznākumu nav iespējams paredzēt, un ja atrisinājums ir strīdīgs. Tiesai ir pienākums arī apsardzības kārtībā izšķirt resp. novērst tādu strīdu, kas apsardzības kārtībā viegli atrisināms, piem., kad kāds sānu līnijas radnieks pieteic strīdu pret testamentu, ko atstājusi persona, kam pašai pēcnācēji, jo šādā gadījumā radniekam arī bez testamenta nebūtu nekādu tiesību uz atstāto mantojumu; vai, kad pirmās šķiras mantiniekiem dzīviem esot, ja tie pieteikuši savas tiesības uz mantojumu, strīdu mantojuma dēļ ceļ otrās vai trešās šķiras mantinieki.

mantinieks un apstrīd testamentu), tad procesu uzaicināšanas kārtībā vai nu aptur līdz strīdus izšķiršanai, vai arī pavisam izbeidz [C. pr. n. 1698. (2065.) p.].

Sludinājumā noteiktā termiņa notecēšana vēl neatņem ieinteresētām personām tiesību pieteikt savas tiesības. Pieteikums atzīstams par laikā izdarītu, ja tas iesniegts iekams tiesa taisījusi lēmumu pēc tā lūguma būtības, uz kuŗa pamata ievadīta uzaicinājuma lieta. Pat pašā tiesas sēdē līdz prekluzīvā lēmuma taisīšanai ieinteresēto personu pieteiktās tiesības skaitās par laikā pieteiktām un nav padotas prekluzijai [C. pr. no. 1697. (2064.) p. un Vācu ZPO § 951].

Pēc publikācijā noteiktā termiņa notecēšanas tiesai pašai ex officio ir tiesība nolikt lietu uz sēdi caurskatīšanai tikai tad, ja uzaicinājums ticis ievadīts uz viņas pašas iniciatīvi, piem., uzaicinot mantiniekus (Cvīllik. 2597. p.), vai sakarā ar uzaicinājuma procesā pieteikto strīdu. Turpretim, kad uzaicinājums ievadīts uz tiesai iesniegtā lūguma pamata, tad, ņemot vērā prekluzijai padoto tiesību svarīgumu, kā arī to apstākli, ka pa uzaicinājuma laiku var zūst pats uzaicinājuma ievadīšanas pamats, piem., nezināmais kreditors var ierasties, pazaudētais dokuments var tikt atrasts, tiesa var nolikt lietu uz sēdi ne citādi, kā uz lūdzēja vai ieinteresētās personas lūgumu. Ja sešu mēnešu laikā pēc publikācijā noteiktā termiņa notecēšanas [C. pr. n. 1700. (2067.) p.] netiek iesniegts lūgums nolikt lietu uz sēdi, tad no lūdzēja ilgās bezdarbības var taisīt vienīgi to slēdzienu, ka viņam zudusi interese virzīt lietu tālāk uzaicināšanas kārtībā, kas savu ārkārtīgi svarīgo prekluzīvo seku dēļ nevar turpināties par daudz ilgi. Tamdēļ tiesa pēc nākamo sešu mēnešu notecēšanas, ex officio izbeidz turpmāko, uzaicināšanas kārtībā ievadītās lietas gaitu.¹⁾

Iesniedzot lūgumu nolikt lietu uz sēdi, pēc uzaicinājumā noliktā termiņa notecēšanas, lūdzējam, uz kuŗu gulstas pienākums sagādāt pierādījumus — jāiesniedz tiesai izziņa par to, ka uzaicinājuma termiņš notecējis,²⁾ bet lietās par hipotēku dzēšanu un hipotēkārisku saistības dokumenta nozaudēšanas gadījumā lūdzējam otrreiz jāiesniedz tiesai attiecīgas zemes

¹⁾ Pēc Civīlproc. nol. 2067. p. tiesai nav jāizbeidz lieta pēc 6 mēnešu laika notecēšanas, skaitot no sludinājuma iespiešanas Valdības Vēstnesī, arī tai gadījumā, kad lūgums par lietas nolikšanu uz sēdi ienācis, lai gan pēc minētā termiņa notecēšanas, bet pirms tiesa taisījusi lēmumu par lietas izbeigšanu. (Sen. spr. 26. X. 1922. g., Ūdra I. Nr. 254).

²⁾ Šo izziņu iesniedz tādā kārtā, ka lūgumam pievieno to Vald. Vēstn. numuru, kuŗā iespiests attiecīgais sludinājums. Parasti tiesa pati attiecīgo Vald. Vēstn. numuru pievieno lietai un tādā gadījumā lūdzējam atliek tikai uz to atsaukties.

grāmatu nodaļas uzziņa par to, ka nodaļai nav ienākušas šai laikā nekādas ziņas attiecībā uz minēto hipotēku [C. pr. n. 1716. (2085.) un 1723. (2092.) p.].

Pilnīgi saprotams, ka katrā šaubu gadījumā tiesai, pamatojoties uz Civīlproc. nol. 458. (368.) p., ir tiesība pirms lēmuma taisīšanas pēc lietas būtības pieprasīt no lūdzēja papildu pierādījumus to apstākļu apstiprināšanai, kuriem jābūt par lēmuma pamatu.

Ja neviena persona savas tiesības uzaicinājumā paredzētā laikā nepieteic, tad tiesa atzīst visas nepieteiktās tiesības par anulētām vai spēku zaudējušām [C. pr. n. 1699. (2066.) p.].

Atsevišķos gadījumos, ka piem. izdarot uzaicinājumu mantojuma atklāšanās gadījumā, tiesa, taisot prekluzīvo lēmumu par uzaicinājuma termiņā nepieteiktām tiesībām, var atzīt no atsevišķām personām pieteiktās tiesības par laikā pieteiktām un apsargātām (piem. atsevišķu kreditoru tiesības).

III. Pamatojoties uz materiālo tiesību normām un agrāko pirmsreformas vācu tiesu praksi, uzaicināšanas kārtībā taisītie spriedumi, kā galīgi, nebija pārsūdzāmi (saskaņā ar principu *contumax non appellat*) un pieteikšanas termiņā nepieteiktās tiesības zaudēja savu spēku uz visiem laikiem (Civīllik. 1648., 1649., 2452., 3019. un 3627. p.).

Tikai izņēmuma veidā likumā tieši paredzētos gadījumos varēja celt prasību arī pēc uzaicinājumā noliktā pieteikšanas termiņa notecēšanas, un proti: prasību mantojuma dēļ, ja mantinieks varēja pierādīt, ka par uzaicinājumu viņš, bez paša vainas, nemaz nav dabūjis zināt, vai dabūjis par to zināt par vēlu (Civīllik. 2619. p.); tāpat arī promesošie savu tiesību aizsargāšanai varēja lūgt *restitutio in integrum* (Civīllik. 3092. p.), pie kam bezvēsts promesošiem, kas no tiesas izsludināti par mirušiem, bij tiesība, tāpat kā tagad, kad tie atgriežas atpakaļ, atprasīt savu mantu no personām, kurām tā tikusi nodota (Civīllik. 527. p.).

Ievedot 1889. g. tiesu reformu, tika atzīts par nepieciešamu vispirms dot iespēju uzaicināmām personām atjaunot savas tiesības tanīs gadījumos, kad pati uzaicināšana izdarīta nelikumīgi, vai uzaicinātā persona, kuŗas tiesības tiesa atzinusi par zaudētām, nav dabūjusi zināt par uzaicinājumu pašas tiesas vainas dēļ, vai kad termiņā pieteiktās tiesības atstātas bez ievēribas. Ņemot to vērā, paredzēti trīs pārsūdzības veidi:

1) par visiem uzaicināšanas kārtībā taisītiem tiesas lēmumiem pielaiestas blakus sūdzības uz vispārēja pamata, t. i. divu nedēļu laikā [C. pr. n. 1701. (2068. p.)];

2) par tiesas lēmumiem, ar kuriem termiņā nepieteiktās tiesības atzītas par spēku zaudējušām, saskaņā ar Civīlproc. nol. 1701. (2068.) p.,¹⁾ pielaistas blakus sūdzības viena mēneša laikā, skaitot no rezolūcijas pasludināšanas dienas (piemērojoties Latg. Civīllik. 1066°. p.) sekošos četros gadījumos:

a) kad lieta ievadīta uzaicināšanas kārtībā tādā gadījumā, kas likumā tieši nav paredzēts [C. pr. n. 1687. (2054.) p.];

b) kad pārkāpti noteikumi attiecībā uz sludinājuma saturu [C. pr. n. 1693. (2060.) p.], vai sludinājumu publicēšanas kārtību [C. pr. n. 1695. (2062.) p.], vai kad nav uzaicinātas ar pavēstēm ieinteresētās personas, uz kurām norādījis lūdzējs jeb kurās zināmas tiesai [C. pr. n. 1696. (2063.) p.];²⁾

c) kad pārkāpti noteikumi par uzaicinājuma termiņiem [C. pr. n. 1694. (2061.) p.], vai termiņiem, kas paredzēti tiesas lēmuma taisīšanai [C. pr. n. 1699. (2066.) un 1700. (2067.) p.];

d) kad tiesa nav ievērojusi laikā pieteiktās tiesības [C. pr. n. 1697. (2064.) p.];

3) tiesas lēmumus var apstrīdēt prasības sūdzību kārtībā, tiklab iepriekš minētos četros gadījumos, kad pārkāpti likuma formālie noteikumi, kā arī tad, kad krimināltiesā atzinusi par viltotiem tos dokumentus, uz kuriem pamatots izdarītais uz-

¹⁾ 2068. p. 2. pktā paredzētie gadījumi ir izņēmumi no vispārējā principa (— ka tiesas lēmumus var pārsūdzēt tikai personas, kurās lietā dalību ņēmušas) un viss šis pants, kā redzams no tā motīviem — ir izņēmuma noteikums no tā vispārējā, tiesību teorijā un praksē pieņemtā principa, ka prekluzīvi lēmumi nav pārsūdzami (contumax non appellat) (Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Nr. 327, Maizīta I.).

²⁾ Likums neuzliek tiesai par pienākumu, uz prekludēto personu pārsūdzību atceļot prekluzīvo lēmumu aiz Civīlproc. nol. 2063. p. pārkāpuma, atstāt šādu lēmumu spēkā attiecībā uz prekludētām, bet sūdzību neiesniegušām personām. Ja sūdzētāji lūdz lēmumu atcelt bez ierobežojumiem. Mantinekiem nepieder kādas labieģūtas tiesības prasīt. lai tiesa nogrieztu ieinteresētām personām iespēju savas līdz pirmam prekluzīvam lēmumam vēl nepieteiktās tiesības un prasības vēlākī tās pieteikt līdz otram jaunam prekluzīvam termiņam. Ja patiesi trešām personām kādas prasības un tiesības ir, tad taisni otrādi, taisnība prasa. lai tās ņemtu vērā taisot savu jauno prekluzīvo lēmumu (Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Nr. 327, Maizīta I.).

Loģiski par 2063. p. neievērošanu var sūdzēties taisni personas, kuras nav lietā dalību ņēmušas un tādēļ tika prekluzētas. Tā tad 2068. p. 2. pktā paredzētie gadījumi ir izņēmumi no minētā vispārējā principa un viss šis pants, kā redzams no tā motīviem, ir izņēmuma noteikums no tā vispārējā, tiesību teorijā un praksē pieņemtā principa, ka prekluzīvi lēmumi nav pārsūdzami (contumax non appellat). Zem „ieinteresētām personām“ jāsaprot nevien dalību ņēmošas, bet uzaicināšanas lietās — taisni arī „dalību ņēmošas“ personas (Sen. spr. 30. IV. 1924. g. Nr. 38 Maizīta I.).

aicinājums, vai par nepatiesām tās ziņās,¹⁾ kuŗas lūdzējs sniedzis par apstākļiem, kas attiecas uz uzaicinājumu, un kuŗu dēļ tiesas lēmums zaudē spēku un nozīmi [C. pr. n. 1702. (2069.) p.];²⁾ beidzot, visos tais gadījumos, kad materiālo tiesību noteikumi³⁾ pieļaiž prasību celšanu pēc uzaicinājuma termiņa notecešanas [C. pr. n. 1703. (2070.) p.].

Prasības sūdzības iesniegšanai pret personu, kas ierosinājusi uzaicinājumu, noteikts četru mēnešu termiņš, kas skaitāms no tās dienas, kad prekluzīvais tiesas lēmums kļuvis ieinteresētai personai zināms, vai arī no tās dienas, kad stājies likumīgā spēkā krimināltiesas spriedums par dokumentu viltojumu⁴⁾ vai to ziņu nepatiesīgumu, uz kuŗām pamatots lūgums izdarīt uzaicinājumu [C. pr. n. 1703. (2070.) p.].¹

¹⁾ Te var pacelties jautājums par to, cik lielā mērā ir nepieciešams formālais krimināltiesas spriedums tādas prasības sūdzības pamatošanai, kas dibināta uz nepatiesu ziņu iesniegšanu no uzaicinājuma lūdzēja puses, kā piem., kad tas lūgumā apgalvo, ka viņš ir vienīgais un pie tam tuvākais likumiskais mantinieks, bet vēlāk pieteicas citi, un pie tam daudz tuvāki mantinieki, kas atstumj lūdzēju no mantojuma un par kuŗu tiesībām lūdzējs ir zinājis; šķiet, ka gadījumā, ja civiltiesai iespējams nodibināt uzaicinājuma lūdzēja iesniegto ziņu nepatiesīgumu, — formālais krimināltiesas spriedums nebūtu vajadzīgs, lai gan likuma teksts burtiski prasa krimināltiesas spriedumu, kas stājies likumīgā spēkā.

²⁾ Prasības efekts, kuŗa saskaņā ar Civilproc. nol. 2069. p. celta uz 2068. p. 1. punkta pamata, ir tāds, ka ar attiecīgo tiesas spriedumu atspēkotais prekluzīvais lēmums kā nelikumīgs iznīcināts absolūti; tā tad nevis tikai attiecībā pret prasītāju vien, jo prekluzīvs lēmums par uzaicinājumu, kuŗu likums nepieļaiž, nevar iegūt likumīgu spēku. Uz tiesas spriedumu, ar kuŗu aprādītais prekluzīvais lēmums aiz 2068. p. 1. pktā pievestā iemesla atzīts par spēkā neesošu un atceļamu, var atsaukties kuŗa katra ieinteresēta persona, jo ar šādu spriedumu tiktu nodibināts zināms noteikts tiesisks stāvoklis, kas pats par sevi prejudicē visām juridiskām tiesībām, kuŗas iepriekš bija kļūdaini izsaucis atceltais prekluzīvais lēmums. Šai ziņā 2069. p. paredzētai prasībai ir tieši prejudiciāls raksturs, saskaņā ar Civilproc. nol. 3. (1801.) p. (Sen. spr. 15. XII. 1927. g. Nr. 535, A. S. British bank for foreign trade l.).

³⁾ Šādi gadījumi paredzēti Civillik. 2619. p. pēc kuŗa, ja prasītājs var pierādīt, ka uzaicinājums viņam bez paša vainas nav kļuvis zināms, vai ziņas tās saņēmis par veltu, tad tiesība celt mantojuma prasību izbeidzas pēc gada notecejuma, skaitot no tās dienas, (a die scientiae), kad mantojuma atklāšanās viņam nākusi zināma, bet katrā ziņā desmit gadu laikā, skaitot no mantojuma atklāšanās dienas.

⁴⁾ Prasība nav uzskatāma par nepamatotu tāpēc vien, ka Tiesu palāta nav atzinusi atbildētāju par atbildīgu Sodu lik. 606. p. paredzētā noziedzīgā nodarījumā; Civilproc. nol. 2069. p., 2070., 2068. p. piemērojami pilnīgi neatkarīgi no tā, vai izsaukuma lūdzējs būtu vainīgs taisni minētā noziedzīgā nodarījumā; pietiek ar to, ka lūdzējs pieved nepatiesus datus vai klusējis par lietā relevantiem faktiem (Sen. spr. 26. XI. 1925. g. Nr. 292, Krumolda l., Nr. 113 sk. T. M. V-si).

§ 170. Atsevišķie uzaicināšanas kārtības veidi.

I. Uzaicinājums mantojuma atklāšanās gadījumā.

No atsevišķiem uzaicināšanas kārtības veidiem parastākais ir uzaicinājums mantojuma atklāšanās gadījumā. Šā uzaicinājuma mērķis ir noskaidrot:

a) kas ir nomirušā mantojuma devēja tuvākais mantinieks [Civillik. 1879.—1881., 2597. p.; C. pr. n. 1629. (2012.), 1630. (2013.) p.];

b) ar kādiem, mantiniekiem nezināmiem, parādiem un saistībām ir apgrūtināts mantojums [Civillik. 373. p.; C. pr. n. 1629. (2012.) p. 4. pk., 1710. (2079.) p.] un

c) nodibināt novēlējuma akta neapstrīdamību, ja ir atstāts testaments [Civillik. 2451., 2452. p. un C. pr. n. 1583. (1966.) p.].

Sakarā ar to tiesas sludinājumā par mantojuma atklāšanos tiek uzaicināti tiklab mantinieki, kā legatāriji, fideikommissāriji un kreditori, tā arī visas personas, kam būtu kāds pamats apstrīdēt aktu, pie kam sludinājumā tieši aizrāda, ka visas personas, kas nav pieteikušas savas tiesības, ierunas un strīdus uzaicinājumā noteiktā termiņā, tiks uzskatītas kā tādas, kas šīs tiesības zaudējušas un no iebildumiem un strīdiem atteikušas [C. pr. n. 1710. (2079.) p.].

Ievērojot to, ka Latvijā pastāv publisku, visiem un katram pieejamu zemes grāmatu reģistru sistēma (Not. nol. 332. p.), nevar tikt uzskatīti par nezināmiem hipotēkāriskie prasījumi pret mantojuma devēju, kuri ierakstīti zemes grāmatu reģistrā un uz kuriem pat likums (Civillik. 3636. p.) neattiecinā noilgumu, kalab šie prasījumi attiecībā uz kapitāla summu nav padoti prekluzīvai un nav jāpieteic.

Turpretim hipotēkas parādu procentes un citi blakus prasījumi, kuriem termiņš iestājies jau pirms mantojuma atstājēja nāves, kā nezināmi un zemes grāmatu reģistrā neierakstīti, ir jāpieteic. Nav jāpieteic arī tādi prasījumi pret nomirušo mantojuma atstājēju, kuri jau pirms uzaicinājuma lietas ievadīšanas tiesā pieteikti tiesai, piem., iesniedzot prasības sūdzību, jo uzaicinājuma mērķis ir uzzināt lietā ieinteresētās nezināmas personas, bet ne personas, kas savas tiesības jau tiesai darījušas zināmas [C. pr. n. 1711. (2080.) p.].¹⁾

¹⁾ Pilnīgi vēl nav noskaidrots jautājums par to, vai ir padoti prekluzīvai uz mirušā mantojuma atstājēja saistībām pamatoti prasījumi, kuri uzaicinājuma termiņā tiesai nav pieteikti, bet pieteikti tieši mantiniekam, testamenta izpildītājam vai mantojuma masas aizgādnim un par kuriem

II. Uzaicinājums parāda dokumenta pazaudēšanas gadījumā.

1. Parāda rakstus var izdot vai nu uz noteikta kreditora vārdu, kas apzīmēts parāda rakstā, vai arī neapzīmējot kreditoru, t. i. kad parādnieksņemamas samaksāt katram parāda raksta uzrādītājam (бумаги на предъявителя, Inhaberpapier, papier au porteur). Izlaist bezvārda parādzīmes (Civillik. 3121. p.) var tikai valdība, valdības nodibinātas vai apstiprinātas sabiedriskas kredītiestādes un akciju sabiedrības, bet ne privātas personas.

Par valsts vai sabiedrisku kredītiestāžu, tiklab uz vārdu, kā uz uzrādītāju izlaistu parādzīmju, atzīšanu par nederīgām (mortificēšanu vai amortizāciju) pastāv sevišķi noteikumi šo iestāžu statūtos, kas ir spēkā tiktāl, ciktāl tie nav atcelti ar vēlāk izdotu likumu noteikumiem [C. pr. n. 1724. (2093.) p.]. Bez tam 1919. g. 25. augusta likums (Lik. kr. 130) nosaka īpašu kārtību **uz uzrādītāju** izdotu nozaudētu parāda dokumentu at-

nokārtošanu ir vestas sarunas pā uzaicinājuma laiku starp kreditoru un mantojuma masas pārstāvjiem. Ja ņemam vērā, pirmkārt, to, ka uzaicinājuma mērķis ir uzzināt tieši nezināmas, lietā ieinteresētas personas, pie kādām minētie kreditori nav pieskaitāmi: otrkārt, to, ka uzaicinājuma ierosinātajam lūgumā ir jāatzīmē visas viņam zināmās, lietā ieinteresētas personas [C. pr. n. 1690. (2057.) p.], kurās tiesa uzaicina uz sēdi ar pavēstēm [C. pr. n. 1696. (2063.) p.], kā arī to, ka šo noteikumu neievērošana var noderēt par iemeslu tiesas lēmuma pārsūdzēšanai, dodot pat tiesību apstrīdēt lēmumu prasības sūdzības kārtībā [C. pr. n. 1702. (2069.) p.], treškārt to, ka uzaicinājums uzstāda noteiktu mērķi: skaidri uzzināt tiesai un mantiniekiem nezināmas, lietā ieinteresētas personas, lai noskaidrotu mantojuma masas aktīvu un pasīvu, un ceturtkārt to, ka uzaicinājuma kārtību nevar izlietot par slazdu tiem kreditoriem, kuŗu prasījumi nav uzskatāmi par apslēptiem un mantiniekiem nezināmiem, jo kreditors ar tiem jau vedis sarunas par parāda nokārtošanu, — tad uz šo rindīņu sākumā uzstādīto jautājumu jāatbild noliedzoši, jo attiecīgā mantojuma masas pārstāvja (mantinieka, testamenta izpildītāja, masas aizgādņa) pienākums bija līdz tiesas sludinājumā nosacītā termiņa notecešanai paziņot tiesai par minēto kreditoru kā par viņam zināmu personu, lai tiesa to uzaicinātu uz sēdi ar pavēsti. Likumdošanas motīvos (sk. pask. pie Civilproc. nol. 1697. (2064.) p.) norādīts, ka uzaicinājumā noteiktā termiņā nepieteikto tiesību atzīšanu no tiesas par spēku zaudējūšām likumdevējs uzskata par ārkārtīgu līdzekli, kas pielaižams tikai nepieciešamos gadījumos un aprobežotā mērā.

Pēc Bunges norādījuma (II. 381. lap. p. norād. c.), Vidzemē vispār netika prasīts, lai mantojuma atstājēja kreditori pieteic savus prasījumus tiesai proklamā norādītā termiņā: pieteikšanu varēja izdarīt arī pašam mantiniekam, un noilgums ar šādu privāta rakstura pieteikumu katrā ziņā tika pārtraukts.

Salīdz. Nielsen: „Versuch einer Darstellung des Erbfolgerechts in Livland“ 1822. § 384; E. Tatarin: „Die Legitimation des Erben nach russischem und baltischem Recht“ 1921. — 374. lap. p. un bij. Krievijas Senāta 1897. g. spr. Nr. 10, E. Vittes lietā.

ziņšanai par nederīgiem un šī kārtība spēkā uz visas Latvijas teritorijas, ieskaitot arī Latgali.¹⁾

2. Civīlprocesa nolikuma ceturtās (1914. g. izd. piektās) grāmatas 1718.—1724. (2087.—2093.) p. paredz uzaicināšanas kārtību tikai attiecībā uz tādiem nozaudētiem parādu dokumentiem, ko privātas personas izdevušas noteiktam kredītoram, t. i. kas izdoti **uz vārdu**. Lai gan Civīllik. 3473. p. nosaka, ka parādrakstu var dot tālāk ar uzrakstu uz tā nevien uz zināma kreditora, bet arī uz jebkura uzrādītāja vārdu, un šie parādraksti, līdzīgi parādrakstiem ar blanko uzrakstu, padoti noteikumiem par uzrādītāju papīriem, bet ņemot vērā to vietu, kurā šis pants ievietots, proti, nodaļā „Par tālākdošanas formu“, kā arī piezīmi pie šā panta, kas norāda uz 3123. un 3124. pantu, kurī nosaka, ka uz uzrādītāju papīra pamata dibinātu prasījuma tiesību tālākdošanu izdara nododot šo papīru no rokas rokā un runā arī par papīra devēja un ņēmēja juridiskām attiecībām, ir redzams, ka uzraksts par tālākdošanu uz uzrādītāju vien vēl nepārvērš šo dokumentu par dokumentu uz uzrādītāju, t. i. tādu, pret kuru parādnieks apņemas samaksāt ikkūram katram (sk. Civīllik. 3120. p. piezīmi), bet līdzīgi blanko uzrakstam, pārnēs prasījuma tiesības pēc šī akta uz katru akta turētāju, kā uz kreditora tiesību pēcnācēju.

Tādā kārtā, attiecībā uz uzaicinājumu parādu dokumentu nozūšanas gadījumā, Civīllikumu 3473. pantam ir vienīgi tā nozīme, ka attiecībā uz dokumentiem ar blanko uzrakstu vai uzrakstu uz uzrādītāju, uzaicinājuma izdarīšanu no tiesas var lūgt nevis kreditors, kas apzīmēts dokumentā, bet gan pēdējais akta turētājs kā kreditora tiesību pēcnācējs [C. pr. n. 1718. (2087.) p.]. Šā uzaicinājuma izdarīšanas mērķis tas, lai neskatoties uz to, ka akts gājis zudumā, nozagts, nozaudēts vai gājis bojā ugunsgrēkā u. tml., kad dokumentārisku pierādījumu trūkst, uzturētu spēkā kreditoram prasījuma tiesības tā, it kā dokuments atrastos viņa rokās [C. pr. n. 1718. (2087.) p.].²⁾

¹⁾ Sk. Bukovskis, Civīlproc. nol. 1460¹⁰³.—1460¹¹⁴. p. Diemžēl Kodifikācijas nodaļas 1932. g. Civīlproc. nolikuma izdevumā šī uzaicināšanas kārtība attiecībā uz **uzrādītāju** izdotu nozaudētu parāda dokumentu atzīšanu par nederīgiem nav ievietota, kaut gan zem 1718. p. kā avots norādīts 1919. g. 25. augusta likums. Te nav ņemts vērā, ka C. pr. n. 1718.—1724. p. paredz tikai nozaudētus dokumentus, kas izdoti **uz vārdu**, bet ne **uz uzrādītāju**, un ka starp šiem dokumentiem ir liela starpība.

²⁾ Ja lūdzējs, t. i. kreditors ir tai pašā laikā arī iekļātā imobila īpašnieks, tad apgabaltiesai uz C. pr. n. 1718. (2087.) p. pamata jāatraida lūgums dēļ obligāciju mortifikācijas un jāpielaiž tikai lūgums pēc 1712. (2081.) p. (Sen. spr. 28. II. 1923. g. Nr. 64, Gutceita I.).

Šķiras piekritību lūgumiem atzīt parāda aktu par anulētu nosaka pēc akta summas, un sakarā ar to lūgums iesniedzams vai nu mirtiesnesim, vai apgabaltiesai. Bet ja gājis zudumā hipotēkārīks saistības raksts, tad lūgums par tā anulēšanu, neskatoties uz akta summu, arvien iesniedzams apgabaltiesai un pie tam tai, kuŗas apgabālā atrodas zemes grāmatu nodaļa, kas ved zemes grāmatu par nekustamo mantu, uz ko attiecas anulējamais hipotēkārīkais saistības raksts [C. pr. n. 1689. (2056.) p.]. Piekritība starp līdzīgām tiesām noteicama pēc parāda nomaksāšanas vietas, bet ja maksāšanas vieta aktā nav noteikta, tad pēc parādnieka dzīves vietas (forum domicilii), bet ja arī pēdējā ir nezināma, tad pēc saistības raksta izdošanas vietas, kuŗa pēc Senāta paskaidrojumiem atzīstama par maksāšanas vietu [C. pr. n. 1719. (2088.) p.].¹⁾

Tā kā zudušam parāda aktam, kuŗu lūdz atzīt par anulētu, jābūt pēc iespējas sīki un skaidri apzīmētam, lai persona, kuŗas rokās akts varētu atrasties un kuŗa uzaicināta ar sludinājumu, varētu skaidri stādīties sev priekšā par kādu dokumentu īsti uzaicinājums ir izdarīts, tad lūgumam jāpievieno zudumā gājušā akta noraksts, bet ja to nav iespējams dabūt, tad lūdzējam tieši lūgumā jāatzīmē akta galvenais saturs tā; lai attiecībā uz akta identitāti nebūtu ne mazāko šaubu, un jādod paraksts par to, ka viņa minētie apstākļi atbilst patiesībai un attēloti pēc labas sirdsapziņas. Ja uzaicinājums attiecas uz hipotēkārīku parāda aktu, tad blakus akta norakstam jāpievieno vēl zemes grāmatu nodaļas uzziņa par to, kādas ziņas ir nodaļai par zemes grāmatās ierakstītā pēdējā kreditora tiesību pēcnācējiem [C. pr. n. 1720. (2089.) p.]. Pamatojoties uz šādu lūgumu, tiesa taisa lēmumu par zudušā parāda dokumenta nezināmā turētāja uzaicināšanu iesniegt dokumentu tiesai, piedraudot, ka neiesniegšanas gadījumā tiesa atzīs to par anulētu [C. pr. n. 1721. (2090.) p.]. Tā kā uzaicinājuma nolūks ir uzturēt spēkā uz parāda dokumentu pamatotās lūdzēja tiesības, tad šinī nolūkā viņam ir tiesība dabūt akta norakstu no zemes grāmatas vai izrakstu no notāra grāmatām, ja zudumā gājušais dokuments ir ierakstīts notāra grāmatās vai pievienots zemes grāmatai. Kreditora tiesību izvešanai dzīvē šis noraksts vai izraksts atvieto oriģinālu; uz to aizrāda sludinājumā kā uz uzaicinājuma sekām [C. pr. n. 1722. (2091.) p.]. Tomēr, pirms tiesa taisa lēmumu atzīt zemes grāmatu reģistrā ierakstīto parādu dokumentu par anulētu, lūdzējam jāiesniedz tiesai attiecīgās zemes grāmatu nodaļas uzziņa

¹⁾ Kr. Sen. 1879. g. Nr. 180.

par to, ka zemes grāmatu nodaļā nav ienākušas nekādas ziņas par minēto hipotekārisko parādu.

Tiesas lēmumu par parāda dokumenta atzīšanu par anulētu izsludina vispārējai zināšanai, bet ja vēlāk šis lēmums tiktu atcelts uz Civīlproc. nol. 1702. (2069.) un 1703. (2070.) p. kārtībā celtas prāsības pamata, tad tiesas spriedums par iepriekšējā lēmuma atcelšanu arī izsludināms „Valdības Vēstnesī” [C. pr. n. 1717. (2086.) un 1723. (2092.) p.].

3. Ļoti līdzīga šim uzaicināšanas kārtības veidam ir 1919. g. 25. aug. likumā (Lik. kr. 130) paredzētā uzaicināšanas kārtība nozudušu vai iznīcinātu **uz uzrādītāju** izdotu vērtspapīru mortifikācijas nolūkā. Uz šā likuma pamata katrs uz uzrādītāju izdota vērtspapīra¹⁾ īpašnieks vai turētājs (ķīlas turētājs, uzglabātājs, pārvaldītājs vai komisionārs, lik. 2. p.), ja vērtspapīrs nozudis vai iznīcināts, var prasīt papīra izsludināšanu tiesas ceļā par nederīgu. Uzaicināšanu var izdarīt vienīgi apgabaltiesa, un pie tam tā, kuŗas iecirknī izpildāms vērtspapīrā apzīmētais prasījums (forum solutionis), bet ja prasījuma izpildīšanas vieta nav noteikta, tad tā apgabaltiesa, kuŗas iecirknī atrodas tās iestādes valde, kuŗa vērtspapīru izdevusi (lik. 3. p.).

Lūgumā par uzaicinājumu jāatzīmē: 1) zudušā vērtspapīra galvenais saturs, 2) apstākļi, kādos vērtspapīrs nozudis vai iznīcināts. Lūgumrakstam jāpievieno jau iepriekš minētais lūdzēja paraksts par to, ka lūgumā minētie apstākļi attēloti pēc tīras patiesības un labas sirdsapziņas [C. pr. n. 1691. (2058.) p.] un kvīte par sludinājuma naudas iemaksu „Valdības Vēstneša” kantorī. Uz lietas ierosinātāja lūgumu tiesa, nodrošinājuma veidā, var aizliegt vērtspapīra izdevējam, kā arī vērtspapīrā minētai vai lietas ierosinātāja apzīmētai maksāšanas iestādei izdarīt zudumā gājušā vērtspapīrā noteiktā prasījuma izpildīšanu, sevišķi jaunas kuponu loksnes izsniegšanu tai personai, kas tādu pieprasītu (lik. 10. p.). Ja tiesa atzīst lūgumu par ievēribas cienīgu, viņa taisa lēmumu par zudušā vērtspapīra turētāja uzaicināšanu pieteikt savas tiesības tiesas sludinājumā noteiktā termiņā (no

¹⁾ Likuma 1. pants nosaka, ka par nederīgiem var izsludināt valdības kredītiestāžu, kasu, akciju biedrību un citu iestāžu uz uzrādītāju izdotus vērtspapīrus. kā: hipotēku un kredītbiedrību ķīlu zīmes, obligācijas, apdrošināšanas polises, mūža rentes un zemuieku agrārbankas parādu un ķīlu zīmes, akcijas un to pagaidu zīmes, kredītiestāžu grāmatīņas, noguldījumu zīmes, depo-zīmes u. t. t., ja tās nozudušas vai iznīcinātas. Par nederīgiem nevar izsludināt kuponus ar notecējušiem termiņiem, banknotes un citas naudas zīmes.

3 līdz 6 mēn.), piedraudot, ka pretējā gadījumā vērtspapīru atzīs par nederīgu (lik. 5. p.).

Bez sludinājuma iespiešanas „Valdības Vēstnesī“, tādi pat sludinājumi latviešu, vācu un krievu valodā izkarami redzamā vietā biržā un kredita iestādēs. Pēc sludinājumā noteiktā termiņa notecēšanas, ja neviens nav pieteicis savas tiesības uz zudušo vai iznīcināto vērtspapīru, tiesa taisa lēmumu atzīt minēto vērtspapīru par nederīgu, pie kam izsludināšanas lūdzējam. pirms lēmuma taisīšanas jāpienes tiesai apliecība no tās iestādes, kas vērtspapīru izdevusi, ka neviens cits nav pieteicis savas tiesības uz to. Uz tiesas lēmuma pamata attiecīgā iestāde izdod prasītājam uz viņa rēķinu (cik izmaksā jauna papīra izgatavošana) zudušā vai iznīcinātā un no tiesas par nederīgu atzītā vērtspapīra vietā jaunu, vai, ja pienākas, tūlīt izmaksā tā vietā naudu (lik. 9. p.). Pārējā lietas gaitā piemērojami vispārējie noteikumi par uzaicināšanas kārtību [C. pr. n. 1687. (2054.) — 1704. (2071.) p.].

4. Papildinot aplūkoto likumu, 1920. g. 23. apr. valdība izdeva „Pagaidu noteikumus par vērtspapīru mortifikāciju“ (Lik. kr. papild. 63). Šo noteikumu kārtībā var mortificēt iznīcinātas vai zudušās no pilsētu pašvaldības vai kredītiestādēm izdotas un izlaistas (uz vārdu vai uzrādītāju) obligācijas, ķīlu zīmes un viņu talonus, noguldījumu zīmes un krājkasu grāmatīņas. Mortifikāciju izdara pašas pilsētu pašvaldības un kredītiestādes, negriežoties pie tiesas. Tai pašā kārtībā tiek mortificētas akciju un paju sabiedrību akcijas un pajas (Lik. kr. 1921. g. 83, 12. p.).

III. Uzaicinājums hipotēku dzēšanai.¹⁾

1. Lai gan par zemes grāmatu reģistrā ierakstītu hipotēku dzēšanu Civillikumā nerunā, tomēr jau pirms 1889. g. tiesu reformas, vietējā tiesu prakse to piekopa, ņemot vērā šādas

¹⁾ Civilproc. nol. 1712. (2081.) — 1717. (2086.) p. piemērojami vienīgi hipotēkāriskām obligācijām, faktiski ievestām zemes grāmatās. Uzaicināšanas kārtība ir izņēmuma instistūts, kas pēc savas būtības nav savienojams ar proceslikumā pieņemto principu: „nemo invitus agere cogitur“. Ja tādēļ Civilprocess paredz uzaicināšanas kārtību hipotēkārisku obligāciju dzēšanai 2081. p. aprādītos gadījumos, tad šādi noteikumi nekad nav attiecināmi uz nehipotēkāriskām obligācijām (sal. arī 2054. p.). Kā 2081. un sek. p. domā vienīgi taisni ingrosētus aktus, proti hipotēkāriskas obligācijas, tas redzams netikvien no likumdevēja paskaidrojumiem pie 2081. p. (Hasmann un Nolken 2. izd. 222. lap. p.), bet arī no atsevišķiem noteikumiem par hipotēku dzēšanu (2082., 2083., 2085. p.), kuŗi tieši iziet no tā, ka dzēšamā hipotēka būtu jau ingrosēta zemes grāmatās (Sen. spr. 15. XII. 1927. g. Nr. 535. A. S. British bank for foreign trade l.).

dzēšanas nepieciešamību. Pēc Civillikumu 1598. p. pilnīgai hipotēkas izbeigšanai ar to vien nepietiek, ka dzēsts viņas pamats, jo dzēšana saistoša trešām personām tikai no tā brīža, kad par hipotēkas izbeigšanu zemes grāmatu reģistrā izdarīts ieraksts. Šā ieraksta izdarīšanai, resp. hipotēkas dzēšanai ir nepieciešama: 1) kreditora piekrišana (Civillik. 1600. p.) un 2) tā dokumenta iesniegšana zemes grāmatu nodaļai, uz kuŗa pamata hipotēka zemes grāmatu reģistrā ierakstīta (Not. nol. 363. p.).

Ļoti bieži nāk priekšā gadījumi, ka pēc zemes grāmatu akta izdošanas nevar zināt, kas īsti ir hipotēkāriskās saistības kreditors, jo hipotēkāriskie saistību raksti pāriet no rokas rokā uz blanko cesijas pamata. Ir gadījumi, ka uz nekustamo īpašumu skaitās hipotēkas parādi, kas sen jau samaksāti un akta oriģināls atdots parādniekam, bet zemes grāmatās hipotēka nav tikusi laikā dzēsta un tamdēļ nav iespējams noteikt, kas ir pēdējais kreditors, kuŗa piekrišana nepieciešama hipotēkas dzēšanai zemes grāmatu reģistrā.

Var gadīties arī tā, ka kreditora personība ir zināma, bet nav zināma viņa dzīves vieta un tamdēļ atkal nav iespējams dabūt viņa piekrišanu.

Iespējami arī tādi gadījumi, ka kreditori, saņēmuši apmierinājumu pēc obligācijas, piekrīt tās dzēšanai zemes grāmatu reģistrā, bet nevar iesniegt akta oriģinālu, jo tas gājis zudumā. Nav reti arī tādi gadījumi, ka hipotēkārā parāda termiņš jau notecējis un nekustamās mantas īpašnieks vēlas parādu samaksāt, lai dzēstu hipotēku no zemes grāmatu reģistra, bet nevar to izdarīt, jo nav zināms vai nu īstais kreditors, vai viņa dzīves vieta. Lai gan pēdējā gadījumā parādnieks, saskaņā ar Civillikumiem (3522. p.), var iesniegt kreditora apmierināšanai vajadzīgo parāda summu tiesai, tomēr ar to vien hipotēku no zemes grāmatu reģistra nedzēš, jo dzēšanai nepieciešama kreditora piekrišana un zemes grāmatu akts (Civillik. 1600. un Not. nol. 363. p.). Beidzot 1920. g. 18. marta likums par agrāko parādu kārtošanu (Lik. kr. 1920. g. 181, 1923. g. 23 un 1926. g. 51) piešķir parādniekiem iespēju dzēst hipotēku parādus uz sevišķu atvieglotu noteikumu pamata, pat pirms maksāšanas termiņa iestāšanās un bez kādas iepriekšējas uzteikšanas.

Šis likums paredz ne tikai gadījumus, kad kreditora dzīves vieta nav zināma vai nav sasniedzama, vai kad tam trūkst prasījuma dokumenta, bet paredz arī gadījumu, kad kreditors atsakās pieņemt parāda samaksu (Lik. kr. 1926. g. 81).

Visos šajos gadījumos uzaicinājuma ievadīšana ir vienī-

gais līdzeklis atbrīvot nekustamo īpašumu no hipotēkām un pie šī līdzekļa parādnieki ķeras diezgan bieži.

2. Likums [C. pr. n. 1712. (2081.) p.] paredz trīs gadījumus, kad zemes grāmatu reģistrā ierakstītā hipotēka dzēšama uzaicināšanas kārtībā:

1) kad hipotēkas parāds jau samaksāts, bet parādnieks nevar dabūt likumā prasīto pašreizējā kreditora piekrišanu tādēļ, ka nav zināms viņš pats vai viņa dzīves vieta (Civīllik. 1600. p.);

2) kad kreditors atzīst parāda samaksu un izsaka piekrišanu tā dzēšanai no zemes grāmatas, bet nevar iesniegt viņam izdoto parāda aktu, tādēļ ka tas ir gājis zudumā (Civīllik. 3540. p.);

3) kad parādnieks nevar samaksāt parādu pēc tādas hipotēkāriskas saistības, kurai maksāšanas termiņš jau notecējis, tamdēļ ka nav zināms pašreizējais kreditors vai viņa dzīves vieta.

Šiem trim gadījumiem jāpievieno vēl ceturtais, kas paredzēts likumā par agrāko parādu nokārtošanu (Lik. kr. 1926. g. 81.) un proti: kad parādnieks vēlas dzēst hipotēkas parādu, kas cēlies līdz 1920. g. 18. martam, kaut gan maksāšanas termiņš vēl nav iestājies un neviena puse parādu nav uzteikusi, bet kreditors liedzas pieņemt maksājumu, vai kreditora dzīves vieta ir nezināma vai parādniekam nerasniedzama, vai arī kreditors nevar iesniegt parāda aktu. Šai pēdējā, ceturta, gadījumā, kas piešķir parādniekam īpašus atvieglojumus, tam tiesība: vai nu iesniegt parāda summu tiesai, izsniegšanai kreditoram Civīlproc. nol. 1675. (2047.) p. paredzētā kārtībā, vai izlietot uzaicināšanas kārtību, pie kam pēdējā gadījumā parasto sešu mēnešu ilgo uzaicinājuma termiņu saīsina līdz vienam mēnesim un Civīlproc. nol. 1714. (2083.) p. prasītā obligācijas noraksta vietā parādniekam tiesība iesniegt izrakstu no zemes grāmatas par zināmo obligāciju.¹⁾

¹⁾ 1923. g. 17. III. likuma (Lik. kr. 23) 3. p. paredz divas parādu dzēšanas kārtības, proti: vai nu Civīlproc. nol. 1460²⁹. un sek. p. (2047.) paredzētās naudas deponēšanas ceļā, vai uzaicināšanas (proklamas) ceļā (2081. un sek. p.): pie tam 1460²⁹. sek. p. attiecas uz parādu segšanu vispār, saskaņā ar Priv. lik. 3522., 3524. p. kamēr uzaicināšanas kārtība attiecas, kā redzams no 2081. sek. p. virsraksta — uz „hipotēku” dzēšanu. Kaut arī deponēšanas kārtība paredz iespēju izdarīt kreditora uzaicinājumu caur sludinājumu (Civīlproc. nol. 1460³².—³³. p.), tomēr šāda sludinājuma kārtība noteikti atšķiras no uzaicināšanas kārtības tehniskā nozīmē ar to, ka ar pirmājo izsaukami kreditors vai viņa pēcnācējs saņem deponēto summu, bez kaut kādas kominācijas vai prekluzijas, un ka kreditors varētu ar sevišķu prasību apstrīdēt vienīgi izpildījuma priekšmeta deponēšanas pareizību

Nemot vērā, ka hipotēkas dzēšana notiek parādnieka kā iekārtotās nekustamās mantas īpašnieka interesēs, tad pilnīgi saprotams, ka uzaicināšanu tiesa uzsāk uz ieinteresētā parādnieka lūgumu. Tomēr tai gadījumā, kad hipotēkārāis parāda raksts kreditoram gājis zudumā, viņa pienākums ir, saskaņā ar Civillikumu 3540. p., lūgt tiesu izdarīt zudušā akta mortifikāciju. Bet tā kā akta mortificēšanā ieinteresētais parādnieks ne katru reizi spēj piespiest kreditoru ievadīt tiesā uzaicinājumu, tad C. pr. n. 1712. (2081.) p. 2. pktā paredzētā gadījumā tiesība lūgt tiesu izdarīt uzaicināšanu pieder nevien kreditoram, bet arī parādniekam [C. pr. nol. 1713. (2082.) p.]. Kopā ar lūgumu jāiesniedz tiesai vai nu dzēšamās hipotēkāriskās saistības akta oriģināls vai tā noraksts, kā arī zemes grāmatu nodaļas uzziņa par zemes grāmatu reģistrā ievestā pēdējā kreditora tiesību pēcnācējiem. Pašā lūgumā jānorāda arī tie zemes grāmatā ievestā pēdējā kreditora tiesību pēcnācēji, kuŗu vārdi uzzinā nav minēti, bet kuŗi lūdzējam ir zināmi, lai tiesa varētu tos uzaicināt uz sēdi ar pavēstēm [C. pr. n. 1696. (2063.) p.].

Ja hipotēkas parāds nav vēl samaksāts, tad lūgumam jāpieliek naudas summa ar procentiem kreditora pilnīgai apmierināšanai [C. pr. n. 1714. (2083.) p.].

Uzaicinājuma sludinājumā jāaizrāda, ka uzaicināmām personām termiņā neierodoties hipotēkārisko parādu atzīs par samaksātu, bet kad uzaicināšanu izdara tamdēļ, ka kreditoram obligācija gājusi zudumā, tad, lai pārtrauktu zudušā akta pāreju no rokas rokā, sludinājumā atzīmē, ka zudušo parāda aktu tiesa atzīs par anulētu, bet parādniekam visos šajos gadījumos tiks piešķirta tiesība prasīt hipotēkas dzēšanu no zemes grāmatas. Kā pēc hipotēkas dzēšanas, tā arī atzīstot zudušo ar hipotēku nodrošinātu saistības aktu par iznīcinātu, lūdzējam, pirms attiecīga tiesas lēmuma taisīšanas, jāiesniedz tiesai zemes grāmatu nodaļas izdotā papildu uzziņa par to, ka pa visu uzaicinājuma laiku zemes grāmatu nodaļā nav ienākušas nekādas ziņas, kas attiektos uz minēto hipotēku [C. pr. n. 1716. (2085.) p.]. No otras puses, lai izbeigtu hipotēkāriskā akta tālākdošanu, ja tas faktiski nav iznīcināts un var atrasties trešās personas rokās, un tāpat lai dotu ieinteresētām

kā tādu. Turpretim uzaicināšanas kārtība tehniskā nozīmē pielaižama vienīgi likumā noteikti uzskaitītos gadījumos (2054. p.) un tā paredz noteiktu komināciju (2084. p.) līdz ar prekluziju, kuŗu izteic sevišķs tiesas prekluzīvs lēmums (2085. p.), pie kam šāds prekluzīvs lēmums apstrīdams vienīgi aiz 2068. p. aprādītiem iemesliem, vai nu blakus sūdzības (2068. p.) vai prasības (2069. p.) ceļā. (Sen. spr. 15. XII. 1927. g. Nr. 535 A. S. British bank for foreign trade l.)

personām iespēju apstrīdēt tiesas lēmumu par hipotēkas dzēšanu vai parāda atzīšanu par samaksātu, tiesas lēmumu izsludina „Valdības Vēstnesī“.

Līdzīgā kārtā izsludināms varbūtējais tiesas spriedums, ar kuŗu, uz ieinteresētās personas sūdzības pamata, iepriekšējais tiesas lēmums tiktu atcelts [C. pr. n. 1717. (2086.) p.].

IV. Uzaicinājums atsavinot nekustamu mantu.

Iepriekš aplūkotie trīs uzaicināšanas kārtības veidi ir parastie un biežāk sastopamie. Daudz retāk tagad nāk priekšā uzaicināšana atsavinot nekustamu mantu, it sevišķi pēc tam, kad izpirkšanas iespējamība ar jauniem likumiem stipri sašaurināta.¹⁾ Likumiskā izpirkšana tagad iespējama tikai pie kopīpašuma (Civillik. 929. un 1677. p.); citos gadījumos izpirkšanu var izdarīt, kad izpirkšanas tiesības pamatojas uz līgumu (Civillik. 1617., 3926., 3933. p.).

Izdodot likumu par uzaicinājumu nekustamas mantas atsavināšanas gadījumos, likumdevējs ir vadījies no tā ieskata, ka darījuma dalībniekiem ir interese pārliecināties par to, vai sakarā ar atsavināšanu neizcelsies kādi strīdi un vai kāds var attiecināt kādas tiesības uz nekustamo mantu, jo atsavinātājam, saskaņā ar Civillikumu 3242. pantu, jānes atbildība pret ieguvēju par attiesājumu tik ilgi, kamēr attiesāšana iespējama, t. i. kamēr trešai personai iespējams celt tiesā prasību atsavinātās nekustamās mantas dēļ. Ja, turpretim, ir izdarīts uzaicinājums, tad atbildības pienākums turpinājas tikai līdz uzaicinājumā noteiktā termiņa notecēšanai.

Arī ieguvējs ir ieinteresēts, lai nākamībā uz iegūto nekustamo mantu netiktu attiecinātas tādas tiesības, kas nav ierakstītas zemes grāmatās un tamdēļ ieguvējam nezināmas un var iespaidot darījuma nesatricināmību un izdevīgumu. Tā, piem., ieguvējam ir vēlams zināt, vai kādam vispār ir tiesība apstrīdēt noslēgto atsavināšanas darījumu, vai kādam ir izpirkšanas tiesības (Civillik. 1649. p.), servitūtu tiesības, vai tiesības uz zemes grāmatās neierakstītu hipotēku pamata. Ņemot to vērā, materiālais likums (Civillik. 3019. p.) dod iespēju nekustamas mantas atsavināšanas gadījumā uzaicināt tiesas ceļā ar sludinājumiem visus, kam būtu uz nekustamo mantu kādas lietiskas tiesības, kas zemes grāmatās nav ievestas, pieņemt tās tiesai.

¹⁾ Skat. 1924. g. 28. aug. likumu (Lik. kr. 138), pēc kuŗa Civillikumu 1650.—1653., 1658., 1671. un 1672. p., kas attiecas uz izpirkšanas termiņiem, atcēlī, un 1925. g. 27. oktobra likumu (lik. kr. 187.), ar kuŗu atcēlī Civillikumu 1654.—1657., 1659.—1670., 1673., 1676., 1683. un 1680.—1690. p. par dažāda veida izpirkšanas tiesībām.

V. Uzaicinājums nodibinot un atceļot fideikommisu.

Tagad atceltie Civillikumu 2525.—2580. panti saturēja noteikumus par cilts fideikommisu nodibināšanu no muižnieku kārtas personām piederošām muižām, pie kam viens no nosacījumiem cilts fideikommisa nodibināšanai bija tas, ka nodibinātājam jālūdz tiesa izdarīt kreditoru un citu personu uzaicināšanu, kurām varētu būt uz muižu kādas tiesības, vai iebildumi pret fideikommisa nodibināšanu, pieteikt savas tiesības un iebildumus uzaicinājumā noliktā termiņā tiesai, piedraudot, ka nepieteiktās tiesības un iebildumi tiks atzīti no tiesas par spēku zaudējušiem. Lai gan materiālo tiesību noteikumi neprasa izdarīt uzaicināšanu nodibinot parasto pilsonu (ne muižnieku) ģimenes fideikommisu, ko nosaka Civillikumu 2337.—2347. p., tomēr ievedot 1889. g. tiesu reformu, uzaicināšanu paredzēja arī attiecībā uz parastiem ģimenes fideikommisiem. Tagad, kad muižnieku cilts fideikommisi pilnīgi atcelti,¹⁾ šo reti sastopamo uzaicinājumu piemēro vienīgi attiecībā uz parastiem ģimenes fideikommisiem, pie kam šā uzaicinājuma spēks neattiecas uz reālnastām, kas arvien gulstas uz katru nekustamas mantas valdītāju kā tādu (Civillik. 1305. un 1306. p.), tāpat uz tādām tiesībām, kurās iespējams zaudēt tikai ar tiešu atsacīšanos no tām, bet nevis kļuvis ciešot (kad tikai pieņem, ka ieinteresētā persona atteikusies ar to, ka uzaicinājuma termiņā nav pieteikusi savas tiesības).

Pie šādām tiesībām pieder:

1) prasījumi, kas nodrošināti ar hipotēku uz nekustamu mantu; šādus prasījumus, ja kreditors tieši nav devis savu piekrišanu fideikommisa nodibināšanai, apmierina parastā kārtībā, pārdodot nekustamo mantu;

2) reālnastas, saskaņā ar Civillik. 1305. un 1306. pantu.

¹⁾ Sk. 1924. g. 12. apr. lik. (Lik. kr. 62.).

PIERĀDĪŠANAS PIENĀKUMA SADALĪŠANA STARP PRĀVNIEKIEM.

1. Civīlprocesa nolikuma noteikumi par pierādīšanas pienākuma (onus probandi) sadalīšanu starp prāvniekiem ir visai trūcīgi. To ir atzinis jau agrākās Krievijas likumdevējs, izdo dot Nolikumu par tiesu iekārtas un zemnieku lietu iestāžu pārveidošanu Baltijas guberņās, sakarā ar tiesu reformas ieviešanu 1889. gadā. Šā Nolikuma motīvos, starp citu, sacīts:¹⁾ „Civīlprocesa nolikuma 366. pants gan dod pamatnoteikumu, nosakot ka prasītājam jāpierāda sava prasība un atbildētājam savas ierunas. Bet šāds pamatnoteikums pēc būtības ir tīri formāls, jo katrā konkrētā gadījumā vēl paceļas jautājums par to, kādi fakti īsti jāpierāda prasītājam un kādi atbildētājam. Šis jautājums ietilpst materiālo tiesību laukā, un Baltijas guberņu Civīllikumos par to ir daudz noteikumu“. Šāda apgalvojuma apstiprināšanai motīvi min veselu rindu piemēru no Civīllikumiem, atsaucoties, starp citu, uz 13., 16., 688., 689., 693., 694. un daudz citiem pantiem.

2. Noteikumiem par pierādīšanas pienākuma sadalīšanu starp prāvniekiem motīvi pieskaita arī Civīllikumos paredzētos pieņēmumus — prezumpcijas (praesumptiones juris et de jure),²⁾ norādot pie tam uz Civīllikumu 134., 135., 138., 139., 3399. un citiem pantiem.³⁾

3. Mūsu Civīlprocesa nolikuma noteikumi par pierādīšanas pienākuma sadalīšanu starp prāvniekiem, attiecībā uz miertiesu iestādēm, atrodas 102. (81.), 147. (109³⁾) un 202. (146.) pantā, bet attiecībā uz vispārējām tiesu iestādēm 454. (366.), 634. (544.), 829. (722.) un 1468. (1347.) pantā. Visi pārējie Civīlprocesa nolikuma noteikumi par pierādījumiem un pierādīšanu, kas, attiecībā uz miertiesu iestādēm, ievietoti I. grāmatas V. nodaļā no 102. (81.) — 173. (124⁴., 1817.) pantam un, attiecībā uz vispārējām tiesu iestādēm, II. grāmatas I. sadaļas VIII. un IX. nodaļā no 454. (366.) — 655. (565.) pantam, patiesībā ir vispārēji noteikumi par dažādiem pierādījumiem un šo pierādījumu pielaišanu un pielietošanu civīlprocesā.

4. Pie šādiem apstākļiem kā prāvniekiem, tā tiesai, izšķirot jautājumu par to, kam kas civīlprocesā jāpierāda, jāri-

¹⁾ А. Гасманъ и бар. А. Нолькенъ, Положения о преобраз. судебной части и крест. присутств. мѣстъ, изд. II, 71. лар. р.

²⁾ А. Гасманъ и бар. А. Нолькенъ, Положения, 71. лар. р.

³⁾ Турпат, 72. лар. р.

J ā p i e r ā d a

prasītājam:

atbildētājam:

3. Strīdā attiecībā uz vīra atbildību par sievas ietaisītiem parādiem:

Sievas kreditoriem jāpierāda, ka sieva (kas netirgojas uz savu vārdu) ietaisījusi parādus vai nu ģimenes un kopīgās saimniecības vajadzībām, vai vīra uzdevumā, vai spiedīgu vajadzību apmierināšanai, vai arī ka vīrs no sievas ietaisītiem parādiem ieguvis labumu.

[Civillik. 55., 56., 88. un 92. p. un Civilproc. nol. 1124. (976., 1843.) p.].

4. Prasībā atzīt bērnu par dzimušu ārļaulībā, kuŗa arvien ceļama pret pašu bērnu viņa mātes vai aizbildņa personā:

Prasītājam, — bērna mātes vīram, bet pēc tā nāves viņa mantiniekiem jāpierāda, ka vīrs dzīvojis atšķirti no savas sievas pa visu to laiku, uz kuŗu varētu attiecināt bērna ieņemšanu.

[Civilproc. nol. 1468. (1348.), 1471. (1351.) — 1473. (1353.) p.].

Atbildētāja mātes atzišanās, ka bērns nav ieņemts no viņas vīra, nav pieņemama par atspēkojumu tam apstāklim, ka bērns piedzimis likumīgā laulībā. Atbildētājam (viņa aizbildnim) jāpierāda, ka notecejuši prasības ceļšanai likumā noteiktie termiņi: 3 mēn., viens jeb divi gadi, kad tēvam vai viņa likumiskiem mantiniekiem pieder tiesība apstrīdēt bērna dzimšanu likumīgā laulībā, vai arī ka mātes vīrs atzinis bērnu par savu, vai, beidzot, ka viņš pats vai cits kāds uz viņa lūgumu parakstījis ierakstu dzimšanas reģistrā.

[Civillik. 138. un 139. p.; Civilpr. nol. 1469. (1349.) — 1473. (1353.) p.].

Jā pierāda
 prasītājam : atbildētājam :

5. Prasībā atzīt par likumīgā laulībā dzimušu:

Prasītājam jāpierāda: 1) ka viņa vecāki bijuši salaulāti, kaut arī laulība pēc tam būtu atzīta par spēkā neesošu, 2) ka viņš ir ieņemts vai piedzimis šajā laulībā (ši fakta pierādīšanai pietiek pierādīt Civillik. 138. p. minētos apstākļus). Bet ja prasītājs piedzimis pirms viņa vecāku laulības noslēgšanas: — ka vecāki iedevušies laulībā pēc tam, vai ka māte atzīta no tiesas par tēva šķirtu sievu.

[Civillik. 132., 134., 138., 146.—149. un 183. p.; Civilproc. nol. 1474. (1354.); 1475. (1355.), 1476. (1356.) p.].

6. Prasībā šķirt laulību trīs gadus nepārtraukti ilgušas laulāto atšķirtas dzīves dēļ:

Prasītājam jāpierāda: 1) ka laulība ir bijusi noslēgta, 2) ka laulātie draugi trīs gadus nepārtraukti ir dzīvojuši atšķirti.¹⁾

(Likuma par laulību 50. p.).

¹⁾ Senāts, 1924. g. spr. Nr. 50, (pēc T. M. V. kr.) paskaidro: „Likuma par laulību 50. p. nesatur sevī tos noteikumus, kurus paredz 49. p. 2. un 3. d. No tā redzams, ka likumdevējs trīs gadus nepārtraukti ilgstošai laulāto atšķirtai dzīvei piešķir pašai par sevi, neskatoties uz šīs atšķirtās dzīves cēloņiem un iemesliem, tāda fakta nozīmi, kurš rada priekš katra no laulātiem tiesību prasīt laulības šķiršanu. Tiesai nemaz nav apspriežams jautājums, vai viens vai otrs no laulātiem ir vainīgs pie laulāto atšķirtās dzīves ieilgšanas līdz trim gadiem. Likumdevējs uzstāda praesumptio juris et de jure par to, ka nepārtraukti 3 gadus ilgstoša laulāto atšķirtā dzīve ir uzskatāma ipso facto par pierādījumu tam, ka laulības kopdzīve ir izārdīta bez kāda laulāta vienpusīgas vainas, un tamdēļ laulība šķirama uz katra laulāta prasības pamata“.

J ā p i e r ā d a

prasītājam :

atbildētājam :

7. Prasībā pret ārļaulības bērna tēvu dot savam bērnam uzturu:

Ārļaulības bērnam savas mātes, kā dabīgās aizbildnes, personā jāpierāda: 1) ka atbildētājam bijuši miesīgi sakari ar ārļaulības bērna māti, tomēr ne agrāk kā 10 mēn. un ne vēlāk kā 182 dienas pirms bērna dzimšanas, 2) vai arī ka atbildētājs atzinis sevi par bērna tēvu un 3) attiecībā uz uztura naudas apmēru: kādu stāvokli bērna māte ieņem sabiedrībā, un kādi līdzekļi ir tēvam.

(Civillik. 165. un 169. p.).

Kad atbildētāja miesīgie sakari ar ārļaulības bērna māti kritiskajā laikmetā ir pierādīti, tad tas var aizstāvēties ar *exceptio plurium concubentium*, — pierādot, ka ārļaulības bērna mātei tajā pat laikmetā bijuši miesīgi sakari ar kādu citu vīrieti.

(Civillik. 165. p.).

8. Strīdā par tāda darījuma spēku, ko noslēgusi garā vāja persona pirms viņas atzišanas no tiesas par nespējīgu pārvaldīt savu mantu un rīkoties ar to:

Prasītājam, kas pamato kādus prasījumus uz darījumu, kuŗš noslēgts pirms aizgādniecības iecelšanas, jāpierāda, ka darījums noslēgts vai nu tanī laikā, kad šī persona bij vēl garīgi veselā, vai arī ka darījums noslēgts slimās personas garīgi gaišā starplaikā (*lucida intervalla*).

(Civillik. 503. un 504. p.).

LIETU TIESĪBĀS.**1. Prasībā par traucētas valdīšanas (lietošanas) atjaunošanu:**

Prasītājam — lietas valdītājam jāpierāda: 1) ka traucējuma izdarīšanas laikā lieta atradās viņa valdīšanā (lieto-

Atbildētājam jāpierāda, ka prasītājs pats ieguvis valdīšanu no viņa (atbildētāja) nelikumīgā ceļā, t. i. vardar-

J ā p i e r ā d a

prasītājam :

atbildētājam :

šanā) (prasības aktīvais pamats), 2) ka atbildētājs izdarījis traucējumu (prasības pasīvais pamats) un 3) ka no traucējuma izdarīšanas dienas līdz prasības celšanas dienai nav notecējis Civillik. 698. p. noteiktais gada laiks.

[Civillik. 685. un 698. p., Civilproc. nol. 94. (1807.) un 95. (73.) p.; un Sen. civ. kas. dep. 1924. g. spr. Nr. 82 (T. M. V. piel.)].

bīgi, slepeni vai ar vēlāk atsauktu atvēlējumu — vim, clam, precario (exceptio vitiosae possessionis).

(Civillik. 688. p.).

2. Prasībā atzīt īpašuma tiesības uz noilguma (iesēdējuma) pamata:

Prasītājam jāpierāda, ka lieta atradusies viņa bezstrīdīgā valdīšanā pa visu noilguma laiku vai arī valdīšanas sākums un turpināšanās vēl pēc noilguma termiņa notecēšanas, kā arī valdīšanas tiesiskais pamats — justus titulus, ko var pierādīt ne tikai ar dokumentiem, bet arī ar citiem pierādījumiem.

(Civillik. 862., 863. un 866. p.).

Kad prasītājs pierādījis, ka lieta atradusies viņa valdīšanā, tad atbildētājam jāpierāda, ka prasītāja valdīšana notikusi ar pārtraukumiem, vai ka atbildētājam bija tiesiski šķēršļi izlietot savas tiesības un ka prasītājam trūcis bona fides.

(Civillik. 857., 858. un 863. p.).

3. Īpašuma prasībā (rei vindicatio):

Prasītājam jāpierāda: 1) īpašuma tiesības uz atprasāmo lietu vai ka tā iegūta likumīgā ceļā (prasības aktīvais pamats), 2) ka atprasāmā lieta atrodas atbildētāja valdīšanā (prasības pasīvais pamats).

[Civillik. 916. un 917. p. un Civīlpr. nol. 1206. (1061.) p.].

Bet ja prasītājs apgalvo, ka lietu ieguvis no citas per-

Atbildētājam jāpierāda: 1) vai nu savas īpašuma tiesības uz lietu, 2) vai tādas lietu vai personiskas tiesības, uz kuŗu pamata viņam tiesība lietu valdīt un aizturēt.

(Civillik. 919. p.).

Gadījumā, ja prasītājs ir pierādījis savas īpašuma tiesības uz lietu, tad atbildētājam jāpierāda, ka minēto lietu viņas īpašnieks uzticējis tre-

J ā p i e r ā d a

prasītājam:

sonas nodošanas ceļā (traditio) vai kā mantojumu, tad viņam jāpierāda sava tiesību devēja īpašuma tiesības uz lietu.¹⁾

(Civillik. 918. p.).

atbildētājam:

Šai personai, no kuŗas atbildētājs to ieguvis, valdīšanā, ķīlā, glabāšanā vai kā patapinājumu.

(Civillik. 923., 926., 1370., 1473. un 1474. p.).

Atbildētājam nav tiesības atsaukties uz noilgumu, ja pierādīts, ka viņš nav bijis labā ticībā.

(Civillik. 3619. p.).

Ja atbildētājs ir tikai lietas turētājs (detentor), tad viņš var vai nu atteikties dot atbildi pēc lietas būtības, norādot personu, kuŗas vārdā viņš valda (nominatio auctoris), vai pieaicināt lietā to personu, no kuŗas viņš lietu dabūjis.

[Civillik. 899., 3783. un 4053. p., Civilproc. nol. 758. (1836.), — 761. (1839.) p.].

Ja atbildētājs, aizstāvoties pret īpašuma prasību, pamato savas ierunas uz iegūstošo noilgumu, tad viņa pienākums tās pierādīt, t. i. pierādīt visu to apstākļu esamību, ko likums uzskata par nepieciešamiem īpašuma iegūšanai uz noilguma pamata.

Ja atbildētājs uz noilguma pamata vēlas panākt viņa īpa-

¹⁾ Ja prasītājs atprasāmo lietu ir nodevis izstrādāšanai vai pārvaldīšanai, un izstrādātājs vai pārvaldītājs viņu pārdevis, iekīlājis vai atsavinājis trešai personai, tad, ceļot īpašuma prasību, prasītājam bij īpašniekam vēl jāstāda priekšā par lietas izstrādāšanu vai pārvaldīšanu noligtā summa. (Civ. lik. 926., 1473.).

Ja prasītājs atprasāmo lietu nodevis patapinājumam vai glabāšanai un patapinājumaņēmējs vai glabātājs to iekīlājis kā rokas ķīlu, — tad prasītājam — īpašniekam vēl jāstāda priekšā summa, par kuŗu lieta bija iekīlāta. (Civ. lik. 1474. p.).

J ā p i e r ā d a

prasītājam: atbildētājam:

bijis izdevīgs aizbildnībā esošam, vai arī kā nepilngadīgais, pēc pilngadības sasniegšanas, pats atzinis darījumu par spēkā esošu.

(Civillik. 355., 356., 3109. un 3581. p.).

5. Prasībā atlīdzināt zaudējumus:

Prasītājam jāpierāda: 1) ka atbildētājs viņam zaudējumus tiešām nodarījis, 2) zaudējumu apmērs.

(Civillik. 3284., 3304., 3443. un 3451.—3460. p.).

Atbildētājam jāpierāda: 1) ka zaudējuma nodarīšana nav pieskaitāma viņam par vainu, 2) vai ka prasītājs pats vainīgs pie zaudējuma, jo nav ievērojis pienācīgo uzmanību,

(Civillik. 3304., 3285., 3287. un 3441. p.).

3) vai ka prasītājs pats ir rīkojies ļaunā nolūkā.

(Civillik. 3293. un 3291. p.).

6. Prasībā atlīdzināt zaudējumus, kas cēlušies no neatļautas darbības vai nolaidības:

Prasītājam jāpierāda: 1) ka tiesību aizskārums, ar ko viņam nodarīti zaudējumi, tiešām noticis, 2) ar šo tiesību aizskāršanu nodarīto zaudējumu apmērs (prasības pasīvais pamats).¹⁾

(Civillik. 3304., 3284. p.).

Ja prasītājs apgalvo, ka atbildētājs rīkojies ļaunā nolūkā, tad prasītājam jāpierāda arī šis apgalvojums.

(Civillik. 3293. p.).

Atbildētājam jāpierāda, ka prasītāja tiesību aizskārums nav pieskaitāms atbildētājam par vainu.

(Civillik. 3304., 3285. un 3287. p.).

Ja prasītājs ir pierādījis, ka atbildētājs darbojies ļaunā nolūkā, tad atbildētājs var novērst šāda pierādījuma sekas, pierādot, ka arī prasītājs darbojies ļaunā nolūkā.

(Civillik. 3291. p.).

Ja prasītājs pamato savu

¹⁾ Prasības aktīvo pamatu, t. i. prasītāja tiesību uz zaudējumu atlīdzību, prasītājam parasti nenākas pierādīt tamdēļ, ka pašā tiesību aizskaršanas notikumā jau ietilpst pieņēmums, ka prasītājam ir tiesība uz zaudējumu atlīdzību: ja prasītājam šādu tiesību nebūtu, tad nebūtu arī tiesību aizskārums.

J ā p i e r ā d a
 prasītājam: atbildētājam:

prasību uz to, ka atbildētājs-
 pielaidis neuzmanību, tad at-
 bildētājam iespējams panākt
 šādas prasības noraidīšanu
 vai nu pilnā apmērā, vai pa
 daļai, pierādot, ka arī prasī-
 tājs vainīgs neuzmanībā (cul-
 pa mixta).

(Civillik. 3303. un 3441. p.).

7. Īrnieka prasībā noteikt īres maksas apmēru:

Prasītājam īrniekam jāpie-
 rāda, ka izīrētāja namsaim-
 nieka pieprasītā īres maksa
 pārsniedz Likumā par telpu
 īri, 37. pantā noteiktās īres
 normas.

(Lik. par telpu īri 34. un 37. p.
 un Sen. civ. kas. dep. 1927. g. 10.
 III. spr. Nr. 149 Alkšņa lietā.).

8. Prasībā atdot atpakaļ uz ķīlāšanas tiesību pamata apķīlātu mantu:

Prasītājam-mantas īpašnie-
 kam jāpierāda: 1) ka apķīlātā
 manta viņam pieder, un 2) ka
 apķīlāšana nav bijusi likumī-
 ga vai 3) ka viņš pietiekošā
 kārtā nodrošinājis atbildētā-
 jam varbūtējo zaudējumu sa-
 maksu.

(Civillik. 3392., 3399., 3401. p.).

Atbildētājam, kas mantu ap-
 ķīlājis, jāpierāda: 1) viņam
 nodarīto zaudējumu apmērs
 un 2) apķīlātai mantai par
 labu taisītie izdevumi.

(Civillik. 3399. un 3400. p.).

9. Apķīlātāja prasībā viņam nodarīto zaudējumu atlīdzības dēļ:

Prasītājam jāpierāda, ka
 ķīlāšana notikusi likumīgi, t.
 i. 1) pašas nelikumīgās darbī-
 bas laikā, 2) tās nekustamās
 mantas robežas, kam nodarīti

Atbildētājam jāpierāda: 1)
 ka ķīlāšana notikusi neliku-
 mīgi un 2) zaudējumi vispār
 nav nodarīti, vai ka 3) ķīlā-
 tājs pats vainīgs, ka zaudē-

Jāp i e r ā d a

prasītājam:

atbildētājam:

zaudējumi, 3) ka paziņošana par apķīlāšanu izdarīta saskaņā ar Civillik. 3396. p. noteik. un 4) nodarīto zaudējumu apmērs.

[Civillik. 1062., 3387., 3392., 3396., 3399., 3451., 3452., 3454., 3455. un 3460. p. Sal. arī Kriev. lik. kop. XII. sēj. II. d. — Lauksaimniecības nolikuma, 164., 173. un 174. p. pēc 1903. g. izd. (1906. un 1908. g. turp.)].

jumi nodarīti, jo viņš nav bijis pienācīgā mērā uzmanīgs.

(Civillik. 3392., 3399. un 3441. p.).

10. Prasībā atdot atpakaļ bez likumīga pamata izdarītu izpildījumu (Condictio indebiti):

Prasītājam jāpierāda: 1) ka viņš ir izpildījis to, ko tagad prasa atpakaļ, 2) ka izpildīšanai nav bijis un arī tagad nav likumīga pamata.

(Civillik. 2976., 3700., 3683. un 3684. p.).

Atbildētājam jāpierāda, ka parāds tiešām pastāvējis (causa debendi): 1) kad viņš agrāk ļaunprātīgi ir noliedzis izpildījuma saņemšanu, 2) kad prasītājs pieder pie tādām personām, kurām likuma nezināšanu nepieskaita par vainu un 3) kad atprasa tādu parāda dokumentu, kurā nav apzīmēts saistības tiesiskais pamats.

(Civillik. 3701. un sakarā ar to arī 2956. un 2957. p.).

11. Prasībā atzīt zināmas tiesiskas attiecības esamību:

Prasītājam jāpierāda:

1) ka zināma tiesiska attiecība tiešām pastāv un

2) ka viņam ir likumīga interese uz šīs tiesiskās attiecības esamības apstiprināšanu no tiesas.

[Civīlproc. nol. 3. (1801.) un 454. (366.) p., un paskaidrojumi pie

J ā p i e r ā d a

prasītājam: atbildētājam:

Полож. о преобразов. судебн. части въ Прибалт. губ. А III, 64 (А. Гасманъ и Бар. А. Нолькенъ, Положения ..., II изд. 56 лар. р.). Sal. arī prasības, kas paredzētas Civ. proc. nol. V. pielikuma (pie 1396. (1899.) panta) 92. (31.) panta otrā daļā.]

12. Prasībā atzīt zināmas tiesiskas attiecības neesamību:

Prasītājam¹⁾ jāpierāda:

1) ka atbildētāja apgalvojamā tiesiskā attiecība tiešām nepastāv;

2) ka prasītājam ir likumīga interese uz šīs attiecības neesamības apstiprināšanu no tiesas.

[Civīlproc. nol. 3. (1801.) un 454. (366. р., un paskaidrojumi pie Полож. о преобр. судебн. части в Прибалт. губ. А III ст. 64 (А. Гасманъ и Бар. А. Нолькенъ, Положения ..., II изд. 53. un 57. лар. р. in fine). Sen. Civīldep. 1927. g. 21. IX. spr. Nr. 803, Gulbja lietā.]

Atbildētājam, kurš arvien pamatojas uz zināmu dokumentu vai zināmas juridiskas attiecības esamību, ko šinī prāvā apstrīd prasītājs, jāatspēko prasītāja apgalvojumi un pierādījumi. Atbildētājam par labu, līdz kamēr nav pierādīts pretējais, runā dotā dokumenta vai juridiskās attiecības esamība, ko prasītājs grib atspēkot.

¹⁾ Prasītājs šādās prāvās arvien būs tā persona, kas uzskata sevi par atbildētāju nākamībā iespējamā prāvā, ko pret viņu iespējams celt personai, kas esošā prāvā ir atbildētājs.

Alfabētiskais rādītājs.

Absolutio ab actione 316; — ab instantia 316.

Actio: legis actiones Romā 26—30; — pretoriae 31; — iudicati 31; — negatoria 287; — redhibitoria 287; — aestimatoria resp. actio quanti minoris 287; — de in rem verso 87; — vindictam spriantes 287; — Pauliana 287; — hereditatis 287; — retinendae vel recuperandae possessionis 288; — cum condemnatione 291; — sine condemnatione 291.

Additionalbeweis 105.

Adopcija 679.

Adoptio naturam imitatur 681.

Adrese juridiskā 325, 326.

Advokāti, sk. pilnvarnieki.

Achtung 604.

Aequitas 118.

Aicināšana: — atbildētāja — pie tiesas 308; — atbildētāja — termiņš 310; — atbildētāja — sekas 311.

Aizgādības nodibināšana 696—698.

Aizgādnis: — garā slimo personu un viņu mantas a. 685; — izšķērdētāju mantai 689; — promesošā mantas apsardzībai un pārziņai 691; — promesošās personas — tiesības un pienākumi 692; — kā mantojuma pārstāvības un izpildu orgāns 695; — tiesība lūgt uzaicināt mantiniekus 713.

Aizmugurisks spriedums, sk. spriedums.

Aizstāvis, sk. pilnvarnieki.

Akti: — zemes grāmatu — jēdziens 399; — notāriāli 399; — apliecināšanai uzrādīti 399; — publiski un mājas kārtībā sastādīti — atšķirība 392; — ārzemēs noslēgti un viņu spēks Latvijā 400, 401; — vienpusīgi, div- un daudzpusīgi; to pierādījuma spēks 401—406.

Album iudicium 33.

Amatapgērbis: — zvērinātu advokātu 204; — privātdavokātu 208.

Analogija 124.

Anfall der Erbschaft 695.

Anglijas: — civilprocess 46—65; — tiesu sistēma 49.

Anspruch: 19, 286.

Apellācija: iesniegšanas kārtība un termiņš Anglijā 64; — Maskavas periodā pēc 1649. g. nolikuma 77; — tās nepieciešamība 451—452; — iesniegšanas termiņš 452; — termiņa atjaunošana 452, 282; — jēdziens 453; — forma 453—454; — sūdzības iesniegšanas un virzīšanas kārtība 454—459; — ārkārtēja 459—461.

Apgabaltiesa: uzraudzības tiesības 169; — sadalījums nodaļās 181; — piekritība un kompetence 221; — kā apellācijas instance 454—459; — kā ārkārtējās apellācijas caurlūkotāja 460; — tiesāšanas kārtības raksturīgās pazīmes 583—590; — rajona sadalīšana tiesu izpildītāju iecirkņos 595.

Apkaimieši, sk. apkārtnieki.

Apkārtnieki: ziņu ievākšanu no viņiem 367—368, 684, 688, 694; — šo ziņu ievākšanas atšķirība no liecinieku nopratināšanas 368—369; — ziņu ievākšanas sadalīšana posmos 369—370; — liecības novērtēšana tiesā 370.

Aprēķinu (izpildu) kārtība 540.

Apsardzība: kārtība 12, 107, 276, 443, 665; — kārtības vispārīgie noteikumi un aizrādījumi 665—676; — kārtībā iztiesājamās lietas 668—670.

Apskatīšana uz vietas 385—387.

Apturēšana: iztiesāšanas 504—508; piedzīšanas 601.

Arbiter nihil extra compromissum facere potest 576.

Arbitra tiesas 61.

Arbitrium boni viri 579.

Ārlaulībā dzimušu bērnu legītimācija 676—679.

Assistenzrāhte 40, 237.

Atbildētājs (sk. arī puses): kā puse 255; — viņa izstāšanās no procesa 266, 267; — aicināšana pie tiesas 308; — aicināšanas termiņi 310; — aicināšanas sekas 311; — aizstāvēšanās prāvā 313, 314; — iebildumi pret lietas izbeigšanu 312.

Atklātības princips 86, 100, 101, 250—252.

Atsauksme pret aizmugurisku spriedumu 446—448.

Atzišana: jēdziens un būtība 370—372; — subjekts 372, 373; — objekti 373, 374; — mērķis 374; — tiesiskās sekas 374, 375; — atspēkošana 375; — vienas puses jeb līdzdalībnieka atzišanas spēks attiecībā pret citiem līdzdalībniekiem 375, 376; — kvalificēta 376, 377; — atzišanas prezumpcija pēc mūsu likumiem 377—379; — ārpus tiesas 379, 380.

Aufgebotsverfahren — sk. kārtība uzaiņināšanas.

Avocat 42, 43, 194, 195.

Avoués 41, 42, 194, 195.

Bagatellprozess 39.

Baristers 48, 196.

Bezirksgerichte 45.

Beneficium: novorum 106; — inventarii 725.

Berufung zur Erbschaft 695.

Beweisanretung 103.

Beweisaufnahme 103.

Безсудная грамота 74.

Blakus lēmums (sk. arī lēmums 275); — pārsūdzēšana 525, 526.

Blakus lūgums: — jēdziens, nozīme, iesniegšana 523, 524; — caurlūkošana 524, 525.

Blakus sūdzība: — iesniegšana un iztiesāšana 526—528; — iesniegšanas termiņi 587, 588.

Blakus tiesāšanas kārtība (sk. kārtība) 523—528.

Bucheid 381.

Cautio iudicatum solvi (c. de impensis) 299, 320.

Civilprocess: — jēdziens un viņa analīze 11—18; — uzdevums 15—16; — vēsturisks pārskats Romā 26—33; — vēsturisks pārskats Vācijā 34—40; — vēsturisks pārskats Francijā 40—44; — Hannoveras karālistē 44; — Badenē 44; — Verttembergā 44; — vācu raksturīgās pazīmes 45; — Austrijā 45—56; — Anglijā 46—65; — Japānā 65—68; — agrākā Krievijā 69—89; — agrākā Baltijā — pirms reformas 91—106; — agr. Baltijā pēc reformas 89—91, 106—111; — tiesiskās attiecības 128; — attie-

cības pret administratīvo pārvaldi 147—148; — pamatprincipi 231—254; — absolūtie nosacījumi 296—298; — relatīvie nosacījumi 298—299.

Civiltiesības: to atšķirība no procesuālām tiesībām 12—13.

Cognitor 193.

Compromissum 571.

Confessio (sk. atzišana).

Confessio non revocatur 371.

Confessio qualificata seu conditionalis (sk. atzišana).

County Courts 49.

Cour: d'appel 41; — de cassation 41.

Court of Appeal 49, 53.

Cura absentis 598.

Zwangsvollstreckung 592.

Zwischenverfahren 102.

Damnum emergens 343.

Darba tiesas 138.

Darbībaspēja 259—262, 558, 561.

Delats 104, 381.

Depositio (Depot) 738.

Dies intra quem 279.

Dies in quo 279.

Dieva tiesas 70, 71.

Diffamationsklage 291.

Diffesonseid 105, 381.

Dispozitivitātes princips 233, 234.

Dīvkauja 70.

Докладная записка 81.

Dokuments: — publiska — jēdziens 392; — publiska — priekšrocības 392, 393; — pēc satura 393, 394; — pēc mērķa 394; — publisko — ārējās raksturīgās pazīmes 394, 495; — kā rakstiski pierādījumi un viņu iesniegšanas kārtība tiesai 395—398; — īstuma formālā pārbaudišana 407—413; — materiālā pārbaudišana 413—415.

Domicilium 223.

Edictalladung 743.

Editionseid 105, 381.

Eksperts, sk. lietpratējs.

Endschritten 103, 105.

Entmündigungsverfahren 682.

Erblosung oder verwandschaftlicher Retract 732.

Eventualmaxime 38, 247.

Exceptiones (ierunas) — dilatoriae 38, 316; — preemptoriae 38, 317;

— fori incompetentis 229; — fori declinatoria 298, 318; — litis pendentis 298, 318; — rei iudicatae 298; — connexitatis 298, 318, 506; — deficientis personae standi in iudicio 298, 319; — šaurā nozimē 314; — materiāli-tiesiskas 314; — procesuālās 314; — procuratoria 320.

Execution forcée 592.

Executionsprozess 592.

Feststellungsklage 292.

Fideikomisarijs 724.

Fiska lietas, (sk. valsts pārvalžu l.) 544.

Freundschaftskauf 735.

Forum: — rei sitae 136, 225, 288; — legale 222; — conventionale 222; — generale 222; — speciale 225; — arresti 225; — solutionis 227, 741; — delicti commissi 228; — connexitatis 228.

Freundschaftskauf 735.

Frustra probatur quod probatum non relevat 336.

Galvojums pie tiesas 515, 516.

Garīgās tiesas 70, 138.

Gerichtshöfe 45.

Glaubhaftigmachung 746.

Губные старосты 75.

Hauptverfahren 102.

High Court 49.

High Court of Justice 49, 51.

Hipotēka: — kuģu 514, 515; — sistēma (sk. zemes grāmatas); — kreditori 654, 656, 657; — publisko — apmierināšanas kārtība 656; — parādu apmierināšana pie naudas sadalīšanas 657; — tiesu — 625.

House of Lords 49, 53.

Ierunas materiāli-tiesiskās un procesuālās (sk. arī exceptiones) 314.

Incapacitas, sk. tiesnesis.

Initiative procesā: — tiesas 241, 242; — pusu 241, 242.

Inns of Court 196.

Inspectio ocularis 355.

Interdicta retinendae et recuperandae possessionis 288.

Interlocutio 523.

Interpretatio authentica seu legale 124.

Interventio: — principalis 228, 586; — accessoria 587.

Ires valdes sk. kompetence.

Izdevumi tiesu: — veidi 415—420; — atlīdzināšanas nosacījumi 420—424; — apsardzības lietās 672; — lietās par personas atzīšanu par garā slimu 685; — segšana izšķērdētāju lietās 689.

Izligums: 579—583; — nepielaišana laulības lietās 559; — jēdziens 579—580; — procesuālā un privāttiesiskā — atšķirība 580; — darbībaspeja pie tā noslēgšanas 580; — nepielaišanas gadījumi 580—581; — procesuālo — slēgšanas kārtība 581—582; — procesuālā — sekas 582—583.

Izludinašana sk. publikācija.

Izpildu (aprēķina) kārtība 540.

Izpildu raksts 594.

Izpirkums sk. nekustama manta.

Izsole: — vieta un laiks 615—616; — kustamas mantas pārdošanas kārtība 616—617; — personas, kuģas nevar piedalīties tajā, kā pircēji 617; — kustam. mantas ieguvēja tiesības un pienākumi 618; — ienemtās naudas sadalīšana 618; — nenotikušās un spēkā neesošās 618—619, 638—642; — nolikšana nekustamas mantas pārdošanai 628—629; — kārtība pie nekustamas mantas pārdošanas 630—633; — ar divējādiem nosacījumiem 633—635; — sekas 636—638; — kuģa pārdošanai 649—651; — mantojumu izdalot 729; — tiesā deponētā priekšmeta pārdošanai 740.

Izšķērdētājs 686.

Iztulkojums: — loģiskais 120, 124; — sistematiskais 120, 124; — vēsturiskais 120, 124; — aprobežojošs 120; — paplašinošs 120; — gramatiskais 124; — autentiskais 124.

Iztulkošana sk. iztulkojums.

Изводъ или сводъ 72.

Japana 65.

Judex inhabilis sk. tiesnesis.

Judex ne eat ultra petita partium 234.

Judex secundum allegata et probata a partibus iudicare debet 332, 340.

Judici fit probatio 338.

Judicium sk. spriedums.

Juge de paix 41.

Juramentum (sk. arī zvērests) — suppletorium 70, 104, 106, 380; — purgatorium 70, 105, 106, 380; — calumniae 104, 381; — in litem 105, 380; — manifestationis 105, 380; — pro re judicata 380.

Jura novit curia 336.

Juridiskā adrese 325, 326.

Jurisdikcijas jēdziens 212.

Jus jurandum litis decisorium 104.

Jus naturale (sk. tiesības).

Justizkomissariem 40, 237.

Jus vel beneficium novorum 177.

Kārtība: — prasības, sacikstes 11, 86; — apsardzības 12, 107, 276, 443, 665—742; — konkursa 12; — mutiskās izteiksmes 85, 86; — rakstiskās izteiksmes 85; — atklāšanas 86; — izpildu 145, 540—543; — uzraudzības 186, 458; — uzaiņināšanas (provocatio) 291, 743 un sek.; — tiesāšanās — Senātā 471—473; — blakus tiesāšanas 523—528; — neapstridamu prasījumu 552; — tiesāšanas — laulības lietās 555—562; — tiesāšanas lietās par dzimšanu laulībā 562—568; — ārtaulībā dzimušo bērnu reģistrācijas 562—563; — lietu iztiesāšanas šķirējtiesās 573; — prasības un apsardzības kārtībā iztiesājamo lietu atšķirība 666—668.

Kārtības rullis 122.

Kasācija: — jēdziens 463; — iesniegšanas pamati 464—466; — nepielaišanas gadījumi 466; — par galīgiem lēmumiem 466, 467; — iesniegšanas termiņš 467; — iesniegšanas kārtība 467, 468, 469; — sūdzības defektu sekas 468; — pretšūdzības iesniegšanas laiks 469; — sūdzības drošības nauda 469, 470; — iesniegšanas sekas 470, 471; — sekas 473—476.

Klage: 19, 286.

Kļūdu izlabošana spriedumos un lēmumos 277.

Komerctiesas 139.

Kompetence (jēdziens) 212; — Francijas tiesu 41—43; — Anglijas tiesu 49 un turpm.: — Japānas

tiesu 66; — Krievijas tiesu pēc 1864 g. reformas 85—86; — Zemstu priekšnieku 87, 88; — pilsētas tiesnešu 87, 88; — Krievijas tiesu (pēc 1889. g. reformas) 88; — Vidzemes zemes tiesu 93—95; — Vidzemes pilsētas tiesu 95—98; — Kurzemes tiesu 98—100; — bāriņu tiesas 109; — pagasttiesu 109, 139, 218; — tirdzniecības tiesu 139; — civiltiesas 140; — krimināltiesas 141; — administratīvās tiesas 141; — tiesas kopsapulču 183—185; — zemes grāmatu nodaļu 191; — objektīvā vai priekšmetu (piekritība) 213, 214—221; — subjektīvā (personīgā piekritība) 213, 221—292; — mirtiesneša 215—218; — īres valdes 218—220; — apgabalietiesas 221; — šķirējtiesas 570—571.

Konkurseid 381.

Konkurss: — kārtība 12; — tiesības 108.

Kuģu reģistrs 648.

Kurzemes tiesas 98—100.

Kustama manta: — apķilāšana 513, 514; — privilģēta 608—612; — vairākām personām piederošas nedalāmas — aprakstīšana un pārdošana 610; laulātu personu — aprakstīšana 610—612; — apķilāšanas kārtība 613, 614; — novērtēšana 614; — glabāšana 614, 615; — nolikšana publiskā izsolē 615, 616; — pārdošanas kārtība publiskā izsolē 616, 617; — ieguvēja tiesības un pienākumi 618; — piedziņas vēršana uz kustamu mantu, kas neatrodas parādnieka valdīšanā 620, 621; — nenotikušas un spēkā neesošas izsoles 618, 619; — no pārdošanas ieņemtās naudas sadalīšana 652—655; attiesāšana 659, 660.

Landgerichte 45.

Laulāto darbībaspeja laulības lietās 558, 561.

Legatarijs 724.

Lēmums: — jēdziens 275; — apsardzības procesā 276, 443; — saturs 276; — grozījumi 277; blakus — spēkā stāšanās 442—443;

— pārsūdzēšana 525—526; — Senāta 472—473; tiesas — pirms lietas izspriešanas pēc būtības 561; tiesas — par izsolē pārdoto nekustamo īpašumu 636—638; — apsardzības lietās 674—675, 676; — publicēšana izšķērdētāju lietās 688—689; — publicēšana promesošo personu lietās 691; — par mantinieku apstiprināšanu — izpildīšana 720.

Lex: — Aebutiae 30; — Poetelia 31; — fori 130; — domicilii 558; — patriae 129.

Libellus 33, 37.

Līdzdalība: — aktīvā 499; — pasīvā 499; — jautā 499; — mērķis 500; — nosacījumi procesā 500, 501; — nepieciešamā 501, 502; — izceļšanas gadījumi 502; — sekas 502, 503.

Liecinieki: — aculiecinieki (видоки) 71; — nopratināšana agr. Baltijā pirms reformas 104; — skaits pēc Vidz. zemes tiesībām 104; — liecības 357—358; — vārda, uzvārda un dzīves vietas uzdošana 358; — uzaicināšana tiesā 358; — sadalīšana kategorijās pēc Latv. proc. lik. 359—360; pienākums 360—361; — nopratināšanas vieta 362; — nopratināšanas kārtība 362—363; — liecību pierādīšanas spēka un nozīmes noteikšana 363—367; — laulības lietās 559; — pie mutiska testamenta sastādīšanas 707.

Lietā: — iztiesāšana 159, 326—330; — rakstiska sagatavošana 324—325; — iztiesāšanas būtība 326—327; — nepiedalījušos personu lūgumi 480—482; — par zaudējumiem, jenākumiem un tiesu izdevumiem caurskatīšana 540—543; — valsts pārvalžu 544—549; — — kas ceļas sakarā ar līgumiem par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām un valsts mantas vai tiesību nomas līgumiem 550—552; — par zaudējumu atlīdzību no tiesnešiem, prokuroriem un citiem tiesu resora darbiniekiem 553—555; — iztiesāšanas kārtība šķirētiesā 573; — apsardzības kārtībā iztiesājamās 668—670; — apsardzības — sadalījums 671—672;

— par ārlaubībā dzimušu bērnu leģitimāciju 676—679; — adopcijas 679—682; par personas atzīšanu par garā slimu 682—686; — par personu atzīšanu par izšķērdētājiem 686—690; — par personas atzīšanu par mirušu un par bezvēsts prombūtnē esošu 690—694.

Lietā nepiedalījušos lūgumi 48—482.

Lietpratējs (artis periti experti): — atzinums 388, 389; — pienākumi 389; — slēdziena novērtēšana 390; — atlīdzība 390.

Likums (sk. arī lex) procesuālais: — piemērošanas laiks 127; — piemērošanas vieta 129; — piemērošana personām 135; — kā procesuālo tiesību avots 111; — īpašības 117, 188; — absolūtie procesuālie 123; — dispozitīvie procesuālie 123; — iztulkošana 123—127; — procesuāla, mērķis 128; — nacionālais 129, 558; — ārzemju 129; — vispārējais 129; — vietējais 129.

Linča tiesas 69.

Litis consortium necessarium passivum 557.

Litis contestatio 28, 103.

Litis denuntiatio 587.

Locus regit actum 336.

Lucrum cessans 343.

Mantojums: — apsardzība 694—701; atklāšanās 696, 709; — pārejas kārtība uz mantojuma atstājēja pēdējās gribas izteikuma pamata 701—709; — pārejas kārtība uz likuma pamata 709—722; — jēdziens 709, 718; — atteikšanās no tā un pieņemšana ar inventāra tiesībām 722—726; — dališana 726—732.

Mantinieki: — likumiskie 708; — testamentāriskie 708; — līgumiskie 708.

Matricula 194.

Mazturības tiesības sk. tiesības.

Mengekauf 736.

Miertiesneša: kompetence 215—218; — mutisko lūgumu un paziņojumu norakstu obligātoriskā piesūtīšana valsts iestādēm 548; — tiesāšanas kārtības raksturīgās pa-

zīmes 583—590; — gādība par mantojuma apsardzību 697—698.
Mutiskuma princips 85, 245—250.

Наймитъ 71.

Neapstrīdamu prasījumu kārtība, sk. kārtība.

Necessitas defensionis 262.

Negantīs nulla probatio est 344.

Nekustama manta: — korroborēšana 622—624; piedziņas vēršana uz — 624, 625; — aprakstīšana 625; 626; — novērtēšana 626, 627; — aprakstītas pārvaldīšana 627—628; — pārdošana izolē 628—633; — pārdošana ar divējādiem nosacījumiem 633—635; ligumi, kas attiecas uz pārdodamo nekustamo mantu 635—636; — izsoles nenotikušās un spēkā neesošās 638—642; valsts kredītiestādēs iekilātās — pārdošana 643—645; kopīpašumā esošās — pārdošana 647, 648; — pārdošana ienemtās naudas sadalīšana 653—658; — attiesāšana 658—659; — izpirkšana 732—738.

Nemo iudex sine actore 233.

Nemo testis idoneus in causa proprio 353, 357.

Ne procedat iudex ex officio 241.

Niederlegung 738.

Nodeva: zīmognodeva (sk. tiesu izdevumi); — lokšņu (sk. t. i.); — kancelejas (sk. t. i.); — tiesu 416.

Nodrošinājums: personisks 511; mautisks 511; — ar kuģu hipotēkām 514, 515.

Nodrošināšana: pierādījumu iepriekšēja 522, 523; — prasības (sk. prasība).

Noilgums: tecēšana netiek pārtraukta 307; — procesuāls 252; — prasības par laulības spēkā neesamību 557; — prasības, kas izriet no likumīgas laulības pastāvēšanas 561; — lietās par dzimšanu laulībā 564; — sprieduma izpildīšanas 593; — mantojuma lietās 708.

Nolēmums 275.

Noraidījumi (sk. exceptio dilatoria): 316—321; — atšķirība no ierunas 316—318; — celšanas kārtība 318—321; — veidi 318—321.

Notārs: 86; — pienākums 191; — vecākais 623; — vecāki arhīvs 623; — tiesība ierosināt lietu apsardzības kārtībā 671.

Notorium non eget probatione 333.

Noveneid 106.

Oberlandesgericht 45.

Oberster Gerichtshof 45.

Offenbarungseid 105, 604, 659.

Offizialbetrieb 241.

Onus probandi (sk. pierādīšana).

Онежская Уставная Грамота 69.

Ordaļijas 71.

Pagasttīses (sk. arī kompetence): 139, 140, 180.

Parādnieks: jēdziens 594; — tiesības spriedumu izpildot 601, 602; paraksta ņemšana no par dzīves vietas neatstāšanu 660—661; — uzaicināšana tiesā līdzekļu uzrādīšanai 661—662; valsts — mantas meklēšana 662—664; — naudas sadalīšana 652—658.

Paraksts par dzīves vietas neatstāšanu 516, 517.

Paraša kā tiesību avots (sk. tiesības).

Parteibetrieb 241.

Parteifähigkeit 258.

Pārstāvība (sk. pilnvarnieki).

Pašpalīdzība 13, 14.

Pavēste (aicinājums): 308—310; — saturs 308, 309; — izsniegšanas kārtība 309; — izsniegšana valsts iestādēm 548.

Pavēste par izpildīšanu 596, 597.

Personalexecution 604.

Piedzīņa (sk. piedziņa).

Piedzīnējs 594, 601.

Piedzīšana: vēršana uz nekustamu mantu 107; — vēršana uz kustamu mantu, kas atrodas parādnieka rokās 608—619; — vēršana uz vērtspapīriem, kas izrakstīti uz uzrādītāju 619, 620; — vēršana uz kustamu mantu, kas neatrodas parādnieka valdīšanā 620, 621; — vēršana uz parādnieka atalgojumu un citām izmaksām 621; — vēršana uz parādnieka nekustamas mantas ienākumiem 621, 622; — vēršana uz nekustamu mantu 622—648; — vēršana uz kuģiem 648—652.

Pieķirība: jēdziens 213; — mīertiesneša 215—218; — pagasttiesu 218; — īres valdes 218—220; — apgabaltiesas 221; — subjektīvā vai teritoriālā 221; — likumīga 222; — līgumiska 222; — vispārēja 222—225; — speciālā 225—229; — izņēmuma 225—227, 554—555; — elektīvā vai fakultatīvā 227—229; — strīdi un to izšķiršana 229—231, 584, 585; — valsts pārvalžu lietās 548; — prasībās aizliegt izsludinātām personām iestāties laulībā 555; — lietās par laulības šķiršanu, par laulāto atšķiršanu un par laulības spēkā neesamību 557; — prasībās par tiesībām, kas izriet no likumīgas laulības pastāvēšanas 560—561; — lietās par dzimšanu laulībā 564; — absolūta 612; — apsardzības lietās 675; — adopcijas lietās 680; — ārvalstīs dzimušu bērnu leģitīmācijas lietās 678; — lietās par personas atzīšanu par garā slimu 684; — izšķērdētāju lietās 688; — bezvēsts prombūtnē esošo personu lietās 693; mantojuma lietās 702, 703, 711, 723, 728; — izpirkuma lietās 733; — no saistības izrietošās lietās 738; — uzaicināšanas kārtībā iztiesājamās lietās 746.

Pierādījumi: pirmsmaskavas periodā 70—73; — rakstiskie 76; — veidi Maskavas periodā 75—77; — sistēma agr. Baltijā pirms reformas 104—105; — vispār 331—333; — iesniegšanas laiks 337—338; — iesniegšanas kārtība 338—340; — novērtēšana 348—352; — veidi 352—356; — lietišķu jēdziens 355; — rakstiskie 391; rakstisku — pārbaudīšana 407—415; — iepriekšēja nodrošināšana 522—523; — veidi lietās par dzimšanu laulībā 565; — apsardzības lietās 672—673; — lietās par mantošanas tiesībās apstiprināšanu 711—712, 715—717.

Pierādīšana (sk. arī pierādījumi): kārtība 330—348; — pienākums (kam jāpierāda) 340—348.

Piespiedu izpildīšana pēc aktiem: šī institūta attīstība dažādās valstīs 528—531; — piespiedu izpildīša-

nas kārtība 531—532; — kam pieder tiesība uz piespiedu izpildīšanu pēc aktiem 532—533; — pret kādiem atbildētājiem pielaižama piespiedu izpildīšana pēc aktiem 533—534; — lūguma par piesp. izpild. pēc aktiem iesniegšana un tā pielikumi 534; — pieķirība lietās par piespiedu izpildīšanu 534; — piespiedu izpildīšanas pēc aktiem raksturīgas pazīmes 534—539; — rezolūcijas izpildīšanas kārtība šīs lietās 539.

Pilnvara: forma un veidi 271—273; — spēks un nozīme 273—274; — anulēšana 740—742; — pilnvarojumi, kuŗi sevišķi jāmin pilnvarā 272; — pilnvaras devēja un pilnvarnieka juridiskas attiecības 273.

Pilnvarnieki, resp. pilnvarotie: pilnvarotie Maskavas periodā 73; — pielaišana Pēterā I. laikā Krievijā 79; — zvērināts advokāts 86; — pilnvarnieku institūts Grieķijā 192; — pilnvarnieku institūts Romā 193—194; — aizstāvju un pārstāvju institūts Francijā 194; — aizstāvju un pārstāvju institūts Anglijā 196—197; — aizstāvju un pārstāvju institūts Vācijā 197—198; — aizstāvju un pārstāvju institūts Krievijā 198—200; — tiesībaizstāvības un pārstāvības institūta apvienošana 200—202; — advokātuŗas institūts Latvijā 202—203; — Latvijas zvērinātu advokātu tiesības 204; — Latv. zvēr. adv. pienākumi 204; — Latv. zvēr. adv. atbildība 205; Latv. zvēr. adv. padomes tiesības un pienākumi 206; — privātdvokātu institūts 207—208; — zvēr. adv. palīgu institūts 208—211; — obligatoriska jeb likumiska pārstāvība 268—270; — labprātīga jeb līgumiska pārstāvība 268, 270; — kas var būt par pilnvarnieku vispār 270; — valsts pārvalžu lietās 547; — mīertiesās un vispārējās tiesu iestādēs 585; — aizstāvja iecelšana prombūtnē esoša parādnieka interešu aizsardzībai pa sprieduma izpildīšanas laiku un viņa tiesības un pienākumi 597—599; — apsardzības lietās 672; pilnvarnieka

atteikšanās no pilnvaras 273; —
— proces. darbības ratihabito
320.

Pilsētas tiesnesis 87.

Поручная запись 73.

Послухи (свидѣтели доброй славы) 70

Præsumptiones: juris 335, 336; —
juris et de jure 334, 335, 558; —
necessariae vai praesumptiones juris
et de jure 334; — facti seu
hominis 335.

Präsentationsschreiben 103.

Prasība: kārtība 11; — tiesība 19;
— lūguma saturs Maskavas pe-
riodā 73; — civilas caurlūkošana
krimināltiesā 144; — liktenis kri-
minālprocesā 145; — sevišķas
Krievijā 220; — izpildīšanas 255;
290; — atzišanas 255, 304, 456; — jē-
dziens 286; — veidi 286—295; —
piespriešanas 291, 456; — bez iz-
pildu spēka 291; — piespriešanas
un atzišanas — atšķirība 294; —
tiesīb pārveidojušās 295; — lūgums
un viņa saturs 299—306; — lie-
tiskā (actio in rem) 303; — lū-
guma iesniegšanas sekas un tālāk-
virzīšana 306—308; — vindikāci-
jas 307; — grozīšana 327—329; —
aktīvais pamats 341; — pasīvais
pamats 341; — objektīvā savieno-
šana 495—499; — subjektīvās sa-
vienošanas gadījumi un sekas
499—503; — nodrošināšanas bū-
tība 507—509; — nodrošināšanas
nosacījumi 509—510; — nodroši-
nāšanas veidi 511—518; — celša-
nas kārtība pret valsts pārvaldi
548; — celšanas kārtība lietās.
kas celas sakarā ar līgumiem par
darbiem un piegādēm valsts vāja-
dzībām un valsts mantas vai tie-
sību nomas līgumiem 551—552;
posesorās — attiecībā uz valsts
nekustamu mantu 552—553; —
aizliegt izsludinātām personām ie-
stāties laulībā 555—556; — par
laulības šķiršanu un prasības at-
zīt laulību par spēkā neesošu
556—560; — par tiesībām, kas iz-
riet no likumīgas laulības pastā-
vēšanas 560—562; — prasījuma
punkts 305; — par dzimšanu lau-
lībā 562—568; — par ipašumu tie-
sību atzišanu uz aprakstīto un

pārdošanai nolikto nekustamo
 mantu 643; — pret trešo personu,
kas pārvalda no tiesas piespriesto
 nekustamo mantu 659.

Prasības lūgums: saturs 299—309;
— tālākvirzīšana 306—307; — ie-
sniegšanas sekas 307—308; —
miertiesā 583.

Prasības summa (sk. prasības vē-
rtība).

Prasības vērtība (summa): vispār
300—302; — prasībās aizliegt iz-
sludinātām personām iestāties lau-
lībā nav jāuzdod 556; — laulības
lietās 559.

Prasītājs (sk. puses).

Prasījums: publiski tiesisks 148—155;
— civiltiesisks 148—155; — no-
drošināšana pirms prasības celša-
nas 517, 518; — savienošana lau-
lības lietās 558.

Правая грамота 75.

Prāvnieku zvērests 380—385.

Prejudiciālas prasības 291.

Preklūzija 745.

Pretapellācija 455.

Pretium affectionis 343.

Pretium succedendi in locum rei 328.

Pretprasība (reconventio): jēdziens
321—322; — caurskatīšanas kārt-
tība 322—323; — iesniegšanas no-
teikumi 323—324; — piekritība
323—324; — laulības šķiršanas
lietās 558.

Prezumpcijas (sk. praesumptiones).

**Principium instruendi processus ad
instantiam partium** 235.

Princips: valsts varas 32; — even-
tuālais (Eventualmaxime) 38, 247,
253; — sacikstes (Verhandlungs-
maxime) 39, 235—240; — izmeklē-
šanas (Untersuchungsmaxime) 40,
101, 235; — brīvas faktu novēr-
tēšanas 40; — tiesas suverenitātes
42, 253; — taisnības 48, 342; —
kolleģiālais 79; — vēlēšanu 79; —
kārtu 79; — brīvas novērtēšanas
86; — neatkarības 86, 87, 162; —
patstāvības 86, 100, 162, 167, 168;
— neatcelamības 86, 87, 163; —
iecelšanas 90; — atklātības 100,
101, 250—252; — dabisko tiesību
120; — piekritības 131; — ekster-
ritorialitātes 136; — vienlīdzības
136, 177, 240—241, 250, 671; —

cautio de impensis jeb cautio judicatum solvi 137; — izņēmums no neatceļamības principa Latvijā 165; — dispozitivitātes 233—234; — oikonomisks darba sadalīšanas 236; — tiešuma 242—245; — mutiskās un rakstiskās izteiksmes 245—250; — revīzijas 461—462; — kasācijas p. 462—463; — sa- cikstes — sašaurināšana prasībās par tiesībām, kas izriet no likumi- gaš laulības pastāvēšanas 561.

Приставная память 73.

Проставъ или недѣльщикъ 73.

Probatio pro exoneranda conscientia 381.

Prozessfähigkeit 259.

Prozessfähigkeitsrecht 261.

Prozessführungsrecht 262.

Procesuālo attiecību subjekti 299.

Procuratores 193.

Proklama (sk. publikācija).

Prokurors: pienākumi 188; — pie- nākumi prasībās par tiesībām, kas izriet no likumīgas laulības pastā- vēšanas, ja nav atbildētāja 561; — tiesības un pienākumi prasībās par dzimšanu laulībā 564; — tie- sības ierosināt procesu apsardz. kārtībā 671; — piedalīšanās dažās apsardzības lietās 673—674; — tiesības un pienākumi lietās par personas atzišanu par garā slimu 684; — tiesības un pienākumi lie- tās par personu atzišanu par iz- šķērdētājiem 688; — tiesības promesošo personu lietās 691.

Prorogatio 228.

Protokoli: tiesas sēžu 330, 331; — pie apskatīšanas uz vietas 386.

Publikācija: izšķērdētāju lietās 688, 689; — promesošo personu lietās 691; — bezvēsts promesošo per- sonu lietās 692, 694; — laulības lietās 559; — par mantojuma at- klāšanos un mantinieku uzaicinā- šanu 698; — īpatnība Rietumlat- vijā 699; — nolūks mantojuma lietās 699, 713; — novēlējuma akta attaisīšanai un nolasišanai 703; — par mantinieku uzaicināšanu 711, 712; — saistības priekšmeta depo- nēšanas lietās 739; — pilnvaras anulēšanai 742; — uzaicināšanas kārtībā iztiesājamās lietās 747.

Puses: pašdarbība pirmsmaskavas periodā Krievijā 69; — pilnvaro- tie Maskavas periodā 73; — ini- ciative procesā 241—242; — vien- lidzība 257; — sakrišana vienā personā 257—258; — procesuālās spējas 258—262; — pēcnācība 262—267; — pārstāvība procesā 267—274; — procesuālās darbības 278; — procesuālo darbību atce- ļamība 284; — procesuālo darbību forma 284—286; — jūriskas adre- ses paziņošana tiesai 325, 326; — sa- cikstes izbeigšana: 327; — kas tām nav jāpierāda 333—337; — tām jāpierāda 340—348; — ne- ierašanās tiesā sekas 445—446; — prasītājs prasībās aizliegt iz- sludinātām personām iestāties lau- lībā 555; — atbildētājs prasībās aizliegt izsludinātām personām iestāties laulībā 555—556; — pra- sītājs lietās par laulības šķiršanu, par laulāto atšķiršanu un par lau- lības spēkā neesamību 557; — prasības par dzimšanu laulībā 564; prasītājs lietās par dzimšanu ār- laulībā 565, 567; — atbildētājs lie- tās par dzimšanu ār- laulībā 566, 567.

Rakstiskuma princips 85, 245—250.

Расправная палата 75.

Ratihabicija — pilnvarnieka iepriek- šejas rīcības 320.

Ratio legis et juris 125.

Realexecution 604.

Receptum arbitri 571.

Rechtsgestaltungsklage 295.

Reconventio (sk. pretprasība) 321.

Rei vindicatio 287.

Relats 104, 381.

Relutionseid 381.

Res: fungibiles 604; — certa 605.

Rezolūcija: 275; — saturs 276; — Senāta 472; — pie piespiedu iz- pildīšanas pēc aktiem 594.

Reus excipiendo fit actor 341.

Revizijas sistēma 461, 462.

Rīcības spēja 682—690.

Rikojums 277.

Русская Правда 69.

Sacikstes princips 245.

Saistības priekšmeta iesniegšanā tie- sai glabāšanai 738—740.

Sarežģījumi procesā un to veidi 482—483.

Schätzungseid 105.

Schiedseid 380, 381.

Sēdes tiesu iestādēs: tiesas 182; — rīcības 182; — kopsapulces 183.

Sekretārs tiesas: iecelšana amatā Anglijā 57; — funkcijas Anglijā 57, 62; — pienākumi 106, 188.

Semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit 340.

Senāts: uzraudzības tiesības 169, 467; — kā kasācijas, resp. trešā instance 463; — kā kasācijas instances uzdevumi 463—464; — tiesāšanas kārtība 471—473.

Sistēma: vēlēšanu 173; — kooptācijas 174; — iecelšanas 174; — sacensības 174; — tiesu iestāžu 175—176; — instanču 176—180; — pilnīgās apellācijas 177; — nepilnīgās apellācijas 177; — Latvijas tiesu instanču 179—180.

Solicitadors 194.

Solicitors 48, 196.

Sportulae 33.

Spriedums: atcelšana Anglijā 63; — tiesas — izpildīšana Maskavas periodā 77—78; — kondemnatīvs 105—106; — attaisnojošs 105—106; — ar nosacījumiem 106; — izpildīšana 157; — kā tiesas atbilde uz prasību pēc būtības 275; — saturs 276; — jēdziens 426; — forma 430—431; — galīgā veidā izgatavošanas laiks 433; — daļas 433; — likumīgais spēks 434—442; — aizmugurisks 443—445; — aizmuguriska — pārsūdzības kārtība 447—448; — aizmuguriska — surrogatīvais raksturs 448—449; — aizmuguriska — īpatnēis gadījums 449—451; — otrās instances — atcelšana 461—463; — jaunas caurlūkošanas gadījumi 476—480; — iepriekšējā izpildīšana 518—521, 561; — noraksta piesūtišanai valsts pārvaldes lietās 549; — kļūdas izlabošana 277; — laulības lietas īpatnības 559, 560; — taisīšana un pasludināšana šķirējtiesā 574; — šķirējtiesas — izpildīšana 574—575; — šķirējtiesas pārsūdzība un spēkā neesamība 575—577; — šķirējtiesas (ārvalstu) —

spēks Latvijā 577; — izpildīšanas kārtība vispār 591—603; — izpildīšanas veidi 603—608, 660—661.

Ставочное челобитие 74.

Streitgenosse 683.

Стряпчие 81, 199.

Successio: generālis 262; — singularis 262.

Судебный дьяк 73.

Судный муж 75.

Судный список 74, 75.

Сводь или изводь 72.

Šķirējtiesa: jēdziens 569; — un valsts tiesas atšķirība 569—570; — priekšrocības 570; — nepiekritīgās lietas 570—571; — nodibināšanas pamati (līgumi) 571—572; — tiesnešu ievēlēšanas un atvietošanas kārtība 572—573; — darbības izbeigšana 573—574; — sprieduma taisīšana un pasludināšana 574; — spriedumu izpildīšana 574—575; — sprieduma pārsūdzēšana 575; — sprieduma spēkā neesamības gadījumi un to sekas 575—577; — sprieduma īpatnības 577; — (ārvalstu) spriedumu spēks Latvijā 577; — sprieduma spēks C. pr. n. formālo noteikumu pārkāpšanas gadījumā 577—579.

Tempus continuum 280.

Teorijas: materiāli-tiesiskā 19; — abstrakti-tiesiskā 20; — Wach'a un citu juristu par actio un procesu 21—25; — formālas pierādījumu 105, 348; — procesuālas vienības 129; — procesuālo stadiju 129; — procesuālo darbību 129; — tiesas brīvas iekšējas pārliecības 349; — materiālās pierādījumu 349; — materiālas pierādījumu — ierobežojumi 351—352.

Termina fatalia 38.

Terminš: pašas tiesas noteiktie 278; — likumiskie 278; — labprātīgie 279; — aprēķināšana 279—281; — pagarināšana un atjaunošana 281—284; — atbildētāja aicināšanai 310—311; — pārsūdzības — valsts iestādēm 549; — lietās, kas ceļas sakarā ar līgumiem par darbiem un piegādēm valsts vajadzībām un valsts mantas vai tiesību

nomas līgumiem 550—552; — posesorās prasības celšanai attiecībā uz valsts nekustamu mantu 553; — prasībās aizliegt izsludinātām personām iestāties laulībā 555; — prasības celšanai par laulības šķiršanu 558; — atsauksmēm, apellācijām etc., laulības lietās, ja atbildētāja dzīves vieta nav zināma 559; — lietās par dzimšanu ārvalstī 566, 567; — šķirējtiesā 573, 576; — blakus sūdzību iesniegšanai 587—588; — miertiesas un vispārējo tiesu iestāžu rezolūciju un spriedumu pasludināšanai 588; — apellācijas un aizmuguriska sprieduma pārsūdzības; — kasācijas 467; — lūgumu iesniegšanai par apgabaltiesas, kā otrās instances, sprieduma atcelšanu 589; — izpildu pavēstes izsniegšanai atbildētājam 597; — prombūtnē esoša parādnieka mantas aprakstīšanai un pārdošanai 599; — sūdzības iesniegšanai par tiesu izdītāja nepareizu rīcību 602; — lūguma iesniegšanai par piespriešanas samaksas sadalīšanu vairākos termiņos 603; — publiskas izsoles nolikšanai (kustamai mantai) 615; — kuŗā piedzinējs var paziņot par aprakstītas mantas paturēšanu par novērtēto summu 618; — pārdojamās nekustamās mantas novērtēšanai 626; — izsoles dienas nosacīšanai, nekustamu īpašumu pārdošanai noliekot 628; — sūdzību iesniegšanai par tiesu izpildītāja nepareizībām nekustamu mantu aprakstot un novērtējot 629—630; — piedzinēja paziņojumu iesniegšanai, ka viņš patur nekustamu mantu par novērtēto summu 638; — sūdzību iesniegšanai par izsoles nepareizu noturēšanu 642; — valsts kredītiestādēs iekārtātās nekustamās mantas pārdošanas nolikšanai 644—645; — kuŗa pārdošanai publiskā izsolē 649; — no mantas pārdošanas ieņemtās naudas summas labprātīgai sadalīšanai 653; — blakus sūdzības iesniegšanai par miertiesneša sastādīto aprēķinu 658; — parādnieka aicināšanai uz sēdi līdzekļu uzrādīšanai 661; — pārsū-

dzības apsardzības lietās 675—676; — sūdzības iesniegšanai par tiesas lēmumu adopcijas lietās 681; — tiesas lēmuma pārsūdzībai lietās atzīt personu par garā slimu 686; — izpirkšanas tiesībām 735; — tiesas lēmuma pārsūdzībai par aizgādības nodibināšanu vai atraidīšanu promesošām personām 692; — lūguma iesniegšanai atzīt personu par mirušu 692—693; — tiesas lēmuma pārsūdzībai bezvēsts prombūtnē esošo personu lietās 694; — sūdzību iesniegšanai par miertiesneša rīcību attiecībā uz mantojuma apsardzību 701; — sūdzību iesniegšanai par tiesu izpildītāja rīcību pie mantojuma apsardzības 701; — uzaicinājumam mantojuma lietās 704; — tiesas lēmuma pārsūdzībai mantojuma lietās 708; — prasības celšanai mantojuma lietās 708; — uzaicinājumam mantojuma lietās 713; — blakus sūdzības iesniegšanai par tiesas lēmumu mantojuma lietās 720—721; — mantojuma pieņemšanai ar inventāra tiesībām 725; — gribas izteikšanai par mantojuma pieņemšanu 726; — prasībai par mantojuma pārdalīšanu 728; — sūdzību iesniegšanai par tiesas lēmumu mantojumu dalīšanas lietās 731; — izpirkuma tiesību realizēšanai Rietumlatvijā 735; — sūdzību iesniegšanai par tiesas lēmumu izpirkuma lietās 736—737; — kuŗa pašvaldības var izlietot pirkšanas tiesības 737; — tiesību piešķiršanai uzaicināšanas kārtībā iztiesājamās lietās 747—748; — notecešanas nozīme uzaicināšanas kārtībā iztiesājamās lietās 749, 750; — pārsūdzībai uzaicināšanas kārtībā iztiesājamās lietās 750—751; — prasības sūdzības iesniegšanai pret personu, kas ierosinājusi uzaicinājumu 752; — starpība starp noilguma un prekluzijas termiņiem 745.

Testaments: publisks 702; — privāts 702; — publicēšana 703; — likumīgā spēkā stāšanās 704; — mutisks 707.

Tiesas: valsts 15; — Francijas 41; — Austrijas 45; — Anglijas 49; — arbitra — Anglijā 61; — zvērināto — Anglijā 61; — Japānas 65; — sastāvs Japānā 67; — sēdes Japānā 68; — uzraudzība Japānā 68; — linču 69; — kņaza 69; — garīgās 70, 138; — Dieva 70, 71; — reformas Pēterā I. laikā 78—79; — reformas Katrīnas II. laikā 79—80; — reformas Pāvila I. laikā 80; — pirms 1864. g. reformas Krievijā 81—83; — reforma 1864. g. Krievijā 83—89; — agr. Baltijas (līdz tiesu reformai) — labās īpašības 91—93; — Vidzemes zemes 93—95; — Vidzemes pilsētu 95—98; — Kurzemes 98—100; — pēcreformas pamatnoteikumi agr. Baltijā 106—111; — tirdzniecības nodaļas 108—109, 138; — bāriņu 109; — pagastu 109, 180; — iekārtas likumi 112; — iekšējais sakars un palīdzība 131; — Latvijas — pienākumi pēc Hāgas 1905. g. konvencijas 133; — civilās attiecības pret citām tiesām un administratīvo pārvaldi 138—143; — krimināla 138, 141; — kara 138; — administratīvas 138, 141; — darba 138; civilās un kriminālās — jurisdikcijas atšķirība 141; — kriminālās un civilās spriedumu kollīzija 146; — pārvaldība 157—159; — rescrs 157; — nozare 158; — iekārtošana 158; — iestāžu sistēma 175—176; — Latvijas — instanču sistēma 179—180; — mīertiesas iekārta 180—181; — kollēģiālo — iekārta un darbība 181—185; — tiesas un rīcības sēdes 182; — kopsapulces 183—185; — sastāvs 185—186; — priekšsēdētāja pienākumi 186; — iniciatīve procesā 241—242; — procesuālās darbības 274—277; — satiksme ar prāvniekiem 325—326; — jautājumu uzstādīšana no tiesas puses 329—330; — rīcība pēc pusu paskaidrojumu došanas 330; — sēžu protokoli 330—331; — izdevumi (sk. izdevumi); — pienākums ievērot likumus 431—433; — tiesība pieprasīt no pusēm pierādījumus laulības lietās 558; — tiesībā tai-

sīt lēmumu, pirms laulības lietas izspriešanas pēc būtības, pie kuŗa no vecākiem jāpaliek bērniem pa procesa laiku 561; — šķirētiesa 14, 568—579; — mīertiesu un vispārējo — tiesāšanas kārtību raksturīgās pazīmes 583—590; — tiesība atlikt sprieduma izpildīšanu vai nolikt piespriedas summas samaksu uz vairākiem termiņiem 602—603; — procesa ierosināšanas tiesības apsardzībā 671; — lielākā patstāvība un iniciatīve apsardzības lietās 672—673; — bāriņu 689, 691; — pienākums rūpēties par mantojuma apsardzību 696—697.

Tiesāšana: . sacīkstes vai prasības kārtībā 11, 86; — apsardzības kārtībā 291, 743; — Senātā 471—473; — izpildu vai aprēķina kārtībā 145, 540—543; — uzaicināšanas kārtībā 291, 743; — blakus kārtībā 523—528; — piespiedu izpildīšanas kārtībā 552; — laulības lietās 555—562; lietās par dzimšanu laulībā 562—568; — šķirētiesā 573.

Tiesibaizstāvji 200.

Tiesībpārstāvji 200.

Tiesības: civilo — jēdziens 12; — atjaunošana pašpalīdzības ceļā 13, 14; — aizsargāšana valsts tiesas ceļā 15; — procesuālās — kā publiskas tiesības 16—18; — privātās 16—17; — prasības 19; — pretenzijas 19; — sastādīt un iesniegt tiesai rakstus (Francijā) 42; — pieteikt tiesā puses prasījumus (Francijā) 42; — angļu tiesneša 54; — angļu tiesas (apellācijas) — iziet no apel. sūdzības robežām 64; — atribības 69; — konkursa 108; — avoti 111—123; — pozitīvas 118; — dabiskās 118; — eksterritorialitātes 136; — personas — traucējumi 138; — mazzurības 425—426; — grozīt prasības pamatus laulības lietās 558; — inventāra 711, 725—726; — izpirkšanas 732; — pirmspirkšanas 737—738.

Tiesībspēja 258—259.

Tiesnesis: iecelšanas kārtība Anglijā 54; — atalgojums Anglijā 54; — iecelšana kārtība Japānā 67; — atalgojums pirms 1864. g. reformas Krievijā 82—83; — pilsētās 87; — neatkarība, patstāvība un neatceļamība 86, 87; — kā tiesību avots 117—123; subjektīvie nosacījumi par iecelšanu tiesu amatos 159; objektīvie nosacījumi par darbību tiesu amatos 162; — izglītība 160—161; — iecelšanas kārtība Latvijā 164; — atļaišana no dienesta 164, 166; — atbildība 170—173; — personāla komplektēšana 173—175; — iecirkņa un papildu 179; — nespējība ņemt daļu sēdē 185; — pienākumi 187; — atstāšana vai noraidīšana 321; — atstāšanas gadījumi 483—484; — atstāējuma pieteikšanas laiks 484; — atstāējuma pieteikšanas veids 484—485; — šķirējtiesneša ievēlēšana un atvietošanas kārtība 572—573.

Tiesnešu sastāva komplektēšana: vēlēšanu sistēma 173; — kooptācijas sistēma 174; — iecelšanas sistēma 174; — iecelšana sacensības kārtībā 174.

Tiesu amatu kandidāti: 189.

Tiesu iekārta: mirtiesu 180, 181; — kolleģiālo 181, 185.

Tiesu izdevumi sk. izdevumi.

Tiesu izpildītājs 86; — pienākumi un tiesības 189, 600; — kā sevišķs tiesas ierēdnis 595; — sadalīšana pa iecirkņiem 595; — darbības uzraudzība 595—596; — vedamās grāmatas 600; — izpildu darbības izbeigšanas gadījumi 601; — tiesība pieaicināt policiju pie aresta uzlikšanas 612; — tiesība iecelt ekspertus kustamas mantas novērtēšanai 614; — pienākums vest žurnālu pie izsoles 617; — pienākumi vērst piezīņu uz nekustamu mantu 624—625, 626; — tiesība iecelt ekspertus nekustamas mantas novērtēšanai 627; — atbildība par nepareizībām izsoles noturēšanā 642—643; — tiesība sadalīt no mantas pārdošanas

ieņemtās naudas summas 652—658; — tiesība ierosināt procesu 671.

Tiesuma princips 242—245.

Tiesu Palāta: uzraudzības tiesības 169; — kā apellācijas instance 454—459; — kā ārkārtējās apellācijas caurlūkotāja 460; — sprieduma spēks laulības lietās 559—560; — kā piekritības strīdu izšķirēja 585.

Tirdzniecības tiesas 139.

Trešās personas: to lūgumi 480—482; — galvenā vai patstāvīgā iestāšanās lietā 486—487; 488; — kā puses pabalstītājas procesā 487—488; — iestāšanās kārtība un veids 489; — pieaicināšana procesā 490—493; — sevišķs pieaicināšanas veids — nomināto auctoris 493—495; — iebildumi pret mantas apķīlāšanu 612; — stāvoklis attiecībā uz zemes grāmatās neierakstītiem līgumiem 636; — iestāšanās un pieaicināšana apsardzības lietās 673; — tiesības adopcijas lietās 681; — tiesības lietās par personas atzīšanu par gara slimu 684.

Tribunal d'arrondissement ou de L. instance 41.

Untersuchungsmaxime (sk. princips).
Urteil 103.

Uzaicināšanas kārtība (sk. kārtība).

Uzaicināšanas gadījumi pēc mūsu civillikumiem 743—744.

Valsts pārvalžu lietas: būtība 544—547; — pārstāvji šajās lietās 547; — piekritība 548; — prasības nodrošināšanas nepielaišana 548; — sprieduma iepriekšējās izpildīšanas nepielaišana 548; — sprieduma noraksta piesūtīšana 549; — izpildu raksta iesniegšanas kārtība 549; — izšķirt strīdus par valsts mantu starp vairākām valsts pārvaldes iestādēm 549.

Видоки 71.

Vidzemes zemes tiesas 93—95.

Vidzemes pilsētu tiesas 95—98.

Vienlīdzības princips 136, 177, 240, 241, 250, 671.

Vigilantibus ius scriptum est 233.

Vērtspapīri sk. piedziņa.

Воеводы 75.

Volenti non fit injuria 233.

Заемная кабала 76.

Зазывная грамота 74.

Zemes grāmatas: vešanas kārtība līdz 1889. g. reformai 107—109; — atzīmju ierakstīšana prasības nodrošināšanai 511—513; — sistēmas ievēšana Latgalē 622—624; — reģistri 191.

Zemes grāmatu nodaļas 191.

Zemes grāmatu nodaļas priekšnieks un sekretārs 192.

Zemstu priekšnieki 87.

Ziņneši, tiesas 191.

Zvērests (sk. arī juramentiem) — pēc mūsu likumiem 382—385; — kā pierādījuma veids 354, 356, 380.

Zvērināto tiesas 61.

